A CATALOGUE OF THE ARMENIAN MANUSCRIPTS IN THE BRITISH MUSEUM BY FREDERICK CORNWALLIS CONYBEARE

TO WHICH IS APPENDED A CATALOGUE OF GEORGIAN MANUSCRIPTS IN THE BRITISH MUSEUM

BY J. OLIVER WARDROP

London
2013

A CATALOGUE

OF THE

ARMENIAN MANUSCRIPTS

IN THE

BRITISH MUSEUM Dept. of manuscripts

BY

FREDERICK CORNWALLIS CONYBEARE, M.A., D.D.

HON. CAUSA GIESSEN, HON. LL.D. OF ST. ANDREWS,
LATE FELLOW AND PRAELECTOR OF UNIVERSITY COLLEGE, OXFORD, AND FELLOW OF THE BRITISH ACADEMY

TO WHICH IS APPENDED

A CATALOGUE OF GEORGIAN MANUSCRIPTS IN THE BRITISH MUSEUM

BY

J. OLIVER WARDROP, M.A.

SOMETIME HIS BRITANNIC MAJESTY'S CONSUL AT ST. PETERSBURG.

PRINTED BY ORDER OF THE TRUSTEES

London:
SOLD AT THE BRITISH MUSEUM
AND BY
LONGMANS & CO., 39, Paternoster Row; BERNARD QUARITCH, 11, Grafton Street, New Bond Street;
ASHER & CO., 14, Bedford Street, Covent Garden; and HUMPHREY MILFORD,
Oxford University Press, Amen Corner.
1913

[*All rights reserved*]

LONDON:
PRINTED BY WILLIAM CLOWES AND SONS, LIMITED,
DUKE STREET, STAMFORD STREET, S.E., AND GREAT WINDMILL STREET, W.

Reclassed Sept. 15, 1927 EM

PREFACE.

THE collection of MSS. described in the present Catalogue, though not very numerous, is thoroughly representative of the different branches of Armenian literature, and includes a considerable number of ancient and rare works, as well as some fragments that are interesting as specimens of palaeography. The collection has been in progress of growth for many years, some of the volumes having belonged to the Sloane, Harley, Lansdowne, Arundel, Egerton, and Stowe libraries incorporated in the British Museum; and in more recent times several interesting MSS. were acquired from the library of the late M. Raffi.

The few Georgian MSS. in the British Museum—they amount to but six in all—are described in an appendix to this Catalogue.

L. D. BARNETT,
KEEPER OF ORIENTAL PRINTED BOOKS AND MSS.

BRITISH MUSEUM.

326221

CONTENTS.

I.—ARMENIAN MSS.

PAGE

BIBLICAL MANUSCRIPTS 1

SERVICE-BOOKS:

1. Psalters 45
2. Lectionaries 48
3. Liturgies and Rituals, with Commentaries 57
4. Mаnrusmunq 83
5. Ordinals 88
6. Hymnals 92
7. Canticles (*Gands*) 112
8. Canons and Troparia 142
9. Hours, Prayers, Breviaries, and Calendars 153
10. Menologia and Martyrologies 165
11. Claves Festorum 182

BIBLE-EXEGESIS, HOMILIES, AND PATRISTIC THEOLOGY 187

HAGIOLOGIES AND APOCRYPHA 206

LOGIC 231

RELIGIOUS, PHILOSOPHICAL, AND MORAL WORKS OF MIXED CONTENTS 232

BULLS 264

POEMS, TALES, AND APOLOGUES 269

HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL WORKS 290

WORKS ON GRAMMAR AND LEXICOGRAPHY 306

WORKS ON ASTRONOMY, ASTROLOGY, MEDICINE, AND MAGIC 312

OTHER WORKS AND PAPERS 350

PAGE

INDEX OF NAMES OF PERSONS, PLACES, AND SUBJECTS IN THE CATALOGUE OF ARMENIAN MSS. 355

NUMERICAL INDEX OF ARMENIAN MSS. 394

II.—GEORGIAN MSS.

GEORGIAN MSS. 397

INDEX OF NAMES OF PERSONS, PLACES, AND SUBJECTS IN THE CATALOGUE OF GEORGIAN MSS. 409

NUMERICAL INDEX OF GEORGIAN MSS. 410

INTRODUCTION.

THE object which I have kept in view in drawing up the following Catalogue is to save other scholars the trouble of consulting the manuscripts described in it. I know from experience how annoying it is to undertake a journey, and perhaps a distant one, in order to consult manuscripts of which an adequate catalogue would have saved me the trouble; and this must be my excuse in case to any it should seem that some of the volumes of this collection barely merited to be described with so much detail. I have desired to acquaint students of Armenian literature fully and exactly with the contents of each, leaving room for no vague hopes of finding that in them which will not be found.

Some thirty years back the Rev. Dr. Baronian began a catalogue of the collection, and his uncompleted work remains, and was of much use to me. Even apart from the deep regard which during many years of intercourse I learned to feel for this high-minded and devoted son of the Church of Armenia, the guidance which his notes afforded me demands something more than a passing reference. He was born nearly eighty years ago in the neighbourhood of Stamboul, and was sent for his education to the Convent of San Lazaro at Venice, of which congregation he presently became a member. On account of his learning he was made its Librarian, and in it passed perhaps the happiest years of his life. His trials began a very few years after the Vatican Council of 1870. The Roman authorities had imposed an unpopular prelate on the Armenian Uniats of Turkey, and for a while the loyalty to the Vatican of the Venice congregation was rudely strained. Baronian could not violate his conscience, and quitted it, not wilfully or overweeningly, but with an anguish which was shared to the full by his old associates. They respected his motives in separating himself, as he theirs in remaining; and when he attended, in 1903, the Bicentenary of the Convent's establishment among the Lagunes, he was, together with the present Pope, among its most honoured guests. He was already past middle life when he quitted Venice. Thrown on his own resources, he found some work in the Bibliothèque Nationale at Paris; thence he made his way, almost destitute, to London. Meanwhile, the older and larger National Church of

Armenia had received him into its bosom, and presently he was appointed Vardapet of the Armenian Church in Manchester. When death overtook him, nearly eight years ago, he was engaged in cataloguing the Armenian manuscripts of the Bodleian Library, on behalf of which institution there also devolves upon myself the pious duty of completing his labours.

As I have taken as my model the elaborate Catalogue of the Manuscripts of the Mekhitarist Convents in Vienna, made by Dr. Dashean of that congregation, so I have adopted in general his system of transliteration of the Armenian alphabet. It is true that in Western Armenia many of the consonants have another equivalence; but if I had adopted this, I must have rendered *Petros* as *Bedros*, *Paulos* as *Boghros*, *Pontos* as *Bondos*. It would have been equally out of place in a catalogue to use the symbols employed by scientific philologists like Hübschmann. These are intended to bring out the relations and correspondences of Armenian sounds with those of the Indo-European languages in general, and have little meaning except for students of comparative philology. I append below the equivalents I have employed.

In conclusion, I must make an acknowledgment of the great courtesy shown to me by the staff of the British Museum, and tender my thanks to Prof. David Margoliouth for his decipherment of several passages of Arabic and Persian transcribed in Armenian characters in some of the MSS.

FRED. C. CONYBEARE.

EQUIVALENTS USED FOR THE LETTERS OF THE ARMENIAN ALPHABET.

ա	a
բ	b
գ	g
դ	d
ե	e
զ	z
է	ê
ը	ĕ
թ	th
ժ	ž (*or* j)
ի	i
լ	l
խ	kh (Dashean, ch)
ծ	dz (*or* ts)
կ	k
հ	h
ձ	ds
ղ	ḷ (*or* λ)
ճ	tsch (*or* dj)
մ	m
յ	y in the middle of a word, but at the beginning usually h
ն	n
շ	sh
ո	o
չ	tch (Dashean, č)
պ	p
ջ	dsch (*or* dj)
ռ	rh *or* ṛ
ս	s
վ	w *or* v
տ	t
ր	r
ց	tz
ւ	v in middle of a word
փ	ph
ք	q (Dashean, kh)
օ	ô (*i.q.* աւ)
ֆ	f

NOTE ON THE CONVERSION OF ARMENIAN DATES INTO YEARS OF THE JULIAN ERA.

THE colophons of Armenian manuscripts are dated by their scribes according to the years of the Armenian era, which began in A.D. 552. In giving the Western equivalent dates I have used the comparative tables given in Dulaurier's *Chronologie Arménienne*; but owing to the fact that the Armenians use a vague year, the correspondence must be calculated for each case with reference to the day of the particular Julian month on which the first of Navasard (the initial month of the Armenian year) began. It can always be calculated if the Armenian month and its day be given, and in a few cases the date may have fallen in a Julian year later or earlier than that which in Dulaurier's Tables confronts the year of the Armenian era. As he gives the Julian date of First Navasard, any reader using his Tables can work out the exact correspondence. As a task both onerous and superfluous, I have omitted to do so.

LIST OF THE FRAGMENTS OF SCRIPTURE

CONTAINED IN THE ARMENIAN CODICES OF THE BRITISH MUSEUM.

OLD TESTAMENT.

Gen. 22^{18}, 61^{1-6}	in codex 29
Deut. 11^{17-25}	„ 29
Job 21^{2-34}	„ 29
Prov. 9^{1-5}	„ 29
Is. 46^{3-6}	„ 29
Dan. 2^{47-49}	„ 50

NEW TESTAMENT.

Matt. 8^{31}–9^{17}	in codex 13
„ 9^{8-18}	„ 134
„ 10^{12-25}	„ 134
„ 11^{20-25}	„ 107
„ 18^{32-35}	„ 61
„ 19^{10-28}	„ 61
„ 24^{9-16}	„ 50
Mark 4^{2-12}	„ 15
„ 6^{38-76}	„ 96
„ 9^{7-10}	„ 126
Mark 13^{2-12}	in codex 12
„ 14^{16-28}	„ 5
„ 14^{70}–15^{8}	„ 5
„ 15^{8}–15^{19}	„ 6
Luke 1^{35-56}	„ 97
„ 7^{49}–8^{11}	„ 96
„ 12^{3-37}	„ 9
„ 19^{33-45}	„ 48
John 1^{38} ff.	„ 96
„ 10^{14-28}	„ 96
„ 10^{18-33}	„ 3
„ 13^{3-16}	„ 3
„ 15^{8-25}	„ 13
„ 17^{13}–18^{4}	„ 18
„ 18^{15}–19^{20}	„ 28
„ 20^{16-31}	„ 18
Acts 1^{15-23}	„ 29

In addition to the above fragments, the Psalms are contained in codices 25, 26, 27; Proverbs in 25; Ecclesiastes in 25; Song of Songs in 25; Wisdom in 25. The Four Gospels in the following codices: 1, 2, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24. Acts with Pauline and Catholic Epistles and the Book of Revelation in codices 7 and 8; Revelation separately in 16 and 33.

The Rituals and Lectionaries also contain as lections passages of Scripture too numerous to be particularized.

ERRATA.

Page 55*a*, line 33, and page 55*b*, line 17. *For* Aḷa *read* Tḷa
„ 58*b*, „ 26. *For* Karapet *read* the monk
„ 58*b*, „ 35. *For* զկովճայն *read* զկոկճայն
„ 58*b*, „ 40. *For* զառուսար *read* զղուրսար (*sic*)
„ 59*a*, „ 4. *For* his father *read* her father
„ 59*a*, „ 6 from bottom. *Read* Areg 7, 780
„ 62*a*, „ 6. *After* illam *add* In die autem dominica . . .
„ 63*a*, „ 2 from bottom. *For* ի կուսանս *read* զկուսանսն
„ 63*b*, „ 4. *For* այրի *read* այրոյ
„ 64*a*, „ 7 from bottom. *For* խոստովանի *read* խոստովանիլ
„ 71*a*, „ 6 from bottom. *Read* մօրն Թամամին և եղբօրցն
„ 95*a*, „ 11. *For* during holy Quadragesima *read* of the holy XL Martyrs
„ 95*a*, „ 18. *Read* ձեռամբ Ներսէսի
„ 95*b*, „ 21. *For* անծին *read* անձին
„ 96*a*, „ 4. *Before* Ս՝աՀաեսի *add* ես ըռապաթցի
„ 96*a*, „ 5. *For* մեկն *read* ի մէկն
„ 96*a*, „ 9. *After* Karapet *add* of Ṛapath
„ 170*b*, „ 1. *For* Aternersch *read* Aternerseh
„ 174*a*, „ 9 from bottom. *For* Polyenctus *read* Polyeuctus
„ 175*b*, „ 9 from bottom. *For* Surbat *read* Smbat
„ 193*b*, „ 12. *For* Savuth *read* Tavuth
„ 248*b*, „ 32. *For* Souliath *read* Soulkhath
„ 267*a*, „ 18. *For* Pharatan *read* Pharsatan
„ 267*a*, „ 19. *For* Bêžan *read* of Bêžan
„ 267*b*, „ 6. *For* Khŭpt's *read* Khnŭpt's
„ 267*b*, „ 14. *For* Babônintz *read* Babôintz
„ 273*a*, „ 28. *For* About creatures *read* About the Increate and his creatures
„ 295*b*, „ 30. *After* let him be *add* accursed

CATALOGUE OF
ARMENIAN MANUSCRIPTS.

BIBLICAL MANUSCRIPTS.

NEW TESTAMENT.

1.

Add 21,932.—Vellum. Size, external 12 by 8½ inches, of text 8¾ by 5½. Oriental binding of red-brown stamped leather over boards, with a flap. Folios 244, in 31 quires of 8 leaves each, except no. 8 with 6, and 4 with 7. The quires are numbered on their first folios with the letters of the Armenian alphabet from ա to լա. The writing is an old type of uncial or *ergathagir*, the letters sloping in archaic wise to the left, and their tops and bottoms being rounded. There are two columns of 23 lines each to the page; but in the first quire each column numbers only 22 lines. The vellum is only ruled under the line, and not above it as well, as is the case in the Moscow Evangeliar (see below). The titles of the Gospels, marginal notes, and Ammonian Canons are in smaller *ergathagir*. The comma and square point are used in punctuation, but in many cases the commas have received a square head in later ink; and the same hand which did this added prosodic signs over words (՛ and ՟). There is no sign of the text having anywhere been rewritten. The orthography is ancient, and only the commonest abbreviations, *e.g.* Էմ or Եէմ for Jerusalem, քս for Christ, յս for Jesus, տր for *tēr* (Lord), իղ for Israel, ած and այ for աստուած, &c., are employed. The numbers of the chapters have been added by a later hand. They are marked for the first three Gospels in red, for the fourth in green ink. The words are scarcely divided, and where the scribe had no room to complete the last one or two letters of a word within the line, he added them in small uncial. On the other hand, words or syllables are occasionally spaced or drawn out to make their last letters coincide with the end of a line. A few scholia by the first hand exist in the margins, chiefly explanations of words, *e.g.* պասքա for զատիկ.

The contents are as follows :—Fol. 1, Gospel of Matthew; fol. 72*b*, Gospel of Mark; fol. 119, Gospel of Luke; fol. 198, Gospel of John.

The pericopes, numbered in Matt. in red numbers in the margin, are the following :—Of the first series, 2 begins 4^{12}; 3, 4^{23}; 4, 5^{17}; 5, 6^{1}; 6, 6^{22}; 7, 7^{1}. Of the second, 1, 8^{18}; 2, 9^{9}; 3, 9^{20}; 4, 9^{27}; 5, 9^{35}; 6, 10^{16}; 7, 11^{1}. All the numbers of this second series are written over erasures. Of the third, 1, 12^{1}; 2, 12^{9}; 3, 12^{22};

4, 12^{38}; 5, 13^{1}; 6, 13^{24}; 7, 13^{36}. These, then, are the usual forty-two pericopes as marked in the margin of Zohrab's edition. The first hand marked them with a group of four dots in the margin, but, it would seem, without numbering them; the red numerals were added by a later hand, but the frequent erasures close by or under these later numerals may indicate that another system of enumeration was used by the first hand of which the writer of the existing red numerals disapproved.

History of the MS.—It contains no date, but a later hand—the same, it would appear, which retouched the punctuation—has written two colophons in uncials twice as high as the text of the Gospels in the blank spaces which the original scribe left at the end of Matthew and Mark. They are as follows:—

Fol. 72. *զ̃ր եղիսէ զհրամանող սուրբ աւետարանիս որք ընթեռնույք յաղաւթս յիշեսջիք։*

The other colophon, on fol. 118*b*, is identical with the above, except that *յիշեսջիք* "remember" is omitted, although there was room to add it, and a later hand has added it in *bolorgir* or round hand. The sense of this colophon is as follows:—

"Of the Lord Elisha, commander of this holy Gospel, do ye who read in your prayers make commemoration."

In what sense we are here to understand the word *commander* is not clear. Probably it means "by whose order the MS. was written."

This MS. omits, as is usual, the last twelve verses of Mark; but it is significant that the text of verses 7 and 8 is spread out over an entire column on fol. 118*b*, the lines being set twice as far apart as they are in the rest of the volume. It would seem as if the scribe was aware of the existence of twelve more verses, and resolved to suppress them. Its age cannot be exactly determined, but the writing is closely similar to that of the ninth-century dated Gospel of the Lazarefsky Institute in Moscow, except that in it the downstrokes of the letters which extend below the line are thicker and blunter. In any case it may well have been written early in the tenth century.

2.

Add. 19,727.—Glazed Eastern paper, much yellowed. Bound orientally in reddish stamped leather with flap. A cross is stamped on each cover. Size, external 9½ by 6¼ inches, of text 6½ by 4. Folios 310, in 39 signed quires of 8 leaves, except the last, which has 2. Having exhausted the Armenian alphabet as far as the thirty-sixth letter, ք, the maker of the book signs the next two quires with the unusual signs ɔ, κ, and θ. The first quire, consisting of folios 3–7, and containing the Tables of Canons, is of a different paper from the rest of the book.

The MS. contains the Gospels. The writing is a neat square *ergathagir*, sloping to the right, in double columns of 21 lines. The orthography is archaic and the compendia occur that are used only in the oldest MSS. The writing is almost continuous, the words being divided only at the end of a phrase. Accents, signifying stress of voice in reading, are added over the proper syllables. The double dot or colon above the line, and the comma on the line are used in punctuation, but not the square point. The Ammonian Canons are given both below the text and in the inner margins in small *ergathagir*, but from fol. 190 on, where they end with no. 129 of Luke, they cease to be added in the lower margins.

The conjugate folios 94 and 101 are of later paper, and written in a modern hand imitating the old. The first lines of each Gospel are in red ink, as also the first lines of each chapter. The numbers of the chapters or Pentecostal lections are given in the margin surrounded by circles or other designs drawn in green ink.

An illuminated headpiece precedes each of the Gospels on folios 8, 92, 147, 240; and the initials are made to extend (except at the beginning of Mark) from top to bottom of the page. The colours used are red and green. The Tables of the Ammonian Canons, folios 3–7, are written within single or double arcades, rudely executed in red and green. They are preceded, fol. 3*b*, by the Letter of Eusebius to Caspianus framed in a similar arcade; the last part of this Letter is missing through the loss of a folio.

A page of this MS. was published by Messrs. W. H. Rule and J. C. Anderson, in photo-lithography, in their "Biblical Monuments," Croydon, 1871–73, p. 212.

At the end of each Gospel is written a note giving the numbers of the *stichoi*, testimonies, and chapters, also the traditional date of composition. On fol. 146*b* a long note on the genealogies taken from Eusebius precedes Luke's Gospel.

The last twelve verses of Mark are not given in this MS.

History of the MS. — Colophon I., fol. 145*b* :—

Տր̄ յս̄ ողորմեա սիմէոնի մեղաւորի, գրողի սր̄ աւետարանիս, ամէն :

"Lord Jesus have mercy on the sinful Simeon, who wrote this holy Gospel."

Colophon II., fol. 310*b* :—

փառք քեզ ա̄ծ հայր: ա̄ծ որդի: ա̄ծ հոգի: երրորդութիւն, և մի ա̄ծութիւն ... ողորմեա անարժան ծառայիս, գրողի գրոցս ի քո ահեւոր գալստեանն, յաներեկ միաշաբաթիս: Եւ քեզ փառք այժմ և յանսպառ յաւիտեանս, ամէն: Գրեցաւ ի հայ թուականիս ի, ձ̇բ.

"Glory to thee, God the Father, God the Son, God the Spirit . . . Have mercy on the unworthy servant, the scribe who wrote this book, in thine awful advent, on the hidden Sunday, and glory be to thee now and unto unending aeons. Amen. It was written in the Armenian year 82 (A.D. 633)."

Colophon III., fol. 49, in a hand of the fourteenth century :—

Ժաժկանց աւետարանի ընկերն է սա.

"This is a companion volume to the Gospel of *žažkantz*."

Colophon IV., fol. 146 :—

Յիշեցէք ի ք̄ս զխասսան և զկողակիցն իւր. զմեծխաթուն և զդուստրն իւր զմարիամն. և զմլուքն և զլամպարն. և զքորն իւր զզայմելիքն. զհայրն իւր զապտէն. զմայրն իւր զգունաշն ... ստացաւ զաւետարանս. ի թվ̄ին պղ.

"Remember in Christ Khassan and his wife Medzkhathun and his daughters Mariam and Mluq and Ḷampar (*i.e.* Lamp), and his sister Zay Meliq, his father Aptên, his mother Gunash, . . . he acquired this Gospel in the year 890 (A.D. 1440)."

The date in the second colophon is impossible as that of the volume before us, which is clearly not older than the twelfth century. It is probably copied from the archetype used by the scribe. Baronian suggested that the scribe was using the era of John the Deacon, which began A.D. 1084, and of which the eighty-second year would be A.D. 1166. That is a likely enough date for this MS., but there is hardly any example of a scribe using this later era without specifying it.

In this MS. the Pentecostal lections of Matthew are numbered otherwise than in Zohrab's edition, Venice, 1805. Thus, աբ begins 4^{12}; ագ, 5^1; ադ, 5^{17}; աե, 6^1; ազ, 6^{22}; աէ, 7^1; բա, 8^{18}; բբ, 9^9; բգ, 9^{18}; բդ, 9^{27}; բե, 9^{35}; բզ, 10^{16}; բէ, 11^1, and so on, until զէ begins at ch. 24^1. In Zohrab's margin the corresponding numbers are բբ, բգ, բդ, &c., as far as էէ. The earlier pericopes of the MS., beginning at 1^{18}, 2^1, 2^{13}, 3^1, are distinguished by green crosses in the margin, but are not numbered. The numbers of the forty-two lections are given inside green circles, and when they are concluded the pericopes beginning 26^3, 26^{17}, 26^{31}, 26^{57}, 27^1, 27^{57}, 27^{62}, 28^1

are distinguished by green crosses or squares in the margin.

In the other Gospels the forty-two lections are similarly distinguished by numbers within green circles, and the rest of the pericopes by green crosses and squares.

In this codex the following notices, in a small uncial by the first hand, conclude the several Gospels :—

Fol. 91*b*, at end of Matthew : "Matthew's Gospel has chapters (or heads) 355, testimonies 32, paragraphs (տունս = houses) 2600. It was written in Jerusalem in the Hebrew language, eight years after the Ascension of the Saviour. At the request of the Church of Jerusalem."

Fol. 145*b*, at end of Mark : "Mark's Gospel has chapters 2093 (*lege* 233), testimonies 15, paragraphs 1600. It was written in Alexandria in the Alexandrine tongue, fifteen years after the Ascension of the Saviour. At the request of the Church of Alexandria."

Fol. 239, at end of Luke : "Luke's Gospel has chapters 342, testimonies 16, paragraphs 2800. It was written in Antioch in the Antiochene tongue, seventeen years after the Ascension of the Saviour. At the request of the Church of Antioch."

Fol. 310, at end of John : "John's Gospel has chapters 232, testimonies 15, paragraphs 2300. It was written in Ephesus in the Greek tongue, fifty-three years after the Saviour's Ascension, at the request of the Elders of Ephesus. Altogether the four Gospels have chapters 1162, testimonies 78, paragraphs 9300."

3.

Harl. 5461.—Two folios of vellum, 8¼ by 6 inches, bound in at the beginning and end of an Arabic MS. Written in sloping and somewhat rounded uncials of the eleventh or twelfth century, in double columns of 21 lines. The Ammonian Canons are added in the text and in lower margin of each page.

Contents : John 13^{3-16} and John 10^{18-33}.

These fragments are part of a Gospel. The feasts on which these particular chapters were read are indicated in the margins in a later hand. They are the Feast of the Cross, first and second days.

Note that the MS. Harl. 5461, though written in Arabic, must have been prepared by an Armenian ; for its twelve quires are numbered in the lower margin with Armenian letters.

4.

Or. 81.—Vellum, 8½ by 6¼ inches outside, text 5¾ by 4¼ inches. Oriental binding of dark-red leather over boards, with flap. Both covers were once adorned with metal crosses. Folios 375, in 31 (լա) quires, as a rule of 12 folios ; each quire is numbered in upper right-hand corner. The text is written in double columns of 18 lines. The hand is a regular and neat *ergathagir* or uncial hand. For the Letter of Eusebius the copyist uses a smaller *ergathagir*, as also for the Ammonian Canons. A later hand has added all through the text stress-accents for reading. The Ammonian Canons are written in by the first hand both in the margins and below the text. The forty-two pericopes are marked in the margins. The upper margins are much stained by damp, which has also injured the text of the first forty folios. A later hand has here and there rewritten the text where it was thus effaced. Before fol. 65 two folios have been cut out, and one before fol. 362. At the end of each Gospel is given the usual summary of the number of verses. In punctuation are used the double dot above and on the line to mark the close of a verse, the comma to mark the end of a phrase, both above and below the line, and the single dot, usually half-way up the height of the letters, for smaller pauses. A few scholia are added in the margin by the first hand, mostly mere equivalents or explanations of words in the text.

Contents: Fol. 2*b*, Letter of Eusebius to Carpianus. Folios 4*b*–7, Tables of Ammonian Canons (some of these tables appear to be lost, viz. nos. 2–7; perhaps two or more folios have been taken out after fol. 4). Fol. 9, Matthew's Gospel. Fol. 112, Mark (the last twelve verses are included in the Gospel). Fol. 181, Luke. Fol. 290, John. Fol. 372, the narrative of the woman taken in adultery, without any title, but with the words *աւետարան ըստ յովհաննու* (*i.e.* Gospel according to John) written at the end, and below a brief scholion obliterated.

In the margin of the text of John, fol. 320*b*, against chap. viii. 12, the first hand has written in the margin the words *իրք կնոջ շնացելոյ* ("the episode of the adulterous woman").

History of the MS.—Colophon, fol. 373:—

Փառք եղակի, եռահիւսակ դաւանութեանն, անպէնիազին կատարեալ, և անսահմանելի. այ հաւր. այ որդւոյ. այ հոգւոյ, յաւիտեանս: ամէն. Շնորհիւ տն . . . աւարտեցաւ՝ եռահրաշ, և հոգիազարդ աւետարանս, զոր էր շաղկապեալ երանեալ աւետարանչացն: ըստ բազմերանգ գունոց (?) *ի մի ոստայն անկելով հանճար՝ զոր արուեստակեալ անուշոցաց ծաղկանց իւղեփեցական կազմութի, որ ըստ հոգւոյն յատկութի իմանի՝ զանազան որականութիք գոլափարելով, ըստ յոքունց արփիացելոցն դասակցութեանց, առ ի յեկեղեցւոյ յարմարումն. յաւդիւ խաղաղութի գլխոյն պատշաճեալ՝ զի յայսմանէ կատարելութիւնն, չորք աւետարանք՝ ի բազում պատճառէ, չորեքկերպեան կենդանիք, մարդ, առեւծ, ցուլ, արծիւ: չորք նիւթք աշխարհիս . . . .*

Արդ գրեաց մատթէոս, ի խնդրելոյ հրէից հաւատացելոցն որք էին յէմ, զկնի, Ը՝ ամի համբառնալոյ փրկչին, ի լեզու հեբրայեցի յէմ քաղաքի: զոր առեալ թովմայի քարոզէ հնդկաց: Եւ բարթողոմէոս դելմաստանի, եւ ամիանայ, և ամ Արեւելից: Իսկ մարկոս գրէ ի հրամանէ պետրոսի վիմի վարդապետին իւրոյ, յաղեքսանդր քաղաքի, ի լեզու եգիպտացի, զկնի ժա ամի, և աւետարանէ յեթեոպէ, և ի լիւրիկիա, և լուսաւորէ զարեւմուտս: Իսկ ղուկաս յառաջադոյն աշակերտ գոլով գաղիանոսի բժշկապետի, որ և ինքն էր արուեստիւ բժիշկ, յետոյ աշակերտի սրբոյն պաւղոսի, որ և հրամանաւ իւր նորա գրէ, զկնի ժա ամի ի լեզու հռոմայեցի յանտիոք քաղաքի; և քարոզէ ի բիւթանիա և յամ մակեդոնիա: Իսկ յովհաննէս որդի զեբեդեայ, որդի որոտման, որդի ոբ կուսին, որ փարեցաւն զարսափելի պարանոցաւ անմատոյց լուսոյն՝ զվերինն որոտալով, աւետէ, և աւետարանէ, զկնի ծգ ամի, գրէ յեփեսոս քաղաք, և լուսաւորէ զամ ասիա: . . .

Բայց գրեցաւ լուսազարդեալ աւետարանս ի լուսալրական ժամանակի, սկզբանց արարչութեանն մինչեւ առ մեզ. ցող: Իսկ ի կենարարին գալստենէն ռձ] իսկ ի խաւսրովայն պարսից սկսեալ մերս թիւ, ոլ: Եւ գրեցաւ սա յանապատիս դրազարկ կոչեցեալ. ձեռամբ թորոսի անիմաստ գրչի, հրամանաւ տր սամուէլի առաջնորդի ուխտիս. ի հայրապետութեանն տր գրիգորի հայոց կաթողիկոսի: և յիշխանութն այսմ գաւառի, ռոբենի բարեպաշտ իշխանի.

Արդ աղաչեմ զամենեսին որք հանդիպիք այսմ գրոց, յիշեսջիք ի տր զգրող սորա և զստացաւղ, և զխաչատուր սրբասէր քահանայ նկարիչ ծաղկանց՝ եւ զհամաւրէն եղբայրութիւնս զկենդանիս և զհանգուցեալս . . . . Որ զհամաբայքն գիտէ, ճանաչէ զաշխատութիւնս իմ. ով սուրբ տառ դու գիտես զաշխատութիւնս իմ եւ զնդունելութիւնս ընդ որով եմքս:

"Glory to the unitary trinitarian confession, wanting nought, perfect and illimitable, of God the Father, God the Son, God the Spirit, for ever and ever, Amen. By the Lord's grace . . . was completed this thrice wonderful and spiritually adorned Gospel compacted by the blessed Evangelists, a single tissue of variegated colours contrived by art, wrought skilfully of fragrant flowers, with perfumed binding . . . . Four Gospels, from divers reasons, the animals of fourfold shape, Man, Lion, Bull, Eagle; four elements of the world . . .

"Now Matthew wrote at the request of the faithful Jews of Jerusalem, eight years after the Saviour's Ascension, in Hebrew in Jerusalem. Whose Gospel Thomas took and preached to the Indians, and Bartholomew to

Delmastan and Amran and all the East. But Mark wrote at the command of Peter the Rock, his doctor, in Alexandria, in the Egyptian tongue, eleven years after, and he preached the Gospel in Ethiopia and Liurikia (? Libya), and illumined the West. Luke, however, was formerly a disciple of Galen the physician, and was himself a physician by profession, but afterwards became the disciple of St. Paul; by whose command also he wrote his Gospel, eighteen years after the Ascension, in the Roman tongue, in Antioch. And he preached in Bithynia and in all Macedonia. But John, son of Zebedee, the Son of Thunder, a son of the holy Virgin, who embraced the awful neck of the unapproachable Light, like thunder from on high he gave his message and Gospel, fifty-three years after the Ascension, and wrote in Ephesus, and illuminated all Asia . . . .

"But this light-adorned Gospel was written in an age full of light: from the beginning of the world until our time is 6606. But from the quickening Advent eleven hundred and . . . and from Khasrow of the Persians, beginning our era, 630 years. And it was written in the monastery called Drazark by Thoros, an unintelligent scribe, by order of Samuel, primate of the order, in the patriarchate of Sir Gregory Catholicos of Armenia, and in the reign over this canton of Ruben, a pious prince.

"So then, I pray all who read this book, remember in the Lord its writer and owner, and Khatchatur, the pious priest who drew the illuminations, and the entire body of the brethren, alive or dead . . . ."

In the above the dates given are not all of them to be reconciled with themselves, or with the personages named, who must be Gregory called Tlay, Catholicos (A.D. 1173–1193), and Ruben II., who reigned in Cilicia 1174–1185. This codex was therefore written between 1175 and 1185. A figure is effaced in the date which runs from the Advent of Christ. Khosrow I. acceded A.D. 531, in whose twentieth year, 551, began the Armenian era. The 630th year of this would be, according to Dulaurier's tables, A.D. 1181. This must be the precise date of this MS. The reckoning from the beginning of the world is unintelligible.

Fol. 8. An owner of the sixteenth century has written a notice, almost wholly erased, from which it appears that a deacon, ա̃ծատուր, Astuadzatur, son of խուճա սարգիս, Khoudja Sargis, a native of Murghan (in East Armenia), gave the book to a church of which the name is illegible, as also the date.

Illuminations:—

Fol. 1*b*. Full-page illumination of Samuel (see the above colophon) presenting the book to Christ. The figures are crude in colour and design, against a blue and green background.

On folios 8*b*, 111*b*, 180*b*, 289*b* are similar figures of the several Evangelists seated writing.

At the beginning of each Gospel are well-executed headpieces in green, red, and gold, surmounted by birds. Each Gospel begins with a festooned or *shaḷagir* letter almost as tall as the page; the first few words are also written on a blue background in large gold uncials. A beautifully executed *shaḷagir* or festooned initial begins each pericope, while the respective number in the margin is framed in a blue and gold ring. Each paragraph begins with a gold uncial initial. The ink varies much in intensity, being yellow over some, and deep black over other pages.

The two folios removed before fol. 65 contained Matt. 17^{21}–18^{3}; the one before fol. 362, John 19^{6-13}.

5.

Or. 2678.—Glazed yellowed stout paper. Size, external 9½ by 6¼ inches, of text 7¼ by 4¾. Oriental binding of brown leather on wooden boards. A cross is stamped on front cover, and both covers are perforated with holes by which metal ornaments were attached. Folios 290 (exclusive of 4 vellum sheets bound in at beginning and end), in 38 quires, numbered in lower outer margin, all of 8 leaves, except nos. 2 and 16 which have 7, and 38 which has 4. The first quire, which contained Matthew 1^1–4^8, is lost, but the MS. is otherwise complete, except that the folio which contained the text of John 21^{18-24} is lost after fol. 289. It is written in a large irregular *bolorgir* or round hand, in double columns of 19 lines each. Stress-accents for reading aloud are added; and the single and double point are used in punctuation. The orthography is ancient, and the writing almost continuous. The text is broken up into the usual paragraphs; the Pentecostal lections given in the margins; occasionally, and often in a later hand, the Ammonian numbers are set in the side inner margins.

The MS. contains the Gospels. There are no decorations. Each Gospel merely begins with one or more large letters formed of red and green strands interwoven. The numbers of the lections are framed in simple rectangular designs of red and green.

The Gospel of Matthew ends fol. 79*b*; the beginning being lost. That of Mark begins fol. 79*b*; the last twelve verses are omitted. That of Luke begins fol. 131*b*; of John, fol. 223.

The usual notices, prefaces, &c., are lacking in this MS. It is a peculiar feature that on fol. 116*b* almost an entire column is left blank after the words *եւ ոչ է ած մեռելոց այլ կենդանեաց* in Mark 12^{27}. A scroll in pen-and-ink is added after these words, and the letter *զ*, indicating a new lection (no. 6). The words which end verse 27, *եւ արդ դուք յոյժ մոլորեալ էք*, are omitted, and a new lection begins with verse 28 on fol. 117.

History of the MS.—The colophon at the end of the fourth Gospel is imperfect at the beginning through loss of a folio. It continues on fol. 290 thus:—

Հայոց ։ ոծզ ։ թագաւորութեանն լեւոնի Հայոց․ ի կաթողիկոսութեանն տն յոհաննիսի սբ աւետարանս ։ Ստացաւ զսա պատուական քահանայն և սրբասնեալն կոստանդին ի յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց․ և որդոց իւրոց ի վայելումն․ որո տր ած վայելել տացէ․ ամէն ։ ամէն ։ եւ զիս զքազմամեղս . . . գրի[գոր]ի

"Of the Armenians 656 (A.D. 1207), in the reign of Leon of the Armenians, in the catholicate of Sir John (was written) this holy Gospel. It was acquired by the venerable and reverend priest Kostandin as a memorial of himself and his parents, and for the use of his sons, and may the Lord God grant that they use it. Amen. Amen. And (pray for) myself the sinful Gregory . . ."

On fol. 290*b* two later owners, whose names are illegible, solicit our prayers.

Some of the folios bear the imprint of a late Armenian seal.

The vellum fragments bound in at the beginning and end of the volume measure 12½ by 9½ inches, and are written in an upright uncial hand of the tenth or eleventh century. The letters are a quarter of an inch high. The Ammonian Canons are added in the lateral and lower margins. The writing is in double columns of 17 lines each.

The first fragment contains Mark 14^{16-23}; the second, Mark 14^{70}–15^8.

The MS. was bought of S. Baronian, 9 Nov. 1883.

6.

Or. 2679.—Glazed stout paper somewhat yellowed. Oriental binding of brown stamped leather on wooden boards. Perforations are seen in the front cover where a metal ornament was attached. Folios 292, exclusive of vellum leaves bound in, in 37 quires numbered in the lower margins. Each consists of 8 leaves, except no. 36, which has 4; no. 37, which has 2; and the first, which has 7. The quires begin with fol. 6. The hand is a large regular *bolorgir* or round hand, written in double columns of 19 lines. There are the usual compendia of sacred names. The dot and double point are used in punctuation. No stress-accents are given. The forty-two Pentecostal lections are marked, and the text broken up into the usual verses and paragraphs. The Ammonian Canons are given sporadically in the side margins as far as fol. 60, often in a later hand. The decorations are simple. Before Matthew's Gospel is set a rude coloured headpiece of interlacing foliage, with birds above it. Under the central arcade is added, not, as is usual, the text, but a rude picture of the Evangelist seated. An Egyptian-like figure, in red and green, of the Virgin Mary precedes (fol. 81*b*) Mark, without any headpiece. At the end of Mark (fol. 131*b*) is a similar picture of Luke, whose Gospel begins fol. 132. In front of the fourth Gospel (fol. 222*b*) is set a headpiece under which are figured John and Prochorus, in the same style as the frontispiece of Matthew. Each Gospel begins with a long ornate initial and marginal arabesque. Marginal arabesques, or figures of saints and harpies, drawings of foliage, shrines, branches, stags, birds, &c., mark the forty-two lessons of each Gospel. Little colour is used, and the drawing, if rude, is bold and free. The colours are dull, and no gold is used.

Contents: Folios 1–5 contain a *tonatzojtz*, a *clavis festorum*, or list of the lections and hymns to be read or sung on Dominical and other festivals. Begins:—

ածայայտնութն Ճրագալուց ի ներեկունն խոնարհեցոյ առաջի ձայն է . . .

This seems to have been added as an afterthought in the space left originally for the Tables of Ammonian Canons, for, on folios 1, 2, arcades are rudely painted for the reception of the Letter of Eusebius to Carpianus, but the *tonatzojtz* is substituted.

Fol. 6, Matthew; fol. 82, Mark (omitting the last twelve verses); fol. 132, Luke; fol. 223, John.

The episode of the woman taken in adultery is added at the end of John, fol. 288, without any break being made in the text.

History of the MS. — Colophon I., fol. 289*b*:—

փառք . . . Արդ գրեցաւ . . սբ աւետարանս, ի թուիս՝ ՉԼ։ ի գաւառիս յարճիշոյ ի վանս յասպիսընկա[լ] ընդ յովանեաւ սբ ածածնիս յառաջնորդութի Հաւր աբբա Համու զոր Տր պահեսցէ անարատ ի կամս իւր. Արդ գրեցաւ ձեռամբ անարհեստ գրչի. սուտանուն քահանաի որ զանունս միայն ունիմ և զվարս ոչ իսկ չեմ արժանի յիշելո . . .

"Glory be . . . this holy Gospel then was written in the year 730 (A.D. 1281) in the canton Ardjish in the monaster of Yaspisünkal, under the shelter of the holy Theotokos, under the presidency of Father Abba Ham, whom may the Lord preserve spotless in his will. It was then written by the skill-less scribe, misnamed a priest, of which I have the name only, and not the life, nor am worthy to be remembered . . . ."

Colophon II., fol. 291, in a later hand:—

փառք . . . Արդ յայսմ դառնացեալ և ի տարտարոս ժամանակիս, որէ թիւս Հայոց տումարիս ՉՂԷ. քանդեալ և աւերեալ եղև աշխարհս ամենայն առհասարակ, յարիւնարբու ազգէն նետողաց. և եղև անապատ 'ի մարդոյ և յանասնոյ, և տարածեցաւ սով . . . և բազում առաքելաշէն եկեղեցիք դրունքն փակեցան, և աղաւթք և սբ պատարագք խափանեցան. և սպասք և սբ աւետարանք գերի վարեցան։ յորում հանդիպեալ այսմ սբ աւետարանիս, ածասէր և երջանիկ քահանայն ստեփանոս, . . . ստացաւ զսա յիշատակ հոգոյ իւրոյ, և ծնաւղաց իւրոց գրիգորոյ և զըէլի, և եղբարցն ըռստակիսի և Ներսէսի, և տիրուհրոյ իւրոյ խիկարի, և քուրոջն մարթայի, և զաւակացն թումայի և սաղդամելիքի և թաճ մելքի, և ազգայնոցն ամենեցուն . . . Արդ ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց իւրոց և ի վաստակոց . . . և ես վերստին ծաղկել և կազմել զսա . . .

"Glory be . . . Accordingly in this bitter and Tartarean age, in the year namely of the Armenians 797 (A.D. 1347), the entire country was ruined and desolated everywhere by the blood-drinking race of Archers (? Tartars), and became a waste, void of man or beast, and famine marched everywhere abroad . . . and many churches builded by Apostles closed their doors, and the prayers and the holy sacrifices lapsed, while ministry and holy Gospels were taken captive. In this season this holy Gospel fell in the way of the God-loving and blessed priest Stephanos . . . he acquired it as a memorial of himself and his parents Gregory and Ḷbêl, and of his brothers Ṛstaces and Nersês, and of his lady Khikar, and sister Marthay, and of his children Thoumay and Saḷdameliq and Thadj Meliq, and of all his kindred . . . Moreover, he acquired it with the earnings of his honest labour and toil . . . and had it illuminated afresh and bound . . ."

Colophon III. (fol. 292) is written in a more modern hand, and mentions the name of a later owner ատուրին (*i.e.* Atur), of his wife խուվանդին (*i.e.* Khouwand), and of his sons David and Astuadzatur, and of Jacob Khowand. These persons, or some of them, placed this MS. in the church of the Theotokos in Uṛhay (որ եդին ի յուռհայ ի սբ̅ ա̅ծածին), in memory of themselves, in the year 1002 (A.D. 1552).

Colophon IV., fol. 292 :—

Յիշեցէք զդաւիթն որ գնեց զաւետարան և դ̅. արծաթն և խաչ մի. որ ի վ̅ր բեւեռեցին . . .

"Remember David who bought this Gospel and four silver plaques and a cross which they nailed on."

On fol. 81*b* is the imprint of an Armenian stamp, with the legend մաղական (? Թաղական) խորհուրդ յեղեսիա 1868. This same stamp is found three times in Codex Or. 2680, and signifies that the books belonged in that year to the guild of the local Armenian congregation in Edessa.

At the end is bound in a half-folio of vellum, $9\frac{1}{2}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, written in upright uncials, probably as old as the eleventh century. Each letter is a quarter of an inch high, and the text is in double columns. It begins at Mark 15^{8} (որպէս սովոր էր), where the second of the two fragments bound into MS. Or. 2678 ends. It extends to 15^{19}. It is clear, therefore, that both MSS. were bound by the same person.

Bought of S. Baronian, 9 Nov. 1883.

7.

Add. 19,730.—Glazed stout paper, much yellowed. Size, external $9\frac{7}{8}$ by $6\frac{3}{4}$ inches, of text $7\frac{1}{4}$ by $4\frac{5}{8}$ inches. Oriental binding of brown stamped leather on boards, recently repaired. 187 folios (of which the last is blank), in 11 quires signed in lower margins. The first quire, which contains folios 1–4, is signed no. 12, and the last 28 : proof that we have here the second half of a larger volume, which contained the entire N.T. The quires contain 12 leaves each, except 12 with 4, 14 with 10, 15 with 11, 21 with 10, 24 with 10, 28 (the last) with 9. Written in a large, elegant *bolorgir* or round hand of the thirteenth century, in double columns of 29 lines each. The orthography is old. The double and single point and the comma are used in punctuation. Stress-accents for reading are added. The usual compendia, chiefly of sacred names, are used. The writing is almost continuous. Simple oblong headpieces of interlaced foliage with arabesques in the margin are set at the commencement of each book. Plaited capitals of red ink begin the texts. Each paragraph begins with a red or faded gold capital. Liturgical sections are further marked by arabesques in the margin, ornamental initials and red ink. The headpieces to Romans and Acts, fol. 28 and fol. 128, are more elaborate than the rest.

The contents are as follows :—Fol. 1, Revelation ; fol. 18, rest of St. John ; fol. 22, Preface to the Paulines by Euthalius (ընդ ուսումնասէր և ընդ փոյթ քոյ Աթոյդ · · · յառաջաբանիս տունք ։ Ճ); fol. 28, Romans ; fol. 45, 1 Corinthians ; fol. 61*b*, 2 Corinthians ; fol. 72, Galatians ; fol. 77*b*, Ephesians ; fol. 83, Philippians ; fol. 87, Colossians ; fol. 91, 1 Thessalonians ; fol. 94*b*, 2 Thessalonians ; fol. 98, Hebrews ; fol. 110, 1 Timothy ; fol. 115, 2 Timothy ; fol. 118, Titus ; fol. 120*b*, Philemon.

Each of the above Epistles, except Romans, is preceded by a list of heads of the contents. Testimonia are noted in the margins, and not a few scholia, probably of Euthalius, stand in the text, *e.g.* :—

Fol. 121. Գրեցի և կարգեցի ըստ կարի ստիքերոմն գծիրս պաւղոսի առաքելոյ . . .

Fol. 121*b*. Թ.եղադրութիւն· Գլխաւոր եմ և ա̃ծային կրաւնիցն վարդապետ . . .

պատասխանի ։ գանձ ունիմ զքեզ . . .

Fol. 121*b*. Նաւարկութիւն պաւղոսի առաքելոյ ի հռովմ ։ (The shipwreck of Paul.)

Fol. 122. Անուանք սր̃ առաքելոց որ ի սփիւռս ընդ ժամանակս կարգեալ ի քարոզութի̃ քի̃· թէ ուստիկ կամ յորմէ ցեղէ էին ։

Inc. Պետրոս և անդրեաս ի ցեղէ նեփթաղիմի . . .

I.e. "The names of the holy Apostles commissioned to preach Christ from time to time unto the Dispersion ; whence and of what tribes they were."

Begins : "Peter and Andrew were of the tribe of Nephthalim."

Fol. 122. Վասն սր̃ առաքելոցն որ քարոզեցին զք̃ս թէ որով մահու կատարեցան և թէ ուր կան ։

Պետրոս ի հռովմ խաչեցաւ ի ներոնէ· Անդրէաս . . .

"About the holy Apostles who preached Christ, by what deaths they died, and where. Peter in Rome was crucified by Nero," &c.

Cp. Jerome, "De Vitis Apostolorum," Migne, *S. L.*, 23, col. 719.

Fol. 122*b*. Preface to Acts by Euthalius.

Inc. Որք միանգամ ճշմարիտ և կարևոր . . . տունք ժխք ։

Fol. 124*b*. Գիր գլխոյ գործոց առաքելոց· 'ի հարցն և ի վարդապետութեանցն զաւրինակն և զպայման ընկալեալ . . .

This is a list of the heads of Acts.

Fol. 128. Acts of the Apostles.

Testimonia are noted in the margins, and the text is divided into forty-nine lections of seven times seven.

Fol. 166*b*. Ի փոքունս փոքումբք ինչ յանդգնելոց·

Fol. 168. Catholic Epistles : James ; fol. 172*b*, 1 Peter ; fol. 176*b*, 2 Peter ; fol. 179*b*, 1 John ; fol. 184, 2 John ; fol. 184*b*, 3 John ; fol. 185*a*, Jude.

Each of these Catholic Epistles is preceded by a list of contents, citations, &c. ; and their entire text is divided into forty-nine lections.

Fol. 186. Աղերս եւթաղի, or the Prayer of Euthalius.

History of the MS.—Colophon I., fol. 18 :—

. . . յիշեցէք զպատուական ք̃հ կոստա̃ և զամենայն զարմն իւր զայժմուս և զանցեալն առաջի զենլոյն յի̃ քի̃ ։ և զիս զանպիտան գրիչս զթորոս և զա̃մ հաւատացեալս· ամէն ։

". . . Remember the venerable priest Constantius, and all his kinsmen in the present and in the past, before the slain one, Jesus Christ ; and myself, the worthless scribe Thoros, and all the faithful. Amen."

Colophon II., fol. 45 :—

Զթորոս վահկայցի նուաստ քահանայ յաղաչեմ յիշել ի տ̃ր . . .

"I pray you remember in the Lord the lowest of priests, Thoros of Wahkay."

Colophon III., fol. 120, in verse :—

Անոտի փառանցս արհամարհողք . . .

Colophon IV., fol. 186*b* :—

Ով հարք իմ և եղբարք . . . յիշելոյ արարէք արժանի զիս թորոս վահկայցի

This has the same import as no. II.

The chaptering in this codex is often peculiar, and other than what we find in Zohrab's edition; thus:—

Revelation, as far as 3^{14}, is chaptered according to two rival systems, of which one, made in black ink, agrees with Zohrab's; the other, given in red ink, disagrees therewith. Neither extends beyond 3^{14}. In Romans, lection ii. begins at 5^{1}; iii. at 9^{1}; iv. at 12^{1}; v. at 15^{1}. In 1 Corinthians, lection ii. begins at 5^{1}; iii. at 8^{1}; iv. at 12^{1}; v. at 15^{1}. In 2 Corinthians, lection ii. begins at 4^{7}; iii. at 8^{1}; iv. at 10^{1}. In Galatians, lection ii. begins at 3^{15}. In Ephesians, lection ii. begins at 4^{1}. In Philippians, lection ii. begins at 3^{1}. In Colossians, lection ii. begins at 3^{18}. In Hebrews, lection ii. begins at 7^{11}; iii. at 11^{1}. Zohrab's sections are also given, apparently by the first hand.

In Acts the apportionment of the forty-nine lections is peculiar. Thus, of the first series of seven, no. ii. begins at 2^{22}; iii. at 2^{42}; iv. at 3^{22}; v. at 4^{13}; vi. at 4^{32}; vii. at 5^{12}. An old hand begins a different system in the margin, according to which ii. begins at 1^{15}; iii. at 2^{1}. This system is not carried beyond ch. 2.

The Thoros of the colophons was a compatriot of the copyist of MS. Add. 18,549, and his date must therefore fall within the thirteenth century. The volume appears to have been written in Cilicia.

I have described the Euthalian apparatus contained in this MS. in the Journal of Philology, 1895, vol. xxiii., no. 46, pp. 241–259. See also the volume "Euthaliana" by J. Armitage Robinson, B.D., Cambridge, 1895.

8.

Add. 18,549.—Fine white vellum. Oriental binding of brown leather. An ornate cross is pricked out on first cover. The flap and last cover are stamped with a diaper pattern. Flaps and three silver studs, for keeping the volume closed, remain. Size, external 9 by $6\frac{1}{2}$ inches, of text $6\frac{1}{4}$ by $4\frac{1}{2}$. The folios, including 4 from an older book bound in at beginning and end, number 314, in 26 signed quires of 12 folios each; but one leaf has been cut out of the first quire, another out of the sixth, which had 14 leaves, and two at the end of the twenty-sixth quire. All the leaves thus excised were blank or imperfect, for the book is complete. The writing is an elegant medium-sized *bolorgir* or round hand, of the year 1280, in double columns of 29 lines. The syllables to be stressed in reading aloud are accented. The double point and the comma, and (somewhat sparsely) the single point, are used in punctuation. The orthography is ancient, and the usual compendia, chiefly of sacred names, are used. The words are seldom spaced from each other, except where they are separated by the punctuation.

Contents: Fol. 4, Matthew; fol. 44, Mark (including 16^{9-20}); fol. 71, Luke (including, on fol. 107*b*, $22^{43,44}$, which, however, are asterisked in the margin); fol. 113, John (the narrative of the woman taken in adultery is added in its place in the Gospel, fol. 124*b*, but between asterisks); fol. 145, Revelation; fol. 162, Epistle of Paul to the Romans, without preface or heads of chapters (the *տունք* or verses are numbered at the end as 920); fol. 178, 1 Corinthians, preceded by the list of heads printed in Zohrab's edition; fol. 194*b*, 2 Corinthians, preceded by a similar list; fol. 204*b*, Galatians; fol. 210, Ephesians; fol. 215, Philippians; fol. 218, Colossians; fol. 222*b*, 1 Thessalonians; fol. 226, 2 Thessalonians; fol. 228*b*, Hebrews; fol. 241*b*, 1 Timothy; fol. 246*b*, 2 Timothy; fol. 249, Titus; fol. 252, Philemon.

All the above letters of Paul are preceded by lists of *գլուխք* or chapters, as printed in Zohrab's edition.

Fol. 253, Acts; fol. 291, James, preceded (fol. 290) by the preface, which begins *ի փոքուն փոքումիք ինձ*, printed by Zohrab, and also by the list of heads or *գլուխք*, also in Zohrab; fol. 295*b*, 1 Peter; fol. 300, 2 Peter; fol. 303*b*, 1 John; fol. 308, 2 John; fol. 309, 3 John; fol. 309*b*, Jude.

All the above Epistles are preceded by lists of the *գլուխք* or heads, as printed by Zohrab.

Fol. 311*b*, Prayer of Euthalius (*աղերս Եւթաղի*). Begins: *ա̃մ ուրեք ա̃մ իրիք ժամանակէ*. See Zohrab's Bible, Venice, 1805, Appendix, p. 28.

The ordinary prefaces of the Gospels, with the Tables of Ammonian Canons, are omitted in this MS.; but the latter are added in the lateral and lower margins. The Pentecostal lections are marked in the margins, and a later hand adds marginally in red ink the Western chaptering, called of Hugo, in the Gospels and Revelation, effacing in the latter the older chaptering, which resembled that which Zohrab gives in the margins of his edition. Hugo's chaptering is added by the same late hand throughout the rest of the N.T. In Acts the Pentecostal lections are marked, and agree with those indicated in his margin by Zohrab. In the Epistles the liturgical divisions known as Alexandrian are added; these are not shown in Zohrab. Thus, in Romans, lection i. begins at 1^1; ii. at 5^1; iii. at 9^1; iv. at 12^1; v. at 15^1. In 1 Corinthians, lection i. begins at 1^1; ii. at 7^1; iii. at 8^1; iv. at 12^1; v. at 15^1. In 2 Corinthians, lection i. begins at 1^1; ii. at 4^7; iii. at 8^1 (where Zohrab's lection ix. is also signified in the margin by the first hand); iv. at 10^1. In Galatians, lection i. begins at 1^1; ii. at 3^{15}; and so forth. In the Epistles and Acts, the Testimonies as collected by Euthalius are noted in the margin, and also the number of *տունք* or *στίχοι*. A few early scholia stand in the margins. The general order of the books here given, viz. Paulines, Acts, General Epistles, was that of Euthalius.

Illuminations.—Some of these are of later origin than the text, but all are richly gilded, bright in colouring, and well drawn. There are five full-page miniatures of the four Evangelists at the beginning of their respective Gospels, and of Peter and Paul on fol. 161*b*, before the Paulines. John, engaged in dictating his Gospel, is painted in a separate compartment, apart from Prochorus who sits writing in another. Peter and Paul also have each their own compartments. Six ornate headpieces precede the four Gospels, the Paulines, and the Acts. The last-mentioned is in the form of two arcades, surmounted by peacocks, over the two columns of the text. The other five are single arcades spanning both columns at once. In all of them is seen interlacing green branch or foliage tracery with violet, red, and pink flowers on a gold background. Sphinxes and lions are sometimes drawn amid the tracery; in the margins are tall arabesques of floral design. The text of each Gospel begins with a large decorative initial followed by smaller ones and gold uncials. At the beginning of each of the Catholic Epistles miniatures of the author and addressee are set in the margin. Each paragraph or *στίχος* begins with a gold uncial; the liturgical sections with decorative letters, with marginal arabesques enclosing their numbers, or with birds and shrines. Each Epistle is headed by a small oblong frontispiece of green branchwork on gold ground. As many as sixteen illuminations of saints adorn the margins of Acts alone. The pictures of saints in the margins were added in Ispahan in the eighteenth century, and the five full-page pictures of the Evangelists and of Peter and Paul appear to be of the same age and workmanship; but all the rest of the illuminations, *i.e.* the graceful headpieces, marginal arabesques, birds, decorative letters, and gold uncials, were done in the thirteenth century.

History of the MS.—Colophons, fol. 312:—

փառք ամենասբ̃ երրորդութե̃ . . . գրեցաւ ի թու" Հայոց չի̃թ: իսւթն հարիւր և քսան և ինն ի մայրաքաղաքս սիս ընդ հովանեաւ սբ̃ հոգւոյն որ յայամ ամի վերստին նորոգեցաւ պատուական քարամբք քերեալ ի ճարտարաց։ ձեռամբ ստեփաննոսի վահկայցւոյ և ծախիւք և հրամանաւ, սոսթենէս րաբունոյ որ էր վարժ և կիրթ յամենայն գիրս ա̄ծային հնոցն և նորոցս և արտաքին փիլիսոփայիցն գեր ի վերոյ՝ որ և ի ժամանակիս մեր, և ի թագ" լևոնի, և ի հայրապետ" յակոբայ՝ ոչ ոք է կատարեալ իբր և զսա յա̄մ իմաստս՝ բայց ի մեծ րաբունեաց րաբունոյն որոյ անունն ցաւղէ քաղցր՝ որ և վահրամ կոչի . . .

Դարձեալ յիշեցէք ի ք̄ս զվերջին ստացող սբ̄ աւետարանս և գործք առաքելոց ընդ նմա. զջուղեցի պարոնաց պարոն խօջայ. նազարն. որ ստացաւ զսա հալալ. և յարդար վաստակոց իւրոց և ետ վերստին նորոգել ծաղկել և զարդարել ոսկով. և լաղուարտով և այլ և այլ երամբք դեղերով. ի պայծառութի̄ սբ̄ եկեղեցւոյ. և ի վայելչութի̄ մանկանց սիոնի, յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց. հօրն խօջայ, խաչկին. և մօրն մարիամին. և եղբարցն պարոնաց պարոն խօջայ սափարին. և սինանին և ա̄մ արեան . . .

Կրկին անգամ յիշեցէք ի ք̄ս զխօջայ նազարն և զկողակիցն իւր. խաթուն ջանն, և զորդիքն, իւրեանց պարոն զաֆրազն, և զէլիազն, և զդստերքն իւրեանց . . .

Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի ք̄ս զպարոնաց պարոն, զխօջայ՝ սափարն. և զկողակիցն իւր սաւլթայ փաշէն, և զորդիքն ի̄րց. նախ զպարոն մելիք աղէն. ֆռանգուլն. սօլթանումն. և զջալալն. և զդստերքն ի̄րց, և զա̄մ արեան . . .

Արդ ես մեսրոպ դպիր խիզանցիս վերստին նորոգեցի. և ծաղկեցի ոսկով. և լաղուարդով. և այլ և այլ երանգ դեղերով բազում աշխատեցայ, և աւարտեցի՝ ՚ի յերկիրն պարսից, ի քաղաքն որ է ասպահան, ի թագաւորութե̄ շահ աբասին որ բազում քաջութբ յաղթէ թշնամեաց իւրոց։. եւ ի մերում հայրապետութե̄ տ̄ն. տ̄ր դաւթի և տ̄ր մելքէսէթ կաթողիկոսի, ա̄մ հայոց. ի թուականութե̄. մերում. ռ. կ. է աւարտեցաւ և կազմեցաւ ։

Եւ արդ . . . յիշեցէք զիս զանարժան մեսրոպ . . . և զուսուցանող վարպետաց վարպետն իմ՝ նախ տ̄ր սարգիս որ մականուն մազման կոչի. և զտ̄ր մարտիրոս խիզանցին . . .

"Glory to the all-holy Trinity . . . This book was written in the year of the Armenians 729, in the metropolis of Sis, under the shelter of the (church of the) Holy Spirit, which in this year was renovated with valuable stones polished by artists—by Stephanos of Wahkay, and at the expense and by order of Sosthenes, the rabbi (*rabun*), who was learned and skilled in all the divine Scriptures, old and new, and excelled foreign philosophers of our time; in the reign of Leon, and in the patriarchate of Jacob. No one was so perfect as he in all wisdom, except the great rabbin of rabbins, whose name is sweet as dew, and who is called Wahram . . .

"Once more, remember in Christ the last owner of this holy Gospel, and (of) the Acts of the Apostles together with it, him of Dschuḷa, Paron of Parons, Khôdschay Nazar, who acquired it with money honestly earned by toil, and had it repaired, illuminated and adorned with gold, and with *lapis lazuli*, and all kinds of colours in unison, unto the glory of holy Church, and for the use of the children of Sion, for a goodly memorial of himself and of his parents, of his father Khôdschay Khatchik, and of his mother Miriam, and of his brothers, the Paron of Parons Khôdschay Saphar, and of Sinan, and of all cognates . . .

"Once more, remember in Christ Khôdschay Nazar and his spouse Khathun Dschan, and their sons Paron Zafraz and Êliaz, and their daughters . . .

"Once more, remember in Christ the Paron of Parons Khôdschay Saphar, and his wife Saulthay Phashên, and their sons, first Paron Meliq Aḷên, Frangul, Sôlthanum and Dschalal, and their daughters, and all cognates . . .

"I, therefore, Mesrop, the clerk of Khizantz, repaired afresh this book, and illumined it with gold and *lapis lazuli* and all sorts of colours in unison. I laboured much, and completed it in the land of the Persians, in the city of Aspahan, in the reign of Shah Abas, who by dint of courage conquers his enemies; and in the term of our own Patriarch Sir David, and of Sir Melqêsêth, Catholicos of all the Armenians, in our own era 1067 (A.D. 1618), it was completed and bound.

"Now therefore . . . remember me, the

unworthy Mesrop . . . and the teachers of whom I learned, first my master Sir Sargis, who is nicknamed Mazman, and Sir Martiros of Khizantz . . ."

In the above colophon the proper names are written in red or gold.

On fol. 252, verso, stood a colophon in red ink now almost wholly erased. Dr. Baronian read of it the following :—

որդի աւշնի
տեառն կոռիկոսոյ և եղբաւր
թագ. հայոց հեթմոյ առաջնոյ
ստացաւղ
յիշեսջիք ի ք͞ս

I.e. "Remember in Christ the owner of this volume, Th[oros], the son of Aushin Lord of Koṛikos and brother of Hethoum the First, king of the Armenians."

He remarks that from the above it is clear that Prince Aushin had a son not mentioned in Dulaurier's Genealogy (Journal Asiatique, Oct. 1861, Table V.). As the title "First" is given to Hethoum, that monarch must have died, and the inscription be later than 1289, when Hethoum II. acceded. Prince Aushin died, according to Sempad the Chronicler, in 1268. A memorial in Paris Bibl. Nat. A.F. 96 (an Armenian MS. of Michel Syrus) mentions him as պարոն Աւշին տէրն կաւռիկոսոյ, or Paron Aushin Lord of Kauṛikos.

Pietro della Valle, in his eighth letter from Ispahan, April 4, 1620 (see Viaggi, La Persia, parte seconda, Roma, 1658, p. 94), mentions the family of Khodschay Safar (Chogia Sefèr), and reports that he had recently died, and that his brother Khodschay Nazar had succeeded him. Sir Th. Herbert, in his "Some Yeares Travels," &c., 1626, 1627 (ed. London, 1677, p. 167), speaks of Hodge Nazar, the "Armenian Christian prince" of Jelphey. Olearius, in his "Voyages," also mentions Kh. Zahrad and Kh. Elias, whom he met in Ispahan in 1637, and Seferas-Beg (col. 775 of ed. Leiden, 1718).

Stephanos, the original scribe, has also left brief colophons asking for our prayers on folios 112 and 161. On fol. 70 is a late scrawl asking our prayers for one խօջ յեգազն, *i.e.* Khôdsch Yegaz, and his wife. On fol. 311, under date ռ͞ղբ աւելեաց մին, *i.e.* 1092 (A.D. 1642), first of the *epagomenai*, one յօվանէս, *i.e.* John, writes his name.

At each end of this MS. is bound in a vellum folio on which is written a text 9 by 7 inches in size, in double columns, in square uncials or *ergathagir*. The first of these folios contains Matt. 3^{11}–4^{8}; the second, Matt. 4^{8-23}. The Ammonian Canons are added. These fragments of an Evangeliar may belong to the eleventh or twelfth century.

Over part of the text of one of these uncial folios is gummed a fragment of paper on which is written, in a hand of the seventeenth or eighteenth century, some narrative. One can decipher the names պօղս ծ͞ռյ ծ͞ռյից ա͞յ, *i.e.* Paul, the servant of servants of God, and տ͞ր մկրտիչ եպիսկոպոս նտկեց, *i.e.* Sir Mkrtich, Bishop Ntketzi.

On the other of these folios is the following note in red ink, in the hand which added the Latin chaptering :—

Ով ընթերցողք ս͞բ աւետարանիս. և այլ ս͞բ գրենացս որ են աստ գիտեա զի ա͞մ կարմիր համարայ գիրն որ է յաւետարանն նայ ըստ հռոմայ եկեղեցւոյն սահմանին է. և թուին ըստ հայոց բայց և յայլ գրեանքն ամէնն ըստ հռոմայ եկեղեցւոյն է։

"O readers of this holy Gospel, and of the other sacred volumes which are here, note that all the red numbers written in the Gospel are according to the system of the Church of Rome . . ."

(The last two lines not intelligible.)

9.

Add. 14,740a.—This is a collection of Coptic and Armenian fragments. Folios 90, 91, 92 are of vellum, much yellowed, and are consecutive folios taken from an Evangeliar written in uncial or *ergathagir* characters of late type hardly before 1100 nor later than 1300, in double columns of 26 lines each. The folios measure 10 by 7 inches, the text 7½ by 5 inches. The text is Luke's Gospel from the words (12[3]) *լոյս և զոր յունկանէն խաւսեցարուք* in the Ammonian section *ճխե* as far as the words (12[37]) *զի գաւտի ընդ մէջ ածցէ և բազմեցո·*

The Pentecostal lections are signified in the margins, and the Ammonian Canons below and at the side of the text.

10.

Or. 2283.—Stout oriental-looking paper, much yellowed. Modern binding of brown morocco. Size, external 9⅝ by 6½ inches, of text 7½ by 4½. Folios 295, of which the last is of vellum (see below). Written in two large irregular and closely similar *bolorgir* or round hands of the thirteenth century, in double columns of 21 lines as far as fol. 129, and then of 22. Folios 130 to end are written in a less archaic style than 4–129, the ink being blacker and the letters sloping more to the right. Folios 130–134 are by the same hand which added the colophon at end of Mark, fol. 144, and which probably wrote fol. 135 to the end. But this is not certain; for folios 130–134 form a supplementary quire (no. 17), and fol. 135, the first of quire 18, begins with Mark 12[30]; whereas Mark 12[28, 29] are at the top of 134*b*, written in a large hand across the page, and not in double columns, and the last three-quarters of 134*b* are left blank. It is clear, therefore, that quire 18 was written before quire 17. Fol. 169*b* is left blank for no apparent reason. It comes in the middle of quire 24. The second column of fol. 84 is also left blank for no reason. The decorations also in the section folios 4–134 are less ornate than in the section fol. 135 to end; for the liturgical sections in this earlier part begin, as a rule, with red uncials only, and in but one or two cases with ornamental letters of interlacing red lines; they are also marked in the margins by rude geometrical arabesques, bosses, and geometrical designs, generally in black outline, but sometimes filled in with red pigment. The one rude marginal miniature of an elephant on fol. 125*b* is a later addition; from fol. 135 on, however, the lections begin with large *shalagir* or festooned initials, coloured red, green, and blue; and the marginal bosses and arabesques are also in more than one colour. The orthography of the MS. is in general archaic. A few stress-accents for reading aloud are added. The single and double points alone are used in punctuation. The quires are signed from 1 to 39 (20, 21 omitted), and are of 8 folios each as a rule; but no. 2 has 6, 3 has 9, 5 has 7, 12 has 6, 15 is unsigned, 17 has 5, 35 has 4; quires 20 to 21 do not exist and are omitted in the signatures, but the text passes unbroken at Luke 2[16] from quire 19 to quire 22, and the handwriting also remains the same. After fol. 92 one folio is lost, which contained Matt. 28[14–20]. The margins have been cut at some time, and the many leaves which were torn have been mended. On fol. 263, col. 1, a late hand completes a passage (John 11[45, 46]) left incomplete by the scribe.

The MS. contains the Gospels, as follows: Fol. 4, Matthew; fol. 93, Mark, omitting the last twelve verses; fol. 145, Luke; fol. 227, John. The episode of the woman taken in adultery comes in its place in the text.

Each Gospel begins with a large ornamental initial and a line of coloured *shalagir* or festooned letters. Over each is set a headpiece or arch of interlacing white tracery against a red background. There is a double arch over Matthew, and in the centre of the headpiece of Mark is drawn the Lion with a book.

At the end of Mark is written: *գլուխք: մլգ: տունք: ռո:* *i.e.* chapters 233, verses (*lit.* houses) 1600.

At the end of Luke is written: *գլուխք: յխգ̃: տունք: սպ̃: սպ̃:* i.e. chapters 343, verses 2800.

At the end of John: *գլուխք մլբ̃: տունք :սյ:* i.e. chapters 232, verses 2300.

History of the MS.—Colophon I., fol. 144:—

Արդ ես մեղուցեալ ծառայս այ̃ քահանայս և շմաւոն, գրեցաք զսբ̃ աւետարանս յիշատակ մեզ և ծնողաց մերոց և ամենայն երախտաւորաց . . . Էաք եղբարք հարազատք ըստ մարմնո ուսեալք և սնեալք ի սբ̃ ուխտս Թեղենիս. առ ոտս սբ̃ և պատուական ծերունի հաւր եղբաւր մերո Նահապետի որ հայրախնամ սիրով և գթով սնոյց և ուսոյց զմեզ և բարի ծերութբ̃ փոխ եղև ի քս̃ . . .

Colophon II., fol. 226*b*:—

Զանպիտան գրիչն աղաչեմ յիշել . . . և զիս զշմաւոն զանարժան քահանայ. վս̃ զի Թերակատարէր զի լմնել տվի բազում ջանիւ և յաւժարութբ̃ սրտի դաւթի անարժան կրաւնաւորի: զի և զյոհանէս յիշեսջիք զեղբայրս իմ ի քս̃.

These two colophons are rendered into English below.

A late hand has tried his pen over the first three folios and also over 291, without giving any date.

On fol. 291*b*, a leaf of alien paper, a late hand has written out a poem entitled *գովասանք ի վերայ հարսն ու փեսխս:* i.e. an eulogy of bride and bridegroom. Begins:—

օրնէ յս̃ . օրնէ քս̃ . օրնէ զԹագ .
այն առաջին ժամանակին . . .

The poem mentions a St. Nerses.

Colophon III. is imperfect, folios 292, 293 containing the end of it only. In it, after dwelling on the symbols of the four Evangelists, and the colours used in painting them, the scribe continues thus:—

Շնորհիւ տն̃ սկսա և ողորմութբ̃ կատարեցի, զչորեկվտակեան ա̃ծախումբ մատեանս ի լուսաւորութիւն մանկանց առագաստի նոր սիոնի. և ի բերկրուա̃ն ա̃մ հաւատացելոց ի քս̃: Ի հերքուա̃ն բելիարա, և ի կանկնուա̃ն նորագին ե̃կղի. Բայց գրեցաւ սա ի Թվիս հայոց: չխ̃դ: Ի յաւուրս նետողաց ազգի որ բռնացեալ ունէր զամենայն աշխարհս հայոց և զայլս բազումս: որում չեմ բաւական պատմել զգառնութի̃ և զաւերութիւն աշխարհիս որ իբրև զծով խռովել մրրկածին աւդով զերեքալեանն բերելով ընմանութի̃. ուր ոչ երկիր և ոչ քաղաք, և ոչ գեաւղ: և ոչ աւանք. և ոչ հրաշալան վանորեայք զխաղաղութի̃ գտեալ . . . . Այլ և գրեցաւ սայ. ի յանապատիս. Թեղենիք կոչեցեալ ընդ հովանեաւ սբ̃ և փառաւորեալ ա̃ծածնիս և սբ̃ կաթողիկէիս. և այլ սբ̃ոցս. և բազմահոյլ ճգնաւորաց և միայնակեցացս: ձեռամբ . . գրչի մեղապարտ դաւթի: որ սկսեալ զսայ, ոմն անուն քահանայ կոչեցեալ, ամենայն իմաստիւք և հանչարով [lege *հանճ.*] *լցեալ և ճգնութբ̃, և առաքինութբ̃: և յորժամ հասեալ ի միջակ տեղի սորա. ապա ի ժամանել աւրհասն և բառնա ի կենաց Թերակատար աւուրբք և Թողեալ անմխիթարելի սուգ: այլ և եղբայր սորա պատուական և հոգելից քահանա շմաւոն անուն կոչեցեալ. հարեալ ի սուգ եղբաւրն անմխիթարութի̃ գտել զսբ̃ աւետարանս. եւ զսա գրել զոր ոչ ժամանեաց եղբայր սորա, և կատարել ձեռամբ իմոյ անարժան դաւթի . . .*

Որ և կրկին հայցեմ սիրովն այ̃ խոշորութն և սղալանաց և այլ պատճառի անմեղադիր լինել. և ուղղել սիրելաբար զսխալեալսն . . .

The following is a rendering of these three colophons:—

I. "I, then, the sinful servant of God, a priest, and Shmavon (Simeon), we wrote this holy Gospel as a memorial of ourselves and of our parents and of all benefactors . . . we were brothers germane in the flesh, educated and brought up in the holy convent of Theḷeni, at the feet of our holy and venerable aged father's brother Nahapet, who with paternal solicitude and love and pity brought us up and educated us, and in good old age passed away unto Christ."

II. "I pray you to remember the worthless scribe . . . and myself Shmavon, an undeserving priest; for the half-finished work I had completed with much labour and zeal by David, unworthy monk. Wherefore also remember in Christ Johanes, my brother."

The word "unworthy" is unusual, as applied by one writer to another.

III. "By the Lord's grace I began, and by his mercy I finished this fourfold inspired book for the illumination of the children of the pavilion of the New Sion, and the delight of all believers in Christ; for the destruction of Beliar, and upraising of newly armoured Israel. But it was written in the year of the Armenian era 744 (A.D. 1295), in the days of the Archers' race, that had overcome by force all the land of Armenia and many other lands. Whereof I cannot describe the bitterness, nor the desolation of the land, which resembles a stormy sea whose billows are agitated by a tempestuous wind, without either land or city or village or hamlet or admirable convent finding peace . . . Moreover, it was written in the monastery (*lit.* desert) called Theḷeniq, under the shelter of the holy and glorious Theotokos, and of holy *Catholicé*, and of all the saints, and of numerous ascetics and monks, by the sinful scribe David. He who began it, one called by name a priest, was full of all wisdom and skill, as well as of austerity and virtue. But when he got halfway through it, death surprised him and carried him off, his days but half completed, leaving us sorrow not to be consoled. However, his brother, the venerable and inspired priest Shmavon, so called, smitten with unconsolable sorrow, found the holy Gospel, and had that written out which his brother had no time for, and completed by me the unworthy David . . .

"Wherefore I entreat you once more, for love of God, to forgive the rudeness and errors of my writing, and all my other faults, and in a friendly manner to correct its errors . . ."

Fol. 295 is a fragment of an old uncial ritual of Baptism. It contains a deacon's proclaiming and the priest's prayer following it for the consecration of the font. Begins:—

Ս՝ան Հայրապետին մերո այսանուն կենաց և փրկութեան կ՟ր· վ՟ան զի տ՟ր ուղղեսցէ զգործս ձեռաց սոցա և զքահանայիս որ զմկրտութիւն առնէ, կ՟ր աղ·

The text agrees closely with the Barberini Armenian ritual of the Vatican and Codex 1216 of San Lazaro. See "Rituale Armenorum," p. 94; and H. Denzinger, "Ritus Orientalium," tom. i., p. 386.

11.

Or. 5626.—Vellum, much stained by damp, especially at each end. Modern binding in half red morocco. Size, external 5⅝ by 4⅞ inches, of text 4¼ by 3¼. The ragged edges of the folios have been mended. At some time they have been badly cut all through the book, and many of the marginal arabesques so curtailed. Folios 344, of which the last is of paper. There are 28 quires, all of 12 leaves each, except that 2 has 11, 7 has 14, 8 has 16. The quires are signed in lower margins. The text is in a clear, middle-sized and elegant *bolorgir* or round hand, written in double columns of 19 lines each. The Ammonian Canons are added in lower and lateral margins, and the Pentecostal lections are numbered in the margins.

The volume contains the Gospels. Matthew begins fol. 2; Mark, fol. 102; Luke, fol. 162; John, fol. 267. The usual prefaces and Tables of Canons are not given. The last twelve verses of Mark are added after a blank interval. In John the passage 8^{1-12} is given in its place, but with the words *իրք կնոջն շնացելոյ*, *i.e.* "episode of the adulterous woman," in the margin.

This MS. is richly illuminated, and gold has been lavished on it. Four full-page pictures of the Evangelists precede their respective Gospels, and the last three of them much exceed in artistic execution what are usually found in Armenian MSS. The heads are, as usual, against gold backgrounds, but are full of life and quite unconventional. The portrait of Prochorus is especially lifelike. Each Gospel begins with a coloured headpiece of interlacing fronds in blue, red, and black, on gold ground. Harpies, gryphons, or lions are framed in the foliage. The several initial letters are fashioned out of the Evangelists' symbols (*e.g.* a man, lions, &c.), and are followed by alternating lines of gold, blue, and red capital letters. In the margins stand tall and elegant arabesques in blue, red, and green, outlined with gold. Similar arabesques mark the beginnings of each lection, together with gold initials followed by rubricated lines of text.

History of the MS.—Colophon I., fol. 100 :—

..... *աւետիս փրկութեն մեզ և աւետարան կոչեմք։ Որում ցանկացեալ ... վարդապետն Թորոս, և ետ գրել զսա ... վն որոյ աղաչեմ .. յիշել ի մաքրամատոյց յաղաւթս ձեր զԹորոս վարդ" և զծնողսն իւր և զեղբարս նորին զռոբէն. և զյակովբ և զյովհաննէս և զքոյր նոցա զազիզն ...*

Աղաչեմ յիշել զփցուն գրիչս բարս" և զծնողս իմ

"We call, too, the Gospel our message of salvation. For this Wardapet Thoros longed, and had it written . . . Wherefore I pray you to remember in your purely offered prayers Thoros Wardapet and his parents, and his brothers Robên and Yakôb and Yovhannês, and their sister Aziz . . . I pray you to remember the humble scribe Barsel (Basil) and my parents."

Colophon II., fol. 160*b* :—

Յորժամ մեծ թուականն Հայոց Է▨ էր ի թագաւորութեն Հայոց լեւոնի որ, բԺ ամ էր թագաւորութեն նորա, և ի հինգետասան ամի հայրապետութեն Հայոց տր յակոբա, գրեցաւ սբ աւետարանս ի հռչակաւոր մենաստանիս ի դրազարկս ընդ հովանեաւ մաւր լուսոյ ածածնիս, յիշատակ Թորոս վարդապետի։

"In the great era of the Armenians seven hundred and . . . in the twelfth year of the reign of king Leon, and in the fifteenth year of the patriarchate over the Armenians of Sir Yakob, this holy Evangel was written in the famous monastery in Drazark, under the shelter of the Mother of Light, the Theotokos, as a memorial of Thoros Wardapet."

Colophon III., fol. 343*b* :—

Յամի, պ․երորդի, հե թվկնիս Հայոց վերստին նորոգեցաւ սբ աւետարանս․ որ էր անկեալ ի ձեռս անաւրինաց ...

"In the year of the Armenians 875 (A.D. 1425) this holy Gospel was repaired, after it had fallen into the hands of miscreants . . ."

This colophon is hardly legible from discoloration of the vellum by damp, and is imperfect through loss of a folio.

Colophon IV., fol. 344, in a coarse, large *bolorgir*, on a folio of paper introduced at end of volume :—

... *ըստացող աղանն և ուր ծնօղսն հայր հանգուցեալ վարդանն և մայր իւր հօ▨օմսիմէն և զկենակիցն իւր մարա▨ և զդուստրն իւր յեղսաբերն և զգ▨ւրն իւր հոռոմին և զախբոր* ... (No date.)

". . . Remember the owner Aḷan and his parents, his deceased father Wardan, and his mother Hô[r]ômsimên, and his spouse Mara . . and his daughter Yeḷsaber, and her . . ? . . Horomin and Akhbor . . ."

The Armenian king referred to in Colophon II. must be Leon III., who ascended the throne in A.D. 1269 according to a contemporary notice given by Dulaurier ("Recherches sur la Chronologie Arménienne," p. 343), and was crowned in 1270. His twelfth year was therefore 1282. Now Yakub Klayetzi became Catholicos of Sis, according to Tchamtchian's History, p. 268, in 1268. His fifteenth year might have begun late in 1282. This, then, is the date of this codex, and the year of the Armenian era of which the second number is defective should be read as *չլա* (*i.e.* 731).

12.

Add. 27,489.—Vellum, much soiled and yellowed. Modern binding of red morocco. Size, external 7¾ by 5¼ inches, of text 5¾ by 3¾. Folios 203, in 22 quires, of which the last contains 4 leaves; the others, as a rule, 10 or 12. They are often unsigned. The outer and lower margins of the leaves are much decayed, and have been mended. Fol. 170 is left blank, and many folios are wanting. The writing as far as fol. 141 is a clear, large *bolorgir* of the thirteenth or early fourteenth century, with few compendia, and old orthography and punctuation, the raised double point and comma being used. But from fol. 142 another hand continues the book in a less archaic style of writing. This hand sets the double point on a level with the line of writing, and makes the ւ in a less archaic manner. The text throughout is written in double columns, usually of 22 lines each, but from folios 142 to 153 they consist of 21 only. The usual division into verses is given, and also the Ammonian Canons in text and in lower margin. The 42 Pericopes are marked.

Contents :—

Fol. 3*b*. Letter of Eusebius to Carpianus.

Fol. 5*b*. Tables of Ammonian Canons.

Fol. 12*b*. Preface of Matthew's Gospel.

Fol. 13. Heads of Matthew's Gospel, beginning : *Սուրբն մաթէոս որ նախ մաքսաւոր և ապա աւետարանիչ։ նոյն ինքն ի մէ մերմէ յէ քէ կոչեցաւ*

Fol. 14. Gospel of Matthew.

Fol. 75. Preface and heads of Mark's Gospel, beginning : *Սուրբն մարկոս աւետարանիչ. աշակերտ էր պետրոսի, և ընթացակից պաւղոսի, և մի էր յեթանասնիցն.*

Fol. 77. Mark. The last twelve verses are given as an integral part of the Gospel.

Fol. 115. Preface and heads of Luke, beginning : *Սր աւետարանիչն ղուկաս հեթանոս էր ազգաւ. յանտիոք քաղաքէ ասորոց՝ աշակերտ լեալ նախ գաւլիանոսի*

Fol. 118. Luke.

Fol. 169, col. 1. A notice of Luke : *Ղուկաս աւետարանիչ աշակերտեալ պաւղոսի առաքելոյ. յետ. ի. ամի վերանալոյ տն գրեաց*

Fol. 169, col. 2. Preface of John : *Յովհաննու աւետարան՝ գրեալ է յովհաննու. որ եղբայրէ յակովբայ զեբեդեայ։ որ անկաւ ի վերայ լանջացն տն։*

Fol. 171. Gospel of John (beginning is lost).

Fol. 202*b*. The episode of the woman taken in adultery.

In the early written text, which extends as far as fol. 141, the following folios are lost : After fol. 17, one folio, containing Matt. 3^{4-16} ; after fol. 26, six folios, Matt. 7^{26}–10^{14} ; after fol. 31, one folio, Matt. 12^{21-34}; after fol. 77, three folios, Mark 1^{11}–2^{16}; after fol. 82, three folios, Mark 4^{36}–5^{42} ; after fol. 119, six folios, Luke 1^{27}–2^{38} ; after fol. 123, five folios, Luke 4^{8}–5^{33} ; after fol. 127, two folios, Luke 7^{1-26} ; after fol. 130, three folios, Luke 8^{19}–9^{4}. In the later written text, fol. 142 to end : After fol. 168, seven folios, containing Luke 22^{1}–23^{47} ; after fol. 170, one folio, John 1^{1-16} ; after fol. 178, two folios, John 4^{37}–5^{17} ; after fol. 190, two folios, John 8^{59}–9^{34} ; after fol. 192, three folios, John 10^{30}–11^{45} ; after fol. 199, twelve folios, John 14^{22}–20^{17}.

The earlier text is embellished with many designs traced in pink ink. The Letter of Eusebius and the Canons of Ammonius are framed between pillars surmounted by headpieces either rectangular or in the form of a triple arcade. These are filled with floreated or interlaced designs, and surmounted by birds. Floreated designs with birds also adorn the side margins. Headpieces mark the beginning of the first three Gospels, of geometrical and interlaced design with marginal arabesques. Each Gospel begins with decorative letters and uncials as far as the end of its first page. Similar letters and marginal arabesques mark the beginning of each pericope. Each verse begins with a red capital letter. In the later written portion, fol. 142 to the end, there are no marginal decorations, but decorative letters of a plainer kind mark the pericopes.

At the beginning of this codex is bound in a sheet of vellum written in uncial characters of the eleventh or twelfth century. It measures 9½ by 7 inches, and is written in double columns of 17 lines each. It contains Mark 13^{2-8} and 23^{8-12}. The Ammonian Canons appear in the margins.

13.

Or. 2680.—Oriental glazed stout paper, somewhat yellowed. Size, external 13 by 9½ inches, of text 9½ by 7. Folios 251, excluding two vellum fly-leaves, in 22 quires which consist of 12 leaves each, except that 1 and 2 have 9; 7, 15, 19 have 11; 17 and 22 have 10. Fol. 244 should precede 243. It is written in double columns of 21 lines. The folios, which are much frayed at the corners, have been repaired. The hand is a large, clear, but inelegant *bolorgir* or round hand. The 42 lections in each Gospel are numbered in the margins. The Ammonian Canons are added by the first hand in the lower and lateral margins, but only as far as fol. 101, where the ninth quire ends. The first hand signed each quire in the lower margin with the letters of the Armenian alphabet taken *seriatim*. A later hand has signed them afresh with the Armenian letters taken in their numerical significance. In some cases the original signatures have been more or less cut away by a binder.

The contents are as follows: Fol. 1, Table v. of the Ammonian Canons; folios 2–5, pictures; folios 6, 7, Letter of Eusebius to Carpianus; folios 7–9, Tables of Ammonian Canons; fol. 10, Matthew; fol. 78, Mark (omitting the last twelve verses); fol. 122, Luke; fol. 195, John.

The Ammonian Tables are given between yellow and red pilasters, surmounted by rude capitals and arcades, with branch-work in the side margins.

Fol. 2*b* contains a rude but archaic picture, in red, blue, and yellow, of the Magi visiting the Mother and Child, with shepherds and angels above.

Fol. 3 contains two pictures of the Presentation in the Temple, and the Baptism.

Fol. 3*b*. The Transfiguration, and the Raising of Lazarus.

Fol. 4. The Entry into Jerusalem, with Zacchaeus in a tree.

Fol. 4*b*. The Last Supper. Jesus is dipping the morsel for Judas.

Fol. 5. The Crucifixion, and Descent from the Cross.

Fol. 5*b*. The Betrayal. Peter is cutting off the ear of Malchus with a sword. Jesus stands behind, with the Apostles to the left and the approaching soldiers on the right.

Fol. 10 contains a headpiece over the beginning of Matthew, an arcade of interlacing foliage with harpies.

Fol. 78. Headpiece of red interlacing foliage before Mark.

Fol. 121*b*. A picture of Luke seated writing. On the opposite page is a green headpiece of interlacing branchwork and foliage.

Fol. 194. A picture of John dictating his Gospel to Prochorus. On opposite page, a headpiece of red interlacing foliage, with ducks on each side of the central arch.

Plain scrolls and traceries of oak-leaves, birds, &c., mark the lections in the margins.

History of the MS.—Colophon, fol. 250*b*:—

Փառք ... Աւարտեցաւ ... աւետարանս .. ի թուիս ։ ՉԿԶ. ձեռամբ ամենամեղիս ա̃ծատրո սուտանուն երիցուս ... յիշեսջիք զմեղաւորս և զվարդապետսն իմ զպաւղոս քհ̃ զփոխեալն ի ք̃ս և զա̃ծատուր կր̃ և զսարկաւագ ընդ նմին զբարեսէր քհ̃ զստեփանոս որ ուսոյց ինձ զգիրս. ընդ նմին զմիաբանեալ քհ̃ զյոհանէս որ ընգերեաց ինձ ի գործն ա̃յ և զծնողսն իմ զյոհանէս և զտիկին մայրն. և զեսաի քհ̃ որ զաւրինակն շնորհեաց.

"Glory be . . . This Gospel was completed in the year 766 (A.D. 1317) by the sinner Astuadzatur, misnamed an elder . . . Remember the sinner and also my doctors, Paul the priest who has passed away to Christ, and Astuadzatur the monk and likewise deacon, the pious priest Stephanos who taught me letters; likewise the reverend priest Yohanês who was my associate in God's work, and my parents

Yohanês and my mother Tikin, and Isaiah (*Esai*) the priest who graciously lent me my archetype."

Another colophon (fol. 251) mentions *մկրտիչ քհ*, *i.e.* Mkrtitch the priest, and his son (a priest whose name is illegible), and Ṛays (*or* Ṛais) the noble (*ռայըս ազաւուր* spelled *ռաիս ազնաւուր* just below), and *մալիք*, *i.e.* Maliq, and *կարապետ սարկաւագն*, *i.e.* Karapet the deacon, and the other lairds (*տանուտէրքն*) great and small, and *վաւռայ*, *i.e.* Wauṛay, who had this Gospel rebound for a record of their souls. It continues :—

Ընդ նմին և զիս զկազմող սբ աւետարանիս դաւիթ չարբիղէն յիշման արժանի առնէք . . . Կազմեց սբ աւետարան ի գեւղն որ կոչի վաւռ. ը̄դ հովանեաւ սբ գէորգեա ի յառաջնորդութի տն տր գրիգորի . . .

"Likewise myself, who bound this holy Gospel, David, a false friar, ye shall deign to commemorate . . . He bound the holy Gospel in a village called Wauṛ, under the shelter of St. George, in the presidency (*or* primacy) of the Lord Sir Gregory . . ."

A third colophon (fol. 251*b*) :—

Դարձեալ . . . յիշեցէք . . . զվերջի նորոգողս սբ աւետարանիս զնորընծայ աւագ սարկաւագն զսարգիսն և զեւր եղբայրն զալէքսանոսն և . . . մերձաւորսն զխոջայ նուրադին և զյիսէն . . . որ վերըստին կազմել տուին . . . ի դուռն սբ սարգիսին . ի վայելումն տր մխիթար արհիեպսին, և միուս եպսին տր ածայտուրին . . ի թվ̄ ռժբ . ամին ձեռամբ սուտանուն յոհանէս աբեղցուն . . .

"Again, remember the last repairer of this holy Gospel, the novice, chief deacon Sargis, and his brother Alexianus, and . . . his kinsmen Khodschay Nuradin and Yisê . . . who had it rebound at the door of St. Sargis, for the use of Sir Mkhithar, archbishop, and of the other bishop Sir Astuadzatur, in the year 1012 (A.D. 1562), by Yohanês, misnamed a friar . . ."

A fourth colophon is written (fol. 194) across the back of the picture of John and Prochorus :—

և զիս զվերջին ստացաւղ . . ատոմ միայնակեցս յիշեսջիք . . և զծնողսն իմ զթումէն և մեհնազ, և զպապիկն զդաւիթ, և կին իւր զգուհար մելիքն և զդուստրն իւր շնահուորն . . և ընդ նմին զվարդաշահ հիւսն և իւր ծնողսն (*above line : որ վկայէ այս բանիս*) *և ասասջիք լիակատար բերանով . քս ած ողորմի ստացողի . . . և այնոցիկ որ կամակից եղան սբ աւետարանի գնելոյս ամէն ։*

"And remember me, the last owner . . . Atom the monk . . . and my parents Thumê and Mehnaz, and my grandsire Davith, and his wife Guhar Meliq, and his daughter Shnahuor . . and likewise Wardashah Hiusn (? carpenter) and his parents (*added above line :* who bears [*sic*] witness to this fact); and ye shall say out loud : Christ God have mercy on the owner . . . and on those who consented to the purchase of this holy Gospel. Amen."

Atom then relates that he bought the MS. *ի հալալ վաստակոց իմոց և ետու նուէր սբ ածածնին ակռբոյ* (*sic*) *եկեղեցոյն անջինջ կենալ ի դուռն նորա* (*i.e.* by his honest earnings, and gave and dedicated it to the church of the Theotokos of Akṛib, where it must abide intact).

There follow imprecations on anyone who removes it, ending thus :—

Ես ամիր հաճս վկայեմ այս և բանիս ակռբոյ տէրս ։ և որդին ամիր հալիքէն այլ վկայ . . .

I.e. "I, Amir Hadjs, bear witness in this matter, the lord of Akṛib ; and my son Amir Haliqên is another witness."

On folios 7, 76, 195 is a blue stamp bearing the words *մազական* (? *թաղական*) *յեդեսիա* 1868 *խորհուրդ*, for the meaning of which see under Cod. Or. 2679.

The vellum folios bound in at beginning and end of this MS. contain, the first, Matt. 8^{31}–9^{17} ; the second, John $15^{8\text{-}25}$. They are taken from different Evangeliars. The first is written in black ink, in an untidy uncial hand ; the letters are 30 millimetres high, and slope to the right. It may be of the twelfth or thirteenth century. The second is in a neat regular uncial hand ; the letters are of the same size, but slope a little to the left. It may be of the tenth to eleventh centuries. In both fragments the Ammonian Canons are added in the lateral and lower margins. The second fragment is much effaced, and the ink is of a reddish yellow, and the ruling of the parchment is very visible. The upper margin of each fragment has been shorn off to fit this MS.

This MS. was bought of the Rev. S. Baronian 9 Nov. 1883.

14.

Add. 15,411.—Fine vellum. Size, external $5\frac{3}{4}$ by $4\frac{1}{8}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by $2\frac{1}{2}$. Modern binding of brown leather. Folios 312, in 26 quires of 12 folios each, except the last, which has 6. The Tables of the Ammonian Canons at the beginning of the book occupy 9 folios, and are not counted into the quires. The text is written in double columns of 20 lines, in a neat *bolorgir* or round hand of the year 1324. A later hand has numbered the last 18 quires. The Ammonian Canons are added throughout both in the margins and below the text. The Letter of Eusebius to Carpianus is missing before the Tables of Canons, the first three folios, which contained it, having been cut out. One folio is also lost after fol. 310. The final colophon on fol. 311 is in a later hand than the text.

The Gospel of Matthew begins fol. 10; of Mark, fol. 92; of Luke, fol. 148; of John, fol. 242. The last twelve verses of Mark are omitted, nor is the narrative of the woman taken in adultery added at the end of John's Gospel, being inserted in its place in the text, on fol. 267. The forty-two lections in each Gospel are marked, and the text is broken up into the usual verses or *stichoi*. At the end of Matthew's Gospel is a note giving the number of its chapters as 55.

This MS. is decorated as follows: The eight Tables of Canons, folios 1–8, are set between pilasters which support headpieces of blue scroll-work on a gold background, with pictures of birds above. In the outer margins are illuminations of palms and other trees on which peacocks are perched. On folios 9*b*, 91*b*, 241*b* are full-page illuminations of Matthew, Mark, and John, well executed. Beside these larger illuminations, the commencement of each Gospel is marked by a headpiece of Persian or Eastern design, and an arabesque of foliage design, with faces human or of animals, in the margin, and ornamental letters begin the text. In the headpiece of Mark, the Virgin is represented suckling the Child, with an angel on each side, and the initial letter is formed of a lion. Within the headpiece of John are set two sphinxes. Arabesques of fruit, flowers, and foliage, human figures (*e.g.* of John the Baptist on fol. 14; of monks praying, folios 126*b*, 217*b*, and 271*b*; of a boy with a palm, fol. 282*b*), of stags and birds, of pagodas and shrines, mark in the margins the liturgical sections. The initial letter of each verse is in gold, as also the names of *God* and *Jesus*.

History of the MS.—The chief colophon is on fol. 310. In it we read as follows:—

Արդ գրեցաւ սա ի թվաբերութե մերոյ Հայկազեանս տօմարի չՀ· իդառն և անբարի ժամանակիս յորում ունէր զբռնակալութիւն բոլոր աշխարհի Հայոց և վրաց ազգէն† Նետողաց։ Ի, թագաւորութեն վրաց գորգէն կոչեցելոյ, և Հայոց մեծաց, թագաժառանգ թագաւորին մերոյ լևոնի; և ի Հայրապետութեն տր կոստ՝ եւ վերադիտողի տանս սիւնեաց, տր յովհի, և տր ստեփնի՝ եւ ի զօրավարութե և իշխանութե գաւառաց յորում եմք՝ բուրթեշի և ամիր Հասանա։ Եւ ի վարժապետութե սբ և բազմերջանիկ քաջ հրետորաց Հայոց երկուց ամոլաց ճշմարիտ հաւատոց մերոց՝ դաւթի և եսայեա՝ ի Հռչակաւոր և սբ մենաստան համալսարանիս գլաձորոյ՝ ընդ հովանեաւ սբ ստեփանոսի և ածընկալ վերասացեալ դպրապետացս. ձեռամբ մեղսամակարդ և տարաշխարհիկ անձին կիւրեղ սպասաւորի բանի, հրամանաւ և արդեամբք սրբամիտ և կուսակրօն քհի մարտիրոսի։

---

† The underlines mark what a late hand has rewritten.

"It was accordingly written in the 770th year of our Armenian era (A.D. 1321), in a bitter and untoward age, when the race of Archers exercised tyranny over the whole land of the Armenians and Iberians, under the reign over the Iberians of Gorgên so called, and of our hereditary king Leon over great Armenia; and during the patriarchate of Sir Constantius, and under the overseership over the House of Siunik of Sir John (*Yovhan*) and Sir Stephanus, and under the captaincy and sway over the provinces in which we are of Burthesh and Amir Hasan; and under the presidency over our school of the two holy, blessed, and excellent rhetors of the Armenians, David and Isaiah, twin guardians of our true faith; in the famous and holy cloister of the school of Gladsor, under the shelter of St. Stephen and of the god-harbouring above-mentioned schoolmasters, by the hand of the hardened sinner and foreigner (*or* exile) Cyril, a minister of the Word, by the command and at the expense of the pure-minded and spotless priest Martyros . . ."

The above colophon is incomplete through loss of a folio. It is followed (fol. 311) by this colophon in a later hand :—

Զվերջին ստացողս ս͞բ և լուսազարդ աւետարանիս խաւջայ սաֆարին՝ յիշեցէք ի բարին ք͞ս . . . որ ըստացաւ ըզս͞բ աւետարանս յիշատակ յաւիտենական ։ մանաւանդ զստացող ս͞բ գրգիս զպարոն սաֆարն . և զհայրն իւր մ͞ր պետրոսն և զմայրն իւր սուլթան խաթունն . և կողակիցն իւր խաթային ։ Եւ զորդիքն իւր զմուքայէլն, և ըզվանդրամին, զբաբէն ըզպետրոսն և դուստրն իւր գուլնաբաթն, յանգուցեալ ի ք͞ս խանիլարն ։ Որ յետոյ զարդարեաց ս͞բ աւետարանս ոսկով և ակներով ա͞ծ իւրեանց մեղացն թողութի՛ն արասցէ . . . . թվին ռ̄ . հ̄ . Նորոգեցաւ . . .

"Remember the last owner of this holy and luminous Gospel, Khaudschay Safar, unto the good Christ . . . who acquired this holy Gospel as an eternal memorial. Remember especially the owner of this holy book, Paron Safar, and his father Sir Petros, and his mother Sultan Khathun, and his wife Khathay, and his sons Muqayêl and Wandrami, Babên Petros, and his daughter Gulnabath, who is at rest in Christ, Khanilar, who subsequently adorned this holy Gospel with gold and jewels. May God effect remission of their sins . . . It was repaired in the year 1070 (A.D. 1520) . . ."

This Khaudschay is identified by Baronian with a personage mentioned by Pietro della Valle in his eighth letter from Ispahan, A.D. 1618 (Viaggi, Brighton, vol. ii., p. 9). See on MS. Add. 18,549. Leo the Fifth, of the Rupenian dynasty, reigned A.D. 1320–1342, and is therefore the hereditary sovereign referred to in the earlier colophon. The rhetor Isaiah, called Nĕtchĕtzi, was a grammarian, whose works are found in MS. Or. 84. Tchamitchian mentions him in his History of Armenia, vol. iii., p. 326.

Other shorter notices are the following :–

Fol. 9*b*, beneath the picture of Matthew :—

Զնկարգրող ս͞բ պատկերացս զթ͞ր յիշեա ի տ͞ր ։

"Remember in the Lord the painter of the holy pictures, Thoros."

Fol. 241*b*, beneath that of John :—

Զտառապեալ հոգի Թորոս . յիշեա ի տ͞ր յ͞ս ք͞ս ։

"Remember in the Lord J. C. the tormented spirit Thoros."

Fol. 88*b*, in a blank space left in the text of Matthew, Canon 353 :—

Րաբունապետին մարտիրոսի է ս͞բ աւետարանս ։ մեղաւոր կերիոնի գրած ։ յիշեա ի ք͞ս ։

"Of the chief rabbi Martyros is this holy Gospel. The writing of sinful Kerion. Remember him in Christ."

Fol. 147*b*, at end of Mark :—

Զկրկին ստացող եդեմաբուխ վըտակացս . որք առավըտակ հոսմամբ հրամանաւ արարչին ք͞սի ի փչմանէ հոգւոյն արբուցանէ անզբանական անդաստան ։

"The second possessor of this, of the Eden-flowing streams," &c.

Fol. 241, at end of Luke :—

Զսրբամիտ սպասաւոր բանի զբազմերախտ եղբայրն իմ
Զմարտիրոս, զստացող գանձուս՝ յիշեա ի տէր ։
Նաև զբազմավէր հոգիս զկերիոն գծողիս՝ ամէն ։

In a smaller hand :—

Եւ ապա զմիշտ յիշելին զմեծ րաբունապետ նորին զդաւիթ ։

"The holy-minded minister of the Word, my much-suffering brother Martyros, the owner of this treasure, remember him in the Lord. Yea, and also the much-wounded spirit of Kerion, the draftsman. Amen."

And in a smaller hand :—

"And next, his ever memorable great arch-rabbi† David."

Fol. 91, on the back of the picture of Mark :—

Նուաստս ի շարս ուսուցչապետաց
Դւթ՝ շնորհեցի զսբ աւետարանս
Սբ ածածնին և առաջնորդի սբ անապատին՝ մկրտչին հոգևոր որդեկին իմոյ՝
Ի յիշատակ հոգոց իմոց քս ած շնահաւ ։

"I, the humblest of schoolmasters, David, bestowed this holy Gospel on the Holy Virgin and on the primate of the holy hermitage, Mkrtitch, my spiritual son, as a memorial of my soul, by the grace of Christ God."

And below this, in a larger later hand :—

Որք միանգամ յածայնոցն բաղձան. զնիձ սրտիցն հանապազ ի վեր աճեցուցանեն ։ Քս զի սբ լոյս այս բերեալ եղև ի սիւնեաց գաւառէն. յերկիրս ըռշտունեաց. և անկաւ ի ձեռս աթոռակալին աղթամարա. Իսկ ածասէր տանուտէրքն աչերն և նասրադին. ի խնդիր ելեալ գնեցին սա ի Մ և Ծ, դկ, զապականացուն տալով, զանանցն ստացան. ով սրբամիտ հանդիպող սմա. յիշեա ի տր ։ զպր ումեկն զաչերու հայրն, և զմուրատն զնսրի (*sic*) հայրն ։ զաչերն, զնսրին, զամիրսգսն. զխութլու շէն. զնաւդուզն, զայմելիքն. զխուանդն. և զամ արեան մերձաւորք նոցին···

"All who long for things divine continually increase the desire of their hearts, because this holy light was brought from the canton of Siunik into the land of the Rhĕshtuniq, and fell into the hands of the occupant of the throne of Aḷthamar. But the God-loving chieftains (*or* lairds) Atcher and Nasradin sought for it and purchased it for 250 *decans*, and so, giving up that which perishes, acquired that which passes not. O holy-minded reader thereof, remember in the Lord Paron Umek, the father of Atcher, and Murat, father of Naser, also Atcher, Nsrin, Amir Sargis (*sgs*), Khuthlushên, Nauduz, Aymeliq, Khuand, and all their blood kinsmen . . ."

On fol. 257, in lower margin, is a brief note in a hand of the sixteenth or seventeenth century, asking for our prayers for one John the monk (յհս միայնաւոր).

The MS. was purchased on 18 Jan. 1845. It had previously belonged to the library of the Duke of Sussex.

15.

Or. 2681.—Oriental stout paper of yellowish tint. Size, external 10 by 7 inches, of text $6\frac{3}{4}$ by $4\frac{3}{8}$. Binding modern, of half black leather. Folios 293, excluding vellum sheet bound in at end. The first quire is lost. Quire 2 begins in Matt. 5^{19} at the words յարքայութեն երկնից, but the folios have been here misplaced by the binder, and should be read in the following order: 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 5, 12, 3, 4, 13. There were originally 26 quires of 12 leaves each, except 7, 8, 12, which have 11; 13 with 10; and 26 with 8. The margins near the beginning were much frayed, and have been repaired. The writing is a bold, regular *bolorgir* or round hand. Stress-accents for reading aloud are given. For punctuation the comma and double point are used. The Ammonian Canons are given in the lateral and lower margins of the text.

---

† The word *rabun* is commonly used in medieval Armenian to signify "doctor" or "teacher."

Contents :—

Fol. 1. The Gospel of Matthew, imperfect at beginning.

Fol. 71. Preface of Mark, as in Zohrab.

Fol. 72. Mark. The last twelve verses are added with the title "Gospel according to Mark" written out in red over them.

Fol. 124. Preface of Luke. Begins: *Ղուկաս արուեստիւ բժիշկ գոլով սա աշակերտեցաւ փրկչին, և համարեալ կոչեցաւ 'ի թիւս 'իւթանասնիցն ։*

Fol. 126. Gospel of Luke.

Fol. 216. Gospel of John. Of the preface only the title is given.

Fol. 288. The narrative of the woman taken in adultery, under the title "Gospel according to John." After it is written this notice (fol. 288*b*) :—

Զայս յիշատակ բանի՝ ընկալաւ եկեղեցի յասորոց աւետարանէ բանիւ պապիասայ ումեմն յովհաննու աշակերտի, որ և յետոյ հերձուած խաւսեցաւ և խոտեցաւ ։ Եւ է կարգ բանին յութսուն ու վեց համարն զկնի այնմ բանի որ ասէ քննեա և տես՝ զի մարգարէ 'ի գալիլէէ ոչ յառնէ ։ Եւսեբի է ասացեալս ·

"This narrative was received by the Church from the Gospel of the Syrians, on the word of a certain Papias, the disciple of John, who subsequently uttered heresy and was scorned. And it is in the series of the text number 86, and follows the text which says: Examine and see that a prophet arises not out of Galilee. The above account is that of Eusebius."

Each of the forty-two lections in each Gospel begins with a floreated or bird initial; an arabesque, a bird, or a geometrical design being set in the margin. The paragraphs begin with red uncials. There is a square headpiece of diaper pattern over Mark, and others of floral design over Luke and John. Full-page illuminations of the latter Evangelists precede their Gospels on folios 125*b* and 217*b*. The Gospels begin as usual with an initial designed after their symbols, a line of *shaḷagir* or festooned capitals, followed by red uncials, with tall arabesques in side margins. The colours used are chiefly red and blue, and the outlines are drawn boldly and firmly.

History of the MS.—Colophon I., fol. 289 :—

Փառք համագո . . . գրիչս աւետիք սուտանուն աբեղայս հաղբատեցի . . . խնդրեմ . . յիշել . . զծնաւղսն իմ և զամենայն ազգն իմ և զերախտաւոր քոյրն իմ ըզմուլդեսի դովլաթն . . . և զուսուցիչսն իմ և զվարդպետն իմ որ գիրս ծանոյց մեզ . . .

Արդ գրեցաւ սայ ի սբ̄ քաղաքս յեմ ։ Ի դուռն սբ̄ յակովբայ ։ Ի հայրապետութե տր̄ մկրտիչի արհիեպիսի․ եւ րաբունապետացս արի և քաջ . . գրիգոր վարդապետի և խաչատուր վրդ̄ի․

Եւ զբազմերախտ հայրն մեր զառաքեալ ճգնաւորն որ իմարմնի գոլով զանմարմնոցն բերէ յինքեան ըզնմանութի ։ որ և զթուխտս կոկեաց և զկազն ուսոյց մեզ և հայրաբար գթով խնամէ զմեզ . . .

Եղև զրաւ սորա ի թուականիս հայոց ։ ՋԼԴ ։ յամսեանն՝ ապրիլ 'ի․ ԺԸ․

"Glory to the consubstantial . . . I, the scribe Avetiq, miscalled a friar, of Haḷbat . . . ask you to remember my parents and all my kindred, and my benefactor, my sister Muldesi Dowlath . . . and my teachers and my Wardapet who taught us letters . . .

"So then it was written in the holy city of Jerusalem, at the door of St. Jacob, in the patriarchate of Sir Mkrtitch, archbishop, and of the brave and excellent chief rabbins, Gregory Wardapet and Khatchatur Wardapet.

"Also our kind father Araqeal the religious, who being in the flesh bears in himself the likeness of the fleshless ones, who also smoothed the paper and taught us to bind, and with fatherly tenderness cares for us . . .

"It was completed in the era of the Armenians 934 (A.D. 1484), on the 18th of April."

Colophon II., fol. 290 :—

Այլ և ստացաւ սբ̄ աւետարան . . մարդն ա̄յ պարոն վարդանին յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց ոսկէվանին և խամուշին, և իւր կողակցին սառային, և իւր եղբաւրն յակոբին, և իւր որդուն լազարին, տարվէշին (spelled *տաւրէշին* below)*․ և սկանտարին, և դստերաց մարիամին և մարգարտին և այլ արեան ։*

"But the man of God, Paron Wardanin, also acquired this holy Gospel as a memorial of himself and of his parents Oskêwan and Khamush, and of his partner in life Saṛa, and of his brother Jacob, and of his sons Lazar, Tarwêsh (spelled *Taurêsh* below), and Skantar, and of his daughters Mariam and Margaret, and of the rest of his blood kinsmen."

Colophon III., fol. 290*b* :—

Զվերջին ստացող․․ զՏ՟ր ա՟ծատուրն յիշեսջիք ․․․ յիշատակ իւրն և ծնաւղացն հաւրն հանգուցելոյն տ՟ր Թորոսին և մաւրն տունիային և որդոցն տ՟ր ա՟ծայտուրին նորակնունք քհ՟յին որ յայսմ ամի ձեռնադրեցաւ յաստիճան քհ՟նութե՟ և եղբաւր մաղսուտին և պաղտասարին, և քըւերն խոյանդին և իւր կենաքցին (*sic*) *շնոֆորին և ա՟մ արեան ․․․ ի՟վ ջկդ*

"Remember the last owner, Sir Astuadzatur . . . as a memorial of himself and of his parents, of his deceased father Sir Thoros, and of his mother Tuniay, and of the sons, Sir Astuadzatur, the newly-sealed priest, who in this year was ordained unto the rank of priesthood, and of his brothers Maḷsut and Paḷtasar, and of his sister Khoyand, and of his partner in life Shnofor, and all blood kinsmen . . . in the year 964 (A.D. 1514)."

Colophon IV., fol. 291*b* :—

Զվերջին նորոգող սր՟ աւետարանին զմաղսուտն և իւր հանգուցեալ որդին զլազարն ։ Թվ՟կն ։ ռժէ ։

"Remember the last renewer of the holy Gospel, Maḷsut, and his deceased son Lazar, in the year 1017 (A.D. 1567)."

Colophon V., fol. 292 :—

Ի թվին հայոց ռ՟ և լ՟ և բ՟ ու եղև մեծ աղմուկ և խռովութի՟ ի քաղաքն եդեսիեայ․ և յաստմանէ․ չարին․ մատնեցաւ աւետարանս, ի ձեռն այլազգեաց, և այլազգիքն տարեալ վաճառեցին ի քաղաքն թէոդուպաւլիս որ է արզրում ․․․ և ամէն ա՟հեալ մեմար մուրատն և իւր որդին ա՟ծատուրն ստացան զաւետարան, և ազատեցին յայլազգ [illegible] և մնային թէ գա՛ ոք ի խնդիր զի տացեն, ի սոյն[ամի]ս ես սրապիոնս․ աշխարհաւուր հայեցի, և բանի սպասաւոր, դեդերեալ առ ոտս երջանիկ րաբունապետին ղուկասու ի քաղաքն համիթ ․․․․ ելեալ գնացի ի յարզրումն, լալով և ցաւագին դիմաւք, ի մեմար մուրատ ․․․ յոյժ սիրով ընկալաւ զմեզ ․․․ շնորհեաց մեզ զաւետարան, տանել ի դուռն սր՟ (?) բարձրա՛հայեաց սր՟ ա՟ծածնին, անջնջելի յիշատակ իւրն և ծնողացն իւրոց՝ գորգուն և մաւրն թան խաթունին և եղբաւրն բարսղին և իւր կենա՛կց[սա]րին և որդոյն ա՟ծատուրին ․․․ և դստերն զումրութին ․․․ ռլգ ամսեան սեպտեմբերի որ գնացի լառի զաւետարանս ․․․ դարձեալ բերի յուռհա՛ ի դուռն ա՟ծածնին որ էր սր՟ աւետարանս նախնեացն իմոց ․․․

"In the year of the Armenians 1032 (A.D. 1582) there was great sedition and tumult in the city of Edessa, and by the inspiration of the evil one this Evangel was betrayed into the hands of aliens. And aliens took and sold it in Theodupolis, which is Arzrum . . . And the all-blessed Memar Murat and his son Astuadzatur acquired it and rescued it from the aliens . . . and waited for someone to come in quest of it, that they might give it him. In the same year I, Serapion, a layman, an Armenian and a minister of the Word, having received instruction at the feet of the blessed chief rabbin Lukas, in the city of Hamith . . . went forth and reached Arzrum, and with tears and doleful mien I approached Memar Murat . . . who welcomed me with much affection . . . and gave us the Evangel for nothing to take to the door of the holy Theotokos in high Armenia, as an ineffaceable memorial of himself and his parents Gorg (George), and of his mother Than Khathun, and of his brother Barsḷ (Basil), and of his spouse Sar (?), and son Astuadzatur . . . and daughter Esmeralda (*Zumruth*) . . . in the year 1033 (A.D. 1583) in the month of September I went to Laṛi for the Evangel . . . and took back to Uṛha to the door of the Theotokos what was the holy Evangel of my ancestors."

Colophon VI. :—

Շնորհիւ Տ՟ն ․․ վերստին նորոգեցաւ և կազմեցաւ սր՟ աւետարանս․ ի քաղաքն եդեսիա՛ ․․ ի դուռն սր՟ ա՟ծածնին․ ի յառաջնորդութե՟ն տէր նահապետ արհեպ՟սի ռձզ․ Թվ՟կնին․ Եւ էր սր՟ աւետարանս այս յիշատակ եղեալ տէր սրապիոն րաբունապետ և ա՟ծա-

բան վդ։պտն յուրհայեցին․ և նախնեայն նորին․ և էր աղտոտեալ և ապականեալ․․ զոր տեսեալ ա̃ծասէր և հաւատարիմ դինն մղտեսի վառվառն, և ետ ․․․ վերստին նորոգել և զարդարել․ յիշատակ իւր և իւր կողակցուն կուրճուն, և ծնողացն սարգսին․ և ահլիճանին․ Ձեռամբ ումեմն մեղապարտի և փծուն գրչի մաղաքեայի․ ․․․ աղաչեմ հայցել ի ք̃է մեղացս թողութի̃ ․․․ ինձ և ծնողացս․ հօրս սարգսին․ և մօրս սանդուխտին․

"By the Lord's grace this holy Gospel was repaired and bound in the city of Edessa . . . at the door of the holy Theotokos, in the primacy of Sir Nahapet, archbishop, in 1086 (A.D. 1636). And this holy Gospel was placed there as a memorial of Sir Serapion, chief rabbi and Wardapet of Theology in Urhay, and of his ancestors. But it was dirty and decayed. The pious and faithful wife Mḷtêsi Waṛwaṛ (= pilgrim) noticed this, and had it . . . repaired and adorned as a memorial of herself and her husband Kuṛdj, and of her parents Sargis and Ahlidjan, by me the sinner and filthy scribe Maḷachia . . . I pray you to ask remission of sins of Christ . . . for myself and my parents, my father Sargis, and my mother Sandukht."

There is bound in at end of volume a vellum folio 13 by $9\frac{1}{2}$ inches, inscribed with the text of Mark 4^{2-12} in an *ergathagir* or square uncial hand of the eleventh or twelfth century. It contains variants from the received text, *e.g.* *ասէր զնոսա ուսուցանելով ի վարդ* in ver. 2, *թռչուն երկնից* in ver. 4, *ի ծագել արևու* for *եւ յորժամ ծագեաց արև* in ver. 6, *հարցանեին* for *հարցին* in ver. 10. It is written in double columns of 18 lines each.

This MS. was bought of the Rev. S. Baronian, 9 Nov. 1883.

16.

Or. 5304.—Fine vellum. Size, external $9\frac{1}{2}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, of text 7 by $4\frac{1}{2}$. Modern half-binding of red morocco. Folios 75. The quires are not numbered, and the MS. is incomplete at end. A folio lacks after no. 8, which contained the end of the index of Matthew. The inner upper margins of all the folios have been removed slantingly by some agency to a depth even of eleven lines; at some period they have been carefully mended with new parchment, and the missing portions of the text rewritten. The coloured capitals in the text have not always been filled in where the scribe left spaces for them. The book contains no date, but the hand is a small, neat *bolorgir*, hardly earlier than 1400 or later than 1500. Stress-accents for reading aloud are given, and in punctuation the comma and single and double point are used. In the Gospels the Ammonian Canons are given in the lower and side margins, and in the latter the Pentecostal lections also are marked. The text is closely written in double columns of 48 lines each.

The contents are as follows: Folios 1–8, the Letter of Eusebius to Carpianus, followed by the Ammonian Tables. Fol. 8*b*, the Gospel of Matthew, preceded by the preface and heads of chapters, the latter incomplete through loss of a folio. Fol. 26, Mark, without preface or heads; the last twelve verses are not given. Fol. 37, Luke, without preface or heads. Fol. 55, John, preceded by preface and heads; the episode of the woman taken in adultery, called in Armenian *իրք կնոջն շնացելոյ*, is added at the end. Fol. 70, Revelation of John, preceded by heads of contents; it breaks off at end of ch. 21; the Latin chaptering is added in margin.

The prefaces of Matthew and John are the usual ones printed by Zohrab. The text of Revelation is the old one as it stood prior to the twelfth-century revision. See Conybeare, "The Armenian Version of Revelation," London, 1907.

This MS. contains many miniatures. The following is a list of the subjects of the more remarkable ones: Fol. 1, Eusebius under an arcade bordered by interlacing blue branch-work with red flowers on gold background. Fol. 2, Carpianus similarly treated. Folios

3*b*–8, the Ammonian Tables, framed between pink, green, or blue pillars, flanked either by flowering trees bearing birds or by human figures; above are headpieces of richly designed geometrical and interlacing branchwork, flanked by satyrs, gryphons, peacocks; above are drawn flamingos, cocks, men riding dolphins, and vases of flowers. Fol. 9, headpiece of Matthew's Gospel, with arabesque in margin; an initial letter designed from a human figure begins the Gospel, followed by a line of festooned or *shaḷagir* letters, after which succeed seven lines of golden uncials. Fol. 10, miniature in text, of the Baptism. Fol. 15*b*, Christ walking on the sea. Fol. 16*b*, the Transfiguration. Fol. 18*b*, triumphal entry into Jerusalem. Fol. 22, Gethsemane. Fol. 23, Pilate washes his hands. Fol. 23*b*, Interment and Resurrection of Jesus. Fol. 25*b*, full-page miniature of Mark sitting, in blue robe, with pen in hand, against a gold background. Fol. 26, headpiece of Mark's Gospel, similar to that of Matthew. Fol. 27, the letting down through the roof of a sick man. Fol. 33*b*, Anointing of Jesus in the house of Simon the Leper. Fol. 36*b*, full-page miniature of Luke; the gold background has peeled off. Fol. 37, frontispiece of Luke with Virgin and Child. Fol. 37*b*, Annunciation. Fol. 38*b*, Birth, &c., in Bethlehem. Fol. 39, Presentation in the Temple. Fol. 43*b*, Raising of Jairus' daughter. Fol. 45*b*, Jesus teaches a disciple to pray. Fol. 48, four miniatures of the parable of the prodigal son. Fol. 53, the Betrayal, and Peter's denial. Fol. 54, the Crucifixion. Fol. 54*b*, the two disciples on the Emmaus road with Jesus. Fol. 56*b*, John dictating in the cave to Prochorus. Fol. 57, headpiece of John's Gospel. Fol. 58, miracle of Cana. Fol. 59*b*, healing of a paralytic. Fol. 64, Raising of Lazarus. Fol. 65, the washing of the disciples' feet. Fol. 68, two miniatures of Jesus on the way to Golgotha. Fol. 68*b*, the Burial.

The liturgical sections are also indicated in the margin by arabesques, birds, shrines, &c. Many of the paintings in this volume are badly rubbed, but in most of them the technique, especially of the drapery, is good, and the artist has taken pains to make his figures lifelike in face and attitude. The costume of guards and soldiers in the miniatures is that of Crusaders, and a Frankish influence pervades the whole.

Colophon, fol. 55:—

տ̄ր ք̄ս և ա̄ծ հանուրց էակաց, յիշեա և ողորմեա՛ ստացողի այսմ ս̄բ մատենիս, ծաղկերանկ և գերափայլ ա̄ծաշնչիս, պարոն էվատշահին և ծնողաց իւրոց

"Lord Christ and God of all beings, remember and have mercy on the owner of this holy book, this illuminated and resplendent divinely inspired Scripture, Paron Êwatshah, and his parents."

17.

Or. 82.—Fine white vellum, here and there soiled. Size, external 6¾ by 4¾ inches, of text 4¼ by 3. Oriental binding of stamped leather, with flap. The studs and metal corner-plates, &c., are lost. Folios 294, in 25 signed quires of 12 leaves, except the last, which has 7. The text is written in a clear, neat *bolorgir* or round hand of the fifteenth century, in double columns of 21 lines. The orthography is modern, as also the punctuation. A folio is lost before fol. 265. The 42 lections are marked in each Gospel, and the text divided into the usual verses. The Ammonian Canons are given in the text and lower margins, but the initial tables of them are lost.

Contents: Fol. 1, summary of Ammonian Canons, and preface of Matthew; fol. 3, Matthew; fol. 78, preface and heads of Mark; fol. 81, Mark (including the last twelve verses); fol. 132*b*, heads of Luke, and preface; fol. 137, Luke; fol. 227, heads and preface of John; fol. 230, John (omitting 8^{1-11}).

The prefaces are the usual ones as printed in Zohrab's edition.

This MS. is richly illuminated. At the beginning of each Gospel is a carefully drawn picture of the Evangelist seated, writing or dictating, with his symbolic animal beside him. St. John is represented sitting in a cave, dictating his Gospel to Prochorus. The beginning of each Gospel is also marked by the following decorations:—

1. A headpiece filling half the page. A red border frames an ogival arcade. The irregular space within this border is filled with golden branchwork and pomegranates on a blue background, or with blue branchwork and interlaced foliage with red and green flowers against gold. Above are birds or conventionalised foliage. The headpiece of Matthew is the most delicately done, and a good miniature of the Virgin and Child surmounts the arch.

2. In the outer margins, long vertical arabesques of blue, red, and gold.

3. A large initial, formed, in the case of Matthew's Gospel, of a saint in red and blue holding up a book; of Mark's, by two lions supporting a book in their paws; of Luke's, by a gryphon with a book between his paws; of John's, by an eagle holding the volume in his beak.

4. The first line of each Gospel is completed in festooned or *shaḷaġir* letters of great beauty. The next one or two lines are in uncials of red or blue, followed by two or three lines of gold or red *bolorgir* or round hand.

5. The first page of each Gospel is not divided, as in the rest of the text, into two columns, but each line runs right across from side to side.

Furthermore, each *stichos* and Ammonian section begins with a gold uncial; larger sections or paragraphs with a *shaḷaġir* letter and lines of red and gold writing. The liturgical divisions of the text are marked in the margins by arabesques, birds, shrines, candlesticks (*e.g.* fol. 181), and more rarely by miniatures of Christ, as on folios 233 and 287, or of the two mothers, as on fol. 140. The workmanship is excellent. In Matthew's Gospel there are 56 such designs; in Mark's, 47; in Luke's, 56; in John's, 57.

History of the MS.—Colophon I., fol. 135, in the first hand:—

Յիշեսջիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զանարժանս ի գրչաց զՄարտիրոս երէց անուամբ միայն և գործով ոչ և դուք յիշօղքդ յիշեալ լիջիք ի միւսանգամ գալստեանն ։

"Remember in your resplendent pure prayers this most worthless of scribes, Martiros, an elder in name only, and not in deed; and may you that remember me be remembered at the second coming."

Colophon II., fol. 294*a*, in a later hand:—

Որք հանդիպիք . . . յաղօթս ձեր հաւատ[ար]իմ և երկիւղած կինն յուստիան, և զծնօղսն նորին և համօրէն հանգուցեալքն որ եւ զսա կրկին նորոգել զկազմ սորին որ յոյժ քակտեալ և կտրատեալ էր՝ ի թուին [illegible] ՌՃ քառ երկոտասնից . . .

"Ye that read ... [recall] in your prayers the faithful and pious lady Justiana and her parents and all the departed. She had renewed afresh the binding of this volume, which was much impaired and torn, in the year ... one thousand one hundred and eighty."

In the second of these colophons five lines are effaced before the words "in your prayers." The date is unintelligible; it may mean 1108 (= A.D. 1730).

On folios 1*b* and 222*b* are Arabic notes of a recent owner named Guendurian, a physician and native of Mardin, who sold the MS. in 1866 to Joseph Lilly, Esq., who sold it to the Museum, 22 April 1868.

18.

Or. 2668.—Oriental stout paper, somewhat yellowed and soiled. Oriental binding of brown leather over boards. Both covers are perforated with holes where metal ornaments (on front cover a cross) were attached. Size, external 11 by 7¼ inches, of text 8 by 4¾. Folios 344, excluding two vellum folios bound in at each end, in 28 quires, each of 12 leaves, except no. 12 which has 14, and 28 which has 5. The preliminary illuminated folios are not included in the quires. The hand is a large, regular *bolorgir* or round hand. Double point, single point, and comma are used in punctuation. The orthography is modern, the words being carefully divided. Written in double columns of 20 lines each.

The volume contains the four Gospels. Matthew begins fol. 15; Mark, fol. 106; Luke, fol. 164; John, fol. 269. The last twelve verses of Mark are omitted, also John 7^{53}–8^{11}. The Ammonian Canons are added in the text, but the scribe has never filled in the preliminary Tables, which were prepared but left blank on folios 9–14.

Illuminations: Fol. 1*b*, the Magi with Virgin and Child. Fol. 2*b*, Baptism of Jesus: John lays his right hand on head of Jesus; between them, at their feet, a small black fiend with an ewer in his hand. Fol. 3*b*, the Transfiguration. Fol. 4*b*, the Crucifixion. Fol. 5*b*, the Burial. Fol. 6*b*, two scenes: in the upper one the angel with the two myrophorae; below, Jesus with cross overcomes the dragon in hell and liberates the patriarchs. Fol. 7*b*, the Ascension. Fol. 8*b*, framework for Letter of Eusebius, of which alone the words *մոնի աղեքսանդրացւոյ*, "of [Am]mon of Alexandria," are written in, the rest being left blank; there are eight of these *cadres*, consisting of single or double arcades resting on columns; the design is of interlaced branchwork and foliage, with birds above. Fol. 14*b*, St. Matthew seated writing. Fol. 15, headpiece of interlaced foliage, enclosing two sphinxes on either side of a central cross. The Gospel begins with a human-being or rather angel letter, four lines of *shalagir* capitals, and an arabesque in margin. At the beginnings of the other three Gospels are full-page figures of their authors, with similar headpieces.

The beginnings of the Pentecostal lections are variously marked in the margins by kneeling saints (fol. 140), flowering tree, sphinxes, shrines, birds, bears (fol. 192*b*), stags (fol. 151), dogs (fol. 126), demoniacs (fol. 45*b*), and by arabesques of interlaced branchwork or floral patterns, with initials in the text of bird or floral designs. These figures and designs are clearly outlined, and coloured red, blue, yellow, and green, no gold being employed. Some of the initial letters are not filled in.

History of the MS.—Colophon I., fol. 340*b*:—

Փառք . . . այսմ ա̄ծաւանդ սր̄ աւետարանիս տենչացեալ եղև մաքրամիտ ահլի մելիքս դուստր տաւլաթ մելիքին, թողեալ զբարս աշխարհական փափաքեալ ըստ բանին որ ասէ: Երանի որ ունիցի զաւակ ի սիոն. ընտանեակ յեմ. Եւ ստացաւ զսր̄ աւետարանս յարդար և ի հալալ արդեանց իւրոց, յիշատակ և բարեխաւս առ ա̄ծ իւր և բարի ծնողացն իւրոց. հաւրն յովաննիսին ոսկերչին, և մաւրն սօվլաթին, և դստերն տիլշաթին, և ա̄մ արեան մերձաւորաց: Արդ սկսեալ եղև սր̄ աւետարանս ի գաւառս որ կոչի բալու ի վանքն որ կոչի սր̄ գէորգ զաւրավոր, և աւարտեցաւ ի նմին գաւառ. և ի վերայդիտողութ̄ն նորին· եպիսկոպոսի· տէր· մինասայ: Ի դառն և ի նեղ ժամանակի զոր մահ տարաժամն յա̄յ չտայր թուլ քահանայիցն հաց ուտել: Արդ գրեցաւ սա ձեռամբ . . աւետիք սուտանուն աբեղայի:

Ի կաթողիկոսութ̄ն կիլիկոյ տեառն կոստանդեայ, և աշխարհակալութ̄ն միջագետաց համզայ սուլտանին: Ի թուականութ̄ենս հայոց ռ. ձզ. . .

Աղաչեմք . . . ահլի մելիքին, և իւր կողակցին խօճափ ախրանին: Եւ արդ ես անպտուղս ի բարեաց և անպիտանս յա̄մի պնարգս [? պղերգս] . . անկիշելիս ի դրչաց աւետիք անարժան աբեղայ, տեսայ զսէր և զփափաք ահլի մելիք խաթունիս . . . աւարտեցի զսր̄ աւետարանս· գրելով . . . Նա. և զհոգևոր հարքն և վարդապետքն մեր: ընդ նմին և զբարի ծնաւղքն իմ զատոմ և զխոտ մելիք . . .

Ես ահլի մելիքս . . . գնեցի զաւետարանս:

"Glory . . . This divine deposit of the holy Gospel was an object of desire to the pure-minded Ahli Meliq, daughter of Taulath Meliq, who having abandoned the life of the world was filled with longing, according to the text which says, Blessed is she that shall have seed in Sion, intimate in Jerusalem. And she acquired this holy Gospel out of her fair and honest earnings as a memorial and intercessor with God for herself and her parents, her father Hovannes Oskeritch (goldsmith), and her mother Tôwlath, and her daughter Tilshat, and all her near kindred. This holy Gospel, then, was begun in the canton called Balu, in the Wanq called of St. George the Captain, and was completed in the same canton, under the overseership over the same of the bishop Sir Minas, in a bitter and cruel time, when untimely death at the hands of God allowed not the priests to eat bread. So, then, it was written by Avetiq, miscalled a religious, when the Catholicos of Cilicia was Sir Constantius (Kostand), and the governor of Mesopotamia was Hamzay Sultan, in the Armenian era 886 (A.D. 1436) . . .

"Remember . . . Ahli Meliq and her partner in life, Khôdjaf Akhratin, and furthermore myself, who am unfruitful of good and unprofitable in all ways . . . the unmentionable of scribes, Avetiq, a worthless religious. I witnessed the love and longing of Ahli Meliq Khathun . . . I completed the transcription of this holy Gospel . . . Remember also our spiritual fathers and our doctors, and withal my parents Atom and Khot Meliq . . . I, Ahli Meliq . . . bought this Gospel."

Colophon II., fol. 343, in a rude *bolorgir* :—

Ես յոհաննէսս, և իմ հարսն սալչուքն տըւաք · զամինատնին այգին, զշինի տուօն · յիշատակ ի սբ̄ Նշանն ամինատնին հոգուն իր ննջեցելոցն · ի ներքին ʻդեհն յայւատին տղան, և ի վերին դիհն, աղբիւրն, այլ մարդոյ տաւէ տալպայ չկայ, ի յաղբիւրէն վայրամէնն իւրէ այլ մարդոյ, չկայ։ եկեղեցին գլուխ է աղբիւրն և ամէն նր̄ է · Ես տէր դաւիթ, և տէր սիմէոն եպ̃սք վկայեմք · Ես ռայիս ամին աւագս վկայեմ։ Ես խոճայ ճալալս վկայեմ։ Ես մղտէսի ճիհան պէկս վկայեմ։ Ես խօճայ կարապետս վկայեմ։ Ես խօճայ չօփլուս վկայեմ այս բանիս · ով որ այս որ տաւէ տալ պպա առնէ, նա զմասն զյուդային առցէ առցէ և զխաչահանուացն ։ Եսյոհաննէսս, և իմ եղբօր որդիքս ալէքսանոս և մովսէսն · ը̄ · Փլ̄ի տըւաք և գնեցաք զայգին և և տըւաք ի սբ̄ Նշանն յիշատակ ի սբ̄ ամինատնին հոգուն, այլ մարդոյ տաւի տալպա չկայ ։ Ի թվ̃ · Ջ̃ · և Ժ ·

"I, Hohannês, and my bride Saltchuq have given Aminatin's vineyard and country house (*shinituôn*) to Holy Cross as a memorial of Aminatin's soul and of his departed ones. Below it is the estate of the son of Hayvat, and on the upper side is the spring. But no one has the right to oppose my act. Above the fountain all is his, and belongs to none else. The fountain heads the church, and all belongs to it.

"I, Sir David, and I, Sir Simeon, bishops, we bear witness.

"I, Amin, chief of the village, bear witness.

"I, Khodjay Djalal, bear witness.

"I, Mļtêsi Djihan, Pêk (Bey), bear witness.

"I, Khôdjay Karapet, bear witness.

"I, Khôdjay Tchôphlu, bear witness in this matter.

"Whosoever pledges himself to give it away and does so, he shall receive the portion of Judas and of the crucifiers. I, Hohannês, and my brother's sons Alexianus and Moses have given 8 florins, and we purchased the vineyard, and have given it to Holy Cross as a memorial of the holy Aminatin's soul; but no man can oppose this act of ours.

"In the year 910 (A.D. 1460)."

Colophon III., fol. 343*b*, in a regular *bolorgir* and faded ink :—

Ես սափարս · շահրիարին որդին · դ̄ · սոն տըւի ի սբ̄ Նշանն ի յեկեղեցուն մէջն [ծ̃ դրամ ի ժամատանն փանճարուն] յիշատակ իւրն և ծնողացն շահրիարին, և մօրն թանսուխին, և ա̃մ արեան մերձաւորացն · ամէն ։ և Փլորիմի մօրն հոգուն թանսուխին ։ և շահրիարն բանեցաւ · ժե̃ · մշակ ի սբ̄ Նշանն · ա̃ծողորմի իւր հոգուն ։

"I, Safar, son of Shahriar, have given 4 thick coins† to Holy Cross (or Sign), in the middle of the church [50 drachma to the sanctuary for windows], as a memorial of him and of Shahriar's parents, and of his mother Thansukh, and of all his blood relations. Amen. Also a florin in memory of the soul of his mother Thansukh. And Shahriar assigned 15 labourers to Holy Cross. God have mercy on his soul."

---

† Correcting *սոն* to *սոնք*.

In the above the words in square brackets were effaced, apparently by the writer of the notice.

Colophon IV., fol. 343*b*, in small, loosely written, but neat *bolorgir* :—

Ա՟ծ ողորմի. շահրին որդուն. սափարին. և կողակցին իւրոյ, նարին. փաշին. որ ժգ̅ .ֆլրի. պղինձ. մի գնեց. և ի դուռն ի սբ̅ նշանին եդիր. ֆի̅ մալ հետ պղընձին. տուեց որ որ ծակի. կամ ժանկի. նայ սպիտկցնեն. մարդու տաւի, տալապայ չկայ իւր հալալ վաստակոցն է ։— վկայ. սարքոսենց, կասպարն. դատկանց. մարդանն. առաքելենց ճան, տալիթենց. մուրատն. սեթենց միրաքն. վովոր. ծախէ կամ գրօ կանէ. ղպատճն կայենի. կրեսցէ . . . ի թվին. Ռ̅.Լ̅. վովոր ուզէ. չի արգելեն. անյապաղ տան ։ տվին ի ձեռն, տր̅ սահակին ի տր̅ կարապետն. տր̅ մելքեսէթին. որ յոր վայր տանեն. տալապ ենեն ու բերեն ։—

"God have mercy on Shahir's son Saphar, and on his spouse Narin Phash, who bought a cauldron for 13 florins, and set it at the door of Holy Cross, and has given one florin more that whenever the cauldron is injured or rusty it may be renewed and cleaned. No one has the right to oppose, because she acquired it out of her honest earnings†.

"Witnesses : Sarqosentz, Kaspar : Datkantz, Mardan : Aṛaqelentz, Djan : Talithentz, Murat : Sethentz, Miraq. Whoever shall squander or pawn it, let him suffer the penalty of Cain . . . In the year 1030 (A.D. 1580). Whosoever wishes to borrow it shall not be prevented, but he shall promptly return it to Sir Sahak, Sir Karapet, and Sir Melchêsêth, and wherever they take it, if entrusted to them, they shall return it."

Colophon V., fol. 344, in small, rude, loose *bolorgir* :—

Ա՟ծ աւրհնէ զոսկերչոնց ղուկասն ողորմի իւր հօրն հոգոյն. տարվիշին մօրն կուլզատին. խաչ մի տվեց. ի սբ̅ նշան. գինն. Ռ̅. օթմանէ. որ յիշատակ կենայ ի դուռն սբ̅ նշանին ։—

"God bless the goldsmith Lucas, and have mercy on his father's soul, and on Kulzat, mother of Tarwish. He gave a cross to Holy Cross, worth 1000 othmans, as a memorial of his soul, to remain at the door of Holy Cross."

Colophon VI., fol. 344, in a small *bolorgir*, contains curses on anyone who sells or removes the cross mentioned in Colophon V., and gives the same names.

The vellum leaves bound into this MS. measure 14 by 10½ inches, the text occupying 11 by 7. The hand is an irregular uncial of the eleventh or twelfth century, in double columns of 22 lines each, with the Ammonian Canons added both in lateral and lower margins. The sheet at the beginning of the volume contains John 20^{16-31}; the sheet at the end contains John 17^{13}–18^{4}, evidently from the same MS.

19.

Or. 2707.—Oriental stout paper. Size, external 7¼ by 5½ inches, of text 5¼ by 3⅜. Bound in brown stamped leather, with studs and attachments for flaps. On front cover is stamped out a cross. Both covers are pierced round the central designs with rows of holes in which silver decorations, now lost, were fixed. Folios 295. The 26 quires are reckoned from fol. 34 only, and are of 10 leaves each, except the last, which has 8. The hand is a clear, neat *bolorgir* or round hand, in double columns of 23 lines each. The Ammonian Canons are added in lower and lateral margins. The Pentecostal lections are given in the margins. Three folios, which were written over, have been cut out before fol. 5. They probably contained the Ammonian Canons.

---

† The cauldron would be used for cooking the *matal* or animals sacrificed for the people by the priests.

Contents :—

Fol. 1. *Տիեզերալուր և աշխարհալոյս վարդապետին և հոգենուագ երգողի ։ տեառն Ներսիսի Հայոց կաթուղիկոսի, կըլայեցւոյ ։ արարեալ պատճառս . Ժ. խորանաց մը աւետարանիս ։ և վասն երանեկ ըռանկ* (sic) *գունոցն ծաղկանց, և հաւուցն, և ծառոցն . ի փառս քի այ ։*

Inc. *Առաքելապէս հրաշից արժանի . սոսկալի գերապանծութի բանից, գերազարդեալ պիտանացւացս ։ զառ ի չորից աւետարանչացն մեզ պիտառութի, արտար* (sic) *յայտնելով վսեմական բանիւ, տասնեցունց, կանոնաց, նկարակերպ խորանայ յարկ, գունակ գունակ՝ գեղոցն, երփն երփն, երանկմունք ։ որոց հիշան զերկնային մարմնոցն ։ մետափոխն բացատրելով պարտականապէս ։ Այնպէս ։*

This is the rhapsody of Nerses the graceful on the ten Tables of Canons of the Gospels, and on the symbolism of the variegated colouring of the flowers and birds and trees.

It begins: "Worthy of apostolic miracles, sublime pride of language, of transcendent uses. The witness of the four Gospels unto us is justly revealed in lofty speech by the edifice of the newly-built tabernacle of all the ten canons, by their variegated lines, their many hues and colours . . ."

Fol. 2, col. 1 :—

Այլմէ վարդապետէ ։ ասացեալ բան մի խորանաց ։ աւետարանին .

Դրախտ իմանալի սբ եկեղեցի՝ փոխանակ դրախտին ադամայ և փոխանակ ծառոյն կենաց, սբ խաչ իմէջ . . .

"Discourse by another Wardapet on the Tables of the Gospel.

"Spiritual garden, holy Church: instead of Adam's garden and the tree of life, a holy Cross among us stands . . ."

Fol. 5. The tenth table of the Ammonian Canons, transcribed without the *խորան* or headpiece. This is repeated on fol. 33.

Fol. 5*b*–6. Heads of the Gospel of Matthew.

Folios 7*b*–23*b*. Illuminations: Fol. 7*b*, vision of Ezekiel by the river Qobar; fol. 8*b*, tree of Jesse; fol. 9*b*, Annunciation; fol. 10, Birth at Bethlehem; fol. 11, Presentation in Temple; fol. 12, Baptism; fol. 13*b*, Transfiguration; fol. 14, Christ raising Lazarus; fol. 15*b*, Entry into Jerusalem, with Zacchaeus in a tree; fol. 16, Washing of feet; fol. 17*b*, Crucifixion; fol. 18, Resurrection; fol. 19*b*, Mary, standing, offers fruit to the Lord; fol. 20, Assumption of the Virgin; fol. 21*b*, Pentecost; fol. 22, Christ in glory; fol. 23*b*, the Second Advent.

Folios 24*b*, 25. Eusebius to Carpianus. The text is framed under arcades with vignette headpieces of the two Fathers, and with trees and peacocks.

Folios 27–33. The ten Tables of Ammonian Canons, framed under coloured arcades beneath illuminated headpieces of geometrical design.

Fol. 34*b*. Portrait of Matthew.

Fol. 35. Matthew.

Fol. 107. Colophon of Matthew: *Մատթէոս աւետարանիչն ի կոչմանէ փրկչին, երթեալ զհետ նմին և ականատես եղեալ ամ սքանչելեացն ան . և վարդապետութեն . . .*

Fol. 108. Heads of Mark.

Fol. 109*b*. Portrait of Mark.

Fol. 110. Mark, including last twelve verses.

Fol. 154. Colophon of Mark: *Մարկոս աւետարանիչն . աշակերտեալ պետրոսի առաքելոյն վիմին հաւատոյն ։ եղբաւր որդի էր մարկոս բառնաբայ առաքելոյն . վնորոյ եղև գժտութի ընդ պաւղոսի ։ և այլք ասեն թէ որդի էր պետրոսի . . .*

Fol. 154*b*. Heads of Luke.

Fol. 156*b*. Portrait of Luke.

Fol. 157. Luke.

Fol. 232*b*. Colophon of Luke: *Աւետարանիչն ղուկաս . բժշկ նր ճարտար, աշակերտ գալիանոսի բժշկապետին ազգաւ ասորի ի յանտիոք քաղաքի ։ լուաւ գալիանոս զլուր սքանչելեացն քի և առաքեաց զաշակերտն իւր զղուկաս . . .*

Fol. 233*b*. Heads of John.

Fol. 234. Portrait of John dictating to Prochorus.

Fol. 235. John's Gospel. Ch. 8^{1-11} is transcribed in its place under the rubric: *վասն պոռնիկ կնոջն*, *i.e.* concerning the whore.

Fol. 290. Colophon of John: *Յոհանէնս աւետարանիչն և սիրելի աշակերտն քի ։ յետ . Հ .*

ամաց համբառնալոյն ք՟ի ա՟յ մերոյ, գրեաց զաւետարանս, ի պատմոս կղզինն, և բերեալ սրբագրեաց յեփեսոս քաղաքն, յունական գրով, և բարբառով. և բովանդակեաց, յինքն թիւս, մլ՟ը . . .

Fol. 290. *Յիշատակարան*, or colophon of scribe.

Folios 294–295. On these three folios the scribe began to transcribe, starting from what is now the end of the MS., the Letter to Carpianus and the Tables of Canons. Only the first table is given; and though space has been left for the arcades and headpieces, these are not added.

In addition to the full-page pictures already mentioned, there are headpieces over each Gospel of blue and green interlacing branchwork, or of geometrical designs, all on gold backgrounds, with long marginal arabesques. Festooned or *shalagir* letters begin the Gospels, the first letter of each being designed to represent the Evangelist's symbol.

The Pentecostal lections begin with festooned or *shalagir* initials, and are marked in the margins by arabesques, shrines, ornate crosses, branches with foliage, and occasionally by vignettes of musicians, angels, and saints in prayer, *e.g.* on folios 152, 158*b*, 159*b*, 161*b*, 173*b*, 213, 229, 235*b*. Over the third to eighth tables, on folios 30*b*–33, are headpieces of remarkable design: under the central arch animals crouch or pursue one another, and in the margins of folios 30*b* and 31 green apes are depicted on their haunches, holding up lighted candles. The illuminations throughout are elegantly executed with a lavish use of gold.

Inside the first cover is bound in the corner of a vellum sheet from a large MS. We see on it the right-hand upper corner of a headpiece of a table of Ammonian Canons. The design is red, blue, and yellow diaper work, with birds above and scrollwork in lateral margin. Under the arcade is written, in archaic half-uncial, the word *կանոն*, *i.e.* canon.

History of the MS.—Colophon, fol. 290:—

Փառք ամենասբ՟ երրորդութեն . . . չո՛րս աւետարանք ի բազում պատճառէ „ նախ զի:—

չորեքկերպեան կենդանիք. մարդ. առիւծ. եզն. արծիւ:

չորս նիւթք աշխարհիս . . .

չո՛րս, չո՛րս, գիր անուան ամենասբ՟ երրորդութեն: հ՟այր, որ՟դի. հ՟ոգի.

չորս, գետք . . .

չորս. անկիւն. և չորս եղջևրք սեղանոյն.

չորս, թևք, սրբոյ խաչին:

չորս, առաքինութիք . . .

չորս, ծագ տիեզերաց . . .

չորս՝ բանք աւետարանիս . . .

Որոյ ցանկացող եղեալ . . . վարդապետն, և րաբունապետն Ներսէս: որ տղայ տիաւք, և երիտասարդ հասակաւ զառեալ տաղանդն շահեցուց ըստ աւետարանին . . . ստացաւ զսբ՟ աւետարանս ի յարդար վաստակոց իւրոց՝ յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնաւղացն, հօրն յակոբ ք՟հնայն և մաւրն շնաւհորին. և եղբարցն աղուպշին. և մուրատշին. դարմանին և քուերն քընքուշին և որդոյն որդին յակոբ քահանային, և եղբաւրն վարդանին ամէն.

Եւ արդ ես Ներսէս . . . ետու գրել զսա յիշատակ հոգւոյ իմոյ . . .

Եւ արդ գրեցաւ սբ՟ աւետարանս այս, ձեռամբ մեղապարտ կարապետ. անիմաստ. և անմար գրչի, ի յընտիր և ի ստոյք աւրինակէ, կենաւք տառապանաւք, և բազում պանդըխտութեամբ: Ի մեծ թուիս. յեղանակ, շրջագայութեան արեգական ստորոջիւ երկնաւոր ճանապարհաւ յերկնից յերկիր հայելով, ըստ արարչութեցն չափեալ յադամայ մինչև ցայսր. Ամք. ց. ջ. կէ: Իսկ ի հայկազին, թվականիս: ջ. ղա: Եւ հռոմայեցոց մեծ թվկն: ռ. մ. ղդ: և շրջանն, որ է փոքր թվկն: մ. լ. ի յերկիրս բզունեաց որ այժմ խլաթ ասի 'ի գեւղս որ կոչի սողած, ընդ հովանեաւ սբ՟ ստեփանոսին, և սբ՟ ատոմ զաւրավարին, և սբ՟ թադէոսի աւծեալ խաչին: Ի հայրապետութե հայկազան աթոռին մերոյ. վաղարշապատ էջմիածնին. տն. տր՟ գրիգոր կաթուղիկոսին, և ի կայսերական, բռնակալութի ազգին նետողաց. սուլթան սուլեմանին. որ խոնդքար ասի:—

Այլ եւ արդ որք ընթեռնոյք զսա. կամ աւրինակէք. յիշեսջիք աղաւթիւք ձերովք զներսէս վարդապետն . . . ընդ նմին, և զիս զանպիտան . . զկարապետ գծող սորա յիշման արժանի առնեք աղաչեմ. . .

"Glory to the all-holy Trinity . . . That there are four Gospels is explained by many reasons. First, because the animals are of fourfold shape, man, lion, ox, eagle. Secondly, there are four elements of the world. Thirdly, there are four letters in each of the names of the holy Trinity, Father (*hayr*), Son (*ordi*), Spirit (*hogi*). There are four rivers . . . Four corners and four horns of the altar. Four wings of the holy Cross. Four virtues . . . Four corners of the world. Four words of the Gospel . . . Enamoured of these . . . the Wardapet and chief Rabbin Nerses, a mere child (*տղայ*, *tḷay*) in age, and a youth in stature, laid out at a profit the talent he had received . . . and acquired this holy Gospel with the fruit of his honest labours, as a memorial of himself and his parents, of his father Yakob the priest, and of his mother Shnavhor, and of his brothers Aḷupish and Muratish, of his nurse and sister Qŭnqush, and of the son's son Yakob the priest, and of the brother Wardan. Amen.

"Accordingly, I, Nerses . . . had this written as a memorial of my soul . . . Now this holy Gospel was written by the hand of the sinner Karapet, an unintelligent and ignorant scribe, from a choice and accurate archetype . . . in the great era . . . measured from Adam until now, 6967; but in the Armenian era 991 (A.D. 1541), and in the great era of the Romans 1294, and of the cycle called the little era 230, in the land of Bzuniq, now called Khlath, in the village called Soḷadz, under the shelter of St. Stephen and St. Atom the Captain, and St. Thadéos' anointed Cross, in the patriarchate in our Armenian see of Walarshapat Edschmiadzin of Sir Grigor Catholicos, and in the imperial autocracy over the race of Archers of Sultan Suleman, called Khondqar.

"So then, ye who read this book, or copy it, remember in your prayers Nerses Wardapet . . . and together with him deign to remember, I pray you, myself the unprofitable . . . Karapet, scribe thereof . . ."

The dates in the above colophon are obscure. To begin with, the world era generally employed by Armenian historians began 5196 years B.C., so that *anno mundi* 6967 would equal 1771; but the codex is palpably much older. Secondly, the year 991 of the Armenian era answers to 1541 A.D. That would allow of Sultan Suliman in Stambul, for he reigned 1520–1566, and also of Gregory XI., Catholicos at Walarshapat 1536–1541. That must therefore be the real date of the codex. By the great era of the Romans must be meant that which began in A.D. 247. The little era of the Armenians began 1084, so that the year 230 of it would answer to A.D. 1314, when there was no patriarchate at Walarshapat.

20.

Or. 5449.—Fine vellum. Size, external 4¾ by 4⅛ inches, of text 3½ by 2½. Modern binding of brown leather. Folios 271, and two at end unnumbered. There are 21 quires, mostly of 12 leaves each, but 21 has 7. The hand is a small *bolorgir* or round hand. The text is written in double columns of 23 lines each, with stress-accents. The Ammonian Canons are given in lower and lateral margins, and also the Pentecostal lections.

Contents: Folios 1–16, full-page miniatures. Folios 17–26, Letter of Eusebius to Carpianus, and Tables of Ammonian Canons. Fol. 27, Matthew, preceded by heads of chapters and preface. Fol. 96, Mark, preceded by heads of chapters and preface (the last twelve verses are given). Fol. 141, Luke, preceded by the heads of chapters, but without preface. Fol. 215*b*, John, preceded by the heads and preface; the *իրք կնոջ շնացելոյ* or episode of the woman taken in adultery is added at the end.

The sixteen miniatures on folios 1–16 represent the Annunciation, Visit of the Magi, Presentation in the Temple, Baptism, Transfiguration, Raising of Lazarus, Palm Sunday, Washing of the disciples' feet, Betrayal, Crucifixion, Burial, Resurrection, Christ in glory, Assumption of the Virgin, Second Advent, Last Judgment (Christ enthroned above, while the souls and sins are weighed below). The Letter of Eusebius and the Tables of Canons are framed between pilasters surmounted by headpieces, with palms and other trees, on which birds are sitting, in the lateral margins. Peacocks, monkeys, and arabesques flank the headpieces. The conventional full-page miniatures of the Evangelists precede their respective Gospels. Each Gospel also begins with a headpiece, marginal arabesque, symbolical initial, *shaḷagir* or wreathed and bird letters, and alternate lines of gold, red, and blue capitals. Shrines, arabesques, figures of saints, birds amid foliage and fruit, heads of corn, and other designs mark in the margin the liturgical sections, of which each begins with a bird initial and lines of red and gold writing. Marginal miniatures of Christ, magi, apostles, and saints on folios 32, 47, 53, 57*b*, 70, 94*b*, 106, 124*b*, 139*b*, 147*b*, 149*b*, 158, 159*b*, 165*b*, 170*b*, 178, 185, 196, 197, 202, 211*b*, 223, 230*b*, 240*b*, 251, 265. The technique of these ornaments is excellent; the colours, mostly green, red, and blue, are fresh, and are outlined in gold, and the background of the miniatures is also, as a rule, of gold-leaf.

History of the MS.—Colophon, fol. 217, on verso of the miniature of John, and in a later hand than the text:—

Փառք . . . արդ գրեցաւ վ̃սբ աւետարանս ի Թուականութես Հայոց ռՃ̃լբ . ամին ի դեկտեմբերի · ի̃բ · օրն ուրԹ · զստացող սորին յշ̃ցք զպարոն աղավէլին · և կողակիցն խանփարի խաչիկն · և պղտիկ տատիկն · և դստերաց ն̃ց · և որդւոյն սիմոնին · և տէրոնին , և պարոն սինանին յշ̃ցք ·

Դարձեալ յշ̃ցք զպ̃րն աղավէլին , և որդիքն Հնգ̃ւցլ գրիգորն , մարտիրոսն , և դստերքն մարամ տատիկն զիբեթէն , պղտիկ տատիկն ։ յշ̃ցք ։

Դարձեալ յշ̃ցք · զխանփարին · և ծնօղքն աղաջանն , գուլխանդանն . . .

"Glory be . . . Now this holy Gospel was written in the Armenian era 1132 (A.D. 1582), December 22, on a Friday. Remember its owner, Paron Aḷawêlin, and his partner in life, Khanphar Khatchik, and Pztik Tatik, and their daughters and sons Simon and Têron and Paron Sinan.

"Again, remember Paron Aḷawelin, and his deceased sons Grigor, Martiros, and his daughters Maram Tatik, Zibethên, Pḷtik Tatik.

"Again, remember Khanphar, and his parents Aḷadschan, Gulkhandan . . ."

21.

Or. 5761.—Fine vellum, much yellowed, for folios 20–149; oriental stout paper, also yellowed, for folios 1–19 and 150–254, also 82 and 83, and 134, 135. The vellum sheets are palimpsest of a Latin MS. in Gothic hand, probably a law-book, the rubrics of which are still discernible here and there.† Lower margins stained by damp; the folios have been much repaired. Recent binding, half-leather. Size, external 9 by 7 inches, of text 6½ by 4½. Written in large, clear *bolorgir* or round hand of the sixteenth century, in double columns of 23 lines each. The Ammonian Canons are added in text and in lower margins, and the usual liturgical divisions are marked. The text is mainly written in two hands coeval and closely similar; the vellum folios by the one, the paper by the other. The orthography throughout is ancient. The ordinary abbreviations of sacred names and places are used. The double dot above the line, sloping backward, is almost exclusively used in the vellum parts of the text for punctuation, but the ` also sometimes occurs; in the paper parts the same double dot, the ` and also the single point, and rarely the comma. The text of Matthew is complete as far as *սի́րտք ձեր եղիցին* (6^{21}), where the text breaks off in mid second column of fol. 19, of which the verso is left blank, except that at the foot of the second column the first two words of verse 22 are given in anticipation of the rest of the verse, which begins the first of the vellum sheets, fol. 20. This is a clear sign that the text on vellum existed before the text written on paper, the latter being a completion of it. The same hand which wrote folios 1–20 also contributes the last half of the *capita* of Luke and the beginning of Luke's Gospel on folios 134, 135, and the beginning of Mark, folios 82–3. The vellum text ends at Luke 5^{18}, and a later ruder hand supplies 5^{19}–33 on a sheet of paper, fol. 150. Then the hand which wrote folios 1–20 continues to the end of John's Gospel. Fol. 120*b*, col. 1, has been rewritten by the same coarse hand as fol. 150. The first signed quire, no. 2, ends with fol. 31, and contains 12 vellum folios; no. 3 ends fol. 42, and contains 11; no. 4 ends fol. 49, and contains 10; no. 5 ends fol. 61, and contains 9; no. 6 ends fol. 69, and contains 8; no. 7 ends fol. 81, and contains 12. The paper folios 82–83 are not reckoned in, for quire no. 8 begins fol. 84, and ends with fol. 95; no. 9 with fol. 96, and ends with fol. 107; no. 10 includes folios 108–117; no. 11, folios 118–127; no. 12, folios 128–139, of which two are of paper; no. 13, folios 140–149; no. 14, folios 150–157, all of paper, and the first of later origin; no. 15, folios 158–165 of paper. Quires 16–20 have 8 folios each; quires 21–23 have 12; the last quire, 24, has 13.

---

† A compilation of Canon law, dealing with tithes and other subjects, of the fourteenth century. It appears not to be one of the standard collections of decretals, but one of the many summaries or epitomes.

Contents: Folios 1–6, Letter of Eusebius, and Ammonian Tables. Fol. 6*b*, Gospel of Matthew, preceded by preface and titles of chapters, and followed by brief life of the Evangelist. Fol. 80*b*, Mark, with similar apparatus; the last twelve verses are given in the same hand, but in smaller writing, under the title *Համբարձմանն կարդայ· ըստ Մարկոսի*, *i.e.* Read for the Ascension: according to Mark. Fol. 132*b*, Luke, with similar apparatus. Fol. 205, John, with similar apparatus; the narrative of the woman taken in adultery is given at the end of John, without any title.

The introductions, lives of the Evangelists, and tables of heads are identical with those published by Zohrab.

This volume is profusely ornamented with illuminations, mostly in red, green, and yellow; no gold is used. The two pages containing the Letter of Eusebius are surmounted by oblong headpieces containing vignettes of Eusebius and Carpianus, with peacocks above, and marginal arabesques of trees, birds, &c. The Tables follow in arcades surmounted by headpieces of various design; fighting cocks, cranes, peacocks, and parrots adorn the upper and side margins, flanked by palm-trees and vases of flowers. Inside the headpieces are framed gryphons and sphinxes. Full-page miniatures of the four Evangelists occur on folios 8*b*, 82*b*, 134*b*, 206*b*. Each Gospel begins with an elaborate headpiece of floral or geometrical design, with arabesques of foliage framing human and animal faces in the margin. The headpiece of Matthew contains a vignette of the Mother and Child, with angels to right and left. Each Gospel begins with *shaḷagir* or festooned letters, followed by lines of red uncials. The beginning of each of the forty-two lections in each Gospel is marked by marginal arabesques, shrines within which are suspended censers, birds, especially fighting cocks and peacocks, sphinxes, Jonah's fish, harpies, gnomes, centaurs, &c. These are all well and firmly delineated. The colouring of those drawn on paper is sober. The scribe of the vellum parts of this MS. hardly ever uses, to begin the liturgical sections, bird and fish initials before he reaches fol. 96, but is content with simple uncial or *ergathagir* letters, which in one quire he draws in red, in another in green ink. From fol. 96 to fol. 149, where his text ends, he generally employs them. On the other hand, the writer of the paper portions of the MS. always uses bird and fish initials to begin such sections.

It is difficult to decide whether or no the marginal arabesques throughout the volume are by one and the same hand. If so, the illuminator of the paper portions added them in the vellum portions. The colours with which the tracery in the vellum parts is filled up are more vivid, but that may be due to their being laid on vellum and not on paper. The workmanship, however, in both parts appears to be the same, especially the frilled tracery and the shell-like finials of the arabesques, and the rendering of the bills, plumage, and legs of the birds.

A later artist has on fol. 1 drawn a rude coloured picture of the Devil and his demons trying to pull down into hell the souls of the faithful, which are being weighed in the scales of a steelyard. An angel on the right-hand side of the picture is pointing off the demons with index and third fingers; other angels smite them with sword and spears. The good works of the soul are in their scale of the balance.

History of the MS.—Colophon I., fol. 6*b*, in the blank space which follows the Ammonian Tables :—

Այս աւետարանիս աւրինակն կոստանդ իրիցուն էր՝ վասնորո յիշատակ նորա՝ գոհութբ. և գովութբ եղիցի՝ ...

"This holy Gospel was the copy of Kostand the elder, wherefore let his commemoration be made with thankfulness and praise."

Fol. 94, in margin, against the miracle of the possessed swine :—

Վեց հազար ու վեց հարիւր. ու վաթսուն ու վեց՝ դև ; (*i.e.* 6666 demons).

Colophon II., fol. 251*b*, in a recent hand :—

Թվին ռճիզ տաանք վապատալի դրամ ուխնք տաուտպեկին տաանք ըզթաշաց անխլաւ. թիւ ռճ

In the above the date 1126 (=A.D. 1677) alone is intelligible.

Colophon III., fol. 252 :—

փառք անծնին հաւրն լուսո ... (follows a disquisition on why the Gospels are four in number) . . . *ոմն ղազար անուն երէց եռափափ սրտիւ ցանկացեալ այսմ . . . ստանայ զսա ի հալալ և յարդար գնյից իւրոց յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց ստեփաննոս քահանայի և մաւրն նորա. անիֆի և ամ արեան մերձաւորաց, և ի վայելումն՝ նորաբողբոջ պատանեկին սահակա, որո, չորս, ամէր, զոր կոչեցեալ էր, ի կարգ քահանայութե . . . յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զլազար. քահանայ և զհայր նորա, ստեփանոս քահանա, և զմայր նորա, անիֆա . . . ընդ նոսին և զիս զանարժան գրիչ յով." . . . ի մարդեղութենէն քի յի տն մերո. ի ռ: ն, բ: ամ. և ի թուականութե մեծ հայոց՝ պ, ծ, ա՝ յայս դառնացեալ ժամանակիս. նեղութի ազգի ազգիս, որ պահանջէն զգին հաւատիս: գոլով անտէր ազգս հայոց՝ զոր խնամքն այ և տն մերո յի քի, պահեսցէ զազգս մեր մինչև ի գալուստն իւր միւսանգամ աստան՝ Կաթողիկոս հայոց տր կարապետ.*

"Glory be to the Father of Light . . . A certain elder named Lazar, having earnestly desired this volume, acquired it with money honestly earned, as a memorial of himself and his parents, Stephanus the priest and his mother Anifa, and of all his blood relations, and for the use of the scion, the stripling Sahak, whose fourth year it was when he was summoned to the order of priesthood . . . Remember in your pure prayers Lazar the priest, and his father Stephanos the priest, and his mother Anifa . . . and along with them myself also, the unworthy scribe Yowannês, in the year of the Incarnation of Christ Jesus our Lord 1402, and of the era of the Armenians 851, in this embittered time of oppression of all kinds (by one) who exacts taxation of our faith, the Armenian race being without a lord. And may the providence of God and of our Lord Jesus Christ guard our race until his Second Advent unshaken. The Catholicos of the Armenians was Sir Karapet."

Colophon IV., fol. 253*b*, in another hand :—

Յիշեցէք ի քս զպարոն ներսէսն որ եդ յիշատակ զսբ աւետարանս ի գևաւղն ըռշնիկ ի դուռն սբ սահակայ. յիշատակ իւր և ծնողացն, հօրն պահլուլին և մօրն ջուհարին. պատճառ սբ աւետարանիս այս է, որ այդ գիւղի երէցն տէր ստեփանոսն բերեալ էր զաւետարանս ի համիթ քաղաք. դրեր էր գրաւ ի մօտ *ներսէսն . յետոյ ներսէսն զգրաւն եթող և տուեց յիշ՟տ առաջի տէր բարսեղ վարդապետին . մի ոք յիշխեցէ հանել զս՟բ աւետարանս ի դրանէ ս՟բ սահակէն զի յիշատակ է ներսէսին . եթէ ոք յանդգնի զպատիժն առցէ , թվին ռկա .*

Դարձեալ յիշեցէք ի ք՟ս զներսէսն և զկողակիցն իւր զկուլ զատան , և զորդիքն իւր զթումաճանն զմելքոն և զդանէլն .

The name *ըռշնիկ* seems to have been added after the above was written.

"Remember in Christ Paron Nerses, who gave this holy Gospel for a memorial to the village of Ṛshnik to the door of St. Sahak, as a memorial of himself and his parents, of his father Pahlul and his mother Dschuhar. The story of this holy Gospel is as follows. The elder of this village, Sir Stephanos, had carried the Gospel to the city of Hamith, and had given it in bond in favour of Nerses. Subsequently Nerses released the bond and gave it up as a memorial in presence of Sir Basil Wardapet. Let no one dare to take away this holy Gospel from the door of St. Sahak; for it is a memorial of Nerses. If anyone presumes to do so, let him reap the penalty. In the year 1061 (A.D. 1611).

"Again, remember in Christ Nerses and his wife Kul Zatan, and his sons Melqon and Danêl."

Colophon V., fol. 254, in the same hand which wrote Colophon IV. :—

Արդ աղաչեմ . . արժանի յիշման արարէք , զնկարդրիչ . յով" : և զհայրն իմ զաքարիա և զմայրն իմ եղիսա . և զհարազատ եղբարսն իմ , զպօղոս և զյովհաննէս և զպետրոս : և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ ի տարաւնո քաղաքէ մշո :

"Accordingly, I pray you to hold worthy of commemoration the illuminator Yovhannes, and my father Zachariah, and my mother Elisa, and my genuine brothers Paulos and Yowhannês and Petros, and all my blood kinsmen in Tarôn of the city of Mush."

Colophon VI., fol. 254, col. 2 :—

Ի թվին հայոց ՟ռ . ժ՟ը , եղաւ , ստեփաննոսն , տ՟ր մելքեսէթի որդին .

"In the era of the Armenians 1018 (A.D. 1568) was born Stephanos, Sir Melqesêth's son."

Colophon VII. :—

Զվերջին նորոգաւղ ս՟բ աւետարանիս , զյ՟վս՝ անարժան և մեղապարտ գծագիրս . որ կարգ քահանայի ունիմ . և գործք՝ զանառակի : Ի խնդրոյ բարեմիտ քահանային , տ՟ր մելքեսէթին , որ ետ վերստին կապել զս՟բ աւետարանս , յիշատակ իւր հոգոյն . և իւր ընտանեացն , կողակցին , մաղթումին , և իւրենց դեռաբոյս զաւակացն , ստեփաննոսին . մկրտչին , կարապետին . մերտնին , և հարսներուն , ոսկեկան և քնքուշին : Ի թվաբերութես հայոց ՟ռ . լ՟ա , զոր ա՟ծ վայելել տացէ սոցայ ընդ երկայն աւուրս . ամէն :

"Remember the last repairer of this holy Gospel, Yowhannês, an undeserving and sinful scribe, who holds the grade of priest, and does the works of a libertine : at the request of the benevolent priest, Sir Melqesêth, who had this holy Gospel rebound as a memorial of his soul and of his intimates, of his partner Maḷthum, and of his children still of tender age, of Stephanos, Mkrtitch, Karapet, Mertin, and of his daughters-in-law Oskekan and Qnqush, in the year of the Armenian era 1031 (A.D. 1581). And may God grant them to enjoy long life."

22.

Add. 19,549.—Transparent white vellum. Size, external $8\frac{3}{8}$ by $5\frac{7}{8}$ inches, of text $5\frac{1}{4}$ by $3\frac{3}{8}$. Bound recently in dark-blue leather. Folios 395, in 32 numbered folios. Written in a large, clear, but inelegant *bolorgir* or round hand of about the year 1600, in double columns of 19 lines each, with the few compendia, chiefly of sacred names, that are usual, and late orthography. The words are divided. In punctuation the comma and double point are used. The Ammonian Canons are set in the lateral and lower margins.

The contents are as follows: Fol. 1 (of paper), a late note in Armenian on the age of the MS., setting its date in the eleventh or twelfth century. Folios 2*b*–3, Letter of

Eusebius to Carpianus. Folios 4*b*–11, Tables of Ammonian Canons. Fol. 12, preface to Matthew, with heads of narrative according to the Canons of Ammonius. Fol. 16, Matthew's Gospel. Fol. 114*b*, preface of Mark, and heads of narrative. Fol. 118, Mark (including the last twelve verses). Fol. 185*b*, preface of Luke, and heads of narrative. Fol. 190, Luke. Fol. 302*b*, preface of John, and heads of narrative. The folio after 303 is left blank, and on 304 (on the verso of the full-page illumination of John) the scribe has written over again the contents of fol. 303. Fol. 305, Gospel of John (adding at end 8$^{1-12}$). Fol. 390, colophon.

This MS. is illuminated as follows: The Letter to Carpianus fills two pages, at the top of which are set headpieces, the one containing a miniature of Eusebius, the other of Carpianus, drawn in colours on a gold background within green and red circular borders of interlaced pattern, and flanked by dragon-flies with green tails and human heads. Each headpiece is framed in a rectangular blue border, with peacocks in blue and gold above, and smaller birds on trees at each side. These headpieces rest on blue pilasters adorned with imps and quadrupeds, based on blue pedestals and flanked by trees and shrubs in which birds are sitting. The Ammonian Tables are similarly decorated, but the columns on each page are three in number, and the headpieces consist of concentric circles of colour. The four last are especially delicate and rich, and somewhat Arabic in style. On folios 15*b*, 117*b*, 189*b*, 304*b* are full-page illuminations of the four Evangelists. Lastly, the beginnings of the several Gospels and of the Pentecostal lections are adorned with headpieces of blue and gold, decorative initials, and marginal scrolls. In Matthew there are fifty-two such illuminations; in Mark, forty-seven; in Luke, fifty-four; in John, forty-eight.

History of the MS.—Colophon, fol. 390:—

Փառք . . . գիրք տ՟րունեան աւետարանին տն՟ մերոյ յի՟ ք՟ի՟ : աւետարանեալ 'ի չորից աւետարանանչացն ըստ պատուոյ քառագծեան անուան, Հայր որդի և Հոգի սր՟ 'ի քառակերպ նստեալ յաթոռ, 'ի քառաթև անմարմնոցն գովեալ, քառագիր և ադամ անուանեալ և ադին և եղեմ † . . . *քառաթիւ և մովսեսեան գիրք եդեալ 'ի տապանակին. քանզի երկրորդումն օրինացն եդ ՟ըլ. ամի գրեցաւ 'ի կողմանէ տապանակի եդաւ և ոչ ի տապանակին* . . . . (follows a disquisition on the symbolic animals of the Evangelists, and on the four rivers of Paradise) . . . . (fol. 392*b*) *Հաւատարիմ և երկիւղած իշխանն պարոն խոճայ սանոս չալապին որ արի և յաղթող է ի վերայ Հակառակորդ թշնամեաց խաչին ք՟ի* . . . (fol. 393*b*) *եսես զսր՟ աւետարանս գրեալ և ծաղկեալ ցանկացաւ և էառ զսա, և ետ յիշատակ անջրելի ի սր՟ քառասունք յեկեղեցիս 'ի քաղաքս Հալպայ, զի իւր ծնունդութիւն և իւր անդրանիկ Հարազատ եղբօրն պարոն պանծալի խոճա պետրոսին օգնականութիւն չինեալ և նորոգեալ եղև սր՟ քառասունքն : ի թվին Հայոց, ռկե.*

Խնկ՝ այժմ 'ի ռՃգ թվին, նոյն խոճայ սանոսն, առեալ զսր՟ աւետարանս ի Հալալ արդեանց իւրոց և ետ ի սր՟ և յերկնանման քաւարանս ի քառասունք յեկեղեցիս : յիշատակ . . . անձին իւրոյ և բարեպաշտ ծնօղացն, Հօրն մաՀդասի կիրակոսին, և մօրն մաՀդասի վարխաթունին, և երկիւղած և աղքատասէր կողակցոյն իւրոյ, և Հանճարեղ և գեղապաճոյճ լուսանրկար ծաղկափըթիթ իմաստուն պատանեկին իւրոյ պանծալի որդւոյն ըսկանտար չալապուն . . .

Եւ արդ՝ յիշեցէք ի ք՟ս զպարոն սանոս չալապին իւր նախննեօքն և զարմօքն . . . (follow imprecations on whoever removes the MS. from the church) . . .

Արդ գրեցաւ սա ի դուռն սր՟ ա՟ծածնին և սր՟ քառասոնիցն ձեռամբ անիմաստ գրչի լեՀցի վարդանին և ծաղկեցաւ ձեռամբ ամթեցի խորայէլին օգնականութիւն դեռաբոյս աւետիքին . . . .

"Glory be . . . the book of the Dominical Gospel of our Lord J. C. gospelled by the four Evangelists according to the honour of the four-lettered Name, Father, Son, and Holy Spirit, seated on a four-shaped throne, praised by fleshless beings four in number . . . Four in number also were the books of Moses laid in the Ark, for Deuteronomy was written in the

---

† For similar conceits see the colophon of MS. Or. 81.

38th year and was laid beside the Ark and not within it . . . [Here follows a disquisition on the four symbols of the four Evangelists, and on the four rivers of Paradise] . . . The faithful and God-fearing prince, Paron Khodjay Sanos (*i.e.* Stephanos) Tchalapin (*i.e.* Knight), who is brave and victorious over the opponents and enemies of Christ's Cross . . . beheld this holy Evangel written and illuminated, desired to have it, and took it, and made it a lasting memorial in the Church of the Forty, in the city of Halap; for by his own enterprise, and with the aid of his elder germane brother, the renowned Paron Khodjay Petros, the Church of the Forty Saints had been built up and renewed, in the year of the Armenians 1065 (A.D. 1615).

"But now in the year 1073 the same Khodjay Sanos, having obtained the holy Gospel by the fruit of his labours, deposited it in the holy and heaven-like mercy-seat, in the Church of the Forty, as a memorial . . . of himself and his pious parents, his father Mahdas Kirakos, and his mother Mahdas Warkhathun, and of his wife, pious and lover of the poor, and of him who, with artistic taste as an illuminator, coloured and adorned it with floral designs, his clever lad and distinguished son Scandar (*Scantar*) Tchalapin . . .

"So now remember in Christ Paron Sanos Tchalapin with his ancestors and kinsmen . . . [Imprecations follow against any who may remove the book from the church] . . .

"This book, then, was written at the door of holy Theotokos and of the Forty Saints by the unintelligent scribe of Lemburg (*Lehatzi*) Wardan, and was illuminated by Israel of Amith with the help of the youthful Avetiq . . ."

23.

Add. 7940.—Size, external $2\frac{1}{2}$ by $4\frac{3}{4}$ inches, of text $3\frac{1}{2}$ by 2. Oriental glazed paper, bound in brown leather, with flap. The front cover is protected by four silver corner-plates with raised bosses; it carries studs for clasps, and a silver cross in centre. A similar cross adorns the back cover. Folios 349, in 26 quires, mostly of 12 leaves, written in double columns of 22 lines between lines vertically ruled of red and green. Handwriting a neat *bolorgir* or round hand of about A.D. 1600.

Folios 1–16 contain sixteen full-page illuminations of episodes in the life of Christ, viz. Annunciation, Visit of the Magi, Presentation in the Temple, Baptism, Transfiguration, Raising of Lazarus, Entry into Jerusalem, Washing of Peter's feet, Betrayal, Crucifixion, Burial, Resurrection, Ascension, Pentecost, the Cross with herald-angels, and the Last Judgment. The Letter of Eusebius to Carpianus and the Tables of Ammonian Canons, which follow on folios 17–26, are set between gilt and silver pilasters surmounted by arches or scrollwork, with palm-trees, flowers, monkeys, and various birds on each side. At the beginning of each Gospel, on folios 29*b*, 120*b*, 181*b*, 271*b*, are full-page miniatures of the several Evangelists, seated and writing their Gospels. Opposite each of these is an elaborate headpiece of Persian design. The initial letters of each liturgical section are designed as birds, and each such section is marked in the margin by scrolls, drawings of flowers, branchwork, foliage, birds, and other designs. In all cases the art is rude, but the colours harmonious. *Tafel* vi., at the end of Dashian's Catalogue, gives specimens of Armenian illuminations exactly resembling those of this codex.

Contents: the four Gospels. Matthew begins fol. 30; Mark, fol. 121; Luke, fol. 182; John, fol. 272. Each Gospel is preceded by a preface and table of contents as indicated in the Ammonian sections, the numbers of which are indicated in the text in the lower margins. The last twelve verses of Mark are separated from the text by a final title, "Gospel according to Mark," after ver. 8, and an initial rubric, "To be read for the Ascension." The Ammonian Canons end with ver. 8 of this chapter. The episode of the woman taken in adultery is placed at the end of the fourth Gospel under the title "Of the Apostle John, concerning the adulterous woman."

There is no scribe's colophon, but two columns of writing, on fol. 346*b*, have been carefully effaced. They were the record of some early possessor. On fol. 347, in a small current hand, Աւետ Սեթեան (*Awet Sethean*) notes that Petros Sethean gave the volume to the priest Petros Sargavak in sign of friendship. On folios 1, 3, 7, 26*b* are the stamps of a seal bearing the words յի̃ ծառ | Մելիք | սիմէօն | 1224, *i.e.* the servant of Jesus, Meliq Simeon, 1224 (A.D. 1774).

24.

Or. 5737. — Glossy stout paper, somewhat yellowed. Size, external 9½ by 7 inches, of text 7 by 5¼. Bound in brown leather stamped with diaper pattern on wooden boards, recently repaired. Folios 309, in 24 quires of 12 leaves (but 24 has 6, 21 has 11). The first 26 folios are not included in these quires, which are signed in the lower margins. The text is written in double columns, except on pages containing the first lines of a Gospel; in each column 21 lines. Vertical lines are ruled in red as borders of each column. The MS. is well preserved, except for occasional abrasions (mended) of the upper and lower outer corners of folios. The writing is a large, clear, elegant *bolorgir* or round hand. The words are fully divided; modern orthography, with the few compendia usual in Gospels. The Ammonian Canons are given in lateral and lower margins.

Contents: Folios 1–17, full-page pictures without accompanying text, except on folios 16*b* and 17, where in the lower margins a late hand has written prayers to Christ and Mary, beginning: ա̃ծորդի մարիամու յորժամ գայցես փառաւք հաւր քո. Folios 18*b*–19, Eusebius to Carpianus. Folios 20*b*–27, Tables of Ammonian Canons (the same hand which wrote on folios 16*b* and 17 adds below each Table a symbolic explanation of its design, beginning thus: Առաջին խորանն համակ ծիրանին սիւնքն և ի մէջ խորանին դ̃. գեղովնկարեալ՝ որ մի երրորդութիւն է...). Fol. 28, heads of Matthew, according to the Ammonian Canons. Fol. 30, Matthew. Fol. 103, preface of Mark, and heads of chapters. Fol. 106, Mark, including the last twelve verses. Fol. 154, preface of Luke, and heads of chapters. Fol. 157, Luke. Fol. 238*b*, preface of John, and heads of chapters. Fol. 241, John. Fol. 304, իրք կնոջն շնացելոյն ի յովհաննն է, *i.e.* the episode of the woman taken in adultery. Fol. 304*b*, colophons.

The following is a list of the full-page illuminations: Fol. 1*b*, the Burial of Jesus. Fol. 2, the Entry into Jerusalem on Palm Sunday. Fol. 3*b*, Raising of Lazarus. Fol. 4, Presentation in the Temple. Fol. 5*b*, Annunciation. Fol. 6, the Birth. Fol. 7, the Baptism. Fol. 8*b*, Transfiguration. Fol. 9, the Washing of the Disciples' feet. Fol. 10*b*, Crucifixion. Fol. 11, Resurrection. Fol. 12*b*, Ascension. Fol. 13, Pentecost. Fol. 14*b*, Second Advent in Glory. Fol. 15, the Last Judgment: in lower margin of this an angel and two demons are weighing souls in a balance of which the left-hand scale, on the angel's side, rests on the back of a lamb. Fol. 16*b*, Christ. Fol. 17, the Virgin holding up a pomegranate with both hands. Fol. 29*b*, Matthew, seated and writing. Fol. 105*b*, Mark, seated and writing, with lion above. Fol. 156*b*, Luke, seated and writing, with his symbolic animal. Fol. 240*b*, John, erect and dictating in his cave to Prochorus.

The above pictures are rudely executed in green, red, yellow, and blue. The chief figures are set on a gold background, and each picture is framed in a border of interlacing lines and scrollwork. The colouring is very bright.

Other illuminations include the following: The first part of Eusebius' Letter to Carpianus (fol. 18*b*) is divided into two columns of text. These are framed by columns of interlacing lines and scrollwork in red and green. Above is a headpiece of blue arabesque work on a gold background, with a central miniature of God embracing the Son in his lap. In outer margin a peacock over a date-palm. The last part of the Letter (fol. 19) is not divided into two columns. Here we have a headpiece similar to the one on fol. 18, but with miniatures of Eusebius and Carpianus. Folios 20*b*–27 contain the Tables of the Ammonian Canons; each column of numbers is framed between blue, green, red, or pink pilasters, resting on and surmounted by arabesques. Above these pilasters are headpieces like those above described, and palms and other trees adorn the margins; peacocks, domestic fowls, and songsters grace the side margins or soar above the headpieces. On fol. 30 a headpiece, well executed of interlaced branches with fruit and flowers on a gold background, is set above the first verses of Matthew; in the margin, an arabesque. The first letter is designed from a saint holding up a book, and the next following from gnomes playing tambourines or pipes; then comes a line of gold uncials, followed by alternate lines of blue and gold *bolorgir*. At the beginning of the other Gospels there are similar ornaments, with bird letters in the first line. The style of decoration closely resembles MS. Or. 82, but is on a larger scale. The *stichoi* begin with gold or blue uncials and *shalagir* or festooned letters; and marginal designs, arabesques, sphinxes, crosses, shrines, birds, saints (*e.g.* fol. 234*b*), candlesticks (fol. 195*b*), &c., mark the beginnings of the Pentecostal and other sections.

The preface of Matthew is absent, perhaps through the loss of one folio. Those of Mark, Luke, and John are those which Zohrab printed.

History of the MS.—Colophon I., fol. 303, in lower margin:—

Կարապետ սգալի մոկացի լըլընցի զցանկս զ՟այս գրեցի·

"I, Karapet, of Mok Lolŭntzi, wrote this index."

Colophon II., fol. 304*b*:—

Փառք անսկզբանն և սկզբանն ա՟մ։ . . . . (follows the usual explanations of the number four, and of the four symbolic animals) . . .

Ուստի . . . ա՟ծասէ՛ր խաւ՛չա վէլիչան և զ՟կղց գայիանէ որ եռափափաք սիրով. յօժար կամօք և սերտ հաւատով ցանկացօղ եղև այսմ ծաղկաւէտ և վարդափըթիթ կենսաբուխ ս՟բ աւետարանիս: Եւ ստացաւ զսա ի յարդար վաստակոց իւրոց։ . . . վասն այն յուսոյն եդ գրել զմ՛ըունեան աւետարանս· առատ տրիւք՝ և զարդարեաց մեծածախ ընչիւք, ՚ի պայծառութի՟ ս՟բ եկեղեցւոյ, և ի վայելչութ՟ մանկանց սիոնի։ այլ և յիշատակ հոգոյ իւրոյ՝ և ծնօղաց իւրոց հաւրն մախսուդին և մաւր բանամին մեծ պապուն միրաքին· և պապու խաչայ ջանին և ա՟մ արեան մերձաւորաց ամէն։

Դարձեալ . . . յիշեցէք ի ք՟ս և ա՟ծ ողորմի ասացէք խա՟չայ վէլիչանին և իւր կողակցին գայիանին և դստերաց իւրոց սաղումին· և խաթուջանին հռիպսիմին և քուերց խանբէկուն և Թաւըրէզին . . . .

Եւ արդ՝ ես յետինս ի կարգաւորաց և անպիտանս՝ . . . ըստեփանոս սուտանուն ք՟հ՛նյ որ անուամբ միայն եմ և ոչ գործով. շնորհիւ տ՟ն սկսայ և ողորմութ՟բ նորին կատարեցի զս՟բ աւետարանս՝ ի շօշ՝ քաղաքն՝ որ Թարքմանի ասպահան՛, որ էտես դանիէլ զտեսիլն՛ Թգ՛րցն պարսից։ . . . արդ ի յետին սառնացեալ ժ՟մնկիս մնացեալ է գերի ա՟մ հաւատացեալքս ք՟սի ի ձեռն պարսից, անզերծանելի· Յիշելով զբանն ներսէսի որ ասէ, Թէ գալ ազգին փռանգաց և նորոգումն լիցի· եկեղեցւաց քրիստոնէից և ա՟մ հաւատացելոց . . . .

Եւ արդ՝ աւարտեցաւ զս՟բ աւետարանս: ի մեծ Թվկ՟նիս հայոց. ռ. ծ՟է, զոր չէ՛ արժան կրկնել անուն տեղոյս այսորիկ, ի վրդ՟պտութե՟ [illegible] մերումս միջի. արի և քաջ րաբունապետ, սիմեոն՝ վրդ՟պտի՝ ա՟ծ զհոգի սորա ընդ երկուտասան վրդ՟պտսն՝ դասեսցէ, որ քարոզելով զբանն ա՟յ՝ մխիթարէ՝ զսգաւոր և զտրտմեալ սիրտս ա՟մ քրիստոնէից՝ ի յանօրինաց աշխարհս . . .

Ի հայրապետութե՟ տ՟ն, մելքիսէթ կթ՟ղկսի, և դաւթի՝ ա՟մ հայոց. եւ ի յառաջնորդութ՟ի մերոյ վիճակի՝ մեսրոպ արհեպ՟կսի։ Եւ ի Թգ՛րութե՟ն իմաստուն շահ ապասին կարմիր գլխոյ . . . .

Դ՟ձլ յիշեցէք ի ք՟ս և ա՟ծ ողորմի ասացէք անարժան սուտ անուն մեսրոպ դպրիս և ծնողաց իմոց տ՟ր մարտիրոս քահանայն և խոնդ քարին. և եղբարց իմոց տ՟ր թադէոսին և պարսամին և քուերց իմոց աննային և դեղծունին և ա՟մ արեան մերձաւորաց իմոց ա՟ծ ողորմի ասացէք անարժան մեսրոպիս. որ ծաղկեցի գեղեցիկ դեղով ոսկով և լաջուարդով. և ազգի ազգի գունով յիշատակ բարի . . .

"Glory to the beginningless Beginning of all . . . Wherefore the God-loving Khaudscha Wêlidschan and his spouse Gayianê, with yearnings of love, with ardour and firm faith, desired to have this illuminated and rose-bloom spring of life of the holy Gospel. And he acquired it with the earnings of his honest labours . . . In such hope he had the Dominical Gospel written at sumptuous cost, and adorned it at vast expense, for the splendour of Holy Church and use of the children of Sion; but also as a memorial of himself and of his parents, of his father Makhsud, and of his mother Banam, of his great-grandsire Miraq, and his grandsire Khadschay Dschan, and all his blood kinsmen. Amen.

"Again . . . Remember in Christ and repeat a *God have mercy* for Khadschay Wêlidschan and his spouse Gayiane, and his daughters Saḷomê and Khathu Dschan, Rhipsime, and his sisters Khan Bêk and Thaurêz . . . And furthermore for the least of the clergy, for the unprofitable Stephanos, miscalled a priest, which in name alone he is and not in deed. By God's grace I began, and by his mercy completed this holy Gospel in the city of Shôsh, which is translated Aspahan, where Daniel saw the vision of the kings of Persia . . . However, in this last embittered time all the believers of Christ have been left prisoners of the Persians, without hope of rescue. Remembering Nerses' words, that there shall come the race of Franks, and then be a renovation of the Christian churches and of all the faithful . . . So, then, this holy Gospel was completed in the great Armenian era 1057 (A.D. 1607). I need not repeat the name of this place. Simeon Wardapet held the Doctorate in our midst, a brave and virtuous chief rabbin. May God rank his spirit with the twelve Wardapets, for by preaching the word of God he comforts the woeful and mourning hearts of all Christians in the land of miscreants . . . In the patriarchate of the Lord Melqisêth Catholicos and of David of all the Armenians, and when Mesrop, archbishop, was primate of our own province, and in the reign of the wise Shah Abas (*Apas*) the red-headed . . . Again, remember in Christ . . . Mesrop the scribe, and my parents Sir Martiros the priest, and Khond Qar, and my brethren Sir Thadeos and Parsam, and my sisters Anna and Deḷdzun, and all my blood kinsmen, and repeat a *God have mercy* for me, unworthy Mesrop, who illumined the book with lovely colours, gold and *lapis lazuli*, and all sorts of pigments, as a goodly memorial."

Fol. 309, in a later running hand:—

Դարձեալ յիշեցէք . . . տէր յոհաննէսին իւր սովինին ի նորայ պսակ դուստր Ն՟րն Սովինին մանուկին որ առ ա՟ծ փոխեցաւ . . . ամի տ՟ն 1831 *մարտի* 23 *ին . . . ի երկրի ղարայղան ի գիւղն չանախչի ի նորաշէն մ՟ք ամենափրկչին . . . յիշեցէք տ՟ր յոհաննէսն և զնորա փեսայն իւր մանուկ մահտեսի ռաֆիլեան և ամուսին իւր սովին . . . և զմօրայ քուրն իւր մարիամն . . .*

"Again, remember . . . Sir Yohannês (*i.e.* John), Sowinin, his daughter newly wedded, the husband of Sowin Manuk, who has passed away to God . . . in the year of the Lord 1831, March 23 . . . in the land of Ḷarayḷan, in the village of Tchanakhitch, in the newly built Church of the Holy Saviour of all . . . Remember Sir John and his bride Manak Mahtes, Rafilean (?) and his consort Sowin . . and Môray, her mother's sister Mariam . . ."

The first two lines of the above are obscure. It would seem that *Sowin* or *Sowinin* was a name for both male and female.

SERVICE BOOKS.

PSALTERS.

25.

Add. 11,857.—Fine vellum, much yellowed. Size, external 6½ by 4¾ inches, of text 4½ by 3¼. Modern binding of brown leather. Folios 313. The quires are signed at the beginning in upper right-hand corner of their first leaf and in centre of lower margin of the last. The signatures are frequently lost. Quires 1, 6, 23 have 15 folios; nos. 2, 3, 4, 5, 7, 8 have 16; the last, no. 24, has 6; and all the rest 12 each. The following folios are misplaced, and must be read in this order: 80, 81*b*, 81*a*, 82, and 93, 95, 94, 96. Folios 260, 270, 271 have been replaced by paper ones on which a later hand copies out the missing text. Between 307 and 308 two folios are missing. The hand is a clear, neat *bolorgir* or round hand of 19 lines to the page. The orthography is archaic. Stress-accents for reading aloud are added, and the comma and double and single point are used in punctuation. There are no illuminations beyond a few oblong headpieces of foliage design, marginal arabesques, birds, and ornamental initials, all in red ink. The writing is here and there effaced by damp near the beginning and end of the volume.

Contents:—

Folios 2–181. The Psalms arranged for liturgical use, with the proper canticles introduced after each canon. The first canon contains Psalms 1–18, followed by Exodus 15^{1-9}, Hymn of Moses and of the Children of Israel; this ends fol. 19. The second canon contains Psalms 19–36, followed by Deut. 32^{1-21} and the Song of Moses; ends fol. 39*b*. The third canon contains Psalms 37–55, followed by Deut. 32^{22-43} and Song of Moses; ends fol. 63*b*. The fourth canon contains Psalms 56–72, followed by 1 Sam. 2^{1-10} and Prayer of Hannah; ends fol. 83. The fifth canon contains Psalms 73–89, followed by Isaiah 26^{9-21} and Hymn of Isaiah; ends fol. 108. The sixth canon contains Psalms 90–106, followed by Isaiah 38^{10-20} and Prayer of Hezekiah; ends fol. 130. The seventh canon contains Psalms 107–119, followed by Isaiah 42^{10-13}, 45^{8}, Jonah 3–10; ends fol. 153. The eighth canon contains Psalms 120–147, followed by Hab. 3^{1-19}; ends fol. 173*b*.

In this MS. the Prayer of Habakkuk (Ambakum) is followed by Psalms 148–150. There follow: Fol. 175, the apocryphal Psalm *փոքր էի*, "I was little." Fol. 175*b*, *խոստովանութ̅ի Մանասէի*, or Confession of Manasseh (*inc.* *տ̅ր ամէնակալ ա̅ծ*, "Lord Almighty God"). Fol. 177, Magnificat (Luke 1^{47-55}). Fol. 177*b*, Hymn of Zachariah (Luke 2^{68-79}). Fol. 178, Hymn of Simeon (Luke 2^{29-32}). Fol. 178, Song of the Three Children (Dan. $3^{26-45,\ 52-86}$).† Fol. 181*b*, Proverbs of Solomon. Fol. 236, Ecclesiastes. Fol. 251, Song of Songs. Fol. 261, Wisdom of Solomon. In these last four books a later hand has added the Latin chaptering in the margins.

---

† The above references are not to the LXX., but to the English Bible.

The last fifteen folios of this MS. contain rhythmical colophons composed by Nerses Catholicos (A.D. 1166–1173) for the above sapiential books. Of these, the *incipits* are as follows:—

Fol. 296.

Բան յիշատակի տառիս ուրինակացն գծի
Ածնեղէն հոգոյն իմա, խաղաղութի՛ անուն արքայ":
Բարբառեցաւ իմաստութիւ, զորդիս խրատեաց զգաւնութիւ . . .

(*i.e.* A record of the text of the archetype, &c.). See the Poems of Nerses, Venice, 1830, p. 356. This is the memorandum penned in A.D. 1149 by the said Nerses Shnorhali for the end of Proverbs.

Fol. 297*b*.

Անդրադարձութի՛ տառից յիշատակիս :
Քաղցրագունիս այս բաղձանաւք լցեալ հոգիս մեռեալ մեղաւք . . .

See the same Poems, Venice, 1830, p. 359.

Fol. 299.

Սերսաին յաւելուած ըստ անուան ։
Սա մարգարէ է ա՟ծաբան . . .

See the same Poems, p. 351. This is an acrostic composed on the name of King Solomon by the same Nerses. The initials of the sentences compose the name.

Fol. 300.

Տունք Ճ նորին դարձեալ ի նոյն խորհուրդ և ըստ անուան գծողիս . . .
Նըմանաբա՛ր խորհուրդ խորհին . . .

See the same Poems, p. 354. This is a memorandum for Ecclesiastes. The anagram "Nerses" is repeated twice.

Fol. 301. Տունք. Ժ՟Բ. որդի իմաստուն ուրախ առնէ զհայր ։

Inc. Նորոգ ծնունդ որ յերկիր գաս . . .

A memorandum for close of the second section of Proverbs. The anagram is "Nerses." Printed in the same edition of Nerses' Poems, p. 363.

Fol. 301. Գլուխ. փառք ա՟յ ծածկէն":
Բանիդ ընդ հաւր էականի, և ճշմարիտ սաղոմոնի ։

The anagram is բան Ներսեսի . . . (*i.e.* A word of Nerses). It is a memorandum for the close of the third section of Proverbs, and is printed p. 363 of the same edition of Nerses' Poems, 1830.

Fol. 301*b*. Ունայնութիւն ունայնութեց ։

Inc. Ո՛ ճշմարիտդ աղաչեմ ժողովող . . .

This is Nerses' memorandum for Ecclesiastes.

Fol. 301*b*. Համբուրեսցէ զիս :

Inc. Նորոգելոյս ի քէն յա՟ . . .

This is Nerses' memorandum for the Song of Songs. See the same edition, p. 364.

Fol. 302. Գրիգորի կաթողիկոսի ասս : (*i.e.* Composed by Gregory Catholicos).

Inc. Էյից գիտութիւն. բայց խամրացեալ է՝ գո երկեղ բարեաց (*i.e.* Knowledge of the Existent . . .).

Fol. 302*b*. Գրիգորիսի որ ապիրատ, եղբաւր որդին տ՟ն գրիգորիսի և տ՟ն ներսեսի ասացեալ ։ (*i.e.* Of Gregory the wicked, brother's son of Sir Gregory and Sir Nerses).

Inc. Յորժամ զիս խնձէն գաս, ու ես ընդ իս սակաւ խաւսեցա . . .

Fol. 305*b*. Նախադրութիւք . . յաղագս աղաւթից. զոր արարեալ է տ՟ն ներսեսի եղբաւր գրիգորիսի հայոց վերադիտողի ։ (*i.e.* Preface about the prayers composed by Sir Nerses, brother of Gregory, Bishop of the Armenians).

Inc. Աղաւթք հասարակաց քրիստոնէից մեծամեծաց և փոքունց . . .

Fol. 307*b*. Աղաւթք իւրաքանչիւր անձին ասացելոց ի ք՟ս ։ (*i.e.* Private prayers addressed to Christ).

Inc. ա՟. հաւատո՛վ խոստովանիմ և երկիր պագանեմ քեզ հայր և որդի և ս՟բ հոգի (*i.e.* I. In faith I confess and adore thee, Father and Son and Holy Ghost . . .). These prayers are printed in many editions.

Fol. 310. . . . սուրբ հաւրն յովաննէս գառնեցոյ ասացեալ խաւսք վ՟ն սաղմոսաց ։ (*i.e.* . . . of the holy Father John of Gaṛni, discourse on the Psalms).

Inc. Զսաղմոս դաւթի․ մանաւանդ թէ զերգս հոգւոյն սրբոյ ։

Fol. 311. Բան մաղթանաց հեծեծանաց գրիգորիսի հայրապետին հայոց ։ (*i.e.* Supplications and lament of Gregory, Patriarch of Armenia).

Inc. Որով և ես ընդ պատճենի
Ի՝քէն հայցեմ հովիւ բարի . . .

The initials of the first and of the last 56 lines of this poem form the anagram: Ո՞ հաւատաց լրոյ մեր․ այս բան է գրիգորի (*i.e.* Who hath believed in our report? This is a discourse of Gregory).

Baronian ascribed the above composition to Gregory Wkayaser, or Lover of Martyrs, whose remains were translated to Romkla some years before Gregory Apirat (the wicked) mounted the partriarchal throne in A.D. 1195. It is unedited.

History of the MS.—Colophon I., at end of Psalms, fol. 181:—

փառք . . . արդ գրեցաւ ա̅ծային տառս մարգարէին դաւթի․ թվին․ հայոց շ̅ծ̅դ․ ձեռամբ յոգնամեղ գրչի բարսղի․

"Glory . . . Now this godly book of the prophet David was written in 754 of the Armenian era (A.D. 1305) by the sinful scribe Barsḷ (Basil)."

On fol. 151 is this note in the text at the end of Psalm 118:—

Աղաւ‴ և շփոթում՝ եղև զի աւրինակն այսպէս էր և միտքս չէր ի վերայս․ և զյետին գուբլայն մոռացայ․

"The text is faulty and confused, because the archetype was so, and I could not understand it, and the last *gublay*† I forgot."

Apart, however, from the wrong order of folios already noticed, there is nothing amiss in the MS.

There follows in the same hand in the margin the numeral ժ̅թ̅ (or 19) and a colophon by a later hand which has been erased.

Colophon II., fol. 197: In this the same scribe asks for our prayers. So again fol. 235*b* and fol. 250*b*.

Colophon III., fol. 309*b*, in a later hand:—

Կազմեցաւ ս̅բ̅ երգ․ ի թվին․ ռ̅լ̅թ․ ի գեւղս Թըվանճ․ ի դուռս գանձկայ ս̅բ̅ քէորքա ։ և այլ սրբոցն ։ ամէն ։

"The holy poem was bound in 1039 (A.D. 1590), in the village of Thwandj, at the door of Gandsak of St. George and of other saints. Amen."

On fol. 39*b* the name of a former owner is written, but is illegible. Here the date ռ̅կ̅ is given (*i.e.* 1060 = A.D. 1611).

There is bound in at the beginning a leaf of vellum inscribed with an old uncial hand of the eleventh or twelfth century. It begins:—

դ զես․ զսա ընդ աւդ
որխս․ հիմ զ . . . ր ընին . . .
. . ոչ ապաքէն ամենայն . . .
ըեւ անտի գլուխ կայցէ․ ա . .
. . . նու մեք յայտէ․ յոյ . .

The volume formerly belonged to the Bibliotheca Butleriana.

26.

Add. 17,036. — Vellum. Modern binding of dark-blue leather. Size, external 5 by 3½, of text 3 by 2. Folios 229. The quires are not numbered. Two of them are wanting at the beginning of the book; folios are lost after fol. 112 and fol. 115, and those which remain are to be read in the following order: 113, 116–121, 114, 115, 1–112, 122–229. The handwriting is a clear, elegant *bolorgir* or round hand of about the year 1600. The book is prettily decorated: headpieces of green and red flowers and foliage on a gold ground surmount the canons or liturgical sections of the Psalms. Each canon begins with a decorative initial and lines of gold and red ink, with marginal arabesques or illuminations of birds. Each verse or *stichos* begins with a red capital letter.

---

† *Gublay*, Greek κεφαλεῖον, is a liturgical section.

The book is a Psalter arranged for liturgical use, with the proper texts added after each canon. Canon i. begins fol. 113; ii., fol. 13; iii., fol. 38; iv., fol. 68*b*; v., fol. 95*b*; vi., fol. 137; vii., fol. 164; viii., fol. 191*b*. For a fuller account of each canon see under MS. Add. 11,857.

On the margin of fol. 94*b* is written :—

Յիշատակ է այս ոսկէ տուբ սաղմոսըս . . . տէր ղուգասին . ամէն . ՚ի թվին ռմժզ , մարտի ա̄

"This gold-covered Psalter is a memorial of Sir Ḷugas (Lucas). Amen. In the year 1216 (A.D. 1766), March the first."

On fol. 13 is scribbled : թվիլ ռմիէ ուամ ես տիրացու: արութիւնս, *i.e.* In the year 1227 (A.D. 1777) I, Tiratzu Aruthiun. On fol. 223 the same hand which wrote on 94*b* names նազլուխան Nazlukhan as donor of the book. On fol. 229*b* Têr Lucas scribbles his name again in the margin.

27.

Add. 21,933.—Vellum. Size, external 6½ by 4½ inches, of text 4 by 2⅝. Oriental binding of brown leather stamped with designs, and flap, and recently repaired. Folios 206, the last two of paper. The quires are 18 in number, in general of 10 folios, but the last of 2 only. The hand is a large, clear, and not inelegant *bolorgir* or round of the seventeenth century at the latest. The double point and comma are used in punctuation. The orthography is old, and only the usual compendia of old MSS. are used. The text is written in double columns of 22 lines. The decorations, in red and blue, are somewhat crude and sparse. Each canon begins with a small headpiece, marginal arabesque, and *shaḷagir* or festooned letter. The initial of each *stichos* is a red uncial. The parchment is much stained by damp, which here and there has effaced the text.

The volume contains the Psalms arranged for liturgical use as described in MS. Add. 11,857. Canon i. begins fol. 2; ii., fol. 23*b*; iii., fol. 38*b*; iv., fol. 67*b*; v., fol. 90*b*; vi., fol. 117*b*; vii., fol. 141; viii., fol. 166*b*. Ps. 51 (apocryphal) ends fol. 195; the Prayer of Manasseh, fol. 199; the Prayer of Nerses Shnorhali, fol. 203*b*; the fourth canon ends with the proper prayers taken from the service of Matins.

This MS. contains no memorandum of the copyist. On fol. 1, after a list, in a late hand, of psalms to be read on the second to fifth day of the week, is written in a still later hand: գրեցի . . կրպ̄տ (*i.e.* I, Karapet . . wrote it). On fol. 1*b* is scribbled the name սահակ Sahak. On fol. 205 is a note naming some recent owners, Ter Pedetentz (?), Martiros and Sergis Zurik of Haleb (հելեպ) in the years of the era of Hidjreth 1243–1263, *i.e.* A.D. 1827–1846. There is a similar note in the margin of fol. 72*b*.

At the beginning and end of this MS. are bound in two halves of a folio of vellum containing the Lessons of the Balm-bearers, *i.e.* of the Resurrection. The handwriting is a large, clear *bolorgir*, written in double columns of 19 lines. It is hardly older than 1450.

LECTIONARIES.

28.

Or. 2607.—Oriental glazed paper. Modern half-binding. Size, external 13 by 8¾ inches, of text 9½ by 6. Folios 515, including 4 sheets of vellum bound in at beginning and end. The book is written in double columns of 31 to 33 and even 34 lines, in a large, clear, elegant *bolorgir* or round hand. Floreated scrolls or arabesques, figures of shrines and sphinxes, in the margin, with decorative initials in the text, mark the beginning of each Feast; red capitals and lines of writing in red ink, the beginning of each separate lection. The margins are somewhat thumbed, and in a few cases have been torn and repaired. The beginning of the codex is lost, but otherwise it is in good condition.

The codex is a ճաշոց, that is, *Of Repasts*, the name given to a collection of passages of the Old and New Testaments to be read at Mass all through the liturgical year.†

The chief divisions of the text are as follows:—

The lections of the Eve of Epiphany begin at fol. 3. Of the lections proper to this Feast several are missing through loss of folios. Fol. 3 contains Luke 1^{27-38}, which is the Gospel lection of the fourth day of the Epiphany octave. This lection ends half-way down the second column of fol. 3*a*, and the verso is left blank. The same lection recurs in its right place on fol. 31, and it is not clear why it was copied out here.

Fol. 4 is misplaced, and should precede fol. 508; it contains lections for the first day of the Epiphany Fast. Fol. 5 is also misplaced; it should follow fol. 507, and contains part of the *Rest of St. John* read on the Feast of the Apostles on Dec. 22. Fol. 6 ends with Heb. 7^{11}, and fol. 508 begins with 8^{1}; it is therefore misplaced, and should precede fol. 4 and come next but one before fol. 508.

Fol. 7. Here begin the lections of the Epiphany Feast with Matt. 1^{18-25}, Gen. 1^{1}–3^{20}, &c. (See "Rituale Armenorum," p. 517.) The rite is imperfect at the beginning owing to loss of a folio. After fol. 7 should be read fol. 10, and then folios 8 and 9.

Fol. 11 is misplaced.

Folios 12–14 contain the lection of Daniel which concludes the Vigil of Epiphany. Its beginning is lost; and before fol. 12 have dropped out several folios which contained lections from Micah, Proverbs, and Isaiah.

Fol. 14*b*. Here begin the lections of Titus, Matthew, and Luke, proper to the Feast of the Birth.

Fol. 19. Here begins the rite of the Blessing of the Waters, composed by Basil of Caesarea, and translated in "Rituale Armenorum," p. 165. This MS. omits verses 34–51 of the Epiphany hymn rendered on p. 173 of that work. It is also to be remarked that on fol. 25 of this MS., at the end of this rite, is added the *Qaroz* translated in the Rit. Arm., p. 178.

Fol. 25*b*–38*a*. The canons of the second and succeeding days of the octave.

Fol. 38*a*. Feast of the Presentation in the Temple, on Feb. 14.

Fol. 41. On Navasard 1: Feast of John Baptist. The lections are taken from Proverbs, Malachi, Isaiah, Acts, and Mark.

Fol. 42*b*. Feast of Peter and Abisolom.

Fol. 43*b*. Feast of Antony, hermit.

Fol. 44. Wednesday lections.

Fol. 44*b*. Thursday: Feast of Theodorus Imperator.

There follow lections for Friday and Saturday after the octave, Saturday (fol. 46) being the Feast of the Holy Patriarchs.

Fol. 46*b*. Second Sunday.

Fol. 48. Monday: Feast of Kirakos and his mother Julita.

Fol. 48*b*. Tuesday: of Gordius and Wahan of Goḷthn.

Fol. 49*b*. Thursday: of Eugenia, virgin.

Fol. 51. Saturday: of Gregory Theologus.

Fol. 52. Third Sunday.

Fol. 53. Monday: Bassus (Վ. բասսայ), bp., and Onesimus, Tryphon, Philemon, Archippus, and other disciples of Paul.

---

† Besides the lections of holy Scripture, a few occasional rites are added, as will be seen from the list of contents.

Fol. 54. Tuesday: Cornelius, centurion, and Simeon, kinsman of Christ, and of the Seventy.

Fol. 56*b*. Thursday: Sylvester (Pope), Eugenaros, and Makarius.

Fol. 58. Saturday: Marutha, bp., who built Martyropolis.

Fol. 59. *Barekendan* or Vigil of the Sunday of the Preliminary Fast (ἀρτζιβύριον) of the Ninevites.

Fol. 60. Saturday: St. Sargis.

Fol. 61. Sunday lections.

Fol. 62*b*. Monday: St. Atom.

Fol. 63. Tuesday: St. Suqias.

Fol. 64*b*. Thursday: St. Oscan and his Priests.

Fol. 66. Saturday: St. Sahak, patriarch.

Fol. 66*b*. Sunday.

A folio is lost after fol. 67.

Fol. 68. Monday: Pionius, priest.

Fol. 70. Thursday: St. Wardan.

Fol. 71*b*. Vigil of the Feast commemorative of the Council of Constantinople.

Folios 73–75*a*. Lections of the first, second, and third *feriae* of the Great Fast, imperfect at the beginning through loss of a folio before fol. 73.

Fol. 75*b*. Thursday in the first week of Quadragesima. Rubric: "At the tenth hour they assemble in holy Sion, and this canon is performed."

(Here the Quadragesimal lections of the older form of Armenian lectionary begin. See Rit. Arm., p. 518. Lections for Saturdays and Sundays are added as in all later lectionaries.)

Fol. 79*b*. Feast of St. Theodore on first Saturday in Lent.

Fol. 92. Second Saturday: Cyril, Patriarch of Jerusalem, and his mother Anna.

Fol. 101*b*. Third Saturday: the Persian Patriarchs Abdishu and Shmavon, and the Thousand Martyrs, and John, Patriarch of Jerusalem.

Fol. 122. Fifth Saturday: St. Gregory the Illuminator.

Fol. 131*b*. Saturday (before Palm Sunday) Resurrection of Lazarus.

Fol. 133*b*. Palm Sunday.

Fol. 138*b*. Rubric: "On the Great Monday they assemble at the tenth hour in the holy shrine," &c. (See Rit. Arm., p. 520.)

The other days of the Great Week follow as in the ninth-century Paris lectionary translated in the Rit. Arm., except that the oration for Maundy Thursday, beginning *Listen, my children*, translated on p. 214 of the Rit. Arm., is given in full on folios 154 *sqq.* of this MS.

Fol. 155*b*. The Canon of the Washing of the Feet on Maundy Thursday. (*Cp.* Rit. Arm., p. 213.) The rite here given is that of St. Ephrem as translated by Gregory Wkayasêr (Catholicos A.D. 1065–1071).

Fol. 163*b*. The rites of Good Friday. The lections are preceded by an oblong headpiece of flowers illuminated against a gold background, with an illuminated cross in margin. "Songs for Good Friday," composed by Nerses the Graceful (Catholicos A.D. 1166–1173), are given on folios 178, 182*b*, 184*b*.

Fol. 188. Rubric: *Իսկ զկնի նշխարին երեկոյին սր̅ զատկին* . . . (*i.e.* But after the eventide Eucharist of Holy Zatik . . .). The Vigil of Holy Zatik, or the Passover, begins here, with the lection Gen. 1^{1}–3^{24}. An illuminated headpiece precedes the lection, with floral arabesque in margin.

Fol. 203. The lections for the Pentecostal season begin, marked by an illuminated headpiece with marginal arabesque. The first is Acts 1^{15-26}.

A leaf seems to have dropped out before fol. 203, for the first column of the recto begins with verse 8 of ch. 16 of Mark. This is the end of the lection of the Dawn Service of Easter Sunday.

Fol. 213. Saturday after Easter: Feast of John Baptist. Rubric: "At dawn."

Fol. 216*b*. Second Sunday after Easter.

Fol. 230*b*. Third Sunday after Easter.

Fol. 245. Fourth Sunday after Easter.

Fol. 262. May 5. Rubric: "They assemble before holy Golgotha . . ." In lower margin is the note: "Fifth Sunday at dawn. Gospel of Luke." But in the text we find the Letter of Cyril on the Apparition of the Cross.

Fol. 279. Sixth Sunday after Easter.

Fol. 265. Wednesday in sixth week. There follows:—

Fol. 288. Feast of the Ascension. For lections the first chapter of Acts and the end of Luke are read. In the older form of lectionary this Feast was unknown.

Fol. 295. Seventh Sunday, called ծաղկազարդ or *Decorated with Flowers.*

Fol. 309. The Pentecostal rites begin with a full-page illumination of the Descent of the Spirit on the Twelve. On the opposite page, 310*a*, begins the "Panegyric of Nerses of Lambron on the Holy Spirit and the Twelve," surmounted by a coloured headpiece of shell design on a gold background, and a marginal arabesque. Blue and gold predominate in these decorations. The text begins: Ստիպիմ ի սիրոյ սրտիս բաղձանաց նուիրել զբանս աղքատս . . . (*i.e.* I am constrained by heartfelt love to devote my poor words . . .). This oration was printed at Venice in 1787 and 1838, and in the Vienna Arm. Breviary of 1879.

Fol. 329. Saturday: Jeremiah the Prophet.

Fol. 331. Seventh day after Pentecost.

Fol. 332. Sunday, and Feast of Elias.

Fol. 333. Hoṛi 26: Feast of St. Rhipsima and Companions.

Fol. 334. Hoṛi 27: Feast of St. Gaiana.

Fol. 334*b*. Mass lections for the Wednesday after the said Feast.

Fol. 335. Sahmi 5: Feast of John Baptist and Athanasius, patriarch.

Fol. 336. Saturday: Rescue of St. Gregory from the Pit.

Fol. 337. Second Sunday, and Encoenia (նաւակատիք) of Catholic Church.

Fol. 338*b*. Monday: Feast of the Infants of Bethlehem.

Fol. 339. Sahmi 20: SS. Nouné and Mané.

Fol. 340*b*. Thursday: Feast of Sargis and Bagos (Bacchus).

Fol. 342. Saturday: of Môkimus, priest, and Kodratus, soldier.

Fol. 342*b*. Third Sunday.

Fol. 343. May 12: Epiphanius, patriarch.

Fol. 344. May 22: Constantine, emperor.

Fol. 346. Tré 10: Relics of St. Gregory the Illuminator.

Fol. 348. Tré 12: Feast of Nerses, patriarch.

Fol. 349. Tré 15: of Daniel and the Three Children.

Fol. 349*b*. Wednesday following the said Feast.

Fol. 350. Tré 10: Feast of the Translators, Sahak and Mezrop.

Fol. 351. June 20: Feast of Zachariah the Prophet.

Fol. 352. Fifth Sunday.

Fol. 353*b*. Tré 1: King Trdat and Queen Evashkhén, and Khosrowidukht.

Fol. 354. Tré 22: Grandchildren of Gregory the Illuminator.

Fol. 355*b*. June 14 (in margin, Thursday): Feast of Elisha the Prophet.

Fol. 357. June 22 (in margin, Saturday): Feast of the Twelve Apostles.

Fol. 358. Sixth Sunday: Carnival (բարեկենդանին) of the *Wardawarh* or Transfiguration Fast. This Fast lasts till Friday.

Fol. 362*b*. June 2 (in margin, Saturday): Feast of the Ark.

Fol. 363*b*. *Wardawarh*: Lections for Dawn.

Fol. 365. Rubric: "And they sign with the Cross the fields (անդաստան) . . . and they go to the door of the church . . ." This rubric has been partly smudged out by someone who resented the association of this Feast with the pagan harvest festival which it replaced.

Fol. 367. Rubric: "At eventide they repair to Tabor for the lections and prayers of the Mount."

Folios 368–374. Prayers of St. Basil:—

Աւրհնեալ ես տր ա̃ծ ամենակալ որդի և բանդ ա̃ծ, էակից և արարչակից, գոյակից և համաբնակից սուրբ հոգւոյդ՝ անայլայլելի՛, անփոփոխելի, անսահմանելի՛, անպարագրելի՛, անըսկի՛զբն, անժամանա՛կ, անմա՛հ, անիմանալի՛, անճառելի՛, անբաւելի՛, անպատմելի՛, ծնունդ անթարգմանելի . . . †

Folios 375–377*a*. Second and third days of the *Wardawarh*: Lections.

Fol. 377*a*. Qaļotz 2: St. Hiztbuzit. In lower margin are added the names of Prokopius and the forty-seven martyrs who died at Nikopolis in Armenia, but no lections for their Feast are given in the text.

Fol. 377. Wednesday.

Fol. 378. June 20: Isaiah the Prophet.

Fol. 379*b*. Saturday: Thadeos, and Sandoukht, virgin.

Fol. 380*b*. Second Sunday after the Transfiguration.

Fol. 381*b*. Qaļotz 15: St. Shushanik, daughter of St. Wardan.

Fol. 382. Cyprian, bp., and Justina, virgin.

Fol. 383*b*. Tré 15: SS. Euphemia and Christonia, and the Forty-seven Martyrs.

Fol. 384*b*. Areg 14: the Patriarchs.

Fol. 388. Second (*lege* third) Sunday.

Fol. 389. Aratz 15: Sahak and Joseph, martyred in Karnoyqaļaq (*i.e.* city of Karin).

Fol. 389*b*. Tuesday: the Twelve Prophets. The narratives of their deaths are read.

Fol. 393. July 15: Athanagines, patriarch, and his Ten Disciples.

Fol. 394*b*. Friday: Mass lections.

Fol. 395. Areg 30: Council of Ephesus.

Fol. 396. Fourth Sunday.

Fol. 397. August 1: Feast of Eliazar and his Seven Sons, and of their mother Shamuni.

Fol. 397*b*. August 2: St. Sophia and Daughters.

Fol. 398. Wednesday lections.

Fol. 399. Tré 14: St. Christopher.

Fol. 399*b*. Friday lections.

Fol. 400*b*. Areg 15: SS. Antonina, Aniktos, Photinus, Theophilus and his Company, and Nerses Catholicos Klayetzi.

Fol. 401. Fifth Sunday.

Fol. 402. Monday following: Fast of the Theotokos begins. This Fast leads up to the Feast of the next Saturday.

Fol. 405*b*. Saturday: Feast of Vision of *Shoļakath* or Effulgence seen by the Illuminator. The lection from Proverbs 3^{19}: "By wisdom God laid the foundations of the earth."

Fol. 406*b*. August 15: *Dormitio Virginis.* In the margin is a miniature of the Virgin, erect, but fallen asleep. After a short lection of Isaiah is read the history of her Dormition, beginning:—

Պարտ և արժան է գիտել զգրեալ սքանչելի՛ան որ եղեն 'ի ննջումն ամենասրբուհոյ ա̃ծածնին, և միշտ կուսին մարիամու, զոր գրեաց յոհաննէս առաքեալ և աւետարանիչ, վասն չգայ թագղեցուցանելո՛յ (*lege* *թախծեց.*) *զուղղափառ հաւա՛տս . . . յոհաննէս եպ̃ոսապետն թեսաղոնիկո՛յ գնաց յեկէմ, և մտեալ 'ի*

---

† These prayers are in some MSS. ascribed to Elisaeus, an Armenian Father of the fifth century. They are printed in the *Djashotz* of 1686, pp. 860–870, and in the Vienna Breviary of 1839. They begin thus: "Blessed art thou, Lord God Almighty, Son and Word, God, consubstantial, co-creative, co-existing, coeval with the Holy Spirit, unchangeable, unalterable, indefinable, incircumscribable . . ."

գետսամանի, եգիտ 'ի վաղընջուց ժամանակաց 'ի գիրս նշանագրով զպատմութիւն ննջման . . . յորժամ հանդերձեալ էր փոխիլ 'ի մարմնաւոր կենցաղոյս ամենաւրհնեալ ա՟ծածին կոյսն մարիամ, նախ երից աւուրց էջ առ նա մեծ հրեշտակապետն ա՟յ գաբրիէլ . . .

"It is right and fitting to acquaint ourselves with the miracles written down, which occurred at the falling asleep of our all-holy Lady the Theotokos, even Virgin Mary. These were written down by John the Apostle and Evangelist, to prevent the orthodox faith being concealed . . . John, the chief bishop of Thessalonica, departed to Jerusalem, and entered Gethsemane, and there found the history of the Falling Asleep in a book anciently written in sign-writing . . . At the time when the all-blessed Virgin Mary was about to pass away from this fleshly life . . . Three days beforehand there descended unto her the great archangel of God, Gabriel . . ."

Lections follow.

Fol. 409. The third day.

Folios 410, 411 are wrongly bound in here, and belong after fol. 417.

Fol. 414*b*. August 20: Parents of the Virgin, also of the Evangelists.

Fol. 415*b*. Second Sunday after.

Fol. 416*b*. Areg 17: Dionysios, priest, and Stephanus of Uļn.

Fol. 417. August 18: Andreas, captain, Kallinikus, and Diomedes.

Fol. 410 (misplaced). August 26: Andrianos and his wife Anatolia, and Theodorus Stratelates, and Tiuros, martyr.

Fol. 418. August 19: Thomas, apostle.

Fol. 418. Third Sunday.

Fol. 419. Monday: Mesrop and Elisaeus, Moses, grammarian, David, philospher, Gregory of Narek, and Thomas, doctor.

Fol. 420. Tuesday: Ezekiel, Esra, and Zachariah, father of John.

Fol. 422. Thursday: Council of Nice.

Fol. 423*b*. Saturday: John Baptist, and James the Just.

Fol. 424*b*. Fourth Sunday.

Fol. 425*b*. Monday: Fast of the Cross begins.

Between fol. 427 and fol. 428 a folio is lost, which contained the beginning of Zachariah Catholicos' (A.D. 854–875) Encomium of the Cross. This fills folios 428–434*b*. It is unedited.

Fol. 434. Feast of Holy Cross. Rubric: "At dawn," &c. In the margin is an illumination of a cross.

Fol. 436*b*. Rubric: "On the second day they assemble at Holy Cross," &c. The Feast lasts seven days, for which lections are given.

Fol. 440*b*. Second Sunday after Feast of Holy Cross.

Fol. 441*b*. Sept. 24: Mamas and Philiktemon and Simeon of Siunik.

Fol. 442. June 25: Febronia, virgin, and Mariana.

Fol. 443*b*. Sept. 2: Anthimos, patriarch, and Erinos (? Irenaeus).

Fol. 444*b*. Saturday: George the Captain.

Fol. 445. Third Sunday: Feast of the Cross of Warag.

Fol. 445*b*. Monday: David of Dwin.

Fol. 446*b*. Tuesday: Eustathius and Wife, and Nermonia (*sic*) and Nektaria, virgins.

Fol. 447*b*. Thursday: Sahak and Hamazasp, princes.

Fol. 449. Saturday: the Seventy-two Disciples.

Fol. 450. Fourth Sunday.

Fol. 450*b*. Monday: Phokas, patriarch, and Irenaeus (*Erinos*), successor of the Apostles.

Fol. 451*b*. Tuesday: Thekla and Warhwarh, and Demetrius, martyr in Thessalonica.

Fol. 452*b*. Thursday: Pantaleon, physician, Hermolus, priest, and Praxeas, virgin.

Fol. 454. Saturday: Callistratus and Forty-nine Companions.

Fol. 455. Mareri 3: Invention of the Cross. In the lower margin is this note: Մ՝արերի. Ժ. խաչ գիւտ է. այս տեղս խառնէ տարոյն շրջանն յառաջ կու բերէ. դու անսղալ յամսոյդ ՚ի. Ժ̃. ՚ի կիրակի տօնէ։ (*i.e.* Mareri 10 is the Invention of the Cross. Here the cycle of the year produces confusion and sets it in advance. Make no mistake. The Feast is on the tenth of the month, on a Sunday).

Fol. 455*b*. Monday: Relics of St. Gregory, and Feast of St. Thathel.

Fol. 456. Tuesday: Varus and Antony and Thomas, and Kronides, and the Seven Grass-eaters.

Fol. 457. Thursday: Ananias of Damascus.

Fol. 458*b*. Saturday: Matathias and Barnabas and Philip and Silas, &c.

Fol. 459*b*. Sixth Sunday.

Fol. 460*b*. Monday: Lyncianos and the Josephs and the Balm-bearers.

Here a folio is lost.

Fol. 461*b*. Saturday: Demetrius and Basil in Amasia.

Fol. 462. Seventh Sunday.

Fol. 463. Monday: Anastasius, priest, and Varus.

Fol. 463*b*. Tuesday: Hyperichius and his Company in Samosata.

Fol. 465. Thursday: Severianus of Sebastia and Babelas, bp., and their Eighty-four Disciples.

Fol. 466*b*. Eighth Sunday.

Fol. 468. Monday: Stephanus the Pope of Romae.

Fol. 468*b*. Tuesday: Akiphsimus (*sic*), bp., and Joseph, priest, and Aeiathalus, deacon.

Fol. 470. Thursday: Metrophanus of Alexandria, Paul, confessor, and the Holy Strangers Marcianus and Martion.

Fol. 471. Saturday: Archangels Gabriel, Michael, &c. In the margin is an illumination of Gabriel.

Fol. 471*b*. Ninth Sunday.

Fol. 472*b*. Monday: Melitus and Meles and Minas, Egyptians.

Fol. 473*b*. Tuesday: John Chrysostom.

Fol. 475. Thursday: Gurias and Samona, martyrs.

Fol. 476. Philip, apostle.

Fol. 477. Tenth Sunday: Carnival (բարեկենդանի) of the Fifty Days. "If the calendar brings more, feast them out of the Menologion (յայսմաւուրք)." Rubric: "The third of the Fifty Days. Read the lections of the Fast."

Fol. 478. Monday.

Fol. 481. Saturday: Thaumaturgus and Nicholas, patriarch, and Muron, bp.

Fol. 482. Second Sunday.

Fol. 483. Monday: Juliana, Varhvarh, and Vasiluhi (? Basilia), virgins.

Fol. 483*b*. Tuesday: Jacobus and Simeon, apostles.

Fol. 485. Thursday: Clemens, patriarch, and Bagarat, bp.

Fol. 486. Saturday: Andreas, apostle.

Fol. 487. Third Sunday.

Fol. 488. Monday: Genaros (Januarius), bp., and Merkurius, martyr.

Fol. 488*b*. Tuesday: Jakobik.

Fol. 490. Thursday: the holy Fathers Paulus, Paula, Macarius, Evagrius, Arsen, Sisianus, John of the Pit.

Fol. 491*b*. Saturday: Bartholomew and Judas, apostles.

Fol. 492. Fourth Sunday.

Fol. 493. Monday: Nicholas, patriarch.

Fol. 493*b*. Tuesday: Minas, Ermogenes and Graphus, &c.

Fol. 495. Thursday: Eustratius, Auxentius, Orestes.

Fol. 496*b*. Saturday: Jacobus of Nisibis, and Melitus, bp., and Marugé, ascetic.

Fol. 497. Fifth Sunday.

Fol. 498. Monday : Ignatius, patriarch.

Fol. 499. Tuesday : Theopompus, bp., and Theon, wizard, and the Four Soldiers, Basos, &c.

Fol. 500. Thursday : Addéi, patriarch in Edessa, disciple of Thadeos.

Fol. 501*b*. Saturday : Indus, Domna, &c.

Fol. 502. Sixth Sunday.

Fol. 503. December 25: David the Prophet, and Jacobus, brother of the Lord.

Fol. 504. St. Stephen (repeated).

Fol. 504*b*. Rubric : "The third Feast is of Peter and Paul."

Fol. 506. December 27 : Holy Apostles.

Fol. 511. Saturday : Basil, patriarch, Gregory of Nyssa and Pope Sylvester and Abba Ephrem.

Colophon, fol. 512 :—

... Ածասէր ոգի պարոն ամըրխէրն, և կողակիցն իւր տովլաթ մելիքն՝ խնդրելին այս ... զըստացան ... յիշատակ իւրեանց, և ծնաւղացն, և բարի զաւակացն, յովանիսին, ըռըստակիսին, և ենիֆին, և ամ նախնեաց իւրեանց ... Որ ետուն վնք գիրգս յիշատակ, 'ի դրուռն սբ նշանին, 'ի ձեռն տղապարոն քհին, և որդոյն սիմէոն քհին ...

յիշեսջիք 'ի սբ յաղաւթս ձեր զպարոն ամիր խէրն, և զկենակիցն իւր տովլաթ մելիքն ...

"... The pious soul Paron Amŭr Khér and his partner Towlath Meliq acquired this object of their desire ... as a memorial of themselves and their parents and goodly offspring, Hovanés, Hrstakés, and Enif, and of all their ascendants ... who gave this book as a memorial to the door (*or* court) of the Holy Cross (*lit.* Emblem), into the hand of Tḷa Paron, priest, and of his son Simeon the priest ... Remember in your holy prayers Paron Amir Khér and his partner Towlath Meliq."

Other notices follow of the same family. Among the names given to be prayed for are the following : Enif or Eniphay (*ենիփայ*), and her daughter Sultan Meliq ; Sultan Meliq's brother Elamir (*զելամիրն*), and her son Emin (*զեմինն*) ; Amir (*զամիր*), and his parent Qandar (*զքանդարն*), and his wife Elizabeth, and his son the Amir, and his father's brother Sêm and his son Mḷtesin (*զմղտեսին*), and Khôdjagin (*խուճագին*).

The Church of the Holy Emblem, we read, was in Sinamut (*ի սինամուտն*), wherein were other holy books given by Towlath Meliq, *sharakans* in gold, a *mashtotz*, and *բամբսիկն* (*? liber bombycinus*).

There follow the words :—

և յիշատակել է․ ի յայսմաւուրքն, և խսկիհն, և ի գանձարանն, և ի միւս տարեգիրքն՝ ոխֆ ի դուռն սբ նշանին 'ի ձեռն տղա պարոն քհին ։

"And he is commemorated in the Menologium and at the Chalice and in the *Gands* and in the other year-book† in the Lament, at the door of the Holy Cross, in the hand of Tḷa Paron the priest and of his son Simeon the priest. Amen."

Another colophon, at end of fol. 513*a*, asks us to commemorate—

... զամիրն որ եա յիշատակ ի դուռ սբ նշանին ի սինամուտն զարպապով շուրջառն զուրարն՝ զբազմոցն և շապիկքն ։ Ի ձեռն տր սարգիս քհյին ։ ամէն ․ ... և մի ոք յազգականաց սրյ յանդգնի կամ խորէ, կամ ծախէ կամ գրաւ կնի[կ] նայ զմասն յուդային առցէ խաչահանուացն ․ Յ․ Կ․ Բ․ դԼ․ հարիւր․ կԸ․ հայրապետաց անիծացէն այն մարդն որ ծախէ ․

I.e. "the Amir who placed as a memorial at the door of Holy Cross in Sinamut a dalmatic, a *shurdschaṛ*, a stole, maniples, and rochet, in the hand of Sir Sargis the priest. Amen ... and let no kinsman of his venture to remove or sell or mortgage them. If so, he shall incur the lot of Judas and of the crucifiers. Let such a one incur the anathemas of the 362 (? 318), and again of the 168 Patriarchs."

So far all the colophons above cited are in the same handwriting. The last cited is continued (fol. 513*b*) in a contemporary hand thus:—

---

† The sense seems to be that the benefactor was commemorated at the reading of the Menologium, at the offering of the Chalice, in the anthem of *Gands* which was sung after the Host was offered, and lastly in the lament which accompanied the annual commemoration of the dead.

Աղաչեմ զձեզ քհնայք և ժողովուրդք՝ յիշեսջիք, զպարոն սպանտիարն, և զհայրն իւր զպարոն գրիգորն, և զմայրն իւր զմանանան, և զորդիքն իւր, և զկենակիցն իւր զտիրուհին, և զորդիքն՝ զարեն, և զսաֆարն, զաքաթն, և զեմինն, և զածատուրն, և զկիչիպակն, և ած ողորմի ասցէք ամէն (որ. Ռ. օթմանի էր ետ ի սբ նշանն).

Յիշեսջիք զշահրի աստանն, և ած ողորմի ասցէք որ. իե. աւթմանի էր ետ ի սբ նշանն։ Յիշեցջիք զթուր վանտան, որ իե, աւթմանի էր ետ ի սբ նշանն։ Յիշեսջիք, զսպանտիարին հարսներսն, զմանանան, և զնարին . . . և զմահսումն և զյովանէսն, և ած ողորմի ասցէք ամէն։

Յիշեցէք զմուղալն, և ած ողորմի ասցէք՝ որ. ի. աւթմանի ետ ի սբ նշանն.

"I pray you, priests and congregations, to remember Paron Spantiar, and his father Paron Grigor, and his mother Mananan, and his sons, and his partner in life Tiruhi, and his sons Arev and Safar, Aqath and Emin and Astuadzatur and Kitchipak, and say a *miserere.* Amen. (What was worth 1000 *ôthman* he gave to Holy Cross.) Remember Shahri Aṣtan [? Ostan = the Noble], and say a *miserere.* Of the value of 25 *ôthman* was his gift to Holy Cross. Remember Thurwantan, who gave 25 *ôthman* to the Holy Cross. Remember Spantiar's daughters-in-law, Mananan and Narin . . . and Mahsum and Hovanês, and say a *miserere.* Amen. Remember Muḷal, and say a *miserere*, for he gave 20 *ôthman* to Holy Cross."

In the above the words in round brackets are added above the line.

On fol. 513*b*, col. 2, a later hand adds a colophon asking our prayers for Paron Amir, the son of Qamaras (*զքամարասին որդին*), for his wife Justina (*զուստիանէն*), who gave a veil (*վարագուր*) to Holy Cross.

A final and later notice asks our prayers for Khodjay Martan (*խոճայ մարտանն*), for Khodjay Ashmut (*խոճայ աշմուտն*), now deceased, for Khodjay Suridjan (*խոճայ սուրիճանն*), and for the holy Kog Miridjan (*կոզ միրիճանն*), and his parent Khodjay Arev (*խոճայ արևն*), who for a memorial of themselves gave to Holy Cross a chalice (*սկիհ*) and a Mass vestment (*շուրջառ*). The family that added this last colophon also scribbled a note on fol. 512*b*, col. 2.

On fol. 3 the re-binder (*վերջի կազմողիս*) of the volume, Khatcher (*խաչէր*) the scribe, asks for our prayers.

In the middle of the volume (fol. 202*b*) "the owner of the holy book" the *ṛay* Amir Khêr (*զռայիս ամիրխէրն*) and his wife Tovlat Meliq ask our prayers for themselves and their children John and Rhstaces, Ênifan, and their brother Têrtur (*զտէրտուրն*), and his son King (*զթագւորն*), both deceased; for "our brother" Paron Êlamir (*զէլամիրն*), and his son Emin, and the parents Hovannês and Narmeliq (*զնարմելիքն*).

It is remarkable that not one of these notices yields a date. This MS. is clearly not later than the sixteenth century, nor much earlier than the fifteenth. The lectionary is of the type common after the twelfth century when the old lectionary of the kind described in my "Rituale Armenorum" was increased by the addition of lections for Saturdays and Sundays, for the Transfiguration, and for a variety of saints' days. In this copy the Psalms are often written out in full, and the *mesedi* or *tractus* for Vespers specified.

Both at the beginning and end of the book are bound in two fragments of white vellum folios cut down to fit this MS. Those at the beginning begin John 18^{15-37}, from *եւ աշակերտն այն* as far as *թագաւոր իցեմ*. The last of the folios at the end contains John 19^{10-20}, as far as *ընթերցան բազումք*. The first contains a few letters of the text John 18^{37}–19^{9}. The text is written in double columns of 20 lines each, in an uncial hand hardly later than the eleventh century.

LITURGIES AND RITUALS

WITH COMMENTARIES THEREUPON.

29.

Or. 1411.—Oriental paper, glazed. The first few folios are somewhat injured by damp, and much thumbed. Oriental binding of brown leather on boards, with flap. The front cover is lightly stamped with a cruciform design. Size, external 10½ by 7 inches, of text 7 by 4¼. Folios 378, including four fly-leaves bound in at each end and belonging to an earlier MS. The book is defective at the beginning and end. The existing quires are numbered in lower margins, at beginning and end, as 3–50; but of no. 3 only 3 leaves remain; of no. 50, only 1. They consist of 8 leaves each. The first folio of quire no. 11 was lost, and has been replaced by one of newer paper and in a later hand; the last of no. 14 and the first of no. 15 (folios 94, 95) have been similarly restored, and also fol. 103, the first of no. 16. The last leaf of quire 39 has dropped out, and has not been replaced; and one folio is lost after fol. 6. The hand is a bold, regular, and archaic *bolorgir*, 18 lines to the page. The orthography is archaic, and the words barely divided. Only the double point and raised comma are used in punctuation. Stress-accents for reading aloud are added. The usual compendia of sacred names are used, and of the syllable -*թիւն*.

The MS. contains no illuminations. Ritual directions are in red ink, and each canon begins with a large red uncial letter.

Contents: Fol. 5, Blessing of a cross (the end of the rite only is left). Fol. 7*b*, Dominical sacrifice. Fol. 16, Blessing of the salt. Fol. 16*b*, Baptism. Fol. 32, Removal of the baptismal crown on the eighth day. Fol. 33, Marriage. Fol. 41, Removal of the marriage crown. Fol. 45, Communion of the sick. Fol. 50*b*, Repose of souls. Fol. 55, Blessing of the grain of offering (= table of votive *mataḷ*): *գիտի մնականին։ աւրհնութի̄ մնականի, և հատի պատարագի·* Fol. 56, Lay burial. Fol. 77*b*, Rite of the second day. Fol. 85, Blessing of the grain of offering. Fol. 88, Blessing of seeds, barns, and winepress. Fol. 91*b*, Release of penitents on Maundy Thursday. Fol. 111, Washing of feet, translated by Gregory Vkayasêr Catholicos (died 1071). Fol. 129*b*, Homily or Prone for Maundy Thursday. Fol. 137, Making of penitents. Fol. 143, Blessing of a semantron. Fol. 146, Blessing of the water at Epiphany. Fol. 165, Canon for washing the cross and blessing the water so used as a remedy for plants and sheep. Fol. 168*b*, Burial of a priest: this includes the apocryphs known as the Deaths of the Twelve Prophets (fol. 306) and the Repose of St. John (fol. 316). Fol. 337*b*, Burial of a priest, rite of the second day; fol. 350, of the third day; fol. 356, of the fourth day; fol. 361*b*, of the fifth day; fol. 366*b*, of the sixth day; fol. 370*b*, of the seventh day (the end of this rite is lost).

A translation of all the above rites, with a description of this codex, will be found in the "Rituale Armenorum."

The MS. contains no date, but the hand is of the thirteenth century, and the mention of "our Patriarch Gregory" (*վ̄ս հայրապետին մերոյ տն գրիգորի*) in the *ektenia* or diaconica of Baptism (fol. 23*b*) must refer to Gregory VII. Anavarzetzi, who held the throne of Sis from A.D. 1292–1299, or, according to Tchamitchean's Tables (History of Armenia, in Armenian, Venice, 1784, vol. iii., p. 110), from 1294–1307.

On fol. 108*b* is the note: Հեթում ծառայ ա̄յ կան (? կամ) խաչաւրչնե (?)։ (*i.e.* Hethum, servant of God . . .).

At the beginning of this volume are bound in two paper folios, doubled over, of a lectionary written in a large early *bolorgir* hand, in double columns of 23 lines each. They measure 13 by 10 inches. These contain Deut. 11^{17-25}, Job 21^{2-34}, Isaiah 46^{3-6}. These are lections for Friday in the sixth week of Quadragesima. At the end are two similar folios, containing Prov. 9^{1-5}, Gen. 22^{18}, Isaiah 61^{1-6}, Acts 1^{15-23}. These are the lections for the fifth day of the sixth week, *i.e.* Great or Maundy Thursday.

30.

Or. 2682.—Oriental stout paper, much yellowed, the margins at both ends stained with damp. Modern half-binding of black leather. Size, external $9\frac{7}{8}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, of text $6\frac{5}{8}$ by 4. Folios 268. The original book was formed of 34 quires of 8 leaves each, except no. 6, which has 12; but the first quire is lost. It is written, 17 lines to a page, in a large, clear, and elegant *bolorgir.* The orthography is archaic, and the single and double point, and rarely the raised comma, are used in punctuation. Stress-accents are added for reading aloud. Headpieces of intertwining branch foliage, in white on a red ground, are set at the beginning of each canon, with floral arabesques in margins. Large red initials begin each prayer.

Contents:—

Fol. 1. Ordination of a deacon, incomplete at the beginning. *Inc.* Զհսկումն և զընթերցումն ա̄ծայնոց քոց բանից առնուլ ի միտ . . .

Fol. 10. Ordination of a priest. Ձեռնադրութի̈ յորժամ քահանայութի̈ զոք կոչեն ի սարկաւագութենէ . . .

Fol. 31. Consecration of a font. Կանոն աւազան . . . աւրհնելոյ .

Fol. 38. Founding of a church. Հիմնարկութի̈ եկեղեցոյ . . .

Fol. 90. Reconciliation of a profaned church. Կանոն նաւակատեաց եկեղեցոյ . որ պղծեալ իցէ յանաւրինաց . . .

Fol. 104. Blessing of a cross. Կանոն խաչ աւրհնելոյ : լուանան նախ ջրով . . .

Fol. 126. Blessing of the waters. Կանոն ջուր աւրհնելոյ :

Fol. 143. Burial of bishop or priest. Կանոն, յորժամ եպիսկոպոս կամ կրաւնաւոր վախճանեսցի ։

The canons for each of the seven days are given. The apocryphal Deaths of the Twelve Prophets begins fol. 210; the Rest of John, fol. 222.

History of the MS.—Colophon I., fol. 30:—

Զերից երանեալ, զերջանիկ և զա̄ծահաճոյ զպատուական հայրապետ, զտ՟ր վարդան. և զծնողս իւր զյակոբ և զաղբրաց յիշեսջիք . . . և զմովսէս կր՚ զմտերիմ եղբայր մեր . . . ընդ նմին և զմեղապարտ գրիչ զյոհաննէս և զծնողսն իւր . . . զի ի ծերացեալ ժամանակս այսչափ յանկեցաւ ։ չ̄ձ̄ ։ մահեկի ի̄բ̄ ։

"The thrice-blessed, saintly, and God-approved venerable patriarch, Sir Wardan, and his parents Jacob and Aḷbratz, ye shall remember . . . and Moses Karapet, our intimate brother . . . likewise the sinful scribe Johannes, and his parents . . . for so far as this was brought to completion in time of old age, 780,† Mahek 22."

Colophon II., fol. 37:—

Դարձեալ յիշեցէք ի ք̄ս զվերջին ստացաւղ գրոց զա̄ծասէր տանուտէրն զհեթումն և զիւր հայրն զողայ պարոնն կենակիցն իւր զառան և զիւր հայր ազատ որդիքն զթաւրոսն և զվարդն և զկոմձայն և զհարսներն իւր մանուշակն և զասլայն և զմայր իւր զմարուֆն և զորդիքն թորոսին զսուլթայն և զակոբն և զսարգիսն և խաչուկն և զխազարն և զիսկանտարն և զտուստր (*sic*) իւր զմարգրիտն և զկոկճին որդիքն զմաղխսուտն և զուսուֆն և զդուստրն իւր հատիայն և ա̄մ արեան մերձաւորս իւր . . .

---

† The year 780 began 29 Dec. 1330. This was written therefore in July 1331.

"Once more, remember in Christ the last owner of this book, the pious laird Hithum, and his father Tlay Paron, his partner in life Aṛan, and his father Azat, his sons Thauros (Theodore) and Ward and Kowdjay, and his daughters-in-law Manushak and Aslay, and his mother Maruf, and the sons of Thoros, Sulthay and Akob (Jacob) and Sargis and Khatchuk and Khazar and Iskatar, and his daughters Margrit and Kokdji, the sons Małkhsut and Usuph (Joseph), and his daughter Hatiay, and all their blood kinsmen . . ."

Colophon III., fol. 89*b*: John the scribe again asks for our prayers. Also we are solicited to commemorate—

զտր վարդ: և զհայրն նորին զյակոբ՝ որ հաւատարիմ էր մենաստանիս որ կոչի արգելան. և փոխեցաւ ի քս. ի թուականիս հայոց. չհթ: . . . ընդ նմին և զկենակիցն իւր զաղբրաց ընդ եղաբերից կանացն դասեսցէ և ընդ այլ սրբոց կուսանացն.

I.e. "Sir Wardan and his father Jacob, who was a faithful member of the monastery called Argelan, and passed away to Christ in the year of the Armenians 779 . . . and likewise his partner in life Ałbratz. May she be ranked with the balm-bearing women and with other holy virgins."

Colophon IV., fol. 103 :—

Զստացող հոգիալից տառիս, զարհիեպիսկոպոս զտր վարդան յիշեսջիք ով կարդացողք և աւրինակողք, զի . . . ետ գրել զսա . . . չձ: ի մահեկ. Լ:

"Remember, ye who read or copy this volume of spiritual contents, its owner, archbishop Sir Wardan . . . for he had it written in 780, on Mahek 30."

Colophons V. and VI., fol. 125 and fol. 236*b*, repeat no. IV., without adding the date.

Colophon VII., fol. 265*b*: The date *չձ. յարեգ՛է* (*i.e.* Areg 780) is given at the end of the last rite, and then, on fol. 266, the following :—

փառք աւրհնութիւն և գոհութիւն . . .

Ամի հայկազեան տումարի աբեդական տոհմի. չձ. երորդի. ի թագաւորութիւն աբուսայիտ սուլտանի ազգի նետողաց: և մերում թագաւորի հայոց ազգի լևոնի թագաւորի: և բուրթելի իշխանաց իշխանի: ի հայրապետութիւն տն զաքարիայի. յեպիսկոպոսութիւն, ստացողի գրոց տր վարդանայ: ի մենաստանին որ կոչի արգելան: ընդ հովանեաւ ածածնիս և սբ նշանիս և յուսկայ որդոյ սբ գերեզմանիս: ես յոհաննէս մեղապարտ և անպիտան ի պիտանիս. հարկեալ յեղբարց գծագրեցի զշնորհալից զտառս սրբարար և ածահրաշ: ըստ խնդրոյ և փափագանաց նորակնքեալ եպիսկոպոսի տր վարդանա 'ի ժամ հասեալ ծերութեն. քանզի պատուհանք լուսարանաց պակասեալ և ձեռքս խոպանացեալ դողդոջէր. վասն բազում ժամանակաց խափանելոյ ի գործոյս. և ոչ գոյր աւրինակ ըստ պատշաճի: բայց աղաչեմ զձեզ ի սէրն այ. չլինել մեղադիր. զի խանկարեալ էր յիշողականս, և ի բազում հոգոց և տրտմութեանց անպատմելեաց որ էհաս ինձ ի բանսարկուէն: ձեռն տու եղև քս և այսչափ յանգեալ շարագրեցաւ՝ այլ փծնութե և սխալանաց և պլայլմանց բանիցս աղաչեմ չլինել մեղադիր . . . ած առաջնորդեաց և գծագրեցի զսոյ յաւուրս իմ: լալով և յոգոց հանելով, զի այն որ կարողնէր ի նշանագրութե յանկարծադէպ և յեղակարծ ժամու, ոստեալ ի գրկացն այ՝ անգաւ ի գիրկսն բէլիարա՝ արտաքսեալ յեկեղեցոյ խառնեցաւ որք բնակէին ի վրանս կէդարու . . .

"Glory, praise, and thanksgiving . . . In the Armenian (Haykazean) year of the era of the stock of Japhet 780, in the reign of Abusayit, Sultan of the race of Archers, and under our own King Leon of Armenia, and Burthel, king of kings, in the patriarchate of Sir Zachariah, and episcopate of the owner of the book, Sir Wardan, in the monastery called Argelan, under shelter of the Virgin and of the holy Emblem and of Yusik's son's holy tomb (*or* son of the holy tomb),—I, Johannes, a sinful man and unprofitable among profitable ones, impelled by the brethren, penned this volume of spiritual contents, of hallowing and of divine miracle, by the request and at the desire of the newly sealed bishop, Sir Wardan, in a time of ripe old age. For the windows of my eyes had failed, and my hands were smitten with palsy. For a long time the work was impeded, and there was no suitable archetype procurable. But I pray you, for love of God, not to be censorious, for [the writer] was confused in memory, and I was afflicted with cares and sorrows indescribable by the Traducer. Christ succoured me, and so much as you see was finally put together. I pray you, however, to forgive the contamination and errors and alterations of words . . . God led the way, and I penned it in twenty-two days, weeping and sighing, because he that was so clever at the art of drawing and writing, after learning his art in the arms of God, fell into the arms of Beliar, and, having been expelled the Church, allied himself with those who dwelled in the tents of Kedar . . . I grieve for the disobedient prodigal son Sargis . . . and at all times my prayer is this, that he may not be lost for good, but may be made worthy of conversion and repentance, that he may not lose eternal life nor remain in darkness."

Colophon VIII. A rudely written note on fol. 269*a* records that one Thoros bought this book in memory of himself and kinsmen, who are named. The date is illegible.

Այս գիրքս որ գնեցի ես Թորոս ի յիշատակ Հիթումի . . .

"This is the book which I, Thoros, bought in memory of Hithum . . . "

Colophon IX., of binder, fol. 269*b*, rhythmical, in an old hand :—

Սերջին կազմող սբ մաշթոցիս ։ զտր մարտիրոս . արգելանիս ։ յիշման արարէք զիս արժանի ։

"Me, the last binder of this holy *mashtotz*, Sir Martiros of Argelan, hold worthy of remembrance."

I have collated most of the texts contained in this codex in my "Rituale Armenorum." The rite of ordaining a priest is conflated from two older MSS. : the colophon no. VII. seems to imply such a use of two archetypes.

Bought of S. Baronian, 9 Nov. 1883.

31.

Add. 7941.—Fine vellum. Size, external $8\frac{3}{4}$ by $6\frac{1}{2}$ inches, of text 5 by $3\frac{1}{2}$. Half-bound in green leather. Folios 111. The first 7 quires are numbered by the first hand as far as fol. 45 ; a later hand numbers them from fol. 53 on in characters so faint as to be hardly legible. They consist at first sight of 8 leaves, except no. 4, which has 12 ; but originally each quire contained at least 12 folios, and as a rule either the two middle or two end ones of each quire are lost. Fol. 85 is bound in wrongly, and should follow fol. 99. The lower half of fol. 3, of which the verso was left blank, has been cut away. The main text is a neat *bolorgir* or cursive round hand, the ink somewhat faded. Very many compendia are used. There are 21 lines to the page. Folios 1, 110, 111 are closely written in a hand smaller, less neat, and somewhat later than that of the main text. There are here 34 lines to the page, and 1*a* is so rubbed as to be hardly legible. The ritual directions are in red ink.

At the beginning of each rite is a miniature initial portraying clergy in the act of performing it. Their figures are richly coloured against a gold background ; and Baronian remarked that in these miniatures the clergy wear Roman, and not Armenian costumes. There are twenty-two such illuminated initials in gold and colours enclosing small miniatures illustrating the text. They occur on folios 4, 5*b*, 6, 7*b*, 9, 12, 13, 21, 27*b*, 33, 35*b*, 37*b*, 38, 44*b*, 57, 67*b*, 71*b*, 75*b*, 77, 90*b*, 97, 102*b*. Some of them, especially near the end of the volume, are badly damaged, but those near the beginning are mostly in good condition, especially the ordination series. They are very much in the style of Italian fourteenth-century work, and were doubtless copied from the Latin MS. from which the text was translated, a MS. which must have closely resembled Add. 33,377 (a Roman Pontifical written in Italy, fourteenth century) as to text ; but the latter contains only one miniature at the beginning, the succeeding chapters having merely decorative initials.† A Sens Pontifical of the middle of the fourteenth century (Eg. 931) has miniature initials illustrating many of the same ceremonies, but in very different style. The painter of the miniatures in the present MS. was apparently not well versed in Western ritual, for in the ordination of a subdeacon (fol. 7*b*) he represents the paten as a ring.

Besides these miniatures, the volume contains, on folios 26*b*, 44, 78*b*, blue initials set in red tracery borders, similar to the initial letters of French MSS. of the thirteenth century. The MS. was therefore penned either in Europe or by a scribe trained in Europe; or the decorations and initials may have been imitated from the Latin Pontifical, Bibl. Nat. 1219 (*olim* Colbert 4160), from the text of which some of these Armenian rites seem to have been directly translated.

. . .

Reserving folios 1, 110, 111 for subsequent consideration, I enumerate the rest of the contents as follows:—

Folios 2–3*a*. Table of contents.

Fol. 4. *ա̅. Կարգ եօթն եկեղեցականաց աստիճանաց. և ի յաստիճանս կարգելոյ: այլ յառաջ քան զա̅մ կլէրիկոսն առնելոյ* . . . "I. The ordinal of the seven ecclesiastical grades and of *ordaining* to these grades. But first of all, of making a cleric . . ."

(The rite which follows is entitled in the table of contents *առ զմօրուքն սափրելոյ*, i.e. *Ad barbam tondendam.* It is a version of the Latin text entitled "Oratio ad clericum faciendum," printed in Martène, Antwerp, 1736, editio secunda, tom. ii., col. 187. The Armenian rite is incomplete through loss of a folio.)

Fol. 5. *ա̅ծ աճեցուցանել ի ձեզ զշնորհս* . . . "That God may increase his grace in thee . . ." (This is the end of the *Ordinatio ostiarii*, as in Martène, *op. cit.*, col. 94.)

Fol. 5. *պրէֆացիօ ընթերցողի*, i.e. *Praefatio lectoris.* (Martène, col. 94.)

Fol. 5. *յղ̅գս սպասաւորութե̅ երդմնեցուցչութե̅*, i.e. *De officio exorcistae.* (Martène, col. 95.)

Fol. 6. *յղ̅գս գործոյ տնտեսութե̅ դպրի*, i.e. *De officio acolythi.* (Martène, col. 95. The Armenian adds a *Praefatio* and a prayer to the texts there given.)

Fol. 7*b*. *դ̅. Յղ̅գս գործոյ տնտեսութե̅ կէս սարկաւագին*, i.e. *De officio subdiaconi.* (Martène, col. 96, *Ad ordinandum subdiaconum* and *Ordinatio subdiaconi.*)

Fol. 9. *Է̅. Կարգ որպիսի հռոմա եկեղեցի սրկ̅ին և երիցու ընտրելո են: յամսոյ առաջնոյ չորրորդ եօթներորդ տասաներորդ շաբաթուցն աւուրն ի յերկոտասան ընթերցուածոցն՝ պրոցէսիօ առ սր̅ պետրոս* . . . i.e. *Ordo qualiter in Romana ecclesia diaconus et presbyter eligendi sunt. Mense primo, quarto, septimo, decimo, sabbatorum die in duodecim lectionibus processio ad S. Petrum. Antequam introitum dixerint* . . . (Martène, cols. 196 and 233.) The words after *commune votum* in col. 196 as far as *Leviticae* seem to have been re-translated, the original text having been erased and over-written by the corrector. So in the prayer *Adesto quaesumus*, &c., the words *honorum dator.* Note that the Latin rite which here corresponds is taken, according to Martène, *ex MS. pontificali insignis ecclesiae Apamiensis in Syria.*

Fol. 12. *ժա̅. Կարգաւորութի̅ քհ̅ի. զկնի ընթերցման իսկ և մեսեդոյն այլ և լեթանին* . . . i.e. *XI. Ordinatio presbyteri: consummatis lectione quidem et tractu itemque litania* . . . (*Cp.* Martène, col. 196, but the rite rather corresponds to that which begins on col. 234.) Owing to loss of folios after fol. 12 this rite is incomplete, and ends with the giving by the Pope of the ring to a cardinal priest, as in Martène, col. 197, or col. 237; and the rubric which the Colbert MS. 4160 gives, viz. *Haec vocatio et alia quae sequuntur usque ad rubricam illam non fiunt nec servantur hodie*, in Martène, col. 237, is actually rendered in the Armenian text as follows: Այս կոչումն և այլ որ հետևին մինչև ի վերնագիրն այն. իսկ յաւուր կիրակէի և այլն. ոչ լինին և ոչ պահին այսօր.

---

† Among other points of agreement between this MS. and Add. 33,377 may be noted that the latter has, on fol. 141, the rubric "Benedictio *poliandri* seu cimiterii," followed by a prayer containing the petition "Benedicere dignare locum istum ut sit *poliandrum* seu cimiterium, id est dulcis requies." In Ducange, *Glossarium*, *s.v.* Polyandrum seu Polyandrium, are several instances of the use of the word, all apparently of a much earlier date.

Fol. 13. ժը. Սկսանի կարգ առ ի կոչելոյ. կամ քննելոյ. կամ ընտրելոյ զընտրեալն յեպսութ̃ի. զի թէ լինիցի ընտրեալն յեկ̃ցոյն հռոմա ոչ քննի ըստ հայցական իրաւամբք եկ̃ցոյ . . . i.e. *XVIII. Incipit ordo ad vocandum seu examinandum vel eligendi electum in episcopatum. Si enim sit electus ex ecclesia Romana non examinatur praerogativa Romanae ecclesiae* . . . (Martène, col. 237.) The Armenian text continues as far as the words, in col. 240, *et deinde domnus apostolicus cum episcopis et ministris altaris*, after which one or more folios are lost. The text is resumed on fol. 19 with the words of Martène, col. 166, B, *quaeque incorrecta sunt corrigat vel quae pulcra amplius exornet*, and continues to the end of this Latin exhortation as far as the words, col. 168, D, *intra in gaudium Domini tui*. Then:—

Fol. 21. լզ. Սկսանի կարգ որով հռոմա քա̃հապետն ի յաւագ եկեղեցի երանելոյն պետրոսի առաքելոյն պարտի օծնիլ. ի յառաջին ինքն որ օրհնելոյ է, ի վաղիւյաւուր կիրակէի, եկեսցէ . . . i.e. *XXXVI. Incipit ordo qualiter Romanus pontifex apud basilicam beati Petri apostoli debeat ordinari. In primis ipse qui consecrandus est mane diei Dominicae veniat* . . . (Martène, col. 244.) The Armenian text is complete as far as end of fol. 24*b*, where it breaks off, one folio or more being lost, at the words of Martène, col. 246, *quo facto, dicat, gloria in excelsis Deo sive Dominus vobiscum*. The text is resumed on fol. 25 at the words *secunda sede, et postquam aliquantulum sederit idem prior cingit eidem* (Martène, col. 248, E), and it ends on fol. 27 verso at the last words of the Latin rite, *et a te qui es beatitudo tuorum meritam vicem recipiat. Qui vivis* (Martène, col. 250, D). The Armenian text further adds the following note not given in Martène:—

Ի յայսմ օրհնութեան պատրաստական դնի եմիփոռոնն առաքելական. եւ ասեն և լինին և այլ օրհնութիւք պապուն, և առդնելով նմին եմիփոռոնին ասացեալ են և արարեալքն որպէս վերոյ գրեալքն.

"In this consecration the Apostolic hemiphorion is placed ready; and other consecrations of the Pope are both recited and exist, and, in application of the same hemiphorion, are those recited and composed like the one above written out."

Fol. 27*b*. խդ. Կարգ առ ի յօրհնելոյ և թագելոյ զկայսրն. Յորժամ թագաւոր ի կայսերութե̃ ընտրեալ եկեսցէ առ դուրս կոլինոյն որ է մերձ բերդին կրեսէնցիի ընդունիցի պատրաստութ̃ի ի կլէրիսկոսաց քաղաքին հանդերձ խաչիւք՝ և բուրվառօք . . . գանձապանից նորին և միսիլիա սփռեն առաջի նորա, և գլխաւոր քաղաքին զսուրն վերաբերէ. իսկ յորժամ եկեսցէ առ եկեղեցին մերձ ի վաճառն որ կոչի կորդիա աջորդեալք . . . յեկեղեցին սրբոյն մարիամու ռէթունդն. i.e. *XLIV. Ordo ad consecrandum et coronandum Caesarem. Postquam rex in imperium electus venerit ad portam Kolini, quae vicina est arcis Crescentii* (*kreséntzi*), *accipiet facultatem a clericis civitatis una cum crucibus et thuribulis* . . . *Thesaurarii etiam eius missilia diffundunt ante eum, et princeps civitatis gladium offert. Postquam autem ad ecclesiam venerit vicinam fori quod vocatur Kordia successores* . . . *in ecclesiam Sanctae Mariae Rêthund* . . . (This rite closely resembles the one given in Martène, col. 589, *ex MS. pontificali ecclesiae Apamiensis in Syria an.* 1214, *scripto.*)

Fol. 31*b*. Պատարագ վասն կայսեր. ա̃ծ թագաւորութ̃եց . . . i.e. *Missa pro imperatore. Deus regnorum* . . . (Martène, col. 591. The end is wanting through loss of a folio after fol. 32*b*.)

Fol. 33. Դարձեալ օրհնութ̃ի թագուհոյ կամ դշխոյի առ ի մտանել յեկեղեցի ի մէջ բոլորակին եպիսկոպոս օստինացւոցն ասէ ի վերայ նր̃ զաղօթս զայս. Ամենակարող մշտնջենաւոր ա̃ծ, աղբիւր և սկիզբն ամենայն բարութեց. i.e. *Iterum benedictio reginae vel imperatricis. Ad ingressum ecclesiae in medio circulo episcopus ostiensis super eam sic orat: Omnipotens sempiterne Deus, fons et origo totius bonitatis.* (*Cp.* Martène, col. 593. This rite, like the form of Mass on fol. 31*b*, forms an episode of the larger rite of consecrating an emperor, which is resumed on fol. 33*b*, and ends fol. 35*b*.)

Fol. 35*b*. ծե. Օրհնութիւն հօր վանից կամ մայրապետի. i.e. *LV. Benedictio abbatis vel abbatissae.* (One folio or more is lost after fol. 36*b*, for the rite only begins with the prayer *Concede quaesumus omnipotens Deus* of Martène, col. 418.)

Fol. 37*b*. ծը. Սեփական օրհնութի մայրապետի, զկնի նախ ասացեալ հայրապետին: i.e. *LVIII. Specialis benedictio abbatissae, post supradictum abbatum.* (In Martène, col. 429, *Ordo ad abbatissam.* The Armenian only gives the prayer, *Domine Deus omnipotens qui sororem Moysi Mariam.*)

Fol. 38. ծը. Կարգ առ զկրօնաւորս առնելոյ. նախ կիսասարկաւագն ասէ զլէթանիայն. յետ այնորիկ եպիսկոպոսն ասէ զաղօթս զայս. Հուպ լեր տէր աղաչանաց մերոց . . . i.e. *LVIII. Ordo ad clericos faciendos. Primo, hypodiaconus dicit litaniam. Postea episcopus dicit orationem hanc: Adesto, Domine, invocationi nostrae* . . . (*Cp.* Martène, col. 456, *ordo* iii., and col. 459. The Armenian text begins with the prayers, *Adesto Domine* . . .; then, *Deus indulgentiae Pater* . . .; and *Deus qui per coaeternum Filium.* The number *LVIII.* (ծը) is here repeated, but in blue ink, whereas on fol. 37*b* it was in red. Inversely, the numeral կթ below on fol. 41*b* is in blue, on fol. 42 in red.)

Fol. 40. Օրհնութի զգեստի աբեղաց կրօնաւորաց: աղօթք: տէր յս քս որ կառավարութբ զմերոյ մահկանացութիս զգեցուցանել արժանի առնես . . . i.e. *Benedictio indumenti sacerdotalis. Oratio: Domine Iesus Christus, qui moderatione tua, nostram mortalitatem vestibus dignam habuisti* . . .

Fol. 40*b*. կ. Կարգ առ ի կուսանս օրհնելոյ սրբոյ հաւատաւոր կրօնաւորի. յորժամ կոյս առ ի յօրհնութիւն իւր . . . i.e. *LX. Ordo ad benedicendam virginem sanctam fidelam religiosam. Quum virgo ad consecrationem suam* . . .

Fol. 41*b*. կթ. Օրհնութիւն այրի որ լինի ի յողջախոհութե: մխիթարեայ տէր զայս զաղախինս ուխտեալ քո . . . i.e. *LXIX. Benedictio viduae quae in sobrietate perstat. Consolare Domine* . . . (Martène, col. 557.)

Fol. 42. կթ. Օրհնութի մախաղի և գաւազանի ուխտաւորաց, որ ոչ է ի կարգաւորութենէ տն պապուն. տէր յս քս որ քոյին անճառելի գթութեբդ հօր հրամանաւ հոգւոյն սրբոյ ներգործութբ, իջանելով յերկնից . . . i.e. *LXIX. Benedictio capsellae et baculi peregrinorum, quae non est ex ordinatione domini Papae. Domine, Iesu Christe, qui tua ineffabili commiseratione, Patre mandante, sancto Spiritu collaborante, descendens e coelo* . . .

Fol. 43*b*. հա (blue). Ի վերայ նորին որ գնալոյ է յէմ ասի ուղղակի հանդերձ փառք հօր և որդւո . . . i.e. *LXXI. Super eum qui profiscitur Ierusalem* . . . (See "Pontificale," ed. Venetiis, 1582, p. 168*b*.)

Fol. 44. հա (red). Օրհնութի քարիս առաջնոյ որ յաղագս եկցոյ և ոչ գտանի օրհնութիս այս ի գիրք տն պապոյն: օրհնեա տէր զքարս այս . . . i.e. *LXXI. Benedictio lapidis primi qui propter ecclesiam: nec invenitur haec benedictio in libris domini Papae. Benedic, Domine, hunc lapidem* . . .

Fol. 44. հա (blue). Օրհնութիւն քարի վասն եկեղեցւոյ շինութեան: օրհնեա տէր զստեղծուած այսմ քարի . . . i.e. *LXXI. Benedictio lapidis propter ecclesiam aedificandam. Benedic, Domine, creaturam huius lapidis* . . .

Fol. 44*b*. հա (red). Կարգ առ ի յօրհնութի եկեղեցւոյ. նախ եղիցի առաջապատրաստ ի յեկեղեցին որ ինչ միանգամ պիտոյք են այսինքն՝ ցօղիչն՝ աման հանդերձ ջրով՝ գինի՝ աղ. և աճիւն . . . i.e. *LXXI. Ordo ad consecrandam ecclesiam. Imprimis sit praeparatum in ecclesia quodcunque sit necessarium, id est, aspersorium, vas cum aqua, vinum, sal et cineres.* (One or more folios are missing after fol. 48 and fol. 56, where may have come several rites given in the index of contents but missing in the text. The rite ends with the consecration of the altar, fol. 55*b*.)

Fol. 57. . . . տի ի միջին ի վերնագոյնն եմ։ (The last five lines of the *Benedictio cimiterii*, otherwise lost.)

Fol. 57. ՃԱ̅․ Կարգ առ ի զնշանակս եկեղեցւոյ օ̅հնելոյ։ յառաջ քան որ բարձրացուցանես զնշանակն ի բարձունս, լուասցես ջրով . . . i.e. *CI. Ordo ad signa ecclesiae benedicenda. Priusquam elevaveris signa, lavabis aqua . . .*

Fol. 60. Երդմնեցուցչութե̅ աղի։ խնդրեսցի ի մաքրագործութե̅ եկեղեցւոյ . . . i.e. *Ad exorcizandum sal. Requirendum est ad purificandam ecclesiam . . .* (Incomplete through loss of folio after fol. 60.)

Fol. 61. . . . յերկրէն յորդանանու․ յահերմոնէ և ի լեռնէ փոքունէ․ զոր ի պատարագիրքն գրածէ զայնչափն ասա զսաղմոսն․ զի աստ աւելի գրեցաւ։ կէս սարկաւագն արդեօք․ և այլքն . . . i.e. . . . *A terra Iordanis, Hermone et a monte modico* (Ps. 41⁷), *quae in sacramentario descripta sunt hactenus dicas psalmum. Quia hic supervacanea scripta sunt. Hypodiaconus etiam aliique.* (This is the rite of Baptism, incomplete at the beginning. It begins with the blessing of the water of the font. The end is missing through loss of folios after fol. 64*b*.)

Fol. 65. Զարդարութի̅ խօսիլ․ և որ ուղեղ են հրամայես դատել․ շնորհեա մեզ, որպէս մի զչարութիւնս ի բերանոյ և ոչ թիւրութիւնս գտանիցեն ի միտս . . . i.e. *Iustitiam loqui, quaeque recta sunt iubes iudicare. Da nobis, ne malitia ab ore . . .* (This is from the *Ordo Romanorum qualiter synodus agatur*, the end of the *ordo* for the second day. The *ordo* for the third day begins fol. 65*b*, and ends fol. 67*b*.)

Fol. 67*b*. ՃԽԸ․ Կարգ առ ի տալ զապաշխարութի․ յորժամ զմեղս իւր կամի այլ ոք խոստովանի․ քահանայն առաջի նորա ասէ զաղօթս զայս․ տ̅ր ա̅ծ ամէնակարօղ որ ոչ կամիս զմահ մեղաւորին․ այլ զի դարձցի և կեցցէ, քաւիչ լեր ինձ մեղաւորիս և ընկալ զաղօթս իմ զոր հեղում առաջի գթութե̅դ քո։ ուր և զիս զուգապէս և զսա ի մեղաց յա̅մի հանցես . . . i.e. *CXLVIII. Ordo ad poenitentiam dandam, quum peccata sua alter quidam confitetur. Sacerdos coram illo dicat orationem hanc: Domine Deus, omnipotens, qui non desideras mortem peccatoris, sed potius ut convertatur et vivat, propitiare mihi peccatori et accipe orationem meam quam fundo coram misericordia tua, eo ut et me simul et istum omni modo a peccato liberes . . .*

Fol. 71*b*. ՃԿԲ․ Կարգ առ ի վերստին հաշտեցուցանելոյ զապաշխարեալն։ ասէ քահանայն զգաբիթլն։ կց̅դ։ դարձոյ զերեսս քո ի մեղաց իմոց ․․ պտ̅։ եւ զա̅մ անօրէնութիւնս իմ քաւեայ յինէն ։ Կց։ Սիրտ սր̅ հաստատեա յիս ա̅ծ . . . i.e. *CLXII. Ordo ad secunda vice conciliandum poenitentem. Dicit sacerdos capitulum, antiphon: Averte faciem tuam a peccatis meis . . .* (One page only remains.)

Fol. 72. This is a rite of anointing the sick. The beginning is lost.

Fol. 75*b*. ՃԿԵ․ Կարգ համառօտագոյն և հետեւելով առ ի յօծանելոյ զհիւանդն, թանալով այլ և բնութ̅քն՝ ձիթով հիւանդացն․ ի հիւանդի մարմինն․ առնէ քահանայն զնշան խաչին, յեւթն, կամ ի յայլ այնչափոց տեղիս այսպէս՝ ասելով . . . i.e. *CLXV. Ordo abbreviatus et consequens ad unguendum infirmum, ad tinguendum etiam natura, scilicet oleo infirmorum, infirmi corpus. Faciet sacerdos signum crucis septem sive mavis tot locis, dicens . . .*

Fol. 77. ՃԿԶ․ Կարգ առ ի զհիւանդս հաղորդելոյ․ լուանայ քահանայն զձեռն իւր․ և զլուացանքն ընկենու յաւազանն․ կամ ի հուր․ և յայնժամ առնէ զհիւանդ առնել զխոստովանութի̅ն․ և երկիրպագանել և համբուրել զխաչն․ և ասէ։ տ̅ր յ̅ս ք̅ս որ ասաց աշակերտաց իւրոց, զոր միանգամ կապիցէք . . . i.e. *CLXVI. Ordo ad infirmum communicandum. Lavabit sacerdos manus suas, lavacrumque effundat in piscinam vel in ignem. Deinde facit infirmum facere confessionem, et adorare et osculari crucem, et dicat: Domine Iesus Christus qui dixit discipulis suis, Quodcunque ligaveritis . . .*

Fol. 78. Օրհնութ̅ի աճիւնի․ ա̅ծ թողութե̅ն։ ա̅ծ բարեգթութե̅ն և ողորմութե̅ն, որ նինուէացւոցն մոխիր և քուրձ զգեցեալ . . . i.e. *Benedictio cinerum.*

Deus remissionis, Deus compunctionis, Deus misericordiae, qui Ninevitas pulvere et sacco induisti . . .

Fol. 78*b*. ՃԿԸ. Կարգ յանձն առնութեն հոգւոյ. Նախ լինի լեթանիա ըստ այսմ յեղանակի։ կիրի էլէիզօն։ i.e. *CLXVIII. Ordo accipiendi spiritum. Imprimis litania ad hunc modum. Kirie Elecson.* (Several folios are lost after folios 80*b*, 84*b*, and 85.)

Fol. 90*b*. ՃՀԳ. Կարգ թաղլոյ զկլերիկոսս հռոմա եղբայրութեն. Նախկին պատմեհի Նղցի ի գիշերի, պատմելով յամ եկցիս հռ" հրամանաւ ռէքթօրին. իսկ ի վաղիւն յետ ցանկակին բախելոյ ժղվին կլերիկոսքն յամ եկղցեացն . . . i.e. *CLXXIII. Ordo sepeliendi clericos Romanae fraternitatis. Imprimis nuntium ferant noctu, nuntiantes in omnibus ecclesiis Romae, iussu rectoris. Mane autem pulsis campanis congregantur clerici ab omnibus ecclesiis . . .*

Fol. 97. ՃՁԲ. Կարգ առ ի զերախայս առնելոյ. կալով յեկեղեցոյն դուռն քահանայ երախացուցանօղն։ սակայն եղիցի արտաքոյ դրանն հարցանելով այսպէս ասելով։ յովաննէս զինչ խնդրես յեկեղեցոյն այ. պտա։ զհաւատ։ հաւատն զինչ.քեզ ընձեռէ։ պտ։ զկեանս յաւիտենականս . . . i.e. *CLXXXII. Ordo ad faciendum catechumenos. Stat ad ecclesiae portam sacerdos catechizans. Sed manebit extra portam quaestionibus hoc modo utens: Iohannes, quid quaeris ab ecclesia Dei. Responsum: Fidem. Q.: Fides quid tibi praestat. R.: Vitam aeternam . . .* (A folio is lost after fol. 99*b*.)

Fol. 102*b*. ՃՁԸ. Սկսանին օրհնութիք եպիսկոպոսականք։ այս ասի ի գիշերի ի հսկմանն տն. ի պատարագ հաւախօսին եղանակաւ։ ամենակարողն ած որ ի մարմնաւորութեն միածնի իւրոյ հերքեաց զխաւար աշխարհի . . . i.e. *CLXXXVIII. Incipiunt benedictiones episcopales. Hoc dicitur noctu per vigiliam Domini ad coenam hora cantus galli. Omnipotens Deus, qui per incarnationem unigeniti sui expulit tenebras mundi . . .*

Episcopal benedictions follow proper for the Great Mass, for St. Stephen's day, for St. John the Evangelist's day, for Pentecost, for St. John the Baptist's day, for Feasts of Peter and Paul, for the Assumption, for St. Michael's day, &c.; and the MS. ends, fol. 109*b*, with one for the blessing of a church.

II.

Folios 1, 110, 111 contain certain rites translated by Thadeus (about whom see below), as follows:—

Fol. 1. Conclusion of the rite of Baptism. *Inc.* Մ՛եզ, դու ած ամկալ և բարեմիտ հուպ լեր . . . աստ փչեսցէ քհն՝ երից ի ջուրն յօրինակ . . . i.e. *Nobis, tu Deus omnipotens et benignus, adesto. Hic insufflabit sacerdos ter in aquam . . .*

Fol. 110. Զնմանութի պսակի քո զսա բառնալ առնեմք . . . i.e. *Imaginem coronae tuae illum sustinere facimus . . .* (This is the conclusion of the rite of ordaining a priest.)

Fol. 110. Յաղագս տալոյ չորից փոքունց կարգացն. փոքր կարգունքն երբեմն պարբերին արտաքո չորից ժմկացն . . . i.e. *De conferendo quatuor minores ordines . . .* (The text ends, fol. 111*b*, in the middle of the ordination of a reader or *anagnostes*, with the words զօր ի կարգ ընթերցողաց արժանացոյց ընդունել զօրհ . . . after which a line and a half are obliterated.)

A colophon is found on fol. 1*b*, at the end of the rite of ordaining a priest, as follows:—

Զթադէոս նուաստ եպս զթարգմանող սմ՝ ի լատին լեզուէն ի հայկականս, յիշեցէք ի տն իմ քս. և դուք նոյն մտօքն յիշեալ լինիջիք։ ամէն։

"I, Thadeus, a humble bishop, translated this from the Latin tongue into Armenian. Remember me in my Lord Christ; and may ye in the same mind be remembered. Amen."

This same Thadeus added from some Latin Pontifical the marginal notes and corrections which abound both in the margin and text of this codex. Baronian has identified him with the Thadeus mentioned by Quetif in his "Scriptores Ordinis Praedicatorum" (tom. i., p. 538). He was a native of Caffa (Theodosia), and consecrated by Pope John XXII. at Avignon. According to Quetif he translated a Greek martyrology into Armenian, and the volume was preserved in the convent of Abarenor in Nexciovan (Nakhidschevan). Thadeus frequently erased the text of this MS., and rewrote it. He also in marginal notes (as on fol. 90*b*) directs the future copyist where to introduce certain additions to, or alterations of, the text.

The table of contents of this MS. contains many rites which not only are not now found in the text, but almost certainly were never part of it. For comparison, a translation of that table is here given with an asterisk affixed to rites which wholly or in part stand in the present Armenian text:—

*I. On clerical ordinations. For the shaving of the beard. *II. For the creation of a singer, a door-keeper, a reader, an exorcist, a clerk. *III. For the creation of a half-deacon. *VII. For the creation of a deacon. *XI. For the creation of a priest. *XVIII. Order for examining a selected one for priesthood. *XXXVI. Order after which a Roman pontiff must be consecrated. *XLIV. Order of consecrating and crowning an emperor or a Caesar. *LII. Consecration of a queen or empress. *LV. Consecration of a father of a *wanq* (monastery) or abbot. *LVIII. Consecration of a special abbess after the aforesaid concerning an abbot. *LVIII. Order for making a religious (*abeḷay*). *LX. Order for consecrating a virgin. *LXIX. Consecration of a widow who has vowed herself to chastity. *LXIX. Consecration of a wallet and staff. *LXXI. Consecration of a cross for those who are starting for Jerusalem. *LXXI. Consecration of the first stone for the foundation of a church. *LXXI. Consecration of stone for building a church. *LXXI. Order of consecrating a church. *LXXXI. There follows the consecration of an altar. XCVII. Consecration of the veil of an altar and of all things required for the holy Mystery. XCVII. For the introit of the Mass (զի մուտ պտղ.ին) at the consecration of a church. C. Blessing over the people. *CI. Blessing of a poliandrium or cemetery. *CI. Order of blessing the sign (*i.e.* cross) of a church before it be raised aloft. CIV. Order of reconciling a church. CIX. Օրհնութիւն փոքր վիմի ճանապարհորդաց։ (i.e. *Benedictio minimi lapidis iter facientium*). CIX. For the consecration of a stone. CXIII. Որ է նախասացութիւն քաղցրական մաղզմայի՝ սկոյ մաքրագործելոյ։ (i.e. *Praefatio dulcis patenam et calicem purificandi*). CXIV. Օրհնութիւն գօրբօրայից (i.e. *Benedictio corporalium*). CXV. Consecration of a new cross. CXVIII. Consecration of an image of the blessed Mariam Theotokos. CXIX. Consecration of *kaneta* (շապկի), *dalmatica* (նափորտի), *stola* (ուրարի), and of other priestly and Levitical garments. *CXIX. Order for purification of infants. CXXI. Consecration of bread, of the lamb and of other meats, of cheese and honey at the great Pascha. CXXII. Օրհնութիւն ձուաց՝ նորոց պտղոց, խաղողոյ նորոյ, և նոր տանց։ Blessing of eggs, of fresh fruit, of new grapes and new houses. CXXIII. Order to be performed in the Lord's Supper (յընթրիսն տն). CXXV. Consecration of the oil of the sick. CXXXII. The same on the Friday. CXXXIII. The same on Holy Saturday. *CXLIV. Order of the Romans for celebrating the Mystery. *CXLVIII. Order for giving penitence. *CLXII. Order for reconciliation of a penitent. *CLXIII. Order for visiting the sick. *CLXV. Brief order for anointing the sick. *CLXVI. Order for communicating the sick. *CLXVIII. Order for committing a soul (to God) when it quits the body. *CLXXVI. Order of burial of clerics. *CLXXXII. Կարգ առ ի դաւանելոյ զերախայս։ Order of confessing catechumens. *CLXXXVIII. On the benedictions of bishops.

The translator merely transliterates, instead of translating, a number of church terms, *e.g.* *Processio, capitula, rector, corporalis*, &c. The numbers prefixed to the several items in the above list evidently refer to the folios or pages of the Latin MS. of which the Armenian is a translation.

32.

Or. 2612.—Fine vellum, somewhat yellowed, and the margins stained with damp. Size, external $5\frac{3}{4}$ by 4 inches, of text $3\frac{5}{8}$ by $2\frac{5}{8}$. Modern binding of maroon half-leather. The abraded corners of folios have been repaired. Folios 239, in 19 quires of 12 leaves each, except the last, which has 11. Each quire is signed at beginning and end, and the titles of the canons are written in the lower margin. The hand is a medium-sized regular *bolorgir*, 18 lines to a page; few compendia; stress-accents are added for reading aloud, and in the chants musical neumes. A simple coloured headpiece is set before the first canon on fol. 3. The rest of the canons begin with ornamented initials and marginal arabesques.

The volume is a Ritual or *Mashtotz*, commonly called *Hayr Mashtotz* or "Father Mashtotz." An index precedes the text. The following is the order of the several canons:—

(1) Consecration of a cross, fol. 3; (2) of water, fol. 21*b*. (3) Canon of Baptism, fol. 36*b*. (4) Canon of consecrating a bridegroom's cross, fol. 149*b*; (5) of consecrating the crown, fol. 51; (6) of lifting off the crown, fol. 59. (7) Canon of giving Communion, fol. 62. (8) Canon of burying a child, fol. 67; (9) of burying a child (second day), fol. 75*b*; (10) of burying a layman, fol. 78*b*; (11) of burying a layman (second day), fol. 94*b*; (12) of rest of souls, fol. 101. (13) Canon of Dominical offering, Dominical table and offering, fol. 106. (14) Consecration of crops, fol. 113*b*. (15) Blessing of rick and winepress (շեղջ և հնձան), fol. 117*b*. (16) Prayer for woman in travail, fol. 118*b*; (17) for a sick person, fol. 120; (18) for a demoniac, fol. 122*b*; (19) for one in a fever, fol. 123. (20) Canon of making penitents, fol. 124; (21) of releasing penitents, fol. 130*b*. (22) Canon of washing the feet on Maundy Thursday, fol. 146. (23) Homily of Precept or Prone on same day, fol. 162*b*. (24) Consecration of a temple, fol. 169*b*; (25) of a new door, fol. 188. (26) Blessing of linen for liturgical use, fol. 189*b*; (27) of patten and chalice, fol. 190; (28) of semantron, fol. 191. (29) Prayers against hail and rain, fol. 193. (30) Canon of washing the cross, fol. 194. (31) Consecration of the Paschal lamb, fol. 197; (32) of a bird, fol. 197*b*; (33) of grapes, fol. 198. (34) Gospel of the Balm-bearers, fol. 199*b*. (35) Canticle of the Resurrection, fol. 212*b*; (36) for the dead, fol. 215*b*. (37) About the Dominical table and offering, fol. 221. (38) For one who is polluted by food, fol. 221*b*. (39) Prayers for seventh and fortieth days after death, and on the expiration of a year, fol. 222*b*. (40) Prayers for the creation of a father or prior, fol. 226*b*. (41) Prayers over a steward, fol. 232*b*. (42) Prayers for one polluted by food, fol. 234*b*. (43) Prayer over swearers, fol. 235. (44) Consecration of the grain of the Offering, fol. 235*b*; (45) of the grain, fol. 238. (46) Consecration of readers (ղրակարդաց), fol. 239.

Collations of this codex are given in the "Rituale Armenorum."

History of the MS.—Colophon, fol. 239*b*:—

փառք . . . գծագրեցաւ սբ̅ հայր մաշտոցս ձեռամբ կարապետ երիցուս 'ի լաւ և ընտիր աւրինակէ 'ի յանապատս սբ̅ խաչիկ հաւրս ընդ հովանեաւ սբ̅ ա̅ծածնին և սրբոց վարդանացն որ աստ են հանգուցեալ 'ի պահպանութ̅ի̅ գեղիս եղովտայ և երկրիս մերոյ համշինոյ, 'ի թվին․ ջհզ։ ի վայելումն . . .

"Glory be . . . this holy *Hayr Mashtotz* was penned by the hand of Karapet the elder from an excellent and choice copy in the hermitage of St. Khatchik, our father, under shelter of the holy Theotokos and of the holy companions of Wardan who there rest, when Elowt was guardian of our village and Hamshin of our land, in the year 976 (A.D. 1526). For the use . . . " (Here the scribe abruptly ends his colophon, breaking off half-way down the page.)

33.

Add. 27,300.—Stout glazed paper. Oriental binding of red leather, stamped with geometrical design, on wooden boards, with flap. Size, external 11½ by 8¼ inches, of text 9½ by 6¼. The margins have been cut. Folios 235. The first 15 quires, containing folios 1–179, are numbered with the first 15 Armenian letters, and, except no. 15 which has 11, contain 12 leaves each; in the rest of the book the quires are left unnumbered. The greater part of the volume is written in a large, inelegant, thick *bolorgir* or round hand, sloping to the right, belonging probably to the sixteenth century. The orthography is in general modern, with few compendia. For punctuation the double point, comma, and terminal grave accent are used. Initials and titles of main sections are given in red. There are usually 31 lines on each page, but sometimes 30. Folios 217 and 218 are by another, but contemporary, hand; perhaps fol. 99 is by a third hand. At the beginning of this MS. are bound in two folios of an eleventh-century Greek Gospel containing the first chapters of Matthew, which are proper lessons for the Sunday before Christmas and for Christmas Eve. At the end is bound in a folio of a Greek menologion containing Luke 4^{22-30}, preceded by a list of saints for June.

The volume contains:—

I. Folios 3–179. The Commentary on the Breviary composed by Khosrow, a tenth-century bishop of the Andsevatzi, and revised by Moses, the fourteenth-century doctor of Erzenga. This text was printed in Stamboul by George the Clerk in 1776.

Fol. 3. *Inc.* Զչափ ճանաչել անձին ուսուցանեն մեզ ա՜ծային պատուիրանք ։ . . . "The divine precepts teach us to take measure of ourselves." (This is the preface of Moses of Erzenga, the title being omitted.)

Fol. 3*b*. Յոհաննու իմաստասիրի սակս գիշերային ժամուն · "Of John the Philosopher on the night hour." (See "Rituale Armenorum," where this text is translated.)

Fol. 4. Յառաջաբանութ՟ի պատմութ՟եց թէ ուր կարգեալ է աղօթից մերոց հայցք ստեփաննոսի սիւնեաց եպիսկոպոսի . . . "Preface of an inquiry into how our prayers were appointed, by Stephanus, Bishop of Siunik . . ."

Fol. 4*b*. Բացայայտութ՟ի կարգաց եկեղեցւոյ քարոզութ՟եց և աղաւթից ըստ իւրաքանչիւր ժամուց, երանելւյն խոսրովու անձևացեաց եպիսկոպոսի ։

Ընդ ա՜յ, և վասն ա՜յ խաւսելով, ա՜մ արթնութ՟ի պարտիմք միտ դնել . . . "Explanation of the services appointed by the Church, of the proclamations and prayers for the several hours, by the blessed Khosrow, Bishop of the Andsevatzi. With God's help and in behalf of God is our discourse. We must attend with all vigilance . . ."

Fol. 5*b*. Քարոզ հսկման · զարթուցեալք ամենիքեան ի հանգըստենէ . . . "Proclamation (*qaroz*, *κήρυγμα*) of the Vigil: Awakened all from repose . . ."

The Commentary of Khosrow continues as in the printed text as far as fol. 179, and ends with a personal notice of Moses, his editor:—

Ես մովսէս մեղաւք մեռեալս ոգի, ծնունդ վերջին ժամանակի և սպասաւոր պիտակ բանի, կամեցայ հաւաքումն առնել սրբոցն բանիցն որ վասն աղաւթից և ժամակարգութեան արարեալ էին յառաջագոյն. եւ զիւրաքանչիւր առանձնակի որոշեալսն՝ յանցնիւր տեղւոյ կարգեալ ։ այլ և բռնադատեալ եղէ ի սիրելի եղբաւրէ ումեմնէ թէոդորայ՝ զթողեալսն, ի մեծէն խոսրովայ զբանս աղաւթից, յանցնիւր տեղւոյ վերլուծութեամբ դնել . . .

"I, Moses, a soul dead in sin, was born in the last age, and am a bastard minister of the Word. I was intent on making a collection of the sacred treatises composed of old on the prayers and offices of the Hours, and have arranged in their respective places the several scattered and separate texts. But I was also induced by a certain loved brother Theodore to set out in analytical arrangement the text of the prayers left by the great Khosrow."

This MS. contains many excerpts of earlier Armenian Fathers, as in the following list: John the Philosopher, folios 3 (as above), 59, 92, 107, 112, 118, 126, 138, 147, 151, 155*b*; Stephanos of Siunik, folios 3 (as above), 17, 58*b*; Moses the Rhetor, folios 16*b*, 58. The excerpts from John the Philosopher have been collected and published by the Mechitarists of San Lazaro in their edition of his works. An English translation of them is given in my "Rituale Armenorum," together with a detailed account of the text of the Armenian missal used by Khosrow.

At the end of Part I., fol. 179*b*, is a short metrical composition written as an acrostic. The first letters of the lines form the name *մովսէսի է սա*, "of Moses is this."

II. Two folios after fol. 179 are left blank. Then :—

Folios 180–194 contain the Apocalypse preceded by the usual preface and heads of chapters ; thus :—

Յառաջաբան յայտնութեան յովհաննու ։

Սրբոյ աւետարանչին յովհաննու է գիրքս որ կոչի յայտնութիւն, զոր ետես մարգարէական աչաւք զլինելոցն . . .

"Preface to the Apocalypse of John.

"Of the holy Evangelist John is the book called Apocalypse, the vision of things to be which he beheld with prophetic eyes . . ."

This preface and the list of contents are written in double columns. The text agrees with the printed copies. The text is divided into seventy-two chapters. The Vulgate chaptering is also added in the margin, the letters *ֆռ.*, *i.e.* Frankish, being prefixed.

III. Folios 195–234 contain a Commentary on the missal by James Wardapet Ardjishetzi, a writer of the thirteenth century. The first and last folio of this Part have disappeared, and folios 217, 218 have been replaced by another hand† on identical paper. The text on fol. 195 begins thus : *Ձեռն միայն ի գործն շարժիցէ անհնար է լինել ի նմանէ անաւթ ինչ պիտանացու . . .*

Just below we read :—

Սրբոյ մեծն խոսրով հայրն գրիգորի Նարեկացւոյ նախ և ներսէս վերատեսուչն տարսոնի յետոյ ։ ընդարձակ և պայծառ քննութիւ ։ ետուն մեզ զմեկնութիւն պատարագիս ։ բայց զի են ոմանք զի յաճախութիւն (over line : *զաճ.*) *բանիցն պատճառեն և կէսք զս*(?)*բութիւն և անաւգուտ մնան ։ թէպէտ և չէին յոյժ ծածուկ բանք նոցին ։ յաղագս այսորիկ յետնելս* (over line : *յետնեալս*) *ի բարեաց ծնունդս ի վերջին ժամանակիս յոհաննէս արճիշեցի, թախանձեալ յոմանց քահանայից սրբազգեցից, տալ նոցա վերստին համառաւտ և պարզ ։ բանիւք զտեսութիւն խորհրդոյս և մեք հարկեալ ի նոցունց ձեռնարկեցաք ի սոյն . . . ոչ եթէ յաւելուածս ինչ իմաստից խառնելով ի մէջ ի բան մեկնութեան նախասացեալ արանցն, այլ միայն զբանս նոցունց կարճել պարզեցաք.*

"The great Khosrow, father of Gregory of Narek, first, and subsequently Nerses, Bishop of Tarsus, with ample and brilliant research, gave us commentaries on the Mass. But since there are some who find fault with the prolixity of their works . . . and fail to profit thereby, though their discourses were not over obscure, for these reasons, in a generation deprived of blessings in the last age, John Ardjishetzi was importuned by godly priests to give them a short and clear exposition of the Mystery. So we, constrained by them, set hand to the work . . . not indeed adding any thoughts of our own to the text of the commentary of the aforesaid persons, but only abridging and simplifying their texts."

This work was printed at Stamboul in 1799. The Commentary on the Mass by Khosrow exists independently, and has been printed at San Lazaro. A German version of it has recently been published in Vienna. The Commentary of Nerses has also been printed at San Lazaro in Venice.

The copyist has left colophons on folios 58, 65*b*, 89*b*, 92, 136*b*, 158*b*, 172, 175*b*, 190, 233*b*. The first of these, on fol. 58, begins thus :—

---

† The same hand completed the last three lines of text on fol. 61.

Զստացաւղ լուսազարդ մատենիս. զտ՟ր րաբունին զաւետիք . . . նա և զկուսակրաւն քահանայն զԹորոս՝ : նմ́ և զիս զմեղապարտս . . . դպիր զԳրիգոր գրիչ որդի մովսէս ք՟հի և զծնողսն մեր . . . յիշեցէք.

"Remember the owner of this luminous book, the holy doctor (*rabun*) Avetiq . . . and also the priest Thoros, of pure life; and also myself, the sinful clerk Gregory the scribe, son of Moses the priest; and our parents . . ."

This is repeated at fol. 92. The other notes add no information or date, except the last, on fol. 233*b*, which mentions, but without locating it, a convent of the Theotokos and Forerunner.

34.

Or. 2669.—Glazed oriental paper, somewhat yellowed, upper and side margins stained with damp. Size, external 10½ by 7½ inches, of text 7 by 5. Written on 256 folios, in 22 signed quires of 12 leaves each, except no. 1, with 9; no. 21, which has 11; and the last, which has 7. Folios 255*b*, 256*a*, and 256*b* are blank. The last quire is of different paper, ruled horizontally with red lines. The hand is a neat medium-sized *bolorgir* or round hand, in double columns of 25 lines each. Few accents are given. The orthography is modern, and the single *օ* is used for *աւ*. For punctuation the double line, the raised comma, and terminal grave accent are used. The titles of canons are given in lower margins, and a coloured headpiece of simple design, with a marginal arabesque and an ornamental initial, marks where each begins. Coloured designs of birds, flowers, &c., are also set in the margin against certain prayers. Rubrics are given in red, and each prayer or paragraph begins with a red uncial letter. The text begins with a large arch-shaped coloured headpiece of interlacing foliage design. No gold is used. The first folio of the book containing the initial rubric of the first rite is lost.

Contents :—

(1) Canon of laying a church's foundations, fol. 1; (2) of consecrating a church, fol. 7*b*; (3) another canon of the same, fol. 12; (4) another canon of the same, fol. 14. (5) Consecration of a new door, fol. 20; (6) of a font, fol. 20*b*. (7) Reconciliation of a church polluted, fol. 23*b*. (8) Consecration of a painted church, fol. 29; (9) of a paten and chalice, fol. 29*b*; (10) of vestments, fol. 30; (11) of new books, fol. 30*b*; (12) of a semantron, fol. 31. (13) Baptism, including the rite of the eighth day, fol. 32. (14) Blessing of the waters at Epiphany, fol. 40. (15) Canon of imposing the crown (of wedlock), fol. 47; (16) of removing the same, fol. 51; (17) of consecrating water of a *wanq* or convent, fol. 51*b*; (18) of making penitents, fol. 53; (19) of releasing penitents, fol. 56*b*; (20) of washing of the feet, fol. 64; (21) of homily for Maundy Thursday, fol. 72*b*; (22) of blessing crops, fol. 80; (23) of receiving relics of saints, fol. 82. (24) Prayer against hail, fol. 83*b*; (25) over one who has eaten polluting food, fol. 83*b*; (26) over polluted food, fol. 84; (27) over swearers, fol. 84*b*. (28) Canon of giving Communion, fol. 84*b*. (29) Canon when a religious dies, fol. 87; (30) prayers for sealing the tomb, composed by Sir Basil, fol. 91*b*; (31) canon for the second day at dawn, fol. 101*b*; (32) for the seventh day, fol. 105. (33) Canon of the burial of a child, fol. 107; (34) of the burial of a child (second day), fol. 112*b*; (35) of a Dominical sacrifice, fol. 114; (36) of the repose of souls, fol. 118. (37) Consecration of a cross, fol. 121*b*. (38) Canon of washing a cross, fol. 131; (39) of blessing the grapes, fol. 132*b*.

Nos. 40–51 comprise ordination rites of every grade :—

(40) *Սահմանադրութիւն դաստիարակութե :* (*i.e.* Rules for education), fol. 135*b*. (41) *Իսկ յորժամ հասանէ* . . . (*i.e.* But when the novice reaches adult age . . .), fol. 140. (42) *Ի՛սկ աւուր ձեռնադրութե* . . . (*i.e.* But on the day of laying on of hands . . .), fol. 141*b*. (43) *Յետայսորիկ մատուցէ առաջ : առաջնորդ մի ուխտին* . . . (*i.e.* Next, the

novice shall come forward. The abbot of the convent . . .), fol. 146*b*. (44) Սկիզբն աստիճանաց: (*i.e.* Commencement of the clerical grades), fol. 152. (45) Ordination of a doorkeeper, fol. 152*b*; (46) of a reader, fol. 153; (47) of an exorcist, fol. 153*b*; (48) of a ջահընկալ (torch-bearer), fol. 154; (49) of a դպիր (clerk or acolyte), fol. 155; (50) of a deacon, fol. 157*b*; (51) of a priest, fol. 164. (52) Rite of the funeral of a bishop or priest, fol. 174; (53) narratives of the Deaths of the Prophets (part of the foregoing rite), fol. 221 *sqq.*; (54) Rest of St. John (also part of the same rite), fol. 226; (55) rite of the second day of burial of a priest, fol. 233*b*; (56) of the third day, fol. 238; (57) of the fourth day, fol. 240; (58) of the fifth day, fol. 241*b*; (59) of the sixth day, fol. 244; (60) of the seventh day, fol. 245; (61) of the eighth day, fol. 246*b*. (62) Colophons, fol. 249. (63) Canticles for ordination of priests and deacons, and for funerals, fol. 250. (64) Funcral lament by George the Doctor, in acrostic, fol. 254.

History of MS.—Colophon I., fol. 248*b*:—

Այս է վաստակ մեղսամած՝ և անարժան ծառայի ծառայից ա՟յ բարսեղի՝ . . .

"This is the labour of the sinful and worthless servant of God's servants, Barseļ . . ."

Colophon II., fol. 249:—

Փառք . . . արդ գրեցաւ սբ՟ գիրքս զոր արարեալ է սբ՟ Հօրն մերոյ մաշթոց վրդպտի: զոր հաւաքեալ ունի ինքեան զբոլոր բովանդակ սահմանադրութի խորհրդոյ եկեղեցոյ ի թուականիս հայոց, ռ. ծդ. ամին, ի գեւղս որ այժմ ասի ատիշ, ընդ հովանեաւ սբ՟ կարապետին և սբ՟ սարգսին. ի հայրապետութե ան տր գրիգորին, և մերոյ առաջնորդի սբ՟ ուխտիս ածածնին, տր ղազար արհեպսին, և տր թորոսին: (*adds in lower margin:* և տր վարդանին) և պատուական քհնիս տր յոհանին՝ որ ստացաւ զսա յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնողաց սեթրաքին և մօրն թամամին և եղբարցն պաղտասարին, առաքելին միրաքին յովանիսին, և իւր որդոյն կարապետին և դստերացն շահիճանին և հռեփսիմէ և այկունին: դրձլ ած ողորմի ասացէք պատուական քհնյին տր յոհանին. և իւր կողակցին մարիամին, և իւր ազգականացն. հարպաթու ժողովրդեանն մեծի և փոքու . . .

Եւ զթոռն իւր զկուլ զատան և զեղիսին և զոհալին, և զհանգուցեալ եղբայրքն իւր զպաղտասարն և զառաքել և զմիրաքն և զյովաննէսն. և զիւր ազգականացն, մեծ պապուն տր սարգսին և իւր կնոջն ղրմզին . . . . կրկին անգամ յիշեցէք ի քս յոհաննն որ ըստացաւ զմաշթոցս զայս 'ի հալալ ընչից իւրոց, եդ յիշատակ ի դուռն սբ ածածնի միջի վանքն . . .

"Glory . . . Now this holy book, composed by our holy father Mashtotz Wardapet, which has collected in it all the ritual and sacraments of the Church, was written in the year of the Armenians 1054 (A.D. 1604), in the village now called Atish, under shelter of the holy Karapet and of St. Sargis, in the patriarchate of Sir Gregory, when Sir Lazar, archbishop, was abbot of our convent, and also Sir Thoros; and in the time of our venerable priest, Sir Johan, who acquired it as a goodly memorial of himself and his parents, Sethraq and of his mother Thamam, and of his brothers Paļtasar, Aŗaqel, Miraq, Hovanês, and of his son Karapet, and of his daughters Shahidjan and Hŗephsimê and Aykun. Once again, say a *God have mercy* on the venerable priest Johan and his wife Mariam and their kinsmen, on the congregation of Harpath, great and little . . . Remember also his son-in-law Kul Zatan, and Eļisi and Zohal, and his deceased brethren Paļtasar and Aŗaqel and Miraq and Hovannês, and their kinsmen, his great-grandfather Sir Sargis and his wife Ļrmuz . . . Once again, remember in Christ Johan, who acquired this *mashtotz* out of his honest earnings and gave it as a memorial to the gate of the Holy Theotokos of Midschiwanq (*i.e.* the middle convent) . . ."

The notice ends with curses on anyone who removes the MS.

On fol. 146*b* John, the owner of the book, asks for our prayers.

On fol. 256*b* is scribbled the note: Թվին ռ ու ճխդ ամին, մայիս ամսոյ, Ե. ես անարժան ձեռնադրեցայ, նոր ընծայ պողոս սէվերակցի. (*i.e.* In the A.D. year 1144 (1694), on May 5, I, all unworthy, was ordained, newly consecrated, Paul of Sêwerak).

On fol. 1 and elsewhere is found the impress of a seal bearing the legend . . . եան յեդեսիա խորհուրդ 1868 (*i.e.* The Guild in Edessa, 1868).

35.

Add. 23,900.—Fine white vellum. Size, external 10 by 7½ inches, of text 6½ by 5. Oriental binding, of eighteenth century, of red leather; the front and back covers were once ornamented with four metal crosses and a single one respectively. Folios 286, in 25 signed quires, mostly of 12 leaves, but 25 has 4, 17 has 8. It is written, in double columns of 21 lines, in a clear, bold, and regular *bolorgir* of the year 1630. A few compendia are used, especially of the sacred names. The orthography is fairly modern, and the words are separated. The double point, comma, and dot are used in punctuation, and stress-accents added for reading aloud. The canons are numbered in the margins in agreement with the table of contents given at the beginning of the book.

The MS. is a Ritual, and the contents are as follows:—

Fol. 1. Table of contents.

Fol. 1*b*. Կանոն յոհաննու մանդակոնացւոյ հայոց կաթողիկոսի· հիմնարկութ͞ի ս͞ր եկեղեցւոյ: "Canon of John Mandakan, Catholicos of Armenia, for laying the foundations of a holy church."

Fol. 11. Կանոն նաւակատեաց եկեղեցւոյ: "Canon of the *encaenia* (inauguration) of a church."

Fol. 26*b*. Կ· աւազան աւրհնել: "Canon of blessing a font."

Fol. 30. Կ· նոր դուռն հաստատել եկեղեցւոյ: "Canon of fixing a new door to a church."

Fol. 30*b*. Կ· խունկ աւրհնելոյ: "Canon of blessing incense."

Fol. 31. Կ· յորժամ առ հիւանդն երթան: "Canon when they go to (*i.e.* to communicate) the sick."

Fol. 32*b*. Կ· խաչ աւրհնելոյ: "Canon of blessing a cross."

Fol. 42*b*. Կ· զնշխարս սրբոցն ի հանգիստն փոխելոյ: "Canon of translating the relics of saints to a place of rest."

Fol. 44. Կ· զնկարեալ եկեղեցի աւրհնել: "Canon of blessing a painted church."

Fol. 44. Կ. զհանդերձեղէն յա͞հել: "Of blessing vestments."

Fol. 44*b*. Կ· սկի ա͞հելոյ: "Of blessing a paten."

Fol. 45. Կ. նորաւկերտ գիրք ա͞հել: "Of blessing new books."

Fol. 45*b*. Կ. ժամահար: "Of blessing a semantron."

Fol. 46*b*. Կ· նաւակատեաց եկեղեցոյ պղծելոյ յաւրինաց և ի շարժել սեղանոյ հաստատել: "Of reconsecrating or reconciling a defiled church and of setting up afresh an altar moved from its place."

Fol. 55. Կ· ջուր ա͞հելոյ: "Canon of blessing the water."

Fol. 64*b*. Կ· մկրտութե͞· նախ չէ պարտ զերախայն յեկեղեցին թողուլ· այլ ձեռնադրեսցեն երեք շ͞աթ յառաջ . . . "Canon of Baptism, before which they shall not allow a catechumen into church. But they shall lay hands on him three weeks before baptizing him, during which he shall fully learn the faith of the Church."

Fol. 72. Rite of the fortieth day. Իսկ յորժամ քառասնաւրեայ լինի տղայն գան յեկեղեցին մայրն և մանկաբարձն և մանուկն . . . "But when the child is forty days old, the mother and nurse proceed to church with it."

Fol. 73. Կ· պսակ առնելոյ: "Canon of matrimony" (of the crown).

Fol. 80. Rite of removing the crown. (Պսակ վերացուցանեն in lower margin.)

Fol. 80. Կ· հաղորդ տալոյ: "Of communicating the sick."

Fol. 83. Կ· համօրէն ա͞մ ննջեցելոց թաղմամբ ի ք͞ս յուղարկելով: "Canon for the escorting of all alike that have fallen asleep unto Christ in burial."

Fol. 95*b*. Կ. մխիթարելոյ զսգաւորսն ։ "Canon of comforting mourners."

Fol. 96*b*. Կ. այգոյն ։ "Canon of the next morning" (of a funeral).

Fol. 100. Կ. տղաթաղի ։ "Canon of burying a child of twelve or fifteen years of age."

Fol. 108*b*. Կ. այգուն ։ "Canon of the morrow at dawn."

Fol. 109*b*. Կ. հոգեհանգստի աղ աւրհնելոյ ։ "Canon of blessing the salt for repose of the dead."

Fol. 113. Կ. աղ աւրհնելոյ ։ "Canon of blessing salt."

Fol. 113. Կ. ա̄հութն հատի պատարագի սեղանոյն ։ *Inc.* յորժամ սեղան գնեն մատաղի ասեն սղ̄... "Canon of blessing grain of the sacrifice of the altar. *Beg.* When they institute an altar of animal sacrifice they repeat psalm . . ."

Fol. 115. Աղաւթք որ պիղծ ինչ է կերակրեալ ։ *Inc.* սբ ես տր և ի սբս հանգուցեալ . . . "Prayer over one who has eaten polluting food. *Beg.* Holy art thou, Lord, and reposing among the holy . . ."

Fol. 115. Աղաւթք որ ի կերակուր միայն պղծեցաւ ։ *Inc.* տր ա̄ծ մեր որ գլխոյ առաքելոյն քո պետրոսի . . . "Prayer for one who is polluted in food only. *Beg.* Lord our God who unto Peter, the chief of thy apostles . . ."

Fol. 115*b*. Աղաւթք երդմնահարաց ։ *Inc.* ա̄ծ որ զմարդոյ բնութիւն փոփոխական և տկար գիտես . . . "Prayer for those given to swearing. *Beg.* Lord, who knowest man's nature to be changeable and weak . . ."

Fol. 115*b*. Աղաւթք վ̄ս երաշտութն ։ *Inc.* տր ա̄ծ մեր որ յաղագս առ քեզ նախանձու . . . "Prayer against drought. *Beg.* Lord our God, by reason of zeal for thee . . ."

Fol. 116. Կ. տ̄նականի աղ աւրհնելոյ ։ "Canon of blessing the salt of a Dominical offering."

Fol. 120*b*. Կ. տ̄նականի սեղան աւրհնելոյ ։ *Inc.* ա̄հեալ ես տր ա̄ծ ամենակալ . . . "Canon of blessing the altar of a Dominical victim. *Beg.* Blessed art thou, Lord God Almighty . . ."

Fol. 121. Կ. սերմ̄ն և շեղջ և հնձան աւրհնելոյ ։ "Canon of blessing seed and tilth and vintage."

Fol. 122*b*. Կ. ապաշխարող առնել ։ "Canon of making a penitent."

Fol. 128*b*. Կ. մեծի հինգշաբթի ։ իսկ . Գ . ժամ̄ ժողովին ի դուռն եկեղեցոյ վ̄ս արձակելոյ զապաշխարողս ։ "Canon of releasing penitents on the great fifth *feria*. Now at the third hour they meet at the church door . . ."

Fol. 136*b*. Ի նոյն մեծի հինգշաբաթի աւուրն ոտնլուային ։ "On the same great fifth *feria*, for the washing of feet."

Fol. 144. Քարոզ պատուիրանին ։ *Inc.* լուարուք ինձ որդեակք իմ . . . "Address of instruction and command. *Beg.* Hear me, my children . . ."

Fol. 147. Կ. ժամատուն աւրհնելոյ ։ *Inc.* աւրհնեալ է ամբաւ մարդասիրութիւն . . . "Canon of blessing the sanctuary. *Beg.* Blessed is the infinite benevolence . . ."

Fol. 150*b*. Աւրհնութիւն խաղողոյ և կարգ տ̄ն ներսէսի հայոց կաթողիկոսի արարեալ . յաւուր տաւնի ա̄ծածնին և կամ սրբոյ խաչին ըստ տեղւոյ բնութն ջերմութն և ցրտութն ի պտղոց հասում̄ ։

"Blessing of the grapes, and order composed by Sir Nerses, Catholicos of Armenia, on the day of the Feast of Theotokos or of Holy Cross, according as the climate of a district is hot or cold, so that the fruit ripens early or late."

Fol. 154. Սահմանադրութիւն դաստիարակութն նորածնելոց մանկանց որք հրաւիրելոց իցեն յաստիճան քա̄հութն . խրատք հարկաւորք և պիտանիք . արարեալ մեծ վարժապետին գրիգորի հռետորի ։

Արդ ըստ կարգի ժամանակին վարժել զմանկունս"...

"Rules for the education of new-born children destined for the office of priesthood. Necessary and wholesome prescriptions, composed by the teacher Gregory the Rhetor. Now when the proper time comes, you must train the children . . ."

The same text is found in MSS. Or. 2615, fol. 1, and Or. 2669, fol. 135. It is the text usually found in printed copies of the Armenian ordination services.

Fol. 158*b* (=Or. 2615, fol. 13). *Իսկ յորժամ հասանէ 'ի յայր կատարեալ 'ի չափ հասակի կատարման քի, և լինի երեսնամեայ, եւ մերձ 'ի ժամանակ ձեռնադրութեն նր ըստ ընտրութեն այ . . .*

"Now when he reaches the age of a full-grown man, of the same age as was Christ, and is thirty years old, and approaches the time for the laying of hands on him, according to the selection of God . . ."

Fol. 160*b* (=Or. 2615, fol. 18). *Իսկ յաւուր ձեռնադրութեն. նստցի եպիսկոպոսն յաթոռ ի մէջ տաճարին ի դուռն սբ եկեղեցւոյն.*

"But on the day of laying on of hands, the bishop shall take his seat on a throne in the middle of the nave at the door of holy church . . ." (Translated in Denzinger, "Ritus orientalium," Pars ii., p. 292, *Ordinatio presbyteri*—(p. 297) *ad infinita saecula. Amen.*)

At the end of this rite Or. 2615 adds the following: *Վարդան վարդապետի ասացեալ յաղագս քահանութեն. Դարձեալ ով եղբարք, քահանական աստիճանն, քան զած խոնարհագոյն կարգէ . . .* "Discourse of Wardan Wardapet on priesthood. Once more, my brethren, the office of priesthood sets you in a humbler rank . . ."

Fol. 165*b* (=Or. 2615, fol. 33*b*). *Յետ այսորիկ մատիցէ յառաջ առաջնորդ սբ ուխտին կալով առաջի եպիսկոպոսին և ասէ բարձրաձայն. Հայր սբ. խնդրէ իքէն մայրս մեր սբ եկեղեցի: զի ձեռնադրեսցես զայսանուն յաստիճան քահանայութեն 'ի սպասաւորութիւն սբ եկեղեցւոյ:*

Եւ հարցանէ եպիսկոպոսն: և գիտէք թէ կամաւորութբ եկեալ են յայս կարգ և յաւժար կամաւք յանձն առնուն զլուծ տն մերոյ . . .

"Next he shall be brought forward by the primate, while the sacred order stands before the bishop. Holy father, our mother Holy Church asks of thee to lay hands on this person for the office of priesthood for the ministry of Holy Church. And the bishop asks the question, Do ye know that of his own will he has come unto this office, and of his free judgment undertakes the yoke of our Lord?" (N.B.—This is not the ordination proper of a priest, but of the reception of children into the order of the Church. The bishop merely signs the novices with the cross.)

Fol. 171 (Or. 2615, fol. 47). *Սկիզբն աստիճանաց կղերիկոսաց . . .* "The commencement of the clerical grades . . ." (This is the *Ordo tonsurationis clericorum* in Denzinger, ii., p. 274.)

Fol. 172 (Or. 2615, fol. 49). *Առաջին կարգ դռնապանին:* "First grade, of the doorkeeper." See Denzinger, ii., p. 278.)

Fol. 172*b* (Or. 2615, fol. 50*b*). *Երկրորդ կարգ ընթերցողութեն . . .* "Second order, of a reader." (See Denzinger, ii., p. 279.)

Fol. 173 (Or. 2615, fol. 52). *Երրորդ կարգ՝ երդմնեցուցչաց:* "Third order, of exorcists." (See Denzinger, ii., p. 280.)

Fol. 173*b* (Or. 2615, fol. 53). *Չորրորդ կարգ՝ աստիճանի ջահ ընկալութեան:* "Fourth order, of the grade of reception of a torch." (This is the *Ordinatio acolythi* in Denzinger, ii., p. 281.)

Fol. 174*b* (Or. 2615, fol. 55). *Հինգերորդ կարգ՝ կէս սարկաւագաց որ է դպիր:* "Fifth order, of half-deacons," *i.e.* of clerks (or *perhaps* acolytes). (This is in Denzinger, ii., pp. 282 *sqq.*)

Fol. 177 (Or. 2615, fol. 62*b*). *Կանոն յորժամ սարկաւագ ձեռնադրեն: Զգենու եպիսկոպոսն: և այլ քահանայք ըստ աւրինին . . .* "Canon when they lay hands on a deacon. The bishop robes, and the other priests in due form . . ." (This is in Denzinger, ii., pp. 286 *sqq.*)

Fol. 184 (Or. 2615, fol. 80). *Կանոն ձեռնադրութեն քհի. Զգենու եպիսկոպոսն ըստ աւրինի ի սրատուն եկեղեցւոյն . . .* "Canon of laying hands on a priest. The robes, according to custom in the sacristy of the church . . ." (This is in Denzinger, ii., pp. 306–320, *Ritus ordinandi presbyterum mane.*)

Fol. 200. Burial of a bishop or priest. Rites of the first and of the succeeding nine days.

(On the extracts of other books recited in this service, see below.)

In the table of contents, as well as in the text, the above canons are numbered 1 to 6, and then with the seventh the numeration begins again 1, 2, 3, &c.

Decorations: Fol. 2, at the beginning of the first rite, a headpiece of square diaper pattern round and over an arcade, with an arabesque in margin. The several rites and many of the lections begin with ornamental initials and marginal scrolls. Fol. 153*b*, a well-drawn full-page miniature of a bishop ordaining a priest. Fol. 170*b*, a similar miniature of a bishop ordaining a psalmist and doorkeeper. Fol. 200, a floreated headpiece with marginal arabesque at the beginning of the canon of burial of a priest. These miniatures are executed in red ink, the headpieces in blue and red.

History of the MS.—Colophon I., fol. 284*b* :—

փառք . . . ի թվ̃կնութեանս հայկազեան տումարիս ռՀէ (*the ռ is effaced*) *ի Հրպտութեն տեառն դաւթին և ի թագաւորութեն կոստանդնուպօլսի սուլտան մուրատին: Ոմն յերկրէն Հարբերդու անուանեալ առիստակէս վրդպտ ուսեալ և հմուտ եղեալ հին և նոր կտակարանաց. իջեալ ՚ի կոստանդնուպաւղիս. վս̃ քանի մի աւետարանին. զի քարոզեսցէ յունկն հաւատացելոց . . . ետ գրել ինձ յակոբ գրչիս զսբ̃ հայր մաշտոց որ լի և անթերի ունի . . . .* (*four words illegible*). *է. խորհուրդ յեկեղեցի. յիշատակ իւր և ծնաւղաց իւրոց. տէր կիրակոսի և հռեփսիմէ որ մականուն կուլքան կոչի . . . յիշեսջիք . . զվերոյասցեալ զտէր առիստակէս վարդապետն և զեղբայրն իւր զվրթանէսն որ ետուն գրել զհայր մաշթոցս . . . Արդ ես առիստակէս վրդպտ ետու գրել զհայր մաշթոցս և եդի յիշատակ ինձ և ծնաւղաց իմոց ՚ի Հարբերդ. մեծահռչակ ուխտն ի սբ̃ ածածինն ՚ի վանքն դատեմա:*

"Glory be . . . in the year of the Armenian era 1077 (A.D. 1627), in the patriarchate of Sir David and in the reign of the Sultan of Constantinople, Murat, a certain Wardapet from the country of Harberd named Aristaces, learned in the Old and New Testaments, came down to Constantinople concerned to preach the word of the holy Gospel to the faithful . . . he made me, Jacob the scribe, write this holy *mashtotz*, which contains in full and without deficiency the seven mysteries of the Church, as a memorial of himself and his parents, Sir Kirakos and Rhipsima, nicknamed Kulqan . . . Remember the said Sir Aristaces Wardapet, and his brother Wrthanês, who had this *hayr mashtotz* written . . . I, then, Aristaces Wardapet, had it written, and placed it as a memorial of myself and my parents in Harberd in the famous coenobium, in the Holy Theotokos *wanq* of Datem."

Colophon II., folios 198*b* and 199 :—

Այս հայր մաշտոցն է յիշատակ ի հ̃լպ խց̃ մ̃կան Ով որ այս հանէ ի. խ. մանուկ եկեղեցուն ծախելով կամ գրաւ կամ այլ անէծք և պատուհասն իջաւ . . . ի թիւն հայոց ռ. Ճ. ԺԵ բերեալ եղև այս հայր մաշտոցս գերի այլազգեաց և ծախվեցաւ ի հալապ քաղաք զոր և ի սէրն քսի զսբ̃ քառասուն մանկան եկեղեցուն ժողովուրդն առացան զսայ ի հալալ արդեանցն . . . և եդին զսայ յիշատակ ի դուռն սբ̃ քառասուն մանուկ եկեղեցուն . . .

"This Father Mashtotz is a memorial in Halap of the Forty Youths. Whoever shall abstract it from their church and sell it or pawn it, shall incur anathema . . . in the year of the Armenians 1115 (A.D. 1665) this Father Mashtotz was captured by Gentiles and sold in the city of Halap, but for love of Christ the congregation of the Church of the Holy Forty Youths bought it and placed it as a memorial at the door of their church . . ."

On fol. 286*b* a later hand writes :—

Ես . . . . . . (*two words effaced by damp*) *եկի հալուպ մարտիրոս վարդապետի . . . . . .* (*three words illegible*) *սիպանայ գուղեմ հնատատն գնալթրի* (?)

"I . . . came to Halup (? Haleb) Martios (*i.e.* Martyros) Wardapet . . . village of Sipan . . ."

The writer ascribes the ordination service (fol. 154) to the great Wardapet Gregory the Rhetor (*i.e.* of Dathev in the fourteenth century). It is really the work of Arakel, Archbishop of Sunik, an author of the fifteenth century. In the burial service of a priest is given (1) at folios 207 and 219*b*: Գրիգորի ա̅ծաբանի ի բանէն որ առ կեսառոս եղբայր իւր ։ Հաւանիմ իմաստնոյն բանի. եթէ հոգի ... "Gregory Theologus, from the ovation to Caesarius his brother." Begins: "I agree with the sage's saying ..." (see Migne, *S.G.*, tom. 35, cols. 782–3). (2) On folios 211–215 is given the apocryphal Deaths of the Twelve Prophets, given among the works of Epiphanius, Migne, *S.G.*, tom. 43, cols. 406–414. (3) Folios 217*b* and 265*b*, Աղաւթք սրբոյն թադէոսի առաքելոյն. արդ հոգի ա̅մ մարդոյ որ ելանէ 'ի մարմնոյ տանի է աւթեվանք և բնութիք ն̅ց 'ի հանգրստեան. (4) Fol. 256, the Repose of John the Evangelist, printed in Zohrab's Bible at end of N.T. (5) Fol. 266, of the same Gregory. Begins: Ով եղբայր սիրելի և մերձաւոր հոգւոյ իմոյ երկրորդ յովնաթան ... "O brother beloved and kinsman of my soul, second Jonathan ..." (6) Folios 222 and 224, dialogue between the Body and Soul after death. Begins: Սկսաւ ասել մարմինն ցհոգին իւր ... "The flesh began and said to its soul ..."

36.

Add. 18,611.—This is a single sheet of thick paper, 16 inches long and 11½ high, mounted on a larger sheet 23 by 13½. Before it was so mounted, it was folded, and the surface is broken along the lines of folding. The entire surface is divided by coloured lines into eight parallelograms of nearly equal size; and of these eight each is divided by a diagonal into two triangular compartments. Each of the sixteen divisions of the surface thus obtained contains a different prayer. Three medallions are set where the three inner vertical dividing lines cross the long horizontal and medial dividing line of the entire surface; four half-medallions are set where the central dividing lines abut on the middle of each of the four sides of the document; and at each of its corners is an illuminated quadrant design. The text is written in a small, clear *bolorgir* or round hand. Each prayer begins with an ornamental letter.

The central medallion represents Christ enthroned, with Evangelists on either hand; the other two full medallions are of the Virgin and of Gabriel. The half-medallions contain angels. These figures are rudely drawn in red and blue on gold backgrounds. The texts, set at all angles to suit the eight lineal divisions, and as it were to converge on the medallions, are as follows, taking them from the right hand to the left:—

1. Այս են անուանք սր̅ հրեշտակացն, որ են օգնական ծառային ա̅յ սիմաւոնին. *Inc.* Անսկիզբն ա̅ծ, հայր սր̅, որդիդ միածին ... "These are the names of the holy angels, who succour the servant of God, Simaon. God without beginning, holy Father, only-begotten Son ..."

2. Աղաւթք վ̅ս դատաստանի որ ի բարին խաւսի. *Inc.* Յանուն Մեսիայի որ անուանեցաւ ք̅ս ... "A prayer for judgment, addressed unto a man's welfare. In the name of Messiah, who was named Christ ..."

3. Աղաւթք սրբոյն Ներսեսի ասացեալ վ̅ս պահպանութե̅ ծառային ա̅յ սիմաւոնին. *Inc.* Հաւատով խոստովանիմ և երկիր պագանեմ քեզ հայր ... "Prayer of St. Nerses for the protection of Simaon the servant of God. In faith I confess and adore thee, O Father ..."

4. Այլ գիր պահպանութե̅ յա̅մ չարէ առաքել վարդապետէ։ ասացեալ ծառային ա̅յ սիմաւոնի. *Inc.* Տր̅ մեր և փրկիչ յ̅ս ք̅ս, հօր ճառագայթ և լոյս փառաց ... "Of Arhaqel Wardapet, another script for protection from all evil of Simaon, servant of God. Our Lord and Saviour J. C., effulgence of the Father and light of glory ..."

5. Յովհաննէս գառնեցոյ ասացեալ վ̅ս պահպանութե̅ ծառային ա̅յ սիմաւոնի. *Inc.* Աղաչեմ զտ̅ր և գոհանամ զանհաս մարդասիրութենէդ որ արժանի արարեր զանարժան ծառայս քո ժամանել ի ժամ գիշերոյս ... "Of John of Garni, for protection ... I pray to the Lord and give thanks for his infinite mercy, that thou hast made worthy

me thy unworthy servant to attain unto the hour of night . . ."

6. Նորին գրիգորի վ՟ս պահպանութեն ծառային ա՟յ սիմաւոնի. *Inc.* Արդ այսքանեաց անքաւից հրաշից՝ հանդերձիչ, հայր ամենաստեղծ անունդ ահաւոր . . . "Of the same Gregory for protection . . . For such infinite wonders, therefore, which thou hast prepared, Father, creator of all, awful Name . . ." (See the Works of Gregory of Narek, Venice, 1840, p. 69.)

7. Մեսրոպին յաւելուած կրկին հեծութեն, նորին հսկողի առ նոյն աղերս մաղթանաց. բան ի խորոց սրտից խաւսք ընդ ա՟յ. *Inc.* Ա՟ծ յաւիտենական բարերար և ամենակալ ստեղծիչ լուսոյ (See *op. cit.*, p. 265.)

8. Նորին գրիգորի . . . *Inc.* Որդի ա՟յ կենդանոյ աւրհնեալ "Of the same Gregory . . ." (See *op. cit.*, p. 106.)

Colophon :—

Գրեցաւ պահպանութեն գիրս թվին ռ՟ճգ, ի վայելումն տիրացու սիմաւոնին, զոր տ՟ր յ՟ս բարով վայելել տացէ. ամէն:

"This book of protection was written in the year 1103 (A.D. 1653) for the use of Tiratzu Simaon, on whom may the Lord Jesus bestow the enjoyment of good. Amen."

In prayer no. 2 we read :—

Ապրեցո զիս տ՟ր ի մարդոյ չարէ, յառնէ անիրաւէ փրկեա զիս: ապա եղիա, աքարիայ, աքաղիայ, ակաթարայ, որ ունիք իշխանութի ի վերայ դատաստանաց, կապեցէք զսիրտ դատաւորաց, պապանձեցուցէք զլեզո-չարախաւսաց, ի դէմ ծառային ա՟յ սիմաւոնին . . .

"Save me, Lord, from an evil man ; liberate me from an unjust man : Apa (*i.e.* Abba) Elias, Aqariay, Aqaziay, Akatharay, who have control over judgment, bind the hearts of the judges, dumbfounder the tongue of evil-speakers, in presence of the servant of God, Simaon . . ."

This document is thus made up of genuine prayers written by Fathers of the Armenian Church, and quasi-magical invocations. Being written on a single sheet of paper, with profuse illuminations, it must have been intended to be hung up in a chamber or otherwise exposed as a phylactery.

37.

Add. 18,956.—Stout paper. Size, external 6⅜ by 4½ inches, of text 4½ by 3¼. Folios 238, excluding several left blank at beginning and end. The scribe paginated the whole 490 pages. Bound in red leather stamped in gold with floral designs. Written in a clear but inelegant *notergir* or notary's hand of the first half of the eighteenth century, 20 to 24 lines to a page.

Contents :—

Fol. 1. Համառօտարան հրաշալի կենաց սրբոյ Ֆրանչիսկոսի քսաւերիոսի 'ի կարգէն յիսուսեանց առաքելոյն հնդկաց աշխարհի . . .

"An abridgment of the wondrous life of St. Franciscus Xavier of the order of Jesuits, the Apostle of India . . ."

Fol. 7. Արթութիւն ինն աւուրց:

'Ի փառս մեծագոյնս սրբոյ Ֆրանչիսկոսի արտահանեալ 'ի գրոց ուրումն վարդապետին 'ի կարգէն յ՟սեանց:

'Ի մէջ այլոց սրբոց զորս եկեղեցին պատուէ հաւատացեալք առաւել ապաւինին այսօր 'ի ս՟բ Ֆրանչիսկոս . . .

"An exercise of nine days. To the glory of great St. Franciscus, selected from the book of a certain doctor of the Jesuit order. Among other saints whom the Church honours, the faithful specially flee to-day unto St. Franciscus . . ."

This is a *novena* or devotions for nine days in honour of St. Francis Xavier, whose prayers are recited, as also litanies addressed to him.

Fol. 78*b*. Ջերմեռանդութիւն առ սրբազան սիրտն տեառն մերոյ յիսուսի ք՟սի:

Համառաւտ վարդապետութի:

Իսկական, և յատուկ առարկայ ջերմեռանդութեն առ սրբազան սիրտ տ՟ն մերոյ յ՟սի ք՟սէ անհուն, և անյիմանալի սէրն որով փրկիչն աշխարհի վ՟ս մարդկան վարեցաւ . . .

"Devotions to the sacred heart of our Lord J. C. A summary of teaching . . ."

Fol. 112*b*. Մ՟տածութի յաղագս անարատ յղացման մօրն ա՟յ . . .

"A meditation on the spotless pregnancy of the Mother of God . . ."

At the end of these meditations upon the several Feasts commemorative of the Virgin is the date (fol. 121*b*) August 15, A.D. 1733, and the name John.

Fol. 122*b*. *Յաղագս երից ջերմեռանդագունից աղօթից որովք իւրաքանչիւրոք կարէ շահիլ 'ի յա̄մ խորհուրդս յա̄մ բանս, և յա̄մ գործս իւրս . . .*

"Concerning three ardent prayers, whereby we may each of us profit in all the Sacraments, in all matters, and in all our works . . ."

These prayers are addressed to the Virgin, and at their close (fol. 126*b*) is a note to the effect that they were translated from an Italian book published at Venice in 1737, at the Press of Antonio Pratoli (Bortoli). The author was a Jesuit Father, Antoninus Ôria.

Fol. 128. *Ջերմեռանդութի̄ առ երանուհեղ կոյսն մարիամ։*

Մեծ ոմն ծառայ ա̄յ, և երանուհւոյ կուսին մարիամու ներշնչեցեալ յա̄յ . . .

"Devotions to the blessed Virgin Mary. A certain great servant of God and of the blessed Virgin Mary, inspired by God . . ."

Fol. 138*b*. *Գովութի̄ սբյն յովսեփայ ա̄ծահօրն։*

Ես պատուեմ զքեզ ով սբ̄ յովսեփ, և գովեմ, զի դու ես փեսայ անբիծ և անարատ կուսին մարիամու . . .

"Panegyric of St. Joseph, the father of God. I do honour thee, holy Joseph, and praise thee; for thou art bridegroom spotless and pure of the Virgin Mary . . ."

Fol. 147*b*. *Կերպ տնագրելոյ զանձն իւր 'ի ծառայութի̄ սրբուհւոյ ա̄ծածնին խրատ . . .*

"A form of crossing oneself unto the service of the blessed Theotokos . . ."

Fol. 150*b*. *Նուագարան ամենասրբոյ երրորդութե̄ որ ասի յաւուր կիւրակէի ժամակարգութի̄ առաւօտեան.*

"A spiritual song of the all-holy Trinity repeated on Sundays at the office of Dawn . . ."

Fol. 155*b*. *Կտակ կամ վերջին կամք հոգւոյ ըստ կերպի կտակ սբյն գառոլոսի բօրրօմենոյ կարտինալին արքեպիսկոպոսին մետիօլանոյ . . . Յամի տն̄ 1726 ըստ մերոյ 1738* (*sic*). *Ազդ արարութի̄։ կտակս այս հոգւոյ կարէ առնիլ յումմէ և իցէ մարդոյ . . .*

"Testament or last will of the spirit, in form a will of Carolus of Borromeo, cardinal, Archbishop of Mediolanum, in the year of the Lord 1726, in our era 1738 (*sic*, *lege* 1176). Advertisement: this testament of the spirit may be enacted by any man whatever . . ."

Fol. 164. *Մտածութի̄ յաղագս քաւարանին։ մասն առաջին։*

Զարմացուք ով զի ա̄յ անհուն սրբութի̄ թեթևագունեղ ևս զմեղս ոչ կամի համբերել 'ի հոգին այն զոր ինքն այլ կողմանէ սիրէ . . .

"Meditations on Purgatory. Let us wonder that the infinite holiness of God . . ."

According to a final note on fol. 193*b*, this tract was rendered from the French by Jacob *dpir* (*i.e.* clerk), Oct. 20, A.D. 1726.

Fol. 194. *Կանոնք վ̄ս քրիստոնէաբար կենցաղավարելոյ. արմատք և հիմք։*

Զա̄ծ 'ի վեր քան զա̄մ սիրել վ̄ս ինքեան, և զա̄մ ինչ վ̄ս նորա սիրել . . .

"Rules for the Christian life; its roots and foundation. To love God above all things, for his own sake, and to love all things for his . . ."

Fol. 201*b*. *Բարի խրատք սբյն 'ի սբյն ֆռանչիսկոսի ասացեալ. նախ 'ի վր̄ ա̄յ . . .*

Յորժամ սիրտն մարդոյ խոնարհութե̄, և սիրով վառեալ չիցէ ընդ ա̄յ, ա̄ծ 'ի նմա ոչ բնակի . . .

"Goodly maxims of St. Franciscus. I. About God. Whenever a man's heart is not humbly and in love guided towards God, God dwells not in him . . ."

Fol. 204*b*. *Գովասանք ներբողեան ասացեալ վ̄ս հրաշագործ և սքանչելապատուամ սրտին յիսուսի քրիստոսի . . .*

"A eulogy of the miraculous and wonderful heart of J. C. . . ."

Fol. 205*b*. *Գովասանք ներբողեան ս̄րն ֆռանչիսկոս քսաւերիոսեան . . .*

"A panegyric of St. Franciscus Xavier . . ."

This is in rhythmic prose, and the initials of the strophes form the names Abraham *dpir* (*i.e.* clerk) and Polos *dpir.*

Fol. 207*b*. A short life of St. John of Nepomuk.

Fol. 210. *Աղօթք սրբոյն պետրոսի ակառկանդացւոյն առ 'ի հայցել զսէրն ա̅յ զկնի հաղորդութեն ։*

'Ի վեր քան զա̅մ շնորհս զի զքեզ սիրեցեմ բոլորով սրտիւ . . .

"Prayer of St. Peter of Girghenti (*Akarhkand*) asking for the love of God, a post-Communion prayer. That I may love thee above all grace with my whole heart . . ."

Fol. 213. *Ներողութիւք վարդարանաց կամ պսակաց կոչեցելոց՝ սրբուհւոյն պրիճիտայի շնորհեցեալք . . .*

"Indulgence of rosaries or chaplets called of St. Brigitta . . ."

In this are quoted the texts of Pope Clement's Bull of Indulgence of 6 July 1515, and of that of Pope Clement XI. of 22 Sept. 1714.

Fol. 215*b*. *Սրբոյն Փրանչիսկոսի գօտի են ներողութի։ Համառօտութի ներողութեանց շնորհաց . . .*

"Of St. Franciscus' Girdle, on Indulgence. A brief of the indulgences of grace . . ."

This is a list of indulgences granted by various popes in connection with the devotion of St. Francis (Xavier).

Fol. 221*b*. *Սահմի ժզ և հոկտեմբերի իե վկայաբանութի սրբոյն նոր նահատակին կոմիտաս սրբանուէր քահանայիս որ կատարեցաւ 'ի կոստանդինուպօլիս ։*

Մեծ և ահաւոր և սքանչելի է խորհուրդ արարչին մերոյ յ̅սի ք̅սի, 'ի վեր քան զտնտեսութի մտաց և աչաց, որ յա̅մ ժամանակի ընտրէ իւր արժանաւորս . . .

"For Sahmi 16 and October 25. Martyrdom of the holy new champion Komidas, a devout priest who died in Constantinople. Great and awful and wondrous is the mystery of our Creator J. C., above all economy of mind and eyes, who in all seasons chooses those worthy of him . . ."

See Tchamtcheantz, History of Armenia (Venice, 1786), vol. iii., p. 754 (*sub anno* 1707).

Fol. 232*b*. *Կարճառօտ* (*sic*) *հաւաքումն մարտիրոսութե տ̅ր կոմիտաս քահանայի որ էր ազգաւ հայ թուին ք̅սի ռէճէն նոյեմբերի ամսոյ տասն . . .*

"A short account of the martyrdom of Sir Komitas, a priest who was by race an Armenian, in the year of Christ 1707, November 10 . . ."

Fol. 236*b*. *Օրինակ քարտեզին գրեցելոյն 'ի քաղաքնէս, որ է գլխաւորն բռօվենցայու յուլիսի* 25, 1736. *ի յազնուական տնէ պարոն առնայու առ մարքեզի . . . վիլլանօվայու դեսպանի . . . արքային կալլիացւոց 'ի դուռն օսմանցոց . . .*

A letter from the Baron of Arn to the Marquis Villeneuve, French ambassador in Constantinople, concerning a young Armenian lady, named Êziz Mariam, who took the veil in the convent of St. Ursula at Aix in Provence, in the year 1736.

The clerk John mentioned on fol. 193*b* seems to have written the whole of this MS.

38.

Or. 4549.—Paper, much rubbed. Size, external 6¼ by 4 inches, of text 4½ by 2⅝. Modern half-binding of red leather. Folios 288, in 24 quires. Written in a thick, blurred notarial hand, but clearly. Rubrics in red ink, but no decorations.

Fol. 1. A form of creed.

Inc. Հաւատաս ամենասուրբ երրորդութիւն, ի հայր և որդի և ի սբ հոգին . . .

"Dost thou believe in the all-holy Trinity, in Father and Son and Holy Spirit . . ."

Fol. 2. *Խրատ վասն մկրտութե ։*

Արարեալ քաջ իմաստ վարդապետացն յառաջնոց, նախ մեծին մեսրոպայ մաշթոցն կոչեցեալ. և յետ նորա մեծն գրիգոր տաթևացին և յովաննէս երզնկեցին. և գրիգոր ծերիցն խլաթացին†. զոր ըստ խորհրդոցն կարգեցին զարարողութի սորա. զոր պարտ է ուսանիլ ա̅մ քահանայիցն . . .

---

† The MS. mis-spells *խլաթացին*; also *ծերենց* is the right form. This Gregory succeeded Wardan Wardapet as Abbot of Sukhara in 1406, and was called Dzerentz, because his father was a *dzer* or old man.

"Directions as touching baptism, composed by the wise ancient Wardapets, first the great Mesrop called Mashtotz, and after him by Grigor of Tathev, and Hovannes of Erzenka, and Gregory the Elder's son of Khlath. They adapted the performance of the rite to the Mysteries, and it is incumbent on all priests to learn it . . ."

These precepts are adapted to infant baptism. Their text varies much in different codices.

Fol. 4. *Եւ եկեալ ի դուռն եկեղեցուն խոստովանին զյանցանս իւրեանց* . . . "And having come to the door of the church, they confess their sins . . ."

Fol. 44. *Կանոն յորժամ տղայն քառասնօրեայ լինի* . . . "Canon when a child reaches the age of forty days . . ."

Fol. 49. *Կանոն հաղորդ տալոյ.* "Canon of communicating the sick." This has the older form of initial rubric, viz. :—

Բայց օրէն է խոստովանիլ նախ առ ընդանիսն և առ ա̃մ որ լղջմտութե (sic) *և առնել անդարձ. և ապա տայ քահանայն* (sic) *զխոստովանութի մեղաց իւրոց. և քահանայն տայ զարձակումն մխիթարական բանիւ. ասելով. մեղայ* . . .

"But it is the rule for the sick man to confess himself beforehand to his intimates or to anyone else, cheerfully and with composure. And then he gives the confession of his sins to the priest, and the priest gives him release with comforting words, saying, I have sinned . . ."

Fol. 65. *Կանոնն և կարգ նշան օրհնելոյ. բայց գիտելի է զի ըսկիզբն պսակին նշանն է. յառաջն պարտ է զնշանն օրհնել . . . և զինչ է նշանն. նշանն է գինտ և մատանի և ապարանջան և կարմիր չար. և զինչ խորհուրդ ունին սոքա և կամ զինչ ցուցանեն. գինտն ցուցանէ թէ ականջովն, լուեց և մտօքն հաւանեցաւ* . . .

"Canon and order of blessing the token. But it is to be understood that the token is the first step in wedlock. First of all the token must be blessed . . . And what is the token? It is earring and ring and bracelet and red chain. And we will explain what mystery they convey or set forth. The earring shows that the party has heard with ear and believed with mind . . ."

Fol. 105. *Կանոն պսակի. գան ի դուռն եկեղեցոյն. և քահանայն. ապա պարէ հարսն ի փեսայն և փեսայն ի հարսին* . . . "Canon of marriage. They proceed to the door of the church with the priest. Then the bride dances to the bridegroom, and the bridegroom to the bride . . ."

Fol. 126*b*. *Կանոն և կարգ երկրորդ ամուսնութեանն:* "Canon and order of a second marriage."

Fol. 131*b*. *Կանոն և կարգ զա̃մ հաւատացելոյն ի ք̃ս յուղարկելն* . . . "Canon and order of dispatching all the faithful dead unto Christ . . ."

Fol. 183. *Կանոն եօթն աւուրն. երթան ի գերեզմանն* . . . "Canon of the seventh day. They come to the tomb . . ."

Fol. 188*b*. *Կարգ և կանոնն. զա̃մ վախճանեալ տղայսն առ ք̃ս յուղարկել* . . . "Order and canon of dispatching all deceased children unto Christ . . ."

Fol. 225. *Կանոնն եկեղեցոյ հանդերձ օրհնելոյ:* "Canon of blessing church vestments."

Fol. 226*b*. *Կանոն սկի և զմաղզմայման օրհնելոյ:* "Canon of blessing chalice and paten."

Fol. 229. *Կանոն խունկ օրհնելոյ:* "Canon of blessing incense."

Fol. 230. *Աղօթք վ̃ս երաշտութե̃:* "Prayer against hail."

Fol. 231. *Կանոն վ̃ս երդումնայհարի:* "Canon for those who are addicted to oaths."

Fol. 231*b*. *Կանոնն ժամահայր օրհնելոյ:* "Canon of blessing a semantron."

Fol. 234*b*. *Կանոն խաչալուայ առնելոյ:* "Canon of the rite of washing a cross."

Fol. 239. *Կանոն աղ. օրհնելոյ:* "Canon of blessing salt."

Fol. 240. *Հանգիստ երանելոյն սրբոյն յոհաննու:* "Rest of the blessed holy John."

Fol. 248*b*. *Մեծի ուրբաթին սուկ ի բանն Առ̃քն կտակ յետ մահուն հաստատէ.*

Սովորութիւն է մարդկան յորժամ մեռանի ոք ի յայլ տեղիս և առնէ կտակ . . . այսպէս և ք՟ս երկնաւոր հայրն մեր որ այս օր մեռաւ . . .

"For the great Friday. Solemn oration on the text of the Apostle [Gal. 3^{15}]. A testament after death is confirmed. 'Tis the custom of men when anyone dies in another place and makes a will . . ."

Fol. 278*b*. The *Myrophorae* or Balm-bearers' lections from the Gospels of Matthew, Mark, Luke, and John. *Եւ երեկոյ ի շաբաթուն . . .* "And at evening on the Sabbath day [Matt. 28^1 *sqq.*] . . ."

Fol. 288*b*. Colophon :—

Եւ ք՟սի փառք յաւիտեան, ամէն. գրեցի անարժան յկ՟բ երէցս սրնընկ քաղաքում որ է զիրբադ նոր թգ՟ւր եղին թիւն փ՟քր ա՟ճժը. արմ ա՟ աւարտեցի սղանանացս ներումն շնորհեցէք վ՟սն ա՟յ.

"Now glory be to Christ for ever, Amen. I, the worthless elder Jacob, wrote this book in the city of Srnŭnk, which is Zirbad, the new king's foundation (?); in the year of the lesser era 118 (A.D. 1733–4), on the first of the month Aram I finished it. For God's sake be indulgent to my errors."

39.

Or. 4550. — Oriental paper of yellowish hue. Size, external $6\frac{1}{2}$ by $4\frac{3}{8}$ inches, of text $5\frac{1}{4}$ by $3\frac{1}{8}$. Red lines frame the text. Modern half-binding of red leather. Folios 137, not counting one left bank at each end and a third after fol. 12. Written in a loose, irregular, large *bolorgir* of the nineteenth century, probably in Herat.

Fol. 1*b*. An enumeration of commodities by a recent owner.

Inc. *զ փրի մոտ մ՟ցեղարքի*, *i.e.* six *para* are left with Abraham.

2 *ըճպի կողմից*, *i.e.* two from Djoup.
2 *տարմանի կողմից*, *i.e.* two *para* for straw.

Fol. 2. A list of 26 abbreviations used in Armenian MSS., and particularly in this one.

Inc. *ա՟ծ, աստուած.*
ա՟յ, աստուծոյ . . .

The only uncommon ones given are *ևն* for *և այն*, and *զ՟օ* for *զոր օրինակ.*

Fol. 3. The Lord's Prayer.

Fol. 3*b*. Penitential hymns :—

(i.) *Աշխարհ ա՟մ, առ իս նայեցեալք, ախտակից լերուք՝ բանամ ըզշըրթունս, բարբառիմ լեզուաւս. բողոքեմ զանձնես, տ՟ր ողորմեա՛ :* . . .

"Thou entire world, look upon me and associate thyself with my suffering. I open my lips, I clamour with my tongue, I cry out my soul, Lord have mercy . . ."

(ii.) Fol. 8*b*. *Առաւօտ լուսոյ, արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեա : բըղխումն 'ի հօրէ, և բըղխեա 'ի հոգւոյս, բան քեզ ի հաճոյս : գանձդ ողորմութե՟, գանձիդ ծածկելոյ, գըտօղ զիս արա :*

"At dawn, righteous Sun, shed forth thy light on me, emanation of the Father, and pour out the Spirit, according to thy good will. Treasure of mercy, make me to find thy hidden treasure . . ."

Fol. 13*b*. A form of confession of sin : *Հրաժարիմք ի սատանայէ* . . . "We renounce Satan . . ."

Fol. 14*b*. A creed : *Խոստովանիմք և հաւատամք ամենակատար սրդիւ ըզհայրն աստուած. անեղ անծին* . . . "We confess and believe with our entire hearts in God the Father, increate, unbegotten . . ."

Fol. 18. A confession of sin : *Մ՝եղայ ամենասուրբ երրորդութեանն* . . . "I have sinned against the all-holy Trinity . . ."

Fol. 23*b*. Form of absolution : *Ողորմեսցի ձեզ* . . . "May he have mercy on you . . ."

These four pieces, folios 13–23, are commonly printed at the beginning of the Hours-book or Breviary.

Fol. 24. A selection of Psalms, of which the numbers are given in Arabic numerals. The choice begins with Psalms 53, 66, 84, 101.

Fol. 92. A prayer for use at dawn :—

Անեղ անեղիդ ա՟ծ հայր ամենակալ. ընկալ զաղաչանս մեր քոց պաշտօնէից :

Ի Հօրէ ծագումն անճառ արեգակն արդար, ծագեա 'ի յանձինս մեր ըզլոյսդ ողորմութեան։

Ի Հօրէ բըղխեալ Հոգի աղբիւր բարութե՛, լուսով քով լցո ըզմեզ յայսմ առաւօտուս։

"Increate God Almighty, Father of the Increate, accept the prayers of thy worshippers. Emitted by the Father, ineffable Sun righteous, send forth into our souls the light of thy compassion. Emanation of the Father, Spirit, Fountain of Goodness, with thy light fill us on this dawn."

Cp. "Rituale Armenorum," p. 466.

Fol. 93. Psalms. *Inc.* Համբարձաւ ա՜ծ օրհնութբ. և տր մեր ձայնիւ փողոյ։

Fol. 119. Տաղ սբ ա՜ծածնին։

Խնկի ծառին նման ես, պտուղ դու քաղցրահամ ես, զարդի պըտուղ բերեալ ես, ա՜ծածին մեղաց քեզ։ . . .

"Lay of the holy Theotokos. Like art thou to a tree of incense, sweet-tasting fruit art thou, goodly fruit bearest thou: Mother of God, I have sinned against thee . . ."

This is incomplete, and breaks off at end of fol. 119*b*. It is repeated in full, fol. 123, below.

Fol. 120. Prayer: Արի ա՜ծ Հայրցըն մերոց որ ապաւէնդ ես նեղելոց. Հաս յօգնութիւն ծառայից քոց. լեր օգնական ազգիս Հայոց. տր ողորմեա. տր ող։ միջնորդութբ սբյ խաչիդ . . .

"Arise, God of our fathers, who art a refuge of the oppressed, hasten to succour thy servants. Be helper of the people of Armenia. Lord, have mercy, through the intercession of Holy Cross . . ."

In this prayer are special petitions for pilgrims to Jerusalem, thus:—

Տեղիս քո դիմողաց. սիրով քոյին ըզմայլողաց. Լեր ուղեկից յամէն դիմաց. ըզհուր սիրոյդ յերկիր արկեր. գեղով սիրոյդ բորբոքեցեր, ըզտեղիսըդ զոր ընդրեցեր, սբ կարօտոյդ, մեզ դեղցուցեր . . .

"Of visitors of thy holy places, enraptured with love of thee, be the escort on all sides. Cast on earth the fire of thy love, inflame us with the charm of thy love . . ."

Fol. 123. Տաղ սբ ա՜ծածնին։

Խնկի ծառին նմանես . . . (See above, fol. 119.)

Fol. 124*b*. Prayer for the dead: Հոգւոյն հանգուցելոց քս ա՜ծ արա զհանգիստ, և զողորմութի. և մեզ մեղաւորաց շնորհեա զքաւութիւն և զթողութիւն յանցանաց . . .

"Make repose, Christ God, for the souls that are at rest, and have mercy on them, and to us sinners vouchsafe remission and pardon of our transgressions . . ."

Fol. 127. Prayer: Տր ամենակալ ա՜ծ աբրահամու 'իսահակայ յակոբայ և զաւակի ն՜ց արդարոց. ամենակալ տր թող զմեղս իմ։ . . .

"Lord Almighty, God of Abraham, Isaac, Jacob, and of their righteous seed, Almighty God, remit our sins . . ."

Folios 133–137. These folios have been written by the same hand as the preceding, but beginning from the other end of the MS. The matter is as follows:—

Fol. 137. A multiplication table in Arabic numerals.

Fol. 136*b*. A notice of the scribe: Ապրելի ժէ (or իէ)։ ին։ օրըն։ ուրբաթ։ էր աղս կատ արի. Հերաթըն։ ղաճառըն տըրնեց։

"April 17, a Friday, my dream was fulfilled. Herat. Ḻadjaṟ surrendered."†

Names of the months, Latin, Turkish and Arabic, Armenian, Persi-Armenian, and Hebrew, in two tables:—

(i.) Fol. 136:—

Հոռվմայեց ։	տղճկեվար ։	տաճկաց ։
յունվար. 31.	քե նունիսա ։	մուհարրէմ։
փետ. 28. իթ.	շուպաթ ։	սեֆէր ։

&c.

(ii.) Fol. 134:—

Հայոց	ազարիայի	Հրէից
նաւասարդ. Լ.	շամս. Լ.	թշրի 30.
ղոռի. Լ.	աղամ. Լ.	խեսու. Լ.
սահմի. Լ.	շբաթ. Լ.	քասղե. Լ.

&c.

---

† Perhaps, in the date, 27 and not 17 should be read. The name Ḻadjaṟ may perhaps imply the Hazaras.

At the end of this table is written the number 1838, which probably was the date at which the above tables were written out. They appear to be from the same hand as the rest of the book.

Fol. 133*b*. * A personal letter: to Paron Wardan Karapet in Lucknow:—

Վերայ յարգելի և ազնիւամեծար եղբայր պ̄րն Վարդան կարապետ ի լաքնայուր նախ յուսամ բարեբարեն որդին զւառողջ և բարի աջողութի̄ լինէք. ամէն ։ . . .

MANRUSMUNQ.

40.

Or. 2335.—Oriental paper, much yellowed; the margins where abraded have been repaired. Modern binding of red leather. Size, external 5⅛ by 3½ inches, of text 3½ by 2⅛. Folios 196 in 17 signed quires. Of these no. 1 is lost; nos. 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16 have 12 folios; no. 2 has 11; no. 3 begins fol. 15, but has lost its last folio; no. 4, which ends fol. 36, has lost its first; no. 10 has 9; no. 17, which begins at fol. 181, has 15. Several folios after fol. 25 and elsewhere are therefore missing. The hand is a neat, small *bolorgir*, written 15 lines to a page, with old orthography and copious musical notes or neumes. Here and there the writing is effaced by damp.

The volume contains what are called մանրուսմունք (*Manrusmunq*), *i.e.* little studies, the name given to collections of short spiritual songs sung in the Armenian Office, especially in Western Armenia. They were composed in the thirteenth and following centuries, and are often found scattered through MSS. of the Breviary, and not as here collected into a single book. The different tones in which the several strophes of each are to be sung are indicated in the margin by the abbreviations ա̄ձ, ա̄կ, բ̄ձ, բ̄կ, գ̄ձ, գ̄կ, դ̄ձ, դ̄կ, for the meaning of which see below, Add. 8999; and where different parts of the same hymn are available on different Feast days, these also are indicated along the margins.

The beginning of this MS. is lost.

Fol. 1. Ալէլուիա, ալէլուիա.
Ի քեզ տ̄ր մի ամաչեց յաւիտեան
Ալէլուիա. ալէլուիա. ալ
էլուիա . . .

"Alleluiah, alleluiah. In thee, Lord, have I trusted: let me never be ashamed. Alleluiah . . ." (This is on fol. 3*b* of Or. 2337.)

After fol. 5, folios are lost answering to folios 9–13 of Or. 2337.

Fol. 9*b*. Title: Թագաւորք համաւրէն մար. "Forms of the *O King* of All Martyrs Alike (*i.e.* for Feast of All Saints) . . ." *Inc.* ա̄կ. Ողորմութիւն քո տէր . . . "O Lord, work thy mercy upon us . . ." (See Or. 2337, fol. 18.)

Fol. 15*b*. Title: Կարգ. գիշերութե̄. ալէլուաց. "The order of the *Alleluiahs* for the night service." *Inc.* ա̄ձ. Ալէլուիա. ալէլուիա. ալէլուիա. ողորմութե̄ տ̄ն լի. եբ. հաստա. և հոգւով . . . "First tone: Alleluiah (*thrice*). Full of the mercy of the Lord . . ." (Or. 2337, fol. 24.)

Fol. 31. Կիւրակէ գիշեր ասի. Եղիցի անունըն տեառն . . . "On Sunday evening is repeated, Let the name of the Lord . . ." (Or. 2337, fol. 40.)

Fol. 32*b*. Առաւաւտ երգեր պահոց ։ Լոյս տուր տ̄ր աչաց իմոց . . . "Songs for dawn during the Fast. O Lord, give light to my eyes lest ever I slumber . . ." (Or. 2337, fol. 41*b*.)

Fol. 35. բշ̄. Մտաւղոգիք աւագ շաբթուն ։ Ի սկըզբանէ որ զերկիր հաստատեցեր . . . "For the second *feria*: *Stoḷogiq* (στιχολογίαι) of the Great Week. In the beginning the Lord established the earth . . . "

Fol. 37*b*. Առաւաւտ երգեր տէրունական։ Տան քում վայելէ . . . "Songs for the dawn, Dominical, for Church. For thy house is holiness meet . . ." (For the correspondences of folios of this MS. with Or. 2337 as far as fol. 84, see under fol. 46 of that codex.)

Fol. 40. Հարցնափառներ. ապաշխարու։ ա̃ձ. Հայր երկնաւոր որ առաքե . . . "Doxologies for use with the *Hartz* (*i.e.* Daniel 3^{53} *sqq.* in LXX. version): Of Repentance. First tone: Heavenly Father who sendest . . ."

Fol. 59*b*. Ժամամտեր կարգաւ։ Որ ի Հաւրէ առաքեցար . . . "Introits of the Hours, in order. Thou who from the Father wast sent . . ."

Fol. 88. Մ՝եսեդիք ճաշու. պահոց։ Արքայութիւն քո. արքայութիւն . . . "*Mesedis*† of Mass (*lit.* Repast): For the Fast. Thy kingdom is a kingdom . . ."

Fol. 90. Մ՝եսեդիք յարութեն ճաշո։ Ամենայն երգիր երկիր պագցէ քեզ . . . "*Mesedis* of the Resurrection Mass (*lit.* Repast). All the earth shall worship thee . . ."

Fol. 93*b*. Ստաւղոգիք յինանցն։ Ալէլուիա. երանեալ է այր . . . "*Stologis* of Pentecost. Alleluiah. Blessed is the man who hath not walked . . ."

Fol. 95. Ալէլուք ճաշո. կարգաւ։ Ալէլուիա . . . "Alleluiahs of the Mass (Repast), in order. Alleluiah . . ."

Fol. 126*b*. Սրբասացութեններ։ ծ̃ն. Բազմութիւնք հրեշտակաց և զաւրաց . . . "Trisagia (in the holy Mass): For the Birth Feast. The multitudes of angels and of hosts of heaven came down from heaven with the Only-begotten . . ."

Fol. 128*b*. Աւագ սր̃բ ա̃ծ. որ ասի ծննդ. և զատկ։ Սուրբ աստուած . . . "The chief *Holy is God* repeated at the Feasts of the Birth and of *Zatik* (Easter)." (Or. 2337, fol. 122*b*.) After fol. 128, folios are lost answering to folios 122*b*–123 of Or. 2337.

Fol. 130. Զքոյս ի քոյոց քեզ մ. Յամենայնի. աւրհնեալ ես տր̃ . . . "Thine own out of thine own we offer unto thee. Always art thou praised, O Lord . . ." (Or. 2337, fol. 124*b*.)

Fol. 132. Երգ տ̃ն ներսէսի. հայոց կաթող։ Մ՝ատիք առ տր̃ և առէք զլոյս . . . "A song of Sir Nerses, Catholicos of Armenia. Approach unto the Lord and receive the light . . ." (Or. 2337, fol. 127, where the title is omitted.)

Fol. 134. Խոնարհեցոյք. աղցիցն։ ա̃ձ. Խոնարհեցո զունկն քո, և լուր տր̃ . . . "Forms of the *Incline* for times of stress. First tone: Incline, O Lord, thine ear, and hear my prayer . . ."

Fol. 141*b*. Խոնարհեց. հասարակ։ Խոնարհեցո տր̃ զո. աղքատ. և տնանկ եմ ես . . . "General form of the *Incline*: Incline, O Lord, thine ear: poor am I and weak. Glory be to thee, O Lord, glory be . . ."

Fol. 143*b*. Փառեր կիրակմտից։ ա̃ձ. Վ̃ան սրբոց. քո մարտիրոսաց . . . "Doxologies (*or* forms of the *Gloria*) for eves of Sundays. First tone: For thy holy Martyrs . . ."

Fol. 157. Մ՝եսեդիք ծննդեան քի̃։ Տր̃ ասաց ցիս. որդի . . . "*Mesedis* for the Birth of Christ: The Lord said unto me, Son . . ."

Fol. 159. Մ՝եսեդիք յարութեան։ "*Mesedis* of the Resurrection."

Fol. 163. Մ՝եսեդիք համաւրէն մարտի։ ա̃ձ. Եղիցի տէր ողորմութիւն քո . . . "*Mesedis* for Feasts of Martyrs in General (All Saints). First tone: O Lord, let thy mercy be . . ."

Fol. 167*b*. Մ՝եսեդիք պահոց։ ա̃ձ. Տէր լուայ . . . "*Mesedis* for Fasts (*or* Lent). First tone: Lord, hear me when I cry . . ."

Fol. 172. Մ՝եսեդիք աղուհացիցն։ Դարձո զիս տէր . . . "*Mesedis* of the Bread and Salt Fast (Lent). Turn me, O Lord, from my sins . . ."

---

† Spelled *mesidi* by John Catholicos (*c.* 728). It is said to be derived from the Greek μεσίτης, and it was an antiphon or refrain of the Vesper psalmody, or a mystical lay used like a psalm in farcing. The author of MS. Add. 7941 uses the word to render the Latin liturgical term *tractus*.

Fol. 175. Ուղղիցիք կարգաւ։ Ուղիղ եղիցին աղաւթք որպէս խունկ առաջի քո ... "Forms of the *Let my prayer* (Ps. 141²) in order. Let my prayer be upright like incense before thee ..."

Fol. 194. Ստաւղոգիք աղուհացիցն։ Ողորմեաց ինձ ա̃ծ ըստ մեծի ողորմութեան քո ... "*Stologis* for Bread and Salt Fast. Have mercy upon me, O God, according to thy great mercy ..."

Fol. 195*b*. Colophon :—

Փառք ... Յամի. չի̃գ. ի Թուականիս Հայոց. գրեցաւ տետր եղանակաւորս. ձեռամբ Թարմատար. և րև՛րրև՛ր մեղապարտ և տխմար գրողիս. յա̃կ. ի մայրաքաղաքս ի սիս. ընդհովանեաւ սրբոյն յակոբա. ի վերադիտողութե̃ն Հայոց ազգիս. տ̃ն յակոբա. և ի Թագաւորութե̃ ա̃ծասէր և բարեպաշտին լևոնի ...

Արդ ստացաւ զսա. սրբամիտ և բարեբարս դպիրն. կարապետն. որ է որդի Թորոսի ձիաւորի ի յարդար ընչից իւրոց. ի վայելումն անձին իւրոյ ...

Դարձեալ աղաչեմ զամենեսեան յիշելո արժանի առնել ... զծնողսն և զուսուցաւղսն մեր. և զ·բ̃· որդեկներ զոր գերեցին և տարան յեգիպտոս. առ ոտս անկեալ յամենեցունց խնդրել դարձումն գերելոցն. և զառաքին հոգևոր եղբայրն մեր գրիգոր երէց. որ էր ետ գրել զսա իւրով միջնորդութ̃բ. աղաչեմ և զնա յիշել ...

"Glory be ... In the year 723 (A.D. 1274) of the era of the Armenians this volume (*tetr*) of rhythms was written by the hand of the frivolous and sinful and ignorant writer Jacob, in the metropolis of Sis, under shelter of St. Jacob, when Sir Jacob was overseer of the Armenian race, and in the reign of the god-loving and pious Leo ...

"Now it was acquired by the pure-minded and benign clerk Karapet, who is son of Thoros (Theodore) the knight, out of his just earnings, for the use of himself ...

"Again, I pray all to hold worthy of commemoration ... our parents and teachers, and also the two sons whom they took captive and carried to Egypt. Let them fall down at the feet and implore of all the return of the captives. Also pray for our virtuous spiritual brother Grigor the Elder, who had this book written, himself taking means to that end ..."

41.

Or. 2337.—Fine vellum, yellowed with age. Binding modern, of red leather. Size, external 4½ by 3⅜ inches, of text 3 by 2⅛. Folios 184, of which two at each end are fragments of an older MS.; in 18 quires, of which nos. 2, 4, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 16 have 12 leaves; nos. 3, 8, 9, 17 have 11; nos. 1 and 14 have 10; 5 has 5; 18 has 4; 6 is wholly lost. The first and some other folios are lost. The margins where abraded have been repaired. The hand is a clear, regular, medium-sized *bolorgir*, and each page has 16, sometimes 17, lines. The orthography is old, the double point being almost exclusively used in punctuating. Musical notes or neumes are added. Most of the hymns begin with bird or *shalagir* letters of large size, and their sections are marked in the margins by arabesques of floral design or by drawings of birds. As a rule, red ink only is used, but in a few cases, as on folios 3*b* and 151, other colours and gold outlines are used.

The contents are nearly identical with those of Or. 2335.

Fol. 1. *Inc.* ... Թ̃իք և ես զարթայց առաւաւտուց ալէլուիա։ Օ̃ար. ընդ զուարթունս մանկունք վերին սիոնի. ալ ...

Fol. 3*b*. Կանոն գլխեր կարգաւ։ Դատեա տ̃ր զ. որ դատին զիս ալէլուիա ... "Heads of canons in order. Judge, O Lord, them that judge me. Alleluiah ..."

Fol. 9. Բունբարեկենդանին և նոր կիր։ Աւրհնեա. ի կեանս իմ. աւրհնեցից զքեզ ... "Of the Carnival and New Sunday. Praise: In my life I will praise thee."

Fol. 9*b*. Թագաւորք ապաշխարութե̃։ Թագաւոր յաւիտեան. լուր մեզ ա̃ծ փրկիչ ... "Forms of the *O King* for services of Penitence. O King eternal, hear us, God of salvation ..."

Fol. 18. Թագաւորք մարտիրոսաց։ Օ̃ողորմութի քո տէր արա ի մեզ (See Or. 2335, fol. 9*b*.)

A folio is lost before fol. 24.

Fol. 24. The title Ալէլուք գիշերութեան is lost, and also the first strophes. *Inc.* Ալէլուիա. ալէլուիա. ալէլուիա. ալէլուիա: Յարեաւ տ̄ծ, ի քնո. փախեան. նորա. ալէլո: (See Or. 2335, fol. 15*b*.)

Fol. 40. Կիրակմտի եղաբերից աւետ: Եղիցի անուն տեառն աւրհնեալ ի յայսմհետէ . . . "For eve of Sunday. Gospel of the Balm-bearers. Praised be the name of the Lord henceforth."

Fol. 41*b*. Առաւաւտ երգեր պահոց: Լոյս տուր մր աչաց իմոց զի մի երբեք ննջեցից . . . (See Or. 2335, fol. 32*b*.)

Fol. 46. Առաւաւտ երգեր տրունական: եկ. Տան քում ըվայելէ սրբութիւն . . . "Dawn songs Dominical, for Church. Holiness beseems thy house . . ." (Or. 2335, fol. 37*b*.)

This canon breaks off at end of fol. 47 at the words զի սոքաւք առաջնորդեալ ի լեառնն, so that its conclusion is lost and also the first folios of the next canon (entitled in Or. 2335, fol. 40, Հարցնափառեր ապաշխարութեան) as far as the words շիջոյ և այժմ on fol. 46 of Or. 2335. In this MS., therefore, several folios are lost after fol. 47, and after fol. 50 the sixth quire is lost which corresponded to folios 49–60 of Or. 2335. The correspondence of the folios of Or. 2337 with those of Or. 2335 in this part of the former is as follows: Fol. 37*b* (Or. 2335) = fol. 46 (Or. 2337), 38*b* = 47, 46 = 48, 48*b* = 50*b*, 61 = 51, 70 = 60*b*, 72*b* = 61*b*, 80*b* = 69, 81*b* = 70*b*, 83*b* = 74*b*, 84 = 77.

Fol. 51. Խափանեցէք. դասաւորեալ էք ընդ հրեշտակս ի յերկինս . . . This is part of the fourth strophe of the canon entitled in Or. 2335, fol. 59*b*, Կամամոեր կարգաւ, of which the first two folios are therefore lost in Or. 2337. (See Or. 2335, fol. 59*b*.)

Fol. 78. Ճաշոյ մեսեդիք պահոց: Արքայութիւն քո արըքայ . . . (See Or. 2335, fol. 81.)

Fol. 80. Մեսեդիք ճաշոյ յարութեն: Ամենայն երկիր երկիր պագցեն քեզ . . . (See Or. 2335, fol. 90.)

Fol. 84. Մտողոգիք յինանցն: Ալէլուիա . . . երանեալ է այր որ ոչ գն . . .

After fol. 85 another folio is lost. (See Or. 2335, fol. 93*b*.)

Fol. 86. *Inc.* Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ, which is the fourth strophe of the canon entitled in Or. 2335, fol. 95, Ալէլուք ճաշո. կարգաւ.

Fol. 120. Սրբասացութի սբ պատարագի: ծն. Բազմութիք հրեշտակաց և զաւրաց երկնաւորաց. իջեալ ի յերկնից ընդ միածին . . . (See Or. 2335, fol. 126*b*.)

Fol. 124*b*. Մաղթանք առ սբ երրորդութիւն: Հայր երկնաւոր. որ զորդին քո ետու . . . "Supplication addressed to the Holy Trinity. Father heavenly, who gavest thy Son . . ." (See Or. 2335, fol. 129.)

Fol. 130. Խոնարհեցոյք աղցիցն: Խոնարհեց. և . . . (*illegible*) նձ խոնարհեցոյ զունգն քու լուր մր աղաւթից իմոց . . . (See Or. 2335, fol. 134.)

Fol. 137*b*. Խոնարհեցուք հասարակաց: Խոնարհ. և տ̄ն. եմ ես. փառք քեզ տ̄ր: փառք քեզ տ̄ծ. փառք . . . (See Or. 2335, fol. 141*b*.)

Fol. 147. Տրունական տաւնից: Մարգարէութեանց մայր . . . "For Dominical Feasts. Mother of prophecies . . ."

Fol. 151. Մեսեդիք ծննդ: Տէր ասաց ցիս որդի . . . (See Or. 2335, fol. 157.)

Fol. 153. Մեսեդիք յարութե: (See Or. 2335, fol. 159.)

Fol. 157*b*. Մեսեդիք մարտիրոսաց: Եղիցի տէր. ողորմութիւն քո . . . (See Or. 2335, fol. 163.)

Fol. 161*b*. Մեսեդիք պահոց: Տէր լուիցէ ինձ ի կարդա . . . (See Or. 2335, fol. 167*b*.)

Fol. 166. Մեսեդիք աղուհացիցն: Դարձոյ զիս տէր յիմ մեղաց . . . (See Or. 2335, fol. 172.)

Fol. 169*b*. Մտողոգիք աղուհացիցն: Ողորմեաց . . . (See Or. 2335, fol. 194.)

Fol. 170. Մեծի ուրբաթին ճաշոյն: Յարուցեալ իվ. վըկա. զոր . . . "Of the Great Friday, at Mass (*lit.* Repast). Risen above . . ."

Fol. 170*b*. Մեծի ուրբաթին գիշերոյն: Իշխանըք ժողովեցան իմիասին . . . "On the Great Friday, in the night office. The rulers were gathered together . . ."

Fol. 173. Ուղիղ եղիցին աղաւթք իմ որպէս խունկ… The end of this canon is lost, and several folios are missing after fol. 178. (See Or. 2335, fol. 175.)

Fol. 179. [Ար]քայութիւնդ։ Քրիստոս թագաւոր փառաց, փառաւորեալ յամենայն արարածոց. աղաչանաւք մաւր քո և կուսի . . . "Thy kingdom. Christ, King of glory, glorified by all creatures, through the entreaties of thy virgin Mother . . ." The end of this is lost through loss of folios after fol. 180.

Colophon I., fol. 181:—

Փառք . . . ի թուականիս Հայոց . չկէ . գրեցաւ եղանակաւոր գիրս ձեռամբ յո՛վհ. անիմաստ գրչի ի խնդրոյ քեռորդոյն իմոյ սր̅բ և կուսակրօն բեմբական ք՟հին Ներսիսի. ի վայելումն անձին իւրոյ և ի յիշատակ ծնողաց մերոց . . . յիշեսջիք զսր̅բ ասնունդ ք՟հ. Ներսէս և զծնողս իւր. զհայրն իւր զվահրամ ք՟հ. և զմայրն զռիթա և զեղբարս իւր զգրիգոր ք՟հ և զստեփանոս որք փոխեցան ի ք̅ս. այլ և զծերունի հաւն իւր զներսէս ք՟հ. և զհաւր եղբայրն իւր զստեփանոս կուսակրօն ք՟հ. որք յառաջ գնացին յաստեացս: Նա և զիս զյո՛վ. անպիտան գրիչ և զծնողս իմ. զհայրն իմ զստեփ. ք՟հ. և զմայրն զմեծ տիկին և զեղբարսն իմ զթորոս ք՟հ. և զկոստանտին և զպօղոս որք արեամբ նահատակեցան: յիշեսջիք և զծերունի հայրնիմ զներսէս անապատական ք՟հ զի նա ուսոյց զիս . . .

"Glory be . . . In the year of the Armenian era 777 (A.D. 1327) was written this book of rhythms by Hovannês, the unintelligent scribe, at the request of my sister's son, the holy and virginally minded priest of the sanctuary, Nerses, for his own use and as a memorial of our parents . . . Remember the priest Nerses and his parents, his father Wahram, and his mother Ritha, and his brothers, the scribe and priest, and Stephanus, who have passed away to Christ; but also his aged grandsire Nerses the priest, and his father's brother Stephanus, the virginally minded priest, who have preceded him out of this world; and also myself, Hovannês, the unprofitable scribe, and my parents, my father Stephanus the priest, and my mother the great dame, and my brothers Thoros the priest and Kostantin and Paul, who have shed their blood as martyrs. Remember also my aged father Nerses, a priest of spotless life, for he was my teacher . . ."

The scribe Hovannês (յո՛վ) also asks for our prayers in a brief note on fol. 170*b*, and for himself and բեմբական Ներսէս on fol. 85*b*.

Colophon II., fol. 182, in minute *bolorgir*:—

Եւ ես աղաչեմ այս հանդիսի
յիշման արկէք զիս արժանի
մինաս գրիչ անցաւորի.
որ գրեցի ի կեսարիի:
հասեալ աւարտ. աղուհացի
մարտի ամսոյ ի̅. ը ղ̅ի:

"And I pray you to hold worthy of solemn commemoration myself, Minas the scribe . . . who wrote in Caesarea at the close of Lent, the 26th of March."

At each end of this MS. are bound in two fragments of vellum much blackened and inscribed with *ergathagir* writing of the eleventh or twelfth century. The hand slopes to the right, but is otherwise archaic. The comma and point alone are used in punctuation. The margins are sheared away to fit this MS. In the fragment at the beginning of the MS. can be read the following (the left margin is cut away, so that the first four letters of each line are lost):—

ոյ իւրոյ որ սիրեաց
...վերստին նորոգեաց զմեզ,
...տմելի, և գուբն զոր փորեաց
...ղեաց սատանայ, 'ի նոյն ըն
...որ գործեաց. և դարձոյց
...նորա ի գլուխ նորա. և 'ի վերայ
...աթան նորա զանաւրէնութիւնս
...ջոյց. . . . (*one line illegible*). . . .
...յաւիտենից հուրն. որ պատրաստ
...է սատանայի և հրեշտակաց նորա
...ով ազգ մարդկան. զինչ մա
...ր ի տուր տ̅ն. վասն ամենայնի
...րիկ զամենարմատն բարեաց.
...բ կոյսն մեծաց ուսցուք. եւ ա
...ւրդանաց. և գովեստ բազմա

On verso is legible the following; the right-hand margin is cut:—

ատին մկրտելով.......
հաւք որդիս ա՟յ յորչորջելո...
այնմ որք ընկալան զնա ետ ն...
խանութիւն որդիս ա՟յ լինել...
ձեալ զի որպէս ք՟ս որդի էհաւ...
տապէս. և երկրորդ ծնունդ...
լաւ մարդկաւրէն, և մկրտե...
ա՟յ շնորհիւ. որք ոչ եմք ա...
թեանն որդիք ա՟յ. այնպէս...
կան զշնորհիւ որդիսն արկա...
յազգահամարն. և որպէսը...
ղացն որդիք մահկանացու հա...
եւ զընակութիւն յաշխարհ...
ղաք, իսկ ի ձեռն վերստըն ծ...

The above is part of a homily on the Baptism of Jesus.

Of the fragment at the end of the MS. little is legible. It seems to be a panegyric of Mary:—

ամ երրկիր անկոխ. եւ երկիր ած...
......մարիամ զաւրա......
աշխարհի. զաւրութիւն էին...
յր ք՟ի. մարիամ էջք էին ա՟յ...
արէից աղբեւր. մարիամ թա...
երնոցն (?), մարիամ լուսոյ...
......փայլատական......
......աչի. խաղաղու......

On verso is legible the following:—

զի նա զք՟ի խոնարհուա՟ն յե...
՚ի յերկիր. ի ձեռն ծննդաբան...
. . . .
....վասն այնորիկ վերս....
վայր կարգէ զթիւսն. իսկ...
վասն զի առընթեր ք՟ի մկրտ...
անն դնէ զթիւսն. յ.........
ուստի վերթու.............
ձեռնադամ................

ORDINALS.

42.

Add. 19,548.—Fine vellum. Modern binding of black leather. Size, external 9½ by 7 inches, of text 5½ by 4. Folios 52, not including a final vellum fly-sheet, and two paper folios at the beginning containing an account of this MS. by a modern Armenian. The quires are 8 in number, signed in lower margin with Armenian letters. They consist of 8 leaves each, but the fourth has 9, of which two folios, 28 and 29, are of paper, and the last has only 3. The MS. is part of a larger book of which the first quire of this was the eighth. The end of the MS. is lost, as also a folio after fol. 29, which is of paper. The last two folios belong to a later part of the original MS. It is written in a clear, elegant *ergathagir* or uncial hand, 13 lines to a page. The letters slope slightly to the right. The orthography is old, the words barely divided from each other, and only the few compendia of sacred names and of the final syllable ‿թիւն common in MSS. earlier than the year 1300 are employed. The double point raised above the line ends all clauses; the single point is rare, the comma less rare. Stress-accents are added to guide the voice in reading. Sacred names are written in gold, as also initials of paragraphs and the first two or three lines of each lection. On folios 18*b*–20*b* and 52, musical neumes are given in red ink; ritual directions and titles of lections are also given in red.

Contents: Fol. 1, the canon of Ordaining a Priest. Fol. 28, on paper in later hand, a prayer of Blessing a Priest's Raiment: որ յ՟ս կատարումն աւրինաց և մարգարէից և քաշխաւղ ողոր‿

մութեան· աւրհնեա զպատմուճան . . . Fol. 30, the canon of Consecrating the Water at Epiphany. Fol. 51, the last two strophes of a litany recited by deacons.

The prayer on fol. 28 has been interpolated as *requies* in the canon of ordination in MS. Add. 23,900, fol. 192. The ordinal of a priest and the rite of Epiphany are translated in my "Rituale Armenorum."

Illuminations: Fol. 1, headpiece of interlacing foliage, blue on gold ground, with birds above, marginal arabesque of blue and gold, and *shaḷagir* or wreathed initials. Folios 2, 4, 8*b*, 10, 20*b*, *shaḷagir* initials, with floral arabesque in margin. Fol. 17, illuminated medallion in margin of St. Luke on gold ground with dove beneath. Fol. 25*b*, illuminated initial extending down the page into lower margin. Fol. 30, illuminated headpiece of blue interlacing foliage on gold ground, with a marginal illumination of a golden jar containing flowers. Fol. 35, illuminated boss in margin with leaves in concentric circles on gold ground; in text, a *shaḷagir* initial. Fol. 39, large illuminated initial of which the tail is formed in margin of bursting seed-pods among petals. Fol. 44, marginal illumination of Christ standing on the waters of Jordan, with cross and book; the lower end of the cross is a spear-head plunged into the throat of a dragon. Fol. 45*b*, initial formed of peacocks, with floral arabesque in margin. These illuminations are excellent in technique and colour, and seem to be contemporary with the text.

History of the MS.—Colophon, fol. 27*b*, at end of canon of ordination :—

Յ̄ս ք̄ս վայելել տացէ զտետրակս եւ զերի | ցարարս տ̄ն վարդանայ·

Զտուաւղդ ի տուաւղէն | առելոյ, ընդաւռողիդ | նորակերտեայ, միանգամ | այն եւ զամենայն դասս քա | հանայից· աղաչեմ յիշել | զմեղապարտ գրիչս կոստանդի:

Բազում ժամանակս ինու | աստ եղբաւրէ գրչէ ընծայեալ:

Here the six intermediate lines are in a later hand in *ergathagir* characters, but with modern orthography. The first three and the last two are in gold uncials of earlier character, sloping a little backward. Both notices are obscure in diction. The older one may be rendered: "May J. C. make profitable this book and the ordinal of Sir Wardan for a long time that his humble brother the transcriber has presented." The six lines inserted may be rendered: "In receiving the gift of the giver, along with him who receives, repair it; and I entreat all ranks of priests to commemorate the sinful scribe Kostand."

The MS. contains no date, and the name of the reigning patriarch, which was given in the diaconicon or litany (fol. 19*b*), has been carefully effaced.

On folio 29, which is of paper, at the end of the prayer for the blessing of raiment, the writer of the same adds this colophon :—

Ով ա̄ծաւրեալ արհի եպիսկոպոս տ̄ր յովաննէս մելիտինոյ ընկալ զսակաւ գիրս և յիշեա զանարժան հողս զներսէս աբեղայս, ի թվ̄, պ̄ի̄ա, հոկտեմբեր ժ̄թ̄ աւրն.

"O holy archbishop, Sir John of Melitene, accept this little book, and commemorate the unworthy dust of Nerses the monk, in the year 821 (A.D. 1371), Oct. 19."

Fol. 26*b*, in lower margin, in rude *bolorgir* :—

Ի թվ̄ին պ̄ : ի̄դ̄ : էառ յաշեխ թամուրն զթագաւորական քաղաքն զսիս և եղև սուգ մեծ :

Ի սոյն ամի եղև սով սաստիկ ընդ ա̄մ աշխարհս և եղաւ չ̄փ մի ցր : Ճ : դր(?)տահիրի·

"In the year 824 (A.D. 1374) Yashekh Thamur took the royal city of Sis, and there was great lamentation. In the same year was a great famine in all the land, and a measure of corn cost a hundred dirhems of a tahir."

This conqueror of Sis is in Deguignes' "Histoire des Huns," l. xxi., tom. iv., p. 239, called Aschkitmour, Pacha of Haleb, who led an expedition into Cilicia for the Sultan Schaban of Egypt, and captured the last Armenian king.

The account of the MS., in modern Armenian, bound inside the first cover, states that this MS. was found *'ի կողմանս բերիոյ*, "in the region of Beroea." The writer then ventures his opinion that the MS. was written in the eighth or ninth century. It is, however, hardly earlier than the thirteenth.

Inside the last cover are bound in two folios of stout yellow paper inscribed in late uncials of the thirteenth or fourteenth century. The text consists of fragments of the Acts of Philip as printed in a volume entitled "Thangaran," or Treasure, Venice, 1904, vol. iii., pp. 301–304. It agrees with the text there printed in the lower margin, though not without many variants.

43.

Or. 2615.—Oriental paper. Size, external 7½ by 5½ inches, of text 5 by 3½. Modern half-binding of black leather. Folios 109, in 10 signed quires of 12 leaves each, except no. 9 with 8, and no. 10 with 6. The hand is a large, clear, and regular *bolorgir*, written 16 lines to a page. The rubrics are given in red ink, as also the initials of each prayer or response. Each canon is preceded by a coloured headpiece of foliage design with an arabesque in the margin, and begins with an ornamental initial. The orthography on the whole is archaic. Few compendia are used; the double point inclined backward, the dot, and comma, mostly at the top of the line, are used in punctuation.

The book is an Ordinal, and the contents are fully described under MS. Add. 23,900.

A later hand adds on fol. 107 a *տաղ վասն աւծման քահանայից* or hymn for the anointing of a priest, beginning: *Ով անմահ հաց կենաց* . . . "O immortal Bread of life . . ."

History of the MS.—Colophon, fol. 108:—

Փառք . . . գրեցաւ ձեռնադրութ̅ն գիրքս ձեռամբ յովանիսի յանցաւորի ի գաւառս կեսարիոյ, 'ի հռչակաւոր անապատս սրբոյն գրիգորի նիւսացւոյն : Զի է լաւ և ընտիր աւրինակ չինեալ և յաւրինեալ ի տր̅ առաքելէ սիւնեաց եպսէ : Եւ մեք վասն առաւել գեղեցկութե̅ն գրեցաք զսա ի թվ̅ ջխ̅, ի խնդրոյ սրբասնե

"Glory be . . . This manual of the laying on of hands was written by Hovanês the sinner in the canton of Caesarea, in the famous hermitage of St. Gregory of Nyssa. For there was an excellent and choice original made and copied by Sir Aṛaqel, Bishop of Siunik. And we, because of its exceeding beauty, transcribed it in the year 940 (A.D. 1490) at the request of the reverend."

The scribe breaks off abruptly at this point, leaving the rest of the page and the verso blank. Earlier in the MS. (fol. 33) he asks for our intercession.

A leaf of old uncial writing was once bound in after the last folio (109) and has left the image of its writing on the verso, perhaps owing to damp.

In the tract on Priesthood, of Wardan Wardapet, which begins fol. 30, the following passage (fol. 32) is of interest:—

Զի առաքեալն մեր թադէոս, ի ք̅է ասէ, որ զանգէտն և զանկատարն ձեռնադրէ · քան զ·լ̅· ամ̅, ձեռնադրաւղն և ձեռնադրեալն լուծցի : Եւ ի սր̅ գրիգորի կանոնացն այս լիցի, թէ զաշխարհի երէցացուն 'ի · ժ̅ե տարին կարգեն և ապա դպիր աւրհնեն, և ի, ի̅ե, թէ լաւ է և բարի · սա̅րկ · ձեռնադրեն · եւ յ·լ̅· թէ կատարեալ է ա̅մ բարութ̅բ, ըստ գրեցելոյդ, ապա ի քահ̅ութի կոչեն : Եւ զաբեղացւոյն որ յաւժարի իւր կամաւքն ի · ի · տարին չուխայ հագնի, և 'ի մսոյ և ի գինոյ կտրեն. և յ·լ̅ սքեմաւոր աւրհնեն, և այն բաւական է նմա : զի ի վեր է քան զբնութ̅իս, և քան զհրեշտակք կուսութ̅ին : Եւ թէ տեսողքն տեսանեն և վկայեն և աղաչեն ·ք̅հութ̅ի առնուլ · ի · լ̅ · տարին սա̅րկութ̅ի, և · խ̅ե · ք̅հութ̅ի առնու · շատ պաղատանաւք մաղթանաւք : Ի գրոց հրամանաց խրատ գրեցաւ ի սր̅ վիրապիս ձեռամբ նուաստ վարդան վարդապետի : Ի տէ̅ ա̅յ պատկառող եղ̅աց : և առաքելաց առ ա̅մ եպսունս որ ի ձեռնադրութ̅ե կարգան : Այլ ի դպրոցական տղայոց տարին ·գ· հետ կարգան որ գիտենան թէ յորպիսի սոսկալի և զարհուրելի աստիճան և ի կարգի են : Զի աշխարհականացն մին դատաստան կայ, վասն իւր : Իսկ ·ք̅հին *վասն իւր և վ̄ս այլոց դատաստան և ահեղ քննութ̄ի ի ք̄է ա̄յ մերոյ որում փառք յաւիտեանս ամէն։*

"For our apostle Thadéos in Christ says that where an ignorant person or one immature and less than thirty years of age is ordained, then shall both ordainer and ordained be deposed. And from St. Gregory's Canons let this be [adduced], that they appoint a [future] elder of the land (*i.e.* chorepiscopus) at the age of fifteen, and then consecrate him a clerk (*or* acolyte), and at twenty-five, if he is excellent and good, they ordain him deacon, and at thirty, if he is perfect in all goodness according to the Scripture, then they call him to priesthood. And in the profession of monk (*abelay*), one who is intent on it of his own will shall at the age of twenty assume the monkish habit, and become an abstainer from flesh and wine, and be shorn; and at the age of thirty they consecrate him with the rite of *σχῆμα*, and this shall suffice for him; for virginity transcends nature and the angels. But if eye-witnesses testify and pray [for a monk] to receive priesthood, then at forty years he shall receive the diaconate, and at forty-five the priesthood, with many supplications and prayers. This rule was transcribed from the Book of Precepts in the holy Pit by the humble Wardan Wardapet, for God-fearing bishops. And we sent it to all bishops for them to read at ordinations . . ."

44.

Egerton 693.—Turkish glazed paper, 10½ by 8 inches, bound in green leather, with flap. Consists of 35 folios, of which the last is blank, in 3 numbered quires. Written in a neat, late *notergir* or notary's hand of the eighteenth century, with rubricated titles, initials, and first lines; 25 lines to a page.

Contents: Armenian Ordination Services.

Fol. 1. *Կանոն եպիսկոպոս ձեռնադրելոյ. յորժամ հանդերձեալ լինին եպիսկոպոս կացուցանել զոք, ամենայն ժառանգաւորք եկեղեցւոյն բոլոր բնակչօք գաւառին . . .*

"Canon of ordaining a bishop. When they are about to make anyone a bishop, all the clergy of the church, with the whole of the inhabitants of the canton . . ."

Fol. 24. *Կանոնն, յորժամ կաթուղիկոս ձեռնադրեն հանդիսիւ. աւգնեա մ̄զ հոգի ա̄ծ։*

Պատիւ կաթուղիկոսութեան տանս հայոց։ Նախ ընտրել պարտ է ըստ կաթուղիկէ եկեղեցւոյն սահմանի. բոլոր ժողովուրդք հայ ազգիս հանդերձ ա̄մ ժառանգաւորօք եկեղեցւոյն . . .

"Canon: when they ordain a catholicos with due formality. Holy divine Spirit, aid us. The honour of the catholicate [appertains] to the house of Armenia. First the entire Armenian people, together with all the clergy of the church, must select according to the statute of the Catholic Church . . ."

This volume is a companion work to Egerton 694. It must once have belonged to Simeon, Archbishop of Galatia, who has written his name on the title-page. It formed no. XCIX. of Dr. Adam Clarke's collection of Oriental MSS.

45.

Egerton 694.—Paper. In size, binding, writing, and date, also in much of its contents, this codex agrees with Egerton 693. Unlike that codex, however, it is written in double columns of 24 lines each. Folios 65, of which the last is blank. Quire cyphers, consisting of Armenian letters, and answering to 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, are added in lower margins of folios 11*b*, 12*a*, 23*b*, 24*a*, 35*b*, 36*a*, 57*b*, 58*a*.

Contents: Armenian Ordination Services.

Fol. 1. *Կանոն եպիսկոպոս ձեռնադրելոյ. յորժամ հանդերձեալ լինին եպիսկոպոս ձեռնադրել զոք. ամենայն ժառանգաւորք եկեղեցւոյն բոլոր բնակչօք գաւառին, երիցամբք և տանուտէրօք . . .*

"Canon of ordaining a bishop. When they are about to ordain anyone a bishop, all the clergy of the church, with all the inhabitants of the canton, with elders and chieftains . . ."

Fol. 25. Կանոն յորժամ կաթուղիկոս ձեռնադրեն հանդիսիւ. օգնեա մեզ հոգի ա̄ծ : յորժամ հանդերձեալ լինին բարձրացուցանել զոք ի պատիւ կաթուղիկոսութեան տանս հայոց : նախ ընտրել պարտ է . . .

"Canon when they ordain a catholicos with due formality. Aid us, holy divine Spirit. When they are about to elevate anyone to the honour of the catholicate of the house of Armenia: first, they must select . . ."

(The rite is identical with that given in Egerton 693, folios 24 *sqq.*)

Fol. 36*b*. Կանոն թագաւոր ձեռնադրելոյ. յետ զգենլոյ զա̄մ թագաւորական հանդերձն : ուրոյն զքղամիդն և զթագն դնեն ի վերայ սբյ սեղանոյն արծաթի սկտեղբ . . .

"Canon of ordaining a king. After he has donned all the kingly garb, they place apart the cloak and crown on the holy altar together with a dish of silver . . ."

Fol. 46. Այսեն նիւթք և պէտք սրբալոյս միւռոնին . . .

"The following are the ingredients used in consecrating the *muron* (holy oil) . . ."

Fol. 46. Կանոն աւրհնութ̄ն սբյ միւռոնին այսպէս արասցեն : յաւուր մեծի, Ե̄. շաբաթուոջն ի ժամ սբ պատարագի զսբ միւռոնն թափեն ի յաման յարծաթի . . .

"Canon of consecrating the *muron*. They shall do as follows. On the great fifth day of the week, at the hour of Holy Sacrifice, they empty out the holy *muron* into a jar of silver . . ."

Fol. 47*b*. Այս խրատս ի նոր գրած գրքին օրինակէ էր. բայց ի հին գրքի օրինակն. այսպէս էր որ առաջի կայ :

Կանոն խորհրդածութեան սբ իւղոյն զոր միւռոնն կոչեն այսպէս է :

Յաւուր մեծի հինգշաբաթուոջն. որ է հին զատիկ օրինական և ի նորս փոխեալ քի̄ւ : ընդ առաւօտն մտանէ եպիսկոպոսն եկեղեցին ի սարկաւագանոցն. և լուանայ զձեռսն . . .

"The above form was copied from a newly written source. But in an old book the following was prescribed: Canon of the mystagogy of the holy oil called *muron*, as follows: On the day of the great fifth of the week, which is the old *Zatik* (Pascha) of the Law, changed into new by Christ. At dawn the bishop enters the church, and goes into the deacon's room and washes his hands . . ."

Fol. 47*b*. Եւ այս առաջաբանութիւնս խրատական, ի մագաղաթ ոսկէտուփ սըսա տանէ թագաւորական խազնայէ եղած գրքենէ :

"This form of preface was taken from a vellum gold-bound book in the royal treasury of the house of Sis."

(After these explanations the rite of consecrating the oil is continued to the end of the MS.)

Like its fellow MS., Egerton 693, this codex bears on its title-page the signature of Simeon, Archbishop of Galatia. It was no. c. of Dr. Adam Clarke's collection.

HYMNALS.

46.

Add. 18,603.—Vellum. Size, external $5\frac{3}{4}$ by 4 inches, of text $4\frac{1}{4}$ by $2\frac{3}{4}$. Modern binding of red leather. Folios 398, in 33 numbered quires, mostly of 12 folios each. The volume is written in a large, regular *bolorgir* or round cursive hand, 21 lines to the page, of the year 1311 as far as fol. 350, where the original book composed of 29 quires ends. From fol. 351 the book is continued in another hand, hardly of the same age, closer and less neat and regular; here the number of lines to the page varies from 18 to 22 or even 23. Fol. 143 has been supplied in paper (the original vellum folio being lost), and its writing is a coarse late *notergir* or notary's hand. Folios 1–90 are stained in lower margin, and some of the old signatures of the quires have been sheared away by the binder. Torn or mutilated folios have been carefully repaired. The text is written with the usual musical notes or neumes, and is well illuminated; though at some time or another a binder has by cutting the margins mutilated some of the designs. The chief colours employed are gold, red, blue, and green. Each canon begins with a rubric succeeded by a line of gold and a line of red. The initials of the minor paragraphs are in gold ink; those of entire canons are of the kind called bird-and-fish letters; and each new canon is marked in the lateral margin with a scroll or arabesque, generally of conventional floral design. In some cases the scroll is replaced by a bird pecking at grapes, or by a shrine resting on two columns. Beside these marginal decorations there are richly illuminated headpieces set in the text on folios 4, 16, 65, 115*b*, 217*b*, 263*b*, 308*b*, 332. Facsimiles of such headpieces and initials are given in Karamiantz's Catalogue, *Tafel* iii., nos. 10 and 12, and in Dashean's, *Tafel* v., nos. 1–9.

Contents: a Hymn-book, or *Sharaknotz*.

The following is a list of the canons contained in this MS. The number of the canon according to the Amsterdam edition of 1664 is given first, and after a stroke the folio on which it begins in this MS. For the titles and *incipits* of the canons so numbered, see under MS. Add. 8999. Where the titles of this MS. differ from those of the edition, they are given in brackets after the number of the folio.

1 – 4; 2 – 8 (canon of the second day); 3 – 11 (adds a section entitled *այլ Հարցն աւետեաց ա̃ծածնին· ուրախ լեր մարիամ մի̃ ա̃ծածին*); 4 – 16; 5 – 18; 6 – 20; 7 – 22; 8 – 24*b*; 9 – 27; 10 – 29*b*; 11 – 31*b*; 12 – 33*b*; 13 – 36; 14 – 41; 15 – 44; 16 – 46 (of the holy emperors); 17 – 48; 18 – 50; 19 – 53; 20 – 55*b*; 21 – 57*b*; 22 – 60; 23 – 62; 24 – 360*b*; 25 – 65 (in title adds "composed by Sir Nerses"); 26 – 71; 27 – 73*b*; 28 – 77*b*; 29 – 79*b*; 30 – 82*b*; 31 – 87*b*; 32 – 89*b*; 33 – 94; 34 – 96; 35 – 98*b*; 36 – 101; 37 – 106; 38 – 107*b*; 39 – 110; 40 – 115*b*; 41 – 117*b*; 41B – 120; 42 – 122; 43 – 123*b*; 44 – 125*b*; 45 – 127; 46 – 130; 47 – 133; 47B – 138*b*; 48 – 140*b*; 49 – 142*b*; 50 – 143*b*; 51 – 148; 52 – 152; 53 – 153; 54A – 158; 54B – 160; 55 – 165*b* (*կիւրակէ աշխ*); 125 – 171*b* (*փարաւոնն Հանդերձ կառաւքն ընկղմեցաւ*); 56 – 174; 126 – 179 (*աւգնական ընդունելի եղև իմ տէր ինձ*); 127 – 187 (*երգեցէք տ̃ն երգ նոր*); 58 – 190*b*. (There follows on fol. 193 the hymn *աւրՀնեսցուք զտ̃ր և պյաղթող զաւրութիւն նորա ։*) 59 – 196*b*; 60 – 200*b*; 61 – 205. (On fol. 208 the hymn *յաղթական քեղ աւրՀնութիւք տ̃ր որ զխորոց ծովուն Հերձեր ։*) 62 – 211; 63 – 217*b*; 64 – 220; 65 – 222; 66 – 224; 67 – 226; 68 – 352*b*; 69 – 353; 70 – 227*b*; 71 – 233; 72 – 234*b*; 73 – 237*b* (for the first part as far as *երգելով ըղփառս ի բարձունս*, see fol. 357*b*, p. 433 of edition); 74 and 74B – 238 (for the first part as far as *թագաւորական աթոռոյ* on p. 437, see fol. 358*b*); 75 and 75B – 239; 76 – 246; 77 – 248; 78 – 251; 79 – 253; 80 – 255; 81 – 256*b*; 82 – 259; 83 – 261*b*; 84 – 263*b*; 85 – 265; 86 – 267; 87 – 268*b*; 88 – 268*b*; 89 – 270*b*; 90 – 271*b*; 91 – 272*b*; 92 – 275; 93 – 277; 94 – 279*b*, omitting from *որ ընդ Հողեղէն բնութ̃ն* onwards (p. 523 of edition); 95 – 280; 96 – 281 (entitled "of Mesrôp Wardapet," and omitting as far as *սքանչելագործ ա̃ծ որ ցուցեր*, p. 530); 97 – 262*b*; 98 – 356 (see below); 99 – 285; 100 – 287*b*; Ignatius, 290*b*; Chrysostom, 291; Basil, 291; Gregory Theol., 291*b*; Eustratius, 292; Theodorus, 292*b*; Sukias, 293; Wahan, 293; David of Dwin, 294; Kirakos, 294; Oskan, 294; Atom, 295; Wardan, 295*b*; 101 – 296 (MS. begins at *պայծառացան այսաւր մի̃ եկեղեցիք*, p. 580, omitting what precedes: see below, fol. 364); 102 – 298 (the songs for the second to seventh day are also given, and, fol. 304, the *երգ արևագալին*, but the last is entitled *երգ զկնի*

աղաղակեցէք սաղմոսին); 103 – 304 (the song ճըգնաւորք is entitled գէորգայ և որոց նըման նմա); 104 – 305*b* (this MS. provides only the songs for sixth and ninth hours and for hour of Peace); 105 – 308*b* (in the section Մկ the neumes are omitted, though space is left for them); 106 – 311*b*; 107 – 314*b*; 108 – 316; 109 – 319*b*; 110 – 322*b*; 111 – 324*b*; 112 – 328*b*; 113 – 332; 114 – 333*b*; 115 – 335; 116 – 336*b*; 117 – 340; 118 – 342*b*; 119 – 344; 120 – 346*b*.

Here the older part of the MS. ends, and here the first scribe has set his colophon (see below). The remainder of the volume, folios 351–386, contains *sharakans*, which as a rule are not admitted in the printed edition of 1664, as follows:—

Fol. 351. Canon of Theodore Stratêlatês: Որ ի հանդէս մեծ ճգնութեան . . .

Fol. 352. Hymn for St. Gregory Illuminator: Ի հուրէ զարդարեալ հայրական փառօք պըսակեալ . . .

Fol. 352*b*. Canon of the sixth day of the Coming of the Spirit (= no. 68 of edition).

Fol. 353. Of the same (= no. 69 of edition).

Fol. 354. Nerses on the holy Prophets (= no. 74 of edition). Some of the matter omitted at fol. 238 is here supplied, and much added that the edition excludes.

Fol. 356. Canon of the Innocents (= no. 98 of edition).

Fol. 357*b*. First strophes of canon 73 of the Grandsons of Gregory, omitted above, fol. 237*b*.

Fol. 358*b*. First part of canon 74, omitted at fol. 238.

Fol. 359*b*. Of St. Sargis, soldier (= canon 24): Մենաստանք երրորդութե ալինի ծառայ . . .

Fol. 363*b*. Of the holy Translators: Որք զարդարեցին անուրինաբար . . .

Fol. 364. Of St. Leontius (= no. 101: the parts omitted at fol. 296 are here supplied).

Fol. 366. St. Wardan (part of canon 100: here are supplied the last strophes omitted on fol. 295*b*).

Fol. 368. Song of the Two Myriad Martyrs (part of canon 100, omitted above).

Fol. 368. Of Stephen of Uḷni (part of canon 100, omitted above).

Fol. 369. For the *Muron* (part of canon 100, omitted above).

Fol. 369*b*. Of the holy Pontiffs: Այսաւր երկնայնոցն ընդ մեզ . . .

Fol. 369*b*. St. Ephrem: Որ համանըման . . .

Fol. 370*b*. St. Nicholas: Հիացան ան մարմինքն . . .

Fol. 371. Յինանց կիրակմտիցն ի տրն ներսիսէ (*i.e.* Hymns for vigils of Sundays in Quinquagesima by Sir Nerses). Անսկիզբն աստուած համապայծառ ամենասուրբ երրորդութե . . .

Fol. 371. St. Kirakos and his Mother: Արդարոյն վառեալ ծաղիկ . . .

Fol. 371*b*. St. Minas, &c., omitted above.

Fol. 371*b*. Մարտիրոսացն (*i.e.* Of Martyrs). Ընդ հաւր անեղի և հոգլ խնամողի . . .

Fol. 372. Սրբոց խոտաճարակացն ի յո՞հ վր՞դէ (*i.e.* of the holy Grass-eaters by John Wardapet). Յաւուրս վերջին ժամանակի . . .

Fol. 373. Of the Apostles: Ի յանսահման ծոցէն հաւր . . .

Fol. 374. Of Peter and Paul: Այսաւր քերկրանաւք լըցեալ ցնծութբ . . .

Fol. 374*b*. Of the Sons of Thunder: Որ յորոտմայն կոչեցայք ընտրեալք . . .

Fol. 374*b*. Of Thadeus Apostle: Այսաւր ցնծայ խրախճանապէս . . .

Fol. 377. Of Holy Cross: Սրբութիւն սրբոց շնորհեցեր եկեղեցւոյ մը զխաչ քո տր . . .

Fol. 380. Հանգստեան (*i.e.* Hour of Rest). Որ անճառ խոնարհութբ կամաւ եկիր ի չարչարանս . . .

Fol. 387 (in a new hand). Անձինք սրբոյն գրիգոր՛ լուս՛ (*i.e.* St. Gregory Illuminator). Այսաւր զու արճ ացեալ ցընծայ եկեղեցի դրախտ ածատունկ ծաղկեալ յորմէ ոռոգեալ մեզ տունկն անմահութե . . .

Fol. 391*b*. Արևելք գերարփին և աւթարան լուսածին . . . (*i.e.* Resplendent flow of dawn and dwelling-place engendering light . . .)

Fol. 395. Շարական սրբոյն գրի՛. լուսաւո՛ (*i.e.* Hymn of Gregory Illuminator). Երկինք ա̄մ ոյսաւոր ցընծացէք ընդ մեծապայծառ փառսն . . .

Fol. 397. Հարց. վեցերորդ աւուր Հոգոյ գալըստեան (*i.e.* Of our Fathers. For the sixth day of the Advent of the Spirit). Անճառելի բղխումն ի Հօրէ Հոգիդ Ճշմարիտ . . .

Fol. 397*b*. For the seventh day : Անեղանելի Հոգիդ մի որ ես ընդ Հօր փառակից . . .

Fol. 398. Շարական ճաշու. սրբոց. քառասնի՛ (*i.e.* Hymn of the Supper during holy Quadragesima). Այսաւր մեծապէս պանծացեալ ցնծա սիոն . . .

Colophon I., fol. 349*b* :—

Փառք . . . ի թագաւորութեն Հայոց աւշնի. և ի Հայրապետութե տ̄ն կոստանդ ։ և ի թուականութես Հայոց ։ չԿա ։ գրեցաւ գիրս այս որ կոչի շարակնոց. ձեռամբ ներսեսի. բազմամեղի. ի խնդրոյ կուսակրաւն քհ̄. թորոսի ։ Արդ աղաչեմ զձեզ որ Հանդիպիք և տեսանէք զգիրս զայս խոշորութե և սղաղանացս անմեղադիր լերուք, և գրողի սորա մեղաց թողութի խնդրեցէք, և եղբարց իմոց յովանէսի և թորոսի, և ծնողաց իմոց, ընդ նմին և թորոսի քհ̄ի, ստացողի սորա, որ ետ գրել զսա ի յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց ։ տ̄ր յս̄ ողորմեա, գրիգորի քհ̄ որ այժմ Հայր է ականց անապատին. որ սկիզբն արար գրոցս, և գրեաց մինչև յորոտմանցն շարականն ։

"Glory be . . . In the reign of Aushin of the Armenians, and in the patriarchate of Sir Kostand, and in the year of the Armenians 761 (A.D. 1312), this book, which is called *Sharaknots*, was written by Nerses the sinner at the instance of the saintly priest Thoros. I therefore pray you who read or behold this book to excuse its rudeness and blunders, and to ask pardon for the sins of its transcriber, and of my brothers John and Thoros, and of my parents, and likewise of Thoros the priest, its owner, who had it written as a memorial of himself and of his parents. Lord Jesus, have mercy on Gregory the priest, who is now father of the monastery Akantz, who began the book and wrote it as far as the hymn of the [Sons of] Thunder."

Colophon II. (apparently in the same handwriting as Colophon I.), fol. 350 :—

Ո եղբարք եղբարք աղաչեմ յիշել զեղկելի գրիչս գրիգոր դպիր. որ զգիրս խաղեցի և զարդարեցի ոսկով և ծաղկիւ . . .

"O brethren, I beseech you to remember me the wretched scribe Gregory, who transcribed this book and drew the pictures and adorned it with gold and colours . . ."

Colophon III., fol. 350 :—

Զմեղաւք դատապարտեալ կազմող
սորա զյակոբ երէց մեծ պիրենց և զծնաւ-
ղսն իմ և զազգայինսն աղաչեմ յիշել ի տ̄ր . . .

"I pray you to remember in the Lord me the guilty Jacob the elder, who bound this book, and my parents and kinsmen . . ."

Colophon IV., fol. 15*b* :—

Ես յոհանէս որդի ժանկ տարին. ի դ̄. թանկայ. թամուրի. ի չաղաթիցն գնեցի յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց. ի վայելումն որդոց իմոց՝ որդիքս առ ա̄ծ փոխեցան և թողին մեզ սուք անմխիթար. ետու զշարակնոց դեռաբոյս մանկանն՝ յովանէս սարկաւագին. ի վայելումն անձին իւրոյ. տէր եսայի որդուն . . .

Գրեցաւ գիրս ի յարպելան. ի յառաջնորդութի սր̄ ուխտիս ներսէս վարդպետիս. և յով̄նս եպիսկոպոսիս. սոցա վկայութբ. աբդալու որդու բուբաքրիս վկայութբ. ետու զշարակնոցս յով̄նիսին ի թվ̄. Ը. Ղ. Ը̄ ամին. ի Հայրապետութի գրիգոր. կաթուղիկոսի. ի թագաւորութի չՀանշին ։ որ գնաց ի Հրէ ու ի խորուսան ։

"I, John, son of Jank Tar, in the fourth [year] of Thank Thamur, in answer to my poor prayers, bought this for a memorial of myself and of my parents, for the profit of my children. My children have passed unto God and left to us unconsolable sorrow. I gave the hymn-book to the tender stripling John Sarkavag (*i.e.* deacon), for the profit of his soul, son of Sir Elias . . .

"This book was written in Yarpelan (?Arbela) when Nerses Wardapet was primate of the holy clergy, and John was bishop. By their witness, by the witness of Abdal son of Bubaqir, I gave this hymn-book to John (Yovannes) in the year 898 (A.D. 1448), in the patriarchate of Gregory

Catholicos, in the reign of Tchhanish, who went from Hrê to Khorusan."

Colophon V., fol. 3:—

Մ՝ահտեսի կարապետս առի զայս շարակնոց ի թվին ռճխբ օգոստոս մեկն ի վայելումն գեռաբուսիկ որդոյ իմոյ երեմիեային. և յիշատակ ծնողաց իմոց . . . յիշեցէք զվերոյ գրեալ զմահտեսի որ էառ զայս մատեանս ի հալալ արդեանց իւրոց, և ես իւր որդոյ էրեմիային . . .

"From Mahtes I, Karapet, received this hymn-book in the year 1142 (A.D. 1692) on August 1, for the profit of my youthful son Jeremiah and for a memorial of my parents."

Below this notice another in the same hand, of three lines, has been effaced all except the date ռճխբ (1142=A.D. 1692) at the end.

Baronian notes a colophon preserved in a menologion of 911 (1462) belonging to the convent Gdouts in Lake Van, and communicated to him by Rev. Leonce Pirghlemiantsi, to the effect that it was written "during the reign of Djihan Khan, who set out from Tabriz, went to Rei, occupied all the land of Khorassan, and remained fifteen years in Persia, making all the Tchghatas tributary to himself. Afterwards he returned to Tabriz, leaving his three sons to reign at Shiraz, Ispahan, and Firman; and the whole country was at peace." Djihan Shah, of the tribe Cara Kogoun, reigned 1437 to 1496.

47.

Add. 8999.—Folios 1–372 on oriental paper, much yellowed, but folios 373–388 on modern white paper. Size, 5 by 3¼ inches. Bound in black leather. The last binder cut down the margins all round, mutilating the illuminated scrolls. Folios 1–372 consist of 32 quires, and certain leaves which were loose have been bound in amiss, or are lost; *e.g.* after fol. 166 one folio is missing; fol. 347 is to be read after fol. 336, 337 after 211, 378 before 373. Folios 1–372 are written in an elegant, fine *bolorgir* (A.D. 1435), 21 lines to the page. Folios 373–380 are added in a larger and later but regular *bolorgir* of the seventeenth century, 15 lines to a page. Folios 381 to end, again, are in a third hand, neat and regular, 20 lines to a page. Large coloured frontispieces on folios 1 and 142, and smaller ones on folios 114, 191*b*, 243*b*, 299*b*, 323, mark the chief divisions of the book; and floral scrolls in the margin, with decorative initials and red ink in the text, mark the commencements of the chief canons. As is common in the older hymn-books, the writing is almost continuous, and neumes or musical notes are everywhere added.

Contents: the Armenian Hymn-book known as *Sharaknotz.*

Begins (fol. 1):—

Երգեցէք որդիք սիովնի երգ նոր ի ծնընդեան մօր տն. քանզի որ ծնաւ զանժամանակն ի հօր է ծնեալն այսօր ծնաւ յամուլ արգանդէ . . .

"Sing, children of Sion, a new song at the Birth of the Lord's Mother . . ."

This codex is of the Cilician type, and adds before the Epiphany canon the three recent canons of the Birth of the Virgin, of Anna and Joakim, and of the Annunciation. After these follows (fol. 12) the canon of the Theophany, with which MSS. of an earlier type began.

History of the MS.—The copyist of folios 1–372 has appended his colophon on the latter folio. In it we read:—

Արդ գրեցաւ գիրքս այս որ կոչի շարակնոց ի թվկնութես հայկազնեա . պձդ . ամի . ի սբ ուխտս հաղպատայ, ընդ հովանեաւ սբ նշանիս և սբ կաթուղիկէիս. և սբ գերեզմանիս սարկաւագ վարդապետիս, և շուշանա սբ վկային. ի վարժապետութե մեծ րաբունոյս և քաջ հռետորիս յոհնու վարդապետիս. ի յառաջնորդութե տր զաքարէի, ձեռամբ յոքնամեղ փծուն և անարհեստ գրչի մարտիրոսի սուտ անուն աբեղայի. ի վայելս անձին, և յետ մահուն յշտկ հոգւոյ. և կրկին ծնողաց և եղբարց քերց. և հոգևոր զաւակաց: արդ որք հանդիպիք այսմ տառի, ուսմամբ կամ ականատես, և գաղափար առնելով. յիշեցէք ի մեղսաքաւիչ յաղաւթս ձեր զվերոյ գրեալսդ, և զհաւր եղբայրն իմ զտր յոհան, զհայրն իմ զխոցադեղ. և զմայրն իմ զխոնդիկ, զեղբայրն իմ զսարգիս և զամուսինն իւր զմամքան, և զզաւակսն իւրեանց, զքոյրն իմ զուստիանէ, որ միամտութբ սպասաւորեաց մեզ. և զզաւակսն իւր. և զայլ արեան մերձաւորսն հանգուցեալսն և զկենդանիսն. և խոշորութեան գրոյս և սխալանացն անմեղադիր լերուք. զի այս էր կար մեր . . .

"Now this book, which is called *Sharaknotz*, was written in the year of the Armenian reckoning 886 (A.D. 1436) in the holy brotherhood of Haļpat, under shelter of the Holy Sign and of holy *Catholicé*, and of the holy tomb of Sarkavag the Teacher, and Shushan the holy martyr, under the doctorate of the great rabbin and valiant rhetor Jovannes Wardapet, under the primacy of Sir Zachariah, by the hand of the impure and unskilled scribe Martyros, miscalled a religious, for the use of himself, and after his death as a memorial of his soul, and also of his parents and brothers, sisters, and spiritual offspring. So, then, ye who encounter this book, learning it or reading with your own eyes, or copying the same, remember in your prayers, expiatory of sin, the above-mentioned persons, and my father's brother Sir Younan (Jonah), my father Khotzadeļ and my mother Khondik, my brother Sargis and his wife Mamqan, and their offspring, my sister Justina, who in singleness of mind waited on us, and her offspring, and our other blood relations, those that have died and those that are living; and forgive the coarseness of my handwriting and my blunders; for this was the best I could do . . ."

No MSS. exist of the Armenian hymnal prior to the Cilician period, when it was enlarged and many hymns added by Gregory Catholicos, Nerses the Graceful, and others. The development of the collection has been traced by Dr. Nerses Ter-Mikaëlian in his work "Das Armenische Hymnarium," Leipzig, 1905.

The *sharakans* are arranged in canons proper to the several days of the Church year. The word etymologically denotes a sequence, and each canon or complete hymn is divided into rhythmical sections intended to be chanted after or instead of certain psalms and canticles, and so corresponding to the Latin antiphons. Each section is distinguished in the margin by the first letter of the psalm or canticle in connection with which it is thus sung. These letters are the following:—

ա from աւրհնութի or *Benediction*. This letter is set against sections of canons intended to be sung during the Night Service after the first canticle of Moses, which begins Աւրհնութի, *i.e. Praise.*

հգ or հ from հարցն or *Of fathers*, set against sections sung at Matins after Daniel's Canticle of the Three Children called in Armenian հարցն մերոց, *i.e.* Blessed art thou, Lord God of our fathers.

մ from մեծացուսցէ or *Shall magnify*, against sections sung at Matins after the *Magnificat.*

ո from ողորմեա or *Have mercy*, set against sections sung at Matins after Ps. 51.

տ from տէր յերկնից or *Dominum in caelis*, against sections sung at Matins after Psalms 148–151.

մկ from մանկունք or *Pueri*, against sections sung at Matins after Ps. 113.

ճշ from ճաշոյ or գովեա, or *Praise*, against sections sung at Mass after Ps. 142^{12-20}.

հր from համբարձի or *Levavi*, against sections sung at Vespers after Ps. 121.

Again, each of these *sharakans* or sections of a complete canon is sung in one of eight tones, of which four are known as tones, ձայն, abbreviated in the margin as ձ, and four as կողմ, *i.e.* πλάγιον, abbreviated to կ. The first four numerals being denoted by the letters ա, բ, գ, դ, these eight tones are severally indicated in the margins thus: աձ, բձ, գձ, դձ, ակ, բկ, գկ, դկ. The notes of the scale are indicated over the letters or beside them by neumes about forty in number.

The following is a list of the canons contained in this MS. The number prefixed to each title is that of the first edition of Amsterdam, A.D. 1664; after the title are given the opening words of the canon; and lastly the number of the folio on which in this MS. the said canon begins :—

1. Birth of the Virgin: Երգեցէք որդիք սիոնի երգ նոր . . . "Sing, children of Sion, a new song . . ." Fol. 1.

2. Joakim and Anna: Որ նախիմաց իմաստութ՟բ տնաւրինեցեր . . . "Thou who with providential wisdom dispensedst the mystery of Holy Church . . ." Fol. 5.

3. Annunciation: Խորհուրդն անճառ ծածկեալն յազգաց . . . "Mystery ineffable hidden from Gentiles . . ." Fol. 8.

4. Theophany of the *Lucernarum* or Lighting of Lamps: Ուրախացիր սրբուհի գաբրիելի աւետաւքն . . . "Rejoice, holy Lady, in the message of Gabriel . . ." Fol. 12.

5. Birth of Christ. First day: ա՟ծայայտնութե (*or* Theophany). Խորհուրդ մեծ և սքանչելի . . . "A mystery great and wonderful was revealed to-day . . ." Fol. 14*b*.

6. Second day: Այսաւր բանն ի հաւրէ անմեկնելի . . . "To-day the Word inseparable from the Father . . ." Fol. 16.

7. Third day: Էակից հաւր և հոգւոյն անսկիզբն որդի . . . "Consubstantial with Father and Spirit, Son without beginning . . ." Fol. 18*b*.

8. Fourth day: Այսաւր գաբրիէլ ցընծութ՟բ երգեաց . . . "To-day Gabriel joyfully sang his tidings to the holy Virgin . . ." Fol. 19*b*.

9. Fifth day: Այսաւր որ յաթոռ փառաց ընդ հաւր . . . "To-day he is born who with the Father on throne of glory . . ." Fol. 22.

10. Sixth day: Անըսկըզբնական տեսիլ փառաց քոց տըւաւղ . . . "Primal vision of thy glory giving . . ." Fol. 24*b*.

11. Seventh day: Անեղնանելի բընութիւն . . . "Increate Nature which in substance art with the Father, thou wast born . . ." Fol. 26*b*.

12. Eighth day: Լոյս ի լուսոյ ի հօրէ . . . "Light of light, from the Father thou wast sent and wast made flesh . . ." Fol. 28*b*.

13. Magnificat of the Resurrection (Hymns): Յարուցելոյն ի մեռելոց բնակարան մայր և կոյս . . . "Tenement of him who rose from the dead, Mother and Virgin . . ." Fol. 31.

14. Of the Lord's coming to the Temple on his fortieth day, or of the *Hupapantê*: Մարմնացեալդ ի կուսէն նախայաւիտեան . . . "Thou that wast made flesh of the Virgin, Word before the ages . . ." Fol. 36*b*.

15. St. Antony, hermit: Որ գերազանցեալ գըտար . . . "Thou who wast found transcending human nature . . ." Fol. 39.

16. Theodosius, emperor: Որ զերկնաւոր թագաւորութեանըդ քո զաւրինակ ցուցեր ի յերկրի . . . "Thou who hast shown upon earth the plan of thy heavenly kingdom . . ." Fol. 41.

17. David the Prophet, and Jacob, apostle: Յաղթող գտաւ յաւրհնաբանսն երանելին դաւիթ . . . "Triumphant among hymnodists was the blessed David . . ." Fol. 43*b*.

18. St. Stephen, protomartyr: Նահատակ բարի քրիստոսի եղեր . . . "A goodly champion of Christ wast thou to-day in our midst . . ." Fol. 45.

19. Peter and Paul, chief apostles: Ցնծայ այսաւր եկեղեցի ա՟յ . . . "Exult to-day, Church of God, in memory of the holy Apostles . . ." Fol. 48.

20. Of the holy Sons of Thunder, Jacob and John: Որ էն յէութե որդի միշտ յէէն . . . "Son who art ever in substance . . ." Fol. 50*b*.

21A. Of the whole body of Apostles: Երանելի մ՟ք առաքեալք . . . "Blessed holy Apostles, invited from the beginning . . ." Fol. 53.

21B. Additional hymn of the Twelve holy Apostles: Ի յանսահման ծովէն հաւր գթութե՟ց . . . "From the limitless ocean of the Father's mercies . . ." Fol. 336*b*.

22. Of the Seventy Disciples sent forth by Christ: Իմաստութի՟ երկնային իջեալ ի վերուստ . . . "Heavenly Wisdom descending from on high..." Fol. 55*b*.

23. Of Jonah the Prophet at Nineveh: Որ զանճառելի ծածկապէս խորհուրդ տնօրէնութեանդ քո . . . "Thou who showedst forth the ineffable hidden Mystery of thine economy . . ." Fol. 57*b*.

24. Of St. Sargis the Captain: Ամենասբ երրորդութեանն ընդրեալ ծառայ . . . "Chosen servant of the all-holy Trinity, and faithful, victorious . . ." Fol. 365*b*.

25. Of the High Holyday, *i.e.* Shrove Tuesday, (MS. adds: "and of the first Sunday: composed by Sir Nerses"): Բանն որ ընդ հաւր յէութեն և համագոյ . . . "Word with the Father in essence and consubstantial . . ." Fol. 60.

26A. Կանոն ապաշխարութեն։ որ հայիս քաղցրութմբ . . . *i.e.* Canon of Repentance. "Who lookest gently on thy creatures, Father Almighty . . ." Fol. 62.

26B. Of the second Sunday of the Salt and Bread Fast: Որ զաւրէնս սրբութեն պահոց նախ ի դրախտի աւանդեցեր . . . "Who first in the garden deliveredst the rule of holy fasting . . ." Fol. 66*b*.

27A. Of the second Sunday, continued (Hymn): Զանուն քո քն աւրհնեմք . . . "Thy Name we praise, we glorify thee, God of our fathers. Into the furnace in Babylon thou camest down . . ." Fol. 69.

27B. Hymn of St. Cyril of Jerusalem on the second Saturday: Մանկունք նոր սիոնի . . . "Children of New Sion who glorify holy Trinity . . ." Fol. 73*b*. (MS. Add. 8999 gives only the title of this section.)

28. Of the third Sunday: Աւրհնեմք զքեզ անըսկիզբըն հայր . . . "We praise thee, Father without beginning of the only-begotten Son . . ." Fol. 73*b*.

29. The same continued (Hymn): Օրհնեալ տր ած հարցն մերոց որ իջեր ի մէջ . . . "Blessed art thou, Lord God of our fathers, who camest down into the midst of the furnace . . ." Fol. 76.

30. The same continued (Hymn): Մի ցրեր զուխտըս քո . . . մի մերժեր ըզմեզ . . . "Disperse not thy covenant nor cut us off from thy mercy . . ." Fol. 79*b*.

31. Fourth Sunday in Lent: Որ արարեր զաւրութմբ զիմանալեացն աշխարհ վերին . . . "Who createdst by thy might the upper world of spiritual beings . . ." Fol. 84.

32. The same (Hymns): Փառաւորեալ անուն քո յաւիտեան . . . "Glorified is thy name for ever, Lord God of our fathers . . ." Fol. 87.

33. A melody: Սուրբ ած հայր անսկիզբն . . . "Holy God, Father without beginning . . ." Fol. 91*b*.

34. Of the Forty Saints in Sebastia: Այսաւր ընդ անմարմնոցն դասս պարեն . . . "To-day they dance with the ranks of the immortals . . ." Fol. 93*b*.

35. Of the fifth Sunday: Որ պատուիրան ճըշմարտութեն աւանդեցեր . . . "Thou who deliveredst the rule of truth . . ." Fol. 96*b*.

36. Melodies: Հարցն մերոց ած. որ ապրեցուցեր զերիս մանկունսն . . . "God of our fathers who deliveredst the Three Children . . ." Fol. 99.

37. St. Gregory Illuminator: Այսաւր զուարճացեալ ցընծայ եկեղեցի . . . "To-day the Church exults with joy . . ." Fol. 104*b*. (MS. Add. 8999 adds in title "On the Saturday of," and only gives the last part of the canon printed on pp. 221 *sqq.* of the Amsterdam edition.)

38. Sixth Sunday: Որ ըզխորհուրդ քո գալստեանդ յառաջագոյն գուշակեցեր . . . "Thou who aforetime didst signify the mystery of thine advent . . ." Fol. 106.

39. Hymns: Աստըւած հարցըն մերոց ողորմեա . . . "God of our fathers, have mercy: the Three Children in the furnace were singing . . ." Fol. 108*b*.

40. Raising of Lazarus: Այսաւր գոլով ի բեթանիայ . . . "To-day being in Bethany, by thy all-powerful command . . ." Fol. 114.

41A. Of the Coming to Jerusalem (Palm Sunday): Որ վեր աւրհնիս յաթոռըս քերոբէից . . . "Thou who art praised on the thrones of the cherubin . . ." Fol. 116.

41B. Canon of the Great Εὐλογουμένη, *i.e.* of the Sunday "Adorned with Flowers" (p. 250

of the edition): Թագաւոր գոլով քո յաշխարհս ... "Thou being King on earth camest to the city of Jerusalem ..." Fol. 118.

42. Of the Great Second Day of the week: Անեղն ի Հաւրէ ծընեալ որդի ... "The Increate, Son born of the Father, out of the non-existent made real things that are in heaven and on earth ..." Fol. 119*b*.

43. Third day: Իմաստուն կուսանքըն պատրաստեալ եւղ ... "The wise virgins prepared the oil of their lamps ..." Fol. 121*b*.

44. Fourth day: Որ յաթոռ փառաց բազմեալ ընդ Հաւր ... "Thou who sittest on a throne of glory with the Father ..." Fol. 123*b*.

45. Fifth day: Սեռաձգնաւղն երկնից մըշտընջենաւոր Հաւր որդին ... "He that spread out the heavens, the Son of the eternal Father ..." Fol. 125.

46. Of the Great Friday: Այսաւր ի կատարումն ա̅ծային ընթրեաց ... "To-day at the completion of the divine Repast of the New Covenant ..." Fol. 128.

47A. Canticle of Sir Nerses: Այսաւր անճառ լուսոյն ծագումն ... "To-day the Effulgence of ineffable Light for the perfection of our salvation ..." Fol. 130.

47B. Of the same, song for the Great Friday evening: Նորին երգ մեծի ուրբաթու ցերեկի· Նորոգաւղ տիեզերաց ... "Renewer of the world who clothedst us with the light of glory ..." Fol. 133.

48. Of the Great Sabbath of the Lord's Burial: Պարգեւատուն ամենեցուն այսաւր խնդրի պարգեւս ի պիղատոսէ ... "The Bestower of all gifts to-day asks a gift of Pilate ..." Fol. 138*b*.

49. Hymns for the Quinquagesima Mass (*or* Supper): Պոմեայք յինանցն ճաշու։ Այսաւր յարեաւ քրիստոս ի մեռելոց ... "To-day Christ is risen from the dead, Alleluia. Come, ye peoples, sing ..." Fol. 140*b*.

50. Of the Resurrection (in the MS. headed by a coloured frontispiece): Այսաւր յարեաւ ի մեռելոց փեսայն անմահ ... "To-day is risen from the dead the deathless Bridegroom ..." Fol. 142.

51. Of the Resurrection: Որ եկիր ի փրկութիւն տիեզերաց ... "Thou who camest for salvation of the world ..." Fol. 144.

52. Of the Beheading of John the Baptist: Նախայաւիտեան բանին պատմաւղ ... "Harbinger of the Word before the ages, thou wast sent into the world, holy John ..." Fol. 148*b*.

53. Of New Sunday: Նորոգեալ կղզիք առ ա̅ծ եկեղեցիք ... "Islands made new unto God, churches of the Gentiles ..." Fol. 149*b*.

54A. Without title. Որ եկիր ի փրկութի̃ վասն ազգի մարդկան· ըզքեզ անդադար բարեբանեմք ... "Thou who camest for the salvation of mankind, thee we unceasingly bless and praise ..." Fol. 151*b*.

54B. On the fourth day of this week the Feast of the Annunciation (without title in MS.): Որ յաթոռ փառաց ... "Thou who sittest with the Father on a throne of glory ..." Fol. 153*b*.

55. Canon of the Sunday of World Shrines: Կանոն աշխարհամատրան կիւրակէին։ Երկըրպագեմք քեզ ք̅ս որ ի ձեռն սրբոց ... "We worship thee, Christ, who by the holy Apostles wast made known unto us ..." Fol. 157.

56. Որ յերկնային զինուորութեցըդ միշտ երկըրպագիս ք̅ս ... "Christ who art ever worshipped by the heavenly hosts ..." Fol. 162*b*.

57. Փառաւորեմք զքեզ տ̅ր ա̅ծ հարցն մերոց ... "We glorify thee, Lord God of our fathers ..." Fol. 167. (In MS. Add. 8999 the folio preceding fol. 167, which contained the end of canon 56 and beginning of 57, is lost.)

58. Անճառելի բնութի̃ եւ բան Հաւր ... "Ineffable Nature and Word of the Father ..." Fol. 171*b*.

59. Որ եկիր կամաւ Հաւր ի խաչ ... "Thou that camest by the Father's will to the Cross ..." Fol. 174*b*.

60. Ascension: Համբարձաւ տ̅ր̅ն մեր յերկինս ... "Our Lord has ascended into heaven ..." Fol. 178*b*. (MS. Add. 8999 entitles this: Այս հինգ շաբաթիս Համբարձումն է, *i.e.* On this the fifth Saturday is the Ascension.)

61. Sunday of the second "Adornment with Flowers": Մեծահրաշ այս խորհուրդ աւանդութիւ… "A wondrous mystery is here by tradition…" Fol. 183.

62. Որ զամենազաւր զաւրութի̄ քո ցուցեր ի Բաբիլոն… "Thou who showedst thy all-powerful might in Babylon…" Fol. 185*b*.

63. Pentecost. First day: Առաքելոյ աղաւնւոյ իջանելով… "When the Dove sent came down with loud cry and noise from on high…" Fol. 191*b*.

64. Second day: Նոյն եւ նման հաւր… "Spirit the same as and like the Father…" Fol. 194.

65. Third day: Այսաւր երկնայինքն… "To-day the celestials rejoiced…" Fol. 196.

66. Fourth day: Արեգակն արդարութե̄ ք̄ս… "Sun of righteousness, Christ shining into the world…" Fol. 198.

67. Fifth day: Զանըսկզբն բնաբար բըղխումն… "Beginningless genuine Emanation of the Father, Spirit true…" Fol. 200.

68. Sixth day: Անմահարար բաժակ հեղեալ յերկնից… "Pouring forth a cup of immortality from heaven, holy Spirit…" Fol. 201.

69. Seventh day: Ի հարաշարժ աղբերէն… "From an ever-leaping Fountain, Source uninterrupted…" Fol. 202*b*.

70. Birth of John the Baptist: Արեգակն արդարութեան… "Sun of righteousness gleaming forth, morning star…" Fol. 204*b*.

71. Another canon of the same: Զմարգարէ բարձրելոյն… "The prophet of the Most High and soldier of the King…" Fol. 210.

72. St. Gregory Illuminator: Ով երջանիկ տր սր… "O blessed holy lord Gregory, ministrant of sacraments…" Fol. 211.

73. Of the Sons and Grandsons of Gregory: Որ ըզլոյս ա̄ծային… "Who didst emit the light divine of thy knowledge to Northern races…" Fol. 213.

74A. Of St. Nerses the Patriarch: Որ ըզլոյս անճառ շնորհաց… "Who didst emit the ineffable light of thy grace…" Fol. 214*b*.

74B. Of Isaac the Patriarch: Որ յարմատոյ հարցն… "Rod sprung from the root of the holy Fathers…" Fol. 217*b*.

75A. Of St. Rhipsima and her Fellows: Անձինք նուիրեալ… "Souls devoted to love of God…" Fol. 218.

75B. Hymn of St. Sandukht: Քեւ պարծի այսաւր մր եկեղեցի… "Of thee to-day Holy Church boasts…" Fol. 225.

76. Of the holy Tabernacle of the Lord: Ըզքեզ քաղաք ա̄յ եւ տաճար… "Thee, city of God and temple incorrupt…" Fol. 225*b*.

77. Of *Wardawarh* (Transfiguration). First day: Որ ի լերինն այլակերպեալ… "Thou who transfigured in the mountain showedst…" Fol. 227*b*.

78. Second day: Ճառագայթ փառաց հաւր… "Sheen of the Father's glory, Son only-begotten…" Fol. 230*b*.

79. Third day: Այսաւր որ էն ի յերկինս բան… "To-day the Word which is in heaven, and only-begotten Offspring of the Father…" Fol. 232.

80. Of *Sholakath* or Effulgence: Ուրախ լեր մր եկեղեցի… "Rejoice, holy Church, for Christ the King of heaven…" Fol. 234.

81. Of the Passing of the Deipara: Այսաւր ժողովեալ սրբոցն ի միասին… "To-day the saints gathered together…" Fol. 236.

82. Of the same. Second day: Այսաւր զանճառելի ծնընդեան քոյ… "To-day the ministrant of the mystery of thy holy Birth…" Fol. 238*b*.

83. Third day: Այսաւր հրաշափառ կոչմամբ… "To-day by the miraculous call of the Spirit were the Apostles mustered…" Fol. 240*b*.

84. Eve of Holy Cross: Նաւակատեաց սրբոյ խաչին ի վերայ վիմի հաւատոյ շինեցեր… "On a rock of faith hast thou built thy holy Church…" Fol. 243*b*.

85. Of same. Second day: Որ զանարատ բազուկըս քո… "Who didst spread out thine immaculate arms…" Fol. 245.

86. Third day: Զաւրութիւն սուրբ խաչի քոյ... "Christ, who hast set up the might of thy holy Cross..." Fol. 247.

87. Fourth day: Խաչըն կենարար որ եղև... "Vivifying Cross which is our salvation..." Fol. 248*b*.

88. Fifth day: Ուրախ լեր սուրբ ... այսաւր պայծառ և սիւն լուսոյ... "To-day is sheen and a pillar of light, filled with divine grace..." Fol. 250.

89. Sixth day: Անպատումն կառք անքըննելի... "Ineffable chariot incomprehensible..." Fol. 251*b*.

90. Seventh day: Անապական ս̃բ զխաչն աւրհնեսցուք... "Let us praise the incorrupt holy Cross..." Fol. 253.

91. Eighth day: Որ ծագեցեր մեզ լոյս... "Thou who hast shed forth on us the mighty light of thy victorious Cross..." Fol. 254*b*.

92. Of the holy Cross of Warag: Նշանաւ ամենայաղթ խաչիւդ... "By the sign of thy all-triumphant Cross..." Fol. 257*b*.

93. Discovery of the Cross: Հրաշակերտ և զաւրեղ փայտ... "Miraculous and mighty Tree..." Fol. 259*b*.

94. Holy Prophets: Որ զա̃ծային զաւրութի̃... "Holy Spirit who hast shown thy divine power..." Fol. 261*b*.

95. The holy Prophets: Որ յերկնային զինուորութ̃եցդ... "Who among the heavenly hosts with unresting voice..." Fol. 263*b*.

96. Of the holy Translators (of St. Mesrop, doctor): Որք զարդարեցին... "Those who prepared in providence the wisdom of the Increate... Fol 265.

97. Of St. Jacob of Mdzbin, patriarch: Յաղթող և ս̃բ հայրապետ... "Victorious and holy patriarch..." Fol. 267*b*.

98. Of the Children of Bethlehem: Այսաւր անմեղ ս̃բ մանկունքն... "To-day the sinless holy children..." Fol. 269*b*.

99. Of the Archangels Michael and Gabriel, and of all the Heavenly Host: Որ յանէից ստեղծեր ըզպաշտաւնեայս... "Thou who out of nothing createdst ministrants..." Fol. 271*b*.

100. i. Of the holy Patriarchs: Այսաւր սըրբոց հայրապետացըն ժողովեալք... "To-day the holy patriarchs met..." Fol. 274.

- ii. Hymn of Ignatius, patriarch: Որ հրաւիրեցեր... "Thou who wast invited..." Fol. 277*b*.
- iii. St. John Chrysostom: Որ յանըսկիզըն ի հաւրէ... "Who from the Father without beginning..." Fol. 278.
- iv. St. Basil, patriarch: Լուսապայծառ իմաստիւք... "With luminous gleam of wisdom..." Fol. 278*b*.
- v. St. Gregory Theologus: Որ լուսով ա̃ծային բանին... Fol. 278*b*.
- vi. St. Nicholas, patriarch: Հիացան անմարմինքն... Fol. 293*b*.
- vii. St. Ephrem: Որ համանման մեծին եղիայի... Fol. 279.
- viii. SS. Eustratius and his Fellows: Որ զհուր սիրոյ քոյ ք̃ս... Fol. 280.
- ix. Two Myriads of Martyrs: Այսաւր ընդ անմարմնոցըն... Fol. 280*b*.
- x. St. Theodor, captain. Fol. 281. (Not in edition.)
- xi. Stephanos of Uḷni: Յընծայ այսաւր ս̃բ եկեղեցի... Fol. 281*b*.
- xii. Of Hallowing the *Muron*: Որ յառաջագոյն յաւրէնս... Fol. 282.
- xiii. Melody of the *Muron*, over the Regenerate: Հայր ամենակալ որ առաքեցեր... (Not given in MS.)
- xiv. Hymn when the Vesture is donned: Խորհուրդ խորին նհաս... Fol. 367*b*.
- xv. For the Censing of the Sacrifice: Յայս յարկ նուիրանաց ուխտի... (Not given in MS.)
- xvi. Hymn of the Seven Grass-eaters (եօթանց խոտաճարակացն): Յաւուրս վերջին ժամանակի... (Not given in MS.)

xvii. Of St. Sukias (Hesychius) and Fellows: Ստուգութեամբ տեղեկացեալք ... Fol. 282*b*.

xviii. Wahan of Goḷthan: Զարմանալի է ինձ քան զերգս ... Fol. 283.

xix. David of Dwin: Լցեալ ա̄ծային շնորհիւ ... Fol. 284.

xx. SS. Kirakos and Julita: Յարմատոց բարեաց ... Fol. 284.

xxi. Minas, Hermogenes, and Grabos: Աղյիշատակ վկային սրբոյն ... (Not given in MS. Add. 8999.)

xxii. St. Oskan and his Fellows: Որք արժանաւորեցայք կոչիլ ... Fol. 285.

xxiii. St. Atom and his Fellows: Աղաչեմք զքեզ տ̄ր բարեխաւսութ̄բ ... Fol. 285*b*.

xxiv. St. Wardan and his Fellows: Արիացեալք առ հակառակսն ... Fol. 286.

101. St. Leontius and his Fellows: Որ յառաջագոյն սահմանեցեր ... "Thou who of old determined the salvation of Armenia ..." Fol. 288.

102. Canticle of First day of the Week, on the Mystery of the Creation, and Resurrection of Christ: Նորա ստեղծեալ բանն յանէից ... "Word newly created out of nothing ..." (Missing in MS. Add. 8999.) Of the succeeding days to the Seventh inclusive: Արարչական բանին ...: Էական բանն որ ընդ հաւր ...: Խաւարին անդոյ ...: Ճառագայթեալ բանն ի հաւրէ ...: Զհանդուրժեալ բնութի̄ բարոյն ...: Տ̄րն յետ ստեղծման ... (Missing in MS. Add. 8999.) Song at Coming of Dawn: Երգ արևագալին. յարևելից մինչ ի մուտս ... Fol. 294.

103. Song to follow the Psalm Աղաղակեցէք: Ճգնաւորք աստուծոյ ... "Ascetics of God ..." Fol. 294*b*. To follow the psalm ա̄ծ ա̄ծ: Լոյս արարիչ լուսոյ ... "Light, sender of light ..." Fol. 295. To follow the տ̄ր հովուեսցէ ...: Ճանապարհ և ճշմարտութի̄ և կեանք ... "Way and Truth and Life ..." Fol. 295*b*.

104. Song of the Third hour, to follow the Ողորմեային ...: Աւրհնեմք զքեզ հայր ... "We praise thee, Father ..." Fol. 295*b*.

Song of the Sixth hour: Խաւարացաւ լոյսն արևուն ... "The light of the sun was darkened ..." Fol. 296. Song of the Ninth hour: Չարչարակցեալ քեզ տիւ ... "The day shared in thy sufferings ..." Fol. 296*b*. Song of the eventide hour of Peace: Նայեաց սիրով հայրըդ գըթած ... "Compassionate Father, look down with love ..." Fol. 297*b*.

105. Of the whole Body of Martyrs: Զքեզ արդար և ուղիղ դատաւոր ... "Thee, the just and upright Judge ..." Fol. 299*b*.

106. Ս̄բ ա̄ծ արարիչ յաւիտենից ... "Holy God, Creator of the aeons ..." Fol. 302*b*.

107. Անոխակալ և բարեգութ ... "Ungrudging and compassionate ..." Fol. 305*b*.

108. Օրհնեմք զքեզ տ̄ր, անսկիզբն հայր ... "We praise thee, Lord, Father without beginning ..." Fol. 308.

109. Որք ըզտանջանս անաւրինաց վասն քո յանձն առին ... "They who for thy sake submitted to the torments of the lawless ..." Fol. 310*b*.

110. Զինուորութիւնք հրեշտակաց աւրհնեն զքեզ ... "The hosts of angels praise thee ..." Fol. 313*b*.

111. Յուսացեալքն յանուն քո սուրբ պատերազմեալք ... "Hoping in thy holy Name, and warring ..." Fol. 316.

112. Առ քեզ ա̄ծ հարցըն մերոց խոնարհեալ ... "To thee, God of our Fathers, we bow ..." Fol. 319*b*.

113. Of the whole body of those that have fallen asleep in Christ: Աւրհնեալ ես դու ք̄ս ... "Blessed art thou, Christ ..." Fol. 323.

114. Գոհանամք զքեզ յաղթական երգով թագաւոր փառաց ... "We thank thee with triumphant song, O King of Glory ..." Fol. 324.

115. Որ թագաւորդ ես թագաւորաց ... "Thou who art King of kings ..." Fol. 326.

116. Արարիչ և մարդասէր տ̄ր որ վասն մեր զմահ ճաշակեցեր ... "Creator and benign Lord, who for our sake didst taste death ..." Fol. 328.

117. Օրհնեմք զքեզ Հայր անսկիզբն ... "We praise thee, Father without beginning ..." Fol. 321.

118. Բանդ ա՟ծ որ ի ծոց Հաւր վասն մերոյ փրկութեան ... "Word, God, who from the bosom of the Father for our salvation ..." Fol. 323*b*.

119. Որ փառաւք Հաւր Հանդերձեալ ես գալ ի դատել ... "Thou who in glory of the Father shalt come to judge ..." Fol. 335*b*.

120. Յաւիտենից ա՟ծ և արարիչ ա՟մի ... "Eternal God and Creator of all things ..." Fol. 340*b*. (At the end of this canon the MS. supplies sections for Thursdays and Fridays, not given in the edition.)

121. Of Sir Nerses Catholicos, for those that have fallen asleep in Christ: Ա՟ծ անեղ անժամանակ Հայր անսկիզբն և անքանակ ... "God, increate, timeless Father, without beginning and without dimensions ..." Fol. 368.

122. Of the Resurrection: Երգեսցուք երգ նոր ա՟յ փրկչին մերոյ. որ փրկեացն ի թշնամոյն ... "Let us sing a new song to God our Saviour, who saved us from the enemy ..." Fol. 344.

123. Երգեցէք տեառն երգ նոր և աւրհնեցէք զանուն նորա յաղթական աւրհներգութեամբ ... "Sing unto the Lord a new song, and praise his Name with triumphant hymnody ..." Fol. 346*b*.

124. Օրհնեսցուք զտ՟ր որ աւրհնեացն զիսրայէլ. և փրկեաց զժողովուրդն ... "Let us praise the Lord, who hath blessed Israel and saved his people ..." Fol. 350.

125. Փարաւոն Հանդերձ կառաւքն ընկղմեցաւ ... "Pharaoh with his chariots is swallowed up ..." Fol. 353.

126. Օգնական ընդունելի եղև իմ տէր ինձ ի փրկութիւն ... "My Lord succoured me and welcomed me unto salvation ..." Fol. 355*b*.

127. Երգեցէք տ՟ն երգ նոր ձայնիւ ցընծութ՟մբ. որ խոնարհեցաւ ... "Sing unto the Lord a new song with joyous voice, for he hath condescended ..." Fol. 358.

128. Օրհնեսցուք զտ՟ր և զյաղթող զաւրութիւն նորա ... "Let us praise the Lord and his victorious might ..." Fol. 360*b*.

129. Յաղթական քեզ աւրհնութիւնք. տէր որ ըղխորոց ծովուն Հերձեր ըղջուրն ... "Triumphant hymns to thee, O Lord, who clavest asunder the waters of the sea ..." Fol. 363*b*.

130. Արևելք գերարփին և աւթարան լուսածին ... "Transcendent Sheen of Dawn and Tenement bearing light ..." Fol. 373.

It will be observed that the printed edition places canon 24 (of St. Sargis the Captain) and the "Hymn of the Twelve Apostles" (part of canon 21) in another order than MS. Add. 8999.

The Hymn for Vesting, Զգեստի ազանել. խորհուրդ խորին անհաս անսկիզբն ... "Deep mystery, incomprehensible, beginningless ..." (printed in the edition), is found on fol. 367*b* of MS. Add. 8999.

Of the hymn Ներսէսի ասացեալ Հանգըստեան, "Of Nerses for the Hour of Rest," beginning: Ա՟ծ անեղ անժամանակ Հայր անըսկիզբն և անքանակ ... "God, increate, timeless Father, without beginning or dimensions ..." MS. Add. 8999 gives the text only as far as երրորդութեն երրեակ անձին, p. 696 of the edition.

48.

Or. 83.—Paper of yellowish tinge. Size, external $5\frac{1}{2}$ by $3\frac{1}{2}$ inches, of text $3\frac{5}{8}$ by $2\frac{1}{4}$. Oriental binding of brown stamped leather, with flap. Uncial fragments are bound in at both ends (see below). The volume consists of 347 folios, in 30 signed quires of 12 leaves, written in a fine neat *bolorgir* in A.D. 1501, with 21 lines to the page. Musical notes are added throughout; and, as is usual in hymn-books of old type, the words are barely divided from one another. The last part of the book, especially from fol. 200 on, is injured by damp, so that the writing near the inner upper margin is often illegible. Between folios 210 and 211 three folios are lost which contained the last part of the canon of the second day of the Transfiguration, and the first part of that of the third. After fol. 232 a folio is lost which contained the end of the canon of the Cross of Warag and the beginning of that of the Invention of the Cross. Folios 251 and 252 have been transposed in the binding, or, more probably, in the writing, and 254 should follow directly on 251, and 255 on 253. One folio has dropped out between 2 and 3. There are coloured frontispieces at the beginning of the text and on fol. 129; and marginal arabesques, coloured red and blue, with decorative letters and rubricated lines, mark the beginnings of the canons. Each section of a canon begins with a red letter.

The canons are given as follows, the first number representing the order of canon in the editio princeps of 1664, and the second that of the folio:—

1 – 2; 2 – 4; 3 – 6*b*; 4 – 9; 5 – 11; 6 – 13; 7 – 14; 8 – 16*b*; 9 – 18*b*; 10 – 20*b*; 11 – 22*b*; 12 – 24; 13 – 26; 14 – 30*b*; 15 – 33; 16 – 35; 17 – 36*b*; 18 – 38; 19 – 40*b*; 20 – 42; 21 – 45; 22 – 47*b*; 23 – 49; 24 given 340*b*; 25 – 51*b*; 26 – 57; 27 – 59; 28 – 63; 29 – 64*b*; 30 – 67*b*; 31 – 72; 32 – 74; 33 – 78; 34 – 79; 35 – 82; 36 – 84*b*; 37 – 89; 38 – 95*b*; 39 – 98; 40 – 103; 41A – 105; 41B – 107; 42 – 108; 43 – 110; 44 – 112; 45 – 113; 46 – 116; 47A – 119; 47B – 123*b*; 48 – 126; 49 – 127*b*; 50 – 129; 51 – 131; 52 – 135; 53 – 136; 54 – 138; 55 – 142*b*; 56 – 148; 57 – 152*b*; 58 – 157; 59 – 160; 60 – 163*b*; 61 – 168; 62 – 170; 63 – 175*b*; 64 – 177*b*; 65 – 179*b*; 66 – 181; 67 – 182; 68 – 184; 69 – 185*b*; 70 – 187; 71 – 192; 72 – 193; 73 – 195*b*; 74 – 197; 75 – 200; 76 – 206; 77 – 208; 78 – 210*b*; 79 – 211; 80 – 211; 81 – 212*b*; 82 – 215; 83 – 217; 84 – 219*b*; 85 – 220*b*; 86 – 222*b*; 87 – 224; 88 – 225; 89 – 226*b*; 90 – 228; 91 – 229*b*; 92 – 232; 93 – 234; 94 – 234*b*; 95 – 236*b*; 96 – 237*b*; 97 – 239*b*; 98 – 241*b*; 99 – 243; 100 – 245; 101 – 258; 102 – 263; 103 – 268; 104 – 269*b*; 105 – 272*b*; 106 – 275; 107 – 277*b*; 108 – 280; 109 – 282*b*; 110 – 285; 111 – 287; 112 – 290; 113 – 293; 114 – 294*b*; 115 – 296; 116 – 297*b*; 117 – 301; 118 – 303; 119 – 305*b*; 120 – 310*b*; 121 – 313*b*; 122 – 317*b*; 123 – 320; 124 – 322*b*; 125 – 325; 126 – 327*b*; 127 – 330; 128 – 332*b*; 129 – 335; 130 – 338*b*; Hymn of St. Sarkis or Sargis (no. 24 of the edition), 340*b*; Hymn of the Twelve Apostles, 341*b*; Hymn of the Seven Grass-eaters (given under canon 100 in edition), 343; Hymn of Minas Hermogenes and Grabos (in edition under no. 100), 344*b*; Hymn of Vesting (in edition under no. 100), 344*b*; Hymn of Censing (in edition under no. 100), 345*b*; Hymn for the Dead, or *Շարական ննջեցելոց. արարիչ և մարգարէ անոխակալ և բարեգութ որ գովիս*, *i.e.* Creator and Prophet, benign and merciful, who art praised . . ., 346.

History of the MS.—Final colophon, fol. 347*b*:—

փառք . . . Արդ գրեցաւ կարողութեամբն այ եղանակաւոր տառս որ կոչի շարակնոց. ձեռամբ անարժան և անպիտան մեղաւոր հողոյ վրդանէսի սուտ երիցոյ. մականուն պապ կոչեցելոյ. ի ջծա թուականիս մերոյ որ եմք պանդ[ուխտ] ի գաւառս կողոնիոյ. վ՟ս աւերման չարին [ս]աւֆոյ. որ անբնակ արար զաշխարհն մեր յազգէ մարդոյ. զգաւառն ասացեալ եկեղեաց և այժմ եզնկայ կոչեցելոյ: Եւ սկսաւ և կատարե . . .

"Glory be . . . Now with the help of God this rhythmical work called *Sharaknotz* was written by the worthless and unprofitable sinful clay Vrdanês, a false elder, nicknamed Pap, in the year 951 (A.D. 1501) of the era of us who are sojourners in the canton of Kolonia by reason of the ravages of the wicked [S]aufi, who has laid our land waste of the race of men, the canton called Ekeleatz and now called Eznik. And it was begun and finished . . ." The rest is wanting. The first letter of Saufi or Sôfi is uncertain.†

---

† Sôfi was Shah Ismael I. The name was also spelt Sêphi. This Shah laid waste Atropatene and Tabreez between 1491 and 1500, when he established his throne in Ispahan. He was called Sôfi or Sêphi (Safavī) after his grandfather, Safī ud-Dīn.

Fol. 219. *Ի սր զատկի ճրագալուցիս. Հասոյց զիս տէրն ի յայս տեղիս. արժանացոյց զանպիտանիս. գրել մինչ ի խաչի կարգիս։ . . .*

" On the eve of holy *Zatik* the Lord brought me to this place and made me worthy in spite of my vileness to transcribe as far as the Office of the Cross . . ."

Fol. 294. *Ընդ աջմէ քումմէ կացոյ ընդ իմաստուն սր կուսանս ի լուսեղէն առագաստին։*

" Set me on thy right hand with the wise holy virgins in the pavilion of light."

Two fragments of a Gospel, written on parchment in an uncial hand of about the twelfth century, are bound into this MS. They contained Luke xix., parts of verses 45, 32, 33, 40, 44.

The volume was sold by the clerk Howhanes Kantôrian, who writes on 128*b* a Turkish note, and then the following: *Գիւտ այս շարական ձեռամբ տիրացոյ յովանու կանտօրիան,* " This hymn-book was found by the sidesman (*tiratzu*) Jovan Kantorian" (an antiquary of Mardin in Mesopotamia, who sold the volume in 1866 to Mr. Jos. Lilly, from whom it was purchased 22 April 1868).

49.

Or. 5088.—Fine vellum; oriental binding in red stamped leather, with flaps and studs. Size, external 4¾ by 3½ inches, of text 3½ by 2¼. Folios 324 in 26 signed quires, of which the first consists of 16 leaves, nos. 2–24 of 12, no. 25 of 14. No. 26 begins with 7 leaves of vellum; then, after a gap of at least one leaf, follow 4 of paper; and then the volume ends with 6 of coarser vellum, written in a later and somewhat coarser hand. The writing of the main text is a small, neat *bolorgir* of A.D. 1506, with musical notes, 23 lines to a page. The book is adorned with many illuminations, rich in colour, but grotesque and rude of execution. There are large illuminations on fol. 1*b* (Joakim and Anna), fol. 10*b* (Jesus in the Manger), fol. 30*b* (Presentation in the Temple), fol. 50 (Adam and Eve), fol. 121*b* (Resurrection), fol. 152*b* (Ascension), fol. 163*b* (Pentecost), fol. 205*b* (Elevation of Cross). Illuminated headpieces mark the commencement of each greater division of the volume on folios 2, 31, 95, 122, 164, 206, 252, 271. Each canon begins with well-executed *shalagir* or festooned letters, with lines of gold and red writing and marginal arabesques of floral design. In the margins are many illuminations of the saints praised in the several canons.

Contents.—The canons of the editio princeps of Amsterdam, 1664, are signified by the first number, by the second the folio on which in this MS. it begins†:—

1 – 2; 2 – 5; 3 – 7*b*; 4 – 10*b*; 5 – 12*b*; 6 – 14; 7 – 6; 8 – 17*b*; 9 – 19*b*; 10 – 21; 11 – 23; 12 – 24*b*; 13 – 26*b*; 14 – 31; 15 – 33; 16 – 35; 17 – 36*b*; 18 – 38; 19 – 40; 20 – 42; 21 – 44; 22 – 46; 23 – 48; 24 – omit; 25 – 50; 26A – 52; 26B – 55*b*; 27A – 57*b*; 27B – omit; 28 – 61; 29 – 63; 30 – 65*b*; 31 – 70; 32 – 71*b*; 33 – 75*b*; 34 – 77; 35 – 79*b*; 36 – 82; 37 (last part only, *որ ի Հաւրէ առաքեալ*) – 86*b*; 38 – 87*b*; 39 – 90; 40 – 95; 41A – 97; 41B – 99*b*; 42 – 100*b*; 43 – 103; 44 – 105*b*; 45 – 107*b*; 46 – 110; 47A – 114; 47B – 117; 48 – 119; 49 – 120; 50 – 122; 51 – 123*b*; 52 – 127; 53 – 128; 54A – 129*b*; 54B – 131*b*; 55 – 134; 56 – 138*b*; 57 – 142; 58 – 146*b*; 59 – 149; 60 – 152*b*; 61 – 156*b*; 62 – 158*b*; 63 – 164; 64 – 166; 65 – 167*b*; 66 – 169; 67 – 170*b*; 68 – 171*b*; 69 – 172*b*; 70 – 174*b*; 71 – 178*b*; 72 – 179*b*; 73 – 185*b*; 74A – 183; 74B – 185; 75A – 185*b*; 75B – 190*b*; 76 – 191; 77 – 192*b*; 78 – 195; 79 – 196; 80 – 198; 81 – 199; 82 – 201*b*; 83 – 203; 84 – 206; 85 – 207; 86 – 208*b*; 87 – 210; 88 – 211; 89 – 212; 90 – 213*b*; 91 – 214*b*; 92 – 216*b*; 93 – 218; 94 – 220; 95 – omit; 96 – 223; 97 – 224*b*; 98 – 226*b*; 99 – 228; 100 – 229*b*; 101 – 240;

---

† For the *incipits* of the hymns, see under MS. Add. 8999.

102 – 245 ; 103 – 248*b* ; 104 – 249 ; 105 – 252 ; 106 – 254*b* ; 107 – 257 ; 108 – 259 ; 109 – 261 ; 110 – 263 ; 111 – 265 ; 112 – 268 ; 113 – 271 ; 114 – 272*b* ; 115 – 274 ; 116 – 275 ; 117 – 278 ; 118 – 280*b* ; 119 – 282*b* ; 120 – 286*b* ; 121 – omits in place, but gives it at fol. 308 ; 122 – 289 ; 123 – 291 ; 124 – 293 ; 125 – 295*b* ; 126 – 298 ; 127 – 300 ; 128 – 302*b* ; 129 – 305 ; 130 – 322*b*.

On fol. 308 is given canon 121 omitted in the above series. Fol. 313, the Hymn of St. Sarkis the Soldier : *Ամենայն երրորդութեան ընտրեալ ծառայ* . . . Fol. 313*b*, the Hymn of Censing, omitted under no. 100. Fol. 315 (on paper), the last strophes of the first portion of the Hymn of Gregory the Illuminator, omitted under no. 37. Two folios are missing before fol. 315, which contained the rest of this portion. Fol. 315, the Hymn of the Grass-eaters, omitted under no. 100. Fol. 318, Hymn of Theodore the Captain : *Որ ընտրեցեր ի սկզբանէ* . . . Fol. 319, *Շաբաթ օր գ̄րգի լուսաւորչին յոհ̄նէս արզընգ. այեցոյ է ասացեալ ա̄հութի։ Այսաւր զուարճացեալ ցնծայ եկեղեցի* . . . (*i.e.* For the Sabbath. Hymn in honour of Gregory the Illuminator, composed by John of Arzenga: To-day exult with joy, O Church . . .). Fol. 322*b*, *Կիրակոս վարդապետի է ասացեալքս։ Արեւելք գերարփի* . . . (*i.e.* Hymn of Kirakos Wardapet: Splendid glow of sunrise . . .).

History of the MS.—Colophon, fol. 307 :—

Փառք . . . արդ՝ յանգեցեալ աւարտեցաւ լուսազարդ և վարդափրթիթ մարգարտաշար և ոսկեակազմ շարակնոց ի մայրաքաղաքս վան. ձեռամբ զաքարիա սուտանուն երիցու. ընդ հովանեաւ սրբազան առաքելոց պետրոսի և պօղոսի. ՋԾԶ. թվին. ի հայրապետութեն տ̄ն ատոմի. և մերոյ առաջնորդի ս̄բ ուխտիս վարագայ ատոմ հեղահոգի վարդապետի. և ի թագաւորութեն շահ իսմայելի կարմիր գդակի՝ և մեր տեղակալ պարոնիս միր զեհիդի։ Արդ ստացաւ զսա . . . (breaks off half-way down the page).

“ Glory be . . . this . . . *sharaknotz* was completed in the metropolis of Van by Zachariah, miscalled an elder, under shelter of the venerable Apostles Peter and Paul, in the year 956 (A.D. 1506), in the patriarchate of Sir Atom, when Atom, inspired Wardapet, was abbot of our holy brotherhood of Warag, and Shah Ismayel of the Red Cap was king, and our own local governor was Paron Mir Zehid. Now it was acquired by . . .”

50.

Add. 27,490.—Glazed paper, much yellowed. Size, external 5½ by 3½ inches, of text 4 by 2½. Oriental binding in brown stamped leather, with thongs and studs. Fragments of an older MS. are bound in at both ends (see below). Folios 277, of which 4–274 form the MS. proper, arranged in 23 numbered quires, with 25 lines to page. The writing is a fine, neat *bolorgir* of the year 1547, with musical notes. The MS. is well preserved. Before fol. 195 one folio has been cut out (see below in index of contents). Large coloured headpieces stand at the beginning of the text and on folios 44*b*, 84, 103, 140, 254*b* ; and smaller ones, with marginal arabesques and decorative initials, mark the beginnings of the several canons. Minor sections begin with red initials. Rudely executed, yet singular, faces and figures are here and there added in the margin, *e.g.* on folios 11*b*, 16*b*, 22, 31, 32*b*, 38, 42, 43*b*, 54*b*, 60*b*, 70, 73*b*, 89, 93*b*, 107*b*, 148, 149*b*, 157*b*, 159*b*, 166, 168, 174, 190, 193, 196, 208, 215*b*, 244*b*, 250*b*.

The canons are as follows, the first number referring to the list of canons as printed in the edition of 1664 (see under MS. Add. 8999), the second to the folio of this MS. :—

1 – 4 ; 2 – 6 ; 3 – 8 ; 4 – 10 ; 5 – 11*b* ; 6 – 12*b* ; 7 – 14 ; 8 – 15 ; 9 – 16*b* ; 10 – 18 ; 11 – 19*b* ; 12 – 20*b* ; 13 – 22 ; 14 – 25*b* ; 15 – 27 ; 16 – 29*b* ; canon of Jacob of Nisibis – 31 ; 17 – 32*b* ; 18 – 33*b* ; 19 – 35 ; 20 – 36*b* ; 21 – 38 ; 22 – 40*b* ; 23 – 42 ; 24 – 43 ; 25 – 44*b* ; 26 – 49*b* ; 27 – 51 ; 28 – 54 ; 29 – 55 ; 30 – 57*b* ; 31 – 60*b* ; 32 – 62*b* ; 33 – 65*b* ; 34 – 66*b* ; 35 –

68*b*; 36 – 70; 37 – 73*b*; 38 – 78; 39 – 80; 40 – 84; 41A – 85*b*; 41B – 87; 42 – 87B; 43 – 89; 44 – 90*b*; 45 – 91*b*; 46 – 93*b*; 47A – 95*b*; 47B – 99; 48 – 100*b*; 49 – 102; 50 – 103; 51 – 104*b*; 52 – 107*b*; 53 – 108*b*; 54 – 109*b*; 55 – 113*b*; 56 – 117*b*; 57 – 121; 58 – 124*b*; 59 – 127; 60 – 130; 61 – 133; 62 – 135; 63 – 140; 64 – 142; 65 – 143; 66 – 144*b*; 67 – 145*b*; 68 – 147; 69 – 148; 70 – 149*b*; 71 – 153*b*; 72 – 154*b*; 73 – 156*b*; 74 – 154*b*; 75 – 159*b*; 75B – 164; 76 – 164*b*; 77 – 166; 78 – 168; 79 – 169; 80 – 171; 81 – 172; 82 – 174; 83 – 175*b*; 84 – 177; 85 – 178*b*; 86 – 180; 87 – 181; 88 – 182; 89 – 183; 90 – 184; 91 – 185*b*; 92 – 187*b*; 93 – 189; 94 – 190*b*; 95 – 192; 96 – 193; 97 – 194*b* (the title is erased and a folio cut out of the codex, this canon having already been given above); 98 – 195*b*; 99 – 196*b*; 100 – 198*b* (the Melody of the *Muron*, the hymns of Vesting, Censing, of the Seven Grass-eaters, and of Minas, &c., are omitted); 101 – 208; 102 – 211*b*; 103 – omitted; 104 – 215*b*; 105 – 219; 106 – 221*b*; 107 – 223; 108 – 225; 109 – 227; 110 – 229; 111 – 230; 112 – 232*b*; 113 – 235; 114 – 236; 115 – 237; 116 – 238; 117 – 241; 118 – 243; 119 – 244; 120 – 248; 121 – 250*b*; 122 – 254*b*; 123 – 256*b*; 124 – 258*b*; 125 – 260*b*; 126 – 262*b*; 127 – 264; 128 – 266; 129 – 263; 130 is omitted.

History of the MS.—The copyist Sargis asks for the intercession of St. Sargis in a brief note on fol. 44. He names himself "Martiros," and asks for our prayers on fol. 83*b*. On fol. 102 he names his parents *զՄկրտիչն և զՃըհանն* (Mkrtitch and Djŭhan) and his brother *զՄխիթարն* (Mkhithar), and also a "Sir Thadeos peerless and like unto the angels" (*զտ՟ր Թադէոսն զաննման որ հրեշտակացն է նա նման*).

On fol. 201 the following:—

Թվ՟ին . ՋՂԷ . ձեռամբ մարտիրոս. սուտանուն երիցուս: Ի գիւղն որ կոչի փարխաւ· զմեղաւորս յիշեցէք ի ք՟ս ողորմիւ:

"In the year 997 (A.D. 1547) by the hand of Martiros, miscalled an elder, in the village called Pharkhav. Remember in Christ this sinful man."

On fol. 219 he again implores our prayers.

Folios 272*b* and 273 contain a final colophon:

Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան . . . արդ յանկեցաւ կատարեցաւ եղանակաւոր տաղս այս . . . որում ցանկացաւ և սէր տէր Թադէոս . . . գրել զայս բուրաստանս . . .

Կրկին աղաչեմ . . . յիշեցէք . . . զմեղաւոր գրիչս· զՄարտիրոս. և զհայրն իմ զՄկրտիչն և զմայրն իմ զՃհան· և զեղբայրն իմ զՄխիթարն և զքուերքս իմ զԱննայն և զՈւղիտան: և զորդիքս իմ զՃհան զԱննայն զԱռաքելն և զՍտեփաննոս· և զՎարիկն: և զդեռաբուսիկ Մխիթարն և զմայրն իւր զՄանուշակն . . . արդ գրեցաւ շարակնոցս ի գիւղս փարխաւ ընդ հովանեաւ ս՟բ յակոբին· ի թվիս ՋՂԷ, ամէն: յաւուր գարնանամտին ի մարտի . Ի . և քաղոց . ԺԷ . զյիշատակարանս գրեցի: Ա՟ծ բարով վայելել տայ, տէր Թադոսին և որդւոյն, տէր յովանիսին, խաղու գեղո քահանային, որ է ի դաշտն տարունին:

"Glory be to the all-holy Trinity . . . Now this book of rhythms is completed . . . of which Sir Thadêos was desirous, and made me copy this spiritual garden . . . Again I pray you to remember the sinful writer Martiros, and my father Mkrtitch, and my mother Djhan, and my brother Mkhithar, and my sisters Anna and Ulita, and my children Djhan, Anna, Araqel, and Stephanos and Warik, and Mkhithar of tender age, and his mother Manushak . . . Now this *sharaknotz* was written in the village of Pharkhav, under the shelter of St. Jacob, in the year 997, Amen. On the day of the beginning of spring and on March 20 and Qalotz 17 (?15) I wrote this *hishadagoran*. May God give good profit thereof to Sir Thados and his son, Sir Hovanês, priest of the village of Khal, which is in the plain of Taroun."

A further note, added fol. 273*b*, apparently by the same hand, is illegible.

A modern hand has scribbled a Turkish note on fol. 275, in which a monastery called Gout and a church of Goutot appear to be mentioned. The Armenian words are: *Յանապատէն գուտ տունունիս· եկեղեցի գուտոտանունին կուսանք, ամէն:*

The parchment fragments bound in at each end of the MS. are written in double columns in a large *bolorgir* or round hand of the thirteenth or fourteenth century, and seem to be part of a lectionary. They contain Matt. 24$^{9-16}$ and Dan. 2$^{47-49}$; Ps. 118^{46} is prescribed for the antiphon of the day, which may have been the Feast of the Evangelists.

51.

Add. 19,731.—Oriental glazed paper, yellowed. Size, external $5\frac{3}{4}$ by $3\frac{3}{4}$ inches, of text $3\frac{5}{8}$ by $2\frac{1}{4}$. Binding oriental, of stamped brown leather, with flap. The book consists of 380 folios in 32 signed quires of 12 folios (except no. 32, which has 8). Folios 1, 2, 11, 12, 13, 24, 25, 36, 37, 48, 49, 60, 61, 71, 72, 83, 84, 95, 96, 107, 108, 119, 120, 131, 137, 138, 186, 187 are of vellum, and of these most either begin or end a quire. It was written in 1607 in a neat *bolorgir*, with musical notes, usually 22 lines to page, but sometimes 23 or even 24. The text is framed between double red lines, ruled as far as fol. 131 not only on each side, but also above and below. A folio is missing after no. 238.

Four full-page illuminations of figures, red and blue on a gold background, adorn folios 1*b* (Joakim and Anna), 55*b* (Adam and Eve), 137*b* (the Resurrection), 186*b* (Pentecost); a fifth which represented the Raising of the Cross has been removed after fol. 238. Coloured frontispieces with large marginal scrolls mark the greater Feasts on folios 2, 11, 56, 109*b*, 138, 187, 303, 325, 352*b*. In the margins the beginnings of some canons are marked by rudely executed human figures, *e.g.* on folios 18, 28*b*, 35, 37, 68, 111*b*, 114*b*, 173*b*, 212. Some of these are merely traced in outline and were never completed in colour. The beginning of each ordinary canon is marked by decorative letters, rubricated lines of writing, and marginal arabesques in blue, red, and gold, of floral, architectural, or beast-and-bird designs. The sectional hymns begin with gold capitals.

The contents are as follows, using the first numeral to denote the number of the canon in the editio princeps of 1664 (see under codex Add. 8999), and the second that of the folio:—

1 – 2; 2 – 5; 3 – 7*b*; 4 – 11; 5 – 12*b*; 6 – 14*b*; 7 – 16*b*; 8 – 18; 9 – 20; 10 – 22; 11 – 23*b*; 12 – 25*b*; 13 – 28; 14 – 32*b*; 15 – 35; 16 – 37; 17 – 39; 18 – 40*b*; 19 – 42*b*; 20 – 44*b*; 21 – 46*b*; 22 – 49; 23 – 52*b*; 24 – 54*b*; 25 – 56; 26 – 62; 27 – 64*b*; 28 – 68; 29 – 69*b*; 30 – 72*b*; 31 – 77; 32 – 79*b*; 33 – 83*b*; 34 – 85; 35 – 88; 36 – 90; 37 – 95; 38 – 102; 39 – 105*b*; 40 – 109*b*; 41A – 111*b*; 41B – 113*b*; 42 – 114*b*; 43 – 116*b*; 44 – 118; 45 – 119*b*; 46 – 122*b*; 47A – 125*b*; 47B – 130*b*; 48 – 132*b*; 49 – 134*b*; 50 – 138; 51 – 140; 52 – 143; 53 – 144; 54A – 146*b*; 54B – 148*b*; 55 – 151; 56 – 156*b*; 57 – 161; 58 – 166; 59 – 169*b*; 60 – 173*b*; 61 – 178; 62 – 180*b*; 63 – 187; 64 – 189*b*; 65 – 191*b*; 66 – 193; 67 – 195; 68 – 196*b*; 69 – 198; 70 – 200; 71 – 204*b*; 72 – 206; 73 – 208*b*; 74 – 210; 75 – 212*b*; 76 – 219; 77 – 221; 78 – 223*b*; 79 – 225; 80 – 227; 81 – 228*b*; 130 (Ընծինք ի դէմ մր ա͞ծածնին. արևելք գերարփին) – 231; 82 – 235; 83 – 237; 84 – 239; 85 – 240; 86 – 242; 87 – 243*b*; 88 – 245; 89 – 246*b*; 90 – 248; 91 – 250; 92 – 252*b*; 93 – 254*b*; 94 – 256; 95 – 258; 96 – 260; 97 – 262; 98 – 264*b*; 99 – 266; 100 – 268; 101 – 281*b*; 102 – 286*b*; 103 – 292; 104 – 295; Song of the Grass-eaters – 297*b*; Songs of Vesting, of the Mass, &c. – 299*b*; 105 – 303; 106 – 306; 107 – 308*b*; 108 – 310*b*; 109 – 313*b*; 110 – 316*b*; 111 – 318; 112 – 321*b*; 113 – 325; 114 – 326; 115 – 328; 116 – 329*b*; 117 – 334; 118 – 336; 119 – 338*b*; 120 – 344; 121 – 347; 122 – 352*b*; 123 – 355; 124 – 358; 125 – 360*b*; 126 – 363; 127 – 366; 128 – 369; 129 – 372*b*.

The final colophon begins, fol. 376*b*: Եռակի ա͞ծութեն և միակի . . . ("Praise to the triune and one Godhead . . ."), and consists as far as fol. 379 of rhythmic addresses to the Trinity and to the personified hymn-book. The colophon proper begins (fol. 379*b*):—

Եւ արդ գրեցաւ և ծաղկեցաւ եղանակաւոր տառս ... որ կոչի շարագնոց ի լաւ և յընտիր աւրինակէ որ խ՞ըլիկ կոչեցեալ․ ձեռամբ հոգնամեղ և անիմաստ գրչի ... սուտ և փուտ և անիրաւ ՝քհնի ... մեղաւորիս սուտանուն գրիգորիս ... կատարեցաւ շարագնոց ձեռամբ անարժան և անիմաստ գրչի գրիգորի․ ի թվին ռծզ․ որ այս ամիս բազում շատ ճալալիք յայտնեցան․ և զաշխարս աւերածին և ես անարժան․ հողս և մոխիրս․ զայս գրեցի ։

"Accordingly this rhythmical work, which is called the book of *sharakans*, was copied with illuminations from an excellent and choice copy called *Khlik* by the sinful and witless ... false and corrupt and unjust priest . . . the sinner and misnamed Gregory . . . and was completed by him in the year 1056 (A.D. 1606), in which year a multitude of Djalalis appeared and ravaged the land, and I, worthless dust and ashes, wrote this."

52.

Add. 17,037.—Fine vellum. Oriental binding of stamped brown leather, with flap. Size, external 5½ by 3¾ inches, of text 3½ by 2¼. Folios 362, in 31 signed quires of 12 leaves. The last six folios of quire 31 have been cut out. There are 21 lines to the page. The hand is a regular *bolorgir* of A.D. 1649, with musical notes. The last quire, 31 (=folios 357–362), is of a whiter and newer vellum than the rest, and by another hand than that which wrote quires 1–32; it seems to have been added by the restorer, whose is the last colophon, written in 1700, on fol. 362*b*. This restorer has copied out on fol. 362 the colophon of the original scribe, dated 1649. Headpieces mark the greater Feasts on folios 1, 10, 55, 110, 137, 185, 234, 292, 313, 340. The beginnings of lesser canons are indicated by marginal scrollwork and arabesques of architectural, bird, fish, and floral designs, and in some cases, as on folios 6*b*, 17*b*, 20, 40, 41*b*, 44, 51, 53, 136, 201, 227, 258*b*, by figures of sphinxes and faces of angels. These decorations, chiefly in blue, gold, and red, as also the decorative initials of the canons, are executed with more taste and elegance than is usual in MSS. so recent. The initial letters of smaller sections are given in red.

The contents are as follows, the first number being that of the canon in the editio princeps (see cod. Add. 8999), the second that of the folio on which it begins :—

1 – 1; 2 – 4; 3 – 6*b*; 4 – 10; 5 – 12; 6 – 13*b*; 7 – 15*b*; 8 – 17*b*; 9 – 20; 10 – 22; 11 – 24; 12 – 26; 13 – 28*b*; 14 – 33*b*; 15 – 35*b*; 16 – 37*b*; 17 – 40; 18 – 41; 19 – 44; 20 – 51; 21 – 46*b*; 22 – 49; 23 – 53; 24 omit; 25 – 55; 26 – 61; 27A – 63*b*; 27B omit; 28 – 67*b*; 29 – 69*b*; 30 – 72*b*; 31 – 77*b*; 32 – 79*b*; 33 – 84; 34 – 86; 35 – 88; 36 – 90*b*; 37 – 95*b*; 38 – 102; 39 – 106; 40 – 110; 41A – 112; 41B – 114; 42 – 115; 43 – 117; 44 – 119; 45 – 120; 46 – 123; 47A – 126; 47B – 131*b*; 48 – 133; 49 – 136; 50 – 137; 51 – 139; 52 – 143; 53 – 144; 54A – 146; 54B – 148 (omitting rubric only); 55 – 151; 56 – 156*b*; 57 – 161*b*; 58 – 166; 59 – 169*b*; 60 – 173; 61 – 177*b*; 62 – 179*b*; 63 – 185; 64 – 187; 65 – 189; 66 – 190*b*; 67 – 192; 68 – 193*b*; 69 – 194*b*; 70 – 196*b*; 71 – 201; 72 – 202; 73 – 205; 74 – 206*b*; 75 – 209; 76 – 215; 77 – 217; 78 – 219*b*; 79 – 221; 80 – 223; 81 – 224*b*; 82 – 226*b*; 83 – 231*b*; 84 – 234; 85 – 235; 86 – 236*b*; 87 – 238; 88 – 239*b*; 89 – 241; 90 – 242*b*; 91 – 244; 92 – 246; 93 – 247*b*; 94 – 250; 95 – 252; 96 – 253; 97 – 255; 98 – 257; 99 – 258*b*; 100 – 260*b*; 101 – 274*b*; 102 – 279; 103 – 285; 104 – 287; 105 – 292; 106 – 294*b*; 107 – 297; 108 – 299; 109 – 302; 110 – 304*b*; 111 – 306*b*; 112 – 309*b*; 113 – 313; 114 – 314; 115 – 315*b*; 116 – 317; 117 – 321; 118 – 323; 119 – 325; 120 – 330; 121 – 333*b*; 122 – 340; 123 – 342*b*; 124 – 344*b*; 125 – 347*b*; 126 – 350; 127 – 352; 128 – 354*b*; 129 – 357.

History of the MS.—Colophon I., fol. 362:—

փառք ... արդ գրեցաւ շարակնոց ի գեօղն գոմա ի գաւառն մը՟ նշանին ։ ի թուին ․ ռղը ․ ամին․ ՚ի խնդրոյ պատուական և սրբասէր տէր յովհաննէս կրօնաւորին, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ. և ծնողաց իւրոց: որոց տէրն ողորմեսցի. ամէն. դ՛ձլ ծաղկեցաւ սա ձեռամբ անպիտան սարգսի. ՚ի յամիթ քաղաքի ՚ի թուին ռ. ղթ. ամին:

"Glory . . . Now this hymn-book was written in the village Goma,† at the door of Holy Cross, in the year 1098 (A.D. 1648), at the request of the honourable and pious Sir Hovhannês, a religious, as a memorial of himself and his parents, on whom the Lord have mercy. Amen. It was illuminated also by the worthless Sargis, in the city of Hamith (Oms) in 1099 (A.D. 1649)."

Colophon II., fol. 362*b* :—

Դարձեալ ՚ի թուին, ռ, ճխթ, վերստին ստացաւ զշարականոցս՝ տր իսահակ ա̅ծաբան վարդապետն. առաջնորդ մայրաքաղաքիս ամիթա: և վերատեսուչ արղնւոյ բարձրահայեաց մենաստանին: Եւ ետ զպակասն լնուլ՝ և զեղծեալսն գրել և կազմել՝ յիշատակ անձին իւրոյ՝ և ծնողացն: Արդ որք հանդիպիք և ընթեռնուք՝ տայք ողորմին լիով սրտիւ. ամէն:

"Again, in the year 1149 (A.D. 1700) this hymn-book was acquired by a fresh owner, Sir Isahak, a divine and Wardapet, primate of the metropolis Amith, and overseer of Arļni, a monastery of High Armenia. And he had missing parts supplied, what was effaced re-written, and the book bound, as a memorial of himself and his parents. So then, ye who read it, utter a *Miserere* with full heart. Amen."

53.

Or. 5090.—Oriental paper, folios much thumbed, and repaired where they were cut or worn away. Half-bound recently in red leather. Size, external 6 by 4 inches, of text 4¼ by 3. Folios 331, in 29 quires of 12 folios each, but several folios are lost, as follows: one folio after fol. 1; two after fol. 8; three after fol. 18 (comprising canon 12 and beginning of canon 13); two after fol. 26 (containing the end of the canon of St. Antony and the beginning of that of king Theodosius); one after fol. 38 (containing the end of the canon of the LXX. and the beginning of that of Jonah); one after fol. 48 (containing part of canon no. 27); one after fol. 119, and one after fol. 262; one after fol. 321, and one after fol. 330 (these two were the first and last folios of quire no. 29). The hand is a small irregular *bolorgir* of the early eighteenth century, 21 or 22 lines to a page. A rude coloured headpiece is set at the beginning of the text, and smaller ones before the more important canons. Each canon begins with a *shaļagir* or festooned initial, and a line in red ink, with an arabesque in the margin, or a drawing of a shrine, a sphinx, &c. The drawing and colouring are equally crude.

The MS. is a *Sharaknotz* or Hymn-book, identical in its contents with the printed edition of 1664, except that the last hymn of Kirakos Wardapet to the Virgin, beginning with the words Արևելք գերարփին (*i.e.* "Splendid glow of sunrise"), is omitted at the end.

Owing to the loss of the last folio there is no colophon. The only note of the copyist is on fol. 285*b*: Զմեղաւոր մարտիրոս գրիչս յիշեցէք ի տր, "Remember sinful Martiros, the scribe, in the Lord."

---

† There are, says Baronian, two villages called Goma, one in Ararat, the other near Erzenka in Upper Armenia.

CANTICLES (GANDS).

54.

Or. 2608.—Oriental paper, much yellowed. Size, external 9 by 7 inches, of text 6¾ by 4½. Folios 290, mostly written in a large, clear, but irregular *bolorgir* or round hand of the year 1411. There are 21, 23, and 25 lines to the page. Three hands at least were engaged in the writing of the MS. Of these the oldest wrote, sometimes less, sometimes more closely, folios 2–225, 232–277, and 287–289; the preliminary index (folios 2–4) is by this hand, and is a guide to the pristine form of the volume. A later hand wrote folios 226–231 and 279–286. A third and recent hand added fol. 1*a* and *b*, and sundry other hands have scribbled notes here and there. The margins have been mended where they were torn. Fol. 193 is lost except for a few words. The majority of folios were guarded when the volume was bound for the Museum, and many folios are misplaced or lost. Folios 280–286 were mended and patched at an earlier time, and the passages torn out were written in by a hand closely similar to, if not identical with, that of the original scribe of those folios. The orthography and punctuation are usually archaic, but օ is used for աւ in many passages.

Contents:—

Fol. 1. *Ողբ ա̄ծածնին ընդդէմ խաչին:* *i.e.* A lament of the Theotokos in presence of the Cross.

Ա̄ծածին կոյսըն մարիամ կացեալ առ խաչն իւր միածին· Հեղոյր զարտասուս . . .

"The Virgin Mother of God, Mariam, stood by the Cross of her only-born Son and shed tears . . ." (*Cp.* the *Stabat Mater.*)

The above is added on a late fly-sheet in an eighteenth-century hand.

Fol. 2. *Յառաջաբանութիւն գրոցս որ կոչի ցանկ. Կամաւն այ̄ ամենակալին. այս ինչ կայ ի գիրքս եղեալ կարգաւ՝ ի պայծառութի՛ տաւնից՝ և ի զւարճութի՛ տօնասիրաց անձանց. վասն որոյ և դրոշմագիծ մելանաւ ցուցանեմք զշարագրութի՛ գանձուց. և զմեղեդեաց. զտաղից և զյորդորակաց. այլ և զանուանս՝ ասողացն իւրաքանչիւրոց ի փառս քի̄ այ̄ մերոյ ամէն:*

"Preface of this book, called an Index:

"By the will of Almighty God, the following is in this book set in order, for the adornment of Festivals and gladdening of persons that love Feasts. Wherefore we show in characters of ink the sequence of the *gands* and melodies, of the songs, and of the exhortations (= *paraeneses*); also the names of the several composers. To the glory of Christ our God. Amen."

There follows a list of the Church Feasts with the names of those who composed the *գանձ* (*i.e. gands*, anthem or chant) and *տաղ* (*i.e.* song or lay) assigned to each of them. Where the pieces are contained in cod. Or. 2609, I merely add in square brackets the number of the folio of the latter MS. on which it begins. Of pieces not so contained in cod. Or. 2609 I furnish the *incipits*. In every case I indicate the folios of Or. 2608 on which the pieces so enumerated in the index are written. The list is as follows:—

1. Of the Birth of the holy Virgin Mary, and of her parents Joachim and Anna, anthem by Grigor Wardapet: *Որպէս խոստեցան՝ տեսլեամբ յայտնեցան և գուշակեցան: սոսա կատարեցան* . . ., fol. 81 (end only). Two lays by Ter Grigor Anavarzetzi Catholicos: *Այսօր լերիւ երկիր Հընչէ* . . ., fol. 5.

2. Of Nicolaus, patriarch, anthem and lay by Grigor Wardapet: *Կուսական ծաղկեալ՝ գեղաղէշ փայլեալ* . . ., fol. 7 [248*b*].

3. Of Bartholimeos and Thadeos, Simeon, Thomas, and Judas, apostles, anthem by the

same Grigor Wardapet: *Գերարփի պայծառ՝ գոյիցս պատճառ* . . ., fol. 9. Two lays by Khatchatur: *Բանն որ ի Հօրէ ծագեալ. ծագմամբ առաքեաց յաշխարհ* . . ., fol. 11*b*.

4. Of St. Jacob, anthem by Mkrtitch, fol. 13 [250*b*]. Two lays by Matheos Wardapet: *Մեծի Հանդիսի աւուրս առ քեզ պաղատիմք յո̄ . . . վարձիչ Հանուրց* . . ., fol. 14*a* [252*b*].

5. Of Ignatius and Polycarp, anthem by Grigor Wardapet: *Գոհաբանական ձայնիւն բուրական տացուք՝ քումդ անուան* . . ., folios 14*b*, 15 [253]. Lays by same, fol. 16 [254].

6. Of David and Jacob, anthem by Khatchatur: *Խորք անքննին՝ անճառ անհասին Հօր արարչին* . . ., folios 16*b*, 18, 19 [254*b*]. Two lays by Johanes Wardapet (incomplete by loss of a folio), fol. 19*b* [256].

7. Of the Protomartyr St. Stephen, anthem by Mkertitch (beginning lost), ends fol. 20 [259]. Two lays by Têr Nerses Catholicos: *Ի խաչին տնկեալ որթոյն ողկոյզ վաղահաս խայծեալ* . . ., folios 20, 21.

8. Of Peter and Paul, anthem by Têr Mkhithar: *Սուրբ երրորդութիւն՝ ստեղծող զօրութիւն՝ սահմանող լինութիւն* . . ., folios 21*b*, 22, 23, 24 [260]. Melody with two lays by others, fol. 25 [263].

9. Of the Sons of Thunder, anthem by Grigor Wardapet (beginning lost), folios 26, 27 [263*b*]. Two lays by Têr Nerses (end lost): *Որդիքն որոտման. որք ի վերուստ որոտացին* . . ., fol. 28 [266*b*].

10. Of St. Basil, anthem by Khatchatur (beginning lost), fol. 29 [267*b*]. Two lays of the same (incomplete at end), fol. 30*b* [269*b*].

11. Of the Annunciation, anthem by Khatchatur (first strophe lost; the second begins: *Արդ ի խօսել. մեծի Հրեշտակին՝ ընդ ամենաւրհնեալ. երջանիկ կուսին* . . .), folios 31, 32. Melody and lay by Nerses Catholicos: (i.) *Նոր եդեմ, բանաւոր տընկոյն* . . ., fol. 32; (ii.) *Այսաւր երեւի անտեսն ի բարձանց* . . ., fol. 32*b*.

12. Lighting of Lamps (*Ճրագալուցին*) of Epiphany, anthem by Têr Mkhithar of Ayrivan (end lost): *Տարփումն ըղձական՝ տոչոր անձկական* . . ., folios 35, 36 [1]. Melody by Nerses: *Նոր ծաղիկ բըղխէ այսաւր յարմատոյն յեսսեա* . . ., fol. 37. *Paraenesis* by Grigor Wardapet: *Անմահից արքայն* . . ., fol. 37*b*.

13. Of the Birth, the first day, anthem by the same Têr Mkhithar: *Թագըդ պարծանաց՝ թագաւոր զաւրաց՝ թափեալ ի փառաց։ ի կուսէն մարմնած՝ ժառանգըդ կենաց* . . ., folios 38, 39. Melody and lays by Srik Kostand: *Թէ ձայն ունիս ապա ասայ։* (i.) *Կոյս անապական և անխախտ՝ ծնողութիւն* . . ., fol. 39; (ii.) *Յորդորակ նորին, սըրկայ է. Հըռճուիմք այսաւր մեք Հոգէպէս՝ տօնիւս մաքուր սբ կուսական* . . ., fol. 39*b*; (iii.) *Այսաւր բերկրին մարդով յերկրի* . . ., fol. 40.

14. Second day of the Birth, anthem by Mkrtitch: *Մաքուր և անբիծ, որ ա̄ծածին դուստըր լուսոյ* . . ., folios 40*b*, 41. Two lays by Nerses: (i.) *Տէր փառաց անճառ ծնեալ՝ յառաջ քան զյաւիտեանս. նոյն ծնաւ այսօր* . . ., fol. 42 (this is incomplete at end; of no. ii. only the end remains, through loss of folios after fol. 42).

15A. Third day, *qaroz* (*κήρυγμα*) by Johanes Dzordzoretzi: *Յո̄մ ժամ ա̄հեմք զա̄հեալ փրկիչդ էմանուէլ ծընեալ ի կուսէն, և վերստին ծնընդեամբ մըկրտեցաւ այսաւր ի յորդանան ի յովանէ* . . ., fol. 43. Two lays by Srik Kostand (on Blessing of the Waters): (i.) *Քրիստոս բանըդ Հաւր՝ ծնունդ անժամանակ. որ նախ ի կուսէն* . . ., fol. 44; (ii.) *Յորդորակն է։ ով զարմանալի. խորհուրդ այս մեծ յայտնեալ. արարիչն ա̄յ* . . ., fol. 45.

15B. Fourth day, "Recite the service of the Annunciation from no. 11," fol. 45.

16. Fifth day, anthem by Khatchatur: *Խնդախորան ա̄յ բանին* . . ., folios 45, 46 [16*b*]. Melody by Narekatzi: *Էջին աջոյ աջոյ ձեռին աջոյն իւր՝ աջ ընդ աջմ Հօր* . . ., fol. 46*b* (see the Venice edition of 1840, p. 464). Exhortation by Srik Kostand: *Կայր կոյս ի յայրին, կայր և երկնանայր* . . ., fol. 47 (at end, the note *ճժր կեն գայ. ի տաղս կոստանդեայ*, *i.e.* Among the lays of Constantius, no. 112).

17. Sixth day of the Birth, anthem by Hovannes Thĕlgurantzi: *Յանեղական, լուսոյն*

խոնարհեալ՝ յերկնից իջեալ . . ., folios 48, 49 [19]. Melody and lay of Narekatzi: (i.) Պարագրի անպարագրելի, բանն ի մարմնի, մարդ յերկրէ . . ., fol. 49; (ii.) Հրեշտակ մեծ խորհրդոյ, խորհուրդ ծածկեալ մեզ յայտնեցաւ . . ., fol. 49*b* (see edition, p. 466).

18. Seventh day, anthem by Khatchatur: Խորան փառաց՝ այն բանի՝ մայր կենսատուին . . ., folios 51, 52 [21*b*]. Melody and lay of Narekatzi: Երգ բզարմանալի, երգ շարժըզվարճելի. անեղն եղեր . . ., fol. 53 (see edition, p. 464). Յորդորակնէ. սեաւ եմ գեղեցիկ, դուստր եւայի երուսաղէմ. ահա նա հարսն իմ . . ., fol. 54 (see edition, p. 465).

19. Eighth day, anthem of Grigor Wardapet: Գոչումն ըղձական, գովեստ քաղցրագին գառինդ երկնային. էակիցէին, հօր . . ., folios 54*b*, 55. Melody of Srik Kostand: Անսկիզբըն բանըդ հօր, ծնեալ յառաջ ժամանակաց. առեր մարմին ժամանակաւ . . ., fol. 56. *Paraenesis* or exhortation by Nerses: Աստեղծող մանկանց մանուկ ցուցաւ . . ., fol. 56*b*.

20. Of John Baptist, anthem of Mkrtitch: Մեծապայծառ փառօք պանծալի այսօր ցընծայ՝ մեր եկեղեցի . . ., fol. 57 [57]. Melody of Srik Kostand: Ի դասըս հրեղինաց՝ յօդեալ մի . . ., fol. 58. Two lays by others, folios 58*b*, 59.

21. Of Peter, patriarch, and Abisolom, deacon, anthem by Têr Mkhithar: Մերահեալ գովեալ՝ վերինոցըն սարսեալ՝ վեհից պակուցեալ . . ., folios 59*b*, 60, 61 [27]. Lay by Grigor Wardapet, fol. 62 [29].

22. Of Antony and other Ascetics: Բարձրեալ ահաւոր, բան հօր . . ., folios 62*b*, 63, 64 [29*b*] (a folio is missing between folios 62 and 63). Anthem of Têr Mkhithar. Lay on same subject, fol. 65 [33].

23. Of the same Têr Mkhithar, anthem on the holy Kings: Համագոյական հօր սահման եւ բան՝ հոգւոյդ խնկական, որդիս միական . . ., folios 65*b*, 66, 67, 68, 69 [33*b*]. Two lays by Têr Nerses Catholicos, folios 69*b*, 70 [37].

24. Of the same Têr Mkhithar, anthem of the Patriarchs: Մայել է քոյին, վայելչականին վառեալ . . ., folios 70*b*, 122, 71, 72, 73 [58]. Two lays by Nerses: (i.) Եկայք տածեալք ի յոյն կենաց . . .; (ii.) Այսաւր մայր սիոն, ցընծայ տօնելով բանայ զառագաստ . . ., fol. 73.

25. Of Wahan of Goḷthen, anthem by Grigor Wardapet: Գըթացեալ քոյին՝ արքայդ երկնային. եւ առեր մարմին, զմարդիկս . . ., folios 74*b*, 75, 76 [*cp.* 73].

26. Of the same Grigor, anthem on Kirakos and Julita: Գերապայծառ՝ արփիս երկնային. խոնարհեցար . . ., folios 76*b*, 77 [42]. Two lays of Simeon Arbeḷay are here given in index, but omitted in the text.

27. *Hypapante*, or Presentation in the Temple, anthem of Mkrtitch, bishop: Միանական մի երրորդուի, բարեբանեալ անբաւ զօրութի . . ., folios 78*b*, 79. Two lays by others: (i.) Մըտեալ ի տաճար, այսաւր ածեալն . . ., fol. 80; (ii.) Տաղ երեկոյին. քո փառաց թագաւորին, այսօր եկեալ . . ., fol. 82.

28. Preliminary Fast (*Artsaburi*), the Friday, anthem by Grigor Wardapet: Կոյսիդ կատարեալ, գերալըրացեալ. գերահրաշացեալ . . ., folios 83, 84, 85 [44*b*]. Note in lower margin: "Of Jonah the Prophet."

29. Of St. Sargis, anthem by Mkrtitch: Մեծապայծառ՝ փառօք զարդարեալ՝ եկեղեցի, պայծառազգեցեալ . . ., folios 86, 87 [48*b*]. Three lays by others, folios 87*b*, 88 [50].

30. Of St. Atom and his Fellow Martyrs, anthem by Grigor Wardapet: Գեղապանծ լուսով, գեղասքանչ գունով, գեղազարդ փառօք պատեալ. ես միգով, folios 89, 90.

31. Of the same, anthem of St. Oskan and Fellows, and of St. Suqias and his Fellows (Ոսկեանցն եւ քօշիցն): Գանձ սիրոյ քոյին գանձեալ ի յոգին գերաշակերտին. մեր Թադէոսին, folios 90*b*, 91, 92. A lay on the same martyrs, folios 92*b*, 93 [51].

32. Of the holy Translators, anthem of Mkhithar Ayrivanetzi: Բարձրեալ անքըննին՝ բնաւից լըրութի. բաւականութի. որ ես պարզութի, լուսափայլութի . . ., folios 94–98 [54*b*] (note in margin: "Of Sahak and Mesrop"; acrostic: Բան

քարոզից, *i.e.* Word of proclamation). Three lays of Nerses, beginning: Եկայք ցնծասցուք պայծառա ցեալ տօնիւս բարունեաց մերոց . . ., folios 98*b*, 99.

33. Of St. Wardan and Fellow Martyrs, and of St. Levond and Fellow Martyrs, an anthem by Khatchatur: Խամատեալ կանոն աւրինի հօր համայնից, սրբոյն գրիգորի: զի մերկացաւ սրբն հանդիսի . . ., folios 99*b*, 100, 101 [61]. Two lays by others, fol. 101*b*. Two lays composed by Wanay Tiratzu and corrected by Gregory (և ի գրիգորէ սրբագրըւած): *Inc.* (i.) Վարդան քաջ վանող չարին մեծ պատերազմին . . .; (ii.) Քահանայից՝ տաղս՝ ի հնոցն է. ի հանդէս տօնի ձիր բախացեալ ցընծամք հարք և վարդապետք, folios 102, 103.

34. Of the Patriarchs of the Three Holy Councils, anthem of Ayrivanetzi: Ա̃ծ կենդանի՝ անիմանալի՝ անհասանելի: հայր . . ., folios 103*b*, 104, 105, 106 [63*b*]. Two lays by Nerses on Council of Ephesus: Խոստովանեմք ա̃ծ ըզհայր անծին անեղ և անըսկիզբն . . ., fol. 107 [66].

35. (In index) Shrove Tuesday (*Bun Barekendani*), but in text "*Gands* of Sundays in Lent," Գանձ աղուհացից կիրակէիցն: *Inc.* Երգս յաւեժական՝ երկեմք բանական. երիցդ միական. ի նման աննման . . ., folios 108, 109, 110, 133. (This is an anthem of Têr Mkhithar Ayrivanetzi. In lower margin: Թէ կամիս. զայս մեծ տունս. բ. արա: զմին ի մովսէսն՝ սկսիր. աղցից կիրակէիցն, *i.e.* If you like make this great stanza into two, one from *Moses* to begin with: for Sundays of penitence.) Lay of Nerses Catholicos: Ճրագ ճշմարիտ և լուսատու խաւար մարմնոց կենդանատու . . ., folios 111, 112.

36. Of the holy Warriors, Theodore and Mercury, anthem by Grigor Wardapet, prefaced by a metrical notice of him: Գոհաբանեալ սբ̃ հոգին նոր դրախտ ցուցեր զեկեղեցի . . ., folios 112, 113 [67*b*] (note in lower margin: Ք̃ս ի մէջ մեր յայտնեցաւ՝ յայն ոճս ասա զգանձ, *i.e.* Christ has appeared among us, repeat the *gands* in this style). Melody by Srik Kostand, fol. 114 [69]. Lay by Têr Grigor Anavarzetzi, fol. 114*b*. A Sunday anthem: note: Կիրակի գանձ զերգ յաւեժականն ասա: և զկնի աւետարանին՝ զայս տաղս ասայ, *i.e.* For *gands* on Sunday repeat the ode յաւ, and after the Gospel repeat this song. *Inc.* Գովիդ անեղ անըսկըզբան, Թագաւորիդ անմահական հօր էակից . . . Here in lower margin: "Second Sunday of Fast." At end: "For Feast of Cyril see no. 24."

37. Third Sunday, anthem by Mkrtitch on the Prodigal Son: Մ՛եծ և ահեղ խորհուրդ տիրական անհաս ւ անճառ՝ անըսկըզբնական: ստեղծող . . ., folios 116*b*, 118 [75].

38. Fourth Sunday, anthem by Mkrtitch on the Rich Man: Մ՛եծապայծառ՝ խորհուրդ սոսկական՝ որ չորրորդեաց զաշխարհս ա̃մ . . ., folios 119, 120, 121 [80] (note in title: Ոսկեբերանին ասա կամ զվայելէ, *i.e.* Repeat the *Of Chrysostom*, or the proper hymn). Lay of Nerses, the inspired composer: Արարչական բանիւ քոյին մի տուն շինեալ բանականին, տնանես . . ., folios 121, 123.

39. Of the Forty Saints, anthem by Mkrtitch: Մ՛եծ և հզօր, անմահից արքայ յո̃ քո̃ ա̃հեալ յարակայ . . ., folios 124, 125 [82]. Two lays by Nerses: Ք̃ս փառաց Թագաւոր փառաւորեալդ ի զւարթնոցն . . ., folios 125*b*, 126 [84].

40. Fifth Sunday, anthem of Mkrtitch on the Judge and the Widow: Մ՛եծ և ահեղ ես խորհուրդ անքըննին, որ գըթացար . . ., folios 126*b*, 127 [84]. Two lays by Nerses follow (here one or more folios are lost).

41. Of St. Gregory, anthem by Mkrtitch of which the beginning is lost, folios 127*b*, 128, 129 (note in lower margin: "Of Sixth Sunday"). Melody and two lays by Nerses: Գրիգորիոս առաքինիս հըսկող քո̃ի զինւոր . . ., folios 129, 130, 131, 132, 134, 289 [89*b*] (note in lower margin of 129*b* and 130: Գրիգորի ի մեղեդոյս պակաս կայ՝ ի յօրինակն ոչ էր՝ վ̃ա այն դարտաք թողաք, *i.e.* In the melody of Gregory there was a lacuna, in the archetype it was not).

42. Of Lazarus Raised, anthem by Grigor Wardapet: Գոչումն ըղձական, գովասանան գոհաբանական, բանս դաւանական . . ., folios 134*b*, 135, 136 [93*b*]. Melody by Stephanos: Սրբոց հրեշտակաց զարմանս հրաշից տեսեալ . . ., fol. 137. Two lays

by Nerses: (i.) Նոր աւետեաց լուր, այսաւր մեզ հընչեաց . . . ; (ii.) Զայնն այն որ զաշխարհս արար, ձայն տայր . . ., fol. 137*b*.

43. Of the Palms, anthem by Têr Mkhithar: Համագոյական՝ հաւր սահման և բան հոգոյդ խոկական։ որդիդ միական՝ ճառագայթ փայլման . . ., folios 138*b*, 139 [96]. Two lays by Nerses: (i.) Տիրական տաւնիւս այսաւր եկայք . . ., fol. 140 (note in lower margin: Ծառ զարդարի առաւաւտուն, *i.e.* The tree is adorned at dawn); (ii.) Աստ եբրայեցւոց մանկունքն զերգըս քրովբէից առեալ . . ., fol. 140*b*.

44. "At eventide if you like" (Երեկոյին թէ կամիս), anthem by the same Mkhithar: Ի տաւնս տաւնից՝ ի փառս հրաշից, ի յողոգոմից՝ զբեղ որ ա̄հեցից և վկայս ածից . . ., folios 141, 142 [99]. In lower margin: Ծառ զարդարի կիրակըմտին, "The tree is adorned on the eve of Sunday."

45. Second day of week, anthem by Grigor Wardapet: Կերպագոյն էից՝ գերահրաշ գոյից՝ գերիմաստ վեհից . . ., folios 142*b*, 143, 144, 145 [101]. Two lays by Johanes Pluz Wardapet, fol. 146 [104*b*].

46. Third day, anthem by same Grigor Wardapet: Կործարարչական՝ գերահրաշական գըրթով գոյացան . . ., folios 147, 148, 149 [105*b*]. Two lays by others, beginning: Քեզ ով որ յա̄ ձայնեմ, կոյս . . ., folios 149*b*, 150.

47. Fourth day, anthem by Mkrtitch (missing). Two lays by Nerses (missing).

48. Fifth day, anthem by Têr Mkhithar (missing). Two lays by others, fol. 33.

49. Washing of the Feet, anthem by the same Mkhithar: Որք որ փափագին, ուտել զայն մարմինն որով սրբեսցին՝ խոնարհել պարտին . . ., fol. 33*b* (end missing).

50. Great Friday, anthem by Matheos Wardapet: Ի յանմարմնական՝ յանձանց բանական՝ յաւէտ ա̄հարան, որք են պաշտապան . . ., folios 150, 151, 152. Two lays by Nerses for Dawn: (i.) Զարհուրեալ զաւրացն երկնաւորաց խորհրդից զանհասն ի բարձունս ի մահ մատնեալ . . .; (ii.) Անեղ որդին հաւր միածինն բաղկատարած այսաւր եկաց ի յատենին տիեզերաց . . ., folios 152, 154, 155.

51. By the same Matheos, anthem of Friday evening: Որ և կատարեալ և մարգարեացեալ զդաւթին ասացեալ․ ըղձեաւըն ծակեալ . . ., folios 153, 156. Three lays by others, beginning: Աստուածածին սըրբուհին . . ., folios 156*b*, 157.

52. Of the Lord's Burial, anthem of Khatchatur, folios 157*b*, 158, 159 (note in title: Շաբաթ աւուր հանգըստեան, *i.e.* Saturday at Hour of Rest: Խորհուրդ հանգստեան, եաւթներորդին՝ ըստ գրեցելոյ . . .; in lower margin: Թաղման ճրագալուցին, *i.e.* For the lighting of lamps of the Burial). Two lays by others, folios 159*b*, 160.

53. Sunday of *Zatik*, anthem of Mkrtitch: Մարդասիրութիւն որդին միածին եկն ի խնդիր եղծեալ պատկերին . . ., folios 160*b*, 161, 162 [121*b*]. Melody and lay by Nerses Catholicos: Նոր իմն աւետեաց զբարբառ նորագիւարձ ձայնիւ․ այսաւր գոչէր գաբրիէլ . . ., folios 162, 163.

54. Second day, anthem by Têr Mkhithar: Տր̄ տրուշական տուող տիրական, տաւնիս . . ., folios 163, 164, 165 [163] (acrostic: տերուն). Melody with two lays by Narekatzi: (i.) Ես ձայն զատիւծուն ասեմ որ գոչէ . . .; (ii.) Այսաւր աւետիս ձեզ նընջեցելոցս, այսաւր ցընծացէք ի խորս . . ., folios 165, 117*b* (of these the first only is printed in the edition of 1840, p. 474).

55. Third day, anthem by same Mkhithar: Արդ լուսաւորեա՝ արդ փառաւորեա՝ արդարև ցընծա . . ., folios 117*b*, 166 [129]. Melody with two lays by others, folios 167, 187 [123].

56. Fourth day, anthem by Khatchatur: Խորհուրդ հրաւիրման կամաց արարչի․ հաւր երկնաւորի . . ., folios 187*b*, 188, 169 [286]. Melody and lay by others, beginning: Յարեաւ հաւն . . ., folios 169*b*, 170.

57. Fifth day, anthem by Mkrtitch: Մեծապայծառ՝ ձայնիւ ցընծալի գոչէր գաբրիէլ, պետըն հրաշալի . . ., fol. 170*b* (only the first two strophes remain). Melody with two lays by Nerses, beginning: Յա̄ թագաւորըն փառաց, հաւրն երկնայնոյ որդին կամաց։ նախ զաշակերտսն . . ., fol. 171.

58. Sixth day, anthem by Mkrtitch: Մեծ և ահեղ խորհուրդ սոսկալի՝ այսաւր ցուցաւ . . ., folios

172, 173 [134*b*]. Melody of Narekatzi, with two lays by others: Մէրյառաւաւտէն ճեմեալ, իւրանձուկ ծագմամբ . . ., fol. 173*b* (this melody of Gregory of Narek seems to be unedited). At the end of these is the rubric: Զյովնանն ի ծնընդեան կարգին գիտ, *i.e.* Find the *gands* of Jonah under the Feast of the Birth.

59. New Sunday, anthem by Grigor Wardapet: Գաղտնի խորհրդին գուշակեալ . . ., folios 174, 175, 176 [136*b*] (this is called, in lower margin of fol. 176, "Of Red (կարմիր) Sunday"). Two lays by others, beginning: Կանացըն կանխեալ. եկին ի գերեզմանն . . ., folios 176*b*, 177.

60. By the same Grigor, anthem of General Resurrection (հասարակաց յարութե): Գերակայ գոյին. գոյից համայնին՝ գոլ պատճառ էին . . ., folios 177*b*, 178, 179 [141] (in text called Կիրակէի ի յրւե. *i.e.* Sunday in Resurrection). Melody with two lays by Nerses: Նոր ձայն աւետեաց հրեշտակապետն այսաւր փողէր խնկաբեր կանանցն . . ., folios 179, 180.

61. Of the same Grigor, anthem: Յարութե կիրակմտի, *i.e.* For eve of Sunday of the Resurrection: Գերամբարձ ա՟ծ, զովեալդ ի զաւրաց՝ գընդից հրեշտակաց . . ., fol. 180*b* [287*b*].

62. Of the same, anthem of Night Service (գանձ պաշտաման). Begins: Գերանճառ արփի՝ գոլ պատճառէի՝ գոյից ամենի. հայր . . ., folios 182, 183 [143]. Three lays by others, beginning: Այսաւր լոյս ծագեաց՝ յաւուրս յառաջինս, արեգակն արդար . . ., folios 184*b*, 185.

63. Another anthem of the Resurrection, beginning: Յերկնից խոնարհեալ՝ բանդ յերկիր իջեալ՝ մարմին զգեցեալ, fol. 185. Annunciation melody, and five lays.

64. Of the Apparition of the Cross, anthem by Matheos Wardapet, folios 168, 189, 190, 191 (the beginning is lost). Two lays by others, beginning: Խաչն ի նախնումն երևեցաւ ծաղկեալ . . ., fol. 190.

65. Of the Ascension, anthem by Mkrtitch: Մեծապայծառ տաւնիւս ահագին. եկեղեցիք մի պայծառացին . . ., folios 192, 34, 193, 194. Two lays by Andreas Wardapet, fol. 194.

66. Մեծահրաշին, *i.e.* Sunday of Great Miracle, anthem by Matheos Wardapet: Միակդ ահաւոր որ և զաւրաւոր . . ., folios 194*b*, 195, 196 [147*b*].

67. Of the Coming of the Spirit, anthem (followed by melody and one lay): Վերա՟հեալ զովեալ, և փառաւորեալ, ա՟ծ դաւանեալ . . ., fol. 6 (the beginning only), [153*b*]. Acrostic: Վանի . . .

68. Another anthem by Mkrtitch (missing). Two lays by others "Of the Spirit's Coming" (missing).

69. Of the Third day, anthem of Mkrtitch (defective), fol. 197. Two lays by others, beginning: Այսաւր մի հոգին, ա՟ծ եկեալ յաշխարհս . . ., fol. 198.

70. Of the Fourth day, anthem of Hovanes Thĕlgurantzi: Յաւէտ իսկապէս ընդհաւր միապէս, և ա՟ծապէս: եղումն էապէս, անսպառապէս և անհատապէս . . ., folios 198*b*, 199, 200. Two lays by others.

71. Of St. Rhipsima and her Fellows, anthem by Têr Mkhithar: Վայելչականաց՝ վայելման փառաց՝ վերնապար կառաց . . ., folios 201, 202 [155]. Two lays, fol. 287.

72. Of the Church or *Sholakath*, anthem of Têr Mkhithar, fol. 203 [169] (beginning of this is missing). Two lays by others, folios 288, 204.

73. Anthem by Khatchatur of the Holy Children of Bethlehem: Խանդաղակաթ՝ սըրտիւ տենչալի . . ., folios 204*b*, 205, 206 [172]. Two lays by others, folios 206*b*, 207.

74. Of the Sons and Son-in-law of our Illuminator, anthem by Têr Mkhithar: Նոր թագ պսակաւն, նոր թագ անմըման՝ նոր քեղ հարսնարան . . ., folios 207*b*, 208, 209 [177]. Two lays by others.

75. Of the Prophets, anthem by Têr Mkhithar: Խորհուրդ անքննին խորք որ չերևին . . ., folios 210, 211, 212 [180]. Two lays by Nerses (beginning lost), fol. 213.

76. Of Zachariah the Catholicos, anthem and lament by Grigor Wardapet, folios 213*b*, 214, 215, 216. The note is prefixed: Գանձս տեառն զաքարիայ կաթողիկոսին ախթամարայ, *i.e.* This

gands is by Zachariah Catholicos of Akhthamar†. It begins as follows: Պ․թացեալ քղին, արքայդ երկնային և անեղ մարմին . . .

77. Of the Ark and World Shrine (տապանակին և աշխարհամատրան), called in the lower margin նաւակատեաց, an anthem by Mkrtitch: Մ՛աքրեալ տաճար մի սրունական ա̃ծընկալ լուսեղէն խորան . . ., folios 217, 218. Two lays by others, beginning: Այսաւր զտապանակն մի . . ., fol. 218*b* [190*b*].

78. Of *Wardawarh*, anthem by Mkrtitch: Մ՛եծ և ահեղ խորհուրդ մեզ յայտնեալ՝ բարձրեալն ա̃ծ . . ., folios 219, 220 [191]. And three lays, of which two are by Nerses: (i.) Տր փառաց այսաւր յայտնեաց, ի Թաբաւր զփառս իւր . . .; (ii.) Աստանաւր տեսիլ ահեղ, ի լեառն Թաբաւր, զորդին ա̃յ տեսեալ . . ., fol. 221; and one by Grigor Wardapet.

79. Anthem of Mkrtitch (beginning lost) on the Passing of the Theotokos, folios 222, 223 [198]. Two lays by Nerses: (i.) Այսաւր գաբրիէլ հրեշտակապետն եկեալ բերեալ զբրաբիոն . . .; (ii.) Անարատ տաճար . . ., folios 223, 224.

80. Another anthem by Mkrtitch for the second day of the Passing: Մ՛եծապայծառ՝ արփի անըման, փայլեաց՝ հոգի կուսին . . ., fol. 224*b* (this note in index: և շատ տաղեր. յորս և առաջնաճաշակն. և յանեղականն և գովեստն ՚ի պըլզոյն, *i.e.* And many other lays are there by Pluz, among them the ones beginning *The first tasted*, and *Increate*, and *Praise*). Lay of Theotokos: ա̃ծածին մայր լուսոյ, տաճար բանին ա̃յ . . ., fol. 225. No. 80 is incomplete, and in the text there is here inserted (in a new hand): Այլ գանձ փոխմ՝ ի տէր ներսիսէ, *i.e.* Another anthem by Sir Nerses, *inc.* Սորահրաշական, տօնիս կուսական, մաւրն տիրական: դասուց վերնական, գոհեմք . . ., folios 226, 227.

81. For the Vigil of Holy Cross, anthem by Mkrtitch (in new hand): Մ՛եծապայծառ փայլմամբ իբր զբոց՝ գեղազարդեալ՝ ով միրդ ՚նըրոց ։ զի որն մեր . . ., folios 228, 229. For the chant beginning և քո եկեալ of the index the text substitutes: Գանձ գէորգա զաւրավարին, *i.e. Gands* of George the Captain, *inc.* Ահլ է հայր, ծնաւղ միածնին, գովեալ որդին, լոյն . . .; with acrostic առաքել . . ., folios 230, 231. There follows the end of a lay for Saturday the eve of the Feast of Holy Cross, written in the first hand, fol. 232.

82. Holy Cross, anthem of Hovanes Thĕlgurantzi: Յեղեմական դրախտին փափկութեան . . ., folios 232, 233 [208]. Two lays of Nerses: (i.) Նոր դրախտին եկեղեցւոյ, ծառ կենաց տնկեալ իմէջ զոր ոչ քրոբէիւք . . .; (ii.) Կենաց փայտ տընկեալ զքեզ, տընկաւղին զեղ եմ. զտընկեագործէլց ի քէն . . ., folios 234, 235 [217*b*].

83. Of George the Warrior, anthem by Khatchatur: Խընդահրաւէր՝ մանկունք սիոնի՝ ձեզ աւետիս. ձայնիւ . . ., folios 235*b*, 236, 237 [218]. Melody by Srik Kostand: Ի հանդիսական տաւնիս երգելով զերդըս հեշտալիս՝ գոչեմ . . ., fol. 237*b*. Lay by Têr Grigor: Րամեալ ըղկիրըս տանջանաց զերկունս հանուր ընդ քո վըշտաց՝ գէորգէոս . . ., fol. 237*b*.

84. Of the Apostles in general, and of the Cross of Warag: "Repeat the *gands* of Holy Cross," fol. 238. Anthem of Khatchatur: Խորհըրդազգած քո մարդեղութեան՝ զորս ընտրեցեր յառաջ գիտութի . . ., folios 238, 239, 240. Four lays of Nerses, beginning: Առաքեալք ա̃ծ որդոյն ի ծոցոյ հաւր առաքելոյն: բանաւոր հաւտից . . ., folios 240, 241.

85. Invention of the Cross by Judas, anthem of Khatchatur: Խաչի քո՝ երկիր պագանեմք զանաւրէնութիդ . . ., folios 241*b*, 242 [223]. Three lays by others: Այսաւր մեծ զարմանք հրաշից՝ յայտնեալ ի յերկրի . . ., folios 243, 244.

86. Of Virgins, anthem by Têr Mkhithar: Ի սկըզբանէդ՝ իսկական բանիդ ի լուսոյ լուսիդ . . ., folios 244*b*, 245, 246 [228*b*] (acrostic: Ի փառս). Two lays by Nerses, beginning: Արեգակն արդար. զհուր սիրոյ վառեալ. զանհաւատութն . . ., folios 246*b*, 247.

87. Of Martyrs, anthem by the same Têr Mkhithar: Տենայ առաւել՝ տարմըք բարձրացեալ . . .,

---

† There were two Catholici of this name in Akhthamar, the first about A.D. 1333, the other A.D. 1390.

folios 247, 248, 249 [236*b*] (acrostic: Տեառն). Two lays of Nerses, beginning: Ճշմարիտ վկայք, ա՟ծ որդոյն եղեալ՝ վկայեցելոյն· Հաւր կամաւոր . . ., folios 249, 250.

88. Of Martyrs, anthem of Mkrtitch, bishop: Մեծապայծառ փառաւք զարդարեալ, եկեղեցի պայծառազգեց յիշատակաւ . . ., folios 250, 251. Two lays of Nerses, beginning: Բանիւ աւետաւոր՝ բարառնաբարբառեսցուք առ քեզ եկեղեցի դուստր . . ., fol. 252 [240].

89. Of Archangels, anthem by Mkrtitch: Մեծապայծառ խորհուրդ հրաշական· նախ քան . . ., folios 253, 254 [240*b*]. Melody (with acrostic: "Grigor") by Grigor Magistros, with lay beginning: Գովեստ բերկրանաց՝ քաղցրաձայնեալ երգեմք՝ ձեզ հրեշտակապետք . . ., fol. 255.

90. Of John Chrysostom, an anthem by George of the Black Mountain: Գոլով սքանչելի. լոյս քում հանճարոյ՝ հարուստ քան զլոյս, ծագմանն արեւու . . ., folios 256, 258. Lay by Têr Grigor of Anavarz: Խորհրդոցն ա՟ծային, խորհրդապետ անճառ խորհին . . ., fol. 258. This obscure note in lower margin of fol. 258*a*: Երբ ա՟ծաբանին տաւնես. զյոհանն գրիգոր ասա։ և զոսկիբերանն, ա՟ծաբան, *i.e.* When you are feasting *Theologus* say the *John Grigor*, *Chrysostom*, and *Theologus* . . .

91. Of the same George Wardapet, anthem composed by him for the Evangelists : Գեղապանծ՝ զարդուք պաճուճեալ՝ ծայրագոյն սրբազգեստուք . . ., folios 258*b*, 259, 260. And four lays: One by Grigor Wardapet on the Evangelists: Մատթէոս մարդ անուանեցաւ զի զմարդկութ՟ի . . ., fol. 260*b*. Three by Têr Grigor Anavarzetzi on Matthew, Mark, and Luke: Գերագոյնդ յաշակերտացն, յերկոտասանն ընտրեալագոյն . . ., folios 260*b*, 261.

92. Of Ordination, anthem by Grigor Wardapet: Գթա ի մեզ որ ամենակալ և լուր բնութ՟ես մեր տկարացեալ . . ., folios 261*b*, 262, 263. Lay by Srik Kostand: Ով անմահ հաց կենաց մեզ տըւար որ . . ., fol. 263*b*.

93. Of Martyrs, anthem by Khatchatur: Խոնարհեալ բանին ա՟յ դուք բանաւոր, դառինք . . ., folios 264, 265.

94. Of Martyrs, anthem by David: Պաւանեցէք որդիք աւրհնաց զորդին միածին . . ., folios 265*b*, 266. A lay by Nerses: Պայծառանաւք սրբոց քոյին հայրապետաց . . ., fol. 267.

At this point the writer of the index sums up as follows: "Altogether the anthems by Têr Mkhithar of Ayrivan in this book are twenty-two in number; by Khatchatur Ketchahrvetzi, thirteen; by Mkrtitch, twenty-five; and by Grigor Wardapet, twenty-one; by George, two; by Dzordzoretzi, one; by David, one; by Matheos, four; by Thĕlgurantzi, three. Of those on the Resurrection and on the Coming of the Spirit the composers are unknown to us."

The index continues :—

95. By Aristaces (յարիստակէս երից) the Elder there is one anthem of Repentance: Մեղայ որ մեղայ անաւրինեցայ յանցաւոր . . ., folios 267*b*, 268, 269.

"In all, 95 anthems and 150 lays; and another song and lament for Burial." The pieces enumerated in the preliminary index of the first scribe ended here; but the same scribe continued to write, as far as fol. 277, the following pieces not given in his list :—

Fol. 269. Տեառն Մխիթարայ․ հոգելի և բանիբուն վարդապետի· ասացեալ վ՟ս ա՟հութ՟ն նորակերտ գրոց։ գձ․ Մեծապայծառ ցընծութ՟ի՝ ուրախացիր խնդութ՟ի՝ հարսըն մաքուր սրբութ՟ի՝ մայր բազմորդի կուսութ՟ի։ կաթողիկէ զւարճութ՟ի՝ ընդ փեսային միութ՟ի՝ զարդարելով ճոխութ՟ի․ զքոյդ առագաստ մաքրութ՟ի։ . . .

"Of Sir Mkhithar, inspired and eloquent Wardapet, composed for the blessing of new service books. *Gands:* With brilliant rejoicing make merry, Bride pure in holiness, Mother of many children, in virgin estate, *Catholicê* in rejoicing . . ." (Acrostic: Մխիթար, *Mkhithar.*)

Fol. 270. Նորին տ՟ր Մխիթարայ՝ վ՟ս պատկերաց սրբոց։

Մին միածին հաւր որդի· տիպ տիրական քում ծնաւղի։ ճոխ ճառագայթ ճ՟տի․ փառք և փայլումն շնորհի։ . . .

"Of the same Sir Mkhithar, about holy days (*or* images). Single only-begotten Son of the Father, true Image of thy Begetter, rich Refulgence of Truth, Glory, and Glint of Grace..." (Acrostic: Մխիթար, *Mkhithar*.)

Fol. 271. *Նորին տր մխիթար ։*

Ի յախտաժետ ըստեանց ճընշեալ՝ սպիտակ գինիս· այս նոր յայտնեալ։ տէր մխիթարի հոգս անգեալ՝ պտուղ պտուղ զայս հաւաքեալ։ յա՟ծաշունչ գրոց առեալ, և ի բանից սրբոց քաղեալ։ քան զգունմարտանկ ի մին շարեալ՝ յեկեղեցւոյ կուլ ընկալեալ։ Արդ՝ դուք որդիք մաւրս այս ընտրեալ՝ որք յետ երգոյք յարկս յայս սրբեալ։ զմեզ յիշեցէք ի յաղօթել՝ գրեալ զայս բանք ի սրբագրել։ . . .

"Of the same Sir Mkhithar. From suffering breasts pressed, white wine . . ." (In this Mkhithar describes in florid language how he compiled his poems out of Scripture, and asks for our prayers.)

Fol. 271*b*. *Երգ պաշտման հայրապետից է։*

Հայր անսկիզբն և գթածական – անոխակալ և ողորմած հողեղէն բնութեան – գթա ի գործըս քո սբ. ձեռաց ստեղծական տր ողորմեա։ . . .

"A song of ministry. Of the Patriarchs. Father without beginning, and compassionate, ungrudging and merciful to our clay-engendered nature, have pity on the works of thy holy creative hands: Lord have mercy . . ."

Fol. 272. *Յոստանց ՚ի գրիգոր վարդապետի ։*

Այսաւր նոր խառնումն եղեալ. ա՟ծ և մարդ միաւորեալ. անժամանակն ըստ մեզ սկըսեալ։ այսաւր նոր մանուկ ծնեալ . . .

"From the hills (?). By Grigor Wardapet. To-day a new union is come to pass, God and man made one, the Timeless begins among us, to-day a new Child is born . . ."

Fol. 272*b*. *Ի մեծէն թորոսէ է տաղս ։*

Մայր կենդանեացըն հոգոց – զոր նախահայրըն ծանոյց . . .

"This song is by the great Thoros. Mother of living spirits, whom the first Father made known . . ."

Fol. 273. *Տաղ եկեղեցւոյ լուսանոյշ։*

Կաթողիկէ եկեղեցիս մայր սբ լուսոյ հարսնաքանիս։ . . .

"Lay of the Church light and sweet *Catholicé*, Church, mother of holy light . . ."

Fol. 273. *Տաղ ի գրիգորն նարեկացոյն՝ լաւ ։*

Վառ հար վարդըն վառառեալ. (կըրկնէ) ի վեհից վարսից երփնից – ի վեհից վարսից երփնից . . .

"A choice lay of Grigor of Narek. Rose resplendent . . ."

Fol. 273*b*. *Ողբ և խրատ պիտանի ։*

Ընդհանուր մարդկային լըսելիք. լըւարուք բղխարբառ բերանոյս՝ հեշտութ՟ի աշխարհիս է պատրանք, որպէս կարթ ի ծովու որսորդաց . . .

"Lament and useful precept. All human ears, hear the utterance of my mouth. In the world's pleasure lies a snare, like the fish-hook in the sea of sportsmen . . ."

Fol. 274*b*. *Ողբ պիտանի և գեղ։*

Ով քհ՟նք և վարդապետք ա՟ծաբան և ժողովք հաւատացեալք ամենեքեան, զիմ գանգատըս լըսեցէք դուք միաբան . . .

"Profitable and lovely lament. O priests and doctors of theology and all faithful congregations, listen all to my complaint . . ."

A recent hand adds at the end of the above, on fol. 276, the note: *Եղիային իշատակնէ*, *i.e.* It is a memorial of Elias.

Fol. 276*b*. Colophon:—

Փառք ամենասբ երրորդութե՟ն՝ հօր և որդոյ, և հոգոյն սրբոյ՝ որ ետ կարողութ՟ի բազմավէր ոգւոյ իմոյ՝ վարդանէս աբեղայի՝ հասանել ի յաւարտ գանձարանիս՝ յամի, պ՟կա. թուական ի հայոց՝ յամսեանս քաղոց, որ օր. Ե, էր ամսոյս՝ աւարտեցաւ ի փառս ա՟յ հաւր ։ Արդ գրեցաւ սա ի գաւառիս՝ արծըրունեաց՝ ի վանքս կոճերաց; ընդ հովանեաւ սբ ծովահայեաց ա՟ծածնիս, և այլ հաւաքեալ նշխարաց սոցա։ Առ ոտս տր յոհաննէս վրդ՟պտի՝ և առաջնորդ սբ ուխտիս . . . (*name erased*)*՝ որ է եղբայր վրդ՟պտիս, և ինձ հօրեղբաւր որդիք ։ . . .*

Յիշեցէք զեղկելիս՝ զվր՟դանէս աբեղայս ։ և զհայրն իմ զհամազասպն, և զմայրն իմ զփաշամելիք, և զեղբայրքն իմ. զմելքիսէթն. և զաքարէն; զյովաննէս և զմինաս; և զքոյրն իմ զթաղամիքն՝ և զայլ ա՟մ մերձաւորքն իմ յիշեսջիք ի տր մեր։

Արդ՝ ես աւանել աղաչեմք զձեզ՝ վս՟ խոշորութե՟ն և սխալանաց սորա՝ զի ի յաշնանէ մինչ ի զատիկ՝

ապա վճարեցաւ. զի այս երկար մեր՝ վ՟ն խիստ ձիւնամեծիս՝ և առաւել ցըրտոյս՝ այս է։ Արդ յիշեսջիք ի մէ յաղօթս ձեր՝ զքարտէս կոկողքս՝ զդեռայբոյս աբեղայքս՝ զյոհանէս և զկարապետ, և զվարդան սարկաւագն. ամէն։ Այլ և զմովսէս հեզահոգի աբեղայս որ զօրինակն շնորհեաց՝ և զայլ արեան մերձաւորքն իւր՝ ի ք՟ս ա՟ծ մեր։

"Glory to the all-holy Trinity of Father and Son and Holy Spirit, which enabled my much wounded son Wardanês, a religious, to reach the end of this *gandsaran* in the year 861 of the Armenian era (A.D. 1411); in the month Qaḷotz, on the fifth day of the month, was it completed to the glory of God the Father. It was written, then, in the canton of the Ardsruniq, in the *wanq* of Kodjerq, under the shelter of the Theotokos who faces the sea, and of the relics of other saints there accumulated; at the foot of Sir Hohannês Wardapet, and abbot of the holy brotherhood . . . [*name erased*], who is a brother of the Wardapet and my father's brother's son . . .

"Remember the wretched Wardanês, the religious, and my father Hamazasp, and my mother Phashameliq, and my brothers Melqisêth, and Zaqarê, Hovannês, and Minas, and my sister Thaḷameliq; and all my other kinsmen ye shall remember in our Lord . . .

"More especially we entreat you in behalf of the rude writing and errors of this book, for we were busy from autumn until *Zatik* (Easter), and it was only finished then. For we were delayed by the quantity of snow and excessive cold. So, then, remember in your prayers those who smoothed and prepared the quires, the youthful religious ones, Hohanês and Karapet and Wardan the deacon. Amen. And also Moses, the gentle religious, who lent me the archetype, and his other kinsmen, in Christ our God."

Fol. 277. A later hand writes:—

Արամենեսեան յիշեցէք պօղոս ք՟հ և զծնաւղս նորա զաքարէ և զնոֆարին և ա՟մ . . .

"Remember Paul the priest, and his parents Zaqarê and Nofor . . ."

Fol. 277. A still later hand writes the following in rude cursive:—

Թւըըխ պուտուր ք՟է 1199 հայոց թըւական յաւէ, ՌՄԼԴ ին գրեցաւ յաս գիրս մէ սարգիսին բարկենդանին կիրակեին մեղաւոր և անարժան տիրայցու սարգիսըն գրեցաւ վօրվօր կարդանն թօղյաս ըմն (?) ա՟ծ յերեսյ (?) շընորք տայ օրչանեն պարկըն. ամ մընայ օր յասեն վոր տըղայըյ մընըրցի մելքոնին։

The date 1199 of the Armenian era answered to 1749, yet the scribe seems to equate it with 1234. Sargis is mentioned as the owner of the book. The same hand wrote the note on fol. 278.

Fol. 277*b* is blank except for two notes. The first, in late cursive, runs: Եղիայ յիշատակ, "Memorial of Elias"; the second, by the hand which wrote on fol. 277 recto the note beginning Արամ. . ., runs thus: Հաս հատուցաւ սխա իմ ի այր և քաւհրացաւ եղաւր յա՟ծ.

Fol. 278 is blank save for the following note, destitute of grammar and punctuation, by the same hand which wrote the second note Թւըըխ . . . on 277*a*:—

Յաս գիրըս տիրայցու սարգիսին ըն վօվօր կարայպետ կասպար եղբարըն պապըն մըսըրցի մելքոն թըւին հայոց ՌՄԼԴ ին գրեցաւ յաս գիրըս սըւասարգիսին բարեկենդանին

"In this book Tiraytzu of Sargis Wôwôr Karapet Kaspar brother Pap of Msr Melqon in the year of the Armenians 1234 (A.D. 1784). In this book it was written on the eve of St. Sargis' Feast."

Fol. 278. The following colophon seems to be by the scribe of folios 279 *sqq*. It is in a good square, large *bolorgir* worthy of the first hand:—

Ով քահանայք և վարդապետք . . . յիշեցէք . . . զգանձ տետրսիս գրաւղն և զվերջի գնաւղն զպօղոս քահան և զննջեցեալս իւր . . . եւ զիս անպիտան ծառայս ա՟յ սնոտիանուս անարժան էպոսս խարբերդու որ անուամբ կոչեցայ և ոչ գործով և որ զմեզ յիշէ յիշեալ լիցի . . . ի թուականութեն հայոց հ՟ց. ի պ. ձ. գ.

"O priests and Wardapets . . . Remember . . . the writer of this *gands-tetrs* (*lit.* tetrad of anthems) and its last purchaser, Paul the priest, and his deceased ones . . . and myself, the unprofitable servant of God, Stephanos, unworthy Bishop of Kharberd, who was so called in name, but was not such in deed. And he that remembers me, let him be remembered. . . . in the era of the Armenians 884" (A.D. 1434).

On the same page, in large *bolorgir*, in fainter ink, is the following :—

Գանձ տետրս այս պողոս երցուն է ու
աւետիք աբեղայն սուղկուզէ գրաւղ
չէք մաղայ պարոն երցնչի տ(?)ար

"This volume of *gands* belongs to Paul the elder and Avetiq the religious, Suḷkuz the writer, not Maḷay Paron . . ." (The rest is not intelligible.)

Fol. 279. Գանձ Թէոդորոսի զինաւորին ։

Ի քէն հայցեմք՝ աղբիւր բարութե̃. լոյս ի լուսոյ, անհաս և անսահման յանճառ շնորհաց քոյին տիրական ինձ պարգևեա զգանձդ անապական . . .

"*Gands* of Theodore the Warrior. Of thee we ask, Fountain of Goodness, Light of light, incomprehensible and indeterminable, of thine ineffable grace supreme vouchsafe unto me thine incorruptible treasure (*gands*) . . ." (Acrostic: Ի խնդրելիլ, *In asking.*)

A folio is lost after 280.

Fol. 281*b*. Հինգերորդ կիրակէի աւագ պահոցն ։

Անեղ անհաս լոյս արփիական. ամենազաւր կամքն անեղական ։ ի յոչէից զէակս ա̃մ արար բանիւն իւր ա̃ծական . . .

"For the fifth Sunday of the Great Fast. Increate unattainable Light ethereal, all-powerful Will increate, out of naught made all beings through his divine Word . . ." (Acrostic: Առաքելի, *Aṛaqel.*)

Fol. 285 should be read after 282. The folios at this point must be read in this order: 281, 282, 285, 283, 284, 286.

Fol. 284. Գանձ աղցից վեցերորդ կիրակէին յո̃ք վարդապետէ ։

Անպարագիծ լոյս անճառելի. երրորդութի̃ անբաժանելի. սրբեա զմիտս ի յախտից չարի . . .

"A *gands* of misery for the sixth Sunday, by Aṛaqel Wardapet. Incircumscribable Light ineffable, Trinity indivisible, cleanse our minds of evil passions . . ."

The strophes lettered առաք are given on fol. 284, and the next ones, lettered ել, come on fol. 286.

Fol. 285 begins with a fragmentary ending of a canon: և ենուքայ պահոց պահողի . . ., which continues and completes fol. 282. That is succeeded by the following :—

Գանձ կիրակմտի յառաքել վրդ̃պտէ ։

Անճառելի լոյսըդ հայրական. և էակից նորին և նըման ։ կենդանարար հոգի տիրական . . .

"*Gands* for eve of Sunday, by Aṛaqel Wardapet. Ineffable Light of the Father and Sharer of his being and like unto him. Life-giving Spirit supreme . . ." (This canon is continued on fol 283.)

Fol. 286*b*. In large *bolorgir* is written the following colophon :—

Կազմեցաւ գանձ տըրտըս ի խարբերտ ի դուռն սր̃ ստեփոսի. ձեռամբ սուտանուն ա̃ծատուր իրիցուս. ի թվ̃ին ռ̃լթ. սա յիշատակ է ի դուռն սր̃ սարգի և որդւոյ նր̃ մարտիրոսի. և առաջնորդ սր̃ ուխտիս տր̃ փիլիպոս եպ̃ն ։

"This volume of anthems was bound in Kharbert at the door of St. Stephen by the fasely named Astuadzatur (*i.e.* Theodore) the elder, in the year 1039 (A.D. 1589). It is a memorial at the door of St. Sargis [*add* of him] and of his son Martiros and of the abbot of the holy brotherhood, Sir Philip the bishop."

Codices of this work as early as this one are rare, and in the Library of the Mekhitarists of Vienna there is only a single copy, and that incomplete, as old as 1455. The value of MS. Or. 2608 is enhanced by the care with which the copyist has added the names of the composers of each piece. It also contains several unedited lays of Gregory of Narek, of Nerses Catholicos, and others. With the aid of the index and of Or. 2609 the order of the folios can be reconstituted.

55.

Or. 1418.—Glazed oriental paper, much yellowed. Oriental binding of red leather. Size, external 11 by $7\frac{3}{8}$ inches, of text $8\frac{1}{2}$ by $5\frac{1}{2}$. Written in an irregular large *bolorgir* hardly later than the year 1500; 25 lines to a page. Folios 23, in two quires; of these quires the first now contains 11 leaves, its first being lost; the second contains 12 leaves. These quires are numbered 10 and 11 respectively, and therefore formed part of a volume of at least 132 folios. The acrostics are picked out in red letters. A few musical notes or neumes are added, sometimes by the rubricator. The orthography of the MS. and the punctuation are in general archaic.

This volume is a *Gandsaran* (գանձարան) or *Thesaurus* of canticles or anthems. The number of each canticle in the series is set in the margin where it begins, and in the lower margin is written the name of the saint for whose Feast it was composed. Nos. 35–45 alone remain in this fragmentary MS. The following are the contents in detail:—

Fol. 1. No. 35, Canticle of Oscan and his Companions: Խոստովանիմք ըզքեզ միածին, որ միացար անձամբ ի մարմին ։ և դաւանեմք, ա̄ծ ըզՀոգիդ՝ փառաւորեմք զՀայրդ անքննին ։ (The initials of the strophes form in acrostic the name of the author: Խաչատուր, *Khatchatur.*) *Cp.* MS. Or. 2609, fol. 51*b*.

Fol. 3. No. 36, Of the Translators: Բարձրեալ անքըննին բաւից լըրութ̄ի ։ բաւականութ̄ի՝ որ ես պարզութ̄ի, լուսափայլութ̄ի, և անմահութ̄ի ։ անՀաս բարձրութ̄ի երեքերևեին և փառաւք միակին ։ . . . (Acrostic: Բան քարոզից, *Word of proclamation.*) *Cp.* MS. Or. 2609, fol. 54*b*.

Fol. 7*b*. No. 37, Leontius and Companions: Խորամատեալ կանոն աւրինի, Հաւր Համայնից սըրբոյն գրիգորի ։ զի մերկացաւ սուրըն, Հանդիսի, ի պատենից չարին ազկերաին . . . (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*) See Or. 2609, fol. 61.

Fol. 9*b*. No. 38, Of the Patriarchs, Հայրապետացն: Ա̄ծ կենդանի անիմանալի անՀասանելի Հայրդ անքննելի, անզըննին որդի, Համագոյ Հոգի . . . (Acrostic: Այրիվանցի, *Ayrivantzi.*) See MS. Or. 2609, fol. 63.

Fol. 12*b*. No. 39, Բարեկենդանի: Երգն յաւեժական երգեմք բանական երից միական. ի նմանս աննման. ձեւս անձեւական, և անկերպարան ։ . . . (Acrostic: Երեւանցին, *Erevantzin.*) See Or. 2609, fol. 272.

Fol. 16. No. 41, St. Theodorus: Գոհաբանեալ ա̄ծ մը Հոգի, նոր դրախտ ցուցեր մը եկեղեցի, մը Հոգևոր տընգօք պըտղալի կենաց փայտիւըն շըրջապատի մարտիրոսաց սըրբոցըն գընդի . . . (Acrostic: Գրիգոր, *Grigor.*) See Or. 2609, fol. 67*b*.

Fol. 18. No. 42, Of the second Sunday (of Lent): Գըթութ̄բ իջեր առ և մարդ եղեր ըզմեզ վերածեր . . . (Anagram: Գրիգորի, *Of Grigor.*) See Or. 2609, fol. 70.

Fol. 20*b*. No. 43, Of Cyril, bishop: Գըթացեալ քոին ա̄ծդ անքննին և առեր մարմին զՀինն ադամային, նորոգեալ զընութ̄ի ազգիս մարդկային ծնընդեամբ մը կուսին . . . (Anagram: Գրիգոր, *Grigor.*) See Or. 2609, fol. 73.

Fol. 22. Of the Prodigal Son: Մ՚եծ և աՀեղ խորՀուրդ տիրական ճաղ անՀաս անըսկըզբնական ։ ստեղծող բանիւ զեղեալքս ամենայն, . . . (Anagram: Մ՚կրտիչ, *Mkrtitch.*) See Or. 2609, fol. 75.

Fol. 23*b*. Of John and Epiphanius: Գըթութ̄բ քոյին որդիս միածին առեր զու մարմին զընութիս մարդկային, յարմարոյ դաւթին և եղեր կուսածին . . . (Anagram: Գրի[գոր], *Gri*[*gor*], the last three strophes being lost.) See Or. 2609, fol. 78.

It is remarkable that the numbering of the above hymns passes from 39 to 41, omitting no. 40. Yet nothing appears to be omitted; and as the nos. 41, 42, &c., are written in a somewhat different style from 35–39, we may suppose that a fresh hand here took up the task of numbering, and slipped a unit.

56.

Or. 2609.—Eastern glazed paper. Recently half-bound in brown leather. Size, external $10\frac{7}{8}$ by 7 inches, of text 7 or $7\frac{1}{2}$ by $4\frac{1}{2}$. Folios 287, of which a few at beginning and end have been repaired. That many folios are bound in wrongly, and many more lost, is apparent from the following examination of the quire signatures. Thus: the terminal signature of quire no. 1 occurs on fol. 6*b*; the initial signature of quire no. 2 is wanting; the terminal signature of no. 3 occurs on fol. 19*b*; the initial of no. 4 on fol. 20*a*; the terminal of no. 5 on fol. 33*b*. The quires which follow nos. 4, 6, 7, 8, 9 have each 14 folios; no. 5 has 6, some folios being lost after fol. 50; no. 10 begins on fol. 110 and ends on fol. 123*b*, where, however, the terminal signature is missing; no. 11 ends on 126*b*, no. 12 on 125*b*, several folios being inverted or lost; and there is not another signature before fol. 163*b*, where quire 14 ends; quire 15 is complete, and ends fol. 173*b*; quire 16 ends fol. 191*b*; 17 ends fol. 203*b*, and is apparently complete; 18 ends fol. 215*b*; 19 on fol. 227*b*; 20–22 have each 12 folios; 22 ends 263*b*, and is followed by 23, which is complete with only 8 folios, and ends fol. 271*b*; 24 begins fol. 272, and extends as far as 285*b*, without terminal signature; fol. 278 belongs elsewhere; and folios 286 and 287 are the first folios, duly signed as such, of quires 12 and 13. The hand is a large, regular *bolorgir* of A.D. 1520, and the MS. is written 23 lines to the page. Musical notes are added, though, in comparison with later books of the kind, but sparsely; the single and double points and raised comma are used in punctuation. The orthography is ancient. There are rude coloured frontispieces with floral scrolls in the margins at the beginning of the book and on fol. 121*b*; and each canon begins with similar scrolls and ornamental letters in the text. Divisions of the songs are marked by red uncials, but here and there the rubricator has omitted to fill these in.

The book is a *Gandsaran* or *Thesaurus* of spiritual songs, roughly answering to our anthems, for the various Feast days of the year. They differ from the *sharakans* or hymns in being arranged in a liturgical form, with concluding յորդորակ or hortatory prayer. In such compositions the first letters of the strophes of each song form, as a rule, an acrostic of the name of the poet who composed it.

Fol. 1. Տարփումն ըղձական, տոչոր անձկական․ տոհմից բանական։ Հայր անճառական . . . "Ardour of longing, heartfelt glow: of races spiritual Progenitor ineffable . . ." In codex 132 of the Vienna Mechitarists (Dashean, p. 421) this song is assigned to the second day of the octave of the Epiphany or Nativity. In our MS. it begins without any title, as if it belonged to the first day. The acrostic is Տէր մխիթա, *i.e. Sir Mkhitha*(*r*). The last strophe is missing.

Fol. 4. Մ՝եսեդի անուշ ասա։ Ք͞ս բանդ Հաւր ծնունդ անժամանակ որ նախ ի կուսէ ծնեալ ժամանակաւ զանէծս եւայի ի բաց լուծեալ . . . "A melody sweet: repeat it. Christ, Word of the Father, Offspring timeless, who first wast of Virgin born in time, loosing and removing the curse of Eve . . ."

After fol. 4 several folios are lost which contained the second canon.

Fol. 5*b*. գ͞․ Գանձ երկրորդ աւուր ծննդեան․ խաչա։ Խորան լուսոյ ա͞յ բանին․ Հարսն երկնաւոր մաքուր աղաւնի։ . . . "Third *gands* for the day of the Birth, by Khatchatur. Tent of light, of God the Word. Bride heavenly, pure Dove . . ." The acrostic Խաչատուր, *Khatchatur*, is only complete for the first five letters, as after fol. 6 the first folio of quire no. 2 is lost, which contained the strophes beginning with the last three letters of the author's name.

Fol. 7*b*. Գանձ ծննդեան երրորդ աւուրն գրիգոր վ͞ր։ գ͞․ Գոչումն ըղձալի․ գովեստ երկնային, գառնըդ վերնային . . . “*Gands* of the third day of the Birth Feast by Grigor Wardapet. IV. Calling longed for, praise heavenly, Lamb supernal . . .” (The acrostic Գրիգոր, *Grigor*, is complete.)

Fol. 9. Տաղ ծննդեան երրորդ աւուր։ Սկըզբնազարդ գոյից ստեղծաւղն գայր հասանէր ի յորդանան . . . “Song for the third day of the Birth. The Creator who began the adornment of beings arrived at Jordan . . .”

Fol. 10. Ե. Գանձ ծննդեանն չորրորդ աւուր. յովակիմա և ան։ Գոյին անեղին. անճառան հասին. և անիմանալի։ էից արարչի. հանուրց ստեղծողի. երկնի և երկրի։ . . . “V. *Gands* for the fourth day of the Birth, of Joachim and Anna. Of the increate Being, of the Maturity ineffable and passing understanding; of the Maker of things, of the universal Creator of heaven and earth . . .” (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Grigor*.)

Fol. 11*b*. Տաղ ծննդեան։ Մ՛այր կենդանեացըն հոգւոց. զոր նախահայրըն ծանոյց, երկոտասան վըտակաւ. վէմ առ ի քէն շնորհեցաւ։ “Song of the Birth. Mother of living spirits, whom the first Father showed forth in the twelve streams. A Rock was from thee graciously bestowed . . .”

Fol. 12*b*. Զ. Գանձ հինգերորդ աւուր ծննդեանն և աւետեաց ա՟ծած։ Խնդութե՟ ձայն բարբառ աւետեաց. այսաւր ծագեալ՝ աշխարհի հրնչեաց։ . . . “VI. *Gands* of the fifth day of the Birth and of the Annunciation of the Theotokos. A voice of rejoicing, a cry of annunciation, to-day burst forth and resounded over the world . . .” (The acrostic Խաչատուր, *Khatchatur*, is complete.)

Fol. 15. Մ՛եղեդի աւետեաց ա՟ծածնին։ Ա՛ւր է աւետեաց. ուրախութե՟ հընչումն. պար բոլորեցէք, եկեղեցւոյ մանկունք . . . “A melody of the Annunciation of the Theotokos. ’Tis the day of Annunciation, the roar of rejoicing: weave the dance, ye children of the Church . . .”

Fol. 15. Յոհանու պլուզ վարդպե։ Գովեստ բերկրանաց հըրճուողական ձայնիւ. քեզ կոյս մարիամ քաղցրաձայնեալ երգեմք։ . . . “Of Johan (John) Pluz, Wardapet. Praise we sing with sweet voices to thee, Virgin Mariam, in tones of rejoicing and transport . . .”

Fol. 16*b*. Գանձ վեցերորդ աւուր ծննդեանն։ Է. Խնդայ խորան ա՟յ բանին. տաճար լուսոյ հոգւոյն ճշմարտին։ “*Gands* of the sixth day of the Birth. VII. Rejoice, thou Tent of God the Word, Temple of light of the true Spirit . . .” (The acrostic Խաչատուր, *Khatchatur*, is complete.)

Fol. 18. Տաղ անուշ ասա։ Ա՛ւետիս մեծ խորհրդւո. խորհուրդ ծածկեալ մեզ յայտնեցաւ։ “Repeat a sweet song. The announcement of a great mystery, a mystery hidden, to us hath been revealed . . .”

Fol. 19. Եւթներորդ աւուր ծննդեանն։ Ը. Յանեղական լուսոյն խոնարհեալ՝ բարձրեալըն ա՟ծ և առ մեզ եկեալ։ . . . “Of the seventh day of the Birth. VIII. The increate Light condescended, the exalted God came even unto us . . .” (The acrostic Յովանէս, *Howanês*, is complete.)

Fol. 20*b*. Տաղ ծննդեանն։ Ողջոյն ընդ քեզ մարիամ. մայր ա՟յ հաւատամ. սիրով սըրտիւ յոյժ ըղձամ . . . “A song of the Birth. Hail to thee, Mariam, Mother of God. I trust and with love heartfelt I yearn . . .”

Fol. 21*b*. Ը. Ա՛ւուր ծննդեանն քի՟ ա՟յ մերոյ։ Թ. Խորան փառաց ա՟յ բանին. մայր կենսատուին էմմանուելին։ “Of the eighth day of the Birth of Christ our God. IX. Tent of the Glory of God the Word, Mother of the life-giving Emmanuel.” (The acrostic Խաչատուր, *Khatchatur*, is complete.)

Fol. 23*b*. Մ՛եղեդի ազնիւ։ Ա՛նըսկիզբըն բան հաւր ծնեալդ յառաջ անժամանակ. յորդորակ։ Ա՛ռեր մարմին ժամանակաւ. զբնութիւնս մեր ի սբ՟ կուսէ։ “A noble melody. Beginningless Word of the Father, begotten before all time . . . Exhortation (or *paraenesis*): Thou didst take on flesh in time, our own nature from a holy Virgin.”

Fol. 24. Գանձ յովհաննու մկրտչին։ Ժ. Մ՛եծապայծառ փառաւք պանծալի. այսաւր ցընծա, սբ՟ եկեղեցի։ տաւնախմբէ զաւր յիշատակի, կարապետին յովհաննու մեծի . . . "*Gands* of John the Baptist. X. With far-gleaming glory renowned, to-day exult, holy Church, and celebrate this festal day of the commemoration of the Forerunner, of John the Great . . ." (Acrostic: Մ՝կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 26. Տաղ անուշ յովհաննու ։ Մ՝կրտիչն քի· մեծ կարապետն յովհաննէս· անարատ անապականն . . . "A sweet song of John. The Baptizer of Christ, the great Forerunner John, the pure and inviolate . . ."

Fol. 27. Գանձ պետրոսի հայրապետ ։ ժա· Վերաւրհնեալ գովեալ· վերնոցնոցն սարսեալ· վեհից պակուցեալ . . . "*Gands* of Petros, patriarch. XI. Blessed above all, praised, before whom beings above quail, beings above tremble . . ." (Acrostic: Վարդայպետ, *Wardaypet.*)

Fol. 29. Տաղ պետրոսի հայրապետին և աբիսող ։ Ի հանդէս տաւնի քո խրախացեալ տաւնեմք· հայր և վարդապետ· սր հայրապետ պետրոս . . . "Song of Petros, patriarch, and of Abisoḷom. In celebration of thy Feast we keep high festival, father and Wardapet, holy patriarch Petros . . ."

Fol. 29*b*. Գանձ անտոնի և ամ ճգնաւորացն ։ ժբ· Բարձրեալ ահաւոր· բան հաւր դիմաւոր· բազմեալ հրաշաւոր ։ տր և թագաւոր· արքայ փառաւոր . . . "*Gands* of Anthony and of all Ascetics. XII. Exalted, awful, Word of the Father personal, seated in wondrous state, Lord and King, Ruler glorious . . ."

Fol. 33. Տաղ անտոնի ։ Անտոն· անտոն· ոստ անապատի· հովանոց լերանց աղբերականց . . . "Song of Anthony. Anthony, Anthony, branch of the desert, vouchsafe shadow to mountains, and springs of water . . ."

Fol. 33*b*. ժգ· Գանձ թագաւորացն թէոդոսի և այլոց ։ Համագոյական· հաւր սահման և բան· հոգւոյդ էական ։ որդիդ միական՝ լոյս ճշմարտական . . . "XIII. *Gands* of the kings Theodosius and others. Co-existent, Term and Word of the Father, of the Spirit essential, Son one and sole, Light veritable . . ."

Fol. 37. Տաղ ի տր ներսէսէ անուշ ասա ։ Նորահրաշ տեսիլ· և գերագոյն քան զբնութի· ցուցաւ առ բռնաւոր արքայն հայոց տրդատա ։ . . . "Repeat this sweet lay of Sir Nerses. A vision of new miracle and transcending nature was shown forth to the doughty king of the Armenians, Trdat . . ."

Fol. 38. Գանձ սրբոյն վահանա գողթնացւոյն ։ ժդ· Խորան խնդա· մայր կաթուղիկէ· բարձրաբարբառ այսաւր հառաչէ . . . "*Gands* of St. Wahan of Goḷthn. XIV. Hail, thou Tent, mother *Catholicé*, lift up thy voice this day . . ." (The acrostic is Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 41. Տաղ սրբոյն վահանա գողն ։ Յաղթող զաւրութբ վերնականաւ լցեալ· քաջն ի զաւրականս երանելի վահան . . . "Song of St. Wahan of Goḷthn. Filled with conquering might from above, bravest of soldiers, blessed Wahan . . ."

Fol. 42. Գանձ կիրակոսի և մաւրն յուղիտա ։ ժե· Գերապայծառ արփին երկնային· խոնարհեցար յերկիր ըստորին ։ առեր մարմին յարգանդի կուսին . . . "*Gands* of Kirakos and his mother Julitta. XV. Heavenly sheen, surpassingly bright, thou didst humbly stoop to nether earth, and takest flesh in the Virgin's womb . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Grigor.*)

Fol. 43*b*. Տաղ սրբոյն կիրակոսի և յուղիտա ։ Սր յուղիտա դուստրը մեծաց զարմ և զաւակ թագաւորաց ։ . . . "Song of St. Kirakos and Julitta. St. Julitta, daughter of magnates, scion and seed of kings . . ."

Fol. 44*b*. Գանձ առաջաւորաց պահոց ուրբաթու յունանու ։ ժզ· Գոյիդ կատարեալ· գերալըրացեալ· գերահրաշացեալ ։ երրեակ իմացեալ· անձամբ որոշեալ· անուամբ յատկացեալ ։ . . . "*Gands* of the preliminary Fast of the Friday of Jonah. XVI. Substance perfect, transcendentally full and miraculous, trine in intelligence, separate in persons, particularized in name . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Grigor*, *i.e.* Gregory).

Fol. 47. Տաղ յունանու մ՚գէ ։ Յունան քարոզըն նինուէին· որ աւրինակ էր յին, ոպ յունան ի փորկետին, տր մեր յս ի տապանին ։ . . . "Lay of Jonah the Prophet. Jonah the Prophet of Nineveh (*Ninuê*), who was a type of Jesus. As Jonah lay in the belly of the whale, so our Lord Jesus in the sepulchre . . ."

Fol. 48*b*. Գանձ սրբոյ սարգսի զաւրավարին և որդւոյն մարտիրի՛ ։ ԺԷ. Մ՛եծապայծառ փառաւք զարդարեալ եկեղեցի պայծառ ազգեցեալ ։ յիշատակաւ զինուորին ընտրեալ. սրբոյն սարգսի, որ այսաւր տաւնեալ ։ . . . "*Gands* of St. Sargis the Captain and of his son Martiros. XVII. Adorned with resplendent glory, Church clad with splendour, chosen out in memory of the warrior St. Sargis, who this day is feasted . . ." (The acrostic is Մ՛կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 50. Տաղ անուշ ։ Զաւրական զաւրեղ փառաւք. և սքանչելագործ. յաւուր ատենի մերոյ. հասարակապէս . . . "A fragrant lay. Warrior potent in glory and worker of wonders, in the day of our tribunal . . ."

Fol. 50*b*. Մ՛եղեդի սարգսի զաւրա ։ Յառաջ տեսողէն. անմահին ընտրեալ սուրբ սարգիս ։ . . . "Melody of Sargis the Warrior. Holy Sargis, chosen immortal by the foreseeing One . . ."

After fol. 50 several folios are lost, which contained canons 18, 19, and part of 20.

Fol. 51. Տղ̅. Երջանիկ հոգիահրաշ. երանելի սբ̅ սուքիաս. յաբրահամեան զարմէն բուսեալ . . . "Lay. Blessed one, wondrous spirit, holy Saint Suqias, sprung of the stock of Abraham . . ."

Fol. 51*b*. Գանձ սրբոց ոսկեանց քահ̃ից ։ Խոստովանիմք. ըզքեզ միածին. որ միացար բնութ̅բ ի մարմին. և դաւանեմք զա̅ծ սբ̅ հոգին . . . "*Gands* of the holy priests, comrades of Oscan. We confess thee, only-begotten One, who wast united in nature with flesh . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 53. Տաղ. Սբ̅ ոսկի քահանայդ նազելի. Ճգնաւոր նահատակք պանծալի, մարտիրոս ընկերաւք գովելի բարեխաւս վս̅ մեր . . . "Lay. St. Oski, priest, egregious ascetic (?) champion. Renowned martyr with thy companions much lauded, intercede for us . . ."

Fol. 54*b*. Թարգմանչացն սահակա և մեսրոպ ։ ԻԲ. Բարձրեալ անքննին, բնաւից լրում̃ բաւականութ̃ի ։ որ ես պարզութ̃ի. լուսափայլութ̃ի. և անմահութ̃ի ։ . . . "Of the translators Sahak and Mesrop. XXII. Exalted, inscrutable fulness and sufficiency of totality, which art simplicity, sheen of light and immortality." (No acrostic: initials are Բան քս̅ արոփ, *Word Christ.* In Or. 1418, fol. 3, and Vienna MS. 139, fol. 61, the acrostic runs Բան քարոզից, *Word of proclamation.*)

Fol. 57. Տաղ. Սբ̅ վարդապետն մեր ընտրեալ մեսրոպ մաշդոցըն կոչեցեալ . . . "Lay. Holy Wardapet, our elect Mesrop called Mashdotz . . ."

Fol. 58. Գանձ ա̅մ հայրապետացն ի տր̅ մխ ։ ԻԳ. Վայելէ քոյին. վայելչականին. վառեալ աթոռին ։ փառք տր̅ քում գահին, սբ̅ երգեհոնին. միշտ փառաբանին ։ . . . "*Gands* of all the Patriarchs by Sir Mkhithar. XXIII. Praise is due to thy throne flaming and beauteous. Glory, Lord, to thy seat, to thy holy organ. For ever they glorify . . ."

Fol. 61. Գանձ ղեւոնդեանց և վարդանանցն զաւրաց ։ ԻԴ. Խրամատեալ կանոն աւրէնի. հաւր համայնից սըրբոյն գրիգորի ։ զի մերկացաւ սուրն հանդիսի, ի պատնեից չարին յազկերտի . . . "*Gands* of the soldiers of Levond and Wardan. XXIV. Breached and broken was the canon of the Law, of the Father of all, and of St. Gregory, when the sword of combat was unsheathed by the wicked Yazkert . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 63. Տաղ է ղեւոնդեանց ։ Ի հանդէս տաւնի. ձեզ խրախացեալ ցընծամք հարք և վարդապետք եկեղեցւոյ մանկունք . . . "A lay of the comrades of Levond. High holiday we keep to thee, we rejoice, fathers and doctors, children of the Church . . ."

Fol. 63*b*. Գանձ սրբոց հայրապետացն . գ̅ . սբ̅ . ժողովոյն ։ ԻԵ. Ա̅ծ կենդանի. անիմանալի. անհասանելի. հայր անքննելի. անզննին որդի, համագոյ հոգի ։ . . . "*Gands* of the holy Patriarchs of the three holy Councils. XXV. God living, incomprehensible, unattainable, Father inscrutable, Son imperceptible, consubstantial Spirit . . ." (Acrostic: Այրիվանեցի, *Of Ayrivan.* The strophe beginning with the letter ց is lost.)

Fol. 66. Տաղ. Խոստովանիմ ա̅ծ ըզՀայր անձին անեղ և անըսկիզբն ։ խոստովանիմ զորդին. անժամանակ Հաւր միածին ... "Lay. I confess God the Father, Personality increate and without beginning. I confess the Son, timeless, only-begotten of the Father . . ."

Fol. 67*b*. Գանձ սրբոյն Թէոդորոսի և Մերկերիոսի զինուորացն։ ի̅զ. Գոհաբանեալ. ա̅ծ սբ̅ Հոգի. նոր դրախտ ցուցեր սբ̅ զեկեղեցի։ սբ̅ Հոգևոր ընկալուք ցանկալի ... "*Gands* of SS. Theodore and Mercury, soldiers. XXVI. Thanked and praised be God, holy Spirit. A new garden hast thou shown us, the holy Church . . ." (Acrostic: Գրիգոր, *Grigor.*)

Fol.69*b*. Մեղեդի Մերկերիոսի։ Քաջամարտիկ մեծ զինուորին Մերկերիոսի յաղթող վըկայի, քաղցրաձայն Հընչմամբ նուագեմք ... "A melody of Mercury [of Theodosius in Or. 2608]. To the great warrior Mercury, brave in the fray, victorious martyr, we hymn with noise of sweet voices. . ."

Fol. 70. Գանձ երկրորդ կիրակէի աղուՀացից ։ ի̅է. Գըթութը̅ իջեր, տէր և մարդ եղեր. ըզմեզ վերածեր ։ երեսուն ամ լըցեր՝ յորդան եկեր ... "*Gands* of the second Sunday of the Bread and Salt Fast. XXVII. In mercy thou camest down, O Lord, and wast made man, to raise us up. Thirty years thou fulfilledst, unto Jordan camest . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Grigor.*)

Fol. 72*b*. Տաղ անուշ։ Նոյն այս խորՀուրդ յոյժ գերագոյն. մըտաց մարդկան է վեՀագոյն. բանին կենաց քարոզելոյն ... "A sweet lay. This very mystery transcendeth all, and passes man's understanding, the preaching of the Word of life . . ."

Fol. 73. Գանձ կիւրղի եէմ Հայրապետին և մաւրն նր աննայի ։ ի̅ը. Գթութի̅ քոյին. ա̅ծ անքըննին. և առեր մարմին ։ զՀին ադամային. նոր նորոգեալ զընութի̅, ազգի մարդկային ... "*Gands* of Cyril, Patriarch of Jerusalem, and of his mother Anna. XXVIII. Thy mercy, O God, is inscrutable, and thou takest flesh, renewing the nature of the old Adam, of the human race . . ." (Acrostic: Գրիգոր, *Grigor.*)

Fol. 75. Տաղ է անուշ ասա։ Այսաւր մեք ցընծամք տաւնիւս. յիշատակի աւուրց նոցին. ընդ յուղայի սբ̅ աննային ... "This is a sweet lay. Repeat it. To-day we exult in the festival commemorative of their days . . ."

Fol. 75*b*. Գանձ երրորդ կիրակէի անառակի ։ ի̅թ. Մեծ և աՀեղ խորՀուրդ տիրական. անեղ անՀաս անսկըզբնական ։ ստեղծող բանիւ զեղեալըս ա̅մ . . . "*Gands* of the third Sunday, of the Prodigal Son. XXIX. Dominical Mystery, great and awful. Increate, incomprehensible, without beginning, creating with a word all things that are . . ." (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 77. Մաղթանք առ Հայր երկնաւոր գրիգոր վ̅ր̅պ ։ Առ Հայրդ աղաղակեմ. անառակի որդւոյս ողորմեա ... "Entreaty to the heavenly Father, of Grigor Wardapet. To the Father I cry. Have mercy on the prodigal son . . ."

Fol. 77*b*. In lower margin is written the note: Այս ճաշոցս կօլիկ չախօին մանչուն խէլառ ...

Fol. 78. Գանձ յոՀաննու եմյ Հայրապետին ։ Լ. Գըթութը̅ քոին. որդի միածին. առեր զու՞ մարմին ։ զբնութիս մարդկային. յարմատոյ դաւթին. և եղեր կուսածին ... "*Gands* of John of Jerusalem, patriarch. XXX. In thy mercy, only-begotten Son, thou takest flesh and nature of mankind of the root of David, and wast born of a Virgin . . ." (Acrostic: Գրիգոր, *Grigor.*)

Fol. 79. Տ̅Ղ̅ Նըստաւ յաթոռ կիպրոս կըղզի. կոստանդինեա մեծ քաղաքի լըւաւ Համբաւն յոՀաննիսին արծաթասէր Հայրապետի ... "Lay. He sat on the throne of the island of Cyprus, of the great city of Constantine. He heard the report of John, a money-loving patriarch . . ."

Fol. 80. Գանձ չորրորդ կիրակէին. մեծատանն և ղազարու ։ լ̅ա̅. Մեծ և աՀեղ և խորՀուրդ տիրական. որ նորոգեաց զաշխարՀ ա̅մ։ զերկինս կազմեաց որպ̅ ըզխորան ... "*Gands* of the fourth Sunday, of the Rich Man and Lazarus. XXXI. Great and awful is the Dominical Mystery, which has renewed all the world. He arrayed the heavens like a tent . . ." (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 82. Տաղ ի տէր Ներսիսէ։ Որ կարօտ էր կաթիլ ջրին․ ի ղազարէ ծագիւ մատին ... "A lay by Sir Nerses. He that needed a drop of water from Lazarus' finger-tips . . ."

Fol. 82*b*. Գանձ սրբոց քառասնից որք ի սեբաստի կատ։ ԼԲ․ Մ՝եծ և հզաւր անմահից արքայ․ յս՟ քս՟ աւրհնեալ յարակայ ... "*Gands* of the holy Forty who died in Sebastia. XXXII. Great and mighty Prince of immortals, Jesus Christ blessed . . ." (Acrostic: Մ՝կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 84. Տ՟ղ․ Ք՟ս փառաց թագաւոր․ փառաւորեալդ ի զուարթնոց ... "Lay. Christ, King of glory, glorified by the watchers . . ."

Fol. 84. Հինգերորդ կիրակէի, դատաւորին։ ԼԳ․ Մ՝եծ և ահեղ խորհուրդ անքննելին․ որ գթացար յազգըս մարդկային և առաքեցեր . . . "Fifth Sunday. Of the Judge. XXXIII. Great and awful Mystery unsearchable, thou hadst pity on the races of men and sentest . . ." (Acrostic: Մ՝կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 85*b*. Ողբ ի գրիգոր վ՟րդ։ Գանգատ ունիմ ասել քեզ թագաւոր իմ յս՟․ քս՟․ գանգ" ... "Lament by Grigor Wardapet. I have a plaint to utter to thee, my King, J. C. . . ."

Fol. 86. Յորդորակ ի տր Ներսէսէ։ Ի յիմ քաղաք մարմնոյս դընին․ աթոռ մտաց դատաւորին․ ի յայ աներկեւղին ... "Exhortation by Sir Nerses. In my city of flesh is set the throne of intellect the judge by God the fearless . . ."

Fol. 87. Գրիգորի լուսաւորչին։ ԼԴ․ Մ՝եծ և հզաւր անմահից արքայ․ յս՟ քս՟ աւրհնեալ յարակայ։ որ ընտրեցեր զորդին անակա, լուսաւորիչ որդւոց թորգոմա ... "Of Gregory Illuminator. XXXIV. Great and mighty Sovereign of immortals, J. C. blessed for ever, who choosest the son of Anak, illuminator of the children of Thorgom . . ." (Acrostic: Մ՝կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 89*b*. Մ՝եղեդի գրիգոր լուսաւորչի։ Գրիգորիս առաքինի հսկող ... "Melody of Gregory Illuminator. Gregory virtuous, watchful . . ."

Fol. 89*b*. Յորդորակ է գրիգորի։ Բարձրացիր դշխոյ փառաւք՝ յաւուրս յիշատակի․ դուստր սիովնի վերնոյ ... "Gregory's exhortation. Thou wast uplifted, O princess, in glory, in the day of commemoration, daughter of Sion on high . . ."

Fol. 90. Զերորդ կիրակէի։ ԼԵ․ Մ՝եղայ տր մեղայ․ անաւրինեցայ․ յանցաւոր գըտա զպատուիրանն յանցեա ... "For the sixth Sunday. XXXV. I have sinned, Lord, I have sinned, and have transgressed; I have violated the command . . ." (Acrostic: Մ՝երզան, *Merzan.*)

Ibid. Տ՟ղ․ Յայնժամ թագաւորն ահեղ․ մեծ փառաւք յերկիր խոնարհի ... "Lay. In that season the awful King in great glory descends to earth . . ."

Fol. 93*b*. Գանձ յարութեն ղազարու ի բեթանիա։ ԼԶ․ Գոչումն ըղձական․ գովասանական․ գոհաբանական․ բանս դաւանական ... "*Gands* of the resurrection of Lazarus in Bethany. XXXVI. Call that was longed for, call of praise, of thankfulness; word of faith . . ." (The initials are Գրիքսադ.)

Fol. 96. Գանձ ծաղկազարդին։ մխիթ․ վրդ։ ԼԷ․ Համագոյական․ հաւր սահման և բան հոգւոյդ իսկական․ որդիս միական ... "*Gands* of Palm Sunday. Of Mkhithar Wardapet. XXXVII. Consubstantial, Term of the Father and Word, Essential of the Spirit, Son sole . . ." (Initials: Հայցես, *Thou askest.*)

Fol. 98*b*. Տ՟ղ․ Աւրհնեալ որ եկիր և գաս․ բարձրեալ թագաւոր ... "Lay. Blessed art thou who camest and shalt come, King exalted . . ."

Fol. 99. Գանձ երեկոյին ժամուն սաս։ ԼԸ․ Ի տաւնըս տաւնից․ ի փառս հրաշից․ ի յողոգոմից։ զքեզ տր աւրհնեցից ... "*Gands* of the Vesper hour. Repeat it. XXXVIII. On the feast of feasts, in the glory of wonders, on the εὐλογουμένη I will praise thee, O Lord . . ." (The initials are Իրնով.)

Fol. 100*b*. Տաղ․ յս՟ որդին տէրդ փառաց․ մարդն ի կուսէն ծնեալն ա՟ծ ... "Lay. Jesus, Son, Lord of glory, Man born of the Virgin, God . . ."

Fol. 101. Գանձ աւագ երկու շաբթի աւուրն։ ԼԹ․ Գերագոյն էից․ գերահրաշ գոյից․ գերիմաստ վեհից։ արքայդ համայնից ... "*Gands* of the great second *feria*. XXXIX. Supreme of beings, transcendent of essences, surpassing the understanding of the exalted, Prince of all . . ." (Acrostic: Գրիգորի ե սա բան, *This is Gregory's discourse.*)

Fol. 104*b*. Տաղ պլուզ վրդպտի ասացեալ։ Ընդ ի մէջ դրախտին երեք անձինք կային ադամ և եւա. և պատուիրանըն տն . . . "Lay composed by Plouz Wardapet. There in the midst of the garden stood three persons, Adam and Eve and the Command of the Lord . . ."

Fol. 105*b*. Գանձ աւագ երեք շաբթուն։ Խ. Գործ արարչական. գերահրաշական գըթով գոյացան. նախախնամական. ինքնիշխանական . . . "*Gands* of the great third *feria*. XL. Work creative: by transcendent miracle of mercy they were made real, by Providence. Himself princely . . ." (Acrostic: Գրիգոր, *Grigor.*)

Fol. 108. Տղ. վայ իմ մեղուցեալ անձինս. որ բարկացուցի ըզքեզ . . . "Lay. Woe to me who am sinful in soul and have angered thee . . ."

Fol. 109. Աւագ չորեք շաբաթին։ խա. Մ՚եծ և ահեղ. խորհուրդ անեղին. որ կայր ծածկեալ. յազգացն առաջին . . . "Great fourth *feria*. XLI. Great and terrible mystery of the Increate, who wast hidden from the races of old . . ." (Acrostic: Մ՚կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 110. Տաղ ի տր ներսիսէ։ Տր մեր յս որդին դաւթի. աբրահամու նահապետի . . . "Lay of Sir Nerses. Our Lord Jesus, Son of David and of Abraham the Patriarch . . ."

Fol. 111. Աւագ հինգ շաբաթի աւուրն։ խբ. Մ՚եծապայծառ խորհուրդն ահագին. այսաւր ցուցաւ որդւոց մարդկային. եկեալ յս վս պասեքին . . . "Great fifth *feria*. XLII. A resplendent mystery awful was to-day displayed to the sons of men. Jesus came for the Passover . . ." (Acrostic: Մ՚կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 113. Տղ. Տէրըն կատարիչ. հինն աւրինացն ուխտի. ըզգառըն կերեալ. ընդ բաղարջին . . . "Lay. Lord who fulfillest the old Law of the Covenant, eating the lamb with the unleavened bread . . ."

Fol. 113*b*. Գանձ երեկոյին ոտնալուային ի տր մխիթ։ խգ. Օ՚անեղ զանքըննին. զխորհուրդըս խորին զանըսկըզբնականին . . . "*Gands* for the evening of the Washing of Feet. XLIII. The deep mystery of him who had no beginning . . ." (Acrostic (?): Օ՚պակասոկդք.)

In the lower margin of fol. 113*b* Sargis the priest asks for the prayers of the priests and singers in a note beginning thus: Յիշեցէք զսարգիս քհյն ի մէ յաղաւթս ձեր որ զթուխթն նա կու կոկէ։ "Remember Sargis the priest in your prayers, who smoothed the paper . . ."

Fol. 117. Տաղ. Յերեկոյին հինգ շաբաթին. անտես վերնոցնըն խոնարհի։ Լոյսըն սփածել. ղենջեակ կըտաւի . . . "Lay for the evening of the fifth *feria*. Unseen of beings above he humbly descended. The Light girded a linen cloth . . ."

Fol. 117*b*. Աւագ ուրբաթուն։ խդ. Խորհուրդ սոսկալի. անիմանալի. անքըննելի և անճառելի։ հոգեղինաց. անհասանելի։ հողեղինաց. անթարգմանելի . . . "Of the Great Friday (*Urbath*). XLIV. Mystery awful, unintelligible, inscrutable, and ineffable. Impenetrable by spiritual beings, inexplicable to those of clay . . ." (The acrostic Խաչատ, *Khatchat*[*ur*], is incomplete, several folios being lost after 118, which contained the last strophes and lay of this canon, as well as the whole of canons խե, խզ, *i.e.* 45 and 46, and the first two strophes of խէ, *i.e.* 47.)

Fol. 119. Ի փոր կետին. մնալով անսասան . . . "In the belly of the whale he remained unscathed . . ." This is the last part of the canon for Great Saturday. The first two strophes are lost. (The acrostic is Խաչատուր, *Khatchatur*, of which the last five letters remain, or rather the strophes which begin with those letters.)

Fol. 120. Տղ. Խունկ և զմուռ նըշան թաղման. մարմնոյն բերին անապական . . . "Lay. Frankincense and myrrh, the emblem of burial of incorruptible flesh, they brought . . ."

Fol. 121*b*. Կանոն աւագ զատկի կիրակի։ խը. Մ՚արդասիրութն որդիդ միածին. եկեալ խնդիր եղծեալ պատկերին. կատարելով զկամս առաքողին . . . "Canon of the Great Sunday of *Zatik* (Easter). XLVIII. In his loving-kindness the only-begotten Son came in search of his perished image . . ." (Acrostic: Մ՚կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 123. Մ՚եղեդի յարութեան անուշ ասա։ Հաւուն հաւուն արթընացեալ. դիտելով զհեթանոս . . . "Melody sweet of the Resurrection. Repeat. Of the cock, of the cock, wakeful of eye, symbolizing the Gentile . . ."

This ends on fol. 127, the three folios 124–5–6 having been wrongly bound in at this place; 124 contains the letters իգոր, and should follow. Fol. 125 has the letters իգորէ, is signed ժբ, and should precede fol. 287; 126, which is signed ժա, should precede 286 and follow 129. Therefore read these folios in the order 125, 287, 124, 129, 126, 286.

Fol. 127. Այլ գանձ յարութեան։ խթ. Տէր տէրունական, տըւաւղ տիրական. տաւնիս փըրկչական։ տուր մեզ բանական. իմաստ տեսական. քեզ հաճոյական։ . . . "Another *gands* of the Resurrection. XLIX. Lord sovereign, Giver lordly of the salutary Feast, give us rational understanding contemplative, pleasing to thee . . ." (Initials: Տէր ու.)

In the lower margin of fol. 127 is the note: Ով եղբայր յիշեցէք ի սբ յաղաւթս ձեր զտնտեսն որ մեզ տապկաց բանջար եբեր։ "O brother, remember in thy prayers the steward who brought us herbs for the fricassee." The lay proper to this canon is lost owing to loss of a folio after fol. 128.

Fol. 129. Երրորդ աւուր յարութեան։ Ծ. Արդ լուսաւորեա. արդ փառաւորեա. արդարև ցընծա։ սբ սիոն գոչեա. զորդիս ժողովեա . . . "Third day of the Resurrection. L. Now illumine, now glorify, yea, and rejoice. Holy Sion, summon thy children and gather them . . ." (The initials Ակա may be the beginning of an acrostic.)

Fol. 286. ծա. Գանձ չորրորդ յարութեան։ Խորհուրդ հրաւիրման. կամաց արարչին. հաւրն երկնաւորի և մարդասիրի . . . "*Gands* of the fourth day of the Resurrection. Mystery of predestination, of the Creator's will, of the Father heavenly and beneficent . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 131*b*. Տղ. Կանայքն արտասուաւք լային . . . "Lay. The women wept with tears . . ."

Fol. 132. Հինգերորդ աւուրն յարութեան։ ծբ. Մ՚եծ աւետեաց ձայն ուրախալի. տայր գաբրիէլ պետն հրաշալի։ զփողն յարութեան հընչեաց յաշխարհի . . . "Fifth day of the Resurrection. LII. The archangel Gabriel gave the great joyous cry of Annunciation . . ." (Acrostic: Մ՚կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 134. Տաղ ի տր ներսէսէ։ Ցընծան այսաւր երկինք. և երկնայինք զաւրք անմարմինք. ցընծան լոյս եղական . . . "Lay of Sir Nerses. To-day the heavens exult, and the fleshless hosts of heaven . . ."

Fol. 134*b*. Գանձ վեցերորդ յարութեան։ ծգ. Մ՚եծ և ահեղ խորհուրդ սոսկալի. այսաւր ցուցաւ ամ երկրի. անմահն ած մարմնով մեռանի . . . "*Gands* of the sixth day. LIII. A great and awful mystery was to-day revealed to all the earth, the deathless God in flesh dies . . ." (Acrostic: Մ՚կրտիչ, *Mkrtitch*, the *k* being repeated.)

Fol. 136. Տղ. Դարձեալ յայտնի այլանըման. առ ծովակին տիբերական . . . "Lay. Afresh is revealed the Peerless on the shore of Tiberias . . ."

Fol. 136*b*. Գանձ նոր կիրակէին։ ծդ. Գաղտնի խորհրդին. գուշակեալ ի հին. գունդ մարգարէին . . . "*Gands* for New Sunday. LIV. Of the hidden mystery presaged by the ancient band of prophets . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *Is of Gregory.*)

Fol. 139. Տղ. Այսաւր նոր արև հարեալ. ի նորահրաշ արեգակն է. ի նո։ այսօր նոր շուշան ծաղկեալ . . . "Lay. To-day a new Dawn broke of a new and marvellous Sun. To-day a new Lily burst into flower . . ."

Fol. 139*b*. Յարութեան հասարակաց կիրակէից։ ծե. Յերկնից խոնարհեալ. բանդ յերկիր իջեալ. մարմին ըզգեցեալ։ ընդ մարդկան շըրջեալ . . . "For Sundays of the General Resurrection. LV. Stooping from heaven, the Word descended to earth, putting on flesh and conversing with men . . ."

Fol. 141. Տ͞ղ. Հաւր կամաւ իջեր որդին միածին. մարմին ըզգեցաւ . . . "Lay. By the Father's will thou camest down, the Son only-begotten, and he put on flesh . . ."

Fol. 141. Յարութեն հասարակաց: ծ͞զ. Գերագոյ գոյին. գոյից համայնին, գոլ պատճառ էին: հաւր անպատճառին: որդւոյ պատճառին . . . "Of the General Resurrection. LVI. Of the transcendent Being of beings, Cause of existence for all that is, Father uncaused, of the Son Cause . . ." (The Acrostic is Գրիգոր, *Grigor*; but only the first two strophes, commencing with գր, remain, folios having dropped out before 142. The missing folios are bound in as folios 125 and 287, the last of quire 12 and the first of quire 13.)

Fol. 287*b*. Կիրակ մտի հասարակաց: ծ͞է: Գերամբարձ ա͞ծ. գովեալդ ի զաւրաց. գընդին հրեշտակաց: որք են սըրբասաց, քեզ արքայդ փառաց . . . "Of all Sunday eves. LVII. God exalted over all, praised by the hosts, by the band of angels, that cry Holy unto thee, King of Glory . . ." (The acrostic is Գրիգոր, *Grigor*, of which the strophes գր are given on fol. 287*b* and իգոր on fol. 124. Read therefore the folios in this order: 141, 125, 287, 124, 142.)

Fol. 142. Տ͞ղ. Միաշաբաթ աւր հանգըստեան. կանայքն եկին ի գերեզմանն . . . "Lay for the first *feria* at the hour of Rest. The women came to the tomb . . ."

Fol. 143. Գանձ գիշեր պաշտման: ծ͞ը. Գերանճառ արփի. գոլ պատճառ էի գոյից ամենի: հաւրըն ծնաւղ զբանի. հանգունապատուի . . . "*Gands* of the Night Service. LVIII. Sheen ineffable, Cause of existence of all beings . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Gregory.*)

Fol. 145. Տաղ. Յարեայ փառաց թագաւորն աւետիս . . . "Lay. The King of Glory arose . . ."

Fol. 145. Նշխարհամատրանին եկեղեցո: ծ͞թ. Ք͞նական հաւտին քաւարան. ցըրուեցելոցըս ժողովարան . . . "Of the Country Shrines (Feast of All Martyrs). LIX. Mercy-seat of the Christian flock, synagogue of the scattered . . ." (Initials: Քատ, *Qat*, of which the meaning is not clear.) This canon is incomplete through loss of folio.

Fol. 146 contains part of canon 60 of the Ascension. It preserves the strophes lettered տիշ. The fragment begins: Յաւր ձէնչ ի յերկինս: սոյն աւրինակ, ցայց է յերկրորդինս. որպէս տեսէք. զերթալն վերին. դուք նստարուք. յեմին. մինչև գայցէ առ ձեզ ս͞բ հոգին: աւրհն: This *gands* begins in codex Vienna 132, fol. 134*b*: Մեծապայծառ տաւնիւս ահակին եկեղեցիք մեր պայծառացին . . . "Let our churches be resplendent on this splendid awful festival . . ." (The acrostic is Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 147*b*. Մեծահրաշին կիրակէին: կ͞ա. Միակդ ահաւոր. տ͞ր և զաւրաւոր հաւր քո միաւոր: . . . "Of the Sunday of Mighty Miracle. LXI. Dread One, Lord and mighty only Son of thy Father . . ." (Acrostic: Մաթէոսի է, *It is of Mathêos.*)

Fol. 149*b*. Գանձ գալստեան հոգւոյն սրբոյ: կ͞բ. Յաւէտ իսկապէս, ընդ հաւր միապէս. և ա͞ծապէս: ելումն էապէս, անսպառապէս . . . "*Gands* of the Advent of the Holy Spirit. LXII. Eternal in essence, one with the Father, divinely proceeding . . ." (Acrostic: Յովանէս, *Hovanês.*)

Fol. 150. Տաղ անուշ ասա: փ͞ռ. Այսաւր աւետիս ձեզ ննջեցելոցդ· այսաւր ցընծացէք ի խորս դըժոխոց . . . "Repeat this sweet lay. Glory. To-day all hail to you, ye dead ones. To-day rejoice ye in the depths of hell . . ." (The *gands* of the second day is missing through loss of folios.)

Fol. 153*b*. Գանձ երրորդ աւուր հոգւոյն ա͞յ գալ": կ͞դ. Վերաւրհնեալ. գովեալ. և փառաւորեալ. ա͞ծ դաւանեալ. հոգիդ կատարեալ . . . "*Gands* of the third day of the Advent of the Holy Spirit. LXIV. Blessed above all, praised and glorified, God avowed, Spirit perfect . . ."

Fol. 155. Գանձ սրբոց հռիփսիմեանցն: կ͞ե. Վայելչականաց. վայելման փառաց. վերնապար կառաց: ա͞ծ դաւանած, տ͞ր խոստովանած . . . "*Gands* of the holy company of Rhiphsima. LXV. Of the fruition of glory, of beauteous aerial chariots, God avowed, Lord confessed . . ." (Acrostic: *Վկայականայի*, *Of the woman martyr*(?). In the Vienna MS. 132, fol. 141, the initials are *վկայակոնաց*.)

Fol. 159. *Յորդորակ տաղիս այլուստ: Երջանիկ հոգիահրաշ. երանելի սբ̃ Հռիփսէ· յաբրահամեան զարմէն ելեալ* . . . "Prone of the lay from another source. Blessed, marvellous of spirit, beatified holy Hhriphsima, seed of Abraham . . ."

Fol. 160*b*. *Գանձ ծննդեան սբ̃ կարապետին· կզ: Գերագոյն բարի, փրկիչ աշխարհի, քս̃ կենդանի: փառաց հաւր որդի, լեալ որդի կուսի, ած̃ ամենի* . . . "*Gands* of the Birth of the holy Forerunner. LXVI. Transcendent blessing, Saviour of the world, Christ living, Son of the Father of glory, become Son of the Virgin, God of all . . ." (Acrostic: *Գրիգորի է*, *It is of Gregory*.)

Fol. 163. *Գանձ գլխատման հովհաննու կարապետին: կէ· Գոյակն էական· հաւր սահման և բան· ած̃ պետական: Մ`արդ եղեալ բնական* . . . "*Gands* of the beheading of John the Forerunner. LXVII. True Essence, Term and Word of the Father, God supreme, who became natural man . . ." (Acrostic: *Գրիգորի*, *Of Gregory*.)

Fol. 165*b*. *Յորդորակ մեղեդոյս յովհաննու: Յովհաննէս մեծ մարգարէ· երկրպագաւղ յարգանդէ որ գովեցար ի տէ̃* . . . "Prone of the melody of John. John, great prophet, adoring from the womb, who wast praised by the Lord . . ."

Fol. 166. *Սբ̃ կարապետին և աթանագինէ հայրպ̃: կը· Գթութբ̃ քոին· որդիդ միածին· առեր դու մարմին: զբնութիս մարդկային, յարմատոյ դաւթին* . . . "Of the holy Forerunner, and Athanagines the Patriarch. LXVIII. By thy mercy, Son only-begotten, thou didst take flesh and human nature from the stock of David . . ." (Acrostic: *Գրիգոր*, *Grigor*.)

Fol. 168. *Տաղ ազնիւ: Անմարմնոցն հրեղինաց· մարմնով հաղորդ սբ̃ յովհաննէս, բանին հաւր բանիւ քարոզ մեծի լուսոյն նախատեսող* . . . "A noble lay. Of the fleshless fiery ones, partaking of flesh, holy John, herald by word of the Word of the Father, foreseer of the great Light . . ."

Fol. 169. *Գանձ եկեղեցւոյ ի տ̃ր մխիթարա: կթ· Տաճարդ երկնային, տուն քս̃ային, տեղի անմահին: դուստրդ սիոնին* . . . "*Gands* of the Church, by Sir Mkhithar. LXIX. Heavenly temple, home of Christ, place of the Immortal, daughter of Sion . . ." Entitled in lower margin, *Շողակաթին*, *i.e. Shoḷakath*, or Emission of Light. (Initials: *Տաւեդցի*.)

Fol. 171. *Տաղ գեղեցկայարմար: Սբ̃ է տաճար տ̃րունական եկեղեցի ած̃ական· զոր մարգարէքն յառաջ տեսան* . . . "A lay of fair measure. Holy is the temple Dominical, the Church divine, which the prophets beheld aforetime . . ."

Fol. 172. *Գանձ սբ̃ մանկանցն բեթղահեմի: Խանդաղակաթ· սրտիւ տենչալի, ձեզ տաւնեսցուք ուրք արմաւենի· գունդք աղաւնեաց* . . . "*Gands* of the holy Children of Bethlehem. With compassionate longing heart let us keep feast for you . . ." (Acrostic: *Խաչատուր սա*, *Khatchatur this*.)

Fol. 174. *Գանձ ներսէսի հայրապետին· Գոյ մեզ ցնծալի, և ուրախալի հայոցս րամի: զի սբ̃ գրիգորի արմատըն ծաղկի, մեր լուսաւորչի· շառաւիղ բարի* . . . "*Gands* of Nerses the Patriarch. It is for us to exult, for the band of Armenians to rejoice. For the root of St. Gregory blossoms, of our Illuminator, a goodly sprig . . ." (Acrostic: *Գրիգոր*, *Grigor*.)

Fol. 176. *Տաղ սրբոյն ներսէսի հայր: Նոր մեծահանդէս տաւնիս· սբ̃ հայրապետիս· քաղցրաձայն երգով պարեմք ի յեկեղեցիս* . . . "A lay of St. Nerses, patriarch. On this new and thronged festival of the holy Patriarch, with sweet-toned songs, we dance in the churches . . ."

Fol. 177. *Գանձ որդոց և թոռանց սրբոյն գրիգորի: հբ̃· Նոր թագ պետական· նոր գահ աննըման· նոր քեզ հարսնարան:* "*Gands* of the sons and sons-in-law of St. Gregory. LXXII. A new diadem princely, a new throne peerless, a new bridal chamber for thee." (Acrostic(?): *Նորացսաէ*.)

Fol. 179. *Տաղ որդոց . . .: Գովեստ քեզ բարեաց պատճառ յս̃ կենդանի* . . . "A lay of the sons . . . Praise be to thee, Cause of blessings, Jesus living . . ."

Fol. 180. Գանձ սրբոց մարգարէիցն, ի տէր մխ: ՀԳ. Խորհուրդ անքննելին. խորք որ չերևեին. խանութք անզննելին: իմաստից էին. որ նախաուղին. ի յաւիտենին . . . "*Gands* of the holy Prophets, by Sir Mkhithar. LXXIII. Mystery inscrutable, depths which appear not, compassion incomprehensible, of the wisdom of the true Being who is primal, eternal . . ." (Acrostic: Խորհ հըրդոցն, *Of the mysteries.*)

Fol. 183*b*. Տաղ մարգարէից ի տէր Ներսիսէ: Ածայլին խորոցն անճառ խորհրդածութք սբ մարգարէք. բանիւ պատմողք յառաջագոյն զապագայիցն եղելութի: . . . "Lay of the Prophets by Sir Nerses. Ministers of the divine ineffable secrets, holy prophets, announcing in words beforehand that which is to be in the future . . ."

Fol. 184*b*. Գանձ սրբոց մարգարէիցն. ով եղբայր"'. Ահահարցն և երկու զանձն: ՀԴ. Մեծ և ահեղ անուն հրաշալի. ա̅ծ և տէր ամ̅ երկրի. անհաս անեղ անիմանալի, անտես անճառ . . . "*Gands* of the holy Prophets . . . LXXIV. Great and dread Name of wonder, God and Lord of all the earth, incomprehensible, increate, unintelligible, unseen, unspoken . . ." (Acrostic: Մ`կրտիչ, *Mkrtitch.*)

In lower margin of fol. 185*b* a note in a late hand: Այսօր մեր տնտեսը ջրխաշե . . . "To-day our oeconomos Dschrkhash . . ."

Fol. 186. Գանձ յարութե կիրակէից հասարակաց: ՀԵ. Յերկնից խոնարհեալ, բանդ յերկիր իջեալ, մարմին ըզգեցեալ: ընդ մարդ ջըրջեալ. մարմին զգեցեալ: . . . "*Gands* of the Resurrection for Sundays in general. LXXV. Stooping from heaven, Word descending to earth, putting on flesh and conversing with mankind . . ." (The initials յարնս are unintelligible.)

Fol. 187*b*. Տաղ. Դասքն հրեական, էին պահպան, սբ գերեզմանին որ եդաւ մարմինն աննըման . . . "Lay. Ranks Jewish, guards of the true Being, of the holy tomb, where was laid the body peerless . . ."

Fol. 188. Գանձ տապանակին: ՀԶ. Գերագոյն բարի. ա̅ծ ամենի. էական գոյի. երկնի և երկրի. ծովու ցամաքի և ամի: դասուցն անմարմնի . . . "*Gands* of the Ark. LXXVI. Transcendent Good, God of all, essential Substance of heaven and earth, of sea, of dry land, and of all things. Of the ranks of the fleshless hosts . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Gregory.*)

Fol. 190*b*. Տաղ ազնիւ տապանակին: Այսաւր զտապանակ ուխտին. ըզխորհուրդ մարմնո փրկչին . . . "A noble lay of the Ark. To-day the Ark of the Covenant, mystery of the Saviour's body . . ."

Fol. 191. Գանձ վարդավառին: ՀԷ. Մեծ և ահեղ խորհուրդ մեծ յայտնեալ, բարձրեալն ա̅ծ. առ մեզ խոնարհեալ: ի սբ կուսէն մարմին զգեցեալ . . . "*Gands* of Wardawaṛ. LXXVII. Great and dread mystery, greatly revealed, God on high come down to us in humility, putting on flesh from the Virgin . . ." (Acrostic: Մ`կրտիչ ախ, *Mkrtitch.*)

Fol. 194. Տաղ վարդավառին: Գաւ հար վարդին վառ առեալ, ի վեհից վարսիցն արփենից: ի վերի վերա վարսից, ծաւալէ ծաղիկ ծովային: ծաւ : . . . "Lay of Wardawaṛ." (This is an alliterative exercise, hardly admitting of being translated.)

Fol. 194*b*. Գանձ փոխման սբ ա̅ծածնին: ՀԸ. Գոհաբանեալ. սբ ա̅ծածին, մայր և աղախին. ա̅յ բանին: որ աւետաւք հրեշտակապետին, ի քեզ տարար զանպարագրելին . . . "*Gands* of the Passing of the holy Theotokos. LXXVIII. Praise to thee, holy Theotokos, mother and handmaid of God's Word. Who at the tidings of the archangel . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Gregory.*)

Fol. 198. փոխման ա̅ծածնին: ՀԹ. Մ`եծապայծառ հրաշակերտ վեհին, սաւառնացեալ, տեսլեամբն ահագին: էջ գաբրիէլ պետըն վերնային, առ մարիամ . . . "Of the Passing of the Theotokos. LXXIX. Of resplendent miraculous grandeur, winged and aerial, terrible. Gabriel the heavenly prince came down to Mariam . . ." (Acrostic: Մ`կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 200*b*. Մ`եղեդի փոխման: Այսաւր նորահրաշ ցընծան. ժողովեալ առաքեալքն ի փոխուռն . . . "Melody of the Passing. To-day is a new marvel of rejoicing. The Apostles met together for the Passing . . ."

Fol. 201. Տաղ ս̅բ̅ ա̅ծ̅ածնին: Ածածին մայր լուսոյ՝ տաճար բանին ա̅յ̅, զա̅ծ̅ ընդ մեզ հաշտեցոյ . . . "Lay of the holy Theotokos. Divine mother of Light, temple of God's Word, reconcile God unto us . . ."

Fol. 201*b*. Յորդորակ պլուզի աս": Անմեղ անարատ գառինն անփորձ երընջին նաշի և կընդրուկստաշխին: կինամոն խընկին . . . "A Prone composed by Pluz. Sinless, spotless Lamb . . ."

Fol. 202. Գանձ փոխման ա̅ծ̅ածնին գ̅ աւուր: Ձ. Խոնարհեալ որդին միածին բանն ի հաւրէ ա̅ծ̅ն անխըննին. լոյս ի լուսոյ . . . "*Gands* of the Passing of the Theotokos, for the third day. LXXX. The only-begotten Son, the Word from the Father, humbly came down, inscrutable, Light of light . . ."

Fol. 204*b*. Գանձ շաւղակաթին նաւակատեաց ս̅բ̅ խ̅: ձա. Մաքրեալ տաճար ս̅բ̅ տերունական. ա̅ծ̅ընկալ լուսեղէն խորան: հիմն հաւատոյ, վէմ հաստատութե . . . "*Gands* of Shoḷakath, of the festival of Holy Cross. LXXXI. Cleansed Temple, holy, dominical, God-harbouring, light-engendered Ark, Foundation of faith, Rock of certitude . . ." (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 208. Գանձ խաչին աւուրն առաւաւտուն: ձբ: Ձայն եդեմական. դրախտին փափկութե. ծառոյն գիտութե: տընկոյն աւրհնութե. նախնոյն նորոգման. դու փայտ փրկութե: եղեր զենարան . . . "*Gands* of the Cross, for dawn of day. LXXXII. Voice of Eden, Garden of delight, of the tree of knowledge; of the shrub of blessing, of renewal of the old, thou, Tree of salvation, wast the Altar of slaying . . ." (Acrostic: Յովաննես, *Hovannes.*)

Fol. 209*b*. Մեղեդի ի ս̅բ̅ խաչ ա̅ծ̅ընկալ: Ի յերուսաղէմ գընամ ի յայն. յաստուածաշէն քաղաքն . . . "Melody on the holy Cross that received God on itself. To Jerusalem I come, that God-built city . . ."

Fol. 210. Գանձ երևման խաչին. եւ խաչին դ̅ աւուրն: ձգ. Էակակից որդի. հաւր քո հզաւրի. յորմէ քոյդ հոգի: Թագաւոր երկնի . . . "*Gands* of the Apparition of the Cross, for the fourth day. LXXXIII. Consubstantial Son of thy mighty Father, whence thy Spirit, King of Heaven . . ." (Acrostic: Ի մաթէոսէ, *From Mathêos.*)

Fol. 212. Տաղն ազնիւ: Խաչն ի նախնումն երևեցաւ ծաղկեալ ի դրախտն ա̅ծ̅ատունկ . . . "A noble lay. The Cross of old was shown forth, blossoming in the garden planted by God . . ."

Fol. 213*b*. Գանձ ս̅բ̅ խաչին չորրորդ և ե̅ աւուրն: ձդ. Մեծապայծառ ակըն պատուական. լուսաշաւիղ գեղ մարգարտական: աշտանակ ոսկի ջահ երկնանըման . . . "A *gands* for the fourth and fifth days of Holy Cross. LXXXIV. Precious Jewel greatly gleaming, tracks of pearly light adorn thee, golden Candle, Torch celestial . . ." (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 215. Գանձ խաչին աւրհնելոյ: ձե. Խորհուրդ ընտրեալ յառաջ գուշակեալ. մարգարէից նախագիտացեալ. վսեմական ազդմամբ ձեւարկեալ . . . "*Gands* of the blessed Cross. LXXXV. Chosen mystery, presaged of old, known beforehand to the prophets, outlined by sublime inspiration . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 217*b*. Տաղ է: Կենաց փայտ տնկեալ ըզքեզ տընկողին զեդեմ . . . "Lay. The Tree of Life is planted, and thee the Planter of Eden . . ."

Fol. 218. Գանձ սրբոյն գէորգեա զաւրավարին: ձզ. Խնդահրաւէր մանկունք սիոնի. ձեզ աւետիս ձայնիւ բերկրալի: զարթիք յաւրհնութի հաւրն երկնաւորի, և էակից որդւոյն միածնի . . . . "*Gands* of St. George the Captain. LXXXVI. Children of Sion, invited to rejoice by the joyous cry of annunciation, awake and bless the heavenly Father, and his consubstantial only-begotten Son . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 220*b*. Գանձ վարագա ս̅բ̅ խաչին: ձէ. Գըլուխ եկեղեցւոյ, վէմն հաւատոյ և նեցուկն յուսոյ: սիրողն ա̅յ̅ . . . "*Gands* of the holy Cross of

Warag. LXXXVII. Head of the Church, Rock of faith, and Buttress of hope . . ." (Acrostic: Գրիգորի է սա, *Of Grigor is this.*)

Fol. 222*b*. Տաղ· Այսաւր մեծ զարմանք հրաշից· յայտնեցաւ· ի յերկրի մարդկան . . . "Lay. To-day a mighty wonder of miracle is revealed on earth to men . . ."

Fol. 223. Գանձ խաչ գիւտին ասա ։ ձը· Խաչի քո քո երկիր պագանեմք· զտնաւրէնութիւն քո փառաւորեմք ։ զա̄ծութիւն խոստովանեմք· զմարդեղութիւն հրատարակեմք ։ . . . "Repeat this *gands* of the Finding of the Cross. LXXXVIII. We adore thy Cross and glorify thine Economy. We confess thy Godhead, and publish forth thy becoming man . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 226. Գանձ Հ և ՚բ առաքելոցն քի̄ ա̄յ մերոյ ։ ձթ· Գերագոյն գոյէ, գերիմաստ վեհէ· գոյից պատճառ է ։ յանեղականէ· յանսկզբնականէ. յանմահականէ ։ հաւրէն անճառէ . . . "*Gands* of the Seventy-two Apostles of Christ our God. LXXXIX. Transcendent Being, passing understanding, sublime, Cause of all beings, from the increate, beginningless, immortal Father ineffable . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Grigor.*)

Fol. 228*b*. Գանձ սրբոց կուսանացն ։ Ղ· Ի սկզբանէիդ· իսկական բանիդ· ի լուսոյ լուսիդ ։ հաւր համափառիդ· հոգւոյ էակցիդ· փառք ա̄ծաբանիդ . . . "*Gands* of the holy Virgins. XC. From the beginning, true Word, Light of light, Sharer of thy Father's glory, consubstantial with the Spirit, Glory of the God-word . . ." (Acrostic: Ի փառըս, *Unto glory.*)

Fol. 230*b*. Տղ· Ի կենարար փայտէն ծաղկեալ. խաչին պտուղ բազմազանեալ . . . "Lay. Blossom of the life-giving Tree, fruit various of the Cross . . ."

Fol. 231. Գանձ յոհանու ոսկեբերանին ասա ։ ղա̄· Գոլով սքանչելի, լոյս քում հանճարոյ, հարուստ քան զլոյս· ծագման արևոյ. անկոխ քո բազմաց· շաւիղ քո գործոյ . . . "*Gands* of John Chrysostom. XCI. Being wondrous, the light of thy understanding, stronger than effulgence of dawn, thy tracks untrodden by many . . ." (Acrostic: Գեորգեան, ?*Of George.*)

Fol. 233. Տղ· Ի յորովայնէ ընտրեալ (կրկնէ զամէն) ի յորովայն ։ ճգնութեամբ փրկչին հետևեալ ։ (կրկնէ) ։ ով ոսկեբերան յոհան . . . "Lay. Chosen from the womb, (Repeat all) from the womb. Austerely following the Saviour. (Repeat.) O golden-mouthed John . . ."

Fol. 234. Գանձ ա̄մ ճգնաւորաց և միանձ ։ ղբ. Ճ՛ըգնաւորք ընտրեալ. ճշմարտագործեալ, զմարմինս ձեր ճընշեալ ։ երկիր բարի լեալ. զբանն առընկեալ, և պտղաբերեալ . . . "*Gands* of all Ascetics and Anchorites. XCII. Chosen ascetics, true in your works, mortifying your bodies. Ye were the good soil that received the Word and bore fruit . . ." (Acrostic: Ճ՛գնաւք, *Ascetics.*)

Fol. 236*b*. Գանձ մարտիրոսացն ։ ղգ· Տինա առաւելեալք. սարմըք բարձրացեալք· տեսցուք հիացեալ ։ զի կոյսք որ ճըգնեալ, և հոգւով մըրցեալ . . . "*Gands* of Martyrs. XCIII. Yea, superabounding, hovering flocks, let us behold with wonder. For virgins who mortified yourselves and wrestled in the spirit . . ." (Acrostic: Տեառնա, ?*Of the Lord.*)

Fol. 238*b*. Գանձ մարտիրոսացն ամենայն ։ ղդ· Խոնարհեալ բանին ա̄յ· դուք բանաւոր գառինք հրակիզեալք ։ յողկոյզաբեր որթոյն խընամեալք. ուռք . . . "*Gands* of all Martyrs. XCIV. The Word of God came humbly down. Ye reasonable lambs burning with fire, of the vine laden with grapes, branches well tended . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 240. Տղ· Բանիւ աւետաւոր բարբառաբար բարբառեսցուք առ քեզ եկեղեցի դուստր վերին սիոնի . . . "Lay. With words of announcement let us address thee as a person, O Church, daughter of upper Sion . . ."

Fol. 240*b*. Գանձ հրեշտակապետացն ։ ղե. Մ՛եծ և խորհրդ ահեղ հրաշական. նախ քան զսկիզբն, և քան զյաւիտեան ։ ա̄ծ և տր̄ անմահ և անվախճան . . . "*Gands* of the Archangels. XCV. Mighty, Shedder of mysteries, marvellous. Before the beginning and before the aeons, God and Lord immortal and unending . . ." (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 243. Գանձ Մինասա և Հերմոգենին ։ ՂԶ. Յոյժ զարմանալի. և հիանալի, ընտրոց հրաշալի ։ Թէ ածն երկնի և ամի. նա մարդ եղանի ։ . . . "*Gands* of Minas and Hermogenes. XCVI. Entirely wondrous and rapturous, Object of wonder to the chosen, the God of heaven and of the universe becomes man . . ." (Acrostic: Յովանս, *Hovans.*)

Fol. 244*b*. ՏՂ. Տր բարերար հաւր միածին. յս քս որդի կուսին ։ աղաչանաւք սբ միասին, Երմոգինեա և Գրաբոսին . . . "Lay. Lord benevolent, only-begotten of the Father, J. C., Son of the Virgin, by the united prayers of Hermogenes and Grabos . . ."

Fol. 245*b*. Գանձ առաքելոցն ԲԺ անիցն ։ ՂԷ. Խորհրդ ազդեաց քո մարդեղութեն. զորս ընտրեցեր քարոզել ըզբան ։ նոր. հրաւիրակ քո փեսայութեն . . . "*Gands* of the Twelve Apostles. XCVII. Initiated in thine Incarnation, these whom thou chosest to preach the Word, inviting to thy new marriage feast . . ." (Acrostic: Խաչագուր, *Khatchagur* [*sic*].) In the Vienna MS. 133, fol. 252*b*, this *gands* begins Խորհուրդ ազգաց, and the acrostic is Խաչատուր, *Khatchatur.*

Fol. 247*b*. ՏՂ. Առաքեալք ած որդւոյն ի ծոցոյ հօր առաքելոց ։ բանաւոր հաւտից հովիւք . . . "Lay. Apostles of the Son of God sent forth from the bosom of the Father . . ."

Fol. 248*b*. Նիկողայոսի հայրապետին ։ ՂԸ. Գաւազան ծաղկեալ, գեղուղէշ փայլեալ, գերահրաշեալ ։ յընտրելոց բուսեալ. յարմատոց բղխեալ, և շառաւիղեալ . . . "Of Nicholas the Patriarch. XCVIII. Staff that blossomed, shooting up from its roots and throwing out suckers . . ." (Acrostic: Գրիգոր, *Grigor.*)

Fol. 250*b*. Գանձ սբ յակոբա մծբնա հայրապետին ։ ՂԹ. Մեծահամբաւ անուն գովելի. տր սբ յակոբ հրեշտակ ի մարմնի ։ քարոզ կենաց նորոյ սիոնի . . . "*Gands* of St. Jacob, Patriarch of Nisibis. XCIX. Name of great fame, and praised, Sir holy Jacob, angel in the flesh, herald of the salvation (*lit.* life) of New Sion . . ." (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 252*b*. ՏՂ. Ամանիչ (? վարժիչ) համուրց եկեղեցեաց՝ քանոն և կարգ սրբոց մանկանց . . . "Lay. Teacher of all the churches, canon and order of the holy children . . ."

Fol. 253. Իգնատիոսի եւ պաւղիկարպոսի ։ Ճ. Գոհաբանական. գովասանական, գովեստ պերճական ։ ձայն նըւիրական, բանս դաւանական, խոստովանական, տացուք քում անուան . . . "Of Ignatius and Polycarp. C. Greetings of thanks and praise, praise of pomp, voice of invitation, words of avowal, of confession, let us give to thy Name..." (Acrostic: Գրիգոսա(*sic*), *Of Grigor.*)

Fol. 254. ՏՂ. Ի սբ սերմանց առաքելոցն, սբ հետևողք նոցին հեռոց ։ պաղիկարպոս և իգնատիոս աղաչեցէք միշտ զքս ։ . . . "Lay. Of the holy seed of the Apostles, holy followers of them, Polycarp and Ignatius, pray ever unto Christ..."

Fol. 254*b*. Դւթին մրգէին և յակոբայ առք ։ ՃԱ. Խորք անքնին անճառ անհասին. հօր արարչին, և մարդասիրին ; որ կանխագրեաց զգալուստ իւր բանին. մարգարէիւք հինն իէլին ։ . . . "Of David the Prophet and Jacob the Apostle. CI. Secrets inscrutable, ineffable, of the incomprehensible Father, Creator and Lover of man, who beforehand wrote of the advent of his Word through the prophets of ancient Israel . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 256. ՏՂ. քս լոյս ծագեալ յաշխարհ. լուսաւորել ըզխաւարեալս. Աստ յաւուրս հանդիսի. դաւիթ հայր քո փառաւորի ։ . . . "Lay. Christ, Light that shot into the world, illumining its dark places. Here on the feast day David thy sire is glorified . . ."

Fol. 257. Սբ ստեփանոսի նախավկայի ։ ՃԲ. Մեծ և հզաւր անման թագաւոր. տր մեր յս արքայ երկնաւոր ։ որ ընտրեցէք քեզ յերկրէ զինուոր . . . "Of St. Stephen, protomartyr. CII. Great and powerful, peerless Sovereign, our Lord Jesus, heavenly King, who chosest unto thee from earth a warrior . . ." (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 259. Տաղն է. փառաց Թագաւոր երկնից յայտնեցաւ զինուորին յերկրի, ի յասպարիսիդ վասն իմ մի դու երկընչիր ասէր։ . . . "A lay. The King of Glory was in heaven revealed to the warrior on earth, in the arena. For my sake, fear thou not, he said . . ."

Fol. 260. Կանոն գլխաւոր առաքելոց, պետրոսի և պաւղոսի։ ՃԳ. Սբ երրորդութիւն ստեղծող զաւրութիւն. սահմանող բնութիւն։ պարզող կամարին. քում անջրպետին. երրեակի գընդին; որ միշտ հոլովին. և շրջագային. զաշխարհաւ պատին։ "*Gands* of the chief Apostles, Peter and Paul. CIII. Holy Trinity, creative Power, defining nature, spreading forth the vault of heaven as thy curtain . . ." (Acrostic: Սարգիս գրիչ, *Sargis the writer.*)

Fol. 263. Տղ. Այսաւր ցնծացէք եղբայրք պարակից եղեալ վերնոցն. զպետրոս և պաւղոս գովեմք ... "Lay. Rejoice to-day, brethren, and join the dance of the celestials. We praise Peter and Paul . . ."

Fol. 263*b*. Որդոց որոտմանց յակոբա և յոհաննու։ ՃԴ. Գեղապայծ լուսով, գեղասքանչ գունով. գերազարդ փառով. պատուեալ (? պատեալ) ես միգով. թանձ ամպով. անմատոյց լուսով։ . . . "Of the Sons of Thunder, Jacob and John. CIV. With fair sheen of light, fair miracle of colour, transcendent glory, honoured art thou in the mist, in the thick cloud, unapproachable because of light . . ." (Acrostic: Գրիգորիոս, *Grigorios.*)

Fol. 266*b*. Որդիքն որոտման, որք ի վերուստ որոտացին. յամպոց հրեղինաց. հողմով հոգւոյն հընչեալ, յաշխարհս։ . . . "The Sons of Thunder, who thundered on high from the clouds of fire, resounding with the Spirit's blast through the world . . ."

Fol. 267*b*. Կանոն բարսղի կեսարացւոյ և գրիգորի նիւսացւոյն։ ՃԵ. Խաչազարդ արհի պանծալի. տիպ տիրական տընտես հրաշալի։ զուտ և մաքուր հոգւով ցանկալի. հրով հոգւոյն ձուլեալ ի մարմնի։ . . . "*Gands* of Basil of Caesarea and Gregory of Nyssa. CV. Cross-bearing chief illustrious, type supreme, steward marvellous, endeared by the clean and pure spirit, smelted by fire of the spirit in flesh . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchutur.*)

Fol. 269*b*. Տղ. Խոնարհիմ հոգւով մաղթողական ձայնիւ. զտօն քո կատարեմք հայր և հովիւ ազանց . . . "Lay. We bow low in spirit with voice of entreaty. Thy feast we keep, Father and Shepherd of the nations . . ."

Fol. 270. Կանոն ձեռնադրութեն քահանայից։ ՃԶ. Գըթա ի մեզ տէր ամենակալ. և լուր բնութենս մեր տըկարացեալ։ բանդ այ մարմին ըզգեցեալ. հաւր քո կամաւ հոգիդ գործակցեալ։ . . . "*Gands* for the Ordination of Priests. CVI. Have mercy on us, Lord Almighty, and give ear to our weak nature. Word of God that hast put on flesh, by thy Father's will Spirit co-operating . . ." (Acrostic: Գրիգորի է, *It is of Gregory.*)

Fol. 272. Տղ. Ով անմահ հաց կենաց մեզ տըւար տէր յիսուս. քաւեցար զպարտս նախահաւրն ադամայ։ . . . "Lay. O immortal Bread of Life, to us wast thou given, Lord Jesus. Thou hast expiated the guilt of our first father Adam . . ."

Ibid. Բուն բարեկենդանին ի տէր մխ։ ՃԷ. Երգս յաւէժական, երգեմք բանական. երիցդ միական։ ի նըմանս աննըման. ձևս անձև . . . "For high holiday (*or* carnival), by Sir Mekhitar. CVII. Songs of good cheer we sing, and reasonable, to the Three in One, to the Like in Unlike, to the Forms in Formless . . ." (Acrostic: Երեւանեցին, *Of Erevan.*)

Fol. 276. Կանոն մեռել թաղի համաւրէն։ ՃԸ. Մ՚ինդ ի յէէն բանդ որ ի հաւրէ. յորժամ ծագիս փառաւք ի յերկնէ։ դատել զբոլոր ազգն յիէղէ. որք ի ծնընդոց յադամ ւ յեւայէ . . . "*Gands* for burial of all and sundry when they die. CVIII. Single offspring of the Being, Word from the Father. When thou shalt issue in glory out of heaven to judge the whole race . . ." (Acrostic: Մանուել, *Manuel.*)

Fol. 278 is wrongly bound in. It belongs to a canon of Lent or Easter, and its two complete strophes begin with the letters ~թե~ as if the complete acrostic might be մաթեոսի. Probably it belongs before fol. 153.

Fol. 279. Ով քահանայք և վարդապետք ա̃ծաբան, և ժողովուրդք հաւատացեալք ամենեքեան . . . "O ye priests and doctors of theology, and all ye faithful congregations . . ."

Fol. 280*b*. Գանձ սրբոց մարտիրոսացն ։ ճթ․ Մ՚եծապայծառ փառաւք զարդարեալ եկեղեցիք պայծառազգեցեալ ։ յիշատակաւ սրբոցըն բերկրեալ . . . "*Gands* of the holy Martyrs. CIX. In resplendent glory are decked the churches; and in brilliant raiment, with memory of the saints exulting . . ." (Acrostic: Մ՚կրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 282*b*. A table of the months, beginning thus:—

Ամիսք հռոմայեցոց	քանիք	կրկնակ	կիսակ
Յունվար	լա	չկ	չկ
փետրուվար	իը	գ	աւ
մարտ	լա	գ	չկ
ապրիլ	լա	ղ	աւ

&c.

"The months of the Romans.	The number of days.	The couple.	The half-day.†
January	31	760	760"

&c.

Fol. 283. Application of above table:—

Կրկնակ ամսոց այսպէս արա, կալ զ յունուվար ամիսն․ լա̃․ և երթ՛ է․՛է․ որ մնա այն կրկնակէ փետրու վարի․ կալ զփետրուվարն և զիւր կրկնակն․ և ․է․ է․ երթ․ որ մնա այն կրկնակէ մարտի նոյնպէս և զայլսն արա ։ Կիսակ ամսոց ․ա̃․ կալ . . .

"Calculate the couple in months as follows: Take January, 31 days, and proceed 7 × 7; what remains is the couple of February. Take February and its couple, and proceed 7 × 7; what remains is the couple of March; and so calculate the rest. As to the half of months, calculate thus . . ."

Fol. 285. Անփոխ եղանակք են այսորիկ ։ Յունվարի ․զ․ յայտնութիւն է․ փետր՛․ ի ժդ, տն ընդյառաջէ․ մարտի ժէ․ ասաց ա̃ծ եղիցի լոյս և եղև լոյս որ էստեղծումն աշխարհի, և ի նմին․ ի̃․ հաւասարակածէ գարնան․ որէ արեգական և լուսնի․ և ի ․իբ․ մարդոյն լինելութիւնն․ և նիսան առաջին ամսուն եբրայեցոց մուտ․ և արեգակն ի խոյն մտանէ ։ Ապրիլի ․է․ աւետիք է ա̃ծածնին․ և նորին ի․ժդ․ անկաստեղէ ։ . . .

"The fixed seasons are as follows: January 6, Epiphany. February 14, the Lord's Presentation. March 17, God said, Let there be light, and there was light. This was the creation of the world. And in the same month the 20th is the spring equinox, to wit of the sun and moon. March 22, Creation of man. First of Nisan, beginning of the Hebrew year, and the sun enters the Ram. April 7, Annunciation of the Theotokos . . ."

Fol. 285. Colophon of the scribe:—

Արդ գրեցաւ ա̃ծային մատեանս որ կոչի գանձատետր․ ի թուաբերութեան հայկազան տումարի ․ջհ̃․ յուլիս ի ժէ եղև աւարտ գրոց ձեռամբ . . . մաղաքիա անուամբ վրդպտի՝ ՚ի գաւառս խախտեաց որ կոչի բաբերդ․ ի սբ̃ յանապատս որ կոչի վահան շինու վանք ի դուռն սբ̃ ստեփաննոսի նախավկային և սբ̃ յակոբա՝ և սբ̃ գէորգեա՝ և այլ սրբոցն ։ Եւ առաջնորդութե̃ սբ̃ ուխտիս ա̃ծատուր հարպետին և բոլոր միաբանիցս՝ և միեղեն եղբարցս․ նախ տր խաչատուրին, և տր մկրտչին․ և տր ա̃ծատուրին․ և տր յուսկանն․ և տր ղուկասին․ և տր առաքելին․ և ․բ̃․ սարգիս աբեղին և ղազար մալազին†․ և աւետիք միայնակեցին․ և քըւեր որդւոյն իմոյ մուրատ սարկաւագին․ և ամիր աշատին․ և տր տրին․ և գալստին․ և խուպիարին․ և բարունակին, և այլևս ․է․ սարկաւագաց․ և ․բ̃․ գործաւորաց և անունսին ։ Արդ աղաչեմ զսբ̃ պատահողքդ․ յորժամ ի ձեռք առնուք զսբ̃ մատեանս տեսանելով և կամ աւրինակ գնելով և կամ պաշտելով յիշեցէք ի սբ̃ յաղաւթս ձեր զվերոյ գրեալսն ։ Եւ հուսք յետոյ զիս զանարժան գծողս որ մեծաւ տանջանաւք գրեցի զգիրքս․ յերես անկեալ աղաչեմ . . .

"Now this divine book, called a *gandsatetr*, was written in the year 970 (A.D. 1520) of the Armenian era, on July 17. The book was completed by Malachia named Wardapet, in the canton of Khakhtiq called Baberth, in the holy hermitage called Wahan Shinu Wanq, at the door of St. Stephen Protomartyr and of St. Jacob and St. George, and of the other saints; when Astuadzatur Patriarch was primate of the holy congregation (*or* vow), and of all the coenobites and solitary brethren: namely, firstly, Sir Khatchatur and Sir Mkrtitch and Sir Astuadzatur and Sir Huskan and Sir Lucas and Sir Aŗaqel; and secondly, Sarkis, a religious (*abeļ*); and Ļazar, a *monozon*; and Avetiq, a monk; and my sister's son Murat the deacon, and Amir the noble, and Sir Tar (or ? *têr* = Sir or Lord), and Galust, and Khupiar, and Rabunak, and seven other deacons and two husbandmen and the *oeconomos* (steward). I therefore pray the holy persons who come across this holy book, whenever ye take it up to look at it or copy it or use it in service, remember in your holy prayers the persons above named: and last of all myself, the unworthy penman, who with painful labour wrote the book. Falling on my face I pray you . . ."

---

† The half-day in excess of 28 days of the moon. The couple means the two days which bring 28 up to 30.

† մ over line, and after լ a rasura of ա.

Various shorter notices of the same scribe on earlier folios have been already noticed.

On fol. 283 a late hand scribbled the following:—

Ես մեղաւոր և անարժանի ծառայ այ ես դպիր տիրացու աւագս գրեցի թվին ռմխեին փետրվարի ժէ ին։

"I, a sinful and unworthy servant of God, the chief clerk Tiratzu, wrote this in the year 1245 (A.D. 1795) on February 17."

57.

Or. 2610.—Oriental paper. Modern half-binding in leather. Size, external $7\frac{1}{2}$ by 5 inches, of text $5\frac{1}{2}$ by $3\frac{1}{2}$. Folios 88, written in a large, regular *bolorgir* of the sixteenth century, 20 lines to a page. Musical notes are added in red ink. Archaic punctuation of double and single point, and raised comma. There is no quire-number in the first 13 folios; then in lower margin of fol. 14, ա, *i.e.* 1, is written in red ink; then բ, *i.e.* 2, on fol. 24; գ, *i.e.* 3, on fol. 35 *bis*. This third quire ends at fol. 46*b*, and after that no numbers are given till fol. 67, when զ (=6) is written, also in red ink. The rest are not visible. The many folios which are lost in this MS. are noticed in their places. Folios 12, 13, and 35 *bis* are torn, and many more much stained with wet.

Contents:—

Fol. 1. Last strophe of a canticle for the Day of Tabor or Transfiguration.

Fol. 2. Canticle of Holy Cross (numbered in margin 13): *Գանձ անքննին . . անկեալ մեծութիւն . . .* "Treasure unsearchable . . ." (Acrostic: *Գրիգորի երգ*, *Grigor's song.*)

Fol. 4*b*. Canticle of Holy Cross (in margin, 14): *Հրաշագործ զաւրութի, Հիացմբր իսկըզբանն . . .* "Miraculous force . . ." (Acrostic: *Համազասպ*, *Hamazasp.*)

Fol. 7. Canticle of Holy Cross (in margin, 15): *Սուրբ խաչ զաւրութի անպարտելի փառակցին Հաւր . . .* "Holy Cross, invincible Power, Sharer of the glory of the Father . . ." (Acrostic: *Ստեփա-[նոսի եր]գ*, *Stephanus' song.* The text is incomplete through loss of folios after fol. 8, and the strophes answering to the letters in brackets are lost.)

Folios 12 and 13 are out of place, and 13 should precede 12. On fol. 13 begins a chant (numbered 50 in the margin) of the Resurrection of Lazarus: *Իւարող ղազարու յարութեան.* The first strophe begins: *Խորհուրդ յառաջ քան զիսկըզբանէ ի հարաշարժ աշխարհէս . . .* "Mystery prior to the beginning of this ever-shifting world . . ." (Acrostic: *Խաչ[ա]տո[ւր]*, *Khatch[a]to[ur]*. Letters bracketed answer to strophes lost.)

Fol. 14. Under a rude headpiece, a chant of the Annunciation (of the marginal number *իա*, *i.e.* 21, only *ի* is legible): *Խնդութեն ձայն բարբառ աւետեաց այսաւր ծագեաց աշխարհի ծագաց* հայրըն խորհրդոյ հոգով . . . "A voice of rejoicing, a cry of annunciation, has to-day shot forth unto the world's ends. The Father of mystery . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatur.*)

Fol. 17. A chant (in margin, 22): Ի մեծի աւուրն, ա̄ծայայտնութե̄ ճրագալուցն, որ մխիթարեա̄ն ասացեալ է քարոզ։ Տարփուծ̄ ընծական, տոչոր անձկական, տոհմից բանական։ Հայր . . . "On the great day of the Lighting of Lamps (eve) of Theophany, a *qaruz* composed by Sir Mkhithar." (Acrostic: Տէր մխիթարա, *Têr Mkhithar.*)

Fol. 20. A chant (in margin, 23) for Epiphany: Խնդայ խորանդ ա̄յ· մայր լուսոյն մարգարէութե̄ . . . "Rejoice, tabernacle of God, Mother of the Light of prophecy . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 22. A chant of the Earthly Birth (in margin, 24): Խընդա տաճար մայր տն̄ յի̄ և տաղաւար ա̄յ բանի . . . "Rejoice, Temple, Mother of the Lord Jesus and Pavilion of God the Word . . ." (Acrostic: Խաչատո[ւր], *Khatchato*[*ur*].) Through loss of folios after fol. 23 the last two strophes of this and the first of the next chant are lost.

Fol. 24. A chant, imperfect at beginning, for the Magi. (Acrostic: [Խ]աչատուր, [*Kh*]*atchatour.*)

Fol. 26*b*. A chant for the fourth day of the octave of the Birth (in margin, 26): Խընամք սիրոյ խընդիր փրկութե̄ խորհուրդ աւետեաց բնութեանն ադամայ . . . "Solicitude of love, quest of Salvation, mystery of Annunciation, of the nature of Adam . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 29. A chant for the fifth day (in margin, 27): Խորան փառաց էին ա̄յ, մայր կենդանոյն էմմանուէլի . . . "Tabernacle of the Glory of the essential God, Mother of the living Emanuel . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 31*b*. A chant for the sixth day (in margin, 28): Մաքուր և անբիծ սբ̄ ա̄ծածին· դուստր լուսոյ, մայր անճառ բանին . . . "Pure and spotless holy Theotokos, Daughter of light, Mother of the ineffable Word . . ." (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 34. Քարոզ տն̄ ընդառաջին։ A chant of the Presentation in the Temple (in margin, 29): Խնդութե̄ ձայն, բերկրական քարոզ, նաւակատեացըս մատուցանեմք առել զառած սաղմոս երգողին . . . "Voice of rejoicing, merry proclaiming of the feast, we offer the psalm of the singer . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 36. A chant of St. Stephen (in margin, 30): Խնդութե̄ քարոզ բարբառ կենդանի, ազդմամբ խորհրդոյ հայրական յայտնեալ . . . "Proclamation of joy, living voice, manifested at the inspiration of the paternal mystery . . ." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 39*b*. A chant of St. Stephen, protomartyr (in margin, 31): Մեծ և հզաւր անմահ թագաւոր, որ յս̄ քս̄ արքա երկնաւոր որ ընտրեցեր քեզ յերկրէ զինուոր . . . See MS. Or. 2609, fol. 257. (Acrostic: Մկրտիչ, *Mkrtitch.*)

Fol. 42. A chant of David and James (in margin, 32): Խորհուրդ անքննին, անճառ անհասին հաւրն արարչին անսկըզբնականին . . . See MS. Or. 2609, fol. 254*b*. (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 45*b*. A chant of the holy Apostles John and James (in margin, 33): Խորք անքննին անճառ անհասին հաւր համայնի մեծին հզաւրի . . . "Secret unsearchable, ineffable, of the incomprehensible Father of all, great and mighty . . ." (Acrostic: Խաչա[տուր], *Khatcha*[*tour*].) Through loss of folio before fol. 47 the end is lost.

Fol. 47. Chant of the Apostles Peter and Paul (in margin, 34): Սուրբ երրորդութե̄ ստեղծաւղ զաւրութի̄, սահմանին բնութի̄, պարզաւղ կամարին . . . "Of holy Trinity, creative Power . . ." (Acrostic: Սարգիս գկիչ, *Sargis, singer.*)

Fol. 51. Chant of all the Apostles together (in margin, 35): Խորհուրդ ազգաց քո մարդեղութե̄ զորս յընտրեցեր առաջնորդութե̄ . . . *Cp.* MS. Or. 2609, fol. 245*b*. (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 54. A chant of Sargis, soldier (in margin, 36): Խորհրդաբար պատուեալ պատկերին նախաստեղծիցն ի դրախտն ադենայ . . . "Image venerated in mystery by the first-created in the Garden of Eden..." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*)

Fol. 57. A chant of John Baptist (in margin, 38): Ի վեհագոյն բնութ͞ե ի վեր քան զբան ա͞ծ անեղ և անպատարած ... "In the sublime nature transcending words God increate and infinite..." (Acrostic: Ի յովանես, *Of Hovanes.*)

Fol. 60. Chant of all Prophets (in margin, 39): Խորհուրդք անքննին, խորք ոչ երևին, խանութք անզըննին։ իմաստից էին . . . "Mystery unsearchable, mystery not appearing . . ." (Acrostic: Խորհրդոցն, *Of the Mysteries.*)

Fol. 64. Chant of Gregory the Illuminator (in margin, 40): Խոնարհիմք հոգոյն հեզութբ, առ երջանիկ հայրդ արդիւնաւոր ի հուր սիրոյն մաքրել զաւրաւոր. . . "We bow down in a spirit of humility to the blessed Father..." (Acrostic: Խաչատուր, *Khatchatour.*) The last lines of this are lost, as also the first four strophes of the next chant, through loss of folios before fol. 67.

Fol. 67. [Another chant of Gregory.] (Acrostic: [Խաչա]տուր, [*Khatcha*]*tour.*)

Fol. 68*b*. Քարոզ սրբոց թոռանցն։ A *qaroz* (κήρυγμα) of the holy Descendants of St. Gregory Illuminator (in margin, 42): Տաճար երկնային, տուն ք͞սային, տեղի անմահին դըշխոյդ փեսային, դուստըր սիոնին... "Temple heavenly, house of Christ, place of the deathless One..." (Acrostic: Տօնից ասել, *To be repeated on festivals.*)

Fol. 72*b*. Քարոզ սրբոց հայր" երեք ժողով։ A *qaroz* of the holy Patriarchs of the Three Councils (in margin, 43): Վայելէ քոյին, վայելչականին, վառեալ աթոռին։ փառք որ քում գահին, քում երգեհոնին . . . "Befitting thy lovely burning throne, glory, Lord, of thy crown..." (Acrostic: Վէշտասանք է, *Is for the* 16*th.*)

Fol. 77. Chant of the holy Kings (in margin, 44): Համագոյական հաւր սահման և բան, հոգւոյդ սիրական։ որդիդ միական. լոյս ճշմարտական . . . "Consubstantial Term and Word of the Father..." (Acrostic: Հինգո[սա]սան, *Fifteen.*) Before fol. 79 a folio is lost containing two strophes in the middle of this piece.

Fol. 80. A chant of all Ascetics (in margin, 45): Բարձրեալ, ահաւոր, բան հաւրդ . . . "Exalted, awful, Word of the Father..." (Acrostic: Բայիւ երգ ել, *To be sung verbally.*)

Fol. 84. A chant of holy Ascetics (in margin, 46): Ճգնաւորք ընտրեալ, ճշմարտայգործեալ, զմարմին ձեր հընչեալ. երկիր բարի լեալ... "Chosen ascetics, true in your deeds, mortifying your flesh . . ." (Acrostic: Ճգնաւորք, *Ascetics.*)

Fol. 86*b*. Chant of the Patriarchs of the Three Councils (in margin, 47): Խորհուրդ զաւրութ͞ե հաւր անեղութ͞ե, և ա͞ծութ͞ե որ շարժեցար ի գութ գոյութ͞ե։ արարածոցըս լինելութ͞ե։ սանըձեր զաղամ . . . "Mystery of might of the Father's increatedness and Godhood, who wast stirred by pity . . ." (Acrostic: Խաչատու[ր], *Khatchatou*[*r*].) The last strophe is lost.

CANONS AND TROPARIA.

58.

Or. 2611.—Eastern paper. Modern binding of half-leather. Size, external 10½ by 7 inches, of text 7 by 4½. Folios 77. The MS. is a mere fragment of a much larger work, and some folios, *e.g.* 10, 56, are bound up wrongly. On fol. 7*b*, in the lower margin, can be traced, but not read, a quire-number; on fol. 8, in upper margin, remains the quire-number ժէ, *i.e.* 17; and at the end of this quire, in lower margin of 16*b*, the same number recurs. Fol.

10 does not belong to this quire. On fol. 17, in upper margin, stands ժը, *i.e.* 18; the last folio (24) of this quire is cut, and the number hardly legible; the next quire has lost its first folio, and ends 31*b*, where in lower margin is written ժթ, *i.e.* 19. There follow 15 folios, the debris of two quires; for there is not another quire-number before fol. 40, in upper margin of which can be discerned the letters իբ, *i.e.* 22, while on verso of 47, in lower margin, is read իբ, *i.e.* 22; this quire is therefore complete, and includes folios 40–47. It follows that quires 19 and 20 are lost. Folios 36–39 were probably the middle folios of quire 21; folios 32–35 must have belonged to quire 19 or 20; quire իգ or 23 begins at fol. 48, and ends with fol. 55; fol. 56 is misplaced; quire իդ or 24 begins fol. 57, and ends fol. 64*b*, where the numeral իդ is legible in lower margin; quire իե or 25 begins fol. 65, and ends fol. 72, where on verso իե remains. After fol. 72 one or more folios are lost; but the last five, folios 73–77, stand in their right sequence. The orthography is archaic, *e.g.* կոչեալ for կոչել on fol. 24*b*.† The comma above and below, the double point, and the single are used in punctuation. Accents are rarely added, nor any musical notes. The hand is a large, clear *bolorgir* or round hand, 26 lines to the page. The MS. is probably not later than the fourteenth century. On the last half of fol. 76*b* and the first of 77*a*, another hand of a later style supplies the text. On folios 8 and 54*b* headpieces of unusual design and style mark the beginnings of two Sabbath canons. In the first, an oblong framework is filled in with white rosettes and crosses on a black ground; in the other, a similar framework is filled with a black chain pattern of black around circles linked together. Arabesques of red outlines interwoven against black, the whole of a diamond shape, are set in the margin at the beginning of each canon. Titles are in red ink, as also certain initials. The last two lines on recto and verso of fol. 1 have perished. The initials of the strophes do not form acrostics, though it is usual for them to do so in Greek canons such as we have here. That they do not form them is an indication that we have here a translation of a Greek service book; this is also probable from the form of the hymns, their contents, and the occasional transliteration of Greek technical terms.

Fol. 1*b*. Շաբթ․ կանոն ։ մարտիրոսաց և ննջեցելոց ։ աւրհն ։ ձա̅․ քո աջ որ է պատերազմաց ։

Որ զդրունս մահոյ և զնիգս՝ քո մահուամբ խորտակեցեր ով անմահ . . .

"Sabbath canon of Martyrs and of the Dead. Hymn in first tone: Thy right hand which is of wars. Immortal one, who by death didst shatter the gates of death . . ."

Fol. 3. Կաւնդակ․ ձկ̅դ․

Հանգերձ սրբաւքն հանգոյ քս̅․ զհոգի ծառաից քոց ուր ոչ ցաւք և ոչ տրտութիք․ և ոչ հառաչանք՝ այլ կեանք անվախճան ։

Դու ինքնին միայն գոլով ես անմահ․ որարարեր և ստեղծեր զմարդն․ մսեղենքս իսկ յերկրէ ստեղծաք՝ և յերկիր ինմին դարձեալ երթամք, որպէս հրամաեցեր որ ստեղծեր զիս և ասացեր զիս՝ եթէ հող ես և ի հող դարձցիս․ ուր ա̅մ հողեղենքս երթալոց եմք․ թաղմանական երգս առնելով եղանակեսցուք․ Ալէլուիա ։ . . .

"*Kondak* (κοντάκιον). Tone, fourth plagion (πλάγιον). With the saints give repose, O Christ, to the souls of thy servants, where is no pain, nor sorrow, nor tribulation, but life without end. Thou thyself alone art deathless, who madest and fashionedst man. We creatures of flesh indeed were moulded out of earth, and to the same earth we return, as thou commandedst who didst fashion me, and say: Dust thou art and to dust thou shalt return, whither all we creatures of dust shall come. Let us sing in rhythm our sepulchral songs. Alleluia . . ."

Fol. 4*b*. Այլ կանոն ։ շաբաթ ։ ամենայն սրբոց ։ աւրհն․ ձա̅ ։ քո աջ որ է պատե ։

---

† So բերեալ for բերել on fol. 74*b*; աւրհնեալ for աւրհնել, fol. 68.

Ի ձեռն մարգարէիցն նմանեցար՝ որ ձեռաւք ըմբռնես զերկինս. նոցա բարեխաւսութեամբն՝ զձեռնագիրն պատառեա զմեղաց մերոց բանդ ա՟յ. և ի ձեռաց բանսարկուին փրկեա զմեզ . . .

"Another canon. Sabbath. Of All Saints. Hymn, first tone: Thy right hand which is of wars. Through the Prophets thou wast imaged, who in thy hand graspest the heavens: through their intercession rend asunder, O Word of God, the instrument (χειρόγραφον) of our sins, and rescue us from the hands of the Traducer . . ."

Fol. 8. *Շաբաթ երեկոյ : կանոն : յետընթրեցն : երրորդութե՟ , և ա՟ծածն : ձ՟ր : յանդունդսն :*

> *Զմի երրորդութիւն և զմի ա՟ծութիւն, գովութբ աւրհնեսցուք և ասասցուք, ով ողորմութե՟ խորք ան հասանելի, որունիս բնութբ պարգևաց մեծութի անթիւ, զերգաբանողս քո կեցո :*
>
> *Որպէս աղբիւր և արմատ ես, և պատճառ որդւոյ և հոգւոյ՝ միագոյ ա՟ծութեն՝ հայր անպատճառ և երրորդալոյս, զանձն իմ պայծառացո, հաղորդութբ աննիւթ լուսոյ քո ա՟ծութեդ :*
>
> *Երրալոյս ա՟ծապետութի, զխաւար ախտից մեղաց մերոց ցրուեա, ճառագայթիւք քաղցր լուսոյդ քոյ հաղորդութեբդ, և ցոյց զիս տաճար անապական ա՟ծաին փառաց քոց :*
>
> *Զեղեղք ապականութե՟ չարեաց որ շարժեալեր ի բնութիս մեր, անկարգ խաբէութբ ի նախաստեղծն. դադարեցոյց ք՟ս ծնանելովն ի քէն կոյս, և զերրորդութեն լոյսն ուսոյց մեզ որ է մարդ ասեր :*

Fol. 8*b*. *Այլ կանոն : ա՟ծածնին ձ՟ր . յանդունդս կոր . . .*

There follow four strophes, beginning:—

Նմանապէս սրբութե՟ քո գովութի ոչ ունիմ. անապական ա՟ծածին . . .

Then four strophes, beginning:—

> *Զոր : ի վիմի հաւատո :*
>
> *Միականութի բնութբ ա՟ծապետութի. հաւատարապէս պատուեմք զքեզ . . .*

Fol. 9*a*. *Այլ: հռ : ծաղկեցաւ .*

> *ի ձեռս անթիւ աւազակաց ով կոյս անգեղեղն. և վիրաւորեցա չարաչար եղկելիս . . .*

In order to reproduce the order of words and render with greater accuracy than English admits of, I have translated the above passage into Latin, as follows:—

"Sabbati Vesper. Canon. Post coenam. Trinitatis: et Dei genetricis. Voce secunda: In profundum.

"Sanctam Trinitatem et unum numen, cum laudibus benedicemus, dicemusque, O misericordiae profunda inaccesibilia, quam habes ex natura praesta majestatem innumerabilem, hymnum cantantes tuos vivifica.

"Sicut fons et radix es, causaque Filii et Spiritus, unius substantiae numinis, Pater sine causa et trina lux, animam meam resplendentem fac, communione immateriali luminis tui numinis.

"Trina lux, divinus principatus, caliginem affectuum peccatorum nostrum dissipa, per effulgentiam dulcem lucis tuae communionis, et monstra me templum incorruptibilis gloriae tuae.

"Diluvium corruptionis malorum quae invaserat naturam nostram, nefanda deceptione erga protoplastum, cessare fecit Christus, generatus ex te, Virgo; idem Trinitatis lumen edocuit nos qui est homines amans.

"Alter canon. Dei genetricis. Voce secunda: In profunda. Similiter sanctitatis tuae laudem non habeo incorruptibilis Dei genetricis . . ."

(*Four strophes, &c.*)

Fol. 10*b*. *Կանոն մարտոց (= մարտիրոսաց) : և ննջ. աւրհն:*

> *Գերեզմանաւդ քո զմահն մահացուցեր և քակեցեր զդժոխոցն բռնութիւն . . .*

"Canon of Martyrs, and hymn of the Dead. Through thy sepulchre thou hast slain Death and shattered the tyranny of Hell . . ."

Fol. 14. *Կիրակէ առաւաւտ : կանոն : յարութե : աւրհն : ձ՟ր . Յանդունդս կործանեց կ :*

> *Որ է աշխարհի իշխան զոր ընդունելեաք ով բարերար ա՟ծ, քո պատուիրանացդ ոչ հաւատացաք՝ խաչիւդ քո դատապարտեալ է, քանզի մարդ և ընդ քեզ իբրև ընդ մահկանացոյ, և անգաւ քո իշխանական զաւրութեդ և տկարացաւ յոյժ :*

Փրկիչ ազգի մարդկան, և անմահ կենաց պարգևիչ. եղեր աշխարհի, քանզի յարութեամբ քո հերձեցեր զմահու զաւրութիւն. զքեզ փառաւորեմք ամենեքեն զի փառաւորեալ ես։

Բարձրագոյն երևեցար միշտ կոյս, քան զամենայն երևելի և աներևոյթ ստեղծուածս. քանզի զստեղծիչն ծնար. որ հաճեցաւ մարմնանալ յորովայնի քում, զոր համարձակութեամբ պաղատեն յաղագս անձանց մ։

Հաստ. ծաղկեցաւ.

"Dominica mane. Canon Resurrectionis. Laus. Voce secunda: Projeci[sti] [me] in profundum.

"Qui es mundi princeps, qui [nos] suscep[isti], O benefice Deus, tuis mandatis parum confisi sumus. Per crucem tuam condemnatus est, homo enim et cum te sicut cum mortali, et cecidit per principalem tui potestatem, et infirmatus est valde.

"Salvator generis humani, et immortalis vitae donator factus es mundo; per resurrectionem enim tuam fregisti mortis potentiam. Te glorificamus omnes, quia gloriosus es.

"Sublimior apparuisti semper Virgo quam cuncta apparentes vel invisibiles creaturas; quoniam creatorem genuisti. Cui placuit incarnari in utero tuo, quem confidentur exores propter animas nostras.

"Firm[amentum]. Floruit."

Fol. 16. Այլ կանոն յարութեան: աւրհն. ձբ. Խորոց յայտնեցոյց Հ:

Յոր ժամ ի փայտին կամաւ կախեցար բանդ ա̅յ . . .

"Another canon of the Resurrection. Hymn, in second tone: Manifester of secrets. When on the Tree thou voluntarily hungest, O Word of God . . ."

Fol. 18. Այլ կանոն. կիրակի: ա̅ծածնին: աւրհն. ձբ. Ճ՛անապար.

Աննիւթն կանխաւ սանդուխքն, նոր և անկոխ ճանապարհ ծովուն, զծնունդս քո ուսուցան եր կոյս ա̅ծածին, զոր փառաւորեմք զի փառաւոր է . . .

"Another canon of Sunday. Of the Theotokos. Hymn, in second tone: Path. The immaterial ancient ladder, new and untrodden path of the sea . . ."

Fol. 20. Կիրակի: երեկ. կանոն յետ ընթրեացն: աւրհն. ձբ. Յանդունդս կործ:

Որ նախ քան զյաւիտեանս ծնաւ ի լուսոյ հաւր է. ծագեցաւ այժմ ի քէն պայծառ արեգակնն ա̅ծածին կոյս . . .

"Sunday: Vespers. Canon after the Repast (*or* Supper). Hymn, in second tone: In the abyss. He that before the aeons was born of the Light from the Father hath now been emitted by thee, a gleaming Sun, virgin Mother of God . . ."

Fol. 22*b*. Բ: շաբթի: կանոն: Հրեշտակացն: աւրհն. ձբ (*in margin*, Ճ՛անապարհ).

Զաւրութի̅ անապականութե̅. և փառք ունելով անմահութե̅ հրեշտակք ք̅ի . . .

"Canon of the second day of week. Of the Angels. Hymn, in second tone: Path. Might of incorruption, angels of Christ that have the glory of deathlessness . . ."

Fol. 24*b*. Այլ կանոն: նոյն աւուրդ: ապաշխարութեան: աւրհն: ձբ. Ճ՛անապարհ անկոխ.

Որ ծնար ի կուսէն, և որպէս ասացեր ոչ զարդարսն եկիր կոչեալ ք̅ս, այլ զի զմեղաւորսն կեցուսցես . . .

"Another canon, of the same day. Of Repentance. Hymn, in second tone: Path untrodden. Who wast born of the Virgin, and, as thou saidst, came not to call the righteous, O Christ, but to save sinners . . ."

Fol. 26. Բ. շաբթի. երեկոյ. կանոն ա̅ծածնին: զկնի ընթր: աւրհն: ձբ. Խորոց յայտնեցոյց:

Ո՛վ ամենայն վշտացելոց աւգնական, և հովանի քրիստոնէից և տրտմելոց մխիթարութի ա̅ծածին . . .

"Second *feria*: Vespers. Canon of the Theotokos, after Supper. Hymn, in second tone: Revealer of secrets. O Helper of all that are in trouble, and Shelter of Christians, and Comfort of mourners . . ."

Fol. 28*b*. Գ: շաբթի: առաւաւտ: կանոն: կարապետին: աւրհն: ձբ: եկայք ժողովուրդք:

Զիմանալի շաւիղս իմ ուղեղ արա իմաստուն կարապետ, առ շաւիղս պատուիրանացն ք̅ի. և

սրբէ զգայթակղութի՛ անձին իմոյ՝ աղաչանաւքդ
քո մկրտիչ քի՛։

Առաւաւտ յայտնեցար աշխարհի կարապետ . . .
զա̄ծական տուընջեն քարոզեցեր զիմացութին,
և առ անմատոյց լոյսն ամենեցուն առաջնորդեցեր։

Միշտլուսաւոր ճրագ ունիմք զքեզ· ամենագով մ
կրտիչ, ի գիշերի նեղութեց, և առ լոյսն առաջն
որդիմք ճշմարիտ ուրախութե, և զուարճութեն որ
է քս̄։

Զգիտութիւն ա̄յ տիրուհի կոյս ստացաք
ամենիքեն, որ ծանեաք զքեզ մայր ա̄յ. զոր
ստոյգ ապես քարոզեմք, և զբանս մեր կրկնեմք
Հա̄ստ· ի վիմի հաւատ . . .

"Feria tertia, mane. Canon Prodromi. Laus. Voce secunda: Venite populi.

"Intelligibiles semitas meas rectas fac, sapiens prodromus, ad semitas mandatorum Christi, et purga scandalum animae meae, per preces tuas, Baptizator Christi.

"Mane manifestatus es in mundo, O prodrome; divinam auroram nunciasti sapientiam, et usque ad inaccessibilem lucem omnes antecessisti.

"Sempiternae lucis facem habemus te, laudatissime Baptizator, in nocte tribulationum, et ad lucem deducimur veri gaudii et delectationis quae est Christus.

"Cognitionem Dei Domina Virgo obtinuimus omnes, qui cognovimus te Matrem Dei, quem accuratissime praedicamus, sermonesque nostros iteramus.

"Firma[mentum]... In scopulo fidei..."

Fol. 31. Այլ կանոն· նոյն աւուրդ· ապաշխ։ աւրհն։ ձյ։ Զմովսեսի զ։

Զինքեանս, ով եղբարք, կանխագոյն ողբասցուք
դառնապէս· զի արտասուաւք ջերմութբ
ի բաց կացցուք յարտասուաց տանջանացն. որք
յայնժամ ոչ ինչ աւգտեն մեզ։

"Another canon, of the same day. Hymn of Repentance. Second tone: Of Moses. Let us, O brethren, now at once bewail ourselves bitterly, that by the very fervour of our tears we may escape tears of torment, which will then avail us nothing..."

Fol. 33*b*. Դ շաբթի։ առաւաւտ։ կանոն խաչի և մարտ։ աւրհն։ ձյ։ Ծփեցեալ ծովն։

Յորժամ անց զպատուիրանաւ փրկչին նախա
ստեղծն, ի փայտէն գիտութե կթեաց դառն բ
աժակ մահու, իսկ դու քս̄ յորժամ մահացար ի
խաչին . . .

"Fourth *feria*: at dawn. Canon of Cross and Martyrs. Hymn, in second tone: The tumult of the billowy sea. When the Protoplast transgressed the Saviour's commandment, he gathered from the Tree of Knowledge the bitter cup of death. But thou, Christ, when thou wast dying on the Cross..."

Fol. 37. Ե շաբթի· առաւաւտ· կանոն։ սբ առաքելոցն։ աւրհն։ ձյ· Յանդունդս կործ։

Լուսոյ ա̄ծային փայլատակմունք՝ հաւատով երև
եցայք՝ ա̄ծային լուսանման առաքեալք, բոլ
որից զիս լուսաւորեցէք՝ զմիգապատեալս յախտից
մեղաց . . .

"Fifth *feria*: at dawn. Canon. Of the holy Apostles. Hymn, in second tone: In the abyss. In the flashing of divine light, in faith ye were seen, divine light-like Apostles, by all. Illumine me who am enveloped in the mist of sinful passions..."

Fol. 41*b*. Ուրբաթ· առա̄ւտ։ կանոն։ խաչի։ աւրհն։ ձյ· Եկայք ժողովք։

Խաչելութի ընդունեցար, և բեւեռեցար անարգան
աւք բանդ ա̄ծ . . .

"Friday: at dawn. Canon. Of the Cross. Hymn, in second tone: Come, ye peoples. Thou submittedst to be crucified and wast nailed, Word God..."

Fol. 44. Այլ կանոն ա̄ծածնին, նոյն աւուրդ· Աւրհն· ձյ· Ծփեցեալ ծովն։

Որպէս պայծառ և ամենաիմբ գեղեցիկ ընդրեաց
զքեզ ի կանայս ա̄ծ, և բնակեցաւ ի քեզ ամբիծ . . .

"Another canon of the Theotokos, for the same day. Hymn, in second tone: The tumult of the billowy sea. As one resplendent and wholly beautiful among women, God chose thee out, and dwelled in thee spotless..."

Fol. 46. Շաբաթ (*over line*, ուրբաթ)· երեկոյ· կանոն ա̄ծածնին զկնի ընթրեաց· աւրհ· ձյ· Ճանապարհ անդ։

Կոյս ամենամաքուր· որ անհնազանդութբ ա̄յ ը
նդ անխծիւք անդեալ եր բնութի մարդկան· քի ա̄յ

*ծնընդեամբն աւրհնութ՟բ պսակեցեր և փրկեց
եր յապականութենէ, վ՟ա այսորիկ ամենազգ երա-
նեմք զքեզ . . .*

"Saturday (*over line*, Friday): at Vespers. Canon of the Theotokos, after the Supper. Hymn, in second tone: Path of rest. Virgin all spotless, when man's nature through disobedience to God was laid under a curse, by giving birth to Christ God thou crownedst it with blessing and savedst it from corruption; wherefore we of all races beatify thee . . ."

Fol. 48*b*. *Այլ կանոն ։ շաբաթ · առա՟ւտ · մարտ՟ց և ննջմ ։ աւրհն ։ ձ՟բ · Ճանապարհ ա ։*

*Մահուամբ զմահ կոխելով բարերար տր՟ · զանսպ
առ կեանս շնորհեցեր մեզ · զոր և այժմ պարգևեա
հոգեաց ննջեցելոցն, մարտիրոսացն քո աղաչան
աւքն թողութի մեղաց նոցա շնորհելով ։ . . .*

"Another canon. For the Sabbath, at dawn. Of Martyrs and the Dead. Hymn, in second tone: Path of rest. In death on Death thou didst trample, kindly Lord. Life endless thou bestowedst on us. Even now vouchsafe the same to the souls of them that are fallen asleep, through the supplications of thy martyrs granting remission of their sins . . ."

Fol. 51. *Այլ կանոն սրբոց և ննջեց · նոյն աւուրդ ։ աւրհն · ձ՟բ ։ Եկայք ժողովուրդք աւրհն ։*

*Նուագարանք ա՟ծայինք, բովընդակողք սբ՟ հոգւոյն
երևեցայք, իմաստուն մարգարէք ։ և այժմ ջերմա
պէս աղաչեցէք զա՟ծ, որպէս զի ողորմեսցի մեզ,
որք փառաւորեմք զքեզ ։ . . .*

"Another canon, of Saints and of the Dead. On the same day. Hymn, in second tone: Come, ye peoples, praise. Lyres swept by the finger of God, in fulfilment of the Holy Spirit ye appeared, wise Prophets. Now, therefore, fervently pray to God to have mercy on us, who glorify thee . . ."

Fol. 54*b*. *Շաբաթ ։ զկնի ընթրեցն ։ կանոն ։ երրորդութե և ա՟ծածնին ։ ձ՟գ · Որ զջուրն կանխաւ ։*

*Միայն բարերար տր ա՟մի, մի և երրորդութի
ա՟ծապետութի · երրորդափայլ ծագմամբդ քո
լուսաւորեա զիս · զի անդադար երգեցից քեզ ։
զոր փառաւորեն · հրեշտակքն երեքսրբեան աւրհն
ութբ . . .*

"Sabbath, after the Supper. Canon. Of the Trinity and Theotokos. Third tone: He who of old the waters. Single beneficent Lord of all, Unity and Trinity of God-head, illumine me with the triple sheen of thine effulgence, that I may unceasingly sing unto thee, whom angels glorify with the hymn as thrice-holy . . ."

Fol. 55. *Այլ կանոն ա՟ծածնին ։ ձ՟գ · Որ զջուրն կանխ ։*

*Մեծափայլ Լուսաւոր՝ հարսն սբ մեծանուն մա
րիամ ա՟ծածին, դուստր դաւթի, և քան զսերովբես
ն բարձրագոյն, գեղեցկութիւն յակովբա՝ լայնա
գոյն քան զերկինս · մեծ են փառք քո · ամենեքեն
երանեմք զքեզ ։ . . .*

"Another canon of the Theotokos. Third tone: Who of old the waters. Far-gleaming, luminous, holy Bride, renowned Mariam, Theotokos, Daughter of David, exalted above the cherubim, Beauty of Jacob, more spacious than the heavens, great is thy glory: we all hold thee blessed . . ."

Fol. 60. *Կանոն ։ յարութե ։ աւրհն ։ ձ՟գ ։ Որ զջուրն կանխաւ ։*

*Որ զերկիր դատապարտեց զպատուիրանազ
անցելոց, քրտամբ պտուղ բերելով զփուշս
ն, նա ինքն ի փշոց պսակի ի ձեռաց աւրինազա
նցելոցն, սա է ա՟ծ մեր որ մարմնով ընդունեցաւ
զչարչարանս՝ և զանէծս էլոյծ զի փառաւորէ ։ . . .*

"Canon. Of the Resurrection. Hymn, in third tone: Who of old the waters. He who commandedst the earth, by the sweat of those who transgressed thy commandment, to bring forth thorns for fruit, nay, was himself crowned with thorns by the transgressors of the law, he is our God who in the flesh submitted to sufferings, and loosened the curse . . ."

Fol. 62. *Այլ կանոն ։ յարթե ։ աւրհն · ձ՟գ ։ Ի կորդ և յանդ ։*

*Պարզեցեր կամաւ զձեռս քո ի վերա խաչին քո ա՟ծ մեր ·
և յառաջին խաբէութենէ մեղացն ազատեցեր զլ
ադամային ազգս, և ուրախութբ երգեն, աւրհնեսց
ուք զտր ա՟ծն մեր, զի փառաւորեալ է ։ . . .*

"Another canon of the Resurrection. Hymn, in third tone: In fallow and field. Voluntarily thou didst spread out thy hands upon thy Cross, our God, and rescuedst the race of Adam from the guile of sin. And with gladsome song let us praise our Lord God, for he is glorified . . ."

Fol. 64. Այլ կանոն։ Ածածնի․ կիրակե։ ձգ։ Երգ նոր երգե։

Ծունր կրկնի ամենայն, երկնաւորացն և երկրաւորացս՝ և սանդարամետականաց․ և երկիր պագնեն որդւոյն քում կոյս զի փառաւորեալ է։ . . .

"Another canon of the Theotokos, for Sunday. In third tone: Let us sing a new song. All beings in heaven and on earth and under the earth bend the knee and worship thy Son, Virgin, for he is glorified . . ."

Fol. 65*b*. Կիրկի։ երեկ։ կանոն։ Ածածնին։ յետ ընթրեացն աւրհն․ ձգ․ Որ զջուրն կ։

Իմանալի ամպն, որ զերկնային պայծառութե ճառագայթմն, զապաշխարութի ծագեաց, և զմութն մեղաց հալածեաց, Ածածին ամենամաքուրն, որ պահապան է անձանց մերոց, լուսաւորեաց զծագս երկրի։ . . .

"For Sunday at Vespers. Canon, of the Theotokos, after the Supper. Hymn, in third tone: Who of old the waters. Spiritual cloud, which shed forth repentance, the sheen of heavenly splendour, and dispersed the mist of sin, Mother of God all spotless, guardian of our souls, illumine the ends of the earth . . ."

Fol. 68. բ շաբթի։ կանոն։ Հրշտակացն։ աւրհն։ ձգ․ Երգ նոր։

Անսկիզբն լոյս և առաւողիչ լուսոյ, դու գոլով Քս Ած, զխորհուրդս իմ լուսաւորէ աւրհնել զքեզ, ուժգնութբ վերինն զուարթնոցն։ . . .

"Second *feria*. Canon, of the Angels. Hymn, in third tone: A new song. Light without beginning and Giver of light, thou art Christ God. Lighten my thoughts to praise thee, with the ardour of the watchers on high . . ."

Fol. 70*b*. Այլ կանոն ապաշխարութե։ բ շաբթի։ աւրհն․ գձ․ Սքանչելի փ։

Ի բիւրոց չարեաց մեղաց իմոց փրկեա զիս միայն անմեղ, զոր գործեցի անմտութբ․ և որպէս պոռնկին տուր ինձ, արտասուս ապաշխարութե։ . . .

"Another canon of Repentance, for the second *feria*. Hymn, in third tone: Wondrous glory. From the myriad evils of my sins save me, thou that alone art sinless, sins that I committed through imprudence, and grant to me, as to the adulteress, tears of repentance . . ."

Fol. 74*b*. գ․ շաբթի։ կանոն կարապետին։ աւրհն ձգ։ Որ զջուրն կանխաւ։

Յամուլ արգանդէ բուսեալ Ածային ծաղիկ տն կարապետ, պաղատեա առ Ած պտուղ առաքինութե բերել ինձ․ և զանպտղութե իմոյ լուծանել զտխրութի, և փարատել յինէն զամպս ծուլութեան իմոյ։ . . .

"Of the third *feria*. Canon of the Forerunner. Hymn, in third tone: Who of old the waters. Offspring of a barren womb, divine scion, forerunner of the Lord, entreat with God that I bear the fruit of virtue, and relax the sorrow of my unfruitfulness, and disperse from me the clouds of my slothfulness . . ."

Fol. 77. Այլ կանոն։ գ շրի ապաշխ․ աւրհնեց։ ձգ․ Որ զջուրն կ։

Զանձինս նախ քան զվախճանն․ ով հաւատացեալք ողբասցուք յամենայն սրտէ . . .

"Another canon, of the night, of Repentance. Hymn, in third tone: Who of old the waters. Let us mourn with all our heart for ourselves ere we die, O faithful ones."

The hymns contained in this codex are clearly translations of Greek *troparia*, and we have in it but a small fragment of a larger work which covered the liturgical year. No similar collection is known to exist, and this codex is therefore a unique monument of a lost phase of Armenian Christianity. It must have been in use in some church which remained in communion with the orthodox Greek Church, and used its hymns in an Armenian dress.†

The volume contains no date, and no colophons except the following on fol. 7*b*: Ո՛ տայր ինձ տեսանել զվերջ քո։ ո՛վ ցանկալի, *i.e.* Who will grant me to behold thine end, O object of my desire?

---

† The Western Armenians were temporarily reunited with the Greeks under Heraclius at the Council of Karin or Theodosiupolis. Perhaps these hymns are a monument of these uniats.

On fol. 59*b* is the scholion: Անավաթմին աշտիճանաց թարգմանի, *i.e.* *Anabathm* is to be rendered "of grades." (This is in explanation of the word անաւաթմի which here occurs in a rubric.)

On fol. 30 a late hand has scribbled in the margin the name մկրտիչ սարգիսեան, *i.e.* Mkrtitch Sargisean.

On fol. 27*b*, in lower margin and upside down, is scribbled the following, in a late hand: Մ՝եծապատիւ յովաննէս եղբայր տիանունէի(?) գրիլու չիղաւ, *i.e.* The honourable Jovannês, brother of Tianunê (?) did not write. And similarly, on fol. 28, this: Պըղտիկեալի գրակաւ միդ այր ղատ բանունէի գրիլու չիղաւ.

59.

Or. 2614.—Paper. Bound in red leather stamped with rude designs. Size, external 8 by 5½ inches, of text 5½ by 4. The book contains 73 written folios preceded and followed by many blanks. The main text is written in two hands: the first (folios 1–10*b*), a clear *notergir* or notary's hand; the second (folios 10*b*–71), a large, clear *bolorgir* or round hand. Folios 72–73 were written later in rude *notergir*. The written nucleus of the volume is of glazed yellowish paper, contrasting with the rough white paper of the blank folios. This nucleus is formed of six quires; of the seventh quire only one leaf, fol. 71, remains. The orthography is modern, and the handwriting and style point to a date not earlier than 1650. The MS. contains no date or colophon.

Contents: A selection of Canons in somewhat vulgarized Armenian.

Fol. 1. Գիրք կանոնական մեծի և գիտնականի եպ̅սկոպոսի սրբոյն բարսեղի ։

Արտաքսեալքն եկեղեցւոյ՝ ա̅մ հերձուածողք ասին, այլ կէսոցն և զայս այլ, և զառանձինն ժողովարարս. վ̅ս զի տլանդաւորք այնոքիկ ասին որ ամենևին ի բաց որոշեալ են ուղիղ հաւատոց. իսկ բաժանողք այնոքիկ ասին որ վ̅ս պատճառաց ինչ իրաց եկեղեցոյ կամ խնդիր առ միմեանս լինելոյ ժողովս առ անձինն կատար առ ոչ կարելնոցա հնազանդել քահանայից եպ̅ւաց . . .

"Canon-book of the great and learned chief bishop St. Basil. Those who are put outside the Church are all of them called sectaries, but among them we must distinguish from other kinds the holders of special conventicles, for these are called heretics as being entirely cut off from the true faith. But those are called schismatics who for some ecclesiastical reason or from internal disputes have become a special congregation, complete in itself, because they could not obey their priests and bishops . . ."

This ends (fol. 10*b*):—

Նմանապէս և սայ որոշեսցի յեկեղեցւոյ և յեղբայրութենէ. շբ̅թս ՚ի մինչև ուղեսցի ։

"Likewise shall he be excluded from the church and brotherhood for two weeks until he be corrected."

Fol. 10*b*. Գիրք կանոնական ս̅ր բարսեղի ։

Յայսմիկ առաւել հարկանէ մ̅դ եթէ գտցէ յօրինաց ինչ որ ըստ կամաց հեշտութե̅ լինի. ընդ լծով ծառայութե̅ օրինացն անկանի. իսկ ապա եթէ դուցցէ ինչ ծանր օրինացն ասացեալ առ. քս ազատութի. փախուցեալ անկանիցի . . .

"The book of canons of St. Basil. By such a thing as this a man is particularly impressed; if, namely, he finds something in the Law which agrees with his inclination for pleasure, then he falls under the yoke of the Law. On the other hand, if, perchance, the Law presses heavily on him in some particular, then in the name of freedom in Christ he runs away and falls . . ."

There follow 255 canons numbered in margin, of which the last runs:—

Որ զուգաւորի ընդ կնոջ եղբօր կամ ընդ քերց ն̅ր. բաժանեսցին և ապաշխարեսցեն. զա̅մ աւուրս կենաց իւրեանց. ապա եթէ ոչ բաժանեսցին. եղիցի իբրև զհեթանոսս և զհրէայ ։

"Let him who weds a brother's wife or his sisters be separated and repent all the days of his life. If the parties will not separate, he shall be like a Gentile or a Jew."

In the above it is not very clear, from sheer absence of grammar, who commits the offence by wedding whom.

Fol. 43. Կանոնք ճ̃․կե․ հայրապետաց։
Պարտ է՛ ուրացող հաւատացեալս առանց վտանգի՛ հրաժարեալս յա̃մ աշխարհիս իրաց․ գ̃․ ամ արտասուօք․ և մտերմութի̃ւ և ճգնութի̃ւ ապաշխարել։

"Canons of the 165 Patriarchs. One who denies the faith without the excuse of being in danger must renounce all the things of this world for three years with tears, and cordially and austerely repent."

The 76th and last of these canons ends:—

Եթէ ոք ի հայրապետաց կամ առաջնորդաց 'ի մեծամեծաց մինչև 'ի փոքունս․ խփիցէ՛․ զպատարագ ամուսնաւոր քահանայի․ կամ ասէ թէ պատարագ կրաւնաւորի՛ լաւ է․քհ̃յի այնպէս չէ՛․ նզովեալ 'ի քս̃է․ և 'ի․ յժ̃ը․ հայրապետացն․ և 'ի մէնջ ամէն եղիցի եղիցի։

"If any patriarch or bishop, from the highest to the least in grade, deny the Mass to a married priest, or assert that only the Mass of a religious is valid, but not of a priest under the said conditions, let him be accursed of Christ and of the 318 Patriarchs, and of ourselves. Amen, so be it, so be it."

Fol. 52. Կանոնք և սահմանք կիւրղի յեր̃մյ հյրպն․ վ̃ս պէսպէս հոսմանց և ախտից․ որ ընդ քուն լինի և ընդ արթուն․

"Canons and ordinances of Cyril, Patriarch of Jerusalem, on various issues and illnesses, both in sleep and awake."

Fol. 56. A selection of canons regarding ordination and priestly ministry. Begins:—

Պարտ է քառասունք կատարել մեռելոյն․ զի առաքելական հրամանէ և աւանդութ̃ի . . .

"It is his duty to perform the 40 days' rite for the dead, for the Apostolic tradition enjoins it . . ."

There follows the sub-title: Յաղագս նուիրաց և պտղոց քհ̃յից։ "Concerning gifts and fruits due to priests."

The sources enumerated in the titles of the canons are: Canons of Basil, folios 57, 58, 59, 66, 70*b*; Apostolic canons, folios 57*b*, 59, 70; Nicene canons, folios 59*b*, 71; Thadeos, fol. 59; John Mandakuni, fol. 61; Nerses Catholicos, folios 62, 63; Antiochene canons, fol. 70*b*; Gregory Illuminator, fol. 71*b*; John the Philosopher, fol. 71*b*.

Fol. 72*b*. Supplication to the Lord's Mother by Athanasius, Patriarch of Alexandria: Լուր աղաչանաց մերոց սբ̃ կոյս ա̃ծածին մարիամ... "Hear our prayers, holy Virgin, Theotokos Mariam ..."

Fol. 73. Prayer of Abba Ephrem Syrus: Ով անբիծ և անարատ կոյս մարիամ. . . "O spotless and pure Virgin Mariam . . ."

60.

Or. 2334. — Stout paper. Oriental binding in brown leather, stamped with designs, on boards. Size, external $8\frac{1}{2}$ by 6 inches, of text $6\frac{1}{2}$ by $4\frac{1}{2}$. Folios 151, written mostly in a crude *notergir*, large and clear to read. From fol. 99 to 108, and 130 to end, the writing is in double columns. Folios 99–107 are more neatly written, perhaps by another hand. It would also seem that folios 35–97 were supplied from another book, for they are written on whiter and coarser paper in a ruder hand than folios 1–34, and the signatures of the quires of this part of the book have been altered to suit the quire-numbers which precede, and the margins cut to suit the size of folios 1–35. After fol. 97, quires 9–16 contain the last 26 groups of canons.

It contains parts of the Armenian Conciliary.

Fol. 1. A list of the various councils and authorities whose canons should follow. This list is copied from a fuller collection, for only a choice is given in the sequel.

Fol. 2. An index to the body of canons, giving the marginal number of each canon wherein the point is dealt with. *Inc.* Ի շաբաթու և կիրակէի պատարագ մատուցանել. բ. միը . . . "That Mass must be offered on Sabbaths and Sundays, nos. 2, 228 . . ."

Fol. 14. The Apostolic canons, with preface: Վարդապետութ͞ի առաքելոցն զկնի վերանալոյն ք͞ի առ Հայր իւր յերկինս, որպ͞ շնորհեաց ն͞ց առնել նշանս և բժշկութ͞իս . . . "Teaching of the Apostles after the ascent of Christ to his Father in heaven, how he gave them grace to work signs and cures . . ."

This breaks off on fol. 14*b*, where the scribe begins these canons afresh and completes them. There follow on fol. 16*b* the heads of the canons, and then, fol. 18, the text as printed by Dashian, but only as far as canon 29, after which later matter is introduced. The table of 34 heads begins:—

Վ͞ս յարևելս կոյս յաղօթս կալ։
Վ͞ս կիւրակէի պատարագ մատուցանել։

"On turning to the East in prayer. On offering the Mass on Sundays."

The alien matter interpolated at the end of these canons (fol. 30) is an enumeration of the twelve primitive ecclesiastical provinces which the Apostles are supposed jointly to have instituted.

Fol. 30*b*. Deutero-Apostolic canons:—

Վասն ձեռնադրութ͞ե եպիսկոպոսաց։
Վասն ժառանգաւորաց ձեռնադրութ͞ե։
Վասն տ͞րունական պատարագին ։ . . .

"On the ordination of bishops. On the ordination of clerics. On the Dominical offering . . ." The table gives the heads of 85 canons, nos. 35–119 of the marginal series.

Fol. 41. The 35 canons of Thadeus in Edessa (ուռհայի). *Inc.* Յորժամ լուսաւորեցաւ քաղաքն մկրտութ͞բ . . . "When the city was illuminated by baptism . . ."

Fol. 47. Of the same, heads 8: Կին եթէ ամուլ դիպեսցի անգիտաբար ամուսնանալով . . . "If a barren woman chance to have married in ignorance . . ." In the table on fol. 1 these are called the Canons of Philip the Apostle, as also in MS. Or. 6986, fol. 46.

Fol. 47*b*. Without title: Վ͞ս հեղձուցանելոյ կամաւ զմանկունս խեղս . . . "On the wilful strangling of crippled children . . ." Called in the table on fol. 1 the Canons of the Fathers and Successors, in 24 heads; in the marginal series, nos. 161–184.

Fol. 51*b*. The 20 canons of Ancyra.

Fol. 56. The 20 canons of Nicea. In the last canon, matter regarding certain Polish schismatics is added. The Nicene Creed and Discourse of Constantine are added in brief on fol. 61.

Fol. 62. The 114 deutero-Nicene canons.

Fol. 67*b*. The 30 canons of Gregory, Apostle of Armenia.

Fol. 68*b*. The 88 canons of Athanasius.

Fol. 82*b*. The 9 canons of St. Makarius, Bishop of Jerusalem, addressed to the Armenians.

Fol. 86. The 3 canons of the Council of Constantinople.

Fol. 87. The 30 canons of Gregory Theologus.

Fol. 93. The 51 canons of Archbishop Basil addressed to St. Akiļiqos. The text breaks off with no. 32 of these at the end of fol. 97 and of the eighth quire, and quires 9–14 are lost; these contained the two canons of Basil to Theodorus and other collections enumerated in the table on fol. 1*b*. The text is only complete as far as canon 32.

Fol. 98 is a stray folio from the same collection of canons, and the first of a quire numbered in lower margin 17. It contains on the recto the end of canon 1104 and the beginning of canon 1105 of the entire collection. The verso is glued to a sheet of different paper.

Fol. 98*b*. Tables of real and spiritual kinship arranged to exhibit the prohibited degrees, followed by explanatory text.

Fol. 105. A tract of Nerses Catholicos on the same topic. *Inc.* Ընթեռնլով իմ զկարգս աստիճանաց ազգականութեն մեծ աշխատութբ հասու եղէ, 'ի գրոշմած աղիւսակաձև աստիճանաց . . . "Reading the rule of degrees of kinship, I with much labour comprehended them in a table of degrees duly drawn up in writing . . ." A circular diagram illustrates the text.

Fol. 106. On the degrees of kinship, from the third book and third title: Ազգականութեն (*lege* թի) ծննդականութեն անուանէ և բաժանի յերիս կարգս . . . "Kinship by birth is named and divided into three orders . . ." In other MSS. the code here cited is described as that of Leon, Constantine, and Justinian.

Fol. 107. On Baptism: Արդ քրիստոնէութեն սկիզբն և գլուխ մկրտութի է որ կնունք ասի աշխարհի բառով։ Եւ թէ զի՞նչ է մկրտութի. մկրտութի վերստին և հոգևոր ծնունդ է . . . "Now the beginning and chief rite of Christianity is Baptism, called in vulgar speech the Seal. What then is Baptism? Baptism is a second and spiritual birth . . ."

Below in this tract, which was part of a longer treatise on Christian discipline by John of Eznka, we read the following :—

Եւ մկրտութի մեր ի մահ քի է ոպ ասէ պօղոս՝ որք ի քս յս մկրտեցայք. զի յորժամ արկանէ քահանայն զջուրն աւազան և ասէ ձայն տն վերայ ջուր. այսինքն. այն ածային ձայն արարչութեն եղև ի վր ջրոց և ասաց հանցեն, ջուրք. զեռունս շնչոց. կենդանեաց, և եղեն այ հրաման։ Եւ այն ձայն որ 'ի վր յորդանանու եղև քի մկրտութի (*corr. to* -թեն) որ ասաց (*add above line:* հայր 'ի վերուստ) դայ է որդի իմ սիրելի, նոյն ձայն 'ի վր այս ջրոյս որ ծնանի զմանուկս զայս որ է որդի հողեղէն։ մարդոյ. յայսմհետէ. կոչի որդի այ։ Եւ զմեռոն . . .

Եւ այն որ քահանայն. Գ. հետ. ի ջուրն ընկղմէ. զմանուկ. Գ. օրեայ թաղմանն քի է խորհուրդ. ոպ թէ թաղեցաւ հետ քի։ Եւ ի վերաբերեալ ի ջրոյն ոպ թէ յարեաւ Յէ քի ի մեռելոց. Եւ ի վեր հանել 'ի բեմն, թէ համբարձաւ Յէ քի յերկինս . . .

"And our Baptism, as Paul says, is into the death of Christ, for we were baptized unto J. C. For when the priest pours water into the font and repeats the words, *The voice of the Lord is upon the water*, that means the same Divine voice which at Creation was upon the waters, and said, *Let them bring forth swarms of living creatures*, and God's command was fulfilled. And it is the same voice which at the Baptism of Christ was over Jordan and said, *This is my Son beloved.* This same voice is over the water when the child is re-born. He was the clay-engendered son of man, henceforth he is called a son of God . . . And the trine immersion by the priest of the child in the water signifies the mystery of the three-days' burial of Christ, how that he is buried with Christ, just as his being carried up out of the water signifies the resurrection of Christ from the dead, and his being taken up to the *bema* signifies Christ's ascent into heaven . . ." (See MS. Or. 6986, fol. 56*b*.)

Folios 109–127. Գոհաբանութի առ յերկինս. Նարեկա միսալ է։

Գոհանամք մք երրորդութեն հօր և որդոյ և հոգոյն սբոյ. որ ասացեր արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում . . .

"Thanksgiving to heaven, from the missal of Narek. We thank thee, holy Trinity of Father, Son, and Holy Ghost, that thou didst say, Let us make man in our image . . ."

The second section of this piece is numbered ՀԵ (75), and begins: Հայր բոլորից է. ամենակալ ալփայ և ó. ապաւէն . . . ("Father of all, Almighty, Alpha and Omega, Refuge . . ."); and thence on the numbering extends to ՂԳ (93) on fol. 126*b*. The piece ends: և մի լինիր հռօդիադայ. կամ եզաբէլ. կամ եւդոքսիայ. այլ լեր բարեմիտ խրատու պահօղ. աղքատասէր. աղօթասէր՝ միշտ գոհասցիս 'ի տնէ։ "And be not like Herodias or Jezebel or Eudoxia, but be careful of goodly counsel, a lover of the poor, a lover of prayer, and ever be thanking God." There were two monasteries of Narek in Armenia. What is intended by the "missal (միսալ) of Narek" it is difficult to say. The style of the composition is not that of the famous Gregory of Narek of the tenth century. This entire tract is in a smaller, neater, and more closely written hand than what follows; perhaps by the same hand which wrote folios 98–107.

Fol. 127. *Յաղագս գալստեան որդոյն ա՟յ և կատարածի աշխարհի թէ ո՟պ ահեղ դատաստան լինելոց է.* *Inc.* *Արդ մեք ակն ունիմք գալստեան ք՟ի ա՟յ մերոյ* . . . "Concerning the coming of the Son of God and the end of the world, how the dread Judgment is to come to pass." Begins: "We therefore look forward to the coming of Christ our God . . ."

Folios 130–150. Lections from the four Gospels concerning the Lord's birth and his miracles of healing. These are written in double columns.

As already seen, this is a composite book. The earliest part consists of folios 1–34. Folios 35–97 are supplied from a later copy of the Conciliary, and the upper half of fol. 35*a* is annulled by lines drawn through the text because its matter was identical with the lower half of fol. 34*b*. In the lower margin of fol. 35*a* is the note:—

·ի· հմպրէքէնէ այս թերթ թղթես
որ երթա. չորս տեարին հմ՟պրքն
մինչև, ութ տեար լմընայ.

A folio of this later Conciliary is glued on to the boards inside each cover. It contains the same matter as fol. 33*b*.

Inside the first cover is glued a page of a sapiential book beginning: "Naked thou camest into the world from the womb," &c. A note on the same page contains the date 1165 (1715) and the words "On starting for holy Jerusalem, Murad."

On fol. 150*b* is this note, by the hand, it would seem, which wrote folios 35 *sqq.*:—

Այս գրկուկս թվին ռճ՟կե յե՟մ քաղաք. նէի տըրուպ ծառայ ա՟յ զք՟րյ երէց. այս միջի աւուրս գրեցի. յարութ՟ն մէջ. ժ՟բ օր կեցայ և գրեցի։ "This book was written in the year 1165 (A.D. 1715) in Jerusalem, by the humble servant of God, Zachariah the elder. This I wrote at noon (?); during the Resurrection (? Pentecostal period) I was writing continuously for twelve days."

Other scribes have tried their pens on folios 150*b* and 151*a*. One of the latter transcribes a note according to which Gregory the Illuminator was the first to light a taper miraculously at the Holy Sepulchre on Easter Day.

HOURS, PRAYERS, CALENDARS, AND BREVIARIES.

61.

Add. 16,408.—Vellum. Modern binding of black leather, with gilt edges. Folios 23, 34 *sqq.*, and 179 *sqq.* are much stained. Size, external 7 by 5 inches, of text $4\frac{1}{2}$ by $3\frac{3}{4}$. Folios 407, excluding two vellum fly-sheets from an older MS. 34 quires are numbered in the lower margin as far as 370*b*, after which they are not signed; each contains 12 leaves. Four hands have contributed to this MS. Folios 1–19 are written in a small and somewhat irregular *bolorgir* or round hand; this section is written in double columns, each of 28 lines. Folios 20–22 are in a larger, straggling, and rude *bolorgir*. Folios 23–373 and 388–407 are in a somewhat faded ink, in double columns of 30 to 32 lines each, in the small, irregular, and somewhat pointed *bolorgir* common among the Vatican missionaries who visited Armenia in the Middle Ages. Folios 374–387 are in small, fine, regular *bolorgir*, in blacker ink than what precedes. There are many contractions, and no illuminations. The ritual directions are given in red, and the paragraphs begin with simple red capitals.

Contents: The Dominican Calendar and Breviary.

I. Calendar and list of Feasts and Fasts.

Fol. 1. Յունվարի ամիս ունի աւր. լա՟ ։
ա. ա. թլփատութ՟ի ք՟ի. կր՟կ
ժթ. բ. բ. Ը՟ ։ օրեա ստեփաննոսի փ՟քր.

"January has 31 days. 1. 1. The Circumcision of Christ: a double. xix. 2. 2. Octave of Stephen: a minor Feast."

II. The Dominican Breviary.

Fol. 8*b*. Ժամագիրք. բոլոր տարոյն ըստ կարգի քարոզողաց երանելոյն դաւմինիկոսի. որոյ սկիզբն է առաջին կիրակէ. Նախատաւն ծննդեան Տ՟ն. որ կոչի ըստ Հռովմանցւոցն գալուստ ։ եւ գիտելի է զի առաջին, կիրակէ գալստեանն է այն որ մերձ լինի. ի տաւն սրբոյն անդրէի առաքելոյն, թէ յառաջ և թէ յետոյ . . .

This is evidently from a Latin original, as follows: "Horarum liber totius anni secundum ordinem Praedicatorum beati Dominici cuius initium est prima Dominica praefestiva nativitatis Domini, quae vocatur Romanorum Adventus. Sciendum autem est quod prima Dominica Adventus illa est quae vicinio est festo Sancti Andreae Apostoli vel ante vel post . . ."

The text breaks off on fol. 15. There follows the "Canon of the First Sunday in Advent, beginning at eventide . . ." with the words: "On Sundays when there is no double Feast, the Confession of Faith of Athanasius is repeated: Whosoever will be saved, before all things it is necessary to hold the orthodox faith," &c.

Fol. 17. ա՟ծած կոյս մարիամ, կացեալ առ խաչն. իւր միածնին, հեղուր զարտասուս . . . "This is the *Stabat Mater*."

Fol. 19*b*. Colophon (see below).

III. Folios 20–22*a*. Լուսնացուց որ ցուցանեն պատկեր աւուրցն լուսնին. զբարի և չար.

ա. Առաջի օրն բարի է ա՟մ իրաց. հարսանիս առնել. շինուածս առնել և խոշինս կտրել. փախուցեալն և կորուսեալն գտանի . . .

"*Clavis lunae*, showing the image (*i.e.* names) of the days of the moon, the good and the bad. 1. The first day is good for all affairs, to hold weddings on, to erect buildings, and shear sheep. A runaway and a lost thing are found . . ." This piece is written in a barbarous *bolorgir*.

Fol. 23*b*. The text interrupted on fol. 15 is resumed: Երկրորդ կիրակէի գալստեանն. ի շաբաթ երեկոյն. պ՟խ. ահա եկեսցէ տ՟ր և ա՟մ . . . i.e. *Dominica secunda Adventus, Sabbati ad vesperam. Resp. Ecce adveniet Dominus et omnes . . .*

Fol. 25*b*. *Dominica tertia Adventus.*

Fol. 27*b*. Չորեք շաբթի որէ յետ այս կիրակէիս. հանապազ լինի պահոց չորից եղանակացն. գիտելի է . . . *Quarta feria post istam Dominicam, semper ieiunium quatuor temporum celebratur. Sciendum est . . .* (*Cp.* rubric, p. 64 of the Dominican Breviary, edition of 1517. This edition of the Dominican Breviary is referred to in the sequel as "edition" simply.)

Fol. 29*b*. Ի շաբթի օրն ի մէջ գիշերին. հրաւա՟կնն. Այժմ մերձ է . . . i.e. *Sabbato ad matutinum. Invitatorium. Prope est . . .*

Fol. 30*b*. Չորրորդ կիրակէին . . . *Dominica quarta Adventus . . .*

Fol. 31*b*. Յորժամ վիճիլ ծննդեան յայս կիրակիս հանդիպի . . . *Quando vigilia natalis Domini in hac Dominica evenerit* . . . (see p. 67*b* of edition).

Fol. 32*b*. Մ՝եծ. ով. կց՟դնիս այս ասին. ի գովութ՟իս յառաջ քան զվիճիլ . . . *Ad magnificat antiphonae dicendae in laudes per sex ferias ante vigiliam* . . . (see p. 69 of edition).

Fol. 33. Հետագա կց՟դնիս պարտին ասիլ. ի է՟ մերձակա օրն յառաջ քան զվիճիլ ծննդեան . . . *Sequentes antiphonae sunt dicendae septem proximis diebus ante vigiliam natalis . . .*

Fol. 33*b*. Իսկ յորժամ տօն սրբոյն թօմայի փոխի վ՟ն կիրակէին, յայնժամ նախասացեալ կց՟դնիս, ամենևին թողցին . . . *Sed quando festum Si. Thomae mutatur ob Dominicam tunc praedictae antiphonae omnino omittendae . . .*

Fol. 33*b*. Ի վիճիլ ծննդեանն ի մէջգիշերին ոչ իջանեն ի ծունկս . . . *In vigilia nativitatis ad matutinum prostrationes non fiant* . . . (p. 69*b* of edition).

Fol. 35. Ի մէջգիշերին. Հրաւիրականն . . . *In natali Domini ad matutinum invitatorium* . . . (p. 72 of edition).

Fol. 39*b*. Յայսմ օրէ մինչև [ը] օրք յայտնութենն ի ժամ . . . *Ab hac die usque in crastinum octavum Epiphaniae* . . . (p. 75 of edition).

Fol. 40. Եթէ. ը. օր էր ծննդեան տն. կամ ըստեփաննոսի, կամ յոհաննու, կամ մանկանցն, և կամ սբյն թօմայի. ի կիրակէ հանդիպի . . . *Si festum natalis Domini Sancti Stephani vel Sancti Iohannis vel Sanctorum Innocentium vel Sancti Thomae in Dominica evenerit* . . . (p. 75*b* of edition).

Fol. 41*b*. Երգ. Յելից ծագման արեգական. մինչև յոլորտս երկրի . . . *Hymnus solis ortus cardine. Ad usque terrae limites* . . . (p. 76*b* of edition).

Fol. 42. Թլփատութն տն յառաջ յերեկոյին. գլխ. բազում մասամբք . . . *In circumcisione. Ad vesper. Caput. Multifarie* . . . (p. 76*b* of edition).

Fol. 45. Ս իճիլի յայտնութն, թէ ի կիրակէ հանդիպի . . . *Si vigilia Epiphaniae in Dominica contigerit* . . . (p. 78*b* of edition).

Fol. 55. Թէ. ը. երդ օրս այս ի շաբաթ հանդիպի . . . *Si haec octava in Sabbato evenerit* . . . (p. 85*b* of edition).

Fol. 58*b*. Երգ. աժմ ի ծագել արեգական զած մախթեմք . . . *Hymnus. Iam lucis orto sidere Deum precemur* . . . (p. 89*b* of edition).

Fol. 63*b*. Յերրորդ կիրակէին. յետ. ը. օրէից յայտնութն ի շաբաթ երեկոյն. աղ . . . *Dominica secunda* (Arm. = *tertia*) *post octavam Epiphaniae. Oratio: Omnipotens sempiterne Deus* . . . (p. 93*b* of edition).

Fol. 65. Կանոն երրորդ կիրակէին յետ. ը. օրէից յայտնութն . . . *Canon tertiae Dominicae post octavam Epiphaniae* . . . (p. 94*b* of edition).

Fol. 66*b*. *Dominica quarta.* Զընտանիս քո տր պահեա . . . *Familiam tuam quaesumus Domine* . . . (p. 95*b* of edition).

Fol. 70. Կանոն երկրորդ կիրակէին յառաջաւորին որ կոչի ըստ հռոմայեցոցն. կ. երրդ . . . *Canon secundae Dominicae artsiburi quod vocatur apud Romanos Septuagesima* . . . (p. 99*b* of edition).

Fol. 74*b*. Կանոն չորեք շաբթի որ է սկսկըն (*sic*) պահոց . . . *Feria quarta in capite ieiunii* . . . (p. 103*b* of edition).

Fol. 93. Կանոն ծաղկազարդին . . . *Dominica in ramis* . . . (p. 120*b* of edition).

Fol. 96. Չորեք շաբթի օր . . . *Feria quarta maioris hebdomadae* . . . (p. 123 of edition).

Fol. 96*b*. Մ՝եծի. Ե. շաբթի ի մէջ գիշերին լուցանեն. ժԵ. մոմ . . . *Feria quinta ad matut. accendunt* xv *candelas* . . .

Fol. 104. Մ՝եծի շաբաթի . . . *Sabbati maioris hebdomadae* . . . (p. 127*b* of edition).

Fol. 107. Ի սբ զատկին ի մէջ գիշերին . . . *In die Paschae ad matutinum* . . . (p. 126 of edition).

Fol. 134. Համբարձմանն տն յերեկոյն . . . Feast of Ascension . . . (p. 145 of edition).

Fol. 141. Ի վիճիլի է գոյ գալստն ի մէջ գիշերի . . . *In vigilia Pentecoste* (lit. *Adventus*) *ad matutinum* . . . (p. 150 of edition).

Fol. 149. Կանոն սբ երրորդութն յերեկոյն . . . *Canon Sanctae Trinitatis ad vesperas* . . . (p. 155 of edition).

Fol. 153*b*. Կանոն մարմնո և արեանն քի ի. Ե. շաբթի երեկոյն . . . *Canon Corporis et Sanguinis Christi in quinta feria ad vesperas* . . . (p. 157 of edition). The hymn *Pange lingua* begins thus: Գովեալ լեզու զխորհրդ մարմնոյն փառաւորեալ, i.e. *Lauda lingua gloriosi Corporis mysterium.*

Fol. 160. Առաջի կիրակէին. որ է յետ. ը. օրէից մարմնոյն քի մինչև ի յառաջի կիրակէին օգոստոսի պատմի: ած լսող ամենեցուն . . . *Dominica prima post octavam Corporis Christi, et deinceps usque ad primam Dominicam Augusti, cantetur historia Deus omnium* . . . (p. 368 of edition).

Fol. 182*b*. Առջի կիրակէին նուկնպերի (*sic*) . . . *Dominica prima Novembris* . . . (p. 189 of edition).

Fol. 186*b*. Հինգերորդ կիրակէին. նուէնպերի. ի միքիաէ ընթց̃ . . . *Dominica quinta Novembris. Lectio ex Michia: Verbum Domini quod factum* . . . (p. 192 of edition).

The Armenian then omits *Dominica prima post Trinitatem*, and continues :—

Fol. 187. Առաջի կիրակէին և աղօթն. ա̃ղ. զս̃ր անուան քո տ̃ր . . . *Dominica prima et oratio, Sancti Nominis tui Domine timorem* . . . (p. 193 of edition).

Fol. 203. Իդ̃ կիրակէին ա̃ղ. զարթոյ տ̃ր . . . *Dominica* xxiv (in edition, xxv). *Oratio: Excita quaesumus Domine* . . . (p. 201*b* of edition).

Fol. 203*b*. Գիտելի է զի կիրակի որ յա̃. ը̃. օրէից մարմնոյն քր̃ սկսանի ա̃լոք. ա̃ծ լոող ամենեցուն . . . *Sciendum autem quod a Dominica, Deus omnium* . . . (p. 202*b* of edition).

Fol. 204. Ի նաւակատի եկ̃ղցոյ. և կամ ի տարեկից նորին . . . *In dedicatione ecclesiae et in anniversario eiusdem* . . . (p. 203*b* of edition).

After the last antiphon of this: *Zachee festinans descende quia hodie in domo tua* (զաքէ փութա էջ այսր զի այսօր ի տան քում). the MS. omits the section *Per octavas*, &c., of p. 205*b* of the edition, and continues at once with the following :—

Fol. 207. Խորանք յաղագս տօնից. թէ որպէս արասցեն գիտելի է, թէ յոր օր (*sic*) պարզ տօն կամ այլ մեծ հանդիպի . . . *De festis in communi. In quacunque die festum simplex vel maius occurrerit* . . . (p. 206 of edition).

Fol. 209*b*. Ս ճ̃իլ մի̃ առաքելոյն անդրէի թէ ի կիրիակէ հանդիպի . . . *In vigilia Sancti Andreae. Si Dominica fuerit* . . . (p. 211 of edition).

The second part of this Breviary then contains canons and commemorations of saints and martyrs in the following order :—

Fol. 213*b*, Canon of Nicolaus. Fol. 216*b*, Canon of Lucia. Fol. 218*b*, Canon of Thomas, apostle. Fol. 220, Canon of Stephen, protomartyr. Fol. 223, Canon of John, evangelist. Fol. 226, Canon of Innocents. Fol. 229, Canon of Thomas, bishop and martyr. Fol. 230*b*, Canon of Sylvester, pope. Fol. 234*b*, Commemoration of Paulus Eremita. Fol. 234*b*, Commemoration of Hilary and Remigius, confessors. Fol. 234*b*, Canon of St. Felix. Fol. 235, Canon of St. Maurus. Fol. 236, Canon of Marcus (Marcellus), pope and martyr. Fol. 236*b*, Canon of Antony, confessor. Fol. 237, Canon of St. Prisca. Fol. 237*b*, Canon of Fabian and Sebastian. Fol. 239*b*, Canon of St. Agnes. Fol. 242*b*, Canon of St. Vincentius. Fol. 245*b*, the Conversion of Paul. Fol. 249, Commemoration of Julianus, bishop and confessor. Fol. 249, Feast of St. Agnes (*bis*). Fol. 249*b*, Canon of Ignatius, bishop and martyr. Fol. 250, Canon of *Hypapante* and Purification of B.V.M. Fol. 254, Canon of Blasius, bishop and martyr. Fol. 254*b*, Canon of St. Agatha. Fol. 257, Commemoration of Vedastus and Amandus. Fol. 257, St. Scholastica. Fol. 257*b*, Valentinus, martyr. Fol. 258, Cathedra of Peter. Fol. 259*b*, Commemoration of Matathia (Matthew), apostle. Fol. 261, Albinus, bishop and confessor. Fol. 261, Thomas Aquinas. Fol. 265*b*, Gregory, pope. Fol. 266*b*, St. Benedict. Fol. 268, Annunciation. Fol. 271, St. Ambrose. Fol. 273*b*, SS. Tyburtius and Valerianus. Fol. 274, St. George, knight. Fol. 274*b*, Canon of Mark, evangelist. Fol. 275*b*, Canon of St. Vitalis. Fol. 276, Peter, martyr, of order of *Predicatores*. Fol. 278, Philip and Jacob, apostles. Fol. 279*b*, Invention of the Cross. Fol. 279*b*, Commemoration of Alexander, martyr, and Companions. Fol. 281, Commemoration of Crown of Thorns. Fol. 283, John, evangelist. Fol. 284, Gordianus, bishop, and Epiamqos (Epimachos). Fol. 284, Nereus and Achilles. Fol. 285, Pudentiana, virgin. Fol. 285, Translation of St. Dominicus. Fol. 286*b*, Urbanus, pope. Fol. 287, Petronilla, virgin. Fol. 287, Marcellinus and Peter, martyrs. Fol. 288, Commemoration of Medardos, bishop and martyr. Fol. 288, SS. Primus and Felicianus. Fol. 288*b*, Barnabas, apostle. Fol. 289*b*, St. Baziliktos (Basilides) and Companions. Fol. 290*b*, St. Antony, *ex ordine Praedicatorum*. Fol. 291, SS. Vitus and Modestus. Fol. 291, SS. Kirakos (Quiricus) and Julitta. Fol. 291, Marcus and Marsilianus (Marcellianus). Fol. 291*b*, Gervasius and Protasius. Fol. 292*b*, Vigil of Birth of John Baptist. Fol. 298*b*, John and Paul, martyrs. Fol. 300, Vigil of Feast of Peter and Paul. Fol. 307, Commemoration of Peter, apostle. Fol. 307*b*, Canon of third day of John Baptist. Fol. 308*b*, Commemoration of Frosios (Processus) and Martianus (Martinus), martyrs. Fol. 309, Sunday in octave of the Apostles. Fol. 311*b*, Canon of Seven Brothers, martyrs. Fol. 312, Canon of Alexianus (Alexius), confessor. Fol. 313, Canon of Margarita, virgin. Fol. 314*b*, Canon of Feast of St. Praxedis, virgin. Fol. 315, Canon of Mary Magdalen. Fol. 318, Canon of Polinarius (Apollinaris), bishop and martyr. Fol. 319, Canon of Jacob, apostle. Fol. 321, Canon of St. Martha. Fol. 321, Canon of Nazarius, Tzelos (Celsus), and Pantaleon, martyrs. Fol. 322, Canon of Simplicius and Patricius (? Beatrice), martyrs. Fol. 322*b*, Canon of Abdon and Senên. Fol. 323, Canon of Germanus, bishop. Fol. 323*b*, Canon of Chains of St. Peter. Fol. 324*b*, Canon of Stephen, pope and martyr. Fol. 325, Canon of Relics of St. Stephen. Fol. 326*b*, Canon of St. Dominic. Fol. 331, Canon of Laurentius. Fol. 333*b*, Commemoration of Tiros (? Tiburtius), martyr. Fol. 333*b*, Canon of Hippolytus and Companions. Fol. 335, Canon of Eusebius, confessor. Fol. 335, Canon of Vigil of *Transitus Mariae*. Fol. 335*b*, Canon of *Transitus*. Fol. 338*b*, Canon of Sunday in octave of *Transitus*. Fol. 339, Commemoration of Agapetus. Fol. 339, Canon of holy Father Bernard. Fol. 340, Canon of octave of *Transitus*. Fol. 341, Canon of Timotheus and Sympherianus, martyrs. Fol. 341*b*, Canon of Bartholomew, apostle. Fol. 342*b*, Canon of Ludovicus, confessor and king. Fol. 343*b*, Canon of Augustine, confessor. Fol. 347, Canon of Beheadal of John Baptist. Fol. 348*b*, Canon of Birth of B. V. M. Fol. 351, Commemoration of Gorgonius. Fol. 351*b*, Canon of the Elevation of Cross. Fol. 351*b*, Commemoration of Cornelius and Cyprian. Fol. 353*b*, Canon of Euphemia, virgin. Fol. 354, Canon of St. Lambertus, martyr, Fol. 354, Canon of Vigil of Matthew, apostle. Fol. 355, Canon of Matthew. Fol. 355*b*, Canon of Marcellus and Companions. Fol. 356*b*, Canon of Kotsa and Ramianus. Fol. 357, Canon of Michael, archangel. Fol. 360*b*, Canon of Hieronymus. Fol. 361, Canon of Remigius, confessor. Fol. 361*b*, Canon of Franciscus, confessor. Fol. 365*b*, Canon of Marcus, pope and confessor. Fol. 365*b*, Commemoration of Sargis and Bagus (Sergius and Bacchus). Fol. 366, Canon of Dionysius, bishop and martyr. Fol. 367, Canon of Gregory the Illuminator. Fol. 369*b*, Commemoration of Calixtus, pope and martyr. Fol. 369*b*, Canon of Luke, evangelist. Fol. 370*b*, Canon of the 11,000 Virgins. Fol. 372, Commemoration of Crispinus and Crispinianus, martyrs. Fol. 372, Canon of Simon and Jude, apostles. Fol. 373, Canon of All Saints. Fol. 376*b*, Canon of All that Sleep. Fol. 377, Canon of *Quatuor Coronati*. Fol. 378, Canon of Theodorus Stratelates. Fol. 378*b*, Canon of Martin, bishop and confessor. Fol. 381, Canon of St. Cecilia. Fol. 383, Canon of Clement, pope and martyr. Fol. 384*b*, Commemoration of Chrysogonus, martyr. Fol. 384*b*, Canon of Catharina, virgin, martyr. Fol. 387, Commemoration of Saturninus, martyr, and of Vitalius and Agricola. Fol. 388, Canon of All the Apostles. Fol. 389*b*, Canon of All the Evangelists. Fol. 390, Canon of All the Other Apostles. Fol. 391*b*, Canon of All the Martyrs. Fol. 393*b*, Canon of All the Confessors. Fol. 395*b*, Canon of All the Virgins. Fol. 397*b*, Canon of All the Apostles and Evangelists, held with Pentecost. Fol. 398, Canon of B. V. M. for Saturday in octave of Epiphany. Fol. 400*b*, Commendation of Pope and all living Benefactors. Fol. 401, Prayers for the Dead. Fol. 401, Vigil or Fast for the Dead. Fol. 404, Litany for the Dead. Fol. 405*b*, Colophon.

Fol. 406*b*. Ի թուական արհեստենէ աղիւսակս, և յերկու կողմանց է մուտն, և յերկու կողմանց ա՛յլն է սկիզբն, զոր երկուսն 'ի մի' տուփ հկեալ ցուցանէ զոր և կամիս: This is a note explaining to the reader how to use the tables of contents, which here fill two pages.

The colophon on fol. 405*b* is as follows:—

1. Յամի ծննդեանն փրկչին մերո Յ
2. Որ և հազարն ընդ նմին թ վեր Յ
3. Հայկազան զչրջանա Կ
4. Այլ և՝ ընդ նոյն միացո Յ
5. Ներարհեստիւ թարքմանութ Բ
6. Վարժեա ուսմամբ լաթինաց Ո
7. Արդասանեալ ֆրաթ պետրո Ս
8. Րոտեմ ըդ̃ այս և զթնթ դու Թ
9. Դասեալ ի կարգ եմ ընդ սմ Ա
10. Արդասաւոր մատեանս յարմա Ր
11. Պաղատ ի քռնա վան Ք
12. Եւ շնինողք սորա որ համագա Մ
13. Տիապարոն գործ ի քըռն Ա
14. Ներհուն հռետոր ոմ̃ն իմաստու Ն
15. Որ և յոհան իսկ յորջորջ Ի
16. Րամեաց զրաբունս երբնագունա Կ
17. Կորովամիտ և ուշիմ Ա
18. Որ ըստ յեսուեա խոստմանց յիրկի Ր
19. Չնա աշխարհի յիմաստ և կար Դ
20. Եւ զգիրս մ̃ս թարքման Է
21. Ցօղով շնորհաց հոգոյն լցեալ Ք
22. Եւ արդ զբրեվիար ազգին լաթին Ա
23. Առ արգասիւք սորին յարմա Ր
24. Լինել ի զարդ եկեղեց Ո
25. Քան[զի] օրհն[եալ] եղբայր և հե Զ
26. Ռետոր հմուտ ազգին իւրո Յ
27. Նա հայրապետ ժիր աղերսո Յ (*lege* Ղ)
28. Եւ արդ ի կիր առնողք զսայ Ա
29. Ցակաք զոհան ուղիչ հոգո Ց
30. Իսկ յակօփոս թարքման սորի Ն

1. Յեր հարիւրից և երեսնո Յ
2. Որ և զօթնեակն ընդ նմին յետ Յ (?*lege* Ա)
3. Համ ութսուն էր և ութա Կ
4. Առ զվեցհարիւրն և դասե[ց] Ո
5. Նպաստ եղև միջորդութ Բ
6. Վան ինքեան յաղգէ այն նմկլ Ո (*lege* այնմ- գոլ)
7. Առեալ իւր հայր զտօմինիկո Ս
8. Րաբուն թարքման թեպետ եմ բւ Թ (,, բութ)
9. Դաղմատ աղքատ, և ազգաւ և Ա
10. Առեալ զաւարտ և զկոպլա Ր
11. Պարապածեալ եղբարքս որք կան Ք
12. Են ամուսինք զոյգ համերա Մ
13. Տիկին ելթիկն որ ընդ նմ Ա
14. Նոյն և ըստ հոգոյ որդի սոցու Ն
15. Որոյ անուամբն վանքս չին' Ի
16. Րամեաց զլաթինս ընդ հայս հասա Կ
17. Կամաւ դիմեաց յաթոռ հռոմ Ա
18. Ուղապ̅տեաց մեզ անբոյսի Ր
19. Չքննազս փոխ̃ցի հայս նուա Դ
20. Եւ զհայկազանս լուսաւոր Է
21. Ցանկան որ բանն մ̃ր լուեալ Ք
22. Ես որ տրուպ եղբայր սոր Ա
23. Անսխալ եղի ի հայս բառբա Ր
24. Լուսաւորեալ զաչս հոգո Ո
25. Քարակատող եղեալ ընդ մե Զ
26. Ռէմին հնազանդ հռոմայցո Յ
27. Նա բանին տ̃ն է քարոզո Ղ
28. Եղէք մաղթողք մեզ յարակ Ա
29. Ցանկ դասեսցէ տ̃րն սրբո Ց
30. Ի ձենջ յիշեալ լիցի ընդ սմի Ն

The acrostic is double: Յոհան վարդապետն որ կոչեցեալ քռնեցի, *i.e.* "Johan Wardapet called of Qṛn," and Յակոբոս թարքման ի կարգէ քարոզողացն, *i.e.* "Jacobus translator of the Order of Preachers."

The above incoherent and ill-spelled colophon was composed by some Latin monk who was little acquainted with Armenian. Each of the second thirty lines is to be read as a continuation of the corresponding one of the first thirty. The sense seems to be as follows:—

"In the year of the birth of our Saviour 230, adding thereto 1000 and a further 7; in the Armenian cycle it was 88, but to that add 600 in the reckoning of the translation; it was provided as an aid: trained in Latin learning, because of being of that race, termed Fra Petros, taking as father Dominic, I crave incessantly mercy, a rabbi translator, though

I am stupid, I was enrolled in his order, a poor Dalmat also in race, and I reached the end and conclusion of this ample book. A noble gives to Qṛn *wanq*, bringing (?) us the brethren who are there and the builders of it who are of one will and husband and wife, twin in mind (?), the guardian George of Qṛn and his lady Elthik with him, a learned rhetor, wise, likewise their son in spirit who is called John, in whose name the *wanq* is built, collected diphysist doctors, collected Latins with Armenians, of an age subtle and intelligent. Of his own will he visited the see of Rome, which according to Jesus' promise directs us, unimpeachable, not vulgar, wise; and an ordinal admirable I translated, an Armenian humble [*read* նուաղ]: and this holy book he translates, and illumines the Armenians: they, filled with dew of spiritual grace, desire to hear the holy Word. So then I, his humble brother, put correctly into the Armenian tongue this Breviary of the Latins through his bounty (?), to be an ornament to the Church, to illumine the eyes of the soul. For a blessed and gentle brother was with us, a rhetor skilled of his race, obedient to the decree of Rome. He, a patriarch active in prayer, is preacher of the Lord's Word. And now ye who use this intercede for us for ever. May the Lord enrol among the saints John the . . . director of souls, and Jacob the translator thereof be remembered by you along with him."

The date 1238 presents much difficulty. It was not indeed too early for Dominicans to be working in Armenia, for eight of them were sent to Tiflis as early as 1235. On the other hand, Galanus (*Conciliationis Eccl. Arm. cum Romana*, Rome, 1680) prints a letter addressed by John of Qṛn himself to the United Brethren, as the Armenian Dominicans called themselves, in which Pope John XXII. (1316–1334) is mentioned, as also King Ôshin of Sis (1308–1320) and the Council of Adana (1316). Jacob the translator is also mentioned in it as a monk in the *wanq* or convent built for the Dominicans in Qṛn by George the *azat* or noble and his wife Elthik. We must therefore correct to 1338, and suppose that the copyist of this MS. misread the date 1338 and corrected the Armenian date to suit.

Jacob the translator and his brother John Qṛnetzi here mentioned are noticed in Quetif, *Script. Ord. Praedic.*, tom. i., p. 583. See also Tchamitchian's History of Armenia, vol. iii., pp. 326 *sqq.*; Alishan's *Sisuan* (Venice, 1893), pp. 374 and 406; the colophons of Dominican Armenian MSS. in Dashean's Catalogue, pp. 305, 613, 720, 741, 979; and Fr. Tournebize, *Histoire politique et religieuse de l'Arménie* (Paris, 1910), pp. 320 *sqq.*

Colophon II., fol. 406:—

Յամի տն. ռ̃, ն̃, ծ̃, վերջի ստացող բրէվիարիս, ես փր. Թադէոս շահապ ունեցի, եկի 'ի կաֆայս 'ի սր. Նիկօլ վանքս, և գնեցի ըզգիրքս զայս 'ի լադինացոց, ի հալա̃լ արդեանց իմոց, և ետու զսա վերստին կազմել և զպակասն լնուլ, 'ի վայելումն անձին իմոյ, և յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց, և որք հանդիպիք ի սմայ յիշեսջիք յաղօթս ձեր զիս զփր. Թադէոս, և դուք յիշեա̃լ լիջիք ի քէ̃ ա̃յ մերոյ: Ա̃մէն.

"In the year of the Lord 1450, I, the last owner of this Breviary, Fra Thadeos, *Economus*, had it. I came to Kaphay to the *wanq* of St. Nicol, and bought this book from the Latins out of my honest earnings, and had it rebound and its missing parts supplied, for my own use and as a memorial of myself and my parents; and all ye who read in it shall remember in your prayers me, Fra Thadeos, and shall yourselves be remembered by Christ our God. Amen."

The hand which wrote Colophon II. probably wrote folios 374–387. The first hand breaks off at a third of the way down the first column of fol. 374 in the middle of a word which the next hand completes.

Colophon III., fol. 406:—

Ես Շմ̃ն եպիսկոպոս, բերի զգիրքս ի վանքս Թվլիս, ըստ իշխանութե̃ն շահ իսմայելին:

"I, Simeon, bishop, brought this book to the *wanq* (monastery) in the year 954 (A.D. 1505), in the reign of Shah Ismayel."

Colophon IV., fol. 19*b* :—

Յամի տն մերոյ քի. ռ. ե՟Ճ. ժէ: և ի հայոց թվին ջկզ: ես ֆրա պետրոս. շահբունեցի գնեցի զգիրքս զայս որ է պրովիար ի ե՟Ճ: դ՟կ: ի յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնաւղացն իմոց: հօրն իմոյ ամիրդատին. և մօրն իմոյ մէլիք խաթունին: և եղբարցն իմոց. ամիր խանին. ամիր ջանին. և եղբաւր որդոցն իմոց. միրիջանին. և ամիրդատ սարկաւագին . . .

Կազմեցաւ սմ գիրքս ձեռամբ . . . բաներգէսի . . .

"In the year of our Christ 1517, and of the Armenians 966, I, Fra Petros of Shahbun, bought this book, a Breviary (spelled *proviar*), for 500 dahekans (decans) as a memorial of myself and of my parents, of my father Amirdat and my mother Mêliq Khathun, and of my brothers Amir Khan, Amir Dschan, and of my brother's sons Miridschan and Amirdat the deacon . . . This book was bound by the sinful and unworthy servant Banerges (Boanerges). Glory be to Christ for ever."

It was at this date (1517) that the first nineteen folios were added to replace the beginning of the book which had been lost. Colophon IV. is by the hand which wrote folios 1–19.

Colophon V., fol. 19*b* :—

Տէր պետրոս փոխեցաւ ի տ՟ծ. ռ. ե՟Ճ. ծ՟բ: փետրուարի ժէ: ձուկն միայն ուտէր: փառս քի. ամէն:

"Sir Petros passed away to God in 1552, Feb. 17. He only ate fish. Glory to Christ. Amen."

At the beginning and end of this volume are bound in two fragments of a vellum MS. of the Gospels, written in a neat erect *ergathagir* of the tenth to eleventh century. The letters are in faded ink, $\frac{3}{16}$ of an inch high. The first folio contains on verso Matt. $19^{13-14, 17-20, 24-28}$; the second, Matt. 18^{32-35}, and on verso Matt. 19^{10-12}.

This codex, which was probably written about the year 1400, is important for the history of the Dominican Breviary, of which it reproduces an early form, resembling the Venice edition of June 28, 1516, with which in the preceding pages it is often compared. The Armenian Breviary of the *Praedicatores* was printed at Venice in 1714, and a copy is preserved in the Museum. In this edition the text of the prayers, hymns, and liturgical portions are often copied from the early translation, but the entire work is conformed to the later *Breviarium Reformatum*. In the Bibl. Nat. in Paris is another copy, no. 19, Suppl. des Fonds Arm.

The codex formed part of the Rezzi Collection, and was purchased by the British Museum in 1847.

62.

Or. 2624.—Paper. Size, external $6\frac{3}{8}$ by 4 inches, of text $4\frac{1}{2}$ by 3. Recently half-bound in leather. Folios 278, written in a rude *bolorgir* or round hand approaching in type to *notergir* or notary's hand. The MS. consists of 25 quires of 12 folios each, except nos. 5 and 6 which are imperfect and have 18 between them, no. 14 with 8 but of which the beginning is lost, and nos. 22 and 23 which are imperfect and have 21 between them; no. 25, the last, has 8, nos. 8, 19, 20 have 10 each, and no. 16 has 11. Folios 57, 126, and 150 are torn, and folios are lost after fol. 56 and after folios 149, 244, 258. The margins were cut when the volume was first bound. A rude coloured headpiece and scroll in the margin mark the beginning of the text; titles and first lines are given in red.

Contents: Folios 4–57 contain an imperfect Breviary. The Hour of Matins begins on fol. 4 with the words: *Զարթուցեալքս ամենեքեան ի հանգըստենէ քնոյ զոր շնորհեաց մեզ մարդասէրն տ՟ծ . . .* The Hour of Vespers begins, fol. 41: *Կարգաւորութի՟ հասարակ աղաւթից երեկոյին ժամուն . . .* The Hour of Peace, fol. 50: *Խորանք քա-*

ղաղական . . . This is not finished, and fol. 57*b* was left blank by the scribe.

For a description of the remainder of the MS., see below.

63.

Or. 4551.—Oriental cotton paper, much thumbed. Modern half-binding in red leather. Size, external 5¼ by 4 inches, of text 3¾ by 2¼. Folios 92. All but two signatures of the quires are lost by reason of the margins having been cut, or through loss of folios: the first preserved is the end signature of quire 2, on fol. 23*b*; no. 3 begins on fol. 24.

The volume really comprises two separate MSS. Folios 1–61 are a Breviary or Hours-book, written in a clear, small *bolorgir*, 21 lines to the page; the orthography is modern, and simple headpieces, coloured blue and red, with marginal arabesques, mark the beginnings of the canons. Folios 62–92 contain calendarial matter.

Part I.

Fol. 1. Տ՟ր եթէ զշրթունս իմ բանաս։ This is the Midnight Office. See the "Rituale Armenorum," p. 447, where these Offices are divided into sections, to which I refer in the sequel. This rite is continuous to end of fol. 2, where it breaks off at verse 19 of Psalm 88 (87). Thus section 1 and part of section 2 are preserved.

The next nine folios should be read in this order: 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 5, 6; then 47, 48, &c.; and fol. 3 should follow fol. 46.

Folios 3, 4, 7*a* contain the end of the Service of Vespers, and answer to sections 144, 145, 146, 147. In this last section, 147, Psalm $86^{16, 17}$ is omitted, and the Vespers rite ends with this section.

Folios 7*b*, &c., contain the Office of the Hour of Peace. The text begins: Խաղաղական· որ ա՟ծ փրկութե՟ իմոյ ի տուէ կարդացի և գիշերի առաջի քո մտցեն աղօթք· Of this rite sections 163–166 (as far as the words "And hear ye this from the ends") remain in this MS.

Folios 13–31*a* contain from near the beginning to the end of the Office of Matins. The text is somewhat abridged, and contains sections 20, 25, 26, 21, 23*a*, 24, 40, 46, 48, 63*a*, 71, 72, 65, 66, 67, 69. The text (fol. 13) begins: Լոյս տ՟ն ա՟յ ի վ՟ր մեր. զգործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա ի մեզ տ՟ր·

Folios 31*b*–35 contain the beginning of the Hour of Terce and end of Sext. The text begins: Աւրհնեալ Հոգին մի ա՟ծ ճշմարիտ· There remain of the former Office sections 98, 98*a*, 98*b*, 103, 105. The end of Terce and beginning of Sext are therefore lost. Of the latter Office only sections 114, 115, 116 remain.

Folios 35*b*–40*b*. Աւհլ որդին մի ա՟ծ ճշմարիտ . . . This is the Office of None. There remain sections 117, 117*a*, 123, 124*a*, 125 (= Psalms 114–116), 125*a*, 125*b*, 126(?), 127.

Folios 40*b*–46. Ես առ ա՟ծ կարդացի . . . This is the Office of Vespers. There remain sections 128, 129, 129*a*, *b*, *c*, 130, 132, 135, 140, 140*a*. After fol. 46 should be read fol. 3.

Fol. 47 should follow fol. 6, for it contains the end of the Office of the Hour of Peace, Ps. 26 ("O Lord my Light and my Life"), and section 172.

Fol. 48. Առաքեա տ՟ր զլոյս քո և զճշմարտութի քո . . . This is the Hour of Rest. There are given sections 174, 175, 177, 178, 181, 182, 184, 185, 186, as in the "Rituale Armenorum," p. 487.

Part II.

This is written in small *bolorgir*, 16 lines to the page. It consists of Calendarial Tables.

Fol. 62. Զմուտ խորանիս այսպէս արա. կալ զՀայոց թուականն, ռ. ղէ. թիւ 'ի բաց ձգեա. և ըղ մնացեալն տուր 'ի խորանացս. ուր դադարի' այն է գիրտարուն, և թուականն. և տանուտէրն. որ են հանդէպ միմեանց ի միում տողի։ Այս տօմարս ջրա֊հեաց կու փոխուի. յորժամ ջրա͞հեաց բարեկենդան լինի. թէ ի մուտ պասին բշըթի հանդիպի, մինչև ի. ը. աւուր բ՛շբթ օր ջրա͞հէնքէ։ Ո՛ինչ օր որ պա՛սն մտանես, մինչև գալ այն օրն, ջրա͞հէնք կու լինի։ Նոր տարեմուտ է տօմարիս . . .

Rules for use of the tables which follow. Begins: "Use the table thus: Take in the Armenian era 1097 (=A.D. 1647), subtract number, and carry the remainder to the columns of the table. Wherever it agrees (*lit.* stops), that is the letter of the year,† and the date, and the Zodiacal sign (=οἰκοδεσπότης), which confront one another in a single line. This reckoning of the Benediction of the Waters varies: whenever the Benediction falls on a Sunday (*lit.* Carnival or High-day), if it falls on the beginning of a Fast, wait till the eighth day; the second *feria* is the Benediction day. On whatever day you begin the Fast, before that day comes the Benediction is held."

Folios 63–66*b*. Tables:—

Խոյն	Ցուլն	Երկաւորն	Խեցգետին	Առիւծն	Կոյսն	Կշիռն	Կարիճն	Աղեղնաւորն	Այծեղջիւրն	Ջրհոսն	Ձուկն
ռղ	ռղ	ռճ	ռճ	ռճ	ռճ	ռճ	ռճ	ռճ	ռճ	ռճ	ռճ
ը	թ			բ	գ	դ	ե	զ	է	ը	թ
դ	ո	թ	ս	մ	ե	չ	ձ	ը	յ	խ	ղ

The fourth, eighth, and twelfth columns are given in red ink.

Using for the letters of the Armenian alphabet the corresponding numbers, the above table may be rendered as follows:—

Aries	Taurus	Gemini	Cancer	Leo	Virgo	Libra	Scorpio	Sagittarius	Capricornus	Aquarius	Pisces
1090	1090	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100
8	9			2	3	4	5	6	7	8	9
4	600	9	2000	200	5	700	80	8	300	40	90

Fol. 66*b*, at end of tables: Թուական հայոց ռ. ղը. առաջին տարուն գիրն դա՛յ է. վերին տանու֊տէրն խոյն է։ կարմիր տողերն նահանջ է։ ե. ճ. լբ. գի՛ր կայ 'ի մէջ խորանիս։ յորժամ. ե. ճ. լբ. գիրն վերջ լինի. դարձեալ նոր ջրջանք կու լինի տօմարիս . . .

"Year of the Armenian era 1098 (A.D. 1648), the first year-letter is *day* (*i.e.* D=4). The upper οἰκοδεσπότης is Aries. The red lines are the bissextile. There are 532 letters in the table. When the 532 letters are exhausted, a fresh cycle of the calendar begins . . ."

Fol. 67. Պարզեալ է տօմարն հեշտ և դիւրին. վասն գիտողաց որ ամէն մարդ հեշտ իմանայ։

ա. Այրի տարին ջուրն գշբթի ա͞հի։ մէջն. զ. օր կեր' մի սարգսի պա͞ն է։ մի սարգսի պա͞ն անցնի. բ. շբթ կեր. մեծ պա͞ն է։ զատիկն արա մինչ 'ի. խ. օրն համբարձումն է։ համբարձմանէն. ժ. օր անցնի' եղիական պա͞ն է։ եղիական պա͞ն անցնի. բ. շբթ կեր' մի գրիգորի պա͞ն է։ մի գրիգորի պա͞ն անցնի. բ. շբթ կեր' վարդավառի պա͞ն է։ վարդավառի պա͞ն անցնի։ զ. շբթ կեր' ա͞ծածնի պա͞ն է։ ա͞ծածնի պա͞ն անցնի. գ. շբթ կեր, մի խաչին պա͞ն է. մի խաչին պա͞ն անցնի. ա. շբթ կեր. մի գէորգայ պա͞ն է։ մի գէորգայ պա͞ն անցնի. է. շբթ կեր, նաւասարդի պա͞ն է։ նաւասարդի պա͞ն անցնի. բ. շբթ կեր. մի յակոբայ պա͞ն է։ մի յակոբայ պա͞ն անցնի. ժը. օր կեր. ջրա͞հեաց պա͞նէ. օրն շաբաթ.

"The following calendar is simplified and rendered easy, so that everyone can understand it without difficulty.

"A. In an A-year the water is blessed on the third of the week. On the six intermediary days you eat (*jours gras*). When the Fast of St. Sarkis (i.e. *Artziburi*) is over, eat for two weeks, until there is the Great Fast (*i.e.* Lent). After *Zatik* until the fortieth day, when is

---

† Easter may fall on any one of the thirty-five days, March 22 to April 25. The Armenians used the first thirty-five letters of their alphabet to signify these days, and assigned to any particular year as its letter that one of the thirty-five on which Easter fell.

Ascension. Ten days after Ascension begins the Fast of Elias. After the Fast of Elias, eat for two weeks, until the Fast of St. Gregory. After the Fast of St. Gregory, eat for two weeks, until the Fast of *Wardawar̦* (Transfiguration) begins. After the Fast of *Wardawar̦*, eat for six weeks, until the Fast of the Theotokos. After the Fast of Theotokos, eat for three weeks, until the Fast of Holy Cross. After that, eat for one week, until the Fast of St. George begins. After that is over, eat for seven weeks, until Fast of *Navasard* begins. After that is over, eat for two weeks, until the Fast of St. Jacob. After that is over, eat for eighteen days, until the Fast of the Benediction of the Waters comes on a Sabbath."

The above is repeated for each letter of the alphabet.

Fol. 92*b*. Colophon of Part II.:—

Ի թիւ Հայոց մեր հայկազա՛ն. հազար Նսուն ութ թուակա՛ն. գրեցի տոմարս գեղեցիկ. որք ընթեռնուն և հասկանան: յորժամ կարդաս հմուտ լինիս միտդ պահէ դու զա̃մ: պարտ է քեզ պատրաստ կենա՛լ, որ նահանջ լինի տարին այն: մի՛ սղալեսցես դու զպա՛սն, և զուտիսն ընդ միմեան: Նահանջ տարին թէ վե՛ւ. լինի՛, վեւ բանեցո՛ մինչ 'ի գարնա՛ն: գարնանամուտն' սէռմն մուտ որ ուղիղ գայ տարին լմա՛ն: Նահանջ տարին զինչ գիր լինի՛ մէկ գիր յե՛տ տաս դու անխափա՛ն:

"In the year of the Armenian era 1098 (A.D. 1648) I wrote this fair calendar. Those who read it will understand it. When you have read and are versed in it, bear it all in mind. You must be on your guard against a particular year being a bissextile. Make no mistake about the Fasts, and do not confuse them with the days for eating..."

64.

Or. 2336.—Fine vellum. Size, external 4⅛ by 3 inches, of text 2½ by 1¾. Modern binding of red morocco. Folios 194, in 20 quires of 10 folios each, except 9 and 10 which have 9, and 3 and 20 which have 8. The hand is a small, neat *bolorgir* of the seventeenth century, written 22 lines to a page, with few compendia or accents. The comma and double point are used in punctuation, and the words are divided. Folios 49–55*a* are written in double columns. There are many illuminations, *e.g.* on fol. 5*b* a full-page miniature of a priest with book; similar ones on folios 135*b* and 175*b* are obliterated. On folios 6, 33, 96, 106, 118, 139, 161 are illuminated headpieces with marginal scrolls and arabesques. The larger paragraphs begin with bird and *shalagir* or festooned letters; the smaller ones with blue and gold capitals. The margins are adorned with many miniatures of the Virgin and of the Evangelists and saints, often illustrative of the matter of the lections.

Contents.—The volume is a *Ժամագիրք* or Book of Hours. The canons, &c., come as follows. I give references to the pages of the printed edition of Constantinople, 1849.

Fol. 1. *Հրաժարիմք ի սատանայէ* ... "We renounce Satan..." page 1.

Fol. 2*b*. *Այս է ուղղափառ դաւանութիւն հաւատո՛* ... "This is the orthodox faith..." p. 3.

Fol. 6. *Տր̃ եթէ զշրթունս*... "Lord, if thou open my lips..." p. 7.

Fol. 33. *Կանոնագլուխ կարգօ՛: Դատեա տր̃ զայնոսիկ որ դատեն զիս* ... "The chief of the canons in order. Judge, O Lord, them that judge me..." p. 32.

A folio has been cut out after fol. 95, the last but one in quire 10, so that this rite is incomplete at end.

Fol. 96. *Աւրհնեալ հոգիդ մի̃ ա̃ծ ճշմարիտ, ամէն. Ողորմեա ինձ* ... "Blessed be the Holy Spirit, true God, Amen. Have mercy on me..." p. 329. These are the prayers of the Third Hour. "Rituale Armenorum," § 98.

Fol. 101. *Կարգաւորութիւն հասարակա՛ց աղաւթից վեցերրորդ ժամուն* ... "Public prayers ordained for the Sixth Hour . . ." p. 340. Rit. Arm., § 107.

Fol. 105*b*. Կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից իններորդ ժամուն . . . "Public prayers ordained for the Ninth Hour . . ." p. 350. Rit. Arm., § 117.

Fol. 110*b*. Ժամամուտք կարգաւ ըստ պատշաճի աւուրն, երկու շաբթի գ՟շի. ե՟շի: Որ ի Հօրէ առաքեցար փրկիչ . . . "Introits in order, proper to the second, third, and fifth *feriae*." *Begins:* "Thou who from the Father wast sent as Saviour . . ." p. 367.

Fol. 118. Աղօթից երեկոյի ժամուն : "Prayers of the Vesper Hour." p. 457. Rit. Arm., § 128.

Fol. 136. Օհութի մարմնաւոր սեղանոյ: "Blessing of a fleshly table." Rit. Arm., § 153.

Fol. 139. Աղօթից խաղաղական ժամուն : "Prayers of the Hour of Peace." p. 497. Rit. Arm., § 163.

Fol. 160. Աղօթից հանգստեան ժամուն: "Prayers of the Hour of Rest."

Fol. 171*b*. Աղօթք տն Ներսէսի հայոց կթ՟ղկոսի ասացեալ: Հաւատով խոստովանիմ և երկիր պագանեմ քեզ . . . "Prayers of Sir Nerses, Catholicos of Armenia." *Begins:* "In faith I confess and adore thee . . ." These prayers have been repeatedly printed.

Fol. 176. Շարական յորժամ ժամարարն զգեստաւորի զգ[եցքն] եղան[ակին]: Խորհուրդ խորին անհաս անսկիզբն որ զարդարեցեր . . . "Hymn for Vesting of the Priest, sung by the choir." *Begins:* "Mystery profound, incomprehensible, without beginning . . ."

Fol. 188*b*. Ամիսք փոքր հայոց : "Months of Little Armenian cycle." Illustrated with tables of seasons, months, signs of equinox, &c.

Fol. 189. Թուականն այսպէս արա. կալ զմեծ թվական հայոց, ՇԼԲ. ՇԼԲ. շրջանն 'ի բաց երթ որ մնա փոքր թվականն է . . . "Calculate the year thus. Take the Great era of Armenia, take away the 532—532 cycles. What is left over is the Little era . . ."

The Little era mentioned in these last two pieces was calculated by Azaria of Ispahan. It began on March 21 (=April 2 Gregorian style) of the year 1616, when two cycles of 532 years each of the Great Armenian era had elapsed. The latter began in 552.

65.

Or. 4555.—Paper. Modern cloth binding. The pages are much thumbed. Size, 6⅝ inches by 4⅝. Folios 36, in a modern, irregular, but clear *notergir* or notary's hand, 20 to 23 lines to a page.

Contains unauthentic Prayers of Gregory of Narek, and parts of the Armenian Breviary.

Fol. 1. A confession: Հաւատով խոստովանիմ երկիր պագանեմ քեզ հայր և որդին սբ հոգի անեղ և անմահ . . . "With faith I confess and adore thee, Father and Son and Holy Spirit, increate and immortal . . ."

Fol. 6. Զօրաւոր աղօթք սրբոյն գրիգորի Նարեկացւոյն վասն պահպանութե ի դիւէ և զօրութե նորին . . . *Inc.* Տր տր գթութեց եւ ած ողորմութեց անուն մեծութե. ձայն ահաւորութեան. կոչումն սաստկութե . . . "Powerful prayer of St. Gregory of Narek for preservation from the Devil and his influence . . . Lord, Lord of pity and God of mercies, Name of grandeur, Voice of awe, Call of reprimand . . ."

Fol. 11. Of the same, for protection from devils: Ած յաւիտենական բարերար և ամենակալ. ստեղծիչ լուսոյ և յօրինիչ գիշերոյ . . . "God eternal, benevolent, and almighty, Creator of light and Deviser of the night . . ."

Fol. 19*b*. The Office of Rest (see Rit. Arm., p. 486, sect. 174): Առաքեա տր զլոյս քո և զճշմարտութի քո . . . "Send, Lord, thy light and thy truth . . ."

Fragments of the other Hours follow.

MENOLOGIA AND MARTYROLOGIES.

66.

Or. 6555.—Glazed paper. Recent half-binding of green leather. Size, external 15 by 10¼ inches, of text 11 by 7¼. Folios 722, in 62 numbered quires of 12 leaves each. Most of the folios were torn at the outer edges, above and below, and have been mended. Several folios are lost or misplaced, *e.g.* after 150, 152. 186, 196, 624, 690, 699. The true places of those wrongly bound in is indicated in the table of the contents of this MS. given at end of the account of MS. Or. 4787. Written in a large, clear, neat *bolorgir* or round hand, in double columns of 37 lines each. The commencement of each piece is marked by arabesques of foliage and bird-scrolls in purple ink in the margin, with ornate initials and rubricated lines in the text. Here and there figures of saints are rudely drawn in the margins in red and black ink. The titles, which were in red, are often so faded as to be illegible. The orthography is archaic, and accents for reading are added.

The volume is a Menologium or *Haysmavurq*, *i.e.* "On this day," the name given to a collection of abridged acts of saints to be read in church on the days of their commemorations. The work is described on fol. 720*b* in the final memorandum as follows:—

"... Apostles, prophets, holy virgins, champions, who by their sufferings and death have received a portion in the glory of Jesus Christ—their history is written in this book called *Haysmavurq*. Here, then, are completed the glorious Feasts of all saintly champions, ascetics of old, and all Dominical Feasts ... which the priests teach by reading and recounting to all the lives and martyrdoms of the lovers of Christ and of them that fulfilled his commands. These the Church feasts each day, commemorating their several names, from the beginning of Navasard until the fifth of the *Epagomenai*, for the entire year of 365 days."

Fol. 721. The colophon continues thus:—

Աստուածային քա՟հիմն և ա՟ծաշէն քաջ նահատակաց հոգիաբուխ սր՟ տառս։ ի Թուականութեանս հայոց մեծաց յամիս ՉԼԸ, ի խնդրոյ ա՟ծապատիւ և հեզահոգի ներսէս քհ՟յի որ ի սոյն աւուրս խնդիր եղ՟և այս ... բուրաստանիս ... յիշատակ իւր և ծնաւղաց իւրոց, և կողակցին իւրոյ՝ երանուհոյն, և զաւակի նորին ստեփաննոս քահանային ...

Յիշեսջիք 'ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զներսէս մալոզն որ բազում աշխատեցաւ ի կոկել թղթիս և աւգնական եղև ի գրել գրոցս ... բա́յց գրեցաւ սա́ ձեռա́մբ մեղսամած և անիմաստ գրչի մովսէս աբեղի՝ 'ի գաւառս խախտեա́ց՝ որ ա́յժմ ասի բաբերթ՝ 'ի յանապատս որ կոչի բերթա́նկ՝ ընդ հովանեաւ սր՟ ա՟ծածնին. և սր՟ լուսաւորչին, յառաջնորդութեան վանացս տր՟ ղազար եպ՟սին, և կիրակոս հարպետին, յիշեսջիք և զմելիք տնտեսն և զդուստրն իւր զեմինն, որ բազում աշխատութի՟ սպասաւորէր մեզ 'ի գրել գրոցս, ա՟ծ զիւր հոգին անմահական հացովն կերակրէ ...

... հին և զորդին իւր զստեփաննոս քահանայն։ եւ զամին ատին, և զամուսինն իւր զսղութն, և զորդին իւր զա՟ծատուրն։ եւ զիս զմովսէս գծողս ... Անմեղադիր լերուք խոշորութեան և սղալանացս որ ի սմա զի կար մեր այս չափ էր։

Արդ ես ներսէս քահանայս, և ա՟ծատուրս՝ որ յանկացաւղ եղաք ա́յսմ տառիս, և եղաք 'ի քաղա́քս որ կոչի́ բաբերթ՝ ի դո́ւռն սր՟ ա՟ծածնին, յիշատակ ինձ, և ծնաւղաց մերոց, վկայութի՟ և կամեցողութի՟, տր՟ ղազարոսին, և խոճայ մկրտչին՝ քահանայիցն, և տանուտրացն, զի մի ոք իշխեսցի հանել զսա 'ի դրանէ սր՟ ա՟ծածնին, ո́չ ծախելո́վ, ո́չ գրաւելո́վ, ոչ գողանալո́վ, ո́չ յիմո́ց և ո́չ յաւտարաց ...

"This inspired holy book of the brave champions who based on Christ and builded on God was completed in the year of the Armenian era 938 (A.D. 1488), at the request of the divinely honoured and gentle Nersês the priest, who in those days required such a . . . garden . . . in memory of himself and his parents, and of his wife Eranuhi, and of his issue by her, Stephanus the priest . . .

"Remember in your pure-gleaming prayers Nersês Malaz, who worked hard at smoothing the sheets and assisted in the writing of the book . . . It was written, however, by the hand of the sin-stained and unintelligent scribe Moses, *abeḷa* (monk), in the canton of Khakhtiq, which is now called Baberth, in the hermitage called Berthak, under the shelter of the holy Theotokos and of the holy Illuminator, when the abbot of the *wanq* was Sir Lazar the Bishop, and Kirakos was Patriarch. Remember also Meliq the steward and his daughter Emin, who took great pains to minister to us while we were writing the book. May God feed with his bread their deathless souls . . ."

Here the text is broken. There was mention of the priest Nersês and his wife, for the text continues thus :—

". . . and his son Stephanus the priest, and Amin Atin, and his wife Aḷuth, and his son Astuadzatur, and myself Moses the penman . . . Do not blame overmuch the rudeness of my writing and the faults in it, for this is the best I could do.

"I, then, Nersês the priest, and Astuadzatur, who were longing to have this book, have given it to the city called Baberth, to the door of the holy Theotokos, as a memorial of myself and my parents, with the testimony and approval of Paron Lazarus and of Khodschay Mkrtitch, the priests, and of the lairds (= οἰκοδεσπόται), that no one may ever dare to remove it from the door of holy Theotokos, either by selling, pawning, or stealing it, neither of my own people nor of strangers . . ."

On fol. 78 Moses the scribe describes himself as of Hamshên (Համշէնցի). Nersês the priest and his son Stephanus the priest are commended to our prayers at the end of many of the pieces of this volume, as also are Amenatin and his wife Aḷuth at the end of many others. Such brief colophons occur on folios 7*b*, 22*a*, 24, 47*b*, 52, 56, 78, 103*b*, 118*b*, 185, 247, 576*b*.

In a final clause the author of this colophon begs the bishop and coenobites to read out the above colophon twice a year, at Epiphany and Easter.

Colophon II., fol. 721*b*, is in another hand, to the effect that the volume was rebound and repaired in the year 1151 (1601) by Theodore, a priest, at the request of the benevolent Sargis, who found it in disrepair.

A third colophon, fol. 722, attests that the volume was bound and repaired in the year 1038 (1588) by Barseḷ (Basil), Bishop of Gori (գորիցոյ), in the Iberian country, at the request of the reverend Meliton, a priest, as a record of his ancestors (հայրենի պապանց).

On fol. 723 is written, in a large ornamental *bolorgir* of the fifteenth century (a different hand from the rest of the MS.), in double columns of 26 lines each, a note relating to the execution by an Amir named Yusuf of a martyr whose name is Baltasar (բաղտասար). One Haylou Mri (հայլու մրի), of Sebastia, is ordered to behead the saint. The fragment begins :—

. . . ոք իւր և քաղաքացիք և
. . . ին ել և գնա աստի ղի
. . . վնասեցիս։ Խո՛կ բար
. . . պատանին բաղտասար
. . . ասէ ես պատրաստ եմ ՚ի
. . . մեռանել

A note on fol. 726*a* is in the same hand, and mentions the same persons as the second colophon, but asks our prayers for George, the scribe (գրչին գեօղի) of a holy *gandsaran*, and for "the benevolent Sargis" who had it bound. A *gandsaran* is a book of anthems, so this colophon must have been taken from some other codex.

This MS. originally began with an index

giving the names of the saints, &c., feasted every day of the year. The last page of this remains on fol. 1*b*, and contains the last 42 days of the year. As the last part of the codex is in ruins, I translate the index for the last eight days of the Church year :—

Hrotitz 28 (= Aug. 3) : Life of St. Dalmatius. Hrotitz 29 (= Aug. 4) : St. Sophia and her three daughters. Hrotitz 30 (= Aug. 5) : The Ark of the Lord. *Epagomenai* 1 (= Aug. 6) : Transfiguration. *Epag.* 2 (= Aug. 7) : Of the soldiers, followers of Wardan. *Epag.* 3 (= Aug. 8) : Domitianus and the ascetic Marianus. *Epag.* 4 (= Aug. 9) : Antoninus and Meṛonia. *Epag.* 5 (= Aug. 10) : Hovasaph, son of the king, Abener, and Baralam.

A rude note on this page runs: *Ես Թորոս քահանաի տըպագրեալ* 1865, *յունիս* 28 (*i.e.* I, Thoros, a priest, printed this in 1865, June 28).

Whether the Armenian Menologion was reprinted anywhere in that year, I do not know. The editio princeps was made in A.D. 1705, and it was again printed in 1730. The list of contents of this codex is given under the next, Or. 4787, p. 168 foll.

67.

Or. 4787.—Paper. The lower corners of folios are dirty, and many which were torn are repaired. Recent half-binding of red leather. Size, external 16½ by 11½ inches, of text 13½ by 8. Folios 434, of which 5–421*a* are written in a large clear *bolorgir* or round hand, in double columns of 41 lines. Folios 421*b* to end are in a *notergir* or notary's hand of the same age, for the titles continue to be in the same *bolorgir* hand, as is also the final colophon. The titles are in red ink, and illuminated capitals and marginal coloured arabesques mark the beginning of each piece. There is a crude frontispiece at the beginning of the text. Folios 1–4*a* contain an index of the names of saints to be commemorated month by month and day by day. This is later than the rest of the book, and is written in *notergir*.

The final colophon on fol. 434*b* is as follows: *Փառք ամենասուրբ երրորդութեն . . . որ ետ կարողութի տկար և անարժան և մեղօք մեռեալ յանձինս, երեմիայ գրչի հասեալ յաւարտ այս մատենի։ քանզի ունի սա զբոլոր տարին յինքեան հաւաքեալ ը͞ս հոռոմոցն. բԺն. ամիսն. և ը͞ս հայոց, բԺ͞ն ամիս, և. Ե. օր աւելիքն . . .*

"Glory to the all-holy Trinity . . . who gave the power to myself, Jeremiah the scribe, weak and worthless and dead in sin, to reach the end of this volume. For it contains in itself the entire year collected together according to the twelve months of the Romans, and the twelve of the Armenians with their five days of *epagomenai*."†

There follows a description of the contents, and then a notice of the owner and his relatives which is partly lost by reason of the upper half of the second column of fol. 434 being mutilated. One can read the following names: *տէր գասպար*, Sir Gaspar; *վասակ*, Wasak; *գասպա́րն. մամն անաբէկին*, Gaspar, the grandmother of Anabêk; . . *քանին. մօրաքւերն հոռոմսիմին*, . . qanin, mother's sister of Hoṛomsim.

Then the text continues :—

Եւ դարձեալ յիշեսջիք, մեծ եղբօր որդիքն . . .
վարդումն, տէր առաքելն, պօղոս . . .
մարգարիտն։ և միւս եղբօր որդոյն . . .
և լաղարն։ դստերա́յն, փաշումն, . . .
տէ́ր գասպարի որդոյն, գրիգորն, և . . .
դստերայն, սառախաթունն, հոռոմն, . . .
քանն, և յեթարն։ մարգարի որդւոցն . . .
յովասափն։ դստերն եփրեսիմայն եւ կ . . ուլ
շակին։ և դրձլ, քւերցն. նանասին. հոռոմսի . . .
գօլվաթին և աներին իւրոյ աւետիսին. և զ . . .
քանչին օղիտային. քեռ որդւոցն, յակոբին
մանուկին, և զ͞ամ արեան մերձաւորքն . . . . . .

Յիշեցէք զստացող սորին. զպարոն միքայէլն, և զծնողսն իւր, և զվերոյ գրեա́լքն ա͞մքն։ եւ . . . երեմիայ

---

† The Armenian months have each thirty days, and at the end of the year five days are intercalated called by this name in Greek.

քհյ, տեսի զսէր և զփափագ սորա զպարոն միքայէլին ... յանձն առի և կատարեցի ողորմու՛ն այ ... Հասի աւարտ սբ գրոց, ի թվիս Հայոց. ռ. ճ. և ծա. 'ի մայիսի. է. իշխանանիստ քաղաքիս կարուց. 'ի Հայրապետութեն ուրֆայեցի, տէր նահապետ կթղկսին, և 'ի ժամանակի թագաւորութեն օսմանցւոց, սուլ՛ն մուստաֆայ՝ բայց աղաչեմ ... յիշե՛լ զիս .. և զուսուցիչ զհայրն իմ զտէր աթանա՛ս, և զմայրն իմ զդօլվա՛թն ... յիշեցէք զբարեմիտ և ածասէր պարոն միքայէլն. որ է ա՛ս յերկրէն արարատեա՛ն, 'ի գեղջէն աղասօրու, որ ասի զըխ բուլա՛խ, և իւրեանց առաջնորդ գետարգել վանացն, յոհան պարոն տէրն և գեղարդի վանաց դաւիթ վարդապետն, և սբ սարգսի վանա՛ցն, տէր յովանէս, և յերեվանախանն փա ... խա՛նն, և պարսից թղրն. շահ հուսէնն ... և ... (*cetera desunt*)

"And again, remember the eldest brother's children . . . Wardoum, Sir Aṛaqel, Paul . . . Margarite; and the other brother's children . . . and Lazar; the daughters Phashoum . . . Sir Gaspar's sons Grigor and . . . the daughters Saṛakhathoun, Hôṛôm . . . Qan and Hethar; Margar's sons . . . Howasaph; the daughter Ephresimay and . . Oultchak; and again, the sisters Nanas, Hôṛôms, Dôlwath, and his (*or* her) father-in-law Avetis and Qanitch Ôḷitay; the sister's sons Jacob, Manouk (youth), and all near blood kinsmen . . .

"Remember the owner of this book, Paron Miqael, and his parents, and all the above mentioned. And . . . Jeremiah the priest, I beheld the love and longing Paron Miqael had for this book . . . so I undertook and finished it by the mercy of God . . . and completed the holy book in the year of the Armenians 1151 (A.D. 1701), May 7, in the city of Kars, seat of the prince, in the patriarchate of Ourfay (Edessa), when Sir Nahapet was Catholicos, and in the reign over the Osmanli of Sultan Mustapha. But I pray you . . . to remember me, and also my teacher, my father, Sir Athanas, and my mother Dôlwath . . . Remember the kindly and God-loving Paron Miqael, who is from the land of Ararat, from the village Aḷasôr, which is called Ḷrkh town, and the abbot of their *wanq* (monastery) of Getargel, John Paron Lord (*Tēr*), and David Wardapet of the *wanq* of Geḷardi, and John (Yowanês) of the *wanq* of St. Sargis, the Khan of Êrêwan(?) Fa . . Khan, and the King of Persia, Shah Husên . . ."

At the end of many of the pieces the scribe Jeremiah commemorates Paron Michael, his father Amir Avag (*ամիր աւագին*), his mother Gaiana, his partner in life Anna, his son Avetiq, his brothers Sir Gaspar, Khatchatur, Asatur (*ասատուր*), and Margar, his sisters Nanas, Hôrômsim, and Dôlwath, his daughters Ôlitay, Thaguhoy, and Mariam.

Over these notices a later owner has pasted slips of paper giving his own name, *e.g.* on fol. 89, after the words "Have mercy on the writer of the book" (*Ողորմեայ ստացողի գրոցս*), as follows:—

Հանգուցեալ մալխասին. կենակցոյն մարիամին. դստերացն թագուհինին, շէհար կիւլին, որդւոյն մկրտչին. կենակցոյն հիւսնիին. որդւոյն խաչոյին և յովհաննէսին, և ամ զարմից:

"For Malkhas who is at rest, for his wife Mariam, his daughters Thagouhin (*i.e.* queen), Shêhar Kiul, his son Mkrtitch, his wife Hiusni, his sons Khatchoy and Howhannês (John), and all their kinsmen."

But on folios 18, 24, and in sundry other places, the following is pasted on:—

Հանգուցեալ գաբրիէլին. որդւոյն կիրակոսին. կողակցւոյն շալօսկոյն, որդւոյն նաւրոզին. կնոջ ալթունին, որդւոյն յարութին. կնոջն մուպարին, և որդւոյն խաչատուրին, և ամ արեան:

"For Gabriel who is at rest, his son Kirakos, his wife Shaloski, his son Nauroz, wife Althoun, the son Haruthiun, the wife Moupar, and the son Khatchatur, and all blood relations."

Contents of codices Or. 6555 and 4787 :—

In the following tables of contents these abbreviations are used: M. = Martyr; MM. = Martyrs; V. = Virgin; Pr. = Priest; Bp. = Bishop; dr. = daughter; Ap. = Apostle.

The days of the Armenian months only are cited, but in the originals each day has its equivalent given in the Julian Calendar according to the correspondence fixed between the two calendars in the year A.D. 1084 by John Sargawak (deacon) of the convent of Haḷbat, as explained in Dulaurier's Recherches, p. 112. According to his equation, the Armenian months coincided with the Julian as follows:—

Navasard = Aug. 11—Sept. 9.
Hori = Sept. 10—Oct. 9.
Sahmi = Oct. 10—Nov. 8.
Trê = Nov. 9—Dec. 8.
Qaḷotz = Dec. 9—Jan. 7.
Aratz = Jan. 8—Feb. 6.
Mehekan = Feb. 7—Mar. 8, 7.
Areg = March 9, 8—April 7, 6.
Ahekan = April 8, 7—May 7, 6.
Mareri = May 8, 7—June 6, 5.
Margatz = June 7, 6—July 6, 5.
Hrotitz = July 6, 5—Aug. 5, 4.
Aveliatz (*Epagomenai*) = Aug. 6, 5—Aug. 10, 9.

The Armenian dates are also not seldom equated with corresponding dates of other calendars. Thus Navasard 1, 2, 3, &c., are equated with Lul 1, 2, 3, &c.; but after Nav. 17 = Lul 9, Nav. 18 is abruptly equated with Lul 30; then Nav. 19 with Tshrin 1; and these numbers are continued as far as Hori 13 = Tshrin 25. Then suddenly Hori 18 is equated with Tshrin 10, Hori 19 with Tshrin 11. Yet again, after a few days Hori 22 is identified with Tshrin (*or* Tshri) 1; and so on as far as Sahmi 9 = Tshrin 30. Then Sạhmi 10 = Mehrshus 1; and so on as far as Trê 9 = Nov. 17 = Mehrshus 30. At Trê 10 = Nov. 18 is the note: "To-day begins Quinquagesima; and no matter what the day of the week, on the same begins the Fast of Epiphany and of the Blessing of the Waters." Presently Trê 15 = Nov. 23 is equated with Qaslev 6, so that Nov. 18 must equal Qaslev 1. Qaḷotz 8 = Dec. 16 = Qaslev 30, and then Qaḷotz 9 = Dec. 17 = Tpêth 1. Tpêth (*or* Tbeth) ends on Aratz 8 = Jan. 15, and then Aratz 9 = Jan. 16 = Shbath 1. Shbath ends on Mehekan 8 = Feb. 14. At Areg 9 = March 17 we have a note to the effect that that day is the first of the Jewish *Epagomenai*, and here, fitly enough, begins the commemoration of the Six Days of Creation. Then Areg 14 is equated with Nisan 1 (as in most codices), and May 1 = Ahekan 24 with the Hebrew Iari; on Mareri 25 = June 1 is set Hiziran 1, and on Margatz 23 = June 29 is set Thamuz of the Jews 10. A few of the Feasts recur twice and even thrice in the year.

There is much discrepancy between one codex and another of the Armenian Menologium, and distinct recensions can be traced of it. These two codices, Or. 6555 and 4787, are so closely allied that it was economical of space to enumerate their contents together. My method is to give first the name of the saint or of the event commemorated, next the day of the Armenian month on which the commemoration is kept, and then the folio of the codex on which the legend of the saint or the narrative of the event is read. Here the first number is the folio of Codex Or. 4787; the second, printed in italics, that of Or. 6555. Where a text occurs in Or. 6555 alone and not in Or. 4787, the title as well is usually printed in italics. I retain misspellings of names.

John the Baptist and Athenogenes. Begins: *Յորժամ լուսաւորեաց սբն գրիգոր զՀայս և զխոզացեալն տրդատ* . . . (Nav. 1): 5. New Year: *Իսկ զի այսօր կոչի տարեմուտ և մարդիկ միմեանց տուրս պարգևեն* . . . "To-day is called the Beginning of the New Year, and people give each other gifts . . ." (Nav. 1): 6b, *5*. Artavaz, King of Armenia: *Թագաւոր մի կայր Հայոց արտաւազ անուն* . . . (Nav. 1): 6b, *5*. Aniketus and Photinus, MM. under Diocletian (Nav. 2): 7, *5b*, *6a*. Xestos and Laurentius of Rome, and fellow MM. (Nav. 2): 7b, *6a*, *6b*, *7a*. Marcellus, Bp. of Apamea (Hemean), M. under Theodosius (Nav. 3): 8, *7a*. Hermias, Pelagius, and their fellow MM. in Nicomedia (Nav. 3): 8. Martina, V. M. (Nav. 3): 8b. Honoratus, Abbot of Fondi in Italy (Nav. 3): 8b. Shôlakath or Dedication of Church of Edschmiadzin Լուսաւորիչն մեր Ս͞ր գրիգոր (Nav. 4): 8b, *8.* Ursicinus (spelled Urkianus) in Illyria, M. (Nav. 4): 9. Mary Deipara, her Translation. Begins: Պարտ և արժան է գիտել (Nav. 5): 9b, *4, 2, 9.* Christ's Image on Handkerchief sent to Edessa. Begins: Աբգար արքային հայոց և ասորոց լուաւ վ͞ս ք͞ի ... (Nav. 6): 12, *11, 12.* Another history of the Passing of Mary (Nav. 7): *13a.* Myron of Cyzicus, Pr., M. under Decius (Nav. 7): 13b, *13a, 14.* Laurus and Florus, twin brothers, MM. (Nav. 7): 13b. Diomedes, physician in Nicaea, M. (Nav. 7): 14b, *14b.* Stephen of Uḷni (Zeitun), his Mother and 34 Comrades under Julian (Nav. 8): 14b, *14b.* Atom, captain, and fellow MM. in Armenia (Nav. 9): 16, *16b.* Andrew, general, and fellow MM. (Nav. 9): 16b, *16b.* Bassa (Wasay) and three Sons in Edessa, MM. (Nav. 10): 17. Theotokos, on her Picture (Nav. 10): 17b. Agathonicus and Fellows under Maximin in Nicomedia, MM. (Nav. 11): 18, *19b.* Justus (Justinus) in Rome, M. (Nav. 11): 18b. Samuel, Prophet (Nav. 11): 19, *21.* Thomas, Ap. (Nav. 12): 20, *22.* Irenaeus, Bp. of Sermio, M. (Nav. 13): 21, *24.* Libertinus, abbot, disciple of St. Honoratus (Nav. 13): 21. Photina, the Samaritan (Nav. 13): 21b. Daniel, Prophet (Nav. 14): 22, *25.* Abudemius *or* Abudinus, M. in Tenedos (Nav. 15): 23, *26.* Mary Deipara, her Translation set on the Feast of Anahite, wife of Aramazd, by Gregory the Illuminator, in the village Eriza in the canton of Yekeḷeatz (Nav. 15): 23, *24b.* Adrian and his wife Anatolia (Nav. 16): 24, *28a.* Sukias (Hesychius) and his Fellows, MM. in the Port of the Alani in Armenia, in eleventh cent. (Nav. 17): 25, *29b.* Stratonicus, Philippus, and Eutychianus (Tychianus), MM. in Nicomedia (Nav. 18): 27, *32.* Onesimus of Caesarea in Cappadocia (Nav. 18): 27, *32.* Antiochus, physician, M. in Sebastia (Nav. 18): 27b, *32b.* Decollation of John Bpt. (Nav. 19): 27b, *33.* Philonides (Wilindos), Bp. of Cyprus, M. (Nav. 20): 29b, *35b.* Aternersch of Rome, son of Probus, M. in Nicomedia (Nav. 20): 29b, *36.* Timotheus of Palestine, M. (Nav. 20): 30. Mary Deipara, her Girdle Found, with Prayer by Grigor: Ա͞ծնասրբուհւոյ կուսին մարիամու ա͞ծածնին զգօտին գտին յերուսաղէմ . . . (Nav. 21): 31, *36b.* Joshua, son of Navê (Nav. 22): 31b, *39.* Simeon Stylites of Antioch, the younger (Nav. 22): 32. Mamas, M. under Aurelian (Nav. 23): 33, *40b.* John the Faster (Nav. 23): 33b. Anthimus, Bp. of Nicomedia, M. under Maximin (Nav. 24): 33b, *41b.* Athanasius, Bp. of Seleukia under Maximin and Khantush, M. under Aurelian (Nav. 24): 34, *42.* Pamphylian Miracle (Nav. 24): 34b. Babylas, Bp. of Antioch, and his three Disciples, MM. under Numerian (Nav. 25): 34b, *43.* Lucianus, Theodorus, Ammianus, Julianus, and others (Nav. 25): 35, *43b.* Babylas, homily on (Nav. 25): 35. Ammon, deacon, and 40 Women, MM. in Adrianople (Nav. 26): 35b, *44b.* Zacharias, father of John the Baptist (Nav. 26): 36, *45.* Hermione *or* Ermonia (Erinea) and Tia, drs. of Philip the Deacon (Nav. 27): 36*b*, *46.* Faustus *or* Fusius (Firsios) and Abib the Deacon, and Companions (Nav. 27): 36b. Khosrow II.'s 5000 Women Captives of Antioch, MM. (Nav. 27): 36b, *46b.* Nicene Council (Nav. 28): 37, *47, 10.* Mary, Birth of (Nav. 29): 38b, *48.* Sahak I., Catholicos of Armenia (Nav. 30): 40b, *50b.* Menodora and Sisters, MM. (Hori 1): 41b. Basilissa (Basilida), V., M. at Nicomedia with Menadora, &c. (Hori 1): 42, *52.* Paulus, Bp. in Spain (Hori 1): 42, *52b.* Manushak (Oréina), V., M. in Persia (Hori 2): 42b, *53.* Romulus and Eudoxius, MM. in Melitene (Hori 2): 43. Theodorus (*or* Diod.) and Didymus, MM. in Laodicea (Hori 2): 43. Sozon, M. in Lycia (Hori 2): 43, *54.* Autonomus, Bp., M. in Bithynia (Hori 3): 43b, *54.* Severianus of Sebaste, M. (Hori 3): 43b, *54b.* Cross, Feast of, in Church of Golgotha and of the Resurrection in Jerusalem (Hori 4): 44b, *55b.* John Chrysostom (Hori 4): 45, *56b.* Cross, Exaltation of (Hori 5): 46, *57b*. John Chrysostom's Homily on the Cross (Hori 5): *57b*. Second day of octave of Holy Cross (Hori 6): *60*. Nicetas the Goth (Hori 6): 47. Euphemia, M. in Chalcedon under Diocletian (Hori 6): 47b, *60b*. Cornelius, M. in Nicea (Hori 6): *61*. Martyrs of Mohammedan persecution in Armenia in A.D. 711: *Յուստինիանոս կայսրն հոռոմայ հալածեաց զազգս հայոց* . . . (Hori 6): 47*b*. Theodora of Alexandria, the Penitent (Hori 7): 48, *62*. The Translators of the Scriptures into Armenian, Sahak and Mesrop (Hori 8): 50, *63b*. Trophimus, Doremendos (*sic*), and Sabatianus, MM. under Probus (Hori 8): 50b, *68*. Moses and Aaron (Hori 9): 51, *64b*. Oscan and Company, Priests and MM. in Armenia (Hori 10): 52b, *67*. Ariadona (Ariadne) (Hori 10): *67b*. Eustachius and his wife Theopista (Hori 11): 52b, *68b*. Apelianus (Peleus), Nilus, and 150 other MM. in Caesarea of Palestine (Hori 12): 54, *68*. Elisha, Ap. (*sic*) (Hori 12): *71*. Pap *or* Papas, M. in Lycia (Hori 12): 54b. Amida destroyed by the Persian king Kout (Kavat). Begins: *Թագաւորն պարսից կուտ (կաւատ) անուն* . . . (Hori 12): 54b, *71*. Phocas, Bp. of Sinope (Hori 13): 55, *72*. Jonah, Prophet (Hori 13): 55b, *72*. Eraita (Iraides) of Alexandria, V.M. (Hori 14): 55b, *73*. Greek Martyrs slain by Arabs in Armenia in A.D. 811: *Առաքեաց աբուսահլ սուլտանն տաճկաց դեսպանս* . . . "Abusahl, Sultan of the Arabs, sent an ambassador . . ." (Hori 14): 56, *73b*. Thecla, V.M. (Hori 15): 57, *74b*. Cephas and Apollos, Apostles (Hori 16): 58, *76*. Jacob of Sarug (Hori 16): 58, *76b*. John the Evangelist, his *Dormitio* (Hori 17): 58b, *77b*. Callistratus and his Company, MM. in Rome (Hori 18): 60, *80*. Manuel II., Commemoration of his death (Hori 18): 61; (Hori 16): *77b*. Simeon, son of Cleopas (Hori 19): 61b, *81*. Epicharis (Epiqura) V., M. at Rome (Hori 19): 61b. Mamelkhta, M. in Persia (Hori 19): 61b, *82b*. Eliseus, first Catholicos of Albani (Hori 19): 61b. Zeno of Verona, Miracle in his church during a flood (Hori 19): 62. Chariton of Iconium, Abbot and M. under Aurelian (Hori 20): 62, *82b*. Eupsychius, abbot (Hori 20): 62b, *83b*. George the General (Hori 20): 63. Gregory the Illuminator's Death (Hori 21): 63, *84*. Antonius and Kronides and the Seven Grass-eating Hermits, MM. in Armenia (Hori 21): 63. Thathul Varus and Thomas in Armenia (Hori 21): 63b, *85*. Dionysius Areopagita and Rhethéos, Athanasius, Cyril, Ephrem, Basil of Caesarea, Gregory of Nyssa, Gregory Theologus, Epiphanius, Chrysostom (Hori 22): 64b, *86*. Ananias, Ap. and M., and Theodore of Perga (Hori 23): 66, *88b*. Michel, Abbot of Zob, and 36 Monks (Hori 23): 66. Sinai Convent, Miracle of (Hori 23): 66b, *89*. Dosan, Bp., M. under Shapuh (Hori 23): 66b. Paphnutius, Cyprian, Bp., and Justina (Hori 24): 67, *89b*. Dionysius Areopagita (Hori 25): 68, *91b*. Cyriacus (Kirakos) under Theodosius (Hori 25): *91b*. Adoctus, M., and his dr. Kalestinea (Hori 25): 68*b*, *92*. Rhipsima and her Company, MM. (Hori 26): 69, *93*. Gaiana and her Company, MM. (Hori 27): 70b, *95b*. Sarkis and Bagos (Sergius and Bacchus), MM. (Hori 28): 72, *98*. Nazarius and Celsus, MM. under Maximin (Hori 28): 72b. Pelagia, V.M., of Tarsus (Hori 29): 73, *99*. Urbentius (Hobent.) and Maximus, MM. under Julian (Hori 29): 73b, *99b*. Zinaida (Zinotila) and Philonita her sister, under Julian (Hori 29): 73b, *99b*. Eulampius and Eulampia (Hori 30): 74, *100b*. Romanus the Singer, Stephanus of Italy, and John Chrys. (Hori 30): 74b, *101*. Elizabeth, Conception of John Bpt. (Sahmi 1): 75, *102*. Nicene, Seventh Council under Constantine and Irene his mother (Sah. 2): 76, *103b*. Theodore of Alexandria (Sah. 2): 76, *104*. Tarachus Probus and Andronicus (Sah. 2): 76, *104*. Carpus and Papylus (Sah. 3): 77, *105*. Domna *or* Domnina under Diocletian (Sah. 3): 77, *105b*. Varus and 6 Pr. under Maximin (Sah. 3): 77, *106*. St. Mashtotz in A.D. 893 in Armenia (Sah. 4): 78, *106b*. Ephesine Council (Sah. 5): 78b, *108*. Lucian (Ulkianos), Pr., of Antioch, M. under Diocletian (Sah. 6): 79b, *109*. St. Antony, a legend of (Sah. 6):

80, *110.* Lyncianus (Longinus), centurion under Tiberius (Sah. 7): 80b, *110b.* Oscrates (Socrates), Pr., and Theodora, in Ancyra (Sah. 7): 81. Chrysanthus, M., and his wife Dareh (Daria) under Numerius (Sah. 8): 81, *111b.* Luke, Evang. (Sah. 9): 82, *113.* Andreas, M. under Emperor Cabalinus in Constantinople (Sah. 9): 82b, *113b.* Hosiah, Prophet (Sah. 9): 82b, *113b.* Joel, Prophet (Sah. 10): 82b, *114.* Artemas *or* Artemius, M. under Julian (Sah. 10): 82b, *114.* Hyperichius and his Fellows (Sah. 10): 83, *114b.* *Bartisha, V., M. under Shapoh Sabur* (Sah. 10): *115.* *Domnius in Thessalonica* (Sah. 10): *115.* Lucia, V., M. under Diocletian (Sah. 10): 83b, *115.* Anastasia, M. in Rome (Sah. 10): 83b, *115b.* Khareth *or* Arethas and 10,200 MM. under Domnas Dschhut, Omerite King of Nengrana (Sah. 11): 83b, *115b.* Hilarion, life of, under Constantine (Sah. 12): 84b, *117.* Malachia in the land of the Huns of Crim builds a monastery A.D. 1383 (Sah. 12): 85b, *117.* Abercius, Bp. of Hierapolis (Sah. 13): 85b, *118b*, *710.* James, Ap. and brother of Jesus (Sah. 14): 87, *119b.* Ephesus, Seven Sleepers of, under Decius (Sah. 15): 88, *121.* Marcianus and Martiron (*or* Martyrius) in Constantinople, notaries, slain after death of Alexander Patriarch (Sah. 16): 89*b*, *123.* Demetrius, M. in Thessalonica (Sah. 16): 89*b*, *123b.* Amphilochius of Iconium (Sah. 17): 90, *124b.* Constantinople, Earthquake under Leo (Sah. 17): 90b. *John of Hosav* (Sah. 17): *125.* Smbat Bagratuni, M. in A.D. 594 under Khosrow (Sah. 17): 90b, *125.* Sukias and Company (Sah. 17): 90b. Capitolina and maid Herodia under Diocletian in Cappadocia (Sah. 18): 90b, *125b.* Claudius Asterius and Nenerius (*or* Neon), brothers, under Diocletian (Sah. 18): 91, *126.* Abraham the Just of Edessa (Sah. 19): 91b, *126.* Nouna and Mané, VV. of the Company of St. Rhipsima (Sah. 20): 92, *128.* Zenobius and Zenobia under Diocletian (Sah. 21): 93, *703*, *706.* John and Proclus (Sah. 21): 93b, *706*, *129.* Epimachius, M. (Sah. 22): 94b, *129a.* Melampius *or* Melesippus and his wife Cassiana, MM. (Sah. 22): 94b, *130.* All Saints' Feast (Sah. 23): 95, *130b.* Cosmas and Damian (Sah. 23): 95, *130b.* *Miracles of Saints* (Sah. 23): *131.* Panegyric of All Saints: Կաթուղիկէ եկեղեցի մի երկին ի յերկրէ ... (Sah. 23): 90, *132b.* Akyndus *or* Akindynus, Pegasus, Amestus, Anebestus, MM. in Persia under Shapoh (Sah. 24): 98, *136.* Martin the Frank, of Tours (Sah. 24): 99, *137.* Stephen of Rome under Valerian (Sah. 25): 99, *137.* Akifsimus (Acepsimas), Bp., and Joseph, Pr., MM., and Aeithalus, deacon, in Persia (Sah. 26): 100b, *140.* Cyrma and Matrona (Sah. 27): 101b, *140.* Paul, confessor, Patriarch of Constantinople (Sah. 28): 102, *142.* Porphyrius and Gusan, MM. in Ephesus (Sah. 29): 103, *144.* Dustfalls in Constantinople under Leo (Sah. 29): 103b, *144b.* Meteors in A.D. 715 (Sah. 29): 103b, *144b.* Michael, Gabriel, &c. Begins: "In the days of the false gods, when they worshipped idols and gods made with hands, a barbarous tribe called the Argonauts ..." (Sah. 30): 104, *145.* Gregory Wardapet on the Heavenly Orders: Նակական էութի (Sah. 30): 105, *147.* *Nerses on Angels, written A.D. 1162 for Moses the writer of this book* (Sah. 30): *148b.* Antoninus and Victorinus, MM., of the village Priwaḷ (Apamea) in Surana (Trê 1): 106, *150b.* Stephania, widow (Trê 1): 106b. Minas *or* Menas, Egyptian soldier (Trê 2): 106b. Paul, Cosphar, and Markhay (Trê 2): 107, *153.* Abdire, Pr. (Trê 3): 109, *154.* John the Almoner, Patriarch of Alexandria (Trê 3): 109. Meli (Miles), Bp., and Boray (Ebora *or* Biurea), Soboa, and Disciple in Persia (Trê 4): 109b, *155b.* John Chrysostom (Trê 5): 110b, *156b.* Plato, M., of Ancyra (Trê 6): 112, *159.* Romanus, M. under Maximin (Trê 6): 112b, *159b.* Gurias, Samona, and Abib (Trê 7): 112b, *160.* Matthew, Evangelist, his life (Trê 8): 114, *162b.* Philip, Ap. M. (Trê 9): 115, *164b.* Gregory Illuminator's Feast (Trê 10): 116, *166b.* "Quinquagesima begins to-day, whatever the day of the week, also the Fast of the Theophany and Benediction of the Waters" (Trê 10): 118b, *170b.* *History of*

Gregory Illuminator (Trê 10): *171*. Nerses, Patriarch of Armenia Magna, and Khad, Bp. "In third year of Arshak . . ." (Trê 11): 119, *173b*. Azius (Aza), M. under Diocletian (Trê 12): 120b, *176*. Virgin Mary Presented in Temple (Trê 13): 121, *177*. Archippas and Philemon, MM. of Colossae under Nero (Trê 14): 122, *178b*. Dasius, M., of Rhodostola (Trê 14): 122, *179*. Alypios Stylites under Heraclius in Adrianople of Pamphylia (Trê 14): 122b, *179b*. Barlaam in Antioch of Syria (Trê 14): 122b, *179b*. Gregory of Akragas (Trê 15): 122b, *179b*. Gregory Thaumaturgus (Trê 16): 126, *185*. Sahak and Mesrop, Translators (Trê 17): 127b, *187*. Arsacids, lament for their fall, by Moses the Rhetor. Begins: Ողբամ զքեզ հայոց աշխարհ . . . (Trê 17): 128, *187b*. Clement, Patriarch, M. (Trê 18): 129b, *190*. Miracles in Antioch of Syria (Trê 18): 130, *191b*. Mercurius the Scythian, M. (Trê 19): 131, *192*. Tybertianus *or* Turbertius, Cecilia, and Valerianus, MM. in Rome (Trê 20): 131b, *193*. Tiridates, King (Trê 21): 133, *195b*. Andrew, Ap. (Trê 22): 134, *197*. Gregory Illuminator's Descendants (Trê 23): 135b, *199*. Erinarchus and Seven Others (Trê 24): 137, *201b*. Theodore, Bp. of Alexandria (Trê 24): 137b, *202b*. Jacobik (Yahowik), Persian, under Honorius and Arcadius (Trê 25): 137b, *202b*. Waṛwaṛia (Barbara), M., and her Tower (Trê 26): 139b, *205b*. Saba *or* Sabas, abbot in Cappadocia, under Theodosius the Less (Trê 26): 140, *206*. Stephanus, ascetic in Mt. Oxius (?), under Constantine Caballinus (Trê 27): 140, *207*. Paul the Anchorite, of Thebes (Trê 28): 141b, *208b*. Sophonia (Zephaniah), Prophet (Trê 29): 143, *211*. Ambakum, Prophet (Trê 29): 143, *212*. Athenodoros under Diocletian (Trê 29): 143, *213*. *Theodulus of Cyprus* (Trê 29): *212*. Paulus, Eremita, tale of (Trê 29): 143b, *213*. Bartholomew, Ap. (Trê 30): 144, *213b*. Conception of Theotokos by St. Anna (Qaḷotz 1 = Dec. 9): 145b, *216b*. Menas Hermogenes and Eugraphus (Grabos) (Q. 1): 145b, *216b*. Menas *or* Minas, his Three Miracles (Q. 1): 146b, *218*, *219*, *220*. Nicolaus of Myra (Q. 3): 148b, *221*. Ambrose of Milan (Q. 4): 149b, *223*. Eustratius and his Company (Q. 5): 151, *226*. Lucia of Syracuse, V.M. (Q. 6): 152b, *228b*. Thyrsus, Leucius, and Callinicus (Q. 6): *229b*. Barsuma, Bp. of Edessa, and his Company (Q. 6): 153. Jacob of Nisibis (Q. 7): 154, *231*. Patapius, Egyptian hermit in Athens (Q. 8): *234b*. Spyridion, Bp. of Cyprus (Q. 8): 156, *235*. Aythala and Apsaeus the Deacon in Persia (Q. 8): 156. Daniel Stylites (Q. 8): *237b*. Ignatius of Antioch (Q. 9): 157b, *237b*. Philemon, Apollonius, and Arianus, under Diocletian (Q. 9): 158, *238b*. Eleutherius, Bp. of Illyria (Q. 9): *240*. Theopompus, Bp., and Theonas, sorcerer (Q. 10): 159, *240b*. Promus, Araeus, and Elias of Egypt, MM. (Q. 10): 159b, *242*. Bacchus the Younger, M. (Q. 11): 161. Gregory Illuminator, his Vision, and Dialogue with the Angel (Q. 11): 160, *242b*. *Bagus* (*Bacchus*), *an Arab or Tartar, M. in Jerusalem* (Q. 11): *244*. Abraham and Khoren in Armenia (Q. 12): 161, *244b*. Juliana, M. under Maximin (Q. 12): 161b, *245*. Addai, Bp. of Edessa (Q. 13): 162, *245b*. Anastasia in Rome, M. (Q. 13): 162b, *246b*. Crete, Ten MM. of, under Decius (Q. 20 = Dec. 28): 172b; (Q. 14): *247b*. Shushan, dr. of St. Wardan (Q. 14): 166*b*; (Q. 17): *256b*. Julianus, physician, Silvanus, Bp. of Emesa, &c. (Q. 20): 172b; (Q. 14): *247b*. *Arithalas of Persia* (Q. 14): *248b*. Thaddaeus, Ap., and Sandukht, V. (Q. 14): 162b; (Q. 15): *249*. Nicomedia, 20,000 MM. in (Q. 15): 164b; (Q. 16): *252*. Chariton (Chariston) and his wife Mary (Q. 16): *252b*. *Eugenius*, *Macarius*, *Timotheus*, *deacon*, *under Julian* (Q. 16): *253*. David and James, Feast of (Q. 14 = Dec. 24): 165; (Q. 17): *254*. Reasons for the Arrangement of Armenian Feasts (Q. 17): *254*. Stephen, Protomartyr (Q. 15 = Dec. 25): 167; (Q. 30 = Jan. 7): 189; (Q. 18): *257*. St. Ephraim's Homily on St. Stephen. Begins: Ընդրանիկն ամենայն մարտիրոսաց . . . (see Opera Arm., iv. 143, Venice, 1836) (Q. 15 = Dec. 25):

167; (Q. 18): *258.* Peter and Paul, Apostles, panegyric of: Գլխաւոր և մեծ առաքեալքն քի ... (Q. 18 = Dec. 26): 169b; (Q. 19): *262.* John and James, Apostles, panegyric of: Սիրելի աշակերտքն քնի ... (Q. 19 = Dec. 27): 171; (Q. 20): *264–5.* Indus and Domna, MM. (Q. 21): 173, *267.* John Garnetzi, monk, his story (Q. 21): 173b, *267b.* Themistocles and Dioscorides of Lycia, MM. (Q. 22): 174b, *269.* Thomas, Abbot of Thathel (Q. 22): 174b, *269b.* Abgar, King (Q. 23): 176, *272.* Basil of Caesarea (Q. 24): 177, *273b–278b.* Sylvester of Rome (Q. 25): 186b, *278b.* *Conversion of Constantine* (Q. 25): *280b.* Gordius *or* Gordianus, M. at Caesarea in Cappadocia (Q. 26): 182, *283.* Stephanus, son of Yusik, in A.D. 1224 (Q. 26): 182b, *283–4.* Zosimus, monk, of Leṛnak in Cilicia (Q. 27): 183b, *285.* Abraham, Patriarch (Q. 27): 184, *286.* Christmas Eve (ճրագալոյց). Begins: Նախա ճառութիւք մարգարէիցն որ ... (Q. 28 = Jan. 5): 185, *288.* Christmas, its Mystery. Begins: Խորհուրդ աւուր ճրագալուցիս յոյժ գեղեցիկ է ... (Q. 28): 185, *288b.* Nativity and Epiphany of Jesus (Q. 29): 185b, *290.* *Miracle of Peter Catholicos* (Q. 29): *294b.* *Kakhik Wardapet in A.D. 1386* (Q. 29): *296b.* Epiphany, on Mystery of (Q. 29): 188b, *295.* St. John Baptist and St. Stephen (Q. 30): 189, *297.* Khatchik, Vision of: Այր ումն ճգնազգեաց ածահաճոյ վարուք խաչիկ անուն ... (Q. 30): 189b, *297b.* Nativity and Epiphany, the characters of the several days of the octave of this Feast (Q. 30 and following days): 190, 191, 193, 194, 195b, 197b, *295*, *298*, *300*, *303*, *305b*, *308*, *309*, *312.* Theophilus, deacon, in Libya (Aratz 1): 190b, *299b.* Innocents, Feast of (Ar. 1): 190b, *299b.* Polyenctus and Nearchus of Melitene (Ar. 2): 192b, *302b.* *Annunciation* (Ar. 2): *303.* Gregory of Nyssa (Ar. 3): 193b, *304b.* Simeon and Anna (Ar. 3): *305b.* Peter of Eleutheropolis (Ar. 4): 195. *Peter and Abisolom* (Ar. 4): *306b.* Lazarus, Bp. of Cyprus, his Relics (*bis*, see March 16) (Ar. 4): 195, *306b.* *Death of Monks of Mounts Sinai and Rutha* (Ar. 4): *307b.* Mevortius (Ar. 5): 195b, *308b.* Hermylus *or* Hermolaus and Stratonicus, MM. (Ar. 6): 196b, *311.* *Circumcision* (Ar. 6): *312.* Stratonicus, M. (Ar. 6): 196b. John Precursor, panegyric of him and his Parents (Ar. 7): 197b, *312b.* Peter, Patriarch of Alexandria, and Abisolom his deacon (Ar. 8): 199; (Ar. 4 and 8): *306b*, *315.* John the Calybite (Ar. 9): 200b, 317. Antonius, anchorite (Ar. 10): 201b, *319.* Theodosius the Great and his Descendants (Ar. 11): 203, *323.* Athanasius and Cyril of Alexandria (Ar. 12): 205b, *325b.* Euphrosine of Nicomedia (Ar. 13): 207, *328.* Bassus and his Comrades (Ar. 13): 207, *328b.* Euthymius *or* Euphemius, abbot (Ar. 13): 207b, *329.* Eugenia and her Family in Nicomedia (Ar. 14): 207b, *329.* Chains of St. Peter (Ar. 15): 209, *331b.* Timothy, Paul's disciple (Ar. 15): *332.* Sahak and Joseph, MM. in Armenia under Emperor Nicephorus (Ar. 15): 209b, *332b.* Anastasius, Persian monk, under Heraclius (Ar. 16): 210, *333.* James, son of Alpheus (Ar. 16): 211. Persian Christians massacred in seventh cent. (Ar. 16): 211. *Khosrow's Sack of Jerusalem* (Ar. 16): *334.* *James, Ap., Death of* (Ar. 16): *334b.* *Kurterios, M. in Caesarea Cappadocia* (Ar. 16): *334b.* Clement, Bp. of Ancyra, M. (Ar. 17): 211b, *335.* Gregory Nazianzen (Ar. 18): 212b, *336b.* Xenophon, his wife Mary and Sons (Ar. 19): 214, *339.* John Chrysostom, Relics of, transferred to Constantinople (Ar. 20): 215, *340.* Ephrem Syrus (Ar. 21): 216, *342.* Neophytus, M. under Diocletian (Ar. 22): 217b, *344.* Ignatius, M., of Antioch, his Relics transferred to Antioch (Ar. 22): 218, *345.* Speusippus and two brothers Elasipus and Melasipus (Ar. 22): 218, *345.* Theophilus, praetor, M. in A.D. 784 (Ar. 23): 218b, *345b.* Theodula of Anazarb, V.M. (Ar. 23): *346.* Ananias, Pr., and Comrades, MM. (Ar. 23): 219, *346.* *Auxentius on Mt. Sur* (Ar. 23): *346b.* Sargis (Sergius) the General and his son Martiros, MM. (Ar. 24): 219, *347.* *Wanakan Wardapet of Albania* (Ar. 24): *350.* Barsuma of Melitene, anchorite

(Ar. 25): 220b, *351*. Tryphon and his two Brothers, MM. under Gordianus (Ar. 26): 222, *352b*. Paul, Pausirius, and Theodotion, MM. (Ar. 26): 222b. Evagrius (Ar. 26): 222b. Epiphanius and Shalita, Armenian recluses (from Faustus of Byzant) (Ar. 27): 223b, *354*. Asaph, psalmist (Ar. 27): 224. Nathan, Prophet (Ar. 27): 224. Danactus the Reader, of Bulgaria, M. (Ar. 27): 224, *355*. Papias, Gregory, and Claudia, MM. (Ar. 28): 224b, *355b*. Agatha of Sicily, V.M. (Ar. 28): 224b, *355b*. Prima *or* Erina and Pima, VV. MM. (Ar. 28): 225, *356b*. Nicomedia, 1003 Martyrs of (Ar. 28): 225, *356*. Matthias, Ap. (Ar. 28): 225. The Forty Martyrs (Ar. 29): 225b; (Ar. 28): *357*. Ephesus, Council of (Ar. 29): 226, *358*. Kirakos (Cyrus) and John, physicians, MM. (Ar. 30): 226b, *358b*. Nerses Ward. of Gladzor, A.D. 1284 (Ar. 30): 227b, *359*. Andronicus and Athanasia his wife, MM. in Antioch (Mehekan 1): 227b, *360*. Abraham of Ardabil, Bp. in Persia, M. (Meh. 2): 228b, *362*. Parthenius, Bp. of Lampsacus, M. (Meh. 2): 229. Tryphaena, V.M. (Meh. 2): 229b. Mary and Martha, sisters, and Lycarion, monk (Meh. 3): 229b. Nicephorus, M. under Valerian (Meh. 3): 229b, *363b*. Feast of Philip, Ap. (Meh. 3): 230, *364b*. Victorinus, Nicephorus, Claudianus Diodorus (*or* Theodorus), Serapion, and Papias, MM. (Meh. 3): 230. Blasius, Bp. of Sebaste (Meh. 4): 230b, *365*. Onesimus (Meh. 4): 231. Zosimus, Bp. of Syracuse (Meh. 5): 231b, *366b*. *Evagrius, disciple of Basil* (Meh. 5): *366b*. Mkhithar Medzophetzi, a panegyric of, by Daniel Ward. (Meh. 5): 231b, *367b*. Mary the Nun, who called herself Marinus (Meh. 6): 232, *370*. Martianus, hermit in Caesarea of Palestine (Meh. 7): 233b, *371b*. Presentation of J. C. in the Temple (Meh. 8): 235, *374b*. Forty-two MM. by Turks (Meh. 9): 237, *377*. Himar, M. under Thamur, A.D. 687 (Meh. 9): 237, *377*. Judas, br. of Jacob, Ap. (Meh. 10): 238, *378b*. Theodore, a general, called Tyro (Meh. 11): 238b, *380–1*. Sadok, Bp. of Seleucia, and Ktesiphon and his Comrades, MM. in Persia under Saphor II. (Meh. 12): 240b, *382*. Pamphilus of Caesarea, Valentius, and Twelve Comrades (Meh. 12): 241, *382b*. Mesrop, Ward. of the seventh cent. (Meh. 13): 241, *383b*. Nestor, Bp. of Perga in Pamphylia (Meh. 14): 242, *385*. Alexander, M. in Thrace (Meh. 14): 242b, *385b*. Theodotus *or* Theodore, Bp. of Cyrenia in Cyprus (Meh. 14): 242b, *386*. James, son of Zebedee, Ap., beheaded (Meh. 15): 243, *386b*. Cornelius the Centurion (Meh. 16): 245, *389b*. Polycarp, Bp. of Smyrna (Meh. 16): 245b, *390b*. Perpetua (Meh. 17): 246, *391*. Avag, new Martyr in A.D. 1390 (Meh. 17): 246, *391b*. John, Finding of his Head (Meh. 18): 247b, *394*. Shushan, V., M. at Eleutheropolis (Meh. 18): 248. Hiztibuzit (Meh. 19): 248b, *395*. Bartholomew, Relics of (Meh. 19): 248b, *396*. Warag, Cross of (Meh. 20): 249b, *396b*. Gregory of Narek (Meh. 21 = Feb. 27): 251b, *400*. Elisaeus, Wardapet (Meh. 21 = Feb. 27): 251, *399b*. Qaritinea (Chariton) and the holy Eunuch (Meh. 21 = Feb. 28): 252b; (Meh. 22): *402*. Abraham, Isaac, and Jacob ("leap year month 29" = Feb. 29): 253b, *403*. Eudokia of Phoenicia (Meh. 26 = March 1): 258b, *411*. *Persecution of the Bp. of Mayum* (Meh. 23): *413*. Amos, Prophet (Meh. 24): *413*. Conon, M. under Decius (Meh. 24): 259b, *413b*. John, Bp., and Jacob, Pr., MM. in Persia (Meh. 24): *414*. Legend of St. Helena and the Cross (Meh. 24): 260, *414b*. Legend of Constantine, Tiridates, and Gregory Illuminator (Meh. 24): *415*. Peter Catholicos and the Cross (Meh. 24): 260. Eutropius, Cleonicus (Kalinkus), and Basiliscus (Meh. 25): 261b, *416b*. Surbat, M. in Armenia, and his Comrades, A.D. 854. Begins: *Նորէն իշխանն Հագարացի Ջափար* . . . (Meh. 25): 262, *417*. Marcus and Macarius, ascetics (Meh. 26): 262b, *418*. Conon of Sur in Apostolic Age, hermit, M. in Edessa (Meh. 27): 264b, *421*. Porphyrius of Gaza, Bp. in Thessalonica (Meh. 28): 265, *423*. Gregory, Catholicos of Albania (Meh. 28): 266, *424.* Thathul, Varus, and Thomas (see Sept. 30) (Meh. 28): *424b.* Basiliscus, Bp. of Chersonese under Diocletian (Meh. 29): 266, *425.* Hermas Serapion and Polyaenus (Meh. 29): *425b.* Narcissus, Bp. (Meh. 29): 266b, *426.* Ephrosinea under Theodosius the Lesser in Alexandria (Meh. 30): 267, *426.* Forty MM. in Sebastia (Areg 1 = March 9): 268, *428.* Theodosia (Areg 2): 269, *430.* Hesychius under Maximin (Areg 2): 269, *430.* Dialogue of the Paralytic healed by Christ (Areg 2): 269b, *430b.* Persecution by Gothic king Minqurikos *or* Khinqurikos (Areg 3): 271, *433b.* Silvanus, monk (*Areg 3*): *434.* Theophylactus (Areg 3): 271b. Mubri the Persian and John Garnetzi in A.D. 1212 (Areg 3): 271b, *434.* Agapius Alexander Timolaus Romulus, &c., MM. (Areg 4): 272, *435b.* Ezekiel and two Ezras (Areg 4): 272. Ezra called Salathiel (Areg 4): 272b, *436.* Gregory, Pope, and Peter his disciple (Areg 5): 273, *437.* Cosmas and Damian (Areg 5): 274, *438.* Koprilia of Cyrene (Areg 6): 274. History of Adam's Expulsion, and of Enos (Areg 6): *438b.* Matrona (Areg 6): 274b. Daniel, Prophet (Areg 7): 275, *441b.* Fausta (Fostea) of Cyricus and Lasia, under Maximin (Areg 8): 276, *444b.* Lazarus, friend of Christ (Areg 8): 277, *445b.* Alexianus, a man of God (Areg 9): 278, *447.* First Day of Creation, discourses on (Areg 9): 279; (Areg 10): 281; (Areg 11): 282; (Areg 12): 283; (Areg 13): 285; (Areg 14): 287b; (Areg 15): 290. Cyril of Jerusalem (Areg 10): 280, *451.* Second Day of Creation (Areg 11): *452b.* John, Patriarch of Jerusalem (Areg 11): 281b, *454.* Third Day of Creation (Areg 12): *454b.* Aurend (Orentius), soldier of Maximin (Areg 12): 283, *455b.* Fourth Day of Creation (Areg 13): *457.* Jonah and Barachias (Areg 13): 284b, *458b.* Aemilianus, M. in Dorostola (*Areg 13*): *459b.* Fifth Day of Creation (Areg 14): *460.* St. Matrona (*Areg 13*): *459b.* Benedict of Rome, abbot (Areg 14): 286, *462b.* Sixth Day of Creation (Areg 15): *465.* An Account of Good Friday (Areg 14): *468.* Marcus, Bp. of Arethusa, under Julian (Areg 15): 289, *473.* Pionius, M. (Areg 15): *474.* Seventh Day of Creation (Areg 16): *474.* Jerusalem, Miracle in, by John, Bp. of Tayq (Areg 15): 291, *474b.* Mark, Evangelist (Areg 16): 291b, *476b.* Ermind, son of Longobardic king Lizodorus (Areg 16): 292, *477b.* Elisaeus Ward. on Easter, Mary Magdalen's visit to the tomb: Կանխագոյն մարիամ մագդաղենացին եկն ... (Areg 16): 292, *478.* History of Melchizedec, King of Salem: Սաղիմ ընդ քաղաքին սաղեմայ ... (Areg 17): 294, *480b.* Homily on Descent into Hell of J. C., and Commemoration of the Dead: Արդ յորժամ էջ խաչեալն ա̃ծ ի դժոխս ... (Areg 17): 295, *483.* Paul and his sister Juliana (Areg 18): 296, *484b.* Pherphutha and her Sister, MM. under Shapoh Sabour (*Areg 18*): *485, 528.* Jerusalem, miraculous Rout of Demons there (Areg 18): 297, *485b.* Catharine, V., of Alexandria (Areg 19): 297b, *487b.* Wahan of Goḷthn, A.D. 737 (Areg 20): 298b, *489b.* Marcianus, Zeno, and Alexander Theodorus and 38 others (Areg 21): 300b, *492.* Gutzdaz (գուծդազ) *or* Guthgaza of Persia, eunuch under Shapoh (Areg 21): 300b, *492b.* Artzakh (Dizaphayt) and Astḷablur, MM. of, slain in Armenia by the Hun king of the North, Hazrauq (Areg 21): 301, *493.* Lucia (Areg 22): 301b, *494.* Shushan, dr. of St. Wardan (Areg 22): *495.* St. Nunea and her Cross (Areg 22): 302. David of Dwin (Areg 23): 302b, *496.* Jacob, Pr., and his deacon Aza, in Persia (Areg 23): 303b, *497.* Jacob of Sarug on Second Easter, on Doubting Thomas: Յորժամյարեաւ Հովիւն քան (Areg 23): 303b, *497b.* Mariam of Egypt (Areg 24): 305b, *500.* Serapion and Abba Marcus (Areg 25): 306b, *502.* Marcus, Father, of Rome, and the Garden of Eden (Areg 26): 309b, *506b.* Anphirios (Amphiriqos), Elisaeus (Ziséos), Severus, and Memnos, MM. of Lydia (Areg 27): 311, *509b.* Basimus, M. in Persia (Areg 27): 312. Agathapios (*or* -podes *or* Agathulos), deacon, and Theodulos (Areg 28): 312, *511b.* Kallippus *or* Calliopus, M. (Areg

28): 312. Pausilippus, M. (Areg 28): *512.* Marcus, ascetic (Areg 28): 312b, *512b.* Saba Stratelat and Rusinus, steward, Gerasimus (Areg 29): 313, *513.* Annunciation of B.V.M. (Areg 30 = April 7): 314, *514b.* Jerusalem, Miracles there in year Ճ ւ Հր, A.D. 623 (Areg 30): 315b, *517.* Sahak and Hamazasp of the House of the Ardzruni in the year 232 (A.D. 783) (Ahekan 1): 316, *518.* Ebedjesu and Persian MM. under Sabur (Ahek. 1): 316, *518b.* Seventy-two Disciples (only 70 are enumerated) (Ahek. 2): 316b, *519.* Anthipas, Bp. of Pergamum (Ahek. 3): 318b, *522.* George, anchorite, Limniotes (Olompia) (Ahek. 3): *523.* Dioscorides of Smyrna (Ahek. 3): *523.* Peter the Merciless, his story (Ahek. 3): 319, *523b.* Artemon, Pr., M. under Diocletian in Laodicea (Ahek. 4): 320, *525.* Acacius, Bp., M. under Decius (Ahek. 4): 321, *526b.* Crescentius of Smyrna in Lycia (Ahek. 5): 321, *526b.* Simeon, Bp. in Persia, and Phausik, Curopaltes his dr., and Abday, Pr., MM. under Saburios (Ahek. 5): 321b, *527.* Ferfuthé and her Sister, in Persia (Ahek. 5): *528.* Sabas the Goth (Ahek. 6): 322, *529.* Leontius (Leonidas) and Five (seven) Women (Ahek. 6): 322b, *529.* Paul, Abba, and Zacchaeus; Vision of John of Gaṛni: Պատմեաց մեզ բարետեսիլ ճգնաւորն ... (Ahek. 6): 322b, *529b.* Sabinus of Hierapolis in Egypt (Ahek. 7): 323, *530.* Abdoy, Bp., and Hormisdan, Sayen, and Benjamin (Ahek. 7): 323b, *530b.* Agapius, Patriarch (Ahek. 8): 324, *532.* John Gaṛnetzi, his Vision (Ahek. 8): 324b, *532b.* Ardalon under Maximin (Ahek. 9): 325b, *534.* Smbat, King, son of Ashot (Ahek. 9): 326, *534b.* Anoysh, M. of Thessalonica (Ahek. 9): *535.* John of Odzun (Ahek. 10): 326b, *535.* Julianus of Anarzab in Cilicia (Ahek. 11): 327b, *537b.* Sahak, doctor, of Persia, from Shahastan (Ahek. 11): 328, *538.* Ermon, Patriarch of Jerusalem (Ahek. 12): 329, *539b.* On Maria of Samos and her Sons, and on Election of Athanasius as Jacobite Patriarch (Ahek. 13): *541.* Shmavon, Ap., his history (Ahek. 13): 330. Athanasius, Patriarch of Syria, and his brother Severian; Codratus, M., of Nicomedia; George and Khosrow, under Bouḷa (Ahek. 14): 330b, *542b, 543b.* Theodorus the Galatian, Bp. of Sicyon (Ahek. 15): 331b, *544.* George the General, and Comrades (Ahek. 16): 332b, *545b.* Pasicrates and Valentinus of Rhodostyle (Dorostolum) (Ahek. 17): 335, *549.* Thamar, V., M. in Armenia (Ahek. 17): 335b, *550.* Erasimus in Jordan (Ahek. 18): 337, *551b.* Basilius, Bp. of Amasia under Maximin (Ahek. 19): 338, *554.* Maximus and Dula (Dadas), in Bulgaria, under Diocletian (Ahek. 20): 339, *555.* Theodorus and Abianus (Olbianus), deacon, of Aphrodision, under Diocletian (Ahek. 20): 339b. Marcianus and Nicandros Abios and George (Ahek. 20): 339b. Alexander of Rome, soldier (Ahek. 20): 339b. Pachumius (*or* Paqmetios) of Egypt on Apparitions of Devils; Council of Manazkert, A.D. 726: Երէց մի բարշապուհ անուն (Ahek. 21): 339b, *556.* Ammon, Father, in Thebaid (Ahek. 21): 340. Batas, Persian, of Pirgam (Ahek. 22): 340b, *558.* Persian MM. under Khosrow and Maurice (Ahek. 22); 341, *559.* Pelagia, V., of Antioch (Ahek. 23): 342, *559b.* Antioch, 160 Virgin MM. in (Ahek. 23): 342, *560.* Jeremiah, Prophet, and Baruch (Ahek. 24): 342b, *561b.* Codratus, M., of Nicomedia (Ahek. 25): 344b, *542b.* George and Khosrow, MM. in Armenia (ninth cent.) (Ahek. 25): 344b, *543b.* Elijah the Tishbite (Ahek. 25): *564.* Eusebius on the Ascension (Ahek. 25): 345, *565b.* Timotheus the Reader and Maura (Ahek. 26): 347b, *568.* Galinos the Philosopher, M. (Ahek. 26): 348. Gregory Theologus, anecdote of (Ahek. 26): *569.* Sylvanus, Pr. M., of Gaza (Ahek. 27): 348b, *569b.* George the Blind in յարճէշ գաւառէ (Ahek. 27): 348b, *569b.* Justin, philosopher, M. under Antoninus (Ahek. 27): *569b.* Erine (Irene), V. M., and Timon (Ahek. 28): 349b, *571.* Job the Just (Ahek. 29): 351, *573.* Cross, its Apparition under Constantius (A.D. 351) (Ahek. 30): 352b, *575.* Thunder, Sons of, Feast (Mareri 1): 353, *377b.* Vardeni, V., and others (Mareri 2): 354, *579.* Acacius, soldier, of Cappadocia (Mareri 2): 354b. Arsên, ascetic (Mareri 3): 355, *580.* Antonina of Nicea (Mareri 3): 355b, *580b.* Marcianus (Mareri 3): 355b. Innocents (Mareri 4): 355b, *581b.* St. Theodore under Tiridates and the satrap Suren (Mareri 4): *582.* Germanus, Partriarch (Mareri 5): 356b, *585.* Môkimus, Pr. in Pamphylia (Mareri 5): 357, *585b.* Epiphanius of Cyprus (Mareri 6): 357b, *586.* Clerica (Glyceria), V., M. under Antoninus (Mareri 7): 357b, *588b.* Jason and Sosipater, Apostles (Mareri 7): 359, *589.* Epimachus and Gordianus, MM., of Alexandria (Mareri 7): *590.* Isidore, M. under Decius (Mareri 8): 359b. John, Bp. of Nicea (Colonia) (Mareri 8): 360, *590b.* Miurope (? Merope) of Ephesus (Mareri 8): *591b.* Zachariah (Mareri 9): 360b, *591b.* Abdoy and Abdishoy and 16 Priests, &c., in Persia (Mareri 9): 360b, *592.* Bachtisoes (Abdishav), Simeon, and Isaac, in Persia (Mareri 9): *592b.* Wardan of Baḷesh (Bitlis) (Mareri 9): *593.* Finding of Cross in Jerusalem (Mareri 10): 361b, *595b.* Entry of Noah into Ark (Mareri 10): *596b.* Soḷokhon, Pamphamir, and Pamphalon (Mareri 11): 362b, *597.* Hyacinthus, M. at Amastris (Mareri 12): 363, *598.* Patricius, Bp. of Broussa (Mareri 12): 363, *599.* Isaiah, Prophet (Mareri 12): 363b, *599.* Asklay (Ascalon), M. in Thebaid (Mareri 13): 364, *599b.* Yezandoukht of Bethoula in Germanicia (Mareri 13): *600.* Thalelaeus, physician (Mareri 13): 364, *600.* Bagdat built by Dschafar (Mareri 13): 364b, *600b.* Constantine, Emperor, and Helena (Mareri 14): 364b, *601.* Theodotion (Théoditon) in Ancyra (Mareri 15): 365b, *603.* Kuluth (Colluthus) of Bethsaida under Maximin (Mareri 15): 366, *603b.* John of the Pit (Mareri 16): 366b, *604.* St. Peter's Finger (Mareri 17): 368b, *607.* Basiliscus of Amasia (Mareri 18): 369b, *609.* Therapontes, Bp. M. (Mareri 18): 370, *610.* Simeon Stylites (Mareri 19): 370b, *610.* Theodora and Didyma (Mareri 20): 371b, *612.* David and Gorgen in Armenia in ninth cent. (Mareri 20): 371b, *612b.* King Ashot, Bagratuni, of Armenia in ninth cent. (Mareri 20): 372, *612b*, *711.* Eḷikonide (Heliconida) under Gordianus and Philip (Mareri 21): 372b, *613.* Marutha the Syrian, Bp. of Martyropolis under Theodosius Lesser (Mareri 21): 372b, *613.* Council of Nicea (Mareri 22): *613.* Sahak, Armenian, under Valeus (Mareri 22): 373, *614.* Jeremiah of Komana under Antoninus (Mareri 23): 373b, *614b.* Justinus of Rome (Mareri 23): *615.* Relics of Thaddaeus and Sandukht (Mareri 23): *615.* Thecla and Mariam under Shapoh in Persia (Mareri 24): 375, *617.* Petrus, Dionysius, Paul, and Andrew, M. of Lampsacus (Mareri 25): 375b, *618b.* Armenian Martyrs slain by the Turks in նկէ (A.D. 1018), and Transference of Armenian Throne to Sebaste (Mareri 25): 376, *618b.* Môkimus *or* Moses the Negro *or* Aethiop (խափշիկ), brigand, under Maurice (Mareri 26): 376b, *620.* Dorotheus, Bp. of Tyre, under Diocletian (Mareri 26): 377, *620b.* Lyncianus and four Children (Mareri 27): 377, *620b.* Astius, Bp. under Trajan (Mareri 27): 377b, *621b.* Metrophanes, Patriarch of Constantinople (Mareri 28): 377b, *622.* Philemon, Ap. (Mareri 29): 378b, *623b.* Cyril, a Jew of Gortyna named Judas, and Anna his mother (Mareri 30): 379, *623b.* Hesychius (Suqios), anchorite in Bethynia (Margatz 1): 380, *625.* Sôsan and Shushan of Tauromenium (Marg. 1): 380b, *625b.* Theodore of Euchaita Stratelat (Marg. 2): 380b, *625b.* Alexander and Antonina (Marg. 3): 382, *628.* Pelagia, whore of Antioch, converted (Marg. 3): 382b, *628b.* Ulpianus (Olbianos), Bp. under Maximin (Marg. 4): 383, *629b.* Barbashemius, Bp., and 16 Disciples, in Persia (Marg. 4): *629b.* Acacius, M. under Licinius (Marg. 4): 383b, *630.* Barnabas, Ap. (Marg. 5): 383b, *630b.* Eustachius, disciple of Andrew, Ap. (Marg. 5): 384, *613b.* Onophrius, monk, and others (Marg. 6): 384, *632.* Timotheus, Pr., of Brusa, under Julian (Marg. 7): 385, *633.* Aquilina, V., under Diocletian at Bibliopolis in Palestine (Marg. 7): 385b, *633b.* Christophorus under Decius (Marg. 8): 385b, *634.* Theophanus and wife Pansemna of Antioch (Marg. 9): 386b, *635b.* Kiriake and Urbath (Paraskevé) of Alexandria (Marg. 10): 387, *636b.* Elisha, Prophet (Marg. 11): 387b, *638.* Dulas, M., of Cilicia (Marg. 12): 389, *640b.* Voniphatos (Bonifacius) of Rome, at Tarsus (Marg. 12): 389b, *641.* Joseph, new M. of Dwin (A.D. 1170) (Marg. 13): 390, *642.* Sanuel, Manuel, Ismael, and Thomas, Persians (Marg. 14): 390b, *643.* Zosimus, soldier (Marg. 14): *643b.* Marcus and Mokianus (Marg. 14): 391. Julian, M., of Egypt, under Maximin (Marg. 15): 391, *644.* Theodore, Armenian monk, of Sebaste (Marg. 16): 392, *645b.* Leontius and Comrades, of Trapôlea in Africa, under Vespasian (Marg. 17): 392b, *646b.* Stephanus, Archbp. of Sebastia in պլզ (A.D. 1387) (Marg. 17): 393, *647.* Thais, courtesan (Marg. 18): 393b, *648b.* Febronia, V. (Marg. 19): 394b, *649b.* Silas and Silvanus, Apostles (Marg. 20): 395, *651.* Zachariah, Catholicos of Aḷthamar (Marg. 20): 395, *651.* Zenon and Zinea (Zena) under Maximin (Marg. 21): 395b, *652.* Aristotle (Aristocles), Pr., and Demetrius, deacon (Marg. 21): 396, *652b.* Eustachius (*or* Eustochius) under Maximin (Marg. 22): 396, *653.* Peter and Paul, Apostles (Marg. 23): 396b, *654.* Apostles, Feast of the Twelve (Marg. 24): 398, *655b.* Cosmas and Damian (Marg. 25): 399, *658.* Quintus, a Phrygian (Marg. 25): 399*b.* Feast of the Ark (Marg. 26): *659.* Virgin's Coif, Finding of (Marg. 26): 399b, *659.* Bianaros and Sylvanus, of Pisidia (Marg. 27): 400b, *660b.* Khosrow of Gandzak in land of Albani (Marg. 27): 400b, *660b.* Signios (Eusignius), elder, of Antioch (Marg. 28): 401, *661b.* Nerses, Bp. of Tarsus (Marg. 28): *662.* Papilus and Paulus, of Neocaesarea (Marg. 28): *662.* Babylas the Clerk and his 94 Disciples (Marg. 28): 401, *662.* Hyacinthus of Caesarea in Cappadocia (Marg. 29): 401b, *662b.* Eustathius of Ancyra (Marg. 29): 401b, *663.* Makrina, V.M. (Marg. 29): *663b.* Serapion and others (Marg. 30): 402, *663b.* Proclus and Hilarion, under Trajan (Marg. 30): 402, *663b.* Peregrinus, Lucian, and others (Marg. 30): *664.* Procopius of Jerusalem (Hrotitz 1): 402b, *664b.* Cyril, Bp. of Gortyna (Hrot. 1): *718.* David and Romanus in Russia (Hrot. 2): 403, *701*, *717*, *718.* Thomas, Bp. of Unkluz, *i.e.* Angli (Canterbury) (Hrot. 3): 404b, *665*, *701b.* Agnes (Agnasia) of Rome (Hrot. 4): 405, *666b.* Melchiseth and Karapet, new MM. (Hrot. 4): 405b, *667.* John Baptist, Nativity (Hrot. 5): 406, *668.* Aṛestios, physician, of Tyana, under Diocletian (Hrot. 6): 407, *669b.* Cyril, Bp. of Gortyna, M. under Maximin (Hrot. 6): 407b. Leontios, Sisinnius, Maurice, Anictus, Daniel, &c. (Hrot. 6): 407b, *669b.* Abdlmseh, a Jew named Levi (Hrot. 7): 408, *671.* Bagarat (Pancratius) of Tauromenium (Hrot. 8): 409, *672b.* Julian (*or* Julitta) and his (*or* her) son Kirakos, of Iconium (Hrot. 9): 411, *676b.* Koprius, Patermuthios, and Alexander of Egypt, under Julian (Hrot. 10): 412, *677b.* Mary Magdalen (Hrot. 10): 412, *678.* Athanagines, Bp. of Sebaste, and Ten Disciples (Hrot. 11): 412b, *678b.* Nerses of Lambron (Hrot. 11): *679.* Mariana, V., of Antioch in Pisidia (Hrot. 12): 413, *679b.* Dius of Antioch (*or* Constantinople) (Hrot. 13): 414, *680b.* Martha, mother of Simeon Stylites (Hrot. 13): 414. Olympia, a servant of God, in Constantinople, under Theodosius (Hrot. 13): *681.* Theodore, Bp. of Cyrene (Hrot. 14): 414b, *681b.* History of Elias (Hrot. 14): *682.* Praxeas, V. (Hrot. 14): 415. Aḷuash (Salus), Simeon, and John of Uṛhay (Hrot. 15): 415, *682b.* Gorandukht, wife of a Persian magus (Hrot. 16): 416, *684b.* Apolinus of Sardis (Hrot. 16): *685b.* Phocas, Bp. M. (Hrot. 17): 416b, *685b.* Christina, V., of Tyre (Tarsus) (Hrot. 17): 417, *686.* Stephanus, Patriarch, disciple of Moses Bp. of Siunik (Hrot. 18): 417b, *686b.* Kentios, M. in Pamphylia under Diocletian (Hrot. 18): *686b.* Anna and Joachim (Hrot. 19): 418, *688.* Lucia, V.M. (Hrot. 19): 418, *688b.* Hermolaus, M. in Nicomedia (Hrot. 20): 418b, *689.* Callinicus of Gangra (Hrot. 21): 419, *690b.* Theodita and 3 Sons (Hrot. 21): 419b, *690b.*

Goharinė and her Brothers (Hrot. 22): 419b, *691*. Titus, Ap. (Hrot. 23): 420b, *692*. Gregory, Patriarch, son of Gregory Magistros (Hrot. 24): 421, *692b*. Leontius and Priests (Hrot. 25): 422, *694b*. Maccabeans (Hrot. 26): 423, *696b*. Relics of St. Stephen, Proto-M. (Hrot. 27): 423b, *698*. Dalmatius, soldier (abbot) (concludes with Faith of Ephesus) (Hrot. 28): 424, *699*. Sophia and 3 Daughters (Hrot. 29): 424b, *700b*. Ark, Feast of (Hrot. 30): 425. Nerses Klayetzi (Hrot. 30): 425b, *716a*. Transfiguration. Begins: *Աւանդապահք խորհրդոյն քո՟ որոց հաստատեցաւ կարգ և կրօնք եկեղեցւոյ* . . . (Aveliatz 1): 426, *716b*. Vardan and Comrades in Persian War (Avel. 2): 426b, *707*, *712*, *713*. Domitian (Dometius), ascetic in Syria under Emperor Constantine (Avel. 3): 428, *712b*. Antoninus of Alexandria, M. (Avel. 4): 428b. Jovasaph and Baralam (Avel. 4): 429b, *702*, *704*, *705*, *708*, *709*, *714*, *715*, *719*. This ends: "Which I, Asat, sinful servant of God . . . abridging it, translated into Armenian with the help of an honourable prince."

68.

Or. 6988. — Paper. Bound in brown leather. Size, external 12½ by 8¾ inches, of text 9¾ by 6. Written in double columns of 32 lines in a large *notergir* hand, with ornamental initials left uncoloured. Between folios 31 and 32 five folios are left blank.

The contents are as follows :—

Fol. 1*a*. Beneath a large drawing of a circular maze is a description in verse of Jericho, beginning: *Այս է քաղաքն երիքովի*, *i.e.* This is the city of Jericho.

Fol. 1*b*. A table of contents.

Fol. 2. The history of David of Sebastia, read in the month Mehek on Feb. 22. *Begins:* *Զի հրաման ա՟ծային մի՟ աւետարանին զոր ասաց տ՟ն մեր յ՟ս ք՟ս իւր ամէն օրհնեալ մի՟ բերանովն թէ նեղէ դուռն արքայութե՟* . . . *Near end:* *և նա այնպէս բարի խոստովանութ՟բ կատարեցաւ ի ք՟ս, ի թվականին Հայոց. ռճիզ. ին, փետրվարի Իբ յաւուր տօնի սրբոց վրդնանց ի ժամ մի՟ պատարագին. ի ժամանակս կթ՟ղկոսութե՟ տր՟ յակոբայ. և առաջնորդութե՟ մերոյ քաղաքին մելքիսէթ վարդապետի* . . . "Forasmuch as the oracle of the Divine holy Gospel uttered by our Lord J. C. with his all-holy lips declares that narrow is the gate of the Kingdom . . . He then made a goodly confession as described, and died in Christ in the year of the Armenians 1126 (A.D. 1676) on Feb. 22, on the Feast of the Holy Company of Wardan, at the hour of holy Mass, in the catholicate of Jacob, and episcopate over our city of Melqiseth Wardapet . . ."

Fol. 4*b*. *Ի սմին աւուր պատմութի՟ գասպարա սեփաստացւոյն որ մականուամբ կռուան կոչէր* . . . *Ends: կատարեցաւ երանելին գասպար. թ. հ. ռճիզ. ին յետ կատարման դաւթին յերկրորդում ամսին:* "On same day. History of Gaspar of Sebastia, nicknamed Kṛuan . . ." *Ends:* "He died in the year 1126 after the death of David in the second month."

Fol. 5*b*. Acts of St. Nicolaus, to be read Areg 3 and March 14. *Սա էր ի քաղաքէն պրուսայու. ազգաւ հայ և մի՟ լուսաւորչածին. որոյ անուն հօրն աթաճան, և մօրն շուշան* . . . *Ends: կատարեցաւ սբ՟ն նիկողայոս ի թ. հ. ռճխգ. ին մարտի Ժդ:* "He was of the city of Brousa, an Armenian, and of the kin of the Illuminator, whose father's name was Athadjan and his mother's Shushan . . ." *Ends:* "St. Nicolaus died in the year 1143 (A.D. 1693), March 14."

The same text is printed in the volume of "Modern Martyrs of Armenia" (1155–1843), pp. 531–538, printed at Valarshapat in 1903.

Fol. 8. Acts of Miraq of Tabreez, read on Areg 13 and March 24. *Երանելի աւագ միրագն. էր ի մեծ քաղաքէն և յանուանի շահաստանէն ի թաւրիզոյ. զաւակ բարի ծնողաց ազգաւ հայ* . . . *Ends: կատարեցաւ աւագն միրաք ի թ. մերոյ ի. Ջ. և. Լե. ամին:* "The blessed elder Mirag was of the great and famous city of Shahastan, Tabreez, the child of goodly parents, an Armenian . . ." *Ends:* "He died in the year 935 (A.D. 1485)."

See pp. 322–328 of the work above mentioned.

Fol. 10. For the Feast of Annunciation, Areg 30 and April 7. Ամենասրբուհի կոյսն Մարիամ օրհնեալն ի կանայս ծնեալ եղև աւետեօք. յՅովակիմայ և յԱննայէ. ի թագաւորական և ի քահանայական ազգէն յորդոցն Իսղի ի ղևեայ և յուդայէ . . . "The all-holy Virgin Mariam, blessed among women, was born, by annunciation, of Joachim and Anna, of the royal and priestly tribe of the children of Israel, of Levi and Judah . . ."

Fol. 12. Յայսմ աւուր յիշատակ է սքանչելեացն որ եղեն յերուսաղէմ. ի ռ. ՌՀԲ. թվին Հայոց. կայր վարդապետ մի պօղոս անուն . . . "On this day falls the commemoration of the miracles which occurred in Jerusalem in 1072 (A.D. 1622). There was a Wardapet named Poḷos . . ."

The sequel relates how the statue of Gabriel in St. James's Church saluted that of Mary. A hymn to the latter follows, by Araqel Wardapet, beginning :—

Ածային դու բնակարան
անճառ Հոգւոյն Ածական
որ մաքրեցար իսկ մարմնական

"Thou divine Tenement, ineffable, of the Divine Spirit, who wast purified in body . . ."

Fol. 16*b*. Acts of St. Paron Loys, read Marer 9 and May 17. Բարի մանուկ մի երևեցաւ պարոն լոյս անուն, յաշխարհն հոնաց, ի քաղաքն կաֆայ յազգէն Հայոց հաւատով քրիստոնեայ . . . *Ends:* շարադրեցի զպատմութիւս զայս ի թուին Հայոց. ռՃժզ. ին մայիսի ժե ին։ "The goodly youth named Paron Loys appeared in the land of the Huns, in the city of Kafa, an Armenian and a Christian . . ." *Ends:* "I composed this history in the year of the Armenians 1116 (A.D. 1666) on May 15."

The date here given is wrong. It was in 1016 (A.D. 1566) that Wrthanes composed these Acts. See pp. 386–412 of the work above mentioned.

Fol. 19. Acts of Medzatur of Sebastia, read Marer 26 and June 2. Էր քաջ մեծատուրս այս ի քաղաքէն սեփաստիոյ. եւ էր որդի շատ արև անուն առն քրիստոնէի. ամաց իե. ից, և մնացեալ էր որբ ի հօրէ և էր ուսեալ սակաւ մի սաղմոս . . . *Ends:* կատարեցաւ նահատակս քն ի թվականիս Հայոց ռխդ. և յունիսի. բ. "This brave Medzatur was of the city of Sebastia, and was the son of a distinguished Christian. He was 25 years of age when he was left an orphan by his father's death, and had learned a few psalms . . ." *Ends:* "This champion died in the year of the Armenians 1044 (A.D. 1594), June 2."

Fol. 21*b*. Acts of the modern martyr Putakh, read Margatz 30 and July 6. Այս էր ի քաղաքէն ամթայ հաւատովն քրիստոնեայ և արուեստիւն դարբին որդի առն արևորդոյ և մայր սորա էր դուստր քահանայի ի պարսից քաղաքէն որ կոչի մարաղայ . . . *Ends:* և այսպէս բարի խոստովանութիւ կատարեցաւ ի փառսն սբն պսակաւ ի թուին Հայոց ջհգ. "He was of the city of Amith, a Christian by religion and by profession a smith, son of a sun-worshipper; but his mother was daughter of a priest in the Persian city called Maraḷ . . ." *Ends:* "So making a good confession, he died in glory in the year of the Armenians 973 (A.D. 1523)."

See pp. 360–368 of the work above mentioned.

Fol. 25. Acts of St. Kokdjay, new champion of Sebastia, read Navasard 17 and August 27. Էր սա ի քաղաքէն սեփաստիոյ երիտասարդ հասակաւ եւ ամուսնացաւ ի կարգ աշխարհի. և էր ընթերցող Ածային գրոց . . . *Ends:* եւ այս եղև ի թուականին Հայոց. ջձե. ին օգոստոսի. իէ։ "He was of the city of Sebastia, a stripling in age, and was married in the order of the world and was a reader of Divine Scripture . . ." *Ends:* "This was in the year of the Armenians 985 (A.D. 1535), August 27."

In the work above mentioned, p. 373, is printed a metrical version of this martyr's Acts.

Fol. 26*b*. Acts of the new champion St. Astuadzatur of Sebastia, read Qaḷotz 5 and Dec. 13. Մարդասէրք և արարչագործ բնութիւն բարերարին Այ ըստ բարերար կամաց իւրոց յառաջ շարժեալ ի ստեղծումն ադամայ . . . *Ends:* իսկ ի կոստանդինու պօլիս տօնեցին զտօն սբյն Ածատուրի նոր նահատակին և յաղթօղ վկային քն. Այս եղև ի թ. հ. ռճ̃ծթ. "The loving and creative nature of the benevolent God according to his benevolent Will was first moved to create Adam..." *Ends:* "But in Constantinople they kept the Feast of St. Astuadzatur, the new champion and triumphant martyr of Christ. This was in the year of the Armenians 1159 (A.D. 1709)."

Fol. 29. Acts of Karapet of Malatiyah: Ի թագաւորութեան հագարացւոց և ի տեղապահութեան մելիտինոյ զազի ղռանին որ էր ազգաւ քուրթ. ի հայրապետութեան սիսայ. տ̃ր յոհաննէս կաթուղիկոսին. և եպիսկոպոսութեան մելիտինոյ տ̃ր սահակին. եւ եղև չքնաղ և զարմանալի նոր մարտիրոսըս այս կարապետ... *Ends:* Այս եղև ի թ. հ. ռճ̃հգ. ին. "In the reign of the Hagarenes, when Zaz Lṛan, a Kurd by race, was local governor of Melitene, and Sir Hohannês Catholicos of Sis, and Sir Sahak Bishop of Melitene, this admirable and wonderful modern martyr Karapet . . ." *Ends:* "This was in the year of the Armenians 1173 (A.D. 1723)."

Fol. 32. Calendarial tables. *Begins:* Իսկ եթէ ի ձեռն՚է երակաց և վերադրաց տարոյն կամիցիս գտանել զգիր տարոյն եօթներեակն ի վերուստ կալ և զվերադիրն ի կողման և մուտ առաջիկայ խորանս և գտանես գիր տարոյն անսըխալ: "Now if you would find the letter of the year by means of the seven-year cycles and of the epacts . . ."

These tables were compiled by Têr Martiros for the years of the Armenian era 1258–1480 (A.D. 1808–2030).

The writer of the first part of the codex writes on fol. 31: Գրեցաւ յայսմաւուրքս ձեռամբ լուսարար տ̃ր մարտիրոսին 'ի սեբաստիայ ի թ. հ. ռմ̃կ. ին: "This *haysmavorq* was written by the sacristan Sir Martiros in Sebastia in the year of the Armenians 1260 (A.D. 1810)."

A later hand adds on fol. 31*a*, col. 2, which the first hand had left blank, a note on the date of the building of the Church of the Forty Martyrs. It is set 233 years before the Armenian era, in the time of the Nicene Council. "The destruction (քակումն) of the same church took place in the year 836 of the Armenian era (A.D. 1386) by the hand of Ḷat Purḷan, of the house of Ishman, and in the same year was the coming of Lakthamar to Sebastia, and the building had endured for 1069 years." (Ձեռամբ ղատի պուրղան դան իշմանին որ և ի նոյն ամի եղև գալ լակթամարին ի սեփաստիայ. և շէն մնացեալ 1069 տարի). "If you wish," adds the note, "to know their date, see the *haysmavorq* under June 8. The building of the church on March 9," &c.

CLAVES FESTORUM.

69.

Add. 8150.—Yellowish paper, 3⅝ by 3¼ inches. Bound in yellow leather, stamped with the letters *IHS*. Folios 209, in 16 unnumbered quires. The text was written, 11 lines to the page, in a clear, neat *notergir* or notary's hand, in Poland in 1627.

The volume is a *Directorium* (Տօնացոյց), or guide to the proper psalms, lesson, and rites for the several Sundays and Feast-days of the Armenian Church. Select canticles are added at the end of the volume. Printed editions are common.

Begins, fol. 2:—

Ս̃ծայայտնութեան ճրագալուցին առաջի աւուր գիշերն կանոնագլխին փառն հաւատա եւ զգենուն քահանայքն և տան մոմեղէն ի ձեռս և յատեանն ասեն (*lege* մտեն) և խունկ ածեն . . .

"Of the Eve (*lit.* Lighting of Lamps) of Epiphany, of the first day, the Night (Office) . . ."

The ecclesiastical year in this book follows the old Armenian arrangement of the calendar, according to which the Feast of David and James was assigned to December 25, that of St. Stephen to December 26, and the Birth of Jesus feasted together with the Baptism on the Epiphany. Thus on fol. 159*b* is read, after the Sixth Sunday in Advent, the following direction :—

Ապա յառաջ քան զյայտնութեան . պ՟հքն · դ՟ օր · համարեա՝ · առանց · դ՟շ · և զ՟շ · և կիրկի · որում արասցես զաւագ տօներս . . . Առաջինն · դաւթա մ՟գ՟րէին · և յակոբա · առ՟քլյն · դեկտմբրի իե · տօն է . . .

"Next before Epiphany reckon a fast of four days apart from the fourth and sixth days of the week, and from Sunday, in which [fast] you shall celebrate the chief festivals . . . First, of David the Prophet, and James, the Apostles, on December 25 . . ."

On folios 164*b*–209 are transcribed, with musical notes or neumes, a few much-used canticles and hymns or anthems, such as the Hymn of the Balm-bearers, &c.

Colophons :—

Fol. 164. *Գրեցաւ այս սակաւ գիրս ձեռամբ անարժան գրչի վարդէրէս սարկաւագ · որդի գրիգորի թվ՟. ռհէ ·*

"This little book was written by the unworthy scribe Wardêrê the deacon, son of Gregory, in the year 1077 (A.D. 1627)."

Fol. 202. *Արդ գրեցաւ տօնացոյցս այս ի հայրապետութե՟ · այսմ՟նահանգի տ՟ր մովսէս կաթուղիկոսին · և ի թագաւորութե՟ · ֆռանգաց ազգի · երրորդ զիկմունդին ի թվաբերութեան հայոց · ռհէ · եւ ի յամսեանն · դեկտեմբերի Ժդ · ի վայելու՟մն · պարոն վարդէրէս դպրի որդոյ պարոն գիրգորին . . .*

"This Guide to Feasts was written in the patriarchate of this province, of Sir Moses Catholicos, and in the reign over the Franks of Sigismund III., in the era of the Armenians 1077 and on December 14, for the use of Paron Wardêrê the scribe, son of Paron Grigor."

Fol. 209. A third colophon of like purport is given.

70.

Or. 2613.—Vellum. Size, external $3\frac{3}{4}$ by $2\frac{5}{8}$ inches, of text $2\frac{1}{2}$ by $1\frac{1}{2}$. Recent binding of black leather. Folios 154, written in an elegant *bolorgir* or round hand, 19 lines to a page, of the sixteenth or early seventeenth century. A coloured headpiece precedes the text, and the beginning of each chapter is marked by an arabesque in the margin. Opposite is a full-page illumination of some incident in the life of Jesus. The subjects of these illuminations are as follows: fol. 1*b*, the Mother and Child; 30*b*, Jesus and Zacchaeus; 56*b*, the Resurrection. There are other pictures on folios 64*b*, 74*b*, 113*b*, all in a humble style of execution. Many of the folios are illegible from the effects of damp.

Begins :—

Ա՟ծայայտնութե՟ ճրագալուցին առաջի աւուր գիշերին առաջի կանոնագլխին փառքն ի բ. հաւատամ ի հայր և որդի և հ. զգենուն միաբան. և տան մոմեղէն ի ձեռս ա՟մցն, և այնպէս խնկօք և մոմեղինօք յատեանն ելանեն ա՟հութ՟ի. Ուրախացիր սրբուհի . . .

"For the Lighting of Lamps of the Theophany. Of the first day at Vespers. For the first chapter of the canon. Glory on high. I believe in Father and Son and Holy Spirit. They robe with one accord, and they give tapers into the hands of all, and so with incense and tapers they go forth into the nave (*lit.* chamber). Hymn. Rejoice, holy Lady . . ."

The hymns, lections, prayers, canticles, &c., are briefly indicated in the rest of the work for the entire liturgical year.

Fol. 143*b*. Collects for Fasts and Festivals: *Որ ի հօրէ առաքեցար փրկիչ և մարմնացար 'ի սր՟ կուսէն։ որ վ՟ն մեր 'ի յերկնից իջեր . . .* "Thou who wast sent from the Father as Saviour and wast made flesh of the holy Virgin. Who for our sake came down from heaven . . ."

There is no date or colophon of the scribe, but a late hand writes on fol. 64: *Ի թվ՟. հ. ռ՟ձի. ամին. փետր. ամսոյ իզ՟ ին*, *i.e.* In the year of the Armenians 1080 (A.D. 1630), Feb. 26.

71.

Or. 4552.—Stout paper. Size, external 4⅜ by 3 inches, of text 2½ by 1⅞. Modern half-binding of red leather. Folios 131, in 11 quires of 12 leaves each, except no. 8 which has 11. The first quire is numbered 2, and the last 12, so that the first of the original book is lost. Written in a small regular *bolorgir* or round hand, 18 lines to a page. *Shaḷagir* or plaited letters, with marginal arabesques or designs of birds, mark the main divisions of the book. The orthography is modern.

Contents:—

Folios 1–83 contain a *Tönatzojtz*, or Festal Guide. The text begins where the first day of Epiphany is being described:—

Եւ այս Ը օրս մնջի Գ է օրն ըզշտն տօմ. նոյնպէս և զճշշն. ժմ. տն։ եւ երեկոյն զանցեալ աւուր տհ. հյ. տօմ. իսկ զկնի հայր գթածին միաբան յատեանն եղանեն. խաչիւ և աւետ. խնկօք և մոմեղինօք. և տմ զարդիւք. և առաջիկայ աւուր շարականքն ... "And on this eighth day *mesedi* 3 ..."

Fol. 84. Մ՝եսեդիք ծննդեան։ Տր ասաց ցիս որդի իմ ես դու ... "*Mesedis* for the Birth. The Lord said unto me, Thou art my Son ..." Followed by *mesedis* of the Resurrection, of Martyrs, of Repentance, of the Bread and Salt Fast, &c. The first line of each is given.

Folios 88–115*b*. Chants of the Breviary apart from the regular hymns. For similar collections see MSS. Or. 2335 and 2337. These chants are written out in full with copious musical notes.

Begins, fol. 88: Թագաւորք ապաշխարութեն։ Թագաւոր յաւիտեան ... "Forms of the *O King* for Penitential days. O King eternal ..."

Fol. 95*b*. Ի․ բձ․ թագաւորք մարդիրոսացն։ Ողորմութի քո տէր ... "In second tone. *Kings* of the Martyrs' Feasts. Thy mercy, O Lord ..."

Fol. 101*b*. աձ․ Ալէլուիա․ ալէլուիա․ ալէլուիա։ յր․ ողորմութիւ տն ... "In first tone. Alleluia ..."

Fol. 109. Առաւօտու երգք։ Լոյս տուր տր աչաց իմոց ... "Songs of Dawn. Give light, O Lord, to mine eyes ..."

Fol. 113*b*. Ծն․ սրբասացութին կարգաւ։ Բազմութիք հրեշտակաց և զօրաց ... "For the Birth Feast. *Trisagions* in order. Multitudes of angels and hosts ..."

Fol. 115*b*. Ժամամուտ կարգաւ։ Որ ի հօրէ առաքեցար փրկիչ ... "Introits in order. Thou who wast sent from the Father, Saviour ..."

Fol. 127*b*. Տաղ ածածնի զոր 'ի տօնի սբ ածածնի զայս ասեն։ Ածածին մայր քն․ իմ յոյս դու յաւուր մեծի ... "Lay of the Theotokos, which they repeat on the day of the Holy Theotokos. Mother of God, my hope art thou in the Great Day ..."

Fol. 130. Colophon:—

Յիշատակարն (*sic*) սուրբ գրոցն ։

Փառք ... աւարտեցաւ երգս ժամատեղաց որ կոչի տօնացոյց և խազատետր հասարակաց 'ի քաղաքն շօշ որ է ըսպահան 'ի գեօղաքաղաքն ջուղայ. 'ի դուռն սբ նազարեթայ, և 'ի թագաւորութե պարսից շահ սօլթան յուսէնին ։

"Memorial of the holy book. Glory be ... This poem of chapels was completed—called a Guide to Feasts and Book of all Musical Notes—in the city of Shosh, which is Ispahan, in the village-city of Dschuḷa, at the door of holy Nazareth, and in the reign over Persia of Shah Sultan Yusen."†

On fol. 131 a later owner has written his name, մուրատ մինասի, *i.e.* Murat Minas.

Presented by Sir F. B. Norman, 30 July, 1892.

72.

Or. 4547.—Paper. Eastern binding of red leather, stamped with rude designs. Size, external 8⅛ by 6½ inches, of text 6¼ by 4⅜. The handwriting is a rude *notergir* of the late eighteenth century; modern orthography, with many faults and compendia; 33 lines to a page. The volume as it now stands contains 162 folios; but 10 are lost before fol. 6, where there is a hiatus of 10 pages from 11–20 in the older pagination made by the scribe, who numbered the whole into 332 pages.

---

† Probably Husain, usually spelled հիւսէյին, is meant. He reigned A.D. 1694–1722.

The volume contains the variable Services used on various Feast-days, Sundays, and other days of the year, giving references to the printed *sharakan* or hymn-book, and, for the lections, to a printed edition of the prayer-book. Prayers and rubrics are transcribed in full. It thus brings together matter found separately in the *Mashtotz* or Book of Occasional Notes, the Lectionary, and the *Tonatzojtz* or Directory of Feasts. The compiler calls his work by the latter name.

Folios 1–3 give the rubrics, lections, &c., of the Feasts of the Virgin and her parents. *Inc.* Ապրիլի· Զ և շմս ԺԷ երեկոյին նախատօնակ է աւետեաց սբ աստուածածնին մարիամու զոր յերկնային զաւրք հրեշտակացն տօնեցին . . . "April 6 and Shams 17 at eventide, eve of the Annunciation of the Theotokos Mary, for whom the ranks of angels kept festival . . ."

Folios 3*b*–332. The Festal Year. The chief Feasts, &c., occur as follows :—

Fol. 3*b*. Theophania and Blessing of the Waters. *Inc.* Ածայայտնութեան ճրագալուցի գիշերն կանոնագլխին . . . "For the Theophany Lighting of Lamps, at Vespers . . ."

Fol. 10*b*. Circumcision, on the eighth day from Epiphany.

Fol. 22*b*. Sunday before Lent. Բուն բարեկենդանի. գիշերն· փոխիր զձայնն· ի դկ առաջի կանոնն խոստովանն ասա կանոնագլուխ . . . "For the high holiday. At night. Change the tone to the fourth *plagion*, first canon . . ."

Fol. 28*b*. Palm Sunday. Մեծի· ողոգոմ· արմաւենեաց· ծաղկազարդի գիշերն հսկումն է, և դնի սրբութիւն ի վերայ բաղկցի . . . "On the great *Eulogoumené* of Palms, the Flower Feast. At night is a vigil, and the Sacrament is placed on the altar . . ."

Fol. 31*b*. Rite of Opening the Doors. Կարգ դռնաբացէք առնելոյ· զգենուն քահանայքն· շուրջառ, և գան ի դուռն եկեղեցուն . . . "The priests robe in the *shurdschar* and go to the door of the church . . ."

Fol. 33. Great Fourth *Feria*. Մեծի աւագ չորեքշբթի գիշերն . . .

Fol. 33*b*. Great Fifth *Feria*. Մեծի աւագ հինգ շբթի գիշերն աՀ պձ 265. վերանձգօղն յերկնից . . . "At night. *Gands* 265 . . ."

Fol. 33*b*. Կարգ արձակելոյ զապաշխարողսն. իսկ ի յերրորդ ժամուն ժողովէ քահանայն զապաշխարողսն ի դուռն եկեղեցուն . . . "Rite of Releasing the Penitents. Now at the third hour the priest collects the penitents at the door of the church . . ."

Fol. 40. Homily for Maundy Thursday. Լուարուք ինձ որդեաք (*sic*) իմ . . . "Hear me, my children . . ."

Fol. 49. Good Friday. Մեծի աւագ ուրբաթի գիշերն . . .

Fol. 60*b*. Great Saturday. Մեծի աւագ շաբաթու գիշերն միայն վառեն լուս աւագ խորանին . . . "At night they light only the lamp of the chief tabernacle . . ."

Fol. 63. Սբ յարութե զատկի գիշերն հսկումն է և դնի սրբութի ի վերայ բազմոցի յատեանն . . . "For Holy Resurrection of *Zatik*. At night is a vigil, and the Sacrament is placed on the altar . . ."

Fol. 83. Պենտեկոստէի կիրակին։ Մեծի և հրաշափառ, հոգուն սրբոյ գալստեան . . . "Sunday of Pentecost. Of the great and miraculous advent of the Holy Spirit . . ."

Fol. 88*b*. Աղօթք սրբոյն ներսեսի լամբրոնացւոյն ասացեալ ի փառս ամենասրբոյն հոգւոյն։ Ստիպիմ ի սիրոյ սրտիս բաղձանաց· նուիրել զբանս աղքատ մտած· իմոց աւուրն մեծի· հանգանակեցէք տկարութե իմոյ զպարգևս աղօթից . . . "Prayer of St. Nerses of Lambron to the glory of the All-holy Spirit.

I am compelled by heartfelt love . . ." (See cod. Or. 2607, fol. 309.)

Fol. 109*b*. Transfiguration or *Wardawar*. Ի մեծի և հրաշազարդ այլակերպութեն տն մերոյ յսի քսի վարդավառի գիշերն հսկումն է . . . "At night a vigil is kept . . ."

Fol. 126*b*. Assumption of B. V. M. Մ՝եծի և հրաշափառ վերափոխման ածածնի գիշերն հսկումն է . . . "Of the great and wonderful Passing of Theotokos. At night a vigil is kept . . ."

Fol. 136*b*. Մ՝եծի տօնախմբութե խաչ վերացի գիշերն հսկումն է և դնի սբ խաչն և սրբութիւնն ի վերայ բազմոցի . . . յատեանն . . . "For the great Festival of the Elevation of the Cross. By night a vigil is kept, and the holy Cross and Sacrament are placed on the altar . . ."

Fol. 147*b*. Feast, on the Sabbath, of the archangels Michael and Gabriel. Շաբաթն տօնէ հրեշտակապետացն միխայէլի և գաբրիէլի և ամ երկնային զօրացն . . .

Fol. 155*b*. Feast of Addai. Եւ շբաթ տօն է ադդէի հայրապետին որ յեդեսիայ քաղաքի կատարեցաւ. աշակերտ էր թաթէոսի . . . "And the Sabbath is the Feast of Addai the Patriarch, who died in Edessa. He was a disciple of Thaddeus . . ."

Fol. 156*b*. Feast of David and James. Առաջին տօն է դաւթի մարգարէին և յակոբայ առաքելոյն, տն եղբօրն . . . "The first Feast is of David the Prophet and Jacob the Apostle, the Lord's brother . . ."

Fol. 157. Feast of St. Stephen. Երկրորդ տօն է սբոյն ստեփաննոսի . . . "The second Feast is of St. Stephen . . ."

Fol. 157. Peter and Paul. Երրորդ տօն է գլխաւոր առաքելոցն պետրոսի և պօղոսի . . . "The third Feast is of the Chief Apostles . . ."

Fol. 157*b*. Sons of Thunder. Չորրորդ տօն է որդւոցն որոտմանցն։ "The fourth Feast . . ." (In this the *Dormitio Johannis* is read, fol. 157*b*: Հանգիստ երանելոյն յոհաննու առաքելոյն և աւետարանչին. *Inc.* էր ընդ եղբարս երանելին յոհաննէս մեծաւ ուրախութբ·)

Colophon I., fol. 61*b* (before the Easter Sunday rite):—

Փառք . . . ով դասք լուսերամից յորժամ ընթեռնուք զուարթ տօնացուցս, յիշեցէք զանարժանիս արեան արու մերձաւորս իմ ծնօղք յարևանցի ոսկիրին յակոբ ջանն, և մարիամ խանումն և եղբայրս իմ աբրահամն, և անյիշելի մեղսամիրծ գձուձ նուաստ յոհաննէսին, զեղկելի գրիչս որ գրեցի . . . գրեցաւ քսի թւն 1778։ և փոքր թուոյ 163։ ամն ի բանկալայ գեօղայ քաղաքն սէեդղ(?) կոչեցելոյ։

"Glory be . . . Ye ranks of illuminated ones, when ye read this glad festal guide remember the unworthy kinsmen and parents of Jacob Dschan the goldsmith of Harevan, and Mariam Khanum, and my brother Abraham, and myself the unmentionable, sinful, abject Hohannês, the miserable scribe . . . it was written in the year of Christ 1778, in 163 of the Little era,† in the Bengal (Bankal) village-town called Sêedal."

Colophon II., fol. 161*b*, at end of volume:—

Օրհնութիւն . . երրորդութեն . . որ ետ կարողութի տկար բնութեանս ի կատար հասուցանել զայս տօնացուցս. յամի տն. 1778. և ի փոքր 163։

"Praise be to the Trinity, which made my weak nature able to complete this festal guide, in the year of the Lord 1778, and 163 of the Little era."

Here follow the same place-names as in Colophon I.

Presented by Sir F. B. Norman, 30 July, 1892.

---

† This was the era of Azariah used by Persian Armenians. It succeeded that of John the Deacon, which ended in A.D. 1615.

BIBLE-EXEGESIS, HOMILIES, AND PATRISTIC THEOLOGY.

73.

Ar. Or. 3.—A sheet of vellum, written in large sloping uncials of the twelfth century. It has been cut across and bound as a fly-sheet into an Arabic codex of which the 13 quires are numbered with the Armenian letters, as if an Armenian had prepared it. The folio as preserved is 10 inches high and 12 broad, and each page has 17 lines of writing enclosed in ample margins. The codex from which it was taken must have measured at least 20 by 12 inches, and have been similar to the Paris codex Anc. F. Arm. 44, and like that have been a *Tônagan* or volume of select homilies and acts of martyrs proper for the various days of the ecclesiastical year.

The contents of this folio are as follows:—

1. Two fragments of the Armenian version of Chrysostom on Matthew, as printed in the Venice edition, tom. i., pp. 319, 320.

2. Two fragments of an Ephrem's Homily, entitled Յորդորումն պահոց, *i.e.* "Exhortation to a Fast," as printed in the Venice edition of the Old Armenian version of this Father, tom. iv., pp. 179 and 183. Fol. 2*a* contains lines 10-19 of page 179, and fol. 1*b* the last three lines of page 183, preceded by matter not given in the printed edition. This begins: . . . զդրունս մարդասիրութեան նորա և զոր ոչն ճառեցաք մեղացն ի բաց կալով վճարեսցուք զայն.

On the first page is the note: "Lib. 85. Lib. 46. Sermones 33 ex Basilio Athanasio et aliis. μ. 14," and a stamp with the legend "Soc. Reg. Lond. ex dono Henr. Howard Norfolciensis."

The margins of two of the Armenian folios bear Syriac and Armenian writing.

74.

Add. 19,729.—Written on glazed paper, much yellowed. Size, 9½ by 6½ inches. Oriental binding of stamped brown leather, recently restored. Folios 237, in 30 quires of 8 leaves each, except the one marked ի, which has only 6; the last is signed լ. The first folio is abraded at lower corner, and the verso of the last folio is almost illegible from exposure. A later hand has retraced, often wrongly, many words on fol. 1 and elsewhere. The handwriting is a clear, firm, large, and very archaic *bolorgir*, or rather a transitional form in which the square or "iron" hand called *ergathagir* is passing into the round or cursive. A great many letters retain the square shape, and the words are not divided from one another. All these characteristics indicate that this codex belongs to the first half of the fourteenth century at the latest. The margins were cut when the volume was bound, as is proved by the curtailment of marginal scrolls, plain and coloured, on folios 28*b*, 36*b*, 62*b*. Few accents are given; and in the punctuation the double point, the comma below the point, and the comma are used. Few abbreviations occur beyond those which are common in the oldest MSS., but occasionally resort is had to the ideographs already devised in the thirteenth century for star, sun, moon, and apostle. There are usually 30 lines to a page, but sometimes 29 or 31. The orthography is archaic, *e.g.* ե is often used for է, եւ for եալ in participles, եալ for եւ in infinitives. Occasional coloured scrolls (red and black), as on folios 36*b* and 111*b*, or round bosses of simple geometrical design, as on 136*b* and 190*b*, mark the beginning of a liturgical section or canon.. In the loop of the Օ used initially a human face is frequently drawn. Very rarely the liturgical use of a Psalm is indicated after its title. The number of each fresh Psalm is noted in the margin.

The volume contains a Catena on the Psalms compiled by Wardan the Wardapet (*or* Doctor) from the following Fathers: Athanasius, Basil, Dan(iel), Dion(ysius), Epiphanius, Ephrem, and John (Chrysostom). David the Philosopher is once cited, fol. 131*b*, and Michel (միխ) on 124*b*. Whether the many citations registered in the margin (DN դն) are from Dan(iel) or Dion(ysius) is not clear. The citations of Basil are mostly near the beginning. In his preface Wardan states that he also used Nerses, *i.e.* the Catholicos of Sis of the twelfth century. He otherwise only names Athanasius, Epiphanês (*sic*), Ephrem, and Daniel. Wardan further relates in the same preface that he undertook this work at the command of the Bishop Sir Hovhannês,† who sat on the throne of the convent of Haḷpat in the land of Eriwan, where the brethren also engaged him to do the work. Part of the Armenian text in which Wardan gives us this information is cited in full below.

The citations of the Psalms are indicated by marginal commas, and the names of the Fathers cited are briefly, but sufficiently, indicated in the outside margins.

The work begins:—

ՙՆուաստ ծառայի քրիստոնէից վարդան վարդապետի որ հաւաքումն մեկնչաց ս՟բ սաղմոսարանի դաւթի ։ մի է ա՟ծ. և մի միջնորդն ա՟յ և մարդկան. մարդն յ՟ս ք՟ս. ասէ ք՟ի կենդանին պաւղոս.

"Of the humble servant of Christians, Wardan Wardapet, a catena of the commentators on the holy Psalmody of David. One is God, and one the Mediator of God and men, the Man J. C. So saith in Christ the living Paul . . ."

The copyist has written his name on fol. 210: Շմաւոն յիշեա ի ք՟ս, "Remember in Christ Simeon (Shmavon)."

On fol. 189*b* a longer colophon names the owner of the MS., the Wardapet David, who has written his name thus: Դ՟թ բանի սպասաւոր յիշեսջիք ի ք՟ս, "Remember David, a minister of the Word in Christ," on fol. 111*b* at the end of Ps. 118 (LXX.).

The author Wardan gives further details (mentioned above) concerning his work on fol. 189*b* as follows:—

Ուստի ի[1] յայս յոյսս[2] խոցոտեալ անդամս եկեղեցոյ և վիրաւոր մարմին և ոգի, և միտ ։ յի՟ մասն յաւետ մոլորեալ ոչխարին, արս[3] խաթան. որ և վարդան, վաստակեալ ի յահագին ծովուս ։ կամ յերկրե յերկինս դիմեալ, տկար գոլով[4] և մարմնով, ցաւաւք և ծերութ՟բ, ձեռն ի յիս[5] կալեալ և յոր[6] մերձաւոր սիւն,[7] յեպ՟[8] ։ յեփր, յա՟թ, և ի դան[9] ։ զոր ումեմն համառաւտեալ կարճատել էր ի մի գիրք,[10] յայլ և յայլ տեղիս, որոյ յիշատակն աւրհնութ՟բ սեղբեստրոսի, որ մեզ պատճառ եղև աշխատել ։ հաւաքեալ ի մի, թողեալ և յաւելեալ կամաւ, ի կարծիս թէ չէ՛ յարմար, թերևս մեր տխմարութ՟ս թվելով ։ Եւ շատն զոր նա էր թողեալ, և զոր մեք սխալմամբ[11] եւ չածելով[12] ի յիշումն զորոց թողութ՟ի ք՟ի սիրոյն հայցեմ ի հանդիպելոց, սակայն ըստ վերագոյն ասիցդ, ի մեծն յոյսն վստահացեալ ։ ի ք՟ս գլուխն և յիւր անդամսն, զի ի վերուստ ի գլխոյն, և ի ներքուստ որ ի գերեզմանս կան

---

† This bishop, John Bagratuni, died in 1251, so that Wardan must have compiled this Commentary about that time.

[1] om. ի [2] յոյս [3] om. արս [4] om. գոլով [5] յա՟ [6] յիւր [7] սրբքն [8] յեպիփան [9] դ՟նլ [10] իմ գիրք [11] սղալմամբ [12] եչչածելով

մի ոսկերդն[13] *շուրջանակի ծնողաց, և հարազատաց, և զաւակաց նոցա և կենդանեացն. Նշոյլք ճառագայթիցն թափ անցանց հանելով*[14] *զժանգն ընուցուն զմեզ լուսով և ա̄մ բարութիւն իւրեանց . . .*

I have in the foot-notes to the above extract given the variants of the other MS. of this Commentary.

After a little there follows this colophon peculiar to this MS. :—

Եւ *ընդ նոսին պսակաւորեալ . . . բերկրեսցի . . ստացող մատենիս գործնական, և արդիւնական, վարդապետ դաւիթ, իւրովքն ծնողաւք և հարազանաւք. և զմեղուցեալս ա̄յ զշմաւոն գրիչ, այլ և զվարդան, զմխիթար, զսարգիս, վ̄ս սիրոյն ք̄ի, յիշեցաք առ ա̄ծ.*

Wardan writes in a curiously stilted style, at once obscure and devoid of grammar. The sense seems to be the following :—

"Wherefore a member of the Church with these hopes, smitten and wounded in body and soul and understanding, a sheep much gone astray as touching Jesus, Khathan, which is the same as Wardan, worn out with the terrors of this sea, or setting his course from earth to heaven, weakened in body by sickness and old age, but helped by Jesus and the holy ones who were near at hand, Epiphanius, Ephrem, Athanasius, and Daniel (Dan)—which someone had abridged and compressed into a single book, in one place or another, of whom the memorial with blessing of Silvester who induced us to labour at it, collecting together, leaving out, and adding at will in the belief that what he had left out was not appropriate or was superfluous,—perhaps on our part that was the supposition of ignorance, and we are wrong in not recording this matter,—for all these faults I crave pardon for the love of Christ, from my readers, albeit, as I said above, I am buoyed up by great hopes . . ."

It would appear from the above that Wardan found the works of Ephrem, Athanasius, Epiphanius, and Daniel already reduced to catena form by some predecessor, and merely reproduced that catena in a still shorter form. This is as much as we can infer from a writer whose sentences have neither beginning nor end.

"Along with them may the owner of this book, the active and meritorious Wardapet David, be crowned . . . and rejoice, with his parents and near kinsmen. Also ye shall remember in the Lord the sinful scribe Shmavon (Simeon), as also Wardan, Mkhithar, Sargis, for the love of Christ."

The same personages are named in a brief colophon, fol. 62: *Օ̄ արժանապատիւ րաբուն ։ դաւիթ, և գծրողս* (*sic*) *շմաւոն, այլ և զվարդան և զմխիթար զսարգիս։ վ̄ս ա̄յ յիշեցէք ի ք̄ս.* "The worshipful rabbi David and the writer Shmavon, and also Wardan and Mkhithar, Sargis, for God's sake ye shall remember in Christ."

Simeon again demands our prayers in brief notes on folios 153 and 177. In sundry other notes in lower margin he apologizes for the paper, &c.

75.

Or. 2623.—Paper, stained brown, especially at the edges. Modern half-binding of leather. Size, external 6⅝ by 4½ inches, of text 4⅜ by 2¾. Folios 108 are written in an old *bolorgir* or round hand, with few compendia, 15 lines to a page. Several folios have been torn and patched. The quire-cypher ա̄ (=1) occurs on fol. 7*b*, դ̄ (=4) on 38*b*, ե̄ (=5) on 39*a* and 50*b*, զ̄ (=6) on 51*a* and 62*b*, թ̄ (=9) on 91*b*, ժ̄ (=10) on 92*a* and 103*b*, ժա̄ (=11) on 104*a*. Several folios therefore are lost. The volume is also incomplete at end. There is no date or colophon, but the orthography and punctuation are archaic; and the MS. can hardly be later than the year 1400.

The volume contains various dialogues or treatises, composed by way of question and answer, upon theological and moral subjects.

Folios 1—89. "The profitable Questions and useful Answers of the blessed Athanasius,

---

[13] ոսկերքն [14] հանեալ

Archbishop of Alexandria." Such is the title which this treatise bears in the codex of the Mechitarists of Vienna, no. 146, folios 240*b*–304*b* (in Dashean's Catalogue, p. 448), of the year 1473. In the Museum MS. the beginning is lost, and it begins thus:—

Հարցումն ։ Հաւատարիմ է՛ բանդ, այլ զայս հարցանեմ թէ որ աղագաւ բաժանի հոգին ի մարմնոյն։

Պատասխանի ։ Ի չորից գոյութե̃ հաւատամք զի հաստատեցաւ մարմին մարդոյս։ և ի նմանութե̃ աղաւնոյ ի ներքս ի մարմինն, բնակեալ հոգին։ ի ժամ մահուն հրամանաւն ա̃յ բաժանի գոյութիս. և ո̃ք քակել տան զքաջապիտ որմունս; և ելանիցէ անդէն աղաւնին արգելեալ, որ է աւրինակ հոգոյ մարդոյն։ և յետ ելանելոյ և բաժանման հոգոյն ի մարմնոյն, արիւն ցամաքի որ է ջերմ և կենդանագոյն գոյութի̃, ուստի մեռեալ մարմինք զկնի մահուանն այլ ոչ ունիցին զմաղանս և զմաղձն կուտեալ և զհիւթ ջրոյն ։ . . .

"*Question.*—Your statement is certain; but I would ask you this: How is the soul separated from the body?

"*Answer.*—We believe that man's body was constituted out of four substances, and the soul dwells inside the body in the likeness of a dove. At the hour of death, by the command of God, the substance is divided, and it is as if the solid walls of a house were broken down. And forthwith the dove confined within will issue forth, which is a type of the soul of man. And after it is gone forth, and the soul separated from the body, the blood dries up, which is warm, and the vital substance; wherefore bodies die after death, and cease to contain phlegm and gall congested in them, and the humour of water . . ."

In the rest of the dialogue are discussed the topics of fasting, alms, hermits, of the future life, of the sacraments of priests who sin mortally, of marriage, of the permissibility of oaths and riches. It is hard to fix its date, but that it is early such a passage as the following, fol. 66*b*, indicates: "*Question.*—What sort of fasts are acceptable to God? For we see some fasting the entire Quadragesima, and others half of it, and others from Sabbath to Sabbath and then eating all the year round, but not tasting any flesh or other delicate food."

Fol. 89*b*. Sayings of Father Nilos (*Նեղոսի*).

Վա̃յ ամբարշտին յորժամ ամենեքին լուսաւորին, նա միայն խաւարի . . .

"Woe to the impious when all are illuminated, and he alone is darkened . . ." (Dashean, Cat., p. 664.)

Fol. 91*b*. *Հարցումն արձանայ և պատասխանի եզնակայ կողբացոյ հայոց վարդապետի։*

Արձան ասէ. զինչ է կրաւնաւորութի̃. եզնակ ասէ, խաչակցութիւն. ք̃ս. քի̃. զնախատինսն քի̃ յանձն առնելով երթիցեն զհետ նր . . .

"Questions of Ardsan, and answers of Eznak of Kolb, Wardapet of the Armenians. Ardsan said: What is the religious life? Eznak answered: It is to associate oneself on the Cross with Christ; to take on oneself the reproaches of Christ, and follow after him . . ."

Fol. 97*b*. Questions of Ashot, son of Sembat, King of Armenia, and answers of Eznak of Kolb, Doctor of the Armenians.

Թագաւորն ասէ, զինչ է առաջնորդութե̃ (*lege առաջաւորաց*) *խորհուրդն անպատարագ և անընթերցուած ։ Եզնակ ասէ. բազում ինչ խորհուրդ ունի . . .*

"The king said: What is the sacrament of the preliminary fast without an offering and without lections? Eznak replied: There is much sacrament (*lit.* mystery) about it . . ."

Fol. 104. *Այլ է ։*

Հարցումն։ Ընդէր լինի կրաւնաւորն անժոյժ ։ Պատ̃ասխի։ Ի չաւգնելոյն ա̃յ։ Հարց։ Ընդէր չաւգնէ ա̃ծ ։ Պատ ։ Զի չարեաւք լցեալ է սիրտն . . .

"Another dialogue. *Question.*—Why is the religious incontinent? *Answer.*—Because God helps him not. *Q.*—Why does God not help him? *A.*—Because his heart is full of evil . . ."

Fol. 108. *Հարցումն խաչափայտին ։*

Հարց ։ Զինչ նշանակէ. դ̃. մասն փայտից խաչին ։ Պ̃ւխի։ Ասեն վարդապետք թէ բուն կիպարի էր։ վերուստ ի վար. և կոտոր և ակն արմաւենի. թէ բուն թեւն պատուանկանն նոճի և տախտակն ձիթենի.

"Questions about the Tree of the Cross. *Question.*—What is the import of the four portions of the Cross? *Answer.*—The doctors say that it was true cypress-wood from top to bottom; but the portion with the eye, of palm-wood . . ."

Ends: Իսկ խունկն, մերձեալ ի հուրն. և զհոտն բուրեալ, է մարմին միաւորեալ Ը. բանին, և զհոտ անուշ բուրեալ աշխարհի. Գ.

"But incense, which, when you bring it near to fire, exhales a fragrance, is the body united in one with the Word, and exhaling a sweet smell to the world."

76.

Or. 6450.—Vellum and paper. Recently half-bound in green leather. Size, external 8⅝ by 6 inches, of text 6 by 4¼ (in last part of volume 6¼ by 4). Folios 1–37, or quires 1–4, are of vellum, much stained by damp as far as fol. 13; the rest of stout paper, much yellowed, and as far as fol. 100 stained by damp and grease. Folios 165–6 are of vellum bound in, but originally blank. The corners of folios are mended where they were torn off. Several hands have worked at the main text of this book. Folios 3 and 4 are in a large early *notergir* or notary's hand, 21 lines to a page. Folios 5–36 are in a clear, regular *bolorgir* or round hand, in double columns (except fol. 12*a*), usually of 21 lines to a column, with red initials and a few contractions. This hand gives way in the second column of fol. 36*b* to a neat *notergir* hand, which has the same red initials, and adds accents occasionally; this lasts as far as fol. 162, and is written in double columns of 22 lines. There are 16 quires of 12 leaves each.

The volume contains Homilies, often the same as in MS. Or. 6986.

Fol. 3. Նախ գիտելի է զի որպէս մարդս հոգի է և մարմին նոյնպէս մէ գրոց բանն հոգևոր է և մարմնաւոր. զի և ա̄ծային գիրց (*lege* գրոց) բան խորին է և ծածուկ. ամէն մարդ ոչ կարէ հասկանալ ումենք մարմնաւոր մարդէնք . . .

See MS. Or. 6986, fol. 122.

At the end is a prayer for the possessor Gregory and his wife Marean and his son Tônuth (տաւնութին).

Fol. 11*b*. Թէ վ̄ս ինչ պատճառի մարգարէն առակաւ խօսի զի առակաւոր բանն խորին է և ծածուկ՝ առակաւ խօսի որ իմաստնոցն և արժանաւորացն լինին 'ի տըգէտացն և անարժանիցն ծածուկ. Տ̄ն ո̄պ ա̄ն՝ մի տայք սրբութի̄ . . .

"Why the prophet speaks in parables. For a parabolic text is profound and hidden. He speaks in parable who would conceal the thoughts of the wise and worthy from the ignorant and unworthy. As the Lord said, Give not that which is holy . . ."

At the end is a prayer for the owner: Գրգր քհին. և կղ̃ցին. մարեանին. և որդ̃յն տաւութին. աղա միրին և դուստր գօզալին. և ծնողացն։ "For Grigor the priest, and his wife Marean, and son Tavuth, Aḷa (Agha) Mir, and daughter Gozal, and parents."

Fol. 20. Homily on Solomon.

Զանձնք ի գործս ոչ բժշկէ եղբայր այնոցիկ որ զանձն առցես.

Անձն զբանական հոգին ասէ . . .

See MS. Or. 6986, fol. 93*b*.

Fol. 29. Homily on Solomon.

Մահ և կեանք ի ձեռն լեզուին է . . .

Առաջին խրատ վ̄ս մարմնաւոր կենացս է ճշմրտ մահու և կենաց պատճառն լեզուն է թէ մարդ գիտուն լինի . . .

See MS. Or. 6986, fol. 99*b*.

This is followed by a Homily on Job.

Աղօթք իմ սր̄ և ճշմարիտ առ̄ջի ա̄յ ։

Եւ նախ պարտ է թէ բան զա̄մ առաքինութի̄ պատուական է աղօթքն. նախ անուան իւրոյ յայտնէ զիւր փառքն . . .

See MS. Or. 6986, fol. 235*b*.

Fol. 80*b*. On Solomon's text, Better is a man blind of eye than blind of understanding . . .

Լաւ է կոյր աչօք քան կոյր մտօ . . .

Ասէ իմաստուն և անյաղթ փիլիսոփայն դաւիթ թէ իմաստութի̄ բաժանի ի տեսական և գործական. տեսականն այն է որ մարդն իմաստուն լինի . . .

"The wise and invincible philosopher David says that wisdom is divided into speculative and practical: speculative in so far as a man becomes wise . . ."

Fol. 90*b*. On Solomon's text.

Լաւ է օր մահուն քան զօր ծնընդեան ։

Եւ պարտ է գիտել զի հեթանոսք զօր ծնընդեան . . .

See MS. Or. 6986, fol. 244*b*. This homily contains denunciations of such mourning excesses as clawing the face and shedding blood (զերեսն ճանկել և յարիւն հանել).

Fol. 100*b*. On the commandment, Thou shalt not steal.

Եւ զի այս բանս գիտելի է զի ա՟ծագիր պատգամացն ի տասն բանէ օրինացն է յորժամ ազատեաց զա՟ծ զժողովուրդն 'ի գերութենէն փարաւոնի . . .

"And this you must understand, that the Divine code of Ten Commandments was revealed when God rescued his people from servitude under Pharaoh . . ."

In the final prayer for Gregory the owner, the scribe gives his own name as Johanês.

Fol. 108. Homily on Solomon's text.

Տր ամբրտ՟ունից հակառակէ . . .

Եւ գիտելի է զի ա՟ծ բնութ՟բ բարի է և իւր բարիկամացն շարժեցաւ . . .

See MS. Or. 6986, fol. 255*b*.

Fol. 123b. Քարոզ ի բան իմաստասիրաց, արիստոտելի, որ ասէ գվ՟լի են գեղեցիկքն և պարսաւելի են ասէ իմաստուն ոգիք աշխարհի։

Եւ զի ըստ պղատոնի ասէ. հոգին եռամասնեա է բանս, ցասումն և ցանկութի՟, և մարմինն ի. դ՟. տարերց զի, է. իրաց կազմեալ է ա՟ծ զմարդն . . .

"A homily on the text of the philosopher Aristotle which says: Beautiful things are praiseworthy; and reprehensible, says the philosopher, is a worldly spirit. Forasmuch as there is a saying of Plato's, that the soul is tripartite, composed of reason, spirit, and desire; while the body is compounded of four elements . . ."

Fol. 133. On the commandment, Honour thy father, &c.

Եւ գիտելի է զի. Դ՟. բան զաւակն ծնօղին պարտական է . . .

See MS. Or. 6986, fol. 52.

Fol. 139. A homily on Job, of which the first lines are not given, nor the title.

Յոբ որդոցն աբրահամու ի ծնընդոցն եսաւայ, ռաւգուել, զարեհ յոբ աւսիտն թուլկուրան էր. որ կայ այժմ գերեզմանն ն՟ր. և էր յոբ թ՟գր որդոցն եսաւայ, ազգէ՛նց ոչ ասէ հայր մ՟ն ներսէս . . .

"Job was of the sons of Abraham, of the children of Esau, Raguel, Zareh, Job. Ausit (Uz) was Thulkaran, where is now his tomb. And Job was king . . ."

The text of this MS. is very faulty, and varies a good deal from the corresponding homily in Or. 6986, fol. 139.

Fol. 156*b*. Տեսիլ պողոսի միայնակեցի։

Եւ եղև բան տ՟ն առիս և ասէ՝ ասա ժողովրդեանդ մինչև երբ մեղանչէք և աւելուք զմեղս ի վ՟ր մեղաց և բարկայցուցանէք զա՟ծ և ասէք թէ հաւատամք և գործէք չար բազում և բարկացուցանէք զտ՟ր արարիչն ձեր . . .

"Vision of Paul the monk. And the word of God came to me and said: Say unto the people, How long will ye sin and increase sin upon sin, and make God angry, and say, We believe? And yet ye work much evil and make the Lord your Creator angry . . ."

Fol. 159. Վ՟ն խոստովանական բանին. ժե՟. տարոեան մ՟րդոյ և կնոջն ապաշխարութիւն կայ. յիշուեցն առուն, թէ ոչ թարկի զիւր սովորութի՟ քրիստոնյչի. թէ վստահանայ հաղորդ առնու, ուրացողի կարգն է. ը. տարի ապաշխարի. թէ թարկի յիշուեցն. ա՟. տարի պասկենայ. ա՟. քառասնէց տայ հաղորդ տուր. թէ թուրքանայ մ՟րդն, տես թէ գերի էն տարել թուրք չինել ուժով դարձայ եկել . . .

"Concerning the matter of Confession. Penitence is incumbent on male and female at the age of fifteen. If an outrageous (?) person conceal his habit, he is no Christian; and if he presumes to receive the Communion, he sinks to the level of a renegade, and shall repent for eight years . . . If a person becomes a Turk, see if he was taken captive and converted by force . . ."

This tract is in a vulgar dialect.

Fol. 160*b*. Colophon :—

Փառք ... գրեցաւ քարոզ գիրք, ի յերկիրս գանձակայ ի ձորս գանձայոց ի գիւղս որ կոչի շատախ, ի դրան սբ՟ ածածնիս, ի հայրապետութի տն՟ գրիգորի. և եպիսկոպոսութեան պարոն տր յանդոնի. ի վարդապետութեան աղուանից ղուկաս վարդապետին, ի թուականիս հայոց. ՌԳ. ի ժամանակս նորընծայ շահապազին որ այսմ ամի թգ՟րց. ձեռամբ մեղապարտ և անպիտան յոհնս երիցու։ ... յիշեցէք ... զհեզահոգի և զբարեմիտ ածասէր գրիգոր քհ՟յն որ ըստացաւ սբ՟ գիրքս յիշատակ իւր հոգոյն և կողակցին մարեամին որ քս՟ է հանգուցեալ ... և որդոցն սաւութին, աղամիրին, և դստերցն գօզալին որ փոխեցեալ է առ քս՟. դր՟ձլ ողորմի ասացէք տր գրիգորին և ծնողացն, հայրն իւր ճանին, և մայրն խանութին, և աւագ եղբայրն ղարա խանին և կողակցին խաթունին, և որդոցն աթամին, մելքիսեթին. յակոբին, և դստերցն մարգրտին հուռումին. դր՟ձլ յիշեցէք միւս այլ եղբայրն պաղտասարն. կողակիցն մարեամն. որդիքն այտինն, եղիէն. Այլ և յիշեցէք գր՟գր քհ՟յն և կրսեր քաղցրիկ եղբայրն իւր նազարն, նշանեալն իւր մարեանն ... դր՟ձլ ածողորմի ասցէք հանգուցեալ եղբօրն մալքունին, և կողակցին մարեամին, և դստերցն շահումին, խանումին ... Այլ և յիշեցէք քորքն իւր թաճումն և բեկնազն ... մօրաքորն բէկխսին և որդիքն մելքսեթ քհին, աղայմիրին, և հարսներն, հուռումին, մարեամին և որդիքն յանտոն սրկգին աշակին մրտրսին, մռաւզուլին և հօրն աւանիսին ... դր՟ձլ յիշեցէք շիրխաթուն և իւրն ննջեցեալքն ... դր՟ձլ յիշեցէք պարոն տր ոսկան որ է յաթոռակալ և արհիեպս՟ սբ՟ եղիշէ առաքելոյն ... այլ և լուսարար ոսկանդ մահտասին. և անտես արզուքանին, և որդին դաւիթ սրկ՟գին. նա և անարժան յհ՟ս գրիչս ...

Դր՟ձլ յիշեցէք պարոն տր կարապետն որ է առաջնորդ սբ՟ ուխտին եղիշէի առ՟քլյն ... դր՟ձլ ... մահդասի գր՟գր քհ՟յն որ է արի և քաջ. գրակարդ և հմուտ ածային սբ՟ գրոց և համշիրակ եղբայր և դասակից գրիգոր քհ՟յին. ինչ մարդ որ յիշատակարանս կարել և ճնճել կամի անունն նր ի գրոյն կենաց ճնճեալ լինի. ածէն քհ՟էն ահի որ տարէն. լ. անգամ յիշատակրս կրդյ. մեկ յայտնութն ճրագալուծին, մեկ յարութն ճրագալուծին ժղվրյն. և հոգոց հանգուցելց ասի և ածողորմի տայ ասիլ.

Glory be . . . This book of homilies was written in the land of Gandsak, in the valley of Gandjayq, in the village called Shadakh, in the court of the holy Theotokos, in the patriarchate of Sir Gregory, and in the episcopate of Paron Sir Handoni (Antony), in the presidency over the Aluwanq (Albanians) of the Wardapet Lucas, in the year of the Armenians 1003 (A.D. 1553), in the reign of the newly consecrated Shah Abbas (*Aypaz*),† who in this year acceded to the throne, by the sinful and unprofitable John the Elder . . . Remember the gentle and benevolent and pious Gregory the priest, who acquired this holy book as a memorial of himself and of his wife Maream, who is at rest in Christ . . . and of his sons Savuth, Aḷámir, and of his daughter Gôzal who has passed away to Christ. Again repeat a *Miserere* for Sir Gregory and his parents, his father Djan, and his mother Khanuth, and his elder brother Ḻara Khan, and his wife Khathun, and sons Atham, Melqiseth, Yacob, and daughters Margarit and Houṛoum. Again, remember his second brother Paḷtásar and his wife Maream, and his sons Aytin and Eliê. Remember furthermore Grigor the priest and the cadet Qaḷtzrik (=Darling), his brother Nazar, his betrothed Marean . . . Again repeat a *Miserere* for his deceased brother Malqum, and his wife Maream, and the daughters Shahum, Khanum . . . Remember moreover his sisters Thadjum and Beknaḷ . . . his mother's sister Bêkis, and the sons Mêliqsekh the priest, Aḷamir, and the daughters-in-law, Houṛoum, Maream, and the sons Hanton the deacon Sahak, Martiros, Mṛauzul, and the father Avanis . . . Again, remember Shirkhath and his deceased . . . Again, remember Paron Sir Oscan, who holds the see and achbishopric of St. Elisha the Apostle . . . also the sacristan Oscan Mahtas, and the steward Arzukhan, and his son David the deacon, and also myself, John, the unworthy scribe . . . Again, remember Paron Sir Karapet, who is abbot of the holy brotherhood of Elisha the Apostle . . . and also Mahdas Grigor the priest, who is a brave man and true, a reader, and learned in Divine holy Scripture; and Hamshirak his brother, and his colleague Grigor the priest. Whoever dares to mutilate or efface this colophon, let his name be effaced from the Book of Life; and may the priest be blessed by God who thrice a year reads it out loud, once on the eve of the Theophany, and once on the eve of the Resurrection, to the congregation, and reads out their names among the souls departed and has a *God have mercy* repeated for them."

---

† The dates and names of this colophon present some difficulty. Shah Abbas the First only acceded in 1585 and in 1551 Shah Tahmasp I. (A.D. 1525–1574) was on the throne of Persia. Again, in 1551 Michael was Catholicos, and in 1586 David the Fifth. There was no Gregory Catholicos in this century (according to Tchamtcheantz) except Gregory the Eleventh, 1536–1540, and Gregory the Twelfth, 1569–1572. But according to the historian Araqel of Tabriz, writing before 1660 at Waḷarshapat, a Têr Grigor occupied the patriarchal throne of Armenia from 1556–1585. All through this epoch there were two or three patriarchs at the same time. Yet even if we suppose the scribe to have omitted the symbol for 30 in his date, and that ՌԼԳ should be read, that is 1033, that year of the Armenian era only began, according to Ed. Dulaurier ("Recherches," Paris, 1859), on Oct. 27 of 1583, which is two years too early for the accession of Shah Abbas. I find no earlier date assigned for Shah Abbas, except in the Chronicle of Zacharia the Deacon (translated by Brosset, Collection, Petersburg, 1876), who wrote a hundred years later, and gives 1029 (=A.D. 1579) as the date ; but in that year Shah Abbas was a boy of twelve at most. The Lucas Wardapet of this colophon is probably Lucas of Keḷi, already mentioned under MS. Or. 6986, fol. 80. We may safely suppose the date of the MS. to be 1585–6.

Below, on fol. 162, is a later note written in the year *ռճղդ*, 1194 (A.D. 1745).

On fol. 163*b* a late hand writes: *Ես պօղոս գրեցի ի թվին ռճղա էր*, "I, Poḷos (Paul), wrote in the year 1191 (A.D. 1741)."

On fol. 164*b*, in a large bold *notergir*: *Լակզին որ | չէր վանու | երկիրնէքն | դասքներն | շաքու երկ | իրն գուրջ | ուստան․ | ղակամ․ Ճմ | քօռ պար | տայ որ կ? | ի վարեց շտ | քզ̃ում օրս | լուշաղ դա | բան | թվ ռճկը | շամախու | ղօշունն | կոտորեցին*

This seems to refer to an incursion of the Lesghi (*Lakzin*) into Shirwan and Kurdistan, when they carried off many families, in the year 1168 (A.D. 1719).

And below, in smaller letters: *Շատ բազում գեղարունք աւերեցին․ ես տր սահակս գրեցի* . . . (rest illegible), *i.e.* "They laid waste many villages. I, Sir Sahak, wrote this . . ."

At foot of fol. 2*b*, which is otherwise blank, is written in late uncials: *Տր թաթիոսի դաւիթ*, *i.e.* "Of Sir Thathios (Thadeus) David."

The homilies found in this MS. and in Or. 6986 are of frequent occurrence in Armenian libraries, *e.g.* in codices 102, 147, 313 of Dashean's Catalogue, where they bear the title simply of "Vulgar Homilies." They are always anonymous, and I suspect they were written by Wardan Wardapet in the thirteenth century.

77.

Add. 7942.—Paper. Size, external 11½ by 7¾ inches, of text 8½ by 4¾. Bound in red leather stamped with floral designs in gold. Folios 382, in 33 numbered quires. Written in double columns ruled with vertical red lines, 30 lines to a column, in a large, clear *notergir*, in A.D. 1606. Rude coloured scrolls of floral or architectural design are added in the margins or over the text where new canons begin. Initial letters are given in red at the beginning of each paragraph. The upper parts of the folios are injured by damp throughout the last half of the MS.

The contents are identical with those of Add. 19,729, except in respect of colophons added by the scribe.

On fol. 2 is outlined in red a rectangular maze-like diagram which the scribe labels *Երիքով քաղաքի աւրինակն է*, *i.e.* "This is a plan of the city of Jericho." Below it he adds a citation from the poem called *Յիսուս որդի*, "Jesus the Son," of Nerses the Graceful, and below it the Armenian date 1055 (= A.D. 1606).

A separate title of the work is given by the scribe on fol. 2*b*, and the work of Wardan begins on fol. 3 under the title: *Տիեզերալոյս վարդապետին վարդանայ․ մեկնութի սաղմոսին․ շար-*

ժեալ ի հոգոյն սրբոյ. և յարհիական տէն. հաղբատայ. ի վարժս մանկանց սիոնի. "Of the world-illuminating doctor, Wardan, interpretation of the Psalms, stirred by the Holy Spirit and the Arch-lord of Halbat, for the profit of the children of Sion."

In a final colophon (fol. 380*b*) is read :—

Արդ եղև գըրաւ սբ գանձարանիս, յամի շրջագայութեն. արամայեան տոհմի. հայկազեան սեռի. աբեթական տումարի. ՚ի իա. յոբելենի. և հինգերորդ յարարարդի. սեպտեմբեր ամսոյ հինգերորդի. աւրն ուրբաթի. ի հայրապետութեն սբ եջմիածնայ տն տր գրիգորին: եւ ի յառաջնորդութեն այսմ նահանգի. տն տր կարապետ քաջ րաբունապետի: ՚ի յաշխարհս ՚ի լախայ ՚ի քաղաքս կամենից. ընդ հովանեաւ սբ ածածնին և սբ նիկօղայոս հայրապետի: Փռանգաց ազգի թագաւորութեն երրորդ զիկմունդին. Արդ գրեցաւ այս սբ գանձարանս. ձեռամբ .... ի. սուտանուն սարկաւագի. որդի տր գրիգորի . . . 1606.

"Now this holy Treasury was completed in the year of the cycle of the race of Aramaz of the Armenian nation of the reckoning of Japhet, in the 21st jubilee and 5th unit, Sept. 5, a Friday, during the patriarchate at Edschmiadzin of Sir Gregory [1603–1624], and when the episcopate of this province was held by Sir Karapet, a wise teacher, in the land of Lakhay (Poland), in the city of Kamenitz, under the shelter of the holy Virgin and St. Nicholas, Patriarch, of the Franks, in the reign of the third Sigismund [spelled *Zikmund*]. This holy Treasury, then, was written by the hand of .... falsely called a deacon, son of Sir Gregory . . . 1606."

The ten dots which are in the MS. are intended as a cryptogram, and may signify Jacobus, for so the scribe signs himself later on in the same colophon.

78.

Or. 2616. — Glossy paper, much yellowed. Recent half-binding in leather. Size, external 6⅞ by 5¼ inches, of text 4¼ by 3¾. Folios 175, in a small, clear, and regular *bolorgir* or round hand, using compendia very freely, 23 lines to a page. The titles of the various sections are given in red, and the many questions and answers in which the subject-matter is handled are distinguished by red capitals. The volume is the second half of a larger book, for its quires run from 19 to 33. They consist of 12 leaves each, except no. 19 which has 11, and no. 27 with 8. Some folios have been repaired, but in general the book is in good condition.

Contents :—

Fol. 1. Of John Orotnetzi. Ով տր ածծ իմ յս քս բան հաւր և որդի կուսի տուր ինձ անկատարիս՝ զկատարեալ բանից քոց թարգմանութի, զի թէ եղիցի ինձ այս շնորհ՝ յայտնի լիցի ամենազաւր կարողութի քո՝ հրաշագործեալ ի տկարութենս իմում: "O Lord my God, Jesus Christ, Word of the Father and Son of the Virgin, bestow on me that am imperfect a perfect gift of expounding thy words; that, if this grace be mine, thine almighty power may be made manifest by the wonders wrought in my weakness."

Below, fol. 1*b*, after the above prayer is concluded, the text begins: Ի սկզբնէ զերկինս: Այլ նախ քան ի մտանել բանիսնիս "երգրր յարդրոյցուք գլխս. բժն: Բայց զի ասէ մրգն սքնչլէ գիտութի ածային արարչագծ կմցն յորս գոյացն յոչ էից եղենլքս ամ. քղի ոչ մի կրծիս այլ թուլլիս յոլովս յաղգս էից ստցն մղիկ: "In the beginning he created the heavens. Before we enter, however, on the text, let us first, by way of preface, dispose our matter in twelve chapters. But since the Prophet says that wonderful is the knowledge of the Divine creative Will by which all creatures were brought into being out of nothing . . ."

This treatise is divided in the margin into nineteen chapters. Its scope is given as follows on fol. 3: Բայց բեր ստանաւր սկիզբն արասցուք ըստ խոստմանն մերոյ նախերգաբար յարդրել գլուխս. բժն՝ ըստ ուղղափառ վարդապետութեն զլինելութի արարածոցս: եւ ապա զկնի նորին ըզգաւանութի հաւատոյ արտադրեսցուք։ Եւ զկնի այնորիկ, ի մեկնութիւն բանիս ձեռնարկեսցուք ... "But come now, and let us here make a beginning according to our promise that we would by way of preface arrange in twelve chapters, in accordance with orthodox teaching, the subject of the creation of the world; and after that set forth the creed of faith, and then undertake an interpretation of the matter . . ."

Fol. 40. Of the same, on the text John i. 1. Ահաւորիմ, ով կաճառք լուսեղինաց, և դասք սերովբէից, սակս տրամաբանութեան երկուց ներհակ համանունաց՝ որոց միոյն ասի եղելին և միւսն անեղին ... "I am terrified, O ye ranks of beings of light and ye orders of seraphim, as touching the dialectical account of the two antithetic homonyms, of which the one is called Being and the other Not-being . . ." This is divided into eleven chapters.

Fol. 60*b*. Of the same, on the text Հայեցարուք ը առ̈քլն և ը քահանայապետս ... (Hebr. iii. 1). Մշտաշարժ իմն էութիւն է՛ անձնիշխանական ՚ի պերճումն ներգործական ... "Substance ever mobile in its autonomy . . ."

Fol. 71*b*. Of the same, on the Apostolic text, By man came death and by Man resurrection from the dead. Ասէ ոմն ի սրբազանիցն դասուց թէ անկարաւտն, և միայն հզաւրն, և բնութը բարին Ած, ոչ կամեցաւ միայն վայելել յիւրական ճոխութեն ... "One of the divines says that he who wants nothing and is alone strong and by nature good, God to wit, willed not to enjoy alone his own riches . . ." Divided into ten chapters.

Fol. 82. Of Gregory, disciple of the great John Orodnetzi. Examination of the text, The Spirit of the Lord is upon me. Տեառնաւղն վեհերեւակ տեսութ ի բնաբարձ բարձու գերամբարձ ... In this we read (fol. 87*b*): Եկեսցուք այժմ և տեսցուք զմոլորութիս նց, որք ասեն զհոգին մի բղխումն ՚ի հօրէ և յորդոյ, պատճառելով նախ՝ զի ասի հոգի քի, և թէ փչեաց յառաքեալսն և ասէ առէք հոգի մի, և թէ երթամ և առաքեմ զնա ... "Let us now proceed to examine the errors of those who say that the Holy Spirit proceeds from Father and Son, arguing first that the Spirit of Christ is meant, and that he breathed into the Apostles and said, Receive the Holy Spirit . . ."

Fol. 104. "Of my great and thrice-blessed teacher John Orotnetzi. Discourse on the newly-built temple and belfry (զանկակատուն) of the Apostolic throne of the *vanq* of Eustathius (ստաթէի), which is chief and throne of the Siunik province (վճկի). On the text, The Lord in his temple, the Lord in heaven his throne." Սկիզբն ամ գոյացութեց՝ Ած։ Սկիզբն ամ բրց սէր։ Սկիզբն ամ շնորհաց՝ խոնհականւի։ . . . "The Beginning of all beings is God. The beginning of all goods is charity. The beginning of all graces is humility . . ."

Fol. 143. Of Gregory, disciple of John Orotnetzi, on the text Ծնաւ ձեզ այս" փրկ աւծլ" տր ի քղք դթի։ *i.e.* There is born unto you to-day a Saviour anointed Lord in the city of David. Որ յաւրինիչն էր աւրինակին, և խորհրդազգածն եղեգնեց բոլորին, ջրածին, և հրածինն, որով ՚ի նոյն եղև վիմածին, անսանողայց նախնին, և աւրէնսդիրն առաջին։ "He that fashioned the type . . ."

Fol. 173*b*. Colophon of the scribe :—

Զանբաւս ի բարեաց և զունայնս ի շնորհաց զեզեկիէլ մեռեալ ոգի աղեաչեմ յիշել ի տր, և խոշորուն և սխալանաց անմեղադիր լերուք, վասն յոյժ տրտմութեն որ հանդիպեցաւ հայկազեան սեռիս.

"I beg you to remember in the Lord, Ezekiel, a dead spirit, void of good and empty of grace, and to be indulgent of my rude penmanship and of my blunders, because of the great sorrow which has befallen the Armenian nation."

Fol. 174. Զվերջին ստացող և զնորոգող սյսմ.. տառիս .. յիշեցէք զկս զհետին ստացողս զբարսեղ տրուպ վարդապետս՝ որ տկար անձամբ աշխատեցայ՝ և զհնութիւն սորա սակաւ ինչ նորոգեցի կարկատելով և զեղծեալն գրելով՝ ՚ի վայելումն աշակերտեալ անձանց որք ընթեռնուն և աւգտին. ՚ի փառս քի այ մերոյ։

Արդ՝ նորոգութի սորա եղև ՚ի թվին հայոց. ո. և. կդ. երրորդի ՚ի բաղէշ քաղաքի, ՚ի վանս որ ամիրդօլու վանք ասի, ՚ի դուռն սբ աձածնին և սբ յովաննու մկրտչին և սրբոյն ստեփանոսի նախավկային . . .

"Remember me, Basil, a vile Wardapet, the late owner and renovator of this book, who, in spite of my frailty, worked hard and restored somewhat of what was worn out with age, patching it and rewriting what was effaced, for the use of instructed persons who may read it and profit thereby. To the glory of Christ our God. It was, then, renovated in the year 1063 (A.D. 1613), in the city of Baḷêsh (Bitlis), in the *wanq* called Amirdôlu, at the door of the holy Theotokos and of John the Baptist and of St. Stephen Protomartyr."

On fol. 174*b* is a description by a late owner of the contents of this codex while it was yet whole. From it we learn that it contained:—

Այս որև կոչի ասացուածք, ասացեալ յոհաննու որոտնեցւոյ յաղագս կրթութե և վարժման, նորընծայ աշակերտեալ վարդապետաց, և մանաւանդ նոր գաւազան առողաց, զի ըստ այսմ ոճի և կարգի ասասցեն . . . ընդ սմին յար եդեալ է բանք գրիգորի տաթևացւոյն, աշակերտի մեծի վարժապետին յոհաննու.

"What are called the Responses made by John of Orotn about the education and instruction of novices in the career of Wardapet, and especially of those who are assuming the *baccalaureate* (*lit.* new staff), to the effect that they shall deliver discourse in this style and order . . . likewise are appended the orations of Gregory of Tathev, disciple of the great teacher John."

Of the latter (Works of Gregory) he gives an index on fol. 175; they are exactly those contained in this volume.

On the blank page (fol. 103*b*) a later hand has scribbled the following list of books, &c.:—

2 *haysmavourq*; 1 տարեգիրք or year-book. 2 *mashthotz*; 1 գանձատետր or book of *gands*; 1 Gospel; 1 *oskiphor* or miscellany; 1 յովփ or Job; 3 other books; 2 veils (վարագուր); 1 ճապիկ, *dschapik*; 1 հալիչայ, *halitchay*.

On fol. 71 one Matheos asks to be commemorated in our prayers. He seems to have copied the volume up to that point.

79.

Or. 2618.—Paper. Oriental binding of red leather stamped with sign of cross. Size, external 5$\frac{7}{8}$ by 4 inches, of text 4 by 2$\frac{3}{4}$. The outer margins are stained with damp and dirt. Folios 458, in several hands: (1) The earliest, clear and regular, in which are written folios 6–17 in *bolorgir*, on glossier paper than the rest of the book consists of, with few contractions; this hand may be of the early seventeenth century. (2) A rude *notergir* or notary's, in which are written folios 18, 19. (3) A rude *bolorgir*, folios 20*a*, 345, and perhaps folios 329, 330, and 444*b*. (4) A large rude *notergir*, folios 3–5 and 20*b*. (5) A minute neat *notergir*, with many contractions, the main text, which occupies folios 21–205*b*, 217, 337, 346–435, and 445–453, and perhaps the preliminary index on folios 1 and 2. (6) An untidy *notergir*, folios 436–444 to fill up a gap in the main text. (7) Folios 205*b*–216 and 337–344 appear to be by another hand than no. 6, but of the same age; this hand added the many *scholia* and texts in the margin of the main text. (8) A rude *notergir*, folios 454–458. The numbers indicating the quires are sometimes lost by reason of the binder cutting down the margins. The first 19 folios exhibit no quire-numbers, and were, if not all, at least 1–17, taken from another book. From fol. 20 to 458 the MS. is divided into 29 numbered quires, each of 16 leaves, except no. 25 which has two, and 29 which has 14.

The volume contains Homilies by Gregory of Tathev and John Orotnetzi. In more detail the contents are as follows:—

Folios 1–2. Index of homilies, given from fol. 21 onwards.

Fol. 3. A rhyming hymn to the Trinity:—

Երրորդութի սբ և մաքուր
պաղատանաց մերոց գու լուր . . .

"Holy and pure Trinity, do thou hearken to our prayers . . ."

Folios 3*b*–5. A form of confession of sins, by Wardan Wardapet. Մ՛եղայ մեղայ մեղայ այ․ մեղայ ամենասուրբ երրորդութեն . . . "I have sinned, I have sinned against God. I have sinned against the all-holy Trinity . . ." This is continued, but not finished, on fol. 20*b*, which the copyist found blank.

Fol. 6. Of the same Gregory. Homily on Confession, from the text: Լուացարուք սրբեցարուք․ ընկեցէք զչարիս յանձանց . . . "Wash ye, cleanse ye, cast away evil from yourselves . . ." *Begins:* Մ՛արգարէականս բան վեց մտօք իմանի։ նախ թէ սրբուն աղտեղութե՝ ոչ միայն ի կենդանի մարդս տեսանի, այլ և անկենդան տարերս աշխարհի։ . . . "The prophetic text is understood in six senses. First: Cleansing of pollution is seen not only in living men, but also in the inanimate elements of the world . . ."

Folios 18, 19. A fragment of a homily on Gregory the Illuminator.

Fol. 20. Է․ ծառ մի յարևելս որ կոչի սաբալոնի․ Գ․ քաղաք․ շինեցաւ ի նմանէ . . . "There is a tree in the East called Sabalon. Three cities were builded thereof . . ."

Fol. 21. Գրիգորի եռամեծի և քաջ հռետորի և անյաղթ փիլիսոփայի աշակերտի որոտնեցւոյ։ Արարեալ բանս խրատականս, օգտաշահս և հանճարեղս . . . Ճ՛ տարեմտին քրզ, այլ և ի խորհուրդ ժամահարին։ եւ թէ տարի է քս ի բան որ ասէ։ փող հարէք ի գլուխ ամսոց։ *Inc.* Ի տօնս տարեկանաց մերոց և յաւուրս նշանաւորս փող հարէք ասէ մարգարէն դաւիթ։ . . . "Of the thrice-great Gregory, valiant rhetor and invincible philosopher, disciple of Orotnetzi. Instructive, profitable, and wise discourses composed by him . . . Homily for the beginning of the year, composed also for the mystery of the *Semantron*, and showing that the year is Christ, on the text which says, Blow up the trumpet at the head of the months." *Begins:* "On our annual Feasts and on famous days, Blow up the trumpet, says the Prophet David . . ."

Fol. 29*b*. Յ․ Եռամեծի յոհաննու որոտնեցւոյ․ քրզ աւետեաց ածածնին․ ի բան աւետարանին որ ասէ։ եւ ամսեանն․ Զ․ երորդի առաքեցաւ․ *Inc.* Նախ տեսցուք զվեցերորդ ամիսն թէ վ՞ն զինչ պատճառի յիշէ, և յորմէ յեալ․ Զ․ ասէ։ . . . "Of the thrice-great John of Orotn, homily for the Annunciation of the Theotokos, on the text of the Gospel which says, And in the sixth month was sent the angel Gabriel." *Begins:* "First let us see what is the purport signified here by the sixth month, and from when the six are reckoned . . ."

The twelve homilies which follow are all entitled Նորին քարոզ, *i.e.* "Homily by the same," as if they were of John of Orotn. Then no. 14 (fol. 85*b*) is entitled: Քրզ յայլմէ դլ վ՞ն առաջին աւուրն ի բան տն։ Յորժամ յաղօթս կայցէք ասացէք։ Հայր մեր որ յերկինս։ . . . *i.e.* "Homily by another, yet again about the first day. On the word of the Lord: When ye pray ye shall say, Our Father, which art in heaven . . ." No. 18, fol. 95, is also entitled Քարոզ յայլմէ, "Homily by another." The homilies which follow are either anonymous or entitled "Of the same," as far as fol. 351. On fol. 352 begins a homily of Têr Araqel, Bishop of Siunik, on the text, The whole need not a physician, but the sick. The six homilies which follow, as far as fol. 380, are entitled "Of the same," and on fol. 381 the title "Of Têr Araqel" occurs over the 67th homily. The next, no. 68, fol. 389, is ascribed to Gregory of Tathev. Homily 69, fol. 396, has the same ascription. The next, no. 70, fol. 403, is ascribed to John Wardapet, and is entitled "Concerning drunkenness." One homily on women, two on the Feast of Wardawar, one on morals, one on the Ten Plagues follow on folios 406, 412*b*, 419, 425, 445, and seem to belong to the same John. Sundry prayers of no value fill folios 454–458.

The Mekhitarists of Vienna possess in their Library an almost contemporary copy (no. 504 of Dashean's Catalogue) of 59 homilies of Gregory of Tathev, written in the year 1419. Like those of this manuscript, they are arranged according to the order of the ecclesiastical year. Dashean gives the title and first lines of each, pp. 975 *sqq.* of his Catalogue. One would expect this MS. to agree with his in contents, but little such agreement is traceable. For the same Feast or Fast the texts chosen are seldom the same, and in the few cases in which they are the same, the homilies begin in different words. Nevertheless, the homilies of this MS. belong in tone and treatment to the age of Gregory of Tathev. Perhaps the majority of them really belong to his teacher John of Orotn, as the title of the second of them on fol. 29 implies.

The main text of this MS. was probably written in the seventeenth century, but there is no colophon or date.

80.

Add. 22,911.—Folios 307–312 (Correspondence of Dr. Covell, vol. ii.).

A pamphlet of modern paper, bearing the title "Professio Armenorum, Tradita mihi à P. Abib Aleppi in Syria, anº. 1652." Written in small, clear *bolorgir*.

Begins (fol. 309):—

Ով հրաշալի նախահարք միշտ յաղթողք ի մարտի որք գումարեցայք ի Նիկիա . . .

"O wonderful first Fathers, ever victorious in the fray in which ye were mustered in Nicea . . ."

Ends (fol. 310):—

Մ՛եծ վկայն քնի սուրբն դիոսկորոս ոչ հաւանեալ անաւրէն ժողովոյն նզովէ զլեոն և զատոմարն իւր պիղծ ։

"The great witness of Christ, St. Dioscorus, would not obey the iniquitous Synod, but anathematized Leo and his filthy tome."

81.

Add. 19,733.—Glossy white paper. Bound in red leather stamped with gold design, with the title *Karozakirk* (Book of Sermons) on the back. Size, external 9 by 7 inches, of text 6½ by 4¾. Written in a regular *notergir* of the eighteenth century, on 527 folios, in double columns of 30 lines each. The scribe paginated his book up to p. 1055, leaving the blanks at the end unnumbered. The first 44 quires are numbered. At the beginning of the work is set a coloured headpiece and marginal arabesque, and each tract begins with a floreated initial.

The MS. contains Sermons for every Sunday of the year, composed by Jacob Nalian, Patriarch of Constantinople, on texts chosen from the Gospel for the day. The first is for the Coming of the Spirit at Pentecost; and there are 182 in all, according to the final index, but only 114 are numbered in the text, and the numbering at fol. 455 jumps from 98 to 106. This discrepancy with the index is due to the fact that many of them consist of two or more parts which the index counts separately.

The author, in his Invocation of the Spirit prefixed to his Sermons, declares that he began to write them in the year 1755, and of the Armenians 1204, on March 3. In a note at their conclusion, fol. 521, he declares that he finished them A.D. 1758, of the Armenians 1207, June 19,[†] on the Feast of John the Baptist and Athanagines.

The last sermon in the volume (fol. 522, p. 1041) is on the text Matt. 10^{12}, apparently by another author, since the index passes it by.

The volume seems to be the autograph of Nalian.

On the last folio is the note of a late owner: Ստացայ հալալ արդեամբս 150 . . ի թվն 1849 տր գէորգ բերիոյ ։ *i.e.* "I, Sir George of Beraea, bought this for 150 piastres in the year 1849[‡] out of my honest earnings."

[†] According to Dulaurier's Tables, the Armenian "vague" year 1204 began 14 Sept. 1754, and ended 13 Sept. 1755; and the year 1207 began 13 Sept. 1757, and ended 12 Sept. 1758.

[‡] But Baronian read the number as 1841.

82.

Or. 2619.—Glazed stout paper. Binding of brown leather, stamped. Size, external 9 by 6¼ inches, of text 7 by 4⅝. Written in a clear but inelegant large *notergir* or notary's hand, on 311 folios, in double columns of 26 lines each. Titles and initial letters are given in red ink, and, except at the beginning, the main divisions of the text are marked by coloured headpieces and bird-initials, with unconventionalized flowers and foliage in the margin.

It contains the works of the pseudo-Dionysius as revised by Stephanus of Lemberg.

Fol. 1. *Յառաջաբանութի՟ գրոց։*

Նախ քան զձեռնարկել զիրողութիւս արժան վարկանիմ պատճառ արտադրել թէ վասն էր համարձակեցայ վերստին թարգմանութի՟ առնել, մի գուցէ թվեսցի ումեք աւելորդ գոլ աշխատութիւս մեր. Որդ վ՟ զի թարգմանութի՟ սրբոյն ստեփաննոսի սիւնեաց եպիսկոպ՟ի՝ էր դժուարիմաց, և բնաբանն ՚ի բազմում տեղիս փոխեալ, և մեկնութին առ ՚ի սրբյն մաքսիմոսէ արարեալ, կիսակատար թարգմանեալ, քանզի ոչ թէ. ինքն սրբն ստեփանոս մեկնեաց, ոպ՟ ոմանք կարծեն, այլ ՚ի յունաց բարբառոյ ՚ի մերս թարգմանեաց։ Ս՟ն որոյ ես ստեփաննոս իլովացի յետին ի բանասիրացն, ՚ի խնդրոյ եղբարց ուսումնասիրաց, ՚ի դուռն սբյ աթոռոյ էջմիածնի, համարձակեցայ միւսանգամ թարգմանել ՚ի լատինացւոց բարբառոյ ՚ի հայ լեզու, թէ զբնաբանն, և թէ զմեկնութին լիակատար։ և զիւրաքանչիւր գլուխս բաժանեցի ՚ի գլխաւոր մասունս, զորոց ցանկս ըստ իւրաքանչիւր մասանց ՚ի սկիզբն գլխոց համառօտիւք եդի . . . և ապա զկնի իւրաքանչիւր մասին բնաբանին մեկնութի՟ շարադրեցի. և արտաքոյ մեկնութեն՝ զոր արարեալ էր սբյն մաքսիմոսի յունաց վարդապետին, այլուստ ևս բզմ՟ բանս մեկնողականս առ ՚ի բացայայտնել նկարագրին դրոշմեցի։ եւ գիտելի է ուսումնասիրացն զիարտ քոյ շարագրութեց որք այսաւր առ մեզեն, զայլ ևս իրողութիւս յիշատակի կորովամիտ իմաստութե սբն դիոնէսիոս թողեալ էր, որք ոչ են ՚ի միջի այսօր և զորս ինքն յիշատակէ և են այսոքիկ։

ա՟. յաղագս նշանման ածաբանութե՟։
բ՟. յղ՟ս անձին։
գ՟. յղ՟ս ածանոցն ա՟հաբանութեց։
դ՟. յղ՟ս ածաբանական տպաւորութեց։
ե՟. յղ՟ս արդարոց և ածայնոյ իրաւագործութե։
զ՟. յղ՟ս իմացականացն և զգալեացն։

"Preface of the book.—Before entering on my treatise, I think it right to explain the reasons which led me to make a fresh translation, lest my labours should seem to anyone to be superfluous. Inasmuch, then, as the rendering of St. Stephen, Bishop of Siunik, was difficult to understand, and the original text altered in many passages, and the commentary made by St. Maximus only half translated—for it was not, as many imagine, St. Stephen himself who composed it, for he only rendered it from Greek into our tongue—for these reasons I, Stephen of Lemberg, the last of philologues, at the request of the studious brethren at the door of the holy see of Edschmiadzin, have ventured on a fresh and complete translation from Latin into Armenian, both of the text and commentary. And I have divided the chapters into capital portions, and set a summary index of the latter at the beginning of the chapters . . . and after each portion of the text I have added the commentary proper to it. Beside the commentary, which was composed by St. Maximus, the Greek doctor, I have written out from other sources many *scholia* explanatory of the meaning. And I may remind students that beside the compilations which to-day are in our hands, there are other treatises memorable for their subtle wisdom which St. Dionysius left behind, but which are not preserved among us now, but which he himself mentions. They are these: 1. Concerning the symbolism of theology. 2. Concerning the soul. 3. Concerning the Divine blessings. 4. Concerning the theological types. 5. Concerning the righteous and Divine justification. 6. Concerning things intelligible and sensible."

Fol. 2. *Դիոնէսիոսի արիսպագացւոյ եպիսկոպսի աթենացւոց. Առ տիմոթէոս եպիսկոպս եփեսացւոց, Յաղագս երկնային քահանայապետութեն։* "Of Dionysius Areiopagita, Bishop of Athens, to Timothy, Bishop of Ephesus. About heavenly hierarchies." *Begins* (fol. 3): Ամենայն տուրք բարի, և ա̄մ պարգև կատարեալ՝ ՚ի վերուստ են իջեալ առ ի Հօրէն լուսոյ . . . "All good gifts and all perfect endowments descend from above from the Father of Light . . ."

Fol. 72. Առ տիմոթէոս . . . յաղագս եկեղեցական քահանայապետութե̄ն։ "To Timothy . . . concerning ecclesiastical hierarchy." *Begins* (fol. 72*b*): Բնաբան առաջին. Եւ արդ զի մեր քահանայապետու՝ իս ՚ով սրբազանդ . . . "First text. And now, since our hierarchy, O reverend one . . ."

Fol. 137. Յա̄ղգս ա̄ծայնոցն անուանցն։ *Begins* (fol. 137*b*): Մեկնութի։ Յա̄ղգս ա̄ծայնոցն անուանց այս ինչ գիտելի է։ զի և ա̄ծային անուանքն՝ որպէս բարի, իմաստուն . . . "Concerning Divine titles. Comment. Concerning Divine titles this much is to be noted, that Divine titles, like good, wise . . ."

Fol. 269. Յա̄ղգս խորհրդական ա̄ծաբանութե̄ն. "Concerning Sacramental Theology." *Begins* (fol. 269*b*): Երրորդութի գերագոյ, և գերագոյնդ ա̄ծ, և գերագոյնդ բարութի, ա̄ծային իմաստութե̄ն քրիստոնէից վերատեսուչ . . . "The Trinity is transcendent in existence, and is transcendent God and transcendent Goodness, of Divine Wisdom, watching over Christians . . ."

Fol. 278*b*. Four letters to Gaius. Խաւար աներևոյթ լինի, ՚ի լուսոյ. և յաւէտ զի ՚ի բազում լուսոյ . . . "Darkness is unapparent from light, and moreover because of much light . . ."

Fol. 282. To Dorotheos. Յայտնայայտ է թէ զինչ է ա̄ծայինն մէգ, զորմէ ճառեաց ՚ի գիրս յա̄ղգս խորհրդական ա̄ծաբանութե̄ն։ "It is manifestly clear what the Divine Cloud is, about which he spoke in the book on Sacramental Theology . . ."

Fol. 283. To Sosipatros. Մ՝ի զայս վարկանիր յաղթութի . . . "Think not this to be victory . . ."

Fol. 283*b*. Five letters to Polycarp. Եւ ոչ գիտեմ եթէ առ յոյնս, և կամ առ այլս ումանս, բանս կռիւ լեալ իցեմ . . . "And I know not whether with Greeks or with any others I have ever bandied words . . ."

Fol. 288. To Demophilos, minister. Յա̄ղգս անձնիշխան գործոյ և քաղցրութե̄։ Թուղթ. Ը. "Concerning autonomous action and gentleness. Eight letters."

Fol. 297. Թուղթ. Թ։ Տիտոսի քահանայապետի կրետացւոյ խնդրեալ ՚ի նմանէ ՚ի ձեռն թղթոյ թէ զինչ է իմաստութե̄ տունն, զինչ խառնարանն և զինչ կերակուրք և ըմպելիք . . . "Letter IX. Of Titus, Archpriest of Crete, who was asked by the same in a letter what is the house (?) of wisdom, what the goblet (*lit.* mixing-bowl), and what food and drink . . ."

Fol. 305*b*. Letter X. To John, the Divine and Gospeller, exiled in Patmos. Ողջոյն տան քեզ սրբազան անձինդ, ով սիրեցեալդ։ "I send thee salutation, reverend person, O beloved . . ."

Fol. 307. Աստանօր գիտելի է, զի ՚ի մերում օրինակի զկնի սորին թղթոյս, այլ թուղթ կայ առ տիտոս վ̄ս ննջման ա̄ծամօրն կուսին, բայց զի ՚ի յունաց և ՚ի լատինացւոց օրինակում ոչ գտի. վ̄ս այնորիկ զանց արարի զայն դրոշմիլ. "Here be it known that in our copy, after this letter, there is another letter to Titus about the Falling Asleep of the Virgin-Mother of God; but I could not find it in the Greek and Latin copies, and therefore I have neglected to transcribe it."

Fol. 307. History of St. Dionysius. Բազումք ՚ի յունաց և ՚ի լատինացւոց վարդապետաց պատմութի և վկայաբանութի դրոշմեցին վ̄ս վարուց և նահատակութե̄ սրբյն դիոնէսիոսի։ Բայց մեք կարճառօտ բանիւք զհարկաւորն միայն աստանօր դիցուք։ . . . "Many Greek and Latin doctors have written a history and account of the life and martyrdom of St. Dionysius; but we shall here only set down as briefly as we can the essential points thereof . . ."

Fol. 309*b*. Colophon of Stephanus of Lemburg. In this the translator enumerates his reasons for retranslating Dionysius. He names the more conspicuous doctors of his church at whose request he undertook the work. One of them was Araqel Wardapet, who composed in good style the Chronography of the Patriarchs and Kings. He notes that he had already retranslated Josephus and the "book called *Of Causes*" (գիրս որ ասի պատճառաց), and the Lives of the Fathers called the *Speculum Vitae* (հայելի վարուց), the last out of Polish into Armenian. He translated Dionysius in the Armenian era 1111 (A.D. 1661) under Jacob Catholicos, successor of Philip Catholicos.

On fol. 310, col. 2, is a note of Haruthiun, the scribe, written under Simeon Catholicos and Paul, Patriarch of Jerusalem. He describes himself as follows: Ես տըրուպս յամի յարութիւն վարդապետս, և ծայրագոյն նուիրակ սաղիմայ, առաքեալ ի քաղաք կարին . . . բաղձանենչ ըղձմամբ . . . մատենի սրբոյն դիոնէսիոսի, և ոչ գտանէի ընտիր օրինակ . . . "I, Haruthiun Wardapet, thoroughly vile . . . sent to the city of Karin . . . being exceedingly desirous of the holy book of Dionysius, but I could not find a choice copy . . ." Having come on Stephanus' version, he adds, he had it copied by his son John, of Karin, who began it in 1222 (ռմիբ, A.D. 1772), Jan. 22, and finished it Dec. 18 at the Church of the Virgin and of the Illuminator.

There follows (fol. 311) another colophon, as follows:—

> . . . Ես համատանցի յօհաննէս եպս, իսկ և նուիրակ երկրին հնդկաց, առաքեալ 'ի սբ քաղաքէն նէմ, և յաւուրս հասուցեալ զնուիրակութիւն, 'ի թուին հայոց ռմիդ եկի անտի յաստուածային քաղաքն սաղիմ, և անդ իմով իսկ արդեամբք գնեալ ստացայ զմատեանս զայս զդիոնէսիոս անուանեալն, 'ի յարութի վրդպտէ պոնտորմացւոյ 'ի թ. հ. ռմիե։

"I, John, Bishop of Hamadan, and also a deputy of the land of India, sent from the holy city of Jerusalem; and after some days I procured the deputation, in the year of the Armenians 1224 (A.D. 1774), and proceeded to the Divine city of Salim, where at my own expense I bought this volume, called *Dionysius*, from Haruthiun, Wardapet of Pontorm, in the year of the Armenians 1225 (A.D. 1775)."

What is meant here by "deputy" and "deputation" is not clear. I gather that the latter was of the nature of a passport.

83.

Or. 2617.—Paper. Recently half-bound in dark leather. Size, external 9¼ by 7 inches, of text 6½ by 5. Folios 178, written in double columns of 30 lines in an inelegant *notergir* or notary's hand of the eighteenth century. The columns are enclosed in vertical red lines, and the titles and initials are also given in red. The folios are stained at the edges by damp, and the first 60 have been torn away at the lower corners, and mended.

It contains the Commentary of Gregory, disciple of "the great and world-illuminating doctor," John Orotnetzi, upon Matthew. This begins fol. 11*b*, under the title of Այս է լուծմունք աւետարանին մաթէոսի. This Gregory was Abbot of Dathev, was born in A.D. 1340, and died in 1410. The work is composed in the form of question and answer, and is divided into six sections, beginning respectively on folios 12, 38, 81, 103*b*, 130, and 169. It is largely compiled out of the Commentary of Chrysostom, of which an Armenian version was made in the classical epoch of the language.

Folios 1–11 contain a preliminary discourse on the four rivers of Paradise as types of the four Gospels, on the four animals which symbolize their authors, on the Sections of Eusebius and his Letter to Carpianus. This begins thus: Արդ չորս գետքս նմանի չորից աւետարանչացն, փիսոն անգէոս կամ հնդոս, ի մաթէոս համեմատի ըս հնկից եղանակաց։ . . . "Now the four rivers resemble the four Evangelists; Phison, Angéos, or Indus corresponds with Matthew in five ways . . ."

The Commentary itself begins on fol. 12 thus: Աւետարանիս հետեւեսցուք սակաւուց իմաստից. քերթողութեց. զի ասելն գիրք, որ է, ըսկիզբն մաթէոսի, զդ աւետարանի ըսկիզբն ինքն յունի . . . "Let us follow the [explanation of the] Gospel of a few learned grammarians. For the word *the Book* which begins Matthew contains and refers to the beginnings of all four Gospels . . ."

It ends, unfinished, on fol. 177 with the words: *Աստեղք մոլարք կոչին կախարդք և աղանդաւորք և դևք, որոց խաւարն աղջամղջին պահի. Երրորդ դէմ արեգական աւետարանին քարոզութիւն ոչ խաւարի այլ ծածկի զի է պիտոյ գրով և անգիր քրիստոնէի, զի եղիցին. ամենքն ուսեալք այ. և լուսնին օրէնքն զկատարումն առնու, զի գիշերաց է սպասաւոր, նպ* . . . "By wandering stars are meant wizards and heretics and demons, for whom gloomy darkness is reserved . . ."

The scribe, Khatchatur the Elder (*խաչատուր երէց*), who transcribed this work, seeks our suffrages at the end of each book in brief undated notices.

On fol. 177*b* a later hand tries his pen, and after several attempts writes *Ես . . . յովսէփս գրեցի այս գիրս թվին ռմխա ին յունիսի ամսոյն ժե ին.* *i.e.* "I . . . Joseph wrote this book in the year 1241 (A.D. 1791), June 15."

84.

Egerton 706.—Glazed paper. Bound in green silk. Size, 5½ by 4 inches. Folios 41, of which 37–40 are left blank; in three quires. Written in a small *notergir* or notary's hand of the eighteenth century, 21 lines to the page.

Contents: a polemical statement of the teaching of the Latin Church about Purgatory.

Fol. 2. *Յաղագս դժոխոց արքայութն և քաւարանի բան. Ասեն ոմանք եթէ քս յորժամ ՚ի դժոխս իջաւ* . . . "Discourse about Hell, the Kingdom, and Purgatory. Some say that Christ, when he descended into hell . . ."

Fol. 30. *Հաստատուն հաւատով հաւատամ և դաւանիմ զամ, և զմի ըստ միոջէ որք պարունակին ի հանգանակն* . . . "With sure faith I believe and profess, all together and separately, the tenets contained in the Symbol . . ." (There follows the Confession of Faith drawn up by Pope Urban VIII. for the Eastern Churches.)

Fol. 40*b*. *Տն Ներսիսի է* . . . "This is of the Lord Nerses . . ." (Two citations of the Patriarch Nerses.)

This work, according to a Latin note on fol. 1, was composed by P. Piromall, a Latin controversialist of the seventeenth century, many of whose works and autographs are found in the Vatican Library. It was no. CCLXXIX. of Dr. A. Clarke's Collection of Oriental MSS.

85.

Or. 5461.—Paper. Brown leather binding. Size, external 8 by 5½ inches, of text 6½ by 4. Folios 189, written in a clear, regular *notergir* hand of the eighteenth century, 23 lines to the page, with many compendia. The volume was paginated by the original scribe with arabic numerals in lower margin of each page.

Contents:—

Fol. 1. *Տաղ ումեմնէ իմաստասիրէ ասացեալ:* "A lay composed by a certain sage." *Begins:* *Իմա իմա ով մարդ աշխարհն անցանի* . . . "Understand, understand, O man, the world passes by . . ."

Folios 2–177. A series of 36 homilies on Christian subjects. *Begins:* *Գլուխ առաջին: Յաղագս սիրոյն այ՝ որ ունեցաւ դէպ առ մարդս: Ասէ արարողն ած ՚ի յաւիտենից նախասահմանեալ էր առ ՚ի ստեղծել զմարդս. բայց նախատեսանելով իւր անհուն իմաստութբն. գիտէր որ վն մեղաց գերի լինելոց էր ստնյի* . . . "Chapter I. Concerning the love of God, which he has shown towards mankind. The creative God from eternity had predetermined the creation of man, but he foresaw in his unfathomable wisdom and knew that because of sin he was to be the captive of Satan . . ."

Fol. 177*b*. *Ճառ ի վերայ ծննդեան. Թէոդոսի վերակացուին անկիւրիոյ. Ճառ ասացեալ յաւուր ծննդեան փրկչին մերոյ յի քի. և ընթերցեալ ի մէջ ժողովոյն եփեսոսի, առաջի սրբւոյն կիւրղի հայրապետին: Պայծառափայլ եւ սքանչելի է նիւթս այսօրեայ առաջիկայ տօնիս* . . . "Discourse on the Birth, by Theodosius, Overseer (bishop) of Ancyra; a discourse delivered on the birthday of our Saviour J. C., and read out at the Council of Ephesus in the presence of St. Cyril the Patriarch. Resplendent and wonderful is the matter of to-day's present festival . . ."

In a final thanksgiving, fol. 184*b*, the writer asserts that his sermons are a translation: *Այժմ ժամանեալ յաւարտ և ի կատարումն թարգմանութեան առաջի արկեալ բնաբանիս . . .* *i.e.* "Having now reached the end and completion of the translation of the original text set before me . . ."; but in what language the original text was, and by whom composed, we do not learn. In the context he prays for the archbishop of his city and for his Apostolic throne; also that the chief Amir may be assured of his tenure (*'Նա և ամիրապետն մեր 'ի գահոյս իւր հաստատուն արասցէ*), but he gives no names. Lower down he writes: *'Նաև ազնուատոհմ և ազնուազարմ պայեազատ և դեռափթիթն որդեկացն և չէլէպիներաց խնդրեմ առատապարգև մարդասիրէն այ . . .* *i.e.* "Also for the noble and illustrious Payeazat and for his tender children and *tchelepins* I solicit the bounteous grace of the loving God . . ." The Sultan Bayazid of 1481 cannot be meant; the MS. is too late.

A list of the titles of the homilies is given at the end of the book, folios 187–189.

The 36 homilies were probably translated from a Latin text, for in homily 26, on fol. 146, St. Bernard is cited, and again in homily 35, fol. 172, thus: *Վրդպտն բեռնարդոս մեկնելով զայս բանս ասէ . . .* *i.e.* "The doctor Bernard interpreting this text says . . ." In the same homily the piety of Mohammed and the Turks is contrasted with the impiety of Christians, who take the name of God in vain. In homily 33, fol. 168, Tertullian and Origen are cited. In homily 32, the Commentary on the Psalms, of Thomas Aquinas, is quoted; in no. 29, fol. 152*b*, St. Anselm; in no. 27, fol. 149, St. Cyprian; in no. 26, fol. 147, Nicolaus de Lyra; in no. 13, fol. 87, St. Augustine and St. Cyprian; in no. 18, fol. 161, St. Augustine, and fol. 163, St. Ambrose; in no. 1, fol. 5*b*, Valerius Maximus about Codrus, last king of Athens.

86.

Or. 1420.—Paper. Brown leather binding. Size, external 8⅜ by 6 inches, of text 6¼ by 4. Folios 313, excluding blanks at beginning and end, in 39 numbered quires. Written in a clear and regular but small *notergir* of about the year 1800, 26 lines to a page. Folio 1*b* contains an engraving of the six chief saints and teachers of the Armenian Church. A decorative initial begins the text of each of the four sections, over which are also set decorative headpieces. Both these and the initials are printed, and not written by hand. The titles are given in blue ink, and the margins are vertically ruled with the same on either side of the text.

Contents:—

Fol. 2. *'Քաղուած առաջին հատորոյ որ է ներածութիւն ածաբանութեան. Ճառ առաջին. Յաղագս ածաբանութեան ընդհանրապէս.* "Epitome of Volume I., which is the Introduction to Theology. Oration I.: on Theology in general."

Begins: *Ածաբանութիւնն ըստ վկայելոյ ձայնին, է բան այ, յայտ է թէ զաստուծոյ ճշմարտէ, և ճշմարտութբ։ զի թէ զսուտ ածից իցէ բան, կոչի դիւցաբանութի . . .* "Theology by the testimony of the spoken word is discourse of God, obviously concerning the true God and in itself true, for discourse about false gods is called discourse of demons . . ."

Fol. 53*b*. *'Քաղուած երկրորդ հատորոյ. Այն է առաջին տեսական ածաբանութեան, յաղագս միոյն այ և ստորոգելեաց, նորա . . .* "Epitome of Volume II. This is the first of Speculative Theology, about the one God and his attributes . . ."

Fol. 157. *'Քաղուած երրորդ հատորոյ որ է երկրորդն տեսականի, յաղագս երրորդութեան . . .* "Epitome of Volume III., which is the second of Speculative Theology. About the Trinity . . ."

Fol. 212*b*. *'Քաղուած չորրորդ հատորոյ որ է երրորդն տեսականի, յաղագս մարդեղութեան.* "Epitome of Volume IV., which is the third of Speculative Theology. On the Incarnation."

That this work is written from the Roman standpoint is evident from the section (fol. 45*b*) on the Supremacy of the Pope (*գլխաւորութիւն պապին*), which begins as follows :—

Պապն Հռովմայ է գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ, իբրև յաջորդ պետրոսի եղական, և փոխանորդ ք̄ի հանրական, վ̄յ և գահն Հռովմայ կոչի և է մայր ա̄մ եկեղեցեաց . . .

"The Pope of Rome is the head of the Universal Church, as sole successor of Peter and General Vicar of Christ. Wherefore the see of Rome is called, and is, Mother of all Churches . . ."

Baronian further attests that the work is an abridgment made by a Mechitarist of San Lazaro in Venice of a longer work on Speculative Theology composed by Father P. Baptist Aucher (*or* Aucherean).

HAGIOLOGIES AND APOCRYPHA.

87.

Or. 5089.—Paper of two kinds: folios 1–125 and 162–204 are rough and thick, folios 126–161 thin and smooth. The latter also are written in a regular, clear *bolorgir* or round hand, 22 lines to a page, with accents, and sacred and proper names in red ink; whereas the rest of the volume is in four *notergir* or running hands, of which the first, small and neat, extends over folios 1–15, 22 lines to page; a second, larger and coarser, over folios 16–45 and 162–193, 15 to 18 lines to page; a third, fairly regular and small, over folios 46–125, 21 lines to page; a fourth, clear but inelegant, over folios 194–204, 17 lines to page. The volume has been recently bound in half-leather. Size, external, 6¼ by 4¼ inches; that of the text varies from hand to hand. An old hand numbers the quires of the first part, quire no. 1 ending with fol. 7, no. 2 with fol. 15. The later hand which wrote folios 16–45 continues this numbering, and his third quire ends fol. 22; fourth, fol. 30; fifth, fol. 38; sixth, fol. 45. At fol. 46 an older hand resumes the numbering, and places է (=7) at the foot of fol. 46*a*; his seventh quire ends with fol. 53, eighth with fol. 61, ninth with fol. 69, tenth with fol. 77. At fol. 78 another hand begins to number the quires, though the handwriting of the text remains the same, and here the numbers originally ran from ա (=1) on fol. 78 to զ (=6) on fol. 118. Thus folios 78–125 were divided into six quires; but these numbers have been altered by a later hand into 11, 12, 13, 14, 15, 16 respectively. It results that folios 78–125 originally preceded folios 46–77, and the marginal numbers of the narratives agree with this inference. Folios 126–161 constitute three quires, of which the original numbers remain in the lower margins, while new numbers 17, 18, 19 have been added by the later hand to fit in with the rest of this composite volume. Folios 162–193 constitute quires 20 to 23, which are numbered by a later hand which effaced the original signatures. The two quires formed by folios 194–204 were originally numbered 15 and 16, but these numbers also have been changed to 14 and 15, to suit those which precede. A Western hand has at some time paginated the book in ink on the verso of every fifth folio. We have therefore at least six separate books brought together in this volume, all of them hagiological. The various copyists have left a few lacunae where they failed to read their archetypes. As far as fol. 15 the text is so rubbed and stained as often to be illegible.

Fol. 1. [Որ էրն իսկ] զբանէ առ ա՟ծ աստուածն բ[անն], վ՟ս բ՟զմ իւր բարերարութե, զա՟մ ստեղծուածս յոչգոյից ի գոյութի՝ էած և իմաստութ՟ք ստեղծագ՟ծեց՝ և երևելեացս այսոցիկ ա՟մց զերկինս վերակացու . . . "The Word which was from the beginning with God, God, because of his great benevolence, brought into being out of nothing, and by its wisdom wrought Creation, and over all these things that are seen imposed the heaven . . ."

Ends: և ի հաստա՟ն հասցուք յօթևանս յորմէ հեռացեալ փախիչի ա՟ծ հոգք և տկարութի և հառաչանք. ուր հանգիստն է և փափկութի և բնակութի ա՟մ յ..նց ո... ացելոցն ուր իցէ ձայն ուրախութե և տօն ցնծութե յօ՟տնկն ’ի ք՟ս յ՟ս ի տ՟ր մեր որում վայելէ ա՟մ փառք ը՟ հօր և հոգոյ ս՟բյ. "And let us arrive at the sure habitation whence God banishes afar care

and weakness and lamentation, where is repose and delight and dwelling of all . . . where is voice of gladness and festival of everlasting joy in Christ Jesus our Lord, to whom is meet all glory with Father and Holy Spirit."

The above homily is an exhortation to the monastic life and virtues based on the example of Christ and the Disciples. The text is somewhat broken.

Fol. 9. *Խրատք գեղեցկայարմարք սր̃ երանելի հարանց մերոց կրօնօրց յղ̃ս կ̃րլ առաքինութ̃ գ̃լխ երկրորդ. [է] հարց զհայրն անտոնիոս* . . . "Precepts of fair purport of our holy blessed Fathers and monks concerning perfect excellence. Chapter I. Father Antony asked . . ." See the "Lives of the Fathers," Venice, 1855, vol. i., pp. 413, 433. This MS. agrees with the lower text there printed, and also has the text and order of the Ispahan editio princeps, and of codex Add. 27,301.

The text of the MS. ends at the words *առցէ յանձն զվիշտս և զնեղութ̃իս հնպ̃ղորդս*, p. 447 of the Venice edition, which has a longer text.

Fol. 16. . . . . . *ոմն ի հարանցն ընդ իմաստ ոմն բժշկի մի և ասէ՝ ա̃մ ցաւոց դեղ գիտես ով իմաստուն. Ասէ բժշկն՝ յոյժ գիտեմ թէ լսես ինձ, առ զշաքարն ապաշխրհութ̃՝ եւ զծաղիկն եղբայր սիրութ̃, և զտերևն աղքատ սիրութ̃* . . . "One of the Fathers was with a certain clever physician, and said: Do you know a remedy for all aches and pains, O wise man? The physician replied: I know well, if you will listen to me. Take the sugar of repentance, and the flower of brotherly love, and the petals of love of the poor . . ."

Several of the anecdotes of the Fathers which follow (mostly anonymous) are published in the Venice edition, vol. ii., pp. 374 *sqq.* Thus the story of Pachomius and the dead man, fol. 18 of the MS., is given below the text in the small type on p. 407 of the edition.

Fol. 36. *Որք զդրախտըն լեառն գտին . . . Ի ժամանակս տ̃ն Ներսէսի կլայեցւոյ* . . . "The story of those who found the Garden of the Mountain. In the time of Sir Nerses of Klay . . ." See the "Lives of the Fathers," i., p. 348.

Fol. 39*b*. Nilus. *Վասն աղօթից՝ թէ զիարդ արթուն և պատրաստ. Աղօթք խօսք են մտաց առ ա̃ծ* . . . "Concerning Prayer, how we must be vigilant and ready. Prayer is the converse of the mind with God . . ." See the "Lives," ii., p. 700.

Fol. 43*b*. *Նորին վ̃ս ձանձրութն: Ձանձրութի է լքումն յանձն և լքանի անձն* . . . "Of the same, upon Idleness. Idleness is defection in the soul, and the soul languishes . . ."

Folios 46–125. This consists of 190 anecdotes of the Fathers. These are numbered in the margins, but the two halves of the text are inverted, so that the numbering begins with ա̃ (= 1) on fol. 93*b*, and runs as far as no. 101 on fol. 125*b*; for the next number, 102, we must turn back to fol. 46; the last, 190, ends on fol. 75*b*. The intermediate folios 76–93 contain, in 18 sections, of which only the last two (17 and 18) are numbered in the margin, various anecdotes of the Fathers of the Desert. The 18th section of this is expanded into the 190 sub-sections which fill folios 46–75 and 93*b*–125.

Fol. 76. *Պատմութի̃ աբբասուն սրբոյ . . . քրոյ: Եհարց ծեր ցայլ ծեր յաղագս ոմանց որ դեռևս կենդանի են, և աղօթս խնդրեն յայլոց, և ինքեանք պղերգու̃թ, անցուցանեն զկեանս իւրց* . . . "The history of the Abbot St. . . . One old man asked another about certain persons who were still alive, and asking for the prayers of others, yet themselves were passing their lives slothfully . . ."

Fol. 78. *Ծեր ոմն նստէր ի դեհի երանելոյն անտոնի̃ի* . . . "A certain old man was sitting beside the blessed Antony . . ." See the "Lives," ii., pp. 611–628. The text of the MS. agrees best with the larger type of the edition.

Fol. 91*b*. *Աբբասուն և կնոջն որ գնաց ը̃ նմայ: Երկու միայնակեացք շրջէին ի տիւրոս ի սպասաւորութ̃* . . . "Of the abbot and the woman who travelled with him. Two monks were on their way to Tyre . . ." See the "Lives," i., p. 656.

Fol. 93. Վ՟ս չթողլոյ պարտապանին. ժէ. Եկն երբեմն եղբայր ոմն լիբիացի առ աբբա սիղուանոս . . . "About the man who would not forgive another's trespasses. XVII. Once a Libyan brother came to Abba Silvanus . . ." See the "Lives," ii., p. 346. The MS. agrees with the large type of the edition. Whence the marginal enumeration no. 17 started is not clear.

Fol. 93*b*. Պատուէրք ս՟ր հարցն: ոգէշահք: ժը: Ասաց երանելին յոհան ոսկէբերան . . . "Useful precepts of the holy Fathers. XVIII. The blessed John Chrysostom said . . ." See the "Lives," i., p. 431.

Fol. 94. բ. Ասաց ոմն ծեր ամենեքեան զապրելն սիրեմք . . . "II. A certain elder said, We all love to live . . ." See the "Lives," *ibid.*

The 188 short narratives and sayings which follow in the MS., and fill folios 46–75 and 94–125, are scattered up and down the two volumes of the printed edition of the "Lives." The scribe who wrote folios 46–125 cannot have had the two halves of this collection already transposed in his archetype, as they are in this manuscript, for his numeration of the quires proceeds direct from fol. 125*b* to 46*a*; nevertheless, he begins the title of the matter contained in folios 76 *sqq.* at the end of fol. 75*b* and ends it at the top of 76*a*, leaving after it a blank of five lines. Folios 70–77, moreover, form a single quire numbered Ժ (= 10) at beginning and end.

Fol. 126*a*. Պատմութիւն որդոյ թագաւորին, հռոմայ որ ի յանուն էր ներսէսի, որ թողեալ զա՟մ կրաւնաւորեցաւ ի վանս ս՟ր հաւր անտոնի . . . "History of the son of the king of Rome, whose name was Nerses, who left all and became a monk in the monastery of the holy Father Antony . . ." See the "Lives," i., p. 360.

Fol. 135*b*. Պատմութիւն և վարք երանելի կամաւոր աղքատացելոյն վասն ք՟ի . . . Արք եղբարք և հայրք . . . "History and life of the blessed voluntarily-poor for Christ's sake . . . Men, brethren, and Fathers . . ." See the "Lives," i., p. 369.

Fol. 159*b*. Վ՟արք երանելոյն մարկոսի սալոնի որ է յիմար. Սովորութիւն էր . . . "Life of the blessed Marcus *Saloni*, which means 'foolish.' It was customary . . ." See the "Lives," i., p. 350.

Fol. 162. History of the life of a man of God who of his own will became poor for Christ's sake. Այր ոմն էր ի հռոմ ք՟ղքի, մեծատուն յոյժ և պատրիկ, անուն նո՟ր ոփիմիանոս . . . "There was a man in the city of Rome, very rich and a patrician, whose name was Ofimianus . . ." See the "Lives," i., pp. 138–161. The MS. exactly gives the text printed in small type.

At the end of this piece, fol. 193, is appended the following note: Զ՟այս պատմութիւնս և զվարքս ալէքսիանոսի տ՟ր պետրոս գրեաց. ով կարդայք ա՟ծ ողորմի ասացէք տ՟ր պետրոսին, և իւր ծնողին. "This story and the life of Alexianus were written by Sir Petrus. Ye who read, say a *God have mercy* for Sir Petrus and his parents."

Fol. 194. A guide for pilgrims to Jerusalem. Նախ և առաջին քա՟ղքն նազարեթ աղբիւրն ուր գաբրիէլ հրեշտակապետն զաւետիսն ետ ս՟բ կուսին մարիամու, և յղացօ զբանն ա՟ծ: Եւ տունն յովսեփայ ա՟ծահօրն . . . "First and foremost in the city of Nazareth is the fountain where the archangel Gabriel made the Annunciation to the holy Virgin Mary, and where she conceived the Word God. Also the house of Joseph, the father of God . . ."

On fol. 161*b*, at the end of the part fol. 126–161, and in the same hand as its text, is written: Գրեցաւ ՚ի թվ՟կնին, ռ՟ծդ, ձեռամբ մեղաւոր և անարժան պիտանի անուն դաւթի, և որ ոք հանդիպիք սմա յիշեցէք ՚ի ք՟ս, և ա՟ծ զձեզ յիշէ: "It was written in the year 1054 (A.D. 1604) by the sinful, worthless, and futile David. All who read it remember him in Christ, and may God remember you."

Fol. 204. At the end of the last tract for pilgrims is this note, but not in the same hand as the tract: Ես սարգիս եպ՟ս սաղմոսավանից, եկա՛ յէմ, և զհարանց վարք գնեցի ի հալալ արդեանց իմոց, և ետու յիշատակ ի դուռն սաղմոսավանիցն, աղաչեմ . .

յիշեսջիք .. Զսարգիս եպս̃ն և զծնօղսն իւր։ "I, Sargis, bishop of the Psalms Convent, came to Jerusalem, and bought this 'Lives of the Fathers' out of my honest earnings, and gave it as a memorial to the gate of the Psalms Convent. I pray you remember Sargis the bishop and his parents." This note has no date.

On the verso of fol. 204 is a metrical note of Gregory of Agul (գրիգոր ագուլեցի) asking us to pray for his sins, dated ռճժէ, 1117 (A.D. 1667).

88.

Add. 27,301.—Glazed paper, somewhat yellowed. Size, external 9⅜ by 6½ inches, of text 7⅛ by 4⅞. Oriental binding in black leather. Folios 447, written in double columns, in a clear fine *notergir* or notary's hand, in the year 1615. There are 33 lines to a column. The quires are 38 in number. In the 29th quire certain folios are misplaced, and they should follow in this order: 334, 344, 336–343, 335, 345. At the beginning of the volume is set an elegant headpiece with a marginal arabesque, both coloured gold and blue; plainer headpieces and scrolls mark the rest of the chapters; and 25 illuminated pictures of saints, &c., illustrative of the text, are scattered up and down the volume. These are rudely executed on a deep-blue background, usually in red and brown, with ample gold halos. The figure of St. Antony drawn against a gold background on fol. 5*b*; of St. Alexis, 228*b*; of the Bishop Theophilus, and monks, 255*b*; of Father Pambo, 322*b*; of Paphnutius and the buffaloes, 327*a*; of the same saint with St. Onophrios, 329*a*; three further scenes from the life of Paphnutius on folios 333*b*, 334*a*, and 344*b*; of John of the Pit, with dragon, 353*b*; Macarius and Marcus with his sick lion-cub, 358; Nerses the Graceful, and monks, 362*b*; Macarius with lions, 363*a*; St. Marcus the Fool, 413*a*; St. Nerseh vested as a king, 431*b*; of the Voluntary Ascetic as a king, 436*a*, are the most remarkable. The striking picture-initial on fol. 444*b* has been mutilated by a binder who cut the upper margins. That the codex was carefully copied is shown by the numerous lacunae left all through, but especially towards the end of the volume, where the scribe failed to decipher his archetype. On folios 359*b*, 419, 428*b* there are such lacunae extending over nearly half a column; and on fol. 419 is a note to the effect that the text was missing in the archetype.

In the following list of contents I refer to the volume and pages of the Armenian text of the "Lives of the Fathers of the Desert," printed in two volumes at San Lazaro, Venice, in 1855.

Fol. 1 (ch. i.). Preface to the "Lives of the Fathers." Որ էրն ի սկզբանէ առ ա̃ծ ա̃ծն բան վ̃ս բազում իւր բարերարութե̃ս զա̃մ ստեղծուածս յոչ գոյից 'ի գոյութի̃ էած . . . "The Word which in the beginning was with God out of his great loving-kindness brought all creatures into existence out of non-existence . . ."

Fol. 6 (ch. ii.). Fair precepts of our holy and blessed Fathers and Ascetics. On perfect virtue. Եհարց ոմ̃ն զհայրն անտոնիոս և ասէ՝ զի̃նչ պահեցից . . . "Someone asked Father Antony, and said, What shall I keep . . ." The first paragraph of this text is read in i. 413 of the Venice edition (p. 9 of the Ispahan edition), after which the MS. continues with the words, էհարց հայրն պամբոյ զհայր անտոնիոս, which are given, i. 433, as the beginning of the *Paralipomena* of the second version.† *Cf.* Rosweyde, *Vitae Patrum*, ed. 1615, p. 562.

---

† For in Armenian two recensions of the "Lives of the Fathers" are found, one ascribed to the fifth and enlarged in the eighth, eleventh, and twelfth centuries; the other to the fourteenth. This second translation, divided into twenty-six chapters, is given in this codex. The rare edition of Ispahan of 1632 contains this later translation and agrees more exactly with this codex than does the Venice text, which arbitrarily redistributes the matter given in the MSS.

Fol. 49*b* (ch. iii.). Spiritual precepts of our holy Fathers, that we must pursue the peace of monkery. Նստէր երբեմն հայրն անտոնիոս ... "Father Antony once was sitting ..." (See i. 507; Rosweyde, p. 563.)

Fol. 58 (ch. iv.). On repentance and gentle tears. Ասաց հայրն անտոն առաջի աչաց քոց ... "Father Antony said, Before thine eyes ..." (See i. 519; Rosw., p. 565.)

Fol. 80*b* (ch. v.). On Fasts. Ելին երբեմն եղբարք առ հայրն անտոնիոս ... "The brethren once went forth to Father Antony ..." (See i. 564; Rosw., p. 567.)

Fol. 92*b* (ch. vi.). Precepts of all the Fathers on our being on our guard against the trials of fornication. Ասաց հայրն անտոնիոս եթէ ունին մարմինք մեր բնական շարժութիւնք՝ խառնեալ ընդ սեռի շինուածոյն ... "Father Antony said, Our bodies have natural impulses ..." (i. 597; Rosw., 573.)

Fol. 112 (ch. vii.). On having no riches, and not coveting wealth, and on the other several virtues. Precepts of the holy Fathers. Հրաժարեալ ոմն յաշխարհէ եղբա՛յր, և զինչս իւր բաժանեաց աղքատաց ... "A brother who had renounced the world and divided his possessions among the poor ..." (i. 705; Rosw., 581.)

Fol. 119*b* (ch. viii.). Discourses of all the holy Fathers inciting to manliness and courage and forbearance and austerities. Գնացին երբեմն եղբարք առ հայրն անտոնիոս և ասեն ցնա՝ ասասցես մեզ հայր բա՛ն ինչ որով կեցցուք ... "The brethren once went to Father Antony, and said to him, Tell us, Father, a word by which to live ..." (ii. 28; Rosw., 584.)

Fol. 142 (ch. ix.). Precepts of all our blessed holy Fathers on this, that we must do naught for ostentation before men. Լուաւ հայր անտոնիոս վասն մանուկ կրօնաւորի ումեմն՝ որ արար սքանչելիս ... "Father Antony heard of a certain stripling monk who worked miracles ..." (ii. 55; Rosw., 591.)

Fol. 149*b* (ch. x.). That we must beware of being over-strong in judging and blaming our brethren. Պատահեաց երբեմն փորձութիւն եղբաւր ումեմն ՚ի վանս հա՛ւրն եղիայի և արտաքսեցաւ անտի վս՟ այն մեղացն ... "A temptation once befell a certain brother in the monastery of Father Elias, and for this sin he was banished thence ..." (ii. 75; Rosw., 594.)

Fol. 159 (ch. xi.). On Divine judgment and the choosing of the good from the bad, and on having no respect unto persons. Ասաց հայրն անտոնիոս բազումք ճնշեցին զմարմինս իւրեանց ՚ի ճգնութիւնս, և յետոյ հեռի գտան յա՟յ ... "Father Antony said, Many mortify their bodies and inflict austerities, yet are, after doing so, found to be far from God ..." (ii. 96–186; Rosw., 596.)

Fol. 199 (ch. xii.). That we must ever watch and be sober. Ասաց հայրն անտոնիոս եթէ տեսի ես կրօնաւորս զկնի աշխատութեանց և ճգնութեանց՝ անկան և յիմարեցա՛ն ... "Father Antony said, I have seen religious ones who, after toilings and austerities, fell away and lost their senses ..." (ii. 187.)

Fol. 202 (ch. xiii.). That we must pray without ceasing, and keep awake in all things and at all times. Եղբա՛յր ոմն եհարց զհայրն անտոն և ասէ, զի՛նչ է բանն ղեւտացւո՛ցն գրոց ... "A certain brother asked Father Antony, and said, What is the meaning of the Book of Leviticus ..." (ii. 211–217; Rosw., 613.)

Fol. 206 (ch. xiv.). That we must be fond of strangers and practise alms gladly and vigilantly. Ասաց հայրն ապողոն վս՟ ընդունելութեն զեղբա՛րսն՝ թէ պարտ է զեկեալ եղբարսն ընդունել և երկիր պագանել ... "Father Apollo said, as regards the entertaining of brethren, that we must receive brethren when they come, and pay them homage ..." (ii. 242; Rosw., 614.)

Fol. 228*b*. Life of Alexius, the Voluntarily Poor, to be read on March 15. Այր ոմն էր ՚ի հռոմ քաղաքի մեծատուն յոյժ և պատրիկ և անուն էր ոփիմիանոս ... "There was a certain man in the city of Rome, exceeding rich and a patrician, and his name was Ofimianos ..."

After thirteen lines of the above comes the following rubric: "This was the preface according to the Romans. But we have set here the preface of the Greeks, deeming it better." Երանելին ալեքսիանոս որդի էր մեծի իշխանի և փառաւոր պատրկի՝ որոյ անուն էր Եփիմիանոս, ի Հռոմ քաղաքէ . . . "The blessed Alexianus was son of a rich prince and of a renowned patrician, whose name was Efimianus, in Rome . . ."

Fol. 239*b* (ch. xv.). That we must become submissive to spiritual Fathers and Doctors. Ասաց հայրն անտոն, եթէ հնազանդութի՟՛ և պա՛հք հնազանդեն զգազանս . . . "Father Antony said, Subjection and fasting tame wild beasts . . ." (ii. 251–275; Rosw., 617.)

Fol. 250 (ch. xvi.). On true humility, and on those illumined thereby. Հայեցա՛ւ երբեմ՟ն հայրն անտոնիոս ի դատաստա՛նս ա՟յ և ասէ . . . "Father Antony once contemplated the judgments of God, and said . . ." (ii. 276–341; Rosw., 620.)

Fol. 275 (ch. xvii.). On not remembering evil, which is imitation of God. Ասաց հայրն անտոնիոս յորժամ ոք ծածկեսցէ զյանցանս ընկերին և զմե՛ղս . . . "Father Antony said, Whenever one hides the transgressions and sins of one's fellow . . ." (ii. 348; Rosw., 630.)

Fol. 279 (ch. xviii.). On love of God and one's neighbour. Ասաց հայրն անտոնիոս՝ ես ո՛չ երկնչիմ յա՟յ, այլ սիրեմ զնա . . . "Father Antony said, I do not fear God, but love him . . ." (ii. 364; Rosw., 632.)

Fol. 286*b* (ch. xix.). On spiritually-eyed Fathers and their God-given intelligence. Անտոնիոսի հաւրն յայտնեցաւ երբեմ՟ն մինչ էր յանապատին եթէ իցէ ի քաղաքին հաւասար քե՛զ . . . "To Father Antony it was revealed once while he was in the desert that there was in the city one like him . . ." (ii. 374 *sqq.*; Rosw., 635.)

Fol. 310*b* (ch. xx.). On the Fathers endued with signs and wonders. Ասէին վ՟ս հաւրն ամո՛նայի, եթէ գնա՛յր յանապատին լնուլ ջուր 'ի ջրհորո՛յ անտի . . . "They said about Father Amon, that he was going in the desert to draw water from a well . . ." (Rosw., 649.)

Fol. 320 (ch. xxi.). On the lives of those who conducted their entire life in virtue. Աղաւթէր երբեմ՟ն հայրն անտոնիոս 'ի խցի իւրում, և եկն առ նա ձայն յերկնից որ ասէր՝ անտոնիէ . . . "Father Antony was once praying in his cell, when a voice came to him from heaven, saying, Antony . . ." (ii. 452; Rosw., 651.)

Fol. 338*b* (ch. xxii.). Discourses and reflections and thoughts of twelve monks. Ժողովեալ 'ի միաւորն միայնակեացք ս՟բ լերինն ս՟րբք՝ և իմաստունք և հոգևորք . . . "There met together the monks of the holy mountain, holy and wise and spiritual . . ." (ii. 500.)

Fol. 340*b* (ch. xxiii.). On the lives of those adorned with virtue. Խորհեա՛լ ուխտեցին առ միմեանս երբեմ՟ն երկո՛ւ եղբարք համահարք գընա՛լ լինե՛լ կրաւնաւորս . . . "Two brethren, sons of one father, once, after consideration, made a mutual vow to go and become religious ones . . ." (ii. 494.)

Fol. 342*b* (ch. xxiv.). Spiritual discourses of the Fathers. Հարցին ոմանք 'ի հարցն զս՟բն աթանասիոս աղեքսանդրու եպ՟ն, եթէ ո՟պ հաւասար է որդի հա՛ւր . . . "Some of the Fathers once asked St. Athanasius, Bishop of Alexandria, how the Son is equal to the Father . . ." (ii. 183.)

Fol. 343*b* (ch. xxv.). Brief precepts of the Fathers. Առ սուրբն մակարիոս. հարցումն: Որպէս պարտ է կրաւնաւորի կեա՛լ 'ի սենեկի իւրում . . . "To St. Macarius. Question: How must a religious live in his chamber . . ." (ii. 575.)

Fol. 346 (ch. xxvi.). History of Paul of Lystra. Պաւղոս ոմն 'ի լուստրիոյ՝ որ էր պատուով 'ի լուստրինոս՝ և էր այր ս՟բ և մեծատուն յոյժ, և էր ն՟ր կին և երեք որդիք . . . "A certain Paul of Lystra, who was held in honour among the Lystrians, and was a holy man and very rich, had a wife and three children . . ." (i. 322.)

In this last chapter follow several other lives, *e.g.* Fol. 346*b*, Of Father Apauray, *i.e.* Abba Uray. Fol. 348, Of Father Ammon (*or* Amon). Fol. 348*b*, Of Father Abas; of Peļenios *or* Pelêon (i. 215). Fol. 349*b*, On the miracles in Antioch in the Convent of Virgins. Fol. 350*b*, Life of Virgin Mariam called Marinos (*sic*). Fol. 353*b*, Life of John of the Pit (*Gbetzi*). Fol. 358, Life of Macarius the Hermit. Fol. 362*b*, History of the Six Brethren who discovered Paradise. Fol. 363, Of the blessed Macarius, who lived twenty miles from Paradise: a history written by Theophilus the Monk. Fol. 366*b*, Life of Serapion the Elder. Fol. 368*b*, Life of Marcus, narrated by Serapion. Fol. 375, Life of Paul the Monk. Fol. 382, Life of Martianus the Monk. Fol. 385, Life of the blessed Simeon of Siunik. Fol. 386, Life of Hilarion the Monk. Fol. 387*b*, Life of Euphrosyne, handmaid of Christ. Fol. 392, Life of Theodora. Fol. 396*b*, Life of Mariam of Egypt. Fol. 399, Life of Paul of Alexandria. Fol. 400*b*, Life of Gennadios, Patriarch of Constantinople. Fol. 401, On Abba Amos. Fol. 403*b*, Life of Ephrem Syrus. Fol. 408, Precepts of Nilus. Fol. 413, Life of Marcus Saloni (*or* Foolish). Fol. 414, Life of Simeon the Fool (*աղուաչին*) and of John the Hermit. Fol. 418, Discourse of John Theologus, by inspiration, at the request of the monks. Fol. 424*b*, Confession of Athanasius and of St. Ephrem. Fol. 426*b*, Of St. Gregory of Narek: words of reconciliation. Fol. 428, Confession of St. Evagrius (*Հրաժարելով ՚ի գ͞ծոց և ի խաբէութենէ սատանայի եկեալ առ տ͞ր ա͞ծ* . . . "Renouncing the works and guile of Satan, I have come unto the Lord God . . ."). Fol. 431, Prayer of Dismissal or Release. Fol. 432, History of Nerseh, son of a king of Rome, who left all and became a monk in St. Antony's monastery. Fol. 436, Life of the Voluntarily Poor One, son of a king of Rome.

In addition to the above contents, the following pieces are introduced as parts of chapters i.–xxv. :—

Fol. 35, Book of St. Felixianus, bishop, which he wrote on how to make a beginning of quitting this world (see ii. 538–562). Fol. 45, From letter of Moses the Monk to the Ascetics (ii. 532). Fol. 46*b*, John Theologus on Youthful Brethren, ii. 631. Fol. 47*b*, Of Karapet Wardapet, Precepts for Children of the Church. Fol. 70*b*, On Repentance in Spirit and true self-examination of life of the holy Fathers (*Ապաշխարութի՛ է վերաքաղմաւ ընդ մկրտութեն* . . . "Repentance is based upon Baptism . . ."). Fol. 75, Repentance of Thais (*տայսայ*) the courtesan (i.406). Fol. 76*b*, The Conversion of Môkios, a negro brigand (*Յաւուրս բարեպաշտ արքային Մաւրկայ՝ էր խափշիկ աւազակն ՚ի սահմանս տանեփայ* . . . "In the days of the pious ruler Maurice there was a negro brigand in the region of Taneph . . ."). Fol. 77, (without title) Conversion by Abba John of a youth who had desecrated a maiden's tomb in Antioch. Fol. 78, Conversion of an errant sister (i. 627). Fol. 78*b*, Conversion of Paraskevé (*Ի քաղաքին աղեքսանդրու էր կիրակոս և քոյր նորա պարասքեւի* . . . "In the city of Alexandria there was Kirakos and his sister Paraskevé . . ." i. 660). Fol. 91*b*, St. Nilus on Gluttony (*Սկիզբն պտղաբերութե ծաղիկ, և սկիզբն առաքինութե գործոյ՝ համբերութի՛* . . . "The beginning of fruit-bearing is the flower, and the beginning of a life of virtue is fortitude . . ." ii. 641). Fol. 119, St. Nilus on Avarice (ii. 647). Fol. 138*b*, Life of Theodora, a handmaid of Christ (i. 392). Fol. 148*b*, St. Nilus on Vainglory (ii. 656). Fol. 157, St. Nilus on Pride (ii. 658). Fol. 188*b*, Counsels of St. Nilus to Overseers (ii. 674). Fol. 189, St. Nilus' Rules for Children (ii. 676). Fol. 200, St. Nilus on Prayer (*Աղաւթք խօսք են մտաց առ ա͞ծ.* ii. 676). Fol. 201*b*, Of the same (*վ͞ս ձանձրութե.* ii. 654). Fol. 205, St. Nilus on Grief which destroys Prayer (ii. 652). Fol. 219, On Peter the Publican (i. 271). Fol. 222, Life of the blessed Hovanes' son Eutropius, a voluntarily-poor for Christ's sake (i. 126). Fol. 326, About the holy Father Timotheus, related by the holy Father Paphnutius (i. 163). Fol. 328, Life of our holy Father Ônophrius, anchorite, related by Paphnutius. At the end of this is the note: *Զնորոգո՛ղ և զթարգմանիչ սորոյ պատ-*

մութե՟ս զտ՟ր գրիգոր հայոց կաթուղիկոս յիշեսջիք ի ք՟ս: եւ թարգմանեցաւ 'ի թուականութեն հայոց շծթ, ամի, յաշխարհիս եգիպտացւոցս. "The renewer and translator of this holy story, Sir Gregory Catholicos of Armenia, you shall remember in Christ. And it was translated in the era of the Armenians in the year 559 (A.D. 1110) in Egypt." (See i. 169–187.)

In the above list I have only noted those pieces which have special titles; but each of the twenty-six chapters into which the book is divided contains many sayings and incidents taken from the lives of various Fathers of the Desert, arranged alphabetically after the first letters of their names. At the end of each chapter are rhythmical quatrains of homiletic and hortatory character.

History of the MS.—The chief colophon begins on fol. 444*b*. After extolling the austerities of the Fathers, ascetics, and illuminators, it continues thus, fol. 445*b*, col. 1:—

> Յորոց բարի արմատոցն
> ստեղծեալ ընձուղեաց մայրս մեր
> սբ եկեղեցի, ոստ բարի և բարուն
> ֊ակ ծաղկալի . . .
> . . զկարինացի տէր մինաս վարդապետն
> թէոդուպօլսէն, որ թողեալ զեր
> ֊կրաւորս ընթացաւ զհետ քի 'ի մահ
> ֊կութեան հասակին . . . եւ եկ
> ֊եալ աշակերտեցաւ մեծ րա
> ֊բունւոյն ղուկաս վարդապետին, կեղե
> ֊ցւոյն . . .
> զամս, ՛բժան. եւ նորին հրամ
> ֊անաւն ընկալաւ ձեռնադրութի նշ՟խ
> ֊ութե, և զկնի ի սոյն ամի, առնու
> հրաման և գաւազան վեհ իշխան
> ֊ութե վարդապետական շնորհի: 'ի վարդապ
> ֊ետէն իւրմէ, ղուկասու: եւ ելեալ քա
> ֊րոզութի դաս ասելով շրջագայի
> առ բազումս ի բազում երկիր: եւ ապ
> ըստ ապրէ ա՟ծային շնորհիւն առ
> ֊ատանոյր . . .
> . . եւ 'ի վ՟ր այսր բարիոք քաղա
> ֊քավարութեն, կամ լինի նմա եղեալ
> աշակերտեալ մանկամբքն, ի ՟որ և յա՟ծա
> ֊կոխ քաղաքն յէ՟մ, ո՟կդ, թուին. եւ
> կատարեալ զուխտս . . . գայ 'ի մայր
> ֊աքաղաքս համիթ, ունելով ընդ
> իւր հարանց վարուց գիրք մի, 'ի սբ
> ՛էմյ, աւրինակի վ՟ս: եւ հրամայէ
> գրել միւս եւս վ՟ս իւրն, զոր և ես
> անարժան յովանէս գրիչ ո՛չ համար
> ֊ձակեցայ ձեռնամուխ լինել . . .
> այլ վ՟ս աղաչանաց խնդրոյ
> և սակս սիրոյ, սիրելութե յանձն
> առի. եւ հարկ եդեալ շնորհալի
> հոգևոր որդեկացս՝ աշակերտաց
> իմոց, տէր մինասի գրչին, և մելք
> ֊ոն դպրին, և սոքա ըստ հնազան
> ֊դութե յանձն առեալ գրեցին,
> յառաջի երկրորդ տետրէն, մինչ ի. իա
> տետրն, տէր մինասն գրեաց, և ի
> իբ. էն, մինչ ի վերջ գրոցս, մելքոն
> գրիչն գրեաց, և ի միասին ծ՟կլ
> աւարտեցի . . . սբ վարսն, որ
> կոչի հարանց վարք . . . զոր ետ
> գրել և արձանացուցանել ի վայելու
> ֊մն անձին . . . յիշատակ հոգւոյ իւրոյ՝ և
> ծնաւղաց իւրոց, հօրն խարշային,
> և մօրն աննային, և եղբարցն էրտող
> ֊տուն, և ստեփաննոսին, և հոգևոր
> մաւրն կուլստանին, և ա՟մ արեան
> առու զարմից նորին, և մնացէ
> սա յիշատակ անջնջելի ի գաւիթս
> ա՟յ մաւրս լուսոյ նոր սիոնի . . .
> եւ աւարտ սորա եղև 'ի թուակա
> նութեն հայկազեան տումարի,
> ո՟կդ, ամին. Յաշխարհիս միջա
> ֊գետաց՝ ասորոց նահանգիս, ի տի
> ֊գրանակերտ մայրաքաղաքս համ
> ֊իթ, ընդ հովանեաւ սրբոյն սար
> ֊գսի զաւրավարի և որդւոյ նր մար
> ֊տիրոսի, և սրբոյն կիրակոսի և մօր
> նորա յուղիտայի . . . ի թռ
> ֊նակալութեն տաճիկ աւսմանսոց
> սուլթան ահմատին: եւ 'ի թագաւորու
> ֊թեն պարսից շահ ապասին, զոր
> յառաջն լաւութի առնէր քրիստո
> ֊նէից կախարդասար պատրանօք,
> և յետոյ բազում չարիս հասոյց առ ազգս քր
> ֊իստոնէից . . .

"From these good roots, fostered by our mother Holy Church, sprang up and grew up to be a goodly branch and blossoming teacher . . . Sir Minas of Karin, Wardapet of Theodosiupolis, who abandoned the mundane sphere and set his feet to follow Christ already in his childhood . . . and he came and became the disciple of the great rabbi Lucas Wardapet Keḷetzi . . . during twelve years, and at his instance he received ordination as a bishop, and subsequently in the same year he was invested with authority and with the staff, symbol of the exalted dignity of doctorial grace, at the hands of his own Wardapet Lucas. He then sallied forth on a preaching tour over many many lands, and day by day abounded more and more in Divine grace . . . And leading this godly life, he conceived the further desire of proceeding with the youths who were his disciples to the holy city of Jerusalem, to the land trodden by the feet of God, in the year 1063 (A.D. 1613); and having accomplished his vow . . . he reached the metropolis of Hamith, bringing with him by way of exemplar from holy Jerusalem a volume of the Lives of the Fathers. And he ordered a second copy to be written for himself, which I, the unworthy writer Hovanês, did not venture to undertake . . . However, in consideration of his earnest entreaties and for the affection I felt towards him, I undertook it. And I put pressure on my gracious spiritual children, my disciples, Sir Minas the scribe and Melqon the clerk; and they complied with my wishes and undertook the work and copied it, first, from the second quire as far as the 21st—this Sir Minas copied; and from the 22nd as far as the end Melqon copied; and I put the halves together and illuminated it, so completing . . . the holy biographies called 'The Lives of the Fathers' . . . which he caused to be copied and published for the use of himself . . . and as a memorial of himself and his parents, of his father Kharshay and his mother Anna, and of his brothers Êrtôḷt and Stephanos, and of his spiritual mother Kulistan, and of all his blood-kinsmen male. And may it remain an indelible memorial in the courts of the Mother of the God of Light, of New Sion. And it was completed in the year of the Armenian era 1064 (A.D. 1614), in Mesopotamia, in the province of Syria, in Tigranocert, the metropolis of Hamith, under the shelter of St. Sargis the Captain and of his son Martiros, and of St. Kirakos and his mother Julita . . . when Sultan Ahmat was despot of the Arab (*Tadjik*) Ôsmans, and Shah Abas (*Apas*) king of Persia, who began by favouring the Christians with all the craftiness of a wizard, and ended by inflicting all manner of evil on the Christian population. . . ."

The scribe then asks our prayers for Minas of Theodosiupolis or Karnoyqaḷaq, now called Azrum, and for his late father Kharshay, his mother Anna, and his two brothers Êrtôḷt and Stephanos, his spiritual mother Kulistan, his benefactress who showed for him a mother's pity, and for his child John, the stripling, who died prematurely. We are then asked to remember Têr Minas Wardapet, possessor of this holy book, and his pupils and spiritual sons Têr John Wardapet,† who is Patriarch of Constantinople, and Têr Sargis his pupil of Sper (ըսպերցին), and Têr John of Ezenka (եզնկացի). Lastly, John the scribe asks for our prayers (fol. 447*b*) for himself and his pupils Minas the scribe and Melqon, for his parents who died abroad, namely his father Djanipêk (ճանիպէկ) and his mother Ethar (եթարն); and for his benefactor who taught him to write, the old ascetic Têr Abraham; also for the parents of Minas the scribe, Stephanus and Tchinar (զչինարն), and for the parents of Melqon, Amirdjan (զամիրճան) and Mariam, and his spiritual mother Nahan, &c.

On fol. 435*b* is another colophon of the chief copyist, in which we read, after a mention of Minas Wardapet:—

---

† For particulars of this John Wardapet, called Khul, see under MS. Egerton 708.

> Մանաւանդ զյիշման արժանին
> զշնորհաւղ աւրինակի սորին, զեր
> ջանիկ, և զերանելի . . . մեծ հրպ̅ն . . .
> . . . եպ̅ն սբ̅ էմոյ, զտէր գրիգորն
> զփոխանորդ սրբոյն յակոբայ . . .
> . . . որ յաւուրս սորայ առաւ
> ել պայծառացան եկեղեցիք հայոց
> ի սբ̅ էմ։

"More especially ye shall hold deserving of commemoration him who graciously furnished the exemplar of this book, the saintly and blessed . . . great Patriarch . . . the Bishop of holy Jerusalem, Sir Grigor, the successor of St. Jacobus . . . in whose days the churches of the Armenians in Jerusalem were more than ever embellished and adorned."

Grigor or Gregory of Mok or Gandsak, son of Margar, was Armenian Patriarch of Jerusalem for fourteen years, from 1631–1644. At the end of several of the chapters also there is a mention of Minas Wardapet.

89.

Harl. 5459.—The second part of a volume of which the first part, Harl. 5458, contains Turkish and Persian tracts in Arabic character. Paper, 8½ by 6 inches. Oriental binding in red leather, with flap. Folios 202, exclusive of 7 added on other paper, and preceding the main text, which occupies 17 quires of 12 folios each (except nos. 1 and 17), numbered with Armenian letters. The text is written in *notergir* or notary's hand, 26 and 27 lines to a page. A crude illumination precedes the text on fol. 2, and another occurs on fol. 71. Rude drawings of birds, flowers, crosses, &c., sometimes coloured, distinguish in the margins the sections of the book. Initial letters and words are given in red ink. The orthography of this MS. is often defective, and the diction verges on the vulgar dialect of the eighteenth century.

The book is a collection of Hagiological Tales and Apocrypha, mostly suggested by Biblical narratives. Such a collection is called in late Armenian ոսկեփորիկ (*oskephorik*), or Gold-mine.

The following are the contents in detail:—

Fol. 2. Պատմութիւն ադամայ ի դրախտէն ելանելու. տէր ա̅ծ յառաջ քան զաշխարս ըստեղծեաց ինն դաս հրեշտակքն վասն ծառայութեն ա̅ծութեն իւրոյ . . . "History of Adam's expulsion from the garden. The Lord God created before the world nine orders of angels for the service of his Godhead . . ."

Fol. 12*b*. Այս է պատմութիւն աբրահամայ նահապետին ա̅ծճանաչութիւն յուրայ սիրութիւն աբրահամու. իսկ. թարայ. որ է. հայր. աբրահամու . . . "This is the history of Abraham the Patriarch. Recognition (?) of God in Hur. Love of Abraham. Now, Thara which is father . . ."

Fol. 18. Ս̅ ծնընդեայնըն սահակայ. տ̅ր ա̅ծն. ա̅մի և մարդասէրն . . . "About the birth of Isaac. The Lord, God of all, and lover of man . . ."

Fol. 20. Այս է պատմութիւն. յակոբայ ծնընդեանն որդոյն յովսէփայ . . . "This is the history of the birth of Joseph, son of Jacob . . ."

Fol. 26. Իսկ. յետ. վաղճայնելոյն. յովսեփայ. բազմացայն. ազգն. իսրայէլացւոց . . . "But after the death of Joseph the race of Israel increased . . ." (The story of Moses.)

Fol. 33. Այս է պատմութիւն տապանակին ուխտի որ ետ տ̅ր ա̅ծ. Օվ յորժամ ժողովուրդն ասացին մովսէսայ թէ դու ա̅ծյ ես մարգարայ . . . "This is the history of the Ark of the Covenant which the Lord God gave. Now, when the people said to Moses, Thou art a prophet of God . . ."

Fol. 37*b*. Այս է պատմութիւն եսայիայ մարգարէին որ գուշակեաց վ̅ս քնի . . . "This is the history of Isaiah the Prophet, who prophesied about Christ . . ." (Story of Simeon the Just.)

Fol. 38. Այս է պատմութ͞ին ծնընդեանն սր͞բ կուսին մարիամու. Այր մի կայր անուն նորայ յովակիմ... "This is the history of the birth of the holy Mariam. There was a man named Joakim..."

Fol. 41. Պատմութ͞ի ոհաննու մկրտչին և աւետիս մարիամոյ վ͞ն ք͞սի : Ծեր և պատուական քահանայ... "History of John the Baptist and of the Annunciation to Mary about Christ. An old and venerable priest..."

Fol. 45. Պատմութիւն վասն ծնընդեայն սր͞յ յոհաննու մկրտչին. Եւ ծնաւ եղիսաբերթ (*sic*) զորդին իւր ոյհաննէս... "History of the birth of St. John Baptist. And Elizabeth bore her son Johannes..."

Fol. 46. Պատմութիւն գալստեայն յովսեփայ ի տուն իւր... "History of the coming of Joseph to his house..."

Fol. 48*b*. Պատմութիւն գալստեան մոգուց թագաւորացն. մելքով. գասպար. և բաղդասար... "History of the coming of the Magi kings, Melqô, Gaspar, and Baldasar..."

Fol. 53*b*. Պատմութիւն գալըստեանն մարիամու ի տաճարն քառասնօրեայ... "History of the coming of Mariam into the Temple on the fortieth day..."

Fol. 54. Պատմութիւն մանկութեանն վասն գնալուն եգիպտոս... "History of the Childhood, about the departure into Egypt..."

Fol. 59. Այս է պատմութիւնն ոհաննու մկրտչին որ ելեալ ի հանապատէն եկն ի յորդանան ի մկրտութիւնն. Զանժամ որ հերովդէս կոտորեաց զմանկունսն... "This is the history of John the Baptist, who went forth from the wilderness and came unto Jordan for baptism. When Herod slew the infants..."

Fol. 61*b*. Պատմութիւնն գալստեանն ք͞ի ի յերուսաղէմ. Եւ ելեալ յիսուսի ի բեթանիայ... "History of the coming of Christ to Jerusalem. And Jesus went up from Bethany..."

Fol. 64. Պատմութիւն արծաթին որ աբկար թագաւորն ընծ͞այ առաքեաց վասն յիսուսի. Յան ժամ ասէ յ͞ս ցաշակերտսն իւր թէ գիտէք ուստի իցէ արծաթս այս... "History of the silver which King Abkar sent as a gift because of Jesus. Then Jesus said to his disciples, Know ye whence is this silver..."

Fol. 65. Պատմութիւն մատնելոյն ք͞սի որ խորհուրդ արարին քահանայքն... "History of the betrayal of Christ. The plot which the priests made..."

Fol. 67. Պատմութիւն ըմբռնելուն չարչարանաց և խաչելութ͞ենն ք͞սի... "History of the capture, of the sufferings, and crucifixion of Christ..."

Fol. 71. Պատմութիւն յարութ͞ենն յ͞սի ք͞սի ա͞յ մերոյ. Եւ երեկուի ուրբաթի... "History of the Resurrection of Jesus Christ our God. And at eventide on the Friday..."

Fol. 73. Վասն թերահաւատութեան թովմայի. Սուրբ առաքեալն թովմայ, յորժամ որ ըզ͞ք ըմբռնեցին հրէայքն... "Concerning the unbelief of Thomas. The holy apostle Thomas, when the Jews seized Christ..."

Fol. 77*b*. Պատմութիւն անդամալուծին. Այր մի այնդայմայլուծ աղքատ... "History of the paralytic. A certain man, paralysed and poor..."

Fol. 81. Այս է պատմութիւն վերայ փոխման սր͞բ ա͞ծածնին. Իսկ յորժամ, եհաս աւուրք փոխման նորա ի յաշխարհէս, ահա իջաւ հրեշտակապետն գաբրիէլ և ողջուն ետ մարիամոյ ա͞ծածնին և բերեալ. զբրաբիոն թագ, կապեալ ի ծաղկանց դրախտէն... "This is the history of the Passing of the holy Theotokos. Now when the day came for her passing from earth, lo, there descended the archangel Gabriel, and he saluted Mariam Theotokos, and brought a *brabeion*, a wreath woven of the flowers of the garden..."

Fol. 83. Այս է պատմութիւն խաչելութեայն փայտին ք͞ի. Յետ խաչելութեայն և յարութեան առաքեալքն ամէն գնացին... "This is the history of the Crucifix Tree of Christ. After the Crucifixion and Resurrection, all the Apostles went away..."

Fol. 85. Այս է պատմութիւն կոստանդիանոսի թագաւորին. Զի ժ͞բ տարեկան էր որ թագաւորեայց... "This is the history of King Constantine. Since it was the twelfth year of his reign..." (Acts of Sylvester.)

Fol. 87*b*. Աս է պատմութիւն սրբոց ոսկերանցն. Սբ ոսկերանքն զինւորք էին . . . "This is the history of the holy Company of Oscan. The holy Companions of Oscan were soldiers . . ." (Mainly a dialogue between St. Oscan and St. Thadeos, and differing from the ordinary legend.)

Fol. 90. Աս է պատմութիւն սբոյն սարգսի զօրավարին և որդոյն մարտերոսին . . . "This is the history of St. Sargis the Captain, and of his son Martiros . . ." (See վարք և վկայաբանութ̃իք սրբոց, i.e. "Acts of Saints," ii. 280, Venice, 1874.)

Fol. 92. Այս է պատմութիւն տ̃ր յուսոյն որդոյն տ̃ր յոսկան քահանային կինն գերի տարայն ի թարուէզ. և ծախեցին զի կին մի պառաւ թող . . . "This is the history of Sir Yousik's son Yojs (*i.e.* Hope). There was a priest's wife of great age in Tabreez . . ."

Fol. 94*b*. Ճառող, ննջեցելոց ի բերանոյ յոբայ ասացեալ, սրբոյն գրիգորի տաթեւացուն. Այսպէս ասէ երանելին յոբ . . . "Sermon for the dead, composed on the utterance of Job by St. Gregory of Dathev. Thus saith the blessed Job . . ."

Fol. 97. Այս է պատմութիւն մալխասայ և կոսփարայ. սոքա վաճառականք էին իմի տեղ շրջէին . . . "This is the history of Malchas and Kosphar. These were merchants. They came around to one place . . ."

Fol. 100. Յոհաննու վարդապետի, ասացեալ վասն աւերման աշխարհիս և վասն դատաստանին աւուրն և վասն գալստեայն ք̃սի ա̃յ մերոյ. մեք աննունիմք գալըստեայնն ք̃ի . . . "John the Doctor's sermon on the destruction of the world and Day of Judgment, and on the Advent of Christ our God. We look forward to the Advent of Christ . . ."

Fol. 104*b*. Պատմութիւն դաւթի որ կամեցաւ թվել ըզժողովուրդս իւր թէ քանի իցէ. Եւ զի նահապետքն յերկար ապրէին, վ̃ն ուսուցանելոյ զա̃ծպաշտութիւն որդոց . . . "History of David who desired to number and count his people. Now the Patriarchs lived long, because they taught piety to their sons . . ."

Fol. 108*b*. Գլուխ Ե. պատմութիւն դանիէլի մարգարէին . . . "Chapter V. History of Daniel the Prophet . . ." (=Daniel, chs. 5, 6.)

Fol. 113. Պատմութիւն շուշանայ. "History of Susan." (Printed in Zohrab's Armenian Bible as Մ՝արգարէութ̃ի դանիելի. դանիէլ դատաստանաց գլ. ժգ̃, գլ. ա̃, գլ. բ̃, գլ. գ̃, գլ. դ̃, գլ. ժդ̃, *i.e.* Daniel, chs. 13, 1, 2, 3, 4, 14.)

Fol. 128. Պատմութիւն աբրահամոյ . . . "History of Abraham . . ." (=Genesis, chs. 24–30, 38.)

Fol. 144*b*. Ղևտակայն գլուխ ժա̃ . . . (=Levit., chs. 11–12 and 21–22.)

Fol. 149. Joshua, chs. 2–7.

Fol. 159. 2 Kings (2 Samuel), chs. 11–14.

Fol. 168. 3 Kings (1 Kings), chs. 13–14.

Fol. 172*b*. Numbers, chs. 21–24.

Fol. 180. 1 Mac., chs. 3–5.

Fol. 192. Պատմութիւն հարանց վարուց. Էր ոմ̃ն. առաջնորդ հասարակաց վանից որ և ընդ իւր ունէր իբրև զերկերիւր եղբարհս . . . "History of the Lives of the Fathers. There was one, primate of the common monastery, who had with him two hundred brethren . . ."

Fol. 193. Վարք աղախնոյն ք̃ի թէոդորայի. Յաւուրս. զենոյի. արքային ի քաղաքին աղէքսայնդրիայ . . . "Life of the handmaid of Christ, Theodora. In the days of Zeno, king, in the city of Alexandria . . ." (Printed at Venice, 1855, "Lives of Fathers," vol. i., pp. 392–402.)

Fol. 201*b*. Եւ յորժամ կամիս երթալ առաջի քահանայի և խոստովան լինել զմեղս քոյ . . . մեղայ ա̃յ . . . "And when thou desirest to come before a priest and confess thy sins . . . I have sinned before God . . ." (This is a formula for confession of sin, and is added by a later hand.)

History of the MS.—Brief colophons of the scribe occur on folios 77*b*, 99*b*, 104, 110*b*, 112*b*, 165*b*, 179*b*, soliciting the prayers of readers or future copyists of the book. A longer colophon on folios 200*b* and 201 ends as follows:—

Ով սիրելիք ի տէր եթէ կարդալով կամ օրինակելով խնդրեմ ձեզանէ որ գրողաց սորին զմալէրն և ծնօղքն իւր զհայրն և զմայրն զնանույջանն և զհայրն ոհաննէս-

նին մեղացն թողութիւն խնդրէք և մին բերան ողորմի տացուք և դուք յիշեալ լինիջիք ի տր՟ յաւուրն դատաստանին։

Արդ գրեցաւ ի յաշխարն Հնդկաց ի փոխր քաղաք որ կոչի չինիփաթայն. և է օթևանն իմ իսպահայն որ մեծ և հռչակ, ի հայաստան, և ի ջուղան և է առաջնորդն մեր հոգև որ եպիսկոպոս տր՟ . . և է սրբայղան և առաքելաշնորհ. եւ է իշխող և իշխան քր՟այսէր զպարոն ղօգազն, և ինքն է գովելի և հռչակ մեծամեծաց և խոսակից թագաւորաց և ի պարծանս քր՟այսիրաց. Արդ եղև թիւն փոքր ձգ՟ նդ՟ր ամսին իե՟ ուամ՟.

"O my friends in the Lord, whether ye read or copy this book, I entreat you, in behalf of its writers, Malêr, and of his parents, of his mother Nanadschan, and of his father Ohannes, ask remission of their sins, and with one accord utter a *Have mercy*, and so may ye be remembered in the Lord on the Day of Judgment.

"Now this was written in the land of India, in a little city called Činifathay (Chinapatam), but my home is in Ispahan, which is great and renowned in Hayastan and in Dschuļan, and our primate is the spiritual bishop . . . (†) and he is venerable and of apostolic grace. But our ruler and prince is the Christ-loving Baron Lôgaz (Lucas); and he is praiseworthy and renowned among magnates, and companion of kings, and is the boast of all who love Christ. Now the date was of the Little era 83,‡ of the month Nadar the 25th."

Baronian notes that the writer of this MS. in making his Biblical extracts used Oskan's printed text. The legends and apocrypha contained in the MS. are in general composed in a somewhat vulgarized Armenian, and the spelling is faulty.

Various odd sheets of paper containing chronological notes and fragmentary texts in various hands precede the main text. Thus :—

Fol. 2* contains "The Armenian Priest's Blessing," and sundry "Versicles in the Armenian Prayer-book," written October 1714, according to a note on fol. 2**b*, "by George Tartar, an Armenian," for Humphry Wanley, who has written on a spare leaf after fol. 1 the following : "Liber Humfredi Wanley, A.D. 1714."

Fol. 3*. A note by Baron Malêr (*այս է պ՟րն մալէրի կրած*) to the effect that in 1706, on March 1st, the sun was bound (*i.e.* eclipsed) on Sêhêth 1st.

Fol. 4*. In another hand. The Armenian text of the Nicene Creed.

Fol. 5**b*. A note, dated 1706, of Sarkis' son, the Baron Peter, who had left London and proceeded by way of Holland to Venice.

Fol. 6**b*. A note : "Queen Ann came to ye crown the 8th of March in ye yeare 17^{02}_{01}."

Fol. 1 contains notes of a journey from Calcutta to London made in the year 1701. *Begins* : *Ա.Վ թիւն փոքր ձկովլդն ի ՟ի քութ կալկաթաց* . . . Above is written the following memorandum : *Թվին* 1703 *ում առի ես տէտրես պ՟րն մարէրէն որ իշաթակէ. մարտիրոսի որդի յա՟ծու որդի խաչատուրիս. ի զմիրցի.* *i.e.* In the year 1703 I, son of Khačatour, of Smyrna, received this book as a memorial of Martiros, son of Theodore (?), from Baron Marêr (*lege* Malêr). (For the personages here named, see on MS. Harl. 7013.)

90.

Egerton 708.—Paper, 4$\frac{1}{8}$ by 6 inches. Bound in red leather. Folios 325, in 28 numbered quires. Written in a rude *notergir* or late minuscule of the eighteenth century, with many abbreviations. The number of lines on a page varies from 17 to 23.

Contents : Legends of the Saints and Hagiological Narratives, mostly abridged from the Armenian Menologion.

---

† The writer omits the name, as if he were not sure of it.

‡ The Little era of Azaria used by the Armenians of Persia was the cycle of 532 years which began A.D. 1616, March 21 (= April 2). The 83rd year of this cycle = A.D. 1698. The month Nadar began Aug. 18 (= Aug. 30 of the Gregorian Calendar).

Fol. 2. Matt. 20^{1-28}.

Fol. 6. *Ցանկ պատմագրոցս*, *i.e.* Index of the narratives . . . (An index of the contents follows.)

Fol. 9. *Վասն եգիպտացոց հարուածոյն պատմէ միխայէլ. Եւ յորժամ արիւն ըմպէին եգիպտացիքն* . . . "Concerning the Egyptian Plagues, Michel relates: And when the Egyptians drank blood . . ." (From Michel Syrus.)

Fol. 10. *Ճ և Կ թուականին. յուստինոս կայսրն հռմյ հալածեաց զազգս հայոց* . . . "In the year 160 (A.D. 711) Justinus Caesar of Rome persecuted the Armenian race . . ."

Fol. 11. *Պատմութիւնք կարճառօտք վ̃ս հետ քարոզի ասելոյ։ Ա. Սբ հայրն կղեմէս հայրապետն հռոմայեցի էր ազգաւ ի վեր յոյժ ուսեալ զհելլենական դպրութիւն* . . . "Short histories composed for use in preaching. I. The holy Father Clement, Pontiff, was by race a Roman, very learned in Hellenic (*i.e.* pagan) literature . . ."

Fol. 13. *Բ. Յայսմաւուր յիշատակէ միւս սքանչելեացն որ եղև անտիոք քաղաքն ասորոց. Այր ոմն մեծատուն հիւանդացաւ ծանր* . . . "II. To-day is commemorated another miracle which occurred in the city of Antioch. A certain rich man was grievously sick . . ."

Fol. 14*b*. *Գ. Վարդապետ մի հանդիպեցաւ ’ի տան քրիստոնէի միում*. . . "III. A certain doctor was in the house of a Christian . . ."

Fol. 15. *Դ. Այսմ վկայ պատմեմ ձեզ միւս ևս սքանչելիս. վարդապետ մի գնայր յէմ*. . . "IV. In testimony of this I relate to you yet another miracle. A certain doctor was going to Jerusalem . . ."

Fol. 16*b*. *Ե. Պատմութիւն թէոդորոսի. զոր պհոց։ Քաջամարտիկ զաւրականն և յաղթող վկայն Քի սբն թէոդորոս. էր ամս ամբարիշտ թագաւորացն դիոկղետիանոսի և մաքսիմի* . . . "V. History of Theodore the Faster (?). The brave soldier and triumphant witness of Christ, St. Theodore, was in the years of the impious emperors Diocletian and Maximus . . ." (*Cf.* the "Acts of the Saints," in Armenian, Venice, 1874, vol. i., p. 569.)

Fol. 20*b*. *Զ. այլ պատմութի թէոդորոսի. Եւ յետ ժամանակաց յամս ուլիանոսի ուրացողին քնի ’ի մերձենալ պահոցն քառասնորդաց* . . . "VI. Another history of Theodore. And after a time, in the age of Julian the Apostate, at the approach of the Feast of Forty Days . . ." (See Arm. Menologion, 17 Febr.)

Fol. 22*b*. *Այլ պատմութիւն սրբոյն կիւրղի։ Է. Սբն կիւրեղ հրէայ էր. և անուն նորա յուդայ* . . . "Another history of St. Cyril. VII. St. Cyril was a Jew, and his name Judas . . ."

Fol. 28. *Դարձեալ պատմութիւն սբյն թէոդորոսի որ էր քուերորդի մեծին և զաւրաւորին որ անունն թէոդրս և տաւնն աղուհացին կնի։ Ը. Մեծ և փառաւորեալ վկայն Քի թէոդորոս ստրատելատ էր* . . . "Again: History of St. Theodore, who was sister's son of the great and mighty one named Theodore, and whose Feast is kept in Lent. VIII. The great and glorious martyr of Christ, Theodore, was a *stratelat* . . ." (Abridged from the printed text specified under fol. 16*b*.)

Fol. 33*b*. IX. Discovery of the Cross by Judas, who was himself Cyril, Patriarch of Jerusalem.

Fol. 36. X. Life of St. Cyril of Jerusalem, not of the one commemorated in Lent.

Fol. 39. XI. Life of St. John, Patriarch of Jerusalem.

Fol. 41. XII. History of the Forty Martyrs of Sebastia.

Fol. 45. XIII. History of St. Gregory the Illuminator.

Fol. 55. XIV. Short history of Lazarus, the beloved of Christ.

Fol. 56. XV.–XX. History of the six days of Creation. From the Book of Genesis.

Fol. 80. XXI. History of the tree Sabek.

Fol. 81*b*. XXII. History of the holy Virgin Mariam Theotokos. Her birth from Joakim and Anna.

Fol. 85*b*. XXIII. Narrative of the Annunciation.

Fol. 90. XXIV. History of the Birth and Epiphany.

Fol. 98*b*. XXV. History of the children slain in Bethlehem.

Fol. 99*b*. XXVI. In commemoration of the same.

Fol. 103. XXVII. On the Circumcision of Christ.

Fol. 104. XXVIII. On the Presentation in the Temple.

Fol. 109*b*. XXVII. (*bis*). On the birth of John the Baptist, and the Baptism of Christ.

Fol. 111*b*. XXIX. On the Crucifixion.

Fol. 114. XXX. Discourse on the Resurrection by St. Sylvester, Patriarch of Rome. *Կանխագոյն մարիամ մագդաղենացի, եկն եհաս 'ի գերեզմանն քի։ եւ այնմ ժամու եկին, որում բարձեալ էր հրեշտակն զվէմն* . . . "Mariam Magdalen came early to the tomb, and in that hour they came in which the angel had removed the stone . . ."

Fol. 119*b*. XXXI. On the Resurrection of Christ and his Descent into Hell.

Fol. 123. XXXII. On New Sunday, by Jacob, Bishop of Sarug (*յակոբոս սրճեցւո*). *Յորժամ յարեաւ հովիւն քաջ ի մեռելոց մեծաւ զաւրութիւ. սքանչելի նշանօք այց արար առաքելոցն սրբոց, և հաստատեաց զնոսա փակեալ դրամբքն եմուտ* . . . "When the Good Shepherd arose from the dead in great might with wondrous signs, he visited the holy Disciples, and confirmed them through closed doors . . ." (See Assem., i. 328, no. 182.)

Fol. 128*b*. XXXIII. Discourse of Eusebius the historian on the Ascension. *Վայելուչ է մեզ ճառել և սակաւ ինչ վս համբառնալոյն տն մերոյ յի քի. զի յետ յարութեն ի մեռելոց տն մեր յս քս երևեցաւ աշակերտաց իւրոց. հաղորդեցաւ ընդ նոսա հացիւ. և այլ կերակրով զաւուրս խ* . . . "It is proper for us to discourse briefly on the Ascension of our Lord J. C. For after the Resurrection from the dead our Lord J. C. appeared to his Disciples . . ." (This homily is attributed in the Mechitarist MSS. of Vienna (Dashean, Catal., pp. 99 and 582) to Eusebius the historian; in some other MSS. to Eusebius of Alexandria or to Severianus.)

Fol. 137*b*. XXXIV. Extract from Acts 2^{1-21}.

Fol. 138*b*. XXXV. An account of the Transfiguration Feast. *Աւանդապահք խորհրդոցն քի. որոց հաւատացաւ կարգ և կրաւնք յեկեղեցւոյ։ ուսուցին մեզ թէ տաւն այլակերպութեն քի այ մերոյ ի թափօր լերինն, որ ունի զաւրինակ մարդկային բնութեն* . . . "The guardians of the deposit of the mysteries of Christ, to whom were committed the order and religion of the Church, have taught us that the Feast of the Transfiguration of Christ our God was on Mount Tabor, which has the form of a human being . . ."

Fol. 142. XXXVI. History of the Ark of the Covenant. *Մովսէս ածախաւս մարգարէն. հրամաւն այ արար զտապանակն մի յանփուտ փայտից մի կանգուն երկայն* . . . "Moses, a prophet inspired by God, by Divine command made the holy Ark of incorruptible wood . . ."

Fol. 145. XXXVII. On the Passing of the Virgin Mary. *Պարտ և արժան է գիտել զգրեալ սքանչելիսն որ եղև 'ի ննջումն ամենաւրհնեալ սբ ածածնին կուսին մարիամայ։ զոր գրեաց սբ աւետարանիչն յոհաննէս* . . . "It is right and expedient to know (? read) the written miracles which took place at the Falling Asleep of the all-blessed Virgin Theotokos Mariam, written by the holy evangelist John . . ."

Fol. 153. XXXVIII. On the holy archangels Gabriel and Michael, and all heavenly hosts. *Յաւուրս անածութեան. յորում զկուռս և զձեռագործս ածս պաշտէին ազգն բարբարոսաց. որ արգոնաւտք անուանեն։ գընացին 'ը ծով աւերել և յաւար առնուլ ազգն անապլոնաց, որոց էր թագաւորն ամիկոս* . . . "In the day of godlessness, when idols and hand-made gods were worshipped by the race of barbarians whom they call the Argonauts, they started over the sea to lay waste and plunder the race of Anaplons, whose king was Amikos . . ." (The image of Sosthenes speaks and declares itself to be Michael. Miracles are worked by the archangels in aid of Constantinople against the Arabs.)

Fol. 157. XXXIX. On the Celestial Hierarchy, and its nine grades.

Fol. 158*b*. XL. Lives of the Twelve Patriarchs. *Յիշատակ սրբ նահապետացն։* "A commemoration of the holy Patriarchs."

Fol. 173*b*. XLI. Isaiah 38^{1-8}.

Fol. 174. XLII. The vision of Nabogodonosor, and Daniel's interpretation thereof. Daniel's death.

Fol. 175. XLIII. History of St. Gregory, Patriarch of Rome. *Սուրբն գրգր հռոմայ հայրապետն. էր ամս բարեպաշտ արքային ուստիանոսի էր աբեղայ և գրագիր և հարպետ կղէոսկորոսի վանացն. եւ յաւուր միում փորձեաց զնայ ած* . . . "St. Gregory, Patriarch of Rome in the years of the pious emperor Justinian, was a monk and secretary and patriarch of the monastery of Kḷéoskoros; and one day God tempted him . . ."

Fol. 176. XLIV. Life of St. Rosinos the Hermit. *Սբն ռոսինոս որ էր ի գաւառէն մոկաց, ազգաւ հայ, էր տնտես վանացն* . . . "St. Rosinos, who was of the canton Mokatz (*i.e.* of the Moki), by race an Armenian, was steward of the convent . . ."

Fol. 179*b*. Matt. 13^{24-33}, added by a later hand on pages left blank by the original scribe.

Fol. 181*b*. List of the Doctors of the Armenian Church from Mkhithar to beginning of the eighteenth century. In the same later hand. *Յետ մեսրովպայ սկզբն վարդապետութե թուոցն. այս են կարգ վարդապետացն մեր ուղափառք* . . . "With Mesrop began the numbering of the teachers. The following is the order of our orthodox Wardapets . . ."

Fol. 183. XLV. Life of Cyriacus and his sister Parasceve. *Սոքա էին ի քաղաքէն աղեքսանդրա քոյր և եղբայր հարազատ։* ("Lives of the Fathers," edited Venice 1855, vol. i., p. 660.)

Fol. 185*b*. History of Rusinus the Hermit (*ռուսինոսի տնտեսին*). (A repetition of fol. 176.)

Fol. 189. XLVI. History of the Prophet Elisha.

Fol. 190*b*. XLVII. Concerning Christ's walking on the sea.

Fol. 191*b*. XLVIII. About the adulterous bishop. *Եպիսկոպոս մի ի քաղաքացն եգիպտոսի. շնայր ընդ կին մի հրեայ. և ջանայր առնել զնայ քրիստոնեայ* . . . "A certain bishop of Egypt committed adultery with a Jewish woman, and endeavoured to make her a Christian . . ."

Fol. 193*b*. XLIX. History by Athanasius, Patriarch of Alexandria. *Ի բիւրիտոն քաղաքն որ է մերձ ի սահմանս տիւրոսի և սիդոնի. էին բազում հրեայք բնակել խառն ընդ քրիստոնէայս* . . . "In Biuriton, a city near to the confines of Tyre and Sidon, were many Jews living in contact with Christians . . ." (On the Image of Christ in Beyrout. The text is printed in the "Works of Athanasius," in Armenian, Venice, 1899, p. 489.)

Fol. 195. *Այլ և պատմութիք կարճառաւտք որ յետ քարոզի ըստ պատշաճի ասել. նախ վասն կուսին վարդենւոյ. ծ. Աղախին քի և կոյս կրաւնաւորն վարդենի* . . . "Other short histories to be read as suits, after the anthem. First about the virgin Wardeni. L. The handmaid of Christ and pious virgin, Wardeni . . ."

Fol. 196. LI. A story of almsgiving. *Էր եպս և անուն նմ արիւղիոս. և էր բնութբ գանձասէր* . . . "There was a bishop named Arulios, who was by nature a miser . . ."

Fol. 196*b*. LII. *Ծեր ոմն կարի ճգնաւոր աղաւթէր յանապատն իւր. շատ ամաւք* . . . "A certain old man, very ascetic, was praying in his hermitage; for many years . . ."

Fol. 197*b*. LIII. The Miracle of Antioch. *Էր վանք մի ամուր պարսպով. անտիոք. և արք աւազակք կամեցան մտանել ի վանսն կոտորել զն՜ս* . . . "There was a convent fortified with a wall in Antioch, and robbers wished to enter it in order to slay them . . ." (See *Վարք հարանց*, or Lives of the Fathers. The same text is also found in MS. Add. 27,301, fol. 61.)

Fol. 199. LIV. From the Life of St. Anthony. Եւ յաւուր միում աղօթէր սբ Հայրն Անտոն ի խուցն իւր. և ձայն եղև առ նա Անտոնիէ չես հասեալ դու ա̄մ ճգնութեդ քո ի չափ առն միոյ կարուակի աղեքսանդրացւոյ . . . "And one day the holy Father Antony was praying in his cell, and there came a voice unto him: Antony, with all thine austerity thou hast not reached the level of a cobbler of Alexandria . . ."

Fol. 199*b*. LV. History of the Image of Christ on the Holy Napkin. Աբգար արքայն Հայոց և Ասորոց․ լուաւ վ̄ քի թէ մեծամեծս սքանչելիս առնէ յերկիրն Հրէաստանի․ առաքեաց առ նա զհաւատարիմ նախարար իւր . . . "Abgar, King of the Armenians and Syrians, heard about Christ, that he worked great miracles in the land of Judaea; he sent to him his trusty satrap . . ."

Fol. 205. LVI. John Chrysostom on the Lord's Raiment. Աւգոստոս թագաւորեաց Հռոմայեցւոց․ ի սորայ ժամանակին եղեն նաւակատիք ա̄ծա̄ծնին։ Ծնաւ տ̄ն ի բեթղեհէմ . . . "Augustus was King of the Romans. In his time was instituted the Feast of the Theotokos. The Lord was born in Bethlehem . . ."

Fol. 209*b*. LVII. Life and history of Simeon Siunaketzi (*i.e.* Stylites). Սա էր ի մեծ քաղաքէն անտիոքայ․ ի ժամանակս լևոնի բարեպաշտ արքային։ Եւ մինչ պատանեակն էր . . . "He was of the great city of Antioch, in the time of Leo the pious king. And while he was still a youth . . ."

Fol. 212. LVIII. A miracle worked in behalf of the Orthodox Faith. Ի պամփիւղիայ բազմութի արանց քրիստոնէից ի միում վայրի փայտ կոտորէին . . . "In Pamphylia a multitude of Christians were felling a tree . . ."

Fol. 213. LIX. Miracle on Mount Sinai. Աբեղայ մի յոհ̄նս անուն բջնեցի․ պատմեաց վանական վ̄դին . . . "A certain monk, John by name, of Bdschun, related to Wanakan the Wardapet . . ."

Fol. 214. LX. Martyrdom of St. Varus and six monks. (Abridged from the text printed in the "Martyrdoms, or Acts of the Saints," Venice, 1874, ii., p. 370.)

Fol. 217. LXI. History of the Seven Sleepers of Ephesus. (*Ibid.*, i., p. 491.)

Fol. 222*b*. LXII. Տեսիլք նշանաց արհաւիրաց․ Ի ճ̄կ̄դ թվականիս Հայոց եղև նշանք մեծամեծք և արհաւիրք զարմանալիք մարտ ամիսն բոլոր։ (This is an account of a volcanic eruption in Bithynia, and of an earthquake which destroyed Nicea and shook Constantinople, in March, A.D. 715.)

Fol. 223. LXIII. Դարձեալ ճ̄կ̄զ թուականիս մեռ։ (A tale of the resurrection, in the year A.D. 717, of eight dead men.)

Fol. 223. LXIV. History of the merchants Markhas and Kosphar. Այր ոմն անուն մարխաս, յերկրէն սսայ հաւատով քրիստոնեայ․ ազգաւ հայ . . . "A certain man named Markhas, of the land of Sis, by faith a Christian, by race Armenian . . ." (Also in Harl. 5499, fol. 97.)

Fol. 230. LXV. History of SS. Minas, Hermogenes, and Grabos, followed by an account of the miracles worked by the relics of Minas. Յամս ամբարիշտ արքային մաքսիմիանոսի։ (In "Martyrdoms of the Saints," Venice, 1874, ii., p. 64.)

Fol. 240*b*. LXVI. History of Charistos and Mariam. Եւ ՚բ ոմանք ի սբ հարանցն աղաչեցին զա̄ծ ցուցանել նոցա թէ որպիսի առաքինութիս իցեն հասեալ . . . "And a certain twain of the holy Fathers prayed God to show them unto what perfections they had attained . . ."

Fol. 241*b*. LXVII. History of the Cross *Getargel* (River-restraining). Ի սքանչելեացն որ եղև ձեռամբ պետրոսի թթուին (? կաթ̄ղկոսին), յամի ն̄ծ և հզ̄ թվականիս Հայոց . . . "Among the miracles wrought by Peter Catholicos in the year 476 (A.D. 1027) . . ."

Fol. 242. LXVIII. History of the voluntarily poor John. Սուրբն յոհաննէս որդի էր մեծատուն իշխանի, որոյ անուն էր եւտրոպիոս . . . "The holy John was son of a rich ruler, named Eutropius . . ."

Fol. 245. LXIX. Martyrdom of Chariton. *Կին այս աղախին էր առն քաղաքացւոյ հաւատացելոյ և բարեպաշտի ի կիկիաս քաղաքէն* . . . "This woman was handmaid of a citizen, faithful and pious, in the city Kikias . . ."

Fol. 246. LXX. History of Mary Magdalen. *Սա պոռնիկ կին էր որ էաւծ զոտսն յի՛* . . . "She was a whore who anointed the feet of Jesus . . ."

Fol. 246*b*. LXXI. History of Moses the Robber. *Վարք և պատմութիւն մվսի՛ խարշիք աւազկին։ Յամս բարեպաշտ կայսերն յունաց մաւրկայ էր խարշիք աւազակն ի սահմանս տան եփայ* . . . "In the reign of the pious emperor of the Greeks, Maurice, there was a negro robber in the regions of the clan Ephay . . ." (Also in MS. Add. 27,301.)

Fol. 248*b*. LXXII. *Վարք և պատմութի՛ սքանչելի արանցն աղուաշ սիմէոնի և յոհաննու։ Սոքա էին յուրհայոյ, և միաբանեցան որպէս եղբայրք. գնացին յէմ* . . . "Life and history of the wondrous men and foolish, Simeon and John. They were from Urhay (Edessa), and were united as brethren. They went off to Jerusalem . . ."

Fol. 253*b*. LXXIII. History of the pitiless Peter. *Էր այր մի մեծատուն և անողորմ. և անուն նորա պետրոս յափրիկէ* . . . "There was a rich man but without mercy, and his name was Peter of Africa . . ."

Fol. 257. LXXIV. History of the charity of the Patriarch of Alexandria. *Իսկ պատրիարգն աղեքսանդրու որ եւես զորդի առն աղքատացելոյ. և ոչ անառակ վարուց, այլ ի ծովուն ընկղմեալ նաւին* . . . "Now the Patriarch of Alexandria, who saw the son of a poverty-stricken man, one not of dissolute life, but swallowed up in the sea on a ship . . ."

Fol. 258. LXXV. History of St. Stephen, all-pure doctor, son of Sir Yusik. *Էր նա՛ ՚ի գաւառէն տոսբայ ի գեղջէն արտամետու. ի թվականիս մերոց ղճ և կգ։ Եղև գալ զաւրացն թաթարաց ի գերել զերկիրս հայոց* . . . "He was of the canton of Tosb, of the village Artamet, in the year of our era 663 (A.D. 1214). It was at the coming of the Tartar forces to enslave our land . . ."

Fol. 262*b*. LXXVI. History of Samson. *Եւ եղև այր մի ՚ի սարայ. ի ցեղէ դանայ* . . . "And there was a man of Saray, of the tribe of Dan . . ."

Fol. 270*b*. LXXVII. History of Alexianus, the man of God. *Ալեքսիանոս մարդն այ. որդի էր միամօր առն պատրկի։ յորում անուն էր եփրիանոս. ի մեծ քաղաքէն բուզանդիոն որ է կոստանդինու պոլիս. ի ժամանակս բարեպաշտ թագաւորացն յարկադեոսի և ոնորիոսի* . . . "Alexianus, the man of God, was the only son of his mother, of a patrician named Ephrianus, in the great city of Byzantium, which is Constantinople, in the time of the blessed kings Arcadius and Honorius . . ." (See "Lives of the Fathers," Venice, 1855, i. 138–161.)

Fol. 273*b*. LXXVIII. Life of Euphrosyne, virgin. *Ի ժամանակս բարեպաշտ կայսերն փոքուն թէ՛դսի։ այր մի էր մեծատուն և երկեղածայ որոյ անունն էր պափնոտիոս. ՚ի քաղաքէն աղեքսանդրիայ* . . . "In the time of the pious Caesar, Theodosius the Less, there was a man, rich and God-fearing, named Paphnutius, of Alexandria . . ."

Fol. 277. LXXIX. Life of Tayas (Thais), the courtesan. *Կին այս տայաս. յոյժ գեղեցիկ էր տեսլեամբ. և մինչդեռ ժբ ամաց էր. մայր իւր ետ զնա ի մեղս պոռնկութեան* . . . "This woman Thais was very beautiful to behold; and when she was twelve years of age, her mother gave her over to the sin of whoredom . . ."

Fol. 279*b*. LXXX. Life of a hermit who out of simple-mindedness lacked faith in the Communion. *Եւ լուեալ ՚բ ծերոց իմաստնոց զբանս զայս. և գիտէին զխիստ վարս նորա և զմեծ գործսն* . . . "And two elders, wise men, heard this story, and recognized his austerity of life and his great actions . . ."

Fol. 281. LXXXI. Life of Mariam the Egyptian, courtesan and ascetic. *Կինս այս մարիամ. էր աղէքսանդրիա քաղաքէն զաւակ քրիստոնեայ ծնողաց. իբրև եղև. ՚ժբ. ամաց* . . . "This woman Mariam was of the city of Alexandria, the child of Christian parents. When she was twelve years of age . . ."

Fol. 285. LXXXII. Moral tales told by Baralam the Hermit to the king's son Josaphat. Թագաւոր մի նստեալ 'ի կառս իւր, և հանդիպեցաւ արանց ոմանց որք ունէին զգեստ պատառոտունս . . . "A king sat in his chariot, and met some men who had tattered garments . . ."

Fol. 292. LXXXIII. Vision of Khatchik Wardapet about the dead. Աքանչելի տեսլեան մը հաւրն մերոյ խաչիկ վդին ։ Այս էր աշակերտաց սրբոց թարգմանչացն. սահակայ և մեսրոպայ . . . (The scene of the vision is laid in the village Akorhi, at the foot of Great Masis (Ararat), and Khatchik is represented as the disciple of Sahak and Mesrob, the Translators.)

Fol. 294. LXXXIV. Ընթանէր երբեմն հայրն մակար ընդ եգիպտ. հանդերձ այլովք եղբարբք։ և լուաւ մանկան զի խաւսէր և ասէր ցմայր իւր . . . "Father Macarius was once passing through Egypt with other brethren, and he heard a child speaking and saying to his mother . . ."

Fol. 294. LXXXV. Պատմեաց երանելին ագաթոն հաւրն մակարի այսպէս. թէ երթայ ի քաղաքն վաճառել զձեռագործն . . . "The blessed Agathon related to Father Macarius the following tale. He was come to the city to sell his handiwork . . ."

Fol. 295. LXXXVI. Extract from Michel Syrus. Ասացից և յաղագս աղանդոյ միոյ որ երևեցաւ յաւուրս մեր նախ քան զվախճանն ներսէսի կթի. Գ արք յեկեղեցականք. բքն վանից իրիցունք յուսիկ և գէորգ անուն . . . "I will also tell about a heresy which manifested itself in our days before the death of Nersês Catholicos. Three ecclesiastics, elders of the monastery, named Yusik and George . . ."

Fol. 297. LXXXVII. History of St. Jacob the Apostle. Սբ առաքեալն յակոբոս որդին զեբեթեայ. եղբայրն յհնու. որ կոչեցն ի քէ բաններեգէս։ (See Գանձարան, or "Treasure," of N.T. Apocrypha, Venice, 1904, p. 174.)

Fol. 304. LXXXVIII. Martyrdom of Jacobus, the Lord's brother. Առաքեալն քի յակոբոս եղբայր տն . . . "The Apostle of Christ, Jacob, brother of the Lord . . ." (Resembles the extract of Hegesippus in Eusebius.)

Fol. 308. LXXXIX. History of SS. Gurias, Samonas, and Abib. Եւ եղև զի առաքցն ի թագաւորէն զաւրականք ի պահպանութի քաղաքին յուրհայոյ։ Եւ էր անդ ասորի գին մի այրի, անուն սոփիա . . . "And it happened that soldiers were sent by the king for the garrisoning of the city of Yurhay. And there was there a Syrian woman, a widow, named Sophia . . ."

Fol. 310. XC. History of St. Dasius. Սա էր հաւատով քրիստոնեայ ի քաղաքէն ռոգոստուլայ. յամս ամբարիշտ արքային մաքսիմիանոսի։ Եւ սովորութի էր քաղաքին այնմիկ որ ի տօնին կռաւնոսի, պեղծ չա̃ծոյն իւրց̃ մին 'ի քաղաքացեաց արանցն զոհս մատուցանէին նմա . . . "He was a Christian by faith, of the city of Rogostul (*sic*), in the reign of the impious prince Maximinus. And it was the custom of that city, on the Feast-day of Kronos, for the citizens to offer one of their number to their filthy false god . . ."

Fol. 311. XCI. History of St. Andronicus and his wife Athanasia. Սոքա էին ի քաղաքէն անտիոքայ և էր անդրոնիկոս երիտասարդ հասակաւ . . . "They were from the city of Antioch, and Andronicus was a youth . . ."

Fol. 315*b*. XCII. History of Xenophon and of his wife Mariam and of his two sons. Սուրբն քսենոփոն. էր ի կոստանդինու պաւլիս. իշխան մեծ և այր փառաւոր, ի կարգէ մեծամեծացն . . . "St. Xenophon was in Constantinople a great prince and a celebrity of the order of Magnates . . ." ("Martyrdoms of the Saints," Venice, 1874, p. 515.)

Fol. 317*b*. XCIII. Life of St. Paul the Hermit. Երանելին պաւղ. շինական էր հողավաստակ. և յաւուր միում եմուտ 'ի տուն իւր. և ետես այր մի աւտար. զի շնայր ը̃ կնոջ իւրում . . . "The blessed Paul was a cultivator who worked on the land, and one day he entered his house and saw a stranger committing adultery with his wife . . ."

Fol. 320. XCIV. History of the Prophet Anbakum. Սա ետես զաւերումն յե̃մի . . . "He beheld the desolation of Jerusalem . . ." (See Գանձարան, or "Treasure," Venice, 1896, p. 213.)

Fol. 321. xcv. History of St. Christina (քրիստինեայ). Սա էր ի քաղաքէն տիւրացի դուստր ուրբանոսի կռապաշտ ստրատելատի . . . "She was of the city of Tyre, a daughter of Urbanus, an idolatrous officer in the army . . ." ("Martyrdoms of the Saints," Venice, 1874, ii. 541.)

Fol. 322. xcvi. History of St. Sylvester and the Emperor Constantine. Ասացից և որ ըստ նոր ժամանակս քի քարոզութիւն ընդ արձակեցաւ յերկրի . . . "I will also recount the preaching of Christ, which in his day was published over the earth . . ."

Fol. 323*b*. xcvii. History of the conversion of the Georgians. Ընդ ժամանակն ընդ այն և վրաց լինի կոչումն ընծայութեն այ։ Կին ոմն լի բարեպաշտութբ . . . "At that time also took place the call of the Georgians (*Wirq*) to consecrate themselves to God. A certain woman full of piety . . ."

Colophons.—On fol. 103 the scribe prays for forgiveness of his sins thus: և մանաւանդ զյհնս բանի սպասաւորս որ եմ պատրիարքն աթոռոյն կոստանդինու պօլսէ, *i.e.* "and especially for me, John, a minister of the Word, who am Patriarch of the see of Constantinople"; and again on fol. 153, in similar terms. These notices contain no date. There were Armenian Patriarchs of Constantinople of the name of John in the years 1781, 1715, 1714, 1674, 1663, 1652, 1631, 1621, 1610, 1600, 1590, 1573. This MS. was probably written by one of those who sat between 1652 and 1700. It cannot be later than 1700, for that is roughly the date of the later hand which wrote folios 179–182. But it is not impossible that it was copied by the John Khul, Patriarch of Constantinople, mentioned in the colophon of MS. Add. 27,301 as a pupil of Têr Minas. The date of that colophon is between the years 1614 and 1644, and the John in question struggled on to the Patriarchal throne no less than four times, namely in 1600–1601, 1610–1611, 1621–1623, and 1631–1635. This MS. may in that case have been written between 1600 and 1635.

The volume was no. cccı. of Dr. A. Clarke's Collection of Oriental MSS.

91.

Or. 6987.—Paper. Newly half-bound in green leather; the covers of the old oriental bindings are glued within the new covers. Folios 264, written in a clear *notergir* or notary's hand, with red initials at each paragraph.

Contains a Miscellany. The copyist gives a list on fol. 264 of the fourteen chief pieces of which the book consists. They are the following:—

1. Fol. 3. Վն ադամա պատուիրանին հարցումն։

Begins: Որով զանազանին օրէնք և պատուիրանք և հրամանք։ Պատասխանի։ Նախ զի հրամանք է ստեղծողին առ ստեղծուածն։ Եւ օրէնք տն առ ծառայս. իսկ պատուիրանքն բարի առ բարեկամսն. քաղցրութբ ոպ հայր առ որդի և առ եղբայրս . . .

"Questions about the precept of Adam." *Begins:* "Wherein do law and precept and edict differ? Answer: Firstly, an edict is of the Creator to the creature; and a law, of a master unto servants. But a good precept is addressed to friends gently, as a father addresses son or brethren . . ."

2. Fol. 14*b*. Վն գալստեան քի յէմ։ Եւ ի բեթանիայ դէպ յէմ և ժողովուրդ բազումք ընդ նմայ, և նոր կենդանացեալ ղազար ընդ նմայ շրջի։ Եւ որք լսէին թէ քս անցանէ, և ղազար կենդանացեալ ընդ նմայ։ Անթիւ ժողովուրդ գային տեսանել զքս և ղազար . . .

"Concerning the coming of Christ to Jerusalem. And he came from Bethany direct to Jerusalem, and a great crowd with him, and Lazarus lately raised from the dead journeyed with him; and innumerable crowds that heard that Christ was passing, and the risen Lazarus with him, came to see him and Lazarus . . ."

3. Fol. 19. Պատմութիւն և կտակ չարչարանացն Քրի, որ եղև առաջի պոնտացւոյ պիղատոսի. իշխանութեն հրէաստանի, և քահանայութեն աննայի և կայիափայ։ Երանելոյն տն եղբօրն յակոբայ ասացեալ։

"History and testament of the Passion of Christ, which took place in presence of Pontius Pilate, the ruler of Judaea, and of the priests Annas and Caiaphas. Related by Jacob, the blessed Lord's brother."

Begins: Ի յերրորդի իշխանութեն տիբերայ կայսերն հռոմէացւոց. 'ինն և տասներորդի իշխանութեն նորա։ եւ 'ի չորրորդ քահանայապետութենց երկուց առաջնորդացն աննայի և կայիափայ։ Յետ չարչարանացն Քի պատմեալ յակոբոս տն եղբայրն զեղեալսն յանօրէն հրէից . . .

"In the third year of the Caesar Tiberius' reign over the Romans, in the nineteenth year of the same, and in the fourth of the arch-priesthood of the two primates Annas and Caiaphas. After the passion of Christ, Jacob, the Lord's brother, recounted what was done by the impious Jews . . ."

The Armenian version of the *Acta Pilati* was used by the compiler of this narrative.

4. Fol. 80*b*. Անձինք գովասանութեն կաթողիկոսի։ "Honorific titles to be used in addressing a Catholicos."

Begins: Ճարտար եւ կորովի, քաջ մատռուակ աղբիւր շնորհի, երագայգոյնդ ի փոյթ վարժի, ուշէմ բանի, մտօք բանի։ Նարգաւաճեալ շնորհօք առատ. արգասաւոր և պայազատ հանդիսացեալ միշտ անընդհատ. զէրդ ըղստձան կանգնեալ հաստատ . . . "Valiant theologian, brave cupbearer and fountain of grace, swift in thine eagerness for learning . . ."

This tract is a series of adulatory titles, couched in stilted and late Armenian, of the various grades of clergy, of Catholicos, Wardapet or doctor, patriarch, bishop, ascetic, monk, abbot, and also of laymen, to be used in addressing the same by letter. On fol. 105*b* is a formula of նամակի ընդհանուրական or encyclical. We have here, then, a polite letter-writer for the use of the Armenian clergy of the seventeenth and eighteenth centuries.

Folios 126–132 contain a rhyming letter, couched in amatory terms, containing the following:—

և եկեալ ես ի քաղաքի' կոստանդինու մեծի պօլսի։
ի հայկազան մեծ տումարի
հազար հարիւ (*sic*) տասն երեքի
շարադրական բանս ասաց ի
մեծ րաբունոյ քաջահոմի։
մինաս անուն վարդապետի
գաղատացիոյ հայրապետի
ինքն է բարի ամենայնի
և հաճելի մարդկան սեռի . . .

"And I came to the city of the great Constantine in the year of the Great Armenian era 1113 (A.D. 1663), and composed this compilation of the great and agreeable Rabbin, Minas the Wardapet of Galatia, Patriarch. He is good to all, and the favourite of the human race."

5. Fol. 138*b*. Այ հանդերձ. բան առ վերծանողսդ բարեմիտս։ "With God's help. A kindly word to readers."

Begins: Մարդկայինս միտ անդստին 'ի բնէ իմացական իմն գոլով զօրութիւն. միշտ և անդադար 'ի գիտել զիւր 'ինչ և ճանաչել ի ձեռն բանին առձկոյ. զի 'ի գիտնական առնլով զօրութեն զտիպ պատճառին իւրոյ յինքն բերիցէ։ . . .

"The human mind, from its very nature as being an intelligent power, endeavours ever and incessantly to understand itself and acquire knowledge through speech, in order that by acquiring cognitive ability it may bear in itself the type of its cause . . ."

This tract is a eulogium of and exhortation to the study of philosophy. The Book of Definitions of David the Invincible is cited on fol. 143; also Plato's dialogue the Phaedo (փեստոնի) on fol. 144.

6. Fol. 151. Նշանագիր, *i.e.* sign-writing. A list of shorthand signs for various names and things.

Fol. 155*b*. Այս են ամք կենաց նախահարց.

"These are the years during which the Patriarchs lived." Begins: Ադամ լցեալ ամացն· չ· ծնաւ զՍէթ . . . "Adam having fulfilled 700 years, begat Seth . . ."

7. Fol. 158. A collection of moral tales and parables.

Begins: Այր ոմն մեծատուն· և ունէր այգի մի· և ահայ հայեցաւ և ետես զի փուշ էր բուսեալ ՚ի նմայ· և ասէ ցորդին ՚իւր՝ երթ և քաղէ զփուշն· և ելեալ որդին երթայր անհոգութբ, զօրն մինչև ՚իրիկուն ննջէր, և գայր բազում աւուրս . . .

"There was once a rich man who had a vineyard. And lo, he looked and saw that weeds had sprung up therein. And he said to his son, Go and pluck up the weeds. But the son departed, and went carelessly and slumbered all day till eventide. And so he went on for many days . . ."

This is followed, fol. 159, by the following in vulgar Armenian:—

Պատմութի՛ւն վ՟ս աղքատութե· որ ոչ կայ աջողմունք ամ՟ կողմանց ։

Այր ոմն հարուստ խիստ ժամ ատեաց, որ զտունն յեկեղեցուն շատ հեռու էր շիներ . . .

"History of poverty, showing that prosperity does not exist on all sides. There was a rich rude man who hated the Offices, and had built himself a house afar from the church . . ."

Some of these tales recall the "Lives of the Fathers of the Desert." They are mostly composed in a late but not inelegant Armenian.

8. Fol. 179. Թուական ժամանակաց ։

՚Ի թուին հբ զարճել առաւ թուրքն ։

Թվին շժգ բարձան թագաւորք· յանոյ· որ էր վերջին թագաւորն յոհաննէս ։

Թվին շխե փռանկն առա զերէմ։

"A chronology. In the year 72 the Turk took Ardjel. In the year 513 (A.D. 1064) the kings removed from Ani; the last of them was John. In the year 545 (A.D. 1096) the Frank took Jerusalem." (The date in the first clause should perhaps be not 72, but 972.)

These notes extend to the year ռշի (1520); and the piece ends, fol. 184b:—

Թվին ռշի· եօթն երրկ· գ· գիր տարուն շանէ· վերադիրն· թ· աւագ լրումն ապրիլի զ̄ օրն կիրակի· և տանուտէրն եկաւորն ։ Յայսմ ամի մոլորին յոյնք, և առնեն ծռազատիկ ապրիլի զ· պատրաստ կացիք չի խաբիք մեզ հայոց· ապրլի· ժգ զատիկ է· ա̄· շրջանն· շլբ· ամէ ի մէկ շրջան է Ն· անգամ մոլորին հոռոմ ազգն .

"In the year 1520, septenary no. 3, letter of the year շ [the 23rd of the Armenian alphabet], epact 9. Great full-moon on April 6, a Sunday. The οἰκοδεσπότης is Gemini. In this year the Greeks are in error, and keep a spurious Easter on April 6. Beware lest they deceive you Armenians. April 13 is Easter Day . . ."

9. Folios 185–236 contain tracts on medicine and physiognomy, for which see below.

10. Fol. 237. Պրոկղի ա՟ցլ վ՟ս կաղանդաց ։

Թէ կիրակի հանդիպի կաղանդն ձմեռն պնդագոյն, գարունն բարի անձրև շատ· ամառն չորային . . .

"Proclus' tract on Calends. If the calend fall on a Sunday, the winter will be severe; the spring good, with plenty of rain; summer dry . . ."

11. Fol. 240. Խրատք նուշրովան թգի ասացեալ· յոյժ շահ և օգուտ է ։ "Precepts called 'Of King Nushrowan,' very profitable and useful."

Begins: Ա՟մ մարդ որ գիտէ զչափ անձին իւրոյ· յինէն ողջոյն մատուցէք ։

Արժանաւորաց իմ գանձէն բաժին տվէք ։
Յանձնահանձ մարդն ՚ի յինէն զատ պահեցէք ։
Յ՟ամ ինչ որ անպատշաճ է մի խոսիք ։
Զ՟ամ ինչ որ անքննելի է մի քննէք ։

"Give my greeting to every man who knows his own measure. Give to the deserving a portion from out of my treasure. Keep a presumptuous man far away from me. Never utter anything indecent. Spy not out anything that is inscrutable."

12. Fol. 243b. Խրատք իմաստասիրաց ասացեալ· "Precepts composed by the Philosophers."

Begins: ա· Զորս իրք ամ՟ մարդոյ վ՟տ է ։ Ո՛չ գոհիլ· հեռկամվով խօսիլ· ՚ի սիրտս ելանելն· ժլատութիւնն որ է ագահութի ։ բ· Զորս իրք մարդոյ վնաս բերէ։ Աւելի մտերմութի՛ ընդ թագաւորն։ Հետ չար մարդկաց սէր տնելն։ շրջիլ ընդ չար կանանց։ ատել և բամբասել զմարդիկ . . .

"I. Four things will ruin any man: avarice, quarrelsomeness in speech, breaking out in anger, niggardliness or greed. II. Four things harm a man: excessive intimacy with the king, forming friendships with bad men, associating with bad women, hating and backbiting others."

Fol. 246. Զայս ի պարսից գտի և գրեցի։ Չորս ցեղ պատճառաւ կործանի թագաւորութիւն։ Նախ ի պակասութեն խելաց և անգիտութեն։ Բ. ի յագահութէ և ի կաշառառու լինելուն։ Գ. շնացող լինի և ըղձախոհ։ Դ. ըռիշտութէ կործանումն լինի և կծծի լինելուն. և այսքան զամ՟ ատելի է ծառայից իւրոց և ռամկաց։ . . .

"I found the following in Persian, and will write it out. Four kinds of causes will ruin a monarchy: first, want of wits and ignorance; second, greed and the taking of bribes; third, fornication and lechery; fourth, stinginess . . ."

The same matter differently arranged is given in MS. Or. 6798, foll. 57 *sqq.*

13. Fol. 253*b*. The thirty-seven useful precepts of Aristotle.

Begins: ա. Ընդ անմտին և անզգամին հետ գինի ըմպելոյն իմաստուն բարեկամին հետ քարինս կրել լաւ է։

"I. Rather than drink wine with a fool and an idiot, a wise man had better submit to be stoned by his friend."

14. Fol. 256. ա. Չորս անգամ պիտի մարդ կորագլուխ լինի ահագին ատենին, և ամօթ կրէ առաջի դատողական աթոռոյն քի՟ այ՟ մերոյ, յաւուրն դատաստանի։ Նախ այն է որ իւր մեղքն ծածկէ և թագուցանէ . . .

"I. Four times shall a man humble himself before the dread tribunal, and be put to shame before the throne of judgment of Christ our God on the Judgment Day. First, in so far as he has concealed and hidden his sins . . ."

Fol. 262. Եթէ գիտիցես զգիր տարուն այսպէս արա. կալ հանապազ. լե՟. զվերադիրն 'ի բաց երթ . . .

"If you would find out the letter of the year, proceed as follows: Take steadily the 35th exponent (*or* epact), and subtract . . ."

Fol. 264*b*. Colophon: . . . եղև աւարտումն գրոյս. թվին հայոց ռճկե. դեկտեմբ՟ի ժթ օրն շաբաթ. ձեռամբ տառուկ . . . սիմէոնին . . . "This book was completed in the year of the Armenians 1165 (A.D. 1715), December 19, on a Saturday, by the slave . . . Simeon."

92.

Add. 11,740.—Thick glossy paper. Old stamped leather binding, rebacked. Size, external $5\frac{1}{2}$ by 4 inches, of text 4 by $2\frac{5}{8}$. Folios 227, exclusive of blanks at beginning and end, in 19 signed quires of 12 leaves each. The hand is a clear but somewhat rude *bolorgir*; faulty and modern orthography, with few compendia. Folios 124*b* to end are more coarsely written than the first half of the book, but the change seems to be of pen rather than of scribe. A folio is wanting after fol. 11, and another at the end of the volume. An old hand has paginated the book as far as fol. 11*a*, counting four pages to each folio.

The volume contains the Protevangel called "Of James."

Folios 2–4. Summary of the 17 chapters into which the work is divided, ending with the title of the book as follows: Գիր տղայութեն. քի՟. սբ՟ աւետարանն առաջին զոր ասացեալ է սրբոյն յակոբայ տն՟ եղբօրն յորդոյն յովսեփայ ի քաղաքն սբ՟. յերուսաղիմայ։ "Book of the childhood of Christ. The holy first Gospel called 'Of St. James,' the Lord's brother, the son of Joseph, in the holy city of Jerusalem."

Fol. 4*b*. The Protevangel begins:—

Եւ եղև առաջին ամի տրութեն. Որ յօգոստոս կասիրէ հռոմայեցւոց յաշխարհն և ի թագաւորութին հերովդեայ արքային հրէաստանի յհմացոց, և աւուրս քահանայութեն. եղիազարու ղևտացւոց որդոյն սիդիկիայ քահանային։ Այր ոմն մեծատուն յոհ ի քաղաքին նազարէթ որոյ անունն յովակիմ և կնոջ ուրում աննայ . . .

"And it was in the first year of the rule of Augustus Caesar of the land of the Romans, and in the reign of Herod, King of Judaea and Jerusalem; and in the days of the priesthood of Eliazar the Levite, son of Zedekiah the priest. A certain very rich man in the city of Nazareth, named Joakim, and his wife Anna . . ."

The text is generally the same as that published in a volume of New Testament Apocryphs entitled *Թանգարան հայկական հին և նոր դպրութեանց*, or "Treasure of Old and New Armenian Literature," at Venice in 1898, pp. 1–111; but whereas the text printed is in classical Armenian, the language employed in this MS. is somewhat vulgar, and the words often mis-spelled.

History of the MS.—The colophon, fol. 226, is incomplete at end. It runs thus:—

Արդ գրեցաւ սբ աւետարանս տղայութե քրի այ մերոյ ի քաղաքն ըզմուռին. ՚ի թվականիս հայոց ՌՃՂ. ամս և ամսեանն. զամշամսին. Լ. օրն Շբթ. ի ձեռամբն չանարժան մեղաւոր, սուտանուն ամի սարգիսին . . .

Յիշեցիք ըծընողն իմ, մահտասի նանէնց մուրատն՛. և զանգոցեալ մայրս իմ, մարգարիթն, և միուս ծընող մայրս իմ, մարիամն և զեղբարքն իմ. պարոն յուսէփն, և միուսն եղբարս իմ. պարոն գասպարն . . .

"This holy Gospel of the Infancy was written in the city of Zmorhin (? Smyrna) in the year of the Armenian era 1190 (A.D 1740), and on the 30th of the month Zamshams, on a Saturday, by the unworthy sinner, miscalled Sargis . . . Remember my father Mahtas Nanêntz Murat, and my deceased mother Margaret, and my second parent, my mother Mariam, and my brother Paron Yusêph, and my other brother Paron Gaspar . . ."

Fol. 227 has two notes:—

1. *Ես քրի ծառայ ծատուրս գրեցի ի թվին ՌՃՁ ամս և փոքր թիվն ՃԺԶ համիրայ ժա ամս վերջամին.* "I, the servant of J. C., Dzatur (? Astuadzatur, *i.e.* Theodore), wrote this in the year 1180 (A.D. 1730) and in the Little cycle 116, on the 11th of the month Hamiray, end of the year." The Little era of Azaria of Dschuḷa or New Julfa (at Ispahan) began A.D. 1616, and in 1858 the month Hamiray began November 28, according to Dulaurier's *Chronologie Arménienne.*

2. *Ես քրի ծառայ յարութիւն գրեցի ՚ի թվին ՃԻԹ շաբաթ ժար* (?) *ամէն* (*lege* *յարամէն*) *վերջ:* "I, the servant of J. C., Haruthiun, wrote in the year 129 (A.D. 1745), on a Sabbath, end of the month Aram." The month Aram began December 28, New Style.

93.

Or. 5460.—Paper, much soiled. Bound recently in red leather. Size, external 8½ by 6¼ inches, of text 6½ by 4. Folios 146. Written in *notergir* of early nineteenth century, 21 lines to a page.

The book contains the so-called Protevangel, and is adorned with prints and frontispieces cut out of Armenian devotional books of no great rarity.

Fol. 1. *Վսն ծննդեան սբ կուսին, մարիամու ի յովակիմայ և ի յաննէ։*

Ի տոհմէ որդւոցն իսրայէլի. ՚ի ցեղէն յուդայ էր յովակիմ յորդւոցն դաւթի, և սողոմոնի, այր բարեպաշտ և երկիւղած յայ. նոյնպէս և կին նորա . . .

"Concerning the birth of the holy Virgin Mariam of Joakim and Anna. Of the stock of the children of Israel, of the tribe of Judah, was Joakim, of the children of David and Solomon, a man pious and God-fearing, as also his wife . . ." (The text has been printed at Venice.)

Fol. 119. *Կտակ մեծի ուրբաթուն։ վս խաչելութե քրի այ մերոյ. Ո՜հ. ով օր դառնութե և սգոյ. ով ժամ տրտմութե և տարակուսանաց . . .*

"Testament of Good Friday. Concerning the Crucifixion of Christ our God. Alas, O day of bitterness and mourning! O hour of sorrow and tribulation . . ."

In his colophon, fol. 146, the writer, the priest Karapet, calls his work *մանուկ աւետարան*, or "Child-gospel." He wrote it *ի սբ յանապատն* *խորին ծովապարփակին, որ ի լիմայ,* "in the holy hermitage of the deep Dzowaparphak (*i.e.* lake-refuge) which is in Lim," in the year of the Armenians *ռմծա* 1251 (A.D. 1801). He adds: *և գտի զօրինակ սբյ աւետարանիս, որ գրեալ էր ի սբ քաղաքն երուսաղէմ, 'ի մէջ սբ յարութեն,* *i.e.* "And I found an archetype of the holy Gospel, which had been written in the holy city of Jerusalem, in the Church of the Holy Resurrection." He added the *կտակն խաչելութեն*, or Testament of the Crucifixion, from another source. He wrote the book as a memorial of himself and of his father Joseph, of his mother Gaiana, his brother Abraham, his wife Matchan (*մաչան*), for his sons Gregory and George.

94.

Or. 5272.—Paper, much stained by damp. Modern half-binding of red leather. Size, external $6\frac{3}{8}$ by $4\frac{1}{2}$ inches, of text 4 by $2\frac{3}{4}$. Folios 186, written in *notergir* or notary's hand of the kind called *shlagir* (*շղագիր*) or running hand, of the eighteenth century.

Fol. 1. *Սբ վարդապետին վարդանայ գրեալ է ի Հարանցն վարուց յաղագս օգտի կրօնաւորացն ։*

Որ էրն ի սկզբանէ ած բանն վ՟ն բարոյն գոյացուց զէիցս ոչ զերևելիս. ձեղուամբ յերկնից փակեաց ունի մոլարս և անմոլարս և ի լրման աւուրցն անիմանալի. կազմեաց զերկինս . . .

"The holy Wardapet Wardan wrote from the 'Lives of the Fathers' this work on the utility of monks. The Word God, who was from the beginning, created for good invisible beings. In the canopy of heaven he enclosed and keeps planets and fixed stars . . ."

In the sequel, in paragraphs distinguished by red initials, are given sayings of, or stories about, sundry Fathers of the Desert. Retaining their peculiar spelling, the names are in alphabetical order as follows: Abraham, fol. 60*b*. Agathon, folios 21*b*, 60. Antony, folios 3, 88*b*. Apollinaris, Patriarch of Alexandria, 90. Arsenius, 8, 21. Barnabas, 97*b*. Betharion, 24. Bisarion, 19*b*. Cyrus, 43*b*. Abba Daniel, 75, 94*b*. Elias, 31*b*. Ephrem, 79*b*. Epiphanius, 61, 79. Esayi, 11*b*, 32*b*, 36*b*. Felix, 14*b*. Gregory Theologus, 24. Jacob, 74. John, 24*b*, 41, 56*b*. John Chrysostom, 91. John, exiled by Marcian, 93. Joseph, 61*b*, 62*b*. Kosmas, 10*b*. Kuļeļ (? Cyril) of Alexandria, 65. Lucius, 74*b*. Macarius, 5, 7*b*, 15, 49*b*, 58, 84, 86*b*. Marcus, 50. Menôs, 21*b*. Moses, 10, 49*b*, 83, 84. Olompi, 42*b*. Panfon, 16. Paul, 16, 22*b*, 54. Pimenes, 3*b*, 43, 47*b*, 63, 72, 87*b*. Rofos (? Rufus), 78*b*. Sahak, 49. Simon, 28. Sýlané (? Sylvanus), 13.

Folios 98*b*–131. Lections or extracts from the Pauline Epistles. This is incomplete by loss of one or more folios after fol. 131.

Folios 132*b*–173. Extracts from the Proverbs of Solomon.

Fol. 173*b*. Extract from Isaiah, "Rejoice, thou wilderness," &c.

Fol. 175–185. Extracts from the Paulines resumed. This section also is incomplete by loss of one or more folios after fol. 186.

A note on fol. 98 asks our prayers for the owner of the volume, *խաճոյ սաֆար* (Khadjoy Safar), who had it written. The same owner asks for our prayers, at the end of the volume, on fol. 186, in a colophon of which the end only remains, the folio on which it began being lost.

A note rudely written on fol. 132*á* (otherwise blank) is to the effect that this book is a memorial of *տէր աստուածատուրին* *i.e.* Sir Astuadzatur. The same hand repeats the notice on fol. 186*b*. Another rude note, in another hand, on fol. 174, which the scribe left blank, states that the book is a memorial of the same priest Astuadzatur. This ends: *գրեցավ թվ. ռճղ. ում.* *i.e.* It was written in 1190 (A.D. 1740).

LOGIC.

95.

Or. 4560.—Glazed paper, bound in wooden boards covered with stamped leather. Size, external $6\frac{7}{8}$ by 4 inches, of text 4 by $2\frac{5}{8}$. Folios 122, written, 23 lines to a page, in a small, fine, and regular *notergir* or notary's hand of the eighteenth century. Folios 1–3 are supplied in a slovenly hand of the same age. The titles and initial letters are given in red. Stress-accents for reading are inserted, and the text is written with few compendia.

The book contains the Logic of Simeon of Dschulay (Julfa). The title runs: *Սիմէոնի Ջուղայեցւոյ յոգնիմաստ վրդ̃պտի արարեալ հւ̃քումն տրմաբանութեան։* "A *summa* of Logic made by Simeon the talented Wardapet of Julfa."

Begins: *՚Իսկզբան տրամաբանութեանս՝ պարտ է փոքր ինչ ասել զհարցմանէն՝ զոր սահմանէ արիստոտէլ այսպէս.*

Հարցումն է խնդիր պատասխանւոյս . . .

"At the beginning of Logic one must briefly discuss the question, which Aristotle defines in the words: A question is a demand for an answer . . ."

The last title runs: *Յաղագս զգուշանալոյ ի պատասխանատուեանց առաջարկութեանց. և առարկութեանց ՚ի վիճաբանելն։* "That we must pay attention to answers given by way of problems, and objections in discussion."

The text breaks off at end of 121*b* thus:—

Դարձեալ թէ յանգիտուէ. կամ յշտապմանէ. շեղիցիս բառիւ. կամ բանիւ և ընդդիմակն առեալ զշեղեալ բառ կամ ըզբանն կազմիցէ նովաւ ը̃ դիմակիմըն յայնժամ ասա՛ թէ դու ոչ առեր զբանս իմ ը̃ մտ . . .

"Again, if from ignorance or hurry you have used the wrong word or phrase, and your opponent takes up the mistaken word or phrase, and founds on it an objection, then tell him he has not taken your phrase in the right sense . . ."

RELIGIOUS, PHILOSOPHICAL, AND MORAL WORKS OF MIXED CONTENTS.

96.

Add. 19,735.—A collection of fragments taken from bindings.

FRAGMENT I.

From MS. Add. 19,727.

This consists of two folios, numbered 1 and 2, of white parchment, 12 by $9\frac{1}{4}$ inches in size, complete in lower, but mutilated along the upper margins; written in double columns, in an *ergathagir* or uncial hand, 19 lines to the page. The characters are $\frac{1}{4}$ in. high, and slope in archaic fashion to the left. The chaptering of the lections and the Ammonian Canons are added.

Fol. 1 contains Mark 6^{38-51}; fol. 2, Mark 6^{52}–7^{6}.

This fragment may be as early as the tenth century, and hardly later than A.D. 1100.

FRAGMENT II.

From MS. Add. 19,729.

Fol. 3. Parchment, yellow and stained brown along one side; size, $9\frac{1}{2}$ by 7 inches. Written in small uncials sloping to the right. The hand is that of late eleventh or twelfth century, and often barely legible.

The second column of the recto runs as follows:—

Եւ զի մի անյոյս լինել մեղաւորաց յ[ան]
-դգնութեամբ ինձ երեւեցաւ ընդդ[իմ]
-անալ հրամանին առ ա̃ծ ; ասելով ընդ . .
-դէմ այսպէս, եթէ զամենեսեան արդ[արս]
իսկ կորուսանես որ ի նմայն ։ զի
ի նանիր առաքես զիս առ նոսա . . .
-հել ինչ փառաւք ։ պարտ էր և ես
ինչ բանիւ տանելով, դու զիս ք[ո]
թշուառութեան ընտրեցեր առաք[ե]
-լով ։ մարդասէր, կայլ ոք ոչ գտ[անես]
գուշակիչ կորստեան ։ ունիս տր
բազում ծառայակիցս իմ զմարգ[ա]
-րէս ։ առ ձեռնէ այլումեք զհ[րա]
-մանդ զայդ ։ թոյլ արայ ծառա
ի հրամանէդ․ յայդմանէ հրաժարե[ւ]
վասն զիս կամիս յամաւթ առնել . . .

In the square brackets I have conjecturally restored the text. The sense of it appears to be as follows:—

"And that sinners may not be without hope, it seemed good to me boldly to oppose the decree before God, controverting it thus: Wilt thou then destroy all the just who are therein? For in vain dost thou send me unto them, to . . . aught is glory. It were right for me to accomplish(?) something by word. Thou hast chosen me and sent me . . . of wretchedness. Lover of man, canst thou not find another to be prophet and harbinger of destruction? Thou hast, O Lord, many fellow-servants of mine that are prophets. Entrust to someone else this behest of thine. Permit thy servant to decline this behest. Wherefore wilt thou put me to shame? . . ."

In the second column of the verso begins a new title, of which is legible: գեննադայ . . . կոստանդին . . . վասն, *i.e.* "of Gennadius of Constantinople."

Probably the fragment is so placed in the scrap-book that the recto really follows the verso instead of preceding it. If so, the text above translated is of Gennadius. Baronian identified it as part of Gennadius' Homily on the Ninevites. But he is wrong in saying that this fragment begins thus: Այսպէս ապա մարգարէն դաւիթ ասէ. Այս դուռն տն է . . . "Thus then saith the Prophet David, This is the gate of the Lord . . ." Probably it is the homily itself which so begins. It has never been edited.

The text on the verso was identified by Baronian with Ephrem Syrus on the Ninevites, tom. iv., pp. 122, 123, 124, of the Venice edition.

FRAGMENT III.

From MS. Add. 19,729.

This is the lower part of a folio of vellum taken from a Menologion. The vellum is much yellowed with age. It measures 9½ by 7 inches, and is written in double columns in a late uncial hand of perhaps the thirteenth century. The quire-number of the original codex, կ̅ե̅(= 65), is written in the lower margin.

The text is part of a narrative of the discovery in Amasia of the head of John the Baptist, which is read in the *Haysmavourq* on Feb. 24.

The text of column 2 of the recto runs:—

յարութեանն. և վերանալոյն յեր
-կինս. եւ երթեալ երկրպագեցին քա
-ղաքին յէմ. եւ ի նմին գիշերի երևի
միում ի նոցանէ մեծն ի մարգարէս
մկրտիչն յովհաննէս, ի տեսլեան
և ասէ, յորժամ հասանիցէք ի տեղի
ապարանիցն ուր բնակէր հերովդէս
և զգլուխ իմ որ էր ի մանգանչին,
որ գտանիցէք ընդ հ . . .

"Of the Resurrection and Ascension into heaven. And they came and worshipped in the city of Jerusalem. And the same night the Baptist John, the greatest among the Prophets, appeared to one of them in a vision, and said: So soon as you arrive at the site of the palace where Herod lived, you shall find my head . . ."

FRAGMENT IV.

From MS. Add. 19,730.

Vellum, somewhat yellowed; size, 13 by 9½ inches. Written in double columns in an *ergathagir* or uncial hand. The characters are ¼ in. high, vertical, but a little irregular; they may be of the tenth or eleventh century. Lines, 20 to the column.

It contains Luke 7^{40}–8^{11}. The Canons of Ammonius are added both in text and below.

In the margin a late hand adds the following list of books:—

Մ՝էկ շր̃կնց երկու յիսուս որդի
է սղմոսրն ։ մէկ աղօթամատոյց
մէկ քարոզի մեկնիչ ։ մէկ աւետարան
մէկ յոհանու տեսիլք. մէկ գանձի քարոզգիրք
և մէկ այլ այս գիրքս և միւս աղօթ մատոյց
և տաղ տետր մի ։

"One hymn-book. Two *Jesus Son.* Five psalters. One prayer-book. One commentary on the *Qaroz* (homily or proclamation). One Gospel. One Vision of John. One book of *gands* for proclaimings. One other similar book; and one prayer-book, and one volume of songs."

The *Jesus Son* is the long poem of Nerses the Graceful beginning with those words. It is not clear what was the commentary on the *Qaroz*.

FRAGMENT V.

From MS. Add. 19,730.

Yellowish vellum. One folio, measuring 9½ by 7 inches; written in double columns of 24 lines, in uncials of later type. It is perhaps as old as the eleventh century, and contains part of the rite for the burial of a priest.

It begins with the lection John 1^{38}, and then continues:—

'Քարոզէ վասն գտանելոյ և ասէ զա."
Տր երկնի և երկրի որ զա̃մ արարածս քո արարեր յոչնչէ . . .

"He proclaims: That we may find grace … And he says the prayer: Lord of heaven and earth, who madest all thy creatures out of nothing …"

This prayer is not to be found in the rite of a priest's burial as it is given in the MSS. consulted by me in preparing my "Rituale Armenorum."

In the lower margin is a quire-number, ի (*i.e.* 20).

FRAGMENT VI.

From MS. Add. 19,731.

Two fragments of vellum folios, measuring, the one 6¾ by 5¼, the other 7½ by 5¼ inches; written in an upright uncial or *erkathagir* hand of the tenth or eleventh century in characters ¼ in. high. Twelve lines of the original writing remain on each page. The Ammonian Canons are added in the margin.

The first folio contains on recto John 10$^{14-16}$, and on verso John 10$^{25-28}$; the second contains on recto John 10$^{18-19}$, and on verso John 10$^{21-24}$.

97.

Or. 7361.—This is a collection of fragments taken from the bindings of various codices.

FRAGMENT I.

Folios 1, 2. From Or. 2615.

On vellum; written in an uncial sloping hand of the twelfth or early thirteenth century, in double columns of at least 26 lines. The lower and side margins are cut away, so that the leaves now measure 10½ by 7 inches.

The text belongs to a hagiological repertory of the kind known as a Ճառընտիր *Djarhŭntir*, or Select Discourses. It is part of the Acts of Martyrdom of SS. Metarinos, Svnktos, Valentina (spelled *Balendina*), and Ametalos.

Begins: սէրն քի և հոգին բարեխ
-աւս․ իսկ զայնոսիկ որ ուր
-ացանն խիղճ մտաց նոցա մ
-եծապէս տանջէր զնոսա․

"… love of Christ and the Spirit interceding, but those who gainsaid, their conscience greatly tormented them …"

The text is from the Armenian version of Eusebius' *Hist. Eccl.*, bk. v., ch. i.; and the two folios contain from p. 334 (սէրն քի …) to 336 (խաչի կախեալ), and from p. 338 (զգլուխս հատանել զնոցա …) to 341 (զայրացաւ ի վերա) of the edition of San Lazaro, 1877.

FRAGMENT II.

Fol. 3. From Or. 2669.

On vellum, written in a sloping uncial hand of the twelfth or thirteenth century, in double columns of 23 lines.

It contains Luke 1$^{35-56}$.

In verse 56 this fragment reads: Եկաց առ նմա մարիամ իբրև ամիս երկուս․ և դարձաւ … "Mary abode with her about *two* months, and returned …"

FRAGMENT III.

Folios 4–5. From Or. 2616.

On vellum, much yellowed; written in a sloping half-uncial hand, in reddish-yellow ink, in double columns. The writing is of an archaic type, and hardly later than the eleventh century. The titles of the Psalms are written in a smaller hand, and the numbers of the Psalms are given in the margin. The *lemmata* are distinguished by marginal commas.

The fragment belongs to a lost Commentary on the Psalms, and the particular portion here preserved regards Psalms 48 and 49.

In the following transcript of this interesting fragment I represent by dots what is illegible, and set in brackets what is only probable and not certain:—

Fol. 5*a*, col. 1:—

….. եւ յարքայութեանն
տիրացեալ եւ թագաւորեալ․
Իսկ զայղանդակ մեծատունն դա [առ]
տանջանաց եւ ի կիզումն[ս ւրն]ե
-ալ․ եւ աղքատին ղաղարու պաղա

֊տանս [պարձու]ցանէր. եւ ոչ լինէր
արծանի ընդունելոյ. Ըստ այ
֊նմ աւրինակի եւ երգս առեալ ի
սաղմոսէս. զհետ վախճանե
֊լոյ իւրաքանչիւր մարդկան, ա
֊պա այնուհետեւ ամենայն ոք
պաղատանս ա̃յ մատուցանէ.
քանզի Նորա միայն է իշխանու
֊թիւն եւ ոչ ոք թողու այնուհե
֊տեւ իւրաքանչիւր ըստ կամս։
Այս ինքն է զոր ասէն, բայց յա̃յ ասէ.
Զի Նա փրկեսցէ զանձն իմ եւ ի ձե
֊ռաց դժոխոց յորժամ ընդունի զիս

. . . .

Fol. 4*b*, col. 1:—

ճանին իւրեանց հասանէ աղքա
֊տաց գիմութիւն։
Մ՛ի երկնչիր յորժամ մեծանա
մարդ. յորժամ բազում լինին փա
֊ռք տան Նորա, զի ոչ թէ ի մեռա
֊նելն իւրում առցէ ընդ իւր զամե
֊նայն. եւ ոչ թէ իջցեն փառք
տան Նորա ընդ Նմա։
Ասէ մի ինչ ընդ այն զարմանար
զի աւուրս հինգ իբրեւ զմանուկ
փափագեալ զքաւսնուն. եւ
ուռուցեալ հպարտանան. եւ
ղյաւնս պռստեն. եւ զթուրծս
ուռուցանեն. այն ասէ հինգ

. . . .

Fol. 5*a*, col. 2:—

քանզի ածէ զսովիմբ երանի է.
Անձն Նորա ի կեանս իւրում աւրհ
֊նեսցի. մինչդեռ կենդանի ասէ
մեծատունն. ոմանք յանմտա
֊ց [որ] ասեն եւ փափագեն Նմա
ի . . . ամ մեռանի երիցս
. . . ասան անուանեն զնա.
. . . ահագի եւ եթ կոչեն.
խոստովան եղիցին յորժամ բա
֊րի արասցես Նմա. Զայս որ
. . . գեղեցիկ ասաց.
յորժամ անձամբ անձինդ բարի
լինիցես դու. արդարեւ ճշմա
֊րիտ Նա է գովելի. որ ոչ մի
֊այն ի կեանս իւրում, այլ եւ
ի վախճանելն իւրում է գովելի.
ի . . . ութիւն իւր յայլոց
[ազգ]էդ մատակարարեաց

Fol. 4*b*, col. 2:—

. . . . . յաւիտեան զլո
֊յս մի տեսցէ. ըստ ազգի
իւ. . .ն ասէ. հողոյ մասն եւ
բաժան լիցի. եւ արգելեալ ի
խաւարն յաւիտենից. մի տես
ցէ զլոյս եւ ոչ միայն յայսմ
լուսոյ արգելեալ, այլ եւ ի
յաւիտենականին մի տեսցէ
զլոյս. մարդ ի պատուի էր
եւ ոչ իմացաւ. հաւասարեաց
անասնոց անմտից եւ Նմա
֊նեաց Նոցա. Ասէ պատճառք
այսմ չարեաց եղեն. որքան
զա̃յ պհրամանս աւելի կամե
ցան իւրեանց պատիւս. եւ իշխա

Fol. 5*b*, col. 1:—

Նութիւնս անկան յա̃[յ] . . .
ոյ անտի, եւ յիշանութեան.
եւ եղեն մահկանացուք . . .
անասնոց. զի սիրեցին զանմտութիւն
եւ ոչ զիմաստութիւն.
խթ̃. Ի քառասներորդ իններորդ. կատ
արումն. սաղմոս յասափ.
Որպէս եւ գրեալ է ի վերնագ[իրն]
սաղմոս յասափ ցուցա [նէ] զ[ի]
ամենայն գիրս սաղ[մոսիս] . .
թէ որպէս ասափ դասագլուխ էր
պարու միոյ. և միւսոյ [բե]
֊ղայի դասագլուխ եւն ո[րդի]քն
կորխա որք երգեալ Նուագեին
զեղանակս ձայնիցն. վասն
այսորիկ ասէ, սաղմոս յասափ
զի յասափ էր որ յառաջ Նոս
֊ա . . . ուսումն . . . . . .

Fol. 4*a*, col. 1:—

Նեին. զդասս գոբղ[այիս]
Արդ ասասցուք զդէմն սաղմոսիս.
վասն յայտնութեանն . . .
տն̃ մերոյ յի̃ քի. եւ վա . . .
ր . . ոյ ուխտի կտակ ար . . .
Ուսուցանէ դարձեալ. ի . . .

ուրինաց պաշտամանք . . .
քն. փափախելոյ են. եւ . . .
ընդունելի. և հաճոյ . . .
„ Ա՟ծ աստուծոց որ խաւսեցաւ
„ կոչեաց զերկիր. յարեւելից
„ մինչ ի մուտս արեւու.
քանզի եւ յառաջ քան զ . . . սող
մոսին զամենայն ա . . .
խրատտուութիւնս կո . . . ց

. . . .

Fol. 5*b*, col. 2:—

ըստ սմին աւրինակի եւ աստ զա
-մենայն տիեզերս յոլորտից երկ
-րի կոչեաց. քանզի ա[սել] յարեւ
-ելից մինչ ի մուտս արեւու. զայս
նշանակէ. իսկ ա՟ծ աստուծոց
ա՟ծ կոչէ զհզաւր եւ զմեծ եւ զճշ
-մարիտ. իսկ աստուածս զառ
-աջնորդս եւ զվարդապետս եւ զիշ
-խանս կոչեաց. զայս եւ յայ
-ղում տեղւոջ ասէ. ա՟ծ եկաց ի մէջ
աստուծոց. եւ զայս մեկնե
-ալ մովսէսի ասէ. զա՟ծս քո մի
արհամարհիցես. եւ զիշխանս.
ժողովրդեան քո դու մի [բամբաս]իցես
Արդ ա՟ծ կոչէ զայնս որ ի [անանկ]
յաշխարհի իշխանս եւ առաջնոր
-դս կացոյց.
„ ի սիոնէ մեծ վայելչութիւն.

. . . .

Fol. 4*a*, col. 2:—

Սոյն է որ ի սիոնէ զվայելչու
-թիւն գեղեցկութեան իւրացոյց
և այժմ եւս առաւել զփրկութե
-ան զգեղեցկութիւն սքանչե
-լեաց իւրոց յայտնեաց. եւ
ընկալաւ զչարչարանս մարմնով
-ն իւրով, քանզի եւ յայղում
սաղմոսի ասէ. գեղեցիկ է տե
-սանելով քան զամենայն որ
-դիս մարդկան. եւ դարձեալ թե
„ ա՟ծ մեր յայտնապէս եկիցէ
„ եւ ա՟ծ մի լռեալ դադարեսցէ.
մի համարիք այդպէս ասէ թէ
ըստ առաջն աւրն գալստեանն

". . . and in the kingdom he ruled and was a king. But the perverse rich man he gave over to torment and burning with fire, because he rejected the supplication of the poor man Lazarus, and so was not worthy to be received. In the same manner also the poem is taken from this Psalm, and (depicts) the position after death of each of the men. Thereafter everyone offers his supplication to God; for his alone is then authority, and no one thenceforth remits (his sins) according to his individual will. This is the very thing he says, but from God he says: For he shall rescue my soul, and from the hands of Hell, when he receiveth me (Ps. 49^{16}) . . .

"Be not thou afraid when one is made rich, when the glory of his house is increased. For when he dieth he shall carry away with him nothing; and the glory of his house shall not descend with him (Ps. 49^{17}).

"He means, thou shalt not admire him, because for five days, like a voluptuous youth, he makes merry and swells with pride and knits his brows and blows out his cheeks. He says *five* . . . For he adds about the same man, He is blessed. His soul during his lifetime shall be blessed (Ps. 49^{18}). While, he says, the rich man is still alive, some witless persons say this and envy him, and (when) he dies give him the name of thrice (fortunate) . . .

"They shall acknowledge when thou doest well unto him (Ps. 49^{18}). In real truth he is praiseworthy who not only in his lifetime, but also in his death, is praiseworthy . . .

"He shall never see the light (Ps. 49^{19}). In view of his generation he says this: Let him be part and parcel of dust, and confined in darkness eternal. He shall not see light, that is, he shall be excluded in this world from light, but also in the eternal he shall not see light. A man he was in honour and he understood not. He made himself equal to the foolish (beasts) and became like unto them (Ps. 49^{20}). He means that here is the reason of the evil fate of as many as slighted the commands of God (which were) their honour and privilege, and so fell away from God's honour and privilege, and became mortal . . . because they loved folly and not wisdom.

"XLIX. Of Psalm forty-nine, conclusion. A Psalm of Asaph . . . As also was written in the title, A Psalm of Asaph, it shows that all the book of Psalms . . . As Asaph was leader of one chorus, so of the other . . . leader, and the sons of Korah who intoned the rhythms of the voices. Therefore he says, A Psalm of Asaph, for it was Asaph who first taught them . . . the order of the chapterings (*gobḷay* = κεφαλαῖον).

"Let us now explain the purport of this Psalm. It refers to the Epiphany . . . of our Lord J. C. and to the . . . Covenant of the Testament. Again it teaches . . . the service of the Law is desirable and acceptable and pleasing.

"The Lord God of gods spake, and called the earth from the rising of the sun unto the going down of the sun (Ps. 50^1). For before the . . . of the Psalm all . . . admonitions . . . ; in the same way here he called all the inhabited world from the bounds of the earth; for this is what he means when he says, From the rising of the sun unto the going down of the sun. But he calls God of gods the mighty and great and verily true God, the Leader and the Teacher and the Prince he called him. This also in another passage he says: God stood among gods. And Moses interpreting this says: Thy gods thou shalt not despise, and the princes of thy people thou shalt not slander. So, then, by 'gods' he means those whom (God) establishes to be princes and leaders in the world.

"Out of Sion great beauty (Ps. 50^2) . . . The same that in Sion made his own the sheen of beauty, now manifests on a greater scale the beauty of salvation in his miracles, and accepts sufferings in his body. For in yet another Psalm he says: He is fairer to view than all the children of men (Ps. 44 $(45)^3$); and again: Our God shall go forth manifestly, and God shall not hold his peace and be still (Ps. 82 $(83)^1$). Reckon not, he here says, that in the first day of his Advent . . ."

The Commentary of which we here have a fragment was almost certainly in the hands of Wardan, whose catena on Psalms 48 and 49 betrays its influence. The Museum contains two copies of this catena, Add. 7942 and 19,729, the latter perhaps as old as the thirteenth century. Wardan's exordium to Ps. 49 is in literary connection with this fragment, for it runs thus:—

Իբրև որդիքն կորխայ. նոյնպէս և յասափ գրիչ կամ յեղանակին, և ա̃յ նուիրիչ զա̃հութիս. այլ դէմք սաղմոսիս յաղագս երկրորդ գալստեանն տ̃ն, և խոտելոյ հրէական զոհսն։ է դարձեալ ի վերայ տանն եփրեմի և եզեկիայ։

"Like the sons of Korah, so also Asaph, the writer or author of rhythms and offerer unto God of hymns. But the purport of the Psalm refers to the second Advent of the Lord and to the rejection of Jewish sacrifices, and also to the house of Ephrem and Hezekiah."

The first part of the above as far as the word *զոհսն*, *i.e.* "sacrifices," is ascribed in the margin of Add. 7942 to Epiphanius. There is good reason therefore to suppose that we have here a fragment of the Commentary on the Psalms composed by that Father. The version is in classical idiom, and may well have been made in the fifth century.

FRAGMENT IV.

Folios 6, 7. From Or. 2621.

Vellum, much yellowed. Fol. 6 measures 7½ by 6 inches; fol. 7, 14 by 7 inches. They comprise parts of two folios of a MS. which was written in sloping uncials, perhaps in the twelfth century, in double columns. In two of the folios the beginnings and (on the versos) the ends of the lines are shorn off.

The column left intact contains on the verso the following text, from some homily or commentary on the Gospel:—

տուութիւն. յայնժամ ինքն
և զանձն ի մի ձեռս ասելով

թե զո խնդրէք թող տուք զո
-ցա երթալ՝ մինչ ցյետին ժամ
ցուցանելով զմարդասիրութ
-իւնն իւր ի նոսա՝ քանզի թե յի
-նէն ունիք պէտս ասէ՝ ոչ ինչ ե
-ղիցի ձեզ հաւասարութիւն
առ նոսա՝ զի ահա ինձէն մատ
-նիմ՝ զի լցցի բանն զոր ասաց
թե ոչ կորուսից ի նոցանէ եւ
ոչ զոք՝ կորուստ աստանաւր
ոչ զայս ասէ զմահուանս, այլ
զայն զյաւիտենին, իսկ աւե
-տարանիչն առ մերձակայսս
եառ զայս՝ արդեւք զարմաս
-ցուք թե զիարդ ոչ կալան զնոսա . . .

The first two lines of the above are for want of the context entirely obscure. The rest can be rendered thus: " . . . whom ye seek, permit them to come up to the very last hour, so indicating his loving-kindness toward them. For, he says, if ye have (not?) need of me, there shall not be for you equality with them (Matt. 20¹²). For behold I give of my own; that the word be fulfilled which said, I will not lose of them a single one. By loss here he means not that of death, but that of eternity. However, the Evangelist took this in regard to the present. We shall indeed wonder how they did not have them . . ."

98.

Or. 4698.—Album. Size, 22½ by 15 inches; half-bound in green leather.

Contents: Fragments taken from codices.

FRAGMENT I.—Thick paper, 19½ by 5¾ inches. Written in double columns, in an elegant large *bolorgir* or round hand of the fourteenth century, 41 lines to the column. The fragment only preserves a right-hand column and its verso.

This is, according to the Armenian title in lower margin, a fragment of the Life of St. Basil of Caesarea.

In the fourteenth line, where the text becomes legible, is read:—

Սա եւթնամեա եղեալ, տուեալ լինի ի յուսումն գրոց և կարգ առեալ յուսումն անդ զհին[գ]ամ. և ոչ ընդդիմադրեալ (?դարձեալ) յուսմունսն։ ցանկայր հմուտ լինել փիլոսոփայական արհեստիցն։ . . .

"When he was seven years old, he was set to study letters; and having taken his place in the school for five years, and not being averse from study, he desired to acquaint himself with the arts of Philosophy . . ."

See the Life of St. Basil in the work "Acts and Martyrdoms of the Saints," Venice, San Lazaro, 1874, vol. i., p. 222.

The fragment ends:—

խնդրեր և զևուղղոս վարդապետն իւր
[վաս]ն[զի]ն[ա]էր առաջնորդն բանին։ փո
-[խանակ աշ]խատութեան նորա բերեալ.

This is p. 224 of the printed text, from which I supply the letters in square brackets.

According to a Latin note in lower margin, this was "ablatum e codice continenti legendas asservato in monasterio Sti. Lazari Armeno Veneziis p. 61 et 62."

FRAGMENT II.—From the same MS. Paper; one folio, 20 by 10 inches, embracing two columns and verso; and, according to another Latin note written in the lower margin by the same hand which wrote on Frag. I., we have here pp. 53 and 54 of an old Martyrology preserved in the same convent. This fragment contains, in the same hand as Frag. I., a portion of the *Acta* of Joseph, a priest, and Ayithal, a deacon. For this the title is given in Armenian in the lower margin.

It begins: Ա.չնամանել զածն և զ . . . որ
Մ.սէ ցնա երանելին, Ով երից դժ
-ուառական ուստի եք

Ends: Իսկ իբրև զայս լուաւ անաւրէն մոգպ
-ետն հրամայեաց զառաջեաւ ածել
զնոսա, և ողոքանաւք և սպառնալ
-եք սկսաւ խաւսել ընդ նոսա, և երկե

These Acts are printed in the collection above mentioned, but from a somewhat different text, vol. i., pp. 89 *sqq.*

Both of the above fragments are torn and frayed, with holes worn in them. Both were doubled across to fit a book into which they were bound, or for some other reason.

Fragment III.—One folio, stout vellum, 11 by 8¼ inches; worn across the middle where it was folded and sewn into a binding. Written in a sloping uncial hand of about the twelfth century, in double columns of 23 lines each, with archaic punctuation and orthography. The leaf in being mounted was transposed.

It is a fragment of the rite of σχῆμα or initiation of monks. The text is that which I have translated in my "Rituale Armenorum," pp. 147–8, from the rubric: "And the Father saith," as far as: "This is from the heavenly Father above." It is to be noted that in this MS. the rubric at the head of the prayer runs: "The father places his right hand on the head, and says the following prayer."

In the lower margin is written *լա. սքեմ*, *i.e.* 31. *sqem.*, as if this had been the 31st rite in the volume of occasional rites, generally called a *Mashtotz*, from which this leaf was taken.

Fragment IV.—One leaf of paper, 7⅞ by 5⅜ inches; written in a large bold *bolorgir* or round hand of the sixteenth century, 17 lines to a page, with marginal coloured arabesque and bird-initial. It is the first leaf of the 16th quire of the manuscript from which it was taken, and contains part of the rite of Maundy Thursday, viz. the beginning of the *քարոզ պատուիրանին* or admonitory homily read by the priest from the *bema* before the Eucharistic rite takes place. See my "Rituale Armenorum," p. 214.

Fragment V.—One leaf of glossy paper; written in a large, clear, but irregular *bolorgir* or round hand, 16 lines to a page. It contains two colophons, the first imperfect, from the end of a MS.

Begins: *Մերձաւորսն նոցին. զորս յիշեցաք և որք մնացին մեծի և փոքու առ հասարակ յիշէք . . .* *i.e.* "Their kinsmen, whom we have mentioned and who survive, great or small, ye shall remember them all alike . . ."

There follows another complete colophon in the same hand, thus:—

Նկարեցաւ և կազմեցաւ ձեռամբ մեղապարտ զաքարի, յերկիրս, վանայ ի գեաւղաքաղաքս որ կոչի, աւանց. ընդ հովանաւ սբ Յովհաննէս մկրտչին, և սբ գրիգոր լուսաւորչին: ի թվերութենս հայոց, ռ,խը. ամին: յիշատակ տր մարգարա կրաւնաւորին և ամենայն արեան . . .

"This book was illuminated and bound by the sinful Zachariah, in the country of Van, in the village city called Avantz, under shelter of St. John Baptist and St. Gregory the Illuminator, in the year of the Armenian era 1048 (1598), as a memorial of Sir Margar, the religious, and of all his blood relations . . ."

The same names recur below, written in a cryptic alphabet partly imitated from Cuneiform, partly from a Semitic alphabet, and partly formed by groups of upright strokes and dots.

Fragment VI.—A single leaf of vellum, damaged at each corner. The writing is on the recto only. About one-sixth of the breadth is cut away towards the inner margin, and also the lower part of the leaf. In its present state it measures 14 by 10 inches. The upper part is divided by the entwined red and yellow scroll-work characteristic of twelfth-century codices (*cf.* Biblioth. Nat., Fonds Arm., codd. 44 and 88, which the MS. from which this fragment was taken must have resembled) into two halves, of which each is occupied by an uncial text of about that date. The left-hand one appears to be the end of a hagiological narrative, and ends thus:—

. . . փեսային սպիտակափայլ
-ակ յանցրաւական յուրախութ
-եան ի տր մեր որում փառք յաւիտենական :

"Of the Bridegroom in gleaming white,

of unending joy, in our Lord, to whom be glory eternal."

The right-hand text, of which the first five lines are mutilated at their ends, runs thus :—

Ա՜ծ վայելել տացէ . . . . . .
այր զտաւնականս մինչև . . .
եթն, և զաւակաց իւրոց ստեփ . . .
սարգու, Թոռանց ազգաց յազգս . . .
ոց պահպանեալք լիցուք յայսմ կենցաղ . . .
մինչև գնացուք աստի անդր և արժանի լի
-ցուք մեք և ստացողք գլոցս յետին մշակ
ացն, և առցուք զխոստացեալ բարիսն ի ք՜է.
Յակովբոսն, և ընտանիք իւր յիշեսջիք ի ք՜ս յ՜ս:
ճճ ա [ս վ ո ո] ժժ սվ յյ ռռ ժժ ր տ ռ ռ
ռռ սս ե գ տտ ա մմ յյ ռռ ժժ րտ ռ ռ ճծ ճծ ե
եւ ես կարապետ գրիչս յիշեսցի ի ք՜ս յ՜ս. ամէն:

"May God give use and profit of . . . this book of Feasts until . . . and to his offspring Stephanus, Sargis (?), of his descendants from generation to generation, may we be preserved in this life, until we depart hence; and may we be worthy, and owners of the reward (?) of the last labourers, and receive the blessings promised by Christ. May Jacobus and his intimates be remembered in Jesus Christ . . . And may I myself, Karapet the scribe, be remembered in J. C. Amen."

Below, within a square border of twisted sinuous branchwork and foliage of red and yellow, there is a table of uncial letters in vertical lines separated from each other. This table is incomplete on the inner margin and at the bottom, and many of its letters are effaced by dirt. In it the word *taunakan*, which signifies a collection of Scriptural lections for Feasts, recurs again and again, and the names of the owners are intended to be conveyed in a cryptogram no longer decipherable.

99.

Add. 19,728.—Paper, much yellowed. Eastern binding of brown stamped leather, with flap. Size, external $6\frac{3}{4}$ by $4\frac{3}{4}$ inches; that of the text varies from $4\frac{3}{4}$ by $3\frac{1}{4}$, in folios 1–192 and 231–305, to $5\frac{1}{4}$ by $3\frac{1}{4}$ in folios 193–230. Folios 306, of which nos. 1 and 306 are vellum leaves from a Greek MS., bound in.

The volume consists of several separate distinct MSS. as follows :—

Part I. consists of folios 2–142, formed of 12 quires signed each on its first folio, and containing each 12 leaves, with the exception of no. 1 which has 13, and no. 12 which has 8. Folios 2–6 of this are written in a large, regular *bolorgir* of the seventeenth century, when they were added to complete the volume. The rest of the text is thickly written in a faded ink in a large, clear *bolorgir* hand of the thirteenth century. The double point and comma are used in punctuation, and none but the oldest abbreviations are used; accents are added for reading aloud. Red initials begin the paragraphs.

Part II. consists of folios 143–192, in the same faded ink, but in a more elegant and less cramped thirteenth-century writing. It consists of 5 numbered quires, each of 12 leaves except the fifth, which has but 2. The double and single point and the terminal grave accent are used in punctuation, and accents are more frequent; the oldest compendia are used. Red initials and rubrics.

Part III. consists of 10 folios (193–202), in one quire, in a rather later hand, perhaps about A.D. 1350, using blacker ink, with fewer accents and only the oldest compendia. Red initials and rubrics.

Part IV. consists of folios 203–230, in 2 quires, of which the first originally had 24 leaves (but of these the first three are cut out), while the second has but 6. This is written in a thick *bolorgir* or round hand, resembling that of Pt. I. Red initials and rubrics. At the end of this, fol. 230*b*, are notes in a comparatively recent hand.

Part V. consists of folios 231–288, in 8 numbered quires signed with letters ա to ը at foot and in upper corner of the first rectos. Of these nos. 1, 3, 4, 5 have 6, nos. 2, 5, 7 have 8, and no. 8 has 10 leaves. The hand is a good, regular, medium-sized *bolorgir* of the thirteenth or fourteenth century, the ink black. The double and single point and comma are used, also a few accents are added; only the oldest compendia are used. Red initials and rubrics. Two folios are lost after fol. 254.

Part VI. consists of folios 289–305, in 2 quires not numbered. The hand seems identical with that of Part v. Red initials and rubrics. The double point and comma are used; a few accents are added, and the oldest compendia are used.

The entire volume was paginated from 1 to 609 when it was put into its present binding. At the same time the margins were curtailed, and many of the signatures of the quires shorn off. Some previous owner, using Arabic numerals, has paginated folios 2–305 as pages 1–610. Folios 2–6 have been repaired; 299–305 have been patched where pieces were torn out at the sides, and the text is rewritten in a modern hand on the patches in folios 299–301.

Part I. contains the Life or Acts of John by Prochorus.

Inc.: Վարք լուսաւորութե յա͞ծականն ժառանգութիս հաղորդս և ժառանգակիցս առնել ... "A life of illumination in the Divine heritage creates sharers and fellow-heirs ..."

The text has been printed from this MS. in a volume of N.T. Apocryphs, Թանգարան գ̄, "The Treasure," vol. iii., printed in Venice, 1903.

Both the owner Constantine and the scribe Stephanos furnish brief notices of themselves on folios 35, 47, 62, 66*b*, 77*b*, 101, 111*b*, asking for our commemoration of themselves. So also on fol. 118, where the name of Թորոս մատաղահաս տարաժամ վաղճանեալ (*i.e.* Thoros the tender stripling prematurely deceased) is added. On fol. 131*b* Constantine and Thoros are named, and the latter characterized as դեռաբոյս մատաղակտուր եղեալ, *i.e.* of tender age in first youth.

On fol. 142 is a longer colophon as follows:—

Փառք ... գրեցաւ գիրքս այս որ կոչի պրոխառու, որ ունի առ ինքն հաւաքեալ զա͞մ բանս և զգործս յովհաննու աւետարանչի եղբաւր տ͞ն՝ ի ս͞բ ուխտս մլիճի, ընդ հովանեաւ տիրամաւր ս͞բ ա͞ծածնի և այլ սրբոց, մաւտ յանառիկ ղղեակս պապառաւն․ Արդ ստացաւ զսա կոստընդին քահանայ յիշատակ իւր և ծնողաց և ա͞մ զարմից իւրոց։ ... յիշեսջիք զկոստ, և զքոր որդին իմ զթորոս ... գրեցաւ ի թվ․ շծզ ...

"Glory be ... This book was written, which is called *Prochorus*, and includes all the words and deeds of John the Evangelist, brother of the Lord, in the holy convent of Mlidj, under shelter of the Lord's Mother and of other saints, near the impregnable fortress of Paparhaun. Kostĕndin, then, the priest, acquired it as a memorial of himself, his parents, and all his kindred ... Remember me, Kostĕndin, and my sister's son Thoros ... It was written in the year 756 (A.D. 1307) ..."

This colophon, like those on folios 131*b*, 118, 111*b*, 101, 77*b*, is written in black ink, in another hand than that which wrote the text. The same hand effaces the word աբեղայ (*i.e.* monk) after "Constantine" on fol. 66*b*, and corrects the colophon on fol. 47, where Constantine is called a քահանայ (*i.e.* priest). Constantine, the owner, probably wrote these later colophons, and corrected the two earlier ones. The colophon on fol. 173 is by the same hand, in the same black ink.

Part II. contains:—

(i.) Fol. 143. The Rest of John the Evangelist: Հանգիստ սրբոյն յովհաննու.

Inc. Եր ընդ եղբարս երանելին յովհաննէս ... "The blessed John was with the brethren ..."

This is usually printed at the end of editions of the Armenian Bible.

(ii.) Fol. 150. History of the Apostle James, brother of John.

Inc. Առաքեալն քի սրն յակոբոս. շրջէր ՚ի կողմանս Հրէաստանի և սամարեայ, և քարոզէր զբանն ա̄յ: և Հերմոգենէս մոգ՝ հակառակեալ ընդ նմա. գնաց ապա ՚ի սահմանեալ վիճակն իւր յաշխարհն սպանիայ . . . "The Apostle of Christ, St. Jacob, journeyed in the regions of Judaea and Samaria, preaching the Word of God. And Hermogenes, a Magus, opposed him. Next he went to the province allotted to him, to the land of Spain . . ."

The text varies considerably from that printed in the Գանձարան, or "Treasure," just mentioned.

(iii.) Fol. 173. Acts of SS. Kirakos and Julita his mother, and the narrative of the Bishop Theodore to the great Archbishop Zosimus: Վկայութի սրբոյն կիւրակոսի և մաւր նորին յուղիտեայ: եւ պատմութիւն ՚ի թէոդորոսէ եպիսկոպոսէ առ մեծ եպիսկոպոսապետն զոսիմոս:

Inc. ՚Ի տր խնդալ: Սովորութիւն է չար թշնամւոյն մարդկան, ընդ բարի սերման ցորենոյ՝ սերմանել որոմն. վ՜ն որոյ պարտ է՝ արթուն լինել մանկանց եկեղեցւոյ . . . "All hail in the Lord. It is the custom of the evil enemy of man to sow tares among the good seed. Wherefore it is necessary for the children of the Church to be watchful . . ."

See the Վկայաբանութիւնք, or "Martyrdoms," Venice, 1874, vol. i., p. 691. This MS. has many variants from the printed text.

At the end of this piece is a notice, in the same hand and ink as the text, as follows: Զստացաւղ սորա զկոստանդին քհյ. և զհայր իւր և զմայր ամենայն զարմիւք յիշեցէք: "Remember in your prayers the possessor of this book, Kostandin, the priest, and for his father and mother and all his kin." Just before, in lower margin of fol. 173, the same Constantine, priest, asks for the intercession of St. Jacob, in a note written in black ink.

Fol. 182. Ի ժամանակս պարեպաշտ թագաւորին յուստինիանու և սրբոյ Հայրապետին զոսիմոսի . . . "In the time of the pious emperor Justinian and of the holy patriarch Zosimus . . ."

Fol. 183. Բարսղի երանելւոյ. ի վկային յուղիտայ. *Inc.* Պատճառք եկեղեցւոյ՝ այս են, երանելւոյ վկայիս քարոզութի՛ լինել: "Of the blessed Basil, on the martyr Julitta." *Begins:* "The reasons of the Church are these . . ."

See the Bollandists, *Acta*, 30 Jul., tom. vii., p. 152 foll., and Migne, *S. Gr.*, tom. xxxi., p. 238.

(iv.) Fol. 188*b*. Acts of St. Jacob, from the Church History: Վկայաբանութի սրբոյն յակոբայ առաքելոյ յեկեղեցական պատմութենէն:

Inc. Յայնմ ժամանակի ասէ, յայտնի իսկ է, եթէ յամս կղաւդեայ կայսեր ձեռնամուխ եղև Հերովդէս՝ . . . "In that age he says, clearly meaning in the reign of Claudius the Emperor, Herod . . ."

See Eusebius, *H. E.*, ii. 9, 10.

The main colophon of Part II. is read at fol. 192, thus:—

Փառք ա̄յ որ ետ կամս ստացաւղին ըղհաւաքումն աւգտակար ա̄յ բանիցս ՚ի մի. կոստանդեայ քհյի և ծնողին նորա ա̄յ քահնին [կոստանդեա] յիշատակ լիցի սա ընթերցողաց՝ և ՚ի վայելաւղաց. զի նա՝ այս յուսով ետ գրել: և մեղաց թողութի խնդրեցէք յա̄յ առաջին՝ և երկրորդ պատճառին սոցա: Աղաչեմ և ես յետին գրաւղ սակաւուցս՝ և զիմս յիշել անարժանութի . . .

"Glory to God, who gave the possessor the desire to collect together the profitable words of God. Of Kostand the priest and his father the priest [Kostand] may it serve as a memorial with those who read and use the book. For he with this hope had it written. And ask ye remission of sins from God, their first and last Cause. I pray you lastly, the writer of a little, to remember my unworthiness also . . ."

The above is written in the same hand and faded ink as the text. On the verso the same or a contemporary hand, in black ink, asks our prayers for the following persons: Կոստանդեայ քհյի և մաւրն իւրոյ վաղուրջի և հաւրն իմոյ կոստ քհյի և քոյր իմ զշահանդուխտ, և զքեռին իմ զգրիգոր կրաւնաւոր. և զեղբ որդին իմ զթորոս զաւրածամ փոխեալն առ քս: և զհոգևոր մայրն իմ զթեփանու յիշեսջիք. *i.e.* "For Kostand, priest, and his mother Waḷurdsch, and for my father Kostand, priest, and for my sister Shahandukht, and my uncle Gregory, the religious, and my sister's son Thoros, prematurely deceased, and remember my spiritual mother Thefanu."

PART III. Fol. 193. Գովուստ բանի սուղ ինչ պատմագրաբար. յերջանիկ րաբունապետն՝ և ի քաղցրաբարբառ վարդապետն գէորգ լամբրունեցի: Ասացեալ մովսէսի վարդապետի աշակերտի նորին:

Inc. Իղձք բաղձանաց, և ճշմարտութիւն յորդորէ՛ փափաք սիրոյն ստիպէ՛, և երախտիքն պահանջէ . . .

"A eulogy, in some small measure historical, of the blessed Chief Rabbin and sweet-toned doctor, George of Lambroun. Composed by Moses Wardapet, his disciple." *Begins:* "The pangs of longing and the truth spur me on, loving desire urges me, and gratitude demands . . ."

Fol. 197*b*. A metrical lament for the same George :—

Ողբ: Աւաղ իմոյս թշուառութեան,
անմխիթար սրգոյս դիպման:
զբաղձալին իմ կորուսի,
զրաբունապետն գովելի:

Fol. 201. Վերստին յաւելուած, նորին մովսիսի վրդ: "Fresh additions, of the same Moses, doctor."

Inc. Եկայք և մեք աշակերտեալքս,
երանելւոյ հաւն (*sic*) մեծի . . .

"Come, we too who have been made disciples of the blessed father, the great one . . ."

The pieces in Part III. are unedited.

At the end of this third Part (fol. 202*b*) is imprinted a private stamp bearing the legend: քի ծառ յակոբ քհնյ ռճղբ, *i.e.* the servant of Christ, Jacob the priest, 1192 (A.D. 1742). And also this colophon, in minute *bolorgir*: Ես մեղապարտ յկբ երէցս ըստացայ զպատուելին գանձս այս . . . ի թւին ռճղբ ի քղքս բերիոյ ի նոյեմբեր ամսոյ գ ի: *i.e.* I, the guilty Jacob, the Elder, acquired this precious treasure . . . in the year 1192 (A.D. 1742) in the city of Beraea, Nov. 3.

PART IV. (i.) Fol. 203. Pentecostal prayers.

Ի մեծի աւուր պենտեկոստեին ի սուրբ տաւնին ժողովին երեկունն ի սբ սիոն. և յետ աւետարանի քարոզէ: Աղաւթք հանդերձ ծունր դնելով. եւ ասէ զաղաւթս զայս զոր ասացեալ է սբոյն յոհաննու ոսկեբերանի 'ի սբ երրորդութիւն:

Ամենակալ. անարատ ած, անըսկիզբն հայր: անտեսանելի, անբաւելի: անպարագրելի, անփոփոխելի: անհասանելի, անիմանալի: որ միայն ունիս զանմահութիւն բնակեալ 'ի լոյս անմատոյց.

"On the great day of Pentecost, at the holy Feast, they assemble at eventide at holy Sion, and after the Gospel there is a proclamation (*or* homily). Prayers, with genuflection, and he repeats the following prayer of St. John Chrysostom to the holy Trinity: Almighty, spotless God, Father without beginning, invisible, infinite, incircumscribable, unchangeable, incomprehensible, unattainable, who alone hast immortality, dwelling in unapproachable light . . ." (There are separate prayers to each of the three Persons.)

Printed in the edition of the Armenian Breviary or Hours-book issued at Vienna by the Mekhitarists, 1879, vol. ii., pp. 567–75.

(ii.) Fol. 211*b*. Աղաւթք սբոյ տաւնի վարդավառին:

Inc. Աւրհնեալ ես տր ած ամենակալ որդի և բանդ ած էակից և արարչակից հաւր, և համագոյակից սբ հոգւոյդ, անորիշ յէական բնութենէս, անայլայլելի . . .

"Prayers for the holy Feast of *Wardawarh* (Transfiguration)." *Begins:* "Blessed art thou, Lord God Almighty, Son and Word, God consubstantial and fellow-Creator with the Father, and of one substance with the Holy Spirit, inseparable from the essential Nature . . ."

This prayer is ascribed to St. Basil in other sources. (Printed in the Vienna Breviary of 1839, iii., 619–640, and in the Lectionary of 1686, vol. iii., 860–870.)

(iii.) Fol. 227. Առաքումն իշխանացն աբգարու առ մառինոս յորում տեսին զփրկիչն քս ուստի եղև սկիզբն հաւատոցն աբգարու:

Inc. Ընդ այն ժամանակս եկաց ի գործ հազարապետութեն կայսեր 'ի վերայ փիւնիկեցւոց. և պաղեստինացւոց. ասորւոց և միջագետաց . . .

"Mission by Abgar of princes to Marinus, whereupon they beheld the Saviour." *Begins:*

"Towards that time the Caesar came to take up the command over Phoenicia and Palestine, Syria, and Mesopotamia . . ."

See Moses Xoren., ii. 30, 32. The faulty spelling of the above indicates an uncial archetype.

On fol. 227 (preceding no. iii.) we read this colophon :—

Լոյս ճշմարիտ . . . արժանաւորեա յայնժամ զծառայն քո զԹորոս և զծնողս իւր . . . ընդ նմա և զիս զանարժան ծառայս քո զաւետիք և զննջեցեալսն իմ և զայնոսիկ որ զմեզ հաւատով յիշեն . . .

"True Light . . . make thy servant Thoros and his parents worthy in that hour . . . together with him myself also, thy worthless servant Avetiq, and my departed ones, and those who in faith remember us . . ."

PART V. (i.) Fol. 231. *Երգք աւրհնութեանց ոգւոց արթնոց և մաղթանք մաքուր մտաց առ Ած ասացեալ սբ վարդապետին գէորգեայ մեղրիկ կոչեցելոյ:*

Inc. *Աւրհնեալ է ամենասուրբ երրորդութիւն յամ արարածոց յերկնաւորաց և յերկրաւորաց . . .*

"Songs of praise of watchful souls and petitions of pure minds unto God, of the holy Wardapet called George Meḷrik." *Begins:* "Blessed is the all-holy Trinity by all creatures heavenly and earthly . . ."

Unpublished. George Meḷrik lived in the eleventh century.

(ii) Fol. 235. *Աղաւթք անաստասայ· խաւսք մաղթանաց առ Ած.*

Inc. *Տր մի սրտմութեամբ քով յանդիմաներ զիս, և մի բարկութեամբ քով խրատեր զիս: գիտեմ տր զի աններելի պատուհաս կայ առաջի իմ . . .*

"Prayers of Anastasius. Supplications addressed to God." *Begins:* "O Lord, rebuke me not in thy wrath nor chastise me in thine ire. I know, O Lord, that sternest penalty confronts me . . ."

These Prayers of Anastasius Sinaita are unedited. The Vienna Mekhitarist codex 371, fol. 113, contains a slightly different text.

(iii.) Fol. 250*b*. *Աղաւթք . . . եփրեմի:* *i.e.* Prayers of Ephrem.

Inc. *Ած գթութեամբ քո աղաչեմ զքեզ, մի կացուցաներ զիս ի ձախէ քումմէ . . .* "O God, of thy pity I pray thee, set me not on thy left hand . . ."

See Works of St. Ephrem, ed. Venice, 1836, tom. iv., pp. 257, 252–255. The text of the MS. varies somewhat from that of the edition.

(iv.) Fol. 256. *Աղաւթանք խոստովանութեն.*

Inc. *Քս որդի Այ կենդանւոյ· արարիչ և տր, դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց, որ տարածեցեր զսբ և զանարատ բազուկս քո . . .*

"A prayer of Confession." *Begins:* "Christ, son of the living God, Creator and Lord, Judge of the quick and the dead, who didst extend thy holy and spotless arms . . ."

(v.) Fol. 269*b*. *Աղաւթք ի խորոց սրտէ:* *i.e.* Prayers from the depths of the heart.

Inc. *Եւ արդ զինչ գործես անձն իմ կորուսեալ, կամ ուր թաքչիցիս կամ որպէս ապրեսցիս· և զիա՞րդ ելցես ի մեղաց բանդէ . . .* "And now what dost thou, my lost soul, or where shalt thou hide or how save thyself, and how escape from the prison of sin ? . . ."

From the 8th and 41st Elegies of Gregory of Narek. See Venice edition, pp. 19 and 106.

(vi.) Fol. 261. *Աղաւթանք առ Ած ցաւագին անձամբ:*

Inc. *Տր յս դու ես իմ աւգնական, աւգնեա ինձ, մի թողուր զիս ի կամս անձին իմոյ . . .*

"Petitions to God of an afflicted soul." *Begins:* "Lord Jesus, thou art my Helper, help me. Abandon me not unto my soul's caprices . . ."

A later hand entitles the above thus: *Աղօթք անանիայի շիրակացւոյն,* *i.e.* A prayer of Ananiah of Shirak (a writer of the seventh century).

(vii.) Fol. 261*b*. *Տես տր զտառապանս իմ և զցաւս անձին իմոյ . . .* "Behold, O Lord, my distress and the sorrows of my soul . . ."

See Works of Ephrem, Venice, 1836, tom. iv., pp. 227–252.

(viii.) Fol. 275*b*. *Երանելոյն եփրեմի ասացեալ յաղագս հանդերձեալ դատաստանին:* "Of the blessed Ephrem on the judgment to come."

Inc. Սիրելիք, յիշեցի զժամ զայն և դողացայ. զմտաւ ածի զսաստելին† զատաստանն, և տագնապեցայ . . . "Beloved ones, I bethink me of that hour, and tremble; I mind me of the fearful judgment, and quail . . ."

(ix.) Fol. 279*b*. An anonymous exhortation to Confession.

Inc. Օրհնեալ է Ա̃ծ որ ոչ ի բաց արար զաղաւթս իմ, և ոչ արգել զողորմութի իւր յինէն. զի գթած ողորմած է տ̃ր . . . "Blessed is God, who hath not rejected my prayers nor kept back his mercy from me, for pitiful and merciful is the Lord . . ."

Baronian ascribed the latter part of the above piece to St. Ephrem.

At the end of this part, fol. 288*b*, is a note of the scribe Grigor (գրչիս գրիգորի) asking for our prayers.

Part VI.—The beginning of this Part is lost. As it stands, fol. 289 begins with the last sentence of a prayer: . . . և երկայնամտես ա̃մ յանցաւորաց. խաղաղութբ և անդաստապարտ կատարեա զա̃մ աւուրս մեր մինչև ի գալն առ քեզ ունելով զմիտս մեր ի խաղաղութե. զի ա̃հեալ ես յաւիտեանս. ամէն. ". . . and longsuffering art thou to all who trespass. In peace and tranquillity accomplish all our days until we come to thee, keeping our minds in peace. For blessed art thou for ever. Amen."

There follows a note which proves that we have here the last folio of an old Armenian Breviary. The note is as follows:—

Կատարեցաւ երկոտասան ժամագրութիս տուընջեան և գիշերո. ի փառս ա̃յ որ տա աղաւթել ըստ կամաց իւրոց. "End of the twelve hourly Offices of day and night. Unto the glory of God, who permits us to pray according to his will."

And this: Զյետինս ի բարեաց և զառաջինս ի մեղաւորաց . . . գրողիկս զԹորոս. սարկաւագ. աղաչեմ յիշել ի տ̃ր: "I pray thee remember in the Lord, Thoros, deacon, the scribe, the last in good works and the first in sinful."

Then follow, fol. 289*b*, certain prayers of Gregory of Narek (headed by a rude floral headpiece):—

Ի խորոց սրտից խրատք ընդ ա̃յ։
Եւ քանզի սկիզբն կալա խաւսել ընդ քեզ որ ի ձեռին ունիս զշունչ կենդանութե հոգւոյս բաղմամեղի . . .

"From the depth of the heart, counsels with God's help." *Begins:* "And since I have begun to address thee, who hast in thy hand the spirit of life . . ."

The above is the fourth prayer. There follow the eighth, fol. 291*b*; the ninth, fol. 293; the twelfth, fol. 296; and the seventy-first, fol. 297.

Fol. 302. Խոստովանութի հաւատացելոց.
Ք̃ս որդի ա̃յ արարիչ և տ̃ր դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց,
որ տարածեցեր զս̃բ և զանարատ բազուկս քո

"Confession of believers. Christ, Son of God, Creator and Lord, Judge of quick and dead, who didst extend thy holy and spotless arms."

This is the same as the form of Confession on fol. 256, except that here a catalogue of sins and offences is added.

In addition to the older colophons noted above, the volume contains (folios 111*b* and 173) late notes asking our prayers for one կուլամիր, *i.e.* Kulamir. Also, on fol. 305*b*, is scribbled a contract, only partly legible: թվ̃ չղէ ապրիլ ամսոյ. զ. մեռելոց իսսա . . ա̃ծածնին վարտակն խ̃ձ̃յ կուլին տսաց խաչին ̃տր ա̃ծածնին ՚ր ̃պ պարտ ունի գալ տարի համբարձումն կու տա . . . վ̃կյ տ̃ր տոնէր տ̃ր վարդան մ̃ղցս . . վարդ էրէսայ վաթի. This is a deed between three persons named Sir Tônêr, Sir Wardan Meḷatz, and Ward Eresay Wathi, by which payment is guaranteed of 5000 white (coins) due from Wartak to Khodja Kul, dated 6 April, in a year which I cannot verify, but of which Baronian read the date as ռճղթ, *i.e.* 1199 (A.D. 1749).

At each end of this codex is bound in a folio taken from a Greek menologion written on vellum. The folios measure 9 by 6¼ inches, and are written in a hand of the eleventh or twelfth century, with square breathings, and rubrics, 22 lines to a page.

---

† ? սարսափելի.

The first fragment begins with the rubric:—

Καὶ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν νικολάου ἀρχεπισκόπου κωνσταντίνου πόλεως, καὶ ἄθλησις τῶν ἁγίων μαρτύρων. βαχθησόη· ἰσακίου καὶ συμεῶνος.

Inc. *Οὗτοι ὑπῆρχον ἐπὶ σαβορίου τοῦ βασιλέως περσῶν.*

Below there is a hymn beginning thus:—

ꝟ. ζ̄. ἀντίθεον πρόσταγμα, παρά.
Ἰσχὺν ἐνδυσάμενος τὴν τοῦ δεσπότου. ὡς χοῦν ἡδυπάθειαν τοῦ βίου κατεπάτησας.

The end fragment was from the same MS., and contains two hymns, of which the first begins:—

ῶ ε̂ μεσίτης θῦ καὶ ἀνῶν γέγονας.
Ἀγάπη θεοῦ. διδαχαῖς ὁμίλησας τοῦ πνεύματος. ἐξ ὧν φωτιζόμενος. ἀρετῆς ἀκρότητα κατείληφας. τῶν παθῶν ἀπαλλάξας· τὴν τῆς ψυχῆς κατάστασιν . . .

100.

Add. 19,732.—Vellum. Bound in white pig-skin, stamped with geometrical designs. Size, external $6\frac{1}{2}$ by $4\frac{1}{2}$ inches, of text 5 by 3. Folios 216, of which 2 and 215 are fragments of a Greek codex introduced by the binder. The Armenian folios run from 3 to 214, and are paginated in lower margins as 1–424. The book consists of 19 quires, of which the last contains 4 folios only. They are numbered in Armenian letters: the first has ա̄ at its beginning and ր at its end; the rest, a single letter at the beginning. The hand as far as fol. 152 is a neat, clear *bolorgir* or round hand; from fol. 153 to fol. 208, a larger and less regular *bolorgir*; from fol. 209 to end, a small irregular *bolorgir*: page 424*b* is added in a similar hand, but less fine. There are everywhere 23 lines to the page. A folio is lost after 139, which, like its conjugate 138, is mended and stuck in with paper. The last folios are to be read in this order: 210, 213, 211, 212, 214. The titles and initial letters are in red. Above the text, at fol. 3, is a frontispiece of Persian design in purple ink; and the larger divisions of the text are marked by large floreated initials and marginal scrolls or arabesques. Accents for reading are added; and in the margins as far as fol. 96 a few glosses are added in the first hand.

Contents:—

Folios 3–95*a*. The so-called "Definitions against Pyrrhon," of David Invictus. In this MS. the title prefixed in the printed text is added at the end of the treatise.

Begins: Որք միանգամ իմաստասիրութեան տենչան . . . *Οἱ τῶν τῆς φιλοσοφίας λόγων ἐρῶντες . . .*

See *Opera Davidis*, Venice, 1833, p. 120, for the Armenian text. The Greek is printed, Berlin, 1904, in vol. xviii. of the *Commentaria in Aristotelem Graeca*, edited by Adolfus Busse.

Fol. 95. Ամենայն չար տանջելի . . . "All evil is punishable with torment . . ."

Ends, fol. 96*a*: Այս գծածք հանդիսադիր խըմբից առաջնոցն տառից տրամախոհ իմաստասէր մակացուարանց՝ ներբողեալ ի դաւթէ եռամեծէ ենթագրեցաւ ։

See the Venice edition, pp. 215, 216; and Migne, *Patr. Gr.*, tom. 46, col. 542, and tom. 39, col. 1087, or *Opera Gregorii Nysseni*, Paris, 1638, tom. iii., p. 180.

Fol. 96*b*. Commentary on the above tracts. Title: լուծմունք սահմանացն, *i.e.* Explanation of the Definitions.

Begins: Որք միանգամ իմաստութեան ցանկան բան'': ո՛չ որպէս դուք կարծէք ոչ գոլ իմաստութ՟ի և ոչ էակացեա՛լ ո՛վ անիմաստ պիւռոնացիք, այլ որ ցանկան նմին . . . "All who long for the words of philosophy. Text: Not, as you may think, that there is no philosophy and that it has no existence, O foolish followers of Pyrrhon . . ."

Ends, fol. 126*b*: Այնքան լցեա՛լ գոյր յիմաստից, մինչ զի ծանեաւ զգիտութ՟ի․ վասն որո՛յ և հաւաքէ՝ որ գտանէ՝ զգերագոյնն ։

The scribe, in writing out the above tract, has left a few lacunae where he failed to read his original.

Fol. 127 is left blank except for this title on verso in red :—

Մեկնութիւն բանից դաւթի փիլիսոփայի՝ որ է ի կատարումն նորին տառի որ վասն սահմանացն իմաստութ՟ի։ Ասացեալ Ներսիսի եղբաւր կաթուղիկոսի Հայոց գրիգորի ի խնդրոյ ուրուք սիրողի իմաստութե՟ն։

Զխնդիր հոգեւորական՝ հաւատով եւ սիրով հայցողաց պարտ է տալ յաւժարութիւ ըստ հրամանին տ՟ն, թէ ա՟մ որ խնդրէ 'ի քէն տուր . . .

"Interpretation of the tract of David the Philosopher, which completes his work on the Definitions of Philosophy; composed by Nerses, brother of Gregory Catholicos of Armenia, at the request of a certain lover of philosophy." *Begins:* "A spiritual request put forward in faith and love by those who make it, one must readily concede according to the precept of the Lord: To every one who asketh of thee, give . . ."

This is a commentary on the tract beginning ա՟մ չար տանջելի . . . ("All evil is punishable . . ."). Owing to loss of a folio it breaks off on fol. 139*b* at the words եւ գործէ որ՝ զհարկաւոր կիրսն՝ ո՛չ մեղանչէ. որպէս ուտելն. A Latin translation of this tract is given in vol. ii. of the *Nersetis Claiensis Opera, studio D. J. Cappelletti*, Venice, 1833, pp. 13 *sqq.* It has been twice printed in Stambul, in 1731 and 1749.

Fol. 140*a*. Ներբողեան կենսատու խաչին առ ի սրբոյ հաւրէն մերմէ դաւթէ ասացեալ։ ոտանաւոր չափով, ստանաւոր եղաւ։ Ներսիսի եպիսկոպոսի լամբրոնացւոյ է՝ սա. Տունք. մժբ։ "A panegyric of the life-giving Cross, composed by our holy Father David, put into metrical form by Nerses, Bishop of Lambron, in 212 stanzas."

Begins: Բարձրացուցէք զտ՟ր ա՟ծ մեր միաբան . . . "Exalt ye our Lord God with one accord . . ."

The above is attributed in other MSS. to Nerses the Graceful, Catholicos A.D. 1166. See the Poetical Works of Nerses the Graceful, Venice, 1830, p. 231.

Folios 153–208. A selection of 307 canons taken from the larger Armenian Conciliary, preceded (folios 153–156) by two indexes, of which the first gives the subject-matter of the last canons, viz. 292–307, and of which the second is an alphabetical list of the matters dealt with in the whole 307.

The canons concern the following subjects: Lent, or the Salt and Bread Fast, preliminary fast, prayer, penitence, forfeiture of orders through unworthy conduct, unnatural vice, burial, soothsayers and wizards, benediction of a church, dreams, oaths, slaying of animals, cross, confession, parents and teachers, wills and testaments, communicants, heresy, baptism of children and of the dying, infanticidal mothers, meats strangled, animal sacrifices, *muron*, pregnancy, adultery and fornication, second marriage, perjury, homicide, monks, priests, &c. The canons are selected from the whole range of the Armenian Conciliary, and many are from the following Fathers: Athanasius, Epiphanius, Basil, Gregory Illuminator, Sion Catholicos, Nerses Catholicos, Thadeos Apostle, Sevantios, Cyril of Alexandria, Clemens, Philip Apostle, Sahak Catholicos, Nerses and Mirshapoh, John Mandakuni, John of Autsn (աւձնեցի) or Odsun, Gregory Theologus, Eznik of Kolb, Elisaeus; and from the Councils of Caesarea, Neo-Caesarea, Ancyra, Nice, Deutero-Nicene and Gangra, the After-Fathers, Deutero-Antiochene, Laodicea; from the collections known as the Apostolic Canons; and the Laws of Leo and Constantine.

At the end of these canons, fol. 208*b*, is written the note: Յիշատակ է դաւթի անյաղթ փիլիսոփայի սահմանաց գիրքս, ա՟ծատուր վրդ՟պտի թվին ռճժբ, *i.e.* "The Book of Definitions of David the unconquered philosopher is a monument of Astuadzatur Wardapet, in the year 1112 (A.D. 1662)."

Fol. 209*a*. A table of kinship devised to show the degrees within which matrimony is illicit.

Fol. 209*b*. Մ՛ի որք 'ի համազգեացն որոց արեան մերձաւորութ՟ի իցէ պսակաւրհնութ՟ի դիցէ . . . "Let no kinsmen between whom there is affinity of blood wed one another . . ." (From the Pastoral Letter of Nerses the Graceful.)

Fol. 209*b*. *Վ՜ն աստիճանաց ազգականութեան յերկրորդ գրոցն։ տիտղոս երկրորդ. Ազգականութի ծննդականութեան անուն է և բաժանի յերիս կարգս . . .* "About the degrees of kinship, from the second book, title three. Kinship is a name for consanguinity, and is divided into three orders . . ." (From the Institutes of Justinian.)

Fol. 214*b*. *Կանոնք սրբոյն Գրիգորի պարթեւի։ Եթէ ոք ի մահմետի օրէնս դարձի առանց սպառնալեաց և երկիւղի մահու, և ուրանա զք՜ս . . .* "The Canons of St. Gregory the Parthian." *Begins:* "If any-one be converted to the religion of Mahomet, except by threats and fear of death . . ." The conditions under which the Church readmits the renegade are detailed in the sequel.

There are two colophons. The first, at foot of fol. 211*b* :—

Ով իմաստուն հռետոր տէր յոհաննէս զսակաւ աշխատանս ընկալ և զիս յաղօթս սբս յիշեա։ թվ՜. յունուարի Դ, գրեցաւ. յաւիտ".

"O wise rhetor, Sir John, accept this little work, remember me in your holy prayers, in the year 801 (A.D. 1351), Jan. 4, it was written."

The second begins, fol. 212*a* :—

Ի թուաբերութեան ամաց՝ տումարի հայոց պժբն եղև աւարտումն տառիս պատուականի Սահմանք կոչեցելոյ ի մեծէն դաւթէ . . . ընդ սմին և մեկնութիւն առաջին չարագիւտին . . . Նա և զն՜ համակ բարոյն միոյն այ . . . արարեալ սրբոյն ներսէսի և որ առ սբ խաչն գովեստի . . . ի միւսոյն ներսիսէ եպս՜կ տարսոնեցւոյ։ և կանոնք եկեղեցւոյ . . . հրամանաւ տէր յոհաննիսի սեբաստացւոյ ժրաջան կրաւնաւորի և ուղղաբան ճարտասանի . . . յիշեսջիք զստացաւղ սորա զտէր յոհաննէս և զծնաւղս նորին զպր պարոնշահն և զտիկին . . (*blank*) *. . և զեղբայրսն զպր յակոբն՝ և զղազար գրամարտիկն . .* (*erasure*) *. . և զքորսն և զամ մերձաւորսն . . . հուսկ յետոյ և զս ինձ լիցի յիշումն ի ձենջ սիրելի, անարժան քհի ստեփանոսի . . . այլ և զն ծնողի իմոյ մարմնոյ, և ուսուցանողի այսմ արուեստի նատեր գրչի, և եղբարց և քուերց . . . Արդ գրեցաւ եղև յաշխարհս հոնաց. ի հռչակաւոր քաղաքս Սուլխաթ, ընդ հովանեաւ տաճարիս սրբոյ սար.գսի ի հողեանէրս վերի։ Ի սոյն ժամանակի շփոթումն գոյ վրդովման՝ յոլովս մարմնական աշխարհակալաց, զի գլուխ թգ ոչ գոյ՝ որ առնէ խաղաղութի՝ ըստ տն բանի բաժանեալ թգութի ոչ հաստատի՝ սակս որոյ պետ քաղաքիս փոս հատանէ խորխորատ փորէ շուրջ զքաղաքաւս՝ և բազում տունք հիմն ի վեր առնէ և աւերմունք անթիւ և ամ ոք յերկիւղի է . . . զաւետիք գրիչ յիշատ" յիշեա ով տէր յոհ" զի փոքր մի ես աւգնեցի գրոյս՝ յառաջս կանոնին և ծաղկեցի . . .*

"In the year of the Armenian era 812 (A.D. 1362) was this precious book completed, namely, the Definitions of the great David . . . also the explanation of the first finding of evil . . . also concerning the universal goodness of the One God . . . composed by St. Nersês, and the Panegyric of the Holy Cross . . . composed by the other Nersês, Bishop of Tarsus; and the Canons of the Church . . . by order of Sir John of Sebaste, a diligent monk and correct orator . . . Remember the owner thereof, Sir John, and his parents, Paron Paronshah and his lady (*here a blank is left for the name*), and his brothers, Paron Jacob and Lazar, the grammarian . . . and his sisters, and all kinsmen . . . Lastly, also, of myself, let there be fond commemoration among you, of the unworthy priest Stephen . . . as also of the begetter of my body, and of him who taught me this art, Nater the scribe, and of my brothers and sisters . . . Now it was written in the land of the Huns, in the famous city Souliath, under the shelter of the temple of St. Sargis in upper *Holeaners* (?). In the same period a great confusion reigns due to the fleshly rulers of the land, for there is no king at the head to establish peace, and the Lord's saying is exemplified, that a kingdom divided in itself is not assured. For this reason the chief of the city is cutting a trench and excavating a moat round the city, and is pulling down many houses, and the devastation is infinite and everyone convulsed with terror . . . Remember Avetiq, the writer O Lord John, for I aided a little in the writing of this book, and illuminated it."

At the beginning and end of this volume are bound in fragments of a Greek evangel of the twelfth century. The text consists of fragments of Luke, ch. 22.

An owner of the codex has stamped his seal on fol. 127*b*. The legend is ք̄ի ծ̄ռ տ̄ր յակոբ սանոսեան, "Sir Jacob Sanosean, a servant of Christ." Baronian read the date of this seal as 1029 = 1579.

101.

Or. 2621.—Glossy oriental paper. Oriental binding of red leather. Size, external 8 by 5½ inches, of text 5 by 4. Folios 209; written in a large, clear *bolorgir* or round hand, 14 to 16 lines to the page. The book consists of 18 numbered quires, some of 12, others of 18 leaves. Folios 137–141 have been torn and patched. Over the beginning of the text is a headpiece of green diapered pattern, and green or red initial letters begin the periods; here and there, *e.g.* on folios 21, 97*a*, these have not been filled in.

Contents :—

Fol. 3. The descent of Mary to Hell (without title):

Խորհեցաւ ամենայսրբու ա̄ծածին մարիամ երթալ ի լեառն ձիթենեաց կալ յաղօթս ։ և ի գնալն իւրում խնդրեաց յա̄յ աղաւթիւք՝ որ առաքեաց տ̄ր զհրեշտակ իւր զի ցուցէ նմայ որ ինչ գործի ի վերն երկրի և ի ներքին կողմ երկրի ի սանդարամետսն . . .

"The all-holy Theotokos Mariam was minded to go to the Mount of Olives to pray. And as she went she . . ."

At end, fol. 31, is the note: *Խոճայ մխիթարին յովսափին և միւս առ ա̄ծ փոխեալ եղբաւրն ակոբին. ամէն։* "For Khodja Mkhithar Jowasaph and also for brother Jacob who has passed away to God."

A later possessor scribbles here a request for our prayers, for himself (named Haruthiun), his father Ginowin (գինովին), his mother Rhipsima, and son Avetiq.

Fol. 31. *Հարցմունք տիեզերալոյս վարդապետի ասացեալ վասն համբերութե ։*

Ով որդեակ վերջին է ժամանակս և լցաւ երկիր ա̄մ մեղաւք, զի սառնացան և խաւարեցան հոգիք մեր և սիրտ մեր, ի շնչոյ պիղծ դիւացն, և ցամաքեցաւ սէրն ա̄յ ի սրտից մերոց։ որպէս հրամայ ք̄ս և ցամաքեսցի սէր բազմաց . . .

"Questions of the world-renowned Wardapet about Endurance. O my son, the last times are come, and the earth is filled with all sin; for our souls and heart are frozen by the spirit of filthy demons, and the love of God is dried up in our hearts, as Christ foretold, saying, And the love of many shall be dried up . . ." (Inculcates alms-giving, honesty, reverence for Sunday, for sacraments, &c.)

At the end, fol. 44, the same notices as on fol. 31; also on folios 49*b*, 62*b*, 74*b*, 89*b*, 113.

Fol. 44. Of the same Wardapet: Questions on Baptism.

Արդ քրիստոնեայք եթէ սկիզբն մկրտութի̄ է որ և կնունք ասի աշխարհի բառով. եթէ զինչ է մկրտութի̄ . . .

"Christians, then, [learn] that Baptism is the beginning, and that it is also called the Seal in popular parlance. What then is Baptism? . . ."

Fol. 49*b*. *Մարերի ը̄ մայիս ժե̄· յայսմաւուր վկայաբանութիւն պարոն լոյս նոր նահատակին ։*

Օրհնեալ է ամենայսուրբ, երրորդութի . . . ի ժամանակս թագաւորութե սուլթան սէլումին որ նստէր կոստանդնուպաւլիս ազգէն թուրքաց որ տիրէր բազում աշխարհաց ազգաց և ազանց ։ բարի մանուկ մի երևեցաւ պարոն լոյս անուն աշխարհն հոնաց, 'ի քաղաքն կաֆա, յազգէ հայոց հաւատով քրիստոնեայ

"On Mareri 8, May 15. On this day the Martyrdom is read of Paron Loys, the new champion. Praised be the all-holy Trinity . . . In the time when Sultan Sélum was king and sat on his throne in Constantinople, and ruled over the race of Turks as well as of many countries and nations, a goodly youth appeared, Paron Loys by name, in the country of the Huns, in the city of Kafa, an Armenian . . ."

Fol. 62*b*. *Քարոզ ի բան սողոմոնի որ ասէ որ ողորմի աղքատին փոխ տայ ա̄յ յաւուր դատաստանի ։*

Այսպէս հրամայեն վարդապետք եկեղեցւոյ թէ քրիստոնէից բարի գործքն գ. բաժին է. յառաջինն պահք· ՚բ· աղաւթք· գ̅. ողորմութիւն, որ աղքատաց տան· և պարտ է գիտել զի պահքն ՚բ բաժանի . . .

"Homily on the text of Solomon which says that he who has mercy on the poor man shall be requited by God on the Day of Judgment. The doctors of the Church lay it down that Christian excellency of life falls into three divisions: firstly, fasting; secondly, prayer; thirdly, almsgiving to the poor. Now you must know that fasting is of two kinds..."

This homily is against use of wine and luxury. It ends with the precept that before the Sacrament no bread is to be eaten, lest it be eaten without due prayer.

Fol. 74*b*. Homily on the same text of Solomon.

Առաջին զայն ցուցանէ մի համարիք, թէ զողորմութիւն մարդու կու տաս այլ ա̅յ փոխ կու տաս, և մեծ փառք է քեզ, որ դու մարմնաւոր ես ամէն բարեաց կարաւտ ա̅յ փոխ տաս, և զա̅ծ քեզ պարտական շինես . . .

"This proves firstly that you must not think that if you give alms to anyone you are making a loan to God, and that you win much glory thereby; because you are only of flesh, and being in want of all good things, lend to God and lay him under an obligation to yourself . . ." (Contains anecdotes of Father Macarius and the ascetic doctor Enanos of Van and Khodjay.)

Fol. 90. Homily on the text, Give not the holy thing to dogs, nor cast your pearls before swine.

Առաջին սրբութի̅ անուանի հաղորդութի̅· հալալ մարդոյ կիննն քի̅ ոչխար անուանեն, ոչխարին ա̅մ ինչ հալալ է։ կաթն մածուն միսն մատաղն և ծնունդն։ նոյնպէս հալալ ամուսնացելոցն ա̅մ ինչ սրբէ հացն ծնունդն· հալալ հացէն պիտի ուտել, թէ մարդ պոռնիկ բոզարած լինի շուն է այսպիսին՝ որպէս շանն ա̅մ ինչ հարամ է։ նոյնպէս նց̅ հացն հարամէ որպէս զկաթն և զմիսն շանն որ չէ ուտելոյ· մարդն որ շուն լինի չէ արժանի հաղորդի։ վ̅ս այն ասէ տ̅րն մի տայք . . .

"The first sacrament is called Communion. An honest (*or* pure) wife is called a sheep of Christ, and of a sheep everything is pure—milk, curds, meat, flesh for sacrifice (*matal*), and offspring. In the same way with the married woman, everything about her is pure, bread and offspring. You must eat of bread that is pure . . ."

In the sequel the homilist, who writes in a vulgar dialect, deals with the topic of immoral priests and women.

Fol. 113. Homily on the text, Honour thy father and thy mother, that it may be well for thee . . .

Եւ պարտ է գիտել, զի. դ. բան ծնաւղն զաւակին է, պարտական, և գ̅ բան զաւակն ծնաւղին պարտական է։ Յառաջին ծնաւղն զաւակին պարտական է, որ երբ ծնան և մարդ յառաջ բերին, քանի որ տխմար է և գիւտ միս զաջ և զահեակ զչարն և զբարին ոչ ճանաչէ, և ոչ կարէ դատիլ և զինքն պահել պարտական է ծնաւղն որ զաւակն ի հրոյ և ի ջրոյ, պահէ, և զկերակուրն և զգեստն հոգայ, և զի մի անխնամք կալով ի հուր կամ ի ջուր անկանի և վնասի զօակն· և ծնաւղքն լինի արեան պարտական։ երկրորդ պարտականէ ծնաւղն . . .

"And you must know that there are four matters in which the parent is responsible to the child, and three in which the child is responsible to the parent. Firstly, the parents are responsible to the child, in so far as, when they beget and bring him into being, he is weak and ignorant of good and evil, and knows not his right hand from his left; nor can he be judged and protect himself. The parent is responsible for protecting the child from fire and water, for looking after his food and raiment, for seeing that he does not for want of care fall into fire or water and sustain harm . . ."

Fol. 121*b*. Homily on the text, Be ye wise as the serpent and gentle (*միամիտ*) as the dove.

Նախ գիտելի է զի ոպ̅ մարդ հոգի է և մարմին նոյնպէս սբ̅ գրոց բանն հոգևոր է և մարմնաւոր։ Եւ զի ա̅ծային գրոց բան խորին է և ծածուկ, ամէն մարդ ոչ կարէ հասկանալ . . .

"First, you must know that as man consists of soul and body, so the text of Holy Scripture is spiritual and fleshly. For the text of Holy Scripture is deep and hidden, and not every man can understand it . . ."

Fol. 134*b*. Forms of penitential lament of sinners.

Եւ մեղաւոր հոգիքն զարհուրեալ դողան եւ ասեն վահ թէ մերձեցաւ աւր դատաստանին . . .

"And sinful souls shudder with fright, and say, Woe to me! the Day of Judgment is at hand . . ."

Fol. 138*b*. Similar forms for priests.

Մ՝եղայ սբ երրորդութեն . . . "I have sinned against Holy Trinity . . ."

Fol. 144. Canons of Gregory the Illuminator, xxx. heads.

ժԵ. Քահանայ որ ի մեղս զառածեալ է. Ժ ամ ապաշխարեսցէ: Ջերմեռանդն արտասուաւք եւ տուաւք աղքատաց, եւ ապա մտեալ . . .

"XV. A priest who is plunged in sin shall repent ten years, with fervent tears and making gifts to the poor, and then he shall enter . . ."

These canons are numbered up to 23 on fol. 148, after which the numeration ceases. A later one, fol. 153*b*, is typical of their spirit:—

Եթէ ոք տգիտութբ ի հռոմ կամ ի վրաց կամ յասորոց հաղորդ առնու՝ բ ամ ապաշխարէ. իսկ գիտութբ եւ հաստով ող հաղորդ համարել ճշմարիտ՝ Ե. ամ արտաքոյ եկեղեցուն ապաշխարէ. իսկ եթէ ի մահու մի ոք նմա ժամ արասցէ . . .

"If anyone through ignorance takes Communion with the Romans (*i.e.* Greeks) or Georgians (*Virq*) or Syrians, he shall repent for two years. But if he does so knowingly and with the idea that it is a true Communion, he shall repent outside the Church for five years. But if he does so at death, let no one pay him the usual rites (*lit.* hour) . . ."

Fol. 163. *ժը. Կանոնք եպիսկոսի եւ խրատք ամուսնացելոց: Չորրորդ գրեմք կանոնք այնոցիկ՝ որք սրբութբ սնանին եւ լինին. կարճ տղայն ժե տարոյ փեսացու է: եւ աղջիկն ժդ: տարոյ հարսնացու է . . .*

"XVIII. Canons for a bishop, and rules for married persons. Fourthly, we write canons for those who are brought up in holiness and are holy. In brief, a male child of fifteen years is ready to be a bridegroom, and a girl of fourteen to be a bride."

Fol. 171. A collection of tales, in a vulgar dialect, without title.

Begins: *Թագաւոր մի կայ եւ մէկ որդի ունէր եւ հրաման արաւ թէ ամէն մէկնացի պ. զիմ որդին ի պատիւ տարէք. եւ ի վաղիւն եկաւ նախպն զթագ՛րի որդին ի պատիւ տարաւ եւ խմեցոյց եւ երիկունն եբեր ի դուռն ի ներս արար եւ գնաց. եւ որդի թագ՛րորին խիստ գինով էր եւ պաղիւ ելաւ գինին ի վր չոքեցօ եւ անկաւ ի կտուրն ի վայր եւ մեռաւ: եւ մեկալ աւրն գտան մեռեալ, եւ թգ՛րն հուք մարաւ թէ զինչ յիմ իշխանութիս յայցի կայ կարեցէք. եւ զկարասն կոտորեցէք եւ արարին այնպէս, եւ այրի կին մի ա՛ որդի ունէր եւ զիւր հնձանն փլոյց եւ զգինին պահեց, եւ յամէն վաղվընէ եւ յերիկունն ի վր հացին՝ բ թաս կու տա որ ոչ կու խմէր. եւ գիշեր մի դուրս ելաւ, եւ թգ՛րին առիւծին սպանեաց. եւ թգ՛րին վաղիւն կանչեցոյց թէ ով որ զառիւծն էսպան թող գայ, եւ իւր աղէկ առնեմ. եկին այրի կին մի եւ որդի: . . .*

"There was a certain king, and he had a son. And he received an oracle . . ."

Fol. 206*b*. A list of dates.

Ամք ադամայ. ջլ. ամք սեթայ. ջժբ. ամք ենովքայ. ջե.

"Years of Adam, 930. Years of Seth, 912. Years of Enoch, 905."

It ends: *եւ ի ծնունդն, տն մերոյ յի քի. շժը ամ է միայհեա յադամայ մինչ եւ ի ծնունդն քի. րճղը ամ է, ի քսէ մինչեւ ի սբ գրիգոր լուսաւորիչն ի հաւատալն կոստանդիանոս թգ՛րին. ժէ. ամ է, ի լուսաւորչէն մինչեւ ի գիւտ գրոյն. ճժէ, ի գիւտ գրոյն մինչեւ ի հայոց թուականն. ճլ. ամ է. ի հայոց թուականէն մինչեւ ի գրիգոր նարեկացին. նարեկացոյն մինչեւ ի ներսէս, կլայեցին. ճճգ, ամ է. անդի մինչեւ ի գրիգոր ոտնեցին եւ ի ծերենց (?) գրիգորն յը ամ է. սոքա եղեն ի թվկիս հայոց պծե. անդ մինչ ի ծերենց շմա (?). ձգ. ամ է:*

"And from the birth of our Lord J. C., 518 years. Total from Adam to the birth of Christ, 5198 years. From Christ until St. Gregory the Illuminator and the conversion of Constantine the Emperor, 17 (*read* 317) years. From the Illuminator until the discovery of the alphabet, 117. From that discovery until the opening of the Armenian era, 130. From the Armenian era until Gregory of Narek . . .† From Gregory of Narek until Nerses of Klay, 183. Thence until Gregory Otnetzi and up to the Elder (?) Gregory is 330 years. They were in the year of the Armenians 855. Thence until the Elder Shma[von], 83 years."

Fol. 208*b*. *Արդ գրեցաւ այս քարոզ գիրքս ձեռամբ անարժան քասպար կրաւնաւորիս, որ նստայ(?) և գրեցի։ ի դուռն սբ̃ ածածնին։ ԹՎ̃ին. ռծ. յունիս ի ե̃ կատարեց. ամէն. ի վարդապետութե̃ն գաւառիս սր սրապիոն քաջ րաբունապետին. Այլ և յիշեցէք զծնաւղս իմ մուհիպն, զքուրմ իմ սառան. ամէն։ . . . Յիշատակ է այս գիրքս խոճայ մխիթարին և եղբաւրն յովասափին և միւս եղբաւրն յակոբին . . . և հաւրն խոտավերտոյն և մաւրն նազարին.*

"Now this book of homilies was written by me, the worthless Caspar, a monk. And I sat (?) and wrote it at the door of the holy Virgin in the year 1050 (A.D. 1600), and finished it June 25, Amen, when Sir Srapion was Wardapet of the district, a valiant chief Rabbin. But remember also my parent Mouhip, my sister Saŗan, Amen . . . This book is a memorial of Khodja Mkhithar and of brother Jowasaph and of the other brother Jacob . . . and of the father Khotawert and mother Nazar."

Another hand continues the above notice thus:—

և բաղրամին. և կիրակոս քահանային. և խաթուն մաւրս իմ ջիհան փաշային. "And of Baļram, and Kirakos the priest, and of Khath, of my mother Dschihan Phashay."

102.

Or. 6986.—Stout paper. Binding of brown leather stamped with geometrical designs, with flap. The covers are pierced with holes for metal studs, now lost. Size, external 8¼ by 6 inches, of text 6¼ by 4½. Folios 258; written in a large, somewhat inelegant *notergir* or notary's hand, 24 lines to a page, with the exception of folios 191–201, which are given in *bolorgir* or round hand, and folios 114–121, written in a loose, negligent *notergir*. This last is certainly from another hand than that which penned the bulk of the book. The title and first lines of many pieces are given in brown, green, red, blue, and yellow ink. There are coloured initials at the head of every paragraph. The quires mostly consist of 12 leaves, and the 10th begins on fol. 114 and ends on 121. The numbers of the 11th and 12th are missing. The 13th ends on fol. 154, the 14th on fol. 166, the 16th on fol. 188, the 17th on fol. 200; the 19th begins on fol. 210 and ends on fol. 219, the 20th begins on fol. 220, the 21st on fol. 232, the 22nd on fol. 255.

The book contains a Miscellany.

Fol. 1*b*. A list of the 34 heads of the Apostolic canons.

Fol. 2. *Այլ կանոնք սբ̃ հարցն պիտանի . . .* "Other useful canons of the holy Fathers . . ." (A list of 17 heads.)

On the same folio there follow the 51 heads of Basil's canons. Fol. 2*b*, the 271 heads of Basil's other canons. Fol. 5*b*, the 19 heads of Sahak's canons. Fol. 5*b*, the 26 of Philip's. Fol. 6*a*, the 65 of Nerses'. Fol. 7*a*, the 23 of John of Ezenka's. Fol. 7*a*, the 4 of Priestly. Fol. 7*a*, the 2 of Thaddeus'. Fol. 7*a*, the 2 of Nerses'. Fol. 7*a*, the 3 of Basil's.

Fol. 7*b*. The heads of the canons of the Apostles, of Basil, Antioch, Nice, Gregory Illuminator, John the Philosopher, of Mandakuni, Sahak, of the Patriarchs. Of most of these but one head is given; of Mandakuni, five.

Fol. 8. The canons of the Apostles.

Սկիզբն առաքելական կանոնիս. . . .
Վարդապետութի̃ առաքելոցն. զկնի վերանալոյն քս̃ի առ հայր իւր յերկինս.

"Beginning of the Apostolic canons. The teaching of the Apostles. After the Ascension of Christ to his Father in heaven . . ."

---

† The scribe has left out the number.

These were edited by Jac. Dashean, Vienna, 1895, together with the canons of Addai, of Philip, and, in part, of those of Shahapiwan and Karin.

At the end is an enumeration of the provinces selected by the several Apostles.

Fol. 18*b*. Other canons of the Fathers. *ա̃. Կանայք որ արկանեն արական նիւթ, և պղծեն զմիմեանս և որ արկանեն մատունս ի ծնընդականս իւրեանց, մեծ ջանիւ յելուն հաղորդեսցին* . . . *Feminae quae masculinum* . . .

Fol. 19*b*. The 51 canons of Bishop Basil. *Արտաքսեալքն յեկեղեցւոյ ա̃մ հերձուածողք ասին, իսկ կէս հերձուածողս կոչեցին ոչ միայն զայս այլ և զայլ առանձին ժողովարարս* . . . "Those who are put outside the Church are all called sectaries, but some have given this name not only to these but to other special conventicles . . ." (See Or. 2614, fol. 1, where the text is less correctly given.)

Fol. 25. The 271 other canons of Basil the Patriarch, on all kinds of affections. *ա̃. Թէ ոք սպանանէ զէգ յանկարծաւրեայ բռնաբարոյ. մահապարտութե̃ դատաստան ընկալցի* . . . "1. If anyone slay a woman by sudden violence, he shall receive the sentence of being guilty of death . . ."

Fol. 42. At the end of the 270th canon the scribe *ետկարշ սարկաւագ* (Etkarsh the deacon) asks for our prayers.

Fol. 42*b*. Canons of Sahak Patriarch. *ա̃. Որ յառաջ ուտէ ինչ և հաղորդ առնու. գ̃. ամ ապաշխարել* . . . "1. He that eats before celebrating the Communion shall repent during three years . . ."

Fol. 43. The 26 canons of Philip. *ա̃. Կին եթէ ամուլ դիպեսցի անգիտաբար ամուսնանալով անմեղք են. մի որոշեսցին ի միմեանց* . . . "1. If a woman, being barren, chance to marry through ignorance, the parties are sinless. Let them not be separated from one another . . ." (See MS. Or. 2334, fol. 47.)

Fol. 46. Canons of John Mandakuni. *Արդ ես զայս ըստ իմում գիտելոյ ասեմ, թէ որ զմանուկ տկար տգէտ որ ոչ կարէ կարդալ աւետարանն ի բեմի ի լուր ժողովրդոցն* . . . "I, then, of my own knowledge, declare that one who ordains a youth weak and ignorant who cannot read the Gospel on the *bema* so that the congregation hear it . . ."

Fol. 47. The 67 canons of Nerses Catholicos. *ա̃. Պարտ և արժան է, ք̃հից ահիւ և դողութի̃ կեալ առաջի ա̃յ* . . . "1. It is meet and fitting that the priests should live in fear and trembling before God . . ."

This is followed on fol. 51*b* by sundry questions and answers. . .

Fol. 52. *Քարոզ ի բան աւրինացն որ ասէ՝ պատուեայ զհայր քո և զմայր զի քեզ բարի լինիցի* . . . *Եւ պարտ է գիտել զի դ̃ բան զօակն ծնողին է պարտական. և դ̃ բան ծնողն զօակին. Առաջին ծնողն զօակին է պարտական, որ երբ ծնանի* . . .

"Homily on the text of the Law which says, Honour thy father and thy mother, that it may be well with thee . . . And you must know that there are four things in which the child is answerable to the parent, and four in which the parent is answerable to the child. Firstly, the parent is answerable to the child in that when the latter is born . . ." (The third duty of a parent is said to be to marry his son when the latter reaches the age of fourteen.)

This homily is in fairly good Armenian, but not quite classical.

Fol. 55. *Խրատ և կանոնք Յոհաննէս եզնկացոյ արարեալ է վ̃ս քահանայից և ժողովրդոց. ի կանոնական սահմանաց սրբոց առաքելոց և. հրպ̃ց և վարդապետաց և հօրն մերոյ վարդան վրդ̃պտի, յոր յա̃մէ ժողովեցի և գրեցի։*

ա̃. Նախ պարտ է իմանալ թէ զինչ է քրիստոնէութի̃, և զինչ է հաւատ քրիստոնէութե̃. և արդ գիտելի է զի հաւատ ա̃յ առ մարդիկ միջնոց է և շաղկապ . . .

"Precepts and canons of Hohannes of Eznka about priests and congregations, from the canonical rules of the holy Apostles and

Patriarchs and Doctors and our Father Wardan Wardapet, from all of whom I collected and copied. 1. First we must understand what is Christianity and what is Christian faith. We must then understand that faith is the mean and tie between God and man . . ."

This treatise is in half-vulgar language. Its author, John, called "of Ezenka" (*or* Pluz), disciple of Wardan whom he names, lived A.D. 1271–1326.

Fol. 56*b*. Բ. Յաղագս մկրտութեան.

Արդ քրիստոնէութեան սկիզբն և գլուխն մկրտութիւն է, որ և կնունք ասի աշխարհի բառով.

"2. On Baptism . . ." (See Or. 2334, fol. 107.)

Other sections follow on rearing a child, on marriage (of which the age is fixed at twelve or fourteen for a girl, and fifteen for a boy), on fornication, theft, swearing, perjury, foul language, hatred, love, prayer and Sunday, confession, Communion, alms-giving, fasting, on simony (ռսխաթ), &c. The tract ends fol. 71*b*, where the scribe, Stephen the presbyter, asks for our prayers.

Fol. 72*b*. Յետ գրելոյ հասարակաց քրիստոնէից կանոնս և այժմ դիցուք քհնյիցն թէ ոյք են արժանի քհնյութե̃.

Ա. Կարգեցին առաքեալքն եւ եդին հաստատուն. թէ ամբարտաւանք և հպարտք. մէգ. և սնափառք. ատեցողք և ուսումն ատեացք. քնածք. յոյլք . . .

"After writing out canons for Christians in general, let us now lay down rules prescribing the qualities essential in those who deserve priesthood. 1. The Apostles laid down firmly the rule that the overweening and proud . . ."

There follows a selection from various bodies of canons, viz. of the Apostles, folios 72*b*, 77; of Nice, folios 73, 77*b*; of Thadeus, 73; of Nerses Catholicos, 74; of Basil, 75*b*, 77*b*; of Antioch, 77*b*; of Gregory Illuminator, 77*b*; of John Philosopher, 77*b*; of John Mandakuni, 78; of the Patriarchs, 79.

Fol. 80. Գովասանութիւք կարգօ:

Անմարմնական դասուց բաղդատ. անձամբքդ սր̅ և անարատ՝ քաջ փիլիսոփայ վեհ քան զմարդ. անուանակցին քում համեմատ . . .

"Eulogistic addresses arranged in order. Rival of the fleshless hosts, holy and spotless in thyself, excellent philosopher above all men . . ."

Ends (fol. 81): Բանզի այբէն և աղամայ. մինչև 'ի քէն նկեալ հասայ. գտայ և ոչ քեզ նմանեայ. անցեալ յայժմուս և ապագայ՝ դաւիթ անունըս զէյթունցի. երգեալ սակս բան գովեստի. արիստակէս վրդպտի. որ գոտուօգէր մանեկի:

"Thus I have gone through the alphabet from A for 'Adam' to Q (the last letter), and have found none like thee in past, present, or future. David of Zêytun (Zeitoun) has sung his small treatise of praise, of Aristaces Wardapet . . ."

But a marginal note denounces David of Zêytun as a plagiarist, and attributes the above piece to the Wardapet Lucas of Keḷi (կեղեցի), who composed it in honour of his teacher, Sargis the philosopher. Lucas was author of a metrical essay on the Roman Calendar, contained in the Mekhitarist Library of Vienna, no. 88, bearing the date A.D. 1557.

The above treatise is a collection of specimen modes of addressing dignitaries of Church and State, couched in ridiculously adulatory language.

Fol. 83. A homily on the text of Solomon, They that in holiness keep their holiness shall be hallowed: Զի որք սրբութի̃ պահեն զսրբութի̃ն սրբեսցին:

Begins: Ամ գիրք ա̅ծայինն կո̅չ արդար դատաւոր քարոզեն. եւ այս է պատճառն զի մարդկան դատաստ ոչ է արդար. վս̅ զի. դ. պատճառի թիւրի. դատաստան մարդոյս, կամ վս̅ ագահութեան. կամ վս̅ կաշառաց. կամ վս̅ երկիւղի. կամ վս̅ աչառուե. զի մարդ տգետ է և ոչ կարէ զչարն և զբարին, զսուտն և զիրօն. զարդարն և զմեղօորն. ջոկել և բաժանել. իբրև զագէս սառաֆ. որ ոչ կարէ զոսկին և զպղինձն, զանակն և զարծաթն բաժանել: Այլ ք̅ս իմաստունէ և ծանկագէտ . . .

"All Divine Scriptures proclaim God to be a just Judge. And this is the reason that man's judgment is not just; for there are four causes which pervert man's judgment: ignorance, bribes, fear or respect of persons. For man is ignorant, and cannot distinguish and separate evil from good, false from true, righteous from sinful . . ."

At the end of this (fol. 93) the writer, Stephanus, asks for our prayers.

Fol. 93*b*. Homily on the text of Solomon (Prov. 18[9]), He that in his works heals not his own soul is brother of him that commits suicide: Որ զանձն ի գործս իւր ոչ բժշկէ. եղբայր է նա այնոցիկ որ անձին առնիցէ։

Begins: Անձն զբանական հոգին ասէ, ոպ̄ ասէ մարգարէն. ա̄հեայ անձն իմ զտ̄ր . . . "By himself he means the rational soul, as the Prophet says, Praise, O my soul, the Lord . . ."

Fol. 99*b*. Homily on Prov. 18[21], Death and life are in the power of the tongue, and they who hold it shall reap the fruit thereof: Մ՝ահ և կեանք ի ձեռն լեզուին և որք ընբռնեն զնայ կերիցեն զպտուղ նորա։

Begins: Առաջին խրատ վս̄ մարմնոր կենացս է ճշմարիտ մահու և կենաց պատճառ լեզուն է . . . "The first precept concerns the fleshly life. The tongue is the true cause of death andlife . . ."

At the end, Stephanus asks our prayers for himself and his parents, Sargis and Shanfash (շանփաշին).

Fol. 106. On text: Որ ողորմի աղքատին փոխ տայ ա̄յ։ (He that giveth alms to the poor man lends unto God).

Begins: Այսպէս հրամայեն վդ̄ք եկեղեցւոյ. թէ քրիստոնէից բարի գործքն. գ̄. ազգ է. և գ̄. բաժանի. առաջին պահքն. բ. աղօթքն. գ̄. ողորմութիւն . . . "The Doctors of the Church ordain as follows, that the good works of Christians are of three kinds, and may be divided into three: firstly, fasting; secondly, prayer; thirdly, alms-giving . . ."

In this homily is told the story of Enanos of Van. The last folios of it, 114–116, are by another hand, which also wrote folios 117–121.

Fol. 117. Հարցումն վս̄ Նոյի և տապանակին. թէ քանի աւր կացին ի տապանն։ պ̄տխ։ բոլոր տարի մի. "Question about Noe and the Ark. How many days were they in the Ark? Answer: One whole year."

In this tract Nakhidschevan (Նախիջևան) is identified as the spot where Noah rested in the Ark.

There follows a discussion, on fol. 118*b*, of why it was forbidden to eat blood and things strangled as a *matal*. The date of this is not given, but the following passage (fol. 118*b*) indicates that it is fairly early:—

Դարձեալ. ք̄ս. յետ մկրտութե̄, ի լեռան պահեաց զ. խ̄. օր։ և որ երեխայն նախ քան զմկրտելն. խ̄. օր ուսանի զխորհուրդն և ապայ մկրտի, և դարձեալ մանուկն. խ̄. օր յարգանդի. խ̄ օրեայ շնչաւորի հոգով. ի նոյն խո̄հրդ. և նոր մանկունք, յարգանդ մօր եկեղեցւոյ. սնանին այլ և պահեն. է̄. օր ս̄բ զգեստիւն . . .

"Again, Christ after Baptism fasted the forty days on a mountain; and just as a catechumen before being baptized is taught the Mysteries for forty days and then is baptized, and also as a child for forty days in the womb is after forty days quickened by spirit, in the same mysterious manner her new children are fostered in the womb of Mother Church, and also fast seven days in pure raiment . . ."

For the ceremonies of the Armenian Church this tract is important.

Fol. 122 (in first hand). Homily on Matt. 10[16], Be ye wise as serpents: Եղերուք խորագէտք իբրև զաւձ։

Նախ գիտելի է զի ոպ̄ մարդս հոգի և մարմին. նոյնպէս սբ̄ գրոց բանն հոգևոր և մարմնոր. է զի ա̄ծային. գրոց բանն խորին է և ծածուկ. ամէն մարդ ոչ կարեն հասկանալ . . .

"First we must understand that, as man is soul and flesh, so the text of Holy Scripture is spiritual and fleshly. In some cases the text of Scripture is profound and secret, and not every man can comprehend it . . ."

Fol. 126*b*. *՝Քարոզ վս՟ հիւր ընկալութե՟. ի բանն աւետարանին որ ասէ. օտար էի և ժողովեցէք զիս: Եւ պաւղոս ասէ՝ զհիւրասիրութե՟ զհետ երթայք: Եւ գիտելի է յօրինակաց զի ի մէջ ա՟մ կենդանեաց որ զօտարն ատէ միայն շունն է որ զնման շուն և զաննման կենդանիսն ատէ: իսկ այլ կենդանիք ա՟մ սիրեն զնման. ո՟պ գայլն զգայլն. ոչխարն զոչխարն. ձի զձի . . .*

"A homily on hospitality, on the text of the Gospel which says: I was a stranger and ye took me in. And Paul says: Pursue hospitality. And you must know from examples that among animals, though they hate other kinds, only the dog hates both dogs like himself and other animals that are not like him. For the rest of the animals love their kind, as for example wolf loves wolf, sheep sheep, horse horse . . ."

At the end (fol. 129*b*) Stephanus, the scribe, asks for our prayers.

Fol. 130. *Խրատական բանս վ՟ս խոնարհութե՟: Որդ ո՟պ ասէ առաքեալն. ա՟մ խոնարհութբ զմիմեանս լաւ համարել քան զանձինս . . .* "A moral discourse on humility." *Begins*: "As then the Apostle says: In all humility think others better than yourselves . . ."

Fol. 133. History of the Rich Man, and of God's wonders.

Begins: *Այր ոմ՟ն մեծատուն հիւանդացօ ծանր և փոխեցօ ի մահուանէն. բաշխեաց յնչից իւրոց աղքատաց լ՟ռ դահեկան . . .* "A certain rich man was grievously sick, and passed away by death. He allotted of his goods to the poor 30,000 *darics* . . ."

Fol. 133*b*. *Այլ պատմու՟ի և սքանչելիք մեռեալ մանկանն . . .* "Another history, and the miracles of the dead child . . ."

Fol. 134. *Սքանչելի տեսիլ խաչիկ վարդապետին: Սա էր աշակերտաց սրբոց թարգմանչացն սահակայ և մեսրոպայ. որ շրջեալ քարոզէր ս՟բ վ՟դ՟պն խաչիկ զբանս ա՟ծային գրոց. ի լսելիս հաւատացելոց. և ի տօնի ա՟ծայայտնուե՟ հանդիպեցօ նայ ի գիւղն ակօրի որ ստուգաբանի արկուռի յոտն աւագ մասեաց . . .*

"The marvellous dream of Khatchik Wardapet. He was among the pupils of the holy translators, Sahak and Mesrop. And the holy Wardapet Khatchik wandered about preaching the word of Divine Scripture in the ears of the faithful. And on the Feast of Theophany he happened to be in the village Akori, which is properly called Arkuṛi, at the foot of Great Masis . . ."

Fol. 135. *Պատմուե՟ այլ և հրաշիցն որ եղ՟և յերուսաղէմ:*

Վարդապետ մի որ եղև եպս. յովաննէս անուն. ի տայոց գաւառէն. այր մթին վարուք. խստամբերն ճգնաւոր . . .

Ի թվին հայոց ղ՟ճ. և հք. և ապրիլի. է. եղև սքանչելի տեսիլ յե՟մ. կայր վարդապետ մի յե՟մ պաւղոս անուն . . .

"Another history of the wonders which occurred in Jerusalem. A certain Wardapet became a bishop, John by name, of the canton of the Tayq, a man of gloomy life, austerely ascetic . . . In the year of the Armenians 672 (A.D. 1223), on April 7, was seen this marvellous vision in Jerusalem. There was a Wardapet in Jerusalem named Paul . . ."

Fol. 136. *Պատմութի մուղրոյն զանգիանու. զոր գրեաց ս՟բ վ՟դ՟պն մեր յովաննէս գառնեցին, ի թ. հ. ղ՟ճ. հա:*

Էր վ՟րդ՟պն յոհաննէս ի քաղաքն յե՟մ և գնացեալ յե՟մայ ի յորդանան գետ. յաւուր տօնի յայտնուե՟ն. եկն առ իս ասաց վ՟դ՟պն յոհաննէս պարսիկ մուղրի մի. ՟բ. որդովք և թարգման մի ը՟ իւր և հայցէր յինէն մկրտութի . . .

"History of Muḷr Zangian (?), written by our holy Wardapet, John of Gaṛni, in the year 671 (A.D. 1222). John was Wardapet in Jerusalem; and he started from Jerusalem for the river Jordan on the Feast-day of Epiphany. There came to me, said the Wardapet John, a Persian *Muḷr* (Mulla) with two sons, and an interpreter was with him, and he asked me for baptism . . ."

Fol. 137. *Այլ և պատմուե՟ անողորմ պետրոսի:*

Էր այր մի մեծատուն և անուն նր պետրոս յափրիկէ (քաղաքէ in mg.) և յաւուր միում ձմեռնային նստեալ աղքատք չեռնուին ի գէմս արևու . . .

"Another history of Pitiless Peter. There was a rich man, and his name was Peter of Africa, and one winter's day the poor sat and warmed themselves in the sun . . ."

This ends thus (fol. 139): Այսպէս աղքատացօ երանելին պետրոս և ստացօ զանանց մեծութ̅ի ի ք̅է ա̅յ մերոյ. "Thus did the blessed Peter make himself poor, and acquired riches, that pass not away, from Christ our God."

Fol. 139*b*. Life and history of Job the Just. Հայր համբերութ̅ե յոբ էր որդոցն եսաւ ի թոռանցն իսահակայ որդոյն աբրահամ. և բնակէր ի յուսիտ աշխարհի. ի կողմանս յարևելից. և էր թագաւոր որդոց եդոմայ . . .

"Job, the father of patience, was of the sons of Esau, and grandsons of Isaac, son of Abraham; and he lived in the country of Uz in the East, and was king of the sons of Edom . . ."

Fol. 141*b*. History of one who disbelieved in the Sacrament.

Ումեմն ծերոյ խստակրօն ճգնաւորի որ պարզմտութ̅բ թերահաւատէր ի հաղորդութ̅ի մարմնոյ և արեան ք̅ի. և լուեալ ՚ի ծերոց ի մաստնոց զբանս այս . . .

Fol. 143*b*. Վարք և պատմութ̅ի հարանցն զոր ծայրաքաղ արարաք։

Առ ծերոյ ումեմն բնակեալ էր եղբայր մի պղերգագոյն, և տեսանելով զծերն զի ի շաբաթևանն մի անգամ ուտելով, և ի միում աւուր ասէ ցնա՝ աբբայ ասեն ոմանք թէ առաւել ժուժկալութ̅ի ածէ զոք յամպարտաւանութ̅ի . . .

"Life and history of the Fathers, abridged by ourselves." *Begins:* "There was living with a certain old man a brother of idle habits; and seeing the old man eating once on the Sabbath, and on that one day, he said to him: Abba, some say that excessive abstinence induces pride . . ."

Fol. 143. Պատմեաց ոմն ի հարանցն. եթէ այր ոմն բնակեալ էր ի տիւրոս . . . "One of the Fathers related how a certain man lived in Tyre . . ." (See the "Lives of the Fathers," in Armenian, Venice, 1855, ii. 455.)

Other anecdotes of the Fathers of the Desert follow as far as fol. 154*b*.

Fol. 155. Sundry questions and answers. Հ̅րց"։ Քանի եղեն նշան ի խաչելութ̅են. Պ̅տխնի։ Վեց . . . "Question: How many signs occurred at the Crucifixion? Answer: Six . . ."

On folios 159 *sqq*. the question: Յարութ̅ի ք̅ի յորում ժամու էր ("At what time did the Resurrection take place?") is discussed under sixteen heads. At fol. 171, in a discussion of the Canon of the Old and New Testaments, the Testaments of the Patriarchs are included in the former; Revelation, Rest of John, the Third of Paul to the Corinthians, and that of Thadeos, in the latter. The text then continues as follows: "And, as Kḷem (Clement) says and Ananiah of Damascus, we accepted in the Church six other Books, viz. the Lections of Jacob, and two sets of Apostolic canons, the Words of Justus, the Book of Dionysius Areopagita, and the Preaching of Peter the Apostle. So that there are 36 books of the Old Testament and 36 of the New: 72 in all."

Then follows a discussion of the Ark, fol. 171*b*: Քանի օր կացին ի տապանն, *i.e.* "How many days were they in the Ark? . . ." (See above, fol. 117.)

Fol. 174. Այլ հարցմունք վ̅ս շար."

Զշարականս ով է ասացեալ. Պ̅խ. Որք զծորանս հոգոյն արբին . . .

"Other questions about the Hymn-book. Question: Who composed the hymns? Answer: Those who drank in the Spirit's influence . . ."

There follows a list of the authors of the Armenian Hymn-book, with directions for its proper use. Then a list of the authors of the various sacramental rites of the Church (see Rit. Arm., p. xxviii.). This is incomplete at end by loss of a folio after fol. 177.

Fol. 178 (in a new hand): Չորս իրք են որ զմարդն ի մեղաց պահեն. և ա̅մ բարոյ գլուխք են. Նախ որ մարդ զիւր մեղքն չմոռանայ . . . "There are four things which guard a man from sin, and all are chief forms of the good. First, that a man forget not his sins . . ."

Fol. 178*b*: *Բայց մարդս․ ՟բ․ պարգևօք առօել է քան զհրեշտակս ...* "However, in two graces vouchsafed him man transcends the angels . . ."

Fol. 181*b*. *Վ՟ն ժամանակացն յադամայ։*

Ամ ելանելոյն ադամայ ի դրախտէն առ մեզ կալ․ ի՟ջհզ, և զհայ թուականն ի վ՟ր բեր և այն է։ Ամք ի ջրհեղէն կալ վ՟չլդ․ և զհայ թուականն ի վեր բեր ...

"Concerning the times from Adam. Take years from the departure of Adam out of the Garden up to our own epoch, 20 + 976 (?), and add the Armenian era, and that is it. Take years from the Flood 3734, and add the Armenian era . . ."

Fol. 182. *Յունաց գիրն ով է արարեալ․ Պ՟խ․ կադմոս է արարեալ ...* "Who invented the Greek alphabet? Answer: Kadmus invented it . . ." (Other questions and answers follow.)

Fol. 185*b*. *Վ՟ն ժամանակաց ադամայ։*

Առաջին մարդն ադամ․ յետ ելանելոյն ի դրախտէն լեալ ամաց մ՟լ ծնանի զսէթ ...

"Concerning the dates of Adam. The first man Adam, after he left the Garden, being 230 years old, begat Seth . . ."

Fol. 187*b*. *Վ՟ն անխմոր նշխարին և անջուր բաժակին.*

Սուրբն եփրեմ ասէ խմորն սկսօ յեւայէ և ապականեաց զբնութի՟, մինչև եկն խորհուրդ բաղարջին յանապականն մարիամայ ...

"Concerning the avoidance of leaven in the Host and of water in the Cup. St. Ephrem says that leaven began with Eve and corrupted nature, until the mystery of *Azymes* came from the incorrupt Mariam . . ."

Other citations follow of Gregory Theologus, Cyril of Alexandria, John Chrysostom, Cyprian, Celestinus, &c.

Fol. 188*b*. *Վ՟ն կարգաց եկեղեցւոյ։*

Իսկ յեկեղեցի առաջ դասք․ պատրիարգ որ թարգմանին հ՟րպտք ... "Concerning Church Orders. Now the first Order in the Church is that of Patriarchs . . ."

Fol. 189. A brief chronology from Adam to Mohammed.

Fol. 190. *Առակք պիտանիք․ զոր ասացեալ է բարսեղ բարոյախօսի։*

Այր ոմն ընթանայր ի դար ի վեր տեղիս և շալկեր էր ծանր շալակաւ․ և դժուար էր աշխատութենէ ճանապարհին, հառաչէր ողոց հանէր և ասէր․ ո՞ ադամ թէ դու ոչ էիր անցեալ զպատուիրանօն, մեք ոչ կրեաք զայսպիսի տառապանքս։ Եւ ի նոյն ժամայն երևեցօ նմա հրեշտակ տ՟ն և ասէ․ տարայց և զքեզ ի դրախտի անդ և եդից մի պատուիրան քեզ ո՟պ և նմա, և թէ պահեսցես զոր ասացից քեզ, կացես և մնասցես ի դրախտին ...

"Useful fables composed by Basil the moralist." *Begins:* "A man was walking up a hill and carrying a very heavy load, and he sighed and lamented and said: O Adam, if you had not transgressed the commandment, we should not be undergoing such hardships. And forthwith appeared to him an angel of the Lord, and said: I will take you too into the Garden and lay a commandment on you as on him, and if you keep my precept you shall remain in the Garden . . ."

Other tales follow, each with its moral. The last begins (fol. 201):—

Իշխան ոմն ազնուական ունէր․ Ճ․ խոզ և իբաոց էր արկեալ ի տեղի արձակ և ջուր և կերակուր բազում էր անդ ...

"A certain prince of noble birth had one hundred swine, and he confined them in a wide place where there was plenty of water and food . . ."

Fol. 202. Forms of blessing and prayers to be used over sundry persons, especially for Armenians in their dispersion. Incomplete at the beginning through loss of a folio before fol. 202.

The first complete section begins:—

‛Նախերգանք։ Ով դասք լուսերամից և կաճառք աստեղափայլ սո՟ր հանդիսից, ծանիցէ վեհ իմաստութիդ ձեր զի որպէս ի պտոյտս կուտակեալ ալեաց ծովու անկանիցի ոք անհմուտ . . . սոյնպէս պատահեցօ անհմուտ կրթութի՟ ա՟ծային խորոց . . .

"Preface. O ranks of luminous ones and assemblies of star-lit holy festivals, be it known to your sublime understanding that like to the case of an unskilled mariner plunged into the whirlpools of a swelling sea is that of one ignorant of the discipline of Divine mysteries . . ."

The text begins (fol. 203):—

Աւրհնեալ է ա̄ծ ա̄հեալ է ամենասուրբ երրորդութի̄ն. տայ աշխարհի զխաղաղութի̄, բառնայ զպատիժն և զպատուհասն ի յարարածոց . . .

"Blessed is God, blessed the all-holy Trinity, that gives peace to the world, and relieves creatures of penalties and punishments . . ."

Towards the end (fol. 209*b*):—

Այլ և զհոյակապ և զհռչակաւոր ք̄ղքս զանեղաշէն և զա̄ծախնամ գեղավանս և . . ռամիկ ժողովուրդս ի սմայ պահեսցէ ք̄ս ա̄ծ մեր անխռով: . . .

"And may Christ our God protect in tranquillity our eminent and famous city built by the Increate and cared for of God, Gelawanq . . . together with the common people therein . . ."

The above prayers and litanies are in good, but florid, Armenian, and the scribe, Stephanus the Elder (who at the end asks for our prayers), has left lacunae where he failed to read his archetype.

Fol. 210. Ephrem's homily on Penitence.

Արդ լուացարուք. սրբեցարուք, ընկեցէք զչարիս յանձանց ձերոց, դադարեցէք ի չարեաց ձերոց զոր գործեցէք. եւ ես զեզծեալն և զժամրն . . .

"So then wash ye, hallow yourselves, cast evil away from your souls, cease your evil deeds, and I . . ." (This homily is other than the two printed under the same title in the fourth volume of the collected Armenian works of Ephrem, Venice, 1836.)

Fol. 214. Ananiah Wardapet's exhortation to patience and peace.

Արդ յորժամ մարդ շնորհս առնու յա̄յ իմաստութե̄ և երկիւղի, նա ոչ տայ պատճառս տրտմութե̄ ընկերին, և ոչ առաքէ բանս տրտմականս եղբայրն ոպ ասէ սողոմոն . . .

"So, then, when a man receives from God the grace of wisdom and fear, he gives no cause for sorrow to his fellow, and utters no words that distress his brother, as Solomon says . . ."

Fol. 216. John Chrysostom, rules and precepts.

Եղբարք իմ և սիրելիք յոյժ ահագին և սոսկալի և ահեղ է աւրն դատաստանին ա̄յ. յորժամ գայցէ ամենայքննողն և ճշմարտապէս դատաւորն դատել զա̄մ տիեզերս, և կարի անողորմ և աններելի դատաւմն և չարաչար պահանջումն . . .

"My brethren and friends, very awful and terrible and fearsome is the day of God's judgment, when the all-searching and true Judge will come to judge the world; and very pitiless and unforgiving his doom, and harsh his requital . . ."

Fol. 218. On the marriage-wreath (in vulgar idiom).

Գիտելի է զի կանոն է այնոցիկ որք սրբութ̄բ սնեանին և լինին կարիճ տղայն ժե̄ տարոյ. փեսացուէ, և աղջիկն ժդ̄. տարու հարսնացու է. և եթէ եղեն. ժզ̄. և ժբ. տարոյ. և ապա ուզեն զայս անցօոր աշխարհիս ամուսնութի. եւ պարտ է քհ̄նյին որ քննէ յառաջ և գիտենայ որ չլինին կարեւորք. և կամ կնքօորք . . .

"You shall understand that this rite is for them who have been holily brought up, and are adults. The bridegroom shall be fifteen years of age, and the bride fourteen. If they have attained those ages, and are then intent on the marriage of this transient world, it shall then be incumbent on the priest to inquire first and ascertain that they are not connected by natural or spiritual affinity . . ."

There follows a treatise on the forbidden degrees.

Fol. 224. A homily on the text, Give not the holy thing to dogs . . . *Մ՟ի տայք զսրբութի̄ն շանց . . .*

Առաջին սրբութի անուանի հաղորդութիւն. և շուն զպոռնիկն, և զբոզ արած մարդն ասէ: հալալ այր և գինն ք̄ի ոչխար անուանին . . .

"The first sacrament so called is Communion, and by 'dog' he means the strumpet or debauched. An honest man and woman are called Christ's sheep . . ."

For a less correct text of the same homily see codex Or. 2621, fol. 90.

Fol. 225. On the sanctity of wedlock.

Եւ այս է կարգն. ուր ծառն յա̅ջն ծաղկի և ապա բերէ զպտուղն. այսպէս յառաջն նշան է և ապայ ա̅հ թէ պսակն։ և այսպէ̅ս է ժամանակ մարդու որ մօրէ ծնանի և յաշխարհ գայ, թէ կարէ առանց մեղաց կենցաղոյն է առաջի բարի. ապա թէ ոչ . . .

"And this is the order to follow. As a tree first blossoms and then bears fruit, so the sign (of the Cross) comes first and then the blessing or crown. And similarly with the age of one who is born of his mother and enters the world, if he can escape the sins of this life . . ."

Fol. 235. A formula of anathematizing.

Ի հրամանէն ա̅յ և իննակի դասուց հրեշտակաց նր . . . "By the command of God and his nine orders of angels . . ."

Fol. 235*b*. A homily on Job's text, My prayers were holy before God: *Աղօթք իմ սբ էին ճշմարիտ առաջի ա̅յ։*

Եւ նախ զայս պարտ է գիտել. թէ քան զա̅մ առաքինութի̅ պատուական է աղօթքն. զի անուն իւր յայտնէ զիւր փառքն, որ անուանի աղ. զի ուր աղն պատուական է քան զա̅մ կերակուր . . .

"And first you must understand that prayer is more precious than any excellence or virtue; for their very name reveals their glory, for prayer (*aloth*) is so called from salt (*al*). For as salt is more precious than any food . . ."

Fol. 244*b*. A homily on death, on the text, Better is the day of death than of birth: *Լաւ է օր մահու քան զաւր ծննդեան։*

Եւ պարտ է գիտել զի հեթանոսք զօր ծննդեանն պատուեն և լաւ համարին քան զաւր մահուանն և վ̅ս այն պատճառին պատուեն զաւր ծննդեանն . . .

"And you must know that the Gentiles honour the birthday, and account it more excellent than the day of death; and that is why they honour the birthday . . ."

Ends (fol. 255*b*): *Վասն այդ պատճառին կանուխ մահ տայ ա̅ծ իմաստնոցն և արդարոցն, և տանի առ ինքն զի լցվի կարօտութի̅ նց և ազատէ ի մեղաց տրտմէն և ի փորձանաց աշխարհիս և հանգուցանէ իբրև զաշխատեալ մշակ ի բարի. Որոց արժանի արասցէ քս̅ ա̅ծ զստեփանոս և զա̅մ քրիստոնեա.*

"For this reason God grants early death to the wise and just, and takes them to himself in order to fulfil their needs, and rescue them from the sins, sorrows, and trials of this world, and that he may give them rest as hard-worked and good servants. Of such reward may Christ God make worthy Stephanositch and all Christians."

Fol. 255*b*. Homily on Pride. On the text of Solomon, The Lord opposeth all that are proud, and giveth grace to the humble: *Տր ամբարտաւանից հակառակ կայ. տայ շնորհս խոնարհաց։*

Եւ գիտելի է զի ա̅ծ բնութեամբ բարի. և յիւր բարի կամացն շարժեցաւ առնել զարարածս. չկամեցաւ բուն բարին զիւր առատ բարին միայն վայելել . . .

"And you must understand that God is by nature good, and by his good will was moved to make his creatures. He willed not his own good . . ."

The scribe, Stephanus the Elder, nowhere gives his date. On fol. 257*b*, in lower margin, a later hand has written: *թվին ռ և ղ̅բին ես յոհանս նիզանվեցայ*, *i.e.* "In the year 1092 (A.D. 1643) I, John of Nizanow (?)."

Another hand writes on the blank page fol. 258*b*: *էռ.բճ տարին տեսնուք թէ քանի վաթսուն կանէ ճ̅ի վաթսուն առօ*, *i.e.* "7200, let us see how many times sixty times 120."

At the beginning of the volume, fol. 1*a*, which was left blank, is the note:—

Շնորահ տր ներսէսն յաջորդեաց [զաթոռն] ի թվին հայոց զճժգ. և էր յայնժամ. կբ. ամաց յորժամ ձեռնադրեցօ. կթղկս. և եկաց. թ. տարի կթղկս. և վաղճանեցաւ։

Վաղճանեցօ ներսէս լամբրոնացին. Խբ. ամաց թվին. զճիզ. նահատակեցօ ծերենց գրիգոր ղւաթցին որ նա ինքն է վկայ այսէրն և գանձ ասացն ըճհգ

Վաղճանեցաւ պետրոս գեղադարձն ի թվականիս հայոց ՆՃԼէ ամին։

"Sir Nersês the Graceful succeeded to the throne in the year 613 (A.D. 1164), and was 62 years of age when he was ordained Catholicos, and he lived nine years as Catholicos, and then died. Nersês of Lambron died at the age of

32, in the year 626. Gregory Ḷlathetzi (of Khlath), the elder (*dzerentz*), was martyred . . . Peter who turned back the river died in the year of the Armenians 507 (A.D. 1058)."

The first two of the above may be in the hand of Stephen, the scribe. The third is in a contemporary hand.

A later hand then adds the following: *Գրիգոր Նարեկացին էր Թվին Հայոց ՆԼԲ· ի Հրպտութե տր Վահանայ. և ի Թգրւեն յունաց Վասլի և Կոստանդնեայ· իսկ Թգր Վասպուրականի Սենեքերիմ Արծրունեայ* . . . "Gregory of Narek lived in the year 432 (A.D. 983), when Sir Wahan was Patriarch and Basil and Constantine were Emperors, and Seneqerim of the Ardzruni King of Waspurakan."

These dates have no bearing on the age of this MS.

On fol. 7*b* is scribbled a note, under the date *ռմե* (1205 = A.D. 1755), by one John, who was, he says, ordained two years earlier, *ռմգ* (A.D. 1753), on Oct. 30: this MS. is therefore anterior to that date. Below is a note of the Mekhitarist of Venice, Father Alexis A. Howsepian, dated 1909, as follows: "Read my memorial in the Book of Epiphanius of Cyprus on the text of Genesis in the British Museum, and you will find the date. Remember me also in your prayers."

103.

Or. 7596.—Modern paper. Size, external 9 by 7 inches, of text 7½ by 4½; written, 24 lines to a page, on 58 folios, in modern *notergir* or notary's hand.

This volume is a copy, made in 1893 or 1894, by Têr Galoust Mkrtchean, Archimandrite of Edschmiadzin, of a codex preserved in the private library of the Patriarch of Armenia at Valarshapat. The title is given on fol. 1 as follows: "The book called a Key of Truth. It was written in the year of the Lord 1882 (*read* 1782), but of the Armenians 1232, and in the canton of Taron."

Fol. 2. *Առ առ սիրելի ընթերցօղսդ։ Թէպէտ բազմութիւնք զբաղմանացս և փորձութիւնք ալէկոծմանց աշխարհի և յոգնադիմի պարաւանդութիւնք յոյժ զանազան մրրկութիւնս անցաւոր կենցաղոյս կարի վերակացեալք ի վերայ մեր, ոչ ներէին մեզ բուռն արկանել զայսմանէ հարկաւոր գործոյ* . . .

"Address to my dear readers. Although the throng of distractions and the trials and tempests of the world, and the manifold hindrances strong to disturb our transitory life in various ways, have sorely beset us and suffered us not to undertake this necessary work . . ."

Fol. 3. *Յաղագս սուրբ մկրտութե տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի* . . . "Concerning the holy Baptism of our Lord Jesus Christ . . ."

Fol. 22. *Յաղագս անուանադրութեան երեխային։ Պարտեմք զկնի ծննդեան ՟է օրեայ գնալ ի տուն ծնեցելոյն աւուր ութերորդի* . . . "Concerning the giving of a name to the catechumen. We must seven days after the birth proceed to the home of the new-born child on the eighth day . . ."

Fol. 23. *Խրատ վասն մկրտողաց, թէ զորպիսին պարտ է նոցա մկրտել։* . . . "Directions for those baptizing. Of what sort shall they be who may be baptized . . ."

Fol. 26. *Յաղագս թէ զինչ է և պարտ ընտրելոյն խօսել և կամ ասել տալ նոցա։ Այս ինչ դաւանութիւն և պարտ է ընտրելոյն տալ ասել նոցա այսպէս· Խոստովանիմք և հաւատամք զաստուած մի ճշմարիտ գոլ* . . .

"Concerning what it is the duty of the elect one to recite or what he causeth them to say. The following confession of faith it is further the duty of the elect one to cause them to repeat, as follows: We confess and believe that there is one true God . . ."

Fol. 33*b*. *Եւ յաղագս խրատոյ ձեռնադրութեան* . . . "And concerning the rules of Ordination . . ."

Fol. 38. *Յաղագս ձեռնադրութեան ընտրելոյն և 'ի կոչումն սոյն աստիճանիս։*

Արդ՝ զկնի ճշմարիտ հաճելոյն Առաջնորդին իշխա-

նաց և իշխանապետացն. ապայ պարտ է երիցանց ածել զայրն այն առաջի առաջնորդին մեծաւ զղջմամբ և արտասուօք։ . . .

"Concerning the ordination of (*lit.* imposition of hands on) the elect one and for the calling of this grade. Now after he hath been truly approved by the president, by the rulers and arch-rulers, then shall the elders lead that man before the president in great repentance and in tears . . ."

Fol. 45. *Լուծմունք վասն հարկաւոր բանից տեառն մերոյ Յիսուսի քրիստոսի զոր սուրբ աւետարանիչքն վկայեալ են* . . . "Explanations of important sayings of our Lord Jesus Christ, to which the holy Evangelists bear witness . . ."

Fol. 46. *Յաղագս ստեղծման Ադամայ և տեառն մերոյ Յի Քրիստոսի* . . . "Concerning the creation of Adam and of our Lord Jesus Christ . . ."

Fol. 49. *Յաւելուրդ բանից ասացելոց. Դարձեալ հարցանեմ ձեզ ուրանող փափիցդ* . . . "Appendix to the above. Again I ask you, gainsaying popes . . ."

Fol. 50. *Խրատ քրիստոնէականի.*

Եթէ ոք կամի որդեակք իմ զուղղափառ դաւանութիւն ստանալ, նախ նոցա պարտ է լիակատար հարցաւոր հարցմունս և զդաւանութիւնս ստանիլ։ . . .

"Instruction of a Christian. If anyone desire, my little children, to acquire the Orthodox Faith, it is first necessary for him to learn fully the necessary questions and the Confession . . ."

A catechism follows arranged by way of question and answer.

Fol. 57*b*. Colophon :—

Գրեցաւ 'ի գաւառն տարօնոյ Յամի տեառն 1782.

Իսկ ըստ հայոց ՌՄԼ-ին.

. . . . ամենապայծառ յոհաննէսին վահագունոյն քանզի սոքա մեծաւ ջերմեռանդութեամբ խնդրեցին 'ի մէնջ. իսկ վասն խնդրելոյն նոցին յաճախեաց 'ի սիրտ իմ սէրն ճշմարտութեան։ վասն որոյ ո՛չ կարացի թաքուցանել զշնորհ սուրբ հոգւոյն։ Այլ ըսկսայ կարգաւ գրել զսուրբ խորհրդարան և զբանալի ճշմարտութեան վասն սիրոյն խնդրողաց և ընդունողաց։ Նա և երես անկեալ ջերմ սիրով և հաւատով խնդրեմ 'ի ձէնջ, զի դուք զթերութիւն, զպակասութիւն և զսղալմունս շարադրութեան կամ քերթողութեան. Այլ և թէ զվանկից, թէ զգրոց, թէ բառից և թէ ըղբանից և եթէ զութը մասանց արհեստին։ եթէ 'ի սոցանէ զսղալումն և զպակասութիւն ինչ գտանիցէք, ո՛չ եթէ 'ի մէնջ եղեալ է, այլ անվարժ գրչաց գոլով 'ի սմա մտեալ է։

Փառք հօրն էականի և որդւոյն իւր միջնորդի և բարեխօսի. Այժմ և միշտ և յաւիտեանս աւիտենից, Ամէն։

"It was written in the province of Taron, in the year of the Lord 1782, but according to the Armenian era 1230."

(Here a folio is lost and only the end of the colophon is left, as follows :)

". . . of the all-glorious John the Excellent. For they with great fervour entreated us; but because of their entreating the love of truth abounded in my heart. Wherefore I could not hide the grace of the Holy Spirit. But I began to write out in order the holy Sacramentary and the Key of Truth for love of those who ask and receive. Moreover, I humbly entreat you, you with warm love and faith, to forgive the shortcomings, the insufficiencies, and the faults of composition or of grammar. And also as touching the syllables, or writing, or verbs or nouns or eight parts of the art, if, in regard to them, ye find any errors or shortcomings, they are not due to ourselves, but have found their way into it and are due to unpractised copyists.

"Glory to the Father truly existent, and to his Son our Mediator and Intercessor, now and ever and to eternity of eternities. Amen."

It would appear from the above that the copy of 1782 was not the author's autograph, but itself the copy of an earlier book; for the reference to scribes, to whom the faults enumerated are due, cannot refer to future faults of future scribes; for, firstly, such a warning against future scribes would be unique; and secondly, references of the kind to the faults of previous scribes are very frequent in the colophons of Armenian codices, and are often couched in language identical with what we have here. That this MS. had a pedigree and was not for the first time written in 1782, is also clear from the occurrence in it of a long textual doublet; for the section on fol. 28, beginning *դարձեալ ընտրեալն քաղցր դիմօք*, agrees in matter, and even verbally, with the next section, beginning on fol. 29*b* with the words: *դարձեալ առնու առաջի իւր ընտրեալն*, a clear proof that the scribe of 1782, if not an earlier scribe, had before him two copies of the Baptismal rite, and conflated them where they varied from each other. An examination of the text equally shows that the chaptering and the references to Oscan's printed Bible of the year 1682 were added, probably in an earlier copy of the work, later than the text was composed. The ritual portions of the text, moreover, must be of considerable antiquity, for they reflect that early stage of dogmatic evolution known as Adoptionism only traceable in very early documents of the Armenian Church; and the term *elect one* was hardly used after the third century to denote a presbyter except among the Manichean sects.

This copy reproduces page by page the MS. of 1782; but the latter is itself imperfect, as much as one-fourth of the folios having been torn out of it in the month of April, 1837, when it was seized and taken away from the members of the so-called Thonraki sect in Arkhwêli. In 1835 one George, an elder of their church, was still using it for purposes of cult. A full account of the seizure of the book, together with the text and translation of this copy, is contained in the following work: "The Key of Truth, a Manual of the Paulician Church of Armenia," by Fred. C. Conybeare, Oxford, Clarendon Press, 1898.

BULLS.

104.

Or. 5074.—Album. Size, external, 18½ by 12½ inches. Recent binding in boards, entitled on cover *կոնդակներ* or Bulls.

Contents:—

1. Paper, somewhat torn in upper half. Size, 17½ by 8¼ inches. Written in a large, clear *notergir* or notary's hand, with red initials. Bears impress above, in red, of Patriarch's stamp.

A Bull of Astuadzatur Wardapet of Jerusalem, announcing that Mahdavi Hauthantil has visited Jerusalem, and is to be regarded as a reliable emissary.

Begins: *Ի սբ և փառաւորեալ ... և մեծապայծառ հրաշալի ... Ի տէր Ածատուր վարդապետէ սբ Եմայ՝ հասցէ աղօթք առաքելական և օրհնութի ածային ի վր հաւթանտիլին, և քո եղբաւրն շէրմէզէնին. և միւս եղբօրս գրիգորին և որդոցս յակոբին. պապոյին, ասլամազին. և ձեր ահնեալ տանց և բնակութեց ընչից և ապարանաց որդոց և դստերաց ...*

Գրց. թվն ռ. ղթ ։

"From the holy and glorious ... and resplendent marvellous see ... from Sir Astuadzatur Wardapet of holy Jerusalem. May the Apostolic prayer and Divine blessing fall upon Hauthantil, and thy brother Shêrmêzên, and thy other brother Grigor, and thy sons Jacob, Papoy, Aslamaz, and thy blessed abodes and dwellings, the chattels and palaces of sons and daughters ... Written in the year 1099 (A.D. 1649)."

Astuadzatur was Patriarch of Jerusalem A.D. 1645–1654.

2. Paper. Size, 12 by 8 inches. Written in a clear *notergir* or notary's hand, with Patriarchal stamp above, and red initial letters.

A Bull of Nahapet Catholicos in Valarshapat, announcing that Têr Joseph has arrived safe with his alms. It is dated July 18, 1143 (A.D. 1693), from the Convent of the Holy Forerunner.

Begins: *Յի քի ծառայ տէր նահապետ կաթողիկոս ամ հայոց և պատրիարգ վաղարշապատու ...*

Ահա յայտնի լինի քրիստոսիրութեդ ձերոյ, որ զընծայն քաղաքիդ ձերոյ ընդ ձեռամբ տէր յովսեփին՝ անվնաս եհաս ի սբ աթոռս ... այսինքն. Կ. լիտր մոմ. և այլ զուրկէլ և զձուկն ... Յուլիսի. ժը. ռճխգ. թվոյ, ՚ի վանք սբ կրպտին ։

"The servant of J. C., Sir Nahapet, Catholicos of all Armenians, and Patriarch of Waļarshapat ... Behold, it is manifest to your Christ-loving self that the offering of your city entrusted to Sir Joseph has reached unharmed the holy see ... to wit, 60 litres of wax and also the fish ... July 18, 1143 (A.D. 1693), in the *wanq* of St. Karapet (*i.e.* Forerunner)."

The Patriarch further sends his blessing to *աւագ տէր դաւթի, և երեսփոխան պարոն պէժօյիդ* (*i.e.* the Arch-lord David and the Vicegerent Paron Pêžoy), who seem to have made the offering of wax, &c.

3. Paper, much yellowed. Size, 17½ by 11¼ inches. Written in clear, regular *notergir* or notary's hand, with Patriarch's stamp in red above; coloured flower-and-bird capitals, and image of the Patriarchal church usual in such documents.

A Bull of Nahapet Catholicos in Valarshapat.

Յի՟ ք՟ի ծառայ Նահապետ . . .

Շնորհք առաքելական և ա՟ծային բազմապատիկ ա՟հուին և նախախնամական փրկութիւն եկեսցէ 'ի վերայ սիրելի որդւոցդ մերոց տանուտէր գեորգուդ, և այլ Թիլֆիսու յա՟յ ա՟հեալ քաղաքի . . . քահանայից . . . գրեցաւ ի Թուին հազար հարիւր . քառասուն և երեք յուլիս ամսոյ տասն և ութ : . . .

"Nahapet, servant of J. C. . . . May Apostolic grace and Divine manifold blessing and Providential salvation come upon our loved sons, the laird George, and also on the Divinely blessed city of Tilfis (Tiflis), . . . on the priests . . . Written in 1143, July 18."

The above Bull confirms Joseph, a priest, in the authority already conferred on him by Eleazar, his predecessor, and is dated 1143 (A.D. 1693), July 18.

4. Paper. Size, 12½ by 8½ inches; in clear, regular *notergir* or notary's hand, with Patriarchal stamp above, and large bird-initial.

It begins in the usual fashion: "The servant of J. C., Sir Nahapet, Catholicos of all Armenians and Patriarch of Waḷarshapat . . ." (*Յի՟ ք՟ի ծառայ տէր Նահապետ կթ՟ղկս ա՟մ հայոց և պատրիարգ վաղարշապատու* . . .); and announces to *տանուտէր պարոն գօրկի*, *i.e.* to the laird Sir Paron George, that Têr Joseph has reached the convent with 60 litres of wax (*Կ լիտր մոմ*), and has been appointed an arch-presbyter of the Holy Cross Church (*սբ նշանին աւագ երէց*). Dated July 18, 1143 (1693), from the monastery of St. John Karapet (*i.e.* Forerunner).

5. Paper. Size, 16 by 8 inches; in clear *notergir*, with bird-initial and scroll-work above in green and red. In margin is the seal of Nerses Wardapet, whose blessing the document conveys.

Յի՟ ք՟ի Նուաստ ծառայ Ներսէս վարդապետ: Եւ այլ միաբան աղօթարարացս որք կամք 'ի դուռն ս՟ր ուխտիս չարեքու անապատիս: Յորոց ժամանեալ հասցէ գիր օրհնութե՟, և նամակ պահպանութե՟, շնորհք առաքելական . . . 'ի վերայ ք՟ասէր յօսէփիդ, և քոց որդոցդ յօհաննէդ, աբրահամիդ, ա՟ծադրիդ աղէկսանդրիդ, և մօրս մց լալէդ: ամէն . . . գրեցաւ նամակս օրհնու՟ե, 'ի Թուին հայոց, ռ՟ճխը:

"We, the humble servant of J. C., Nersês Wardapet, and the other prayerful members of the Coenobium, who live at the gate of the holy congregation (*lit.* vow) of the cloister (*lit.* desert) of Tchareq: from whom may this document of blessing and letter of preservation, with grace Apostolic, reach without fail or delay . . . thee, the Christ-loving Joseph, and thy sons, Johan, Abraham, Astuadzatur, Alexander, and their mother Lal. Amen . . . This letter of blessing was written in the year of the Armenians 1148 (A.D. 1698)."

6. Paper, somewhat torn at upper margin. Size, 13¾ by 8¾ inches. Written in clear *notergir*, with red impress above of Patriarchal seal, and bird-initials.

A Bull conveying the blessing of Nahapet Catholicos to the city of Tiflis in return for offerings made to the convent at Valarshapat, and bidding the faithful not to forget to send wax and other alms.

Begins: *Յի՟ ք՟ի ծառայ տէր Նահապետ . . . գրեցաւ օրհնութե՟ նամակ 'ի Թուին ռ՟ծբ յուլիս ամսոյ վեց . . .*

"The servant of J. C., Sir Nahapet . . . This letter of blessing was written in the year 1152 (A.D. 1702), July 6 . . ."

7. Paper, much yellowed. Size, 16 by 9 inches. Written in clear *notergir*, with black stamp in left margin; coloured bird-initials and arabesque above them, resembling in style those of no. 5.

A Bull of thanks and blessing for offerings received, from the same Nerses who dictated no. 5, and beginning in the same terms. Addressed to *մէլիք գօրգ*, *i.e.* Meliq George, and his house, to his sons *զուրապիդ* (*or* Zourap), *եսայուդ* (*or* Essay), *պապոյիդ* (*or* Papoy), and their mother *խան փէրվոհիդ տանդ ա՟մ*. *i.e.* Khan Phêrwoh of the whole house. Dated 1152 (A.D. 1702).

8. Paper. Size, 16 by 9½ inches. Written in a large, regular *notergir* or notary's hand, with red Patriarchal seal above, and decorative initial.

Յի Քի ծռյ տէր Աղեքսանդր կթղկս ամ Հայոց և պատրիարգ վաղարշապատու՝ լուսակառոյց և տիրաշինեալ լուսազարդ սբյ Աթոռոյս Էջմիածնի ... շնորհք ... ՚ի վր յայ օրհնեալ քաղաքիդ Թիֆլիզու, քահանայից, գօլվաթաւորաց երեսփոխանաց, տանուտերաց, և առհասարակ ամ ժողովրդոց ...

"The servant of J. C., Sir Alexander, Catholicos of all Armenians and Patriarch of Waḷarshapat, of the by-light-established, by-the-Lord-edified luminous holy see of Edschmiadzin ... grace ... may grace descend on the Divinely blessed city of Tiflis, its priests, vicars, householders, and all the congregations ..."

This Bull confirms Têr Joseph and his son Têr Abraham in their authority and revenues as priests. Dated Sept. 26, 1157.

9. Paper. Size, 11¾ by 7¾ inches; in a heavy *notergir* or notary's hand, with Patriarchal seal above in red, and decorative initial.

A Bull of the same Alexander who dictated no. 8, and beginning in the same manner. He sends his blessing to the city of Tiflis (Թիֆլիզ) and to the priests of the Church of the Holy Emblems (*or* Cross: սբ նշանի), notifying that Têr Joseph was appointed, by previous Catholici, Chief Elder (աւագերէց) of that church, and that he has been confirmed therein by himself, and exhorting the city, priests and laity, of Tiflis to obey Joseph. Dated Oct. 24, 1157 (1707).

10. A letter of the Joseph referred to in the above Bulls, declaring that he entrusts his church, &c., to his son Abraham. Written in a large bold hand. Dated March 12, 1159 (1709). The upper part is worn into holes.

Պատճառ գրոց այս է, որ ես տէր Յովսէփս գնացի Վան ..... իմ ուրբաթն (?) ածանից (?) առէ պատուհաս և պատիժ։ Թողի այսչափ ժողովուրդ դաս ... արով ..... Տէր Աբրահամին ձեռն։ Նախ և առաջ Մէլիք Գիւրկին; և իւր եղբայր ..... ն։ Խօջայ Նարի .. տարն։ Ղարինին Գասպարն։ Նաղկալ Խուտինինք։ Անաշելինց Դաւիթն։ Օնէփէ .. ինց։ Արութիւնն. իւր եղբայր Գիւրկին։ Մանկօն, և իւր եղբօր որդի Մովսէսն։ և իւր եղբարքն Մելքօն և Նէրօն։ Խուտինի որդի փարսադանն։ Ղարհ Պառնինց Սիմօն։ Վամազինց Դաթօի որդի Նէժան։ Նաղկալ Կօկին։ և իւր փեսայ Գիգօն։ Աւլան Պէկինց Գասպարն, և Աւետին։ Նրասս Զալին։ Մանթ Պօղոսն։ Նարաթն փասօն, և Գասպարն. Ալցի Դաւիթն և իւր աղէրքն։ Սօրողանին։ Գիւրկին. Ալցի, Գուրկէնինց. Ամիրն։ Գուրկէնինք։ Ճ՛անգաղերցին, և եղբայր Գիւրկին։ Յեղինց Վաղարի որդի Դաւիթին։ Մանէսինց Գիւրկին։ Զալին։ Արութիւն։ Սափարն։ Նազարն։ Զատիկօնց Զուրաբն։ և իւր որդիքն, Խասօն, և Մելքօն։ Միւս Զատիկօնց Արութիւն։ Մուրասն։ և ՍՀաննն։ և եղբայրքն ընդ նմայ։ Ջլընկդար Արիւթիւն։ Ողինց Նազարն։ և եղբայր Առաքելն, Կանազօր Արութիւն։ Օնէփէկինց իւր քվեր որդի Նարէն։ Նալչաքար Մուքելի որդի Մէրաբն։ և իւր եղբայրն։ Զանդուխադ Մելքօն։ և իւր որդի Սահակն։ Խէչիկինց։ Ճ՛արճարի որդի, Նարէն։ Մուած Ղերմազանն։ իւր որդի Եսդատէն։ և իւր գանազօ փնէրն։ և իւր եղբարքն Գիւրկին, Եսդատէն։ Ղերմազանն։ և իւր որդի Գիօն։ Օսաւկցի Դաւիթն. Աւանինց քանարաչի Գօգին։ և Արութիւնն։ Զուրապն։ և եղբայր Զալին։ Խատինի որդի Մովսեսն։ և իւր եղբայր Նէժանն։ փարսադանն։ Վուկասի որդի Գիւրկին. և եղբայր Զուրապն։ Գիվան Ղավէն։ փալանդուզ Աւթանդիլն։ Խուրու Յովսէփն, և իւր փեսայն։ Սարուխանինց Ղիօն։ Դարփին Արիւթիւն։ Խարազ Գասպարն։ և իւր եղբօր որդին։ Աբօն, և իւր քոյրն և փեսայն Մէրաբն։ Աւանի որդի Խասօն։ և իւր եղբայր Գօգիէն. ՚ի եղբայրք, Մանկօն, և Սիմօն։ Սարուխանանց սիրէլին, Դամբուրաչի Աւլանի որդի Գիւրկին, Խնքպտու որդին։ Միլածինց Նասխիդէն։ և իւր եղբայրն, և իւր փեսայ Դարփին Արիւթիւն։ Մանկօի Ճօրան Աւագն։ Մովսէսի Ճօրա Մարգարէն։ Մէկօարէ Աւլան։ Հուսմցի Արութիւն։ Ալցի Աստուրն։ Դաւթի Ճօրա Նիծինէն։ Կոստանդի որդի Գիւրկին։ Օինծղարեցի Ղերմազան։ Աւլա՝ պէկինց Գասպարի Ճօրա Ղերմազան։ Ելիսեցի Թուր շինող. Զաքարէն։ ՚ի. որք՝ որ մէկ. Նաքօինց. Եսդատէն. մէկն. Դամբուրաչի Աւլանի որդի Գիւրգին Ամծացնում։ Կախարդ Թամարօն և իւր փեսայն, Դանչցի Նալասան։ Օսաւկցի Ղերմազան։ Որբիվէրի կնկաքն։ Եսթէրն. Խլի քոյր՝ Մարիամ։ Ղօնէինց Թինարփն Թանդինինց, Նալին։ Հերիքնազն։ Թաւստյի քոյր

Մարանն։ մէկ տուն ժողվդ. քարափի թաղումն։ Այսչափ ժողովուրդս թողի իմ որդի տէր Աբրահամի ձեռն։ Ի հայրապետութեն տն Աղէքսանդրի. կաթղկսին։ և ի թագաւորութեն Վախդանք, խանին։ ես տէր Յովսէփ որ գնացի Լանդակար . . (?) էր թիվն ռ. ճ. ծթ։ Ի մարտի. ժբ. գրեցաւ վերջ։

"This is the ground of this document, that I, Sir Joseph, am departing to Ḷan . . . on Friday (?) of the . . . punishment and penalty. I have left the following members of my congregation . . . in the care of Sir Abraham: First and foremost, Meliq Giurkin, and his brother . . . : Khodschay Bari . . tar: Shatinin Gaspar: Baḷkal Khoutininq: Anashelintz Davith: Dznêphê . . intz: Aṛuthiun: his brother Giurkin: Mankôn, and his brother's son Moses: and his brothers Mêlqôn and Bêrôn: Khoutini son of Pharatan: Shar Paṛnintz Simon: Ḷamazintz Dathav son Bêžan: Baḷkal Kôkin: and his son-in-law Gigôn: Aslan Pêkintz Gaspar, and Avetis: Brasô Zalin: Month Pôḷos: Barath Phasôn, and Gaspar: Altzi Davith and his children, Sôrozanin, Giurkin, Altzi, Gourkenintz, Amir: Gourkêninq: Djongodertzin (? = Elder) and brother Giurkin: Yezintz Ḷazari son of Davith: Manêsintz Giurkin: Zalin: Aruthiun: Saphar: Nazar: Zatikavintz Zourab: and his sons, Khatôn and Melqôn: the other Zatikavintz Aruthiun: Mourat: and Ohan: and his brothers with him: Dslŭnkdar Aruthiun: Ôdintz Nazar, and his brother Aṛaqel, Kanaḷôb Aruthiun: Dznêphêkintz, his sister's son Babên: Naltchaqar Mouqel's son Mêrab; and his brother Zandoukhaz Mêlqôn: and his son Sahak: Khêtchikintz: Djardjar's son Babên: Saṛadj Shêrmazan: his son Êsdatên: and his Ganalav Phnêr: and his brothers Giurkin, Êsdatên: Shêrmazan: and his son Giôn: Dzauktzi Davith, Avanintz of Qanaradsch Gôgin: and Aruthiun: Zourap, and brother Zalin: Khatini son of Moses, and his brother Bêžan: Pharsatan: Lucas' son Giurkin, and brother Zourap: Diwan Shalwên: Phalandouz Authantil: Khourou Joseph, and his son-in-law: Saroukhanintz Shiôn: Darphin Aruthiun: Kharaz Gasbar, and his brother's son: Abôwn, and his sister and son-in-law Mêrab: Avan's son Khatôn: and his brother Gôgiê's two brothers, Mankôn and Simôn: Saroukhanantz the Friend (*sirêlin*), Dambouratch Aslan's son Giurkin, Khŭpt's son: Miladzintz Naskhidên: and his brother, and his son-in-law Darphin Aruthiun: Mankav's boy (*or* servant) Avag: Moses' boy Margarê: Mêkôtrê Aslan: Houṛmtzi Aruthiun: Altzi Asatour: Davith's boy Bidzinên: Kostand's son Giurkin: Dzindzḷarêtzi Shêrmazan: Asla' Pêkintz Gasbar's boy Shêrmazan: Lisêtzi Thour, builder (*or* mason): Zaqarê: two orphans, the one Babônintz Êsdatên; the other Dambouratchi: Aslan's son Giurgin Amêdzatznoum: Kakhard (*i.e.* wizard) Thamarôn and his son-in-law, Gandschtzi Balasan: Dzauktzi Shêrmazan: Orbiwêri Knktiq: Êthêr, Khoul's sister, Mariam: Shonêintz Thinarph Thandinintz, Lalin: Hêriqnaz: Thoumay's sister Maran: A single house, congregation, Qaraph's Burial (*thaḷoum*). This is the congregation I have left to my son Abraham's care. In the patriarchate of Alexander Catholicos, and in the reign of Wakhdanq Khan, I, Sir Joseph, who am departing to Landakar . . . in the year 1159 (A.D. 1709), March 12. End of document."

Owing to careless punctuation, it is not always clear in the above document which names belong to which.

11. Paper. Size, 17¾ by 12 inches. Written in a square form of *notergir*. The title is written in gold; richly decorated bird-letters form the first word Յի. Inside the lower loop of the Յ is the purple stamp of the Patriarch.

Title: Կայսերուհին եկատարինէ հանդերձ կայսերազուն և թագաժառանք որդւովն իւրով և թոռամբքն և տմ ժառանգորդօք տծապահ կայսերութեն։

Յի քի [ծ]առայ էր [Ղ]ուկաս կաթուղիկոս և ծայրագոյն պտրիրք տմ հայոց առաքելականի [ե]կեղեցւոյս քի. նա և լուսակերպ և քնարիչի մեծի աթոռոյ սուրբոյ էջմիածնի . . .

"To the Tsarina Catharine, together with her imperial son and heir to the throne and her descendants and all heirs of the Divinely protected Tsardom. The servant of J. C., . . . Lucas . . . Supreme Patriarch of the Church of all Armenians, also of the holy see of Edschmiadzin . . ."

In the sequel the Patriarch sets forth that he has succeeded Simeon Catholicos, and begs for the friendship of the Russian Empress. Dated Dec. 31, 1781.

There is a note at the end, in the handwriting of the Patriarch, authenticating the document: *Այսքան գրեցի իմով ձեռամբ ի հաստատութիւն վերոյ գրեցելոց։* "So much I have written with my own hand for the confirmation of the above document."

12. Paper. Size, 12½ by 7¾ inches. Written in a rude *notergir*. Torn on right side.

Յի քի ծառայ որ ղուկաս կաթողիկոս և ծայրագոյն պատրիարք ամ հայոց . . . "The servant of J. C., Lucas Catholicos, Supreme Patriarch of all Armenians . . ."

The letter is of the nature of a passport and recommendation to Têr Grigor, Bishop (*առաջնորդ*), Martiros Wardapet and suffragan of Têr Lazar, who had brought twenty *thouman* drams to the holy see (*զի թուման դրամն ի սբ աթոռս*), &c. Dated Oct. 10, 1238 (A.D. 1788).

13. Paper. Size, 13 by 8 inches; in small square *notergir*, with coloured initial letters, and Patriarchal stamp in red above the text.

A Bull of the same Lucas Catholicos, thanking and blessing the priest Grigor who had given 15 *thouman* (*թուման խոստմունսդ*) and other gifts, viz. *թուման եւ հողերամբն և քառանեից և կողոպուտի աղագաւ* . . . to the Primate or Bishop (*առաջնորդ*) Martyros, coadjutor of Lazar the priest, for the good of the Patriarchal see. Dated Oct. 11, 1238 (A.D. 1788), from Walarshapat.

14. Paper. Size, 17¾ by 11¼ inches. Partly printed. Two hand-illuminated angels uphold the official stamp, surrounded by rays of light, above the text.

Ի լուսաւորչակերտ գրանէ 'ի մուրատատու մշու սբյ կարապետի՝ լուսաւորիչ գերեզմանէ . . . (enumerates the holy sites) . . . և ի սոցունց անարժան սպասաւոր և պաշտօնեայ 'ի սոր վարդան վարդապետէ։ Յորոց ժամանեալ հասցէ գիր սիրոյ և օրհնութեան, նամակ պահպանութեան, շնորհք առաքելական . . . ի վերայ . . . գրիգոր պօղոսեանիդ . . . և ի լուսաւորչէն մերմէ կառուցեալ մուրատատու աթոռ նորա է՛ մեղ տեղի պարծանաց։ . . . հանապազ ջանայք առաւս ոչոք ձեռօվք ժարաժամ 'ի պայծառութեան պահել զսուրբ աթոռս նորա. որպէս ահա վկայուղ սիրոյ ձեր առաքեալ էիք մին պանծախ լի ոսկի 'ի ձեռն յակոբ խաչատուրեանին վարդապետին . . . գրեցաւ . . . 'ի թուին 1271 յուլիսի ժե առ դրան սրբոյ կարապետի շնորհատու աթոռոյս։

This is a Bull of Wardan Wardapet of the Holy Sepulchre Church in Muratat of Moush, sending his blessing to Grigor Poḷosean. He remarks that his throne bestowed by Mourat was founded by the Illuminator, and is his place of boasting. He exhorts Grigor to continue his gifts for the adornment of the see, and assures him of the receipt of gifts sent by Jacob Khatchatur. Dated in the year 1271 (A.D. 1821), July 15, at the gate of the Church of the Holy Forerunner.

Bought of Madame A. Raffi, October 7, 1896.

POEMS, TALES, AND APOLOGUES.

105.

Or. 6990.—Paper. Size, external 6¼ by 4¼ inches, of text 4¼ by 3. Half-bound recently in green leather. Folios 210. Folios 1, 207, 209, 210 have been torn and repaired. For the original disposition of the folios, see below. Written by at least two hands in the late-sixteenth and seventeenth centuries, in irregular cursive or *bolorgir*. The first hand wrote folios 1–169, 175–199, and also folios 170, 171, though in a different style of writing; other hands wrote folios 200–210.

Contents: Songs, chiefly by Hovhannes of Thlkuran or Thurkuran. Most of these were printed by K. Kostanean at Tiflis, 1892, in a work entitled "John of Thlguran and his Songs." See also the journal *Handés* of the Vienna Mekhitarists, 1893, p. 270.

The following are the *incipits* of the songs given in this MS. :—

Fol. 1. Hovhannés. *Տեսայ պատկերք մի գեղեցիկ* . . . "I saw a picture fair . . ."

Fol. 2*b*. Naļash. *Երազէ ու սուտ եղբարք աշխարհիս բաներն ի լման* . . . (See cod. Or. 6449, fol. 47*b*.)

Fol. 4*b*. Hovhannés. *Ողէկ պատկեր բոլոր և գեղեցիկ ես բերանդ* . . .

Fol. 7*b*. Hovhannés. *Մ՝ան սիրոյ. արեկ արեկ իմ. խուպ սուր. աթ վառք ու պատիւ.*

Fol. 9*a*. Hovhannés. *Քեզ հոգևոր խրատ մի տամ. էան պիտան անձնիմ* . . . "To thee I address a spiritual precept . . ." (In Kostanean's edition, Tiflis, 1892, p. 40.)

Fol. 11*a*. Anon. *Ովք քահանայք եվարդապետք ածաբան և ժողովուրդք հաւատացեալք ամենեքեան. զիմ գանգատս լսեցէք դուք միաբան* . . . "O priests and doctors, divines and congregations faithful . . ."

At end: *Գրեցաւ սբ տնօրինանքս ձեռամբ աւգնամեղ և տկար անձամբս. հաճաթին. թվ. ռլե* "This holy Economy was written by the sinful weakling in spirit, Hadjath, in the year 1035 (A.D. 1585)."

Fol. 15. Anon. *Քս փառաց թագաւորն այսաւր եկեալ յնծանուն* . . . "Christ the King of Glory is come to-day . . ."

Fol. 17*b*. Of Arhaqel. *կանչ դրէք բանիս որ պատուականէ. հոգոյ. այլ և մարմնոյ. ուրախութի է, գովեմ. զգոյն. վարդին. որ աննման է. զպլպուլն ի հետն որայ որ քաղցրաձայն է։* "Lend your ears to my discourse, which is precious; both for soul and body it brings joy . . ."

The last stanza runs: *Ես առաքել. մեղօք լցեալ յաշխարհի որ զպլպուլն ու ընդ վարդին սակաւ գովեցի ի գաբրիել հրեշտակն աւրհնակեցի և ի կոյսն մարիամ. ծնաւղն. յսի։* which seems to bear the following interpretation: "I, Aŗaqel, filled with sin, in the land, had a little praise for the nightingale and the rose, and composed for Gabriel the angel, and for the Virgin Mariam, Mother of Jesus."

There follows a colophon of *հաճաթն*, Hadjath, and the words: *գրեցօ թվս. ռլզ. ըն*, *i.e.* This was written in the year 1036 (A.D. 1586).

Fol. 24*b*. Anon. *Ո՛նձն իմ յարի աղաւթէ. դէմ. արարողին ով անձն իմ. արտասուաւք պաղատէ* . . . "My soul, arise and pray unto the Creator, O my soul . . ."

Fol. 28*b*. Պատմութիւն. պղընձէ քաղաքին. որ աւրինակ է սուտ աշխարհին։

Inc. Կայր ի պաղտատ. խալիֆայ մի. անոր անուն էր. ափդումելիք. աւր մի ի մօյտանն իջաւ ժողովեաց իւր մեծայմեծք. եհարց վասն սողոմոնի թէ. ոպ̄ հրաման տանէր ի վ՛ր դիւացն . . .

"The history of the City of Bronze, which is a type of the false world. There was in Bagdad a Khaliph, whose name was Aphduméliq (Abdumeliq). One day he went down into the *maidan* and mustered his magnates. He asked them about Solomon, as to how he exercised authority over demons . . ."

At end, fol. 94*b*. Colophon: Գրեցաւ . . . ի ռ և լ̄ե մայիս ամսոյն։ ժ̇է։ աւրն գ̄ շաբթի . . . հաճաթին ձեռամբն "This was written in the year 1035, May 17, on the third day of the week . . . by Hadjath."

Fol. 96. Պատմութ̄ի գեղջուկի և ոճոյ բան.

Այր մի էր իշխան ի քաղաքի մի և ունէր անչափ գանձ որ չկայր ի յան աշխարհն. քանզինք. ծերացեալ էր և զօակ ոչ ունէր. հանապազ աղաչէր զա̄ծ, և ա̄ծ ետ նմայ որդի . . .

"History of the peasant and the matter of the acre. There was once a prince in a city, and he had enormous treasures, so that no one in all the world had as much as he. He was old and had no progeny. He incessantly prayed to God, and God gave him a son . . ."

In the sequel the son sells his parents for horse, arms, &c. A large part of the story is taken up by a dialogue between the youth and his bride (աղջիկ) and the king Darbasen. The king's daughter asks riddles—chiefly Scriptural—of the youth, her suitor, through her interpreter. He solves the riddles and wins her.

The tale is composed in vulgar Armenian. At the end is a note of the copyist, Hadjath, saying that he wrote out this tale in the year 1036 (A.D. 1586), July 29, on a Saturday.

Fol. 123. Հարցումն սրբն գրիգորիոս լուսաւորչին։

Ան գրիգորիոս զեն եկեղեցոյ և աղաւթէր առ ա̄ծ խ̄. տիւ, և. խ̄. գիշեր հաց ոչ կերաւ և ջուր ոչ էարբ . . .

"The Questions of St. Gregory the Illuminator. Gregory brought a victim to the church, and prayed to God; forty days and forty nights he ate no bread and drank no water . . ."

In this tract an angel instructs Gregory about the future state of good and bad men, describing to him all that is to be seen in heaven and hell. At the end, fol. 158, the scribe Hadjath states that he copied it in the year 1037 (A.D. 1587), March 29, on a Friday.

Fol. 159*b*. Վարք և ճգնութիւն փալլուլ թգ՛րին։

Ար սայ մեծ թագաւոր և տէր երևելեան աշխարհին. էր իմաստուն և առաքինի, սիրէր զաղխատութ̄ի և ատէր զմեծութ̄ի . . .

"Life and austerities of Phalul the King." *Begins:* "He was a great king and lord of the Eastern world. He was wise and virtuous, loved poverty and hated riches . . ."

The various *kaphays* embodying the king's private devotions are copied in red. At the end, fol. 169*b*, the scribe Hadjath attests that he copied this piece, called "The Science of Phahlul," in the year 1037 (A.D. 1587).

Fol. 170. Without title, a hymn to the Virgin Mary, half in Turkish.

Յեսայն ուրիախինուր տան աւետիս։
Թանալրի մարիամ տան աւետիս։
ուսլուկրի անիրլան աւետիս։
չէրայքի նուր նուր տանի տի օխ։
Յեսայ տողրի բեթլէհէմ տա . . .

The last two strophes, on fol. 171, are in Armenian, and are followed by a note of Hadjath to the effect that he wrote the above in the year ռխ̄է, 1047 (A.D. 1597).

Folios 172–175*a* contain biographical notices, in Armenian and Tartar, of birthdays. The first one legible is to the effect that "Nerses was born in the year 1212 (A.D. 1763), March 18, Monday." Similar ones follow.

Fol. 175*b*. A canticle of Mercy, of which the strophes begin with the successive letters of the alphabet. Begins:—

Առաւաւտ լուսոյ, արեգակն արդար. առխ լոյս ծագեալ. բխումն ի հաւրէ. բնեալ ի հոգիս. բան . .

"Dawn of Light, Sun of Justice, shooting forth light unto me, Emanation from the Father . . ."

The end is lost through loss of a folio, numbered in Armenian 175, before fol. 180, which begins with the last words of a colophon, as follows: *Թուխտս կապեցօ· ի յանկուրի Հայոց. Թվին ռլե։ փետր· վար· ի· Թ· աւրն· Ե· շաբթի։* "This book was bound in Ancyra of the Armenians, in the year 1035 (A.D. 1586), Febr. 9, on the fifth day of the week."

Various notes follow relative to the family of Hadjath, who, according to the first of them, was married in the year 1033 (corrected to 1036), on a Tuesday, Jan. 19. The birthdays of his children follow, of *արզու խան* (Arzou Khan); of *սինան* (Sinan), in the year 1040, Nov. 19, on a Friday; of Gregory, in 1042, Sept. 5, on a Wednesday; of *խոտըրն* (Khŭtŭr), in 1044, Feb. 21, on Saturday; of *նարփաչան* (Narphatchan), in 1046, July 22, on a Friday; *խաթուն փաշան* (Khathun Phashan), 1047, Sept. 29, on a Friday; Sapharn, in 1048, Oct. 20, on a Saturday; Asmarn, 1055, May 3, on Saturday; &c.

Fol. 181*b* contains a note in the first hand to the effect that through the book falling into a river the first two pages were turned black (*չամուռ եղաւ և սևացաւ*).

Fol. 183. Prayers of Grigor Narekatzi, beginning:—

Վերըստին աւել վաց· կրկին . . .

Որդի ա̃յ· կենդանոյ ա̃հեղ· յամի հաւրդ ահաւորի· անքննին ծնունդ· որ ակարանայ ի քէն· և ոչ ինձ . . .

This is followed on fol. 184*b* by other notices of births, of the eighteenth century.

Fol. 185. Canticle of the Annunciation. Begins:—

Այսաւր տաւն է ծնընդեան աւետիս տեառն մերոյ և յայտնութեան . . . "To-day is the Festival of the Annunciation of the Birth of our Lord, and of Epiphany . . ."

Fol. 192*b*. Fragment of a hymn or *sharakan* to the Virgin, written with musical notes.

Fol. 193*b*. A hymn in honour of St. Sarkis. *Ամենայն սբ երրորդութե̃ ընդրեալ ծառայ և հաւատարիմ յաղթող ըսպառայզէն . . .* "Chosen servant of the all-holy Trinity, and faithful, victorious . . ."

Fol. 196. A Pentecostal hymn. *Սուրբ ես· տր̃ զօրութե̃ց որ բնակեալդ ես ի երկինս· և բարեբանիս ի սրբո՛ց քոց . . .* "Holy art thou, Lord of Hosts, who dwellest in heaven, and art glorified by thy saints . . ."

Fol. 201, in another hand. *Վարդապետութիւն սրբոյն բարսեղի և գրիգորի։*

Բարսեղ ասէ· Յորժամ ոչ երկինք էին և ոչ երկիր· յորոյ վերայ հանգչէր աթոռ ա̃ծութե̃։ գրիգոր ասէ։ ի վերայ տարրական լուս զգեցաւ դոյն· բարձրացեալ կայ լուսայ հաստատ աթոռ ա̃ծութե̃։

"Teaching of SS. Basil and Gregory. Basil said: When as yet there was neither heaven nor earth, on what did the throne of the Godhead repose? Gregory answered: It was clad in elemental light . . ."

In older MSS. the dialogue is between Basil of Caesarea and Gregory of Nyssa. It exists in Greek (see Caillau Coll., XLV., p. 229).

Folios 203–207*a*, in later hand. Fragments of hymns and collects scribbled.

Fol. 207*b*. A song of Hovannes of Thlguran. *Երթեաց . . . նմա· շողշող· կու տանելով . . .*

In the text of Kostanean, Tiflis, 1892, p. 31, this is entitled A Song of Love, *տաղ սիրոյ*; and it begins: *Արև նման շողշող կրտաս Յորժամ սիրով գաչերդ յածես . . .* *i.e.* "Flaming like the sun, thou givest . . ."

Fol. 208*b*. Sundry spells to be written on paper and swallowed against losses, sickness, and evil eye. Begins:—

Վասն կորստեան որ իմանայս թէ ուռ . . իրքն որ կորելէ· առ· գ̃· պատառ . . լոշ, և զայս· յանվանքս ի վերայ գ . . և ուտել տուր· և տեսան ես զաւրութի ա̃յ։ Արափ· Աքիանէք։ Արիփայի ափիարայ թայմի թուլաց . . անէք· գկլանելին որ գողացել է զայս անուն·

"In case you have lost anything, if you know where it was lost, take three bits of bread and write on them such and such names, and give them to eat, and you will behold the might of God, viz. *Araph, Aqianêq, Ariphayi aphiaray thaymi*, loose the spell . . ."

The second spell, to be consumed with bread and cheese, runs :—

Ամրութ։ Արապասաք․ Ահառաք․ Կա . . ութ։ աղաչեմ զձեզ մի տայք կլանել զպա . . գողիս այսպէս արարէք․ դողումն մարմնոյ, սպանումն որովայնի, առօծելութ̂ի ոսկերաց, &c.

"*Amrouth, Arapasaq, Ahaṛaq, Ka . . outh:* I pray thee allow not the thief to swallow this, without you cause him trembling of the body, consumption of the stomach, enlargement of his bones . . ."

The original disposition of the folios of this codex must have been other than that in which they are now bound up, for the original Armenian numbering of the folios does not agree with the existing sequence. If this Armenian notation was correct, then the folios should be read in this order, using the symbol x for a missing folio: 207, 208, 1, x, 7, 2–6, 8–169, 193–200, 183–192, 175–179, x, x, 180–182. Neither folios 201–206 nor 112, 113 are numbered by this first hand, but in another hand, and must therefore have been added later, although they are necessary to the completeness of the text. The Armenian numbering of the fascicules also fails to tally with that of the folios.

In the lower margin of many folios the first hand has written aphorisms or pious ejaculations, in weaker ink. A seal bearing the legend *ա․ Ճ․ ա․ Թ․* is stamped on folios 7*b*, 12*b*, 21*b*, 54*b*, 63*a*. Another, of whose legend only the letters *քիծռ* can be discerned, on fol. 95*b*. A third, now illegible, on fol. 12*b*; perhaps the middle line of its legend was *աւետիք* (Avetiq).

106.

Or. 2738.—Fine vellum, somewhat yellowed. Bound in reddish-brown leather, with flap, and holes for studs, now lost. The covers and flaps are stamped with geometrical designs. Size, external $4\frac{1}{2}$ by 3 inches, of text $2\frac{3}{4}$ by $1\frac{3}{4}$. Folios 259, written, 17 lines to a page, in a neat, clear *bolorgir* of about 1550–1650, with many compendia. There are 23 quires, each of 12 folios, except nos. 2 and 8 with 10, 9 with 11, 14 with 8, and 22 with 2. The last quire of two folios, 258–9, is numbered *բ* (=2) in the lower margin of 258. The scribe has never inserted the red initials of the verse-couplets on fol. 259. In the rest of the volume these were, as was usual, added in red after the text was written out. The volume is incomplete at end. Coloured headpieces with marginal arabesques mark each new section.

The book contains the Poems of Nerses the Graceful, Catholicos of Sis in A.D. 1166. The poems contained in the volume are the following :—

Fol. 1. *Յս̄ որդի հաւր միածին* . . . "Jesus, Son only-begotten of the Father . . ." (See the Venice edition, 1830, of Nerses' Poems, p. 9.)

Fol. 85. *Որ զփրկական խորհուրդ խաչին*
Յայտնեալ ցուցեր յերեկոյին . . .

"Thou who didst manifest the saving mystery of the Cross . . ."

Fol. 116. *Յիշատակարան բանի երգողին*
Ի վեց․ Ճ․ հայոց թ̃ւին եւ յառաջի սկսմ̃ել նոր ամ։
Բանըս գրեցաւ աղթ̃կն երկ հազարե̃ն
ա̃մր յանկ̃ն ։
Սկիզբն ’ի հօրէն մ̃եր նխ̃կան ։
մինչ ’ի վերջին դր̃ս մ̃ղ̃ջան ։

"Colophon of the singer of this discourse. In 601 of the Armenian era, at the beginning of the New Year, this prayerful discourse was written . . ." (See the edition, p. 160.)

Fol. 121*b*. Of the same Nerses, on the Trinity.

Խոստովանիմ ա̃ծ ըզհայր։ անծին անեղ և անսկիզբն ։
Խոստովանիմ ա̃ծ զորդին անժ̃մկ հօր միածին . . .

"I confess God the Father, unbegotten, increate, and without beginning; I confess

God the Son, timeless, only-begotten of the Father . . ." (See the edition, p. 169.)

Fol. 161*b*. *Յիշատակարան տ՟ն Ներսէսի։*

Վասն աստուածոյ խօսել զայս բան։
Ինձ ոչ էր անդ և ոչ նման։
Զի սիրտ յիմար անձն անարժ՟ն, ոչ է տեղի իմաստութ՟ե . . .

"Colophon of Sir Nersês. As touching God it was not right or fitting for me to utter this discourse, for a foolish heart and a worthless soul is not an abode of wisdom . . ." (See the edition, p. 222.)

Fol. 166. *Բան խրատ ուսումնասիրաց մ՟նկնց։ ի դիմ՟ց այբուբենից տառից ոտ՟ր չափով։*

Այբն ա՟յ զքեզ մերձակայ լինել խրատէ թէ հաւատայ . . .

"A discourse for studious children, composed in metrical stanzas according to the letters of the alphabet." *Begins*: "*A* is for *God* (*A*stuadz), and bids thee be near him, if faithful thou art . . ." (See the edition, p. 326. The text has musical neumes over it.)

Fol. 175. *Բան հաւատոյ վ՟սն [անեղին և] եղելոց [իդիմաց] հայկազան տառից. չափերմամբ։ ոգեալ 'ի Ներսէսէ։*

Այբն անըսկիզբն ասէ զ՟ած։
Անեղ բնութի՟ ոչ արարած . . .

"A discourse of Faith. About creatures. According to the Armenian letters in metre, uttered by Nersês." *Begins:* "*A* for *beginningless*, so call thou God. Increate nature, no creature is he . . ." (See the edition, p. 313. I have added necessary words in the title.)

Fol. 180. *Նորին բան· Ներտառական· բան խրատ ուսումնասիրաց մանկանց։ Ի դիմաց այբուբենից տառից, ոտ՟ր չափով։*

Այբն առաջին ըղքեզ, տղայ, հանէ յիմաստըս գերակայ.
Երրորդութ՟ըն մերձակայ լինիս երիւք ստեղամբք նորայ։

"Of the same, a disciplinary discourse. Instructive for studious children. Composed to suit the alphabet in metre." *Begins:* "*A* is the *first* (*A*ṛadschin), and leads thee, child, up to supreme Wisdom; thou art brought nigh to the Trinity with its triple stem." (See the edition, p. 341.)

Fol. 185. *Նորին Ներսէսի ասացեալ ոտանաւոր չափով։*

Ա՟ծ անեղ անհասակայ Հայր գթութ՟եց, ինձ ողորմեա՛.
Բանդ 'ի հօրէ անճա՟ռ ծն՟նդ
որ մ՟րմնացար, 'ի յիս գթայ։

"Of the same Nersês, composed in metrical form." *Begins:* "God increate, Father of mercies, have pity on me. Word from the Father, ineffably begotten, who wast made flesh, have mercy on me . . ." (See the edition, p. 323.)

Fol. 187. *Յիշատակարան յառ՟ակսն Սող՟մոնի զոր իւրովք ձեռօքն գր՟եց։*

Ա՟ծեղէն հոգովն յիմայ խաղաղութ՟ե ան՟ուն արքայ։
Բարբառեցաւ իմաստութ՟ի։ զորդիս խրտեց՟ ըզգօնութ՟ի։

"Colophon of the Proverbs of Solomon, which he wrote with his own hands . . ." In this the first, third, fifth lines, and so forth both begin and end with the first, third, and fifth letters of the alphabet respectively. (See the edition, p. 356.)

Fol. 197. *Նորին Ներսէսի կլայեցոյ Յաղագս երկնից և զարդ՟ուց ն՟ր։ բարառնաբարի դիմաց ն՟ր· 'ի չափ երկոտա՟սնիցն պարեալ ոտից։ Ի խնդրոյ առն բժշկապետի և աստղագիտի մխիթար անուն։*

Իմ եղական գոլով բնութ՟ի և ի սկզբնական,
յանեղէն ձգեալ կամար անզուգ՟ին։
Անջրպետեմ զջուրսըն վերին և ներքնական . . .

"Of the same Nerses of Klay. About Heaven and its embellishments (stars), an ethopoetic ode, in a ballad-measure of twelve feet, at the request of a physician and astronomer named Mkhithar." *Begins:* "My nature is created and had a beginning, but drawn on to the increate vault matchless, I separate the waters above and below . . ."

Fol. 207. *Նոյնաչափ տաղք; խնդրոյ անո՟ւնագիծ տանց։*

Մ՝իշտ էիդ անեղ բնութ՟ի բնօորեցան, անեղիդ անմահութ՟ի հեռեցան։

"Songs in the same measure, at the request of the aforementioned person." *Begins:* "Increate nature of the Eternal Being . . ." (See the edition, p. 297.)

Fol. 209*b*. Ճարադրութի՛ւն Հոմերական վիպասանութ͞բ ։ Վասն Հայկազանցն սեռի, և Արշակունեացն զարմի, 'ի սկզբանցն մինչև 'ի վախճան ։ Ասացեալ Ներսէսի եղբօր կաթո͞ղկոսի Հայոց, տր͞ գրիգո͞րի, յիւրականսն նախնիս ։

Պարտականէ հօրն որդի հատուցանել
 զվարձ ծընողի ։ . . .

"A composition in Homeric strain. Concerning the Armenian race and the stock of the Arshakuni, from the beginning until the end. Addressed by Nersês, brother of Sir Gregory, Catholicos of the Armenians, to his own ancestors." *Begins:* "'Tis meet for a father's son to pay the debt he owes to his parent . . ." (See the edition, p. 495.)

107.

Or. 2622.—Oriental paper, much yellowed. Recently bound in half-leather. Size, external 6⅛ by 4⅛ inches, of text 4 by 2¼ or 4¼ by 2½. Folios 178, including vellum fragments at beginning and end of volume. Written in double columns of 17 lines each, in clear *bolorgir* or round hands hardly later than 1650. The first hand, of folios 2–80, is somewhat neater than that of folios 81–177. On folios 2–80 much of the text has been effaced by damp; and with the exception of folios 2*a* and 55*b*–58, few pages are fully legible. Why on fol. 58*a* the first column remains unimpaired, while the second and both columns of the verso have almost vanished, is difficult to explain. Here and there the evanescent text has been rewritten in a hand resembling that of fol. 83 on. Stress-accents for reading aloud are added in this first part of the MS., and for punctuation the point and raised comma, with double point at end of a period. The second part of the book, folios 81–177, is in a hand less compact and coarser, but not necessarily later. In this second part the first two lines of each section are in red ink, and the text occupies a larger space on each page. At the beginning of this second part, fol. 82*b*, is a rude illumination of a saint standing erect, while a hand is pointed towards his head out of heaven. On the opposite page the second part of the text begins, surmounted by a crude floral headpiece with marginal arabesque. The beginning of the book is lost, but not more than two folios can have dropped out, since the first quire, which ends fol. 11, contains 10 leaves, and all the subsequent ones only 8 each. This first half of the codex contains 10 quires, numbered in the lower margin. The second half contains 12, of 8 leaves each; and a new numeration of them begins at fol. 82.

Contents: The volume contains Moral Tales and Apologues. Those in the first part frequently begin with the words: Ասի առակաց թէ . . . ("It is said in the *Parables* that . . ."), followed after an interval by an epilogue which begins: Ցուցանէ առակս թէ . . . ("The parable shows that . . ."). The text of this first part is deficient at beginning and end. It begins as follows:—

Fol 2. . . . անուկի բաժակաւ մատոյց նմա գինի. եւ նա եկաց յոտն և ասէ՝ ով բարի թ͞գ զգինիս ի փառս քո ըմպեմ և եհեղ զգինին յերկիր և իշխանքն ծիծաղելով ասացին ։ Ցիմարեցար ով իմաստասէր, եւ նա ասէ՝ դուք էք ծիծաղելո՛ արժանի է դա՛ զի հեղաւ յերկիր. թէ ես արբեալ էի զդա նա՛ ինքն զիս հեղոյր յերկիր ։

Իմաստնամսէր մի կոչեաց ի ճաշ փառաւոր իշխան մի և եկն բազմեցաւ և եկ ն͞մ հաղ և ելից զբերանն և եթուք յերեսս իշխանիս որ կոչեալ էր զնա, և բարկացանան իշխանքն և սկսան . . հարկանել զնա, և նա հեզութ͞բ ասէ՝ մի բարկանայք. զի այլ գարշելի տեղ ո͞չ գտի ի տունս քան զերեսն նր. քանզի . . . (12 *words illegible*) . . . և քանտակեալ արծաթով և շարեալ զմարգարտով.

Ցուցանէ առակս թէ պարտ է զհոգիս իւր զարդարէ ա͞մ մարդ որ մնացական է, զի այս կեանքս ոսկով և արծաթով պարծութ͞բ սուտ է ։

Իմաստնասէր ոմն աղքատ ունէր ծուլ որդիքս և ի *ժամ մահուն կոչեաց զորդիքն և ասէ՝ ով որդեակք բազում գանձս կա́ պահած ի հարցն իմոց յայգին մեր· իսկ զտեղին ոչ ցուցանեմ ձեզ· այլ որ խորագոյն փորէ և աշխատի նա գտանէ զգանձն· և հետ մահուն հաւրն սկսան որդիքն ջանալ աշխատութի̇ւ և խորագոյն փարէին զայգին· և ամէն մէկ իւրն ջանար զի ինքն գտցէ զգանձն, և սկսաւ այգին աճել և զաւրանայր և ետ բազում պտուղ և ելից զն̅ա գանձիւ:*

Ցուցանէ առակս թէ . . .

“. . . tendered him wine in a cup. But he stood up and said, ‘O good king, to thy glory do I drink this wine’; and forthwith he poured out the wine on the earth. But the princes laughed, and said, “Thou art mad, O philosopher.’ But he replied, ‘’Tis ye that deserve to be laughed at. It merited to be poured out on the ground; for had I drunk it, then ’tis I that you would have poured out on the ground.’

“A certain philosopher was invited to dinner by a celebrated prince. And he came and lay down; and when the salt came, he filled his mouth with it and spat it out in the face of the prince who had invited him. But the princes were wroth, and began to beat him; but he said quietly, ‘Do not be angry, for a more abominable place is not to be found in all the world than his face. For . . . and carved in silver and strung with pearls.’

“The parable shows that every man should deck his soul (*or* himself) with what is lasting, for this life with its boast of gold and silver is false.

“A certain necessitous but wise man had lazy sons. So in the hour of death he called his sons, and said, ‘My sons, much treasure from my forefathers lies stored in our vineyard. However, I will not show you the exact spot, but he that digs deepest will find it.’ And after their father’s death the sons began to work hard, and dug up the vineyard very deep, each working his best in order to find the treasure. But the vineyard began to flourish, and waxed so strong as to produce a wealth of fruit and fill them with its treasure.

“This parable shows that . . .”

The last complete tale begins, fol. 77*b*, thus:—

Մարդ մի անուն էր խէր, փետաս մի և թի մի ունէր և փարչ մի. նա և իւր գործն այն էր որ զճանապարհերն կու շինէր. և կտոր կտոր հաց կու տաին որ ուտէր . . .

and ends as follows:—

Եւ մեկնութիւն սր̇ այս է որ ջհուրն զքրիստոնեան կու նշանակէ և քրիստոնեան զք̅ս և ջրհորն զգուբն մեղաց և անաւրէնութե̅. և շարաթն հանգիստ թարքմանի, զի մարդիք աշխարհիս հեշտութե̇ի մարմնով հանգին̅ են և ոչ գամին ելանել. և ք̅ս ձեռն կու տա և մարդիկ ոչ գամին (? կամին) ելանել . . . ասէ ոչ . . պահել սուգ ի վր̇ ա̅մ քրիստոնէց· գրեմք զայս կան ոքս (? կանոնքս) հաստատութի̇. զի ոմ̅ ծնընդեամբ եմք մտել յաշխարհս, նոյնպէս պարտ է որ մահուամբ ելանեմք յաշխարհէս, վասն որո ոչ է պարտ քրիստոնէից որ յանյուսաբար (?) սուգ առնուլ ի վր̅ մեռելոյն զի առ ք̅ս գնաց յոյսն քրիստոնէից· դնեմք զայս կանոնքս հաստատութի̇ զի ոմ̅ ծնընդեամբ եմք մտեալ յաշխարհս, որ զինքն ետ մեզ աւրինակ ա̅մ բարեացն, այնպէս և ետ սահման արտասուելո́ ի վր̅ մեռելոյն ոմ̅ և ինքն արտասուեաց ի վր̅ մեռելոյն ղազարու. Արդ եթէ որ քան զարտասուսն աւելի անտգնին (?) զհեր կոռզել և զճակատն հարկանել կամ զերեսն արիւնել. կամ զսեւ զգենուլ. այնպիսին հակառակ է ա̅յ հրամանին, և թէ զղջանա́. Խ̅. աւր ապաշխարեսցէ: Ապա́ անտգնի լըբարար ընդդէմ կանոնա́ց քահանա́յին, նզովից է արժանի և ի սր̅ խորհրդոյն զրկեսցի, և թէ զղջասցի. Ժ. ամ ապաշխարեսցէ և թէ ոչ դառնա́, չէ պարտ որ զնա́յ քրիստոնեա́ անուանել, կամ քրիստոնեա́ համարել. այլ իբրև զչար կռա́պաշտս որք ոչ ունի յոյս յարութե̅ ի մեռելոց:

Պատմութի̇ս յառաջնոցն ի սր̅ հայրապետացն, թէ տեսանէր ոմ̅ն որ լուսանեղէն թագուհի մի փառաւք և ճոխութի̇ ելանէր առ ա̅ծ յերկ . . .

Here at the foot of fol. 81*a* the text breaks off, the verso containing other matter in a later hand, namely a list of household effects. The following is a translation of the above passages:—

“There was a man named Khêr who had a barrow and shovel and a can, and whose employment consisted in making the roads; and people gave him bits of bread to eat . . .

"Now the interpretation of this story is this. The water [reading *dschurn*] signifies the Christian and the Christian Christ, and the well the pit of sin and iniquity. And the name Sabbath is to be translated 'rest,' because the people of this world repose in fleshly indulgence, and do not desire to quit it. And Christ assists them, but they do not want to quit it . . . He tells us not to keep up mourning for Christians. We indite and enact the following canons, to wit: As by birth we entered this world, so by death we must quit it. Therefore it is not meet that Christians should mourn hopelessly for the dead, inasmuch as Christ has become the hope of Christians. We therefore lay down these canons and enact them, that as by birth we entered the world, so he who gave himself to us for a pattern of all that is good set also a limit to the shedding of tears for the dead, in so far as he himself wept over the dead Lazarus. If, then, any venture to weep to excess, to tear their hair and smite their faces and bathe their countenances in blood, or to put on black raiment, they violate the edict of God. If such a one repent, let him do penance for forty days; but if he dare insolently to oppose the canons of the priest, he is deserving of anathema, and shall be deprived of the holy Sacrament. If he still repent, he shall be a penitent for ten years; and if he does not turn back, he must not be called a Christian or esteemed to be such, but rather to be one of the wicked idolaters who have no hope of resurrection from the dead.

"A history from the ancient holy Patriarchs of how one of them beheld a luminous queen go up in glory and pomp to God in heaven . . ."

The second part of the MS. contains the Rhymes of Phrik (ոտանաւորք փրկան). These are in a later dialect of Armenian. They begin thus:—

Թէ չկայր սէր յաշխարհս և կամ սէր եղեալ արարիչն առ մարդկան սէր երբ ցուցանէր ։ Ըեմ աբէլ էր արդար զաւակն ադամայ որ սիրովն․ ա̅յ զընծայս նուիրէր ։ Նոյ սիրովն ապրեցաւ ի ջրհեղեղէն, տապանին զաւրինակն ա̅ծ․ ցուցանէր ։ . . .

"If there were no love in the world, or if the Creator had not become Love unto mankind, when would love be manifested . . ."

There are sixteen such poems devoted to religious and moral topics. The last, fol. 171, is entitled: *Փրկանն ասացեալ և ողբանք ի վ̅ր գալստեանցն և ձախելոյ ։*

It begins: *Զարմանք մի մեծ լըսեցէք ու մտիք դրէք հաւասար ։ Զա̅ծութն հանգամանքն ով կարէ պատմել միալար ։ Իւր ա̅ծութ̅ին անբաւ էութ̅ին անվճար․ իւր քաղցրութ̅ի է բարի, և իւր դառնութ̅ին դժար ։ խոնարհութ̅ին է բազում, և համբերութ̅ին յերկար ։ . . .*

"A lament composed by Phrik." *Begins:* "Hear ye of a great wonder, and come and imitate. Who can appropriately (*lit.* on one string) recount the attributes of Godhead? His Godhood is infinity without end. His gentleness is good, and his wrath hard to bear. His humility is vast, his patience long . . ."

Neither portion of this codex is dated, but an owner has written on fol. 81*b*, which the first scribe left blank:—

Ես լուս պարոնս առի
զՓրիկսու կարդացի
Թվնիս ռ̅կ̅բ̅ գրեցի

"I, Lous Paron, obtained the Poems of Phrik and read them. In the year 1062 (1612) I wrote this."

On the same page an earlier hand has written an inventory of household effects, thus:—

։ը̅ ։ խոշոր սահըն ։ Ժ ։ Թ ։ նաւլ
պագի ։ Թ ։ լանլուրդ ։ դ̅ ։ լեր
էփ ։ ա̅ ։ լական ։ ա̅ ։ քավկիր ։
։ բ ։ ջամթաս ։ վ̅ ։ թաս ։ բ ։ մոմ
կալ ։ գ̅ ։ մախաս ։ գ̅ ։ թավայ ։

"8 rough planks. 1 basin. 6 mugs. 2 taper-holders. 3 wallets." &c.

Part I. of the volume may be of the fifteenth century.

The vellum fragments bound in measure, the one $7\frac{3}{4}$ by $5\frac{3}{8}$, the other $5\frac{1}{2}$ by 5 inches.

The vellum is much yellowed. The hand is an *ergathagir* or uncial, with characters $\frac{1}{4}$ in. high, written in double columns originally of 16 or 17 lines. They contain Matt. 11^{20-25}; the Ammonian Canons are added. The hand is of the tenth or eleventh century. The writing is above the horizontal lines, which are ruled exceptionally deep.

108.

Or. 4580.—Oriental glazed paper. Bound in brown leather, with flap; metal studs and clasps lost. Size, external 6 by $4\frac{1}{4}$ inches, of text 4 by $2\frac{3}{4}$. Folios 283; written in a regular *notergir* or notary's hand, 23 lines to the page. The first 11 and the last 5 folios, left blank by the original scribe, have been filled in by later hands, as see below. Folios 1–9 and 283, however, are of a coarse rough paper, and were perhaps added later to the MS. The volume consists of 23 quires of 12 folios each, but of the last only 9 remain. Folios 262–282, of which the margins had perished, have been mended.

Contents:—

Fol. 11. History of Alexander.

Begins: *Իմաստունքն եգիպտացւոց՝ երկրի և ծովու չափոյ հասեալ* . . .

The text of the old Armenian version of pseudo-Kallisthenes is here much abridged, vulgarized, and divided into sections, of which each is followed by a Կփ, or *kafar*, a metrical recapitulation or moralizing commentary, in later Armenian. Often, too, the *kafar* are mere devotional outbursts, having no reference to the text, and are sometimes put in the mouths of the actors. In every case the letters կփ in the margin draw attention to them. At the end, fol. 97*a*, is a note to the effect that God had helped the unworthy Khatschatur to reach the end—apparently of his transcription.

Fol. 97*b*. *Պատմութ̄ի պղնձէ քաղաքին որ աւրինակ է սուտ աստընվորիս։ զոր թարքմանեցին իմաստասէրքք զայս։*

Begins: *Կայր ՚ի պաղտատ ղալիֆայ մի. որում անունն է աբդումելիք. օր մի ի մըյտան իջաւ. և ժողովեաց զիւր մեծամեծք. և եհարց զնոսա վասն սողոմոնի արքային. թէ ոփ առնէր հրաման ՚ի վր դիւացն* . . .

"History of the Brazen City, which is a symbol of this false world, translated by the lovers of wisdom." *Begins:* "There was in Baļtat (Bagdad) a Khalifay whose name was Abdmeliq. One day he went down into the *môydan* (parade-ground), and mustered his magnates; and he asked them about King Solomon, how he exercised authority over the demons . . ."

Against the speeches and odes put in the mouths of the *personae dramatis* the word կփ is written in the margin.

Fol. 120*b*. History of King Bahlul.

Վարք և ճգնութիւն բահլուլ թագաւորին։ էր սա մեծ թագաւոր և տէր յարևելեան աշխարհին. էր իմաստուն և առաքինի. սիրէր զաղքատութ̄ի և ատէր զմեծութ̄ի։ Ատէր զայս կեանքս և հոգայր զմահն . . .

"Life and asceticism of King Bahlul. He was a great king and lord of the Eastern world. He was wise and virtuous; he loved poverty and hated riches. He hated this life and meditated on death . . ."

Fol. 125*b*. *Պատմութ̄ի վ̄ս մանկանն և աղջկանն, ասա վ̄ս ուրախութ̄ե.*

Այր մի էր իշխան ՚ի քաղաք մի և ունէր այնչափ գանձ, որ ոչ կար յայն աշխարհն քան զնա տոլ վաթաւոր և խծյ. ինքն ծերացեալ էր և զաւակ ոչ ունէր . . .

"History of the youth and the maid. Tell of joy." *Begins:* "There was a man who ruled a city, and had much treasure, greater than any other in this world . . ."

Fol. 133. *Պատմութ̄ի զարմանազան թգ̄րին որ էր ՚ի հին ժամանակին թ̄գր ասորեստեան աշխարհին որ ասէ պատմութ̄ի նորա։*

Եղև մեծ թագաւոր մի յասորեստեան. անունն թգ̄րին կոչէր զարմազան, ունէր անթիւ հեծել քաշ և փէհլէվան. առնէր շատ քաղաքաց հուքմ և հրաման . . .

"History of King Zarmanazan, who of old time was king of Assyria, who tells his story."

Begins: "There was a great king in Assyria. The king's name was Zarmazan (*sic*). He had cavalry innumerable and elephants . . ."

In the sequel, the Queen, after a dream, bears a son named Farman. The piece is in metre, and at the end, fol. 164, is the note :—

Յակոբ եպս երգող այս բանիս. ի յարծկէ քաղաքէ հանդէպ ծովակիս. ով պատուական եղբայր որ թէ ուսանիս. ւի յաղօթս քո յիշեա զմեղաւոր հոգիս:

"Jacob the Bishop is singer of this tale, of the city of Ardzik over against Dzowak (*i.e.* the lake). O venerable brother that mayest con this story, in thy prayers remember my sinful soul."

Fol. 164*b*. History of Barlam and Josaphat, by Araqel the Doctor.

Begins : Յորժամ հայրն երկնաւոր յերկրի հաճեցաւ. և բանն ա՟ծ իջեալ յերկնից մարմնացաւ. ի խաչափայտն ելեալ սիրով բարձրացաւ . . .

"When the heavenly Father condescended on earth, and the Word God came down from heaven and was made flesh, and being crucified was exalted by love . . ."

This is a metrical abridgment of the text usually given at the end of Armenian menologia. The full text has recently been printed at Valarshapat.

At the end, fol. 190*b*, is read the following :—

Ի թվականիս հայոց որ ութ հարիւր էր, ութսուն և երեք ի նոյն յարաբ արդեալ էր, ոտանաւոր շինեցաւ յայս առաքելէ. վարդապետ կոչեցեալ բանիս խնդրողէ:

"In the year of the Armenian era 883 (A.D. 1434) this work, composed in Arabic, was thrown into metrical form by Aṛaqel (*or* Arhaqel) called Wardapet, a seeker after the Word." The clause rendered "composed in Arabic" is not very intelligible, but it seems to bear that meaning. There follows a request for the reader's or copyist's prayers.

Fol. 191. The History of Khikar.

Պատմութիւն և խրատ խիկարայ իմաստնոյն զոր պարտ է ուսանիլ և ընթեռնուլ առաջի որդոց վ՟ս աւգտութե՟ն: Յամս սեննեքարիմա արքային ասորեստանեայց և նինուէի: ես խիկար դպիր արքային . . .

"History and maxims of Khikar the Sage, which should be studied and read before sons for their profit." *Begins:* "In the age of Seneqarim, King of Assyria and Nineveh, I, Khikar, secretary of the King . . ." (The text is somewhat abridged. See "The Story of Aḥikar," London, 1898, where I have printed the text. See also MS. Or. 4548.)

Fol. 212. Պատմութի՟ ծննդեան և սնընդեան որբանեկին նեռան մահմետին և թագաւորելն:

Աստանօր կամ եղև ինձ դարձեալ երկրորդ անգամ բուռն հարկանել զմատենից ժամանակագրաց պատմութե՟ց կարգաւ ծանուցանել, թէ որպէս կամ զինչ գործցան աշխարհին հայոց, և բաբելացւոց, յունաց և առհասարակ ընդ տիեզերս ա՟մ . . .

"History of the birth and upbringing of that minister of Satan, Mahmet, and of his reign." *Begins:* "Here I desire once again to take in hand the books of the chroniclers and set forth their histories in order, and to show how and what men did in Armenia and Babylon, in Greece, and generally all over the world . . ."

Ends, fol. 222 : . . . և ապա երդուա՟ն ատարեալ մալիմ, և եղբայրն ոմարա ոչ հեծանել ի ձի մինչև ի մահ. զի դեռ ահն 'ի սիրտն էր և երկիւղն ա՟յ: և քի՟ մարդասիրին փառք:

". . . and then Malim and his brother Omar made oath not to mount horse before they died, for awe was still in their hearts and fear of God; and glory be to Christ who loves mankind."

The date 36 of the Armenian era is mentioned on fol. 214. A similar apocryph of Mohammed is read in codex Or. 5260 as part of the History of Kirakos.

Fol. 222. Պատմութի՟ վ՟ս նեռին ծննդեան սընընդեան և չար գործոցն, և առնելոյ եղխայի և ենովքա. վ՟ս զօրանալոյ փռանդ ազգին և առնելոյ զմեծն ստամպօլ զնր յեմ . . . ասացեալ սրբոյն ադաթանգեղի սբ և անյաղթ փիլիսոփայի.

Արդ ի լնուլ ամաց. է անց դարին մահլոց ըռ.ղճ. և խ. ամին. լինի. կատարումն լուսնին բոլորիմբ ոչ *յաւելումն և ոչ պակասումն, այլ հանապազ միապէս երևի մարդկան, ըստ մարգարէութեան դաւթի, մինչև կատարեսցի լուսին . . .*

"A narrative of the birth, upbringing, and evil deeds of the Antichrist (*armenice* Neron), and of the work of Elias and Enoch. Concerning the rise to power of the Franks, and of the taking of great Stamboul and holy Jerusalem. Composed by Saint Agathangelus, the holy and unconquered philosopher." *Begins:* "Now at the expiration of the seventh cycle, after 8840 years, shall come a full-moon, neither more nor less, but uniformly visible to men, according to David's prophecy: Until the moon be fulfilled . . ."

Fol. 241. *Տաղ առաքել վարդապետէ :*

Ականջ դրէք բանիս որ պատուական է, հոգոյ այլ և մարմնոյ ուրախութիւն է, գովեմ զգոյն վարդին որ աննըման է, զպիւլպիւլն ի հետ նր որ քաղցրաձայն է . . .

"A song of Araqel Wardapet." *Begins:* "Give ear to my tale which is precious, and a source of joy to soul and body. I praise the hue of the rose, that is peerless; the nightingale therewith, which has a sweet voice . . ."

Fol. 243. *Տաղ գարնան վարդին և պըլպըլին :*

Յորժամ եղև գարուն եկ պիւլպիւլն այգին, տեսեալ զթուփըն վարդին ունայն ի նըմին, տրտմեցաւ դառնագոյն արտասուէր յոյժ գին, զի ոչ եգիտ անդէն ըզզիւր սիրելին . . .

"A song of the spring rose and the Bulbul." *Begins:* "When it was spring the Bulbul came at dawn, but found the rose-copse empty, and forthwith grieved bitterly and wept exceedingly, at not finding there his beloved . . ."

Fol. 247*b*. *Տաղ գրիգորիս ախթամարցոյ կաթուղիկոսի ասացեալ :*

Ծաղկունքն ասեն հերիք արա․ քանի կանչես վարդին վըրա կեահու պէկեա ձայնըդ կուգա․ թէ մեր պաղչիցն ելու գընայ . . .

"A song of Gregory Catholicos of Akhthamar." *Begins:* "The flowerets say, Enough! How thou singest about the rose . . ."

Fol. 250. Of the same.

Մեր գրնէ բազմեր ի բարձր աթոռին աջումն յաւրինէր զպատկեր քոյին . . .

"Our Lamb (*reading* գառն) hath reclined on high on the right hand of the throne . . ."

Fol. 251*b*. *Տաղ սիրոյ և ուրախութեան :*

Մաքուր պատկերով նըման հրեշտակի, անգին մարգարիտ յեռեալ ընդ ոսկի, սէթ աբիսողոմ յովսէփ սըխրալի, անձամբ վայելուչ ի մէջ ամենի . . .

"A lay of love and joy." *Begins:* "With pure image like unto an angel, the priceless pearl mounted on gold, Seth, Abisolom, Joseph . . ."

Fol. 253. Of the same Gregory.

Դու դրախտ յեդեմա տընկեալ յանեղէն, ի յելս արև տեղիք լուսեղէն, ծառաւք ու ծաղկաւք պըտղօք շողեղէն, զոր շրջափակեալ պահէր սերովբէն . . .

"Thou garden planted in Eden by the Increate, at sunrise a rain of light mid trees and flowers and radiant fruit, shut in and guarded by cherubim . . ."

Fol. 254*b*. A song of Thulkurantzi.

Դու ես գարնանային վարդու բուրաստան, աչերտ է ծովեր խումարու մեստան, քո ծոցդ է դրախտ մըրգաց անգաստան, դու ինձ դատաւոր արա դատաստան, սիրով մի սպանաներ ճէլլատ էֆենտի, զալըմ էֆենտի : . . .

"Thou art the garden of the rose in spring, thine eyes . . ."

Fol. 255*b*. A song of Gregory.

Գիրզանէ պաշ լատըմ պիւլպիւլ էր կիպի ; վարդնէ նըստէր ի բարձր որիզ թագուհի․ տաղ լէրէ կէզէր տիմ պէն մեճլուն քիպի․ թապալըմ թապ՚ կալըմ ի վերա վարդի . . .

Fol. 256*b*. *Տաղ խաչատուր իրիցուէ ասացեալ :*

"A lay of Khatchatur the presbyter."

Խարէ ֆիլ ներկիզ մէնէմ չէսիւն պիւլ․ կանչեմ անդադար ես որպէս պիւլպիւլ․ սէր թաճըսիմ դուն ախ խըրմըզի կիւլ․ սիրուտեմ եղեր տիվանէ մեճլուն . . .

Fol. 257. Another song of Hovanês (John of Thelguran).

Հազար ուսուֆ է քեզ ծառա․ է արեգակն ու խուպ սուրաթ, ամէն աշխարհիս քեզ ֆըտէ․ չէր է չունիս իսկի զալատ : . . .

Fol. 257*b*. Of the same.

Լոյս երեսացնտ է քո փափաք․ քաղաք խութան չինու մաչին. թէ տեսնու չհարսըն հընդաստան, ընդ որ երթաս հետըդ կուչին . . .

"Light of mine eyes is the desire of thee, O city . . ."

Fol. 258. "A song of love and joy."

Քանի որ տեսնում ըզքեզ հեռւանց քան զշամբայ եղէգն ելերէս չիդակ, վարդ և մանուշակ ցեղցեղ յաւրինած . . .

Fol. 258*b*. The same, on the same theme.

Բանէրս քեզ ասեմ ինձ մըտիկ արա. քո սէլվ ըրովան պօյ խոեմ ծառայ, խոլ ու միհայիր քեմ չես հաւոլայ. պահ մի համբեր տուր գայ խելքս ի վերա : . . .

Fol. 259*b*. The same, on the same theme.

Քո սերտ իմ սըրտիս պահչայ կիւլիստան, կարծեմ թէ մէն ես բաղկիտ չէհրիստան. դու քաղաք վաստան՝ պահչա կիւլիստան. չիկա քեզ նըման յաշխարհս հայաստան . . .

Fol. 260. *Տաղ սիրոյ. ի սեբաստացի, ղազար երիցուէ ասացեալ:* "A love song composed by Lazar, presbyter of Sebaste."

Օ՜ով աչք ամ քանի նայիս խոլըռով, գաս նըստիս զաչ երդ ածես խենճերով, երբ որ գասանցնիս ճեմես նազերով, տանիս զշունչս և զխելքս և զհոգիս ճորով : . . .

Fol. 263. A song of love and joy.

Այսաւր էի խիստ տըրտում. էնկիլէնտի էսկի տէրտում. կատարեցաւ ինձ խընդում ջի եարէ սէյրանում կեաւրդում: . . .

Fol. 263*b*. A song of love and joy.

Վարիպ կըտրիճմ ատար յերկրէ եկերէ, մէկէր թէ զնա սիրուն հովըն բերեղէ, եկեր մէկ գալըմիժ աշըխ եղեղէ . . .

Fol. 265. *Տաղ գարնան և ուրախութեն.*

Գարունն է բաց վեր վարդն ի պաղ չանին. քաղցր եղանակէր պիւլպիւլն ըզզումրին, սիրով են վառեալ ի կարմիր թըրփին . . .

"A lay of springtide and rejoicing." *Begins:* "'Tis spring, and the rose opened . . ."

Fol. 266. A song of Christ's Baptism.

Ով զարմանալի խորհուրդ այս մեզ յայտնեալ արարիչն ա̅ծ 'ի յորդանան եկեալ: կամէր մըկրտիլ 'ի ծառայէն իւրմէ, չառնոյր կարապետն ըզմըկրտիլն 'ի յանձն . . .

"O wondrous mystery, this revealed to us, the Creator God come unto Jordan. He was willing to be baptized by his servant, but the Forerunner would not consent to baptize him . . ."

Fol. 266*b*. *Յորդորակ ա̅ծածնին :*

Աւետիս քեզ մարիամ զոր գաբրիէլ սկըզբնաւորեալ. . .

"A hymn of intercession to the Mother of God." *Begins:* "The annunciation, Mary, which Gabriel began to thee . . ."

Fol. 267. A song without title.

Սէլըն պօկիւն ղարտէշ լէրըմ. սիզաղ լայըն կրզ պէնիմ ի չուն. պէն կէտէրըն հօշ չա ղալընըզ, էլ համ օխուն պէնիմ ի չուն . . .

Fol. 267*b*. A song of love and joy.

Աստուածանկար պատկեր յօրինեալ ի յարարողէն, բանիւ քո բարդեալ դիղ ես զա̃մ պարգևք հողեղէն . . .

"Divine image and likeness fashioned by the Creator, by thy word . . ."

Fol. 268. A song of joy.

Արեգակնափայլ գեղով լի լուսին ի տասն ու հընգէ. աչեր ծովիծով ունիս սոսկալի վարսաւոր սրովքէ . . .

"Moon filled with sunny radiance on the fifteenth . . ."

Fol. 269*b*. *Տաղ ղարիպութե̃ :*

Հոգի մի ասեր ղարիպ թէ չէ իմ սիրտըն կարունի. ղարիպն ի յաւտար երկիր, ախամ խիստ դիժար կութըվի: . . .

"A song of exile." *Begins:* "My soul cried, Exile, if my heart fail me, exile in a strange land . . ."

Fol. 270*b*. *Տաղ գայլուն և արջուն :*

Գայլըն ու արջն ու աղուես ունենն պարիշեր. հաւր եղբայր և քուեր որդիք էին եղել. աղուես ուկըն միակեցէին ա̅հեալ. ծուռ միակեց ծուռ աղաւթարար ծուռ : . . .

"A song of the wolf and the bear." *Begins:* "The wolf and the bear and the fox . . ."

Fol. 271. A song about Gregory of Narek.

Գեղըմըն կայր նարեկ կասեն՝ իւր աթոռն էր վարդապետին. անդըր տանուտէր մի կայր իւր անունըն գործիկ ձայնին: Ապրել էր հարիւր տարի չէր եկեր ի ժամատեղի, վարդապետ խընդիր խընդրեաց, էր չես գար ի ժամատեղի . . .

The song tells of a laird of Narek named Gorgik who had lived to the age of a hundred without ever going to church, when the Wardapet asked him why he came not, &c.

Fol. 273. Song of Alexianus, composed by Nakhash Wardapet.

Աստուած գթած և մարդասէր երրեակ լսէ իւր ծառային ավ հաւատով պարգևք խնդրէ, փութով կու տայր զիւր խնդրելին։ Թէ միտք դընես նա զվարքն ասեմ զալէքսանոս ճըգնաւորին . . .

"God, merciful and loving mankind, thrice hearkens unto his servant who in faith prays for his boons . . ."

This text breaks off incomplete at end of fol. 278; then, in minute *bolorgir*, begins the following lay:—

Fol. 279. *Առաւաւտ ու հաւն խաւսի ցրուցէ պլպուլ ցրուցէ, ցրուցէ նազլում զըն̄ . . .* "At dawn and cock-crow the Bulbul . . ."

Fol. 279*b*. From the middle of this page in a loose, rude hand is written a text beginning thus: *Այ, անգին, գոհար դու, դժուար գտար, պէհրիեան, մարգարիտ, լալ, քար . . .*

Fol. 281*b*. *Երանեալ կոյս, տալիթայ մարեամ . . ւուհի փառք վերու քէարի սուլթան [փ]րկչին . . .* "Blessed Virgin, maid (*Talitha*) Mariam . . ."

At the beginning of the volume (folios 2*b*–4*a*) is copied in a late and rude hand a penitential hymn. At the end of it is the date *Թւին ՌՃ. երեսնի*, *i.e.* 1130 (A.D. 1680).

In the same, or in a similarly rude hand, are written out certain hymns on folios 5–10. Of these the first, on fol. 5, begins thus: *Կուսանաց ես պարծանք. վէ չիտէ սուլթան . . .* ("Of virgins thou art the boast . . ."); and the next, on fol. 7: *Աքէն մինչի քէն . . .* This last is a description of the future of the blessed. On fol. 10*b*, in an older hand, the note: "A memorial of Alexander, of Sir Elias, Sir Astuadzatur." Fol. 283 bears the note: *Գնեցի գիրգս ի Թվին ռճիզ։* *i.e.* "I bought this book in the year 1126 (A.D. 1676)."

Most of the songs contained in this volume are composed in local dialects of the sixteenth and seventeenth centuries. The Poems of John of Thelguran were edited at Tiflis in 1892, those of Gregory of Ałthamar in 1898, both by K. Kostaneantz.

109.

Or. 2624.—For a description of folios 1–153 of this MS., see above, p. 160.

Fol. 154. The tale of the Brazen City, which is a type of this false world: *Պատմութի̄ վ̄ս պղընձէ քաղաքին որ օրինակէ սուտ աշխարհիս.*

Begins: *Կայր ի պաղտատ խալիֆայ մի որում անունն էր աբդումէլիք։ աւր մի ի մոյտանն իջաւ ժողովեաց զիւր մեծամեծքն՝ եհարց վասն սողոմոնի թէ ուս̄ հրաման առնէր ի վ̄ր դիւացն։ . . .*

"There was in Bagdad a Khalif named Abdumeliq. One day he went down into the *maidan* and mustered his magnates, and asked them about Solomon, how he obtained control over the demons . . ."

Fol. 198*b*. *Պատմութի̄ վ̄ս մանկանն և աղջկան. վ̄ս ուրախութե̄ մարդկան։*

Այր մի էր իշխան ի քաղաք մի, և ունէր անչափ գանձ որ չկայր յաշխարհս քան զնա. ինքն ծերացեալ էր և զաւակ ոչ ունէր. հանապազ աղաչէր զա̄ծ. և ա̄ծ ետ նմա որդի . . .

"History of the youth and the maiden. About human joy." *Begins*: "There was once a ruler in a city, and he possessed enormous treasures, such as no one but he in all the world possessed. He was grown old, and had no offspring, so he continually prayed of God, and God gave him a son . . ."

110.

Or. 6449.—Paper, discoloured by damp. Oriental binding of dark leather, rudely stamped. Size, external 5½ by 3¾ inches, of text 4 by 2⅜. Folios 51. The hand is a small, regular *bolorgir*, approaching *notergir*, of the late seventeenth or early eighteenth century, written 20 lines to a page. There is no attempt at ornamentation, beyond a decorative initial at the beginning of each piece, and red uncials to each strophe. No date or colophon, the last folios being lost. The 51 folios are divided into 5 quires, numbered with Armenian letters in lower margin. The first quire ends with fol. 10, the second with fol. 22, the third with fol. 34, the fourth with fol. 45; the fifth begins fol. 46, but is incomplete. The pages have been numbered also by a former Armenian owner when the volume was more complete than now, for his pages 91 and 92 (the folio which should follow the present fol. 45) and pages 97 and 98 (after fol. 47) are missing. The margins have been somewhat cut away by the binder.

Fol. 1. *ա̃. Տաղ առաքել վարդապետին: ուրբաթի:*

Այսաւր բանն ա̃ծ կացեալ ատենի. վ̃ն անցանաց նախահաւրն դատապարտի:

Ռամկական գնդին զտ̃րն ըմբռնեցին . . .

"1. A song of Aṛaqel Wardapet, for Friday." *Begins*: "To-day the Word of God took his stand at the tribunal, and for the transgressions of the first father was condemned. A vulgar crowd laid hold of the Lord . . ."

(Acrostic: *առաքել վարդապետի եմծի ուրբաթին.*)

Fol. 3. *բ̃. Տաղ խաչելութե̃ ք̃ի ա̃յ ի տիրամայր մր ա̃ծածնէն ասացեալ:*

Ա̃ծածին կոյսն մարիամ. կայր առ խաչին իւրոյ միածնի. հեղոյր արտասուր կըսկծմամբ սըրտին: . . .

"2. A song of the Crucifixion of Christ God spoken by the holy Theotokos, Mother of the Lord." *Begins*: "The Theotokos Virgin Mariam stood by the Cross of her Only-born, and shed tears in the anguish of her heart . . ."

Fol. 6*b*. *գ. Տաղ մեծի ուրբաթի խաչելութե̃ ք̃ի ա̃յ մերոյ:*

Լցան բանքն այսաւր. ս̃ր մարգարէին. ածեալ կացուցին զտ̃րն յատեան. ’ի դատաստանին.

Ձեռն որ հաստատեաց կամարն երկնային կապեցին զինուորք. առ աջի չար պիղատոսին . . .

"3. A song for the Great Friday of the Crucifixion of Christ our God." *Begins*: "To-day are fulfilled the words of the holy Prophet: They brought the Lord and stood him in the tribunal of judgment; the hand which established the vault of heaven the soldiers bound, in presence of the wicked Pilate . . ."

Fol. 8*b*. *Տաղ յարութե̃ զոր ասացեալն է ’ի մր ա̃ծածնէն ի դէմ մր խաչին:*

դ̃. Ա̃ծածին սրբուհի, ամենաւրհնեալ տիրուհի. կայր առ խաչին յիսուս, և արտասուէր տըրտմագին . . .

"A song of the Resurrection uttered by the holy Virgin before the Cross." *Begins*: "4. The Theotokos, holy Lady, all-blessed Mistress, stood before the Cross of Jesus and wept for sorrow . . ."

Fol. 10. *Այլ տաղ յարութե̃:*

ե̃. Պահքըն հրէական. էին պահապան սուրբ գերեզմանին որ եդաւ մարմին աննըման . . .

"Another song of the Resurrection." *Begins*: "5. The Jewish files were guarding the holy Sepulchre, where was laid the peerless body . . ."

Fol. 12. *Տաղ յոհանէս պլուզուն. ասացեալէ:*

զ̃. Ադամայ ստեղծաւղն եկեալ. յիւր պատկերն ի տես. ւադամայ էր ձայն տըւեալ. ադամ դու ուր ես . . .

"A song of John Pluz." *Begins*: "6. The Creator of Adam came unto his image to see him, and to Adam the words were spoken: Adam, where art thou? . . ."

Fol. 12*b*. *Տաղ մր ա̃ծածնին:*

է. Ուրախ քեզ մարիամ զոր գաբրիէլ սկըզբնաւորեաց. ուրախ. ուրախ. ուրախ. քեզ մարիամ ուրախ: . . .

"Song of the holy Theotokos." *Begins*: "7. Hail to thee, Mariam, as Gabriel began to hail thee: Hail, hail, hail to thee, Mariam, hail! . . ."

Fol. 15. *Տաղ մր ա̃ծածնին. ’ի յաղթամարցի ասացեալ. լաւ եղանակաւ ասա, և զիս յիշեա.*

ը. Անեղին տաճար. բանին բարերար. գերագոյն գովեալ տիրամայր. դու յամէն լեզուէ տիրամայր. որ զա̃ծ ծընար: . . .

"Song of the holy Theotokos, composed by him of Aḷthamar. Repeat it to a goodly tune, and remember me." *Begins*: "8. Temple of the

Increate, of the benevolent Word, transcending all: praised, Mother of the Lord, art thou by every tongue, Mother of the Lord, who barest God . . ."

Fol. 15*b*. Թ. Խնկին ծառին նըման ես. պտուղ դու քաղցրահամ ես, բարի պըտուղ բերեալ ես . . .

"9. Like unto the frankincense-tree art thou, fruit sweet to taste art thou, goodly Fruit hast thou borne . . ."

Fol. 17. Տաղ անուշ գեղեցիկ աւետեաց ասա։ Ժ. Ողջոյն ընդ քեզ մարիամ։ մայր ա͞յ հաւատամ, սիրով սըրտիւ յոյժ ըղձամ, հոգւով եռամ և տարփամ . . .

"A song sweet and fair of good tidings. Repeat it." *Begins:* "10. Hail to thee, Mariam, Mother of God. I believe, with loving heart I long exceedingly, with fervent spirit I burn . . ."

Fol. 18*b*. Տաղ . . . զաքարիա վարդապետ է ասացեալ 'ի վ͞ր ս͞բ ա͞ծածնին։ ԺԱ. Ամենա͞հեալ սրբուհի. դուստր դաւիթ արքայի. քեզ խոստացան հարսն յերկնի, մայր և ծնօղ յիսուսի ։ . . .

"A song of Zachariah Wardapet, composed for the holy Theotokos." *Begins:* "11. All-blessed holy Lady, Daughter of King David. To thee they promised the heavenly Bridegroom, Mother and Parent of Jesus . . ."

Fol. 22. Տաղ թաթոսի ասացեալ։ ԺԲ. Կաթեա ս͞բ կաթուղիկէ եկեղեցի և պարէ, զմանկունս քո ժողովէ, և զա͞հութիւս հրաւիրէ . . .

"A song composed by Thathos." *Begins:* "12. Suckle thy children, holy Catholic Church, and dance, gather them and invite their hymns . . ."

Fol. 24. Տաղ ս͞բ ա͞ծածնին ի վանեցի աշըխ քօչէկէ ասացեալ։ ԺԳ. Աղբիւր կենդանի բըղխումն զանազան. մեղա քեզ, մեղա կոյս անապական . . .

"A song of the holy Theotokos, composed by Wanetzi (*i.e.* the monk) Ashŭkh Qôtchêk." *Begins:* "13. Living fountain, spring surpassing all, I have sinned against thee, I have sinned, Virgin incorruptible . . ."

Fol. 26*b*. Տաղ փոխման ս͞բ ա͞ծածնին։ ԺԴ. Ս͞բ ա͞ծածնին տաւնին. ս͞բ ա͞ծածնին տաւնին, գայր իջնոյր արծիւն ի քարին, այլ և այլ արծիւն ի քարին . . .

"A song of the Passing of holy Theotokos." *Begins:* "14. On the Feast of holy Theotokos, on the Feast of holy Theotokos, an eagle came down and alighted on the stone . . ."

Fol. 28. Առաքել վարդապետի ասացեալ։ ԺԵ. Ականջ դըրէք բանիս որ պատուականէ, հոգոյ այլ և մարմնոյ ուրախութի է, գովեմք զգոյն վարդին . . .

"Composed by Aṛaqel Wardapet." *Begins:* "15. Give your ears to my tale, which is a precious one, a joy both to soul and body. We praise the hue of the rose . . ."

Fol. 32. ԺԶ. Յորժամ յարևելից 'ի դատաստան գաս՝ երևիս արդարոց նոցա պըսակ տաս, քան զարեգակն եւթն պայծառանաս, աջակողմեան դասուն երանի տինաս . . .

"16. When from the East thou shalt come to judgment, thou wilt appear to the just and give them crowns. Seven times brighter than the sun, thou art radiant . . ."

Fol. 33*b*. Տաղ սրբոյն յակոբայ մծբնայ հայրապետին։ ԺԷ. Անճառ միածին. հօրն երկնաւորին ընտրեալ. 'ի յերկրէ ս͞բ յակոբ քրովբէ մարմնային . . .

"A song for St. Jacob of Nisibis, the Patriarch." *Begins:* "17. Ineffable, only-born, chosen of the heavenly Father, from earth, holy Jacob, a cherub in the flesh . . ."

(Acrostic: առաքել վարդապետի, *Of Aṛaqel Wardapet.*)

Fol. 35. Տաղ ազնիւ, և անուշէ; յունանու մարգարէին։ ԺԸ. Յունան քարոզըն նինուէին, որ աւրինակ էր ք͞սին, որպէս յունան 'ի փոր կէտին, ս͞ր մեր յ͞ս ի տապանին։ . . .

"A noble song and sweet, of Jonah the Prophet." *Begins:* "18. Jonah, herald of Nineveh, who wast a type of Christ: as Jonah in the whale's belly, so our Jesus in the coffin . . ."

Fol. 38. Տաղ ողբ երգական, յարմար և յար-

մարաղրական, 'ի գծողէս ։ i.e. A song of lamentation, apt and fitting, by the penman.

Գանգատ ունիմ առնել քեզ Թագաւոր իմ Յս̄ Քս̄, (կրկնեա)։ զոր չարըն սատանայ, զհոգիս հարեալ արար խոց և քոս ։ . . .

"A complaint I have to utter to thee, my King J. C. (repeat) for what wicked Satan, smiting my soul, hath done . . ."

(Acrostic: *գրիգորի է*, *It is of Grigor.*)

Fol. 39. *Տաղ մանկանցն բեթղահեմի։*

Արթունք զուարթունք, (գ. կրկնէ)։ բանին բանաւոր ծիծռունք . . .

"A song of the children of Bethlehem." *Begins:* "Watchers serene (repeat thrice), spiritual swallows of the Word . . ."

Fol. 40. *Այլ տաղ . . . վս̄ ուրախութե̄ մարդկան։*

Յասարըն վարս ով շինեաց իւր տուն, կամ ով հանգեաւ սըրտովն 'ի վերայ, կամավ եդ քար իվերայ քարի, թէ յաւիտեան երթայ մնայ։ . . .

"Another song . . . for men's rejoicing." *Begins:* "In this life, he who builds his house or rests thereon his heart's repose, willingly sets stone on stone, in trust it shall remain for ever."

Fol. 41. *Տաղ կայենին որ զեղբայրն եսպան ։*

Այն առաջին մեղքն ու չարիքն, որ անցաւոր աշխարհս անկաւ, առեր. զանէծըն տըրտմալի. այս մէկ բանիս որ չէ եղեր ։ . . .

"Song of Cain who slew his brother." *Begins:* "That first sin and evil which befell the transitory world . . ."

Fol. 43. *Տաղ վս̄ եզընկուն շարժելուն զաքի իրիցու է ։*

Յինըն հարիւր հայոց թվական լա̄. թիւն ի լման, զարմանալի բան մի եղան, մայրաքաղաքն 'ի յեզընկան ։

Յանկարծակի մահու դիպան, պատուհասի հանդիպեցան, սողոմայոց նըման եղան, ներքև հողուն զընտանեցան ։

Յորժամ քաղաքն 'ի դունթ եղան, ու մանր ու մեծն 'ի դողելան, եթէ վայ մեզ. ո̄ւ. բերան մեք չի հասաք 'ի պատուիրան։ . . .

Դասք մի՛ նըստեր էր զէտ իշխան, հաղար բարով իւրեանց խանչան, քահանայիւքըն միաբան, ներքև հողուն զընտանեցան ։ . . .

Ի. ժե. ուրն 'ի լըման, ապա գըտան զանմէկ տըշան լալով կերթար դէպ 'ի շուկան, թիմ լարնու մայրն ամ ինչ եղան ։ . . .

Զաքի էրէց անուշ բանըցի, մեղաւք իլի և անարժան, անհերիքէ զինչ գործեցիր, դարձիր եղիր դու փոլեման (?)։ . . .

Բոլոր քաղաքն աւիրեցան. ներքև հողուն զընտանեցան, շայուր եղև բոլոր աշխարհն, ոչ հայ մընաց ոչ մըսըլման ։

"Song about the earthquake at Ezenka, of Zacchaeus the Elder." *Begins:* "When the year of the Armenians 931 reached its full term, a wondrous thing happened in the metropolis of Ezenka. Sudden death befell, punishment was inflicted, like that of Sodom . . . The entire city was laid waste, overwhelmed with soil, the whole land was ruined, and neither Armenian nor Mussulman survived . . ."

Fol. 44. *Տաղ նոր նահատակ խըտըրշայ մանկան որ ի մարզըւան նահատակեցին ։*

իդ̄. Ութն հարիւր թըւակաց. և նըսուն թիւ արաբարգած ըղխըտըրշան հրով այրեցին, մարզըւան քաղաք ազգըն տաճկաց ։ . . .

Մեք թագաւոր չունինք առած, ոչ առաջնորդ 'ի վրախելաց, ամէն խըմածեն ու հարբած, ամլին ի ջուր նու խոր գնած ։

Մեք թագաւոր ունէաք առած. մեծ մեծ իշխանք անալ գնաց, որ զմեզ թողին 'ի մէջ տաճկաց, հուքմ կանէ ամէն խուզած ։

Երբ լսեցին ազգըն տաճկաց, ի վրա եկին բուլքիբուլաց. զինչ քացխավորիկ չարով լըցած, զինչ եկեր հեռու տեղաց ։

Երկու մ̄աս մարդ կար 'ի հոն, այն երկուքն ալ յառաջ ընկած, մէկ մուխթասիպն աչիչ եղած, մէկ լարա գործն ա̄ծ ուրաց . . .

Խէվ յովանէս թուլկուրանցի՝ փառաւորէ զհայր և զորդի աղվոր սուրաթն 'ի հող դառնայ փհուրն անանչէջ իւր սիրելին ։

"A song of the new champion Khtĕrsh, a youth on whom they inflicted martyrdom in Marzuan." *Begins:* "24. In the year 890 (A.D. 1441) the Tartars burned alive Khŭturshan in the city of Marzuan . . . Hovanês of Thulkuran glorifies Father and Son . . ."

The above song is also printed, but from a widely different text, in the work "The New Martyrs of Armenia," Waḷarshapat, 1903. It is composed in the vulgar dialect of the seventeenth century.

Fol. 47*b*. Նաղաշի է ասացեալ վն̄ հոգոյ ։

Լ̄. Երազ է ուսուտ եղբարք աշխարհիս բաներն ի լման, ուր են թագաւորք իշխանք պարոնայք ու սուլթան ու խան ։ . . .

Յովանէս Թուրկուրանցի, գրեաց զվարք ճգնաւորին, ով որ ասէ հայր մեր յերկինս, ննջեցելոցըն թողութիւն ։

"A composition of Naḷash (*i.e.* the Painter) about the soul." *Begins:* "30. A dream, O ye brethren, and false, are all things of this world. Where are kings, rulers, barons, and sultan or khan? . . . Hovanès of Thurkuran wrote the life of the ascetic. Whoso repeats an *Our Father* gains remission for the dead."

The above is translated by Arshag Tchobanian in his volume *Les Trouvères Arméniens*, Paris, 1906, p. 157. Naḷash was Bishop of Sis in 1430, and afterwards of Amid (Diarbekir).

Fol. 51. Տաղ գեղեցիկ ի ժամ ուրախութեան. Բ̄. լեզու է ։ Իտ̄. ես քո սիրուն չեմ դիմանար. իւրէկիմ թութուշիփ եսթար (?) սի̄ գրիգոր զիս մի մոռանար, պէնի տովա՛ տան ունութ մա՛յ ։

Ես քեզ հարցայ ի վանքն եղայ, աճէփ տուշ տում պէն պու հալայ . . .

"A fair song in time of gladness, in two languages." *Begins:* "I cannot resist thy love . . ."

A song of Ohannès, translated on p. 175 of the volume above referred to, begins in the same manner, but does not seem to be the same.

111.

Or. 4558.—Paper. Recent cloth binding. Size, external, 3¾ by 5⅞ inches. Small slovenly *notergir* of about 1800. Folios 35.

Fol. 1. Someone has tried his pen thus: ովքեհան մխիթար սքիցն հանին . . . այս է գրչայ փորձան.

Fol. 2. Ամ̄ թվին 1801 սեպտեմբերի 1 և տաջկաց թւին 1216 ճէմազիլէվվէլի մինումն ներքոյ գրեըն մախսուտ ճիմալ ջուլին կոնթէ երիդանայ որ է ներքոյ եէվըՂ չիփըյ (In Persian dialect of Djulfa.)

There follow various items of accounts.

Fol. 4. 1801 դեկտեմբերի. 15 ումն թէըմնումն իմսզոյ մնուկ պետրոսիցն թքըր նզդ և միւթ (?) յինքոյ որ գեսմնիեզդ ։ դնյ զուշոյ խաէպք (?) գրեցի որ է մախուդս ջմալջու քիչ միրի.

զմ̄ գրեցի որ 1 մեսի
ուրյ խոիցի 10 ։

(Also in Persian dialect of Djulfa, mixed with Armenian.)

Fol. 5*b* (in another hand, in Turkish dialect of Aderbaidjan):—

Երք՞որոյ սարքիսի զօրայվարին երքեալ ի եղանակի ալէկոծութն.

չօխլարնդադընայ երիշան հզըր
բիրդայ երիշ մանայ ղուրթար բու
ղանդան
ալնուզուն ներեայ աթսան
ուլաշըրեթիշ փայրեադ ումայսան
խօրայ սանդան

چو خلر . . . برده . . . دورتر بو غندن . . .

Fol. 6*b*. Երքուռոստամ սոե(?)ըթանի և չրի գաշի . . .

Begins: Այլեաց փրփրեցուց մէըիք ապօմ̄ (?)
ղօրքըդ կունդ կունդ արայ գիսիր
ռուստամ
կուռն կապած (?) պինս իւր
ասբարօմ̄ պկուշ չասէն թէ որպէսի
ռուստամ
ասէ ռուստամ . . .

The above song is in 16 stanzas.

Fol. 10*b*. Երք ղարիբի ։ որպէս ներքոյ
Անուրժ ծայնդ լվայ ղարթեայ
իքնէս կրունկ. մեր աշխարէն
դու ինչ լուր ունէս ։
( )տար երկրում
վիրայ որեալէ սինէս (?) մանու՞շկի
խտու առու տուր տունէս . . .

A Song of Exile. See Archag Tchobanian, *Chants Populairs Arm.*, Paris, 1903, p. 187.

Fol. 14*b*. Թվ ։ 1801 ։ փրկչին որ Ֆ̄տ̄կ աշխարումն ծօվընդեր քաղաքումն մազրաս անվանեան չինայ փթան յիշեալ քաղաքի բնակեալք իմաստոյ խոյ հսկայեայղուքն ի սեռէն հայեոց մեծաց օրհնել ժառանկքն ի բրանոշ օծելոն փութ առին ի վերայ իւրեանց վասն ծնողին իւրեանց հայէաստանու դոշորման սիրտիւ մտածելով թէ որոց մի գերպիւ մարդասցուք օգնել ծնողին մերոյ որ կարասցուք տեսանել ազատ ի ձեռաց անօրինաց և խըլխչայլի ազգն. մեր ի միջի հանդորրութն ...

A notice of measures of self-defence taken by the Armenians of Madras in the year 1801.

Fol. 17. Ողբ արարատ աշխարի հայեոց մեծաց կամ բոլոր հայեոց ...

Ոհ ես կոչեմ ձայն ողբայ բան
ոգիւ չափեալ երքոյ նման լայր
աշխարն արարատեան ուր կայր բ̃մ
-ալ տապան նոյեան

A lament of Ararat of Great Armenia.

Fol. 18. Երք մեղայեական և խնդրողական
Ա̃Ծ յուսայելոց մօտին կայ և մինչ
խոնարթագայ որ է առաջ պարգև
-իչ ողիղ սրտիւ խնդրեմք կառնեմք
ամէն ինչ պարէխօսունելով սբ
լուսաւորիչ

A song of repentance, asking for the intercession of the Illuminator.

Fol. 19*b*. Երք ասացեալ լուսայհոգի
աշտղս: (?աշուղս) անհանին ի վերայ ըսդ
-եղայ կործութն ամենայ կար
-ողին այ̃ անմահին և ևս կար
-ողայ քարանցն հարուցանել որ
-դիսն աբրհամոյ

A song commemorative of the dead.

Fol. 21. Երք սիրայհար:
աւաղ ես չէմտէս նում դիլ իրի
կեշդն ձերոց սիրտն ամուր ամըրեալ
պերդայ մէկ ջանունեմ խմիրեւ
-ուն սադաղայ էլմուս գեղեցկան
-ուն օվղուր բան կէրդայ

A song of love.

Fol. 23*b*. Երք կարրիցի պարոն
գրիգորին որ հնուծն
կնացել էր հնդըստան յետ կալիս
եղանակն անչափ կեղեցկութն
համբաւն լսելով կնաց ըստու
-քեւաց եսես թէ ամէն ...

A song of Baron Gregory of Karb married in India.

Fol. 25. Երք դաքայ եղել
գրիգոր շմայոնի որ իւր փեսայ յարուվի
վրացու յետ ադայ վաթ արաւ վասն
խօստացաց դօթին որ քանի ախ ջիկն
պսակոլ չէր. ասումէր կտամ ...

A song commemorative of the marriage of Haruthiun, stepson (?) of Gregory, with a Georgian.

Begins: Եխբայրք եկայք մէկ լուր ասեմ
լսեցէք

"Brethren, come and hear my report . . ."

Fol. 28*b* (in Persian dialect of Aderbaidjan):—

Երք որմէ բարէպաշտէ ասացեալ սբոյ էջմիածնոյ որպէս ներքոյ.

Ա.յաղայլար սիգայ բիր արզ եյլէիմ կօրդըղըզ ղաքդըղի ջալայ և ամանըն ...

Song upon holy Edschmiadzin. *Begins:* "My Lord, I must tell you my petition . . ."

Fol. 33. Երք սիրայհարի:
Մ՝ենք ղարիբ ենք դաշտայ հարենք
մէկ ջուր տուր խէմէնք. նազանի
սաղու սօհբաթ շիրին դամօվ աղ
-աքիդ նաաէնք նազանի

A love song. *Begins:* "We are exiles: in the lowlands we are smitten (with thirst). Give us water to drink, O lovely girl . . ."

Fol. 34*b* (at end of book, in Persian):—

քամբ̃խդ գրիգոր նասիեաթ
դանի բայ խօդ բկու քի
նադանի հաստի ֆանի
կունահ քանի բրայի կօվ
թան մէ դանի հալայքի
շի(?) մանդէ շօդի բուհմս
բունէթ սահիբի հմեան

Scil.:—

تن با خود بگو كه
نادان هستي فاني
گناه كني براي كو
تن مي داني خلائق
چه منده شدي بهيم (?)
بنيت (?) صاحب همدان

"O body, say to thyself that thou art ignorant and doomed to perish. Thou art vicious, like a cow. Knowest thou, O body, that thou hast become like the beasts(?) of like frame(?), comrade."

112.

Stowe Or. 31.—12 folios of vellum followed by 13 of paper of larger size, folded to fit within the covers. Size, 9 by 6¾ inches. Bound in red leather, stamped back and front with geometrical designs in gold. The Armenian text is neatly written in modern *notergir* of the early nineteenth century, 20 lines to a page. The initial letters of each couplet are gold, and the text, which fills a space of about 4½ by 3 inches, is framed in double gold lines above and below, with gold arabesques between the lines.

Contents: A New Year's Ode addressed by Philip, the clerk of St. James' Church, to Matheosean of Tabreez, asking for alms in behalf of the church.

Begins: *Ուրախ քեզ Ազնուական*
բարեպաշտ Աղա մաթէոսեան
զի ծնեալ է մանուկ արքայն . . .

I.e. "Hail to thee, noble and pious Agha Matheosean, for the Child-King is born . . ."

Ends: *արժան ունել արքայութեն*
ղաղէն թարվզցի մաթէոսեան
ի փառըս Հօր, որդւոյ, Հոգւոյ
երրորդութե՛ անճառելւոյ
՝Նուաստ ծառայ և անարժան, փիլիպոս դըպիր յակոբեան.

Folios 13–23 are of paper, and contain an Italian version of the ode. Fol. 25 is an English account of the ode and of the circumstances under which it was composed.

On the first of the four folios, unnumbered and of paper, which precede the text is the note: *Bibl. Thomae Astler.*

113.

Or. 4548.—Paper. Oriental binding of red leather. Size, external 6½ by 4¼ inches, of text 6 by 3½. Folios 142, of which 2–58 are written in a large inelegant *notergir* or notary's hand of the late eighteenth century, 59–138 in a looser hand of the same description. The scribe paginated the book from fol. 2 to 134*b* as pages 1–271.

Contents:—

Fol. 2. *Պատմութիւն աղջկան և մանկան և Հարցմունք նոցա ընդ միմեանս:*

Այր մի էր մեծատուն և իշխան 'ի քաղաքի մի, և ունէր անչափ գանձ: ոսկի և մարգարիտ անգին, և պատուական ակունք . . .

"History of the maid and the youth, and the questions they asked of one another. There was once a rich man and a prince in a city, and he had enormous treasure of gold, and pearls priceless, and precious stones . . ." (See MS. Or. 2624, fol. 198*b*.)

Fol. 21. *Պղնձէ քաղաքի պատմութիւն որ է օրինակ աշխարհիս:*

Կայր ի պաղտատ քաղաքն խալիֆայ մի, որում անուն էր արդումէլիք: Որ մի 'ի մէյտան

"The City of Bronze . . ." (See MS. Or. 2624, fol. 154.)

Ends: *Այսպէս փոխեցան ի սուտ և ի փուտ յաշխարհէս և Հասին յաւիտենական կենացն և յերկնային ուրախութիւն ի ք͞ս յ͞ս ի տ͞ր մեր.*

"And so they passed away from this false and corrupt world, and reached the joy of eternal life and heavenly, in Christ Jesus our Lord."

Fol. 59*b*. *Յաղագս պատմութեան փահլուլ թագաւոր էր սա մեծ թագաւոր և յարևելեան աշխարհին և իմաստուն և առաքինի: Սիրէր զաղքատութիւն և ատէր զայս կեանքս . . .*

"History of Phahlul the King. He was a great king over the Eastern world, and wise and virtuous. He loved poverty and hated this life . . ."

Fol. 76. *Վարք և պատմութիւն Աղէքսիանոսի ճգնաւորին:*

Այր մի էր ի քաղաքն ըստամպօլ մեծատուն յոյժ և իշխան մեծ և Հրամատու բազում գաւառի և էր անուն ն͞ր եփրեմիանոս և կնոջն աննա . . .

"Life and history of Alexianus the Monk. There was a man in the city of Stamboul, exceedingly rich and a great prince, who was governor of a large province, and his name was Ephremianus, and his wife's Anna . . ."

Fol. 89. *Խրատք պիտանիք և օգտակարք զոր* (*sic*) *ասացեալ է Խիկարայ իմաստնոյ։*

Ես Խիկարս դպիր էի սենեքերիմայ արքային ասորեստանեայց և առարի վաթսուն կինս և շինեցի վաթսուն ապարանս, և ես Խիկարս եղէ վաթսուն ամաց և ոչ եղև ինձ որդի։ Յայնժամ մտի առ լուծքն բազում ընծայիւք և վառեցի հուր և արկի խունկս անուշահոտս ի վ՟ր նր. մատուցի զընծայս և զոհեցի զոհս վ՟ն ծննդեան. եւ աղաչեցի ասելով՝ ով տեարք իմ և չա՟ծք իմ բէլշիմ և շահմիմ, հրամանեցէք և դրուք ինձ արու զաւակ . . .

"Useful and helpful precepts uttered by Khikar the Sage. I, Khikar, was secretary of Senêqerim, the King of Assyria, and I took sixty wives and built sixty palaces. But I, Khikar, was sixty years of age and had no son. Then I went into the temple with many offerings, and lit a fire and cast sweet incense upon it. I offered my gifts and slew victims for offspring, and prayed, saying, O my lords and my gods, Bêlshim and Shahmim, send forth your command and give me male issue . . ."

Fol. 134. *Լուսնի առաջին օրն, ոչ է բարի, բորոտութիւն կուբերէ. երկու և Գ օրն երակ մի առնուր երգ կուբերէ և հիւանդութիւն։ . . .*

"The first day of the moon is not good; it brings the scurvy. On the second and third days do not let blood, nor sing; it will bring on you sickness . . ."

Fol. 135. Prayers for penitents.

Folios 139*b*–142. Turkish recipes.

114.

Or. 4556.—Paper. Recent cloth binding. Size, external, 7 by 4⅛ inches. Folios 43, mostly written in a large, slovenly *notergir*. The folios are mostly numbered in a direction opposed to the sequence of the texts contained in the volume. Beside Armenian, the volume contains much that is written in Persian.

Beginning from the end, the contents of the book are as follows:—

Incipit: *Յէյ՝ արայդան։ արշի։ քուրշի։ ջհանի։ փարվար։ դիկար։ բադի։ աթէշ. աբու։ խակդան։ ինսանի։ փարվար դիկար։ սալդէզն հէշտի։ ջաննաթայ։ օզէն։ ղէլդէզն։ թամաշայ։ բաղ ադէզն։ նուրի։ թաջալլահ։ շիդի։ բանկզար։ կու միշայ։ բիրսաջադի։ փահրէզ։ էթէն։ խուրան։ մէտն։ համէշայ։ ի լանսար մաշդի։ բու դաղայ ակդի։ անդի։ անիշայ։ ադամայ*

Scil.:—

ارائیدن عرش خورش جهان پروردکار باد اتش اب
و خاکدان اسان پروردکار ... هشت جنتا ازین ...
تماشا ... نور تاج الله شدی بانکذار ... بر سجاده
پهریز ... همیشه ... سر مرد ... آدما

The above extends from fol. 43 to fol. 30*b*, where a tract written in the opposite direction ends. This begins, fol. 15*b*, thus: *Պուլ վայի։ կոյէշդ։ խորայ։ պրայի։ դանդան։ քովլի։ դուրուսդ։* Part of this, viz. folios 25*b* and 26, is in Armenian, and begins thus: *Բարի եկիր իմ պատուական սիրելի, բարի եկիր իմ աննման սիրելի, բարի եկիր իմ ինձ պիտան սիրելի, բարի եկիր, բարի բարի դու հզար բարի . . .* ("Thou art welcome, my precious beloved one, thou art welcome, my peerless beloved one . . ."); and ends: *Տէր բաղդասարն ինչ ճարկանի ընդ էր զամու ղուսականի մինչև սաղայ յաղօթք կանի երբ մէռանէ փառք ա՟յ.* Mention is made in this composition of a Sir Balthasar.

Folios 15–13 contain a tract, of which each line begins with a capital letter, but written in the opposite direction to the contents of folios 15*b*–30. It begins thus on fol. 13:—

Պահէ ռաստ քունաց սուագի
մարդի ու զանի։
Պահ մէ շիքանաց թիլիմէ ջանի օ թանի։
Փաս նեստ քի ուստադէ ղազայրայ փուրսադ։
Ծի աղ բարի չի մէ սազի օ կէրայ մէ շիքանի։

Scil. :—

كاه راست كند سواد مرد و زن
كاه مي شكند طلسم جان و تن
پاس نيست كه اوستاد غزاءرا پرسد
كه از . . . چه مي سازي اوكر مي شكني

"At one time it sets right the love of man
and woman,
At another it breaks—the Talisman—soul
and body.
No fear lest the master ask
Whence ye make the food or what ye break."

Folios 6–12 are again written in the other direction, and begin :—

Խուդայ կար պայմանի խասդայ դիլ նազար մէ քարդ հզար կարդիշի դովրան զի ման հատար մէ փարդ փալաքա· պարի խուդ զէրէ նայմէ փոշիդ խաթանքիայի ման զի ասման կուզար մէ քարդ : . . .

Scil. :—

خدا كر پيمان خستهٔ دل نظر مي كرد هزار كردش
تو تن ز من خطرمي كرد فلاك بارخود زير نعمه پوشيد
. . . كياي من · آسمان كذر مي كرد . . .

"If God bethink him of the sick-hearted . . . The firmament covers its weight beneath the favour . . ."

115.

Or. 4557.—Paper. Recent cloth binding. Folios 87, of which 53–67 and 73 are in an Arabic, and the rest a scarcely legible Armenian, script, in a late *notergir* hand similar to that of Or. 4558. The language of folios 1–16 is some Eastern dialect remote from Armenian.

Fol. 1. Չար կարդ ատ
բամ աչ աղ դաչ բաֆ դարի''''''†
սարթից (?) մէ այ աս պիր ուչ
կիր աչ բաս (?) դի խուր դաշի գամէ
աչ տիտ բիշ կար գի չունան
ճաւդ աղ խանի ու . . . .
աղ (?) իշ պէմ ար չաշանի պտե (?)
այ խեղ թապ իպի մէրու պաչ
փար մուս փաս եղ . . . . .

(The dots are in the original text.)

Some Turkish and Persian words, *e.g.* براوچ, are discernible in the above.

Fol. 17 (Persian) :—

Թուրայ դայս ումայր այ պէ
դայս դայս այն պայ հայր գայս
հայր քայս հայր չի լայ եայղ պուր
դայս դ . . .

Scil. :—

ترا داد عمر . . .
داد داد آن با هر كس
هر كس هر چه لائق پرد
داد

"To thee gave Omar Ab . . gave justice : to each what was fitting."

---

† Illegible.

HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL WORKS.

116.

Or. 5458.—Paper, much yellowed. Recently half-bound in red leather. Size, external 5½ by 3⅝ inches, of text 4¼ by 2½. Folios 145, written in a large, clear, archaic *bolorgir* or round hand, 17 lines to a page. Fol. 36 is supplied on later paper and in another hand; fol. 118 is of the same later paper, but left blank, and so are two folios before fol. 126, five before 127, four before 131, and one before 143. The editor who supplied these blanks intended to write on them the text of missing folios which they replace, for he adds the quire-numbers on them wherever necessary. Folios 131–135*a* are in a smaller and less regular hand than that of the bulk of the text on folios 5–130. Folios 135*b*–142 are also in a smaller but fairly regular *bolorgir*. The first hand resumes on folios 143–145. The book consists of 15 quires, mostly of 12 leaves each. The punctuation is archaic; accents are added. The օ is written for աւ.

Folios 5–116 contain the Chronicle of Sinbat Sparapet, brother of King Hethum I.; printed in Moscow, 1856.

Begins: Ի *ժամանակս թագաւորութե յունաց ըռամանոսի որդւոյ կոստանդեայ* . . .

" In the reign of the Greek emperor Ramanos (*sic*), son of Costand . . ."

The text agrees fairly closely with the edition as far as p. 128, where after the words *բարձր նստուցանեն* the MS. adds (fol. 106*b*) lists of the Patriarchs who took part in the great Councils of Nice, Constantinople, Ephesus, and Chalcedon; fol. 107*b*, lists of the Armenian Catholici. Then, fol. 110, the text of p. 128 of the edition, *զկնի մահուանն գագկայ*, is resumed.

On fol. 112*a* is inserted a poem by Aushin, Lord of Kanitch, to Sir Gregory, " a man of God and Bishop of Anavarz ": Առ *տ՛ր գրիգո՛ր այրն այ։ եպսն անավարզոյ։ գրեցաւ նամակս հոգալոյ առ ի յօշնէ տեառն կանչոյ.* Begins: Պ*արծանք ի մի քս* . . . (" Our boast in the one Christ . . .").

This is followed, fol. 114, by the list of Roman Emperors given on p. 130 of the edition, and by that of the Patriarchs of Constantinople (fol. 116 = page 132).

Fol. 117*a*. Ժ*ամանակագրութիւք, ըստ եօթանասնից թարգմանութե.*

Յ*ադամա մինչև ի ջրհեղեղն, ամք. սմխբ* . . .

" Chronicle arranged according to the translation of the LXX. From Adam to the Flood, years 2242 . . ."

Ends: *և անտի ի հայ թվ ամք. մխե.* " And thence to the Armenian era, years 245."

Fol. 117*b*. Հ*ամառաւտ պատմութի ժամանակաց։ ելև թափումն էմի և տիրեաց գունդուփրէ տըպոյլըունն։*

Ի *թվ շծա. վախճանեցաւ պրն հայոց կոստանդին, և էառ զիշխանութին անդրանիկ որդին թորոսն* . . .

"A short chronological history. The evacuation of Jerusalem and domination of Gundufrê Tŭpoylun. In the year 551 (A.D. 1102) died the Paron of the Armenians, Costandin, and his eldest son Thoros assumed the government . . ."

This is interrupted in the year 667 (A.D. 1218) through loss of two folios after fol. 118, where a blank folio has been inserted. It resumes, fol. 119, with *ի թվ՟ ողդ*, *i.e.* "in the year 694." The text fails again at end of fol. 125 "in the year 790" (A.D. 1340).

Fol. 126. *Ի թվ՟ չհբ՝ գնաց տր կոստընդին կթղկոն, առ սուլտանն մսրա՝* . . .

"In the year 772 (A.D. 1322) Sir Konstandin acceded to the Catholicate under the Sultan Msir . . ."

This is given on p. 133 of the edition. It ends: *ի թվ՟ պլէ, իմայիս ԺԸ, յանկաւ ի քս թորոսն որդի պրն օշին տուայ տրոն ու պրն ած յակոբանց.* "In the year 837, May 18, Thoros, son of Paron Ôshin, Lord of the clan (?), fell asleep in Christ; also Paron Yakobantz (?)."

Fol. 127. *Ի թվ՟ հայոց՝ չծդ՝ ղևոն թգ՟ որդի պրն թորոսի, ի քի սբ ծնընդեանն աւուրն արար ձիաւոր զիս զհեթումա* (? *զհեթումս*) *և տուցն տր ջամբռլա հայոց:*

Ի թվ՟ ,չկզ, աւշին թգ՟՝ յղրկեց զիս զհեթումս, յառ ըռէ ըռուպէրտն տւառիրաներն, բրինձնի յանափլն

"In the year of the Armenians 754 (A.D. 1305) Leon the King, son of Paron Thoros, on the day of the holy birth of Christ, made a knight of me, Hethum, and Lord Chamberlain of the clans of Armenia. In the year 766 (A.D. 1316) King Aushin sent me, Hethum, to Rê (*Roi*) Rupert Tvariraner Brinds (*Prince*) in Anaphl (? *Naples*)."

This ends, fol. 128, thus:—

Ի թվ՟ ,չղգ, կի թգն հայոց՝ յղրկեց զիս զհեթում ախտուցն տր ջամբռլայս հայոց, ի կոստդպօլս վն իր թգհէ, որ բերի ի յերկիրս, գնացի ի դեսպնութի, նայ ոչ կամեցաւ գալ ի յերկիրս, կեցայ ի դուրս ի յերկրէս. ամիս զօ, դարձայ ու եկի յերկիրս:

"In the year 793 (A.D. 1343) the King of Armenia sent me, Hethum, Lord Chamberlain of the Armenians, to Constantinople about his royal spouse, who was being brought to this land. I went on the embassy. She was unwilling to come hither. I remained out of my country six (?) months, and then came back again."

Folios 128*b*, 129*a*. A brief chronology from Adam up to the year 513 (A.D. 1064).

Begins: *Յադամայ, մինչև ի ծնունդն քի, ամք րմղը* . . . "From Adam to the birth of Christ, years 5298 . . ."

Ends: *Ի թվն ,շժգ, բարձաւ թգուհին հայոց* "In the year 513 (A.D. 1064) the Queen of Armenia was carried off."

Folios 129*b*, 130. A Confession of sins, incomplete at end.

Begins: *Մեղայ ամենասբ երրորդութե* . . . "I have sinned against the all-holy Trinity . . ."

Fol. 143, which is out of place, contains on its recto the last words of this Confession.

Between folios 130 and 131 four blanks are bound in, which probably contained the beginning of the next piece, which now begins, fol. 131, as follows:—

Ի թվ՟ պլա ի հոկտեմբերի ա: Ազատեցաւ լևոն թգն հայոց ի մսրայ ծառայութենէն, ու գնաց ի գադալանք . . .

"In the year 831 (A.D. 1381), Oct. 1, Leon, King of Armenia, was liberated from the servitude of Msir, and repaired to Gadalans . . ."

Some sections of this are deleted. The last entry begins: *Ի թվին հայոց պծգ դեկտեմբերի, է օրն, ի այշպակառ առարն, ու սուտուն համզայի* . . . "In the year of the Armenians 853, Dec. 7 . . ."

Fol. 135*b*. *Համառօտ պատմութի ժամանակաց հաւաքեալ ի զանազան պատմուէց, այսինքն ի հայոց ի փռանկաց: ի յունաց յասուրոց, աշխատութբ իմն ծառայիս այ յովհաննէս սպասաւոր բանին ի թվս հայոց ի չխե:*

Ի թվականիս հայոց շիե, գագիկ թգն հայոց սպանաւ յորդոցն մանտալէի(?) *ի բերդն կենդռոսկաւի: Յետ սորա ռոբէն ազգական նր, երթեալ բնակեցաւ ի սահմանս կօսիտառոյ և անտի հասեալ ի գողն կօրմօղըլօ, և անտ վախճանեցաւ* . . .

"A short chronology compiled from various histories, Armenian, Frankish, Greek, Syrian, by the labour of me, a servant of God, Jovhannes, minister of the Word, in the year 745 (A.D. 1296)." *Begins:* "In the year 525, King Gagik of Armenia was slain by the sons of Mantalê in the fortress of Kendroskav. After him, Robên his kinsman came and settled in the territory of Kôsitar, and reached the village of Kôrmôzôl, and there died."

This breaks off incomplete, at end of fol. 142*b*, in the year չժթ, 719 (A.D. 1270). It is written, like most of the texts in this volume, in the vulgar Armenian of the Cilician epoch.

Fol. 143*b*. A chronological note on an attack made on Sis, beginning :—

Ի թվ՟ պժըին ի մայիս ամսոյ ի՛ն՝ երեկ տարոյ Նայիպն շուհ որ է որդին ի վրայ սըսու ի շաբաթ օր կռվեցան յուսինդիքն ու իրք մի վզեն չկարցին այնել՝ . . .

"In the year 818 (A.D. 1368), May 20 . . ."

Fol. 144. A list (incomplete at the beginning by loss of a folio) of Armenian kings, &c., with length of their reigns.

Begins : Եկաց հայք առանց իշխանութե ամս լե։ Պարոն Ներսեհ ամս բ։ Պ՟ր աշոտ ամս գ։ Պ՟ր սմբատ ամս իա։ Յետ մահուան սորա եկաց անիշխանութե ամս ծդ։ Աշոտ ամս ժզ։ . . .

"The Armenians remained without government of princes 35 years. Paron Nerseh, 2 years. Paron Ashot, 3 years. Paron Smbat, 21 years. After his death, 54 years without government. Ashot, 16 years . . ."

Ends, fol. 144 : Լեոն որդի Ճուանբրընձին ամիս ժ։ "Leon, son of Djuanbrnds (=Juan, Prince), 10 years."

Fol. 144*b*. Some chronological notes, ending : Ի նոյն թիւս (պլա) ի նոյեմբեր ի ՟ամն յռամազան· ժգ. նստաւ պարևուխն, սուլտան մսրա։ "At the same date 831 (A.D. 1381), in November, in the month Ramadan on the 13th, the Sultan of Msir, Parevukh (?) was enthroned."

The scribe's colophon, if there was any, is lost. The codex was written, to judge by the handwriting, about the year 1400.

117.

Or. 5261.—Glazed paper. Recently half-bound in purple leather. Size, external 7¼ by 5 inches, of text 5 by 3¼. Folios 245 ; written in a large, clear *bolorgir*, 21 lines to a page. There are 20 quires of 12 folios each, numbered in Armenian in the lower margin. Initial letters are given in red, and the chapters numbered in the margins. Accents for reading are added.

It contains the History of the Albanians composed by Moses Kalankatouatzi. The text shows many variants from the edition of G. V. Chahnazarian, printed in Paris in 1860.

Folios 1–3*a*. List of contents of Book i., as in the printed edition, vol. i., pages 425–428.

Fol. 3*b*. ՛Նախերգան սակս պատմութե Աղուանից։ ա. Աստուածեղծ մարդն առաջին հայր մեր ադամ եկաց ամս. մլ. "Preface concerning the History of the Albans. I. The God-created first man, our father Adam, lived 230 years . . ." (See edition, i. 87.)

Fol. 68. Կատարեցաւ գիրք առաջին պատմութեց աղուանից։ Երկրորդ պատմութի արեւելեան աղուանից նահանգիս. "End of Book i. of the History of the Albans. Second History of the Province of the Eastern Albans . . ."

Here follows the list of contents given in the edition, i., pp. 428–432.

Fol. 70. Պատմութի ի դէպ գրո՛ց։ ա. Որքան պայծառեն երկինք աստեղօք և երկիր բուսո՛վք։ "History according to the documents. I. Just as the heaven is resplendent with stars, and earth with flowers . . ."

This is the second Book of the edition, i., p. 204.

Fol. 207. Կատարեցաւ շարած երկրո՛րդ միջակ պատմութե աղուանից։ Երրորդ ցանցք պատմութե աղուանից։ "End of the second and middle Book of the History of the Albans. Third episode of the History of the Albans."

Here follows the index given in the edition, ii., p. 115.

Fol. 209. ա. Առաջին արձակումն ՚ի հարաւոյն երկրի և ունել զծագս տիեզերաց իսմայելեա՛ն ազգին. Զորս ընկալաք ի հոգեկուարձ վարդապետաց . . . "I. The first invasion from the South, and occupation by the race of Ishmael of the ends of the earth. What things we have received from the inspired doctors . . ."

This is the third Book of the edition, ii., p. 5. It agrees therewith as far as ch. xx.; but after fol. 244 some folios are missing, for fol. 245 contains the end of a chapter, xxvii., and beginning of a chapter, xxviii., neither of which are found in the printed edition, which limits this third Book to 23 chapters.

The verso of fol. 5 has been scaled off, and a recent hand has written on the blank so formed the part of the text removed. Similarly, the recto of fol. 8 has been scaled off, removing the end of ch. vi. of Book i.

There is no colophon of the copyist, who, to judge by his handwriting, cannot have been later than 1600, and perhaps as early as 1500.

On fol. 1*a* a later hand has written two notes :—

(i.) 'Ի *վաելէ. յովհաննէս վրդպտին որ 'ի գանձասարղ ։* *i.e.* "For the use of John the Doctor of Gandsasarz (?)."

(ii.) 'Ի *կմ թուական հայոց գրեցեալ է պատմագիրս ի մովսիսէ վրդպտէն գաղանկատուացւոյ ։* *i.e.* "In the year 60 (?) of the Armenian era this History was written by Moses, Doctor of Galankatuq." The year 60 answers to A.D. 611. The unit which followed is unintelligible.

Bought of Madame A. Raffi, June 14, 1897.

118.

Or. 5459.—Glazed paper. Recent half-binding of red leather. Size, external $6\frac{3}{4}$ by $4\frac{3}{8}$ inches, of text $4\frac{1}{2}$ by $2\frac{3}{4}$. Folios 232; written in a large, clear *notergir*, 19 lines to a page, in A.D. 1616, in 19 quires, with modern orthography. The scribe leaves a few lacunae, as on fol. 82, where he could not read his original.

The contents of the main text are as follows :—

Fol. 8. A Geography.

Այս է աշխարհացոյց ։

"Նախ քան զամ խնդրեսցուք եղեալքս զէն և ապա զի նմանէ եղեալքս, զի թէպէտ արարածքս պատճառ լինին գիտութե արարչին, զի արարածովս ճանաչի, ըստ պօղոսի թէ աներևոյթք նորայ, իսկզբանէ արարածովս իմացեալ ճանաչին". . .

"This is a Geography. Before all else that is created, let us explore the Existent, and then the things created by the same. For although the creatures are a cause of our knowing the Creator, inasmuch as he is known through his creatures, as Paul saith: The invisible things of him from the beginning are through his creations understood and known..."

Ends : *և ողինթոս քղք է ի թրակիայ մօտ ի ստագիրայ ուստի արիստոտէլ էր, և այլ բազում ազգ և քաղաք և աշխարհ զոր անօգուտ համարիմ. զշարագրելն դոցայ. վն որոյ ոչ կամեցայ գրել. Եւ քանզի մարդասիրին փառք յաւիտեանս Ամէն ։*

"And Olynthus is a city in Thrace near Stagira, whence was Aristotle. And many other races and cities and countries are there which I deem it useless to enumerate, wherefore I was not inclined to write them out. To the Benevolent, therefore, be glory for ever. Amen."

The above tract is anyhow later than the year 961, which is given on fol. 16*b* as the date of Ashot's queen. The shrines and sanctuaries of Armenia are carefully enumerated, and some knowledge shown of India, Russia, and Europe; England and Paris being enumerated as two sees subject to Rome. In the East are mentioned churches which have only the Gospel of Matthew in Hebrew, yet are orthodox. This work is sometimes ascribed to Wardan the Doctor, of the thirteenth century, but the nucleus of it is older.

Fol. 31*b*. The Geography ascribed to Moses of Khoren.

Յաղագս աշխարհագրութեն ածային գիրս . . . "Concerning geography Divine Scripture . . ." (This is usually printed along with the History of Moses of Khoren.)

The text breaks off at the words: *որ է միջին նահանգացն*, p. 320 of the text given by Saint Martin in his *Mémoires pour Servir*, &c.; and the scribe notes that his original was not good and that he therefore omits the rest. The text is full of corruptions.

Fol. 33*b*. *Վ̃ն մեծի նախարարութ̃ն ուրբէլեանց* . . . "Concerning the great satrapy of the Orbelians . . ." (This History of the Orbelians was printed by Saint Martin in the same *Mémoires*, pp. 56–175.)

At the end of this tract the scribe asks for our good will, and prays us not to curtail the text, if we should transcribe it, and adds: *Ստացօ՛ղ սո՛րյ խօջայ խէրի· Ավդըլէն . . . և գծագրող ա̃ծատուր էրէցս որ անուամբ կոչեմ քհյ, և գործովս ոչ ։* "The owner of this book (is) Khôdschay Khêri, Avdŭlên . . . and the scribe Astuadzatur the presbyter, who am called a priest in name, but am not such in deed."

Fol. 89*b*. *Յոհաննու ոսկիբերանի ասացեալ ի պատմուճանն ։*

Օ̃գոստոս թ̃գ՛րց հռոմյեցւոյց ի սորայ ժամանակի եղեն նաւակատիկ ա̃ծածնի և ծնաւ զոր̃ . . .

"The Oration of John Chrysostom about the Coat." *Begins:* "Augustus reigned over the Romans. In his time took place the consecration of Theotokos, and she bare a Son . . ."

This relates Abgar's receipt of the picture of Jesus by Addai. See Dashean's Catalogue, MS. 7, ii., 13.

Fol. 96*b*. *Վ̃ն բարձրամիտ Անապատականին ։*

Մ̃ի անապատական միայնակեցայցն ունէր եղբայր աշխարհական և մեռօ, և մնաց որդի, Բ̃, ամաց . . .

"Concerning the lofty-minded hermit." *Begins:* "A certain hermit of the wilderness had a worldly brother, and he died, and left two children aged . . ."

Towards the end, fol. 97*b*, is read: *Եւ զայս պատմեց Անդոնի մեծին, և գրեցին միայնականքն* . . . "And this was told of the great Antony, and the monks wrote it down."

At the end of this piece, fol. 97*b*, the scribe Astuadzatur copies out in his colophon a sepulchral inscription of Tarsayidj (*տարսայիճիս*), "King of Kings," which was engraved on the southern column of the Qêthivanq (*քէթիվանք*) in the year 703 (A.D. 1254), Nov. 13. The text runs thus:—

> *Այլ ես ի լի մեղօք և ամբրտուա՛ն*
> *անմիտ ա̃ծատուրս և կոխան ա̃մ ոտից* . . . . . .†
> (fol. 98*a*) *և զքէթիվանս իւր սահմանովն, և զր*
> *-է ինքեան արձան յիշատակի 'ի վերայ*
> *սեանն հարօային որուն էր օրինակ զա՛յս ։*
> *Այս գիր յիշատակի և արձան*
> *անջնջելի է իմ տարսայիճիս իշխ*
> *-անաց իշխանի, որդո՛յն մեծի լի*
> *-պա՛րի, եղբաւր սմպատայ մեծ*
> *իշխանի կողմակալի, այ՛սմ նահա*
> *-նգի որ իշխեցող էի այսմ գաւա*
> *-ռաց, ի դրանէն բարկուշա՛տ*
> *մինչ և ցսահմանն բըջնոյ միաբ*
> *-անեցայ տաթևո՛յ ս̃բ առաքելո՛յս,*
> *և ավլի զիմ հոգոյ մասն ի յիմ սեփ*
> *-ական ուխտս 'ի ս̃բ եկեղեցիս,*
> *գիւղս, Դ̃, զոր լուալ էաք ի հին*
> *ժամանակաց, ժառանգութ̃ն լեալ*
> *սեփն, ի շնհեր զխոտնավան սահմ*
> *-անաւք իւրովք, լերնամբ և դ*
> *-աշտնիւ, և ի խոտա՛կեա զմեր*
> (fol. 98*b*) *ձեռատունկ ա՛յգին, և զջուր իւր*
> *սահմանովն, լերամբ, և դաշ՚տ*
> *-իւ, և զհաժիս իւր սահմանովն, զո՛ր*
> *զկէսն գանձա՛գին էի արարեալ, և*
> *բո՛րոի զքէթիվանս իւր սահմ*
> *-անովն, և եպ̃ք տեղոյս, որ հա*
> *-յրապետ, և ո՛ր սողոմոն, հաստատ*
> *-եցին մեզ յիշատակ և կարգեց*
> *-ին պատարագ յա̃մ ամի, ա̃. քառ*
> *-ասունք, կ̃ժ. յայտնութ̃ն, կ̃ժ.*
> *զատկին, կ̃ժ. ա̃ծածնին, կ̃ժ. օ*
> *-աք աներոյն, զ. ի̃, օրն ինձ տար*
> *-սայիճիս, և զ. ի̃. օրն, իմ եղբ*
> *-աւրն սմպատայ ։*
> *Արդ որ յետ մեր կամ ի մերո՛ց, կամ*
> *աւտարաց, կամ իշխանաց, կամ*
> *ի ձեռնօորաց, այս հաստատ պայ*
> *-մանիս, և անքակ վճռիս խափան*

---

† A folio seems to have fallen out here.

-եւ ջանայ, կամ զայն գեղարէքն, կամ զայգին, յայս եկեղեցույս հանել խորհի, բաժին ընդ յուդայի և ընդ այլ խաչահանացն եղիցի . . . և թէ տաճիկ յաւագ փոխի ու յափշտակել ջանայ, յա̃յ և իւր փեղամբարէն ապիզար եղիցի, և ընդ սատանայի 'ի դժոխս իջցէ, և տամբ և զաւակօք ջնջեալ և բարձրեալ եղիցի, իւր հալալն նայհարամ եւ ի, ռ, ռ, ռ, նալաթ լիցի. ի թվին չ. ի̃գ, յամսեան նոյեմբերի ի, ժգ, և է վկայ այսմ վճռիս, տէր սարգիս նորավանից եպ̃կս, և սարգիս փակակալ ս̃բ եկեղեցւոյս, և յիմ ազատաց հասան կարապետա'ու (?) որդի, որոտշահլորա թոռն, միրան նուէրայ որդի, հաստատէ' կամաւն ա̃յ, ա̃ծ շնհաւոր արասցէ ս̃բ ուխտիս : Յուսովն ա̃յ ես տարսայիճս իմ ձեռամգրովս հաստատեցի զընծայքս, Արդ որ յետ իմ զաւակեաց և թոռանց' կամ այլ իշխեցողաց զմեր հոգիս զրկել խորհի և զմեր յոյսն խափանել, և զմեր սահմանեալս քակել ջանայ, յ, ժը, հայրապետացն նզովեալ եղիցի, ի մահ և կեանս, և կորեալ և ջնջեալ լիցի այ՛ս կենաց և ի հանդերձելումն և ամէն եղիցի : Իսկ սմպատայ հայրագիր լեալ տանն աւաքին, խորհի ընդ այ'լ իշխանացն և տան սպանանել ի ծովայ միջի զգոնցայ՛ն հրամանօ հուլաւու ղանին, և ինքն իշխէր ա̃մ իշխանութեց աւագին.

"But I, the filled (?)-with-sin and proud-of-soul, witless, Astuadzatur (*i.e.* Theodore), and spurned of every foot ......† [fol. 98*a*]... and Qêthivanq with its borders; and his own record is inscribed on the southern column, of which the following was the text:—

"'This is the written memorial and indelible monument of me, Tarsayidj, King of Kings, son of the great Liparit, brother of Smbat the great ruler and eparch, who held sway over this province, over these cantons, from the gate of Bȧrkusht as far as the border of Bŭdschin. I was a member of Tathev, of the holy Apostle. And I gave as my soul's portion to my own congregation unto the holy church four villages, of which we were possessed from ancient times, they being our heritage, to wit, in Shnher Khotnawan with its marches, mountains and plain, and in Khotáget the vineyard [fol. 98*b*] planted with our own hands, and Tzur with its marches, mountains and plain, and Haži with its marches, half of which I acquired myself by purchase, and of Bort Qêthiwanq with its marches. And the local bishops, Sir Hayrapet and Sir Solomon, raised a monument to us and ordained an offering in every year on the first of Quadragesima, the tenth of Epiphany, the tenth of *Zatik*, the tenth of the Theotokos, the tenth of the great *Tner* (? Houses), the twentieth day for myself Tarsayidj, and the twentieth day for my brother Smbat.

"'But if anyone after us, either of our own family or of strangers, whether of princes or of people, tries to annul this firm agreement and inviolable contract, and plans to deprive this church either of the villages or vineyard, let his portion be with Judas and other crucifiers... and if a Tadjik (Turk) superior (?) shall buy it or attempt to take it by force, let him be (*apizar*) by his own Prophet (*Phelambar*), and go down into hell with Satan, and let him and his house and offspring be wiped out and removed...

"'In the year 723, Nov. 13. And of this agreement, Sir Sargis, Bishop of Norawanq, is witness, and also Sargis, doorkeeper of the holy church, and of my freemen Hasan son of Karapet, Orot (?) Shah, his (?) grandson, Miran son of Nouêr. It is confirmed by God's will; may God therein show his grace to the holy congregation.

"'Trusting in God, I, Tarsayidj, with my own hand have confirmed this gift. If therefore after me anyone of my sons or grandsons, or any prince in authority, compass to cheat my soul and violate my trust, and attempt to annul my decisions, let him be cursed by the 318 Patriarchs, in death and in life, and let him be cut off and effaced from this life and the life to come. Amen. So be it.' "

---

† Here a folio is lost.

Smbat, however, having become adoptive father (?) of the leading house, plotted with the other princes and houses to starve to death the *gontz* (? count) in question, by order of Hulav Ḷan (Khan), and so got possession of the reins of government.

Upon Tarʒayidj, see Michael Tchamtcheantz, History of Armenia (in Armenian), Venice, 1784, vol. iii., p. 263.

Fol. 100. *Պատմութիւն սրբոյն Ներսէսի, Հայրապետին ։*

Յութ և տասն ամին տրդատայ, նստաւ յաթոռ մը առաքելոյն թադէոսի, լուսաւորիչն Հայոց սրբն գրիգոր . . .

"History of St. Nerses the Patriarch." *Begins:* "In the eighteenth year of Trtat (Tiridates) was raised to the throne of the holy Apostle Thadeos the Illuminator of the Armenians, St. Gregory . . ."

This ends: *Մ՟ը զի ինքն լինէր աւրինակ բարեաց, և զամենայն հրաւիրէ յերկնից արքայութիւն, ի քս յս որում փառք . . . ստացող գրոցս խօջայ խէրի, և եղբայրին ապտըլէն ։*

"For he was himself a model of goodness, and he invites all into the kingdom of heaven, unto J. C., to whom be glory . . . the owner of this book was Khodschay Khêr and his brother Aptŭlê (Abdul).

Fol. 118. *Յաղագս սպանման գնելոյ ։*
Մ՟ը կնոջն փառանձեմա ։

Յետ այր ամի զայլոց բանից պատմեսցուք. կայր սիւնեաց իշխանին անդուկա՛ զուստր մի . . .

"Concerning the slaying of Gnel, and about his wife Phaṛandsem."

Fol. 129. *Յաղագս դեսպանութե սրբոյն Ներսէսի առ վղէս թգ՛րն ։* "Concerning the embassy of St. Nerses to the Emperor Valens."

Fol. 136. *Յաղագս շինելոյ աշակուան քաղաքին, զոր կործանեաց սր՟ն Ներսէս ։* "Concerning the building of the city of Ashakuan, destroyed by St. Nerses."

Fol. 143. About the death of Arshak and of Vasak, Captain of the Armenians and Iberians.

Յետ այսորիկ երթեալ արշկ առ արքայն պարսից շապուհին նշաւոր քաղաք զի ի հաւանութեն ածցէ շապուհ զյաշխարհն հայ՛ց . . . "Thereafter Arshak came to the Persian king Shapuh's city . . ."

Ends, fol. 149: *Իսկ իբրև լուօ պապ թգ՛րէ հայոց, եթէ արձակեաց մուշեղ զկանայս շապու արքայի, և ոչ առեալ էած առ նայ խորհէր սպանանել զնայ. բայց ոչ համարձակէր յայտնապէս յահէ սրբոյն ներսէսիս ։*

"When therefore King Pap heard that Mushel̦ had let go the women of Shapu the King, instead of bringing them to him, he designed to slay him, but did not dare to do so openly from fear of St. Nerses."

Fol. 149. The war of the brave Mushel̦ with Shapuh, King of Kings.

Արդ յառաջ քան զայս եղելոյ, մի ոմն յազգէ գէդրէ հոնի որ մենամարտեցաւ յառաջնումն ը հայոց թգւին տրդատայ նորա ապըստամբեալ և անցեալ յաշխարհն ասորոց, բռնանայր 'ի վէր բաղում գօառաց և առնոյր զնփրկերտ . . .

"But prior to these events, one of the race of Gêdṛ the Hun, who had formerly fought in single combat with the Armenian king Trdat, revolted, and passing into Assyria made himself master by force of many hamlets, and took Nephrkert . . ."

Fol. 163. *Վասն դեղ մահուան տալոյ մեծին ներսէսի. Յայնժամ մեծն ներսէս շրջէր ընդ աշխարհն հայոց և վրաց իւրոյ վիճակին հօաքէր զնիւթ վրդապետութե իւրոյ, ընդ նմայ և աշակերտն իւր և մեսրոպ որ անուանեցաւ մաշտոց . . .*

"Concerning the poisoning of the great Nerses. At that time the great Nerses went round Armenia and Iberia, his province, and accumulated material for his teaching, and with him also his disciple Mesrop, who was named Mashtotz . . ."

Fol. 170*b*. The Vision of the great Nerses about the conquest of the whole earth by the race of Archers, and about their final success.

Իբրեւ արբուց պապ արքայն Հայոց զբաժակ մահու սրբոյն Ներսէսի, կացեալ նորայ կենդանի զաւուրս սակաւ, և յետ այսորիկ կոչեալ սրբն Ներսէս առ ինքն զեպիսկոպոսունս և վանականս, և զնախարարս, ռամիկ հեծելոց, և զիշխանս Հայոց և վրաց . . .

"After the ruler of Armenia, Pap, had given the cup of death to St. Nerses to drink, the latter survived a few days; and forthwith he summoned the bishops and monks and satraps . . ."

Fol. 190*b*. On the Apparition of the Antichrist.

Արդ իբրեւ պատմեաց մեծն Ներսէս վ͞ս ազատման ազգին 'ի նետողաց և յաջողելոյ ն͞մ գործոց . . .

"Now when the great Nerses had told about the release of the race from the Archers . . ."

Fol. 204*b*. The end of St. Nerses.

Արդ զայս ա͞մ լուեալ 'ի սրբոյն Ներսիսէ բազմութե͞ն ժողովրդյն, եւ մուշեղ զաւրավարն Հայոց և վրաց, և թագադիր ասպարապետն և Համազասպ կամսարական . . .

"So when all the assembled people had heard all this from St. Nerses, Mushel̦, Captain of the Armenians and Iberians . . ."

Fol. 211. The putting to death of the brave Mushel̦ by King Varazdat.

Արդ ի մի վայր ժողովեալ զնախարարքն Հայոց և կուսակեալքն և իշխանքն, և սեպուհքն . . .

"So then he gathered together the satraps of Armenia and their followers and princes . . ."

All the above pieces are taken or paraphrased from Armenian historians of the classical epoch. They all refer to the life of St. Nerses.

Fol. 220. *·Քարոզ ի բանն զոր հրամայեաց դաւթի մարգարէն թվել զժողովուրդն . . .*

Եւ զիա՞րդ նահապետքն յերկար ապրէին. վ͞ս ուսուցանելոյ զա͞ծպաշտութի͞ն յորդոց իւրեանց, և յորժամ ետ ա͞ծ զգրաւոր աւրէնս . . .

"Homily on the circumstance that David the Prophet was ordered to number the people." *Begins:* "And how was it that the Patriarchs lived so long? In order to instruct in piety their sons; yet so soon as God gave a written law . . ."

At the end of this piece the scribe prays for mercy. His name has been effaced by some recent owner, but he names various relatives as follows: *և զհոգևոր մայրն մեր զթանկ խաթուն, և ու ընդակից եղբայրքն իմ զհարազատ զխօջայխէրի, ապտըլէն, Ա͞ծ զիւրեանքն յերկիր ամօք պահէ. ամէն. թվ͞, ռ. կդ,* " . . . and our spiritual mother Thank Khathun, and also my playmates and full brothers Khodschay Khêr and Aptŭlê (*i.e.* Abdulla). May God preserve them and theirs on earth for many a year. Amen. In the year 1064 (A.D. 1614)."

Another hand adds to the above note the following: *ձեռս փտի ի հող դառնայ, գիրս յիշատակ առ ձեզ մ͞նայ . . .* "The hand of corruption is turned to dust, the book remains with you as a memorial . . ." This note presumably refers to the scribe, whose name has been effaced a little higher up.

Fol. 228 (in a rude hand): *Ի աւգոստոսի ամսու 'բ. ա͞. շարժեցաւ ։ թ ։ ումն, ա͞. շարժեցաւ, թվ͞ ռճ. ի͞ ումն շահ սուլէմանի, դաւրոնն ։ ես արգիս* (*sic*) *երէց գրեցի ։* "On August 2nd there was a single shock of earthquake, on the ninth there was a single shock, in the year 1100† (A.D. 1650), in the 20th of Shah Sulêman, in Daurown (? Taron). I, Sargis the Elder, wrote this note."

The same Sargis adds a note on fol. 228*b*, under date 1143 (A.D. 1693); and on fol. 229 adds the following:—

Թվ͞ ռճի. ումն, յոհան ։ հաբելէն. թուրքացաւ ։ որ գետինն ։ շարժեցաւ ։ աւգոստոսի ամսու. ա͞. 'բ. ուսումն. ու. թ. ումն ։ դաւիթ. վարդապետն ընտեբաննոս. վարդապետն. որ մանուկ ի տղ. էր ։ շահ սուլէմանն. և շխալի խանն բռնեցին. մեր առաջնորդ դաւիթ վարդապետն ընտեբաննոս վարդապետն որ բռնեցին.

Ես սուտանուն սարգիս էրէց գրեցի . . .

"In the year 1120 Johan the monk (*habelé*) became a Turk, when the ground shook on August 1, 2, . . . and on the ninth. David

---

† Perhaps the 20 should be reckoned to the date of the year, making 1120.

Wardapet, Stephanus Wardapet . . . Shah Sulêman and Shkhali Khan used force to our bishop (*or* abbot) David Wardapet and Stephanus Wardapet. And I, Sargis, miscalled an elder, wrote this." (The dots represent unintelligible words.)

The same hand scribbles a hymn to Mary on folios 230*b*, 231.

Fol. 230*a* is blank except for a brief note to the effect that in 1192 (A.D. 1742), Febr. 17, Lukas died in Kingulinar (՚ի կինգուլինարն).

Different scribes have tried their pens on the blank folios 2 and 3. On fol. 4 is the signature of the last owner, Raffi. On fol. 5*a* the scribe of the main text has for some reason copied out the last two-thirds of fol. 89*a*.

Folios 1 and 6 are vellum fragments of a sapiential book taken from an older MS. The hand is a half-uncial, half-*bolorgir* of transitional type, hardly later than 1300. The text of fol. 6*a* begins as follows:—

> ֊րաւտեալ լիցի հանապազ, իսկ որ բ . .
> ֊ծանէ զաղքատն, ժառանգէ . . .
> ֊նչս, լաւ է աղքատութիւն գիտու
> ֊թ՟բ, քան զմեծութիւն առանց գի
> ֊տութեան։ Զարդ գլխոյ պսակ·
> իսկ զարդ սրտի գիտութիւն ա՟յ· սը
> ֊տացիր զգիտութիւն, և մի զարծաթ·
> զիմաստութիւն քան զմեծութիւն
> բազում։ Արդարք ժառանգես
> ֊ցեն զտ՟ր· և սուրբք կերակրեսցեն
> ի նմանէ· Որ ողորմի աղքատին
> շիջէ զբարկութիւն· և որ կերակ
> ֊րէ զնոսա լցցի բարութ՟բ· Իսկ . . .

" . . . let him be . . . for ever. But he who . . . the poor, shall inherit . . . Better is poverty with knowledge than riches without knowledge. The ornament of the head is a crown; but the ornament of the heart is knowledge of God. Acquire knowledge, and not silver; wisdom rather than great riches. The just shall inherit the Lord, and the holy be fed from his hand. He who has mercy on the poor extinguishes wrath, and one who feeds them shall be filled with good things . . ."

On verso:—

> տանել ընդ ծակասղան· այլ ոչ մի
> ֊ում ումեք յայսցանէ անձեռնհաս է
> ա՟ծ· Որ սիրէ զարծաթ· ոչ տեսանէ
> զգիտութիւն· և որ ժողովէ զնա յի
> ֊մարեսցի։ . . .

" . . . He that loves silver beholdeth not knowledge, and he that hoards it shall become foolish."

On fol. 1*b*:—

> . . . գործաւորք
> չարք ընկալցին զվարձս չարի·
> գործաւորք բարեաց· տացին վարձք
> բարեաց . . .

"The wicked shall receive the wages of wickedness; to the doers of good shall be given the wages of goodness."

119.

Or. 5260.—Thick paper. Recently half-bound in red leather. Size, external 8½ by 6 inches, of text 6 by 4. Folios 364, in 31 quires of 12 leaves each, except the last, which has 5. Written in a clear, regular *bolorgir* or round hand, 27 lines to a page, with accents and a few compendia. The orthography is old, except that the օ is used for աւ. In punctuation the raised comma and double point are chiefly used. The scribe has left lacunae where he failed to read his archetype.

Folios 3–5. A summary of the 87 chapters of the History of Kirakos Catholicos of Armenia.

Ցանկ է պատմութ՟ն գրիս զոր արարեալ տ՟ն կիրկոս կթ՟ղկսին հայոց, համառօտ բանին շ՟րդել։

"This is an Index of the History composed by Sir Kirakos Catholicos of Armenia, drawn up in a summary fashion."

It is to be remarked that the History of Kirakos Wardapet of Gantschak, as published at San Lazaro, Venice, 1865, only comprises chapters iii.–lxvii., folios 27–171*b*, of this MS., and also embodies chs. iii. and iv. in another context (see below). At the end of ch. lxvii. the scribe of this MS. writes thus: "But, O brother, the History of the Thathar is this, so far down as it has been brought. More there was not in my exemplar, and therefore I could not divine the end of it." The scribe of this codex, therefore, was conscious that the text of Kirakos went farther. It is to be noticed also that he leaves many lacunae on folios 27, 28, 29, as if his archetype was much injured. We may infer that he had an archetype which was injured in the first leaves.

The first nineteen folios of this codex, comprising chs. i. and ii., though the index sets them down to Kirakos, are probably not from his hand. Their titles and contents therefore deserve to be given. They are as follows:—

1. *Նախ պատմութիւն սրբոյ խաչին և որպիսութիւն որ Հացունեացն կոչի թէ ուստ դարձաւ պարսից յաշխարհէն ։*

"First: The History of the holy Cross called 'of the Hatzuni,' and of the circumstances under which it returned from Persia."

This title is only given in the index. In the text the scribe leaves a space for a head-piece, never added, and begins his text thus, fol. 6:—

Քանզի առեալ էր նր զզաբրան քոյր խոսրովու արքային պարսից որդոյ Ջապասպայ, զի յորժամ թգրեաց մօրիկ ՚ի կոստանդնուպօլիս հաստատեցաւ թգրութիւն նր յոյժ ։ քանզի եկեալ զամ աշխարհն հոռոմայեցւոց, և դրձլ ՚ի կողմանս հարաւոյ, և բռնաբար եկեալ զեգիպտոս, և եկն յեմ, և ածեալ շուրջանակի պարիսպ պատեաց զնա, և շինեաց զեկեղեցիքն զոր աւերեալ էր անաւրէնն վաղէս կայսրն հոռոմոց ։ . . .

"For he had taken Zabran, sister of Khosrow, King of the Persians, son of Dschapasp. For during the reign of Maurice in Constantinople his kingdom was greatly established. For he traversed the entire land of the Romans, and turned in the southern regions, and overcame Egypt by force. And then he reached Jerusalem, and drew a wall around it and invested it, and rebuilt the churches which the iniquitous Valens Caesar of Rome had devastated . . ."

2. Fol. 19*b*. *Վսն կանոնական հրամանաց կաթուղիկոսի հայոց կոստնի ։*

Իսկ առաքինի կթղկսն հայոց կոստանդին իբրև ետես զաւեր աշխարհի հայոց զտառապանսն զոր կրէին ՚ի հարկահանուացն և ՚ի զաւրաց թաթարին, և մտախոհ եղեալ յիմացաւ մեքն (?) են յայսմ ամի պատճառի, զի ամ մարդ խնամօղ ՚ի չարիս խոկայր գործել զհաճոյս կամաց իւրոց ։ զի կարգ ամուսնութն սրբ աւրինացն բարձաւ և հեթանոս օրէն արիւն ընդ արիւն խառնէին զազգականս առնելով, և զոր կամէին թողէին . . .

"Concerning the canonical edicts of Constantine." *Begins:* "But the virtuous Catholicos of the Armenians, Constantine, when he beheld the ruin of Armenia, and the sufferings endured at the hands of the tax-gatherers and of the soldiers of the Tartars, fell to considering the matter, and realized that the sole reason thereof was this, that everyone was intent on evil deeds and was minded to do what was pleasing in his own eyes. For the marriage ordinance of holy religion was done away with, and in heathen wise they mingled blood with blood, marrying kinsfolk . . ."

3. Fol. 20*b*. Encyclical of Kostand Catholicos.

Ազդմամբ խնամոցն ամենակալին հոգւոյն սրբոյ այս գիր կոստանդեա ծառայ յի քի շնորհօք նորին կթղկս ամ հայոց զոր գրեցի յուսով իմով առ հայաստանեայցդ ընդ հանուր լրման կողմանց յարևելից՝ նախ սրբազան եպիսկոպոսունդ . . .

. . . Այլ այլօք ճարիւք հաստատեաց զսիրտ իմ զարհուրեալ և առաքեցի զարդիւնական վրդպտդ զվարդան փոխանակ անձին իմոյ . . .

"By the inspiration of the Almighty Holy Spirit this is the document which I, Kostand, servant of J. C., through his grace Catholicos of the Armenians, wrote in my hope to the Armenians generally all over the regions of the East, and firstly to the reverend bishops . . . Subsequently he confirmed my panic-stricken heart by other means, and I sent the meritorious Wardan Wardapet instead of myself . . ."

This is a covering letter for the Canons of Constantius Catholicos which are given in the next piece, folios 22*b*–27*a*. Both letter and canons are part of the printed text of Kirakos, Venice, 1865, pages 162–173, chs. xxxix.–xli. See also Tchamtcheantz's History, iii. 227 *sqq*.

Fol. 27. *Ե. Համառօտ պատմութեան ժամանակաց 'ի սրբոյն գրիգորէ մինչև ցետին աւուրն թևացեալ արարեալ կիրկոսի ընտրեալ վրդպետի մեծահռչակ ուխտին գետկայ. կիրք որ ի բնութե ...*

"Ch. 5. A brief of the history of the times from St. Gregory until the most recent day, lightly sketched out by Kirakos, chosen Wardapet of the famous congregation of Getik . . ."

This is the beginning of the History of Kirakos as printed; but the MS. omits chs. xxxix–xli., this matter having been given (as explained above) on folios 19*b* *sqq*.

Fol. 171*b*. *կբ. Զենոբայ եպսին խօսք վ̃ն առաջաւորացն պահոց և 'ի վ̃ր նշխարաց սբ կարապետին.*

Եւ յորժամ տեղեկացաւ թագաւորն տրդատ վ̃ն սրբոյն գրիգորի եթէ անակայ որդի է, ապա հրամայեաց զնա 'ի վիրապն արկանել . . .

"Ch. 62. Of Zenob the Bishop. Discourses about the Preliminary Fast (i.e. *Artsaburi* of the Greeks), and about the relics of the holy Precursor. Now when King Trtat (Tiridates) learned about St. Gregory that he was son of Anak, he forthwith ordered him to be cast into the pit . . ."

Fol. 175. Letter of Pilate to Tiberius.

կթ. 'Ինքնակալըդ սեբաստիայ փառաւորի և հզօրի, տիբերեա կայսեր 'ի պիտատոսէ (*sic*) *դատաւորէ, յարևելից կողմանս պաղեստինեան և ի փիւնիկիայ խնդալ. հարկ եղև ինձ . . .*

"Ch. 69. To the autocrat, Augustus, glorious and mighty, Tiberius Caesar, from Pilate the judge, in the eastern regions of Palestine and Phoenicia, Hail! It was incumbent upon me . . ."

Fol. 177*b*. About Constantine, the pious Emperor.

հ. Թագաւորն հռոմայ կոստանդիանոս կռապաշտ էր՝ և հրապուրեալ 'ի մաքսիմիանոսէ կնոջէ իւրմէ որ էր թոռն դիոկղետիանոսի արքային հալածէր զքրիստոնեայսն . . .

"Ch. 70. The Emperor of Rome, Constantine, was an idolater, and was seduced by Maximina his wife, who was niece of Diocletian . . ."

Fol. 179*b*. *հա. Գիրք 'ի վ̃ր բնութե̃ հանրական և մասնական քահանայի ումեմն իշուխանուն յեսու։*

Ընդէր վ̃ն բնութենս այսպիս ասասցուք յորժամ գոյացոյց ա̃ծ. ոչ էից տեղի բնութե̃ կազմեց զաշխարհս ձեղուամբ յերկնի յօրինեալ . . .

"A book about Nature in general and in particular, by a certain priest Ishou Khan by name Yesu." *Begins:* "Let us explain as touching Nature why, when God made the real out of nothing, he arranged as the place of Nature this world provided and equipped with the vault of heaven . . ."

He cites as authorities Aristotle, Hermes, the "Church Doctor Jacob of Urhay, and Moses, Son of the Rock (*վիմին*)," and discourses on "the Seven Climates." He writes in broken Armenian, devoid of grammar and syntax.

Fol. 187. *հբ. Նորին ասացեալ վ̃ն համոց ։*

Յայտնին, է̃, ա̃, փոթ ոթն, բ̃, թըթուն, գ̃, քաղցրն դ̃, դառն, ե̃, աղին, զ̃, կծուն . . .

"Ch. 72. Of the same: a tract on savours. There are seven that are obvious. First, acrid; second, sour; third, sweet; fourth, bitter; fifth, saline; sixth, acid . . ."

Fol. 187*b*. *հգ.* Questions and answers about wine and drunkenness.

Զինչ է շահ գինոյն և կամ զինչ է վնաս նր։

"Ch. 73. What is the use of wine, and what harm does it do?"

Fol. 189. The history of Matthew of Edessa. It begins without title or marginal number:—

Իսկ ընդ յաւուրսն ընդ այնոսիկ, և յամին, ն̃, և ,ա̃, եղև սով սաստիկ . . .

"Now in those days, and in the year 401, there was a violent famine . . ."

This ends, fol. 296, with the text translated as ch. clii. by Dulaurier, Paris, 1858, p. 218. Then the author continues thus:—

Բայց ծանիր՝ ով պատուական ընթերցող, զի այն ինչ որ գրեցաք, ՚ի. Ն̅, ա̅, և ՚ի թվ̃կնէն մինչև ՚ի, Շ̅, ԽԶ̅ թուականն ՚ի կարգ կթղ̃կսցն Հյ̈ց. թգւրցն և իշխանացն Հյ̈ց, նա և թգ̃ւորութեցն յունաց և քաջութեց նց̃, և սուլտանացն պրսց և ամ̃ գործոց նց՝ մինչև աստ վարեցաւ, և ես գրեցի և աստի ոչ ևս զի ոչ կայր ՚ի աւրինակի իմում և ոչ կարաց յիմա ըզկատարածն թէ զիարդ եղև ,Շ̃, ԽԶ̃, թուականէն Հյ̈ց վահրամայ՝։ Արդ՝ եթէ հաճոյ թուի ի յիմաստութիւն քում բարուոք է, և թէ ոչ ոպս յիմաստութիդ քո արտաքերէ, գտցես՝ յայլ գիրս՝ և ընթեռնուցուս, և զմեզ անմեղադիրս արասցես վս̅ գեղոյն իմոյ՝, և դու ողջ լերիս տերամբ շնորհիւ ամէն։

"But take note, O honourable reader, that what we have above written, namely the period from 401 to 546 (A.D. 952–1097), together, in the serial order of the Catholici of Armenia, of the Armenian kings and princes, also of the reigns of the Greeks and of their achievements, and of the Sultans of the Persians and all their deeds, extended down to this point. And I wrote it so far, but no farther, for there was no more in my archetype, and I could not know how ended the year 546 of the Armenian Wahram. Whether then or no your wisdom is so inclined, just as your wisdom moves you, you may find the rest in other books, and read it. But hold us blameless for sake of our village. But do thou fare well, by the Lord's grace, Amen."

Fol. 296. Ձբ. Պատմութի̅ համառօտաբար։ վս̅ն յարևելեան թգւրցն պղծոյն և չր̅ գազանին լանկ թամուրին զոր արարեալ քաջ վարժապետին թումայի։

"Ch. 82. A brief history of that foul and evil beast among Eastern monarchs, Lank Thamur, composed by the brave Wardapet Thomas."

Պարտ է գիտել ուսումնասիրաց և բանասէր անձանց զի ժամանակս բաժանի, գ̃, անցեալն ի ներկայս, և յապառնին վրդպաց յեկղ̃ցյ պիտոյ է վս̅ անցիցն գիտելոյ վս̅ անցելոյն պատմել . . .

Begins: "You must know, studious and erudite persons, that time is divided into three portions—past, present, and future; and that it is necessary for Wardapets of the Church, if they are to understand events, to relate of the past . . ."

This is the History of Thomas of Medzoph, and has been edited by Shahzazarean, Paris, 1860. See also F. Nève, *Étude sur Thomas de Medzophe*, Paris, 1855.

Fol. 313*b*. Ձգ. Վ̃սն յովաննէս վրդպտին, մեծոփայ։

Այս երջանիկ և ածահաճոյ սբ̅ վրդպտս յովաննէս բարի աւրինակ, ամ̃ առաքինութեց և յեկղ̃ցոյ։ էր ՚ի գաւառէն քաջ բերունեց, ՚ի գեղաքղքէն զարիշատու . . .

"Ch. 83. Concerning John the Wardapet of Medzob." *Begins:* "This blessed and holy Wardapet, approved of God, Hovannês, was a goodly example of all virtues and of the Church. He came from the canton of Qadsch (brave) Beruniq, from the village-city Zarishat . . ."

Ends: Շամշուլոէ ողորմելի քղքականաց, և ՚ի ձեռն մաղթանաց սրբոց բարեխօսութբ նց որ յս̅ քս̅ թողութի մեղաց արա մեզ և մերձնողաց մերոց և հարազատաց և ամ̃ հայկազեան սեռիս կարգաւորաց և յաշխարհականաց և մեզ մեղաւորաց ողորմեսցի։

Fol. 342*b*. Ձդ. Վ̃սն միաբանութե Հյց և կթղկս ձեռնադրութեն։

Ի ,ՊՂ, թվկնիս մեր ազդեցութբ հոգւոյն սրբոյ հրաշագործութբ, բարեբարին այ̅։ միաբանութբ ամ̃ Հյ̈ց։ եկն կթղկս ՚ի սբ̅ էջմիածինն զսքանչելի և զփառաւորեալ այրն այ̅։ զտ̅ր կիրակոս պատրիարգ և հայրապետ ամ̃ Հյ̈ց։ Եւ այս են ժողովեալ վրդպտք և եպկոք . . .

"Ch. 84. On the accord of Armenians and the ordination of a Catholicos. In the year 890 (A.D. 1440) of our era, by the inspiration of the Holy Spirit and miraculous agency of the merciful God, with the accordant approval of all Armenians, there came as Catholicos to holy Edschmiadzin, wondrous and glorified, the man of God, Sir Kirakos, Patriarch and Pontiff of all Armenians. And the following Doctors and Bishops were gathered together . . ."

Ends: Ս̃իս եպկս ՚ի պայազատ յազգէ արղութեցի կոչեցեալ, որ և որ ած զինքն ընդ երկար կենօք պահեսցէ մինչև ՚ի խորին ծերութեն, և ինձ մեղապարտ, սարգիս քհնյ ծրօղ որ յիշեցէք ՚ի տր̅։ թվ, Ռ, ՃԹ,

"Sargis, Bishop in Payazat, from his kin called Arḷuthetzi, and may the Lord God preserve him unto extreme old age through a long life; and remember in the Lord myself, the sinful Sargis, priest, writer of this, in the year 1109 (A.D. 1659)."

For the rest of this tract see in Dashean's Catalogue of the Vienna MSS., p. 417.

On fol. 340 the scribe writes: "Remember in Christ Sargis, the writer, in the year 1109 (A.D. 1659)."

On fol. 363 is his longer colophon. It runs thus:—

"Glory to the consubstantial Trinity . . . .

"The Book of Kirakos was written in the era of the Armenians 1110 (A.D. 1660), at its close, in the patriarchate of Sir Jacob Catholicos . . . from precious originals . . . But I, humble and last, servant of servants of Christ, Sargis, bishop, esteemed all desires of my heart and all my inclinations secondary in comparison with this Divine treasure's possession . . . Therefore I had it written with much labour . . . in the court of the Sanahin holy Theotokos and wondrous church *Catholicé*. I had it written as a memorial of my soul and of my parents:—of my father Paron Béréq (*բէրէք*), and of my mother Paron Khanumaḷ (*խանումաղին*), and of my brothers at rest in Christ, Arḷuth (*արղութին*) and Hakh Nazar (*Հախ նազարին*), Thêmur Khan (*թէմուր խանին*); Shah Nazar(*շահ նազարին*), Athá Bêk (*աթա́բէկին*); and of Abisoḷom the deacon, who, an only son (*էջմիածինն*), passed away to his darling Christ; and of my living brother Bayram (*բայրամին*); of my brother's sons, Lukas, Pharsatan, Papoy; and all my other blood relatives. But yė shall say, God have mercy on my brother's son Arḷuth, who being innocent was slain by Wirq (Georgians) unnamed, in Hakhbat (Haḷbat), by the lord, and with the assent of, Avetis, bishop, nicknamed Khôshamat. For great sorrow was ours (*որ անմեղ սպանեալ, անանուն, վրաց, 'ի Հախբատայ, տիրոջէ. և կամակցութ̄ն, աւետիս: Եպ̄կսէ, մակ անուն խօշամատի կոչեցեալ, զի սուգ մեծ եղև մեզ*), because he was slain by treachery and not in open fight, in connection with the limit of the two villages Hakhpat and Ornak, which from the first and anciently belonged to the holy Theotokos of Sanahin, and still belongs, undisturbed to the very end of the world (*վ̄ս ք̄, գեղի սինուռին, Հախպատու և որնակայ որ 'ի, սկզբանէ սանահնոյ սբ̄ ա̄ծածնին վախմէ եղեա́լ և այժմ ևս կա́յ, անխափան մինչև 'ի կատարած աշխարհի*).

"This then was written in the village called Dseḷ (*դսեղ*) at the door of the holy Illuminator, by . . . Sargis, priest. I wrote it with my own hand as a memorial of myself for ever, and of my parents, of my father Paron Thuman, and of my mother Paron Gôgtchak (*գօգչակին*), and of all my blood-kinsmen . . . Again, I pray you to remember in Christ the brethren of the holy convent of Sanahin, Sir Kirakos who has passed away to God, Sir Alexan, Sir Athanês, Sir Êvanês, and the other monks now here gathered together.

"O ye who read or copy this book, remember in Christ him who laboured at it, the scribe of this holy book, Sargis, archbishop, who laid it at the door of the Sanahin holy Theotokos. Whoever tries to remove it, let him be accursed with the curse of Cain and receive the portion of Judas and be tortured with Satan. In the year of the Armenian era 1110 (A.D. 1660)."

On fol. 2 is written: *րաֆֆիի պատմական գրչագիրների ժողովածուից*, *i.e.* From the Raffi Collection of Historical Manuscripts.

Bought of Madame A. Raffi, June 14, 1897.

120.

Sloane 4090.(17).—A single sheet of paper, 15¼ by 11¾ inches, bound up with various Chinese and Arabic documents in red leather. Written in a late round cursive hand, 40 lines to a page, in the year 1676.

It contains an Itinerary directed westwards through Persia and Armenia, composed in a

Persian dialect of Armenian. The route begins at Bunder Abbas (*բայտայր աբայսի*), and gives the distance from city to city, with the names of rivers to be crossed. Copied in London in 1676 by Petros of Dschulfa, son of Jacob (*spelled* Hakoub).

Begins: *Թ.վ.ին – ռճիե – 1676 – դեկտեմբերի ա ՚ի Լունտրայ քաղաք . . .*

Ends: *Ես ես Ջուղայեսի պետրոսի որդի Հակոբս գրեցի ի Լունտրայ ի մխաբարի քաղաքայ տեսելյամ:*

121.

Or. 6989.—Paper. Bound in brown leather. Size, external 4¼ by 3½ inches, of text 3½ by 2¼. Folios 144, written in a clear *notergir* or notary's hand, 18 lines to a page.

Contains an Itinerary of, or Guide to, the Holy Places, written for pilgrims.

The Armenian title on fol. 3 is as follows:—

Գիրք պատմութեան յԵմ՝ ածաշուրջ և քնակոխ սբ քաղաքին· Արարեցեալ յուսմնաէ բանասիրէ սպասաւորէ սբյն, երմի· ի փառս մարմնացելոյ բանին աստուծոյ:

Ի թվաբերութես Հայոց ռճղգ ին, և սեպտեմբերի ա ին:

"A descriptive account of Jerusalem, the city which God traversed and trod with his feet, composed by a literary minister of holy Jerusalem, to the glory of the incarnate Word God. In the era of the Armenians 1193 (A.D. 1743), Sept. 1."

The text begins:—

Վ՝ն ճանապարհի սրբոյ քաղաքին:

Արդ ճանապարհ մէյ քաղաքին որք ընթանան ուխտաւորքն են երկու, մինն ծովով, և մինն ցամաքով. ծովու ճանապարհի սկիզբն մտանելոյ ՚ի սահման քաղաքիս է յոպպէ, որ առի յայլասեռից եաֆա . . .

"Concerning the road to the Holy City. Now the roads to the Holy City taken by pilgrims are two, one by sea and one by land. By the sea road the point at which you begin to enter the domain of the city is Joppê, which by foreigners is called Eafa."

On the first page, inside the cover, a contemporary hand has added this note:—

ռճկզ թվականիս Հայոց եղև բաժանումն պատրիարգութեանն երմի ի կոստանդնուպօլսոյն ձեռամբ յոհաննէս մեծի պետի և հաւանութեամբ ամենեցուն աթարին զպատրիարգութիւնն երմի ի վե. առն մբ ազանի տն գրիգորի պետի:

"In the year 1166 of the Armenian era (A.D. 1716) took place a separation of the patriarchate of Jerusalem from that of Constantinople by the agency of John, the great head; and with the consent of all they set over the patriarchate of Jerusalem the reverend man Sir Gregory."

At the end of the volume, folios 141*b*, 142, a later hand has scribbled a hymn, and, on folios 143, 144, some family notices in the Armenian years 1244 (A.D. 1794), 1252 (A.D 1802), and 1253 (A.D. 1803).

122.

Add. 24,636.—Paper. Half-bound in leather. Size, 14¼ by 9¾ inches. Folios 85.

A collection of Tracts written in French by the Abbé Shahan Villefroy, an Armenian domiciled in France, during the years 1690–1770. The contents are as follows:—

Folios 1–37. "Noms des Hommes et des lieux dont il est parlé dans les MS. Arm. À la fin se trouve la Géographie du doct. Vardan redigée par ordre Alphabétique." This tract bears the number 4 on its title-page, as if it had been one of a series. On fol. 37 is cited a letter of the Père Khatchatour dated 18 May, 1737. This tract was therefore redacted later than that date. The Armenian MSS. referred to were those of the Bibliothèque du Roi in Paris.

Fol. 38. "Avertissement touchant les Cantiques d'Arménie tiré du MS. Ce de l'an 1316" (Anc. Fonds Arménien of the Bibliothèque Nationale, 84).

Folios 39–47. In another hand than Villefroy's is transcribed that part of a work of the

Abbé de Commanville entitled *Histoire de tous les Archevêchés et Évêchés de l'Univers*, Paris, 1700, which concerns Armenia. This tract is completed from fol. 42*b* in the hand of Villefroy.

Folios 48–72. A translation of the History of Moses of Khoren, as far as Bk. ii., ch. xviii.

Folios 73–83. A list of geographical places alphabetically arranged.

Folios 84, 85. An extract of the History of Michel Syrus translated from the Armenian text, Anc. Fonds Arm. of the Biblioth. Nation. in Paris, MS. 90, folios 131–134.

123.

Add. 19,734.—Paper. Modern binding in red leather. Size, external, 13½ by 9 inches. Folios 430; written in a fairly large, clear, but inelegant *notergir* or notary's hand of the eighteenth century, in double columns. On fol. 2 a large unfinished frontispiece precedes the text, which consists of a Chronicle of Ecclesiastical and Armenian History from A.D. 1 to 1791 (ա–ռչղա). A single column is reserved to each year; but its entire space is seldom used up, and frequently nothing occupies it except the date. After the year 551 of the Christian era the author adds that of the Armenian, which then began. The years of the reigns of Roman emperors and Persian monarchs are also added where they bear upon the subject-matter of the text.

The text is compiled from the Armenian sources, manuscript or printed, open to a writer of as late a date as 1791. In the earlier part the History and Chronicon of Eusebius, and possibly Latin sources like Baronius, were used; for the middle period, various Armenian historians of the fifth and succeeding centuries. For the history of the Turkish Sultans and their conquests in Europe the chronicle is very rich. For the history of Constantinople, of Asia Minor, Syria, and of the Turkish Empire in general, during the seventeenth and eighteenth centuries, the work is not without value.

The binder has bound in many folios wrongly, so that the chronological order is disturbed. Following that order as a clue, the folios should be read in succession thus: Folios 1–32, 35–59, 61–90, 33, 34, 91–142, 60, 143–177, 184, 179–183, 178, 185–269, 285, 270–284, 286–430. The total omission of several years to which columns should have been assigned, suggests that one or more folios are missing after each of the following folios: 141, 142, 150, 183, 196, 212, 217, 220, 222, 252, 269, 426.

The text begins, fol. 3, as follows:—

Ա. քնի, և խբ աւգոստոսի կայսեր։ Յայսմ ամի յս փրկիչն աշխարհի, ծնանի ի բեթղեհեմ, ի սրբոյ կուսէն մարիամ, և արդ գիտելի է զի ծնունդ տն մերոյ յսի քնի ի խբ ամին օգոստոսի կայսեր . . .

"Era of Christ, 1, and 42nd of Augustus Caesar. In this year Jesus, Saviour of the world, was born in Bethlehem, of the holy Virgin Mariam . . ."

The events of the years 1785–1791 (folios 428–9), where the Chronicle ends, are given in a slightly different hand. Baronian has argued from this fact that the "learned and wise George Wardapet, Bishop of Beraea," whose death is announced under the year 1786, was author of this Chronicle; and that these two last folios were completed by a continuator. It was probably penned in Beraea or Aleppo, where Mr. William B. Barker, who sold it to the Museum, Jan. 14, 1854, purchased most of his Armenian MSS.

124.

Or. 5091.—Paper. Binding of brown leather. Size, external 6¼ by 8⅛ inches, of text 6 by 4⅛. Written in *notergir* or notary's hand, 25 lines to a page. Folios 146. The scribe paginated his text 1–289.

This is a copy of the edition of the History of John Catholicos, printed in 1790.

The title-page on fol. 2 is as follows:—

Պատմութի Հայոց։

Հօրինեալ սբյն Հօհաննու երանաշնորհ կթուղկսի ամ Հայոց, աշակերտի աղգակցի և յաջորդի երանելոյն Մաշտոցի սբ Հայրապետի։

Սկսեալ ՚ի նահապետացն մերոց Յաբեթայ և Հայկայ . . . մինչև յիւր վախճանն իսկ՝ այսինքն ցամ տն 930. Յորում միանգամայն 4477 ամաց պատմութիւնք պարունակեալ։

Հոգաբարձութբ Իսահակայ Սրբ եպսի օրինակեալ ՚ի սբ էջմիածին, ՚ի խնդրոյ ճմշկածագցի գրասէր Պետրոս Ամիրայի. և ածեալ ՚ի կոստանդնուպօլիս Յամի տն 1790.

"History of the Armenians. Composed by the holy John, blessed Catholicos of all the Armenians, disciple, compatriot and successor of the blessed Mashtotz, holy Pontiff. Beginning with our patriarchs Japhet and Hayk . . . and ending with the year of the Lord 930. In it therefore is contained the history of 4477 years. Copied by the solicitude of Isaac, Archbishop in holy Edschmiadzin, at the request of the philologue Petros Amiray of Tchmshkadzag, and brought to Constantinople in the year of the Lord 1790."

On fol. 1 a late hand renders the title-page, given above, into vulgar Armenian. In the upper margin of the title-page is written in red ink in a recent hand: գրոց վ. գ. ճարդարեանի (= *E libris summi viri Tchardarean*). A later hand adds everywhere in the margins notes summarizing the text, and also a few textual variants from some other source.

There is no colophon or date of the copyist, but the hand is of the early nineteenth century.

WORKS ON GRAMMAR AND LEXICOGRAPHY.

125.

Harl. 5558.—Paper, thick glazed. Size, 7¾ by 5¾ inches. English binding in brown leather. Folios 64. Each page is written in three columns and languages (Turkish, French, and Armenian), 13 lines to a page. The text is mostly framed by double red lines in margin. The Armenian writing is of the kind called *bolorgir*, a stiff round hand, probably of the last half of the sixteenth century. Baronian dated it about 1500. The volume contains no date.

Contents :—

Folios 1–62. A list of Turkish words and phrases accompanied by their French and Armenian equivalents; the Turkish text in alphabetical order as far as fol. 57*a* inclusive.

Fol. 63*a*. The Lord's Prayer in Armenian.

Folios 63*b*–64*b*. Armenian alphabet, with European transliterations.

The Armenian equivalents are given in the vulgar Armenian dialect of Turkey of the sixteenth or seventeenth century.

126.

Or. 84.—Glazed paper. Oriental binding of purple stamped leather, with flap; studs lost. Size, external 4½ by 3 inches, of text 2 by 3. Written folios 195, besides 7 ruled but left blank, in 17 numbered quires. Written mostly in a small, close *notergir* or notary's hand, but not by a single scribe. A first hand wrote folios 1–31*a* and 33*b*–43*a*; a second, folios 31*b*–33*a*; a third, folios 45*a*–193.

The book contains Grammatical Tracts.

Fol. 2. *՚Նորին Գրիգորի, աշակերտի յովհաննու, որոտնեցւոյ. լուծումն համառօտ: Դժուարիմաց բանից ի գիրս գրչութե: Որոյ Արիստակիսէ հռետորէ. եր լուծումն. ըծ, մեկնութիւն, յայտնապէս. ՚քն:*

Առաքայ. ըծ. Անուն և գործ բազմաբուխ և զանազան գրել . . .

"Of the same Grigor, pupil of John of Orotn, short explanations of words in literary works difficult to understand. Among them of Aristaces Rhetor . . ."

Fol. 13*b*. *՚Նորին գրգրի . . . լուծումն համառօտ ՚ի խրատ գրչութե գէորգեա վրդպի, զոր նախ խնդրեալ էր ի նմանէ կոստանդեայ գրչի. եւ ապա գոյն երիցանց ստեփաննոսի:*

"Of the same Grigor . . . short explanation in view of literary style of George Wardapet, originally asked for by the same Constantine the scribe, and subsequently by the elders Stephanus . . ."

Begins: *Ընպարապ անձամբ. ըծ. նախ հոգացողի յիրս և ՚ի բանս . . .*

Fol. 29. *Վս տաղաւոր այբուբենիցն գէորգայ. կրկին է զի մինն ՚ի դէմս կոստանդեա խօսի: և մինն ի դէմս ստեփաննոսի գոյն երիցանց . . .*

"Concerning alphabetical rhythms, of George. The acrostic is twofold, the one presenting Constantine (*Kostand*), the other Stephanus . . ."

Fol. 31. *Դաւիթ փիլիսոփայն է՝ ի Հարք գաւառէ, ՚ի Հերեթ գեղջէ, աշակերտ սահակայ և մեսրոպայ, քուերորդի մովսէսի քերթողահօրն ի վաթսնից որք ընտրեցան, ուշմղք . . .*

"David the Philosopher, from the canton of Harq, from the hamlet Hereth, a disciple of Sahak and Mesrop, sister's son of Moses the Philologist, one of the sixty who were chosen . . ." (See *Opera Davidis*, Venice, 1833, p. 179.)

Folios 31*b*–33*a* are written in a minute *notergir* hand. Of these:—

Fol. 31*b* begins: *և թէ ուք ՚իր կայր ի միջի և խեռ և նախանձ ՚ի յօտարաց, մանաւանդ և ՚ի ընտանեաց զայն ամ ՚ի բաց մերժելով, ըստ եթէ . . (blank) . . սէր կարլ ի բաց մերժէ զերկիւղ: ձեռնտու եղանք . . .*

"And just as an affair may arise among them, and strife and envy from strangers, so much the more removing all this from among intimates . . ."

This is a fragment of a homily. It mentions Fotina, the woman of Samaria from whom Jesus asked for water at the well of Jacob.

Fol. 32. *Ի յովաննէս առաջնորդէս, և ՚ի բանից աշակերտէս. սբ մկրտչէ սպասաւորէս, յամէն մեղաց մեղաւորէս, հասցէ այս բանս սոսկալի . . . ի Հրմրվու ես էր գալ ոչ յերկարեմ . . .*

"From John the Bishop, and his pupil, the ministrant of the Holy Baptist Church, a sinful sinner, may this terrific thing befall . . . From Hrmrŭw I started . . ."

There follows an account of his voyage in Persia, in 26 quatrains. Harmer was a village near Van. Baronian identifies the writer with the author of a poetical description of the birds of Armenia (*տաղ թռչնոց Յոհաննու վարդապետի*) published from a MS. in Constantinople in the journal *Masis*, Nov. 28–29 and Dec. 19, 1879.

Folios 33*b*–43. *Յաղագս ած խաւսութե բոլորիս. գիտեն իմաստունքն, և հաւատացեալ աշակերտքն. որ յանձն չար արուեստ իմաստութի այ ոչ մտանէ . . .*

"Concerning Divine conversation in general. The wise and their faithful disciples know that the wisdom of God enters not a malicious person . . ."

This is a cabbalistic treatise on the seven letters and names of God. A circular design explained in this tract should have preceded it.

Folios 45–193. *Քերականութեն վերլուծութի բան առ բան ձեռամբ եսայեա հաւաքեալ:* "A commentary on grammar, collected word by word by Isaiah."

Begins: *Ի ձեռն օգնութենէ հոգւոյն հանդերձեալ եմք բուռն հարկանել առաջիկայ իրողութես: Նախ ուսանել արժան է, թէ զինչ է քերականութի . . .*

"By the help of the Spirit we intend to undertake the present treatise. First we must learn what grammar is . . ."

This is a commentary on Dionysius Thrax by Isaiah, a doctor of the thirteenth century. The text is cited paragraph by paragraph, and explained. It ends:—

Եւ այսպէս յանուանդ որ եղեալ է բնաբանիդ, դիւրին է քեզ հմտանալ: զոր մեք ցուցաք յառաջագոյն ի մասնէ: գրելով զզանազան անուանս երկոտասանիցդ, որք են չափք գնացից ամ բանականութեանս:

At the end of the MSS. are placed two folios, 194–95, of vellum, a fragment cut from another MS. which treated of medicine and remedies; in parallel columns. A complete page of this begins on fol. 194*b* thus:—

րեսուն և ղդուռն	*րեսուն և է դուռն*
Մրազ ըլ քապատ	*Մռազ* (*sic*) *ըլ ըւուըս* ق *ըլ մռառա*
Մխոք սրտի	*Մխտ ուռէց որ է քոխացաւ, լեղւոյն և փայծղան*

On fol. 1 there is this notice:—

Արդ գրեցաւ սահմանքս դաւթի քաղուածուն. անյաղթ փիլիսոփային. թվին ռկը: պառռու (*sic*) *շահք զտետրն. ժզ շհի. ը. ինձ. ը. տր յակոբին. աւգնեա յս.*

"Now this summary of the Definitions of David, invincible philosopher, was written in the year 1068 (= A.D. 1618). The price of the quire was 16 *shahis*; 8 for me and 8 for Ter Jacob. So help me, Jesus." (The *shahi* was a Persian coin.)

That the first tract in this codex is entitled "Of the same Grigor (Gregory)" shows that others by the same author preceded in a first volume, in which must also have been contained the works of David Invictus.

At the beginning of the volume is bound in a fragment of a vellum Gospel written in large uncials, sloping backward, and perhaps as old as the twelfth century. The text is Mark 9[7] on recto, and 9[10] on verso.

127.

Or. 5273.—Glossy paper. Recent binding of half-leather. Size, external 6⅜ by 4¼ inches, of text 3¾ by 2⅝. Folios 370, in 32 quires of 12 folios each, except the last, which has but one. Written in a neat *notergir* or notary's hand of early eighteenth century, which becomes less close as the book proceeds; 17 lines to a page. The various treatises begin with lines of red, and a red initial marks the beginning of each section or period.

It contains Grammatical Treatises and Glossaries.

Fol. 1. *Մեկնութ̃ի բառից քե[րականութ̃ե]*
Վերծանութ̃ի· ընթերցողութ̃ի·
Ներկուռ· ըստ կուռ. կ̃· կոխ·
կ̃· կուռ· կ̃· կիրթ· կ̃· վարժ։
Ըստ ներգոյս, ըստ 'ի ներքս գոլոյ։

"An explanation of the terms of grammar, recitation, reading . . ."

Fol. 7. A treatise on the explanation of Grammar, which was composed by the great Wardapet Wardan, at the request of King Hethoum.

Քերականութիւն է հմտութիւն որք 'ի քերդողացն եւ 'ի շարագրացն իբրու բազում անգամ ասացելոց։ և մասունք են նր̃ վեց· Ոմանք ներհակք ասացին . . .

"Grammar is the science of the expressions commonly used by literary men and composers. And its parts are six in number. Some on the contrary have asserted . . ."

The work of Wardan belongs to the latter half of the thirteenth century, and seems to have supplied the lemmata commented on in this tract, which is divided into 23 sections, and ends on fol. 100 as follows:—

Հրամանական է, որ հրամայես՝ արա՛ զայս ինչ։ գնա՛ յայս անուն տեղ։ քան զայս առաւել կոփք գտանես, բայց աւելի զահոշիչ։ զի բովանդակեաց զհարկաւորն ասացեալ բան քո . . .

"The Imperative mood commands. Thus: Do this thing; go to such and such a place . . ."

Fol. 100. *Յառոգանութիւն, պագառիկս, զորգափ։ Շեղք որքըն (?) երեք գեղ(? տեղ)ունի որ յանգին, ա̃ծ· մարգարէ· առաքեալ և այսպիսիկ· Յարաշեշտ, որ մի՛ով վանգիւ՝ նախ քան զվերջինն պե՛տրոս։ մա՛րկոս։ . . .*

"On Prosody. Accents may occupy one of three positions: at the end of a word, as in *astuadz*, *margaré*, *aṛaqean*, and so forth; paroxytone words have the accent one syllable before the last, as *Pétros*, *Márkos* . . ."

Fol. 101*b*. *Մովսէսի խորենացոյ բանի* (*sic*) *իմաստութ̃ե։*

Յա̃յ խորհրդով և իմաստութ̃ի հաստատեցաւ մարդկային տեսակ, իսկ անհմտութ̃ի և սրտիւ պարտեցաւ 'ի չարէն . . .

"Discourse of Wisdom, by Moses of Khoren. By Divine counsel and wisdom was the human species established, but owing to his folly and self-will he was vanquished by the evil one . . ."

Ends: *Ըստ ախորժակաց մարդկայնոց ըստ ա̃մի և յա̃մի, փառք . . .*

The above treatise is an exposition of grammatical notions, ascribed wrongly to Moses of Khoren.

Fol. 103*b*. *Նշանագիր·*
բ̃· Աբրահամ։

"Sign-writing. *b*'. Abraham . . ."

Fol. 108. *Վերլուծութ̃իք բացերևապէս, բազմազան բայից և բառից· Յոքնախումբ, շարագրութ̃ի· Արարեալ զսա Առիստակի գրչի, 'ի խնդրոյ բազմաց·*

Յարհեստ գրչութ̃ե։

Ա̃ծազանից արանց առաջի և վարուք առաքինեաց վարդապետաց՝ սրբոց և կատարելագունից՝ պարտ է իմումս անհմտութեան և որք սովին մասին բերին վերջանալ յառաւելմստաց շաղփաղփութեանց ։ . . .

"Analyses made in a clear and open manner of many and various words and terms in multiple combination. Composed by Aristaces the scribe at the request of many. Towards the literary art, of the Divine men of old and holy and perfect doctors of virtuous life, it behoves my unskilled self, as also them who have helped me, to renounce greedy extravagance . . ."

This introduction fills nearly four folios. Then :—

Fol. 111*b*. Կանոնն խրատական առաջին. "First canon and precept."

See Dashean, p. 781. His MS. rightly reads զայն միայն for զիրսն in this MS., and just below զայն ցուցանէ սա. Of the ten Canons of Aristaces contained in this MS. he gives a citation from the fourth.

The tenth and last canon begins on fol. 141. It contains, fol. 142, a list of words, thus: Եւ արդ նախ զպատուոյն սկսայց և ապա քև (?) զպարսն ։ Ա͞Ծ ։ աստուած · Ա͞Յ · աստուծոյ ։ այդոքիկ՝ պարզեցան ։ տպաւորել՝ զայս անսխալ այսպէս պարտ է գրել . . . "So then I will begin with honorific titles . . ."

Ends, fol. 184*b*: Ք͞Ս՝ աւծեալ ։ քի՛ ։ քրիստոնեայ ։ քրիստոնեայք ։ միաւորեսցին ։ 'ի գլուխն ։ Ճշմարիտ ։ Աւարտ է ։ Յարոխստակիս է ։ արարելոյն բանիցն ·

Aristaces *floruit*, according to the *Histoire Littéraire de l'Arménie Ancienne*, Venice, 1886, early in the thirteenth century.

Fol. 185. Բառք զանազան մեկնեալ 'ի Հայոց լեզու յիմաստնոց ։

Ա͞ծերանկ լուսոյ՝, կամ ի տեսուծմանց կամ ի մէջ բերող ։ Ա͞ծաղան · ա͞ծազարդ . . .

"Various words interpreted by the learned in the Armenian tongue . . ."

Fol. 192. Բա՛ռք յունարէն, ի մեր փոխեալ. "Greek words turned into our tongue."

Begins : Առոգանութի͞ · առասացութի͞ է · արտասանութի ։

Few of the words of which synonyms are given are of Greek origin. Many are Biblical names. They are given in the order of the Armenian alphabet.

Fol. 297*b*. A second list of words explained, without title.

Անգուած՝ · հանած ։
Ախոփակս ։
Ագարա̀կ · անդք ։
Ադյր՝ · ոսկէպղինձ ։

Fol. 310*b*. Words of Galen the Physician.

Աթխա̀ր · վաղամեռուկ ։
Աղկեպ՝ · եղինջ ·
Ակիկարհա̀ · բողխտակ ։
Արիսգ ողոգիա̀ · Սղանկն ։
Ագրիստիս ։ Սեղ ։

"*Athkhar*`, dying prematurely. *Aḷkep*`, nettle. *Akikarha*`, boḷitak. *Arisg oḷogia*`, hardwort. *Agristis*, couch-grass . . ."

Fol. 322*b*. Բնուենքըն սրտ վարժ (? սրտաշարժ). ա͞ · Անհաս, անճառ, անպատում, անպարագրելի . . . "Natures that stir the heart (?). 1. Incomprehensible, ineffable, indescribable, incircumscribable . . ."

This is in 137 sections, and ends, fol. 341, thus: քաջամիտ · գիտնական · նախադեռ · միտք · թափանցանց՝ մարգարէ · տեսանող ։

There follows the title: Բանք քերական վերծանութի͞ ։ ընթերցողութի͞ · ներկուռըս . . . "Terms of grammatical recitation. Reading . . ."

Fol. 348. Բառք գովանանաւանք ։

Անեղանելի · անարատապէս ·
Անյեղ · լի գոլով՝
Անվրդովելի ։ Արբուցող յուսոյ ։ . . .

"Complimentary terms. Increate, spotless. Immutable, full of being. Imperturbable . . ."

This ends, fol. 370*b*: վատախ տարակ, որք ի միակացեալ ընդ կրունկն դարձուցանէ և շփոթէ ։ համակ դեն՝ ամենահաւատ ։ 'Կ · բոլորից ուսուցիչ ։

There follows, fol. 370*b*, this note in another hand: Մ͞ն քերականի մեկնութեան ։ 'Բ · ղ͞ռշ · ետուր (? ետուի) խճոյ տիլանչն · գրեալ լինի աւուն (*sic*) սորա ի դպրութի͞ կենացն ի մ͞ր արքայութի · ամէն ։ "For this grammatical explanation Khodjay Tilantch gave two *ḷaṛash*. May his name be written in the Book of Life in the Holy Kingdom. Amen."

And below, in yet another hand: *այս մեկնութիւն քերականիս գինն է․ Է․ աբասի* . . . "The price of this explanation of grammar is seven *abas* . . ."

128.

Or. 2620.—Paper. Oriental binding of brown leather. Size, external 6¼ by 4¼ inches, of text 4½ by 2¾. Folios 109; written in a neat, small *notergir* or notary's hand, 19 lines to a page. Titles and initial letters are given in red. The folios are spotted with damp.

It contains a Grammar of Classical Armenian, written with elegance in the literary language. The first folio at least is lost and two more after fol. 104; otherwise the MS. is in good condition.

Begins, fol. 1:—

Երեքին, որ զան․ հեայր, կեանք,
եօթն․ ձիւն․ ոյք․
իսկ այլքն ամեն բաղաձայնք որք են
թուով․ իԹ․ բ․ գ․ դ․ զ․ թ․ ժ․ լ․ խ․ ծ․ կ․ հ․ ձ․ ղ․ ճ․ . . .

Ends, fol. 106: Մանաւանդ և ոչ զգիրս ըստ պատշաճ ձևոյն նըկարել զօրելով անուսումնաբար և տգիտապէս զայս գրգուկ գաղափարեցի, այլանդակս և արատաւորս զգրոցն կերպագրութիւն քարշելով։ որյ ներել խմուսն տգիտութեն խակութ․ և յիմարութ ժըրանեմ ի խոհեմամիտ. և 'ի հմտավարժ վերծանողացդ, զի և քս ներեսցէ սխալանաց և յանցանաց ձերոց գթութն իւրով . . .

Ափու գրգուկիս աւարտեցման, զոյգ շըրջանիկ եղ (?եր) յոբելեան, և մակ եռակ քառապատկեան, քառիկ զարձեալ, և մու քըսան.

"In particular I was unable to copy this book in a suitable form, and have therefore reproduced it in an unlearned and ignorant manner, distorting and deforming the shapes of the original letters. I crave a saint's indulgence for my crude ignorance and silliness from my sober-minded and erudite readers; to the end that Christ may indulge with his pardon your errors and transgressions . . . The date of completion of this book was an equal revolution of a jubilee and a sesquitern quadruplicate, a four over again, and one twenty."

The above conceit goes far to obscure the date which its inventor wished to convey. The date to be signified appears to be 1168, as given in the colophon which follows.

Fol. 106*b*. This colophon occurs in the same hand as the text:—

գրեցաւ վայելչատիպ գրգուկս
'ի թուականութե հայոց․ ռճկը։
և խնդրեմ 'ի վայելողացս, զի ներեսջիք
սխալանաց իմոց ։

"This useful book was written in the year of the Armenians 1168 (A.D. 1718), and I beg those who use it to forgive my faults."

Below, in a recent hand:—

այս քերականութիւն տիրացու
յոհաննին է․

"This Grammar belongs to Tiratzu (*i.e.* chorister) John."

Inside the last cover is copied the epitaph of a Wardapet named Haruthiun, who died in Caesarea. He is described as being an agent (նվիրակ) of the Convent of St. James in Jerusalem.

129.

Or. 4559.—Paper. Oriental binding of brown stamped leather. Size, external 6¼ by 4¼ inches, of text 4½ by 2⅜. Folios 97; written, 21 lines to a page, in a small, neat *notergir* or notary's hand.

Fol. 1. Սիմէոնի վարդապետի ջուղայեցւոյ արարեալ քերականութի ըստ լեզուի մերում հայկազնի։

Քերականութի է գիտութի տառից և ասութեց, և կիրառութեց սոցին, ըստ շարադրութե քերթողացն։ Եւ բաժանի յերկուս, 'ի կիրառնլիս, և 'ի կիրառուի ։

Յաղագս կիր առնլեաց․ որ է հատոր առաջին։ կիրառնլիք չորք․ այսինքն՝ գիր․ վանկ․ բառ, և բան։

Յաղագս տառի . . .

"Of Simeon, Wardapet of Dschuļay (Julfa), a Grammar of our Armenian tongue." *Begins :*

"Grammar is the science of words and sentences and of their uses in literary compositions. And it is divided into two parts, into elements used and the use of them. Concerning elements used. Part I. Elements used are four in number, viz. letter, syllable, word, and sentence. About the letter . . ."

The book ends, fol. 94*b*, thus:—

Եւ արդ՝ պարզաբար յայտնեցան տեղիք կիտիցս ։ զի 'ի մէջ և ընվերջ անկատար բանից՝ ստորակէտն է․ և ի մէջ կատարեալ բանից միջակէտն․ իսկ ընվերջս կատարեալ բանից վերջակէտն է ։

'Ի 1170 թվին գրեցաւ ։ 'ի քանիսնում յուլիս ամսոյ․

"And now has been explained in a simple manner where to set stops. For the comma is set between and after incomplete sentences, but the central point between complete sentences, but the full-stop after complete sentences. This was written in 1170 (A.D. 1720) at the end of the month of July."

On fol. 96*b* is a list of the Pauline and Catholic Epistles, and on fol. 97*b* the note: տիրացուն գրէ կոր․ յովհաննու աւետարանչին ննջման մեկնութիւն, *i.e.* "Tiratzu is writing a commentary on the *Dormitio* of John the Evangelist."

130.

Add. 17,491.—Paper, half-bound in leather. Size, 8¼ by 6¼ inches. Folios 355, excluding several left blank at end of volume; written in *bolorgir* or round hand.

The book is a Lexicon of Armenian words taken from the Bible, with their Greek and Latin equivalents. It was compiled by Guil. Whiston, who has written his name on fol. 1. It is mentioned in his preface to the translation of Moses of Khoren (London, 1736).

131.

Add. 16,276.—Paper, in folio. Size, 15 by 9½ inches. Folios 232; written in a *bolorgir* or round hand.

An Armeno-Latin Dictionary compiled by George Whiston, who gives an account of the work on the title-page from the Latin-Armenian Lexicon of Jacobus Villotius printed at Rome in 1714. Whiston arranges the Armenian words alphabetically, and adds after each, together with the Latin equivalent, the pages of Villotius where it occurs.

132.

Or. 6991.—Paper. Size, external 5½ by 4 inches, of text 3½ by 2½. Modern half-binding in green leather. Folios 269. The fascicules, usually of 12 folios each, are numbered as far as fol. 214, on which no. 19 begins. Folios 1, 2, 269, which were damaged, have been repaired.

The first two folios, due to an early binder, contain fragments of Ps. 36 (37) written neatly in *bolorgir* or cursive hand of the fifteenth or sixteenth century; the rest of the volume is written in a small, neat *bolorgir* script, probably of the eighteenth century, 18 lines to the page. It consists of three Glossaries written by the same hand. The first extends from fol. 2 to fol. 140, and is on a rough brown paper; the second fills folios 141–220; the third, folios 221–269. These last two are on smoother whiter paper than the first.

The first begins thus: Աբաթովթ անշէն ։ Աբանայ . . . ("*Abathowth*, unbuilt; *Abanay* . . ."); and ends: ·Արէր, եղբայր· A glossary in codex 370 of the Mekhitarist Library at Vienna begins in the same way.

The second begins: Ասորոց բառ է․ կ̄․ քանանացւոց․ Աբդին․ ծառայ տն̄․ կ̄․ ծառայ խոստովանելի ("[*Abba*, father.†] This is a word of the Syrians or Cananeans. *Abdin*, servant of the Lord, or servant acknowledged"). This ends:

---

† A comparison with cod. 396 of the Mekhitarist convent of Vienna shows that the words Աբբա հայր should precede.

Փող շու է. կ. զուռնայ· ("A pipe is a flute or flageolet").

The third begins: Բառք ի հայոց լեզուէ, պարզ և յստակ։ Ա̃Ծ. արարիչ. կ̃. անտես . . . ("Words from the Armenian tongue, simple and pure. *God*, Creator or unseen . . ."); and ends: Սեստա. չափ է. կ̃. կշռի անուն. ("*Sextary* is the name of a measure or weight"). In transcribing this last the copyist has left numerous lacunae where he could not read his original.

Each fresh division of the alphabet is indicated by red decorated uncials, and the alphabetical subdivisions are noted in the margins. The synonyms and equivalents of the words to be explained are often taken from modern rather than old Armenian.

133.

Or. 5462.—Paper. Bound in canvas and boards. Size, external 8½ by 6½ inches, of text 7 by 5½. Folios 196; written in an irregular *notergir* or notary's hand of the first half of the nineteenth century. Bird-initials as far as fol. 80.

Contents:—

Folios 1–165 contain a Dictionary of Religious and Moral Terms, with explanatory texts. Begins:—

Ագահութի̃ւն է մեղք մահկանացու։ բնախօս փիլիսոփայք գրեն թէ ի մէջ չորքոտանի կենդանեաց շունն առաւել ագահ է քան զայլ կենդանիս, բայց ոչ ինչ ունի։ ոչ տուն, ոչ հաց . . .

"Avarice is a mortal sin. Philosophic moralists have remarked that of four-footed animals the dog is the greediest of all . . ."

This end: և ջուր չափով արբջիր, և զչորրորդ մասն միոյ դորակի ժամէ 'ի ժամ արբջիր. եզեկ. գ. 6. 10. 11.

Folios 165*b*–196. Հաւաքումն մեկնութեանց քանի մի բանից ա̃ծաշունչ գրոց։

Յոբ. ԺԵ. ընդէր ուսուցանէ զհոգի քո ընդդէմ ա̃յ։ Այս ինքն հպարտութի̃ ուսուցանէ զթշնամական հոգին, և բառնայ զա̃մ զօրութիս նորա։ . . .

"A collection of interpretations of sundry passages of inspired Scripture. Job xv. Why does it school thy spirit against God? This means that pride schools the hostile soul . . ."

This ends: երկիր զդրախտն ասէ ուր լինի միշտ լոյս. ոչ անձրև ոչ ձիւն և ոչ ամպ, զի է ի վերին մասին օդոյն։

"By 'earth' he means the garden where there is ever light, where is no rain or snow or cloud, because it is in the upper region of the air."

Inside the cover is a note: գրչագիրների րաֆֆիի ժողովածուից, *i.e.* From the Raffi Collection of Manuscripts.

WORKS ON ASTRONOMY, ASTROLOGY, MEDICINE, AND MAGIC.

134.

Or. 3712.—Vellum, somewhat yellowed. Oriental binding of brown leather stamped with architectural designs, with flap and brass studs on hinder cover. Folios 281, exclusive of two vellum folios bound in at end of volume. Handwriting, a small, fine, regular *bolorgir* or round hand. The capital letters which begin the paragraphs are alternately in blue and gold; the titles and first words in red. Coloured floral headpieces with marginal designs are set at the beginning of texts on folios 3 and 13; illuminated bird-letters in the text and margin mark the larger divisions of contents as far as fol. 188. From fol. 189 to end of the book the text is written in blacker ink in a larger, and perhaps different, hand than are folios 1–188; but in any case this hand is contemporary with the first, since the latter reappears several times and takes up the writing even in the middle of a page, *e.g.* on folios 263 and 278. Perhaps, after all, the difference is only one of the pen used. It is noticeable also that the vellum of the last hundred folios is coarser and thicker, and that their quires are numbered in another way than those which precede.

The numbering of the quires is peculiar. As far as fol. 180 they are numbered in black ink in the lower margins of their first and last folios; but the numbers are not continuous and do not exhaust the whole of the folios, thus: quire no. 1 begins fol. 1, and ends fol. 12; no. 2 begins fol. 13, and ends fol. 18; no. 3 begins 25, ends 36; no. 4 begins 38, ends 47; no. 5 begins 49, ends 60; no. 6 begins 61, ends 72; no. 7 begins 73, ends 84; no. 8 begins 85, ends 96; no. 9 begins 97, ends 108; no. 10 begins 109, ends 120; no. 11 begins 121, ends 132; no. 12 begins 135, ends 143; no. 13 begins 145, ends 156; no. 14 begins 157, ends 168; no. 15 begins 169, ends 180. From this point the quire-numbers are written in red ink, and, being set lower down, have been often wholly or partly cut away by the binder. Where they are wholly cut away I place them in square brackets; where only partly, in round. Quire no. 16 begins [181], and ends [192]; no. 17 begins (193), ends (204); no. 18 begins [205], ends (217); no. 19 begins 218, ends (228); no. 20 begins (229), ends 240; no. 21 begins 241, ends 252; no. 22 begins 253, ends 264; no. 23 begins 265, ends 275; no. 24 begins 276.

In addition to the quire-numbers, an early hand has numbered the folios in the lower margins, but in a curiously irregular manner. Thus the number 2 is written on fol. 2, 3 on 3, 4 on 4, 5 on 5, 6 on 6, 8 on 14, 9 on 15, 10 on 19, 11 on 20, 12 on 21, 13 on 25, 14 on 26, 15 on 27, 16 on 28, 17 on 29, 18 on 30, 20 on 37, 19 on 38, 21 on 39, 22 on 40, 23 on 41, 24 on 42, 25 on 49, 26 on 50, 27 on 51, 28 on 52, 29 on 53, 30 on 54, 31 on 61, 32 on 62, 33 on 63, 34 on 64, 36 on 66, 37 on 73, 38 on 74, 39 on 75, 40 on 76, 41 on 77, 42 on 78 ; &c. It is obvious that this numbering is of the first half of each quire, and as the quires usually consist of 12 leaves, every alternate group of 6 leaves is numbered. Thus for the rest of the volume : the first folio of quire 8 is numbered 43 ; the first of 9 is numbered 49 ; the first of 10, 55 ; fol. 122, the second of 11, 62 ; fol. 133, the second of 12, 68 ; the first of 13, 73 ; the first of 14, 79 ; the first of 15, 85 ; fol. 182, the second of 16, 92 ; the first of 17, 97 ; the first of 18, 103 ; the first of 19, 109 ; the first of 20, 115 ; the first of 21, 121 ; the first of 22, 127 ; the first of 23, 133 ; the first of 24, 139.

The want of sequence in the above numbers indicates the loss or dislocation of certain folios. Thus the first folios of quire 4, viz. 37 and 38, and their conjugates 47 and 48, are transposed. The two middle folios of quire 10 have for some reason been cut out and replaced by the prosthetic folio 114. The first folio so cut out must have been numbered 60. The next paginal number 61 has either been erased or sheared off fol. 121, which is the first of quire 11. Fol. 135, the first of quire 12, should precede folios 133 and 134 ; its paginal number is effaced.

The MS. contains the Medical Encyclopaedia of the fifteenth century physician, Amir Towlath, whose work was the subject of a series of articles in Modern Armenian contributed fifteen years ago, by Father Levond W. Hownanean, to the Journal of the Mekhitarists of Vienna, called the *Hantés Amsoreay*. These were republished in book form by the Mekhitarist Press in Vienna in 1897 as part of a work entitled : "An Enquiry into the Vulgar Dialects of Antiquity" (*Հնաւաղօտութիւնք նախնեաց ռամկօրէնի վրայ*). In this book Hownanean gives copious extracts from Amir Towlath's works, taken chiefly from Vienna codices.

The work begins with the following preface, fol. 2*b* (in the hand which wrote folios 1–188) :—

Յիշատակարան գրքոյս ։

Փառք պատիւ, և երկրպագութիւն անճառելւոյ . . . Երրորդութեան . . . սկիզբն եղև գրման սրբոյ մատենիս, որ անուանակոչի Հեքիմարան 'ի թւականիս փրկչին, և մերոյս գրեալ է առաջի կայ գրոցս ։ Սուղ ինչ բանիւ ծանիք սիրելիք իմ, նախապէս ունի գիրքս այս առ ինքն հանդերձ. Ե. ազգի լեզու բառս, որ գրե̈լ իսկ է ներ տեղւոջս . . . գտանի 'ի սմա զանազան և լիակատար խորիսխ մեղեր՝ ազգի ազգի դեղօրայք և քաղցրահամ պ̃ս պ̃ս մեճուներ՝ որ քաղցրացուցանէ զքիմս, զբերանս, զգայր̃նս, և 'ի ներքս բոլորից, հեզաբար ճաշակօղ հիւանդաց, և սիրով ընդունողաց ։ ի սմա գտանի բնաւ միանգամայն զն̃ն բոյսք և անուշահոտ ծաղկունք, շահաւէտ պտուղք և միրգ զարմ̃լի, յաղագս պիտոյից, այսինքն. խօթացելոց և ակրցլոց մի̃կնց, ուրեմն պահէ զհոգի և զմարմին և զ̃մ անդամս նցին անարատ և ամբողջապ̃ն . . . և պարտ է իմանալ և գիտել զանուանս, և ներգործութիւս, բուսոց, և անկոց, ծաղկանց, և պտղոց և այլ զն̃ն դեղօրէից, որ այնու կատարեալ գոլով, ձեռնամուխ լիցի՝ առ 'ի պիտոյից խնդրողաց ։ Ուրեմն ով սիրելիք՝ որք զմայլիք այսպիսեաւ ամենալի գանձարանաւս՝ որք կան ի սմա՝ զետեղեալք, յիշեսջիք առ տ̃ր յարժնւր աղօթս ձեր՝ զամենանուաստ ճառայքս՝ ձերում ազնուա̃կնութն, զնախնի բըժիշկքն մեր՝ սեբաստացի խօճայ պարխուտարն, և որդի նր ճէռահ ասալն, և որդի նր բժիշկ պետրոն ։ ևս յիշեսջիք՝ զգրիգորն, և ասարաղան, և թոռունքն նց. սարկաւագ բժիշկ միքաէլս, և եղբայր նրին խօճայ գէորքն, և որդի նր տիրացու մանուկն, որք և յիշեալք լիջիք առ̃ջի տն մերոյ յսի քսի . . .

"Colophon of the book.—Glory, honour, and worship to the ineffable Trinity . . . This holy book, which is called a Physic-book (*hêqimaran*), we began to write in the era of the Saviour,† and the date in our own era is written in the present book. You shall be briefly acquainted with its contents, my friends. First, this book contains all at once five different languages, used each in its due place . . . and you will find in it a varied and ample honey-cake of divers remedies and sweet-tasting drugs of a kind to sweeten the palate and mouth, sense organs, and internal parts, if they be patiently consumed by the sick and accepted in a friendly spirit. You will also find in it an assemblage of all sorts of plants and fragrant vegetables, useful fruits, and remarkable berries, for the use and needs of people that are sick or infirm, of a kind to preserve soul and body and all their members intact and whole . . . And it is necessary to understand and learn the names and efficacies of vegetable products and plants, of shoots and fruits, and other divers remedies, in order that being so accomplished we may prepare them for the use of those who seek them. Therefore, my friends, if you are satisfied with such ample treasures as are here arranged for you, remember in your meritorious prayers to the Lord the very humble servants of your noble selves, our first physicians, Khodjay Parkhutar of Sebaste, and his son Djêṛah Asar, and his son the physician Petros. Also remember Grigor and Asar Aḷan and their descendants, Sarkavag (=deacon) physician Michael, and his brother Khodjay George, and his son Tiratzu Manuk (=youth), that you in turn may be remembered before our Lord Jesus Christ . . ."

---

† The date is not given.

Fol. 3 (under centre of headpiece) :—

Լինիս դու գիտուն, արայ բանիս պետ. Գըրոցս է անունն անգէտի անպէտ.

"If you are scientific, then make use of this work. The name of the book is *Useless for the ignorant.*"

There follows this in gold and blue and red capitals :—

Շնորհիւ տ̅ն և ողորմութեն արարչին և անմահին ա̅յ որ պարգևող է ամենայն բարեաց . . .

Աւրհնենք զարարիչն ա̅ծ՝ թէ կամի զբանս կատարէ։
Գրենք զդեղերուն անուանքն՝ ըսկըսայ 'ի յայբուբենէ։
Որ էր բժըշկաց արուեստ և բառերի յաւկտութենէ։
Աւարտի սա՝ հինգ լեզուաւ՝ զհայոց թուականն չինէ։†

Ի ժամանակս թագաւորութեն իսմայելացւոց ազգին սարակինոսաց 'ի յազգէն հագարու՝ ի նուաղել թագաւորութեն յունաց՝ 'ի մայրաքաղաքն կոստանդինուպաւլիս՝ որ անխայլթ և անսասան կենան այն քրիստոնեայքն որ անդէն բնակեալ։

Ի թագաւորութեն սուլթան մահամմատ խանին, և 'ի հայրապետութեն տ̅ն սարգսի աթոռոյ սրբոյ էջմիածնի։ և յեպիսկոպոսութեն տ̅ր նիկողայոսի, մայրաքաղաքին կոստանդինուպաւլսի, եւ 'ի թուականութենս հայոց վերոյ գրեալ չինէ կարմիր գրին՝ առ ոտն սրբոյն նիկողայոս սքանչելագործ և արագահաս հայրապետին։

Թարգմանեցաւ այս գիրքս։ մէկ մէկ դեղերուն զաւրութիւն 'ի բազում գրենաց յայլազգաց ձեռամբ մեղաւոր, անպիտան և անիմաստ բժշկին ամիրտովլաթին ամմասիացւոյ՝ առ 'ի յիշատակ, իւր և ամենայն քրիստոնէից, և որ կարդան, և կամ աւրինակեն յիշեն հայր մեղայիւ մի, և քս̅ յիշէ զինքեանս, յիւր միւսանգամ գալուստն. ամէն։

Զայս գիրքս շինեցաք և ստուգեցաք շատ բառերով, և պատմութեններով, զի որք կարդան հեշտութբ յիմանան, և անգէտն ոչ աւգտի 'ի սմանէ և անուանեցաք զայս գրոց անուն անգիտաց անպէտ, և պարտական եմ գիտնականացն և ծառայ ա̅մ փիլիսոփայիցն . . .

Եւ 'ի յայս բանիցս առին առաջին բժըշկապետքն մեր՝ մեծն մխիթար բժիշկն, և ահարոն բժիշկն, և որդի նր ստեփաննոս բժիշկն, և տոհմ նոցա՝ ճոշլին բժիշկն՝ և սարգիս բժիշկն՝ և յակոբ բժիշկն՝ և դեղին բժիշկ՝ և սիմաւոն բժիշկն՝ և վահրամ բժիշկն՝ որ շատ գրեանք շինեցէին վասն դեղերուն զաւրութեն և աւգտութեն. կարճառաւտէին արել. և թէ զբնութիւն, կու գիտէաք նա զէութիւն չիգիտեաք՝ և թէ զզաւրութիւն կու գիտնայաք զբնութի չէաք գիտնալ՝ և կարոր զանուանքն գիտեաք և զինքն չիգիտէաք և կար որ ոչ զանունն գիտէաք եւոչ զինք և ոչ զիւր փոխանն՝ և ի վերա այսոր հանապազ մեզի պակասութի կար վս̅ դեղերուն՝ և այս պատճառաւս այլ ազգաց կարաւտէաք։

Եւ յետոյ գնացաք 'ի շուրջ եկաք բազում քաղաքանի, և անցաք զծովն՝ և շուրջ եկաք զաշխարհն մակեդոնացւոց, և եկաք բնակեցաք 'ի մայրաքաղաքն 'ի կոստանդինուպաւլիս՝ և հաւաքեցաք շատ գրեանք 'ի յայլազգաց՝ և աշխատեցաք և ուսաք զբառերն և զանուանքն՝ ազգի ազգի՝ և զփոխանն և զառնելոյն չափսն հինգ լեզուաւ կամաւքն ա̅յ։

Գիտացիր որ զամէն լեզու՝ մէկ մէկ նշանագիր արարաք՝ որ է այս նշանաւքս՝ յարապկերէն, Յ: պարսկերէնն, պ: թուրքերէնն, թ: հայերէնն, Հ: հոռոմերէն, հռ: ասորին, ա̅ս: լաթին, լ: ֆռանկն, ֆ: Զայս այն համար գրափակարաք վս̅ խրթնութեն որ չի շատաբանի։ եւ այլ անուանք բժըշկապետացն, այս են, բռ̅ բուքրատն։ գս̅, գեղիանոսն։ սին, սինեայ որդին։ դս̅, դիսկորիտոսն։ իպն, իպնպայտարն։ պտ̅, պատեհին։ վասն այնորիկ որ կարճառաւտ լինի։ և

---

† In red ink.

այս բժշկապետացն անուանքն որ պիտի յիշուի 'ի դեղերուն զաւրութեացն 'ի մէջն է կամաւքն տ̅յ ։

"By the grace of the Lord and the mercy of the Creator and immortal God who is Bestower of all blessings . . .

"We praise our Creator God, because, if he wills, he fulfils our designs. We here enumerate in writing, in alphabetical order, the names of drugs which appertain to the physician's art, and with due regard to their proper names. Our work is completed in five languages in the year of the Armenians 927 (A.D. 1477), in the age of the domination of the Ishmaelites of the race of the Saracens of the race of Hagar, when the empire of the Greeks was crumbling to decay, in the metropolis of Constantinople, where the Christian inhabitants, however, live unconquered and undisturbed.

"In the reign of Sultan Muhammat Khan, and in the patriarchate of Sir Sargis at the holy see of Edschmiadzin, and in the episcopate of Sir Nicolaus in the metropolis of Constantinople, and in the above-mentioned year of our Armenian era 927—write it in red—at the foot of St. Nicolaus, the wonder-worker and swiftly moving Pontiff.

"This book was translated, giving the potencies of drugs, one by one, from several foreign originals, by the sinful, unprofitable, and unintelligent physician Amir Towlath of Amasia, as a memorial of himself and other Christians; and may those who read or copy it remember him with a *Father, I have sinned*, and may Christ in turn remember them at his second coming. Amen.

"We have built up and rendered accurate this book with a wealth of names and descriptions, in order that readers may find pleasure in understanding it, without the ignorant profiting thereby. Wherefore we have named our book *Useless for the ignorant*, for I am indebted to the scientific, and a servant of all philosophers . . .

"And from these discourses our first archhealers borrowed—I mean, the great physician Mkhithar, and Aaron the physician, and his son Stephanus the physician; and their clan, namely Djoshlin (Jocelyn) the physician, and Sargis the physician, and Jacob the physician, and Deḷi, physician, and Simavon the physician, and Wahram the physician, who accumulated a wealth of works on the potency and utility of various drugs, and abridged what they borrowed. Without them, we had known their nature, but not their essence; or their potency, but not their nature. And maybe we should have known their names, but not the drugs themselves; or we might have been ignorant of their names and of themselves, yet not of their values . . . For all these reasons we could not do without foreign sources.

"And subsequently we set forth and made a tour of many cities, and crossed the sea, and made a tour of Macedonia, and came and dwelled in the metropolis, Constantinople. And we collected many books by foreigners, and worked hard and learned the terminology and nomenclature as well as the value and the ways of getting them, in five languages, by the will of God.

"Note that we have indicated each of these languages by particular signs, which are the following. For the Arabic, *A*; for the Persian, *P*; for Turkish, *T*; for the tongue of Hayasdan (= Armenian), *H*; for Roman, *R*; for Assyrian, *As*; for Latin, *L*; for Frankish, *F*; . . . As for the names of leading physicians, we have used the following abbreviations to designate them. *Bt* for Bagrat, *Gs* for Galenus (*spelled* Geḷianos), *Sin* for Sineay Son, *Ds* for Dioscorides (*spelled* Diskritos), *Ipn* for Ipnpaytarn (= Ibn Baidar), *Pt* for Patehi; for these are the names of leading physicians which must be remembered in connection with the potency of various drugs."

In the sequel he names and gives the virtues of sixty-four different drugs.

Towards the end of this introduction, fol. 12, we read:—

Եւ հիմա՝ պատեհէ որ ասեմ քանի մի բան վասն դեղերուն, անարժան և անպիտան ծառայն Ամիրտովլաթ բժիշկ ամասիացին, յիմացիք և հասկցիք եղբայրք՝ որ այս գրքիս ձեն այսպէս է, որ զմէկ դեղ ի մի անունն՝ շատ բառերով է գրած ի վերայ այբուբենի։ և աւթխաւրն, Յ, բառով 'ի վերայ այբինէ, և հայ բառով վաղմեռուկասեն, յիշածէ 'ի վերայ վեվին։ հանց որ ա ալուսանն յարապկերէն է, և հայրէն վառվռուկ ասեն, յիշած է 'ի վերայ վեվին . . . և կայ դեղ որ հինգ և վեց անուն ունի, և ամէն անուանքն յիշած է 'ի վերայ գրին թէ զինչ գիրոր՝ յառաջնգայ՝ և ի մէկ անուանն 'ի վերա յիշածէ զբնութ̃ին և զաւգտութ̃ին՝ և զչարութ̃ին թէ որպէս է, և ձարխոտն յիշածէ 'ի վերայ ձայնին . . .

Եւ այլ յիշենք թէ էր եղաւ այս գիրքս աշխարհաբառ, և այս վասն երեք պատճառի. Առաջին այն է որ ամենայն մարդ քերական չի կարէ կարդալ՝ և կամ արտաքին գրեանք՝ որ զայս խրթին բաներս յիմանա, այն որ համար եղաւ աշխարհաբառ, եւ երկու պատճառն այն է աշխարհաբառ լինելոյն որ այլ բառեր խառնեցաք՝ որ մեք 'ի տաճկանց բառն գտաք և պիտանի էր այս բառերս մեզի վասն տաճկանց ստածում̃ն առնելուն համար։ եւ երեք պատճառն այն է որ կայ ի յայս գիրքս յարապկերէն, և պարսկերէն, և հոռմերէն. և թուրքերէն, այն որ համար որ այս գիրքս ի յայլ լեզուէ փոխելէ այնոր համար շատ բառեր կայ 'ի յայս գիրքս և է աշխարհաբառ. և թէ ա̃ծ յաջողէ, 'ի գրոց 'ի վերջքն յիշեմ մէկաղէկ բառգիրքմ̃ն որ զինչ որ դժար բառ կայ հայ լեզուաւ պատմէ զի որ կարգացողն է դիւրաւ հասկնայ, և ուսանողն դիւրութ̄ ուսանի, և իսկ ի ծածուկ իրք չիմ̃նայ և յայտնի կամաւքն ա̃յ. ամէն . . .

In the above he assigns reasons for writing his book in vulgar Armenian. Firstly, not everyone is so educated as to read the classical idiom or the tongues of foreigners; secondly, he has used many words which he found in Turkish for the convenience of Turks; and lastly, many words are taken from Arabic, Persian, Roman, and Turkish. He promises to provide at the end of his book a glossary† explaining in Armenian all the foreign words he has used.

The main text begins, fol. 13, as follows:—

Ա. ալուսան, որ հայրէն վառվռուկ ասեն և ինքն խոտմէլ՝ (?) որիլեւ (?) ունքն կուբուսնի, և ի յամէն ճուղ վերին մինչև ի վայր սերտ տերևնի է որպէս լակլային մեծութենովն, բայց գունդ չէ զեդզըակլան՝ նաւսրէ, և 'ի վերևն զաղապունի, և ամէն տերև երկուտակ է, և 'ի մէջն տափակ հունդունի կարմրժէռ, և յառաջն որ կուելնէ տերևն 'ի գետինն կուփռուի, և յետև որ ձայ կուհանէ՝ և հունդն 'ի յորձայինտերևին 'ի մէջն է։ և Թուրքն այս խոտիս, ղուտուզաւթի կու ասէ, և յարապն հաշիշըլ քըլապուլ քալպ կու ասէ՝ որ թարքմանի 'ի հայ բառ՝ կատղածշանդեղ։ Յորժամ զայս դեղս ջրով եփեն, և զջուրն խմցեն այն մարդոյն որ ցուրտ անցելէ աւգտէ . . .

"*A.* Alusan (Alyssum, *i.e.* madwort), which in Armenian is called *Waṛwṛuk*, and grows . . . and the Turks call this herb *Ḷutuzauthi*, but in Arabic it is called *Hashish ul qalapul qalp*, which in Armenian is to be rendered 'mad lightning.' If you boil this drug in water and give the decoction to drink to one who has caught cold, it will do him good . . ."

The various authorities are noted in the text in red ink, as *իպն* (*Ipn*), *պտն* (*Ptn*), *գեղիանոս* (*Geḷianos*), &c.

The drugs are described in alphabetical order, and their description ends fol. 280*a*. There follows, fol. 281, a colophon too effaced by damp to be legible; but the beginning of it has been copied on the opposite page, fol. 281*a*, and it runs thus:—

փառք քեզ տէր և արարիչ մեզ ողորմեա՝ որ տուող ես մարդկային միտք և ըսգայ՝ . . . գրեցի կատարեցի բան զինչ որ կայ ի բառից բժշկութ̃ե զինչ որ գըտա. աւարտեմ զսա հինգ լեզուով զինչ որ ուսա։ 'ի հայոց՝ և 'ի հոռմոց՝ և յարապկա՝ ի պարսից՝ ի թուրքաց՝ քիչ լաթինա։ և 'ի հայոցն եմ արարել զսկիզբն դորայ։ 'ի վերայ այբուբեննին զինչ դեղ որ կայ. և զգէն այլ յիշեց վերջքն սորա։ ես բժիշկ ամիրտովլաթն հայրս եղիայ։ որ ծնեալ եմ ի քաղաքն ամասիայ։ ես հիմայ եմ բնակել 'ի բիւզանդիա։ որ իսկ 'ի դորայ նման քաղաք չի կայ։ որ աթոռն է թուրք ազգին հիմա կոր կայ։ որ ասեն տաճիկ լեզւաւ կոստանդինա։ գծողին և շինողին ով որ կարդա՝ ողորմի քս̃ որ ասէ հայր մեղա։ որ ի բանս այլ պակասիրք չի մ̃նա։ փառք քեզ տ̃ր. հայոց թվկն։ լմ̃նայ։ (The last word is given in red ink.)

---

† The MS. contains no such glossary, and perhaps the author never finished it.

"Glory to thee, Lord and Creator, have mercy on us, who art Bestower of human mind and senses . . . I wrote out and finished all that I could find of medical terms, and completed in five tongues all I learned, in Armenian, Roman, Arabic, Persian, and Turkish, with a very little Latin. But I begin each article on a drug in Armenian, taking it in alphabetical sequence, and mentioning after each its price. I, the physician Amir Towlath, was an Armenian, and was born in the city of Amasia, but am now dwelling in Byzantium, a city which has no equal, for it is now the throne of the Turkish race, and in the Tadjik language they call it 'of Constantine.' May Christ have mercy on the reader who says a *Father, I have sinned* for the writer and composer of this work, and of whose discourse nothing is left incomplete. Glory to thee, O Lord. In the era of the Armenians 931 (A.D. 1481)."[†]

The rest of the author's colophon is left uncopied.

Below the above, in the middle of fol. 281*a*, is written in pale ink by another hand: *Փոխեցաւ ի քս̄ ամիրտովլաթ բժիշկն թարգմանող գրոցս 'ի թվ̄ ջխե· դեկ· ը̄· աւրն հինգշաբթի·* "Amir Towlath, the translator of this book, passed away in Christ in the year 945 (A.D. 1495), Dec. 8, the fifth day of the week."

Below this, again, *Մարտիրոս աբեղայ*, Martiros Abeḷay (*i.e.* monk), asks for our prayers in a rudely written note dated *ջլթ*, 939 (A.D. 1489).

On fol. 281*b* is written out a recipe in a good *bolorgir* hand, similar to that in which the colophon of the author is re-copied.

At the end of the volume are fragments of two vellum folios of a Gospel, cut down to suit the size of the volume, and written in a good *ergathagir* or uncial hand, in double columns, with Ammonian Canons added. The divisions of the text are distinguished by red and yellow flourishes in the margin. The MS. from which these fragments were taken was scarcely later than the twelfth century. The text of the first folio is Matt. 9^{8-18}, *տուո]ղին այնպիսի իշխանութե̄*, as far as *կեցցէ·* The second folio contains Matt. 10^{12-25}, from *մտանի]ցէք ի տունն ողջոյն*, as far as *ծառային իբրև·* This text omits the words *ի տանէն կամ* in verse 14.

135.

Or. 2624.—For description of the first part of this MS., see above, p. 160.

Folios 58–99 contain astrological prognostics in regard to children born under certain constellations. The beginning is lost, and the first complete section begins thus on fol. 59*b*:—

Կանանց է·

Խոյն և իւր աստեղն մարեխն է· Ասացին իմաստնասէրքն, թէ կին որ այս աղթարքս ծնանիննայ լինի նմանութ̄ք և կերպարանօքն, դեղձ անմազ, և կարմիր երես, և ոչ խըրրակն և քիթնաւր, և բերանն փոքր, և շրթունքն նաւսր, և պատկերօքն գեղեցիկ . . .

"For women. The Ram and its star is Marekh. The wise have declared that a woman born under this constellation (*aḷtharq*) becomes in likeness and form like a peach . . ."

This treatise is divided into twelve sections, and ends with the characteristics of male and female children born under the Fish and its star. It is written in fairly pure Armenian.

Folios 100–122. A series of prayers, or rather of pious rigmaroles, to be addressed by diviners to the credulous. Begins:—

Սուրբ երրորդութ̄ին փրկէ զքեզ ա̄մ փորձութենէ, փարատեցաւ ցաւ սրտի քո, մեծ ուրախութ̄ի և շնորհ յա̄յ. եւ դու բարձրանաս մեծ պատուով, այլ յորժամ ընծայեցար ի ծնողաց քոց, մեծ հիւանդութ̄ի կրեցեր և դու հալածական եղե ի ազգականաց քոց և ի բարեկամաց· Այլ պատրաստ կացո զանձն քո ի գաղանաց . . .

[†] Just as the writer above, instead of using the ordinary notation, gave the letters which signify 500, 20, 400, 7, to indicate the date 927, so here he gives the letters which signify 30, 200, 400, 1, 300, to indicate 931. This sort of conceit has for its object to express a date as an articulate word: there *shiné*, here *lmnay*.

"Holy Trinity save thee from all temptation, the anguish of thy heart is removed, great joy and grace from God. And thou shalt rise to great honour. But when thou wast consecrated by thy parents, thou sufferedst sore sickness and thou wast persecuted by thy kinsmen and friends; but keep thyself prepared against wild beasts . . ."

There follow such prayers for each letter of the alphabet and for the twelve signs of the Zodiac and the seven planets.

Fol. 122*b* is occupied by a circular design. The circle is divided by diameters into sixteen double compartments, of which four are severally assigned to Father, God, Son, and Spirit. In each four the attributes *true*, *without beginning*, *without generation*, and *just* are inscribed (in Armenian, ճշմարիտ, անսկիզբն, անեղ, արդար). The sixteen inner compartments are assigned to Manuel (under *Father true*), Gabriel (*Father without beginning*), Michael (*Father ingenitus*), Salathiel (*Father just*), Zuriel (*Son true*), Varsavor, *i.e.* Comet (*Son without beginning*), &c.

Fol. 123*a* contains a similar table in squares.

Fol. 123*b* contains a table beginning thus:—

մանուէլ . հարց . յոհան.
գաբրիէլ . հարց . յակոբ.
միքայէլ . հարց . ստեփանոս.
սաղաթիէլ. հարց . անդրէաս.
զուրիէլ . հարց . թաթէոս.
վարսաւոր . հարց . պրոխորոս . . .

"Manuel, of fathers (*or* question), John. Gabriel, of fathers, Jacob. Michael, of fathers, Stephanus. Salathiel, of fathers, Andreas . . ."

Folios 124–145. A series of invocations, in vulgar dialect, of the sixteen personages equated in the above table with angels and aeons. Begins:—

Պետրոս։

Արայ զբանդ քո լինի. վաճառ ազնիւ քեզ աջողի շնահաւոր և բարեկլի ամէն տարի քեզ կատարի։ բայց չունիս դու կեանք յերկար . . .

"Go about your affair. The deal will turn out advantageous, successful, profitable, and the whole year shall end well. Nevertheless, you will not have a long life . . ."

Folios 146–150. Ումեմն իմաստասիրի։ Ասացեալ. յաղագս լուսին աւուրցն. Որ զերազն յայտնէ.

Առաջին աւրն. լուսին բարի է, հիմնարկանել, սերմանել, ի ճանապարհ երթալ, որ հիւանդանայ տանջի, բայց ապրի. որ ծնանի բախտաւոր լինի. երազն. ժբ օրն կատարի.

Բ աւրն բարի. կորուստ գտանի. հիւանդն ողջանայ . . .

"A certain philosopher's treatise on the days of the moon, making clear your dreams. The first day of the moon is good for laying foundations, for sowing, for setting out on a journey. He that is sick is racked, yet survives. He that is born on it will be lucky. A dream is fulfilled on the twelfth day . . ."

This treatise is incomplete by loss of folios after fol. 149.

Fol. 151. Սրբոյն կիւրղի հրպին ասացեալ է վն կաղանդաց, թէ զինչ լինիցի.

"The treatise of Cyril the Patriarch on Kalends, explaining what they are."

Begins: Եթէ կաղանդն ի կիրակի լինի. ձմեռն պինդ. և ձիւնամեծ. գարունն գիճային և ամառն երաշտ. և չարաշունչ. հողմ հարաւ շնչելով. պտղոց նուազութի . . .

"If the kalend be on a Sunday, there will be a hard winter with much snow, a wet spring, and a summer of drought and bad air. The south wind will blow, and there will be a shortage of fruit . . ."

Ends, fol. 153*b*: Եթէ կամիցես գիտել զամս ի սկզբանէ արարած մինչև ուր ես. կալ. բ. ջ. հզ. և զհայ թուական ի վր բեր և այն է։ եւ ի քրի ծնընդենէն մինչև ի մեզ՝ կալ. զծբ. և զհայ թուական ի վր բեր և այն է.

"If you want to find out all from the beginning of creation up to your own day, take twice 976, add the Armenian era, and you have it. And from the birth of Christ until our own day, take 52, add the Armenian era, and you have it."

For description of folios 154–213, see p. 281.

Folios 214–272. Բժշկարան, և Հաքիմարան. ընտրոյգ և զարմանալի մեծին Ճալալիոս Հաքիմին արարեալ:

"Medicine and physic book, accurate and admirable, composed by the great Djalalios Haqim."

Begins: Մ՝աղասի դեղ. առ. Հալի լայ. ի. Հատ և տարիչ ինի. ուպի պէռ որ է տաք դեղ. և թեղի. և տապկէ ջրով, և նաւթով, ածնէ զնստոյ տեղն. և նոյնչափ պանիր, զամէն աղայ, ու խառնէ իրար, ափիդ միջոցն ի բերանդ ձգէ և ի հետ ջուր խմէ. Գ օր հետ իրաց, և լաւ նայ.

"A remedy for phlegm. Take," &c.

From fol. 215 onwards, Գ՚ալինոս Հաքիմ, "Of Galen the Physician," is written in lower margins of every couple of pages. The name *Djalalios* therefore on fol. 214 must be a corruption of *Galen*.

The tract ends, fol. 272*b*: և առ մեղր. Ճ. տրամ, և մաճունի պէս արայ, և տուր ժամ. Գ. տրամ. "Take of honey 100 drams, and make it up into a cake, and give every hour three drams."

Folios 273–274*a*. A late hand has scribbled various remedies.

Folios 274*b*–278 contain 146 headings of some moral treatise. They begin thus:—

ա̃. վ՜ս ծռի անկլո.
բ̃. որժամ առաջի թագաւորաց մտանես ասէ.
ժ̃. մեղաց թողութ՜ի է.

Thus they are not complete, several numbers being dropped out here and there.

On fol. 273*b*, in a hand as early as the main text, is written: Ես տիրեցի պ՚ր շիմքոին որդոն միոքոին, թվ ռ̃ծկ "I was a friend of Paron Shimqo son of Mioqo, in the year 1053 (=A.D. 1603)." I correct the impossible կ of the numeral to a գ.

On fol. 278*b* the following in another hand: ա̃ծ յողորմութեան մուրատեղա թվ. ռ̃ճգ. ին մարտին Լ̃. օրն. "God's mercy on Muratel, in the year 1103 (A.D. 1653), March 30."

There follows another note in the same hand, of which the first words are obliterated, and containing the number of the year, ռ̃ճխ, *i.e.* 1140 (A.D. 1690).

At the beginning of the volume, fol. 1*a*, is another note, as follows:—

թվ. ռ̃ձդ և դեկր. իէ օրն եր . .
լուսուն դէմ. ի Դ̃. սա հատ . . .
ծնաւ որդիս պօղոսն. և . . .
սեցաւ ձեռամբ տր անդ
-րեասին.

"In the year 1084, Dec. 27, when the moon was in opposition . . . in the fourth section . . . was born my son Paul, and he was . . . by Têr Andreas." (The year 1084 answers to A.D. 1634.)

A seal is impressed on folios 145*b* and 170*b* bearing the legend: ՝Ք՜ի ծռ գրիգոր, "Grigor the servant of Christ."

136.

Or. 6471.—Paper, stained by damp from fol. 157 to the end; the rubrics also are much smeared, an effect of the same damp. European binding of dark leather, stamped with designs. Folios 263, in 23 quires; written in a thick but clear *notergir* or notary's hand in double columns of 34 lines.

The MS. is a treatise on Magic, Astrology, and the Calendar. The final colophon, fol. 258, gives an account of the contents and of the divisions of the work as the writer conceived of them. It is as follows:—

Ա՟յս յուշ լիցի ձեզ հ՚յրք և եղբայրք իմ իսկ և իսկ յայտնեմ, սիրեացդ իմոց, վ՜ս այս գրքիս որչափ նեղութ՛ի և դառնապանք կրեցի մինչև այս կետ հասուցի, կարծեմ թէ ոչ ուրէք գտանի այսպիսի հաւրուստ, ո՛չ թէ գանձիւք այլ իմաստութիեամբ, ո՛րպ ասէ սողոմոն թէ ոչ ալեօք ծերուն այլ ալեօք իմաստուն՛ք, բազում աշխատանք և վիշտս կրեցի. մինչև Լ̃. ամ ոչ հեռացուցի 'ինձենէ մինչև հասուցի այսմ՝ կետի, եթէ կամիք իմանալն այսէ որպիսու՛ին գրքոյս որ ծանուցանեմ սիրելեացդ և ուսումնասիրացդ յայտ իսկ լիցի այս է որ յառաջ միայն աղաւիտներ, նա և ս Լ̃ դուռն տաւէթ վանա բերի, ժԴ̃, մեծ վիվին, 'է մօլորականի տղմին, յարգըրում գրեցի, ժԶ, մանար վիվխ Թոխաթու բերի, Զ՟ռեակ մարսվան առի, բոլորակներն գիսաւոր աստեղըն. փափերթու առի, ՟է մանազուլի պատկերն յիզմիրու բերի, Հաւախօսն ըստամպօլ գրեցի, Հր ազգի գիր կիրիտու բերել ավի ահա այս է վերոյ գրեալ ասացեալ չարչարանքս այս չափս բաւեսցի իմաստասիրացդ յուշ լիցի ։

Գրեցաւ գիրքս Թուին ռ̅կ ։ Արդ օ ոք որ հանդիպի այսմ գրքիս կարդալով, կամ օրինակելով միով հայր մեղայի յիշեսցի զվանեցի տէր Յովասափի որդի գրքածախ Ա̅ծատուրին որ է ամենեհուն տուաց հող և մոխիր և զձեր մեղքն ոչ յիշեսցի Ա̅ծն այմեն "յի ։

Այս է ցանկ գրքոյս գիւրաւ ։
Առ աջ աղաւիտն որ է սրի մահթում,
երկրորդ պատկերաւոր մանազիլն
երրորդ ժԴ դուռն վիվխն.
չորրորդ ՟է մօլորակներուն տլսմն.
Ե երրորդ ժԶ դուռ վիվխն.
Զ երդ մանազիլ տլսմներով.
՟է երրդ, Լ ազգ տաւէթն.
Ը երրդ վեց Ռ եակն.
Թ երրդ, բոլորակներն և աքեոր աստղերն ։
Ժ երրդ. Հաւախօս ։
ԺԱ Հր ազգի գիրն ։

Երկոտասաներրդ մանար և խօշոր բան շատ կայ որ ասոր և անոր գրեալ կայ ի մէջս.

"Fathers and brethren, this bear in mind. Verily I acquaint you, my friends, as touching this book, with all the straits and hardships I suffered in reaching this point. I do not think such riches are to be found anywhere, riches not of treasure but of wisdom, as Solomon hath it in his phrase: Not with white hair of age, but with white hair of wisdom. Much toil and tribulation I endured. During thirty years I never quitted it, until I reached this point. If you desire to understand, this is the character of the book, which I impart to my friends and to lovers of learning. Let this then be plain, that the first part contains *alavit*[1] alone. Moreover, I brought the thirty sections of *Tavêth* from Van; the fourteen great *Vivkh*, and the *Telesmata* (*telesmn*) of the Seven Planets, I wrote in Arzrum (Erzeroum). The sixteen Lesser (*manti*) *Vivkh* I brought from Tokhat. The treatise on 6000 (years) I brought from Marsovan. The Cycles of the Hairy Stars (*i.e.* comets) I brought from Babert (spelled *Phapherth*). The Seven Characters (*or* images) of Manazul I brought from Izmir (Smyrna). The Language of Fowls I wrote in Stambul. The Alphabets of the Seventy-two Races I had brought from Krete . . .

"This book was written in the year 1060 (A.D. 1610). Whoever chances on this book and either reads it or copies it, let him commemorate, with a *Father*, *I have sinned*, Têr Hovasaph of Van, son of Astuadzatur, who paid for the book . . ."

This is an index of the book in brief:—

1. *Alavit* which is *Srimahthum*. This occupies folios 6–95 of the codex, and at the end of the tract the title is spelled *Alavêt*, and in the Arabic (տաճիկ, *i.e.* Tadjik) tongue, *Sŭri Maqthum* (սըրի մաքթում[1]).
2. Characteristic (*or* pictorial) *Manazil.*
3. The fourteen doors (*i.e.* sections) of *Vivkh.*
4. The τελέσματα (*tlsm*) of the Seven Planets.
5. The sixteen doors of *Vivkh.*
6. *Manazil*[2] by way of *telesmata.*
7. Thirty kinds of *Tavêth.*[3]
8. The Six Cycles of a Thousand (years).

In the above we have the author's own account of his work. Parts of it, especially the first paragraphs of the early sections, are written in a fairly correct, if vulgar, Armenian, but the greater part of the text is a jargon of popular Armenian dialects of the sixteenth century, mixed with Arabic, Persian, and Turkish. For the historian of alchemy, astrology, and magic, the compilation has a singular interest.

Fol. 3. Introduction:—

Անիւղն և անպարագիրելին, Ա̅ծ զոր ինչ որ գոյացոյց յոչընչէ Թէ զիմանալիքն, և Թէ զգալիքն, ՚ի վ̅ր

---

[1] Perhaps علاوة (supplement).

[1] *I.e.* سرّ مکتوم (hidden secret).

[2] منازل.

[3] تعويذ (spell).

էակացս այսոցիկ, փիլիսոփայք սահմանեալ իւրաքանչիւրոյ գոյից, տան կերպիւ իւիք սահմանս զարմանազանիւ. Առարկուք: ուստի վեհաբանն Արիստոտէլ՝ որ է աշակերտ եռանդերկուռ օրէ խորագնչին Պղատոնի, զոր տրամատէ զէակն ի գոյացութի և ի պատահումն: Արդ զգոյացութի որոշեն որ է երկակի նա նշարմանականի ձայնող . . .

"The immaterial and incircumscribable God educed all he created out of naught, whether intelligible or sensible, and in respect of these existences philosophers, defining each thing, supply in a manner admirable definitions. As, for example, the sublime Aristotle, who was a disciple of the profound inquirer Plato, divided existence into substance and accident. Accordingly they separate substance which is twofold . . ."

Fol. 6. *Յանունն ա̅յ գթածին և ողորմածին, և ա̅ծ կատարեսցէ զփառաբանութիւնս իւր, զի իմաստութի ա̅յ զա̅մ ինչ պարագրեալ ունի, և զօրութի նր յա̅մ տեղի մտեալ է իշխանութ̅բ. և օրհնութի նր կացցէ 'ի վր ա̅մ սրբոց իւրոց. եւ 'ի վր այսր ժողովեցաք զայս գիրս յա̅մ ազգ գիտութեց, 'ի տըլըսմաթէ և ա̅մ ազգ աստղաբաշխութեց. Եւ այս հեռի է և շատակայ յա̅մ բանից զոր հակառակ կան կամ ներհակ գտանի ա̅ծ պաշտութեց: Եւ այլ պարտ է մեզ որ յառաջ քան զմտանելն 'ի խորհուրդս գրոց ցուցանել պարտ է մեզ զդրունքս զայսոսիկ:*

Օի է դուռն առաջին վ̅ն առնլութե գիտութեց. զի իմաստութի կենդանութի է հոգւոյն և բանականութե և փարատիչ 'ի ցաւոց սրտից խաւարելոց. զորս խաւարն անգիտութե ծածկեալ է զհոգին որպ զվարագոյր որ ոչ կարէ տեսանել զճշմարտութի. եւ ի յայս գիտութե և փառացն էառ սուղրատն և ասաց թէ հոգին զօրութի առնու 'ի գիտութենէն որպ մարմին 'ի կերակրոց և ըմպելեաց . . .

"In the name of God the Merciful and Compassionate. And may God accomplish his glorification, for the wisdom of God hath enveloped all things, and his might hath entered all places with authority, and his blessing shall rest on all his saints. Now we have gathered together and made up this book out of all sorts of lore, out of *telesmata* and all kinds of astrology; and it is far removed and distant from everything which is opposed to or incompatible with the worship of God. We must, moreover, before entering further into the designs of the book, exhibit the following divisions (*lit.* gates *or* doors). For the first division concerns the reception of knowledge. For philosophy is the life of the soul, and reasoning disperses and relieves the pain of darkened hearts; when the gloom of ignorance has so covered the soul as with a veil, that it cannot behold the truth. And to this pitch of knowledge and glory Souḷrat (? Socrates) attained, when he said that the soul wins strength from knowledge as the body from food and drink . . ."

Fol. 6*b*. *Դուռն երկրորդ վասն առաւել գիտութե իմաստութե արհեստիս այսորիկ զի ոմանք ասացին ի գիտութիս յայս թէ զօրաւոր է այս գիտութիս քան զա̅մ իմաստութի. զի գիտութիս այս ցուցանէ քեզ զվերին խորհուրդն և զներքին խորհուրդն, և զերկրիս գիտութինն խորհրդակից առնէ զքեզ վերնոցն հանց որ գիտենաս զառհանիաթն և զրուցես ընդ իրենք. և խառնիս 'ի դասս նոցա և լինիս 'ի նոցանէ և զինչ կամիս ա̅մի հասանիս և բժշկես զա̅մ ցաւս և հիւանդութիս զոր հէքիմք ոչ կարեն դժշկել որպ զգօթութի կամ զկոմնատար և առաւել զցաւս սիրոյ արութե բժշկես զի այս գիտութես տիրն հրշտակօք բժշկէ և հէքիմք դեղով, և այս իմաստութես տէրն և հեռաւօղն կործանէ զիւր հակառակն առանց պատերազմի: Եւ այլ ասաց Արիստոտէլն թէ Պարհիմատօսն մի է յիմաստասիրացն, հակառակութի ընկաւ Է̅ ինքն. և 'ի Պնդաղօսն և Պնդաղօսն ազգաւ թուրք էր 'ի Պաղատատայ աշխարհն. ուղարկեց Պնդնադօսն առ Պահրիմատօսն, և ասաց թէ ո՞նց կարես դիմանալ ինձ, զի զօհալն և մառեխն չկարեն յիմ դիմացս դիմանալ: Յայնժամ լսեց զայս Պահրիմատօսն արար այն արուեստն, որ այրող էր 'ի մառեխին արուեստն և մառեխն օգնական և կործանեաց զինքն վատ կորստեամբ, և փրկեցան ժողովուրդք բազում նորա չարութեանց: Եւ այս ասաց Աղուամաշարն թէ կայր ոմն մի ի յաշխարհէն հնդկաց, որ գիտէր զխորհուրդն աստղաբաշխութե, և հնազանդեցուցեալ էր զհրատն:*

"Second section (*or* door). About the exceeding lore and wisdom which appertains to this art. For some have said of this lore that it is more powerful than all philosophy. For this lore reveals to you the higher design and the lower design and the lore of this earth; it associates you in the designs of the celestials, so that you understand the spirits (*ṛohaniath*) and converse with them, and mingle in their ranks and become one of them, and can accomplish whatever you like, and heal all diseases and forms of sickness which physicians (*hêqim*) are unable to heal . . . especially the diseases of love, of virility, you can heal. For the master of such lore heals by means of angels, whereas the physicians heal with drugs; and the master and pursuer of this lore can slay his enemy without making war. Moreover, Aristotle said that Parhimatôs (? Parmenides) was one of the philosophers, and there befell a feud between him and Pndaḷôs (? Pindaros), who was by race a Turk from Bagdad (*Paḷtat*). Pndnaḷôs (*sic*) sent to Pahrimatôs, and said: How are you going to oppose me, for *Zohal* and *Maṛekh* cannot confront or oppose me? When Pahrimatôs heard this he obtained by this art that which can burn, from *Maṛekh's* workshop(?), and *Maṛekh*[1] helped him, and he destroyed his enemy, and many peoples were saved from his evil deeds. Moreover, Apumashar said that there was a man in India who understood the mystery of astrology, and had gained control of *Hrat* (*i.e.* Mars) . . ."

Fol. 9*b*. *Այս դուռն վասն տլըսմաթին գիտութի է, որ զվերի աստղերու զօրութին կու բերէ ի յերկիր և յիրքն կու խառնէ, կամ 'ի քար կամ 'ի պղինձ կամ 'ի յայլ իրք 'ի մարմին . . .*

"This door concerns the *telesmata*, and it is a lore which brings the power of the stars above down to earth and applies it to matters here, blending it with stone or brass or anything bodily . . ."

Fol. 12*b*. *Երկրորդ դուռն գիտութն աստղաբաշխութն որ ասեն Նուջումի գիտութիւն, զոր հարկէ և պարտ գիտել մարդոյ: Առաջին այս է զոր ցուցանեմք թէ աստղերն որպէս երևումն և նշան կարեն յաշխարհս: Յառաջ մեծ լուսաւորն որ տեսանեմք 'ի վր երկրի որ նր զօրութին բաց արձակէ յամ տեղիս . . .*

"The second gate is of the astrological lore which they call the lore of *Noudschoum*,[1] which one must needs know. This begins with a demonstration by us of how the stars rise and have significance in this world. First, the great luminary which we see on earth and which sends out his power into all places . . ."

This treatise contains, folios 30–33, seven full-page pictures of the planets and moon, in colours, in Persian style of art. The legend under the first of these, fol. 30, is as follows:—

Զոհլայն որ է երևակն, ալևորէ 'ի յաջ ձեռն մարդոյ գլուխ. ի ձախ ձեռն մարդոյ ձեռն, և հեծերէ 'ի գայլ, և ձախ ոտովն կու քշէ զգայլն. Եւ աղգամ այլ սուրաթ որ հեծերէ 'ի խարտէշ ձի, և ի վր գլխոյն հաւկիթ և ձախ ձեռն ասպար. ծածկերէ զերեսն, և 'ի յաջ ձեռն սուր: Եւ այսպէս է այս աստղին սուրաթն. կենայ ամէն կենդանակերպ բ̅ տարի և կէս. յամէն աստիճան բ̅ ամիս և կէս. Եւ պատէ զերկինքն լ̅ տարի: Այսոր երկինքն արճիճէ.

"*Zohlal*,[2] which is Saturn, is a grey-haired man who holds in his right hand a man's head and in his left a man's hand. And he is mounted on a wolf, which he spurs on with his left foot. And the other figure is mounted on a light-coloured horse, and on his head is an egg, and in his left a buckle. He is shading his face, and in his right hand is a sword. And such is the figure of this star. It remains in each Zodiacal sign two years and a half, and in each degree two months and a half. And it revolves over the heavens in thirty years. The heavens here are of lead."

Folios 40–45 are full-page pictures of the Zodiacal signs. The first of these, Համէլ,[3] *Aries*, is well drawn in yellow on a pink ground. The second, the *Bull*, carries a figure in a red tunic and peaked pink cap, playing a mandoline. The third, եկաւորն, *Gemini*, is a two-headed figure, with single trunk and but two hands and two feet, dressed in a flowing red garment with blue girdle; a green undershirt shows round the neck and in front where the red garment is cut deep down between the breasts; the two faces look asunder, and one head wears a gold peaked cap, the other a gold tiara. The fourth, խեցգետին, *Cancer*, is a sea-monster resembling a jelly-fish, with a round human face above. The fifth, the *Lion*, is in yellow, with a round face drawn above. The sixth, the *Virgin*, wears a red jacket and pink breeches, has naked feet, a pink round cap, and a sword in left hand. The seventh, the *Scales*, is a figure almost identical with no. 3, only with a single head, a red turban, a green garment, upholding scales with her right hand over her shoulders. The eighth, կարիճն, *Scorpion*, is a similar figure, with a gold tiara on head, red jacket, pink breeches, and runs along grasping two pendent crabs by their tails. The ninth, the *Archer*, is a blue quadruped resembling a cow, its head turned upwards; its tail is a yellow serpent, at whose fire-breathing jaws an erect human figure, with gold tiara and pink tunic, and half emerging from the jaws of the quadruped, shoots a bolt from a bent bow. The tenth, այծեղջիւրն, *Capricorn*, is a human figure in red tunic and gold tiara astride a blue goat. The eleventh, ջրհոսն, *Aquarius*, is a human figure resembling no. 8, running to let a pail held by a rope down a blue well-head. The twelfth, the *Fish*, is a human figure in a green flowing garb, with pink belt and red egg-shaped cap, astride of a large fish with red head and scales and blue fins.

---

[1] مرخ.

[1] نجوم (stars).

[2] زحل.

[3] حمل.

Folios 48–95 are also given up to pictures. Each page is ruled into five vertical columns, and divided by horizontal lines into four main compartments. The first such compartment is as follows :—

խոյն. որ է համէլ. կերպարանք նոցին	նշանք կէր պարանաց	անուանք նոցին	բուհուր նոցին	գործք նոցին
A human figure in scarlet robe, with a sword in belt and a Persian club in left hand.	մարդ մի որ դաշնակ ունի ի հեան և ղօփին	բրահպի այ	մուս, և տարաք որ է զուռուռ մպաթ	սպանանէ զքո չար կամք իւր դանակովն, չար կամութ̅ե̅ն

To each Zodiacal sign thirty such pictures are assigned. They are well and boldly executed in plain colours. The last one, of the Fish (ձուկն որ է հութ), on fol. 95*b*, represents a man beheading a kneeling figure with a sword. Its legends are: in the first column, Մարդ մի որ զմարդ մի սպանանէ, *i.e.* "A man slays a man"; in the second, Տաս աճեհ, perhaps: "Thou givest increment"; in the third, Ամպար, *i.e.* "Treasure"; in the fourth, Զոր ուզես 'ի կուռոյ դարձընէ, *i.e.* "What thou desirest, he gets thee by strife." The five loculi below are devoted to the supplementary five days of the year (*Epagomenai*), and are filled up as follows :—

Հինգ օր Աւելեացն՝ Այս է ծկ փառանց Աբրա
լուծ ա̅ եղջիւր ի·ը. ջաւորի·դ. Նասի·դ· խուր·դ·

And this tract ends with the words: "And then (the year) enters afresh into the Ram":—

Եւ ապա մտան է ի խոյն։

Then the words :—

Գրոց անունն Աղաւէտ է։
Տաճիկն Սըրի մաքթում կասէ։

I.e. "The name of this book is *Aḷavêt*, called in Tadjik *Sŭṛi Maqthoum*."

Fol. 96. The second division of the book, called *Manazil* (*or* Mansions), begins as follows:

Յ Անուն ա̅յ գթածին և ողորմածին, դուռն ժե։ և մուղարինաթն երկու են աստղաբաշխութեանն և կենդանակերպքն։ Առաջին դուռն ասացին ոմանք 'ի յաստղաբաշխաց թէ երբ տղայն 'ի մօրէն կու բաժանի 'ի յայն պահն 'ի տալեղին կելնէ, երբ այն տալեխն եղաւ նա՛ իւր տեղն միւս տալեղն կելնի, և այն աղգ մի հուքմ, կու առնէ. և այն աղգ մի։ . . .

"In the name of God the Merciful and Compassionate, fifteenth door. And the *Muḷarinath*[1] are twain, of astrology and the Zodiacal signs. The first door, according to some astrologers, is when a child is separated from its mother: in that watch it ascends into that ascendant constellation,[2] where . . ."

---

[1] مقارنات, *i.e.* conjunctions.

[2] *Taleḷ* or *talekh*, *i.e.* طالع, star in the ascendant.

Fol. 97*b*. Դուռն ժէ, որ ցուցանէ զլուսնկին և զմանազիլնուն զհօքմն, զայս հուքմս գտաք ի գիրն աշնոտաան որ հուրմուզն ասացեր, և տեսաք թուխթ մի այլ, որ ասեն իւր մասֆաւլզղամար, և այն · ՚բ · գրոց մէջն փոխր մի հակառակութիւն գտաք. և ես զայս կասեմ զինչ որ ՚ի յաշնոտաան գտաք, և զհակառակութիւն երկուսին ցուցանեմք ՚ի մանազլին որ գիտենաս ·

ա̅ · Շուրտայն որ է շուրտին ՚ի համալին աւալէն մինչ ՚ի ժբ տարաճան ժա̅ դաղիզան իէ թուանին . . .

"Door 17, which exhibits the *Houqm* (حكم = rule) of *Lousnik* (moon) and of *Manazil*. This *Houqm* we found in the book *Ashnotas* (knowledge, *cf.* Persian آشنا) which Hourmouz composed, and we have seen another work (*lit.* paper) which they call *Masfaulzlamar* (Book of the Moon, ? مصحف القمر); but between these two writings we found a slight contradiction. In what follows I shall say what we found in Ashnotas, and set forth the contradictions of the two sources in the Manazil, for your information. The conditions (شروط) which condition in the Ram, from the first (? اوّل) up to the twelfth degree . . ."

From this point, fol. 97*b*, as far as fol. 103*b*, the margins contain twenty-seven coloured drawings of fantastic monsters. A fish, with the trunk of a man and the head of an ass, with a bird in its hand, begins the series.

Fol. 103*b*. Rubric: Եւ այլ ասաց գրոցս զուգողն թէ ես վճարեմ զայս ՚բ հարցմունքս և պարտ է զինքն յիշատակել։

"Furthermore, the harmonist of these books declared that he settled these two questions, so it is necessary to mention him."

Begins: Այլ իմացիր որ զայս մանազիլնիս այսինքն կամ փորձելով կամ հրշտակօք գիտացերեն և այն որ հրեշտակք են ուսուցեր գտաք զգիրքն յաշնոտաան · որ երբ հատաւուն ուսուցեր զատմանեան զկիրքն փալաքին ուսոյց զընութիւն զմանազիլնուս, և այն որ փորձելով գիտացին և այն որ անդիճելովէր ՚բ ազգեր, ա̅ այն որ ՚ի վեր ոչինչէ զուգած, և գիրքն մասհաւն ՚ի համարն վկայէ . . .

Fol. 104*b*. On the watches of day and night.

Դուռն · ժը · որ ցուցանէ զանուն զպահերուն զգիշերուան և զցորեկուան · ասաց պալինաս թէ պարտ է գիտենալ ՚ի յայս բանս ։

Առաջին պահն ցորեկուան ասեն իւր բաֆխ, յինքն կու աղօթեն մարդիկք իւրեանց ստեղծողին աղէկէ լեզուակապ առնել։ երկրորդ պահն կոչի իայուլ յինքն կու աղօթեն հրեշտակք . . .

"Door 18, which sets forth the names of the watches of night and day. Palinas[1] has said that we must be acquainted with this matter. The first watch of the day is called *Bafkh*. In it men pray to their Creator to make Aḷêkê[2] tongue-tied. The second watch is called *Iayoul*. In it the angels pray . . ."

Fol. 105*b*. Վասն տլիսմաթնուն։

Ասացին իմաստունքն թէ ամէն տլիսմ յիւր աստղին վերայ զուգէ նա բարի և հաստատ կատարի, և հանց տարաճայ լինի որ բանին օկտոժղէ, և ՚ի յօրն և ՚ի պահն կատարի ։ . . .

"Concerning *telesmata*. The wise have declared that every *telesma* corresponds with its star, nay, is accomplished right well and surely . . ."

This head is divided into innumerable "doors" and *fasls*.[3] The writer cites Apumashar, *e.g.* fol. 117: Ասաց ապումաշարն թէ ես տեսայ զիմ լուսն ռ̅ կանգուն . . . (*i.e.* "Apumashar[4] says that he saw his moon one thousand cubits"); Aristotle on fol. 126; պուխուր, Poukhour, fol. 131*b*; ապուտատիս պաղտատցին, Aputatis of Bagdad, fol. 134*b*; ահմետ ՚ի մահմետին, որդին, յապալջալիլին, ի գիրքն ՚ի ճաժէշափային, Ahmet son of Mahmet, Apaldschalil,[5] in the book *Djažêshafay*,[6] *ibid.*

Fol. 140*b*. Magical prescriptions. These consist of Arabic numerals and letters to be written on plaques, vessels, &c.

Fol. 158*b*. On the twenty-eight mansions of the moon. The title is smudged, but Dashean gives it from his codex (Catalogue, p. 268) thus: Վասն ԻԸ իջևանաց, *i.e.* "Concerning the twenty-eight abodes." The twenty-eight mansions are summarily enumerated, and then discussed in a treatise, in almost pure Arabic, beginning on fol. 159 thus:—

---

[1] *I.e.* Apollonius (بالناس).

[2] ? علقة (*or* leach).

[3] فصل (chapter).

[4] Abu Ma'shar, d. A.H. 272.

[5] ابو الجليل.

[6] زيج شاهي.

Պատ մանազիլն լուսնի այյուն, քի մուաֆըլ։ զամար ուէմիշլէր. ԻԸ. մանազիլամ նայ նարընճաթ իշլանիրսայ ինզալ լահ։

Զլուսուն ծնած ժամուն. զաստիճանն, և զմանազիլն տես թէ 'ի հաստատ աստղերուն ով է նստեր 'ի յայն տարածան, թէ սիրելի թէ չար կամ, չորս տարերացն հետ. այդ է ես և եղն. խրատն, թէ վր հեքիմուն և ամ բանի թէ լուսինն յայն աստղին, բարեկամն թէ չարկամն ինչ մարքազ, աուա լուսինն 'ի ծնած ժամն 'ի յայն աստղէն որ զայն բաշխէ և տարածէ ամ մարմնոց ձկանց և անասնոց և մարդկց և գազանաց։

Fol. 162*b*. Վան կապ արձակելոյ այսպէս արա. Առ զայն մարդյն անուն և տես թէ քանի. Ճ. կամ քանի. Ռ. լինի, գնա. Է. Է. և զմնացեալն տուր ի մոլորականներն. ա. ա. թիւ, սկիզբն զօհալէն արա ուր որ դադարի այն է մոլորական մարդոյն . . .

"To loosen a spell, proceed as follows. Take the man's name and see how many hundreds or thousands it makes, go seven times seven, and carry the remainder among the planets one by one, beginning with *Zohal*. Wherever it stops, that is the man's planet . . ."

The text which follows, as far as 189*b*, is illustrated with numerous tables of hieroglyphics chiefly formed out of the Arabic alphabet. On fol. 189*b* is a kneeling figure with long hair, against which is written: Կրելու պատկեր այս է. վէվխին եանէ։ *i.e.* "This picture is to be copied. The *wĕwkhin* (? incantations) follow." And after half a column of Arabic hieroglyphics we read thus:—

Մէխվս այս մուճառէ (مجرب) մի բէսխիրէ. առաջ հջիր այս վէվխս. ապա առ. Ի. ըղունկիտ կտրու և ճակատէտ մազ և լից մազն և ըղունկն. 'ի վր վախվլին և գիր կրակն, որ այրի և պուխուր (or պուխուռ) արա. էսէլպէնտ և շնիզ որ է գինդ (or ? գինի) որ է գոպար կարդար զայս աղօթքն. 'ի վր այս վէխվլին մինչև որ այրի և լման Ճ անգամ կարդայ այս։

եայ պետյուհ եայ պետուհ.
եայ սէլպիլ ղէլպիլ վէ ըրուհ
խոլիպ ղէլպ. ֆըն խպնի ֆըն ալա
մուհասպէթ ֆըն խպնի ֆըն վէ
մահիէէ իլլէ. վայհիթէ թուռս
քէլէմ հում պիլ պէսար. էվհիէէ
էխրէպ. խըքէնէթ. իլլէ սահէթէն
վահիտէթէն. ֆէյղէ հում ճէնի
հոյն &c.

I.e. "This charm protects . . ."

The title of the first section of this treatise is smudged. One can read the following:—

ա. [ար]ացիր վաթ[արդի] պաք և մաքուր. Ապա առ թաս մի և յստակ ջուր լից ի մէջն և զայս աղիմաթս կարդայ ի վր. և յետ աւարտես հայիր ի մէջ թասին, և տես թէ մարդ կու երևի ի մէջ . . .

"Take a . . . . and clean. Then take a cup and fill it with pure water, and recite over it this *ạlimath* (علامات = signs); and when you have finished it, look into the cup, and see if anyone appears in it . . ."

Fol. 191. Title:—

Այաթալ քուրսի։
Պիսմիլլահ ըռահման ըռահիմ
Ալլահու՝ լայիլահէ իլլալահ
ու. վալնայիուլ զայեայ. լաթէհու զուհու. սինաթուն.
վայլայ նաւմուն. հահու. մաֆի. սամաւաթիւմ մաֆիր լայի . . .

Ayathal qursi. Pismillah ṛahman ṛahim Allahù layilahe illalahu. walnayiul zayeay. lathêhu zuhu. sinathun. waylay naumun. hahu. mafi. samavathivá mafir layi . . .

I.e. Koran, آية الكرسى, ii. 255.

Fol. 193. Title:—

Է. Տաւէթ (تعويذ) եօթն թգրացն.
որ եօթն թգր գան՝ թախթոյն (تخت)
և աթոռոյն։ Այս է կարդալու
աղօթքն որ բերեն զդևքն։
Պուխուր. մէկ մսխալ յոտ աղաջի. ա. մսխալ ասիլպէնտ. մէկ մսխալ
Գ տաւայի ըղունկ ժա օր պաք
կացիր իրիկուն գարէ հաց կեր. յօրն
'ըՃ հեղ կարդայ պուխուրն ժ. ժ. մսխալ
պիտի։ . . .

"*Tavêth* (spells) of the seven kings (? ἄρχοντες), which kings seven come with see and throne. This prayer is to be recited—it brings up the spirits—*Pukhur, Mêk Mokhal Hôt aladschi*..."

As many as twenty-five such magical incantations are numbered in the margins of folios 190*b*–204, and several unnumbered ones follow.

Fol. 210. The title is smudged, but seems to have run thus:—

Անանիայի Շիրակվանցոյ երից երանեալ վարդապետին վասն որպիսութեան կենաց իւրոց։

Ես Անանիաս Շիրակացի ՚ի յԱնանիայ գեղջէն, որ բովանդակեցի զդպրութիւն մերոյ ազգիս Հայաստանեաց, և հմուտ եղեալ ա̅ծաշունչ գրոց, օրըստօրէ լուսաւորէի զաչս մտաց իմոց, ըստ բանի սաղմոսերգողին . . . և դարձեալ երանութեան կամեցայ ժամանել գնալ փափագեցի իմաստասիրութեան յոյժ կարօտեալ արուեստի համարողութեան խորհեցայ եթէ ոչ ինչ յարմարի առանց թըւոց կարծելով, մայր ա̅մ իմաստից, և վ̅ն զի ոչ գտանէր յաշխարհիս Հայոց մարդ ոք որ գիտէր իմաստութիւն, այլ և ոչ բան կամ գիրք արուեստից, ուրեք գտանէին„

Արդ և ի յունացն դիմեցի յաշխարհ և հասեալ եմ ՚ի Թէոդուպօլիս . . .

"Of Ananiah of Shirak, thrice-blessed Wardapet, an account of his life. I, Ananiah of Shirak, of the village of Ananiah, made a collection of the literature of our race of Armenia, and, having made myself familiar with the Divinely inspired Scriptures, day by day was illumining the eyes of my mind, as the Psalmist says . . . and next I wished to attain to bliss, and longed for philosophy; and lacking the arithmetical art, I reflected that nothing is fitting without numbers, regarding arithmetic as the mother of all sciences. But as in the land of the Armenians no one was to be found who knew the science, nay, as no discourse or book of science was anywhere to be obtained there, I accordingly set out for the land of the Greeks, and arrived at Theodupolis . . ."

This is the brief autobiography of Ananias printed by Patkanean at the beginning of his collection of this author's works, Petersburg, 1877, pp. 1–4.

Fol. 212. A treatise on the symbolic properties of numbers and letters. The title, which is in red ink, is no longer legible; but though it follows and is followed by writings of Ananias, it is probably not his, but Wardan's.

Begins: *Գիր ձայնաւորացն են այսպէս, եօթն, ա, ե, է, ը, ի, ո, ւ. Զուգին այսպէս բանալ զմիտս ճանաչել զոր կամիս„ Ադամայ ՚ի Մովսէս„ Ի Մովսէսէ ՚ի Դաւիթ. Ի Դաւթայ ՚ի ք̅ս„ Ի ք̅է մինչև ՚ի միւսանգամ գալուստն ք̅ի կարէ գիտել. է. գրով„ Այբն երրորդութ̅ի. որ է անբաւ հաշւիլ յկն, և գնալ պարտ է. է. է. և որ մ̅իայ դիր ՚ի վ̅ր վեցին որ է զօրութ̅ի և իմաստութ̅ի, և բան ստեղծէ կամ ժամուց և. դ. մասամբ . . .*

"The vowels are seven, as follows: *a*, *e*, *ê*, *ĕ*, *i*, *o*, *u*. They are combined so as to open the mind to a knowledge of whatever you like. From Adam to Moses, from Moses to David, from David to Christ, from Christ to the second coming of Christ,—you can know everything through these seven letters . . ."

Ends (fol. 220*b*): *Բացցին դրունք գիտութ̅ե բազում արթնութ̅ի պետք ուսման. զի լաւ է իմաստութ̅ի քան զականս պատուականս. իսկ տգիտութիւն մութն է և խաւար. Այս խորանս շարադրեալ է բազում աշխատութ̅ք ի վարդան վարդապետէ կարողութ̅քն ա̅յ. Ամէն։*

"For the doors of knowledge to be opened, you need much alertness on the part of the learner. For wisdom is better than precious stones; while ignorance is mist and darkness. This table has been composed with much trouble by Wardan Wardapet, with the help of God. Amen."

The table (*խորան*) follows on fol. 221, and its heads are these: *Է մոլարք* (seven planets), *աստեղատունք* (star chambers), *գօտիք* (belts *or* zones), *շրջանք* (orbits), *ժամք* (hours).

Fol. 221*b*. A table of figures arranged in seven concentric circles. The application of it is explained opposite on fol. 222, where the text begins thus:—

Անանիայ Շիրակացւոյ խոստումն աշակերտացն, և առաջին գլուխն. Պատճառ վարկանիմ, ով սիրողք իմաստութ̅ե, և որք իմոյս էք ցանկացեալ. գիտութ̅ե *արձանացուցանել ձեզ զղջանս նախնեաց զարուեստս համարողութեան որ իբրև ի կենդանի ձայն է ի բարի ուսուցի չէ ուսանիցիք, յիմոցս գծագրելոցս թէպէտ և կարճառօտ կարգեց զսակաւ ի բազմաց . . .*

"Ananiah of Shirak, his declaration to disciples, chapter 1. I see good reason, O lovers of wisdom who also are desirous of my knowledge, to record the regret of the ancients . . ."

There follow tables of figures arranged in three chapters. Towards the end is the note, apparently of an earlier copyist: *և զանարժան մահտեսի սուքիասս հայր մեղայի յիշեցէք: Ամէն.* *i.e.* "And remember with a *Father, I have sinned* the unworthy Suqias (Hesychios). Amen."

Fol. 229*b*. *Յովաննու քահանային յաղագս անկիւնաւոր թւոց զի յուսումնասէր մանկանց որ կամիցին, և ախորժեն զվարժումն որ ըստ բնութեան թւոց անաշխատ եղիցեն այնոսիկ և դիւրեաւ հասցեն ըստ տուեցելոյ և առաջի եդելոյ կանոնացդ որում ախորժեն: Արդ առաջին կարգ խորանացդ . . .*

"Of John the Priest, concerning square (*lit.* angular) numbers. To the end that such among the studious youths as may desire and take pleasure in the pursuit of natural numbers may be saved trouble and easily attain their end by means of the canons here provided and set forth . . ."

The tables follow, folios 230*b*–232*b*.

Folios 233-235. An astrological treatise embodying rules for the invocation of angels. The title is illegible.

Fol. 236. A *լուսնացոյց* or *clavis lunae*, with tables.

Fol. 243. Astrological tables and diagrams.

Fol. 246*b*. Rules for the interpretation of astronomical and meteoric portents.

Begins: *Յորժամ գիսաւոր աստեղ երևի ի յաւուրս խոյի նոր թագաւոր յարիցէ և բազում պատերազմ տայ, և ամենեցուն յաղթէ և բազումս ի գերութ͞ի վարէ . . .*

"When a hairy star appears in the days of the Ram, a new king will arise and wage many a war, and conquer all men and lead many into captivity . . ."

Ends (fol. 251): *Ապա թէ ի ժամ խաւարման աստղ բարի հայի լուսին և զայս չարութիւն զայս գուշակեաց պակաս լինի, ապա ի ժամ խաւրմանն չար չար հայի այն բուրձն բարի ոչ առնէ . . .*

"But if in the hour of eclipse a good star faces the moon . . ."

Folios 252–257. A collection of alphabets. Of these the first is entitled *ասորոց գիրն*, *i.e.* Syriac writing; the second, writing of the Hebrews; the third, without title, is an old English alphabet; the fourth is Greek. On fol. 253 are given Egyptian hieroglyphics with Arabic values. On fol. 255 is an ogham alphabet, and several cryptograms used by native or Arabian physicians and alchemists. Altogether there are seventy-five specimens.

Fol. 258. The colophon already given.

Folios 259–261 contain magical recipes mixed with Biblical citations, copied out by the hand which penned the colophon, and at the same time.

Fol. 260 is misplaced, and should precede fol. 161.

137.

Or. 6987.—For description of this MS. and of the first seven sections of its contents, see above, p. 225.

8. Fol. 185. *Ս͞ն կերպարանաց մարդոյ ցուցանելոյ.*

Որ ծանր խօսի և յուշնայ ուժեղէ և բռնաւոր. և որ շատայխօսէ ըղեղն դատարկէ: Որոյ մազն խոշոր լինի ուժով է և բռնաւոր և համարձակ . . .

"An exposition of the physiognomy of people. One who talks gravely and recollects is a man of might, and strong. One who talks glibly has an empty brain. One whose scalp is thick is strong and violent and bold . . ."

9. Fol. 187. *Յաղագս ստեղծման մարդոյն:*

Ի չորից տարերց գոյացեալ ասի մարդն զի չորս պատճառ են ամենայն եղելութիւն ա͞մ գոյից. հուր և ջուր, օդ և հող. և ջուրն է սիրուն բնութիւն ևծնընդական. ըստ նմանութեն կանանց . . .

"On the formation of man. Man is said to be made up of the four elements; for there are four causes which go to the making of all beings—fire and water, air and earth. Now water is of a friendly nature, and generative, not unlike woman . . ." (A treatise on the senses, the emotions, appetites, &c.)

10. Fol. 203. *Յաղագս մարդակազմութեան անդամոց և գոյացութ̃ի բոլոր մարմնոյն։*

Ստուգիւ ճշմարտօք ընտրեաց ա̃ծ ՚իմաստնասիրաց և բժշկական վարդապետաց, Հելլենացուց և յունաց և եբրայեցւոց վարդապետաց և ՚իմաստուն բժշկաց և յատնեաց ՚իմանալի բանս մարդկան ստեղծուածովքն զանդամօքն և զբնութ̃իքն. զօթուածովքն, և զջիլսն, և զեղին, և զըրհեղն թէ ոչ̃ գոյանան . . .

"On the formation of the human members and the constitution of the entire body. With truthful exactitude has God selected from among philosophers and doctors of healing, Hellenes and Greeks, and Hebrew teachers, and wise physicians, and has fashioned (*lit.* cut, τέμνειν) an intelligent account of human creatures, of their limbs and natures . . ." (See MS. Or. 6798, fol. 1.)

Hownanean, p. 496 of the work cited above, cites this exordium at length from a Munich and a Vienna MS., and goes near to proving that the tract in question was translated from Syriac or Arabic by Nerses of Lambron, Bishop of Tarsus, about the end of the twelfth century. Some MSS., however, attribute it to an Armenian physician named Asar.

Among the sub-titles are the following :—

Fol. 206*b*. *Ս՟ան ստեղծման գլխուն և ըղեղին.* On the formation of the head and brain. Begins: *Ասէ ՚իմաստունըն գալիանոս . . .* "The wise Galianos (Galen) says . . ."

Fol. 209. *Ս՟ան ստեղծման աչացն.* On the formation of the eyes.

Fol. 210*b*. *Ս՟ան ստեղծման ականջին.* Of the ears.

Fol. 212. . . . *քթին.* Of the nose.

Fol. 213. . . . *բերանոյն.* Of the mouth.

Fol. 214. . . . *սրտին.* Of the heart.

Fol. 214*b*. . . . *թոքին.* Of the lungs.

Fol. 215. . . . *լերդին.* Of the liver.

Fol. 216*b*. . . . *փայծաղին.* Of the spleen.

Fol. 218. . . . *երիկամացն.* Of the reins.

Fol. 218*b*. . . . *լեղոյն.*

Fol. 219. . . . *փամփուշտին.*

Fol. 219*b*. . . . *երկուորացն.*

Fol. 220*b*. . . . *ստամոքին.*

Fol. 221*b*. . . . *աղիճորտին.*

Fol. 222*b*. *Ս̃բ յօրինածոյ և ստեղծման ոսկերաց և ջղեաց ա̃մ.* Of the bones and all sinews.

Fol. 225. . . . *անդամոցն.* Of the members.

Fol. 228*b*. *Աւուրք մաքրագործութե. Ժամանակ ըմպելոյ զդեղոր այս, և ուղելոյ զարիւնս. և են մարտիքսանէն մինչև ապրիլի վերջն . . .* "The days for purging. Days for drinking drugs and rectifying the blood extend from March to end of April . . ."

In this tract Galen and Sahak are cited. This tract is given in an older and purer text in MS. Or. 6798, foll. 3 *sqq.*, under the title: "On the formation of man. Of the great Gregory of Nyssa. Abridged."

Fol. 235*b*. *Այս է աւուրք բարոյ և չարի փ̃ծ̃է.*
Ի Նաւասարդի .գ̃. և ե̃ չարէ։
Հոռի. գ̃. և .ժ. Սահմի .դ̃. և .ի̃։ Տրէ .գ̃.
և ժը̃։ Քաղոց .գ̃. և ի̃.

"The following are lucky and unlucky days. In Navasard the third and fifth are lucky. In Hoṛi, the third and tenth. In Sahmi, the fourth and twentieth. In Trê, the third and eighteenth. In Qalotz, the third and twentieth."

138.

Or. 6798.—Vellum and paper. Green leather half-binding. Size, external 8½ by 6 inches, of text 6½ by 4. Folios 149, of which 2–52 are on vellum, the rest on paper; written in at least four *notergir*, or notary's, hands of the seventeenth or early eighteenth century. In the first hand, small and clear, is written the vellum book in double columns of 35 lines; in the second, looser and less regular, the supplementary paper folios 53–55; in the third, closely resembling the first, but with initial capitals sloping to the right, folios 56–124*b*, col. 1, in double columns of 32 lines; in a fourth hand, folios 124*b*, col. 2, to 127*b*; in a fifth, fol. 129 to the end on a paper that is coarser and more soiled than what precedes. In folios 2–124 the titles and first lines of paragraphs are given in red by the scribes; in folios 56–124 the rubricator has neglected to fill in the initial letters in the empty spaces left for them. The codex therefore consists of three distinct books bound up together. The first folio or two of the first of these are lost; and that after fol. 47 as many as four quires of 12 folios each are lost, is certain from the fact that quire 1 ends at fol. 11, 2 at 23, 3 at 35, 4 at 47; and then quire 9 begins with fol. 48 and ends fol. 55. These lost quires contained nos. 46–136 of the sections or chapters indexed on folios 40*b* and 41*a* (see below). The scribe who supplied the paper folios 53–55 regarded his added text as a completion of the ninth quire, which only contains five folios of vellum, for he gives the quire-number 9 in lower margin of fol. 55*b*. In the paper book, consisting of folios 56–124, the quires were originally numbered in a fresh series as ա̄ (*i.e.* 1), բ̄ (2), գ̄ (3), &c.; but the person who included them in one volume with the vellum folios added underneath these the fresh numbers 18, 19, 20, &c. It follows that the book, as he received it, contained as many as eight quires (nos. 10–17, now lost) before fol. 56; and this agrees with the fact that fol. 56 contains the last sections (sect. 29 is marked on margin of fol. 56*b*) of a collection of aphorisms known as the Sayings of the Philosophers. The last part of the volume, from 129 to end, was included in the book by whoever added these later quires, numbered afresh as 18, 19, 20, &c., for it is numbered as quire 25 of this series. Fol. 3 of this MS. should be read after fol. 11. It is numbered իա̄ (*i.e.* 21) in the upper right-hand margin. A folio is lost before fol. 12. An early hand has numbered the folios, recto and verso, with the Armenian letters as far as fol. 12.

Contents: Medical and Philosophical Treatises; the former in the vulgar Arabicized idiom used by mediaeval physicians.

Fol. 2 begins: Այսպէս չառնէ· նա հիւընդութ̂ին կու զօրանայ· և կու յաղթէ զբնութ̂ին և մահ ածէ մարդոյն . . . "This will effect nothing; indeed, the malady increases, and overcomes nature and brings on death . . ."

This is part of a general review of the duties of the physician, evidently from Arabic, as it uses the word *hêqim* (հէքիմ). It is followed, half-way down the second column, by a tract of which a large part recurs twice in the second part of the MS.

Fol. 2. The treatise which begins here was regarded as part of what precedes, since its initial section is marked in the margin by one hand բ̄ (*i.e.* 2), and by another, later, դ̄ (4); it is the latter hand which continues to number each chapter in the margins. It bears the title: Աղագս (*sic*) կազմութե̄ մարդոյն և գոյացութե̄ ա̄մ անդամոց մարմնոյն կամօքն ա̄յ: Ստուգիւ ճարտարօք ընտրած· ի մարդասիրաց . . . *i.e.* "On the formation of man and the structure of all limbs of the body, by the will of God . . ." (See fol. 98 below, with which this text agrees very closely, as also with the Vienna Mekhitarist MS. 294, and the Brit. Mus. cod. Or. 6987, fol. 203.)

Fol. 3. See after fol. 11, misplaced here.

Fol. 4. Ե. Վասն շինվածոյն գլխոյն և ըղեղանն: Ասէ իմաստուն գալիանոս . . . "5. On the structure of the head and brain. The learned Galen says . . ." (See fol. 99 below.)

Fol. 4*b*. Զ. Վ̄ս շինուածոց. և յօրինածոց աչացն: Ասացեալ է մեծն մխիթար . . . "6. On the structure and formation of the eyes. The great

Mkhithar says . . ." (See fol. 100 below, where the same text recurs.)

Fol. 5. *Է. Ասեմք զաստառքն աչիցն։* . . . "7. We speak of the membranes of the eye." (=fol. 100.)

Fol. 5*b*. *Ը. Վասն գիտելո զմկունսն։* . . . "8. Towards a knowledge of the muscles . . ." (=fol. 101.)

Fol. 6*b*. *Թ. Վս̃ ստեղծման ականջացն։* . . . "9. Concerning the fashioning of the ears . . ." (=fol. 102.)

Fol. 7. *Ժ. Վս̃ ստեղծման քթին։* . . . "10. On the fashioning of the nose . . ." (=fol. 103.)

Fol. 7*b*. *Վս̃ ստ. բերանոյն և ատամանցն։* "11. On the formation of mouth and teeth . . ." (=fol. 103*b*.)

Fol. 7*b*. *Վս̃ ստ. սրտին։* . . . 12. Of the heart . . . (=fol. 103*b*.)

Fol. 8. *Վս̃ ստ. թոքին։* . . . 13. Of the lungs . . . (=fol. 104.)

Fol. 8. *Վս̃ ստ. լերդին։* . . . 14. Of the liver . . . (=fol. 104.)

Fol. 8*b*. *Վս̃ ստ. փածղանին։* . . . 15. Of the spleen . . . (=fol. 105.)

Fol. 9. *Վս̃ ստ. երիկամացն։* . . . 16. Of the kidneys . . . (=fol. 105*b*.)

Fol. 9. *Վս̃ ստ. լեղոյն։* . . . 17. Of the gall . . . (=fol. 105*b*.)

Fol. 9. *ԺԸ. Վս̃ ստ. փաղարշտին է։* . . . 18. Of the bladder . . . (=fol. 105*b*.)

Fol. 9*b*. *ԺԹ. Վս̃ ստ. երկաւորեացն։* . . . 19. Of the testicles . . . (=fol. 106.)

Fol. 9*b*. *Ի։ Վս̃ ստ. ստամոքսին։* . . . 20. Of the stomach . . . (=fol. 106*b*.)

Fol. 10. *Իա. Վս̃ ստ. աղիձորոացն։* . . . 21. Of the intestine . . . (=fol. 106*b*.)

At the end of this section is written: *Գրեցաւ գիրս Հալաթզատէն. որ է. անարժան և մեղաւոր հող և մոխիր. ա̃ծատուր երէց. յիշեցէք հայր մեր մի. քա. զձեզ յիշէ։* *i.e.* "This book was written by Halathzat, who is unworthy and sinful clay and ashes, the presbyter Astuadzatur (=Theodorus *or* Theodotus). Remember ye our father."

Fol. 10. *Վս̃ ստ. և յօրինուածոց Ոսկերացն։* . . . "Of the formation and structure of the bones . . ." (=fol. 107.)

Fol. 10*b*. *Իգ. Վս̃ ստ. եօթն անդամոցն։* "23. Of the formation of the seven limbs." (See fol. 108 below. At the end of the chapter, fol. 11*b*, is the same notice as on fol. 109, col. 2, which see.)

Fol. 11*b*. *Իդ. Ասացուք մարմնոյն. Ուղեղ է մասն մարմնոյն, զշաղկապ կենացն յինքն ունելով, ոսկր է պատճառ ուղղոյ. ջիլ է գործարան մարմնո ի շարժումն* . . . (See fol. 124*b* for translation.)

At the end of this, on fol. 3 (misplaced), is the note: *և յոգնամեղ Հալաթճի երէցս յիշեցէք*, &c., *i.e.* "Remember the sinful Halathdjat, presbyter . . ."

Fol. 3. *Իե. Վս̃ կազմութե մարդոյն մեծին. գրիգորի նիւսացոյն համառօտեալ բաղտաբար* . . . "25. On the formation of man, an abridgment of the great Gregory of Nyssa . . ." as far as *վասն զի յորժամ.* (See below, fol. 109*b*, and MS. Or. 6987, fol. 203.)

Fol. 12*b*. *Իսկ ի գլուխն. Գ. փորվածք են. յառաջին փորուածին են լուսոյ երակք աչացն* . . . "Now in the head there are three perforations. In the first perforation, for light, there are the filaments of the eyes . . ."

As far as this the vellum text agrees with the later one on paper, which begins on fol. 98, but at this point it omits the matter which fills folios 113–123*b*, col. 1, as far as the words (in the last line of fol. 123*b*, col. 1): *և երկնին և փորոքնին իլի.*

Fol. 13. *Ե. Ասացեալ են իմաստունքն. և բժշկապետքն. եթէ. Զ. իրք մահաբերք են. եթէ այնիւ մեռանի մարդն մահապարտ է։ Առաջինն այն որ կերակուր* . . . "5. Wise men and physicians have said that there are six ways of inflicting death, by one of which if a man die, the agent is guilty of death . . ."

The correspondence with the later tract ends at the words և զայլ ամ̃ ճըճուորիքն on fol. 13*b*, col. 1 = fol. 124*b*, col. 1.

Fol. 13*b*. Յաղագս պատկերացուցութ̃ե։ "On the formation (of the body)."

Begins: Արդ զանազան յաւրինուած մարմնոյն ըստ պատկերացուցութ̃են արհեստի․ ցուցանեն ի մարդն զանազան ներգործութիս և բարս ... "Now the various organs of the body, according to the art shown in their formation, indicate in man various functions and habits . . ."

Fol. 15. Յաղագս հասարակաց պատկերացուցութեան։ "On formation in general."

Begins: Արդ պարտ է․ հասարակաբար․ դնել ի միտ զի չափակից․ անդամունքն ըստ ձևոյն․ ըստ գունոյն․ ըստ քանակութ̃ե ... "Now we must generally bear in mind that equal-sized limbs in form, in colour, in quantity . . ."

Fol. 16. Ժ̃․ Արիստոտէլ մեծն ի փիլիսոփայս ասէ թէ․ կերակուր և ըմպելի շատացեալ ի վ̃ ստամոքսին․ խափուցանէ զջերմութ̃ի լերդին ... "10. Aristotle, the greatest of philosophers, says that food and drink overloaded on the stomach extinguish the heat of the liver . . ."

Fol. 17. Ժ̃գ․ Ի բաղանիս լուացվիլն։ Գեղիանոս ասէ թէ բաղանիսն զգիջութ̃ին յաւելցնէ ... "13. On washing in baths. Galen (*spelled* Geḷianus) says that by the bath one increases humidity (*or* lasciviousness) . . ." (= fol. 143*b*.)

Fol. 17*b*. Շփելի․ ի բաղանիսն․ Սահակն ասէ թէ․ աճովելն, ի բաղանիսն․ և կամ ի դուրսն, զանձն ուժովցնէ ... "On friction in the bath. Sahak says that being rubbed in the bath or outside strengthens the person . . ."

Fol. 18. Ապիկս արկանելոյ։ Սապիկուռն ասէ թէ ինքն օգտակար է ... "On emptying the bladder. Sapikuṛ (? Abukerim *or* Abu ben Karnib) says that it is useful . . ." (= fol. 147.)

Fol. 18. Վ̃ս տզրուկ դնելոյ․ Մարուճվէն, ասէ թէ․ ինքն օգտէ հերքունին, և քանչալին ... "Concerning the application of a leech. Marudjwê (? Ibn Rushd) says that it is useful for . . ." (= fol. 147*b*.)

Fol. 18. Վ̃ս բնութ̃ե կակղացնելու̃ե։ "On the enervating of nature."

Fol. 18. Դուռն որ յիշէ զչորս տարերքն․ Որ է հուր և օդ․ ջուր և հող։ ... "Door (*i.e.* section) which discusses the four elements, that is, fire and air and earth . . ."

Fol. 18*b*. Եւ այժմ յիշեմք զմիճազն մարդոյն․ Որ է բնութ̃ին ... "And now we discuss the temperament of man, which is nature . . ."

Fol. 19. Աւրինակ քեզ․ այս․ որ թէ զնճուփրն․ և սպիտակ դեղին ... "This is an example to you of how cinnamon and the white of the drug . . ."

Fol. 19. Հասկանալ, և գիտենալ թէ ինչ է օգտութ̃ի և զօրութ̃ի։ գիտելի է զի այս խառնուածոցն, բժշկապետքն, ախլաթ ասեն ... "To understand and know what is of use and due strength, we must know that the physician Akhlat predicates this of temperaments . . ."

Fol. 20. Գիտենալ զօթերն։ "Towards a knowledge of different airs." (*Cf.* fol. 139*b*.)

Fol. 20*b*. Եւ յիշենք զքղ̃քնուն օդերն․ Գիտելի է զի այն քղ̃քնին որ ի հիւսուսոյ, դեհն է այն քղ̃քնին հով է ... "And we mention the atmosphere of cities. Note that in cities exposed to the north, that side of the city is cool . . ." (*Cf.* fol. 140*a*.)

Fol. 20*b*. Եւ յիշեմք զհ̃ութ̃ի (? զբնութիւն) չորից եղանակաց տարոյն ... "And here we must speak of the age (? nature) of the four seasons . . ." (*Cf.* fol. 140*b*.)

Fol. 22. Վ̃ս երակի ճանաչելոյ։ Գեղիանոս ասէ թէ գիտացիր որ երակն շերիանին․ ժամին է և շերիանին շարժիլն, որդին շարժիլն է ... "Towards an understanding of the veins. Galen says . . ."

The physicians Արպիասուսն (Arpiasus), Զաքարիային որդին (the son of Zachariah), Թէպիթպիխուռնան (Thêpithpikhuṛnan), Մաուիային որդին (the son of Mauiay) are cited in this chapter.

Fol. 23. Հասկանալ և ճանաչել զգոյն․ Գիտացիր, որ գոյն ճանաչելն, բժշկին վկայն է, և իմացարն է կայն ցավերն, որ ի լերդն, և իր բոլորն, ի կիցէ։ զամէնն ցուցանէ վկայութբ․ եւ չէ պատեհ բժշկին,

որ մինչև զգոյն չանսնէ ... "For the appraising and diagnosis of urine. Note that the diagnosis of urine is a test of the physician, and is a clue to the diseases of the liver ..." (*Cf.* fol. 144 below.)

Fol. 24*b*. Եւ ասեմք զբաժանումն գոյերոյն. Սինեա որդին ասէ թէ բաժանումն, տղին գոյին, և կորճին և ծերոցն. այն է որ տղայոց զոյն թանձրէ ... "And now we must distinguish the various kinds of urine. Sinea, the son, says that the urines differ of a child, of old men ..."

Fol. 25. Մ՟ն պօհրանի. Եւ այս են աւուրք, յորս պօհրան մարթի լինել. առաջին օրն որ ասի պօհրան, այլ սկիզբն է հաշուելոյն ...

Fol. 25*b*. Մ՟ն նշանաց հիւնդին: Ասէ գալիանոս թէ պարտ է բժշկին որ (*in margin*, եր) բառ (? ՟ք առ) հիվանդն մտանէ, կարող լինի ճանաչել թէ ողջանալու է ... "On the symptoms of a sick man. Galen says that a physician after visiting a patient twice should be able to diagnose whether he will recover ..." (A similar text is given below, fol. 147.)

Fol. 26. Առաջագիտութի՟ հիւանդութեց. Որպ ի գոզելուն ժամն գոյն կսկծելով ելանէ, նշան է, որ ի յերիկամն խոց կայ ... "Prognosis of sickness. If at the time of micturition the urine issues with pain, that is a symptom of there being an ulcer in the kidney ..."

Fol. 27. Խաւսք միահամուռ. նշան ա՟մ խառնուածոց և յաւելուածոց որ լինի ՚ի յանձն մարդոյն. ցուցանէ զնշանն, և զպատճառն և զստածումն: Եւ գիտելի է զի շատք ի մարդկացն որ հիւանդ կու լինին ի յայս խառնուածոցն, ի յաւելուածէն կու լինի. որ ի յանձն կու ժողվի. և բժշկապետքն այսոր: Ախլատ ասեն որ է արիւն և սաֆրայ. պալղամ և սավտայ: Եւ յիշենք զամէն մէկի զպատճառն և զնշանն ...

"A general review. Of all temperaments and redundancies (? excrements) which occur in the person, showing the symptoms and causes and treatment. And note that many persons who are sick are so from these temperaments or redundancies being present, accumulated within the person. Physicians, like Akhlat, say ..." (*Cf.* below, foll. 141*b* *sqq.*)

The text continues to detail various remedies as far as fol. 32*b*, where it ends on col. 2. A list of herbs and remedies succeeds, with explanations in alphabetical order, as far as fol. 34*a*, col. 1. This list begins thus:—

> Աթանասիայ, որ ասի փրկական: "*Athanasia*, which is called salutary."
>
> Այարճի. որ թարգմանի դեղ ա՟ծային: "*Ayardj*, which being translated is divine drug."
>
> Արիզ. թէ պատահմունք:
>
> Ահշահ փորոքն է:
>
> Աթաշիփարս, ուռիցէ որ զերդ կրիկ այրի:
>
> Աքիլայ. կերցաւէ. ի էնուրպաշ ասեն ...

Fol. 34. Անիրկնն (?). չամչով ծիծեն և ուտեն, զսավտան. հալէ. և զքամին յանձնէն ցրուէ: Ասլի լուփահ, որ է, սարս ճըլղուտրուպն հայերն, մադախոտ ասեն: Եւ հոտոմն մանտրակօրայ ասէ: "*Anirkn* (?) They crush it with raisins and eat ..."

Recipes follow as far as the end of fol. 40*a*.

Folios 40*b* and 41*a*. A list of 120 remedies, &c., numbered from 27 only to 146 inclusive. These were detailed in the succeeding folios, but owing to the loss of four quires between folios 47 and 48, the text relating to nos. 46–136 of the list is lost. Why the numbering only begins at 27 was perhaps explained in the illegible note which a later hand adds in left upper margin of fol. 40*b*.

Fol. 41*a*. Exordium:—

Յանուն ա՟յ գթածին և ողորմածին. գիրս բժշկական արհեստի որ սահմանեցին. իմաստուն փիլոսոփայքն, և բժշկական վարդապետքն, իմանալ զբնութի՟ մարդոյն և խնամ տանել ցաւածին առ ի պէտս բժշկութե՟. զի որ՟պ ի ձեռն խոստովանութե՟ և ճշմարիտ ապաշխարութե՟ առնուն զբժշկութի՟ հոգոց, նոյնպէս ՚ի ձեռն բժշկական վ՟րդ՟պտցն, և օգնութե՟ դեղերացն ընդունիցին զառողջութի՟ մարմնոց ...

"In the name of God the Merciful and Compassionate. The book of rules of the healing art as they were laid down by wise philosophers and doctors of health, for the understanding of man's nature and the tending of the afflicted in need of healing. For just as through confession and true repentance men win health of the soul, so by means of doctors of healing and aid of drugs they shall win health of their bodies . . ."

The last two columns of this exordium are identical with the fragment given on fol. 2*a*, except that for the word հէկիմ (*hēqim*) there used there is here given բժշկի (= healer). This text also adds, fol. 42*b*, a few lines on the three sorts of men who are incurable, and ends with a request to the reader to remember the scribe Halathidj.

The first part of the above tract also recurs below, fol. 129*b*.

The chief titles are as follows :—

Fol. 42*b*. *իէ. Գլխացաւութի՟ որ ի ստամոքին վատուժութենէն լինի. Նշանն այն է որ վաղվեն երբ անօթի լինի ցաւի, և երբ քիչ մի հաց ուտէ չցաւի։ և երբ շատ ուտէ թուխարն ի գլուխն ելնէ և ցաւի։ Եհաննայ ասէ թէ* . . . "27. Headache due to emaciation of the stomach. A symptom of it is that early in the morning when the vessel is used there is pain. When a little bread is eaten there is no pain. If, however, too much is eaten . . . Ehannay says . . ."

Fol. 43. *իթ. Վ՟ն որ խելքն 'ի շուրջ գայ. Նշանն այն է որ հայնց թվի մարդոյն թէ զոր ինչ ի յինքն ի մօտ կա՛ ի շուրջ կու գայ։* . . . "29. On vertigo (*lit.* the head going round). The symptom is that to those afflicted with it anything near them seems to go round and round . . ."

Fol. 43. *լ. Վ՟ն որ խօսրտ ելանէ ի բերանն . . . ինքն գ. ցեղ է. է որ կարմիր է և է որ սպիտակ է* . . . "30. On the application of pot-herbs (?) to the mouth . . ."

Fol. 44. *լա. Յորժամ ատամնացաւութի՟ դիպի։* "31. For cases of toothache . . ."

Fol. 44. *լգ. Վ՟ն ստամոքաց. Յորժամ ստամոքին ցօ հանդիպի* . . . "33. On the stomach. In cases of stomachic disease . . ."

Fol. 45. *լէ. Վ՟ն քիթն կաթնի (?կարնի) մարդոյն։* 37. On affections of the nose.

Fol. 45. *լը. Վ՟ն պատուշնայի. որ ի յերեսն կու լինի. կարմիր անուի է* . . .

Fol. 45*b*. *լթ. Վ՟ն կրծացուութե՟։* 39. On disease (*or* pain) in the chest.

Fol. 45*b*. *խ. Վ՟ն զխնաֆասի։*

Fol. 46. *խա. Վ՟ն լերդացաւութե՟։* 41. On pain (*or* disease) in the liver.

Fol. 46*b*. *խբ. Վ՟ն թոքացաւութե՟։* 42. On disease of the lungs.

Fol. 47. *խգ. Վ՟ն փայծաղնացաւութե՟։* 43. On disease of the spleen.

Fol. 47. *խդ. Վ՟ն երիկամնացաւութե՟։* 44. On disease of the reins.

Fol. 47*b*. *խե. Վ՟ն միզադրուլի և մամացի. Յորժամ մարդոյ գողն կապի և չվազէ զայս արա՛* . . . 45. On dysury. "When a man's urine is impeded and will not pass, proceed thus . . ."

At this point the following chapters are lost in this MS.:—

խզ. Որ արգել ել չկարէ զգողն։ "46. In case a man cannot contain his urine . . ."

խէ. Վ՟ն որ ի մարդն քար ընծայի։ 47. On a patient with stone.

խը. Որոյ արանքն ուռի, կամ բուշտն։ 48. On swelling of the parts or of the bladder.

խթ. Վ՟ն ճիճոյ. երկայնի և տափակի։ 49. On worms.

ծ. Վ՟ն բշտանկի. որ է անուկն ճղքիլն։

ծա. Որ զարիւնն արգիլեն զամ զարկուց։ 51. On impeding of blood in all pulses.

ծբ. Զրուր. որ ցամքեցն է զխոցերն։

ծգ. Վ՟ն որ եւք ելնու և ուտվի։ 53. On excrement. *չի կայ* ("missing").

ծդ. Վ՟ն թաշանուճի. չի կայ.

ծե. Վ՟ն ելնդնոյ կակղացնելոյ.

ծզ. Մ՛որհամներ, ցեղ ու ցեղ.

ծէ. Որ՞սլաք և երկաթ մնա՛ ի մարդն։

ծը. Վ՟ն զախմածի. և ծեծածի։ 58. On pestle and mortar.

ծթ. Ող լի. դեղ. և տափակ ոչլի։ (Against this the note *Missing* (*չի կայ*) is written in margin.)

կ. Վ՟ն որ ջերն կարճնայ մարդոյն։ (The note *Missing* (*չի կայ*) is again written in the margin.)

կա. Ներանի խաւարտի։

կբ. Ականջացաւի։ 62. On disease of the ears.

կգ. Վ՟ն տղայի սընընդեան։ 63. On suckling.

կդ. Վ̄ն ծաղկի և քութեշի։ 64. On growth. Վ̄ն խափաղանի։ On palpitations (?).

կե. Որ ի մաղձոյ և յարենէ հիւանդայ։ 65. On sickness due to bile and blood.

կզ. Վ̄ն վարդ ցաւքի։

կէ. Պատրոյգնի և շաֆեր։ 67. On lint (?).

կը. Ձեմ այրիկ կազմելոյ։

կթ. Կնոջ որ տղայ չե բերել։ 69. On a woman who cannot bear children.

հ. Որ 'ի կանանց կարգի ոչ լինի։ 70. On one who is not after the manner of women.

հա. Որ 'ի կանաց կարգի շատ լինի։ 71. On one who is too much after the manner of women.

հբ. Որոյ արգանդն 'ի դուրս գայ։ 72. On *Prolapsus uteri.*

հգ. Վ̄ն ըռիճայ ցավուն։

հդ. Որ արգանդն 'ի վեր տայ։ 74. On upward displacement of the womb.

հե. Որոյ արգանդն սունկ լինի։ 75. On fungus growth in the womb.

հզ. Վ̄ն շուտ ծնանելու դեղեր։ 76. Drugs facilitating childbirth.

հէ. Կաւ կերութ̄ե դեղեր։

հը. Վ̄ն որ կզանայ մարդն։

հթ. Քանչալի դեղեր։

ձ. Խնեփուկ որ ի գլուխն լինի։ 80. Ringworm in the head.

ձա. Քորի դեղեր. և բորի հապեր։ 81. Drugs for itch (*or* leprosy).

ձբ. Որոյ 'ի ձուքն եռ անկանի։

ձգ. Որ ի մարդն կոծիծ ելանէ։ 83. On growth of warts.

ձդ. Տամրակուռի, որ է ղուլպան։

ձե. Վ̄ն տուզլու պալզամի։ 85. On balsam.

ձզ. Որոյ ձեռքն ճղքտի և ոտքն։

ձէ. Լուծման դեղեր։ 87. Drugs for releasing.

ձը. Վ̄րերութ̄ե, որ զմաղձն հանէ։ 88. Retching which expels bile.

ձթ. Որ զվերաբերութի̄ն արգելեն։ 89. Drugs to restrain retching.

ղ. Վ̄ն որ հեծկլտուկ ունենայ։ 90. On hiccups.

ղա. Աչացաւութ̄ե դեղեր։ 91. Remedies for disease of the eyes.

ղբ. Ա՛ծուններ. չօփ իչինու։

ղգ. Վ̄ն նկրիս ցաւուն։

ղդ. Վ̄ն ոսկրացաւութ̄ե։ 94. On disease of the bones.

ղե. Ենկան դեղեր։ Երիկամացօի 'ի խ̄դ համարք էն։ Nephritis.

ղզ. Վ̄ն նստոյ տեղաց ցաւերոյն։

ղէ. Վ̄ն փորացաւութ̄եց։ 97. On colics.

ղը. Վ̄ն պահաղի որ է պիսակն։ 98. On smallpox.

ղթ. Վ̄ն որ ի ցրտոյ մսի ոտքն և ձեռքն։ 99. On cold in feet and hands.

ճ. Վ̄ն որ ի հրոյ այրի. և ի շող ջրէ։ 100. On burns by fire or hot water.

ճա. Վ̄ն օձիկցավուն, որ է մաշարայն։

ճբ. Վ̄ն հումրային։

ճգ. Վ̄ն որ աչքն մթնայ, և խելքն ցրուի։ 103. On one whose eyes are grown dim and his wits wandering.

ճդ. Վ̄ն որ զերեսօքն լինի։ 104. On affections of the face.

ճե. Վ̄ն յորժամ շատ հիւանդութիք լինի։ 105. On excess of sickness.

ճզ. Վ̄ն տքնութ̄ե։ 106. On sleeplessness.

ճէ. Վ̄ն պարսամի և սարսամի։

ճը. Վ̄ն սոկայի որ է զմաստն։

ճթ. Վ̄ն և այն որ տապ լնէ։ 109. On inflammation.

ճժ. և այն որ լահմի է։

ճժա. Վ̄ն դեղնութ̄ե ցավուն։ 111. On jaundice.

ճժբ. Որ ոտն և ձեռքն դողայ։ 112. On shaking of hands and feet.

ճժգ. Որ լեզուն ուռի։ 113. On inflammation of the tongue.

ճժդ. Որոյ լեզուն ի վերտայ։

ճժե. Որ մարդոյ կոմնն գնայ։

ճժզ. Վ̄ն վլակւային. որ է կղակաթաքն։

ճժէ. Քթին որ խոց լինի։ 117. On ulceration of the nose.

ճժը. Քթին որ հոտ չառնու։ 118. Of inability of the nose to smell.

ճժթ. Քիթն որ հոտի: 119. On a nose which smells a bad smell.

ճի. Ա՟ս ըխտաւորութեն:

ճիա. Ա՟ս Օձի և կարճի հարու զմարդն: 121. On the sting of a snake or scorpion.

ճիբ. Ա՟ս կատաղած շան. բռնածի: 122. On rabies.

ճիգ. Ա՟ս մանիխուլիային:

ճիդ. Ա՟ս քնապուսին որ է խպլիկին:

ճիդ. Ա՟ս խոզից որ է խառնազիրայն:

ճիե. Ա՟ս սարատան ցավուն: 125. On cancer.

ճիզ. Ա՟ս տայալ ասատ. որ է. գողութի՟ն: 126. On syphilis.

ճիէ. Ա՟ս տայուն որ է. խիխարուկն:

ճիը. Ա՟ս ախրապատին. որ է թարքիպ դեղեր:

ճիը. Ա՟ս շարապներ. և որքն ճպիններ:

ճիթ. Ա՟ս պյարիճներ. և հապեր:

ճլ. Ա՟ս մոպուփ, և մաճուն քիմոնի:

ճլա. Ա՟ս թրեայքներ. և ձիթներ:

ճլբ. Ա՟ս հապեր և մաճուն մշկի:

ճլգ. Ա՟ս փալթափիոն. և ղալեայներ:

ճլգ. Ա՟ս երեսի դեղեր. և ճուարիշ:

ճլե. Ա՟ս խորխփիլներ և ղ՛րսի և Լ՟ծման դեղ: 135. On the hydrophyl.

ճլզ. Ա՟ս այրել արճիճի. և էղլէմիայ և այլն: 136. On the burning of lead (*or* caper), &c.

ճլէ. Ա՟ս Նարդիձէթ. և թրեքի փարուղ:

Fol. 48. ճլը. Ա՟ս մաճուններ մուղաւի:

Fol. 49*b*. ճլթ. Ա՟ս եղեր փարփիոնի և օծելիք:

Fol. 50. ճխ. Ա՟ս մաճուններ և դեղ գիրութեն:

Fol. 50*b*. ճխա. Ա՟ս որ ի հնդ՟րճն ձէթ վաթի:

Fol. 50*b*. ճխբ. Ա՟ս պատմութիք սոածմանց:

Fol. 50*b*. ճխգ. Ա՟ս Նաւ Նստղ և խրշկի դեղ. թէ մարդ 'ի նօ Նստելու լինի. գ՟ օր յառաջ հանց կերակուր ուտէ . . . 143. On sea-sickness.

Fol. 51*b*. ճխգ. Ա՟ս մշկա՛ղեղ և հապ թաճարին. Տավայի մի ոք. Ասէ ճալինոս և պղատոն . . . 144. On use of musk.

Fol. 52. ճխե. Ա՟ս մայլճպին և մուղսի ով՟յի. Մաճուն շամշի. որ օգտակար է ա՟մ հով ցօերոյ . . .

Fol. 52. Ա՟ս ըսպանդ որ է ուզէրլիք . . .

Folios 53–55. Title: Դեղերուն զօրութի՟: "On the power of drugs."

Begins: Ասէ յեսու բժշկն թէ իկքն զստամոքն զօրացնէ . . . "Yesu the physician says that it gives tone to the stomach to . . ."

In this section, which is added on paper folios in a looser hand, the following physicians are cited: Paulus, Sahak, Yesu, Puḷrat, Mukamaŗ of Zachariah, Muhamat of Zachariah, Galen.

Folios 56, 57*a* contain the last sections of a collection of aphorisms divided into twenty-nine sections. Part of sect. 28 remains, and the whole of sect. 29, of which the number stands in the margin.

The first complete aphorism begins thus: Ամ՟ մարդ որ յիւր տեղոյն գնայ և 'ի կնոջ ձեռն ակնանի, կրկին կորնչի: մի՛ վասն օտարութեն, և մի՛ վ՟ս կնոջն, *i.e.* "Every man who quits his place and falls into the hands of a woman incurs twofold destruction: first, from exile among strangers; second, because of the woman. A wife eats and drinks with her husband, and ogles another man." In this section, aphorisms of Secundus, Menander, Diogenes, Philiston (*sic*), and Biandos (Bias) are given.

The next section, 29, is entitled: Յաղագս համեստութի՟ք կենցաղավարութեն, *i.e.* "Concerning a temperate life," and contains sayings of Alexander, Demosthenes, &c. A similar collection was published in 1853 at San Lazaro, in Venice, vol. i. of the *Sopherq* series, and in Marseilles in 1675 by Oscan, the first editor of the Armenian Bible. See Emilio Teza, *Delle Sentenze Morali* in *Rendiconti* of the Academia dei Lincei, 18th June, 1893.

Fol. 57. Բանք խրատականք. ասացեալ իմաստնոցն. Չորս իրք է որ զթագաւորութի՟ հաստատ պահէ: Որ ունենա հեստ մի և ունենա պռիքսիմոս հաստատուն. 'ի բա՟ն պահէ զժողովուրդն . . . *i.e.* "Precepts of the wise. Four things are there which preserve a kingdom sure . . ." (See MS. Or. 6987, fol. 246; and *cf.* "The Story of Aḥiḳar," Cambridge Press, 1898, Introduction, p. iv.)

The collection is mutilated at the end, the last words being: չո՛րս տեղ փորձեն զմարդն: 'ի սեղանն. 'ի վաճառն ... *i.e.* "Four things tempt man, at table, in commerce ..."

Fol. 58. The Book of David Invictus against Pyrrho, called the *Definitions.*

Begins: Առաջին սահման իմաստասիրութեան: Որք միանգամ իմաստասիրութե՟ տենչան բանից ... "The first definition (*or* rule) of philosophy. As many as long for the words of philosophy ..." (See *Opera Davidis Armenice*, San Lazaro, Venice, 1833, pp. 120 *sqq.*) The title is added at the end of the tract in this MS., fol. 97: Դաւթի եռամենի և անյաղթ փիլիսոփայի ընդդէմ չորից առարկութեացն պիհռոնի իմոակի (*sic*) և սահմանք և տրամատութի՟ իմաստութե՟: *i.e.* "Of David, the thrice-great and invincible philosopher, against the four theses of Pyrrho (*Piḥron*) ..."

Fol. 97. Ընդ այնոսիկ և առաջիկա բան իմաստնոյս: Ա՟մ չար տանջելի ... "Furthermore, the following treatise of the sage. All evil is punishable ..." (See *Opera Davidis*, p. 215.) The copyist adds at end of this tract a note ascribing it to David. It is found in Greek among the works of Gregory of Nyssa or of Nemesius.

Fol. 98. Յաղագս կազմութե՟ մարդոյն, և գոյացութե՟ ա՟մ անդամոց մարմ՟նոյն կամօքն ա՟յ:

Begins: Ստուգիւ ճարտարօք ընտրած, 'իմաստասիրաց և բժշկական վարդապետացն, Հելլենացոց և յունաց. 'ի մանալոյ զբնութի՟ մարմ՟նոյ մարդոյն: զստեղծուածքն, և զանդամքն, զոսկերսն, և զօդուածսն. զերակսն և զջիղսն: եթէ ո՟պ գոյացան, և կամ թէ զի՟նչ է 'ի սոցանէ, մի մի բնութիւքն կամ գործքն որով զա՟մ անդամս մարմ՟նոյն առոգանեն:

Այլ և զցաւոց շարժմունքն և զդեղերուն օգտակարութիւն և զգործսն. զոր իմացեալ գրեցին մեծ բժշկապետքն. գեղիանոս Արիստոտէլ եւ բագարատ. և 'ի սոցանէ սփռեցան յա՟մ ազգս: 'ի յոյնս, և յասորիս. 'ի պարսիկս, և 'ի հնդիկս. 'ի հելլենացիս, և յարապիկս և սփռեցաւ ընդ ա՟մ ոլորտս տիեզերաց ... Ընդ որս և մի ոմն 'ի նոցանէ որ կոչի ապուսայի՛դ զոր առեալ 'ի գրոց բժշկապետաց, յստակ և համառօտ ետ մեզ զայս բանքս զըղորդն' և զկարճն ... քանզի 'ի ձեռն խոստովանութե՟ յանցանացն, և յնդունելո՛ զապաշխարութիւն, առցէ զբժշկութի՟ հոգոյն, և 'ի ձեռանէ բժշկացն և յօգնութե՟ դեղերացն առցէ զառողջութի մարմ՟նոյն ...

"On the formation of man and the structure of all the members of the body, by the will of God. It has been the task of real chosen experts, philosophers and doctors of healing, Hellenes and Ionians, to furnish an understanding of man's bodily nature, of his organs, members, bones, and joints, veins and nerves (*or* sinews), of how they came to be, and of their respective natures or functions whereby they supply all members of the body; furthermore, of the disturbances of disease, and the utility of various drugs and of their efficacy. This lore was written down by the great arch-physicians, Geḷianos, Aristotle, and Bagarat, and by them disseminated among all races, Greeks, Syrians, Persians, Indians, Hellenes, Arabs, and diffused to the ends of the earth ... Among these, one in particular, called Abusayid, took the works of the arch-healers, and gave us the following abridgment in precise and brief words ... For as through confession of sins and acceptance of repentance a man wins his soul's health, so through physicians ..."

The titles are generally the same as those of the treatise beginning on fol. 2, which see.

Fol. 99. Վ՟ս շինուածոյ գլխոյն և ըղեղանն: Ասէ իմաստուն գալիանոս ...

Fol. 100. Վ՟ս շինուածոց և յօրինուածոց աչացն. Ասացեալ է մեծ մխիթար թէ ա՟մ բժշիշկ որ աչաց կամենայ ծառայել, պիտի որ զկազմութիւն աչացն կարդայ, որ իր ստածուածն իմաստութե՟ լինի. և 'ի յայս քուննաշս չէր գրած. և ոչ 'ի աղրապատինն. Արդ կամ եղև ինձ մխիթարայ որ յիշեմ զաչաց կազմութիւնն կարճառօտ.

Fol. 100. Ասեմք զաստառքն աչիցն:

Fol. 101. Վասն գիտելո՛ զմկունսն և զիւրեանց գործն:

Fol. 102*b*. Վ՟ս ստեղծման ականջացն. Յօրինեաց ա՟ծ զականջն վ՟ն լսելո ...

Fol. 103. Վասն ստեղծման քթին: Ստեղծեաց ա՟ծ զքիթն. որ զա՟մ աղէկ և զվատ հոտ յիմանա, և ըղղեղանն զա՟մ յաւելուածսն յարտաքս հանէ և հոսէ ...

Fol. 103*b*. Վ՟ս ստ. բերանոյն և ատամանցն:

Fol. 103*b*. Վ̄ն ստ. սրտին ։

Fol. 104. Վ̄ն ստ. թոքին ։

Fol. 104. Վ̄ն ստ. լերդին ։

Fol. 105. Վ̄ն ստ. փայծղանն ։

Fol. 105*b*. Վ̄ն ստ. երիկամացն ։

Fol. 105*b*. Վ̄ն ստ. լեղոյն ։

Fol. 105*b*. Վ̄ն ստ. փաղաքշտի ։

Fol. 106. Վ̄ն ստ. երկաւորեացն ։

Fol. 106*b*. Վ̄ն ստ. ստամոքին ։

Fol. 106*b*. Վ̄ն ստ. աղեձորտացն ։

Fol. 107. Վ̄ն ստ. և յօրինուածոց ։ Ոսկերացն և ջլիցն և երակացն. Ամենատեսն և ամեն իմաստն ա̄ծ. ստեղծեաց զզօդուածս մարդոյն . . .

Fol. 108. Վ̄ն ստ. եօթն անդամոցն ։ *i.e.* "On the formation of the seven members (*or* organs)."

This begins: Որով զկենդանութիւն ունի մարդն. Առաջին անդամն զղեղնէ; and ends (fol. 109, col. 2): Ահա եղբայրք, օրինակն խիստ պակասաւորան էր և սղալած. և հազիւ կարցաք յայսչափ ստուգու̃ն ածել և որք օկաւիք ի սմանէ, յիշե".

Begins: "Of the organs to which man owes his life, the first is the spleen . . ." *Ends*: "Here, then, my brethren, my original was utterly defective and wrong, and we were scarcely able to copy it accurately up to this point." This same personal note has already occurred above on fol. 11*b*.

Fol. 109*b*. Վ̄ն կազմութե̃ մարդոյն ։

Մեծին գրիգորի Նիւսացոյն համառօտեալ բաղտատաք ։

Ի չորից գոյացեալ ասի մարդն, զի չորք պատճառք են եղելութե̃ ա̄մ գոյիցս ։ հուր և օդ. ջուր և հող. եւ ջուրն է սերուն բնութի̃ և ծնընդական. ըստ նմանութե̃ կնոջ. իսկ հուր ներգործող է ըստ նմանութե̃ առն բնութե̃ . . .

"On the structure of man: an abridgment of the great Gregory of Nyssa. Man is compounded of the four elements, which are causes of the coming into being of all things, namely, fire, air, water, and earth. Now, water is of a fecund nature and progenitive, after the likeness of woman, but fire takes effect after the manner of the male's nature . . ."

This ends (fol. 124*b*, col. 1):—

Զի ասէ թէ ճանճն երթայ նստի 'ի վերայ մեռած օձի. և կամ յայս նմանեաց վատ իրաց վերա. և անտի գայ նստի 'ի վ̄ր կերակրոց. և որ մարդ որ զայն ուտէ. միսն և ոսկորն մաշի ։ այսպէս իմա և զայլ ա̄մ ճըճուորիքն ։ և զգուշու̃թ պահեա զա̄մ կերակուրս և զըմպելիս քո ։

"For he says that the fly comes and settles on a dead worm and takes the shape of such an evil thing, and then it goes and settles on food; and anyone who eats the latter, his flesh and bones rot. So you shall conceive of all other verminous things, and keep all your meats and drinks carefully."

The above text has been given early in the MS., fol. 3*a*.

Fol. 124*b*, col. 2 (in a similar hand, but smaller, and pale ink):—

Մ՝ասունք մարմնոյ ։ Ուղիղ է մասն մարմնոյ. զշաղկապ կենացն յինք ունելով ։ Ոսկր է պատճառ ուղղոյ ։ Ջիլ է գործարան մարմնոյ 'ի շարժութե̃ ։ Երակ է' գործարան արեան ։ Արիւն է սնունդ մարմնոյ ։

"The marrow is part of the body containing the bond of life. Bone is cause of marrow. A tendon is an instrument used by the body in movement. A vein is an instrument (? vehicle) of blood. Blood is the nutriment of the body . . ."

Fol. 125. A list of technical medical terms, beginning:—

Խեփուկ' որ ի գլուխ լինի, որ թուրքն. հալա՛լ ասէ ։
Այֆա' քանչալնէ ։
Տավա՛ր, գլխոյն շուրջ գալն է ։
Սատա՛ր, աչաց մթնալն է ։ . . .

"Ringworm which comes in the head, which in Turkish is called *haḷaḷ* . . ."

This ends (fol. 126*a*): Ափուփ. սղկած չոր դեղերն է ։

Folios 126*b*–127*b* contain a notice of the Armenian catenae drawn up in the fourteenth and fifteenth centuries from older material. It deserves to be cited, being replete with interest:—

Եւ օգոստին վրդ՟ան արար հակաճառութ՟իք ընդդէմ Հայոց և փռանկաց թէ հոռոմոյ պապն է գլուխ ա՟մ ազգաց նա՛ և Հայոց, որ 'ի ժամանակն յոհաննու որոտնեցւոյն յկր անուն վարդ՟տ մի ի կողրա՛: դարձաւ ի յաղանտն փռ՟նկց, և դարձոյց ի Հայոց. ժ՟. վարդ՟տ այլ ի յիւր չար աղանտն, և թարգմանեաց զայն գիրքն. 'ի փռանկաց ի մերս և այնու կամեցն պատրել զազգն Հայոց, և բազում հերձիք ձգեցին ի Հայաստան: շատ խրատեաց զնա՛ յ՟հն որոտնեցին, և գ՟րգր տաթևացին. և ո՛չ լուան նց. յետոյ կալան զն՟ս իշխանքն հ՟յց և ի պղինձ ե՟ղլ հալեցին զն՟ս, և այնպէս բրձան ի միջոյ. եւ արար օգոստինոս քր՟ղ գիրք մի այլ՝ յոյժ պիտանի, և լի իմաստասիրական բանիւք. և արար մեկնիչ մի այլ ի .գ՟. օրհա՛ գրոցն բարսղի կեսրցյն: և զայն .գ՟. գիրքն թարգմանեաց նոյն յկր վրդ՟պտն ի մեր լեզուս, կիւրեղ աղեկսանդ՟րցին արար կգանձ՟ց գիրքն և պարապմանցն, լուծմունք արար գր՟գր տաթևացին. և արար .ժ՟. հատոր հարցմանց .ե՟. հատոր հին օրինացն. և ե՟ հատոր նոր օրինացն. և արար .ժ՟. հատորէն քարոզգիրք մի այլ .ե՟. հատորն ձմռան և .ե՟. հատորն ամռան, և արար զսղ՟մսի քաղվածոյն, և զմթ՟ու գլուխ աւետարանի քաղվածոյն. և զգործոց առ՟քլցն քաղուածոյն, և զեսայոյ քղ՟ծյն: եօթն. թուղթ կաթ՟ղկէիցն, մեկնեցաւ 'ի ձեռն .իա. արանց կատ՟րլց. և այսեն անուանք մեկն՟չցն յ՟ուկ յ՟ուկ: Նախ և առաջին. դիուդիմոս. բ՟. յ՟հն ոսկբրն. գ՟. կիւրեղ աղեքսանդ՟րցն. դ՟. պիմէն սբ՟ հայրն. ե՟. որոգինէս. զ՟. սևեռիոս. արքե՟պկսն անտիոքայ. է՟. ապօղինար. ը՟. հիւսիքոս քհ՟յն. թ՟. դէոդորոս կրօնաւորն. ժ՟. բարսեղ կեսրցին. ժա՟. մաքսիմոս. ժբ՟. եւսեբի արքե՟պկսն կեսրու. ժգ՟. թէոդորեա արակլացին. ժդ՟. թէոգիտոն. ժե՟. եփր խորին ասորին. ժզ՟. տիմոթէոս. ժէ. ամոն քհ՟յն. ժը՟. սբն աթն՟ս արքե՟պկսն աղէկսանդրու. ժթ՟. գրիգոր ա՟ծաբանն. ի՟. եսայեա՛ որդին սիրաքա. իա՟. դիոնէսիոս արղեկսանդրացին. Այս. իա՟. մեկնողքս. ոչ թէ իւրաքանչիւր յատուկ մեկնիչ արարին, այլ զամենեցուն մեկնած բանքն ի մի հաւաք՟լ. մի մեկնիչ արարին, լի և առատ բանիւք, քաղցր և ախորժ 'իքիմս ամեն՟ցուն. եւ արդ 'ի մեկնիչն գ՟ղցկ ուսուցանէ զիւրաքանչիւր ասացողի անունն, 'ի գլուխ բանին գրլ՟կա՛: եւ արդ մեկնեցաւ, ե՟. գիրքն մովսէսի. 'ի ձեռն ժը՟ արանց կ՟տրլց որպէս ասէ գիրն առաջինքն ա՟ծ ախօսք էին. նրք մեկնեցին զգիրս ա՟ծային և է նախևառաջին եփրեմ խորին ասորին, բ՟. բարսեղ կեսարացին. գ՟. գ՟րգր ա՟ծաբանն, դ՟. գրիգոր նիւսացին, ե՟. յ՟հն ոսկեբերան. զ՟. եպիփան կիւպրցին. է՟. փիլոն իմաստասէր վրդ՟պտ հրէից. ը՟. աթանաս. թ՟. կիւրեղ աղէկս՟նդրացին. ժ՟. մեթոթէոս. ժա՟. կղեմ հ՟յրապտն, ժբ՟. ներսէս լամբրօնացին, ժգ՟. եղիշէ վրդ՟պտն, ժդ՟. դ՟ւթ անյաղթ փիլիսոփայն. ժե՟. մովսէս խորենացին. ժզ՟. միխայէլ կաթողիկոսն ասորոց. որ զմիխայէլ գիրքն նա գրեաց և յիւր անունն կոչեաց, ժէ. վանական վրդ՟պտն, ժը՟. մեծն վարդան հաղբատացին. հաւաքեալ զամենեցուն զմեկնութիս և անցլ ի վ՟ր ամ՟ցն. լի՛ և առատ ա՟ծատուր վ՟րտութբն և իմաստութբն արար մի գեղեցիկ մեկնիչ, զաւելորդն եհան, և զպակաս էլից ինքն, և զիւրաքանչիւր ասողի անունն ի մեկնիչն 'ի գլուխ բանին իւրոյ գրեաց . . .

Ս՟ս սղմսին թէ ով ոք մեկնեաց: և մեկնեցաւ 'ի ձեռն ժ՟ արանց սրբազանից, և է նախառաջին եփրեմ խորին ասորին. բ՟. եպիփան կիւպրացին. գ՟. աթանաս հայրապետն. դ՟. դանիէլ. ե՟. կիւրեղ աղէկսանդրացին, զ՟. ներսէս լամբրօնացին. է՟. եսայի վրդ՟տն. ը՟. դ՟ւթ ան՟յղթ փիլիսոփայն. թ՟. ստեփանոս. ժ՟. մեծն վարդան հաղբ՟տացին, որ ժողովեաց զա՟մ բանս մեկն՟չցն, և եդ 'ի կարգ մի ըստ միոջէ, զաւելորդն եհան, և զթերին ելից, և ինքն մեկնեաց և զիւրա՟քն՟չիւր ասողի նաուն 'ի գլուխ բանին իւրոյ գրեալ է:

Անանիայ վրդ՟տն. 'ի սանահին էր ի ժամանակս կթ՟ղկոսն հ՟յց տ՟ն տէր պետրոսի, յաւուրս դիոսկորոսի, յաւուրս մ՟րյէին, վրդ՟ք և մեկնիչք ա՟ծային գրոց, ներսէս կլայեցին և ներսէս լամբրօնեցին. և իգնատիոս, և սրբ՟ս վրդ՟տն որ զկթ՟ղկէից թուղթն մեկնեաց. Անանիայ էր այր մտաւոր և հանճարեղ. գիտող տումրկն արհեստի և ա՟ծային գ՟րց. մեկնեաց հրամանաւ պետրոսի կթ՟ղսի, 'ի մի հաւաքեալ 'ի մեկնուի առա՟քլկն, զբանն եփրեմի, և յոհաննու ոսկբրնի, և կիւրղի և այլ սրբոց արարեալ համառօտ վ՟ս դիւրահասուե ընթերցողաց: Ի թվին. պ.խզ գրիգոր տաթևացին արար զհարցմանցն, ի պ՟ծդն արար զսաղմոսի քաղվածոյն. պ՟ծը. արար զամռան հատոր. քարոզգիրքն. պ՟ծէ. զյոբա լուծմունքն. 'ի սոյն թվին արար և զլուծմունքն առիստակիսի և գէորգէայ գրչուե. 'ի սոյն թվին արար զյ՟հննու աւ՟տրնին քաղուածյն: Այս են բանք գրիգորի տաթևացւոյն զհարցմանցն, զողմ՟նի քաղվածոյն, զքարոզգիրքն, զյոբա լուծմունքն, զգրչուե քերականն, զյոհննու քաղվածոյն, զմաթ՟ոի քաղվծոյն: զոսկէփորին. դ՟. հատորաւ, դ՟ձլ զեսայոյ քղ՟ծյն և զդիոնէսիոսի լ՟ծմունքն արար յ՟հննէս վրդ՟պտն կօլօտենց, աշակերտ գր՟գր տաթևացւոյն: Առ որս լուծմունքն արարեալէ գէորգ վրդ՟ն եզնկացին աշակերտ յհննու որոտնեցոյն. Զսահմանց քաղ՟ծյն, սիւնեց տ՟ր առաքել է ա՟րրլ գրգր տաթևացւոյ քվ՟րորդին: Զղուկաս

գլխոյ քաղուածյն և զյհն փոքր գլխո քաղուածյն, մաթէոս վրդպտն, աշակերտ տաթևացւոյն։ Զտումարի քաղուածյն յհն ղրիմեցին, աշկերտ գէորգա վրդպտի. Զևագրի լուծմունքն կիրկս վրդպտն եզընկացին է արրլ. զաղամ գիրքն սիւնեաց տր առքլն է արրլ. ·դ· հատոր ·կ· հատոր ըստ նախաստեղծին, և հատոր մի 'ի վր. եծն այբուբենից։

"And Augustine the Wardapet composed a refutation of the Armenians and Franks on the thesis that the Pope of Rome is head of all nations, including the Armenians. For in the time of John of Orotn a Wardapet of Kołb, Jacob by name, went over to the heresy of the Franks, and converted ten Wardapets among the Armenians to his evil heresy, and translated the work in question from the Frankish language into our own, intending thereby to deceive the Armenian race; and much schism was thereby induced in Armenia. He was sufficiently rebuked by John of Orotn and Gregory of Tathev, who would not listen to them. Subsequently the rulers of the Armenians took them, and having set up a cauldron, boiled them alive (*lit.* melted them down), and in this way they were got rid of. And Augustine composed a book of homilies, very serviceable and full of wise sayings; and he also composed a commentary on the Hexemeron of Basil of Caesarea, and the three books in question were translated by the above-mentioned Jacob Wardapet into our tongue. Cyril of Alexandria composed the book of *The Treasure* and the Scholia. A commentary was made by Gregory of Tathev, and he composed ten books of *Questions*, five books on the O.T. and five on the N.T. He also composed a homiletic work in ten books, five for the winter and five for the summer season. And he composed one volume of notes (*lit.* excerpts) on the Psalms, and another on the heads of Matthew's Gospel, a third on the Acts, a fourth on Isaiah. The commentary on the Seven Catholic Epistles was compiled from twenty-one masters; and here are the names in detail of these interpreters. First and foremost, Diudimos (Didymus); 2. John Chrysostom; 3. Cyril of Alexandria; 4. the holy Father Pimên; 5. Origen; 6. Severus, Archbishop of Antioch; 7. Apollinaris; 8. Hesychius, the priest; 9. Diodorus, the monk; 10. Basil of Caesarea; 11. Maximus; 12. Eusebius, Archbishop of Caesarea; 13. Theodore of Heraclea (*Araklatzi*); 14. Thêoditon (Theodotion); 15. Ephrem, called the Sage; 16. Timotheus: 17. Amon, the priest; 18. St. Athanasius, Archbishop of Alexandria; 19. Gregory Theologus; 20. Esayea, son of Sirak; 21. Dionysius of Alexandria. Not that these twenty-one interpreters each made a separate commentary, but interpretative passages of all of them were brought together to form a single commentary, in full and flowing language, sweet and agreeable to the tastes of all. Accordingly, in the commentary there is fairly shown the name of each author, written at the head of his particular text. In the same way a commentary was made of the five books of Moses by means of eighteen master hands; as the book says, the former were divines who expounded Holy Writ: 1. Ephrem, the Syrian sage; 2. Basil of Caesarea; 3. Gregory Theologus; 4. Gregory of Nyssa; 5. John Chrysostom; 6. Epiphanius of Cyprus; 7. Philo, the wise doctor of the Jews; 8. Athanasius; 9. Cyril of Alexandria; 10. Methodius; 11. Clement the Patriarch; 12. Nersês of Lambron; 13. Ełishê Wardapet; 14. David, the invincible philosopher; 15. Moses of Khoren; 16. Michael, Catholicos of Syria, who also wrote a book and called it by his own name; 17. Wanakan Wardapet; 18. the great Wardan of Hałbat. All their interpretations were brought together, each labelled with its author's name, into a single fair commentary, in which the compiler eliminated what was redundant and supplied what was missing, adding the names of the several authors cited at the head of their several texts.

"On the Book of Psalms and on the commentators thereon. It was commented on by ten reverend men: 1. Ephrem, the Syrian sage; 2. Epiphanius of Cyprus; 3. Athanasius the Patriarch; 4. Daniel; 5. Cyril of Alexandria; 6. Nersês of Lambron; 7. Isaiah Wardapet; 8. David, invincible philosopher; 9. Stephanus; 10. the great Wardan of Haļbat, who collected all the texts of the interpreters, and arranged them one by one, excising what was redundant and supplying what was missing, and he wrote over each excerpt the name of its author.

"Ananiah Wardapet of Sanahin flourished in the time of the catholicate of the lord Sir Peter, in the days of Dioscoros, in the days of holy . . .† there were Wardapets and interpreters of Divine Scripture, Nersês of Klay and Nersês of Lambron and Ignatius and Sargis Wardapet, who interpreted the Catholic Epistles. Ananiah was a clever and talented man, who understood the calendarial art and the Divine Scriptures. He interpreted at the instance of Peter Catholicos, and brought together in a single Apostolic commentary the texts of Ephrem and John Chrysostom and of Cyril and of other saints, abridging them for the easier understanding of readers. In the year 846 (A.D. 1396) Gregory of Tathev composed his *Questions* (i.e. *Summa*); in 854, his select notes on the Psalms; in 856, his volume of Summer Homilies; in 857, his explanations of Job; at the same date, his explanations of the rhetoric of Aristaces and George; at the same date, his select notes on the Gospel of John. The following are the Works of Gregory Tathevatzi. The Questions, the excerpts on the Psalms, the Book of Homilies, the Solutions of Job, the Literary Grammar, the excerpts on John and on Matthew, the Miscellany in four divisions, also the excerpts on Isaiah, and the explanations of Dionysius were composed by John Wardapet of Colot (*Kŏlŏtentz*), a pupil of Gregory of Tathev. Beside these, explanations were composed by George Wardapet of Ezenka, a pupil of John of Orotn. The select notes on the *Definitions* (*i.e.* of David Invictus) were composed by the lord of Siuniq, Aṛaqel, sister's son of Gregory of Tathev. The select notes on the heads of Luke and on the little heads of John were written by Matthew Wardapet, a pupil of Tathevatzi; the select notes on the Calendar by Jacob of the Crimea (*Ḷrim*), a pupil of George Wardapet; the explanations of Evagrius by Kirakus Wardapet of Ezenka; the Adam-book by Aṛaqel, lord of Siuniq, in four sections, three to suit to the Protoplast, and one section alphabetically into fifteen divisions."

The above seems to be a fragment of a more extended history of Armenian literature.

Fol. 127*b*, col. 2 (in later hand and ink):—

Յիշատակս է ս̄բ գիրքս Ջուղայեցի տ̄ր պետրոս· աբեղայիս ի վայելումն իմ հոգևոր եղբայր· տ̄ր յակոբ աբեղային . . .

"This holy book is a memorial of Sir Peter of Dschuļa (Julfa), a monk, for the use of my spiritual brother, Sir Jacob, monk . . ."

Fol. 128 is left blank, except that three different hands have tried their pens on it.

Folios 129–147 contain a medical treatise, closely similar to, and occasionally repeating word for word, that which precedes in this manuscript, folios 17 *sqq.* This is written in a new hand, a *bolorgir* of the eighteenth century. It begins: *Մ՝ածուն Փիլասոփա ։ այսինքն։ փիլիսոփայից· Ա՛սէ հուննան թէ ինքս հիմն է առողջութեն տանի զպեղծ խառնուածքն ի յանձնէն . . .*

The above exordium fills the first column of fol. 129. The second column contains a list of the twenty-six heads of the treatise; and then, on fol. 129*b*, the following:—

ա̄· Յանուն ա̄յ գթածին և ողորմածին։ գիրք բժշկաական արհեստի, զոր սահմանեցին իմաստուն փիլիսոփայքն, և բժշկական վարդապետքն, իմանալ զբնութի̄ մարդոյն և խնամ տանել ցաւածին առ 'ի պետս բժշկութե ։ զի ով 'ի ձեռն խոստովանութե և ճշմարիտ ապաշխարութե առնուն զբժշկութի̄ հոգո̃ց ։ նոյնպէս 'ի ձեռն բժշկական վարդապետացն և յօգնու-

---

† There must here be a lacuna.

թն դեղերացն, ընդունիցին զառողջութիմարմնոյն . . . Զոր այժմ Նուաստ ծառայս ծառայիցդ այ· անիմաստ, ասար սեբաստացիս կամեցայ զնտիրսն հաւաքել և զհամառօտն։ և բացայայտել ըս կարեաց և ըստ չափու մերում, փոքր ի շատէ . . .

"1. In the name of God the Merciful and Compassionate. The book of the rules of the healing art laid down by wise philosophers and doctors of healing for the understanding of man's nature and the tending of the sick in need of healing. For as through confession and true repentance men win health of soul, so through doctors of healing and aid of drugs they shall win bodily health . . . This book, then, I, the humble servant of the servants of God, the unskilled Asar of Sebastia, desired to make selections from and abridge, and to publish it according to our needs and ability, a little out of much . . ."

There follows a list of the heads, as it would seem, of the original and unabridged work; for several of them have no counterpart in the text. Dashean, p. 711 of his Catalogue, details an almost identical work. The heads which follow are these:—

Fol. 130. բ. Խրատ և նշան զբնութին առողջ պահելո։ 2. On the preserving of a healthy nature.

Fol. 132. գ. Յիշեմք զպատճառ հիւանդութեց։ 3. Causes of disease.

Fol. 132*b*. դ. Խրատք ծառայելո հիւանդին։ 4. Precepts for tending the sick.

Fol. 133. ե. Խրատք երակ առնելոյ։ 5. Rules for bleeding.

Fol. 136*b*. ժբ. Վա ժամանակաց դեղերոյն։ 12. On the right times for medicines, and on the administration of drugs.

Fol. 137. զ. Լուծման դեղերո։ 6. Rules for the application of remedies.

է. Վա ստամբման բնութե։

ը. Ջուր զբնութի կակղացնելոյ։ 8. On the enervating of nature by water (?).

թ. Խրատք հուկնա արկանել։

ժ. Վա բնութե կակղացնելո։ 10. On nature of enervation.

ժա. Խրատք ախորապատրենին։

Fol. 138. ժգ. Դուռն որ յիշէ զմիզանն որ է բնութին։ 13. Section which dwells on urine, which is nature.

Fol. 138. ժդ. Ճանկնալ. թէ ինչ է օգտութի և զօրութի։ 14. How to judge of virility and strength.

Fol. 139*b*. ժե. Գիտենալ զօդերն։ 15. How to recognize airs.

Fol. 140. ժե. Եւ յիշենք զքաղաքնուն օդերն. 15. Here we treat of the airs of cities.

Fol. 140*b*. ժզ. Եւ յիշենք դ. եղանակն տարոյն։ 16. Here we treat of the four seasons.

Fol. 141*b*. ժէ. Խոսք միահամուռ նշան ամ խառնուածոց։ 17. Signs of all sorts of temperaments.

ի. Նշանք եռանալուային։ 21. On bathing.

Fol. 143*b*. իա. Ի բաղանիս լվացվելն։ 22. Rules for washing in baths.

Fol. 144. իգ. Ճանկնալ և ճանաչել զգողն։ 23. Diagnosis of urine.

Fol. 146. իդ. Վա երակի ճանաչելու։ 24. Towards a knowledge of the veins.

Fol. 147. իե. Վա նշանաց հիւանդին։ 25. On the symptoms of the sick.

Fol. 147*b*. իզ. Վա ապիկիս արկանելոյ։ 26. On emptying the bladder, and use of a leech, and other precepts.

Thus the order of the index is not adhered to in the text, nor are all the items enumerated in it given.

Beyond his name, the scribe has left no memorial of himself. A modern hand has written some notes, of no interest, on the blank initial leaves.

On fol. 148 another recent hand adds a note: 'ի վայելումն է տինճիկցի սարգսի վարդապետոյն կամ 'իւր եղբար։ "For the use of Sargis the Wardapet and his brother."

139.

Or. 2625. — Paper. Recently half-bound in leather. Size, external, 7 by 4½ inches. Folios 125. The first four and the last seven folios were worn round the margins, and have been mended.

In this volume are bound up several Astrological and Calendarial Tracts, written by several hands on more than one kind of paper. Thus, one hand wrote folios 1–4 on a coarse white paper; a second, folios 5–46 on a finer paper; a third, folios 47–54 on a similar paper much yellowed; a fourth, folios 55–95 on similar paper; a fifth, folios 96–116 on a whiter paper; an older hand, perhaps as early as the year 1600, wrote folios 118–125 on a much discoloured paper. The quires are not numbered before fol. 63*a*, where the letter ա̃ (*i.e.* no. 1) is written in lower margin at the end of a quire of 8 leaves; the next quire, բ̃ (*i.e.* 2), consists only of 2 leaves, folios 64, 65; the third, of 6 leaves, folios 66–71; the fourth, fifth, and sixth, of 8 each, folios 72–95. From fol. 96 on they are not numbered. The book has been much thumbed. Folios are missing before folios 71, 96, 118, and perhaps elsewhere. Fol. 4 is to be read after fol. 1.

The contents are as follows:—

Folios 1, 4 repeat folios 55 and 56, which see.

Fol. 2. Եթէ կամիցիս գիտնու թէ լուսինն յորում գօտոջ է . . . "If you wish to find out in what zone the moon is . . ."

A circular table of the phases of the moon in the several zones of the Zodiac is added.

Fol. 3*b*. Տօմար արքայեական . . . *i.e.* Royal Calendar. (See below, under fol. 73*b*.)

These first four folios are written in a rude *notergir* or notary's hand.

Fol. 5. A calendarial table showing the letter of the year, *i.e.* on what day Easter can fall in a cycle of twenty-seven years. Begins: Կարմիր վերին գիր տարոյքեն և սև գրերն ամսայ գիր են աղուսեկիս . . .

"The red upper letters mark the year, and the black characters are the letters of the month . . ."

Folios 6–30. Լուսնացոյց մշտնջենական. Թարգմանեալ ի Փռանկաց ձեռամբ տիարպաքիրցի ընթերցող աւետիք պաղտասարեան յամի Տ̃ն. ռ̃ողե, և ի Հայոց Թուականին Հայկազունեաց. ռ̃ճխդ Նոեմբերի. ժ̃զ. իսկ 'ի օրինակել գրուս ռ̃ճկը ին գրեցաւ ձեռամբ մալաթիացի աբգարէն . . .

"A perennial key to the moon, translated out of the language of the Franks by the Reader of Diarbekir, Avetiq Paḷtasarean, in the year of the Lord 1695, and in the Armenian reckoning of Ham 1144, Nov. 16. But in copying, the work from the year 1168 was written by Abgar of Malathia (Melitene)."

This preface and the tables which follow are neatly written in a small *bolorgir* or round hand.

Fol. 31. Tables of astrological prognostications of luck, arranged according to the signs of the Zodiac. In the first table, fol. 31*a*, where there are six columns, the signs are omitted, but in the rest they are given in the first column. Thus fol. 31*b* begins:—

Կենդանակերպք են	Թէ գամ բարով	Թէ փոխիմ 'ի տեղոյս
Խոյն	Գամ բարով և ըաղ'կ իս	գ̃ պահն և զ̃ բարի է

I.e.:—

The Zodiacal sign.	Am I welcome?	Shall I change my place?
The Ram.	You are welcome and well treated.	The third and sixth watches are well.

Some of the other questions propounded are these:—

Թէ կին հանդիպի ճանապարհին, "If a woman meets you travelling."

Թէ շուն անցնի յառաջևէդ, "If a dog passes in front of you."

Զրուցն ճշմարիտ եթէ ոչ, "Is the talk true or not?"

Մունն 'ի մարդ հասանի կամ յաման, "If a fly attacks anyone or falls into a jar."

Երթամ 'ի պատերազմ թէ ոչ, "Am I going to war or not?"

Թէ լինի սէր ը̄ զարկամբ, "If one is under the impulse of love."

Թէ աչքն խաղայ, "If the eyes twitch."

Թէ ցերեկն աստղ երևի, "If a star is seen in broad daylight."

Թէ կրակն գոչէ, "If the fire crackles."

Թէ աջ ականջն խաղայ. "If the right ear twitches."

Թէ ատամն կոտրի, "If a tooth breaks."

From fol. 38*b* on, the moon is taken into account.

Fol. 57. *Տոմար հայոց.*

Զկրկնակ ամսոց այսպէս արայ. կալ զնաւասարդի ամիսն, և երթ .է.է. որ մնայ կրկնակ է հոռի ամսոյ. կալ զհոռի ամիսն և զիւր կրկնակն, և երթ .է.է. որ մնայ կրկնակ է սահմի ամսոյ . . .

"The Calendar of the Armenians. Ascertain the double of months thus. Take the month of Navasard, and go 7 by 7: what remains is the double of the month Hoṛi. Take the month Hoṛi and its double, and go 7 by 7: what remains is the double of the month Sahmi . . ."

Fol. 63. *Տոմար հռոմայեցւոց.*

Թուականն այսպէս արա. կալ զհայոց մեծ թուականն. Յ. Դ. 'ի վ̄ր բեր մեծ թուականէ հռոմայեցւոց: Եւ շրջանն. Շ.ԼԲ. Շ.ԼԲ. ի բաց երթ՝ որ մնայ փոքր թուականէ հռոմայեցւոց որ քննիկոն կոչի . . .

"Calendar of the Romans. Get the date as follows. Take the Great era of the Armenians, carry over 304 from the Great era of the Romans, and take away a cycle of 532.532. What remains is the Little era of the Romans, which is called *Qnnikon* (? Indiction) . . ."

Fol. 73*b*. *Տոմար արքայական որ է յոյժ դժուարիմաց բայց միայն վարժից:*

Արքայական հաւասարակութիւն ա̄ս արայ: կալ ԵՋՀԶ. զհայ թվն, 'ի վ̄ր բեր. երթ. ռնկ. ռնկ ամ. ի շրջան (*sic*) *մի գիտելով զշրջանան և զայլն նահանջեայ ա̄ս ի դ̄ իցն մի առ. և իա̄ երդ արեգ ամսեանն տուր. և զայլն ա̄ր ի կարգի. ուր անգի թիւն, գարնանային հաւասարակէ.*

"Royal (*or* Imperial) Calendar, which is very hard to understand except for the learned. Get the Royal equation (? equinox) as follows. Take the number 5976, add the Armenian date, and go 1460 by 1460 years in a cycle. If you fail to find the period (*or* cycle), then intercalate the others in the same way, taking one in four, and assign the 21st to the month Areg, giving the others in order. Wherever the number falls, you have the spring equation (*i.e.* equinox)."

Fol. 75*b*. *Ստեփանոս երիցու տոմարագին ևորդւոյ յոհաննիսի քահանայի ասացեալ յաղագս ը̄ ացութե արեգական իը̄ ամաց, և շրջագայութե լուսնի ժթ երեկի ամաց որ լինի միահամուռն. ը̄ ա̄մ ամք թվով շլբ . . .*

"Of Stephanus, the elder and almanack maker, son of John the priest, a treatise on the procession of the sun in 28 years, and the revolution of the moon over a cycle of 19 years, which happens once in every 532 years . . ."

This is an astrological treatise, giving prognostics suitable to certain positions of sun, moon, Zodiacal signs, and planets.

Fol. 96. In another hand. Fragmentary prayers for the consecration of a monk, of a *philon* (priest's mantle), &c.

Fol. 97. *Լուսնագիր այսպէս արայ. կալ զթվականն հայոց ա̄: ի վ̄ր ած և երթ. ժթ. ժթ. որքան ժթ ի խոնարհ մնայ այնքան թիւ է: լուսնագիր է տարուն . . .*

"Calculate the letter of the moon thus. Take the Armenian era, add 1, and go 19 by 19: as long as 19 remains too low, the number is so much . . ."

Fol. 97*b*. *Վ̄ն երկոտասան կենդանակերպից. և ժբն ազգաց 'ժբ անդամոց: Աշխարհս ունի զձև մարդոյ, երկոտասան անդամք մարմնոյ կենդանա կերպք ընդ այս խորհրդոյ է բաժանեալ ի վր մարդոյ . . .*

"About the twelve Zodiacal signs, and the twelve races and twelve members. The world has the shape of a man, and the twelve members of the body. The Zodiacal signs according to this plan are divided over the man . . ."

Fol. 101. *Սբ̅ն պողոս և սբ̅ն պետրոս անտալիոս սբ̅ն կիրակոս գերեզմանին տէրն է ք̅ս . . .*

"St. Paul and St. Peter, Anatolius (*Antalios*), St. Kirakos. Lord of the tomb is Christ . . ."

This tract contains exorcisms.

Fol. 104. *Վ̅ն աղթարաց մարդկան. առ զանուն մարդուն և զմօրն և երթ. ը. որ մնայ գնայ. է. է. թէ ա̅. մնայ արեգակն է . . .*

"About men's horoscopes (*aḷthar*). Take the person's name and his mother's, and go 8. What remains will come 7 by 7. If 1 is left, the sun is . . ."

Fol. 106. *Խրատ է մոլորական աստղին.* "Rules for the seven planets."

Fol. 110*b*. A calendar for the entire year, arranged in tables month by month. Prognostics of the weather, &c., are added: *e.g.*, against Jan. 4 is the note: *Աւր է պատրաստութ̅ մովսէսի մարգարէի*, *i.e.* "This is the day of preparation for Moses the Prophet." Against Jan. 6: *Այսօր ժամ մի կայ որ լեղի ջրերն կու քաղցրանան այսօր չէ պարտ լեղի կերակուր ուտել և այսօր ծովք կու խառնակեն . . .* "To-day is the time when bitter waters are made sweet. To-day you must not eat any bitter food. And to-day the seas wax stormy . . ." Against Dec. 28: *Այս գիշերս ի բացաման է ջուր չխմեն եւ վ̅ս զի դևքն կու փոխեն ի ջուրն և ով որ խմի կու դիւահարի . . .* "On this night avoid drinking water out of an open jar, for devils pass into the water to-day, and anyone who drinks of it will be possessed of a devil . . ."

This same calendar is found in the Vatican MS. 76.

Folios 118–125 contain an astronomical tract, written on older paper, in a rude *bolorgir* hand perhaps of the fifteenth century. The beginning of the text is lost. Fol. 118 begins thus: *այ. յառաջ. և խաւարի յո . . . (illegible 13 letters) . . . ես աստեղն կամ զլուսին խօարեալ . . .*

The first complete section, half-way down the same page, begins:—

Ամսոյ նահանջ այսպէս արայ. կալ զմեծ. նահանջն և երթ. լ̅լ̅ որ մնայ ամսոյ՝ նահանջ է. կալ. զամսոյ նահանջն, լ̅ ի վ̅ր, ած քալոց ուր գարնանամուտ է . . .

"Calculate the bissextile of a month (?) thus. Take the great solstice (*or* intercalary cycle) and go 30.30. What remains is the bissextile of the month (?) . . ."

140.

Or. 4859.—Paper. Bound in red morocco leather. Size, external 7$\frac{15}{16}$ by 6$\frac{1}{4}$ inches, of text 6 by 4$\frac{3}{4}$. Folios 37, partly in double columns of 32 lines, in a regular *notergir*.

The title-page, fol. 1, is as follows:—

Պատճառ ծռազատկին,
և ուղղութ̅ի նորին
Ստեփաննոսի ստեփանեան
սրբազանի ա̅ծաբանութեա̅ն
վարդապետի կամենցացւոյ
շարադրեալ
Ի ստանիսլաւօվ
յամի տ̅ն 1726, և հայոց ռճհե.

"An account of the wrong Easter and its correction, by Stephanus Stephanean, a reverend doctor of theology of Kamenitz (Chemnitz). In Stanislaov. In the year of the Lord 1726 and of the Armenians 1175."

A later hand has written beneath the above the words *Calendarium Reformatum.*

The text begins thus:—

Առ պայծառ ընթերցօղն:

Բազում ամք են, յորմէ յետէ 'ի բազմաց խնդրեցայ, զի զծռազատկին պատճառն, և զուղղութ̅ի նորին ընդ գրով արկանէի, վ̅ս մերժելոյ զա̅մ սխալութ̅իս, և զգայթակղութ̅իս, որք աստի 'ի մէջ ազգաց պատահիլ սովորեցան . . .

"To the illustrious reader. Many years ago I was begged by many to put into writing the reason for the deflection of *Zatik* and the way to rectify it, so as to remove all errors and scandals such as at present are apt to occur among various races . . ."

Folios 11–20. A cycle of 532 years is written out in a table year by year.

Fol. 21. *Յղ̄գս նոր նոր պատճէն հռոմէական տոմարին.*

Յաղագս տարւոյ և մասանց նորին: Տարին ունի զամիսս երկոտասան, զշաբաթս յիսուն և երկուս և զօր մի, և զաւուրս . . .

"Concerning the newly arranged Roman calendar. About the year and its divisions. The year has twelve months: fifty-two weeks and one day . . ."

In the sequel are tables of the Sunday letters, of the Golden numbers, of the nineteen-years cycle, &c.

Fol. 37 contains a Latin note in which *Cacciaturus Arachiel Sacerdos et doctor Armenus, Missionarius Apostolicus*, asserts that he has read carefully this reformed calendar, and finding it to be worthy, orders it to be published.

Below is the name: *William Milton, e coll. Exon, Oxon. Newbury, 1868.*

On fol. 1, in upper corner, is written: *Gul. Milton, Kal. Augusti, 1839.*

141.

Add. 11,677.—Glazed paper. Bound in brown leather. Size external 8¼ by 6 inches, of text 5½ by 3½. Folios 223; written in a large clear *notergir* of the eighteenth century, 19 lines to a page, with titles and initials given in red ink.

The volume is called on fol. 215 a *գիրք ռամլի*, *i.e.* Book of *Ramel* (geomancy), and contains magical formulae and precepts for divination of various kinds. It is written in the colloquial language of the seventeenth century, when it was perhaps compiled from an Arabic original. It contains many Arabic words, and is written altogether in a vernacular rarely met with.

The contents are as follows:—

Fol. 1. *Եթէ հարցանէ թէ 'ի հօրէ կամ 'ի մօրէ մերաթ առնում թէ չէ, թէ չէ տես զ.ա̄. տունն և զ.բ̄. տունն, թէ տախիլ լինի, դ̄, տունն. է̄. տունն խարիճ լինի, մերաթ առնու 'ի ծնողաց, և թէ. ա̄ն. և բ̄ն խարիճ լինի, դ̄ն, և ե̄ն, տախիլ լինի նայ չառնու . . .*

"If a man asks whether or no he will get an inheritance (ميراث) from father or mother, look at the compartments 1 and 2: if they be inside, the fourth and seventh compartments being outside, then he will get the inheritance from his parents; but if nos. 1 and 2 are outside, the fourth and fifth being inside, then he will not get it . . ."

This first treatise consisted of twelve parts entitled *մասալայ* and *դուռն*, but of these the first three seem to have been omitted by the scribe, for that which begins as above, though itself unnumbered, immediately precedes the fifth part.

The twelfth ends thus, fol. 21:—

Եթէ պարոնին և երկրին հարցնէ, տես զ.ա̄ն և զ.ժ̄. թէ. ա̄. սայտ. և ժ̄. նախս. պարոնին զեն հասնի՝ և երկիրն լաւ մնայ. և թէ. ա̄. սայտ. և ժբ. նախս այն պարոնին զեն հասնի: Դարձեալ հան. ա̄ էն և ժ̄ էն կերպ մի՝ և սայտ է. յաղիպաթն լաւ լինի, թէ նախս գէշ լինի: . . .

"If the question be about a gentleman and his estate, look at nos. 1 and 10: if no. 1 is lucky (سعيد) and 10 unlucky (نحس), harm (زيان) accrues to the gentleman, but the estate remains intact; and if no. 1 be lucky and 12 unlucky, then harm accrues to the gentleman. Again, take from nos. 1 and 10 a form, and it is lucky, then . . ."

Fol. 22. *ա̄. Եթէ. ա̄, մարդ մի հարցնի թէ յիմ կենացս ինչ մնաց՝ կամ քանի՞ տարի այլ ապրիմ, զարկ ռամլ թամամ, յառաջի տանն կերպէն և յբ. տանն կերպէն կերպի հան, տեսնուս թէ ռամլն յորտեղ նստաւ այդ կերպդ, յայնտեղն տեսնուս թէ քանի՞ յատաթ ունի, այն որ վեր հուքմ անես. և թէ 'ի հայրերն գտնուս որ հուքմ անես, և թէ յորդիքն գտնուս շաբաթ հուքմ անես . . .*

"I. If, first, a man asks: 'How much of life is left to me?' or 'How many years more have I to live?' cast the sand fully; take it away from the first compartment's form and from the second compartment's form; then look at the place where it settled, and that form in that place will reveal to you how big a cypher it has, and upon it you must base your judgment. And if you find it among the fathers, reckon so many days; and if among the sons, reckon weeks . . ."

The above treatise is divided into seven sections.

Fol. 28. *Յանուն ա̄յ գթածին և ողորմածին հայեաց 'ի վ̄ր րամլիդ։ տես զառաջի տանն մատլուպն թէ յուր̄ նստեալ է. թէ յիր տունն նստել է մատլուպն՝ գիտասցիր որ ուզածդ 'ի խէչդ կու գայ։ . . .*

"In the name of God merciful and compassionate, cast your eye over the sand. Look at the first compartment, and see where the ace (? object, مطلوب) has settled. If it has settled in its compartment, you will know that what you want is on the cards . . ."

Of the above, twelve sections are numbered in the margin.

Fol. 31. *ա̄. Ա̄է հարցանէ. թէ. ա̄. բան մի կու բռնեմ բարի լինի թէ ոչ, զարկ րամլ թամամ. և տես զա̄, տուն. թ̄. տուն. ժա̄. տուն. թէ սայտ լինի. բարի լինի. և թէ նախս լինի. չար լինի. և թէ խառն լինի միջակ լինի։ . . .*

"First: If it be asked if the first thing I undertake is good or not, cast the sand plentifully, and look at the first compartment, the ninth, and the eleventh: if it be lucky, your undertaking is good, and if it is unlucky, it is bad; but if it be mixed, then it is indifferent . . ."

There are provided thirty-five such questions, with solutions; though in the index which precedes on fol. 30*b* only thirty-four are enumerated.

Fol. 36*b*. Sixteen physiognomical problems. Begins:—

≐ *Գ̄շ մարդ յերկան հասակ՝ ցորենամորթ յիստակ մարմին՝ գեղեցկապէս կարմիր երես՝ աչքն մեծ՝ գլուխն մեծ. մօրուքն մեծ կամ աղվոր. հարկւոր հաւատով մարդ, կարդացող, հասկացող, մեծ ազգի։ . . .*

"Third day of week (?). A man tall in stature, sallow clean (*or* clear) flesh, fairly red face, big eyes, big head, beard long or soft, is a man intimately to be trusted, one who can read and understand, of great family . . ."

Fol. 39. *Դուռն որ յիշէ զվաթատն՝ որ է ցիցն։ Առաջի տունն վաթատի շարղի է. ի̄. տուն մայիլ վաթատ ասէ. դ̄. տուն զայիլ վաթատ՝ քան զ·ի̄. տանն աստիճանն պակասէ։ . . .*

Fol. 40. *Ս̄ուսալ լասաթ կու ասեն այսոր։ Յորժամ ելանէ լահեանս յիրմէն և 'ի ջումիաթէն՝ գ̄հ. ժողով հաւատարիմ մարդկաց. կարգաւորաց, և բարի ժողով զէտ ուխտ կամ 'ի հարսնիք. լօմալ և ա̄մ բանի գաւէ կամ իմիրաթէ, կամ 'ի բարի բան է, կամ իմամալայէ՝ որ շահի շատ, և զինչ ուժեա ունի հասնի։*

Against the above, in the margin, is the triple sign: ≐ ≣ ≐

Fourteen chapters follow, with the following titles:—

Fol. 41. *Դուռն. ը̄. ղապալ դախիլին.* And in the margin the triple sign: ÷ ≣ ÷

Fol. 42. *Դուռն. թ̄. ղապալ խարիճին*, with a similar sign in margin.

Fol. 43. *Դուռն. ժ̄գ. ճամայաթին.*

Fol. 45. *Դուռն. ը̄. փարահին.*

Fol. 46. *Դ. ը̄. ոխլային.*

Fol. 47. *Դ. ը̄. անքիսին.*

Fol. 48. *Դ. ը̄. հումրային.*

Fol. 49. *Դ. ի̄. պայեազին.*

Fol. 50. *Դ. ը̄. նուսրաթլխարիճին.*

Fol. 51. *Դ. ժ̄գ. նուսրաթդախիլին.*

Fol. 55. *Դ. ը̄. տանապինէ.*

Fol. 56. *Դ. ը̄. ղայիմայինէ.*

Fol. 57. *Դ. ը̄. նախիալ ղատինէ.*

Fol. 58. *Դ. ը̄. իշթիմայինէ.*

Fol. 59. *Դ. ը̄. դարեխինէ.*

Fol. 60. *Ս̄ասն րամլին ընդլապն այս է որ կու գրենք։ Եւ որ տեսնուս որ ռամլ ինչ կարնաս հուքմանել կամ կերպն չար լինի՝ և տեղին բարի. կամ կերպն բարի և տեղիքն չար. կամ խիստ ի պէտք բան լինի քեզ, որ կուզես զկատարեալն իմանաս. առ ըզ. ժ̄գ. կերպն. և ժ̄. ժա̄. և ժբ̄ն, առ զայս. դ̄. կերպսն, և շէնէ մայր, և հան զժգ̄. կերպն լման. և այլ վայ առ . . .*

Fol. 68*b*. An index of the forty heads of the tract which follows.

Begins : *ա. Դրամ յաւելնա, թէ ոչ: բ. բանի վաստակի: գ. մահու հիւանդի: դ. գողութեան: ե. կորուստեանն: զ. գողին նշանն: է. տանն նշանն: ը. անասուն գողնան: թ. աւուր գողին: ժ. կին առնելու: ժա. կոյս է կինն թէ ոչ: . . .*

Fol. 69. *Ի մանալդ դրամին յաւելնա, թէ ոչ. տես րզ. բ. տուն. զ. և դ. թէ 'ի յայս տունս գախիլ լինի նստել. նա դրամի յաւելնալ գուշակէ, զի. բ. տուն գանձի է, և դ. հայրեննեաց է. զ. ճորտի և ծառայից չորքոտանու. վ՟ այնորիկ գանձն և ծառայն և հայրենիքն դրամ է ամէնն, ապայ հանց պիտի որ լաւ տեսնուս . . .*

Fol. 126. *Ընդլապ բամլ այս է որ կու գրենք հուքմ մութլախ* (مطلق) :

Թէ վ՟ դատաստանի կամ չար կամի հարցնէ թէ ո՞րն յաղթէ, առ զ՟ կերպն . . .

Other similar problems follow. This tract seems to be incomplete, for eight folios are left blank after it.

Fol. 136*b*. A work in 150 paragraphs separated by red lines. Against each is set in the margin the geomantic signs for its solution. Begins :—

Պնչկէ ճ՟զրհ բարի և բանն և վաստակն բացուի, և առուծախ. և քապին շնահաւոր. ղայիպն յուշ գայ. խնդիրքն կատարի ապայ յեմով և վերջք. լաւ լինի, տաւի և գրոց և կարդացողաց մանկլիս :

"The question is, whether a journey is auspicious, or if an affair or a commercial operation or a commercial deal will succeed, or a marriage turn out happily, or something lost be found. The quest is fulfilled . . ."

Fol. 204*b*. Numerical tables for use in divination, beginning as follows :—

Կարմիր յատամն իր տամնն յատամն է:

տնե՛րն	··–·	·–––	–···	––·–	·–··	···–	–·––	–––·	–·–·	·––·	–··–	––··	····	·–·–	––––	··––
ա	ա	բ	գ	դ	ե	զ	է	ը	թ	ժ	ժա	ժբ	ժգ	ժդ	ժե	ժզ
բ	բ	գ	դ	ե	զ	է	ը	թ	ժ	ժա	ժբ	ժգ	ժդ	ժե	ժզ	ժէ
գ	դ	ե	զ	է	ը	թ	ժ	ժա	ժբ	ժգ	ժդ	ժե	ժզ	ժէ	ժը	ժթ

There are in this table sixteen figures every way, and the last line of them ends with ճլզ, *i.e.* 136. The first number in the first column (after the column of տնե՛րն) is given in red ink, the second in the second, the third in the third, and so on in such a way that the red letters stretch across the table in a diagonal line from ա (*i.e.* 1) to ճլզ (*i.e.* 136), which is the last.

Other tables follow, assigning բարի միջակ չար, *i.e.* good, middling, evil, to the տներն or compartments, together with dot-and-line signs in all their possible combinations.

On fol. 212*b* is a table similar to the one described on fol. 204*b*, but in which the Arabic letters are used as numerals instead of the Armenian.

Fol. 221*b*. A circular diagram for the predicting of eclipses of sun and moon.

Fol. 222. A similar diagram, with a red dragon's head in the centre, and the Zodiacal and other signs round the periphery.

The volume contains no colophon. The hand is that of the first half of the eighteenth century or second half of the seventeenth.

142.

Or. 4554.—Green paper. Modern binding in boards. Size, 7⅝ by 5 inches. Folios 25; written in a rude *bolorgir*, 18 lines to a page.

A work on Divination.

Fol. 1. *Պնատիոսի արարեալ մարմնախաղաց փորձին :*

Թէ գաղտն խաղայ շահի և մեծութիւն նշանէ հարկիք և բարի և գտանէ անունն. ելանէ հարկած ի տանէ բարութի: և մեծութի: ի բարի ճանապարհ երթայ ուրախանայ: թէ գագաթն խաղայ բարի է: և սիրի ամենեցուցն: հարկի ի մարդկանէ մեծութն և փառաց հանդիպի.

Fol. 10. *Լուսնացոց և երազացոյց:*

Առաջին օրն լուսնին բարէ ա՟մ իրաց զի ադամ նոր ստեղծաւ սերմանելն տնկելն 'ի ճանապարհ երթալ

Հիմն արկանել զի այսօր սկիզբն արար Նոյ տապանն և մօսէս զժողովուրդն էհան յեգիպտոսէ և գաբրիէլ Հրեշտակն ողջոյն ետ մարիամու և սողոմօն սկիզբն արար տաճարին·

The above is in twenty-nine chapters.

Fol. 14*b*. *Այլ ազգ երազացոյց·*

Աքեղայ տեսանել կռիւ է·

ագռաւ տեսանել թշնամիք արձակին 'ի վերայ քո և աղօթիւք ալևոր զինքն տեսանել հարստութի է·

ալիւր տես ։ շահէ իրաց և բարույ ։ աղեղնաւոր զինքն տեսանել ։ թշնամիք են և լեզոյ ։ աղքատ կռուոյ նշանէ ։ աղբիւր տեսա ։ շահէ ա̅մ իրաց· աղբ տեսանել չարիմն շահէ ։ աղուես տեսանել 'ի տանն քո նախանձ և շահ աղուես որսալ թշնամի է և յաղթես·

The above is arranged alphabetically, but ends in the letter *ա*, the last folio being lost.

OTHER WORKS AND PAPERS.

143.

Or. 5627.—Paper. Brown leather binding, with gold border. Size, external 9 by 6½ inches, of text 5½ by 4. Folios 280, in 24 numbered quires, mostly of 12 folios each. Elegantly written, 25 lines to a page, in a *bolorgir* or round hand of the sixteenth or seventeenth century, with stress-accents for reading. The beginning of each chapter is marked by a red marginal scroll, a large red decorative initial, and three or four lines of red ink. The first hand seems to have paginated the book, 1–553, from fol. 4 on.

It is a version of the Koran in classical Armenian. The text is divided into 124 chapters or *suras* and as many as 1365 sections. These are numbered in black ink in the margin, where also the same sections are separately numbered for each chapter in red ink. The chapters are entitled "*Azôara* which is chapter," and at the head of each is written the number of the sections (*hamars*) it contains. An incomplete index or list of the *suras*, as far as the 69th only, precedes the text, which begins on fol. 4. The text begins thus:—

Այս է գիր օրինաց՝ Հագարացւոց՝ կամ իսմայելացւոց որ կոչի: Կուրան: այսինքն հաւաքումն պատուիրանաց: Ազօարա որ է գլուխ: առաջին:

Սուրաթի փաթհայ: որ է նախառաջին աֆդիդայ: մաքի է: ունի այեա․ Է:

Ողորմածի և բարերարի ա̅յ· բնաւից ստեղծողի, որում սպասէ օրն վերջին, ուխտիւ մաղթանաց խոնարհեսցուք երկիր պագեալ նմա. զձեռն կալուէ և զպարգեւն շաւղաց՝ և զաւանդն որ զմեզ մտերիմս և ոչ երբէք թշնամիս և ոչ մոլորեալս առինքն ձգեաց միշտ անդադար ՚ի միտ ածցուք:

Այլ թարքմանութիւն:

Բ: Յանուն ա̅յ ողորմածի գթածի: գոհութիւն ա̅յ տ̅ն բնաւից ողորմածի գթածի, դատաւորի աւուրն դատաստանի: Զքեզ աղաչեմք ՚ի քեզ յուսամք: Առաջնեա զմեզ ՚ի ճանապարհ ուղիղ· ՚ի ճանապարհ այնոցիկ զորս ընտրեցեր և ոչ այնոցիկ որոց վերայ բարկացեալ ես, և ոչ անհաւատից.

Այլ թարգմանիչ:

Յանուն ա̅յ ողորմածի բարերարի: Ահնութիւն ա̅յ թագաւորի յաւիտենից․ ողորմածի և բարերարի թագաւորի աւուրն դատաստանի: Մկ դուք ամ̅քն ծառայեսցուք նմա սուրգիւ օգնեալ եղիցուք: Տր ուղղեա զմեզ ՚ի կէտ ուղիղ ՚ի կէտ այնոցիկ ՚ընդ որս հաճեցայ առանց բարկութեան ընդ դէմ նոցա և ոչ մոլորեսցուք.

"This is the book of the religion of the Hagarenes or Ishmaelites, called the *Ḳoran*, that is, a collection of commandments. *Azôara*, which is chapter, 1.

"*Surat i Fathay*, which is the first *Afdiday*. It is *Maqi*. Has seven *ayea.*

"To the merciful and kindly God, Creator of all things, on whom waits the Last Day: with vow of supplication let us bow low adoring him. The succour and grace of his footsteps, and the tradition which has drawn us as intimates, and never as enemies or as gone astray, unto himself, let us unceasingly bear in mind.

"Another translation.

"In the name of God, merciful, compassionate. Thanks be to God, the Lord of all things, merciful, compassionate, Judge of the Day of Judgment. To thee we pray, in thee we hope. Direct us in the right way, in the way of those whom thou hast chosen, and not of those against whom thou art incensed, nor of the unbelieving.

"Another translator.

"In the name of God, merciful, beneficent. Praise to God, the King of Ages, merciful and beneficent, King of the Day of Judgment. Oh, do ye, all men, serve him: truly shall ye be holpen. O Lord, guide us aright to the true goal, to the goal of those in whom with whom I have (? read, *he* has) found approval without wrath in their eyes, and let us not go astray."

The two last *suras* run as follows:—

ճիգ. Ազօարա։ Որ է։ Գլուխ. ճիգ։
ա՟. Ունի բան մի։
ռյկդ. Յանուն տ՟ն բարե։ Յանուն ա՟յ սին (?)
բոլորակի, երեւելեաց, զքեզ սըր-
բեա հայցելով 'ի նմանէ զի զքեզ
'ի չարագործաց. և 'ի չար խաւարէ գիշերի,
և 'ի վնասակարութեց մոգուց, նախանձո-
տաց, և չար ակն արկողաց պահեսցէ։

ճիդ. Ազօարա։ Որ է։ Գլուխ։ ճիդ։
ա՟. Ունի բան մի։
ռյկե. Յանուն տ՟ն բարե (*vult del*)։ գթածի, և ողոր-
մածի։ Զքեզ սրբելով։ զտ՟ր ա՟մ
ազանց' զթ՟գըն։ համայնից. զա՟ծ բո-
լորից անդադար, և խոնարհ սրտիւ աղա-
չեա, զի զքեզ 'ի սատանայէ որ ընդ սիր-
տս մարդկայինս անցանէ' և 'ի սատանայա-
կան – և ի խորամանգ մարդկանէ պահեսցէ
և փրկեսցէ։

"*Azôara*, which is chapter, 123. Contains one paragraph. In the name of the Lord merciful. In the name of the God of the totality of visible things. Hallow thyself, asking of him to preserve thee from evildoers, and from the evil darkness of night, and from the harmful influences of magi, of the envious, and of those who cast the evil eye.

"*Azôara*, which is chapter, 124. Contains one paragraph. In the name of the Lord merciful and compassionate. Hallowing thyself, beseech the Lord of all races, the King of all alike, the God of the universe, without ceasing and with humble heart, to preserve and save thee from Satan who haunts the hearts of men, and from Satanic and malicious men."

These last two are numbered in margin ճիգ ա ռյկդ (*i.e.* 123, I., 1364) and ճիդ ա ռյկե (*i.e.* 124, I., 1365) respectively.

Throughout the last half of the book, from fol. 114 on, the scribe has added marginal *scholia*. Of these many draw our attention to matters in the text; while many more are written from a Christian standpoint, and are depreciatory of Mohammed and his religion. But he nowhere discloses his name or date. The handwriting seems to be of the sixteenth or early seventeenth century.

144.

Sloane 1574.—Four paper folios bound up with Turkish fragments. Size, 10 by 7½ inches; 19 and 21 lines to a page.

Contents: a list of certain compendia met with in Armenian MSS. Each is written out in full and interpreted in Latin.

Begins: *Scienda sunt etiam quedam alia compendia, dictionum propria; uidelicet:* ա՟ծ – աստուած։ *Deus.*

Ends: կչկն – կոչական – *uocatiuus.*

Colophon:—

Ես տէր յՆկբ քհնա գրեցի զայս օքֆորթ թվին ռճիգ, դեկտեմբերի – իգ. *i.e.* "I, Sir Jacob,† a priest, wrote this in Oxford in the year 1674, December 23."

---

† The same hand penned the Armenian MS. of the Bodleian Collection entitled "An Eulogy of England," printed in Venice.

145.

Harl. 7013.—In this volume are bound up a number of documents in various languages, mostly given by Humphry Wanley. The Armenian contents are the following:—

Fol. 12. Ա՜յլ Հասցէ։ գիրս։ իզմիրցի։ մարտիրոսի որդի․ պարոն խաչատուրին . . . "With God's help let Mister (*Paron*) Khatchatour, son of Martiros, give this letter . . ."

Fol. 31. A Turkish letter, in Armenian characters, from Aruthin ti Djordji (արութին տի ճորճի) to the same Khatchatour of London, dated from Leghorn, 20 January, 1124 (A.D. 1674).

Fol. 32. A letter, dated 12 August, 1696, written by Arhakel in London to his brother Khatchatour of Smyrna. Begins: իմ եղբայր․ խճ խաչատուրին․ մալում լինի . . .

Fol. 112. Letter from Margar, a priest, and his mother Solome, in Smyrna, to Astuadzatur Pērpēr (*i.e.* the Berber) and his brother Arhakel in London, dated 4 May, 1151 (A.D. 1702). Begins: մարգար երիցուէ . . .

Fol. 114. An epistle to Armenian merchants in London, asking for alms, from Yowakim (Ioachim), vicar of Alexander Catholicos. Sealed and dated from Amsterdam, 23 February, 1160 (A.D. 1711). Begins:—

Է․ Տն Աղեքսանդր կաթողիկոսի․
Յի Քի նուաստ ծառայ յովակիմ վարդապետս
փոխանորդ . . .

I.e. "No. 7. Of the Lord Alexander Catholicos. The humble servant of Jesus Christ, Yowakim Wardapet, vicar . . ."

Folios 116–121. Four business letters, in Persi-Armenian dialect, from Sahib David to Howandschan, son of Martiros, and to Phoqrat, son of Petros, in London, dated according to the Persian months, but giving no year. Begins: ս՟հպ դւիթ պիրն յովանչնին . . .

Some of the persons mentioned in this MS. are named in MS. Harl. 5459.

146.

Add. 24,635.—Paper. Modern half-binding of leather. Size, external 14¼ by 9¾ inches. Folios 144, of which only 136–139 are written in Armenian; the rest is in French, and mainly in the handwriting of the Abbé Villefroy, whose studies and catalogues of the Armenian MSS. of the Bibliothèque Nationale in Paris lie here before us.

The chief contents are as follows:—

Folios 1–18. *Catalogue des MSS. Arméniens de la Bibliothèque du Roi, dressé en* 1735.

Folios 19–35. The same Catalogue repeated, but with the preface somewhat differently worded.

Folios 36–55. Notes on the above MSS.

Folios 55*b*–75. Notes on the printed Armenian books in the same Library, drawn up March, 1736.

Folios 76–135. Notes on MSS. continued.

Folios 136–139. Portions of an Armenian Geography copied from the Paris codex Armenus, Anc. Fonds, 74, folios 147–152.

Begins: Նախ սկիզբան նորայ․ որ քաղաք է Հիւսիւսական ։ քուխարի անեննմայ եղան է սամուրանման ։ Եւ այլ ի կարգի նոր․ որ ի կողմէ արևելեան ։ խաթա ու խուլթան ասեն․ որ է թախանսն լակզիստան.

Folios 143–144. A brief catalogue of Armenian MSS. contained in the Holy Cross Church in Venice, dated 1736, and to be copied for the King of France's Library: together with a priced catalogue of Armenian printed books on sale in Venice.

The "Remarks on these Catalogues" contained in folios 32–35 were printed in Montfaucon's *Bibliotheca Bibl. Manuscr.*, 1739, and have been republished in Migne's *Dictionnaire des MSS.*

147.

Lansdowne 1047 & 1048.—Two scrap-books, 18 by 11½ inches, containing 320 letters and other documents relating to the confiscation by Admiral Griffin in 1746 of a vessel called the *Santa Catharina.* This vessel belonged to Armenians, and was bound from Bazra to Calcutta with a cargo of silver. The owners sued the English Government in the Court of King's Bench in London in 1751; and these documents relate to the case. Each bears on the verso a memorandum, written in Spanish, of its contents. They were written from New Dschulfa or Ispahan, Surat, Bazra, Madras, Calcutta, and other places, during the years 1733 to 1748; and are mostly dated according to the Lesser Armenian era of Azaria.†

Most of these documents are copies attested by Armenian seals, but some twenty-four are originals. The language in general is the Armenian dialect spoken in Persia, but a few are composed in Turkish and Hindustani.

148.

Or. 4553.—Paper. Red leather covers. Size, external 6¼ by 4¼ inches. Folios 54; written in small irregular *notergir.* The folios are numbered from end to beginning of the book.

This MS. is a pocket-book in which an Armenian merchant of diamonds and jewels made notes in vulgar and ungrammatical Armenian of his transactions and private affairs. The entries are dated from 1791 to 1801.

Begins, fol. 54*b*:—

Ես ի զարքիսի տուված փողձս թվին ջ̅ն 1791 Յայտի լցի շարքիսէ որ ինձ հավալայ արեց Պաղտատ յիս որէ ուիզ ղ̅ռ̅շ մին քանի մարդ մի ձեռաց յինքեն 8 ոսկի եալյըզուզի տուվէց որ է մինէ։ հղռշ 32 փ̅ր̅ ամենի ճ̅ռ̅մ̅առէց ուիչ̅ր̅ 46 ժամ կէցի որդի պ̅ր նէ միս օունէն առի 11 ղ̅ա̅ 13 գեվորքէ մաշքայկարայ առի ջ ղ̅ր̅ 0 ʒ o|4 նիկողոսէն անթօն աղայի նօքարից առի ուիջ ղ̅ր̅ 26 հրմէժէն օվանէս աղայի նօքար առի ոիջ ղ̅ր̅ 03 յովհանէս աղայէ առի ուիջ ղ̅ռ̅շ -/2 համ̃ալ ի երահիմէ առի ովիջ ղ̅ր̅ -/2

"I have given Sarkis money in this year 1791. Note that Sarkis has sent me a warrant from Bagdad for 1026 *ḷarash.* Another man has borrowed of me eight gold *yalduz* (stars). Have received from Emin 32 *ḷarash* . . ."

In the sequel he specifies the sums in *ḷarash* which he has received from various debtors, among whom are George (*Geworq*) Mashqaykar, Sir (*Agha*) Autony Nicholas, Sir John Hrmež (*i.e.* Hurmuzd), Jeremiah (*Erahime*) Hammal (*i.e.* porter), &c.

Inside the end cover is written: *Ես մովսէս ա̃ն ման հոկի վրդի,* "I, Moses . . ."

Many of the entries are in Arabic characters.

Presented by Sir F. B. Norman, 30 July, 1892.

149.

Add. 24,634.—Paper. Half-bound in leather. Size, 12 by 7½ inches. Folios 86.

This contains numerous tracts attributed by Baronian to Shahan Cirbied, Professor of Armenian in the College de France from the year 1811. The contents are partly in French, partly in Armenian. The following are the more important pieces:—

Fol. 3. (In Armenian.) A list of books belonging to Paron Stephanus Gabriélean.

The first five of these are a Lectionary, a Bible printed by Oscan, three volumes of Tchamtchean's History of Armenia, the Book of Questions of Gregory of Dathev, the Explanation of the Prayer-book by the same. Some of the volumes cannot have been Armenian, *e.g.* Marcus Aurelius, a History of America in two volumes, and works of Franciscus Saletzi, *i.e.* François de Sales. Others must have been in MS., *e.g.* a Grammar of the Turkish, French, and Russian tongues, works against the Diphysites, controversial work of Eznak of Koḷb, Prayers of Gregory Skevrhatzi, the Definitions of David the Philosopher,

z z

---

† This era was in use among the Armenians of Persia. It began in A.D. 1615.

apologetic works of Athanasius, a Breviary written in MS. by Simon Karapet of Smyrna, Divine Worship by Vanandetzi, Albertus Magnus. The collection included the following rare printed books: the Mashtotz of Marseille (1676), Paul of Taron, Thomas Gemzatzi, Alexander Wardapet's Refutation (printed in Julfa).

Fol. 4*b*. List of books in the Armenian church at Amsterdam. Many volumes in this list appear to be identical with those of the list of Gabriélean's books.

Folios 6–8. (In Armenian.) A list of geographical names of places, &c., in Armenia.

Folios 10*b*–15. Extracts from a work entitled *État présent de l'Arménie* by Th. Ch. Fleurien, Paris, 1694. Parts of this are translated into Armenian on folios 12–15.

Folios 16–24*a*. List of geographical names and religious and other terms. This begins in French, and is continued from fol. 19*b* in Armenian. The last few folios are crossed out.

Folios 25*b*–27. (In Armenian.) Lists of Armenian authors, doctors, and poets.

Folios 28*a*, *b*. (In Armenian.) An architectural history of the convent at Valarshapat called Edschmiatsin.

Fol. 29. (In Armenian.) Annals of the Bagratide dynasty arranged chronologically. From the year 890 on, this is written in French.

Fol. 35. (In French.) On Shah Abbas.

Fol. 36, 37. (In Armenian.) Lists of the Bagratide and Cilician kings.

Fol. 41. A list of Armenian printed books, with their dates, beginning with the Alphabet of Constantinople of the year 1567.

Folios 45–67. Lists of Armenian places, persons, kings, and authors, mentioned in Armenian authors. The second list, which is better written, numbers each name, and has 221 entries, the last two being Nana and Nalian.

Folios 68–73. (In Armenian.) Comparison of the Armenian letters with the Ethiopic and Pali of India.

Folios 78–84. Geographical lists, partly in Armenian and partly French.

INDEX OF NAMES

OF

PERSONS, PLACES, AND SUBJECTS

IN THE CATALOGUE OF ARMENIAN MSS.

The numbers indicate the page of the Catalogue; the letters a and b added after the number, the left and right-hand columns respectively, wherever the reference is not to both columns or sufficiently obvious without the addition.

Abarenor convent in Nakhidschevan, 66*a*.
Abas, name of coin, 310*a*.
Abba Marcus, 176*b*.
Abbas, Father of the Desert, life of, 211*b*.
Abbas (Aypaz) Shah, King of Persia, 193*b*.
Abdal (աբդալ), son of Bubaqir, witness, 95*b*.
Abday, in Persia, under Sabur, 177*a*.
Abdire, pr., 172*b*.
Abdishav. *See* Bachtisoes.
Abdishoy in Persia, 178*a*.
Abdlmseh, a Jew named Levi, 179*b*.
Abdoy and Abdishoy in Persia, 178*a*.
Abdoy, Bp., 177*a*.
Abercius of Hierapolis, 172*a*.
Abgar of Melitene, a scribe, 343*b*.
Abgar, King, 174*a*, 222*a*, 243*b*, 294*a*.
Abib, deacon, acts, 170*b*.
Abib and Gurias, 172*b*.
Abios, m., 177*b*.
Abisolom the deacon, brother of Sargis the scribe, 302*a*.
Abisolom, 174*a*.
Abôwn (աբուն) of Tiflis, 267*b*.
Abraham the Just, 172*a*.
Abraham, brother of Karapet, 230*a*.
Abraham, priest, assumes care of the congregation of Holy Cross in Tiflis, in 1709, 267*b*.
Abraham, Têr, ascetic, in 1614, 214*b*.
Abraham, in Bull of 1698, 265*b*; of 1707, 266*a*; of 1709, 266 ff.
Abraham, Isaac, and Jacob, 175*b*.
Abraham of Ardabil in Persia, 175*a*.
Abraham, Patriarch, 174*a*.
Abraham and Khoren, 173*b*.
Abudemius *or* Abudinus of Tenedos, acts, 170*a*.
Abumashar on the size of the moon, 325*b*.
Abusahl, Arab Sultan in 811, 171*a*.
Abusayit (աբուսայիտ), Sultan of the Archers in 1331, 59*b*.
Acacius of Cappadocia, 178*a*.
Acacius, Bp. under Decius, 177*a*.
Acacius under Licinius, 178*b*.
Acepsimas *or* Akifsimus in Persia, 172*b*.
Acts of Apostles, 10*b*, 11*b*.
Adam-Book by Araqel of Siunik, 341*b*, 176*a*.
Adana, Council of, 159*a*.
Addai, Bp. of Edessa, 173*b*.
Adoctus and his daughter Kalestinea (Coelestina), mm., 171*b*.
Adrian and his wife Anatolia, acts, 170*a*.
Adrianople of Pamphylia, Alypios m. under Heraclius, 173*a*.
Aeithalus in Persia, 172*b*.
Aemilianus in Dorostola, 176*a*.
Agapius, 176*a*.
Agapius, Patriarch, 177*a*.
Agatha of Sicily, 175*a*.
Agathapios *or* Agathulos, 176*b*.
Agathon, his tale, 224*a*.
Agathonicus, acts of, 170*a*.

Agnes of Rome, 179*b*.
Aḥiḳar, the Wisdom of, 278*a*, 288*a*; select aphorisms from, 336*b*.
Ahlidjan (ահլիճան), mother of Mḷtêsi, 27*a*.
Ahli Meliq (ահլի մելիք), daughter of Taurath Meliq, 30*b*.
Ahmat, Sultan of the Osmanlis in 1614, 214*b*.
Ahmet, son of Mahmet, astrologer, 325*b*.
Akantz (ականց) monastery, 95*a*.
Akhbor (ախբոր), child of Yeḷsaber, 18*b*.
Akhlat, a physician, cited, 332*b*, 333*a*.
Akhratin. *See* Khôdjaf.
Akob (ակոբ, *i.e.* Jacob), son of Thoros, 59*a*.
Akori *or* Arkuṛi, at the foot of Great Masis, 256*b*.
Akṛib (ակռբոյ), Church of Theotokos in, 21*b*.
Akyndus *or* Akindynus in Persia, 172*b*.
Aḷa (աղա) Mir, 191*b*, 193*b*.
Aḷadschan (աղաջան), parent of Khanphar, 36*b*.
Aḷan (աղան), owner of MS., 18*b*.
Aḷasôr (աղասօր), village in Ararat, *i.q.* Ḷrkh town.
Aḷawêlin (աղավելին), Paron, owner of Gospel in 1582, 36*b*.
Albanians of the Caucasus, history of, by Moses Kalankatouatzi, 292*b*.
Aḷbratz (աղբրաց), mother of Têr Wardan, 58*b*.
Alexan, Têr, monk of Sanahin in 1660, 302*b*.
Alexander, m. in Thrace, 175*b*.
Alexander, 176*a*.
Alexander, history of, by pseudo-Kallisthenes, abridged, 277*a*.
Altzi Davith (ալըցի դաւիթ) of Tiflis, 267*a*.
Alexander Catholicos in 1711, his petition for alms, 352*a*.
Alexander Catholicos of Waḷarshapat in 1707, Bull of, 266*a*.
Alexander, in Bull of 1698, 265*b*.
Alexander, aphorisms of, 336*b*.
Alexander and Antonina, 178*b*.
Alexander of Rome, 177*b*.
Alexander and Zeno, 176*b*.
Alexander, Patriarch of Constantinople, 172*a*.
Alexander of Egypt, under Julian, 179*b*.
Alexianus *or* Alexius, the voluntarily poor, 208*a*, 210*b*.
Alexianus, 176*a*.
Alexianus, brother of Sargis, 21*a*.
Alexianus, nephew of Hohannês, 31*b*.
Alexianus, history of, 222*b*, 288*a*.
Alexianus, a song of him by Nakhash *or* Naḷash, 281*a*.
All Saints, Feast of, 172*b*.
Alphabet, Armenian, compared with Ethiopic and Pali, 354*b*.
Alphabets of seventy-two races, 321*b*.
Alphabets, collection of, from Crete, 328*b*.
Aḷthamar (աղթամար), see of, in canton of Rhĕshtuniq, 24*b*.
Althoun (ալթուն), wife of Nauroz, 168*b*.
Altzi Asatour (ալցի ասատուր) of Tiflis, 267*b*.
Aḷupish (աղուպիշ), brother of Nerses, 35*a*.
Aḷuth (աղութ), wife of Amin Atin, 166*a*.
Aluwanq *or* Albanians of the Caucasus, 193*b*.
Alypios Stylites, 173*a*.
Amasia, Amir Towlath of, 316*a*, 318*a*.
Ambakum, Prophet, 173*a*.
Ambrose of Milan, 173*b*; cited, 204*a*.
Amestus, m. in Persia, 172*b*.
Amida, destruction of, by Kavat *or* Kout, King of Persia, 171*a*.
Amin, headman of village, 31*b*.
Amin Atin (ամին ատին), male name, 166*b*.
Aminatin (ամինատին), his vineyard, 31*b*.
Amir, proper name at Tiflis, 267*a*.
Amir, a noble, 140.
Amir, name of a relative of Amŭr Khér, 55*a*.
Amir Avag (ամիր աւագ), father of Jeremiah the scribe, 168*b*.
Amir Dschan (ամիր ջան), brother of Fra Petros, 160
Amir Khan, brother of Fra Petros, 160*a*.
Amir, Paron, 56*a*.
Amir Towlath (տովլաթ), physician, his works, 314 ff.
Amirdat, a deacon, of Shahbun, 160*a*.
Amirdjan (ամիրճան), father of Melqon, 214*b*.
Amirdat (ամիրդատ), father of Fra Petros, 160*a*.
Amirdôlu (ամիրդօլու), *wanq* in Bitlis, 197*a*.
Amith, Israel of, an illuminator, 41*a*.
Ammianus, acts, 170*b*.
Ammon and forty women, acts, 170*b*.
Ammon in the Thebaid, 177*b*.
Ammon *or* Amon, Father of the Desert, tale of, 211*b*.
Ammonian Canons, 1, 2, and *passim*. (*See* Gospels.)
Amphilochius of Iconium, 172*b*.
Amphirios *or* Amphiriqos of Lydia, 176*b*.
Amos, Prophet, 175*b*.

Amos, Abba, life of, 212*a*.

Amsterdam, Armenians at, in 1711, 352*a*.

Amsterdam, Armenian church at, list of the Armenian books there, 354*a*.

Amŭr Khêr (ամըրխէր), owner of lectionary, 55*a*.

Anabêk, personal name, 167*b*.

Anahite, her feast transferred to Virgin Mary, 170*a*.

Anania Wardapet of Sanahin, his works, 341*a*.

Ananiah of Shirak, his autobiography, 327*a*; mathematical work, 328*a*; a prayer of, 244*b*.

Ananiah Wardapet's homily on Peace, 258*a*.

Ananias and comrades, 174*b*.

Ananias, Ap. and m., 171*b*.

Anashelintz (անաշելլենց) Davith, of Tiflis, 267*a*.

Anastasia, m. in Rome, 172*a*, 173*b*.

Anastasius Sinaita, prayers of, 244*a*.

Anastasius, Persian monk under Heraclius, 174*b*.

Anatolia, acts, 170*a*.

Ancyra, MS. bound there in 1586, 271*a*.

Ancyra, canons of, 151*b*.

Andreas, m. under Cabalinus, 172*a*.

Andreas, Têr, in 1634, 320*b*.

Andrew, a general, acts of, 170*a*.

Andrew, Ap., 173*a*.

Andrew of Lampsacus, 178*b*.

Andronicus and Athanasia, 175*a*, 224*b*.

Andronicus and Tarachus, 171*b*.

Anebestus, m. in Persia, 172*b*.

Anictus, 179*b*.

Anifa or Anif (անիֆ), mother of Lazar, 38*b*.

Aniketus, acts of, 169*b*.

Ann, Queen, her accession, 218*b*.

Anna, sister of Martiros, 108*b*.

Anna, mother of Melqon, 214*a*.

Anna, sister of Mesrop, 44*b*.

Anna, mother of Cyril of Gortyna, 178*b*.

Anna, wife of Jeremiah the scribe, 168*b*.

Anna and Joachim, 179*b*.

Annunciation of B.V.M., 174*a*, 177*a*.

Anoysh of Thessalonica, 177*a*.

Anthimus of Nicomedia, acts, 170*b*.

Anthipas of Pergamum, 177*a*.

Antichrist *or* Nern (Neron), history of, by Agathangelus, 279*a*.

Antioch, virgin martyrs at, 177*b*; miracles there, in the Convent of Virgins, 173*a*, 212*a*, 219*a*, 221*b*.

Antiochus, physician of Sebastia, acts, 170*a*.

Antonina and Alexander, 178*b*.

Antonina of Nice, 178*a*.

Antoninus in Surana, 172*b*.

Antoninus of Alexandria, 180*a*.

Antonius and Kronides, 171*b*.

Antony, hermit, 171*b*, 174*b*, 207*b*, 208*a*, 210 ff., 222*a*, 294*a*.

Antony Nicholas, 353*b*.

Apaldschalil (ապալչալիլ), an astrologer, author of a work *Djažêshafay* (ճաժէշաֆայ), 325*b*.

Apamea *or* Priwaḷ in Surana, 172*b*.

Apauray *or* Abba Uray, life of, 211*b*.

Aphorisms, a collection of, 336*b*.

Apocalyptic treatise on the end of the world, 153*a*.

Apolinus of Sardis, 179*b*.

Apollonius (Palinas) on the watches of day and night, 325*b*.

Apollonius under Diocletian, 173*b*.

Apologues of Basil the Moralist, 258*b*.

Apostles, missions of, 10*a*.

Apostles, Twelve, Feast of, 179*a*.

Apostolic canons, 151*a*.

Apsaeus, deacon in Persia, 173*b*.

Aptên (ապտէն), father of Khassan, 3*b*.

Aputatis (ապուտատիս), an astrologer of Baghdad, 325*b*.

Aqath (աքաթ), son of Spantiar, 56*a*.

Aquilina at Bibliopolis in Palestine, 178*b*.

Arab slaughter of Greek martyrs in Armenia, A.D. 811, 171*a*.

Araens of Egypt, 173*b*.

Arakel *or* Aṛaqel, Archbishop of Siunik, author of rite of ordination, 70*b*, 90*b*; homilies of, 198*b*.

Aram, month of, 81*a*.

Aṛan (առան), wife of Hithum, 59*a*.

Araqeal, monk of Jerusalem, 25*b*.

Aṛaqel Wardapet, anthem or canticle by, 122*a*, *b*.

Aṛaqel (առաքել), brother of Johan, 71*b*.

Aṛaqel, monk of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.

Aṛaqel, child of Martiros, 108*b*.

Araqel Wardapet, author of a chronicle of the Armenian patriarchs and kings, 201*b*.

Araqel Wardapet, his hymn to B.V.M., 181*a*.

Aṛaqel, personal name, 168*a*.

Aṛaqel of Tiflis, 267*a*.

Aṛaqel of Siuniq (*or* Siunik), nephew of Gregory of Tathev, his works, 341*b*.

Aṛaqelentz (առաքելենց) Djan, a witness to a gift, 32.

Archers, race of, *i.e.* Tartars, ravage Armenia in A.D. 1295, 17*a*; oppress Armenia and Iberia in 1321, 23*a*; desolate Armenia in 1347, 9*a*.

Archippas under Nero, 173*a*.

Ardabil, Abraham of, 175*a*.

Ardalon under Maximin, 177*a*.

Ardsan (արձան), Questions of, 190*b*.

Ardzik (արծիկ), a city opposite Dẓowak, 278*a*.

Aṛestios of Tyana, 179*b*.

Arethas *or* Khareth and 10,200 mm. under Domnas Dschhut, King of Nengrana, 172*a*.

Arev (արև), son of Spantiar, 56*a*.

Argelan (արգելան) monastery, Church of Virgin and Holy Cross there, 59*b*.

Argonauts, 172*b*, 220*b*.

Arhaqel Wardapet, magical prayer for Simaon, 76*b*.

Arhaqel *or* Aṛaqel, poems of, 269*b*, 278*a*, 279*a*, 282*a*, 283*b*.

Ariadne, m., 171*a*.

Arianus under Diocletian, 173*b*.

Aristaces, author of an anthem on repentance, 119*b*.

Aristaces Rhetor, his glossary, 306*b*.

Aristaces on grammar and art of composition, 309*a*.

Aristaces Wardapet of Harberd, owner of ritual, 75*b*.

Aristocles (*or* Aristotle), 179*a*.

Aristotle, Precepts of, 228*a*; cited in an astrological work, 325*b*; cited in magical treatise, 323*a*; cited, 332*a*.

Arithalas of Persia, 173*b*.

Ark of the Covenant, history of, 220*b*; Feast of, 179*a*, 180*a*.

Arkhwêli, Thouraki sect in, 263*b*.

Arḷni (արղնի), a monastery of High Armenia in 1700, 111*a*.

Arḷuth, nephew of Sargis the scribe, slain by the Georgians in Haḷbat, 302*a*.

Arḷuth (արղութ), brother of Sargis the scribe, 302*a*.

Armenia, prayer for, 82*a*.

Armenian feasts, 173*b*.

Armenian Hymn-book, notice of Paris MS. of, 303*b*.

Armenian Little Era, 35*b*.

Armenian martyrs slain by Tartars in A.D. 1018, 178*b*.

Armenian printed books, list of, from the year 1567, 354*b*.

Armenians oppressed in 1402, 38*b*.

Arn, Baron of, letter to Marquis de Villeneuve, 79*b*.

Arpiasus, a physician, 332*b*.

Arsacids, lament for, by Moses Rhetor, 173*a*.

Arsen, ascetic, 178*a*.

Arshag Tchobanian, his French versions of Armenian songs, 285*a*.

Arshak and Shapuh, 296*b*.

Arshak, King, 173*a*.

Arshakuan destroyed by Nerses I., 296*b*.

Artamet (արտամետ), a village in canton Tosb (տոսբ), Stephen of, 222*a*.

Artavaz, King of Armenia, legend of, 169*b*.

Artemas *or* Artemius under Julian, 172*a*.

Artemon in Laodicea, 177*a*.

Artsiburi or Preliminary Fast, 190*b*.

Artzakh (Dizaphayt) slain in Armenia by Hazranq the Hun, 176*b*.

Arulios, Bp. and miser, 221*b*.

Aruthin ti Djordji, letter to London in 1674, 352*a*.

Aruthiun (արութիւն), Tiratzu, owner of Psalter, 48*a*.

Aruthiun of Tiflis, 267*a*.

Aruthiun (արութիւն) of Tiflis, 267*a*.

Arzou (արզու) Khan, son of Hadjath, 271*a*.

Asaph, psalmist, 175*a*.

Asar Aḷan (ասարաղան), 315*a*.

Arzukhan *or* Arzuqan (արզուքան), a steward of a convent, 194*a*.

Arzrum *or* Erzeroum, astrological works there, 320*a*.

Asar, name of an Armenian physician, 329*a*; treatise of, 342*a*.

Asat, translator of story of Jovasaph and Baralam, 180*a*.

Asatur (ասատուր), brother of Jeremiah, 168*b*.

Ascalon (Asklay), m. in Thebaid, 178*a*.

Ashmut (աշմուտ) Khodjay, 56*a*.

Ashot Bagratuni, king in ninth century, 178*a*.

Ashot, son of King Sembat, his dialogue with Eznak, 190*b*.

Ashûkh Qôtchêk (աշըխ քօչէկ), Wanetzi, song of the Virgin by, 283*a*.

Aslamaz (ասլամազ), son of Hauthantil, in 1649, 264*a*.

Aslan Pêkintz Gaspar (ասլան պէկինց գասպար) of Tiflis, 267*a*.

Aslay (ասլայ), daughter-in-law of Hithum, 59*a*.

Asmarn, child of Hadjath, 271*a*.

Aspahan (Ispahan), Mesrop of, A.D. 1618, 13*b*.

Aspahan *or* Shôsh, 44*a*.

Asterius under Diocletian, 172*a*.

Astius under Trajan, 178*b*.
Astḷablur slain by Hazrauq the Hun, 176*b*.
Astler, Thomas, owner of MS., 287*a*.
Astrological tracts, 154*a*, 318 ff., 343*a*, *b*, 344*a*, *b*.
Astuadzatur (ա̅ծատուր), son of Khoudja Sargis, owner, 6*b*.
Astuadzatur (ա̅ծատուր), scribe of Gospel A.D. 1317, 20*b*.
Astuadzatur, Bp., A.D. 1562, 21*a*.
Astuadzatur, son of Memar Murat, 26*a*.
Astuadzatur, son of Spantiar, 56*a*.
Astuadzatur, binder of MS. of 1589, 122*b*.
Astuadzatur, pr., of 1740, 230*b*.
Astuadzatur of Sebastia, his acts in 1709, 181*b*.
Astuadzatur, son of Amin Atin, 166*a*.
Astuadzatur, abbot of Wahan Shinu *wanq*, in Baberth in Khakhtiq, A.D. 1520, 140*a*.
Astuadzatur, monk of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Astuadzatur Wardapet in 1662, memorial of, 247*b*.
Astuadzatur copies inscription of Tarsayidj, A.D. 1254, 295*a*.
Astuadzatur, in Bull of 1698, 265*b*.
Astuadzatur, Patriarch of Jerusalem, Bull of, 1649, 264*a*.
Astuadzatur, scribe of a medical MS., 331*b*.
Astuadzatur Pêrpêr *or* Berber, in London, 352*a*.
Atcher (աչեր), Laird of Rhĕshtuniq, 24*b*.
Aternerseh of Rome, son of Probus, acts of, 170*b*.
Athá Bêk (աթաբէկ), brother of Sargis the scribe, 302*a*.
Athadjan (աթաճան), father of Nicolaus, in 1693, 180*b*.
Atham (աթամ), son of Ḷara Khan, 193*b*.
Athanagines of Sebaste, 179*b*.
Athanas, Têr *or* Sir, of Kars, 168*a*.
Athanasia, 175*a*.
Athanasius, 171*b*.
Athanasius of Seleukia, acts, 170*b*.
Athanasius and Cyril, 174*b*.
Athanasius and Ephrem, their confession, 212*a*.
Athanasius, Patriarch of Alexandria, prayer to Theotokos, 150*b*; canons of, 151*b*; his account of the Image of Christ in Beyrout, 221*b*.
Athanasius on equality of Son with Father, 211*b*.
Athanasius, his Questions and Answers, 189*b*.
Athanasius on the Psalms, 188*a*.
Athanasius elected Jacobite Patriarch, 177*a*.
Athanasius, Patriarch of Syria, 177*a*.
Athanés, Têr, monk of Sanahin in 1660, 302*b*.
Athenodorus under Diocletian, 173*a*.
Athenogenes, acts of, 169*b*.
Atish (ատիշ), a village, with Church of St. Karapet and St. Sargis, A.D. 1604, 71*b*.
Atom, Patriarch of Van in 1506, and Abbot of Warag, 107*b*.
Atom, father of Avetiq, 31*a*.
Atom, acts of, 170*a*.
Atom, captain and saint, Church of, in Soḷadz, 35*b*.
Atom (ատոմ), the monk of Akṛib, 21*b*.
Atur (ատուր), owner of Gospels, 9*a*.
Aucher, P. Baptist, treatise on theology, 205*b*.
Augustine, cited, 204*a*.
Augustine Wardapet, his tract in favour of the Pope of Rome, 340*a*; his commentary on the Hexemeron of Basil, *ibid*.
Aushin (աւշին), King of Armenia in 1312, 95*a*.
Aushin (աւշին), Lord of Koṛikos, brother of King Hethoum I., 14*a*.
Aushin, Lord of Kanitch, his poem on Gregory, Bp. of Anavarz, 290*b*.
Autonomus, Bp. in Bithynia, acts, 170*b*.
Auxentius, m. on Mt. Sur, 174*b*.
Avag (աւագ) of Tiflis, 267*b*.
Avag, new martyr of 1390, 175*b*.
Avan (աւան) of Tiflis, 267*b*.
Avanintz of Qanaradsch Gôgin (աւանինց քանարաջի գօգին), of Tiflis, 267*a*.
Avantz (աւանց) in Van, Zacharia, monk of the Convent of John Bpt. and Gregory Illuminator there, 239*b*.
Avdůlên (ավդըլէն), owner of MS., 294*a*, 297*b*.
Avetiq, an illuminator, 41*a*.
Avetiq, a monk and scribe, 31*a*.
Avetiq, scribe of the year 1362, 248*b*.
Avetiq, son of Haruthiun, 249*a*.
Avetiq Paḷtasarean, translator of a *clavis lunae*, 343*b*.
Avetiq, male name, 244*a*.
Avetiq (աւետիք), scribe of Haḷbat, A.D. 1484, 25*b*.
Avetiq, a monk, 122*a*.
Avetiq, an owner of MS., 70*a*.
Avetis, male name, 168*a*.
Avetis (աւետիս) of Tiflis, 267*a*.
Avetis, Bp. of Haḷbat, nicknamed Khôshamat, 302*a*.
Awet Sethean (ավետ սեթեան), note by, 42*a*.

Ayithal and Joseph, fragments of their *Acta*, 238*b*.
Aykun (այկուն), daughter of Johan, 71*b*.
Aymeliq (այմելիք), kinsman of Atcher, 24*b*.
Aythala in Persia, 173*b*.
Aytin (այտին), son of Paḷtásar, 193*b*.
Aza, deacon of Jacob, in Persia, 176*b*.
Azaria of Ispahan, his Little Era, 164*b*.
Azaria of New Julfa, his era, 229*b*. (*See* Little Era.)
Azat (ազատ, *i.e.* noble), father of Aṛan, 59*a*.
Azius *or* Aza under Diocletian, 173*a*.
Aziz (ազիզ), sister of Thoros of Drazark, 18*a*.
Azymes, use of, 258*a*.

Babên (բաբէն) of Tiflis, 267*a*.
Babên Petros (բաբէն պետրոս), son of Paron Safar, 23.
Babert, 321*b*.
Baberth (բաբերթ), a name of the canton Khakhtiq, 140*a*.
Babôintz Êsdatên (բաբօինց էսդատէն) of Tiflis, 267*b*.
Babylas of Antioch, acts, 170*b*.
Babylas and ninety-four disciples, 179*a*.
Baccalaureate of the Wardapet, 197*a*.
Bacchus the younger, 173*b*.
Bacchus, an Arab in Jerusalem, 173*b*.
Bachtisoes (Abdishav) in Persia, 178*a*.
Bagdad, Sarkis of, 353*b*.
Bagdad (Paḷtat), 323*a*.
Bagdat built by Dschafar, 178*a*.
Bagrat, physician, 316*b*.
Bagratide and Cilician kings, list of, 354*b*.
Balasan, name in Tiflis, 267*b*.
Baḷêsh *or* Bitlis and *wanq* of Amirdôlu there, 197*a*.
Baḷkal Khoutininq (բաղկալ խուտինինք) of Tiflis, 267*a*.
Baḷtasar, m., executed by Amir Yusuf, 166*b*.
Balu (բալու), canton of Armenia, 31*a*.
Banam (բանամ), mother of Wêlidschan, 44*a*.
Banerges (բաներգէս, *i.e.* Boanerges), binder of MS., 160*a*.
Baptism, fragment of homily on, 88*a*.
Baptism, rules for, by various Armenian Fathers, 80*a*.
Baptism, rite, fragment of, 17*a*.
Baptismal rites of Armenian dissenters, 262*a*.
Barachias and Jonah, 176*a*.
Baralam and Josaphat, 224*a*.
Barath Phasôn (բարաթ փասօն) of Tiflis, 267*a*.
Barbara (Waṛwaṛia) and her tower, 173*a*.
Barbashemius and sixteen disciples in Persia, 178*b*.
Bari . . tar, Khodschay, of Tiflis, 267*a*.
Barkusht *or* Barkushat (բարկուշա) in Phaytakaran, 295*b*.
Barlaam in Antioch of Syria, 173*a*.
Barlam *or* Baralam and Josaphat, history of, set in metre by Aṛaqel Wardapet in 1434, 278*a*.
Barnabas, Ap., 178*b*.
Baronian, Rev. S., owner of MS., 7*b*, 22*a*, 27*a*, 60*a*, 304*b*; on John the Bishop, 13*b*.
Barsel (Basil), a scribe of Drazark, 18*a*.
Barseḷ (բարսեղ, *i.e.* Basil), scribe of a ritual, 71*b*.
Barseḷ (Basil), Bishop of Gori in 1588, rebinds a menologium, 166*a*.
Barsḷ (բարսղ, *i.e.* Basil), scribe, A.D. 1305, 47*a*.
Barsḷ (բարսղ), brother of Memar Murat, 26*b*.
Barsuma of Edessa, 173*b*.
Barsuma of Melitene, 174*b*.
Bartholomew, relics of, 173*a*, 175*b*.
Bartisha, m. under Shapoh Sabur, 172*a*.
Basil of Caesarea, 174*a*; fragment of his life, 238*a*; commentary on his Hexemeron by Augustine Wardapet, 340*a*; commentary on the Psalms, 188*a*; prayers for sealing a tomb, 70*b*; notice of, 171*b*; canons of, addressed to Akiḷiqos (? Amphilochius), 149*b*, 151*b*, 253*a*; prayers for Feast of Transfiguration, 52*a*.
Basil the Moralist, apologues of, 258*b*.
Basil Wardapet of Hamith, 39*a*.
Basil Wardapet, scribe of A.D. 1613 in Bitlis, 197*a*.
Basil and Gregory, dialogue of, 271*b*.
Basiliscus of Amasia, 178*a*.
Basiliscus, Bp. of the Chersonese, 176*a*.
Basiliscus, 175*b*.
Basilissa (Basilida), acts, 170*b*.
Basilius, Bp. of Amasia, 177*b*.
Basimus in Persia, 176*b*.
Bassa and her sons, acts of, 170*a*.
Bassus, m., 174*b*.
Batas, a Persian of Pirgam, 177*b*.
Bayram (բայրամ), brother of Sargis the scribe, 302*a*.
Bazra, port in Persian Gulf, 353*a*.
Bêkis (բէկիս), aunt of Malqum, 194*a*.
Beknaḷ (բեկնաղ), sister of Malqum, 194*a*.
Benedict of Rome, abbot, 176*a*.
Benediction, forms of, 258*b*.
Benediction of Waters, 172*b*.

Benjamin, 177*a*.
Beraea, George of, owner of MS. in 1849, 199*b*.
Bêrêq (բէրէք), Paron, father of Sargis the scribe, 302*a*.
Beroea (բերիոյ), MS. found in, 90*a*.
Bêrôn (բէրօն), of Tiflis, 267*a*.
Berthak (բերթակ), a monastery in Baberth, with Church of Theotokos and Illuminator, 166*a*.
Bêžan (բէժան) of Tiflis, 267*a*.
Bianoros of Pisidia, 179*a*.
Bias, aphorisms of, 336*b*.
Bidzinên (բիծինէն), name of boy, 267*b*.
Bithynia, volcanic eruption in, A.D. 715, 222*b*.
Biuriton *or* Berutus, Image of Christ there, by Athanasius, 221*b*.
Blasius of Sebaste, 175*a*.
Bonifacius of Rome, at Tarsus, 179*a*.
Boray (Ebora *or* Biurea) in Persia, 172*b*.
Borromeo, Cardinal Carolus of, his spiritual testament, 78.
Bort (բորտ), district around Qêthivanq, 295*b*.
Brasô Zalin (բրասօ զալին) of Tiflis, 267*a*.
Breviary, 160*b*, 161*a*, 163*b*, 164*b*; fragment of, 81*b*, 245*a*; chants of, 184*a*; commentary on, 68*a*.
Brigitta, St., her indulgence and rosaries, 79*a*.
Bubaqir (բուբաքիր), father of Abdal, 95*b*.
Bŭdschin (ըրջնոյ), a fortress in the canton Nig, 295*b*.
Bulls of Armenian Patriarchs, 264 ff.; addressed to Têr Grigor, *ibid*.
Burthel (բուրթել), King of Kings, 59*b*.
Burthesh (բուրթեշ, ? բուռթէլ Burthel), a ruler in Siunik, 23*a*.
Business notes in a MS., 353*a*.
Bzuniq, called Khlath (բզունեաց խլաթ), 35*a*.

Cabbalistic treatise on the names of God, 307*a*.
Cacciaturus Arachiel, Vatican missionary in Poland, 346*a*.
Caesar, Latin rite of consecrating a Caesar, 62*b*.
Caesarea. *See* Minas.
Calcutta, 218*b*; in records of an Armenian suit, 353*a*.
Calendar with prognostics and warnings for each day, 345*a*.
Calendar, Reformed, tract on, by Stephanus Stephanean, 346*a*.
Calendarial tables, 139*a*, 161*b*, 162*a*, 319*b*, 343*a*, 344*a*; by Têr Martiros, 182*a*.
Calends, Cyril on, 319*b*.
Calends, Proclus on, 227*b*.
Callinicus of Gangra, 173*b*, 179*b*.
Callistratus, m. in Rome, 171*a*.
Canon of the Armenian Scriptures, 257*b*.
Canon law, 149 ff.
Canons of the Armenian Church, a selection of, 247*b*, 252*b*, 254*a*.
Canons, Apostolic, 151*a*, 252*b*.
Canons, deutero-Apostolic, 151*a*.
Canons of Gregory the Illuminator, 91*a*, 251*a*.
Canons of Ammonius, rhapsody of Nerses the Graceful on, 33*a*.
Canticles or *manrusmunq*, 83*a*, 85*b*; the names of their authors, 112 ff.
Capitolina and Herodia under Diocletian, 172*a*.
Carpianus, letter of Eusebius to. *See* Gospels.
Carpus and Papylus, 171*b*.
Caspar, scribe of 1600, 252*a*.
Cassiana, wife of Melampius, 172*b*.
Catharine, Tsarina of Russia, Bull of Lucas Catholicos addressed to, 268*a*.
Catharine of Alexandria, 176*b*.
Catholicos, election of Kirakos in A.D. 1440, 301*b*.
Cauldron given to Church for *matał* or sacrificial meal, 32.
Causes, the Book of, retranslated by Stephanus of Lemberg, 202*a*.
Cecilia in Rome, 173*a*.
Celestina *or* Kalestinea, m., 171*b*.
Celsus under Maximin, m., 171*b*.
Cephas and Apollos, 171*a*.
Ceremonies of Armenian Church, tract on, 255*b*.
Chahnazarian, G. V., editor of Moses Kalankatouatzi, 292*b*.
Charistos and Mariam, history of, 222*b*.
Chariton (Qaritinea) and the holy eunuch, 173*b*, 175*b*.
Chariton, acts of, 171*a*, 223*a*.
Chinapatam (Činifathay, չինիփաթայ), in India, MS. written at, 218*a*.
Christina of Tyre (Tarsus), acts of, 179*b*; history of, 225*a*.
Christmas, its mystery, 174*a*.
Christmas Eve, discourse upon, 174*a*.
Christophorus under Decius, 178*b*.
Chrysanthus under Numerius, 172*a*.

Chrysostom, 171*b*; on Matthew, fragment of, 187*a*; on the Psalms, 188*a*; on the Lord's raiment 222*a*; relics of, 174*b*.

Church of Theotokos and Illuminator at Berthak, 166*a*.

Church of the Forty Martyrs, built in Sebastia in A.D. 329, and destroyed A.D. 1386 by Lat Purḷan, 182*b*.

Chronicle, Armenian, from A.D. 1 to 1791, 304*a*.

Chronicle from the Flood to the year 551, 290*b*.

Chronology from year A.D. 1076 to 1270, 291*b*.

Chronology from Adam up to the year 1064, 291*b*.

Chronology of the Crusading epoch, 290*b*.

Chronology of the years 1064–1520, 227*a*.

Chronology down to the year 1405, 251*b*.

Chronology of O.T., 258*a*.

Cilician kingdom, chronologies of, 290*b*, 291*a*, 292*a*.

Cirbied, Shahan, tracts of, 353*b*.

Circumcision, Feast of, 174*b*.

City of Bronze, tale of, 270*a*, 277*b*, 281*b*, 287*b*.

Clarke, Dr. A., his collection of Oriental MSS., 91*b*, 203*b*, 225*b*.

Claudia and Papias, 175*a*.

Claudian, m., 175*a*.

Claudius under Diocletian, 172*a*.

Clavis festorum, 8, 182–186.

Clement, Patriarch and m., 173*a*.

Clement, Bp. of Ancyra, 174*b*.

Clement, Pope, history of, 219*a*.

Clement, Pope, A.D. 1515, his Bull of Indulgence, 79*a*.

Clement XI., A.D. 1714, his Bull of Indulgence, 79*a*.

Cleonicus (Kalinkus), 175*b*.

Codratus of Nicomedia, 177*b* (*bis*).

Coif of B.V.M., 179*a*.

Colluthus *or* Kuluth of Bethsaida, 178*a*.

Colonia, canton of, ravaged by Sôfi in 1501, 105*b*.

Colossae, martyrs at, under Nero, 173*a*.

Commanville, Abbé de, his *Histoire de tous les Archevêchés*, 304*a*.

Compendia, list of Armenian, 351*b*.

Conciliary of Armenian Church, 150*b* ff.

Confession, homily on, 192*b*; formula of, by Wardan Wardapet, 198*a*, 217*b*, 245*b*; homily on, by Gregory of Dathev, 198*a*.

Conon under Decius, 175*b*; of Sur, in Edessa, 175*b*.

Constantine the Great, history of his conversion, 300*b*, 174*a*.

Constantine and Helena, 178*a*.

Constantine and Tiridates, legend of, 175*b*.

Constantine Caballinus, 172*a*, 173*a*.

Constantine Catholicos, encyclical and canons of, 299*b*.

Constantine, Emperor, on prohibited degrees, 152*a*.

Constantine, a scribe, 306*b*.

Constantinople shaken by earthquake in A.D. 715, 222*b*; under the emperor Leo, 172*a*.

Constantinople, canons of, 151*b*.

Constantinople, list of Patriarchs of, 290*b*.

Constantius, Patriarch, A.D. 1321, 23*a*.

Constantius, owner of codex, 10*b*.

Cornelius, centurion, 175*b*.

Cornelius in Nicea, acts, 171*a*.

Cosmas and Damian, 172*b*, 176*a*, 179*a*.

Coshpar and Paul, 172*b*.

Creation, discourse on the Six Days of, 176*a*.

Creed, form of, 81*b*.

Crescentii arx, in Roman rite of consecrating an emperor, 62*b*.

Crescentius of Smyrna in Lycia, 177*a*.

Cretan martyrs under Decius, 173*b*.

Crete *or* Krete, alphabets of seventy-two races brought thence, 321*b*.

Cross, made of cypress-wood, 191*a*.

Cross, Invention of, by Cyril or Judas, 178*a*, 219*b*; Feast of, in Jerusalem, 170*b*, 171*a*; Apparition of, 177*b*.

Cross of Thadéos, in village of Soḷadz, 35*a*.

Crucifix, history of, 216*b*.

Crucifixion, testament of the, 230*a*.

Cryptograms of Arabic alchemists, 328*b*. (*See* Symbolic writing.)

Curopaltes in Persia, 177*a*.

Cycles, six, of 1000 years, 321*b*.

Cyprian, Bp., and Justina, 171*b*.

Cyrenia in Cyprus, 175*b*.

Cyriacus and Parasceve, life of, 220*a*.

Cyriacus (Kirakos), m. under Theodosius, 171*b*.

Cyril, a foreigner in Gladsor, 23*a*.

Cyril, a Jew of Gortyna named Judas, 178*b*, 179*b*.

Cyril of Alexandria, 171*b*, 174*b*; his scholia, &c., 340*a*, 341*a*; on Kalends, 319*b*; at Council of Ephesus, 204*a*; canons of, 150*a*.

Cyril of Jerusalem, 176*a*; life of, 219*b*.

Cyril, a Jew named Judas, history of, 219*b*.
Cyrma and Matrona, 172*b*.

Dalmatius, soldier and abbot, 180*a*.
Damian and Cosmas, 172*b*.
Dambouratch Aslan (դամբուրաչի ասլանի) of Tiflis, 267*b*.
Dambouratchi (դամբուրաչի) of Tiflis, 267*b*.
Danastus of Bulgaria, 175*a*.
Danêl *or* Daniel, son of Paron Nerses, 39*a*.
Daniel Wardapet, panegyric of Mkhithar of Medzoph by, 175*a*.
Daniel's commentary on the Psalms, 188*a*.
Daniel, Prophet, 170*a*, 176*a*.
Daniel Stylites, 173*b*.
Darbasen, King, tale of, 270*a*, 281*b*, 287*b* (also entitled: "Story of the Peasant and the Acre," or "Of the Youth and the Maiden").
Daria *or* Dareh, wife of Chrysanthus, 172*a*.
Darphin (դարփին) Aruthiun of Tiflis, 267*a*, *b*.
Dasius, acts of, 224*b*.
Dasius of Rhodostola, 173*a*.
Datem (դատեմ), Monastery of Theotokos in, 75*b*.
Datkantz (դատկանց), a witness, 32*a*.
David, Sahib, business letters of, 352*a*.
David, a Rhetor of Gladsor, A.D. 1321, 23*a*.
David and Romanus in Russia, 179*b*.
David Catholicos in 1607, 44*b*.
David, Bishop of Holy Cross, A.D. 1460, 31*b*.
David of Zêytun (Zeitoun) plagiarizes Lukas Wardapet of Keḷi, 254*b*.
David of Sebastia, in A.D. 1676, acts of, 180*a*.
David, canticle by, on martyrs, 119*b*.
David, King of Israel, history of, 217*a*.
David, son of Arzukhan, 194*a*.
David Wardapet of Geḷardi *wanq*, 168*b*.
David of Dwin, 176*b*.
David and Gorgen in Armenia, 178*a*.
David and James, Feast of, 173*b*, 183*a*.
David, philosopher, his Definitions written in 1618, 307*b*.
David and Stephanus, Wardapets oppressed by Shah Suleman in 1670, 298*a*.
David, Arch-lord, 264*b*.
David Invictus, 226*b*, 307*a*; his work against Pyrrho, 246*b*, 337*a*; of the same, the tract: "All evil is punishable," 337*a*; on Psalms, 188*a*.
David, monk, of Theḷeni, 16*b*.
David, a friar, 21*a*.
Davith, grandsire of Atom, 21*b*.
Deguignes' *Histoire des Huns*, cited, 89*b*.
Deipara, translation of, 170*a*.
Deḷdzun (դեղձուն), sister of Mesrop, 44*b*.
Deḷi (դեղի), physician, 316*b*.
Demetrius, a deacon, 179*a*.
Demetrius of Thessalonica, 172*a*.
Demons miraculously routed at Jerusalem, 176*b*.
Demophilos, pseudo-Dionysius' letter to, 201*b*.
Demosthenes, aphorisms from, 336*b*.
Denzinger, *Ritus Orientalium*, 74*b*.
Descent into Hell, homily on, 176*b*.
Desert, Fathers of, a collection of their sayings, 207*a*, 209 ff.
Didyma and Theodora, 178*a*.
Didymus of Laodicea, acts, 170*b*.
Diodorus *or* Theodorus and Serapion, 175*a*.
Diogenes, aphorisms from, 336*b*.
Diomedes, physician, acts of, 170*a*.
Dionysius of Lampsacus, 178*b*.
Dionysius Thrax, commentary on, by Isaiah, 307*b*.
Dionysius, his commentary on the Psalms, 188*a*.
Dionysius Areiopagita, 171*b*; his works revised by Stephanus of Lemberg, 200*b*; history of, 201*b*.
Dioscorides, 316*b*; of Lycia, 174*a*.
Dioscorides of Smyrna, 177*a*.
Dioscorus, saint of Armenian Church, 199*a*.
Directorium of Church rites, 182*a*; of A.D. 1630, 183*b*; of Shosh, 184*a*.
Dius of Antioch *or* Constantinople, 179*b*.
Divination, a treatise on, 348*b*.
Divination by sand (*Ramel*), 346*b*.
Diwan Shalwên (դիվան շալվեն) of Tiflis, 267*a*.
Djalal (ճալալ), Khodjay, a witness to deed-of-gift, 31*b*.
Djalalios *or* Djalinos (? Galen), *haqim* or physician, his medicine-book, 320*a*.
Djalalis (ճալալիք) ravage Armenia, 110*a*.
Djan (ճան), Aṛaqelentz, a witness, 32*a*.
Djan (ճան), father of Têr Gregory, 193*b*.
Djanipêk (ճանիպեկ), father of John the scribe, 214*b*.
Djardjar (ճարճար) of Tiflis, 267*a*.
Djêṛah (ճեռահ) Asar, son of Khodjay Parkhutar, physician, 315*a*.
Djihan Shah. *See* Tchhanish.

Djongodertzin (ճոնգոդերցին) of Tiflis, 267*a*.
Djoshlin (Jocelyn, ճոշլին), physician, 316*b*.
Djŭhan (ճըհան), mother of Sargis, 108*b*.
Dôlwath (դօլվաթ), a female name, 168*a*.
Dominican mission in Armenia, 159*b*.
Dominican Breviary, 154 ff.
Domitian *or* Dometius, ascetic in Syria, 180*a*.
Domna and Indus, 174*a*.
Domna under Diocletian, 171*b*.
Domnas Dschhut, Omerite King of Nengrana, 172*a*.
Domnius, m. in Thessalonica, 172*a*.
Doremendos, m. under Probus, 171*a*.
Dormitio of John, 171*a*, 310*a*.
Dorotheos, pseudo-Dionysius' letter to, 201*a*.
Dorotheus, Bp. of Tyre, 178*b*.
Dosan, m. under Shapuh, 171*b*.
Dove, comparison of, to the soul, 190*a*.
Dowlath, Muldesi, sister of Avetiq, 25*b*.
Drazark (դրազարկ), Monastery of, 6*a*; Church of Theotokos at, 18*a*.
Drugs, list of, with their virtues, 316*b*, 317*b*.
Dschalal (ջալալ), son of Khôdschay Saphar, 13*b*.
Dschan (ջան) Khadschay, grandsire of Wêlidschan, 44*a*.
Dschan (ջան), Jacob, goldsmith of Harevan in 1778, 186*b*.
Dschrkhash (ջրխաշ), name of steward of a monastery, 134*a*.
Dschuhar (ջուհար), mother of Paron Nerses, 39*a*.
Dschuḷa (ջուղայ), village-city at Ispahan, 184*b*, 218*a*.
Dschuḷa (Julfa), Khôdschay Nazar of, 13*b*.
Dseḷ (դսեղ), village, with Church of the Illuminator, 302*b*.
Dslûnkdar (ձլընկդար) Aruthiun of Tiflis, 267*a*.
Dula (Dadas) in Bulgaria, 177*b*.
Dulas in Cilicia, 179*a*.
Dust-falls in Constantinople, under Leo, 172*b*.
Dzauktzi Davith (ծաւկցի դաւիթ) of Tiflis, 267*a*.
Dzatur (? Astuadzatur), scribe of 1730, 229*a*.
Dzindzḷarêtzi Shêrmazan (ծինծղարէցի շէրմազան) of Tiflis, 267*b*.
Dznêphê . . intz (ծնէփէ . . ինց) of Tiflis, 267*a*.
Dznêphêkintz (ծնէփէկինց) of Tiflis, 267*a*.
Dzowak (ծովակ), place-name, 278*a*.
Dzowaparphak (ծովապարփակ), a hermitage in Lim (in Lake of Aḷthamar), 230*a*.
Earthquake of 1650 (in Taron, recorded by Sargis the elder), 297*b*; in 1670, 297*b*.
Easter, tract on, by Stephanus Stephanean, 345*b*.
Ebedjesu and Persian mm. under Sabur, 177*a*.
Eclipses, tables for prediction of, 348*b*.
Eden, discovery of, by monks in the time of Nerses of Klay, 207*a*.
Edessa, tumult in, A.D. 1582, 26*b*; Christ's Napkin Image at, 170*a*.
Edschmiatzin, architectural history of the Convent of, 354*b*.
Efimianus *or* Ofimianus, the patrician of Rome, story of, 208*b*, 210*b*.
Egypt, Armenian captives in, A.D. 1274, 85*a*.
Ekeḷeatz (եկեղեաց), a canton, also called Eznik, ravaged by Sôfi in 1501, 105*b*.
Elamir, brother of Sultan Meliq, 55*a*.
Elasippus, 174*b*.
Eleazar, priest, in Bull of 1693, 265*a*.
Eleutherius, Bp. of Illyria, 173*b*.
Elias, owner of MS. of anthems or canticles, 120*b*.
Elias, Sir *or* Têr, father of John Sargavag, 95*b*.
Elias of Egypt, 173*b*.
Elias, Têr, memorial of, 281*a*.
Elias, history of, 179*b*.
Êliaz (էլիազ), son of Khôdschay Nazar, 13*b*.
Eḷiê (եղիէ) *or* Elias, son of Paḷtásar, 193*b*.
Elijah the Tishbite, 177*b*.
Eḷisa (եղիսա), mother of Yovhannes, 39*a*.
Elisaeus Wardapet, commemoration of, 175*b*; on Easter, 176*b*.
Elisaeus of Lydia, 176*b*.
Eliseus, Catholicos of the Albans, 171*a*.
Elisha, owner of Gospel, 2*a*.
Elisha, Ap., his see, 194*a*; and brotherhood, *ibid*.
Elisha, Prophet, 171*a*, 179*a*.
Eḷisi (եղիսի), son-in-law of Johan, 71*b*.
Elizabeth, female name, 55*b*.
Elizabeth, mother of John Bpt., 171*b*.
Eiowt (եղովա), headman of a village, 67*b*.
Elthik (ելթիկ), wife of George of Qṛn, 159*a*.
Emin, personal name, 353*b*.
Emin, son of Spantiar, 56*a*.
Emin (եմին), son of Sultan Meliq, 55*a*.
Emin, daughter of Meliq the steward, 166*a*.
Enif (ենիֆ), child of Amŭr Khêr, 55*a*.
Enos, history of, 176*a*.

Epacts, table of, 228*b*.
Ephesus, Seven Sleepers of, 172*a*, 222*b*.
Ephesus, Council of, 171*b*, 175*a*; Theodosius' homily on Christmas read thereat, 203*b*.
Ephesus, the Faith of, 180*a*.
Ephrem's homily on St. Stephen, 173*b*.
Ephrem Syrus, life of, 171*b*, 174*b*, 212*a*; prayers of, 150*b*, 244*a*; on future judgment, 244*b*; on Confession, 245*a*.
Ephrem's homily on Penitence, 259*a*.
Ephrem, fragment of his homily on Fasts, 187*a*; on the Psalms, 188*a*.
Ephresimay (եփրեսիմայ), female name, 168*a*.
Ephrosinea in Alexandria, 176*a*.
Epicharis in Rome, 171*a*.
Epimachius, 172*a*.
Epimachus of Alexandria, 178*a*.
Epiphanius and Shalita, 175*a*.
Epiphanius on the Psalms, 188*a*, 237*b*.
Epiphanius of Cyprus, 178*a*.
Epiphany, account of, 89*a*, 220*a*; rites of, 49*a*, 70*b*, &c. (*See* Rituals.)
Epiphany, canticle of, 271*a*; discourse on, 174*a*.
Epistles, codex of, 10*a*, 11*b*.
Epistles of the N.T., list of, 311*a*.
Eranuhi (երանուհի), wife of Nerses the priest, 166*a*.
Erasimus in Jordan, 177*b*.
Êrêwan, the Khan of, in 1701, 168*a*.
Erinarchus and seven others, 173*a*.
Ermind, son of the Longobardic King Lizodorus 176*b*.
Ermon, Patriarch of Jerusalem, 177*a*.
Êrtôḷt (էրտօղտ), brother of Melqon, 214*a*.
Esay (Isaiah), son of Meliq George, 265*b*.
Êsdatên (էսդատէն) of Tiflis, 267*a* (*bis*).
Ethar (եթար), mother of John the scribe, 214*b*.
Êthêr, female name, 267*b*.
Etkarsh (ետկարշ), a deacon, 253*a*.
Eudokia of Phoenicia, 175*b*.
Eudoxius in Melitene, acts, 170*b*.
Eugenia and family in Nicomedia, 174*b*.
Eugenius under Julian, 173*b*.
Eulampius and Eulampia, 171*b*.
Euphemia in Chalcedon, acts, 171*a*.
Euphrosine of Nicomedia, 174*b*.
Euphrosyne, history of, 212*a*, 222*b*.
Eupsychius, abbot, 171*b*.
Eusebius, extract from, on genealogies, 3*a*.
Eusebius, fragment of his History (v. 1), 234*b*.
Eusebius, Acts of Jacob from, 242*b*.
Eusebius on the Feast of the Ascension, 177*b*, 220*a*.
Eusignius *or* Signios of Antioch, 179*a*.
Eustachius and his wife Theopista, mm., 171*a*.
Eustachius, disciple of Andrew, 178*b*.
Eustachius *or* Eustochius under Maximin, 179*a*.
Eustathius of Ancyra, 179*a*.
Eustratius, 173*b*.
Euthalius, prayer and scholia of, 10*a*, 12*a*.
Euthymius *or* Euphemius, abbot, 174*b*.
Eutropius, son of John, his story, 212*b*.
Eutropius, 175*b*.
Eutychianus of Nicomedia, acts, 170*a*.
Evagrius, confession of, 212*a*.
Evagrius, disciple of Basil, 175*a*.
Evagrius, 175*b*; exposition of, by Kirakus Wardapet of Ezenka, 341*b*.
Êvanês, Têr, monk of Sanahin, in 1660, 302*b*.
Evangelists, notices of them in Gospel colophons, 4*a*, 5*b*.
Êwatshah (էվատշահ), owner of MS., 28*b*.
Exorcisms, 345*a*.
Ezekiel and Ezras, 176*a*.
Ezenka, description of earthquake at, in 1481, 284*b*.
Eznak (եզնակ) of Koḷb, his dialogue with Ardsan, 190*b*; dialogue with Ashot, son of Sembat, 190*b*.
Eznik, another name of the canton Ekeḷeatz, 105*b*.
Ezra, called Salathiel, 176*a*.

Fasts, their nature and length, 190*a*.
Fathers of the Desert, tales of, 256*a*.
Fausta *or* Fostea of Cyricus, 176*a*.
Faustus *or* Fusius and Abib, acts, 170*b*.
Faustus of Byzant, cited, 175*a*.
Febronia, 179*a*.
Felixianus, Bp., his book of monkish initiation, 212*a*.
Fleurieu, his *État présent de l'Arménie*, 354*a*.
Florus and Laurus, twins, acts of, 170*a*.
Forty Martyrs, Church of, in Sebastia, built A.D. 329, 182*b*.
Forty Saints, Church of, in Halap, 41*a*.
Fotina, the woman of Samaria, homily on, 307*a*.
Four Gospels, symbolic significance of the number, 40*b*, 41*a*, 43*b*.
Fowls, language of, 321*b*.

Fragments of Gospels, 232.
Fṛangul (Ֆռանգուլ), son of Khôdschay Saphar, 13*b*.

Gabriel and Michel, account of, 220*b*.
Gabriel, his statue in Jerusalem salutes that of B.V.M., 181*a*; his fountain in Nazareth, 208*b*.
Gabriel, father of Kirakos, 168*b*.
Gabriélian, Paron Stephanus, list of his books, 353.
Gaiana, mother of Karapet, 230*a*.
Gaiana, mother of Jeremiah the scribe, 168*b*.
Gaiana, m., 171*b*.
Gaius, pseudo-Dionysius' letters to, 201.
Galanus on Dominican missions in Armenia, 159.
Galen, cited, 177*b*, 316*b*, 330*b*, 332*a*, *b*, 333*a*; glossary of words used in his writings, 309*b*.
Galoust Mkrtchean, copyist of the "Key of Truth," 260*a*.
Galust (գալուստ), a deacon of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Ganaḷav Phnêr (գանաղօ փնէրն) of Tiflis, 267*a*.
Gandsak (գանձակ) in valley of Gandjayq (գանճայք), 193*a*.
Gandsak (գանձակ), Church of St. George at, 47*b*.
Gandsasarz (գանձասարզ), John, doctor of, 293*a*.
Gandschtzi Balasan (գանջցի բալասան) of Tiflis, 267*b*.
Gaspar, Têr *or* Sir, brother of Jeremiah, 168*b*.
Gaspar of Sebastia, named Kṛuan, in 1676, 180*b*.
Gaspar, Paron, brother of Sargis, 229*a*.
Gaspar of Tiflis, 267*a*.
Gaspar, Têr *or* Sir, father of Grigor, 168*b*.
Gaspar, personal name, 167*b*.
Gayianê (գայիանէ), wife of Khaudscha Wêlidschan, 44*a*.
Gdouts, a convent in Lake Van, 96*a*.
Gêdṛ (գէդռ) the Hun takes Nephrkert, 296*b*.
Geḷardi (գեղարդի) *wanq*, 168*b*.
Gennadios, Patriarch of Constantinople, life of, 212*a*.
Gennadius of Constantinople, fragment of, 232*b*.
Geographical names, list of, 354*a*, *b*.
Geography, perhaps of Wardan, of the thirteenth cent., 293*b*.
Geography of Moses of Khoren, 293*b*.
Geography, Armenian, copied from a Paris MS., 352*b*.
Geomancy or *Ramel*, a tract on, 347 ff.
George Wardapet of Ezenka, his works, 341*a*.
George of the Black Mountain, canticle by, 119*b*, 136*b*.
George, St., Church of, at Gandsak, 47*b*.
George, St., Church and Monastery of, in Balu, 31*a*.
George, St., Church of, in Waur̦, 21*a*.
George Meḷrik, hymns by, 244*a*.
George of Lambroun, a eulogy of, 243*a*.
George, son of Karapet, 230*a*.
George Tartar, an Armenian friend of Humphry Wanley, 218*b*.
George, an elder of the Thouraki sect, 263*b*.
George Wardapet, a grammarian, 306*b*.
George Wardapet, Bp. of Beraea, probable author of an Armenian chronicle, *c.* 1781, 304*b*.
George, scribe of a *gandsaran*, 166*a*.
George the General, acts, 171*b*, 177*b*.
George, anchorite, Limniotes, 177*a*.
George and Marcianus, 177*b*.
George and Khosrow under Bouḷa, 177*b* (*bis*).
George the Blind, in Armenia, 177*b*.
Georgians, history of their conversion, 225*a*.
Gerasimus, 177*a*.
Germanus, Patriarch, 178*a*.
Getargel (գետարգել) *wanq*, in Ararat, 168*a*.
Gigôn (գիգօն) of Tiflis, 267*a*.
Ginowin (գինովին), father of Haruthiun, 249*a*.
Giôn (գիօն) of Tiflis, 267*a*.
Girdle of the Virgin, 170*b*.
Girghenti, prayer of St. Peter of, 79*a*.
Giurgin Amêdzatznoum (գիւրգին ամէծացնում) of Tiflis, 267*b*.
Giurkin (գիւրկին) of Tiflis, 267 *passim*.
Gladsor (գլաձոր) in Siunik, School and Church of St. Stephen in, 23*a*.
Glossaries of Armenian loan-words, 311*b*.
Glossary of Turkish, French, and Armenian, 306*a*.
Glyceria (Clerica) under Antoninus, 178*a*.
Gnel and Phaṛandsem, history of, 296*a*.
Gôgiê (գօգիէ) of Tiflis, 267*b*.
Gôgin, name, in Tiflis, 267*a*.
Gôgtchak (գօղչակ), Paron, mother of Sargis, 302*b*.
Goharine and her brethren, 180*a*.
Goma (գոմա), village, with Church of Holy Cross, 111*a*.
Good Friday, account of, 176*a*.
Gorandukht, wife of a Persian magus, 179*b*.

Gordianus of Alexandria, 178*a*.

Gordius *or* Gordianus of Caesarea in Cappadocia, 174*a*.

Gorg (գորգ), *i.e.* George, father of Memar Murat, 26*b*.

Gorgen and David in Armenia, 178*a*.

Gori of the Iberians, Barsel, Bishop of, in 1588, 166*b*.

Gospels, why four in number, mystic treatise on, 35*a*, 38*a*, 40*a*.

Gospels, uncial fragment of a commentary on, 237*b*.

Gospels, entire, 1, 2, 4, 7, 8, 11, 15, 17, 19, 20, 22, 25, 27, 28, 30, 32, 35, 40, 42.

Gothic king Minqurikos *or* Khinqurikos persecutes, 176*a*.

Gourkêninq (գուրկէնինք) of Tiflis, 267*a*.

Gourkenintz (գուրկենինց) of Tiflis, 267*a*.

Gout, Monastery of, 108*b*.

Gôzal (գօզալ), a female name, 191*b*, 193*b*.

Grabos *or* Eugraphus, 173*a*.

Grammar of Classical Armenian, written in 1718, 310.

Grammar of Wardan Wardapet, written for King Hethoum, 308.

Grammar, terms of, explained, 308*a*.

Grass-eating hermits in Armenia, 171*b*.

Greek Evangel, fragment of Luke (ch. 22), 249*a*.

Greek words, glossary of, with Armenian equivalents, 309*a*.

Gregory of Dathev *or* Tathev (1340–1410), commentary on Matthew by, 202*b*; homilies, 197*b*; opposes Latin propaganda in Armenia, 340*a*; list of his works, 340; composes his *Questions* in 1396, 341*a*; his homily for the dead, 217*a*.

Gregory the Illuminator, legend of, 153; his death, 171*b*; homily on, 198*a*; spurious canons of, against communion with Greeks and Georgians, 250*a*; his descendants, 173*a*; in 1693, 180*b*; description of heaven and hell, 270*a*; vision and dialogue with an angel, 173*b*; Feast of, 172*b*; history of, 219*b*; his canons, 151*b*.

Gregory of Narek, 175*b*; date of, 261*a*; supposititious litany of, 152; prayers, 77, 164; a song of him, 280*b*; words of reconciliation, 212*a*; extracts from his Meditations, 244*b*, 245*b*.

Gregory of Nyssa, hermitage of, near Caesarea, 90*b*.

Gregory of Nyssa, 171*b*, 174*a*; his tract: "All evil is punishable," 337*a*; on the formation of man, 329*b*, 331*b*.

Gregory Vkayaser (Lover of Martyrs), Catholicos, his version of St. Ephrem's rite of Washing of Feet, 57*b*.

Gregory of Agul, owner of MS. in 1667, 209*a*.

Gregory VII., Patriarch of Sis, 57*b*.

Gregory, Patriarch in 1604, 71*b*.

Gregory Catholicos, A.D. 1110, translates the Life of Onophrius, 213*a*.

Gregory, father of Stephanos, 9*a*.

Gregory Wardapet of Jerusalem, 25*b*.

Gregory, Bishop or Abbot of Wauṛ, 21*a*.

Gregory Catholicos (1173–1193), 6*a*.

Gregory, Patriarch of Armenia, his Supplications, 47*a*.

Gregory, son of Moses, a scribe, 70*a*.

Gregory of Datev, the Rhetor, on education of children for the priesthood, 73*b*, 75*b*.

Gregory, elder of Khlath, on Baptism, 80*a*. (*See* Sukhara.)

Gregory, a priest, scribe of a hymnal in 1606, 110*a*.

Gregory, Patriarch in 1448, 95*b*.

Gregory, abbot of Akantz *wanq* in 1312, scribe and illuminator, 95*a*.

Gregory, uncle of Kostand, 242*b*.

Gregory, son of Karapet, 230*a*.

Gregory, Pope of Rome under Justinian, 221*a*.

Gregory Catholicos of Albania, 175*b*.

Gregory and Claudia, 175*a*.

Gregory of Nazianzen, 174*b*.

Gregory, Pope, and Peter, 176*a*.

Gregory Thaumaturgus, 173*a*.

Gregory Wardapet on the Heavenly Orders, 172*b*.

Gregory of Akragar, 173*a*.

Gregory the Parthian, canons of, 248*a*.

Gregory, son of Hadjath, 271*a*.

Gregory of Akhthamar, poems by, 278, 282*b*.

Gregory, Bp. of Anavarz, Aushin's poem on him, 290*b*.

Gregory, Têr, first Armenian Patriarch of Jerusalem, in 1716, 303*b*.

Gregory Catholicos (1603–1624), 195*a*.

Gregory, owner of MS., 191*b*, 193*b*.

Gregory, Patriarch, son of Gregory Magistros, 180*a*.

Gregory, Patriarch in Gandsak in 1553, 193*a*.

Gregory, disciple of John of Orotn, homilies of, 196.

Gregory Magistros, 180*a*.

Gregory Theologus, anecdote of, 171*b*, 177*b*; fragment of his ovation to Caesarius, 76*a*; canons of, 151.

Griffin, Admiral, in 1746, 353*a*.

Grigor, Paron, father of Spantiar, 56*a*.
Grigor Wardapet, canticles by, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 123, 125, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 140.
Grigor Catholicos of Anavarz, canticles by, 112, 113, 115, 119.
Grigor, son of Aḷawêlin, 36*b*.
Grigor Catholicos at Walarshapat, A.D. 1536, 35*b*.
Grigor, an elder of Sis, 85*a*.
Grigor, scribe, 245*a*.
Grigor *or* Gregory of Mok, Bp. of Jerusalem, 1631–1644, 215*a*.
Grigor, brother of Hauthantil, 264*a*.
Grigor Poḷosean, 268*b*.
Grigor, Bp., and Martiros Wardapet, Bulls to them of Lucas Catholicos, 268.
Grigor, disciple of John of Orotn, his glossary of literary Armenian, 306*b*.
Grigor, physician, 315*a*.
Grigor, his seal, 320*b*.
Grigor, a priest, 193*b*.
Grigor, son of Sir Gaspar, 168*a*.
Grigor *or* Gregory of Narek, his prayers, 271*a*.
Grigor Narekatzi, canticles by, 113, 114, 116, 117, 120.
Grigor of Tathev, on Baptism, 80*a*.
Guẹndurian, physician of Mardin, owner of MS., 29*b*.
Guhar Meliq (գուհար մելիք), wife of Davith, 21*b*.
Gulkhandan (գուլխանդան), parent of Khanpʻhar, 36*b*.
Gunash (գունաշ), mother of Khassan, 3*b*.
Gurias, Samonas and Abib, acts of, 172*b*, 224*b*.
Gusau in Ephesus, 172*b*.
Gutzdaz (գուծդազ) *or* Guthgaza, Persian eunuch of Shapoh, 176*b*.

Habaccuc (Anbakum), history of, 224*b*.
Hadjath (Հաճաթ), scribe of 1585, 269*b*, 271.
Hadjs (Հաճս), Amir of Akṛib, 21*b*.
Hagiological narratives, 219; of Bible, 215.
Hagiological fragment in uncial script, 239*b*.
Hakh Nazar (Հախ Նազար), brother of Sargis the scribe, 302*a*.
Halap, Church of Forty Saints in, restored A.D. 1615, 41*a*.
Halap, Church of the Forty Martyrs at, the congregation buy a Ritual in 1665, 75*b*.
Halathzat (Հալաթզատ), scribe of a medical MS., 331*b*.
Haḷbat (Հաղբատ Haḷpat), Avetiq, friar of, 25*b*.
Haḷbat *or* Hakhbbat and Ornak, dispute about their confines in 1660, 302*b*.
Haleb (Aleppo), 48*b*.
Haliqên (Հալիքէն), Amir, son of Amir Hadjs, 21*b*.
Haḷpat (Հաղպատ), a monastery, with Church of Holy Cross and Holy *Catholicé*, 97*a*; convent in land of Erivan, presided over by John Bagratuni, 188*a*.
Halup (? Haleb), 75*b*.
Ham (Համ), abbot of Yaspisŭnkal, 8*b*.
Hamadan, John, Bp. of, in 1774, 202*a*.
Hamazasp, author of a canticle, 140.
Hamazasp (Համազասպ), father of Wardanes, 121*a*.
Hamith *or* Amith, 26*b*, 39*a*, 111*a*, 214*b*; mission of Minas of Karin, 214*a*.
Hamshên (Համշէն), Moses of, 166*a*.
Hamshirak (Համշիրակ), brother of Grigor the priest, 194*b*.
Hamzay (Համզայ), Sultan, Governor of Mesopotamia in 1436, 31*a*.
Handoni (Antony), Bp. in Gandsak in 1553, 193*b*.
Harberd (Հարբերդ), Aristaces of, 75*b*.
Harevan (յարևան), *i.q.* Erivan (?), a place-name, 186*b*.
Harpath (Հարպաթ), congregation of, 71*b*.
Harq, canton of, contains village of Hereth, 307*a*.
Haruthius, owner of a MS., 249*a*.
Haruthiun, agent of the Convent of St. James in Jerusalem, 310*b*.
Haruthiun, scribe of 1772, 202*a*.
Haruthiun, son of Nauroz, 168*b*.
Haruthiun, scribe of 1745, 229*b*.
Hasan, son of Karapet, a freeman of Tarsayidj, in 1254, 295*b*.
Hasan, Amir, A.D. 1321, 23*a*.
Hatiay (Հատիայ), female name, 59*a*.
Hatzuni, Cross of, its history, 299*a*.
Hauthantil (Հաւթանտիլ), personal name in 1649, 264*a*.
Haylou Mri (Հայլու Մրի), of Sebastia, beheads Baḷtasar, martyr, 166*b*.
Hayrapet, Têr, and Têr Solomon, bishops at Qêthivanq in 1254, 295*b*.
Hayvat (յայւատ), his estate, A.D. 1460, 31.
Haži (Հաժի), in the district of Tathev, 295*b*.
Hazrauq, the Hun King of the North, 176*b*.
Helena and the Cross, 175*b*.

Heliconida under Gordianus, 178*b*.
Hemerological tract, 345*b*.
Heraclius, Emperor, 174*b*.
Herat, MS. from, 81.
Herbal, 333*b*.
Herbert, Sir Thomas, on Hodge Nazar, 14*a*.
Heresy of Yusik in days of Nerses Catholicos, 224*a*.
Hereth (Հերեթ) in Harq, birthplace of David the Philosopher, 307*a*.
Hêriqnaz (Հէրիքնազ), name in Tiflis, 267*b*.
Hermas and Serapion, 176*a*.
Hermes, cited, 300*b*.
Hermione *or* Ermonia, acts, 170*b*.
Hermias of Nicomedia, acts of, 169*b*.
Hermogenes, 173*a*.
Hermolaus *or* Hermylus, 174*b*.
Hermolaus in Nicomedia, 179*b*.
Hesychius of Bithynia, 178*b*.
Hesychius under Maximin, 176*a*.
Hethar (յեթար), personal name, 168*a*.
Hethoum, King, Grammar written for him by Wardan Wardapet, 308*a*.
Hethoum (Հեթում) I., King of Armenia, 14*a*.
Hierapolis in Egypt, 177*a*.
Hierarchy, Celestial, its nine grades, 221*a*.
Hilarion the monk, life of, 212*a*.
Hilarion under Trajan, 172*a*, 179*a*.
Himar under Thamur in A.D. 687, 175*a*.
Hithoum (Հիթում), head of a clan, A.D. 1331, 59*a*.
Hiusni (Հիւսնի), wife of Shêhar Kiul, 168*b*.
Hiztibuzit, 175*b*.
Hoanês, scribe in *wanq* of Gregory of Nyssa, in 1490, 90*b*.
Hohannês Wardapet of Kodjerq in 1411, 121*a*.
Hohannês (John), Catholicos of Sis in 1723, 182*a*.
Hohannês (John), Armenian scribe in Bengal, 186*b*.
Hohannês, donor of vineyard to church in A.D. 1460, 31*b*.
Holy Cross Church, in Tiflis, in Bull of 1693, 265*a*; in Bull of 1707, 266; list of members of its congregation, 267; at Venice, catalogue of Armenian MSS. in, 352*b*; benefactions of church in canton Balu, 31; in Sinamut, list of its benefactors, books, and vestments, 55, 56; at Goma, 111*a*.
Homilies, thirty-six annonymous, 191, 203*b*, 249, 250, 255, 259, 260.
Homily, fragmentary, on the Baptism, 88*a*.
Honoratus of Fondi, acts of, 169*b*.
Hoṛomin (Հոռոմին), child of Yeḷsaber, 18*a*.
Hormisdan, 177*a*.
Hôṛôms (Հօռօմս), a female name, 168*a*.
Hoṛomsim (Հօռոմսիմ), personal name, 167*b*.
Hôrômsimên (Հօրօմսիմէն), mother of Aḷan, 18*a*.
Horoscopes, how to calculate, 345*a*.
Horoscopes and astrological forecasts, 318*b*.
Hosiah, Prophet, 172*a*.
Hourmouz *or* Hermes, his book *Ashnotas* or Knowledge, 325*a*.
Houṛmtzi (Հուռմցի) Aruthiun of Tiflis, 267*b*.
Houṛoum (Հուռում), daughter of Ḷara Khan, 193*b*.
Household effects, early list of, 276*b*.
Hovanes (John), priest, of the village of Khal in Taron, 108*b*.
Hovanês (John), son of Amŭr Khêr, 55*a*.
Hovanês, brother of Johan, 71*b*.
Hovanês (John) copies a MS. of the Lives of the Fathers, at Hamith, in 1614, 214*a*.
Hovannês, scribe of the year 1327, 87*b*.
Hovannes (John) of Erzenka, on Baptism, 80*a*.
Hovannês, brother of Wardanês, 121*a*.
Hovannes (John) Oskeritch (*i.e.* goldsmith), father of Ahli, 31*a*.
Hovannês (John Bagratuni, died 1251) causes Wardan Wardapet to compile his catena on the Psalms, 188*a*.
Hovasaph of Van, son of Astuadzatur, pays for volume of Astrology, 321*b*.
Hovhannês (John) of Thelguran, canticles by, 113, 117, 118; his poems, 269, 271*b*, 279, 280, 284*b*, 285*a*.
Hovhannes, monk and scribe of hymnal at Goma, 111*a*.
Howandschan, son of Martiros, letters to, 352*a*.
Howard, Henry, of Norfolk, owner of MS., 187*b*.
Howasaph, male name, 168.
Howhanes (John) Kantorian, an antiquary of Mardin, 106.
Howhannês (John), son of Shêhar Kiul, 168*b*.
Hownanean, Levond H., on Armenian medical writers, 314*a*.
Howsepian, Father Alexis A., Mekhitarist, 261*a*.
Hrê, place-name, *i.q.* Rei, 96*a*.
Hṛephsime (Հռեփսիմէ), daughter of Johan, 71*b*.

Hrmež, Sir John, 353*b*.
Hrmrŭw (Հրմրվ) *or* Harmer, a village in Persia 307*a*.
Hrstakês *or* Ṛstakês, son of Amŭr Khêr, 55*a*.
Hulav Ḷan (Հուլաւ ղան, *i.e.* Khan), 296*a*.
Huns of Crim, 172*a*.
Husên (Հուսէն), Shah of Persia in 1701, 168*b*.
Huskan (յուսկան), monk of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Hyacinthus of Caesarea in Cappadocia, 179*a*.
Hyacinthus at Amastris, 178*a*.
Hymnal of Armenian Church, explained, 97; list of authors of, 257*b*.
Hymnal printed in Amsterdam, 93*a*.
Hyperichius, 172*a*.

Ibn Baidar (Ipnpaytar), physician, 316*b*.
Ignatius of Antioch, his translation, 174*b*.
Image of Christ on the Holy Napkin, 222*a*.
Incantations, 326.
India, John, Deputy of, in 1774, 202*a*.
Indus and Domna, 174*a*.
Innocents, Feast of, 174*a*, 178*a*.
Invocation of angels, rules for, 328*a*.
Iraides *or* Eraita of Alexandria, 171*a*.
Irenaeus of Sermio, acts of, 170*a*.
Irene and Timon, 177*b*.
Isaac and Abdishav in Persia, 178*a*.
Isaac, Archbp. in Edschmiadzin, 305*b*.
Isahak (Իսահակ), a divine, Primate of Amith and Bishop of Arlni in 1700, 111*a*.
Isaiah, his commentary on Dionysius Thrax, 307*b*.
Isaiah, Prophet, 178*a*.
Isaiah, Nĕtchétzi, a Rhetor of Gladsor, A.D. 1321, 23*b*.
Ishman, house of, in 1386, 182*b*.
Ishou Khan, his book about Nature, 300*b*; on savours, *ibid*.
Isidore under Decius, 178*a*.
Iskatar (Իսկատար), son of Thoros, 59*a*.
Ismael, a Persian, 179*a*.
Ismayel of the Red Cap, Shah in 1506, 107*b*.
Ismir *or* Smyrna, 321*b*.
Ispahan edition of the Lives of the Fathers of the Desert, 207*a*, 209*b*.
Israel of Amith, an illuminator, 41*a*.
Itinerary from Bunder Abbas through Armenia, 303*a*.
Jacob, Têr, a priest, visits Oxford in 1674, 351*b*.
Jacob the priest, his stamp of 1742, 243*a*.
Jacob the elder, owner of a MS. in 1742 in Beroea, 243*a*.
Jacob, Acts of, from Eusebius, 242*b*.
Jacob, brother of Jesus, his martyrdom, 224*b*.
Jacob, Ap., history of, 224*a*.
Jacob, Bp. of Sarug, his acts, 171*a*, 176*b*; his homily on New Sunday, 220*a*.
Jacob, scribe of ritual, 75*b*.
Jacob, an elder and scribe in Srnŭnk, 81*a*.
Jacob, Têr, Bp. in Sis, A.D. 1274, 85*a*.
Jacob, an elder, 95*b*.
Jacob, scribe of Sis, 85*b*.
Jacob, St., Church of, in Pharkhav, 108*b*; Church of, in Jerusalem, 25*b*; in A.D. 1622, 181*a*.
Jacob, father of Têr Wardan, 58*a*.
Jacob Khowand, 9*a*.
Jacob, Patriarch of Sis, 13*b*.
Jacob, a monk and spiritual brother of Têr Peter of Julfa, 341*b*.
Jacob of the Crimea, his work on the Calendar, 341*b*.
Jacob of Nisibis, 173*b*.
Jacob, the singer of Ardzik, author of tale of Zarmanazan, 278*a*.
Jacob Khatchatur sends gifts to Church of Moush, 268*b*.
Jacob, son of Hauthantil, 264*a*.
Jacob, brother of Caspar, 252*a*.
Jacob Sanosean, his seal of the year 1579, 249*a*.
Jacob Catholicos of 1660, 302*a*.
Jacob of Urhay (Edessa), cited, 300*b*.
Jacob, a physician, 316*b*.
Jacob, Catholicos, A.D. 1661, 202*a*.
Jacob, Catholicos, in 1676, 180*b*.
Jacob, name, 168*a*.
Jacob, brother of Wardanin, 26*a*.
Jacob and Aza, mm. in Persia, 176*b*.
Jacobik in Persia, 173*a*.
Jacobus, translator of the Order of Preachers, 158*b*.
Jacobus commemorated in an uncial colophon, 240*a*.
Jacobus Wardapet of Ardjish (արճիշեցի), his commentary on the Breviary, 69*a*.
James, Ap., history of, 172*a*, 174*b*, 241*b*.
James, son of Zebedee, 175*b*.
James, son of Alpheus, 174*b*.

Jank Tar (ժանկ տար), father of John, 95*b*.

Jason and Sosipater, 178*a*.

Jericho, maze-like plan of, 194*b*.

Jericho, imaginary plan of, 180*a*.

Jeremiah, son of Mahtes, 96*a*.

Jeremiah, a priest of Kars, scribe of a menologium, 168*a*.

Jeremiah and Baruch, 177*b*.

Jeremiah Hammal, 353*b*.

Jeremiah of Komana, under Antoninus, 178*b*.

Jerusalem, Church of the Resurrection at, copy of the Gospels therein, 230*a*.

Jerusalem, Church of St. Jacobus there in 1631, 215*a*.

Jerusalem, pilgrims to, prayers for, 82*a*.

Jerusalem, Church of St. Jacob in, 25*b*.

Jerusalem invested by Khosrow of Persia, 299*a*.

Jerusalem, Armenian patriarchate of, separated from that of Constantinople in 1716, 303*b*.

Jerusalem, guide to, for pilgrims, 303*a*.

Jerusalem, Armenian Convent of St. James in, 310*b*.

Jerusalem, miracles there in A.D. 1622, 181*a*; in A.D. 623, 177*a*.

Job the Just, history of, 177*b*, 257*a*.

Joel, Prophet, 172*a*.

Johan Pluz, author of canticles, *i.q.* John Dzordzoretzi, *q.v.*; also John of Erzenka, 125.

Johan, priest in Atish, 71*b*.

Johan, in Bull of 1698, 265*b*.

Johan (John) the monk becomes a Turk in 1670, 297.

Johan Wardapet of Qṛn (քռնեցի), of the Order of Preachers, 158.

Johanes Wardapet, canticles by, 113, 132, 135, 137, 142.

Johanes, brother of Shmavon of Theḷeni, 16*b*.

Johanes Dzordzoretzi *or* Pluz, canticles by, 113, 125, 135.

Johannes, scribe of Argelan, 59*b*.

John Baptist, acts of, 169*b*; decollation of, 170*a*, 175*b*, 233*a*; panegyric of, 174*b*; Nativity of, 179*b*.

John, acts of, by Prochorus, 240*a*.

John Bpt. and Gregory Illuminator, Convent of, at Quantz in Van, 239*b*.

John, Evangelist, his narrative of the Passing of Mary, 220*b*.

John, Evangelist, *Dormitio* of, 57, 58, 71, 76, 241; fragment of, 49.

John, a scribe, 79*b*.

John and James, panegyric of, 174*a*.

John Bpt. and Stephen, Feast of, 174*a*.

John of Ezenka (երզնկացի), 214*b*; canons on priests and congregations, 253*b*; on Baptism, 152, 254*a*.

John of Orotn, Wardapet of Koḷb, opposes Augustine Wardapet, 340*a*, 341*b*; prayer of, and homilies, 195*b*, 341*b*.

John Wardapet of Colotn, pupil of Gregory of Tatev, work of, 341*a*.

John Chrysostom, 172*b*; his precepts, 208*a*; acts, 170*b*; his homily on the Cross, 171*a*; his homily on the Coat of Christ, 294*a*; his precepts, 259.

John Theologus, discourse on youthful brethren, 212*b*; discourse of, 212*a*.

John of Gaṛni (յովհաննէս գառնեցի), discourse on the Psalms, 47*a*; his vision, 177*a* (*bis*); prayer for Simaon, 76*b*; his story, 174*a*; Wardapet of Jerusalem, writes history in 1222 of Muḷr the Persian, 256*b*.

John, Bp., and Jacob, in Persia, 175*b*.

John Garnetzi and Mubri in A.D. 1212, 176*a*.

John of Karin (Erzerum), son of Haruthiun, copies Dionysius in 1772, 202*a*.

John of Odzun, 177*a*.

John Sargawak of Haḷbat, his calendarial calculations, 169.

John, Patriarch of Constantinople, 225*a*.

John Khul, Patriarch of Constantinople, 225*a*.

John of Bdschun (բջնեցի) narrates miracle of Sinai, 222*a*.

John, son of Eutropius, history of, 222*b*.

John the Doctor, homily on the Day of Judgment, 217*a*.

John, Patriarch of Jerusalem, life of, 219*b*.

John the Hermit, life of, 212*a*.

John, Abba, converts a sacrilegious youth, 212*b*.

John Wardapet, Patriarch of Constantinople in 1614, 214*b*.

John, Archbp. of Melitene, A.D. 1371, 89*b*.

John Sargavag, son of Sir Elias, 95*b*.

John of the Pit, life of, 178*a*, 212*a*.

John, Bp. in 1448, 95*b*.

John, brother of Thoros, 95*a*.

John, son of Jank Tar, owner of hymnal, 95*b*.

John the monk, 24*b*.
John the deacon, his era, 3*b*.
John the priest, his work on square numbers, 328*a*.
John the Philosopher on the Breviary, 68*a*.
John the Calybite, 174*b*.
John the Almoner, 172*b*.
John of Nizanow (*նիզանովեցի*) in 1643, 260.
John of Mandak, Catholicos, his rite of consecrating a church, 72*a*.
John Mandakuni, his canons, 253*a*.
John of Sebaste, Rhetor of 1351, and owner of MS., 248*b*.
John the Excellent, the "Key of Truth" compiled at his instance, 262*b*.
John, Wardapet of Tayq, his vision in Jerusalem in 1223, 256*b*.
John Pluz, song by, 282*b*.
John Catholicos, copy of his History made from the printed edition of 1790, 304*b*.
John the Bishop, account of his voyage in Persia, 307*a*.
John (Yowanês) of the *wanq* of St. Sargis, 168*b*.
John XXII., Pope, 159*a*.
John of Uṛhay, 179*b*.
John, scribe of a hagiology, 194*a*.
John, Bp. of Hamadan and Deputy from India, in 1774, 202*a*.
John of Hosav, 172*a*.
John the Faster, 170*b*.
John and Proclus, 172*a*.
John, Paron Têr, Abbot of Getargel, 168*a*.
John, Patriarch of Jerusalem, 176*a*.
John, Bp. of Tayq, on a miracle in Jerusalem, 176*b*.
John, Bp. of Nicea (Colonia), 178*a*.
Jonah, Prophet, 171*a*.
Jonah and Barachias, 176*a*.
Joseph and Ayithal, fragments of their *Acta*, 238*b*.
Joseph, father of Karapet, 230*a*.
Joseph in Persia, 172*b*.
Joseph in Armenia, under Nicephorus, 174*b*.
Joseph, Têr, brings offerings to Waḷarshapat, 264*b*.
Joseph, priest, mentioned in Bulls of 1698, 1707, and 1709, 265, 266 ff.
Joseph, a priest, in Bulls of 1693, 265*a*.
Joseph, scribe of 1791, 203*a*.
Joseph of Dwin, 179*a*.
Josephus retranslated by Stephanus of Lemberg, 202*a*.
Joshua, son of Navê, 170*b*.
Jovannês, son of Tianunê, 149*a*.
Jovasaph and Baralam, legend of, 180.
Jowasaph, male name, 252*a*.
Judas, brother of Jacob, 175*a*.
Julian *or* Julitta of Iconium, 179*b*.
Julian, physician, 173*b*.
Julian, martyrs under, 171*b*.
Julian and Ammianus, acts, 170*b*.
Julian of Anarzab, 177*a*.
Julian of Egypt, 179*a*.
Juliana under Maximin, 173*b*.
Juliana, sister of Paul, 176*b*.
Justiana (*i.e.* Justina), 29*b*.
Justin, m. in Rome, 378*b*.
Justin Martyr, 177*b*.
Justina and Cyprian, 171*b*.
Justina, daughter of Sargis of Haḷpat, 97*a*.
Justina, wife of Paron Amir, gives a veil to Church of Holy Cross in Sinamut, 56*a*.
Justinian's Institutes on prohibited degrees, 152*a*, 248*a*.
Justinus, Emperor, in A.D. 711 persecutes the Armenians, 219*a*.
Justus *or* Justinus of Rome, acts of, 170*a*.

Kafa, a city of the Huns in 1566, 181*a*.
Kakhard Thamarôn (*կախարդ թամարոն*) of Tiflis, 267*b*.
Kakhik Wardapet in A.D. 1386, 174*a*.
Kallippus *or* Calliopos, 176*b*.
Kamenitz, college called Stanislaov at, 345*b*.
Kamenitz, MS. written there in 1606, 195*a*.
Kanaḷôb (*կանաղոբ*) of Tiflis, 267*a*.
Kaphay (*կաֆայ*), *wanq* of St. Nicholas there, 159*b*.
Karamiantz's Catalogue of Berlin MSS., 93*a*.
Karapet, an elder, scribe of a ritual, in Monastery of St. Khatchik, 67*b*.
Karapet, a deacon, 21*a*.
Karapet (*i.e.* the Forerunner), Church of, 71*b*.
Karapet, son of Johan, 71*b*.
Karapet of Mok Lolŭntzi (*մոկացի լոլընցի*), 43*a*.
Karapet, Khôdjay, witnesses deed-of-gift, 31*b*.
Karapet, Catholicos of Armenia in 1402, 38*b*.

Karapet, a priest, 32*a*.

Karapet, a scribe, 35*a*.

Karapet, son of Melqesêth, 39*a*.

Karapet, owner of hymn-book in 1692, 96*a*.

Karapet, scribe of an uncial hagiology, 240*a*.

Karapet Wardapet, Precepts for Sons of the Church, 212*b*.

Karapet, priest, and scribe of Protevangel, 229*b*.

Karapet *or* Forerunner, Monastery of, in Valarshapat, 264*b*.

Karapet, Wardapet of Kamenitz in Poland, 195*a*.

Karapet of Malatiyah (Melitene) in 1723, 182*a*.

Karapet, monk, of Kodjerq, 121*b*.

Karin *or* Theodosiupolis, Council of, under Heraclius, 148.

Karin (Erzerum), Church of B.V.M. and Illuminator there, 202*a*.

Karnoyqaḷaq, *i.q.* Azrum (Erzerum), and Theodosiupolis, 214*b*.

Kars, 168*a*.

Kaspar, a witness, 32*a*.

Kentios in Pamphylia, under Diocletian, 179*b*.

Kerion (*կերիոն*), a draftsman, 24*a*.

"Key of Truth," 261, 262.

Khačatour *or* Khatchatour, of Smyrna, owner of MS., 218*b*.

Khad, Bp. under Arshak, 173*a*.

Khadschay Dschan (*խաջայ ջան*), 44*a*.

Khakhtiq, canton called Baberth in 1488, 166*a*.

Khakhtiq (*խախտիք*), a canton, called also Baberth, 140*a*.

Khaḷ (*խաղ*), a village in Taron, 108*b*.

Khamush (*խամուշ*), parent of Wardanin, 25*b*.

Khan Bêk (*խանբէկ*), daughter of Wêlidschan, 44*a*.

Khanphar Khatchik (*խանփար խաչիկ*), wife of Aḷawêlin, 36*b*.

Khantush under Aurelian, acts, 170*b*.

Khanum (*խանում*), daughter of Malqum, 194*a*.

Khanumaḷ (*խանումաղ*), mother of Sargis the scribe, 302*a*.

Khanuth (*խանութ*), mother of Têr Gregory, 193*b*.

Kharaz (*խարազ*) Gaspar of Tiflis, 267*b*.

Kharberd, Stephanos, Bishop of, 122*a*.

Kharbert *or* Kharberd, Church of St. Stephen in, 122*a*.

Kharshay (*խարշայ*), father of Melqon, 214*a*.

Khassan (*խասսան*), owner of Gospels, 3*b*.

Khatchatour, Father, letter of, dated 1737, 303*b*.

Khatchatour, son of Martiros, his letters, 352*a*.

Khatchatur, brother of Jeremiah, 168*b*.

Khatchatur the elder, scribe of a commentary on Matthew, 203*a*.

Khatchatur the Presbyter, songs by, 279*b*.

Khatchatur, son of Haruthiun, 168*b*.

Khatchatur, monk of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.

Khatchatur Ketchahrvetzi, canticles by, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 133, 135, 136, 137, 140, 141, 142.

Khatchatur (*խաչատուր*), illuminator of MS., 6*a*.

Khatchatur Wardapet of Jerusalem, 25*b*.

Khatchêr (*խաչէր*), a scribe of Sinamut, 56*b*.

Khatchik (*խաչիկ*), Monastery of, with Church of Virgin and Companions of St. Wardan, 67*b*.

Khatchik Wardapet, vision about the dead, 174*a*, 224*a*; his dream in Akori *or* Arkuṛi 256*b*.

Khatchik, 36*a*. (*See* Khanphar.)

Khatchôy (*խաչօյ*), son of Shêhar Kiul, 168*b*.

Khatchuk (*խաչուկ*), son of Thoros, 59*a*.

Khathan (*խաթան*), second name of Wardan Wardapet, 189*a*.

Khathay (*խաթայ*), wife of Khaudschay Safar, A.D. 1520, 23*a*.

Khathu Dschan (*խաթու ջան*), daughter of Wêlidschan, 44*a*.

Khathun Dschan (*խաթուն ջան*), wife of Khôdschay Nazar, 13*b*.

Khathun (*խաթուն*), wife of Ḷara Khan, 193*b*.

Khatiui (*խատինի*), son of Moses, 267*a*.

Khatôn (*խատօն*) of Tiflis, 267*a*, *b*.

Khaudscha Wêlidschan, 44*a*.

Khausrow (*խաւսրով*), Persian king, 6*b*.

Khazar (*խազար*), son of Thoros, 59*a*.

Khêr (*խէր*), tale of, 275*b*.

Khêr (*խէր*) Khodschay, owner of MS., 294*a*, 297*b*.

Khêtchikintz (*խէչիկինց*) of Tiflis, 267*a*.

Khikar (*խիկար*), name of a lady in A.D. 1347, 9*a*.

Khikar *or* Achikar, history of, 278*a*, 288*a*.

Khizantz, Martiros of, 14*a*.

Khlath, 35*a*. (*See* Bzuniq.)

Khlik (*խլիկ*), name of a MS. hymnal, 110*a*.

Khôdjaf Akhratin (*խօճաֆ ախրատին*), husband of Ahli Meliq, 31*a*.

Khôdjagin (*խաւճագին*), a proper name, 55*b*.

Khodjay Ashmut, 56*a*.
Khodjay Arev, 56*b*.
Khodjay George, 315*a*.
Khodjay Martan, 56*a*.
Khodjay Suridjan, 56*b*.
Khodschay Mkrtitch of Baberth, 166*a*.
Khôdschay Nuradin, 21*a*.
Khôdschay Nazar (*խօջայ նազար*) of Julfa, 13*b*.
Khôdschay Khatchik (*խաչիկ*), father of preceding, 13*b*.
Khôdschay Saphar (*խօջայ սափար*), 13*b*.
Khondik (*խոնդիկ*), mother of Martyros of Hałpat, 97*a*.
Khondqar, 35*a*. (*See* Suleman.)
Khond Qar (*խոնդ քար*), mother of Mesrop, 44*b*.
Khoren in Armenia, 173*b*.
Khorusan *or* Khorassan in Persia, 96*a*.
Khôshamat, second name of Avetis, Bp. of Hałbat in 1660, 302*a*.
Khosrow of Gandzak, 179*a*.
Khosrow and George under Bouła, 177*b* (*bis*).
Khosrow and Maurice, Emperors, Persian mm. under, 177*b*.
Khosrow II., his 5000 women captives of Antioch, acts of, 170*b*.
Khosrow, King of Persia, persecutes Christianity, 172*a*; invades empire of Maurice, 299; account of his siege and sack of Jerusalem, 174*b*.
Khosrow, Bp. of the Andsevatzi, his commentary on the Breviary, 68.
Khotáget (*խոտա́գետ*) in Shnher, 295*b*.
Khotawert (*խոտավերտ*), a male name, 252*b*.
Khot Meliq (*խոտ մելիք*), mother of Avetiq, 31*a*.
Khotnavan, a place in Shnher, 295*b*.
Khotzadeł (*խոցադեղ*), father of Martyros of Hałpat, 97*a*.
Khoudja Sargis (*խուճա սարգիս*), father of Astuadzatur, 6*a*.
Khoul (*խուլ*), name in Tiflis, 267*b*.
Khourou Joseph (*խուրու յովսէփ*) of Tiflis, 267*a*.
Khoutini (*խուտինի*), son of Pharatan, of Tiflis, 267*a*.
Khouwand (*խուվանդ*), wife of Atur, 9*a*.
Khowand Jacob, 9*a*.
Khoyand (*խոյանդ*), sister of Astuadzatur, 26*a*.
Khtĕrsh (*խտըրշ*), martyr of 1441, 284*b*.
Khuand (*խուանդ*), kinsman of Atcher, 24*b*.
Khupiar (*խուպիար*), a deacon of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Khnŭpt (*խնըպտու*) of Tiflis, 267*b*.
Khuthlushên (*խութլուշէն*), kinsman of Atcher, 24*b*.
Khŭtŭr (*խտըր*), son of Hadjath, 271*a*.
King's Bench, Armenian suit before, in 1751, 353*a*.
Kings *or* Archontes, the seven, their *Tavêth* or spells, 326*b*.
Kingulinar (*կինգուլինար*), Lukas of, in 1742, 298*a*.
Kinship, table of, by Nerses the Graceful, 247*b*.
Kirakos, father of Sanos, 41*a*.
Kirakos and Julita, Church of, in Hamith, 214*b*.
Kirakos of Iconium, 179*b*.
Kirakos, son of Gabriel, 168*b*.
Kirakos, patriot, in 1488, 166*a*.
Kirakos, Têr, monk of Sanahin in 1660, 302*b*.
Kirakos, Catholicos of Armenia, his history, 298*b*, 299.
Kirakos, narrative of his election as Catholicos in A.D. 1440, 301*b*.
Kirakos Wardapet, his hymn to the Virgin, 107*a*, 111*b*.
Kirakos (Cyrus) and John, 175*a*.
Kirakos, Sir *or* Têr, father of Aristaces, 75*b*.
Kirakos and Julita his mother, acts of, narrated by Bp. Theodore to the Archbp. Zosimus, 242*a*.
Kirakus Wardapet of Ezenka, his works, 341*b*.
Kiriake and Urbath, 179*a*.
Kitchipak (*կիչիպակ*), son of Spantiar, 56*a*.
Kłéoskoros, Monastery of, 221*b*.
Knktiq, name in Tiflis, 267*b*.
Kodjerq (*կոճերաց*) *wanq* in canton of Ardsruniq, with Church of Theotokos, 121*a*.
Kog Miridjan (*կոգ միրիճան*), 56*b*.
Kokdjay (*կոկճայ*) of Sebastia, his acts in 1535, 181*b*.
Kokdji (*կոկճի*), daughter of Thoros, 59*a*.
Kôkin (*կօկին*), Bałkal (*բաղկալ*), of Tiflis, 267*a*.
Kołb, John Orotnetzi Wardapet of, 340*a*.
Kolini porta in Roman rite of consecration of an emperor, 62*b*.
Komidas, a new martyr, his *Acta*, 79*b*.
Koprilia of Cyrene, 176*a*.
Koprios under Julian, 179*b*.
Koran, version of, 350.
Koran, used in spells and incantations, 326*b*.

Kordia, ecclesia quae uocatur, in Roman rite of consecrating an emperor, 62*b*.
Koṛikos (*կոռիկոս*) in Cilicia, 14*a*.
Kostand, a scribe, 89*b*.
Kostand, Patriarch, in 1312, 95*a*.
Kostand the elder, 38*a*.
Kostand (Constantius), Catholicos of Cilicia, A.D. 1436, 31*a*.
Kostandin, owner of Gospels, 7*a*.
Kostanean, K., editor of Poems of John of Thelguran and of Gregory of Aḷthamar, 269*a*, 281*b*.
Kostantin, an Armenian martyr in 1327, 87*b*.
Kostĕndin (Constantine), owner of Prochorus MS. at Mlidj, in 1307, 241*b*, 242*b*.
Kowdjay (*կովճայ*), son of Hithum, 59*a*.
Kronides and Antonius, 171*b*.
Ktesiphon, persecution there under Saphor II., 175*b*.
Kul, Khodja (*խոճայ կուլ*), male name, 245*b*.
Kulamir, memorial of, 245*b*.
Kulistan (*կուլստան*), spiritual mother of Melqon, 214*b*.
Kulqan (*կուլքան*), nickname of Rhipsima, 75*b*.
Kulzat (*կուլզատ*), mother of Tarwish, 32*b*.
Kul Zatan (*կուլ զատան*), wife of Paron Nerses, 39*a*.
Kul Zatan (*կուլ զատան*), son-in-law of Johan, 71*b*.
Kuṛdj (*կուռճ*), husband of Mḷtêsi, 27*a*.
Kurterios, m. in Caesarea of Cappadocia, 174*b*.

Lakhay (*լախայ*) *or* Poland, MS. written at Kamenitz in, 195*a*.
Lakthamar attacks Sebastia in 1386, 182*b*.
Lal (*լալ*), mother of persons mentioned in a Bull of 1698, 265*b*.
Lalin (*լալին*), name in Tiflis, 267*b*.
Ḷamazintz Dathav (*ղամազինց դաթօ*) of Tiflis, 267*a*.
Lank Thamur, history of, by Thomas of Medzoph, 301*b*.
Ḷara Khan (*ղարա խան*), elder brother of Sir Gregory, 193*b*.
Ḷarash, name of a coin, 309*b*.
Ḷarayḷan (*ղարայղան*), land of, 44*b*.
Laṛi (*լառի*), place-name, 26*b*.
Lasia under Maximin, 176*a*.
Ḷat Purḷan (*ղատ պուրղան*) destroys Church of Forty Martyrs in Sebastia, A.D. 1386, 182*b*.
Latin Ordinations and Rites, in Armenian version, 62 ff.
Latin propaganda in Armenia, 340*a*.
Laurentius, acts of, 169*b*.
Laurus and Florus, twins, acts of, 170*a*.
Ḷazar of Sebaste, love-song by, 280*a*.
Lazar, Têr, his suffragan Martiros Wardapet, 268*a*.
Lazar the Grammarian in 1362, 248*b*.
Ḷazar (*ղազար*), a *monozon* of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Lazar, Archbp. and Abbot of Atish, in 1604, 71*b*.
Lazar, Abbot of Berthak in 1488, 166*a*.
Lazar, name, 168.
Lazar, an elder and owner of Gospels, 38*b*.
Lazar, son of Wardanin, 26*a*.
Lazar, son of Maḷsut, 26*a*.
Lazarus of Cyprus, 174*a*.
Lazarus, history of, 219*b*.
Lazarus, Saint, 176*a*.
Ḷbêl (*ղբէլ*), wife of Gregory, 9*a*.
Lectionaries, 49.
Leghorn, Armenians at, in 1674, 352*a*.
Lehatzi (of Lemburg), Wardan, 41*a*.
Leo, fall of dust in Constantinople under, 172*b*.
Leo, King of Armenia, A.D. 1274, 85*a*.
Leo, his tome, 199*a*.
Leo, King, 13*b*.
Leo, earthquake at Constantinople under, 172*a*.
Leon (III.), King of Armenia, 18*a*.
Leon, chronicle of his reign, 291.
Leon, King, A.D. 1207, 7*b*.
Leon, King of Armenia, A.D. 1321, 23*a*; A.D. 1331, 59*b*.
Leon, Emperor, on prohibited degrees, 152.
Leonce Pirghlemiantsi, his note on a menologion near Van, 96*a*.
Leonidas (Leontius) and five women, 177*a*.
Leontios, 179*b*.
Leontius and priests, 180*a*.
Leontius of Tripoli in Africa, under Vespasian, 179*a*.
Leṛnak in Cilicia, 174*a*.
Lesghi (*լակզին*), their incursions into Shirwan and Kurdistan in 1719, 194*a*.
Letter-writer, polite, for use of Armenian ecclesiastics, 226*a*, 254*b*.
Leucius, 173*b*.
Lexicons of Armenian, by Whiston, 310.
Libertinus, abbot, acts, 170*a*.

Lilly, Joseph, Esq., owner of MS., 29, 106*a*.
Liparit, father of Tarsayidj, 294*a*.
Lisêtzi Thour (լիսէցի թուր) of Tiflis, 267.
Little Era of Armenia, how calculated, 218*a*.
Lives of the Fathers of the Desert, a MS. of, brought from Jerusalem to Hamith in 1613 by Minas of Karin, 214*a*; selections from, of Wardan Wardapet, 230*a*.
Logic of Simeon of Julfa, 231.
London, Armenians at, in seventeenth cent., 352*a*.
Longinus, centurion, 172*a*.
Lous Paron, owner of Tales of Phrik, in 1612, 276*b*.
Loys, Paron, acts of, 181*a*; his martyrdom in 1666, 249*b*.
Ḷrkh town (ղրխ քաղաք), *i.q.* Aḷasôr in Ararat, 168*a*.
Ḷrmuz (ղրմուզ), wife of Sargis, 71*b*.
Lucas, monk of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Lucas Wardapet of Keḷi (կեղեցի), his Polite Letter-writer, 254*b*.
Lucas (Ḷôgaz, ղօգազ), Bp. of Dschulan *or* Julfa, at Ispahan in 1698, 218*a*.
Lucas Wardapet Keḷetzi, teacher of Minas of Karin, 1613, 214*b*.
Lucas Wardapet of the Albanians in 1553, 193*b* and note.
Lucia of Syracuse, 172*a*, 173*b*, 176*b*, 179*b*.
Lucian and Theodore, acts, 170*b*.
Lucian and Peregrinus, 179*a*.
Lucian (Uḷkianos), m. of Antioch, 171*b*.
Lucknow, Wardan Karapet of, 83*b*.
Lucky and unlucky days, a list of, 329*b*.
Lugas (ղուգաս, *i.e.* Lucas), Têr, owner of psalter, 48*a*.
Lukas, nephew of Sargis, 302*a*.
Lukas (*or* Lucas) Catholicos, Bull of, addressed to Empress Catherine of Russia in 1781, 268*a*.
Lukas *or* Lucas, a goldsmith, a benefactor of the Church, 32*b*.
Lukas, Rabbin *or* Doctor of Hamith, 26*b*.
Luke, Evangelist, 172*a*.
Lycarion, monk, 175*a*.
Lyncianus, 178*b*.

Macarius the Hermit, life of, 212*a*.
Macarius on monastic life, 211*b*.
Macarius and Marcus, 175*b*.
Macarius under Julian, 173*b*.
Macarius, Abba, tale of, 224*a*.
Maccabeans, 180*a*.
Madras in records of an Armenian suit, 353*a*.
Magic and astrology, 320 ff.
Magic, power of, 322, 323.
Magical prayers, 76, 77.
Magical recipes, 328*b*.
Mahdas Kirakos, father of Khodjay Sanos, 41*a*.
Mahdas Warkhathun, mother of Sanos, 41*a*.
Mahmet, legendary history of his birth, &c., 278*b*.
Mahsum (մահսում), proper name, 56*a*.
Mahtes (մահտես), 96*a*.
Makarius of Jerusalem, canons of, 151.
Makhsud (մախսուդ), father of Wêlidschan, 44*a*.
Makrina, 179*a*.
Malachia founds a convent in Crim Tartary in A.D. 1383, 172*a*.
Malachia, scribe, 27*a*.
Malachia Wardapet of Khakhtiq, scribe of a book of canticles or *gands*, 139*b*.
Maḷay (մաղայ), Paron, 122*a*.
Malaz (մալազ), name of Nerses, 166*a*.
Malchas and Kosphar, history of, 217*a*.
Malêr (մալէր), name of a scribe in India, 218*a*.
Malim and Omar in the history of Mohammed, 278*b*.
Maliq (մալիք), a male name, 21*a*.
Malkhas (մալխաս), owner of a menologium, 168*b*.
Maḷkhsut (մաղխսուտ), male name, 59*a*.
Malqum (մալքում), husband of Maream, 194*a*.
Maḷsut (մաղսուտ), 26*a*.
Maḷsut (մաղսուտ), brother of Astuadzatur, 26*a*.
Maḷthum (մաղթում), wife of Melqesêth, 39*b*.
Mamas, acts, 170*b*.
Mamelkhta, m. in Persia, 171*a*.
Mamqan (մամքան), wife of Sargis of Haḷpat, 97*a*.
Mananan (մանանան), mother of Spantiar, 56*a*.
Manazkert, Council of, in A.D. 726, 177*b*.
Mandakuni, John, canons of, 253*a*.
Mane and Nouna, 172*a*.
Manêsintz Giurkin (մանէսինց գիւրկին) of Tiflis, 267*a*.
Mankav (մանկօ) of Tiflis, 267*b*.
Mankôn (մանկօն) of Tiflis, 267*a*, 267*b*.
Manouk, a male name, 168*a*.
Manouk Mahtes, bride of Têr John, 44*b*.
Mansions, the twenty-eight, of the moon, 325*b*.
Manuel II., commemoration of his death, 171*a*.
Manuel, author of a canticle, 138*b*.

Manuel, a Persian, 179*a*.
Manuk (*i.e.* child), Sowin, a male name, 44*b*.
Manuscripts, catalogue of, in Bitlis, 197*a*.
Manuscripts, list of, 233*b*.
Manushak (մանուշակ), mother of Mkhithar, 108*b*.
Manushak (մանուշակ), daughter-in-law of Hithum, 59*a*.
Manushak (Oréina) in Persia, acts of, 170*b*.
Maraḷ, a Persian city, 181*b*.
Maram Tatik (մարամ տատիկ), daughter of Aḷawêlin, 36*b*.
Maran, female name, 267*b*.
Marcellus of Apamea, acts of, 169*b*.
Marcianus, m., 172*a*, 177*b*, 178*a*.
Marcianus and Zeno, 176*b*.
Marcus, ascetic, 177*a*.
Marcus of Rome and the Garden of Eden, 176*b*.
Marcus and Mokianus, 179*a*.
Marcus, life of, by Serapion, 212*a*.
Marcus and Macarius, 175*b*.
Marcus *Saloni* or the Foolish, life of, 208*b*, 212*a*.
Marcus of Arethusa, under Julian, 176*b*.
Mardan (մարդան), a witness, 32*a*.
Maream, wife of Paḷtásar, 193*b*.
Maream *or* Marean, wife of Gregory, 191*b*, 193*b*.
Marean, betrothed to Grigor the priest, 193*b*.
Maṛekh, a magic constellation, 323*a*.
Margar, priest in Smyrna, 352*a*.
Margar, brother of Jeremiah, 168*b*.
Margar, monk of Avantz in 1598, 239*b*.
Margarê, name of boy, 267*b*.
Margaret, daughter of Wardanin, 26*a*.
Margaret, mother of Sargis, 229*a*.
Margarit, daughter of Lara Khan, 193*b*.
Margrit (մարգրիտ), daughter of Thoros, 59*a*.
Maria of Samos, 177*a*.
Mariam, aunt of Môray, 44*b*.
Mariam, courtesan of Alexandria, life of, 223*b*.
Mariam, discourse on, 181*a*.
Mariam, daughter of Wardanin, 26*a*.
Mariam, mother of Melqon, 214*b*.
Mariam of Egypt, life of, 176*b*, 212*a*.
Mariam, second- or step-mother of Sargis, 229*a*.
Mariam, virgin, called Marinos, 212*a*.
Mariam, wife of Johan, 71*b*.
Mariam, wife of Malkhas, 168*b*.
Mariana of Antioch of Pisidia, 179*b*.
Mary, fragment of a panegyric on, 88*b*.
Mary, Virgin, history of her birth, &c., 170*b*, 219*b*; history of her Dormition, 52; Passing of, 216*b*, 220*b*; her descent into Hell, 249*a*.
Mary Magdalen, 179*b*.
Mary the Nun, called by herself Marinus, 175*a*.
Mary and Martha, 175*a*.
Mary, Virgin, and the Illuminator, Church of, in Karin, 202*a*.
Mark, Evangelist, 176*b*.
Markhas and Kosphar of Sis, history of, 222*b*.
Markhay and Cosphar, 172*b*.
Marriage-wreath, a tract on, 259*b*.
Marsovan, 321*b*.
Martan (մարտան), Khodjay, 56*a*.
Martène and Durand, 61*a*.
Martha, mother of Simeon Stylites, 179*b*.
Marthay, sister of Stephanos, 9*a*.
Martianus of Caesarea in Palestine, 175*a*.
Martianus the Monk, life of, 212*a*.
Martin of Tours, 172*b*.
Martina, acts of, 169*b*.
Martiros of Sebastia composes calendarial tables and writes a hagiology, *c.* 1810, 182*b*.
Martiros, elder and scribe, 29*b*.
Martiros, priest, father of Mesrop, 44*b*.
Martiros, son of Aḷawêlin, 36*b*.
Martiros, an owner of psalter, 48*b*.
Martiros of Khizantz, 14*a*.
Martiros, son of Astuadzatur, 122*b*.
Martiros, scribe of a hymnal, 111*b*.
Martiros, priest of Argelan, binder of a ritual, 60*a*.
Martiros Abeḷay, 318*a*.
Martiros, *i.q.* Sargis, scribe of hymnal in village of Pharkhav, 108*b*.
Martiros, son of Sargis, 174*b*.
Martyrios *or* Martyron, m. in Constantinople, 172*a*.
Martyros, priest of Gladsor *wanq*, owner of MS., 23*b*, 24*a*.
Martyros, scribe of Haḷpat, 97*a*.
Martyrs, the Forty, 175*a*.
Marudjwê, a physician, 332*a*.
Maruf (մարուֆ), mother of Hithum, 59*a*.
Marutha, Syrian Bp. of Martyropolis, 178*b*.
Marzuan, Tartar persecution at, in 1441, 284*b*.
Mashqaykar, George, 353*b*.
Mashtotz Wardapet, 71*b*.

Mashtotz of Armenia in 893, 171*b*.
Matal or animal sacrifice, 255*b*.
Matchan (Մաչան), wife of Karapet, 230*a*.
Matheos, scribe of Bitlis in 1613, 197*a*.
Matheos Wardapet, canticles by, 113, 116, 117, 135.
Matheosean of Tabreez, 287*a*.
Matthew, commentary on, of Gregory of Dathev, 202*b*.
Matthew, Hebrew Gospel of, 293*b*.
Matthew of Edessa, his history (incomplete), 300*b*.
Matthew, Evangelist, life of, 172*b*.
Matthew Wardapet, a pupil of Gregory of Tathev, his works, 341*b*.
Matthias, Ap., 175*a*.
Matrona and Cyrma, 172*b*.
Matrona, 176*a* (*bis*).
Mauiay (Մաուիայ), the son of, a physician, 332*b*.
Maundy Thursday, rites of, 50; fragment of the rites for, 239*a*.
Maura and Timotheus, 177*b*.
Maurice, 179*b*.
Maurice, Emperor, Persian martyrs under, 177*b*.
Maximus and Dula in Bulgaria, 177*b*.
Maximus, m. under Julian, 171*b*.
Maximus, commentary on pseudo-Dionysius by, 200*b*.
Mayum, Bp. of, 175*b*.
Mazman, nickname of Sargis, 14*a*.
Medical manual, 334.
Medical treatise of Asar, 342*a*.
Medical remedies, anonymous fragment on, 307*b*.
Medzatur (Մեծատուր) of Sebastia, his acts, 181*a*.
Medzkhathun (Մեծխաթուն), wife of Khassan, 3*b*.
Mehnaz (Մեհնազ), mother of Atom, 21*b*.
Mêkôtrê (Մէկօտրէ), Aslan, of Tiflis, 267*b*.
Melampius *or* Melesippus, 172*a*.
Melasippus, 174*b*.
Melchizedec, history of, 176*b*.
Meli (Miles) in Persia, 172*b*.
Mêliq Khathun (Մէլիք խաթուն), mother of Fra Petros, 160*a*.
Meliq, steward of Berthak, 166*a*.
Meliq Simeon, seal of, 42*a*.
Meliq Aḷên (Մելիք աղէն), Paron, son of Khôdschay Saphar, 13*b*.
Meliq, Sultan, daughter of Enif, 55*a*.
Meliq, George, recipient of a Bull in 1702, 265*b*.
Mêliq Guirkin (Մէլիք գիւրկին) of Tiflis, 267*a*.
Meliqsêkh (Մելիքսէխ), a priest, 194*a*.
Meliton, a priest of Gori in 1588, 166*b*.
Melqiseth and Karapet in Armenia, 179*b*.
Melqêsêth, Catholicos, A.D. 1618, 13*b*.
Melqesêth, father of Stephanos, in 1568, 39*a*.
Melqêsêth (Մելքէսէթ), a priest, 32*a*.
Melqiseth, Wardapet of Sebastia in 1676, 180*b*.
Melqiseth (Մելքիսեթ), brother of Wardanes, 121*a*.
Melqiseth, son of Ḷara Khan, 193*b*.
Melqon (Մելքոն), son of Nerses, 39*a*.
Melqon, 121*b*.
Melqon, the clerk of Hamith, copies a MS. of the Lives of the Fathers in 1614, 214*a*.
Mêlqôn (Մէլքօն) of Tiflis, 267*a*.
Melqôn of Tiflis, 267*a*.
Melquisêth Catholicos in 1607, 44*b*.
Memar Murat, 26*b*.
Memnos of Lydia, 176*b*.
Menadora of Nicomedia, 170*b*.
Menander, aphorisms from, 336*b*.
Menas and Hermogenes, 173*a*.
Menas *or* Minas, miracles of, 173*a*.
Menodora and sisters, acts, 170*b*.
Menologia, 165 ff.
Menologium, Greek, fragments of, 245*b*.
Mêrab (Մէրաբ) of Tiflis, 267*a*, *b*.
Mercurius the Scythian, 173*a*.
Merope (Miurope) of Ephesus, 178*a*.
Mertin (Մերտին), son of Melqesêth, 39*b*.
Merzan (Մերզան), author of a canticle, 129*b*.
Mesidi, 84 (note), 184*a*.
Mesrop, named Mashtotz, disciple of Nerses I., 296*b*; on Baptism, 80.
Mesrop Wardapet in the seventh cent., 175*b*.
Mesrop, clerk of Khizantz in Ispahan, repairs codex, 13*b*.
Mesrop, Archbp. of Aspahan, in 1607, 44*b*.
Mesrop, scribe of Aspahan, 44*b*.
Metarinos, Svnktos, and Valentina, fragment of their *Acta*, from Eusebius, 234*a*.
Meteors in A.D. 715, 172*b*.
Metrophanes, Patriarch of Constantinople, 178*b*.
Mevortius, 174*a*.
Michael and Gabriel, panegyric of, 172*b*.
Michael, physician, 315*a*.
Michel Syrus, French version of part of, 304*a*.
Michel, Abbot of Zob, 171*b*.
Michel, commentary on the Psalms, 188*a*.

Michel Syrus on the Egyptian Plagues, 218*a*.
Midschiwanq (միջի վանք), Church of Theotokos at, 71*b*.
Migne's *Dictionnaire des MSS.*, 352*b*.
Miladzintz Naskhidên (միլածինց նասխիդէն) of Tiflis, 267*b*.
Milton, William, owner of a MS. in 1839, 346*a*.
Minas, Wardapet of Galatia in 1663, 226*b*.
Minas *or* Menas, m. in Egypt, 172*b*.
Minas Hermogenes and Grabos, history of, 222*b*.
Minas, Bishop of *wanq* in Balu, 31*a*.
Minas, brother of Wardanês, 121*a*.
Minas of Karin *or* Theodosiupolis, disciple of Lucas, visits Jerusalem and Hamith, acquires the Lives of the Fathers in 1614, 214*a*.
Minas, scribe of Caesarea, 87*b*
Minqurikos *or* Kinqurikos, Gothic king, 176*a*.
Mioqo (միոքո), father of Paron Shimqo, 320*a*.
Miqael of Aļasôr, Paron, owner of menologium, 168*a*.
Mir Zehid, Paron, Governor of Van in 1506, 107*b*.
Mirag (միրագ) of Tabreez, 180*b*.
Miran, son of Nouêr, 295*b*.
Miraq (միրաք), a witness, 32*a*.
Miraq (միրաք), great-grandsire of Wêlidschan, 44*a*.
Miraq (միրաք), brother of Johan, 71*b*.
Miriam under Shapoh in Persia, 178*b*.
Miridjan (միրիճան), Kog, 56*b*.
Miridschan (միրիջան), nephew of Fra Petros, 160*a*.
Missionaries, Vatican, in Armenia, 153.
Mkhithar, Khodja, memorial of, 252*a*.
Mkhithar Jowasaph, commemorated, 249*a*.
Mkhithar of Medzoph, a panegyric of, by Daniel Wardapet, 175*a*.
Mkhithar (մխիթար), brother of Martiros, 108*b*.
Mkhithar of Haļbat, 189*b*.
Mkhithar of Ayrivan, *i.q.* Têr Mkhithar, canticles by, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 123, 124, 127, 138 (*spelt* Erevan), 141.
Mkhithar, Archbp. A.D. 1562, 21*a*.
Mkhithar, physician, 316*b*.
Mkrtitch, father of Sargis, 108*b*.
Mkrtitch, monk of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Mkrtitch, canticles by, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 123, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 139, 141.
Mkrtitch Sargisean, 149*a*.
Mkrtitch (մկրտիչ), Bishop of Ntket, 14*b*.
Mkrtitch, priest, 21*a*.
Mkrtitch (մկրտիչ), son of Melqesêth, 39*b*.
Mkrtitch, son of Shêhar Kiul, 168*b*.
Mkrtitch, Khodschay, of Baberth, 166*a*.
Mkrtitch (մկրտիչ), Archbp. of Jerusalem, A.D. 1484, 25*b*.
Mlidj (մլիճ), Convent of, near the fortress of Papaŗaun (in the Cilician Taurus on confines of Tarsus), 241*b*.
Mļtêsi Djihan (մղտէսի ճիհան), a Pêk or Bey, A.D. 1460, 31*b*.
Mļtêsi Waŗwaŗ (մղտէսի վառվառ), wife of Kurdj, 27*a*.
Mļtesin (մղտեսին), a male name, 55*b*.
Mluq (մլուք), daughter of Khassan, 3*b*.
Mohammed and the Turks, their piety, 204*a*.
Mohammedan persecution in Armenia, A.D. 711, 171*a*.
Mokianus, 179*a*.
Môkios *or* Môkimos, a negro brigand under the Emperor Maurice, 178*b*, 212*b*.
Môkimus in Pamphylia, 178*a*.
Monasticism, homily upon, anon., 206*b*.
Montfaucon's Bibliotheca Bibl. Manuscr. 1739, 352*b*.
Month Pôļos (մոնթ պօղոս) of Tiflis, 267*a*.
Months, names of, in various languages, 82.
Months, Armenian, list of, 169.
Moon, Book of the, or *Masfaulzļamar*, 325*a*.
Moon, prognostics for the days of, 288*a*.
Moon, days of the, 319*b*.
Moon, tables of, or *clavis lunae*, 328*a*.
Moon, key of, or *clavis lunae*, translated from Latin by Avetiq Paļtasarean, 343*b*.
Moon, twenty-eight mansions of, 325*b*.
Moral tales and apologues, collections of, 227*a*, 274.
Môray (մօրայ), a name, 44*b*.
Moses Kalankatouatzi's History of the Albanians of the Caucasus, 292*b*.
Moses of Khoren, Geography ascribed to, 293*b*; French version of part of, 304*a*.
Moses the Philologist, uncle of David the Philosopher, 307*a*.
Moses the Rhetor, his lament for the Arsacids, 173*a*.
Moses and Aaron, 171*a*.
Moses, writer of hagiology in 1162, 172*b*.
Moses of Choren *or* Xoren, extract from, on Abgar, 244*a*.

Moses, the black robber, under Maurice, 223*a*.
Moses the monk of the Thebaid, his letter to ascetics, 212*b*.
Moses the monk, brother of Têr Wardan, 58*b*.
Moses of Erzenga on the Breviary, 68*a*.
Moses, monk of Kodjerq, 121.
Moses, nephew of Hohannes, 31*b*.
Moses, owner of MS., 353*b*.
Moses, monk of Berthak, 166*a*.
Moses, Bp. of Siunik, 179*b*.
Moses Catholicos (? of Poland) in 1627, 183*a*.
Moses Wardapet, eulogy of his master George of Lambroun, 243*a*.
Mother, spiritual, 214*b*.
Mouhip (*մուհիպ*), parent of Caspar, 252*a*.
Moupar (*մուպար*), wife of Haruthiun, 168*b*.
Mouqel (*մուքել*) of Tiflis, 267*a*.
Mourat of Tiflis, 267*a*.
Mourning, barbaric modes of, discouraged, 192.
Moush, Church of Holy Sepulchre there in 1821, 268*b*.
Mṛauzul (*մռաւզուլ*), male name, 194*a*.
Mubri, a Persian, and John Garnetzi, in A.D. 1212, 176*a*.
Muhamat of Zachariah, a physician, 336*b*.
Mukamaṛ of Zachariah, a physician, 336*b*.
Muḷal (*մուղալ*), a proper name, 56*a*.
Muḷdesi Dowlath (*մուղդեսի դովլաթ*), sister of Avetiq, 25*b*.
Muḷr Zangian (*մուղր զանղիան*), a Persian, his history by John of Gaṛni, 256*b*.
Muqayêl (*մուքայէլ*), son of Paron Safar, 23*b*.
Murat, father of Naser, 24*b*.
Murat, a deacon of the Wahan Shinu *wanq*, 140*b*.
Murat, Sultan of Constantinople, A.D. 1627, 75*a*.
Murat, Mahtas Nanêntz, father of Sargis, 229*a*.
Murat, a witness, 32*a*.
Murateḷ in 1653, 320*a*.
Muratish (*մուրատիշ*), brother of Nerses, 35*a*.
Murghan, place-name, 6*b*.
Muron, canon for preparation of, 92.
Mush in Taron, 39*a*.
Mustapha (*մուստաֆայ*), Sultan of the Osmanli, 168*a*.
Myron of Cyzicus, acts of, 170*a*.

Nahan, spiritual mother of Melqon, 214*b*.
Nahapet, Archbp. of Edessa, A.D. 1636, 27*a*.
Nahapet Catholicos in 1701, 168*a*.
Nahapet Catholicos in Valarshapat, Bulls of, dated 1693, 264*b*, 265.
Nahapet, monk of Convent of Theḷeni, 16*b*.
Nakhidschevan (*նախիջևան*), the scene of Noah's descent from the Ark, 255*b*.
Naḷash *or* Nakhash, poems by, 269, 281, 285*a*.
Nalian, Jacob, his homilies, written A.D. 1755, 199*b*.
Naltchaqar (*նալչաքար*) of Tiflis, 267*a*.
Names of Armenian places, persons, kings, and authors, enumerated, 354*b*.
Names of power, in magical prayers, 77*a*.
Nanadschan (*նանայջան*), mother of Malêr, 218*a*.
Nanas (*նանաս*), a female name, 168*a*.
Narin (*նարին*), daughter-in-law of Spantiar, 56*a*.
Narin Phash (*նարին փաշ*), wife of Saphar, 32*a*.
Narmeliq (*նարմելիք*), a female name, 56*b*.
Nasradin (*նասրադին*), chieftain of Rhĕshtuniq, 24*b*.
Nanênts (*նանէնց*), name of Mahtas Murat, 229*a*.
Narcissus, 176*a*.
Narphatchan (*նարփաչան*), son of Hadjath, 271*a*.
Nater (*նատեր*), a scribe of 1362, 248*b*.
Nathan, Prophet, 175*a*.
Nativity and Epiphany of Jesus, and their octave, discourses on, 174*a*, *b*.
Nauduz (*նաւդուզ*), kinsman of Atcher, 24*b*.
Nauroz (*նաւրոզ*, ? Navaroz), son of Gabriel, 168*b*.
Nazar (*նազար*), brother of Grigor the priest, 193*b*.
Nazar (*նազար*) of Tiflis, 267*a*.
Nazar, female name, 252*a*.
Nazareth, Church of, at Ispahan, 184*b*.
Nazarius, m., 171*b*.
Nazlukhan (*նազլուխան*), donor of psalter, 48*a*.
Nearchus of Melitene, 174*a*.
Nemesius, author of tract: "All evil is punishable," 377*a*.
Nenerius *or* Neru under Diocletian, 172*a*.
Nengrana, Omerite kings of, 172*a*.
Neophytus under Diocletian, 174*b*.
Nepomuk, life of John of, 79*a*.
Nerseh, son of a Roman king, who became a monk in St. Antony's monastery, 212*a*.
Nerses Catholicos, canticles by, 113, 115.
Nerses Catholicos, rules against intermarriage of kinsmen, 151*b*.
Nerses, brother of Gregory Catholicos, his commentary on the Definitions of David the Philosopher, 247*a*.

Nerses Catholicos, hymns for the dead and for hour of Rest, 104.
Nerses, St., prayer for Simaon, 76b.
Nerses, on angels, written A.D. 1162, 172b.
Nerses of Klay, 180a; discovery of Paradise in his time, 207b.
Nerses Catholicos, his rite of Blessing the Grapes for the Feast of Theotokos or Holy Cross, 73b.
Nerses Catholicos, canons of, 253b; cited, 203a.
Nerses the Graceful, chronology of his life, 260b; poems of, 272 ff.; citation of his poem: "Jesus the Son," 194b; Catholicos (1166–73), rhythmical colophons to the Psalms and Sapiential Books, 46; his Prayers, 46b, 48b; on the Tables of Gospel Canons, 33a.
Nerses, Bishop of Lambron or Tarsus, translates a work on physiology, 329a; his history, 179b; his commentary on the Liturgy of the Mass, 69b; his oration for Pentecost, 51a; his metrical version of David's panegyric on the Cross, 247a.
Nerses, brother of Stephanos, 9a.
Nerses Ter-Mikaëlian, his work on the Armenian Hymnal, 97.
Nerses, scribe of hymnal of 1312, 95a.
Nerses, a priest, in 1327, 87b.
Nerses Wardapet, Primate in 1448, 95b.
Nerses, monk, A.D. 1371, 89b.
Nerses of Gladzor, A.D. 1284, 175a.
Nerses, Patriarch under Arshak, 173a.
Nerses I., Patriarch of Armenia, his history, 296a; his vision, 296b; his death, 297a.
Nerses, Wardapet of Tchareq, Bull of, 1698, 265b.
Nerses, King of Rome, his story, 208a.
Nerses the priest, owns menologium of year 1488, 166a.
Nersês Malaz, scribe of Berthak, 166a.
Nerses, Paron, gives Gospels to Church of St. Sahak in 1611, 39a.
Nerses Tḷay, Wardapet and Chief Rabbin of Soḷədz, 35a.
Nestor, Bp. of Perga, 175b.
New Year Feast in Armenia, account of, 169b.
Nicandros, m., 177b.
Nicea, Seventh Council of, 171b.
Nicea, the 318 Fathers of, their curse invoked, 296a.
Nicea destroyed by earthquake in 715, 222b.
Nicaea, canons of, 151.
Nicaea, deutero-Nicene canons of, 151.
Nicene Council, account of, 170b, 178b.
Nicene Creed in Armenian, 218b.
Nicephorus under Valerian, 175a.
Nicephorus and Claudianus, 175a.
Nicephorus, Emperor, 174b.
Nicetas the Goth, acts, 171a.
Nicolas, St., Church of, at Kamenitz, 195a.
Nicolas, St., *wanq* of, in Kaphay, 159b.
Nicolaus of Brousa, an Armenian, in 1693, 180b.
Nicolaus de Lyra, cited, 204a.
Nicolaus, Pontiff of Constantinople in 1477, 316a.
Nicolaus of Myra, 173b.
Nicomedia, martyrs of, 175a.
Nicomedian martyrs, 173b.
Nilos, sayings of, 190b.
Nilus in Caesarea of Palestine, 171a.
Nilus, Precepts of, 212a; discourse on gluttony, 212b; on avarice, *ibid.*; on pride, prayer, &c., *ibid.*
Noah and his Ark, 178a.
Nofor (նոֆոր), mother of Paul of Kodjerq, 121a.
Norawanq in 1254 (? in Wayotzdsor), 295b.
Norman, Sir F. B., donor, 353b.
Noudschoum or stars, lore of, 323b.
Nouêr (նուէր), father of Miran, 295b.
Nsrin, kinsman of Atcher, 24b.
Ntket (նտկեց), Bp. of, 14b.
Nuna and Mane, 172a.
Nunea and her cross, 176b.
Nuradin, Khôdschay, 21a.
Nushrowan, King, his Precepts, 227b.

Ôdintz Nazar (օդինց նազար) of Tiflis, 267a.
Ogham alphabet, 328b.
Ohan (John) of Tiflis, 267a.
Ohannes (John), father of Malêr, 218a.
Olbianus (*or* Abianus) of Aphrodision, 177b.
Olearius' "Voyages" cited, 14a.
Olympia in Constantinople, 179b.
Omerite kings of Nengrana, 172a.
Onesimus, 175a.
Onesimus of Caesarea, acts, 170a.
Onophrius, life of, by Paphnutius, 212b.
Onophrius, 178b.
Orbelians, history of the, 294a.
Orbiwêri Knktiq (որբիվէրի կնկտիքն) of Tiflis, 267b.

Orders of Church, tract on, 258*a*.
Ordinal of monks, or σχῆμα, uncial fragment of, 239*a*.
Ordinal of Sir Araqel, Bp. of Siunik, 90.
Ordinals, 91.
Oria, Antonino, S. J., his prayers to Virgin, 78*a*.
Orentius (Aurend), 176*a*.
Origen, cited, 204*a*.
Ornak, a village near Halbat, 302*b*.
Orotshah, grandson of Hasan, 295*b*.
Oscan, acts of, 217*a*.
Oscan, Bp. of the see of St. Elisha, 194*a*.
Oscan and companions in Armenia, acts, 171*a*.
Oscan Mahtas, sacristan, 194*a*.
Ôshin, King of Armenia, 159*a*.
Oskekan (ոսկեկան), daughter-in-law of Melqesêth, 39*b*.
Oskêwan (ոսկէվան), parent of Wardanin, 26*a*.
Othman, a coin, 32*b*.
Oultchak (ուլչակ), female name, 168*a*.
Ourfay (ուրփայ, *i.e.* Edessa), patriarchate of, 168*a*.

Pachomius and the dead man, 207*a*.
Pachumius (Paqmetios) of Egypt, on devils, 177*b*.
Pahlul (պահլուլ), father of Paron Nerses, 39*a*.
Pahrimatos, a magician, 323*a*.
Paltasar (պաղտաւար), brother of Astuadzatur, 26*a*.
Paltásar (տաղտա́սար), brother of Gregory, 193*b*.
Paltasar (պաղտասար), brother of Johan, 71*b*.
Pamphalon, 178*a*.
Pamphamir, 178*a*.
Pamphilus of Caesarea, 175*b*.
Pamphylia, miracle in, 170*b*, 222*a*.
Pancratius of Tauromenium, 179*b*.
Pansemna at Antioch, 179*a*.
Pap *or* Bab, m. in Lycia, 171*a*.
Pap of Msr (պապ մըսըրցի), 121*b*.
Pap, nickname of Vrdanes, 105*b*.
Pap, King, and Mushel, 296*b*.
Paparaun (պապառաւն), a fortress near Tarsus, 241*b*.
Paphnutius, his story, 171*b*; on life of Timotheus, 212*b*; and of Onophrius, *ibid*.
Papias and Gregory, 175*a*.
Papias and Victorinus, 175*a*.
Papias, disciple of John, on the episode of the woman taken in adultery, 25*a*.
Papilus and Paulus of Neocaesarea, 179*a*.
Papoy (պապոյ), son of Hauthantil, 264*a*.
Papoy, son of Meliq George, 265*b*.
Papoy, nephew of Sargis the scribe, in 302*a*.
Papylus and Carpus, 171*b*.
Paradise, story of six brethren who discovered it, 212*a*.
Paralytic healed by Christ, his dialogue, 176*a*.
Paraskevé (Urbath), 179*a*.
Paraskevé, her conversion, 212*b*.
Paris, Armenian MSS. in the Bibliothèque du Roi in 1736, 352*b*; notices of, by the Abbé Shahan Villefroy, 303*b*.
Parkhutar (պարխուտար), Khodjay, of Sebaste, physician, 315*a*.
Paronshah, father of John of Sebaste in 1362, 248*b*.
Parsam (պարսամ), brother of Mesrop, 44*b*.
Parthenius of Lampsacus, 175*a*.
Pasicrates of Rhodostyle (Dorostolum), 177*b*.
Patapius of Egypt, hermit in Athens, 173*b*.
Patermuthios under Julian, 179*b*.
Patkanean's edition of Ananiah of Shirak, 327*a*.
Patriarchs, chronology of, 227*a*.
Patriarchs, the Twelve, lives of, 221*a*.
Patriarchs, canons of the 165, 150.
Patricius of Broussa, 178*a*.
Paul of Sêwerak, 72*a*.
Paul, shipwreck of, 10.
Paul, priest of Kodjerq, 121*a*.
Paul, owner of MS., 122*a*.
Paul the elder, 122*a*.
Paul and Cosphar, 172*b*.
Paul, Patriarch of Jerusalem, in 1772, 202*a*.
Paul the monk, his vision, 192*b*; his life, 212*a*.
Paul (պօղոս), scribe of 1741, 194*a*.
Paul the Hermit, life of, 224*b*.
Paul of Lampsacus, 178*b*.
Paul and his sister Juliana, 176*a*.
Paul, Bp. in Spain, acts, 170*b*.
Paul, Abba, and Zachaeus, 177*a*.
Paul of Lystra, his history, 211*b*.
Paul, Patriarch of Constantinople, 172*b*.
Paul of Thebes, 173*a*.
Paul and Pausirius, 175*a*.
Paul, Armenian martyr, in 1327, 87*b*.
Paul of Alexandria, life of, 212*a*.
Paulos, brother of Yovhannes, 39*a*.
Paulus of Neocaesarea, 179*a*.
Paulus, a physician, 336*b*.

Pausilippus, 177*a*.
Pausirius, 175*a*.
Payeazat (պայեազատ) *or* Bayazid, 204*a*.
Pedetentz (?), Têr, an owner of psalter, 48*b*.
Pegasus, m. in Persia, 172*b*.
Pelagia, m. of Tarsus, 171*b*.
Pelagia of Antioch, 178*b*.
Pelagius of Nicomedia, acts of, 169*b*.
Pelenios *or* Pelêon, Father of the Desert, life of, 211*b*.
Peleus *or* Apelianus in Caesaria of Palestine, m., 171*a*.
Penitence, treatise on, 212.
Pentecostal rites, 51*a*.
Pentecostal prayers, 243*a*.
Pentecostal hymn, 271*b*.
Peregrinus, 179*a*.
Perga in Cilicia, 175*b*.
Perpetua, 175*b*.
Persian captivity of Armenians in 1607, 44*b*.
Persian martyrs in seventh century, 174*b*.
Persian songs, 286*b*, 288*b*, 289.
Peter and Paul, Feast of, 174*a*, 179*a*.
Peter and Abisolom, 174*a*, *b*.
Peter's chains, 174*b*.
Peter the Pitiless, history of, 177*a*, 223*a*, 257*a*.
Peter the Publican, 212*b*.
Peter and Paul, Church of, in Van, 107*a*.
Peter Catholicos and the Cross, 175*b*.
Peter Catholicos (died 1058), patron of Ananiah of Sanahin, 341*a*.
Peter Catholicos, his miracle in 1027, 174*a*, 222*b*.
Peter's finger, 178*a*.
Peter, disciple of Pope Gregory, 176*a*.
Peter of Eleutheropolis, 174*a*.
Peter of Dschuḷa (Julfa), 341*b*.
Petros of Julfa *or* Dschulfa, son of Jacob, copies an Itinerary in London in 1676, 303*a*.
Petros Amiray of Tchmshkadzag (չմշկածագ), editor of History of John Catholicos, 305*b*.
Petros, physician, son of Parkhutar, 315*a*.
Petros, Fra, Dominican monk in 1338, 158*b*.
Petros, Latin monk of Shahbun in 1517, 160*a*.
Petros Sargavak, a priest, 42*a*.
Petros, Paron Khodjay, restores church in Halap, A.D. 1615, 41*a*.
Petros, brother of Yovhannes of Mush, 39*a*.
Petros, father of Baron Safar, A.D. 1520, 23*a*.
Petrus of Lampacus, 178*b*.
Petrus, scribe of MS. of the Lives of the Fathers of the Desert, *c*. 1604, 208*b*.
Pêžoy (պէժոյ), name in a Bull of 1693, 264*b*.
Phalandouz Authantil (փալանդուզ աւթանտիլ) of Tiflis, 267*a*.
Phalul *or* Bahlul *or* Phahlul, King, history of, 270*b*, 277*b*, 287*b*.
Pharkhav (փարխաւ), a village, 108*b*.
Pharmacopoeia, 333*b*.
Pharsatan, nephew of Sargis the scribe, 302*a*.
Pharsatan (փարսատան), father of Khoutini of Tiflis, 267*a*.
Pharsatan (փարսատան) of Tiflis, 267*a*.
Phashameliq (փաշամելիք), mother of Wardanês, 121*a*.
Phashoum (փաշում), female name, 168*a*.
Phausik in Persia, 177*a*.
Pherphutha under Shapoh Sabur, 176*b*, 177*a*.
Phêrwoh (փէրվոհ) Khan, mentioned in Bull of 1702, 265*b*.
Philemon under Diocletian, 173*b*.
Philemon, Ap., 178*b*.
Philemon of Colossae, 173*a*.
Philip, Ap., Acts of, 172*b*, 175*a*; uncial fragments of, 90*a*; canons of, 151, 253*a*.
Philip, Bp. and Abbot of Kharbert, in 1589, 122*b*.
Philip of Tabreez, author of a New Year's ode, 287*a*.
Philip of Nicomedia, acts, 170*a*.
Philip Catholicos, 202*a*.
Philiston, aphorisms of, 336*b*.
Philonides (Wilindos) of Cyprus, acts of, 170*a*.
Philonita, m. under Julian, 171*b*.
Philosophy, eulogium of, 226*b*.
Phocas, 179*b*.
Phocas, Bp. of Sinope, 171*a*.
Phoqrat, son of Petros, letters to, in London, 352*a*.
Photina, Samaritan, acts, 170*a*.
Photinus, acts of, 169*b*.
Phrik (Ֆրկան), the Rhymes or Rhythmical Tales of. 276*a*.
Phylacteries and spells, 271*b*.
Physiognomic divination, 347.
Physiognomy, a treatise on, 227*b*, 328*b*.
Physiological treatise on the formation of man, 337*b* ff.
Physiology, a system of, 330 ff.

Pictures of St. Antony and of other Fathers of the Desert, 209*a*.
Pietro della Valle, cited, 23*b*; mentions Khôdschay Saphar, 14*a*.
Pima, 175*a*.
Pilate, his letter to Tiberius, 300*a*.
Pilate, the Acts of, 226*a*.
Pindaros, a Turk of Bagdad, cited, 323*a*.
Pionius, 176*b*.
Piromall, a Vatican controversialist, 203*b*.
Pit, the holy, 91*a*.
Plato, cited about the soul, 192*a*; his *Phaedo* cited, 226*b*.
Plato of Ancyra, 172*b*.
Pḷtik Tatik (պղտիկ տատիկ), daughter of Aḷawêlin, 36*b*.
Pluz. *See* Johan.
Polos Wardapet in 1622, 181*a*.
Polyaenus, 176*a*.
Polycarp of Smyrna, account of his martyrdom, 175*b*; pseudo-Dionysius' letters to, 201.
Polyeuctus of Melitene, 174*a*.
Pope, Latin rite of consecrating a, 62.
Porphyrian in Ephesus, 172*b*.
Porphyrius of Gaza, Bp. of Thessalonica, 175*b*.
Portents, astronomical and meteoric, interpreted, 328*a*.
Poukhour (պուխուր), an astrologer, 325*b*.
Praxeas, virgin, 179*b*.
Prayer, treatise on, 207*b*.
Precepts of King Nushrowan, 227*b*; of the Philosophers, 227*b*; of Aristotle, 228*a*; from the Persian, 228*a*.
Presentation of Jesus in the Temple, 175*a*.
Presentation of B.V.M., 173*a*.
Priesthood conferred on the boy Sahak in 1402, 38*b*.
Prima *or* Erina, 175*a*.
Priwaḷ *or* Apamea in Surana, 172*b*.
Probus and Tarachus, 171*b*.
Prochorus' Acts of John, 240*a*.
Proclus' tract on Calends, 227*b*.
Proclus under Trajan, 179*a*.
Proclus and John, 172*a*.
Procopius of Jerusalem, 179*b*.
Profession of Faith of Armenians, 199*a*.
Promus of Egypt, 173*b*.
Prophets, the Twelve, histories of their deaths, 57, 58, 71, 76.
Protevangel of James, 228*b*, 229*b*.
Psalms Convent, Sargis Bp. of, 209*a*. (This convent was in Erivan, as we learn from the colophon of the Vienna codex 124.)
Psalms, catena on, 188*a*, 194*b*; fragments of, 81; liturgically arranged, 45, 47, 48; fragments of a lost commentary on, 234*b*.
Puḷrat, a physician, 336*b*.
Purgatory, meditations on, 78*b*; doctrine of, 203*a*.
Putakh of Amith, his acts in 1523, 181*b*.
Pyrrhon, David Invictus' Definitions against, 246*b*; commentary on the same by Nerses the Graceful, 247*a*.
Pztik Tatik (պղտիկ տատիկ), a proper name, 36*b*.

Qaḷtzrik (քաղցրիկ) the younger, 193*b*.
Qamaras (քամարաս), parent of Paron Amir, 56*a*.
Qanaradsch, title in Tiflis, 267*a*.
Qandar (քանդար), a proper name, 55*b*.
Qanitch Ôḷitay (քանիչ օղիտայ), personal name, 168*a*.
Qaraph (քարափ), name in Tiflis, 267*b*.
Qêthivanq (քէթիվանք), inscription of Tarsayidj at, 294*b*.
Qnqush (քնքուշ), daughter-in-law of Melqesêth, 39*b*.
Qṛn (քռնեցի), Johan Wardapet of, 158*b*.
Quetif, his *Scriptores* cited, 65*b*.
Quinquagesima begins, 172*b*.
Quintus, a Phrygian, 179*a*.
Qŭnqush (քընքուշ), nurse and sister of Nerses, 35*a*.

Rabunak (րաբունակ), a deacon of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Raffi, Madame A., her collection of MSS., 268*b*, 293*a*, 298*a*, 302*b*, 312.
Ṛafilean (ռաֆիլեան), husband of Sowin, 44*b*.
Ṛays *or* Ṛais (ռայս), a noble, 21*a*.
Religious terms, dictionary of, 312.
Resurrection in A.D. 715 of eight dead men, 222*b*.
Rêthund, Ecclesia Sanctae Mariae, in Roman rite of consecrating an emperor, 62.
Revelation, codices of, 10, 11, 27, 69.
Rezzi, owner of MS., 160*b*.
Rhethéos, 171*b*.
Rhipsima, mother of Aristaces, nicknamed Kulqan, 75*b*.
Rhipsima, mother of Haruthiun, 249*a*.

Rhipsima, m., 171*b*.
Rhipsime, daughter of Wêlidschan, 44*a*.
Ṛitha (ռիթա), mother of Nerses, in 1327, 87*a*.
Rituals, 57, 58, 60, 67, 70, 72, 79, 88.
Robên (ռոբէն), brother of Thoros Wardapet of Drazark, 18*a*.
Roman ritual and ordinal, version of, 60.
Roman emperors, list of, 290*b*.
Romanus under Maximin, 172*b*.
Romanus in Russia, 179*b*.
Romanus the Singer, 171*b*.
Romulus of Melitene, acts, 170*b*.
Romulus, 176*a*.
Rosinos *or* Rusinus of Mokatz, 221*a*, *b*.
Rshnik (ըռշնիկ), village, with a church of St. Sahak, 39*a*.
Ṛstaces (ռստակէս), 9*a*.
Ruben II., Prince of Cilicia, 6*a*.
Rule, W. H., and J. C. Anderson's "Biblical Monuments," 3*a*.
Rusinus, steward, 177*a*.
Rutha and Sinai, monks of, 174*a*.

Saba Stratelat, 177*a*.
Saba *or* Sabas in Cappadocia, under Theodosius the Less, 173*a*.
Sabalon, tree of, 198*a*.
Sabas the Goth, 177*a*.
Sabatianus, m. under Probus, 171*a*.
Sabek, the tree, 219*b*.
Sabinus of Hierapolis, 177*a*.
Sabur, King of Persia, his persecutions, 177*a*.
Sadok, Bp. of Seleucia, in Persia under Saphor II., 175*a*.
Safar (սաֆար), son of Shahriar, benefactor of church, 31*b*.
Safar, Paron Khaudschay, owner of Gospel, A.D. 1520, 23*a*.
Safar (սաֆար), son of Spantiar, 56*b*.
Sahak, note by, in 1719, 194*b*.
Sahak, canons of, 253*a*.
Sahak of Tiflis, 267*a*.
Sahak and Mesrop, the translators, 171*a*, 173*a*.
Sahak and Joseph in Armenia, under Nicephorus, 174*b*.
Sahak, a priest, 32*a*.
Sahak, a boy priest, 38*b*.
Sahak, St., Church of, in village of Ṛshnik, 39*a*.
Sahak under Valens, 178*b*.
Sahak of Shahastan in Persia, 177*a*.
Sahak, Ardzruni, in A.D. 783, 177*a*.
Sahak I., Catholicos, 170*b*.
Sahak, Bp. of Melitene in 1723, 182*a*.
Sahak, a physician, 336*b*.
Sahak, an Armenian physician, 329*b*.
Saḷdameliq (սաղդամելիք), child of Stephanos, 9*a*.
Salim (Jerusalem), copy of Dionysius bought there in 1774, 202*a*.
Salomê, daughter of Wêlidschan, 44*a*.
Saltchuq (սալչուք), bride of Hohannes, 31*b*.
Salus (Aḷuash) of Uṛhay (Edessa), 179*b*.
Samona and Gurias, 172*b*.
Samuel, a Persian, 179*a*.
Samuel, Prophet, 170*a*.
Samuel, Abbot of Drazark, 6*a*.
Sanahin disputes possession of Haḷbat and Ornak in 1660, 302*b*; Church of Theotokos at, and list of monks at, *ibid.*; Church of, near Haḷbat in Kayen, 302*a*.
Sandukht, m., her acts, 173*b*; relics of, 378*b*.
Sandukht (սանդուխտ), mother of Sargis, 27*a*.
Sanos (սանոս, *i.e.* Stephanos), Khodjay, Tchalapin (knight), a prince, 41*a*.
Santa Cutharina, name of a ship, 353*a*.
Saphar, Khadjoy, owner of a hagiology, 230*b*.
Saphar (սափար) of Tiflis, 267*a*.
Sapharn, child of Hadjath, 271*a*.
Saphor II. persecutes Christians in Persia, 175*b*.
Sapiential book, fragment of, 298*a*.
Sapikuṛ (? Abukerim), a physician, cited, 332*a*.
Saṛa (սառա), wife of Wardanin, 26*a*.
Saṛadj Shêrmazan (սառաճ շէրմազան) of Tiflis, 267*a*.
Saṛakhathoun (սառախաթուն), female name, 168*a*.
Saṛan, sister of Caspar, 252*a*.
Sargis, Bp. of the Psalms Convent, buys a MS. of the Lives of the Fathers of the Desert, 209*a*.
Sargis, St., Church of, in Hoḷeaners in Soulkhath, 248*b*; in Atish, 71*b*; in Kharbert, 122*b*.
Sargis, philosopher, patron of Lucas Wardapet, *c.* 1557, 254*b*.
Sargis, a doorkeeper, 295*b*.
Sargis, Bp. of Norawanq in 1254, 295*b*.
Sargis, Bp. in Payazat, called Arḷuthetzi (scribe of history of Kirakos), 302*a*.

Sargis, Têr, Patriarch of Edschmiadzin in 1477, 316*a*.
Sargis *or* Sergius, a general, 174*b*.
Sargis, father of Malachia, 27*a*.
Sargis, father of Mḷtêsi, 27*a*.
Sargis of Haḷbat, 189*b*.
Sargis, owner of an uncial hagiology, 240*a*.
Sargis, scribe, of Smyrna, in 1715, 229*a*.
Sargis, captain, and his son Martiros, acts of, 217*a*.
Sargis, an illuminator in Hamith in 1649, 111*a*.
Sargis, scribe of a hymnal, 108*b*.
Sargis, St., invoked, 108*a*.
Sargis of Haḷpat, 97*a*.
Sargis, son of Thoros, 59*a*.
Sargis, Têr *or* Sir, ancestor of Johan, 71*b*.
Sargis of Sper (սպերցին), pupil of John Wardapet, 214*b*.
Sargis and Martiros, Church of, in Hamith, 214*b*.
Sargis Wôwôr (*i.e.* who is) Karapet Kaspar, 121*b*.
Sargis, owner of MS., 121*b*.
Sargis, author of a canticle, 138, 141*b*.
Sargis, nicknamed Mazman, 14*a*.
Sargis, Amir, kinsman of Atcher, 24*b*.
Sargis (Sergius), St., Church of, 21*a*.
Sargis has menologium re-bound in 1601, 166*b*.
Sargis, a deacon, A.D. 1562, 21*a*.
Sarkavag the Teacher, his tomb at Haḷpat, 97*a*.
Sarkis, a religious of Wahan Shinu *wanq*, 140*a*.
Sarkis of Bagdad, 353*b*.
Sarkis, St., hymn of, 271*b*.
Sarkis and Bagos (Sergius and Bacchus), mm., 171*b*.
Saroukhanintz Shiôn (սարուխանինց շիօն) of Tiflis, 267*a*, *b*.
Sarqosentz (սարքոսենց), a witness to deed-of-gift, 32*a*.
Saufi *or* Sôfi ravages Colonia in 1501, 105*a*.
Saulthay Phashên (սաւլթայ փաշէն), wife of Khôdschay Saphar, 13*b*.
Saviour, Church of the Holy, in Tchanakhitch, 44*b*.
Sayen, 177*a*.
Sebaste, Armenian throne transferred to, 178*b*.
Sebastia, Church of Forty Martyrs there, built A.D. 329, 182*b*.
Sebastia, Forty Martyrs of, 176*a*, 219*b*.
Secundus, aphorisms of, 336*b*.
Sêedaḷ (սէեդաղ), a town in Bengal, 186*b*.
Seleukia, persecution at, under Saphor II., 175*b*.
Semantron, homily on, by Gregory of Datev, 198*a*.
Sempad the Chronicler on death of Prince Aushin, 14*a*.
Serapion and Abba Marcus, 176*b*.
Serapion, 179*a*.
Serapion, a layman, ransoms a Gospel, 26*b*.
Serapion, Wardapet in Edessa, A.D. 1636, 27*a*.
Serapion and Papias, 175*a*.
Serapion and Hermas, 176*a*.
Serapion, Wardapet in 1600, 252*a*.
Serapion the elder, life of, 212*a*; his life of Marcus, *ibid.*
Sergis Zurik of Haleb, owner of psalter, 48*b*.
Sethentz (սեթենց), a witness, 32*a*.
Sethraq (սեթրաք), father of Johan, in Atish, 71*b*.
Seventy-two Disciples, their names, &c., 177*a*.
Severian, brother of Athanasius of Syria, 177*b*.
Severianus of Sebaste, acts, 170*b*.
Severus of Lydia, 176*b*.
Sêwerak (սէվերակ), Paul of, 72*a*.
Shadakh *or* Shatakh (շատախ), village in Gandsak, 193*a*.
Shah Abbas, tract on, in French, 354*b*; the Red-headed, in 1607, 44*b*; King of Persia, in A.D. 1618, 13*b*; persecutes Christians in 1614, 214*b*.
Shah Ismael in 1505, 160*a*.
Shah Nazar, brother of Sargis the scribe, 302*a*.
Shah Sulêman in 1650, 297*b*, 298*a*.
Shahandukht (շահանդուխտ), sister of Kostand, 242*b*.
Shahban, Fra Petros of, buys Dominican Breviary in 1517, 160*a*.
Shahi, a Persian coin, 307*b*.
Shahidjan (շահիճան), daughter of Johan, 71*b*.
Shahri Astan (շահրի աստան), benefactor of church in Sinamut, 56*a*.
Shahriar (շահրիար), father of Safar, 31*b*, 32*a*.
Shahum (շահում), daughter of Malqum, 194*a*.
Shalita and Epiphanius, 175*a*.
Shalôski (շալօսկի), wife of Gabriel, 168*b*.
Shapoh Sabur, 172*a*, 176*b*.
Shapoh, King of Persia, persecutes, 172*b*.
Sharh Paṛnintz (շարհ պառնինց) Simon of Tiflis, 267*a*.
Shatinin (շատինին) Gaspar of Tiflis, 267*a*.
Shêhar Kiul (շէհար կիւլ), male name, 168*b*.
Shêrmêzên (շէրմէզէն), brother of Hauthantil, in 1649, 264*a*.
Shimqo (շիմքո), Paron, son of Mioqo, in 1603, 320*a*.

Shirkhath (շիրխաթ), a male name, 194*a*.
Shmavon (Simeon) of Theḷeni, priest and scribe, 16*b*.
Shmavon *or* Simeon, Ap., 177*a*.
Shmavon (Simeon), scribe of a catena on the Psalms, 188*b*.
Shnahuor (շնահուոր), daughter of Davith, 21*b*.
Shnavhor (շնաւհոր), mother of Nerses, 35*a*.
Shnher (շնհեր), a place in Sisakan on borders of Tathev, 295*b*.
Shnofor (շնոֆոր), wife of Astuadzatur, 26*a*.
Shôlakath Feast, account of, 170*a*.
Shonêintz (շոնէինց), name in Tiflis, 267*b*.
Shôsh (շօշ) *or* Aspahan, the scene of Daniel's vision, 44*a*, 184*b*.
Shushan (շուշան), her tomb in Haḷpat, 97*a*.
Shushan, mother of Nicolaus, 180*b*.
Shushan, daughter of Wardan, 173*b*, 176*b*.
Shushan of Tauromenium, 178*b*.
Shushan at Eleutheropolis, 175*b*.
Sigismund III., King of Poland, in 1606, 195*a*; in 1627, 183*a*.
Silas and Silvanus, 179*a*.
Silvanus, Bp. of Emesa, 173*b*.
Silvanus, monk, 176*a*.
Silvanus, Abba, and the Libyan brother, history of, 208*a*.
Simaon Tiratzu, magical prayers of, 76*b*.
Simavon, physician, 316*b*.
Simeon, scribe of MS. in 1715, 228*b*.
Simeon, Archbp. of Galatia, 92*b*.
Simeon, son of Cleopas, 171*a*.
Simeon Catholicos in 1772, 202*a*.
Simeon of Siunik, life of, 212*a*.
Simeon Catholicos, in Bull of Lucas Catholicos, 268*a*.
Simeon, Wardapet of Julfa, his Grammar of Armenian, 310*b*; his Logic, 231.
Simeon and Anna, history of, 174*a*.
Simeon, Bp. of Holy Cross, A.D. 1460, 31*b*.
Simeon Wardapet of Shôsh in 1607, 44*a*.
Simeon and Isaac in Persia, 178*a*.
Simeon, Bp. in Persia, 177*a*.
Simeon Stylites, acts, 170*b*, 178*a*, 222*a*.
Simeon, Bp. in 1505, 160*a*.
Simeon of Uṛhay, 179*b*.
Simeon and John of Urhay, lives of, 223*a*.
Simeon the Fool, life of, 212*a*.
Simeon, scribe of Gospels, 3*a*.
Simôn of Tiflis, 267*b*.
Simon, son of Aḷawêlin, 36*b*.
Sinai, miracle of, witnessed by John of Bdschun, 222*a*.
Sinai Convent, miracle at, 171*b*.
Sinai and Rutha, monks of, slain, 174*a*.
Sinan, child of Hadjath, 271*a*.
Sinan, brother of Khôdschay Khatchik, 13*b*.
Sinan (սինան), Paron, son of Aḷawêlin, 36*b*.
Sinbat *or* Smbat Sparapet, brother of King Hethum I., his chronicle, 290.
Sinea (սինեա՛) the son, a physician, 333*a*.
Sineay, physician, 316*b*.
Sipan (սիպան), a village near Haleb, 75*b*.
Sis, MSS. in royal treasury at, 92*b*.
Sis, Church of St. Jacob in, 85*a*.
Sis, Church of Holy Spirit in, 13*a*.
Sis taken by Yashekh Thamur, 89*b*.
Sis, note on the siege of, in 1368, 292*a*.
Sisinnius, 179*b*.
Skantar (սկանտար), son of Wardanin, 26*a*.
Smbat, eparch in 1254, 295*b*.
Smbat, King, son of Ashot, 177*a*.
Smbat Bagratuni, m. under Khosrow, A.D. 594, 172*a*.
Smrbat in Armenia in A.D. 854, 175*b*.
Soboa in Persia, 172*b*.
Socrates of Ancyra, 172*a*.
Socrates (Souḷrat), cited, 322*b*.
Soḷadz (սողած), village in Bzuniq, 35*a*.
Soḷokhon, 178*a*.
Solome, mother of Astuadzatur, 352*a*.
Solomon, a bishop at Qêthivanq in 1254, 295*b*.
Sôlthanum (սօլթանում), son of Khôdschay Saphar, 13*b*.
Sophia and three daughters, 180*a*.
Sôrozanin (սօրոզանին) of Tiflis, 267*a*.
Sôsan of Tauromenium, 178*b*.
Sosipater and Jason, 178*a*.
Sosipatros, pseudo-Dionysius' letter to, 201*a*.
Sosthenes, Rabbi *or* Doctor in Sis, 13*b*.
Sosthenes, talking image of, 220*b*.
Soulkhath (սուլխաթ), a Hun city, siege of, 248*b*.
Sowinin (սովինին), daughter of Yohannês, and husband of Sowin Manuk, 44*b*.
Sozon of Lycia, acts, 170*b*.
Spantiar (սպանտիար), Paron, 56*a*.

Speculum Vitae rendered from Polish into Armenian by Stephanus of Lemberg, 202*a*.
Spells, how to loosen them, 326*a*; to be written on tablets and vessels, 325*b*; sundry, 272*a*.
Spensippus and Elasippus, 174*b*.
Sper, Sargis of, 214*b*.
Spiritual mother or godmother, 243*a*.
Spyridion of Cyprus, 173*b*.
Srik Kostand, canticles by, 113, 115, 118.
Srnŭnk (սրնընկ), *i.q.* Zirbad, a city, 81*a*.
Staff, symbol of doctrinal grace, given to Wardapets, 214*a*.
Stanislaov in Kamenitz, 345*b*.
Stephania, widow, 172*b*.
Stephanos, Bp. of Kharberd in 1434, 122*a*.
Stephanos, child of Martiros, 108*b*.
Stephanos, brother of Melqon, 214*b*.
Stephanos, priest, owner of Gospel, 9*a*.
Stephanos, an elder of Ṛshnik, 39*a*.
Stephanos, priest in Shôsh, 44*a*.
Stephanos, son of Melqesêth, born A.D. 1568, 39*b*.
Stephanus of Lemberg, his revision of pseudo-Dionysius, 200; his literary works, 202*a*.
Stephanus, physician, 316*b*.
Stephanus the elder, his almanack and astrological prognostics, 344*b*.
Stephanus the elder, a scribe, 259*a*.
Stephanus, grammarian, 306*b*.
Stephanus, son of Yusik, in A.D. 1224, 174*a*.
Stephanus on Mt. Oxius, under Caballinus, 173*a*.
Stephanus, priest, father of Lazar, 38*b*.
Stephanus, Archbp. of Sebastia in A.D. 1387, 179*a*.
Stephanus of Italy, 171*b*.
Stephanus, Patriarch, and disciple of Moses Bp. of Siunik, 179*b*.
Stephanus, owner of an uncial hagiology, 240*a*.
Stephanus, brother of Nerses, 87*a*.
Stephanus, father of Nerses, 87*a*.
Stephanus, Bp. of Siunik, on the Breviary, 68*b*.
Stephanus Stephanean of Kamenitz, his tract on Easter, 345.
Stephanus, Bp. of Siunik, A.D. 1321, 23*a*.
Stephanus, author of a canticle, 140.
Stephen, Bp. of Siunik, first translator of pseudo-Dionysius, 200*b*.
Stephen, scribe of 1362, 248*b*.
Stephen the presbyter, a scribe of MS., 254*a*.
Stephen, protomartyr, 173*b*.
Stephen of Rome, under Valerian, 172*b*.
Stephen, Jacob, and George, Church of, in Baberth, 140*a*.
Stephen and Atom, Church of these saints in village of Soḷadz in Bzuniq, *c.* 1536, 35*a*.
Stephen, son of Yusik of Tosb canton, in 1214, a history of, 222*a*.
Stephen, St., Church of, in Gladsor, 23*a*.
Stephen of Uḷni, acts of, 170*a*.
Stephen, relics of, 180*a*.
Stratonicus, acts, 170*a*, 174*b* (*bis*).
Sukhara, Gregory, abbot of, 79 (note).
Sukias (Hesychius) of *Porta Alanorum*, 170*a*.
Sukias and company, mm., 172*a*.
Suleman, called Khondqar, Sultan of the Archers, A.D. 1536, 35*a*.
Suḷkuz (սուղկուզ), a scribe, 122*a*.
Sultan Khathun (սուլթան խաթուն), mother of Khaudschay Safar, A.D. 1520, 23*a*.
Sultan Meliq, daughter of Enif, 55*a*.
Sultan Muhammat Khan in 1477, 316*a*.
Sulthay (սուլթայ), son of Thoros, 59*a*.
Sun worshippers in Amith in 1523, 181*b*.
Suqias *or* Hesychios, a scribe, 328*a*.
Surana, martyrs at Priwal or Apamea in, 172*b*.
Surat in records of an Armenian suit, 353*a*.
Suren, satrap, 178*a*.
Suridjan (սուրիճան), Khodjay, 56*a*.
Susan, history of, 217*b*.
Sylvanus of Pisidia, 179*a*.
Sylvanus of Gaza, 177*b*.
Sylvester, Pope, his homily on the Resurrection, 220*a*; history of, 174*a*, 225*a*.
Sylvester, acts of, 216*b*.
Symbolic scripts, 226*b*.
Symbolical writing, list of signs, 308*b*.
Symbolism of numbers and letters, treatise on, 327*b*.

Tabreez *or* Shahastan, 180*b*; Church of St. James at, 287*a*.
Tales and apologues in vulgar dialect, 251*b*.
Talithentz (տալիթենց), a witness, 32*a*.
Tarachus Probus and Andronicus, mm., 171*b*.
Tarsayidj (տարսայիճ), King of Kings, his inscription at Qêthivanq, A.D. 1254, 294*b*.
Tarwêsh (տարվէշ) *or* Tauresh, son of Wardanin, 26*a*.

Tarwish (տարվիշյն), child of Kulzat, 32*b*.
Tathev, Monastery of St. Paul at, 295*b*.
Tatik. *See* Pztik and Maram, 36*b*.
Taulath Meliq (տաւլաթ մելիք), mother of Ahli, owner of MS., 30*b*.
Tavêth, a magical treatise from Van, 321*a*.
Tchalapin (չալապին, knight), title of Prince Sanos, 41*a*.
Tchanakhitch, village in Ḷarayḷan, 44*b*.
Tchardarean (չարդարեան), owner of MS., 305*b*.
Tchareq (չարեք) Convent (in the vale of Shamqor in canton of Gardman), mentioned in Bull of 1698, 265*b*.
Tchelepins (i.e. knights) of Bayazid, 204*a*.
Tchhanish (չհանիշ), *i.e.* Djihan Shah, 1437–1496, marches from Hrê to Khorusan, 96*a*.
Tchinar (չինար), mother of Minas the scribe, 214*b*.
Tchôphlu (չօփլու), Khôdjay, witnesses deed-of-gift, 31*b*.
Telesmata or horoscopes, works on, 321*a*, 322*a*, 323*a*, 325*b*.
Têron (տէրոն), son of Aḷawêlin, 36*b*.
Tertullian, cited, 204*a*.
Têrtur (տէրտուր), brother of John, 56*b*.
Teza, Emilio, 336*b*.
Thaddaeus, Ap., 173*b*; relics of, 378*b*.
Thadeos, Dominican monk, 159*b*.
Thadeos, brother of Mesrop, 44*b*.
Thadeos, Sir *or* Têr, owner of a hymnal at Pharkhav, 108*b*.
Thadeus, translator of Latin rites, 65*b*.
Thadj Meliq (թաճ մելիք), child of Stephanos, a priest, 9*a*.
Thadjum (թաճում), sister of Malqum, 194*a*.
Thagouhin (թագուհին), wife of Malkhas, 168*b*.
Thagvor (թագւոր, *i.e.* king), male name, 56*b*.
Thais (Tayas), a courtesan, history of, 179*a*, 212*b*, 223*b*.
Thaḷameliq (թաղամելիք, in MS. թաղամիք), sister of Wardanês, 121*a*.
Thalelaeus, physician, 178*a*.
Thamam (թամամ), mother of Johan, 71*b*.
Thamar, in Armenia, 177*b*.
Thamarôn, name in Tiflis, 267*b*.
Than Khathun (թան խաթուն), mother of Memar Murat, 26*b*.
Thandinintz (թանղինինց), name in Tiflis, 267*b*.
Thank Thamur (թանկ թամուր), a ruler, *c.* 1448, 95*b*.
Thansukh (թանսուխ), mother of Shahriar, 32*a*.
Thathos (թաթոս), song by, 283*a*.
Thathul and Varus in Armenia, 171*b*, 176*a*.
Thathul, 176*a*.
Thaurêz (թաւըրէզ), daughter of Welidschan, 44*a*.
Thauros (թաւրոս), son of Hithum, 59*a*.
Thefanu (թեֆանու), godmother of Kostand, 243*a*.
Thekla, m., 171*a*.
Thekla under Shapoh in Persia, 378*b*.
Theḷeni (թեղենի), Convent of, in canton of Nig, 16*b*.
Themistocles of Lycia, 174*a*.
Thêmur Khan (թէմուր խան), brother of Sargis the scribe, 302*a*.
Theodita and three sons, 179*b*.
Theodora of Alexandria, penitent, 171; life of, 217*b*.
Theodora, wife of Socrates, 172*a*.
Theodora and Didyma, 178*a*.
Theodora, life of, 212*a*, *b*.
Theodore, called Tyro, 175*a*.
Theodore of Cyrene, 179*b*.
Theodore, Bp. of Alexandria, 173*a*.
Theodore, a priest, re-binds menologium in 1601, 166*b*.
Theodore, m. of Perga, 171*b*.
Theodore and Lucian, acts, 170*b*.
Theodore the Faster, history of, 219*a*.
Theodore *Stratelat*, 219*b*.
Theodore of Euchaita, 178*b*.
Theodore and Olbianus of Aphrodision, 177*b*.
Theodore, Armenian of Sebaste, 179*a*.
Theodore under Tiridates, 178*a*.
Theodore, author or editor of Acts of Kirakos and Julita, 242*a*.
Theodore of Laodicea, acts, 170*b*.
Theodore of Erzenga persuades Moses to write a commentary on the Hours, 68*b*.
Theodorus and Zeno, 176*b*.
Theodorus, a Galatian, Bp. of Sicyon, 177*b*.
Theodosius, Bp. of Ancyra, his homily on Christmas, 203*b*.
Theodosius the Great, 174*b*.
Theodotion in Ancyra, 178*a*.
Theodotion, 175*a*.
Theodotus *or* Theodore, Bp. of Cyrenia in Cyprus, 175*b*.
Theodula of Anazarb, 174*b*.
Theodulus of Cyprus, 173*a*, 176*b*.

Theodupolis *or* Arzrum (Erzeroum), 26*b*.
Theodupolis, Ananiah of Shirak goes there in search of mathematical learning, 327*a*.
Theology, speculative, treatise of, by P. Baptist Aucher, from the Latin, 204, 205.
Theonas, sorcerer, 173*b*.
Theophanus at Antioch, 178*b*.
Theophany, 172*b*.
Theophilus, monk, writes a history of Macarius, 212*a*.
Theophilus, Praetor, m. in A.D. 784, 174*b*.
Theophilus in Libya, 174*a*.
Theophylactus, 176*a*.
Theopista, m., 171*a*.
Theopompus, Bp., 173*b*.
Theotokos, Conception of, 173*a*; her picture, 170*a*.
Theotokos, Church of, in Sanahin, claims villages of Haḷbat and Ornak, 302*b*.
Theotokos, Church of, in Ardjish, 8*b*; in Uṛhay, 9*a*, 26*b*; in Drazark, 18*a*; in Akṛib, 21*b*; in Shatakh, 193*a*.
Theotokos and John Bpt. and Stephen, Church of, in Bitlis, 179*a*.
Theotokos and Illuminator, Church of, at Berthak, 166*a*.
Thêpithpikhouṛnan (Թէպիթպիխուռնան), a physician, 332*b*.
Therapontes, Bp., 178*a*.
Thesaurus of Armenian terms, 309.
Thinarph (Թինարփ), name in Tiflis, 267*b*.
Thomas of Thathel, 174*a*.
Thomas of Medzoph *or* Medzob, his history of Lank Thamur, 301*a*; of Thomas, 301*b*.
Thomas Aquinas, cited, 204*a*.
Thomas, a Persian, 179*a*.
Thomas and Thathul, martyrs in Armenia, 171*b*, 176*a*.
Thomas, Ap., 176*b*; acts of, 170*a*.
Thomas of Canterbury, 179*b*.
Thonraki sect in Arkhwêli, 263*b*.
Thoros, Wardapet of Drazark, 18*a*.
Thoros, son of Prince Aushin, owner of MS., 14*a*.
Thoros, scribe, 10*b*.
Thoros of Wahkay (վահկայցի), 10*b*.
Thoros (Թորոս) of Drazark, scribe of Gospel, 6*a*.
Thoros the Great, author of a canticle or anthem, 120.
Thoros, a priest, prints menologion in 1865, 167*a*.
Thoros, a priest, 70*a*.
Thoros, Bp. in Atish, 71*b*.
Thoros, owner of a Ritual, 60*a*.
Thoros, a priest, A.D. 1327, 87*b*.
Thoros, priest, owner of hymnal of 1312, 95*a*.
Thoros, nephew of Constantine, in 1307, 241*b*.
Thoumay (Թումայ), son of Stephanos, 9*a*.
Thuman, Paron, father of Sargis, 302*b*.
Thumê (Թումէ) *or* Thoumê, sire of Atom, 21*b*.
Thunder, Sons of, 177*b*.
Thurwantan (Թուրվանտան), benefactor of church in Sinamut, 56*a*.
Thwandj (Թրվանճ), a village near Gandsak, 47*b*.
Thyrsus, 173*b*.
Tia, daughter of Philip the Deacon, acts, 170*b*.
Tiflis, mentioned in a Bull of 1693, 265*a*; in a Bull of 1702, 265*b*; of 1709, 266, 267; Church of Holy Cross at, with list of congregation, 266, 267.
Tigranocert in Mesopotamia, metropolis of Hamith, 214*b*.
Tikin, mother of Astuadzatur, 21*a*.
Tilantch (տիլանչ), owner of a MS., 309*b*.
Tilshat (տիլշատ), daughter of Ahli, 31*a*.
Timolaus, 176*a*.
Timon and Irene, 177*b*.
Timotheus of Broussa, under Julian, 178*b*.
Timotheus the Reader, 177*b*.
Timotheus of Palestine, acts of, 170*b*.
Timotheus, life of, told by Paphnutius, 212*b*.
Timotheus under Julian, 173*b*.
Timothy, disciple of Paul, 174*b*.
Timothy, Bp. of Ephesus, letter of Dionysius to, 201*a*.
Tiratzu John, owner of a Grammar, 310*b*, 311*a*.
Tiratzu, title of Simaon, 77*a*.
Tiratzu Manuk, 315*a*.
Tiratzu, a clerk, in 1795, 140*a*.
Tiraytzu, son of Sargis, 121*b*.
Tiridates, King, 173*a*.
Tiridates and Gregory, legend of, 174*b*.
Tiruhi, wife of Spantiar, 56*a*.
Titus, Ap., 180*a*.
Titus, Archbp. of Crete, pseudo-Dionysius' letter to, on the Dormition of B.V.M., 201*b*.
Tḷa Paron (տղապարոն), priest in Sinamut, 55*b*.
Tḷay Paron, father of Hithoum, 59*b*.

Tokhat, 321*b*.

Tônagan or volume of homilies, 187.

Tônêr, his contract with Wardan Meḷatz and Ward Eresay, 245*b*.

Tônuth *or* Tavuth, son of Gregory, 191*b*, 193*b*.

Towlath Meliq (տովլաթ մելիք), wife of Amŭr Khêr, 55*b*.

Tôwlath (տօվլաթ), mother of Ahli, 31*a*.

Transfiguration, 180*a*.

Transfiguration Feast, account of, 220*b*; prayers for, 243*b*.

Troparia from the Greek, 143 ff.

Trophimus, m. under Probus, 171*a*.

Tryphaena, 175*a*.

Tryphon under Gordianus, 175*a*.

Tuniay (տունիայ), mother of Astuadzatur, 26*a*.

Turkish songs, 285.

Turkish recipes, 288*a*.

Turks slay forty-two martyrs, 175*a*.

Tybertianus *or* Turbertius in Rome, 173*a*.

Tzur (ցուր), close to Shnher, 295*b*.

Uḷita (ուղիտա), sister of Martiros, 108*b*.

Ulpianus *or* Olbianos, 178*b*.

Umek (ումեկ), father of Atcher, 24*b*.

Urban VIII., his creed for Oriental churches, 203*a*.

Urbath (Paraskevé), 179*a*.

Urbentius (Hobent), m. under Julian, 171*b*.

Uṛhay (ուռհայ), *i.e.* Edessa, Church of Theotokos in, 9, 26*b*, 27*a*.

Ursicinus, acts of, 170*a*.

Ursula, St., Convent of, in Aix in Provence, 79*b*.

Usuph (ուսուփ), *i.e.* Joseph, son of Thoros, 59*a*.

Valarshapat, architectural history of the Convent of Edschmiatsin at, 354*b*; Convent of John Baptist at, 264*b*.

Valens Caesar destroys churches at Jerusalem, 299*b*.

Valentinus of Rodostyle (Dorostolum), 177*b*.

Valentius of Caesarea, 175*b*.

Valerianus in Rome, 173*a*.

Valerius Maximus on Codrus, 204*a*.

Van, magical treatise written at, 321*a*; Church of Peter and Paul at, 107*a*.

Vardeni, 177*b*.

Varus, m. in Armenia, 171*b*, 176*a*.

Varus, m. under Maximin, 171*b*.

Varus, acts of, 222*a*.

Venice, list of Armenian MSS. in the Holy Cross Church there in 1736, 352*b*.

Victorinus, 175*a*.

Victorinus in Surana, 172*b*.

Villefroy, Abbé Shahan, author of Paris catalogues, 352*b*; tracts by him, 303*b*.

Villeneuve, Marquis de, Ambassador in Constantinople, 79*b*.

Villotius, Jacobus, lexicon of Armenian, 311.

Virgin, prayers to, from the Italian, printed by Antonio Pratoli, of Antonino Ôria, 78.

Vivkh, work on horoscopes, from Erzeroum, 321*a*.

Wahan of Goḷthn in A.D. 737, 176*b*.

Wahan Shinu Wanq (վահան շինու վանք), in Baberth, with Church of SS. Stephen, Jacob, and George, 140*a*.

Wahkay, Thoros of, 10*b*; Stephanos of, 13*a*.

Wahram (վահրամ), father of Nerses, in 1327, 87*a*.

Wahram (վահրամ), a Rabbin or doctor at Sis, 13*b*.

Wahram, physician, 316*b*.

Wakhdanq (վախդանք) Khan, King of Georgia in 1709, 267*b*.

Waḷurdsch (վաղուրջ), mother of Kostand, 242*b*.

Wanakan Wardapet of Albania, 174*b*.

Wanakan Wardapet, narrative of miracle of Sinai, 222*a*.

Wanay Tiratzu, canticles by, 115.

Wandrami (վանդրամի), son of Paron Safar, 23*b*.

Wanley, Humphry, owner of MS., 218*b*; donor, 352*a*.

Warag, Cross of, 175*b*.

Warag, brotherhood of, under the Abbot Atom, 107*b*.

Ward Eresay (վարդ երեսայ), his contract, 245*b*.

Ward (վարդ), son of Hithum, 59*a*.

Wardan of Baḷesh, 178*a*.

Wardan and comrades, 180*a*.

Wardan Wardapet, his catena on Psalms, 188*a*; possible homilies of, 194*b*; his commentary on Psalms, 195*a*, 237; his Canons selected by John of Ezenka, 254*a*; his treatise on symbolic numbers, 327*b*; on patience and Baptism, 249*b*; his tract on priesthood, 90; his treatise on grammar, 308*a*; his selections from the Lives of the Fathers of the Desert, 230*a*; on the priesthood, 74.

Wardan Wardapet, of Moush, of the Holy Sepulchre Church, a Bull of, in 1821, 268*b*.

Wardan, Sir *or* Têr, owner of an ordinal, 89*b*.
Wardan Karapet of Lucknow, 83*b*.
Wardan Lehatzi (of Lemburg), a scribe, 41*a*.
Wardan, father of Aḷan, 18*b*.
Wardan, deacon of Kodjerq, 121*a*.
Wardan, a brother in Soḷadz, 35*a*.
Wardan, Patriarch of Argelan, A.D. 1331, 58*b*.
Warden *or* Vardan, Geography of, 303*b*.
Wardan, St., and Companions, Church of, 67*b*.
Wardanês, scribe of a *gands* or book of canticles, A.D. 1411, in Kodjerq, 121*a*.
Wardanin, Paron, owner of Gospel, 26*a*.
Wardapets, education of, responses on, by John of Orotn, 197*a*.
Wardapets of Armenia, a list of, 221*a*.
Wardapets receive staff as symbol of doctrinal grace. See *Baccalaureate*, 214*a*.
Wardashah Hiusn (վարդաշահ հիւսն), 21*b*.
Wardeni, life of, 221*b*.
Wardêrê, son of Gregory, scribe of *directorium* in 1627, 183*a*.
Wardom Meḷatz (մեղաց), 245*b*.
Wardoum, personal name, 168*a*.
Warik (վարիկ), child of Martiros, 108*b*.
Warkhathun (վարխաթուն), mother of Sanos, 41*a*.
Wartak, male name, 245*b*.
Wasak, male name, 167*b*.
Watches of Day and Night, 325*a*.
Wauṛ (վաւռ), a village, Church of St. George in, 21*a*.
Wauṛay (վաւռայ), binder of a Gospel, 21*a*.
Wedlock, homily on, 260*a*.
Weighing of souls, 38*a*.
Wêlidschan (վէլիջան), Khaudscha, owner of Gospel, A.D. 1607, 44*a*.
Whiston, William, his lexicons of Armenian, 311.
Wine and drunkenness, dialogue concerning, 300*b*.
Wrthanes, author of the Acts of Paron Loys, 181*a*.
Wrthanês (վրթանէս), brother of Aristaces, 75*b*.
Wrdanês *or* Vrdanês, an elder, scribe of hymnal of 1501, 105*b*.

Xavier, Franciscus, life and *Novena* of, 77*b*.
Xenophon and his wife Mary, 174*b*.
Xenophon and Mariam, history of, 224*b*.
Xestos of Rome, acts of, 169*b*.

Yacob (Jacob), son of Ḷara Khan, 193*b*.
Yakôb of Drazark, 18*a*.
Yakob (Jacob), Patriarch (of Sis), A.D. 1268, 18*b*.
Yakob, a priest in Soḷadz, 35*a*.
Yarpelan (յարպելան, ? Arbela), 95*b*.
Yashekh Thamur (յաշեխ թամուր) takes the city of Sis, A.D. 1374, 89*b*.
Yaspisŭnkal (յասպիսընկալ), monastery in canton of Ardjish (արճիշ), 8*b*.
Yegaz, Khôdsch (խօջ յեգազ), 14*b*.
Yeḷsaber (յեղսաբեր), daughter of Aḷan, 18*b*.
Yesu the physician, cited, 336*b*.
Yezandoukht of Bethoula in Germanicia, 178*a*.
Yezintz Ḷazari (յեզինց ղազարի) of Tiflis, 267*a*.
Yisê, kinsman of Sargis, 21*a*.
Yohanês, a friar, A.D. 1562, 21*a*.
Yohannês (John), priest in Tchanakhitch, 44*b*.
Yohannes, priest, 20*b*.
Yojs (= Hope), son of Sir Yousik, history of, 217*a*.
Younan (յունան), *i.e.* Jonah, uncle of Martyros of Haḷpat, 97*a*.
Yovhan (John), Bp. of Siunik, A.D. 1321, 23*a*.
Yovhannês (John) of Drazark, 18*a*.
Yovhannes (John), an illuminator of Mush, 39*a*.
Yowakim (Joachim), Vicar of Alexander Catholicos, 352*a*.
Yowannês (John), a scribe, 38*b*.
Yowhannes *or* Yovhannes (*i.e.* John), repairs a Gospel in 1581, 39*b*.
Yusen *or* Ḥusain, Shah of Persia, 184*b*.
Yusêph (Joseph), brother of Sargis, 229*a*.
Yusik and George, their heresy, 224*a*.
Yusik's son's tomb in Argelan, 59*b*.
Yusuf, Amir, executes the martyr Baḷtasar, 166*b*.

Zacchaeus the elder, song about the earthquake at Ezenka in 1481, 284*b*.
Zachariah, father of Yovhannes, 39*a*.
Zachariah, Catholicos of Aḷthamar, 179*a*.
Zachariah, Prophet, history of, 178*a*.
Zachariah, an elder of Jerusalem, scribe, in 1715, 153*b*.
Zachariah Wardapet, song by, 283*a*.
Zachariah of Avantz (աւանց) in Van, illuminator of 1598, 239*b*.
Zachariah, the son of, a physician, 332*b*.
Zachariah, an elder of Van, scribe of hymnal, 107*a*.
Zachariah, Primate of Haḷpat in 1436, 97*a*.

Zachariah, Patriarch in 1331, 59*b*.
Zacharias, father of John Bpt., acts, 170*b*.
Zafraz (զաֆրազ), Paron, son of Khôdschay Nazar, 13*b*.
Zalin (զալին) of Tiflis, 267*a*.
Zandoukhaz (զանդուխազ) Melqon of Tiflis, 267*a*.
Zaqarê (զաքարէ) of Tiflis, 267*b*.
Zaqarê, father of Paul, 121*a*.
Zaqarê (զաքարէ), brother of Wardanês, 121*a*.
Zarmanazan, King of Assyria, history of, 277*b*.
Zatan. *See* Kul, 39*a*.
Zatikavintz (զատիքօինց) Zourab of Tiflis, 267*a*.
Zay Meliq (զայմելիք), sister of Khassan, 3*b*.
Zaz Ḷran (զազ ղռան), a Kurd, governor of Melitene in 1723, 182*a*.
Zehid (զեհիդ). *See* Mir.
Zeno and Marcianus, 176*b*.
Zeno of Verona, his miracle, 171*a*.
Zenob, Bp., about the Preliminary Fast, 300*a*.
Zenobius and Zenobia, 172*a*.
Zenon and Zena, 179*a*.
Zephania (Sophonia), Prophet, 173*a*.
Zibethên (զիբեթէն), daughter of Aḷawêlin, 36*b*.
Zinaida (Zinotila), m. under Julian, 171*b*.
Zmorhin (? Smyrna), MS. written in, 229*a*.
Zodiac, signs of, their astrological virtues and pictures, 323*b*.
Zohal (զօհալ), son-in-law of Johan, 71*b*.
Zosimus, soldier, 179*a*.
Zosimus of Syracuse, 175*a*.
Zosimus of Lerṇak in Cilicia, 174*a*.
Zosimus, Archbp., 242*a*.
Zourap (զուրապ), son of Meliq George, 265*b*.
Zumruth (զումրութ), *i.e.* Esmeralda, daughter of Memar Murat, 26*b*.
Zurik, Sergis, of Haleb, owner of psalter, 48*b*.

NUMERICAL INDEX OF ARMENIAN MSS.

SHOWING THE NUMBERS OF THE MSS. IN ARITHMETICAL ORDER WITH REFERENCE TO THE PAGES OF THE CATALOGUE.

HARLEY.

	PAGE
5459	215
5461	4
5558	306
7013	352

LANSDOWNE.

	PAGE
1047–8	352

ARUNDEL OR.

	PAGE
3	187

EGERTON.

	PAGE
693–694	91
706	203
708	218

STOWE OR.

	PAGE
31	287

SLOANE.

	PAGE
1574	351
4090 (17)	302

ADDITIONAL.

	PAGE
7940	41
7941	60
7942	194
8150	182
8999	96
11,677	346
11,740	228
14,740A	14
11,857	45
15,411	22

ADD.	PAGE
16,276	311
16,408	153
17,036	47
17,037	110
17,491	311
18,549	11
18,603	92
18,611	76
18,956	77
19,727	2
19,728	240
19,729	187
19,730	9
19,731	109
19,732	246
19,733	199
19,734	304
19,735	232
19,548	88
19,549	39
21,932	1
21,933	48
22,911	199
23,900	72
24,634	353
24,635	352
24,636	303
27,300	68
27,301	209
27,489	18
27,490	107

ORIENTAL.

	PAGE
81	4
82	28

OR.	PAGE
83	104
84	306
1411	57
1418	123
1420	204
2283	15
2334	150
2335	83
2336	163
2337	85
2607	48
2608	112
2609	124
2610	140
2611	142
2612	67
2613	183
2614	149
2615	90
2616	195
2617	202
2618	197
2619	200
2620	310
2621	249
2622	274
2623	189
2624	281
2624	160
2624	318
2625	343
2668	29
2669	70
2678	6
2679	7
2680	20

Or.	PAGE	Or.	PAGE	Or.	PAGE
2681	24	4580	277	5462	312
2682	58	4698	238	5626	17
2707	32	4787	167	5627	350
2738	272	4859	345	5737	42
3712	313	5074	264	5761	36
4547	184	5088	106	6449	281
4548	287	5089	206	6450	191
4549	79	5090	111	6471	320
4550	81	5091	304	6555	165
4551	161	5260	298	6798	329
4552	184	5261	292	6986	252
4553	353	5272	230	6987	225
4554	348	5273	308	6987	328
4555	164	5304	27	6988	180
4556	288	5449	35	6989	303
4557	289	5458	290	6990	269
4558	285	5459	293	6991	311
4559	310	5460	229	7361	234
4560	231	5461	203	7596	261

CATALOGUE OF
GEORGIAN MANUSCRIPTS.

1.

Add. 11281.—Parchment. Modern binding. Size, external 13½ by 10 inches, of text 11 by 6½. Folios 369, written, 28 lines to a page, in a fine, large, bold ecclesiastical minuscule (? *pharikhi*, of which foll. 81*v* and 82*r* are worth reproduction as palaeographical models), in quires of 8; the numbers marking the beginning and end of each quire have been altered in most cases in modern ink, but the original lettering is seen on fol. 54*v*, viz. ზ (which refers to the beginning of the following quire, no. 7), and quires 1–4 are only numbered at the end. The number of folios is marked at the beginning of each section as follows, in the lower margin :—

Fol. 1. ⁖ ნდ̃ ⁖ ფ̃ი ⁖ = 54 folios. (Antony.)
Fol. 57. ⁖ პჱ̃ ⁖ ფ̃რცლი = 88 folios. (Saba.)
Fol. 145. ⁖ ივ̃ ⁖ ფ̃ი = 16 folios. (Chariton.)
Fol. 162. ⁖ მზ̃ ⁖ ფ̃ი ⁖ = 47 folios. (Euthymius.)
Fol. 210*v*. ⁖ ით̃ ⁖ ფ̃ი ⁖ = 19 folios. (Theodosius.)
Fol. 274*v*. ⁖ ია̃ ⁖ ფ̃ი = 11 folios. (John.)
Fol. 286. ⁖ იდ̃ ⁖ ფ̃ი = 14 folios. (Kyriakos.)
Fol. 300. ⁖ ით̃ ⁖ ფ̃ი ⁖ = 19 folios. (Stephen and Nicon.)
Fol. 319*r*. ⁖ იე̃ ⁖ ფ̃ი = 15 folios. (Iovane Episcopozi.)

But these entries are in later ink and a modern hand.

Contents: Lives of Saints.

Fol. 1. Life of *St. Antony*, by Athanasius, Bishop of Alexandria.

Begins: ▨ათა | ნასეს გ̃ნ ეპსკ̃პსისა ალექსანდრელისა : პრხისა | ჵ სახიერო ღ̃ო ადიდენ ს̃ლითა მოძღვ̃რნი ჩემნი ს̃ლნი | იოვანე და მამაჲ გ̃ი და ყ̃ნი შვილნი მათნი ს̃ლნი და მეცა | შავ იოვანე მათითა ლ̃ცვითა მიჴს̃ნ ც̃დვთა ჩემთაგან.

Thus we learn that the scribe was the monk "Black John" (*cf.* "Black" Simon, writer of Athos MS. no. 24 in Professor Tsagareli's Catalogue, of which a translation appears in *The Journal of Theological Studies*, vol. xii., no. 48, p. 599, of July 1911), and that he wrote during the time when Iovane was Prior and Giorgi was Abbot (*v. infra*, under History of the MS.).

St. Antony's life begins as follows :—

(Line 6) ვეთილსა ზ̃ა სიტყ̃სა . . . . . დადგრომ̃ლ | ხართ : ეგჳპტისა მიმართ მონაზონთა : ანუ | მისწორებად გინა თუ წარმატებადცა ამას | პირვ̃ლ გა-

მოირჩიეთ : თ̃ქნითა მაგით სათნო | ებისა მონაზონებითა რ̃ თ̃ქნით ვერ-მოცა | ამიერითგან : მონასტრები და მონაზონთა | სახლები ითქუმების ესე გულს მოდგინებაჲ | სამართლადმცა = სამე აქუნდა ლოცვთა ჩ̃ნთა | ებრ = ღ̃თნ სრულქმენინ რ̃ ლოცუეთ ჩემ-გ̃ნცა | ცხორებისათჳს ნეტარისა ან-ტონისა და სწ̃ა | ვლის გინებს ვ̃რ იგი იწყო მონაზონებად | და რაჲ იგი იყო . . .

Note the red spots (? cruciform, showing that it belongs to the Monastery of the Holy Cross, *cf.* fol. 203*r*) on fol. 1. Lines 10 and 11 from the bottom on fol. 34*v* are partly erased.

Fol. 55. Life of *St. Saba.*

The heading დეკ̃ნბრსა · ე̃ : ს̃ბსი : (= December 5, Saba) has been added in a modern hand above the original heading of three lines of red uncials :—

ესე : თავები : წ̃დისა : და : ნეტარისა : მამისა : | ჩ̃ნისა : საბაჲსი : ცხორებაჲ : გვთ̃ხენ : უ̃ო : | პირველი : თავი :

Then, in black ink :—

ბ̃ დაბისა თჳს მისისა და მამულთა : ბ̃ საბა იყო | ფოდა :- დ̃ ვაშლისათჳს : ე̃ ვ̃რ იგი შევიდა | ლუემლად : ვ̃ შესლვაჲ იჭმდ და პასარიონ წმიდას | ყოფაჲ : ზ̃ მისლვისა თჳს ევთჳმისა და ვ̃რ იგი წარ | ავლინა : თეოქტისტესა.

These summaries of contents of the chapters go on till two-thirds of the way down fol. 56*v* ; they are numbered in small red uncials, ending with ჟ (90).

The text of the Life of St. Saba begins on fol. 57 with a heading of one line in red uncials : ცხ̃რბაჲ ნეტარისა მამისა ჩ̃ნისა საბაჲსი . . . . preceded by an insertion in a modern hand : დეკ̃ნბერსა ე̃ ს̃ბსი (= Dec. 5, Saba).

On fol. 80*v* the last nine lines have almost been washed out. On fol. 85*v* there is a gloss in the margin against the word სუვაჲ as follows : სუვაჲ არს პალიაჲ. This is apparently in a contemporary, or perhaps identical, hand. On fol. 106*r*, at the top, in a smaller hand, an omission in the text, due to the occurrence of ერქუა twice, is inserted. The quires in St. Saba's Life are re-numbered separately (*cf.* fol. 117*v*, ი̃ე, and fol. 118*r*, ი̃ვ).

Fol. 145. Life of *St. Chariton.*

Modern heading : "September 28, Chariton." Then three lines of red uncials :—

ქ. ცხ̃რბაჲ და გ̃ნგბაჲ წ̃დისა და ნეტ̃რისა მამისა | ხრი̃ტნისა მღწ̃ისაჲ და აღმსაარებელისაჲ მარით | ღისა სარწმოჳნოებისაჲ : გ̃ხნ უ̃ო და.

Then, in red minuscule : წ̃ო ხრ̃ტნ.

Then, in black ink :—

მრავალ არიან სახენი და სწავლანი : წმიდათა | მამათანი : რ̃ლნი ვიდოდეს ვეთილითა სარწმუნო | ებითა და ჯერ არს მისა . . . . .

Fol. 162*v*. Life of *St. Euthymius* (Evthvime).

The usual modern note in black: "January 20, Ephthvime (*sic*)." Then two lines in red uncials:

შეწევნითა და ძალითა ქ̃ჱსითა ვიწყოთ | აღწერად ცხ̃რბსა მ̃მისა ჩ̃ნისა წ̃ისა ევთჳმისა |

Then, in black minuscule:—

ძჱ (ძე) მხოლოდ შობილი და სიტყუაჲ ღ̃თისაჲ : | რ̃ლი იყო წინავე საუკუნეთა რ̃ნ წყალობ|ითა თჳსითა და მოწყალებითა.

The chapters are headed in red uncials: თავი ა̃, &c.

Fol. 175*v*. Lines 10 and 11 are erased and another passage is substituted; also the first five lines on fol. 179*r*, and the first three on fol. 179*v*. After the colophon two thirds of fol. 210*r* are left blank.

Fol. 210*v*. Life of *St. Theodosius.*

Modern heading in black: "January 11, Theodosi." Then one line of red uncials:—

ქ. ცხ̃რბაჲ წ̃დისა მამისა ჩ̃ნისა თევდოსისი, followed by გ̃ხნ̃ო in red minuscule, and in black minuscule: სამებაჲ წმიდაჲ შეერთებული ღ̃თეებითა | და ბუნებითა და ძალითა . . . .

On fol. 215*v* the last five lines are almost washed out. On folios 217*v* and 218 are rough sketches of a hand and a hand holding a cross. Nearly the whole of fol. 228 is missing.

Fol. 246*r*. Life of *St. Ephrem.*

Usual modern note in black: "January 28, Ephrem." Then three lines of red uncials:—

ქ. ცხ̃რბაჲ და გ̃ნგბაჲ წ̃ისა მამისა ჩ̃ნისა | ოჳდაბნოჲსა მთიებისა და მონაზო|ნთა მოძღ̃რისა ეფრემისი ∻ ივ̃თხნ.

The following in black minuscule:—

ვიწყო შეწევნითა ღ̃თისაჲთა : და ძალ|ითა ო̃ისა და მაცხოვრისა წმიდისა ღ̃თის მშობე|ლისაჲთა.

Fol. 274*v*. Life of *St. Iovane Orahaeli* (*i.e.* John of Oraha).

There is no modern note in this case, and the section begins with four lines in red minuscule:—

ცხ̃რბაჲ̃ და განგებაჲ̃ წ̃დისა იოვანე ორაჴ|ელისა კათალიკოზისაჲ : გ̃ვრთხენ უ̃ო ∻ | ☩ სახიერო ღ̃ო მმეც მოთმინებაჲ : და მიხსენ ყ̃ლთა|გან ვნებათა რ̃ლთა მოუცავ ლ̃ცვა ყ̃ვთ წ̃ნო მ̃მნო |

Then in black:—

ესე სასწაულნი რ̃ლ გამოაცხადნა შ̃ენ ღ̃ნ ჩვენმან.

Fol. 286. Life of *St. Kyriakos.*

Modern heading in black: "September 29, Cviriacozisa." Then three lines of red minuscule:—

. . . . კჳრი|აკოზისა ჰალავრას რ̃ლი მარტოდ მყოფ|იყო დიდისა მამისა ჩ̃ნისა (წ̃ისა inserted above in black. Does this furnish any proof of the age of the MS. ?) ევთჳმის მოწაფე.

Then, in black minuscule:—

საყუარელნო მრავალ გზის ვახსენე . . . .

Fol. 300. Lives of *Stephen and Nicon*, by Athanasius of Alexandria.

Three lines of red minuscule.

Line 3 : . . . . ღ̃თნ შეუნდვნ გ̃ი თორელსა რლ̃ დრავანი | ერთი. (Thori is a district of Karthli. *Cf.* Wakhoucht, *Descr. géogr.*, p. 275.)

Then. in black ink :—

შემაწია ფ̃დ მჭირდა სიგლახავე | ორნი მონაზონნი შემოვიდეს იელ̃მდ : თაყვა|ნისცემად წ̃ე ჯ̃რსა ცხოველს მყოფელსა და იყო|ფოდეს ზოგად სენავსა შინა იელ̃მს და სახ|ელი ერთისაჲ მის სტეფანე და მეორისაჲ მის | ნიკონ ხ ნიკონ იყო დიდისა ქლ̃აქისა ჰრომისაჲ.

Fol. 305*v*. წ̃დთა მათ საყოფელთა შინა . . . .

Their life was written (line 10) by ათანასი ალე|ქსანდრელ (*cf.* fol. 1) წ̃დნ. პატრიაქმან რა იყოს მთ̃თნა | ყლთა ძმათა რ̃ნი ივითხვიდენ მას შინა გონიერად ეკრძალებოდიან ეშმაკსა და ყლ̃თა | საფრკეთა მისთაგ̃ნ და ადიდებდ̃ნ ღ̃თსა რ̃ნ | მოსცა ძალი მონათა მისთა რ̃ნი ესვიდეს მას | ყლსა ჟამსა რ̃ მისი არს . . . . ან.

Fol. 319. Life of *Bishop Iovane*, Hermit of the Lavra of St. Saba.

Three lines in red (ცხრბჲ in uncials, the remainder in minuscule), heading of Life : იოვანე ეპისკოპსისა შეყენებულისაჲ. The chapter headings are in red uncials and numbered ; short chapters—sometimes one-third of a page. In the margin, a note in the civil (*mkhedruli*) character, signed ნიკოლოზ (Nicoloz), saying that this is to be read on January 8 (რვასა), the day of his მიცვალება.

Fol. 333*v*. Life of *St. Svimeon the Simple.*

Three-line heading in red of Life of St. Simeon the Idiot (სულელი), written by Leontios, Bishop of Nicopolis in Cyprus. ცხრბჲ . . . ამბა სჳიმეონისი რლ̃სა ეწო|და ღვთისათვის სულელ.

Fol. 364. Life of *St. Gerasim.*

A modern note inserted above in black : თა მარტს ე̃ ჯერასიმესა (March 5, Gerasim).

Then three lines in red minuscule, being the heading of the Life of ჯერასიმე, written by კვირილე ბესანიელმან რ̃ნ იყო ხუცესი ლავრ|ისა დიდისა მამისა ჩ̃ნისა საბაჲსი.

Fol. 369*v* is occupied by a religious epilogue sometimes appended to ecclesiastical MSS.

The last paragraph runs as follows :—

ღირს ვექმენ გლახავი და ფ̃დ ცოდვილი : ყლ̃ისა სულ|ისა ნათელღებულისა უსაწყალობელისა შთავრდობილი უფსკრულსა ცოდვისასა შავ იოვანე|დაწერად წ̃ა ამას წიგნსა წ̃თა მამათასა ბრძანე|ბითა და ლ̃ც-

ვითა წ̃სა მამისა სლ̃იერისა მძღ̃რისა | პროხოლისითა თავისა სიგლახაკითა რლ̃ კრით | ხლმ̃ნ მიქაელ მეფემან ევლოგიაჲ გაყო და სად | აჲთცა ქ̃ნ მოილის = გავასრულე და შევმოსე = და დავდევ წ̃ ამას ადგილსა : ჯ̃რისასა = რი̃სა შენე | ბასა თანა ვშავდებოდე ურჩი ესე და .... სალოცველთად ღ̃თივ შემკობილთა მოძღუა | რთა ჩემთა იოვანეჲს და პროხოლი მამისა.

History of the MS.—A note on the fly-leaf at the beginning reads: "Purchased of an Armenian priest named Casanji, of Alexandria, Nov. 11, 1837." The scribe "Black John" (შავ იოვანე) gives his name in the title on fol. 1, and concludes his task with a colophon on fol. 369*r* dated კ̃ა დეკენბრისა (21 December), stating that he has finished (გასრულდა), and asking for the prayers of the reader (ლოცვა ყავთ შავ ი̃ესთვის). On fol. 366*r* the hand changes and becomes smaller at line 9; it changes and becomes larger again on fol. 367*r*; otherwise the penmanship throughout seems to be uniform. John mentions himself also on folios 56*v*, 78*r* (at bottom in red), 92*v* (6th line from bottom in red, small hand), 185 (line 5 in red, after chapter heading), 191 (line 5 from bottom), 245*v* (at bottom in red), 253*v* (line 10, in red). He may or may not be the "John Dvali" who wrote MS. 36 of the Monastery of the Holy Rood at Jerusalem. (For Dvali, *cf.* Wakhoucht, *Descr. géogr.*, p. 437; they were the ancient people of Ossetia, and in Radcha at this day there is a family bearing the name "Dvali.") The following notes are based chiefly on Prof. Tsagareli's *Памятники груз. старины*, which forms vol. x. of the St. Pbg. Palestine Society's Publications, and appeared in 1888.

Giorgi, in religion Prokholi (Prokhori, Prokhoré), was educated at the Monastery of Bethany, near Tiflis, under the guidance of Arsen Ninotsmindeli. Thence he proceeded to Athos and afterwards to Palestine, where he stayed at the Monastery of St. Saba till he founded the Georgian Monastery of the Holy Rood, near Jerusalem, which was finished before 1038 A.D. according to a MS. of that date, though Giorgi Mthatsmindeli (1014–1065 A.D.), on his second visit to Palestine, about 1056, found him still busy with building; MS. No. 105 of the Holy Cross Monastery shows that it was almost finished in 1055. Prokholi begged the famous translator Giorgi Mthatsmindeli, of Mount Athos, to present to the new community some of his works, but these were only sent after the death of both the Giorgis. The Monastery of the Holy Cross became an important centre of learning and is referred to by Latin pilgrims as "Monasterium Georgianum."

The following MSS. of the Monastery of the Holy Cross furnish materials for establishing the date of the British Museum MS.

No. 1 (Prophets) speaks of the founder Giorgi Prokhori as a former pupil of St. Euthymius of Athos. In Prof. Tsagareli's *Свѣдѣнія о памятникахъ* (St. Pbg., 1886), at the end, will be found palaeographical specimens from this MS. of the Prophets, which are interesting for comparison with the B.M. MS.

No. 23 was written in the middle part of the eleventh century by Mikael Dvali (probably the Mikael of our MS., folios 54*v*, 144*v*).

No. 27, dated 1066, was written by a certain Grigol the Priest (probably the Grigol of folios 267*r*, 289*v*).

No. 36 was written by Iovane Dvali at the command of Giorgi Prokhori.

No. 105, also written by Iovane Dvali at the command of Giorgi Prokhori, tells us that John Dvali was son of Pharsman, and that he and his son Mikael Dvali wrote it in 1055, when the new monastery was almost finished.

No. 142, dated 1049 A.D. and written by Mikael (? Dvali), speaks of Iovane Golgotheli as Prior of the community.

No. 144, written in 1040, in the reign of the Emperor Michael V., by Gabriel and John at the Georgian Monastery of Calypos in the district of Antioch in Syria, refers to Prokhori as the founder of the Holy Rood Monastery. The date does not seem to be clear, and it is possible that the Emperor Michael referred to may be Michael VII., who resigned in 1078 and became Archbishop of Ephesus.

No. 145 was completed at the Monastery of St. Saba by the scribe Mikel Chikhuareli of that fraternity, by the command of the Prior Giorgi Djvareli (*i.e.* of the Cross), during the reign of the Greek Emperor Michael. There is a postil by Giorgi Prokhori himself, in which he speaks of the building of "this holy place . . . of the Cross," and mentions his "holy . . . prior Arsen." He refers to his "spiritual sons Iovanne, Arsen, Mikel."

The Sinai MS. No. 59 (Tsagareli, *op. cit.*, p. 223) was written at Jerusalem, at the Monastery of Holy Rood, in 1061, by the priest-monk Gabriel, while Giorgi was Prior, and he mentions Mikael, Giorgi, Arsen.

Among the numerous marginal notes and later additions the following may be of interest.

Fol. 1*r*, at bottom: ღ̃ო შ̃ე ბტნი გბრეილ მღ̃დლ მ̃ნზნი ა̃ნ, *i.e.* "God have mercy on Sir Gabreil the priest-monk. Amen." Then in a modern hand: ღ̃ო შ̃ე ცოდვილი ბესარიონ მღ̃დლ მნზნი ა̃ნ, "God have mercy on the sinful Besarion, regular priest. Amen." For another entry by Besarion, *cf.* fol. 369*r*.

Fol. 1*v*, in red, at bottom: სახიერო ღ̃ო მოიჴსენე ს̃ლი არსენის ბერი | სა და დისაჲ ჩემისა სასურველისაჲ ელნჲ მეტკბილო, "Gracious God, remember the soul of the monk Arsen and of my beloved sister Elene."

Fol. 54*v*. At the foot of the page, in *khutzuri* (ecclesiastical hand), after the life of St. Antony:—

წ̃ო ანტ̃ნი სიყ̃რლსსა ქ̃სსა შედ-
გომითა მცნებათა შ̃ნითაჲთა და |
მლევ̃ითა მტრთაჲთა გ̃ნ მამტკ̃ცე საწ-
ყალი ცდ̃ვილი და | ღირსმყ̃ვ ნწ̃ლსა
მღ̃დლისა და დ̃წლთა შ̃ნთა ზიარებას :
| ⁒ ვაჲმე რ̃ სიტყჳთ ოდენ მნებვ̃ს და
ვლცვ̃ ხ̃ სქ̃მით არა რას | ვიქ̃ რ̃ჲცა
ღ̃ს არს — და მეცა შემინდევთ ცოდ-
ვისა ⁒⁒⁒

Above this: ღ̃ო შ̃ე ელენე, "God have mercy on Elene" (*cf.* fol. 1*v*, 55*v*, 73*r*, 74*r* at foot, 78*r* at top: ქ̃ე ღ̃ო შ̃ე ს̃ლი ელენესი საბლუას ქალისა ან. ვინცა შნდბა ბრძანოთ ღ̃ნ შნს . . . . . 215*r*). Is Elene the sister of the monk Arsen? ღ̃ო შ̃ე ხატუ, "God have mercy on Khatu"; ღ̃ო შ̃ე მამინაი, "God have mercy on Maminai."

Also on the same folio, in a large *mkhedruli* scrawl: ღმერთო ადიდე მონასტერი ზარზმის სადაც ამსრულებოდეს (?)

ამისა დამწერელსა გერმანეს მიქაელს შეუნდვას ღმერთმან (?). There are two more lines in the same hand in the lower margin of fol. 55*r*.

Fol. 56*v*, after the list of chapters, an entry showing signs of other writing beneath it, on the right side; it reads:—

ქ̃ე მფლობელო ყლთა საუკუნეთაო ადიდენ სულითა | მოძღუარი და მამაჲ ჩ̃ნი გიორგი და ყ̃ლნი შვილნი . . | მათნი სულიერნი : რ̃ლნი შემოგუკრიბნა : წმიდასა | ამას ადგილსა : რ̃ლი დიდითა შრომითა მიჭმადლა | ღ̃ნ და აღაშენა ყლთა სულთა შესავედრებელად | და მე უღირსი და ყ̃ლთა შვილთა მისთა უნარჩევჱსი | კადნიერ ვიქმენ დაწერად თავისა სიგლახავითა | წიგნსა ამას : რ̃ლსა ზ̃ნ მაქუნდა გულს მოდგინებაჲ | ფ̃დი და ლოცვაჲ მოძღურისაჲ ჻ ს̃დ მით კელვყვ ყლთა | ლ̃ცვა ყავთ იოვანჱ̃ | სთჳს.

Fol. 57*v*, at end, in red: წდაო მამაო საბა შეეწიე სიყრმესა ჩემსა და უგნრებასა.

Fol. 61*v*. Rude pictures of two archers shooting birds.

Fol. 119*v*. Scrawl in *mkhedruli*.

Fol. 128*r*, at top in small hand: : ს̃ლსა გაბ̃რლს ნიკ̃ლას შვილსა შ̃ნს ღ̃ნ, "God have mercy on the soul of Gabriel (*cf.* folios 181*r*, 214*v*), son of Nicholas" (*cf.* folios 214*v*, 319).

Fol. 132*v*, line 12, inserted in red in the hand of the scribe: ქ̃ე შ̃ე გ̃ი და კ̃ე და დ̃თ, "Christ have mercy on Giorgi and ?Costantine (or Cvirile) and ?Dawith."

Fol. 136, inserted in red in last line, in a smaller hand, but by the scribe: წ̃ო მამაო საბა ადიდე სულითა მამ̃ჲ გ̃ი :, "Holy Father Saba exalt in spirit Father Giorgi."

Fol. 144*v*, after the end of St. Saba's Life, one line in red in the same hand: ქ̃ე ადიდენ მოძღუარნი ჩემნი სულიერნი იოვანე და მამაჲ გ̃ი, "Christ magnify my spiritual directors Iovane and Father Giorgi."

Then three lines in black: დიდება . . . "Glory be . . ."

Then one line in red, still in the same hand: ქ̃ე შ̃ენ სულითა : ძმანი ჩემნი საყუარელნი გ̃ი მიქაელ : და საბა : თ . . თაჲ, "Christ have mercy on my beloved brothers Giorgi, Mikael and Saba."

Then six lines in black, also in the same hand:—

☩ წ̃ნო ღ̃თისანო ესე ჩემი ნაწერი ვიცი რ̃ლ უნდო არს გარნა | კელთ საქმარი სხუაჲ არაჲ ვიცოდე და ლოცჳსათჳს უდებ | ვიყავ და მოწყინე ღ̃თვ განბრძნობილმან იოვანე მოძღუარმან მიბრმანა წერდი უგუნუროო. ღ̃ნ ადიდენ სული | მათი : და აწ თ̃ქნ ლოცვა ყავთ რ̃ ფ̃დ ცოდვილ ვარ : და | არა მაქუს სინანული საწყალობელსა და მოველი ცცხლსა.

Then follows a scrawl in the same *mkhedruli* hand as that of the insertion on fol. 54:

წმიდაო ჻ საბა ჻ შემიწყალე ჻ მე ჻ ელდასჯილი : ფანჯაქიძე (?).

Fol. 181*r*, at top: გლ̃ს ვმაყფთ და ევრძალებოდენ ვაცდ ვაცდგ̃ნ.

Fol. 187*v*, line 1, after chapter heading, one-third of a line inserted in red (? to use up the red ink in the pen): ქ̃ე შ̃ე არსენი მამაჲ, "Christ have mercy on Father Arsen."

Fol. 203*r*, in lower margin, rude sketch of cross showing through the sheet. (*Cf.* cruciform red spots on fol. 1.)

Fol. 210*r*, last four lines: ღირსი გასრულებად ცხ̃რბა წისა ევთჳმისა დღესა | დიდებულსა რ̃ლსა ითქუმის მოვიდა ო̃ა მარხვათა | ქ̃ე ადიდენ სულითა მოძღუარნი ჩემნი იოვანე და გიორგი მამაჲ და მეცა უღირსი შ̃ე მათითა ლ̃ცვითა.

Fol. 214*v*: ქ. ს̃ლსა გბ̃რლს ნიკოლას შვილსა შ̃ნდ̃ს ღ̃ნ, "God forgive the soul of Gabriel, the son of Nicholas." And in the same hand on fol. 215*r*: ს̃ლსა ელენეს საბლუას ქ̃ლსა შენდნეს ქ̃ემნ ღ̃ნ მისნი ცდ̃ვნი ან ჻ "May Christ God pardon the sins of the soul of Elene, daughter of Sablua."

We thus have evidence that Arsen (see folios 1, 187), Gabriel the son of Nicholas (folios 128, ?181, 278), and Elene the daughter of Sablua (folios 1, 54, 55, 73, 74, 78), were contemporary.

Fol. 233*v* and fol. 234*r*. *Mkhedruli* scrawls. The latter reads: ღმერთო უშველე ცოლშვილსა ოქროპირისა.

Fol. 267*r*, last line. The scribe has added in red: წ̃დო მამო ეფ̃რმ მ̃ხ ეყავ გრიგლ ხუცესსა.

Fol. 267*v* and 268*r*. Scrawl in *mkhedruli*: ქ̃ე ღ̃ო მილხინე ზენაარი . . . .
Also rude sketches of a fish, a human face, &c.

Fol. 278*v*, lower margin, in small *khutzuri*: ქ. ს̃ლსა გბ̃რლის ნიკ̃ლას შვილსა შ̃ნდნეს ღ̃ნ და მისი დედამმთა შ̃ნდს ღ̃ნ ა̃ნ :—| ვინცა შ̃ნდბჲ ბრძნთ ღ̃ნ შ̃ნს :—

For the second line (ვინცა . . .), *cf.* 78*r*, top.

Fol. 285*v*, end: ქ̃ე ადიდე ს̃ლითა | მამაჲ ჩ̃ნი მძ̃ღრი გ̃ი და მომ̃ც უღირსსა შვილსა კრთ̃ხე | ვა მისი, "Christ exalt in the spirit our father director Giorgi, and grant to me, his unworthy son, his blessing." This is in the hand of the scribe.

Fol. 289*v*, along the outer margin from top to bottom: წ̃ო ღ̃ო საბასსა შ̃ე ს̃ლითა გგლი სვანი ა̃ნ, *i.e.* "Holy God of St. Saba pardon the soul of Grigol the Svan (native of Svanethi). Amen."

Fol. 305, line 18: ეთარგმანა ცხრ̃ბაჲ ესე წ̃ადთა მამთ̃ჲ წ̃ისა მამისა ჩ̃ნისა საბაჲს ლავრასა . . . .

Fol. 319, in *mkhedruli*: იოვანე ივითხების იანვარსა რვასა მიცვალებისა მისისა.

Fol. 349, line 11 from bottom: ქ̃ე შ̃ე სლ̃სა საბა თუთჲ და მოიყვანე.

Fol. 364*v*, in margin: "God have mercy on Macar."

Fol. 369*r*. On the left, a request in *mkhedruli* for God's mercy for Besarion, his parents, brothers, sisters, and all his kinsfolk. On the right: ჭი საკვირველი ესე წიგნი წმინდათა მამათა მე . . . . . . ბესარიონ შ̃ე ღ̃ო. Also the names Kaikhosro, Giorgi. Then again Besarion, with the date ქრს ჩყიგ (A.D. 1813); so the writer would seem to be Besarion Kitishvili, who visited the Holy Places, and in 1814 wrote his name on MS. No. 90 of Prof. Tsagareli's Catalogue of the MSS. at the Monastery of the Holy Cross at Jerusalem (*cf.* p. 171 of Tsagareli's ***Памятники груз. старины***, pt. 10 of The Miscellany of the Orthodox Palestine Society, St. Petersburg, 1888. An English summary of the Catalogue appeared in the Journal of Biblical Literature, Boston, U.S.A., in 1894).

Again, on fol. 369*v*, but now in *khutzuri*: ქ̃ე ღ̃ო შ̃ე საწყალი ბესარიონ, "Christ God pardon the miserable Besarion."

2.

Add. Or. 11282.—Parchment. Recently bound at the Museum. Size, external 10 by 7 inches, of text 7½ by 5½. Consists of 221 folios in quires of 8, and begins with quire 6; so 40 folios are missing at the beginning, and the end is also lacking. There are generally 32 lines to the page. Every folio is rubricated. There are marginal notes in some places (*e.g.* folios 7, 8, 21*v*, 28*v*, 44*v*, 65*r*), but they are apparently only guides to the reader. Fol. 59*v*, after line 5, an insertion in another, smaller hand, also on 218*r* and 218*v*, line 3. On fol. 220*v* an ornamental initial. Fol. 42*v* is blank. On fol. 116, in the margin, is a rude sketch of the B. V. M. by a later hand. On fol. 206*r*, at bottom, in a blurred hand: გ̃ის შ̃ნს ღ̃ნ, *i.e.* "God have mercy on Giorgi"; and to the left: ? წუიმიითა.

Contents: Hymn-book.

The following are some of the rubrics:

Fol. 1*r*. სტქ̃რნნი : ღ̃თის : მშობლისანი : ვრკჯსა მწუხრი : Sticharia of the Theotokos.

Fol. 2*v*. პარასკევსა მწუხრი. Vespers for Friday.

Fol. 6*r*. აღსავალნი : რლ̃ნი : ითქუმიან : ვრკ̃ესა : ცსკრად : | პლ : საცსკროჲსა : სახარებისა : და უწინარეს : წარდგომისა : ვი : დსბლი . . . . .

Fol. 9*r*. კონდაკნი აღდგომისანი. Contakia for Easter.

Fol. 23*v*. დღესა : ორშაბათსა : წ̃თა : მთავარ : ანგელოზთაჲ. For the second Feria (Monday) of the Holy Archangels.

Fol. 47. დღე : ხუთშაბათი : წ̃თა : მცქლთაჲ. Wednesday of the Holy Apostles.

Fol. 65*r*. ვრიავესავე : გლბნი : წ̃სა : ღ̃თის : მშობელისანი. Hymns of the Theotokos. And in the margin, the words: ესე გლბნი : სამშბთ . . . ს̃რბისა.

Fol. 67*r*. დღე : ორშაბათი : წ̃თა : მთავარ : ანგელოზთაჲ. Monday of the Holy Archangels.

Fol. 69*r*. ორშაბათსავე : ს̃ხნი : გლ̃ობნი : სინნ̃ლისნი : და : წ̃თნი. Hymns penitential.

Fol. 73*v*. დღე : სამშაბათი : წ̃ისა : ნათლის მცემელისაჲ. Day of St. John the Baptist.

Fol. 76*r*. სამშაბათსავე : გლ̃ობნი : სინანულისანი : და : წმიდათანი : უგ̃ლობსა. Hymns penitential, &c.

Fol. 79*r*. სამშაბათსავე : გლ̃ობნი : წ̃ისა : ღ̃თის : მშობელისანი. Hymns to the Holy Theotokos.

Fol. 96*v*. მასვე : დღესა : გლ̃ობნი : წ̃ისა : ღ̃ის : მშობლისანი. Hymns to the Holy Theotokos.

Fol. 208*r*. გლ̃ობნი : სავედრებელნი : ღ̃თისა : მიმართ : და : წ̃ისა ივლიანე : მწ̃მისა : მკათათჳს. Supplicatory hymns to God and St. Juliane for July.

Fol. 210*r*. გლ̃ობნი : სავედრებელნი : და სამადლობელნი : ღ̃ისა : ჩ̃ნისა ; იჳ̃ : ქ̃სნი. Hymns supplicatory and of thanksgiving to Jesus Christ.

Fol. 212*v*. გლობნი : სატფურებისანი. Hymns of Consecration.

Fol. 213*r*. მოციქლ̃თანი. Of the Apostles.

Fol. 214*r*. კჳრიაკისაჲ. Of the Lord's Day.

Fol. 215*r*. სინანულისანი. Of Repentance.

Fol. 220, with ornamental initial: სტიქარონნი : წმიდისა : ღ̃თის : მშობლისანი : კვირიაკესა : მწუხრი. Sticharia of the Holy Theotokos for Vespers.

Fol. 221*r*. ორშაბათსა მწ̃უხრი . . . სამშაბათსა მწ̃ხრი . . . ოთხშაბათსა : მწ̃უხრი.

Fol. 221*v*. ხუთშაბათს : მწ̃უხრი . . . პარასკევსა : მწ̃უხრი.

A note on the fly-leaf at the beginning reads: "Purchased of an Armenian priest named Casanji, at Alexandria, 11 Nov., 1837."

Thirteenth to fourteenth century.

3.

Or. 6581.—Three small ragged fragments about 2 by 2 inches, 2 by 1½, and 1½ by 1¾, preserved in glass. Palimpsest with Hebrew commentaries of the eleventh or twelfth century, written over the original text. The central fragment has on one side in uncials:

დ . მ
ა (?) ი

On the other side:

ეი . . დ (ა)
(?) ყოვლის
ე

The largest of the fragments has not Georgian under the Hebrew, but old Palestinian Syriac. The style of the writing resembles that of the fragment T–S. 12. 183 of the Cambridge University Library, and both probably belong to the same MS. of the Bible. These fragments are from the Genizeh at Cairo.

4.

Sloane 1338.—Stout white paper (?no watermark). Size, external 6 by 4 inches, internal 4 by 2½. Fine large, clear *khutzuri* hand, with many abbreviations; capitals sometimes in red. Old brown calf binding. Consists of 128 folios in quires of 8, with nine lines to the page. Stuck in on fol. 35 is an illuminated narrow strip of paper with two lines in *khutzuri* on the back; it was evidently cut from a much older MS.

Contents: Book of Prayers. ლოცვანი.

History of the MS.—Like the following MS. (Sloane 1350), it bears the autograph of Thomas Smith. On the same page (fol. 1*r*) is a *mkhedruli* note: "God forgive the sinful Ioseb. Amen. Kyrie eleison," followed in *khutzuri* by "God forgive Ioseb (ისბ) sinful . . ." Then comes in English (?in T. Smith's hand): "An Iberian book or in ye sacred Georgian character."

The following are insertions by later hands:

Fol. 1*v*. Modern Georgian:—

ქ ჻ სერობას ჻ მას ჻ საიდუმლოსა ჻ შენისასა ჻ დღეს ჻ მეო ჻ მღთისაო ჻ ზიარებად ჻ შეიწყალე ჻ რათა ჻ არა ჻ მტერთა ჻ შენთა ჻ უთხრას ჻ საიდუმლო ჻ არც ჻ ამბორს ჻ გიყო ჻ ვითარც ჻ იგი ჻ იუდა ჻ არამედ ჻ ვითარც ჻ მორწმუნე ჻ ავაზაკი ჻ აღგიარებ ჻ და ჻ გილაღადებ ჻ მომხსენე ჻ მხს

Fol. 2*r*: ნელო ჻ სასუფეველს ჻ შენსა ჻ followed by a prayer, beginning: ქ ჻ მრწამს ჻ უფალო . . . . .

Fol. 2*v*. Rude ornamental sketch of cross with the words, ჯი̃ ქი̃ ძლევა მტერთა in small *khutzuri*, and this note in *mkhedruli*: ქ ჻ თვესა ჻ იუნისსა ჻ | ოც და ჻ ორსა ჻ დ|ღესა ჻ პარასქეუსა ჻ | სადილობა ჻ იყო ჻ ის|რე ჻ მზე ჻ დაბნებელ|და ჻ ასტრახანს ჻ ვიყავი|თ ჻ ქვსა : ტნ ჻ დ. "On Friday, June 22nd, in the year Chronicon 350 (=A.D. 1661), there was an eclipse of the sun at Astrakhan on the day when the writer was at dinner."

Most of the prayers are headed as being from the Liturgy (of Basil, Chrysostom, &c.).

Fol. 125*r*. Colophon: (ალ) იწერა̃ . . . ending with the date: ქვ̃ი : ტი (Chronicon 310 =A.D. 1621). Then in another hand, also *khutzuri*: "God forgive Ioseb (see fol. 1*r*) and his mother . . ." Followed in a careful *mkhedruli* hand of the seventeenth century by a prayer, beginning: ქ. უფალო იესო ქრისტე "Lord Jesus Christ . . ." After this (on 127*r*), three lines in *khutzuri*, devotional; then, in the same upright *mkhedruli* hand as the prayers on 125–6: ქ ჻ ადამგნ : აქათი ჻ წელნი ჻ შვიდი ჻ ა|თასი ჻ ასი ჻ ორმოცი ჻ და სამი ჻ | იესოს ჻ ქრისტეს ჻ აქათ ჻ წელნი ჻ | ათასი ჻ ექვსასი ჻ ოცდა ჻ თუთხმეტი ჻ | ზედნადები ჻ თერთმეტი ჻ მზის ჻ | მოქცევისა ჻ სამი ჻ მოქცევა ჻ მთვარისა ჻ | ცხამეტა ჻ ქორონიკონი ჻ სამას ჻ ოც და ჻ ოთხი. "From Adam 7123, from Jesus Christ 1635 . . . Chronicon 324."

Fol. 127*v*. ქ. ნ ჻ ორმოცი და ათი, then a succession of numbers in words.

Fol. 128*r*. ქ. ფისონი ჻ ნილოსი ჻ ეფურატა ჻ ტიგრისი, and a *mkhedruli* alphabet in red.

Fol. 128*v*. ესე ჻ თამარისა ჻ დაწე-

რილი ჻ არის, "This is written for Thamara." Also the name Zazuna. At the bottom, Ioseb (see folios 1, 125) again asks God's pardon.

5.

Sloane 1350.—Paper. Size, 5 inches by 3½. Margins cut down. Folios 154+2, in quires of 8. Nineteen lines to the page. Old red stamped binding with two clasps; on the front cover, Christ surrounded by the Four Evangelists at the corners, in the following order, indicated in Roman letters: "St. Ioannes, St. Matteus, St. Marko, St. Lu . ." Gilt edges with impressed pattern. There are marginal notes (short and in small hand) on the inside edge of folios 34, 89*v*, 154, &c.; and those on folios 17*v*, 20*v*, 124*r*, 154*r*, and the rude drawings on 21*v* and 73*r*, have suffered at the hands of the binder. A slip inserted at the beginning, in English, reads :—

> "This MS. is written in ye sacred Georgian character or Iberian. Y^e^ alphabet in ye Polyglot Bible is ye Georgiana minuscula XXX. B (? Library mark). See Hyde, Relig. vet. Pers. Tab. XIV. Y^r^ are 36 letters in ye Alphabet, about 20 of y^m^ may be readily made out by only comparing ye short specimen in Hyde with ye Alphabet in ye Polyglot."

On the next leaf is the autograph of Thomas Smith.

On the inner edge of folios 33 and 34 is a note in *mkhedruli.*

The handwriting of the MS. varies in style and size. At the beginning is a rude picture of a cross. Many folios have been repaired. The handwriting is *khutzuri* of the ? sixteenth century. Each verse has a red initial, and the Psalm headings are rubricated. Fol. 16 is on white paper in another hand. None of the marginal notes were observed to be of special interest.

Contents: The Psalms, divided into 20 books. Fol. 13, Ps. xvii., begins Book III.; fol. 21*v*, კნნი დ̃, Ps. xxiv., begins Book IV.; fol. 35*v*, new canon; fol. 40, Ps. xli.; fol. 43, Ps. xliv.; fol. 44 begins new canon; fol. 52*v*, Ps. lv.; fol. 58*v*, Ps. lxiv. (in this and some other cases the new Book is only indicated by the illuminated initial, without the word კნნი and the number of the Book); fol. 65*v*, Ps. lxx.; fol. 73, Ps. lxxvii.; fol. 83, Ps. lxxxv.; fol. 89*v*, Ps. xci.; fol. 97*v*, Ps. ci.; fol. 106*v*, Ps. cv.; fol. 113*r*, Ps. cvii, numbered in margin რზ̃ (other psalms are similarly numbered); fol. 116, Ps. cix., კნნი ივ̃ (Book XVI.); fol. 122, Ps. cxviii. without canon number; fol. 128*v* at bottom, sheet numbered ივ̃ (16); fol. 132*v*, Ps. cxix. without canon number; fol. 139, Ps. cxxxiv., canon ით̃ (19); fol. 147, Ps. cxliii., canon კ (20); fol. 150*v*, Ps. cxlvi.; fol. 151, Ps. cxlvii.; fol. 152*r*, Ps. cxlviii.; fol. 152*v*, Ps. cxlix.; fol. 153, Ps. cl. (is not given a new beginning, but runs on as part of Ps. cxlix.).

Colophon begins in line 2, fol. 153*v*.

6.

Or. 5315.—Paper. Folios 138. Recently bound at the Museum. Size, 9 by 7½ inches.

Contents.—"Musha," a monthly MS. journal of the Georgian Socialist Revolutionary Party; the numbers are dated 1889–1891 A.D. It is apparently the work of one hand, evidently a working-man, including the illustrations (*e.g.* the joiner at his bench, on the cover of No. 1, and the ship, &c. on title of the January No. of 1890—fol. 108), initials and borders. The names of the authors of articles in prose and verse are for obvious reasons fictitious.

The journal was presented to the Museum by Prince Varlaam Cherkezishvili, on February 10, 1898.

INDEX OF NAMES

IN THE

CATALOGUE OF GEORGIAN MSS.

The numbers indicate the page of the Catalogue; the letters a and b added after the number, the left and right-hand columns respectively.

Alexandria, 397*b*, 400*a*, 401*a*, 406*b*.
Antony, St., 397*a*, 397*b*, 398*a*, 402*b*.
Arsen, monk, 402*a*, 402*b*, 404*a*.
Arsen Ninotsmindeli, prior, 401*b*, 402*a*.
Astrakhan, 407*b*.
Athanasius, Bp. of Alexandria, 397*b*, 400*a*.
Athos, 397*b*, 401*b*.

Basil, Liturgy of, 407*b*.
Besarion Kitishvili, priest, 402*b*, 405*a*.
Bethany, monastery, near Tiflis, 401*b*.
"Black John" (შავ იოვანე), scribe, 397*b*, 400*b*, 403*a*.
"Black Simon," scribe, 397*b*.

Calypos, Georgian monastery in Syria, 402*a*.
Casanji, Armenian priest, vendor of MSS., 401*a*, 406*b*.
Chariton, St., 397*a*, 398*b*.
Cherkezishvili, Prince Varlaam, donor of MS., 408*b*.
Chikhuareli, Mikel, monk, scribe, 402*a*.
Chrysostom, Liturgy of, 407*b*.
Costantine(?) (კ̃ე), 403*b*.
Cyril (კჳრილე), abbot of St. Saba's Lavra, author, 400*b*.

Davith (დ̃თ), 403*b*.
Dvali, 401*a*, 401*b*.
Dvali, John, scribe, 401*a*, 402*a*.
Dvali, Mikael, scribe, son of John Dvali, 401*b*, 402*a*.

Egypt, 397*b*.
Eldasjili Phanjakidze(?), 404*a*.
Elene, sister of monk Arsen, daughter of Sablua, 402*a*, 404*a*.
Ephesus, Michael Archbp. of, 402*a*, 404*a*.
Ephrem, St., 399*a*, 399*b*, 404*b*.
Euthymius (ეფთჳმე), St., 397*a*, 398*a*, 398*b*.

Gabriel, monk, son of Nicola, 402*a*, 403*a*, 404*a*, 404*b*.
Gabriel, monk, scribe, of Calypos, 402*a*.
Genizeh, at Cairo, 406*b*.
Gerasim, St., 400*b*.
Germanes, 403*a*.
Giorgi, 403*b*, 405*a*, 405*b*.
Giorgi (გ̃ი), *cf.* Prokholi, prior of Monastery of Holy Cross, Jerusalem, 397*b*, 401*b*, 402*a*, 403*a*, 403*b*, 404*a*, 404*b*.
Giorgi (გ̃ი), Thoreli, 400*a*.
Giorgi Mthatsmindeli, of Athos, translator, 401*b*.
Grigol, priest, scribe, 401*b*, 404*b*.
Grigol of Svanethi, 404*b*.

Hyde, Religio vet. Pers., 408*a*.

Ioseb, 407*a*, 407*b*, 408*a*.
Iovane; *see also* John (იოვანე).
Iovane Episcopozi, St., hermit of Lavra of St. Saba, 397*a*, 400*a*, 400*b*.

Iovane Golgotheli, prior, 397*b*, 402*a*, 403*b*, 404*a*.
Iovane, St., Bp. of Oraha, 397*a*, 399*b*.
Ivliane, St., 406*a*.

Jerusalem, 398*a*, 400*a*.
Jerusalem, Monastery of Holy Cross at, 398*a*, 400*a*, 401*a*, 401*b*.
John (იოვანე); *see also* Iovane.
John the Baptist, 406*a*.
John ("Black John"), scribe, 397*b*, 400*b*, 401*a*.
John, of Calypos, scribe, 402*a*.
John, St., of Oraha, 397*a*, 399*b*.
John Dvali, 401*a*, 402*a*.

Kaikhosro, 405*a*.
Khatu, 402*b*.
Kyriakos (კჳრიაკოზი), St., 399*b*.

Leontios, Bp. of Nicopolis, author, 400*b*.

Macar, 405*a*.
Maminai, 402*b*.
Mikael, 403*a*, 403*b*.
Mikael Dvali, son of John Dvali, 401*b*, 402*a*.
Mikael (V. *or* VII.), emperor, 401*a*, 402*a*.
Monastery of the Holy Cross, Jerusalem ("Monasterium Georgianum"), 398*a*, 401*a*, 401*b*, 402*a*.
Monastery of Bethany, in Georgia, 401*b*.
Monastery of Calypos, in Syria, 402*a*.
Monastery of St. Saba, in Palestine, 401*b*, 402*a*, 404*b*.
Mthatsmindeli (*i.e.* of Athos), Giorgi, translator, 401*b*.
"Musha," journal, 408*b*.

Nicola, Nicoloz, father of Gabriel, 403*a*, 404*a*, 404*b*.
Nicoloz, 400*b*.
Nicon, St., 397*a*, 400*a*.
Nicopolis, in Cyprus, Leontios Bp. of, 400*b*.
Ninotsmindeli, Arsen, 401*b*.

Okropiri, 404*b*.
Oraha, St. John Bp. of, 397*a*, 399*b*.
Ossetia, 401*a*.

Pasarion (?) (პასარიონ), 398*a*.
Phanjakidze, Eldasjili (?), 404*a*.
Pharsman, father of John Dvali, 402*a*.
Prokholi, Prokhore (Giorgi, *q.v.*), prior of Monastery of Holy Cross, Jerusalem, 401*a*, 401*b*, 402*b*.
Psalms, 408*a*, 408*b*.

Radcha, district of Transcaucasia, 401*a*.
Rome, 400*a*.

Saba, St., 397*a*, 398*a*, 398*b*, 403*a*, 403*b*, 404*b*.
Saba, monk, 403*b*.
Sabathuthai (?), 405*a*.
Sablua, father of Elene and Arsen, 402*b*, 404*a*.
Simon ("Black Simon"), scribe, 397*b*.
Smith, Thomas, 407*a*, 408*a*.
Stephen, St., 397*a*, 400*a*.
Svimeon, St., "the Simple," Bp. of Nicopolis, 400*b*.

Thamara, 408*a*.
Theodosius, St., 397*a*, 399*a*.
Theoktistes, 398*a*.
Thori, Giorgi of, 400*a*.
Tiflis, 401*b*.
Tsagareli, Prof. A. A., 397*b*, 401*b*, 405*a*.

Wakhoucht, prince, 400*a*, 401*a*.

Zarzma Monastery, 403*a*.
Zazuna, 408*a*.

NUMERICAL INDEX OF GEORGIAN MSS.

Sloane 1338	page 406	Add. 11282	page 405
„ 1350	„ 408	Or. 5315	„ 408
Add. 11281	„ 397	„ 6581	„ 406

JUN 2 1 1912

LONDON:
PRINTED BY WILLIAM CLOWES AND SONS, LIMITED,
DUKE STREET, STAMFORD STREET, S.E., AND GREAT WINDMILL STREET, W.